DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING
EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

MET BIJDRAGEN VAN DE HEEREN:

A. J. VAN DER AA; Mr. A. BACKER; Jhr. G. J. BEELDSNIJDER VAN VOSHOL; N. P. VAN DEN BERG; Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS; Prof. P. BOSSCHA; C. W. BRUINVIS; D. BUDDINGH'; J. H. VAN DALE; Dr. J. C. DRABBE; Jhr. W. J. C. RAMMELMAN ELSEVIER; E. GERDES; Ds. B. GLASIUS; Ds. A. P. VAN GRONINGEN; Mr. M. C. VAN HALL; K. J. R. VAN HARDERWIJK; Mr. W. J. C. VAN HASSELT; Ds. O. G. HELDRING; C. J. HELLINGWERFF; Dr. A. A. VAN HEUSDEN; J. HONIG JZN. JR.; W. VAN DEN HULL; Dr. L. J. F. JANSSEN; G. L. KEPPER; S. F. KLIJNSMA; Ds. J. C. KOBUS; C. KRAMM; G. KUYPER, HZN; W. J. LAGERWEY; Prof. D. J. VAN LENNEP; Mr. J. VAN LENNEP; J. H. VAN LENNEP; Ds. H. MENSINGA; J. F. G. MEIJER; Dr. E. MOLL; J. MOULIN; FRED. MULLER; J. W. MULLER; J. J. NIEUWENHUIJZEN; Dr. I. A. NIJHOFF; P. NIJHOFF; Ds. H. M. C. VAN OOSTERZEE; Ds. IS. PRINS; G. P. ROOS; Dr. R. C. RÖMER; G. VAN SANDWIJK; Ds. J. G. DE HOOP SCHEFFER; Dr. P. SCHELTEMA; A. D. SCHINKEL; J. SCHREUDER; J. SCOTT; Dr. F. A. SNELLAERT; Dr. H. J. SPIJKER; Mr. J. H. DE STOPPELAAR; Dr. E. B. SWALUË; Mr. H. J. SWAVING; Dr. P. H. TYDEMAN; Mr. L. G. VERNÉE; Prof. P. J. VETH: Prof. L. G. VISSCHER; Dr. A. VAN DER WILLIGEN; J. J. WOLFS; Ds. P. E. VAN DER ZEE, *en velen, die nog onbekend wenschen te blijven.*

Viresque acquirit eundo.

TWEEDE JAARGANG.

AMSTERDAM, BIJ FREDERIK MULLER.

1852.

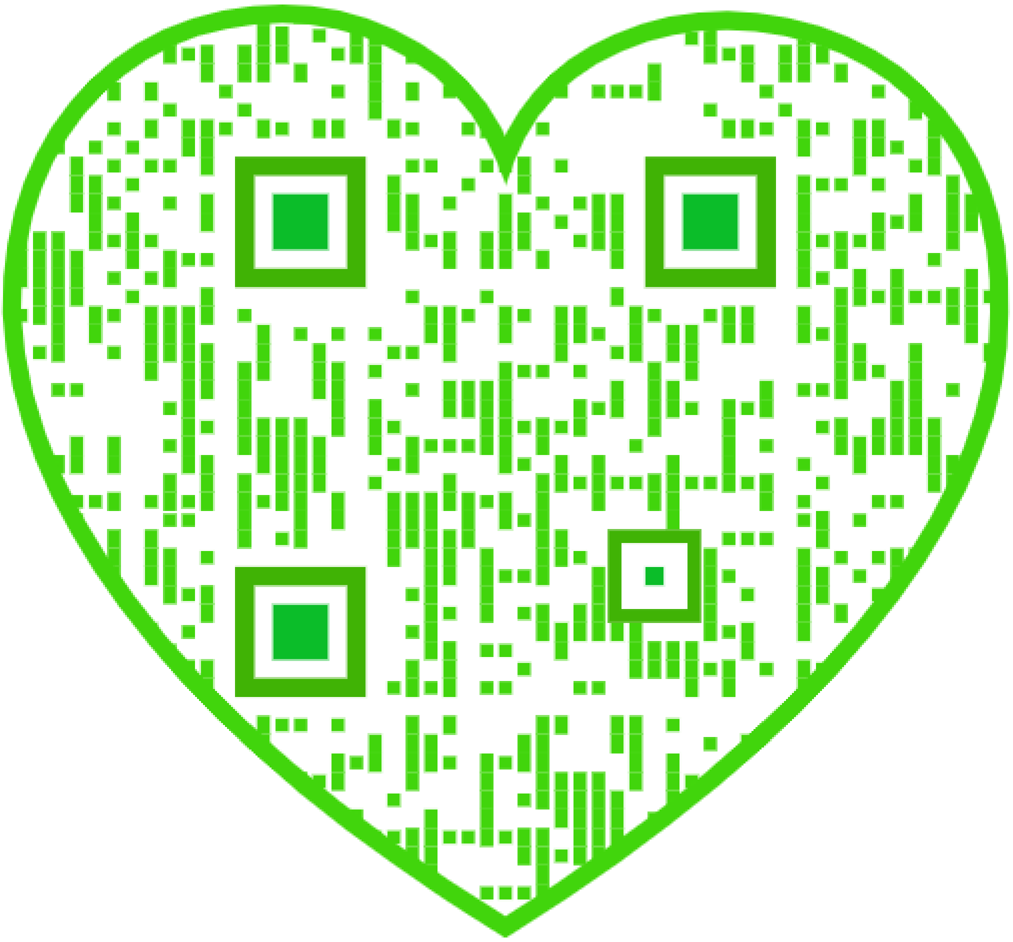

Al gaande wint hij krachten.

Gedrukt bij IPENBUUR & VAN SELDAM.

Duren is een schoone stad.

DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

„**Die 't beter weet mag het zeggen.**"

Aanteekeningen.

Grolier en zijne vrienden. Onder koning FRANÇOIS I diende in het leger van Italië een man, toegerust met uitgebreide kennis der letterkunde, en in het algemeen zeer ingenomen met alles wat tot kunst en wetenschap betrekking had. Keurige drukwerken, gebonden in fraaije banden, waren bovenal de voorwerpen op welker bezit hij grooten prijs stelde; en daarbij had hij veelal de weergaloze gewoonte om, waar hij kon, van dusdanige prachtige boekwerken, twee of drie exemplaren aan te koopen, waarvan het ééne bestemd was voor zijne uitgelezen boekerij, en de beide overigen om als geschenken aan zijne vrienden te worden gezonden. Op eene treffende en tot nu toe ongekende wijze, verstond hij het regt van den *eigendom* . . . . van boeken; want op alle werken, waaruit die groote en rijke bibliotheek bestond, was met gulden letters geschreven: GROLIERI ET AMICORUM (*Van* GROLIER *en zijne vrienden.*)

Deze bijzonderheid is overgenomen uit eene onder vele letterkundige aanteekeningen.

VAN BEVEREN.

Onuitgegeven Fransch versje van Mr. Willem Bilderdijk. Eenige jaren geleden werd ik door een' mijner bekenden in de gelegenheid gesteld onderstaand Fransch versje, dat BILDERDIJK, zoo het schijnt, voor den Heer KUMPEL op een afgescheurd albumblaadje had afgeschreven, letterlijk, te copieëren. Minder om de hooge dichterlijke waarde van het stukje, dan wel als rariteit, en als bijdrage tot het intieme leven van den grooten dichter in zijne jeugd, vinde het hier eene plaats. Men ziet dat het betrekking heeft tot een duel, waarvan ook melding wordt gemaakt door DA COSTA, in het *Nieuw Biographisch Anthologisch Critisch Woordenboek der Nederlandsche dichters*, door A. J. VAN DER AA, alsmede door BILDERDIJK zelf in zijn' brief aan UYLENBROEK van den 23 May, 1781. Zie: *Brieven van* BILDERDIJK, Deel I, bl. 116.

Σ.

A. Mr. VAN BOMMEL, *lieutenant en ſervice de ſa Majesté très Chretienne.*

Chièr amy!
Nous voicy
A la Haye
Mais ſans playe
Excepté
Qu'a porté
Dans ce coeur,
Mon ardeur
Pour la dame
Qui m'enflâmme.
Le poltron
Me dit-on
S'est enfuij
Jusqu'icij,
Pour cela
On y va,
L'attaquer
De rechief.
Ce duel,
N'est cruel,
Que pour lui
Qui ſurvit
Sans pouvoir
Recevoir
Le beau prix
Des ennuis
Qu'il n'endure
Sans murmure,
Qu'en espoir
De ſe voir
A la fin
Le destin
:[Qui protege
Le manege
De la vice]:
Plus propice.
C'est de quoy
Tout l'effroy,
M'accablant,
Et glaçant
Mon courage
Par l'image
D'un tel ſort,
Que la mort
A jamais
Ne pourroyt
Egaler,
M'a porté
A cherir
Un mourir
Bel et doux
Plus que touts
Les honneurs
:[Ou horreurs!]:
De la gloire
De victoire.
Toi, mon chier!
Si la fer
D'un rival
Trop fatal
M'ote un jour,
Que l'amour
A rendu
Depourvu
De touts biens,
Ne me plains:
Mais ſois ſeur,
Que je meur
En amant
Bien content
De perir
En martyr
De ſon feu.
Adieu!

Pour Mr. KUMPEL.

B.

Mr. Klaas Hendriksz. Gietermaker. In de *Uitstekende Dichtkundige werken* door JAN ZOET (*Amst.* 1714, 8°. bl. 148) vond ik onlangs een vers, getiteld: » JAN ZOETS, *Intreede ter Konst schoole van* Mr. KLAAS HENDRIKSZ. GIETERMAKER. Dit gaf mij aanleiding om eenige levensbijzonderheden van dezen te zoeken, doch nergens trof ik zijn' naam bij deze schrijvers aan. Eindelijk had ik het genoegen twee van 's mans (zeldzaam te bekomen) werken ter inzage te krijgen. Het eerste is getiteld: » *De*

vier boeken van 't vergulde licht der Zeevaart of de konst der Stuurlieden enz. (*Amst.* 1660). Op den titel staat dat GIETERMAKER, een tijd ter zee gevaren hebbende, nu schoolhoudende te *Amsterdam* op de Brouwersgracht is, leerende een iegelijk Schrijven, Cijferen, Boekhouden, Geometrie der landen enz. De 2de druk van dit werkje verscheen in 1697 en de 3de in 1742. Allen zijn met 's mans portret, hem voorstellende op gevorderden leeftijd, met vermelding dat hij te *Medemblik* in 1621 is geboren.

Het tweede werkje is een Almanak door hem in 1662 uitgegeven. Vooraan staat dit versje:

Ick die dees Almanach, hier stel voor ijder een,
Tot nut van 't varendsvolck, ten beste van 't gemeen,
Erken geen voor de mijn, al voeren 's mijnen naem;
Dan daerop staet gedrukt mijn trony en dees faem.

In de Opdragt of voorrede van dezen Almanak wordt GIETERMAKER genoemd: »*Leermeester der navigatie, in dienste van de Ed. Heeren bewindhebbers van de geoctrooyeerde Oost Indische Company ter Kamere van Amsterdam als examinateur over de Stuerlieden*".

Daar ik meende dat deze bijzonderheden, betreffende een onzer te weinig bekende verdienstelijke mannen, niet onbelangrijk zijn, heb ik ze hier medegedeeld. Aangenaam zal het mij evenwel zijn, indien de Heeren Navorschers nog meerdere berigten omtrent GIETERMAKER kunnen geven.

N. LEGENDO ET SCRIBENDO.

Vragen.

Casparus van den Ende. In mijne portretten-verzameling van Nederlanders, komen er eenige voor, waaromtrent ik geene berigten kan vinden. Daaronder behoort ook de boven gemelde. Het portret is geschilderd door L. DE JONGE, en gegraveerd door R. A. PERSIJN, *A*⁰. *Dni.* 1654. *Aetat.* 40.

Hij leunt met het hoofd op de linkerhand, de regter, die een passer omvat, rust op een boek, met lijnen van teekeningen of muzijknoten voorzien. Aan de linkerzijde staat eene hemelglobe half zigtbaar. Het is uit een boek genomen, door hem uitgegeven; want achterop lees ik:

Der Franse en Nederlandse talen. — »Gebruikt dit ...... tot voordering en onderwijzing mijner Leerlingen, welkers opzicht en onderrechting mij bevólen is. Vaart wel."

In Rotterdam, den 22 van Lente-maand in 1669. Uwen Ootm. Dienaar, C. V. D. ENDE.

Kan iemand der lezers van DE NAVORSCHER mij, aangaande dien man, eenig berigt mededeelen?

J. C. K.

Het St. Jans vuur. In het werk van den archivist »GACHARD, *Rapport à Monsieur le ministre de* »*l'intérieur sur les archives de Lille,*" vindt men op bl. 255 in het itinerarium van Keizer KAREL V, gedurende het jaar 1515, dat Z. M. van den 19den Junij tot den 9den Julij doorbragt te 's Gravenhage, en onder anderen:

»Le 23 Juin, l'archiduc alluma le feu de St. Jean, »en la manière accoutumée, le 24 etc."

Welke plegtigheid wordt bedoeld door het ontsteken van het St. Jansvuur; waar kan men daaromtrent eenige bijzonderheden opgeteekend vinden?

DIGO.

Georgius Cragius; Claude Legros de St. Hilaire. Onder de Professoren, die op de Illustre school te Middelburg hebben gedoceerd, komen voor GEORGIUS CRAGIUS en CLAUDE LEGROS DE ST. HILAIRE. Zie *Tegenw. Staat van Zeeland,* I.; p. 194. Beiden kregen reeds in 1652 hun ontslag, de eerste, die Professor in de Regten was, omdat niemand naar zijne lessen kwam luisteren; de andere, omdat zijne voorlezingen (in de Wijsbegeerte) »te hoogdravend" waren. Is er ook iets van het vroeger en later leven dezer personen bekend? En, zoo ja, wáár te vinden? Ik kan er alleen dit bijvoegen, dat men op CRAGIUS nog al gesteld scheen en dat LEGROS DE ST. HILAIRE, na bekomen ontslag, getracht heeft Waalsch Predikant te worden. Of dit hem gelukt is, weet ik niet.

L.

Testament van den Heer de Pinto. „Notitie van eenige considerable legaten, gecopiëert naar het testament van den overledenen Heer D'heer DE PINTO, Portugeesche Jood t'Amsterdam, aen de ondergenoemde als volgt:

1⁰. Aen d'heeren Staeten, vijf tonnen gouds voor het gemeene land . . . . *f* 500,000

2⁰. Aen deselve, om den oorlogh te voeren, een en half millioen, zonder intrest, dogh als 't binnen thien jaaren geen oorlogh is, intrest te geven » 1,500,000

3⁰. Aen alle Christene kercken zoo binnen Amsterdam als 's Gravenhage, de som van . „ 10,000

4⁰. Aen alle Christene Wees-huijsen te Amsterdam en 's Gravenhage . . . . . » 25,000

5⁰. Aen de Zuijderkerck t'Amsterdam „ 20,000

6⁰. Ten behoeve van den armen te Amsterdam, zullen gelost worden veertig schepen turf alle jaaren, vrij van imposten.

7⁰. Aen elk weeskind, dat heden bij 't afsterven in 't weeshuis binnen Amsterdam en 's Gravenhage is, als 't daaruit sal gaan . . . . *f* 10,000

8⁰. Aen de Portugiessche tempel tot Amsterdam, een en een half millioen . . . . » 1,500,000

9⁰. Aen het Portugiessche Weeshuijs tot Amsterdam . . . . » 75,000

10⁰. Het zwart laken, waarmede des overledenen zijn huis en buitenplaatsen zullen behangen zijn, zal uitgedeelt worden.

11⁰. Aen de Restanten ten behoeve van de zoogenoemde Joodsche stad Jeruzalem, een millioen *f* 1,000,000

12⁰. Aan den Hoogduijtschen tempel » 15,000

14⁰. Aen sijn neef PIETER ARIAS, 31 tonnen gouds, onder conditie des overledenen sijne nicht te trouwen » 3,100,000

14⁰. Aen deszelfs weduwe drij millioen, alle huijsen en buitenplaatsen tusschen Amsterdam en 's Gravenhage. . . . . „ 3,000,000

15⁰. Aen elk des overledenen neven *f* 25,000, sijn 10 in getal . . . . *f* 250,000

16⁰. Aen ieder baarman, die het lijk dragen, 1000 dukaten, sijn 16 in getal . . . . » 84,000

17⁰. Aen de dienstboden en knegten die bij den overledene in huijs wonen, *f* 10,000, sijn seven in getal . . . . „ 70,000

Bovenstaande Notitie heb ik op een oud blaadje geschreven gevonden. Zou iemand mij ook kunnen zeggen:

1⁰. Of deze opgave juist is?
2⁰. Of deze bepalingen ten uitvoer zijn gelegd?
3⁰. Wat er alzoo meer van dezen Heer DE PINTO bekend is?

H. T.

De portretschilder Van der Mijn. De *Gentleman's Magazine* voor 1734 meldt ons het volgende: »Maandag 15 April, begaf zich de Prins van Oranje, van de Prinsessen vergezeld, naar de woning des Heeren VAN DER MIJN, op Cavendish Square, tot bezigtiging der schilderijen, door genoemden kunstenaar vervaardigd. Des Prinsen tevredenheid over het getoonde bewoog hem den Heer VAN DER MIJN uit te noodigen om, den morgen daarop, aan het paleis van St. James te verschijnen, waar de schilder eene afbeelding van den jong-getrouwden Vorst, in het gewaad van de Kouseband-orde, waar hij onlangs meê begiftigd was, aanvangen zou. Dit gaf, naderhand, ook den Prins van Wallis aanleiding om voor hem te zitten. Nadat hij in schets gebragt was, begeerde hij van zijne zuster, de Prinses van Oranje, dat zij nu eens het portret van den Heer VAN DER MIJN zou beginnen. Hieraan bewilligde zij niet slechts, maar voerde het opgedragen werk zoo keurig en meesterlijk uit, dat elk de gelijkenis bewonderde."

Wie is die VAN DER MIJN geweest, en bestaat zijne, door vorstelijke handen vervaardigde, beeldtenis ook nog in Groot-Brittanniës rijke verzameling van allerlei zeldzaamheden, het Britsche Museum?

SCIOLUS.

Aanvulling der Biogr. schets van Gezangdichters. In de *Biographische schets van de Dichters en Bewerkers der Evang. Gezangen*, zoo als die voorkomt in N°. 17 van de *Kerkelijke Courant*, 1851, ontbreken nog enkele *datums* en *geboorte-* of *sterfplaatsen*, n. l.:

JOHANNES CORNELIUS BOOT, geb. te *Leur* den ..... Julij 1761.
BERNARDUS ELIKINK, geb. te *Amsterdam* den...1701.
WILLEM DE ROO, geb. te......den....1753, overl. te *Tiel* den....Februarij 1813.
ABRAHAM RUTGERS, geb. te *Aalsmeer*, den..Sept. 1751.
WILLEM SLUITER, overl. te *Rouveen*, den...Dec. 1673.
JOHANNES VOLLENHOVE, geb. te *Vollenhoven*, den .... 1631.
BERNARDUS VAN WEEMEN, geb. te.....den....1762.
AMBROSIUS JUSTUS ZUBLI, geb. te.....den....1751.
....BARBAZ, geb. te....den....overl. te....den....
....DE BORDES, geb. te...den...overl. te...den....
.... DE FLINES, geb. te...den...overl. te...den....
DIRK RAFAELSZ. CAMPHUIZEN, geb. te *Gorinchem*, den.......1586.
ENGELBERTUS MATTHIAS ENGELBERTS, geb. te...... den.........
JOHANNES ANTHONIE LOTZE, geb. te......den.... overl. te......den.......
PETRUS JANSSEN, geb. te *Loenen*, den......
PETRUS ISAÄCUS DE FREMERY, geb. te *Berkenwoude*, den.......1737.
MATTHIAS JORISSEN, geb. te......den 26 Oct. 1739.
GERHARDUS MASMAN, geb. te *Meppel*, den..Aug. 1749.
BAREND TAAY, geb. te.....den......1751.
GERARDUS SMIT, geb. te.......den......overl. te *Meppel*, den...1815.

Deze gapingen, zooveel mogelijk, aangevuld te zien, zal gewisselijk eenen stap nader brengen, om met der tijd eene volledige geschiedenis van den oorsprong onzer Evang. Gezangen te erlangen, welke tot nog toe jammerlijk gemist wordt.

B.

Raadsel. Onder mijne aanteekeningen omtrent beroemde Nederlanders, vind ik het volgende Raadsel, betrekking hebbende op een beroemd Staatsman:

Mijn eerste lettergreep geeft U een naam te lezen
Van iets, dat nooit bestond of zal bestaan na dezen;
  Mijn tweede duidt het zoetst van Hymets boorden aan;
  Mijn derde heeft veel goeds en ook veel kwaads gedaan;
Mijn derde en vierde zaam verbonden
Wordt steeds van elk gezocht, maar nooit genoeg gevonden.
  De naam in zijn geheel blijft bij het nageslacht
  Altijd in zegening, om 't nut haar aangebragt.

Daar ik nu bijna zeker ben, dat de vijfde, en misschien ook wel de zesde, regel verminkt is, zou het mij bijzonder aangenaam wezen indien iemand mij de juiste lezing wist op te geven. Ik geef opzettelijk den naam van den Staatsman hier niet bij op, opdat onze lezers, die het raadsel niet kennen, zich het verstand kunnen scherpen met er naar te raden.

A. J. V. D. AA. (*)

Nestels der Kavallerie. »Ten tijde der onlusten", zoo las ik onlangs in zeker boek: »die in de Nederlanden in de 16de eeuw voorvielen, zonderde zich een corps dappere Nederlanders van den *Hertog van* ALBA af, om zich aan hunne landgenooten, de Geuzen, aan te sluiten. De Hertog vaardigde in zijnen toorn een bevelschrift uit, waarbij zij allen met de galg bedreigd werden. Zoodra deze onverschrokkene mannen dit vernomen hadden, deden zij eenen spijker, aan een koord vastgehecht, om den hals, als zinnebeeld der straf, die op hen wachtte, wanneer zij het ongeluk hadden, in 's Hertogs handen te vallen. Daar zij echter zich steeds door dappere daden onderscheidden, zoo werden het koord en de spijker, die zij uit bitteren spotlust gedragen hadden, hun naderhand als onderscheidingsteeken toegekend.

Men wil hierin den oorsprong der nestels bij de kavallerie gezocht hebben."

Kan een der Heeren Uitvorschers mij hieromtrent ook nader inlichten?

G. E. J. RIJK.

Ναπολέων ἀπολέων. Op bl. 281 (Dl. I van DE NAVORSCHER) lees ik eene belangwekkende bijdrage nopens mythische of wonderbare uitleggingen, omzettingen en andere eigenschappen, die men somtijds aan den naam van NAPOLEON verbonden heeft; dit bragt mij nog eene dergelijke aardigheid op dien naam te binnen, die ik echter slechts voor de helft meer weet, daar het reeds zeer lang geleden is dat ik ze gelezen heb, en ze in der tijd niet heb opgeteekend. Zoo mijn geheugen mij dus geene parten speelt, gaf de naam van NAPOLEON, telkens eene letter er aflatende, aanleiding tot den volgenden zin:

Napoleôn.
Apoleôn.
Poleôn.
oLeôn.
Leôn.
Eôn.
ôn.

Deze brokstukken doelen, als men ze voor Grieksch neemt, op het wereldverwoestende en overheerschende verschijnsel, dat zich NAPOLEON liet noemen; en, volgens hetgeen mij nog voorstaat, las ik bij die naamsuitlegging ook eene aanhaling uit de *Openbaring*, die reeds op NAPOLEON zoude slaan, of althans (misschien wel wat ver gezocht) op hem toepasselijk werd gemaakt.

Zoude iemand mij de zaak in zijn geheel, als ook de bedoelde verwijzing op de *Openbaring*, kunnen en willen mededeelen?

QUIS?

Aanslag op Nijmegen in 't jaar 1702. Na het sluiten van den Nijmeegschen vrede op den 10den Augustus 1678, en toen de Franschen die stad reeds ruim 4 jaren vroeger (op den 30sten April 1674) ontruimd hadden, ondernamen deze nog eenmaal in Junij van 't jaar 1702, onder 't beleid van den Maarschalk DE BOUFLERS, eenen aanslag op de stad Nijmegen, die zoodra niet vernomen werd, of men stelde zich van binnen te weer, zoodat het geschut op de wallen werd

(*) Om zonderling te zijn, beloven wij aan den Oplosser: noch 100 guldens, noch een present-exemplaar van DE NAVORSCHER, levenslang. H. BR.

gehaald, en daarmede op den naderenden vijand losgebrand, die zich van een der buitenwerken, *Kijk in de pot* genaamd, poogde meester te maken, doch na eenige schermutselingen met verlies terug gedreven werd.

Deze omstandigheden zijn in 't algemeen genoegzaam bekend, maar niet, voor zoo ver ik weet, dat zekere Predikant, EILBRACHT genaamd, zich daarbij bijzonder, als aanvoerder der Burgerij, zou gekenmerkt hebben.

Ik vind dienaangaande de volgende mededeeling in een oud aanteekenboekje, welke DE NAVORSCHER misschien wel der moeite waardig zal oordeelen, in zijne bladen op te nemen.

„Zoo mij verhaald is van mijne voorouders, zouden wij een Neef gehad hebben, met name EILBRACHT, die te Nijmegen op Zondag, in 't jaar 1702, staande te prediken, verwittigd werd, dat de vijand voor de stad was; waarop hij, met zijne gemeente naar de wallen gaande, het alzoo bevond; en met zijne gemeente bragt hij het geschut aldaar, en defendeerde de stad. Het volgende daarop gemaakte kreupelrijm herinner ik mij in mijne jeugd gelezen te hebben:

Terwijl BOUFLERS, die zwarte neger,
Het veld vond ledig, zonder leger,
Zijn toeleg was, indien hij konde,
Nimwegen te overrompelen,
't Land hing toen aan een zijden draad:
BOURGONJE snorkte als ontzind,
De hitte, stof, en groote wind
Verhinderden des vijands lagen,
Terwijl wij moed in de onzen zagen.
Zij weken voor de macht des vijands
En schoon hun hevig vuur en hun geweldig schieten
Zoo waren wij van onze zijde wakker in de weeren,
Om geweld met geweld te keeren.
Zij veroverden tweemalen *Kijk in de Pot*, (gen,
Doch de onzen dapper hen tweemaal daar weer uitjoe-
De Burgers zich dan manmoedig gedroegen:
De vijand trots in zijn weerstaan,
Viel dapper op Nimwegen aan,
En zogt de twee Landspoorten te overrompelen,
Maar hij werd manmoedig afgezet,
En God heeft deze stad gered,
Nadat het water op de lippen
Gekomen was om in te glippen,
Gods hand kwam wonder wel ter snede,
Door dien het binnen de stad
Heel slecht gesteld was;
Men vond geen konstapels noch kanon,
De Commies van 's Lands Magazijnen was op de vlugt,
Maar de dapperheid der burgers kwam dat vergoeden:
Het had er heel slecht uitgezien met de stad,
Doch zij werd behouden, en de Franschman gekeerd
Door het beleid der Magistraat,
En Burggraafs RANDWYK heldenmoed,
Zoo werden ze in het gelid gesteld,
De mannen maakten groot geweld,
De vrouwen en kinderen al
Die plaatsten 't kanon op de wal,
Zij toonden meer dan paardekrachten
En schoten van Stads wal en grachten:
EILBRACHT die brave Predikant,
Die maakte het geschut in brand,
En schoot met een gewenschte schoot
Vijf ruiters en zeven paarden dood.
Roermonden en 't sterkste tegenweer
Verwon men door kanon en zweerd.
Het ging aan beide zijden over,
BOUFLERS die had het kaal en pover. enz.

Dus verre de bovenvermelde aanteekening: maar nu wenschte ik gaarne te weten, of er buiten dien te Nijmegen of elders, nog eenige officiëele of bijzondere aanteekening bestond, waar in dit voorval in dier voege vermeld werd; ook of het bekend is, wie die Predikant EILBRACHT was, die op Zondag den 12den Junij 1702 den voormiddag dienst te Nijmegen waarnam. Destijds stonden er twee Predikanten van dien naam in de nabuurschap der stad Nijmegen, waarvan de eene CASPARUS PETRUS EILBRACHT, Predikant was te Wichen en Leur, de andere, CASPARUS EILBRACHT, Predikant te Bemmel. Een van die twee is hoogstwaarschijnlijk de bedoelde man geweest.

ICHNEUTES.

Het vergaan des oorlogschips Evertze. Wie kan mij iets mededeelen van het vergaan van Z. M. schip *Evertze?*

Dit schip behoorde tot eene expeditie van 1815, om met het fregat Maria Rijgersberg, Z. M. Schip Prins Frederik, Z. M. Schip Tromp en het Fregat Wilhelmina, naar de Oost-Indiën te stevenen.

Het bevel werd gevoerd door den Schout bij Nacht BUIJSKES.

De Evertze is vergaan, op de terugreis van de Oost-Indiën naar het vaderland, den 10den April 1819, in de nabijheid van het eiland *Diego Garcia.*

De schepelingen zijn gered door eene Amerikaansche Brik, de *Piccaroon,* Kapt. L. EEDS. F. C. W.

Nederlandsche geslachten van Britschen bloede. Verschillende vragen en antwoorden zijn er gedaan over Britsche pairs uit Hollandsch (Nederlandsch) bloed, maar het zoude ook niet onbelangrijk zijn, eene lijst te hebben van Nederlandsche geslachten, oorspronkelijk uit Groot-Brittanje — er zijn er vele, vooral ten gevolge van de Schotsche Regimenten, die vroeger in onze dienst waren. Onder de geslachten, in den Nederlandschen Adelstand verheven, vindt men CLIFFORD, MACKAY, MELVILL en QUARLES en buiten dat komen mij nu nog voor den geest: BOWIER, CHREIGHTON, DOUGLAS, DUNLOP, FRASER, GORDON, GRAHAM, HOOG, MACALESTER LOUP, MUNRO, OLIPHANT, SCHARP en STUART. Indien iemand zich in staat bevond hiervan eene naauwkeurige lijst te leveren, zoude zulks aan velen niet onaangenaam zijn.

X. X. X.

Dorschliederen. CHAMPOLLION deelt in zijne brieven een oud Aegyptisch dorschlied mede:

Drescht für euch (*bis*)
O Ochsen, drescht für euch (*bis*)
Scheffel voll für eure Herrn, etc.

Het was dus oudtijds, even als thans, de gewoonte om het werk door bijzondere maatliederen te veraangenamen en te verligten.

Ook bij ons bestaan dergelijke zangwijzen. In Overijssel heb ik meermalen bij het dorschen zulke liederen gehoord, die ik nu echter vergeten ben. En wie kent het dorschlied van onzen POOT niet! Zouden vele dier zoo eigenaardige volksliederen, die, of reeds in onbruik zijn, of op het punt zijn om het te geraken en misschien door nieuwere vervangen te worden, niet in DE NAVORSCHER bewaard kunnen worden?

HENRY.

De Bickers. Bestaat er in eenig werk eene geslachtlijst van dit beroemde Amsterdamsche geslacht? Zoo ja, waar? Zoo neen, dan hebben wij ons te wenden tot de op prijs gestelde bereidwilligheid der HH. Navorschers, om te mogen weten:

1°. Het geboorte- en sterfjaar van ANDRIES, CORNELIS, JAN en JACOB BICKER; wanneer en met wie deze broeders in 't huwelijk zijn getreden?

2°. Wie hunne kinderen waren, wanneer en met wie ze getrouwd zijn, alsook dezelfde bijzonderheden omtrent het kroost van laatstgenoemden?

3°. Hoe nu ROELOF en HENRICK BICKER aan hen verwant waren? H.

Voorteeken bij 't huwelijk van Jan Zoet. Bij gelegenheid van 't huwelijk van den poëet JAN ZOET, schijnt, af te leiden uit een gedicht van P. VERHOEK, iets voorgevallen te zijn, dat als een „*Voorteeken*" beschouwd werd. Is daarvan ook iets meer bekend?

?

Gegraveerde portretten van vorstelijke personen. Indien iemand bij magte mogt zijn den ondergeteekende, door tusschenkomst van het Bureau van den NAVORSCHER, of anders regelregt, inzage — en, zoo mogelijk — het bezit te verschaffen van de onderstaande portretten, zoo zoude hem bijzonder groot genoegen geschieden. Ik mis namelijk in mijne *Verzameling* gegraveerde afbeeldingen van allerlei aart, o. a. de onderstaande vorstelijke personen:

FERDINAND VI., Koning van *Spanje* (*n.* 1713 †1759).

WILHELM *den Wijze,* Landgraaf van *Hessen* (*n.* 1532†1592).

FREDERIK, *den Vierde*
en
CHRISTIAAN, *den Zesde,*
Koningen van *Denemarken,* door J. M. PREISLER. Dat deze laatsten bestaan moeten, blijkt uit NAGLER, *Künstler-Lexicon*; Th. XII., S. 35. N°. 5.

FREDERIK VII., Koning van *Denemarken*, geboren 1808.

Koning ERIK XIV. van *Zweden* (*n.* 1533†1578)

Koning KAREL XIII. van *Zweden* (*n.* 1748†1818).

Czaar IWAN IV. van *Rusland* (*n.* 1740†1764). Regeert in 1740 en 1741.

Bovenstaande zijn de eenige gekroonde hoofden van den aanvang der 16de Eeuw af, die, in afbeelding, niet bij mij voorhanden zijn.

Leiden, Nov. 1851. BODEL NIJENHUIS.

„*Descriptio Hierosolymitani Itineris.*" Aan 't slot van het twaalfde Hoofdstuk der *Kamper Kronyk* van E. MOULIN (I; bl. 286) leest men van een aanzienlijk inwoner dier stad, GERARD CUYNRETORFF, en de uitgaaf van diens pelgrimstogt naar 't Heilige Land, gedrukt te Kampen; Anno 1522. Wijlen de geleerde VAN SENDEN gaf een kort overzigt van reistogten naar Palestina in 't Eerste deel van: *Het Heilige Land*, waar men op bl. 353 den titel van 't gemelde boek aldus vindt aangeteekend: *Descriptio Hierosolymitani itineris an.* 1520, *per D.* GERARDUM KUYNRETORFF, *Campensem et D.* PETRUM AENHOLT, *Priorem in Wolsende et* EDO ROMBES, *Consulem in Sneck, peracti. Impressa Campis.*

De vraag is, in welke bibliotheek een exemplaar van CUYNRETORFF'S reisverhaal zoude te vinden zijn?

J. M.

Antwoorden.

De stok, het kenmerk des makelaars (I.; bl. 13, 32). In de *Handvesten* van *Amsterdam*, vindt men eene zeer oude ordonnantie of keur, waarbij bepaald wordt, dat de Makelaars hun *stokje* moesten toonen, zoo dikwijls zij eene partij sloten. Volgens WAGENAAR, werd aan eenen, door Burgemeesteren aangestelden, Makelaar, nadat hij als zoodanig den Eed had afgelegd, tegen betaling van drie guldens, een stokje ter hand gesteld, zijnde een gedraaid houten stafje van een half voet lang, aan het eene einde met zilver beslagen, waarop de naam des Makelaars geschreven stond.

V. E. K.

Overdekking van 't aangezigt eens ter dood verwezenen (I.; bl. 14, 195). In de *Oratie* van CICERO *pro* C. RABIRIO, IV, lees ik het navolgende: »namque haec tua, quae te homi»nem clementem popularemque delectant: »*I lictor, colliga manus!* non modo hujus li»bertatis mansuetudinisque non sunt, sed ne »ROMULI quidem, aut NUMAE POMPILII: TAR»QUINII, superbissimi atque crudelissimi regis, »ista sunt cruciatus carmina: quae tu, homo »lenis ac popularis, libentissime commemo»ras, *caput obnubito, arbori infelici suspendito!* »quae verba, Quirites, jampridem in hac re»publicâ, non solum tenebris vetustatis, ve»rum etiam luce libertatis oppressa sunt."

Uit deze woorden blijkt de hooge oudheid van dit gebruik, en hoe het niet alleen in het Oosten in zwang was. — Daar ik alleen de *Ed. Bipont.* bij de hand heb, zoo moge een Literator ons uit de noten zijner editie, omtrent den oorsprong van 't gebruik, inlichten.

†4†.

O. L. V. Boter (I.; bl. 19). Zoude TEN KATE, bij het schrijven der door JANUS TERTIUS aangehaalde woorden, het spreekwoord niet voor den geest gezweefd hebben: »De boter slacht onze Lieve Vrouwe, zij verbeterd alles." (TUINMAN, *Nederd. Spreekw.* I, bl. 19)? Onze groote taalgeleerde toch, laat er op volgen: »vermits dienstig in alle toebereidinge van »spijs, even gelijk sommigen in alles hare toevlugt tot onze L. Vrouwe nemen"; en TUINMAN, *l. c.* geeft de volgende verklaring van het spreekwoord: »Wat gebruik de boter in het toebereiden en smakelijk maken der spijzen heeft, is bekend. Hoe veel ook het Pausdom op heeft met MARIA, waarvan zij alles verwachten, weet elk." N.P.BIBLIOPHILUS.

Merlette (I.; bl. 20 enz.). Bij al de oplossingen, over dit onderwerp medegedeeld, voeg ik nog, om de vreemdigheid, de volgende:

»Les Merlettes, dans les Armoiries, marquent les voyages d'outre-mer; parceque ces oiseaux passent la mer tous les ans. Elles ont été représentées sans bec et sans pieds, pour marquer les blessures qu'on avoit reçues dans les voyages qu'on entrepenoit, pour la deffense de la Religion." *Abrégé nouveau et méthodique du Blason.* Lyon, 1722.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Jenever (I.; bl. 21, 76, 324). De *Jenever* ontleent zijnen naam, zoo als de Heer VAN DALE op bl. 324 zegt, van de jeneverbeziën, waarop de korenbrandewijn wordt overgehaald; dit is zonder twijfel zoo, maar kan den vrager niet voldoen, die ook wel zal verlangen te weten: waarom de jeneverboom dus geheeten wordt; ik vind in dit woord alle overeenkomst met het Fransche *Genevrier*,

maar geene met het Latijnsche *Juniperus*, en juist hiervan lees ik in N. LEMERY, *Woordenb. der enkele Droogerijen*, bl. 366 : » *Juniperus*, *à* » *junior & pario*, omdat de Jeneverboom nieu- » we of jonge vruchten voortbrengt, terwijl » de andere rijp worden". Misschien kan dit tot eenige opheldering verstrekken.

C. W. BRUINVIS.

Tabakspijpen (I. ; bl. 27, 262). Als eene merkwaardige bijzonderheid kunnen wij hierbij opteekenen, dat de naam van *Tabak*, door ons op het gerookt wordende kruid toegepast, ontleend is aan de pijp, waarmeê de smook werd ingezogen. Daaromtrent zegt de Schrijver van een zeldzaam werk over het eiland Tabago : » In het voorbijgaan moet ik opmerken, dat ik mij geen zegsman herinner, die zich betrekkelijk den oorsprong van dit woord eenigzins duidelijk heeft verklaard, en, daarbovendien velen hunnen twijfel hebben uitgesproken, of het eiland zoo geheeten was naar de plant, dan wel de plant naar het eiland — hoop ik, dat de weetgierige en onderzoekende lezer tevreden zal zijn, wanneer hij de zaak in haar wezenlijken toestand ziet voorgesteld. Want het is een feit, dat noch het land aan het gewas, noch het gewas aan het land zijne benaming verschuldigd is. De naam is inderdaad Indiaansch, ofschoon door de Spanjaarden gegeven. Het was er dus mede gelegen. De Karaieben waren uitermate verzot op den tabak, in hunne spraak als *Kohiha* bekend, en verbeeldden zich, dat, wanneer ze door zijnen rook bedwelmd waren, hunne droomen in zekeren zin bovennatuurlijk werden. De wijze nu, waarop zij » toeback sogen", was deze: men begon met een houtvuur aan te leggen; was dit uitgebrand, zoo wierp men op den gloeijenden asch de bladeren van het kruid en haalde zijnen smook in, door middel van een hol werktuig, dat juist den vorm had van de letter Y, het langere stuk in den rook en de kortere pijpjes in de neusgaten houdende. Deze buis — waaraan zij voorzeker eene leelijke pijp tabak rookten — noemde men *Tobago*, en, toen de Admiraal CHRISTOPHORUS COLUMBUS het eiland aan de zuidzijde beschouwd had, dacht hem de gedaante met die van het smooktuig overeenkomstig, waarom de naam van het een door hem aan het ander gegeven werd."

Aarden tabakspijpen, dus gevormd als hiernevens wordt aangewezen, worden vaak in Engeland, Schotland en Ierland aangetroffen, bij het omwoelen van den grond, die bezet is geweest door de legers van KAREL I, en van zijne tegenpartij, of door de gewapende magt van JACOBUS II en WILLEM III. In het laatste geval zijn ook pijpen van klei — soms van ijzer of koper, met koppen van zeer veel grooteren omvang, tusschen meer bescheidene, van tonvormigen aart, ingemengeld. Eerstgenoemde waren mogelijk het eigendom van klaploopers.

Een oude, zilveren tabaksdoos, welke, naar wij in Wiltshire vernamen, aan een' zekeren Heer PYNSENT had toebehoord, die al zijne goederen in Somersetshire aan den grooten Lord CHATHAM vermaakte, » uit bewondering » voor zijne geestes-gaven en vaderlandliefde" (ik weet niet of zij ooit elkander bij een pijpje ontmoet hebben) was met een doodshoofd besneden, waaronder men de volgende regelen zag:

Mens ignis, Tubulus corpus, mihi vitaque fumus
Herba penus, clavus fata, suprema cinis.

P. M. ✱ E. E.

aldus verengelschd:

Of lordly man, how humbling is the type,
A fleeting shadow, a tobacco pipe!
His mind the fire, his frame the tube of clay,
His breath the smoke so idly puffed away,
His food the herb that fills the hollow bowl,
Death is the stopper. Ashes end the whole.

[Naar het Engelsch van T. M. in WILLIS's *Current Notes for the Month*, Febr. 1851; p. 13.]

SCIOLUS.

Kaplaken (I.; bl. 56, 86, 327). Het antwoord van G. V. S. is een der zulken, die de etymologie in 't algemeen helpen belachlijk maken en in diskrediet brengen. Men behoorde de Lezers van DE NAVORSCHER niet op te houden met » *Ik geloof*"s en » *Ik gis*"sen. De uitdrukking *kaplaken* beteekende oorspronkelijk het zelfde als *verval*, in den zin van eenig loon, boven dat gene waarop men recht had of rekende. 't Woord is afgeleid van het *laken tot een kap* (of tot eenig ander kleedingstuk), hetwelk even zeer als *schoenen* of ook *handschoenen*, in de Middeleeuwen den desserveerenden geestelijken, boven het geldelijk salaris werd toegelegd, door de stichtingen, waar zij dienst deden. In dien zin komt het woord *kaplaken* bij herhaling voor op de rekeningen, medegedeeld door Dr. SCHOTEL, in zijn onlangs verschenen uitmuntend werk: *De Abdy van Rijnsburg*.

ALB. TH.

[PERCONTATOR zal het ons vergeven, dat we zijn afleiding, welke de kleêrmakers niet slechts van *laken*-, maar ook van *letter*-dieverij beschuldigt, na het voldoende stuk van den Heer ALB. TH., niet kunnen opnemen. *Kaplaken* voor *kaaplaken* is ook wat ver gezocht.]

Vrij Wijn (I.; bl. 59, 111). In vroegere eeuwen bestond er, en bepaaldelijk te Amsterdam, op grond van oude stedelijke keuren, het gebruik, dat op zekere tijden van het jaar, alléén

en bij uitsluiting aan *de Leden der Schutterij* de *wijntap* werd vergund, zoodat niemand anders, wie dan ook, *wijn mogt verkoopen of tappen.* Toen echter, bij de komst van den *Hertog van Alva* in de Nederlanden, de Schutterij in Amsterdam werd ontbonden, kwam ook de keur omtrent den *wijntap* te vervallen, hetgeen waarschijnlijk aan de Tappers aanleiding gaf om op hunne uithangborden of aan de stijlen hunner deuren te vermelden, dat zij thans *vrij wijn* mogten verkoopen.

V. E. K.

Petrus Bast (I.; bl. 90, 152, 292). Nog iets over dezen. Dat hij zich PETRUS en niet PIETER noemde, blijkt uit eene gegraveerde prent, een gezigt op Amsterdam uit het Y voorstellende, waaronder, met duidelijke letters, staat: PETR. BAST, *a. et sculp. et excudebat* 1599; van die prent bestond een tegenhanger, een gezigt op Amsterdam van de landzijde, zie *Naamlijst* van BUSSERUS, 1782, bl. 10. Dat hij zoude gewerkt hebben voor een der VISSCHERS, wordt met rede betwijfeld, naardien CLAAS JANSZ. VISSCHER eerst in 1580 geboren, toen ter tijd nog zeer jong was, en CORNELIS VISSCHER eerst in de helft der XVIIde eeuw werkte; meer waarschijnlijk is het, zoo als door den Heer KRAMM reeds is opgemerkt, dat hij een discipel en volgeling van DE WIERIXEN zal geweest zijn, waarvan ook de door mij genoemde prent, het gezigt op Amsterdam van het Y, alle kenmerken draagt, zoowel door netheid, uitvoerigheid, als juiste teekening der beelden, daarop voorkomende, die tevens, gelijk ik vermeen, de *kleederdragten* der inwoners van Amsterdam van dien tijd voorstellen; — of PETRUS, die te Amsterdam, en PIETER, die te Leiden voorkomt, een en dezelfde persoon geweest zij, is, dunkt mij, nog niet bewezen, zelfs schijnt de waarschijnlijkheid daar tegen te pleiten, daar PIETER, bij zijn huwelijk in 1602 te Leiden, JONGELING genoemd wordt, terwijl het blijkt, dat hij in 1598 reeds een *groot* kunstenaar in zijn vak was; doch welligt dat men door het woord jongeling, *jongman* of *vrijgezel* verstaan moet, het een en ander is wel waardig om nader te worden onderzocht.

V. D. N.

Heynderik, Kapteynderik (I.; bl. 91, 117). Het schrijven van BILDERDIJK over dit liedje, is reeds medegedeeld in de *Letteroefeningen* van 1818, *Mengelwerk.* Zie *Geschied. des Vaderlands;* D. VI, bl. 233; en ook M. C. VAN HALL; *Henderick van Brederode*, 1844, bl. 224. noot (66) en in den tekst bl. 93, alwaar deze zegt, nergens dan bij BILDERDIJK, daarvan gewag te hebben gevonden; ter aangehaalde plaatse, bij SCHOTEL, is ook slechts BILDERDIJK nagevolgd.

V. D. N.

Zingen met de ster (I.; bl. 91 enz.). Onder de teekeningen van TROOST, in het Koninklijk Kabinet van Schilderijen te 's Gravenhage, op den *Catalogus*, onder N°. 173 vermeld als voorstellende oude Hollandsche kluchten, is er eene, waarop het zingen met de ster voorkomt, overeenkomstig de beschrijving van PICARD, op bl. 119 door ARNOLD medegedeeld.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Napoleon op zee (I.; bl. 96, 171, 229). Als men weet hoe 't verhaal van gebeurtenissen, onder het oog voorgevallen, soms reeds uren daarna, zoo hemelsbreed veranderd is geworden — en hoe, in het algemeen, de geschiedenis wordt geschreven, dan mogen wij aan de geringste bijdrage tot haar juistheid, onder de vlag der overwinnende waarheid, veel prijs hechten: en, ofschoon daardoor de overtuiging niet algemeen wordt, en de valsche voorstelling gekeerd, of de welligt reeds verdraaide geschiedenis hersteld in hare eenvoudige kleedij, voor eenigen is de naauwkeurige beschrijving der feiten evenwel belangrijk. Dit is mij duidelijk gebleken, toen ik, zoo herhaalde malen in DE NAVORSCHER las: » NAPOLEON *op zee.*"

Ik deel het volgende mede, en, ofschoon ik mijne journalen dier dagen niet meer heb, zijn de indrukken bij mij steeds frisch in het geheugen gebleven, zoo dat in het wezen der zaak geen verschil *kan* gevonden worden.

Er zijn mij twee gevallen bekend, die op dezen » NAPOLEON *op zee*", klaarblijkelijk betrekking hebben en alleen kunnen hebben, wijl NAPOLEON slechts twee malen de vloot der Schelde bezocht.

Beide gevallen zijn mij bekend: het eene door belangstellende navorsching in der tijd bij personen, wien het aanging; het tweede, door dat ik er zelf bij geweest ben. Ik wil ze eenvoudig verhalen en ze voorts aan het bescheiden oordeel der lezers overlaten.

De eerste maal, dat NAPOLEON de vloot der Schelde bezocht, was in 1809. Deze vloot, welke van hare vorming af tot op het laatste oogenblik, is geweest onder de bevelen van den Vice-Admiraal MISSIESSY, bestond toen uit 8 Linieschepen en had een auxiliair esquader van eenige Hollandsche schepen van kleiner charter, met name het Fregat *Friesland* en de corvetten *Ajax* en *Iris.*

De Hollandsche zeelieden bij dat esquader hebben steeds met kracht hunne eigenaartige hoedanigheden van weleer, op de Schelde, gehandhaafd: orde, discipline, zindelijkheid, bleven ook nog onze lieden en schepen — die bovendien, door lang in dienst geweest te zijn, tot eene hooge mate van geoefendheid waren gekomen — zeer voordeelig onderscheiden.

NAPOLEON kwam de vloot in oogenschouw nemen, digt bij Antwerpen, en zag, met innige zelfvoldoening, die verzameling van

Fransche oorlogsbodems, waarvan het eerste schip: *l'Anversois*, slechts het vorige jaar was afgeloopen. Hij konde die schepen slechts in hunne innerlijke inrigting en orde opnemen, want, om ze te laten manoeuvreren, daartoe was geene ruimte: niettemin, om eenige vertooning te geven, werd er sein gedaan voor de digtst bij liggende *Friesland*, Kapt. A. W. DE MAN (de thans nog levende Vice-Adm.) (*), om onder zeil te gaan, en dit geschiedde. Ik moet hier zeggen dat ieder schip, ten allen tijde, voorzien was van een' binnenloods en dat zich, op het Admiraalschip, de chef dier loodsen bevond, door wien de Admiraal steeds ingelicht was of konde worden. De *Friesland* nu ging onder zeil, dan had weinig wegs of manoeuvres gemaakt, toen de loods aan den Kapitein zeide, niet verder te kunnen gaan, maar te moeten ankeren, waarvoor dus de klarigheid gemaakt werd; te gelijker tijd zegt de chef der loodsen aan den Admiraal, die, met het hooge gezelschap, de *Friesland* gadesloeg, dat het Fregat niet verder kon zeilen en moest ankeren, waarop dan ook dadelijk het sein van ankeren gegeven wordt. Aan boord van het Fregat de klarigheid er voor gemaakt zijnde, ankert het dadelijk; NAPOLEON was zoo te vreden met deze vaardigheid, dat hij zeide: »*je veux voir cette frégate*", en dadelijk legde hij een bezoek af op de *Friesland*, en was zeer voldaan. Later kwam het kruis van het Legioen van Eer» pour le *Commandant Hollandais*", en, daar Kapitein POLDERS, als oudste officier, Commandant van het Esquader was, kreeg hij bij die gelegenheid, het toen zoo hoog gewaardeerd eereteeken. Bij de officieren bleef het steeds twijfelachtig, of dit wel de bedoeling des gevers was!

Dit is de eenvoudige gebeurtenis, maar waarheid is het tevens dat, reeds dadelijk, onvruchtbare taal en onmogelijke wenschen wijd en zijd hierover geuit werden; de een zeide: » Dát was eene gelegenheid geweest om met hem naar zee te gaan"; de andere maakte er dit van, gene weêr iets vreemders, in één woord: menschen die gehoord hadden, *niet* dat NAPOLEON aan boord eener Hollandsche Fregat op de Boven-Schelde ten anker was geweest, maar met eene Hollandsche fregat in *zee* en in het *gezigt der Engelschen*, hebben, met alle vergrooting van een' Zwitserschen sneeuwval, welligt bij geheel onkundigen met de localiteiten en geheel onverschilligen voor navorsching — het eerste het beste praatje geloofd en de legende in zekere mate doen geboren worden.

Het tweede geval is dit:

NAPOLEON kwam in 1811, even na de najaars nachteveningen, de vloot nogmaals bezoeken; ik laat hier volgen de namen der schepen die haar toen zamenstelden:

Linieschepen 21, als: *Charlemagne*, *Anversois*, *Pultusk*, *César*, *Dantzick*, *Commerce de Lyon*, *Ville de Berlin*, *Duguesclin*, *Dalmate*, *Albanais*, *Friedland*, *Tilsit*, *Auguste*, *Chattam*, *Hollandais*, *Pacificateur*, *Illustre*, *Conquérant*, *Trajan*, *Gaulois* en *Tromp*.

Fregatten 11, als: *la Frise*, *Minerve*, *Kenau Hasselaar*, *Euridice*, *Jahde*, *Ems*, *Milanaise*, *Vistule*, *Terpsichore*, *Erigone* en *van der Werff*.

Corvetten, Brikken en Kotters: 12, als: *Iris*, *Ajax*, *Butter*, *Hussard*, *Idas*, *Foudre*, *Audacieuse*, *Actéon*, *Sapeur*, *Décidée*, *Triomphante* en *Victorieuse* (*), mitsgaders eene menigte kleine brikken, van de Flotille herkomstig, waarop steeds de conscrits geplaatst werden voor de eerste oefeningen.

De vloot lag gewoonlijk geankerd ter reede van de Boogplaat in eene zeer uitgestrekte linie, terwijl de fregatten en corvetten meest aan het hoofd der linie voor Vlissingen lagen. De *Minerva*, Kapt. Luit. C. OSSEWAARDE, was Admiraals-Fregat of eerste repetiteur der seinen en lag aan de binnenzijde, dwars van het Admiraalschip, ten anker.

Bij vergelijk met de vloot van 1809, waren er, sedert de inlijving van Holland, schepen bijgekomen, van daar 3 Linieschepen en 4 Fregatten, mitsgaders de *Jahde* en *Ems* in Rotterdam gebouwd — het overige was van Antwerpen herkomstig. De bemanning was vreemd, want, de *Pultusk*, *Albanais*, *Dalmate* en *Dantzick* waren geheel met Deenen bemand en hadden een Deenschen Schout bij Nacht; de *Hollandais*, *Chattam*, *Tromp*, *Frise*, *Minerve*, *Kenau*, *Euridice*, *van der Werff*, *Ajax* en *Iris*, waren geheel met Hollanders bemand, de *Pacificateur* en *Illustre* hadden gemengde equipage, nagenoeg half en half Hollandsch en Fransch, — op de *Pacificateur* was de vroeger Hollandsche Schout bij Nacht, RUYSCH — de overige schepen waren met Franschen bemand. Deze verschillende bemanningen beijverden zich steeds, den vorigen roem te behouden, en onbeschrijflijk was de opwekking en naijver tusschen dezen, iets dat wonderbaarlijk werkte op de deugdelijkheid der vloot.

De komst des Keizers was lang voorzien en weken te voren was bij order aan de schepelingen herinnerd alles, wat dienst en montering betrof, naar de juiste letter der voorschriften. De *Minerva*, op welk Fregat ik toen als Luit. diende, werd vrijgesteld van alle dienst en bestemd om NAPOLEON te ontvangen; zij had een geruimen tijd voor eene geheele schildering; beddegoed, provisiën en koksgereedschappen kwamen aan boord voor den Keizer,

(*) De eerste officier op de *Friesland*, was de Heer, toen Kapt Luit., P. C. DE ROTH, later in de Regering te Amsterdam.

(*) Te Antwerpen waren nog op stapel 21 linieschepen, waarvan de *Hymen* en *Monarque*, à 120 stukken, en *Superbe*, à 74 stukken, gereed waren om af te loopen.

en weldra was het Fregat gereed voor de hooge en gewenschte bestemming, die het wachtte; het scheen, uit den loop van het gebeurde, dat deze bepaling in Parijs bekend was, zoo niet daar gemaakt, namelijk dat NAPOLEON van de *Minerva* de vloot zoude laten en zien manoeuvreren, waartoe hij van dáár een beter overzigt had.

De gewenschte dag verscheen, de Admiraal en chef had eenige dispositiën genomen, buiten den gewonen loop, 5 Linieschepen onder den Deenschen Schout bij Nacht VAN DOCKUM, werden als voorhoede in de Wielingen geplaatst, op de schepen in den omtrek van het Fregat, waarop de Keizer zich bevond, mogten geene vuren gemaakt worden, en eenige meerdere zaken van policie.

De juiste dag is mij vergeten (24 of 25 Sept.) maar het was een schoone Septemberdag, dat NAPOLEON van Breskens met een sloep vertrok naar de vloot. Bij zijne komst salueerde ieder schip met drie schoten uit ieder stuk, de Keizerlijke vlag voor den top en de vlag, voor van achteren, zijnde eene van ongemeene grootte van satijn, werden gevoerd door een Kapitein ter zee en geheschen dáár, waar NAPOLEON was; hij ging het eerst aan boord van de *Anversois*, liggende aan het hoofd der Linie, welke hij verder volgde, alle schepen, tot het achtste, bezoekende, zijnde de *Charlemagne*, het Admiraalschip, toen de avond viel en NAPOLEON bleef. Reeds den eigen nacht begon de wind op te steken en des morgens allengs tot harden storm aan te groeijen, zóó, dat zelfs de Admiraal sein liet doen, *de mouiller encore une grosse ancre.* — NAPOLEON bevond zich dus op de *Charlemagne* en zijne voornemens waren aanvankelijk verijdeld, want het weêr scheen geen verbetering te beloven; hij bleef er drie dagen. Van hooren zeggen heb ik wel vernomen, dat hij zeer ongeduldig was en ergens aan den wal wilde gezet worden, doch dat niemand er de verantwoordelijkheid van op zich wilde nemen; het was zeker slecht, toch geen onbevaarbaar, weêr, immers kwamen er dagelijks verscheidene koeriers van Breskens, meest officieren van de Garde marine, met depêches en rapporten, en allen begaven zij zich steeds naar de *Minerva*, van waar ze dan weder naar de *Charlemagne* geëxpedieerd werden, naar gelang stroom en wind dit toelieten. Van de *Minerva* moesten er dagelijks vele commissiën gedaan worden, om in de behoeften van het Keizerlijk verblijf te voorzien, maar hiermede was geen souverein op het spel.

Het gebeurde toen ter tijd, dat, door het slechte weêr, in Vlissingen binnen kwam en ergens nabij de stad strandde, eene *Chaloup* waarin ik meen dat 3 à 4 Engelschen waren, trouwens in eenen haast stervenden toestand; die sloep, dadelijk genomen, werd bevonden eene groote som aan Engelsch goud in te hebben! Dát was eene vondst, een Engelsche sloep, zoo veel goud, de Keizer op de vloot, het kon niet missen of hieraan waren groote plannen verbonden! Ook waren die Engelschen weldra wel voorzien, zeer apart gehouden, elk afzonderlijk op verschillende schepen in arrest, ook bij ons, op de *Minerva*. Hunne onmiddelijke vrijgeving was echter even spoedig en onvoorwaardelijk, toen de Keizer zelf de zaak vernam. De sloep was er een, die aan een der in Zeeland gevestigde smokkelaarshuizen toebehoorde; terugkomende met hunne remisen in baar goud, waren de matrozen door dit booze weêr overvallen, en het was in dien toestand van uitgeputheid, dat zij op het strand kwamen, onmagtig om langer hun vaartuig te besturen. Hoe eenvoudig deze zaak ook was, er is toen ongemeen veel over gesproken en geschreven, de wezentlijkheid is dadelijk vergeten geworden: alleen zij, die in alles wonderen zoeken, hebben er allerlei sprookjes op gegrond en het eenvoudige ware niet geweten of willen weten.

Den tweeden dag kwam de Schout bij Nacht VAN DOCKUM met zijn smaldeel van de Wielingen naar binnen en liep naar ter Neuze; het weêr gunstiger wordende, ging de Keizer den vierden dag, 's ochtends, naar Vlissingen en de manoeuvres met de vloot waren verstormd, ten minste de tijd er toe bestemd. Wel ging de geheele vloot, toen de Keizer van Vlissingen weêr naar ter Neuze vertrok, ook derwaarts, maar de nog niet bezochte schepen zijn het gebleven.

De Keizer, in Vlissingen zijnde, nam de fortificatiën in oogenschouw, en vooral het toen gegraven wordende dok, waar hij zich een geruime poos ophield, tusschen een paar duizend Spanjaarden aldaar aan het werk, onder welke gevangenen, meer bevreesd voor zijn persoon, dan hij voor hunne menigte scheen te zijn, ik hem langen tijd zag vertoeven.

Gedurende het verblijf des Keizers, gebeurde het ook dat Z. M. aan ieder schepeling een extra rantsoen wijn liet geven, hetwelk per sein aan de schepen werd bekend gemaakt; toen het sein op de *Charlemagne* opging, volgde zoo onmiddelijk dat van de *Minerva*, dat de Keizer vroeg welk sein het Fregat deed!? en, toen hij vernam dat het reeds de herhaling was van het sein, dat nog geheschen werd, moest onze Kapt. Luit. OSSEWAARDE dadelijk aan boord komen en wierd hij, bij die gelegenheid, Kapitein gemaakt.

De Schout bij Nacht RUYSCH, die het corps de bataille commandeerde, is de eenige der Schouten bij Nacht, die bij den Keizer eens heeft gedineerd.

Er bestaan, over deze laatste reis des Keizers, meer dan eene beschrijving, de eene meer roman dan de andere, ofschoon de na-

men der autheurs mij ontgaan zijn; — alleen herinner ik mij die van CHARLOTTE DE SOR — die welligt in de datums niet liegt; maar overigens is er niets voorgevallen, dat stof konde geven tot eene legende, welke dan ook.

Π. Φ.

Virgilius als toovenaar (I.; bl. 155, 210). Vóór het inzenden van mijn antwoord over dit belangrijk onderwerp, had ik te vergeefs getracht inzage te bekomen van DUNLOP'S *History of Fiction:* dezer dagen echter ontving ik eene Duitsche vertaling van genoemd werk door F. LIEBRECHT (JOHN DUNLOP'S *Geschichte der Prosadichtungen*, Berlin 1851), waaruit ik het volgende afschrijf:

»Es liess sich erwarten, dass diejenige Zeit, welche die Heroen Griechenlands als irrende Ritter erscheinen liess, auch die Dichter und Weisen des Alterthums als Zauberer und Necromanten darstellen würde (*). Von allen berühmten Namen dieser Art scheint aber VIRGIL am meisten im Verdachte als Schwarzkünstler gestanden zu haben und die Geschichte seiner Liebeshändel und Zaubereien bildet den Gegenstand eines sehr interessanten Zauberromanes. Man hat daran gezweifelt, ob der Zauberer VIRGIL derselbe sei wie der römische Dichter; aus den Schriftstellern des vierzehnten und fünfzehnten Jahrhunderts erhellt jedoch, dass solches wenigstens der Glaube jener finstern Zeiten war. Diess erhält auch noch Bestätigung durch die Verbindung des Zauberers mit Neapel und dem Schlosse, welches er in den Vorstädten Roms besessen haben soll. Auch wird VIRGIL zu Anfange des Romanes auf ungerechte Weise seines Erbes beraubt, erlangt es indess später durch die Gunst des Kaisers zurück, was gleichfalls auf die Identität des Zauberers und Dichters hinanweisen scheint, welcher Letztere unter dem Namen TITYRUS (*Eclog.* I.) es mit so rührenden Ausdrücken der Dankbarkeit anerkennt, dass AUGUSTUS ihm das Landgut, von dem er war vertrieben worden, wiedergegeben hatte.

Wie VIRGIL zu dem Rufe eines Schwarzkünstlers gelangt, bildet den Gegenstand interessanter Untersuchungen. NAUDÄUS in seiner *Apologie pour tous les grands personnages, qui ont été faussement soupçonnés de magie* (chap. 21), hält dafür, dass die ungereimten Meinungen, die man von VIRGIL hegte, aus seiner achten *Ecloge* entsprungen seien, wo er (vs. 64, 65, 69) alles, was sich auf Zauberei bezieht, die *weichen Binden*, die *saftigen Zweige*, den *männlichen Weihrauch*, den

„Zaubergesang, der da kann den Mond vom Himmel herab zieh'n",

mit grosser Gelehrsamkeit besprochen hat. Dieser Glaube an die Zauberkünste VIRGILS mag auch aus dem sechsten Buche der *Aeneide* (v. 263. ff.) grössere Bestätigung erlangt haben, woselbst die Geheimnisse der Unterwelt auf so mysteriöse Weise offenbart werden:

„Götter der Macht, die den Seelen gebeut, und verstummende Schatten,
Chaos und Phlegeton auch, weitschweigende Orte des Nachtgrauns!
Sei mir Gehörtes zu reden erlaubt und mit euerer Volmacht
Auf zu decken, was tief Erdreich und Finsterniss einhüllt." —

Ausserdem verschaffte nichts so rasch den Ruf eines Zauberers, als die Kenntniss der Mathematik, in welcher Wissenschaft VIRGIL bedeutende Kenntnisse besessen haben soll; endlich mag ausserdem das vielleicht wahre, vielleicht falsche Gerücht, dass VIRGIL befohlen seine Gedichte zu verbrennen, den Verdacht, als seien darin von ihm die Geheimnisse der schwarzen Kunst dargelegt worden, erzeugt haben und umso mehr, als er unter der Regierung eines Kaisers lebte, welcher alle Zauberbücher zu vernichten befahl. Wie dem nun auch sein mag, der Glaube an die Zauberkünste VIRGILS scheint geherrscht zu haben, sobald man den feinen Geschmack verlor, der zur gehörigen Würdigung seiner trefflichen Erzeugnisse erforderlich war. Man kann aber wohl mit Recht vermüthen, dass die Vorstellungen, welche verschiedenen dem VIRGIL zugeschriebenen Zaubereien zu Grunde liegen aus dem Morgenlande stammen." N. P. BIBLIOPHILUS.

(*) In eene aanteekening doet de Vertaler opmerken, dat ook HORATIUS in de omstreken van Palestrina, als een magtig en welwillend toovenaar vereerd wordt. Hij citeert WARTON, *Hist. of Engl. Poetry*, II. 62.

Rommelpot (I.; bl. 156, 216). Dus geheeten naar zijn geluid. Zie hier eene uitbreiding op het, er bij gezongene, deuntje:

Vasten avond; — h..... kind!
'k Heb nog geenen man,
'k Heb nog een klein hoentje,
Dat moet 'er t'avond an;
Dan ga ik bij de buren,
En laat mijn potje schuren;
Dan ga ik naar de Franschen,
En laat mijn hondje dansen,
Hier een stoel, en daar een stoel,
Op iederen stoel een kussen;
Meisje! houd je kinnebak toe,
Of 'k sla 'er een pannekoek tusschen.
'k Heb zoo lang met den rommelpot geloopen,
'k Heb geen geld om een broodje te koopen!

Eene andere lezing is:

De Schout van Leiden heeft een bult;
Ho! mannen, ho!
Die is met oude lappen gevuld;
Ho! enz.
De Schout van Leiden heeft een buik;
Ho! enz.
Daar komt wel tien pond boter uit. —
Ho! enz.

De Schout van Leiden heeft een kop;
Ho! enz.
Daar dansen de l..... met klompen op.
Ho! enz.

C. G. B. *te G.*

Archieven door Paulus Merula gebruikt (I.; bl. 162). Misschien kunnen de *Resolutiën* der Staten Generaal de bedoelde vraag ophelderen; aldaar leest men:

11 Febr. 1610. Op te requeste van JUDITHA BUYS, weduwe van Zal[er] P. MERULA, in syn leven *professor historiae* tot Leyden, syn gecommitteert die heren MAGNUS ende VAN DER MYLEN, omme te visiteren die stucken ende boucken, hierinne geroert of deselve dese landen dienstich syn.

25 Nov. 1610. Die heren MAGNUS ende VAN DER MYL, gesproken ende gecommuniceert hebbende mette nagelaten weduwe van wylen den Professeur MERULA tot Leyden, hebben gerapporteert, dat sy, volgende den last haer opgelegt, gevisiteert hebben de nagelatene geschreven boecken, pampieren, stucken, placcaten ende andere, in seer grooter menichte bij den voorsz. MERULA ende bevonden, dat deselve sulcke syn, dat die den lande souden mogen dienen, tot beschryvinge van eenige historien ende andersins by voorvallende gelegenheit, alsoo dat sy eenige boecvercopers, hem des verstaende op de waerde van dien, hebben ondervraecht, diewelcke verclaert hebben, dat sy daervoor wel 800 gl. souden willen geven, ende oock van de voorn. weduwe soo veel vernomen, dat sy wel willich soude syn alles de heren staten over te laten voor eene eerlijcke recognitie, voor haer en haere drye dochters, by een pensioen; hierop geadviseert wesende, is verstaen ende geresolveert, dat men van alle de voorsz. boucken, pampieren ende stucken sal maken een *pertinente inventaris*, ende dienvolgende alle deselve annemen ende ten dienste van den lande bewaren, in sulcke handen als men sal ordineren voor eene recognitie de weduwe ende hare drie dochters, elcke van deselve toeleggen een pensioen, haer leven lanck gedurende van vyftich gulden 's jaers, mits dat een lyff stervende, desselfs pensioen mede sterven sal, authoriserende die voorsz. heren rapporteurs, hierop met de voorsz. weduwe te handelen.

Indien de hier medegedeelde overeenkomst haar beslag mogt hebben verkregen, dan geloof ik, dat die stukken in 's Hage te vinden zijn, hetzij op 's Rijks Archief of op de *Koninkl. Bibliotheek.*

.... ELSEVIER.

Oranje, blanje, bleu (I.; bl. 186, 239, 297). Het antwoord op de laatstgenoemde bladzijde vordert, naar mij dunkt, eenige teregtwijzing. K. W. had namelijk gevraagd; »wat »is er van de geschiedenis der kleuren van de »Statenvlag, en waar kan ik die gelezen heb»ben?" waarop in antwoord gezegd is, dat hij die vragen opgelost kon vinden in het werk van den Heer DE JONGE, die, door zijne betrekking bij het Rijks Archief, in de beste gelegenheid was, de daartoe benoodigde bronnen te raadplegen, en dat, op grond daarvan, en met herinnering aan de bekende naauwkeurigheid van genoemden Schrijver, men het er voor houden mogt, dat de zaak, zoo ver mogelijk, was onderzocht en afgehandeld; tegen deze meening komt thans, naar het schijnt, een ander, dan K. W., op, en wel, omdat hij van een verschillend gevoelen is, en den oorsprong der vlag niet aan den Prins toeschrijft, waarvoor hij zijne redenen en gronden opgeeft; het is jammer dat hij zulks niet doet met vermelding van zijnen naam, in welk geval de Heer DE JONGE in de gelegenheid zoude zijn gesteld, van daarop te antwoorden, hetgeen nu niet wel op een *anoniem* schrijven mag gevorderd worden; doch, hoe dit zij, het gevoelen van den Schrijver, dat de Statenvlag geen *Prinse*vlag, maar een *Spaansche* vlag is, doet, meen ik, op de juistheid van het gegeven antwoord aan K. W. niets af, terwijl ik overigens aan Π. Φ. mag aanraden, om het boek van den Heer DE JONGE eens op te slaan — wat hij, naar eigene bekentenis, bl. 298 onderaan, niet heeft gedaan — voor en aleer de meening van dien Heer *geheel* te verwerpen.

V. D. N.

Wolf en Klander (I.; bl. 186, 240). De Heer O. K. de middelen wenschende te weten om de zoogenaamde *Wolf* en *Klander* uit de granen te houden en te verdrijven — heeft mij door zijne vraag opgewekt een en ander omtrent zulke insekten mede te deelen, die in 't koorn, 't meel en den rijst leven.

Het graan heeft, van ADAMS tijden af, vele beminnaren gehad. De mensch alleen tracht het voor zich te houden en zijne medeschepselen er van te verdrijven. Op 't veld staande, heeft het koren een tweetal van bijzondere liefhebbers in de kleine keversoorten: *Anthobium minutum Fabr.* en *Omalium pusillum Gr.*, welke men in menigte op de koren-airen vindt en voor de bloesems enz. nadeelig rekent. Ik heb echter opgemerkt, dat, op zulke landen, in welker onmiddelijke nabijheid menschelijke uitwerpselen in ruime mate voorhanden waren, opgemelde diertjes de koren-airen verlieten en zich liever in de laatstgenoemde overblijfselen ophielden. Buiten deze twee keversoorten, treft men (gelukkig hier te lande zeldzaam) nog eene tor (*Zabrus gibbus Fabr.*) aan, die de koren-airen met gretigheid verslindt; ook hebben de laatste ontdekkingen

bewezen, dat de larve (1'' lang) de wortelen van 't koren aantast. Wanneer nu de tor aan het bovendeel en de larve aan het ondereinde knaagt, moet de schade niet onaanzienlijk zijn! Indien wij de mosschen niet hadden, 't zou er barbaarsch uitzien! Men heeft in de maag eener enkele mosch meer dan honderd kleine kevertjes en ledematen van den *Zabrus gibbus* gevonden en 't zou wel raadzaam zijn deze vogels te sparen.

't Zal den Heer O. K. misschien niet onwelkom zijn te weten welke insekten de koornzolders en de meelvaten bezoeken — om daarna met de middelen hunner verdrijving bekend te worden.

Sitophilus (Calandra) granarius L., van welks Latijnsche benaming 't Hollandsche woord *Klander* wel afkomstig zal wezen. Dit kevertje is ongeveer 3''' lang, bruin of pikzwart, met diepe streepen op de bovenvleugels. Het wijfje (♀) legt hare eieren bij de graankorrels; de daaruit komende larven leven er in, en kunnen, indien men ze met rust laat, geheele voorraadschuren uitplunderen of bederven. Men vindt dikwijls in, uit Italië komende, slechte rijst een kevertje, *S. oryzae L.* Hoewel het niet geheel en al bewezen is, dat dit dier zich hier te lande voortplant, kan ik echter mededeelen, dat ik eens een levend exemplaar, buiten Amsterdam aan den Ringdijk op eene schutting, gevonden heb. 't Diertje is slechts 2''' lang en heeft vier roode vlekjes op de donkerbruine dekschilden.

Apion frumentarium L., 1½''' lang, bekend onder den naam van *roode korenworm*. LINNAEUS hield deze tor voor zeer schadelijk, 't is echter bewezen, dat de larve van dezen snuitkever wel in Duitschland nadeel veroorzaakt, doch hier te lande zelden in 't koorn voorkomt.

Tenebrio molitor L. De larve van deze tor vindt men zeer dikwijls op koornzolders, in meelkisten, bij bakkers enz. en is bij liefhebbers van nachtegalen goed bekend onder den naam van *meelworm*.

Trogosita caraboides Fabr. De larve van dezen kever (4''' lang) leeft, hoewel zeldzaam in de Nederlanden, ook in 't koorn.

Tinea granella L., bekend onder den naam van *witten koornworm*, 3''' lang; 't wijfje legt hare eieren bij 't koorn, de larve spint verscheidene graankorrels te zamen, vreet ze uit en brengt den winter in een spinsel van houtspaandertjes aan de balken door: verpopt zich in Maart of April en komt, na vier weken, als eene mot te voorschijn. In Frankrijk, waar deze *Tinea granella* zeldzaam is, wordt deze door eene andere mottensoort, de *Oecophora cerealella*, vervangen.

Asopia farinalis, welk diertje tot de Microlepidopteren behoort; het leeft als *larve* in Mei en September in het meel en wordt zeer schadelijk; terwijl eene mijt, de *Acarus farinae de G.* in groote menigte aldaar gevonden wordt.

De opgenoemde insekten zijn voor ons de nadeeligste in het koorn, maar de wijze Schepper heeft er weder andere geschapen, welker doel alleen is om bovengemelde diertjes te vervolgen en te vernietigen. Men kent de zoogenaamde *Ichneumonen* wel: onder dit geslacht zijn eenige soorten, die bestendig de larven der *Kalanders* vervolgen. Zij leggen, op eene behendige wijze, onder de epidermis van die larven, eiertjes, welke door de warmte spoedig uitkomen en ze, bij levenden lijve, opvreten, waarna de *Ichneumon-inquilinen* zich verpoppen, *Ichneumonen* worden en het werk hunner ouders voortzetten.

De bekende *Vespa Crabro* bouwt haar nest in de gaten der muren en onder de daken, bezoekt trouw de koornzolders en is daardoor zeer nuttig, als de verdelgster van duizende koornwormen.

Den *Pompilus Viaticus*, hoewel op straatwegen levende, vindt men nu en dan ook wel in koornmagazijnen, alwaar hij zijnen roof zoekt, terwijl het wijfje van eene wesp: *Trypoxylon figulus*, eene voorraadschuur van koornwormen voor hare jongen gereed maakt. Moet men den Schepper niet bewonderen, dat hij zulke heerlijke middelen gebruikt om deze onze broodvijanden te keer te gaan?

Wat nu eindelijk de middelen betreft om den *Klander* (een *Wolf* als insekt ken ik niet) uit de granen te houden — 't zal steeds het beste zijn 't koorn dikwijls te luchten, veel om te schudden en te verplaatsen. De eenige, mij bekende, wijze om deze diertjes zeker te verdrijven, is de volgende: men strooit vlasknoppen, hier en daar, op het aangetaste koorn; de aanwezige, maar ongenooide, gasten sterven alsdan onmiddelijk. 't Komt op eene proefneming aan.

EEN ENTOMOLOOG.

Groene Donderdag (I.; bl. 187, 243, 332). Deze benaming kwam in de middeneeuwen het eerst in gebruik en de woorden van den 23sten *Psalm*, vs. 2, hebben er, evenmin als de afleiding van het woord *Carena* (carême), niets geen betrekking op.

Het waarschijnlijkste is dit: de Joden, die Christenen waren geworden, vierden hun oude Paaschfeest niet meer, doch aten toch het Paaschlam, met bittere sausen, uit groene kruiden bereid. De eerste Christenen uit de Joden hadden nu nog dezelfde gewoonte op den *Donderdag* dier week behouden, van daar welligt is later de naam ontstaan. Deze *Groene Donderdag* heeft echter velerlei benamingen: zoo als ἡ ἅγια πεμπτή, de 5*de heilige dag*, *Eucharistia*, *dies natalis*, *dies coenae dominicae*, *natalis calcis*, *dies panis*. In de 5de eeuw had

de viering des Avondmaals en de voetwassching — nog in de Grieksche en Armenische kerken en in Abyssinie in werking, in de Westersche kerken niet algemeen — alsdan plaats, en op dien dag wascht de Paus en wasschen soms ook wereldlijke Vorsten de voeten van 12 armen, die 's middags, om der gelegenheid wille, goed worden onthaald. Genoemde plegtigheid was ook nog in sommige oorden van Duitschland bij de Protestanten gebruikelijk, doch is, even als in Engeland, afgeschaft, ja, om deze voetwassching werd die dag ook wel *dies pedilavii*, *captilavii* en *mandati* genaamd. Het *Dies competentium* [*confitentium?*], was afkomstig van de, op dat tijdstip gedoopte Catechumenen, welke dan het gebed des Heeren of de Geloofsbelijdenis moesten opzeggen, en tot op de helft der vorige eeuw werden de Protestantsche jonge lieden in Duitschland op den *Groenen Donderdag* bevestigd. Dewijl ook de boetelingen alsdan weder tot het Avondmaal werden toegelaten, noemde men hem tevens *dies indulgentiae*. De Grieken vierden dien dag altijd meer eenvoudig. De Westersche kerk zegent, bij die gelegenheid, het *Chrisma* in voor het geheele jaar, de altaren worden gereinigd en de Paus spreekt den banvloek tegen de Protestanten uit. In vele streken van Duitschland en Zwitserland rept men van den *Grooten* Donderdag. P. E. Z.

Heksenweegschaal van Oudewater (I.; bl. 188, 247, 272).

Extract uit de Registers van de Judicieële en dagelijksche Acten der stede Oudewater, gegeven aan de laatsten aldaar op den 21 *Junij* 1729 *om hekserij gewogene.*

Kopia. Wij Burgemeesteren, Schepenen ende Raden der Steede Oudewater in Holland, doen cond en certificeeren mits deezen, ten verzoeke van CLAAS ARIENSZ. VAN DEN DOOL, geboortig te Noordeloos, oud omtrent 37 jaaren, kortagtig en eenigzints spitsig van Ligchaam, hebbende blaauwe oogen, hoog bruin van vel en hair en NEELTJE ARIENS KERSBERGEN, geboortig van Lakerveld, oud omtrent 31 jaaren, matig van postuur en hoog zwanger, bruin van vel, blaauwe oogen, man en vrouw, woonagtig op den Dool onder Meerkerk, dat op huijden voor ons verscheenen zijn de Heeren DIRK VAN DER LEE en GERRIT INGEN VAN LIESVELD, Schepenen dezer Steede, mitsgaders JAN RACAUTE, geswooren Waagmeester, dewelke, ten verzoeke van de Requiranten, verklaarden waar en waarachtig te zijn, dat door voorn. Waagmeester JAN RACAUTE, op ernstige instantien van de Requiranten, in presentie van de voorn. Heeren Schepenen en andere Notabele persoonen op huijden den voorsz. KLAAS ARIENSZ. VAN DEN DOOL, in deezer Steede Waag, met de ordinaire balance en opregte Troijaansche wigte, gelijk men altoos in dezer Steede Waag gebruikt, is gewoogen, na dat PHILIP VAN DER WERFF, Geregts-Bode deezer Stad, had verklaard, dat denselve CLAAS ARIENSZ. VAN DEN DOOL door hem was ontkleed, schoenen en koussen mitsgaders andere kleederen uijtgetoogen, en zulks alleen in zijn hemd, zonder dat hij eenige zwaarte van gewigt bij zich had, en is denzelven persoon bevonden zwaar te weezen een honderd twee en twintig ponden der voorsz. Troijaansche wigte; wijders is de voorn. NEELTJE ARIENS KERSBERGEN ingevoege voorsz. meede gewoogen, en naar dat door JACOMIJNTJE AERTZ DEKKER, Stads Vroedvrouw alhier meede was verklaard dat de meergem. NEELTJE ARIENS KERSBERGEN, door haar was ontkleed, schoenen en koussen uitgetoogen en zulks alleen bedekt met haar hembd en zwarte falie over haar bloote ligchaam, hangende het hair los bij het hoofd, zonder datse eenige zwaarte of gewigte bij haar hadde, en is dezelve persoone bevonden zwaar te wezen een honderd en tien ponden voorsz. Troijaansche wigte; Certificeeren vervolgens wij dat de voorsz. gewigte met de natuurlijke proportie des Ligchaams van de Requiranten beijde zeer wel is accordeerende bevonden, en alzoo zij daar van verzogten onze opene brieven van Certificatie om dezelve te dienen, daar en zoo zulks behoord, hebben wij haarlieden 't zelve niet kunnen nog willen weigeren, dit alles zonder bedrog; en in bewijs van waarheid hebben wij deze met onze Steede Zeegel en ondertekeninge van onzen Secretaris bekragtigd op den 21 Juny 1729.

L: S: N. N.
Secretaris.

Leges.

Te betalen bij die geene, die in den Stede Waach, uit beschuldiging van toverij gewoogen worden.

Schepenen	*f*	1 : 16.
Secretaris	»	2 : 18.
Bode.	»	: 12.
Waachmeester	»	: 12.
Vroedvrouw	»	: 12.
Samen	*f*	6 : 10.

NB. Opmerkelijk is het dat in het geheele stuk geen enkele punt te vinden is, maar het slechts eenen eigenlijken volzin uitmaakt.
J. T. F. S.

Éénlettergrepige verzen (I.; bl. 191, 301). In eene verzameling van éénlettergrepige verzen zal het volgende ook wel een plaatsje verdienen. Ik bedoel een rijmwerk, want meer is het niet, van niet minder dan 218 regels (elke regel bestaat uit acht éénlettergrepige woorden, bijgevolg eene verzameling van 1744 monosyllabi!) door ISFRIDUS THYS als

Toemaetje medegedeeld achter zijne curieuse *Verhandeling over onse Nederduytsche Tael* (zijnde een antwoord op de Prijsvraag: »in hoeverre de moedertael tot grondslag dienen moet in het leeren van andere taelen en van weetenschappen") in 1821 te Antwerpen uitgegeven. Eenige regels zullen voldoende zijn om een denkbeeld van THYS 's dichtwijze te geven:

Ik gaen van daeg eens op de jagt:
'T is zeer schoon weêr, ik gaen: maer wacht:
Want naer ik zien, komt PEER daer aen,
Om met zyn kudd' naer d' heyd te gaen;
Dag PEER, dag JAN, gy gaet naer d' heyd',
Ja JAN ik stauw myn vee ter weyd'!
Ziet hoe den hond het schaep dryft aen,
En hoe hy 't dan ook weêr haud staen. enz.

Het slot luidt aldus:

Het is te laet doen naer de daed:
Als 't kalf is dood, komt men te laet.
Zoo wat men doet, doet dat met raed,
Want haest en spoed en is niet goed,
Wie werkt met raed, die kan geen kwaed,
Zoo wat men doet, doet niets met spoed.

En deze man heeft hemel en aarde bewogen omdat het Koninglijk Genootschap te Antwerpen zijne *Verhandeling* niet met de *gaude medalie* bekroond heeft!

N. P. BIBLIOPHILUS.

Engelsche verzen van C. Huygens (I.; bl. 191, 302). Tot mijn leedwezen kan ik geen voldoende inlichting hieromtrent geven. Het antwoord, op bl. 275, gaf ik uit mijn geheugen; *wel* wetende dat ik, veel jaren geleden, in den fraaijen 4°. druk der *Otiorum libri VI*, (waarvan een exemplaar, met andere stukken van dat tijdvak ingebonden, voorkomt in den *Catalogue de livres* etc. *rassemblés par un amateur*, bij SCHEURLEER te 's Hage, 1842, onder n°. 1816, met het jaartal 1618) *Engelsche* verzen van C. HUYGENS heb aangetroffen, doch *niet* vergeleken tegen de twee vertaalde in de *Korenbloemen* (1672, bl. 528 van het 2de deel) te vinden. Thans leent mij een man van kunde en smaak de *Otia*, Haarlem bij PASSCHASIUS à WESBUSCH 1634, langw. 12°; daar, in het 2de boek, alleen *Efforts François et Italiens*, en in het 6de: *Van als*, een *Olla podrida* in allerlei talen, op bl. 513 *Engelsche* regels, met Nederduitsche rijmen gemengd, te vinden zijn. Maar dit is niet het bedoelde door den vrager.

Nu vraag ik op mijne beurt, wie heeft de uitgave der *Korenbloemen*, *Nederlandsche gedichten*, 2*de druk*, (NB.) 1672, verzorgd? Zijn er misschien, op verlangen van C. HUYGENS zelven stukken uitgelaten? Hij verdient allezins dit nader onderzoek. L. J.

Galantine (I.; bl. 192, 275). J. C. K. sla slechts het eerste het beste keukenboek op en en hij zal op het artikel *Geleyen*, eenige recepten vinden, die volmaakt op de beschrijving van G. VAN HASSELT passen. De naam zal, dunkt mij, wel hetzelfde zijn als ons *Gelei* of *Gelatine*, eene pastei is geheel iets anders. Maar weet J. C. K. nu ook de afleiding van het woord *Daube*, een' zeer gebruikelijken naam van ditzelfde geregt?

EENE HOLLANDSCHE HUISVROUW.

Gilden (I.; bl. 218, 278, 333). Het is waarschijnlijk niet overtollig om, na al het opgegevene over dit onderwerp, nog te herinneren aan de navolgende Geschriften: 1°. ADRIANI BEIJER, *de Collegiis Opificum*, Helmstad, 1727. 2°. J. T. BODEL NIJENHUIS, *dissert. de juribus Typographorum et Bibliopolarum in Regno Belgico*, Lugd. Bat. 1819, alwaar, bij gelegenheid van de ontwikkeling dezer regten, door de Gilden van drukkers en boekhandelaars in ons geheele voormalig Koningrijk (1815—1830) uitgeoefend, in het uitgebreide gehandeld wordt over de Gilden in de Nederlanden (zie aldaar het geheele *derde* hoofdstuk, bl. 305—423). 3°. K. H. RAU, *ueber das Zunftwesen und die Folgen seiner Aufhebung*, eine gekrönte Preisschrift. Leipzig, 1816, 2er Abdruck. — Voorts kunnen we hier nog bijvoegen dat de dissertatie van Mr. H. O. FEITH Jr. *de Gildis*, (vermeld, NAVORSCHER, bl. 279, kolom *a*) niet verscheen in 1818, maar in 1838.

BIBLIOPHILUS.

Het wel afloopen van 't scheepje (I.; bl. 224). Over de bekers of bokalen van vroegeren tijd, vindt men vele bijdragen bij LE FRANCQ VAN BERKHEY, ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, maar ook in een werkje van den Heer D. BUDDINGH, uitgegeven te 's Gravenhage in 1842, waarin voorkomen twee afbeeldingen van de *Hansjes-* en *Molen-bekers*. V. E. K.

Muis van de Veluwe; Kat van de Betuwe (I.; bl. 225). Tot opheldering kan misschien dienen het hier aangehaalde, uit Jonkheer ALEXANDER VAN DER CAPELLEN'S *Gedenkschriften:*

»De Gedeputeerden van de Staeten, ſynde op den Lantdach, feiden, dat die van de *Veluwe* waeren de *ſinceerſte*, die van de *Graefſchap* de *looste*, ende die van *Nimmegen* de *Opiniatreſte;* 'T welk oorſaeck heeft gegeven aen andre, te vergelycken die van de Veluwe by *Scaepen*, die van de Graefſchap by *Vosſen*, ende die van Nimmegen by *Stieren*".

Wanneer men nu het woord *ſinceer* opvat in eene latere, verbasterde, beteekenis, waarin het heden ten dage en toenmaals zeker ook wel, gebruikt werd, (men zegt namelijk *een ſinceer mannetje*, dat is: een die den ander achter den mouw heeft), dan kon het ligtelijk gebeurd zijn, dat de sincere Veluwenaar den goed-ronden, breeden en hardkoppigen Betuwenaar wel eens te slim was. Is dit nu soms

geen voldoend antwoord op de gestelde vraag, dan vraag ik op mijne beurt: Hoe is het bovenstaand *historische* verhaal te rijmen met het genoemde *spreekwoord?* P. N.

La supériorité aux échecs (I.; bl. 250, 340). Mijne vraag, van waar men den schrijver kent, is overtuigend beantwoord in een belangrijk artikel, opgenomen in *het Handelsblad* van 1 December.

De beroemde *Graaf* VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, autheur van *l'Attraction détruite etc.*, een werk, dat merkwaardige blijken van kennis en vernuft draagt, is dan ook de steller van die aanteekening op bl. 107 — welke, om hare wijsgeerige en menschlievende rigting, mij meer bijzonder dan het eigenlijke werk boeide.

Op de verdere strekking mijner vraag: de reden van het anonym, en het verband tusschen het boek en de noot, hoop ik nader ingelicht te worden.

A. & A.

La supériorité aux échecs. Onder dankbetuiging aan A. & A. voor de gegeven inlichting, acht ik mij verpligt, ten aanzien zijner wedervraag, te verwijzen naar het *Alg. Handelsblad* van 1° Dec. ll., 2de ed. Een lid van 't Schaakgezelschap: *van Zuylen van Nyevelt* te Zwolle, zegt, dat de tegenwoordige bezitters van de oorspronkelijke platen bij het zeldzaam geworden werkje, het voornemen hebben opgevat, om weldra eene tweede uitgaaf van een en ander in 't Fransch te bezorgen, zullende dan ook alle twijfel omtrent den autheur kunnen worden opgeheven.

Volgens den schrijver in 't *Handelsblad*, bestaat er wel degelijk eene vertaling in 't Nederduitsch, waarvan nog enkele exemplaren in handen van liefhebbers zijn.

J. M.

La supériorité aux échecs. Het werkje, onder dien titel, te *Kampen*, in 1792, uitgegeven bij CHALMOT, en waarvan de platen verkrijgbaar waren gesteld bij den boekverkooper BROCK aldaar, mag niet alleen aan de beoefenaars van het Schaakspel, maar aan de liefhebbers van *curieuse* boeken aanbevolen worden, en dit wel om eene bijzonderheid, waarvan noch in DE NAVORSCHER [?], noch in de tweede editie van het *Handelsblad* van 1 Dec. 1851, (in een ingezonden stuk over den schrijver van dit boekje,) wordt gewag gemaakt. Dit werkje namelijk, welks titelblad tot motto voert: » *du Bon sens! du Bon sens!*" bevat tot bl. 107 tekst en noten betreffende het Schaakspel. De tekst, slechts één regel beslaande, eindigt met het woord: » *aux*" als custos, de noot breekt af midden op de bladzijde, midden in het woord *nécesfaires*, aldus: » *nécesf-*". Maar onmiddelijk daaronder, *op dezelfde bladzijde*, leest men het volgende:

TROIS GRANDS MAUX CURABLES PAR TROIS GRAINS DE BON SENS.

I. *Les Maux de Nerfs.*

Deze *eerste* der drie groote kwalen, de zenuwziekte, wordt geoordeeld meer in de ziel, dan in het ligchaam te huisvesten. Als geneesmiddel wordt opgegeven: bedaardheid van den geest, enz.

De *tweede* kwaal is: LA GUERRE.

Quelques secrets pour tuer à la Guerre beaucoup plus d'Hommes, de Chevaux et de Remparts. (sic)

Deze geheimen bestaan in eenige voorschriften nopens de inrigting en het gebruik der vuurwapenen. Het eigentlijke doel des schrijvers echter is om een afschrik voor het oorlogvoeren in te boezemen, en de volken aan te sporen tot het sluiten van een' algemeenen en eeuwigen vrede.

De *derde* kwaal is: LA THÉOLOGIE.

Wel te verstaan: » *La Théologie n'est pas la Religion. Bien au contraire &c.*" Hier volgen wijsgeerige beschouwingen over de ziel, de zedelijke vrijheid, de eigenschappen der Godheid enz. en eindelijk eene toespraak aan de Geestelijken, over hetgeen zij den menschen behooren te leeren, besluitende de woorden: » *surtout fournissez leur dans le spectacle de vos* » *moeurs la preuve de votre conviction et de par-* » *faits Modèles à suivre* . . . . .

Dit alles beslaat 50 achtereenvolgende bl., en breekt met het woord *suivre* plotseling af, *in het midden van bl.* 158, alwaar de draad van het Schaakspel weder opgevat wordt, waar die op bl. 107 was afgebroken, namelijk de tekst met » *aux cases*" en de noot met » *aires*", zijnde de laatste letters van het woord *nécesfaires*, waarna weder tekst en noten, zonder tusschenpoozen, over het Schaakspel voortgaan tot bl. 166, alwaar het boekdeeltje eindigt.

De vraag is nu: 1°. Of alle exemplaren van dat werkje die zonderlinge inlassching bevatten, en 2°. Wat de bedoeling daarvan geweest zij? N.

Sinrycke Fabulen (I.; 251, 343). In de bijvoegselen door TYDEMAN op de *Geschiedenis des Vaderlands* van BILDERDIJK, X., bl. 322 en 323, heeten de *Sinrycke Fabulen* het laatste werk van PIETER DE LA COURT: evenzoo in de *Verhandeling* over hem en zijne geschriften door O. VAN REES; Utrecht, 1851, bl. XV der Inleiding, welke het boek, waarover wij handelen, als een der belangrijkste van zijne pen afschildert. Voor het overige wordt verwezen naar het door den Heer GROEBE meêgedeelde in den *Konst- en Letterbode voor* 1844; II, bl. 211, alwaar evenwel, en vooral naar aanleiding van de, in de *Sinrycke Fabulen* voorkomende, letters P. C. P., in twijfel wordt getrokken of PIETER, dan wel PIETERS*zoon* haar geschreven hebbe; laatstgenoemde

was immers de persoon, die, op den 28sten April 1685 overleed en op wien alzoo het Slotvers, door SWEERTS vervaardigd, van toepassing was. V. D. N.

Jan Tabak (I.; bl. 251). Zoo schreef ik bij mijne aanhaling, omdat ik het te Naarden zoo gelezen of gehoord heb. Maar alle mijne nasporingen hebben schipbreuk geleden. Evenwel ben ik op het denkbeeld gekomen of het ook eene verbastering is van JAN REMAK, die zich, in 1646, zoo kloekmoedig gedroeg bij Thienen en het verrastte met twee andere soldaten, twee in Kapucijnsche kleederen en een in Jesuietsch gewaad, en het innam.

P. E. Z.

Het boek » de tribus impostoribus" (I.; bl. 251, 344, 364). Van dit beruchte werk heeft men twee handschriften ontdekt, en, dat men het aan Keizer FREDERIK II, den grimmigen vijand der Pausen, heeft toegeschreven, is welbekend. Dat FREDERIK echter evenmin de maker is van het boek, als de zamenstelling er van in zijnen tijd valt, blijkt daaruit, dat FRANCISCUS, IGNATIUS en DOMINICUS er in opgenoemd worden; wij kunnen derhalve het tijdstip, waarop het werd zamengebragt, niet berekenen vóór het jaar 1556, ofschoon de verklaring van CAMPANELLA ons op het jaar 1538 zou terugwijzen.

Het zou ons evenwel zeer moeilijk wezen, iets betrekkelijk den Schrijver uit te maken; daartoe ontbreken alle de noodige sporen, die tot eene bepaalde persoon geleiden.

Wanneer wij uit den stijl eene gevolgtrekking hadden te maken, dan schijnt het, dat een man, die hetzij als Beambte in dienst van den Staat was, hetzij ook niet — iemand, die zich door geschiedvorsching en door uitgestrekte reizen gevormd en zich de kennis der wereld verworven had — in de verdeeldheid, waartoe hem de Religietwisten en de wijsgeerige studieën met alle stellige (en overgeleverde) Godsdienst hadden doen geraken, deze kleine verhandeling als eene soort van Belijdenis, bij tusschenpozen, heeft nedergeschreven. Zoodanige twijfelaars waren er, in het midden en de tweede helft der zestiende eeuw, meer dan een, nadat, door de Hervormingen van LUTHER en ZWINGLI, de Katholieke Kerk zoo magtig werd geschokt en zich enkele sekten opwierpen, die den hervormingslust nog verder, ja tot omstorting van al, wat stellig was, doordreven. Van zulk eene leer zouden ook de *Lucianisten* geweest zijn, en, dat van hen dit boek is uitgegaan, is niet onmogelijk; het komt ons echter waarschijnlijker voor, dat zich deze (of eene haar gelijke) sekte het geschrift eerst in lateren tijd heeft laten aanleunen, dan dat het, van den aanvang af, als de vrucht eener zoodanige vereeniging voor den dag is getreden, daar men er, bij de lezing, geen spoor van sektengeest in vindt. Duitschland wordt algemeen als de plaats, waar het boek vervaardigd en verschenen is, opgenoemd, en de meer weemoedige dan luchtige stemming van het geschrift kan ook ten bewijze strekken, dat zijn maker een Duitscher is geweest, die, te midden van zijne twijfelingen, om licht worstelde, maar niet genoegzame kracht van geest bezat, om tot de waarheid door te dringen.

Het is aan te nemen, dat het werk in 't eerst het opschrift: *de imposturis religionum* gevoerd heeft, daar de vervaardiger geen' der drie stichters van Godsdiensten een' bedrieger heet. Eerst in het vervolg, toen, welligt door eene secte, het geschrift meer verbreid was geworden, kan men, gebruik makende van het gerucht, dat de uitdrukking van Keizer FREDERIK II vermeldde, het boek als: *de tribus impostoribus* betiteld hebben.

Het Latijn, dat in beide Handschriften barbaarsch is, behoort tot de zestiende eeuw en de uitgaven, die, van het *Liber de tribus impostoribus*, vóór het einde van die eeuw, in het licht zijn verschenen, kunnen echt zijn; dat echter het *Breve Compendium de impostoribus religionum* het oudere en oorspronkelijke werk is, schijnt uitgemaakt. [Uit eene beoordeeling van het geschrift: » *De impostura religionum breve compendium, seu liber de tribus impostoribus*". Nach 2 Manuscripten und mit historisch-literarischer Einleitung herausgegeben von F. W. GENTH; Leipzig, 1833. — Zie *Lit. Bl.*, N°. 18. 17 Feb. 1837.]

N. N.

Het boek » de tribus impostoribus". Ondanks de bijdragen van Σ. en ICHNEUTES, waag ik eene derde, getrokken uit het H. S. eener geleerde briefwisseling van J. ST. BERNARD, uit het midden der vorige eeuw. Zij werd mij door een vriend ter hand gesteld, die 't oorspronkelijke letterlijk heeft opgeschreven.

J. M.

J. ST. BERNARD, *Commerc. Litt. Ep.* 306 en 309.

Wel Edle heer!

Twee brieven van eene mij onbekende perſoon genaamd JACQUES MÜLLER mij dezer dagen, en de laetste gisteren ter hand gekomen, geven mij aanleiding UWED. deswegen te ſchryven, en de gemelde brieven woordelyk mede te deelen; niet twyfelende of UE. sal de begeerte hebben de ſaak te onderzoeken, en het gemelde boek wel willen ſien, waarvan ſoo veel van vele is geſchreven, en waaromtrent de meeste geleerden van gevoelen syn geweest, dat nooit heeft in de weereld geweest, maar een louter verdigtsel was. Glyk BAYLE, *Dict. Crit. Tit.* ARETIN (PIERRE) *Not. g.* Op het ontfangen van den brief ſub N°. 1, ſchreef aan die perſoon, dat vermids niet melde

in wat taal gefchreven, of wie de drie waren, waarover handelde, ik mij niet kost determineren omtrent hetfelve te koopen. Doordien wel van een boek wist dien selfden titel voerende uit het Engels in het Hoogduits gedrukt 1669 in 8vo *de Patre* OTHMANNO, MAHOMET BEIJ en SABBAKI SEVI; dog by aldien het syne dat ware, hij het niet hoefde te zenden om te fien, maar by aldien iets anders, ik, foo hij het met het veerfchip aangeteekent wilde overfenden, ik sien soude of mij aanstond. Hierop nu ontfange het antwoord fub n°. 2 waaruit bykans moet gelooven, dat het gecontroverteerde profane tractaat waarlyk existeert. En ben daarom foo veel te begeeriger, door UWED. te worden onderricht wat er van is. Dog alfoo die man een foo raer boek buiten Amsterdam aan mij en andere koomt te veilen, foo foude byna teffens moeten befluiten, dat er een bedrogje onder loopt, en het voorgegevene enkele exemplaar niet is van een druk van 1598, maar mogelyk gekonterfeit en nagedrukt, om het dus wijds en sijts te verfpreiden en winst mede te doen. UWED. het examineerende sal van alles best kunnen oordeelen. Na dienstoffertes heb de eer te syn met veel agting

UWE. ootmoedigste Dienaar
F. L. ABRESCH.

Zwolle den 3 Aprill 1754.

NB. Naar mij voorstaat wel eens gelesen te hebben, foo moet het tractaat in quaestie maar eenige weinige vellen beflaan; dus UWE. het examineerende ook wenfchte te vernemen, hoe groot het is.

Copie.

N°. 1. Aiant acquis le plus rare livre *de tribus Impostoribus* et entendu, que vous êtes un amateur des livres, j'aij l'honneur, de vous l'offrir. Est imprime 1598 fine loco in 8vo; mais je crois qu'il foit d'une impreffion de Genève ou Lyon. Le prix est de 6 fpeciesducats. Je loge fur le Rockin chés GRIM, Cuifinier au Hamburger Wapen, proche du Haagsche veerhuis. Au reste je fuis &c. JACQUES MÜLLER.

Amsterdam le 22 Mars 1754.

N°. 2. J'aij eu l'honneur, de recevoir vôtre agréable; en reponse je vous dis, que le fameux livre *d. Tr. imp.* en langue Latine comprend MOSEN, CHRISTUM et MAHOMED. Et comme la plus part des favans jusqu'icij on ne croyait pas qu'il foit imprime, ainfi est un des plus rares livres. Je fuis un étranger, et j'aij toute la confiance à vous; mais vous me par donnerés, de la vous envoyer. Les favans n'ont pas une grande confcience dans des pareilles cas, de le faire copier d'accord. Il vous plaira donc de donner commiffion à un de vos amis, de prendre le dit livre en me payant les 6 ducats fpecies; c'est encore un amij a Utrecht, qui voulait l'avoir; ainfi qui vient premierement, il l'aura. J'aij l'honneur d'être &c. JACQUES MÜLLER.

Amsterdam 1 d'Avril 1754.

Hierbij was gevoegt een briefje met eenige regels, foo als het boek begint, en hoe het eindigt, die niet nodig oordeele UWED. te fchryven, onderftellende, dat UWED. het felfs fal fien.

Eruditiffimo atque celeberrimo viro
JO. STEPH. BERNARD
P. S. D.
F. L. ABRESCH.

Imponere nobis conari hominem illum cum fuo *Impostorum* libro minime dubitabam, inque ea opinione confirmatum me video, lectis, vir clariffime, Tuis literis. Vellem modo fciremus circa argumentum verfetur fraus, an exemplaria nova editione lucri caufa per ipfum fociumve eius multiplicata; ut ita constaret liberne ille controverfus revera exstaret. KORTHOLTUS certe, ut nosti, Vir Cl., fcribit effe qui testentur eum omnino prodiiffe, et a viris fide dignis lectum effe idoneis fe documentis comperiffe adfirment. . . . . . .

Zwollae a. d. XXIII
Aprilis 1754.

Het » Patertje langs den kant" (I.; bl.258,376). In den *Gelderschen Volks-Almanak* voor 1835 (Redacteur O. G. HELDRING) vindt men op bl. 10 van het Mengelwerk, een stukje, betiteld: *de Meiboom*, waarin de zang en dans van *het Patertje* omschreven worden, op dezelfde wijze als BATAVUS daarvan spreekt in zijn antwoord N°. XII, bl. 376, op de vraag van BAVO in N°. IX, bl. 258. Evenwel of hij meer H. CONSCIENCE of den *Gelderschen Volks-Almanak* van 1842 (!?) in zijne omschrijving gevolgd heeft, blijft mij duister, en dewijl de geheele zaak onvolledig daar staat en alleen door de bijvoeging van nog twee coupletten, die ik in mijn vijfendertiger vind, haar beslag krijgt, kan ik niet nalaten ook deze coupletten, onder het oog der Navorschers te brengen. Zij luiden:

Pater! gy moet scheiden gaan
Hei! enz.
En laten de Non alleenig staan
Hei! enz.

De Pater nu de Non verlaten hebbende en in den kring der feestgenooten terug gekeerd zijnde, wordt der alleen staande Non toegezongen:

Nonnetje! gy moet kiezen gaan
Hei! enz.
En nemen een' anderen Pater aan
Hei! enz.

Met den nieuw gekozenen Pater, danst de Non nu weder bij het gezang der menigte, tot dat mijn eerst aangehaalde couplet haar zegt;

» *Nonnetje* gy moet scheiden gaan enz. en laten den Pater alleenig staan enz.", en zij op hare beurt vertrokken zijnde beveelt het lied den Pater eene andere Non te kiezen. — Dit geschiedt of geschiedt niet, naar mate men het spel verlengen of ten einde brengen wil.

RIKA.

Mr. Gilles le Clercq (I.; bl. 258). Wij kennen hem als opsteller van het 3de smeekschrift, dat door BREDERODE, den 8sten Februarij 1567, aan de *Hertogin van* PARMA werd gezonden. Ook nam hij, den 2den Maart 1567, deel aan den aanslag tegen het eiland Walcheren. (GACHARD, *Correspondance de* GUILL. *le Taciturne*, Tom. II. p. 106—118 en 431—433).

Verder treft men (bij GACHARD, *Correspondance de* PHILIPPE II, Tom. I. p. 557) eenige berigten omtrent hem aan, die luiden als volgt: » Un passage d'une lettre française de » la *Duchesse de* PARME au Roi, en date du 30 » Juillet 1567, autorise à croire que les papiers » dont était dépositaire GILLES JOLY, et qu'il » livra à la Gouvernante, étaient ceux de Mr. » GILLES LE CLERCQ. Dans cette lettre la Du- » chesse, parlant de l'examen qu'elle a fait » faire des prisonniers détenus au château de » Vilvorde, ajoute: à quoy ha grandement » aydé le recouvrement de plusieurs lettres, » escripts, minutes et papiers trouvez tant sur » les dits prisonniers, au jour de leur prinse, » comme aultres escriptures appertenans à ung » nommé maistre GILLES LE CLERCQ, de *Tour-* » *nay*, principal secrétaire du conte Loys, et » directeur de tous ces troubles, trouvez en » quelque lieu secret où il pensoit les avoir mis » fort seurement: par où toute la source, con- » duycte et démenée de ces pratiques, troubles » et esmotions sont descouvertes."

De hier voorkomende GILLES JOLY werd, vóór 1567, te Doornik bij verstek veroordeeld, als zich, met JAN BARBET, schuldig gemaakt hebbende aan het uitgeven en het maken van valsche munt. Hij werd echter reeds den 11den April 1567, om andere oorzaken, gevangen genomen, doch door de *Hertogin van* PARMA, op aandringen van BERLAYMONT ontslagen. Zij schreef op dien dag aan PHILIPS:

» Qu'elle a pardonné à un certain bourgeois, » qui s'est engagé à lui livrer des papiers d'un » haut intérêt, concernant les ligues et rebelli- » ons passées; que déjà cet individu en a remis » une partie, dans laquelle se sont trouvées » beaucoup de choses importantes, et en rendra » un compte plus détaillé au Roi, lorsqu'on » aura achevé l'examen de tous ces écrits".

PHILIPS II ontving die stukken, en zond daarvan afschriften aan den *Hertog van* ALVA, op den 15den October 1567.

Het moet ook blijken, dat JOLY zich verbonden heeft, om de schuilplaats van GILLES LE CLERCQ aan te wijzen, doch hiervan onderrigt zijnde, maakte G. LE CLERCQ, die later te Mentz werd gearresteerd, zich uit de voeten. Omtrent JOLY, zie men GACHARD, *Correspondance de* PHILIPPE II, Tom. I, p. 651.

De Heer Dr. R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, thans aan het Rijks Archief werkzaam, bij wien de vrager nadere inlichtingen zal kunnen bekomen, heeft omtrent GILLES LE CLERCQ veel verzameld. .... ELSEVIER.

Kylang — Corre Corra — Portret eens onbekenden (I.; bl. 258, 377). Volgaarne wil ik mij beijveren, DE NALEZER op het spoor te brengen van den oorsprong der schilderij in kwestie, welke in een der domeingebouwen berust. Er bestaat geen eiland *Corre Corra* in geheel Oost- noch West-Indië, maar wel een eiland *Kelang*, ook door sommigen *Kylang* (*) geschreven, hetwelk van oudsher het vierde eiland is onder de landvoogdij van Amboina.

Het valt niet te betwijfelen, dat dit het eiland is, 't welk op die schilderij voorkomt, te meer daar de topographische opgave des NALEZERS juist overeenkomt met de beschrijving van *Kelang*, welke in het 2de deel van F. VALENTIJN'S *Beschrijving van Amboina*, bl. 32, gevonden wordt, terwijl het fort door ZEd. bedoeld, wel geen ander kan zijn dan dat, beschreven door dien eerwaarden Godsdienaar, en op eenen berg gelegen is, waarvan de voet zich baadt in de rivier *Salatti*. Op dezen berg was het, dat, zoo als de overlevering leert, de inwoners van het daar omstreeks gelegene dorp *Salatti* in tijd van oorlog hunne schatten bergden, en dat ook de Ternataansche stadhouders hunne kostbaarste goederen in veiligheid plagten te brengen, daar zij in den waan verkeerden, dat geen sterveling bij magte was dezen berg zonder groot gevaar te beklimmen, dán namelijk, als hij wel verdedigd werd.

Zekere gebeurtenis heeft echter het tegenovergestelde bewezen; eene gebeurtenis, die alweder een nieuw bewijs is komen opleveren van den overmoed, die de Hollanders ten allen tijde in O. I. gekenmerkt heeft: toen namelijk een landvoogd, DEMMER genaamd, den berg, aan het hoofd eener geringe krijgsmagt, beklommen en de vesting tot den grond heeft laten afbranden. Zou het portret in kwestie dat van dezen landvoogd niet zijn? En zoo ja, zou de vooronderstelling, als ware wat op het schild te lezen stond en ook wat op het kleine schild onder het portret was uitgedrukt, opzettelijk met eene dikke, witte olieverw overstreken en dus onleesbaar gemaakt, omdat die held zich door lafhartigheid de algemeene verachting berokkend had, niet geheel moeten plaats maken voor het ver-

(*) In de wandeling wordt het ook nog *Hatepoetih* en *Noessa-Tjal* genoemd.

moeden, dat hier enkel de hand des toevals, en geenszins de werking van zoodanige redenen erkent.

Wat nu de woorden *Corre Corra* betreft, vermeen ik die uit de volgende omstandigheid te kunnen afleiden.

Aangezien het eiland *Kelang* bekend was zeer goed timmer- en ander hout op te leveren, en de bewoners als goede *kora-kora* (niet *corre-corra*) (*) bouwers te boek stonden, had hun de koning van Ternate vergund, om, in plaats van de opgelegde schatting in geld als anderzins, de waarde daarvan in zulke vaartuigen jaarlijks te leveren. Indien ik mij hierbij bepaalde, zonder verder aan te wijzen, welke soort van vaartuigen de *kora-kora's* zijn, dan verkreeg de vraag omtrent deze benaming nog slechts een zeer onvolledig antwoord. Men wete dan dat daardoor verstaan worden zeer snelroeijende vaartuigen, met uitleggers of roeibanken buiten boord, die met een zestig- of honderdtal manschappen, meest Alfoeren van Almaheira, bemand zijn. Deze vaartuigen worden op verzoek van het Gouvernement door den Sultan van Ternate of dien van Tidor op kruistogten tegen Papoewasche of Magindinaosche zeeschuimers gezonden; wanneer zij met een *lila* (klein langwerpig koperen kanon van drie of vier pond kaliber) en eenige *rantakka's* of draaibassen, en de manschappen met pieken, sabels, enz. hun, benevens de ammunitie uit 's lands magazijnen verstrekt, gewapend zijn.

Wanneer nu deze met Magindanaosche of Soeloesche zeeroovers, die even goed bevolkte en gewapende praauwen voeren, handgemeen worden, zijn deze ontmoetingen verschrikkelijk, omdat er geen einde aan het gevecht komt, alvorens één der partijen volkomen geslagen en verdelgd is.

Nu wenschte ik wel op mijne beurt, dat DE NALEZER de beleefdheid hebben wilde, mij met één woord te berigten, in hoe verre de inlichtingen, door mij verstrekt, aan het oogmerk voldaan hebben; waarmede zich verpligt zal gevoelen

EEN OUDE GAST VAN O. I.

[Ook A. J. v. D. AA verwerpt de meening, die in *corre corra* (beter *korre korra*) den naam eens eilands gevonden heeft; ook hij past die woorden toe op „zeker roeivaartuig in Oost-Indië", waarvan hij ons uitnoodigt de afbeelding te gaan beschouwen, door FOREST gegeven op Pl. 4 van diens *Voyage aux Moluques et à la Nouvelle Guinée*, Paris 1780.

Maar ook bij hem is *Kylang*, *Kelang* of *Kilang*, een eiland ten westen van Ceram gelegen en tot de residentie Amboina behoorende, volgens het door hem aangewezene *Aardrijksk. Woordenboek der Nederlanden*, op het woord *Kelang*.

Hij voelt zich echter niet in staat het raadsel des portrets op te lossen, waarom hij zich vergenoegt met eenige gissingen. Zou de man daar voorgesteld, ook de Landvoogd VAN SPEULT kunnen wezen, wiens naar *Kylang* gedanen togt wij vermeld vinden in den jare 1618, of wel de Gouverneur DE VLAMING, die eene niet geringe verandering op dat eiland heeft bewerkt in het jaar 1656, toen hij de bewoners grootendeels naar Manipa en Leytimor overplaatste?

Beide A. & A. en CONSTANTER hebben *Corre Corra* gedacht aan *Corea*, daaronder bedoelende, deze, het bekende schiereiland van dien naam zelf, waarmede onze Admiraliteit welligt in eenige betrekking gestaan heeft, en waarvan de kennis, lang niet moeijelijk voor den nalezer, de velerlei donkerheid zal uiteendrijven, die op het door hem aanschouwde portret is nedergedaald; — gene, den groep eilanden ten Z. W. van het eigenlijk *Corea* gelegen, oorspronkelijk door Tartaren bevolkt, en belangrijk zoowel om de aldaar groeijende plant *ginseng*, als om den handel met de Chinezen, waartoe de Hollanders daar eene factorij hadden opgerigt.

Ook A. & A. wenschte de scheikunde aangewend te zien, om de ter kwader uur gesmeerde verw af te nemen. Hij oppert intusschen de vraag of ook JAN of JOOS (JOOST) DE MOOR voor de held des portrets moet gehouden worden, wiens wapen welligt te zien is op de penning in VAN LOON'S *Verzameling*, D. II. bl. 5. Het „ja" des NALEZERS op deze vrage hebben wij aan het hoofd der, in December, geplaatste stukken medegedeeld.]

(*) *Kora-Kora* beteekent in de Maleische taal *schildpad*.

» *Laus tua non tua fraus*" (I.; bl. 263). Dit Kreeftgedicht wordt mij door NOTES AND QUERIES; I. p. 416. opgegeven als volgt:

Laus tua, non tua fraus; virtus, non copia rerum
  Scandere te fecit hoc decus eximium.
Pauperibus tua das; numquam stat janua clausa;
  Fundere res quaeris, nec tua multiplicas.
Conditio tua sit stabilis! non tempore parvo
  Vivere te faciat hic Deus omnipotens.

en omgekeerd:

Omnipotens Deus hic faciat te vivere parvo
  Tempore! Non stabilis sit tua conditio.
Multiplicas tua, nec quaeris res fundere; clausa
  Janua stat, numquam das tua pauperibus.
Eximium decus hoc fecit te scandere rerum
  Copia, non virtus; fraus tua, non tua laus.

Over den vervaardiger en het onderwerp is verschil; men zie daarover: NOTES AND QUERIES; II. 77. en III. 290 en 466.

SCIOLUS.

[Door N. P. BIBLIOPHILUS wordt, op hetzelfde gezag, de bekende GEORGE BUCHANAN als maker van dit, even als de kreeft, achteruit nijpende vers aangewezen.]

Rederijkers; vrije en onvrije kamer (I.; bl. 263). KOPS zegt bl. 219: » Deeze kamers vond men » in veele Nederlandſche ſteden & dorpen, » alwaar zij door de Regeering — — begun» ſtigd werden — — en voorrechten bezaten. » Zulke bevoorrechte kamers werden *vrije* ka» mers geheeten, ter onderſcheidinge van zo» danigen, die op eigen gezach, zonder be» krachtiging der Magistraat, opgerecht & » *onvrijen* genoemd werden." — Kan dit den BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS dienstig zijn?

JOHAN M. PRESBURG.

Rederijkers, *vrije en onvrije kamers*. *Vrij* heette eene rederijkerkamer, die bij bezegeld

charter door de overheid erkend en bevoorregt was. Vroeger was zulk eene erkenning, uitgaande *alleen* van de politieke magt, naar het schijnt voldoende om de kamer tot eene *vrije* te verheffen: zie het voorbeeld van Audenaarde, aangevoerd door D. J. VAN DER MERSCH in het *Belgisch Museum* van 1842, bl. 401 en verv. Later werd daartoe eene nadere bekrachtiging vereischt van vrije kamers in naburige steden (zie daarvan in 1602 en 1615 voorbeelden, bij KOPS, *Verhandeling over de rederijkers*, bl. 219 en verv.) of van een hoofdkamer, in Vlaanderen b. v. van de Fonteinisten (zie BLOMMAERT, *De Rederijk-Kamers te Gent*, bl. 41 en vgl. *Belg. Mus.* 1838. bl. 359). Zulk eene bekrachtiging heette *de doop* der kamer, omdat ze bij die plegtigheid óf blazoen en naam ontving óf den vroeger gekozen naam deed wettigen. De *onvrije* kamers hadden noch handvest noch voorregten; ze waren oudtijds uitgesloten van het dingen naar het *landjuweel*, en moesten zich met de kleinere wedstrijden of *haechspelen* vergenoegen.

CONSTANTER.

De geest van Helena (I.; bl. 269). De Heer J. R. EILERS KOCH vraagt in het door hem medegedeelde over PHILADELPHIA, of de wrat, dien de Koning van Pruissen in den nek der schoone HELENA zocht en vond, een *klassieke wrat* is. Zoowel om HH. Navorschers bij dit onderzoek voor te lichten, als om aan twee groote voorgangers van PHILADELPHIA, aan VIRGILIUS en FAUST, de eere te geven, die hun toekomt, diene het volgende:

Dr. FAUST bewees aan eenige studenten te Wittenberg dezelfde dienst, als PHILADELPHIA aan den Koning van Pruissen. » HELENA verscheen hun," naar luid van den volksroman, die den naam van FAUST draagt, » in een rood » purperen kleed, de haren van haar hoofd » hangende — dezelve schenen blinkend goud » te zijn; zij had zwarte oogen en een zeer » schoon aangezigt, een rond voorhoofd, hare » lippen waren zoo rood als kralen, zij had » een blanken hals, gelijk die der zwanen, zij » had roode blozende kaken en een zeer schoon » uitzigt, zij was lang en gezet van persoon, » kortom, zij was zonder eenig gebrek. Daarop » kwam zij de kamer in en boog zich zeer vrien- » delijk voor alle de aanwezende heeren stu- » denten — — — toen wenkte D. FAUSTUS met » den vinger HELENAM en gingen alzoo te za- » men de kamer weder uit." Nog wordt vermeld, dat FAUST verscheidene portretten van haar liet vervaardigen en later in nog naauwer betrekking met haar stond, maar van den questieusen wrat geen woord. Opmerkelijk is echter het volgende. Toen FAUST zich aan 't hof van Keizer KAREL V vervoegd had en hoog opgaf van zijne kunst, begeerde de Keizer, dat FAUST » ALEXANDRI MAGNI en zijner » huisvrouw gedaante, vorm en wezen, gelijk » zij in hun leven geweest zijn, voor hem liet » komen, opdat hij daaruit mogt verstaan, dat » hij een wel ervaren meester in zijne kunsten » was." 't Geschiedde. » Het is anders niet mo- » gelijk, dacht de Keizer, of de geest moet zich » in zulke gedaante veranderd hebben, zonder » mij daarin te bedriegen, gelijk een zekere » vrouw den profeet SAMUËL verwekte. En op- » dat de Keizer zulks te zekerder zijn zoude, » zoo dacht hij bij zichzelven: ik heb dikwijls » gehoord, dat zij achter in den nek een wrat » gehad heeft. Daarom hij naar haar toetrad, » en daarnaar te zien, of men zulks ook aan » dit beeld zien konde, en hij vond er ook » een' wrat, want zij bleef ook stilstaan, en » daarna zoo verdween zij."

Ook VIRGILIUS, den middeneeuwschen toovenaar, in verschillende mededeelingen van dit Tijdschrift genoemd, komt een deel toe van de eere, die wij anders zoo gaarne aan PHILADELPHIA toekennen. Hij reeds vond een dergelijke herlevingskuur uit, als PHILADELPHIA in praktijk bragt. » Als hij nu oud » geworden was," schrijft VAN DEN BERGH, in *Nederl. Volksromans*, bl. 89, » gebood hij » zijnen knecht hem in stukken te houwen, » en in tonnen in te zouten, terwijl een bran- » dende lamp daarin olij zou doen druipen. » Deze gehoorzaamt, doch in stede van na » negen dagen terug te komen, wordt hij door » den Keizer gedwongen, den zevenden met » hem in den kelder te gaan, waar het lijk lag, » en zoo mislukte het plan van VIRGILIUS om » zichzelven te verjongen en hij bleef dood."

CONSTANTER.

Britsche Pairs uit Hollandsch bloed (I.; bl. 188, 270, 271). Ter voldoening aan het verlangen van X. Y. Z. diene, dat HENDRIK, Graaf van Nassau, zoon van HENDRIK en van ISABELLA VAN AERSSEN (niet FRANÇOISE, zoo als verkeerdelijk opgegeven is) dochter van CORNELIS VAN AERSSEN, Heer van *Sommelsdijk*, in 1697 tot zijne vrouw genomen heeft HENRIETTE BUTHLER of BUTLER, die eene dochter was van THOMAS, Grave van *Ossory* in Engeland. Over het oude, aanzienlijke geslacht van BUTLER, herkomstig uit Ierland, vindt men eene zeer breedvoerige opgave in *The Irish Compendium*, *or Rudiments of Honour*, *Vol. III.* 2d edit. p. 110—125, Lond. 1727, in 12°. De moeder van HENRIETTE BUTLER was AMELIA VAN NASSAU, dochter van LODEWIJK (een natuurlijken zoon van MAURITS) en van ELISABETH DE HORNES; zij schijnt, behalve de twee vermelde dochters, ook een zoon gehad te hebben, die THOMAS genaamd was. Haar dood viel voor den 11den October 1724. Men zie het aangeh. *Compendium*, Vol. I., 6th. edit. pag. 264—266, Lond. 1726, op het artikel » *Grantham*".

V. D. N.

Het geslacht van den Bempden (bl. 270). Bij de vraag naar Engelsche edellieden van Hollandschen oorsprong, voorkomende in DE NAVORSCHER van Sept. ll., meende ik mij niet te mogen onthouden van de mededeeling van hetgeen het Geslachtregister mijner familie behelst aangaande de JOHNSTONE VAN DEN BEMPDENS. Ik geef het, zoo als ik het dáár vond, met de noodige verkorting.

Dr. R. C. H. RÖMER.

JAN VAN DEN BEMPDEN, geh. met CATHARINA DE PANNEMAKER, wonende in Brussel.

Uit dit huwelijk:

I) ELISABETH VAN DEN BEMPDEN, geboren 26 Juni 1572, gehuwd met 1) CORNELIS LEMMERS, 2) ABRAHAM VAN DELDEN. Zij woonden in Engeland en stierven te Londen, kinderloos.

II) JAN VAN DEN BEMPDEN, geb. 2 Mei 1575, geh. te Londen met ELISABETH VAN LOAVE, dochter van PR. VAN LOAVE. Kinderen uit dit huwelijk:

(*a*) JAN VAN DEN BEMPDEN.

(*b*) ABRAHAM VAN DEN BEMPDEN, geh. met MARY SPILMAN; uit welk huwelijk:

(*α*) MARIA VAN DEN BEMPDEN, geh. met Lord O'BRIAN, zoon van Lord INCHIQUIN; kinderloos gestorven.

(*β*) JAN VAN DEN BEMPDEN, geh. met TEMPERANCE PACKER omtrent 1700.

Kinderen waren:

1) JAN VAN DEN BEMPDEN, gest. . . . .

2) PHILIP VAN DEN BEMPDEN, gest. 1717.

3) CHARLOTTE VAN DEN BEMPDEN, geb. te Londen 1699, geh. 1718 met WILLIAM JOHNSTONE (gest. te Bath, 25 Jan. 1721) Marquis en Graaf van *Annandale*, Graaf van *Hartfiel* Viscount van *Annan*, Lord *Johnstone* van *Lochwood*, *Lochmaben*, *Moffatdale* en *Evendale*, Erfkonstabel en Houder van het Kasteel van *Lochmaben*, Stadhouder van de Stadhouderij van *Annandale*, Groot-Kanselier van Schotland, Bewaarder van het Klein Zegel, Lord-Luitenant van de Graafschappen *Dumfries*, *Peebles* en *Kirkcudbright*, Geheimen Raad en een van de 18 Pairs van Schotland, zitting hebbende in het Hooger Huis van Groot-Brittannië.

Uit dit huwelijk:

A) GEORGE JOHNSTONE, geb. 1720, erfde al de eertitels van zijns vaders huis door het afsterven zijner broeders van het eerste bed, nam volgens testament van zijnen grootvader JAN VAN DEN BEMPDEN den naam en het tegenwoordige wapen van VAN DEN BEMPDEN aan.

B) JAN JOHNSTONE, geb. 19 Jun. 1721, jong gest.

C) PIETER VAN DEN BEMPDEN.

2) Tweede huwelijk van CHARLOTTA VAN DEN BEMPDEN met N. N. JANSEN (1732).

III) JOOST VAN DEN BEMPDEN, geh. met CATHARINA DE WINDEL, te Keulen 1607, uit welk huwelijk 12 kinderen. (*)

IV) CATHARINA VAN DEN BEMPDEN, geb. 11 Mei 1579, geh. 1) met JAQUES GODSCHALK 2) met JOHN SPILMAN. Zij leefde nog in 1638 op haar goed te Chelsea. (†)

[Ook de Heer J. HANCOCK heeft ons een uittreksel toegezonden van het onder hem berustende Geslachtsboek zijner Grootmoeder G. E. RÖMER. Dit stuk, eensluidend met het register boven medegedeeld, vangt aan met het huwelijk van JAN VAN DEN BEMPDEN en CATHARINA DE PANNEMAKER in 1549, en eindigt bij dien GEORGE JOHNSTONE, die, nevens alle de eeretitels van zijnen rijk betitelden vader, ingevolge testament van zijn moederlijken Grootvader, den naam en het „tegenwoordige" wapen der VAN DEN BEMPDENS aangenomen heeft. Dat wapen strekt ten onderwerp aan eene latere mededeeling des Heeren HANCOCK, waarmede eene vraag verbonden is, die hij den Navorscheren op het hart wenscht gedrukt te zien. Hij verhaalt namelijk in het bezit te zijn van een penning, geslagen op het 25jarige huwelijk van EGIDIUS VAN DEN BEMPDEN en AEGIE HOOFT, wier echtelijke band gelegd was den 17den Junij 1704. Terwijl de eene zijde van dien penning eene allegorie voorstelt, prijkt de andere met twee schuins liggende pijlbundels, die de wapens van het gemelde echtpaar afgebeeld vertoonen. Nu behoeft het sprekend symbool der HOOFTEN wel niet nader aangeduid te worden, maar is de opmerking belangrijk, dat het wapen der VAN DEN BEMPDENS, gantsch verschillend van de vroegere „twee zwarte vogeltjes op een zilveren veld, drie gouden roosjes op een blaauw veld", hier »een dubbelen adelaar zonder pooten" te aanschouwen geeft, waarbij nog twee andere kwartieren, onderscheidenlijk een groot »kasteel met drie torens" en »vijf kleinere kasteelen" bevattende. »Hoe is nu het huis VAN DEN BEMPDEN aan dat nieuwe wapen gekomen?" Ziedaar het geopperde probleem van den Heer HANCOCK, die zich ten slotte bereid verklaart, zijn penning door wie 't wenschen mogt te laten bezigtigen.]

Kerktorens (I.; bl. 218, 279, 280). Het is niet geheel juist wat PHIL-HISTORICUS zegt: » Slechts in Rusland is meestal de toren niet » met de kerk verbonden, maar een afzonder- » lijk gebouw, enz." Ook in Oost-Friesland en misschien wel hier of daar in onze grensprovincien is dit het geval. BILDERDIJK schreef tijdens zijne uitzetting in zijne » *Ellendige Waarnemingen*".

» Nu eerst: (dank zij de Hollandſche Patri-

(*) Onder dezen: GILLIS VAN DEN BEMPDEN, uit wiens echt met ANNA SUSANNA DE NEUFVILLE nevens anderen geboren is Mr. JAN VAN DEN BEMPDEN, Bewindhebber van de W. I. Comp. (1688), Secretaris van Amsterdam (1702), Schepen en Raad (1708), Gedeputeerde wegens Holland bij de Koningin van Portugal en President Schepen (1711).

(†) Wij voegen hier nog bij, dat het geslacht van de VAN DEN BEMPDENS uit Braband herkomstig is; dat JAN VAN DEN BEMPDEN het wapen der PANNEMAKERS aannam, die in 1549 van Keizer FERDINAND een brevet van adel ontvangen hadden; dat het wapen van VAN DEN BEMPDEN in de St. Joriskerk te Brussel stond, zijnde twee zwarte vogeltjes op een zilveren veld, drie gouden rozen op een blaauw veld, met dit opschrift: »Sigillum EGIDI VAN DEN BEMPDEN, Cons. Bruxellensis 1483".

» otten!) weet ik de eigenaartigheid van de be- » naming van 't klokhuis eens appels te bevat- » ten. De klokhuizen hier op de dorpen gelijken » er volmaakt naar; zie hier hun gedaante:

» doch de klok vult het gat nog meer, en » laat minder plaats boven en onder, dan in » deze ſchets. Vergelijk nu den appel; maar » ik moet hem omgekeerd hebben.

» Wanneer men dit op een afſtand ziet, » toonen de klokken zich zwart, en 't geheel » gelijkt juist een doorgeſneden appel, graauw- » rood met zwarte pitten". Σ.

Vraagteekens.

Gissing op Xenophon: Cyropaedia I.; vi, 17. Wij lezen *Cyropaed.* I, 6, 17. *πλεῖστά τε γὰρ τὰ ἐσθίοντα ἐν στρατιᾷ καὶ ἀπ' ἐλαχίστων ὁρμώμενα, καὶ οἷς ἂν λάβῃ δαψιλέστατα χρώμενα.* Daar nu de uitleggingen der woorden *ἀπ' ἐλαχίστων ορμώμενα*, zoo van MURETUS, STEPHANUS als anderen, mij gewrongen schijnen, zoo wenschte ik daarvan eene nadere verklaring. Zou de plaats ook corrupt zijn en aldus moeten gelezen worden: *πλεῖστά τε γὰρ τὰ ἐσθίοντα, καίπερ ἐλαχίστων ἀρκουμένων* (licet paucissima, *nos: het geringste*, sufficiant) *οἷς δ' ἂν λάβῃ δαψιλέστατα χρώμενα*?
ARISTARCHUS.

Ursula en Ximilia. Een nu overleden beminnaar van oudheidkundige navorschingen, zeide mij eens, dat de geschiedenis van de elf duizend maagden, die de heilige URSULA zouden hebben vergezeld, op eene dubbelzinnigheid in een oud handschrift berustte, waarin de woorden URSULA ET XIMILIA VIRGINES, » URSULA en XIMILIA, maagden," verstaan waren als: » URSULA *en XI duizend maagden.*" Is er eenige grond om deze uitlegging voor meer dan eene litterarische aardigheid te houden? L*.

Overleveringen omtrent Abraham. Vele en zonderlinge legenden zijn van ABRAHAM verspreid, zoo als: dat hij in zijne jeugd de afgodsbeelden bij zijnen vader zou hebben stukgeslagen en door wijze parabelen bij die gelegenheid THERAH van het dwaze der beeldendienst overtuigd; dat hij door NIMROD in een' gloeijenden oven geworpen zou zijn, en wonderdadig bewaard; dat hij de *Kabbala* zou hebben uitgedacht, dat hij den tempel te Mekka gesticht zou hebben, enz. Welke zijn de bronnen van deze en soortgelijke overleveringen omtrent dezen aartsvader? L*.

Spiegel der Jeught. Ik ben eigenaar van een boekje, *Spiegel der Jeught, ofte een kort verhael der voornaemste tyrannije, ende Barbarische wreedheden, welke de Spanjaerde hier in Nederlandt bedreven hebben enz.* tot titel voerende. Het is uitgegeven: Tot Saerdam, door WILLEM WILLEMSZ, A°. 1658. Aan het einde der voorrede staat: *Myn lieve Landes Luijden Ghegeven in mijn Studeerkamer*, den ½ Martij ann. 1638. De uitgave, welke ik bezit, is de 18de druk. Zoude iemand der H. H. Navorschers mij ook kunnen opgeven, wie daarvan de schrijver is? Misschien is het wel een Zaandamsch geleerde? Q. L. B.

Portret van Pieter Schout. Is aan iemand bekend de bijzonderheid dat de schilderij, voorstellende PIETER SCHOUT te paard, is gepenseeld door drie zeer bekende schilders? Het gelaat en de kleeding zouden geschilderd zijn door NETSCHER, het paard door WOUWERMANS, en het landschap door WIJNANTS of WIJNANDS. De gravure is gemaakt door BLOOTELING, en bekend onder den naam van *de ruiter* of *de man te paard.*

Waar vindt men iets dienaangaande aangeteekend? X. Y. Z.

Zigzag. Waar is dit woord van afgeleid?
W. G.

Doopsgezinden te Vlissingen. Wie kan mij eenige geschiedkundige bijzonderheden medeelen van de Doopsgezinde gemeente te *Vlissingen*, vooral ten opzigte van haar kerkgebouw, en op welken datum in 1641 de eerste godsdienstoefening daarin gehouden is?
B.

Uitroeping van Prins Willem III tot Stadhouder. Gelijk bekend is, werd Prins WILLEM III allereerst te *Vere* tot Stadhouder uitgeroepen. Op welken dag van de maand *Junij* 1672 kan men vaststellen, dat zulks aldaar geschied is?
B.

Joris van Spilbergen. Bij de meeste geschiedschrijvers wordt de beroemde zeevaarder JORIS VAN SPILBERGEN een *Zeeuw* genoemd, ofschoon hij in enkele andere werken voorkomt als een *Hollander*, soms ook als een *Duitscher.* Daar het mij hoogstwaarschijnlijk is, dat hij in *Zeeland* geboren werd, gelijk ook WITKAMP in zijn *Handboekje der Aardr. van Nederland* vaststelt, zoo wenschte ik toch wel door iemand bepaaldelijk aangewezen te zien, dat de *Zeeuwen* hem *met zekerheid* naast hunnen JACOB ROGGEVEEN kunnen plaatsen. B.

Fiscaals Generaal te Groningen. Hebben er in het laatst der 17de of het begin van de 18de eeuw ook personen bestaan aan het hof van de Prinsen van Nassau te Groningen, die den naam droegen van *Fiscaal Generaal?* Zoo ja, zoude iemand dan ook zoo goed willen zijn, een belanghebbend lezer van DE NAVORSCHER te willen opgeven, wie het waren?

De » Christus Patiens". Ik stel aan DE NAVORSCHER de vraag voor, of daarin ook zou kunnen worden aangewezen, waar eene Hollandsche vertaling van het Latijnsche dichtstuk: *Christus Patiens* te vinden is? Ik herinner mij die voor omstreeks 25 jaren in een of ander Maandwerk gelezen te hebben, maar weet niet meer in welk. H. K. Az.

Steen in de Mandemakerssteeg. In de Mandemakers-steeg bij het Water, is een poort, waarboven in een steen een man, een wapenschild vasthoudende, staat uitgehouwen; wat beteekent dat? C. & A.

Het Singel de Koningsgracht. Het *Cingel* werd een tijd lang de *Koningsgracht* genaamd. Wanneer heeft die gracht haar ouden naam van *Cingel* hernomen? C. & A.

Kwiebus of Quibus. Waarom wordt een kwast aldus genoemd? Wat is een kwiebus en waarin onderscheidt hij zich van een' kwast? SAXO SYLVIUS.

Moorsteen. In mijne jeugd hoorde ik een oud rijmpje:

Op den schoorsteen
Danst een moorsteen;
Moorsteen hier,
Moorsteen daar, enz.

SAXO SYLVIUS.

Kwadees. Een boer zegt wel eens: ziek is hij wel niet, maar *kwadees*. Kan dit zijn kwaad-eets? SAXO SYLVIUS.

Albertus de Vulder was in 1763 predikant in Noord-Braband; gaarne zou ik weten den naam van zijne vrouw. G. A. C. S.

J. W. van Steenbergen was omtrent het jaar 1740 Med. Doctor en Lector anatom. te Dordrecht. (Zie *Vliss. Kerkhemel*, pag. 363). Zou een Navorscher mij ook eenige bijzonderheden van dien Doctor kunnen meêdeelen? Wie was zijne moeder? SAAKIE.

Leeghwater als duiker. J. A. LEEGHWATER en anderen, verstonden de kunst om ontkleed in het water te duiken en er $^3/_4$ uur in te vertoeven, te eten, de schalmei te bespelen, op een papier te schrijven, te gaan enz. — gelijk zij het in 1605 en 1606 bewezen hebben. De Staten-Generaal verleenden hun daarvoor octrooi, naar L. zelf opgeeft in zijne *Kleine Kronijk*. Een en ander wordt breeder vermeld door Mr. W. J. C. VAN HASSELT, in het *Haarlemermeerboek*, te Amsterdam bij BEIJERINK, 1838. Welke middelen zou LEEGHWATER gebezigd hebben? A. & A.

Erasmus over Amsterdam. Kan het waar zijn, dat ERASMUS eens, bij zijn verblijf te *Amsterdam*, zou gezegd hebben: » De menschen wonen hier als kraaijen op de toppen der boomen," zinspelende op de lange palen, waar de meeste huizen op gebouwd zijn? Mijn zegsman is: » *Das national Magazin I.*, 122, *vom Jahre* 1834. J. C. K.

De lof des krijgs door eene vrouw. MARGARETHA, eene Friesche Amazone, die, als soldaat verkleed, 7 jaren de Staten in het veld diende, moet een lied gedicht hebben, om jonge dochters tot liefde van de krijgdienst aan te vuren. Is dat lied nog voorhanden? Zie over haar: E. VAN METEREN, *Gesch. der Nederl.*, 23ste boek, bl. 446a, in fol. en BOSSCHA, *Nederl. Heldendaden te land*, I. 227. in not. J. C. K.

Invoering der Boekweit in 't Vaderland. Zou het waar zijn, dat JAN VAN GESTEL het eerst de *Boekweit* in de *Nederlanden* heeft overgebragt? Zulks moet vermeld staan op zijn grafsteen in de kerk te *Zuiddorp* in *Staats-Vlaanderen*, volgens J. KOK, *Vaderl. Woordenboek*, XXXIV. 292. J. C. K.

Inzameling der Lijkasch. Hier en daar, ook in sommige streken van de Veluwe, (hoogste streken van Gelderland) worden van tijd tot tijd nog urnen gevonden, waarin de asch der verbrande lijken werd verzameld. Gaarne zou ik eenigzins naauwkeurig beschreven zien, op welk eene wijze men met die verbranding wel te werk ging, om zóó naauwkeurig *de asch van het lijk* te kunnen zamelen. Om voldoening hierin te verkrijgen vervoeg ik mij tot den oplettenden Navorscher. Nr.

Bijbel van deux aes. Wie weet mij iets te zeggen omtrent den *Bijbel van deux aas?* en op *welke plaats* men tot verklaring of aanteekening vindt:

Deux, aas en heeft niet;
Cinq, six en geeft niet:
Quatre, troys moet geven,
Daar deux, aas, cinq, six van leven?

Nr.

Weteling. Weet men ook levensbijzonderheden van den schilder WETELING, die » een Fransch Meester" genoemd wordt en waarschijnlijk in het begin der 18de eeuw leefde? L.

Een Vossius te Voorburg. Is ook iemand in staat mij te verzekeren in het vermoeden, dat een der beroemde VOSSIUSSEN (C. G. JÖCHER, in zijn *Allgemeines Gelehrten Lexicon*, IV Th., Leipzig 1751, in voce, noemt er *zeven*) te Voorburg zijn verblijf gehouden heeft? A.

J. Verhorst. Zou ook iemand mij kunnen inlichten omtrent de handschriftelijke en gedrukte muzijkstukken en dichtwerken van J. VERHORST, Pastoor van *Voorburg*, die den 14den October 1678 stierf (*Bat. Sacra* p. 282). Waren die niet in 't Latijn en komen zij nog wel voor? R.

Ontwerper van den kerktoren voor de Alkmaarsche Groote Kerk. In de jaren 1812 en 1813 te Alkmaar wonende, heb ik in het kostershuis der groote kerk de teekening gezien van den geprojecteerden toren voor die kerk, die echter nooit tot stand is gekomen. Ik meen mij te herinneren dat de naam van den bouwmeester daarop geschreven stond. Gaarne zou ik dien naam te weten komen. Die van den architect des torens van de Waag te Alkmaar treft men in EIKELENBERGS beschrijving aan. J. B. W.

De Geuzensloot. Waarin vindt het zijnen oorsprong, dat zekere vaart of sloot, loopende van Vinkeveen tot in den Amstel bij Loenersloot, genaamd wordt: *de Geuzensloot?* B. V. W.

» *Neerlangbroek, die Schralenhoek.*" Kan een der lezers van DE NAVORSCHER mij aanwijzen: waar het volgende versje te vinden is en tot welk tijdvak in de geschiedenis het betrekking heeft? Inlichting hieromtrent zou den belanghebbende zeer welkom zijn.

Neerlangbroek
Die Schralenhoek,
Daar wonen niets dan Edellui
En Beeddellui,
Ridders
En Broodbidders;
Daar zijn niets dan Kastelen en Nesten,
Sterkenburg is het besten.

C. KRAMM.

Engel de Ruyter en Adriaan Banckaert. Men vraagt teregtwijzing, *waar* en *welken dag in Maart* 1683 de Vice-Admiraal ENGEL DE RUYTER is overleden, alsmede *wanneer* de Luitenant-Admiraal ADRIAAN BANCKAERT is geboren en gestorven? P. FRET.

Stroo, het kenmerk van een sterfhuis. Vóór vele jaren zag ik te Zierikzee voor een huis aan wederzijde en ter hoogte van de deur, 1 à 2 voet dik, netjes afgestoken, stroo, ten blijke dat zich aldaar een lijk bevond of bevonden had. Dit kenteeken moest, naar ik meen, zes weken lang bij 't huis aangehecht blijven.

Weet iemand ook den oorsprong van dit gebruik, en bestaat het nog te Zierikzee? Welligt ook elders? H. v. R. te *Mydrecht.*

Theophylactus en zijne jagtpaarden. Op welk gezag toch kan de Heer J. TODD, in zijn werkje: » *The student's Guide*," beweren, dat de patriarch THEOPHYLACTUS, die in de tiende eeuw leefde, 2000 jagtpaarden voedde met de uitgezochtste dadels, druiven en vijgen, in wijn geweekt? H. H.

Mr. Cornelis Ploeg. Is er ook iets bekend betrekkelijk het leven of de welligt uitgegeven geschriften van Mr. CORNELIS PLOEG, anders Mr. KNELIS *te Jisp* genaamd? Zie DE NAVORSCHER, I.; bl. 236. L. *te Br.*

De reus Gnak en zijne drie zonen. In het *Deutsche Zeitschrift für Chr: Wissenschaft und Chr: Leben begründet durch Dr.* JUL. MÜLLER, *Dr.* AUG. NEANDER en *Dr.* K. J. NITZSCH, komen, op bl. 119, Jaargang 1851, in de opsporing van den naamsoorsprong van *Kiriath Arba* (Hebron) de namen van de Giganten: GNAK en zijne drie zonen: AHIMAN, SESAI THALMAI, voor. In het Mythologisch woordenboek van VOLLMER heb ik die namen niet kunnen vinden. Zou iemand mij over die personen eenige nadere inlichting kunnen geven? HENRY.

Zoo gek als een pootjuin. Van waar dit spreekwoord? C. G. B. *te G.*

Zamenstelling van den Canon. Waar, wanneer en op wiens last zijn de boeken der H. Schrift bij een gevoegd? In 't bijzonder wordt dit gevraagd ten aanzien van het N. T. Kan iemand mij dien aangaande onderrigten, liefst met opgave van de daartoe betrekkelijke literatuur, zoo die bestaat? R. H. N.

De N achter verkleinwoorden. Vele onzer geachtste letterkundigen schrijven tegenwoordig: kind*jen*, paard*jen*, enz. niettegenstaande zij zich voorstanders noemen van den regel, om, zoo veel mogelijk, te schrijven zoo als men spreekt: zoo lezen wij dan ook bij diezelfde schrijvers, *mijn* vrouw, *mijn* pen, enz. Zij zullen dan ook zeker goede gronden hebben om, geheel tegen de uitspraak in, de verkleinwoorden op de aangehaalde wijze samen te stellen. Wil iemand zoo vriendelijk zijn mij met die gronden bekend te maken? R. H. N.

Zoo zout als brem. Waaraan heeft deze spreekwijze haar oorsprong te danken? Toch zeker niet aan de Gemeene Brem (*Spartium Scoparium*), welker zaden in de geneeskunde gebruikt worden? G. M.

Aanteekeningen.

Gissing omtrent Bilderdijks » aan mijne egade." De bundel Poezy door Vrouwe K. W. BILDERDIJK, in 1820 bij IMMERZEEL uitgegeven, wordt geopend met een dichtstuk, in trochaïsche versmaat, van BILDERDIJK, getiteld: *Aan mijne egade, by de uitgave van dezen haren afzonderlijken dichtbondel*, waarvan alleen de tweede en vierde regels enz. rijmen. Het is zonderling dat men in het laatste gedeelte van dit vers, door de keuze van een ander woord, dat als 't ware voor de hand ligt, ook de eerste en derde regels rijmend kan maken. Zie hier:

Groei dan, bloei dan! schroom geen buien! (winden)
Ducht geen onweer! hef u op
Boven eik en breede linden,
En abeel- en cedertop!
Schroom niet (gaat hy u ontvallen (begeven)
Die u eer zijn steunsel bood,)
Naar den hemel op te streven
Als zijn grond- en echtgenoot.
Hooger, hooger moet gy rijzen! (*)
Hooger dan een ander zweeft!
Boven roem en eerbewijzen
Die deze eeuw te schenken heeft!
Hooger dan mijn krachten strekten; (strekken)
Dan mijn uitzicht reiken kon,
Toen my de Engel op kwam wekken
Waar mijn morgen meê begon! —
Dierbre zalfster van mijn weën (lijden)
Die mijn lot en leven deelt,
Nooit bezweken onder 't strijden
Waar de moed den plicht beveelt;
Neen, by (op) geen onzaalge wareld (onzalige aarde)
Door geen daverende lof,
Schat men Dichtkunst op haar waarde:
Ze is geen burger van dit stof.
Met den voet deze aard vertreden, (aarde drukken)
Met het hoofd in de Englenrij
Heel de ziel aan 't stof te ontrukken!
Dit alleen is Poëzy!
Gy, uw hart, kan dit gevoelen,
(Zy is 't die uw borst ontgloeit:)
GOD, en HEM-ALLEEN, bedoelen,
Is de bron waaruit Zy vloeit.

Zou dit louter toevallig zijn?
M. te *Maastricht.*

Hoe de valkenier van den Koning van Denemarken (Frederik III) in Brabant valken kwam vangen.

Extract uytte Resolutien van de Hooch Mogende Heeren Staten-Generael der Vereenighde Nederlanden. Lunae den 4den October 1660. Is ter vergaderinge gelesen seecker memoriael van den heere Resident (van Denemarken) CHARISIUS, tenderende ten eynde dat alle diegeene, die uyt dese landen, tegens het gedaen verboth, soo in Jutlandt als in Noorwegen sonder voorgaende permissie, sich verstout souden mogen hebben, valcken te gaen vangen, deselve souden hebben terestitueren, ende in cas van oppositie, dat aen de officieren in de Meyerye ende elders, daer deselve valckeniers woonen, geordonneert mochte werden, den overgesonden valckenier van den Coninck van Denemarken, genaemt HANS FRANSSEN tot de voorschreve restitutie de stercke handt tebieden; waerop gedelibereert sijnde, is goetgevonden ende verstaen, dat het voorschreve memoriael gestelt sal worden in handen van de Heeren VAN BRAECKEL ende andere haere Hooch Mogentheden gedeputeerden totte saecken van de voorschreve Meyerye om te visiteren, examineren ende daervan rappor te doen. — *Sabbathi den 23sten October*. Is gehoort het rapport van de Heeren VAN BRAECKEL ende andere Haere Hooch Mogentheden gedeputeerden totte saecken van de Meyerye van 's Hertogenbosch, achtervolgens derselver resolutie van den vierden deses, gevisiteert ende geexamineert hebbende het memoriael van den heer Resident CHARISIUS, tenderende ten eynde dat soodanige ordre gestelt mogte werden ende die voorsieninge gedaen, dat alle diegeene, die uyt dese Landen tegens het verboth, soo in Jutlandt als Noorwegen gedaen, sonder voorgaende permissie sich verstout souden mogen hebben valcken tegaen vangen, deselve souden hebben terestitueren aen HANS FRANSSEN, valckenier van den Coninck van Denemarken, *ten dien eynde expresselyck herwaerts overgecomen*, ende in cas van oppositie, dat aen de officieren in de Meyerye van 's Hertogenbosch ende elders, daer deselve valckeniers woonen, geordonneert mochte werden, de voorschreven overgecomen valckenier van den hooghstgemelten Coninck van Denemarcken tot het doen van de voorschreven restitutie de stercke handt te bieden; waerop gedelibereert sijnde, is goetgevonden ende verstaen, dat aen den Hooghschout BERGAIGNE geschreven sal werden, dat hy den meergeseyden valckenier de goede ende behulpelycke handt ten fine voorschreven sal hebben tebieden. *MS. Register raeckende d'oostersche saecken van de maenden May-December* 1660. folio 692 en 711 verso. — Genoemde BERGAIGNE was de ritmeester HENRI DE BERGAIGNE, door zijne wapenfeiten onder FREDERIK HENDRIK bekend; hij had zich voornamelijk bij het beleg van 's Hertogenbosch in 1629 onderscheiden en was reeds in het volgende jaar tot het gewigtige ambt van Hoogschout benoemd, in de plaats van zijnen niet minder dapperen wapenbroeder den Drossaard van Bergen-op-Zoom, ridder WILLEM VAN DER RIJT, *heer tot Brouchem* enz. die dadelijk na de roemrijke vermeestering der stad daartoe gecommitteerd was, maar, gelijk BOR zegt: » 't selve niet langh bedient hebbende, 't sy of hy hem niet wel tot een politycke staet en conde begeven." HENRI DE BERGAIGNE ver-

(*) Hier en verder nog eens rijmen ook de eerste en vierde regels. Mijns bedunkens strekt deze ongelijkmatigheid niet ter verhooging der technische waarde van het vers.

vulde die waardigheid tot zijnen dood, den 6den October 1666. (Zie: *Geschiedkundige Aanteekeningen omtrent* FREDERIK HENDRIK, *zijnen tijd enz. in betrekking tot het beleg van 's Hertogenbosch, gedurende het jaar* 1629; § 10. *c.*, pag. 91). J. H. DE STOPP.

De Volewijk. Mijnheer de Navorscher! Onder uwe Kinderpoëzij behoort ge noodzakelijk op te nemen het bekende versje:

Pluk mijn!
Pluk mijn!
'k Zal alle dagen zoet zijn —

wanneer gij althans mijne opmerking, die hier volgen zal, niet al te wreedaardig rekent.

Bovenstaand rijmpje, door het Amsterdamsche baker- en kindermeidengeslacht, aan de nog ongeborene kindertjes in den mond gelegd, heeft zijn' oorsprong, vreemd genoeg, in het gebruik om de misdadigers aan de *Volewijk*, buiten de hoofdstad, op te hangen. De galg, boom des ongeluks (*arbor infelix*) is alzoo door het volksgeloof in zekeren zin tot levensboom herschapen. Het volksgeloof, ik beken het, is liefelijker dan mijne uitlegging. GANSKE.

Oordeel van Karel V. over de Zeeuwsche meloenen en vijgen. LIVINUS LEMNIUS, te Zierikzee op den 20sten Mei 1505 geboren, was, onder andere, schrijver van een werk, dat verscheidene malen, met wijziging van titel en inhoud, herdrukt werd, en waarvan de Antwerpsche 8vo. uitgave, in 1566 bij WILLEM SIMSON verschenen, ten titel voert: *Herbarum atque arborum quae in Bibliis passim obviae sunt et ex quibus sacri vates similitudines desumunt, ac collationes rebus accommodant, dilucida explicatio.* Men vindt er opmerkingswaardige teregtwijzingen in, met betrekking op den toenmaligen toestand van landbouw en kruidkunde hier te lande. Wij geven als voorbeeld eene bijzonderheid uit het leven van KAREL V., bladz. 50. »In den jare 1540 gebeurde het, dat, als Keizer KAREL V., na Belgiën doorreisd te hebben, ook Zeelands kusten bezocht, hem, bij zijn verblijf te Zierikzee, meloenen van ongewone grootte en buitengemeene geur en sappigheid en ook vijgen werden voorgelegd, die zóó rijp waren, dat de Keizer, verrast, wijl hij in eene koude luchtstreek niets van dien aard verwachtte, verzekerde, dat zelfs in Spanje zij niet tot grootere rijpheid zouden kunnen komen". Hieruit ziet men dat, reeds in de 16de eeuw, Neêrland wegens vruchtenbouw dien lof begon te verdienen, waarvan het zich daarna altijd heeft waardig gemaakt. Vgl.: *Annuaire de la Bibliothèque Royale de Belgique*, Xe année. Bruxelles et Leipzig; C. MUQUARDT, 1849, Page 165. B[2]b.

Vragen.

Mr. Joan Beets.

als d Ba dus wa i p
Die Apol in igt en l er n leit
's bij 't l 't ijf hi o der

Bovenstaand tweeregelig versje, waarvan de letters, die in beide regels gelijk zijn, slechts eenmaal staan aangeteekend, vond ik op een oud strookje papier geschreven. Mag ik vragen:

1°. Wie was de dichter, of liever de maker van dit grafschrift?
2°. Wie was die Mr. JOAN BEETS, J. U. D.?
3°. Wie was die BALDUS?
4°. Vindt men meer zulke aardigheden?

H. T.

De vogellijm, het *viscum album* der kruidkundigen, was ook bij onze voorvaders in eere. Zij hebben voorzeker, even als de Gallische Druïden, waarvan PLINIUS gewaagt, zijn heilige takken, met vergulden sikkel afgekapt, in den witten krijgsmantel (sagum?) opgevangen.

Met welken eerbied nog in Groot-Brittannië de *mistletoe*, waaronder geen meisje den kus weigeren mag, behandeld wordt en de wonderplant *Goedheil* in sommige streken van Duitschland als in zegepraal rondgedragen; hoe de kreet van: *Au gui l'an neuf!* ons in Frankrijk aan hetzelfde gewas herinnert, behoef ik aan de lezers van GRIMM'S *Deutsche Mythologie* en BRAND'S *Popular Antiquities* niet in verminkten vorm over te zeggen, evenmin te herhalen, dat onze naam van *maren-* of *spooktakken*, als in tegenstelling der vrolijkheid, welke de mistelboom elders te weeg brengt, op meer sombere denkbeelden wijst.

Nu begeer ik van DE NAVORSCHER te weten:

Of de vogellijm bij ons in het wild gevonden wordt en, zoo ja, of men op hare groeiplaats de sporen van eeuwenheugende bosschen vindt;

Of de plant in de Nederlanden ook nog anders geheeten wordt; en

Hecht er zich ook thans nog bij het landvolk eenig bijgeloof aan? SCIOLUS.

Het geslacht van Tromp. Sedert lang heeft men gemeend, dat er geene mannelijke afstammelingen meer bestonden van de beroemde Admiralen MARTEN HARPERTZ. en CORNELIS TROMP; er zijn echter nog vele Nederlanders, die den naam van TROMP voeren, en het kan dus niet onbelangrijk zijn dat er zekerheid besta. De vraag is dus: of er, onder degenen, die thans TROMP genoemd worden, ook zijn, die kunnen bewijzen van de Admiralen TROMP of wel van broeders of ooms van MARTEN HARPERTZ. TROMP af te stammen, of dat de nog in wezen zijnde afstammelingen uit de vrouwelijke linie kunnen aantoonen, dat er van deze familie TROMP geene mannelijke afstammelingen meer bestaan. ?, ?, ?,

---

Utrechtsche Hofbeer. In eene oude onder mij berustende rekening lees ik:

Attestor A°. 1612, 13, 14, A°. 1559, ad idem als in voorgā. reeckeningen.	Extract uijt de rekeningen van de Rentmeesters Generael vā̄n Espargne. Over de hondert jaeren wert dese volgende post in reeckeninge jaerlijcx gebragt — als volgt.

Alsoo die van Vtrecht gewoon geweest syn jaerlijcx op St. Maertensdach te senden voor een recognitie seeckeren Beer den welcken bij den rendant wiert ontfangen ende aen stucken gedistribueert soo aen sijn Exc°. als aen de Heeren van den Raede pro-

vinciael waer van men gewoonlijck is jaerlijcx te betalen den deurwaerder van Vtrecht voor sijne moijten van denselven te brengen, drie ponden, dus 3 : 0 — eñ de dieners van Uijtrecht die de beer brochten 3 gl.

Kan iemand mij ook eenig berigt omtrent den oorsprong dezer bijzonderheid geven? — Van waar de naam *hofbeer?* en wanneer en waardoor *Utrecht* van deze schatpligtigheid is ontheven? X. Y. Z.

Escuriaalsche HSS. van Aeschylus. In de voorrede zijner vertaling van den *Prometheus* van AESCHYLUS, in 1832 uitgegeven, zegt de Heer MEDWIN: Men heeft onlangs in het Escuriaal verscheidene HSS. van den *Agamemnon* en eenige der andere tooneelstukken van denzelfden schrijver ontdekt, en dit zal vermoedelijk veel dat duister is, en het door iedere nieuwe uitgaaf nog meer wordt, ophelderen. Deze lang verborgene HSS. kwamen van de Arabieren, en hebben bijzondere lotgevallen ontmoet. Zij werden, zoo men zegt, uit de boekerij van Konstantinopel gestolen, en naderhand in een roofschip, dat gestrand was, wedergevonden (pp. iv. v.) De laatste uitgevers van den *Agamemnon*, KLAUSEN en PEILE, maken geene melding van deze HSS., ofschoon de Heer FEDOR reeds in 1832 bezig was met ze te collationeren. De Navorscher, die er iets meer van weet, zou ons door zijne meêdeelingen verpligten. FUR.

Huis de Valois. In den jare 1819, in ambtsbetrekking te *Heenvliet* zijnde, vond ik op het Kohier der belastingen, den naam van HENDRIK DE VALOIS als grondeigenaar. Deze man, in persoon zijne betaling doende, vroeg ik hem, of hij van Fransche afkomst was? en met een zekere waardigheid, gaf hij mij ten antwoord: „Mijn voorouders hebben voor tweehonderd jaar, de Kroon van Frankrijk gedragen."

In den Briel deed ik eenig onderzoek naar dien persoon, en vernam dat hij (in de wandeling HENDRIK *de Vloos* genaamd) werkelijk in het bezit was geweest van wapens van dat Huis, maar ze van tijd tot tijd had verkocht, en dat er, tijdens de Regering van Koning LODEWIJK, zelf spraak zoude geweest zijn, hem in de Ridderschap op te nemen.

Nu is de vraag, is het geschiedkundig waar, dat er zich in der tijd afstammelingen van den Huize *de Valois* in ons land hebben neergezet, en wat is daarvan bekend? M. S. *te B.*

Engelsche tooneelspelers in de Nederlanden. Men leest bij J. HUNTER, *New Illustrations of the Life, Studies and Writings of* SHAKSPEARE, Lond. 1845, II, blz. 231 het volgende.

„De Engelsche tooneelspelers reisden zelfs somtijds buitenslands. T. HEYWOOD in zijn *Apology for actors* (1612), verhaalt een merkwaardig geval van eene vrouw, die haar medeweten van een moord verraadt, terwijl een troep Engelsche komedianten te Amsterdam speelde. Maar er wordt iets nog merkwaardigers verhaald van vier en twintig tooneelisten, allen protestanten, die onder de regering van JACOBUS I (1613) te Keulen voorstellingen gaven."

L. TIECK schreef in de voorrede van zijn *Alt-Engl. Theater* (1811). „In 't begin der Zeventiende eeuw vinden wij in Duitschland een reizende troep, die zich *de Engelsche tooneelisten* noemde, velerwege, vooral in Dresden, speelde, en meerendeels stukken gaf, welke naar die van SHAKSPEARES tijdgenooten, ja van hem zelf gevolgd waren. Deze lieten naderhand hunne komediën drukken."

Voorts nog schrijft TIECK voor zijn *Deutsches Theater:* (1817). „Toen te Londen de Schouwburgen bloeiden en zelfs buitenslands beroemd waren, gingen er soms tooneelgezelschappen naar de Nederlanden om te spelen, en omstreeks 't jaar 1600 (welligt eenige jaren vroeger), treft men in Duitschland tooneelspelers aan, die onder den naam van *de Engelsche komedianten* rondtrokken."

Hij voegt er in eene noot bij: „Reeds vóórlang had ik aanteekeningen verzameld, omtrent de jaren wanneer die tooneelisten te Dresden, en voor het hof aldaar speelden, doch het blad is later verloren gegaan. In de Rekeningboeken der hoven of rijkssteden is misschien narigt te vinden."

De vraag is nu, weet ook iemand eenig nader berigt te geven omtrent zoodanige Engelsche tooneelspelers als waarvan HEYWOOD en TIECK gewagen; waar, wanneer en wat zij in ons land hebben gespeeld? J. M.

De Santhortsche Geloofsbelijdenis, is de titel van een zoogenaamd Patriottisch geschrift der vorige eeuw, waarby tevens is afgedrukt een ander gedicht, getiteld: *de Menuët en de Dominees-pruik.* BILDERDIJK (in zijne *Gesch. des Vaderl.*) schrijft het eerstgenoemde toe aan eene der Schrijfsters van SARA BURGERHART. Welke bijzonderheden zijn er omtrent die gedichten bekend, wanneer zijn zy in 't licht gekomen, en wat weet men van het zoogen. *Santhorster Kuddeke?* L. Tlt.

Muntstuk van Lodewijk XVI, gejaarteekend 1793. Ik ben in het bezit van een grof stuk Fransch geld; aan den eenen kant staat een genius, de constitutie schrijvende, met den Franschen haan, den pijlbundel en de vrijheidsmuts ter zijde. Het omschrift luidt: *Règne de la loi*, en daaronder staat: *l'an 5 de la liberté.* Aan de andere zijde ziet men het borstbeeld van LODEWIJK XVI, met het omschrift: LOUIS XVI ROI DES FRANÇOIS. 1793. Op den rand staat: LA NATION, LA LOI ET LE ROI. Vermits LODEWIJK XVI reeds den 10 Aug. 1792 werd gesuspendeerd, de republiek in September daaraanvolgende bereids werd gevestigd, en LODEWIJK, den 21 Januarij 1793, zijn leven op het schavot eindigde, komt mij dit jaartal van 1793 vreemd voor. Kan DE NAVORSCHER mij iets dien aangaande zeggen, of anders bij zijne Londensche familie, de NOTES AND QUERIES eenige inlichting verkrijgen? Σ.

Nieuw ontdekte landen. Bestaat er, ten behoeve der Aardrijkskunde, even als bij de Sterrekunde, geen werk: om de daarin gemaakte vorderingen en ontdekkingen aan te teekenen? Op de Nederlandsche kaarten zoek ik te vergeefs (zelfs op de *Schoolkaart* van PULS en in de anders vrij goede kaarten bij OOMKENS, door JAGER) eene duidelijke voorstelling van:

1°. Den Archipel van den Markies van Traversée.

2°. Van de Grahams, Triniteits, Palmers en Powelskusten, door de Straat Braunsfield van den, even onduidelijken, Archipel van Nieuw Zuid Shetland gescheiden en in 1833 ontdekt.

3°. Van de in 1822 ontdekte Austraal Orcaden met de straat Washington.

4°. Van de in 1846 door de Engelsche expeditie ontdekte kusten.

5°. Van de in 1837 door de Franschen ontdekte Sabrinakust.

6°. Van de in 1838 door de Franschen ontdekte Louis Philippe en Joinville landen.

7°. Van de in 1831 door BISCOE ontdekte Adelaïde en Clairie kusten.

8°. Van de in 1838—40 door CH. WILKES met de Amerikaansche Expeditie ontdekte bergachtige kust, Charles Wilkes's land.

9°. Van de in 1839 ontdekte Balleny Eil. met den 7,200 voet hoogen Freemanspiek.

En 10°. Ik mis overal het in 1842—43 door ROSS

ontdekte, tot nog toe Zuidelijkste, Victorialand, met de vulcanen Erebus 12,400 vt. en Terror 12,000 vt. hoog, benevens het Loftygebergte, de zuidelijkste keten der aarde. G. P. ROOS.

Veronderstelde plaat van Luiken. Voor eenigen tijd raakte ik in het bezit eener teekening, in vorm en voorstelling, gelijksoortig aan de Bijbelsche platen van JAN LUIKEN; — bij het naslaan van diens platenbijbel, vond ik, ter plaatse waar ik meende de bedoelde voorstelling te moeten zoeken, geene plaat, doch bemerkte dat de onmiddelijk voorafgaande en volgende platen, in volgnummer twee nummers verschilden, zoodat er daar ter plaatse eene plaat scheen te ontbreken. De vraag rees bij mij op, of welligt de bedoelde teekening van LUIKEN zelven afkomstig, en voor kunstliefhebbers van eenige waarde konde zijn? — waaromtrent eenen of anderen lezer van DE NAVORSCHER mogelijk meer bekend is. A. N. I.

Invloed der maan op de weersgesteldheid. Gedurig hoort men in het dagelijksche leven gewagen van den invloed der maan op de gesteldheid van het weêr. Sommigen slaan aan dien invloed geloof, terwijl anderen die meening bestrijden. Tot de laatsten behoort, onder de mannen van gezag, de Leidsche Hoogleeraar F. KAISER, zoo als uit zijn werk *De Sterrenhemel verklaard*, blijken kan: Ik weet mij intusschen niet te herinneren of de beroemde Hoogleeraar, in genoemd werk, de gronden voor zijn gevoelen heeft vermeld, en, zoo hij dit gedaan heeft, beken ik volgaarne dat ik ze mij niet meer kan te binnen brengen; daarom wenschte ik, ten einde met beter regt de maanprofeten te kunnen tegenspreken, dat iemand mij in DE NAVORSCHER wilde inlichten op de vraag: welke zijn de gronden voor het beweren dat de maan op het weêr geen invloed heeft? FREDRIK.

Verzamelingen van spreekwoorden. Weet ook iemand op te geven: waar te vinden of voorhanden zijn de volgende werken:

Ista sunt proverbia communia, ghedruckt te Delf in Hollandia van den jare 1500, 4⁰. (zijnde eene Verzameling van spreekwoorden in 't Latijn en Hollandsch, die in 1803 in de boekverzameling van J. KONING gevonden werd, zie: *Naamlijst van eenige boeken en manuscripten*, 8⁰. bl. 60).

Ander Theyl der Sprichwörter, dar innen Niederländische, Holländische, Brabändische und Westphälische Sprichw. begriffen zum Theil von EBERH. TAPPIO *und* ANTHONIO TUNICIO *zusammengebracht. Im gute Germanismos gewendt, mit hochteutschen Sprichw. verglichen und ausgelegt durch* SEB. FRANCKEN; *Franckf. a. M.* 1541 (zie WANDER, *Allgem. Sprichwörterschats*, I. S. 198.)

S. ANDRIESSEN, *Duytsche Adagia ofte Spreekwoorden.* Thantwerpen, 1550, 8⁰. (zie *Catalogus van* TE WATER; bl. 373, N⁰. 2627).

Enchyridion scolasticum in quo Flandrorum vernaculo idiomati celebres paroemiae et orationes quampluri-mae [?] *ex* CICERONE, TERENTIO *aliisque — in communem puerorum usum — redduntur.* Winnoxbergen 1553, 4⁰.

Les Proverbes Anciens, Flamengs et François, correspondants de sentence les uns aux autres, colligés et ordonnés par M. FRANÇOIS GOEDTHALS, Anvers, PLANTIN, 1568, 12⁰.

Flammische und Französische Sprichworter, Antwerp. 1568, 8⁰. (zie NOPITSCH, *Literat. der Sprichw.* S. 100).

Paromiologia Polyglottos: hoc est: Proverbia et sententiae complurium linguarum ex sacris videlicet Hebraeorum fontibus, atque ex optimis ac probatissimis quibusque Graecae et Latinae linguae scriptoribus, desumtae, et in Locos communes digestae: et cum Italorum, Gallorum, Germanorum, Belgarum, Slavonum, Arabum, Turcarum denique aliarumque Nationum sententiosis [?] *Proverbiis collatae auctore* HIERONYMO MEGISERO. Lipsiae sumtibus HENNINGIS GROSII, Bibliopolae Lipsiensis, Lipsiae MICHAEL LANTZENBERGER, 1605, 8⁰. (de folio druk is van 1606; zie NOPITSCH S. 159 à 160). A. J. V. D. AA.

Nog eene vraag betrekkelijk Zutphen; de Drogenapstoren. Er is in het eerste deel, bladz. 284 gevraagd: waarvan Zutphen haren naam ontleend heeft; ik vraag nog meer, ik vraag naar haren oorsprong. Wanneer werd Zutphen het eerst genoemd? — dit moet lang vóór 1105 zijn, want BURCHARD, Bisschop van Utrecht verklaarde toen reeds, dat hij de handvesten en papieren betrekkelijk de voorregten van de Zutphensche Kerk had laten vernieuwen, omdat sommige daarvan „ten deels door oudheid des tijds van „de mot geknaagd", deels door de nabijheid der vlammen ingekrompen waren.

De St. Walburgs-Kerk was reeds in 1105 op den grond van het te voren verbrande kerkgebouw gesticht; Zutphen moet dus lang vóór genoemd tijdstip eene stad geweest zijn van eenig aanbelang; met de opsporing van haar' *oorsprong* zal misschien ook eenig licht omtrent den naam zelven der stad verspreid worden.

De Drogenapstoren. Waar ontleent deze zijnen naam van? TOM.

Kaspar Hauser. Overbekend is de geschiedenis van KASPAR HAUSER, den vondeling van Europa, om hem zoo eens te noemen; minder bekend is het, dat er na zijnen dood geregtelijke nasporingen hebben plaats gehad, vooral in het Badensche; geheel onbekend, ten minste aan mij, is het, of die nasporingen reeds geëindigd zijn, en tot welken uitslag zij geleid hebben. Weet iemand der Navorschers mij dit ook te zeggen?

Kan daarenboven iemand dezer Heeren mij op goede gronden vermelden of een werkje over KASPAR HAUSER, door F. SEBASTIAN SEILER, *K. Preuss. Justiz-Actuar*, in 1840, 44 en 47 (en alzoo driemalen) uitgegeven, waarvan in 1848 te 's Gravenhage bij A. KLOOTS & *Comp.*, eene Hollandsche vertaling verscheen, geloofwaardig en geene opentlijke bedriegerij is, zoo als zoo vele werkjes over „dezen tammen wildeman"? ARNOLD.

Gerard Boot. Op bl. 234 van het eerste deel, heeft V. D. N. mijne gedane vraag omtrent Mr. GERARD BOOT beantwoord. Het *laatste gedeelte* der vraag evenwel, is voor mij het belangrijkste en het ware wenschelijk dat de een of ander Navorscher te *Alkmaar*, zich tot eenig onderzoek wilde verledigen. Welligt kan V. D. N. mededeelen of het door hem bedoelde geslacht, waartoe Mr. GERARD behoorde, ten wapen voert een veld van *goud*, beladen met een loopend hert van *sabel?* ***

Antwoorden.

Voorspelling aan Oldenbarneveld (I.; bl. 11). De vriendelijkheid van den Hoogleeraar J. L. KESTELOOT, aan wiens verdiensten het maandwerk *Drenthina* eene allezins gepaste hulde brengt, verschaft ons de gelegenheid om over de standbeelden, waarvan de brief des Heeren WOORDHOUDER spreekt, eenige bijzonderheden voor de lezers van DE NAVORSCHER aan te stippen. Wij nemen dus uit » OLDENBAR-

» NEVELD's *Heerlijkheid of de Hofstad Rodenrijs*" (Gent, bij de Gebroeders MICHIELS) dat over, wat meer bepaaldelijk op de vraag, door ons tijdschrift openbaar gemaakt, betrekking heeft en verwijzen, voor 't overige, den belangstellende naar *Drenthina* bovengenoemd.

» Het is algemeen bekend dat het doodvonnis van den grooten Pensionnaris insgelijks de slooping zijner wooning inhield: minder is het misschien geweten, dat twee steenen beelden, meer dan levensgrootte, aan den ingang van dit hotel geplaatst, niet vernietigd zijn, maar ten verzoeke van 's overleden vrienden zouden zijn bewaard gebleven, en, volgens het schrijven van den Heer WOORDHOUDER, voor den gevel van een voornaam hotel, in 't Voorhout, tot in het jaar 1792 gestaan hebben; vervolgens op de hofstad R. overgebragt, en aldaar tot in 1830 tot cieraad dier plaats gediend. Deze standbeelden 't een *de Voorzigtigheid* en 't andere *de Regtvaardigheid*, NIET *de Standvastigheid* of *de Sterkte*, voorstellende, droegen in een uitgehouwen zwart vierkant op het voetstuk in wit geschilderde letteren, de volgende dichtregelen:

De Voorzigtigheid, met een gebroken spiegel in de hand, spreekt.

Men zegt den val van BARNEVELDT,
Was in mijn spiegelbreuk voorspelt.
Toen cierde ik 't hooge capiteel,
Der woning van dit staetsjuweel,
Nu prijk ik op den eigen gront,
Waar hij weleer zijn lusthof vondt.

De Regtvaardigheid spreekt.

Eerst praelde ik voor het groots gebou
Van BARNEVELDT, wiens burger-trou
Gehuwt bleef aen stantvastigheit,
Schoon hy ter strafplaets wiert geleit;
Thans cier ik, tot 's mans eerbewijs,
Zijn zomer-lust-hof Rodenrijs.

Zijn nu die verzen waarlijk door VONDEL vervaardigd?

Die eenigzins in de geschiedenis der dagen van Prins MAURITS is ingewijd, moet de betrekkingen kennen, in welke JOHAN VAN OLDENBARNEVELD met den puikdichter VONDEL heeft gestaan, en die deze, zoo ik meen, met des overleden familie heeft blijven onderhouden. Het komt mij dus niet onwaarschijnlijk voor, dat zij uit de pen des dichters van *Palamedes* of *Onderdrukte Onnoozelheid* gevloeid zijn. Het is mij echter nooit gebeurd die opschriften in boeken of elders te ontmoeten."

Opregte Haarlemsche Courant (I.; bl. 14, 34, 195, 291, 355). De verzameling, ten kantore van de Heeren ENSCHEDÉ *en Zonen* te Haarlem, voorhanden, begint met den 19den Mei, 1665. Deze Couranten zijn gedrukt in klein folio en bestaan uit een half vel, bevattende twee kolommen op elke bladzijde. Zij werden gewoonlijk Dingsdags en Zaturdags uitgegeven, ofschoon het blad, dat op den eerstgenoemden dag verscheen, den titel droeg van *Extra-Ordinaris Courant*.

De oudste van deze Couranten is N°. 19, en dus voor de 19de week des jaars 1665, want de gewone en buitengewone Couranten voerden één en hetzelfde getal — en het lijdt alzoo geen twijfel, of het weekblad heeft reeds in den aanvang van dat jaar bestaan, waarschijnlijk reeds vóór dien tijd. Tot in den jare 1737 is de *Haarlemsche Courant* in het licht gegeven op naam van ABRAHAM CASTELEYN, doch zij ging met den 19den [9den?] Julij in eigendom over tot de Heeren ISAÄC en JOHANNES ENSCHEDÉ, overgrootvader en grootvader van de tegenwoordige bezitters, onder de firma van JOHANNES ENSCHEDÉ *en Zonen*.

Van den jare 1665 tot December 1811 verscheen de *Opregte Haarlemmer* regelmatig en onafgebroken als Nieuws- en Advertentieblad. Omtrent 1780 is de stof somwijlen zoo rijk geweest, dat men van tijd tot tijd een geheel vel druks heeft beginnen te geven, en, sedert 1795, had dit bijna gedurig plaats. Eerst in 1794 heeft men een' aanvang gemaakt met het opnemen van Geboorten, Huwelijken en Sterfgevallen. Den 11den December 1811, het merkwaardige jaar der Fransche Dwingelandij, kwam de Graaf DE CELLES met een bevelschrift van den Keizer en verbood ook dit Nieuwsblad, dat nu in den vorm eens Advertentieblads te voorschijn trad. Zoo bleef het tot op den 16den November 1813, het jaar der verlossing, maar op den 18den November was het slaafsche kleed weggeworpen en had de Courant zich weder in haar Zondagspak gestoken; zij kwam hare begunstigers op nieuw als *Opregte Haarlemsche* begroeten. Met den 1sten Januarij 1847 is men begonnen haar elken dag, uitgenomen Zondag, te doen verschijnen.

Om onze lezers eenig denkbeeld te geven van den inhoud der voormalige Neêrduitsche nieuwsbladen, deelen wij hier een uittreksel mede uit de *Oprechte Haerlemse Courant*, die voor ons ligt, van *Saterdag den* 30 *November* 1675; Gedruckt tot Haerlem, bij ABRAHAM CASTELEYN, Stadsdrucker op de Marckt in de Blije Druck:

» *Napels*, den 5 November. Onsen Viceroy hoopt alle de Bandijten, soo wel als die van Calabrien daartoe te brengen om den Coningh in den Oorlogh van Sicilien te dienen.

Parys, den 22 November. Daer is wel iets op 't Tapijt omtrent de visschery en Commercie; maer daer werden concideratien tegens gebracht, soo dat men de conclusie noch niet kan weten. Onder des verwacht men den Lord BARCKLEY hier, na welckens komst, alle het geene tot de Vrede soude dienen, wacht.

Haerlem, den 29 November. Door de goede ordre, en de vigilantie die men gehouden ende in het werck gesteld heeft, om den Doorbraeck in den Sparrendamschen Dijck ten spoedigsten te stoppen, ende de landen van het ingelopen water te ontlasten, is het soo verre gebracht, dat op Morgen niet alleen het Heijwerck genoegsaem sal gedaan sijn; maer men is oock met Gordingen ende 't insetten van Taeffelen soo verre geavanceert, dat men het voorsz. doorgebroocken Gat bequamelijck binnen den tijdt van acht dagen gants met Aerde dicht sal hebben, ende de ingelopen Landen van het water, dat sig van selfs door de Sluijsen exomteert in korte dagen sullen gelibereert sijn". — [Vgl. *Het Nederlandsch Magazijn* voor 1837, bl. 78].

J. SCHREUDER.

De Caedmon van Junius (I.; bl. 17). De bibliotheek van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden, bezit het volgende werk, getiteld:

» CAEDMONIS *Monachi Paraphrasis poëtica* » *Genesios Cet. abhinc annos MLXX. Anglo-* » *Saxonicé conscripta*, *et nunc pr. ed. à* FR. JU- » NIO *F. F.* Amst. 1655. in 4°.

. . ELSEVIER.

IJzeren kooien (I.; 21, 44, 75, 164, 198). De *mode* van de menschen, die gevangen moesten zitten, in kooijen op te sluiten, schijnt, helaas! niet in Frankrijk alleen te zijn in zwang geweest. Ten minste ik vind in het 8sten Deels, 2de stuk van NIJHOFF's zoo belangrijke *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, bl. 119, in een fraai stuk over Hattem: (om te bekorten schrijf ik alleen het volgende af)

» SLICHTENHORST maakt veel ophef van het ongeval, den Heer VAN WASSENAAR, in dezen krijg (tusschen Hertog KAREL *van Gelre* en Koning FILIPS *van Spanje*, omtrent 1505) overkomen; hoe hij — overvallen, medegevoerd en — in een ijzeren kooi binnen Hattem, een tijd lang bewaard was. — Zeker is het, dat de burgers van Hattem nog heden ten dage een' verbazend grooten ring of haak vertoonen, waaraan de WASSENAARS-kouw bevestigd zou geweest zijn."

ANTIQUARIUS.

Oude namen van landen en steden (I.; bl. 21). Onder de vragen, die nog antwoord behoeven, staat ook deze aangeteekend. Ik zou, naar ik meen, op deze vraag kunnen inzenden, een laconiesch, *neen!* Ten minste heb ik geene werken kunnen opsporen, die *uitsluitend* gewijd zijn aan de vertolking van middeneeuwsche of vroegere namen van landen, steden en plaatsen. Daar het toch nuttig kan zijn om deze te kennen, en men ze hier en daar in vele boeken verspreid vindt, die niet onder elks bereik zijn, zoo volgen hieronder eenige namen, welke alle tot ons land betrekking hebben, in de hoop dat dit weinige, door andere lezers, der zake meer kundig, moge worden vermeerderd.

Agathekerke,	thans	Beverwijk.
Aldenthorp en Aldathorpa,	»	Ouddorp.
Almeer,	»	Alkmaar.
Bevervoort,	»	Velzen.
Bornisse,	»	Pernis.
Brehil,	»	den Briel.
Everikezdorp,	»	Achttienhoven.
Forschate,	»	Voorschoten.
Gerritshaven,	»	Geervliet.
Halm en Heggen,	»	Egmond.
Heer Aduwaartswoude of Ederswoude,	»	Hazerswoude.
Heeren Heijen Ambocht,	»	Heer Jansdam.
Kerkwerve,	»	Oegstgeest.
Lammisvliet,	»	Sluis in Vlaanderen.
Leithen,	»	Leyden.
Lietorp,	»	Leyderdorp.
Medemalaca,	»	Medemblik.
Nieuwendam,	»	Schiedam.
Nieuwervaart,	»	de Klundert.
Nortgo,	»	Noordwijk.
Orten,	»	's Hertogenbosch.
Rolderwaard,	»	Charlois.
Rotelnashem,	»	Rijnsburg.
Schobbelandtambacht,	»	Zwijndrecht.
Stekede,	»	Zwadenburg of Zwadenburgerdam.
Thosen,	»	Oostdorp.
Vrooneker.	»	Franeker.
Westenrijk of Blinkvliet,	»	Zuidland.
IJdam,	»	Edam.

DIGO.

Haantje Pik (I.; bl. 22, 77, 136, 324). Gedurende meer dan eene eeuw prijkten de AB-boekjes, waarin de lieve jeugd het onderwijs begon, met een houtsneêprentje, voorstellende een' Haan als het zinnebeeld der studie. Niet alleen schepten de kinderen een ongemeen behagen in deze afbeelding, maar het wekte hen ook op tot vrolijkheid, daar zij er aanleiding in vonden tot het zingen van het referein:

Haantje Pik, wat zul je mij leeren?
Al, wat in den Bijbel staat!,

welk rijmpjen allezins toepasselijk is op het bovengemelde plaatje — en — ofschoon in de latere schoolboekjes voor eerstbeginnenden, het symbool van den Haan vruchteloos gezocht wordt, is het aloude liedjen evenwel niet in vergetelheid geraakt, daar het thans

nog vaak door aankomende leerlingen wordt opgedreund. A. D. S.

Aardappelen (I.; bl. 23, 52, 53, 78, 262, 355). Op de laatstgenoemde bladzijde schrijft F. C. W.: » Ook de Nederlandsche kruidkundige CLUSIUS, Hoogleeraar te Leyden, kwam in 1589 in het bezit van aardappelen, welke hij eerst in den Botanischen tuin liet aankweeken". — Zie hier, wat ik er van lees in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van December, 1843; bl. 773: » JOHANNES MATTHAEUS, Hoogleeraar der Geneeskunde te Herborn, heeft, omstreeks het jaar 1621, de eerste aardappelen in het Nassausche gepoot, welke hij uit Engeland ontvangen had. Hij behandelde ze als een tot sieraad bestemd gewas, 't welk hij daarom ook in een pot voor zijn venster ten toon stelde. Toen nu de Dochter van een aanzienlijk Burger der stad, juist ten tijde dat de plant haren bloesem ontwikkeld had, bruiloft zou houden, verzocht haar vader om deze zeldzame bloem tot tooisel der bruid. MATTHAEUS gaf ze en het lieftallige bruidje droeg de aardappelenbloem aan haren boezem. In het jaar 1630 wist men reeds eenigzins beter, waartoe het gewas dienstig kon zijn", ofschoon, zoo als een gelijktijdig schrijver meldt, de Edellui de knollen van den *Solanum Tuberosum* nog, om hunne zeldzaamheid, bij het nageregt op tafel deden verschijnen".

J. SCHREUDER.

Sanchoniaton (I.; bl. 54, 82, 140). Over den leeftijd van SANCHONIATON, den phoenicischen geschiedschrijver, is men het niet eens geworden. Van hem zegt MORERI: » Il écrivit en Phénicien l'histoire des Antiquités de Phénicie, et la dédia à ABIBAL, roi de Béryte, en outre une histoire qui contenait en neuf livres l'ancienne théologie des Phéniciens". Gelijk P. J. V. zegt, zijn er van de vertaling door HERENNIUS PHILO fragmenten overgebleven in EUSEBII *Praeparatio Evangelica*, maar volgens MORERI ook nog in een werk van PORPHYRIUS. Veel is er over de echtheid van deze fragmenten getwist. Behalve MOVERS, wien P. J. V. aanstipt, heeft nog DODWELL in: *A discourse concerning* SANCHONIATON'S *Phoenician History*, ze voor onecht uitgekreten. MORERI verwijst verders naar DU PIN, *Dissertation sur la Bible* en op eene verhandeling over dit onderwerp van VAN DALEN. Er is van het fragment van SANCHONIATONS vertaling door PHILO eene uitgave van Prof. C. MÜLLER, in de *Fragmenta Historicorum Graecorum*, Vol. III, p. 565, ed. FIRMIN DIDOT, 1849, met eene Latijnsche overzetting. Ik weet niet of er in het Hollandsch een afzonderlijk werk over den Phoeniciër bestaat, wel, dat ten minste de inhoud van 't genoemde brokstuk in 't Neêrduitsch te vinden is, bij: POLAK, *Algemeene Geschiedenis der Wereld*, 1ste deel, 1ste stuk, bl. 252—257. C. A. C.

Eerste Berijmde Verzen (I.; bl. 55, 83, 142, 200, 262). In CICERONIS *Tusculanae Quaestiones*, Lib. I.; Cap. XXXV., vind ik nog de volgende jambische verzen, die rijmen:

Haec ómnia vidi inflámmari,
PRIAMÓ vi vitam evitari,
JOVIS áram sanguine turpari.

C. A. C.

Tijdrekening (I.; bl. 56, 201). Behalve de door TUSCO genoemde getallen kunnen nog de navolgende worden opgegeven;

Schepping.	EUSEBIUS.	AFRICANUS.	CLEMENS.	*Al.*
	5199 of 4228.	5500.	5624.	
	PANODORUS.	*Alf.tab.*	PETAVIUS.	SCALIGER.
	5493.	6984.	3984.	3950.
	BOIVIN.	RICCIOLI.	PERRON.	SIMSON.
	6000.	5634.	5872.	4004.

Indien IOTA verder iets over het jaar der schepping, en over het verschil in de onderscheidene teksten enz. wil lezen, zoo sla hij op, onder anderen:

Encyclopédie, uitgegeven door DIDEROT, VIIde deel, bl. 872—889.

DES VIGNOLES, *Chron. de l'Histoire Sainte*, 1ste deel, bl. 111—118 en verv.

PERRON, *Antiquité des Temps défendue*, Caput I—VII.

SCALIGER, *de Emend. Temp.*, bl. 366—372, enz. C. A. C.

Fiacre (I.; 57, 88, 145, 202, 277). Het schijnt, dat in het begin der regering van LODEWIJK XIV, deze publieke rijtuigen nog niet bestonden. Als uitvinder wordt genoemd zekere SAUVAGE, wonende in de Rue St. Martin, in een huis, dat tot uithangbord had, St. FIACRE.

Vader LABAT (een Jezuit), overleden in 1738, zegt, over deze rijtuigen sprekende: » Je me souviens d'avoir vu le premier carosse de louage qu'il y ait eu à Paris. On l'appelait le *Carosse à cinq sous* parce que l'on ne payait que cinq sous par heure. Six personnes y pouvaient être, parce qu'il y avait des portières qui se baissaient comme on en avait aux coches et carrosses de voiture. Le carrosse avait une lanterne placée sur une verge de fer, au coin de l'impériale sur la gauche du cocher. Il logeait à l'image ST. FIACRE, d'où il prit son nom en peu de tems, nom qu'il a ensuite communiqué à tous ceux qui l'ont suivi."

DE NAVORSCHER wordt verzocht hier bij te voegen de afkomst van het woord *Impériale*, in den zin als boven. G.

Vindt het Bestuur van DE NAVORSCHER het de moeite om nog eens terug te komen op ST. FIACRE, zoo bied ik het navolgende,

mijns bedunkens, nog al aardige raadsel ter plaatsing aan:

On vous annonce une maison
'A louer en toute saison,
Elle a deux portes, trois fenêtres
Du Logement pour quatre maîtres,
Même pour cinq en un besoin
Ecurie (?) et grenier à foin;
Elle est dans un quartier, qui pourrait ne pas plaire
En ce cas, le propriétaire
Avec certains mots, qui font peur,
Et sa baguette d'enchanteur,
Emportera, maison, meubles et locataire
Et tant fera, qu'il les mettra
En tel endroit, que l'on voudra.
On connait cet autel célèbre
A son écriteau singulier
Pris dans BARÈBE on dans l'Algèbre
Et l'on trouve au Calendrier
Son nom et celui du sorcier.

Ik weet niet wat met dat *autel célèbre* gemeend wordt, maar wel dat *le nom du sorcier* is FIACRE, en in den *Calendrier* staat op 30 Augustus. M. J.

Boter (I.; bl. 57, 108, 147, 356). De boterbereiding is, volgens Dr. MAAS, in het Noorden uitgevonden. Het is dan ook natuurlijk, dat men haren oorsprong dáár zoekt, waar de koudere luchtgesteldheid vergunt om stevige boter, zoöwel te maken als te bewaren. GALENUS kende haar slechts in vloeibaren staat, gelijk zij in Griekenland en te Rome steeds voorkwam.

In Portugal, Spanje, het Zuidelijk gedeelte van Frankrijk en Italiën is de boter meer een geneesmiddel — slechts spaarzaam bij den Artsenijmenger te verkrijgen — dan wel een voorwerp van koophandel of huishoudelijk gebruik. Zoo werd eens de Keurvorst van den Paltz, FREDERIK II, op zijne reis door Spanje naar boter verlangende, tot eene Apotheek verwezen, en, terwijl men daar zijne verwondering over de begeerde hoeveelheid betuigde, ontving hij slechts een weinigje, dat, in eene blaas gesloten, oud en ranzig was. H. TH. LEODII *Vita et Res Gestae* FRIDERICI *Palatini*, 1665; Lib. VI.

J. SCHREUDER.

Trekbrief met de kroon (I.; bl. 58). Tot nog toe zag ik te vergeefs uit naar een antwoord op deze vraag. Bij gebrek aan beter, moge als oplossing gelden, dat van ouds in ieder huisgezin op Driekoningenavond een koek werd gebakken, waarin de huismoeder een boon of iets dergelijks verborg. Hij of zij, die bij 't omdeelen het stuk ontving, waarin de boon school, werd tot koning of koningin uitgeroepen en met de verdere regeling van het feest belast, terwijl al de gasten tot stipte gehoorzaamheid aan ieder bevel, dat van den koning uitging, verpligt waren. Misschien kwam het in gebruik de boon te vervangen door een kroontje, in papier gewikkeld — *den trekbrief met de kroon*, en werden zoodanige briefjes, even als thans nog de paaschpalmen, omstreeks Driekoningen » te koop aangeboden". CONSTANTER.

St. Maartensliedjes (I.; bl. 8, 31, 64, 168, 227, 259). Reeds veel is er over dit onderwerp in dit Maandwerk gehandeld en nutteloos zoude het misschien zijn hierover verder uit te weiden, doch om kort te gaan, verwijs ik hem, die iets meer aangaande het bovenstaande vernemen wil, naar: » *De Tilburgsche Avondstonden*" van den Heer SCHOTEL, waar hij, van bl. 3 tot 90 eene allerbelangrijkste mededeeling zal vinden aangaande het leven van den heilige en van den oorsprong der gebruiken, die op St. Maartensdag in ons vaderland nog in zwang zijn. H. W. K.

Pieter Bast (I.; bl. 90, 115, 152, 168, 292; II.; bl. 7). Aen myne ghenaedighe Hr̄en den Hr̄en Naevorschers.

Gheeft mit alle reverentie ende onderdanigheyt te kennen, PIETER JACOBS*soen* BAST, van Antwerpen, in syn leven Mr. Plaetsnider, hoe dat de suppliant gheleeden circa ij ᶜL jaeren, deser waerelt is comen te overlyden, aende pestilencie, bynnen der stede van Leyden. Ende ouermits nu onlanghs ter kennisse van den suppliant is gecomen (by maniere van een pampier, sich intituleerende DE NAVORSCHER ofte iets dergelijcxs), dat des suppliants voornaem nyet en soude syn PIETER... maer PETRUS, ende daerenboven dat de suppliant soude syn gheweest een jonghlijngh, thoen hy sich in den houwlicken staete hadde begheuen, mitten eerbaere ende deughdrycke ADRYAENTJE SCHAECKEN*dogter*, Soe ist dat de suppliant sich seer, doer sulcke ende dierghelicke injurieuse tale, beswaert ende becommert is ghevoelende; Verclaerende de suppliant mits desen, dat syn voornaem int nederduyts, altyt is gheweest PIETER (soe als alle de waerelden notoir bekent is), ende dat hy in die Latynse spraecke nyet anders en heeft kunnen scriberen, dan PETRUS; ende vervolghens dat de suppliant by synselffs houwlick alreets vyer cruijskens achter den rughge hadde, ende dat hy toen nyet en was gheweest een jonghlijngh, edog wel een jonghesel offte onghehoude persoen, hebbende hy by syn wyff dan oock deughdelyck kinderen verweckt, waervan er eilaes! twie aen die vermaledijde pestilencie afflyvigh syn gheworden. Verhoopende dat myn Hr̄en hierop pertinent regard sullen believen te slaen, om des suppliants goet regt te maintineeren, opdat syn selffs persoen niet worde gedivideerd ende getjerceerd.

'T welck doende:

P. JACOBS*soen* BAST *van Antwerpen*.

Leyden den iiij dach in Januario ᵃⁿ. 1852.

Stijgbeugels (I.; bl. 92, 121, 357). Voor zoo ver mij bekend is wordt hiervan in de militaire werken het eerst gewag gemaakt in de *Rêveries ou Mémoires sur l'Art de la Guerre par le comte* MAURICE DE SAXE, Parijs 1757, in 4°. Dresden 1757, in 8°. en 's Hage 1758, in fol°. Men leest aldaar: *Le Cavalier doit avoir des deux cotés de sa selle des degrés de fer.*

In 1769 verkocht men reeds in Parijs stijgbeugels met veren, om ongelukken voor te komen. Deze beugels openden zich van zelve als de ruiter van het paard viel.

G.

Stijgbeugels. Als middelen, van ouds gebruikelijk om een paard te beklimmen, vermeldt het *Heraldieke Woordenboek van* BOYER, de *Sautoir* en *Saltine*, en beschrijft het eerste als *pièce de harnois attaché à la selle, servant d'étrier, des cordons de soye, ou cordes couvertes d'une étoffe précieuse;* het tweede: als *a mounting block to get on horseback.*

Dewijl nu beiden wél dienen om op het paard te springen, doch in niets anders op elkaar gelijken, ook niet op het, in de wapenkunde overgebragte, *sautoir:* X, (St. Andrieskruis), geef ik in bedenking, of dit laatste niet als derde, en eigenlijk aldus geheetene middel te beschouwen is? Het bestond namelijk in een houten kruis, 't welk de schildknapen met zich voerden ten gebruike der ridders, die er de voet op zetteden, zoo als ik meen ergens gelezen te hebben.

In het *Vade-mecum du Peintre*, worden de kruisridders van 1076 voorgesteld met stijgbeugels of platte riemen. A. & A.

Duimbijten (I.; bl. 97, 172, 205, 263, 327). De uitdrukking op bl. 263 aangehaald, komt mij voor, niet op het zoogenaamde *duimbijten* toepasselijk te zijn, maar beteekent dat de geen, tot wien de woorden *peut-être ne vaux tu pas ceci* gerigt zijn, *geen schrapsel van een nagel* waard geacht wordt. (Zie WEILAND a. v. *Schrapsel*). N.

Spaansche en tegelijk Latijnsche verzen (vgl. I.; bl. 128). Op den omslag der Novemberaflevering zie ik, onder de vragen, *die nog antwoord behoeven*, eene over Portugeesche en tegelijk Latijnsche verzen. Mogelijk kan nevensgaand *Spaansch* en *Latijnsch* vers eenigermate als antwoord dienen.

Al Tumulo
De Frey LOPE DE VEGA CARPIO
en latin puro y constante castellano
Por Don HIPOLITO BELLICER DE TOVAR.

SONNETTA.

Sacra splendida excelsa inclyta pyra
De fama heroica tumba gloriosa
Si cadaver occultas religiosa
Tu me inflamma, devota, tu me inspira.

De rara prodigiosa, culta Lyra
Foecundas voces canta numerosa
Eloquentias publica harmoniosa
Terentianos periodos admira.

Tu peregrina Phoenix, quae volando
Alta penetras. Barbaras nationes
Claros, aeternos orbes habitando,

Vive Felix. Sphaericas regiones
Immortales coronas illustrando
Adorando beatificas visiones.

(Overgenomen uit: *l'Espagne sous* FERDINAND VII, *par le Marquis* DE CUSTINE, 1839, T. IV. p. 295.)

P. H. T.

Aue Trici et Gheeze IJsenoudi (I.; bl. 128). Deze twee nonnen behoorden tot het *St. Margareta* klooster te Gouda. De bibliotheek dier stad bezat, A°. 1714, nog een perkamenten handschrift, betiteld:

Collztarius supra Psalmos,

opgesteld door PETRUS POR, uit *Floref*, en opgedragen aan JAN VAN ARCKEL, Bisschop van Utrecht. Het was, in den jare 1454, overgeschreven door een *zevental* nonnen uit bovengemeld klooster, te weten:

Maria Joannis,
GEZA IJSENOUDE,
AVA TRICI,
Jacoba Gerardi,
Agatha Nicolai,
Maria Martini,
Maria Gerardi.

Achter het aangehaalde MMS. vond men eene opgave der tot het gesticht behoorende boeken, bestaande toen uit 70 deelen.

De, in de vraag voorkomende, NICOLAAS DE WIT, was ook Prior geweest van het Hemsche klooster *St. Michiel*, bij Schoonhoven.

Voorts dient nog te worden opgemerkt, dat LAMBERTUS WILHELMI, Regulier uit *Sions* klooster, Opperbestuurder van gemelde nonnen, op bevel van HEYMANUS FLORENTII, Regulier van 's Gravezande en Opperkloostervader van het *St. Margareta* klooster te Gouda, in den jare 1452 eene geschiedenis van het laatstgenoemde heeft zamengesteld.

Dit klooster werd door HANS AULTERMAN, een' van LUMEY's kapiteinen, A°. 1572, in brand gestoken, doch ook HANS werd, uit hoofde van vele wandaden, bij vonnis van den 11den April 1573, ten vure gedoemd en, buiten Gouda, levend verbrand.

(Zie verder: J. WALVISCH, *Beschrijving van Gouda*, 2de deel, bl. 128—172.)

..ELSEVIER.

Portcullis (I.; bl. 154, 182, 209, 278). In een werkje, getiteld: *Devises Héroiques de* C. PARADIN, *herdrukt* 1614, wordt gezegd: dat HENDRIK VIII, Koning van Engeland, tot zinnebeeld heeft gevoerd: eene *Porte-*

coulisse, met de woorden: *Securitas altera*, d. i. *Assurance seconde.*

Ik vertrouw dat de penningkundigen W. D. V. en TUSCO mij zullen toestemmen, dat die spreuk eigen was aan het geslacht BEAUFORT, en, door de Koningen HENDRIK VII en VIII, als daaruit gesproten, op hunne munten en zegels geplaatst is.

De Hertog *van Beaufort* voert steeds dit helmteeken, maar het motto luidt: *Mutare vel timere sperno*, d. i. »Ik acht het beneden mij te veranderen of te vreezen".

Porte-coulisse, *sarrasine*, *cataracte*, *herse*, *treille; valpoort*, *valdeur* en *hekwerk*, zijn de gewone benamingen van het verdedigingsmiddel, dat binnen de poorten geplaatst werd, en reeds te Rome bekend was: zijnde door SYLLA met vrucht gebruikt tegen muitende benden. GEEN NUMISMATICUS.

Portcullis. Op bl. 209 geeft TUSCO op, het geheele collegie van wapenen, ten tijde van Koning HENDRIK VIII, in Engeland. EDUARD VI, zoon en opvolger van dien Koning, reorganiseerde dat collegie, en bragt het getal der koningen van wapenen op 3; — dat der herauten op 6; — en dat der poursuivants op 8. Welligt is het aan sommige lezeren van DE NAVORSCHER niet onaangenaam te weten, wie toen die betrekkingen vervulden, vooral, daar de volgende aanteekening omstreeks het midden der voorgaande eeuw naar de origineele acte is genomen. Zij luidt:

CHRISTOFER BARKER,	alias	*Garter*	*king of armes.*
THOMAS HAWLEY,	„	*Charentieux*	
GILBERT DETHUK,	„	*Norroy*	
LEONARD WARCOOPE,	„	*Carlill*	*Herauld of armes.*
CHARLES WRIOTHESLEY,	„	*Windesor*	
BARTELMEWE BUTLER,	„	*Yorke*	
WILLIAM HARVEY,	„	*Somerset*	
WILLIAM FLOWER,	„	*Chester*	
LAWRANCE DAWLTON,	„	*Richmond*	
ROBERT FAIRY,	„	*Percoulous*	*Pursivant.*
MARTIN MAROFF,	„	*Rugedragon*	
EDMOND ATKINSON,	„	*Blewmantell*	
SIMON WYWBOLTHE,	„	*Ruge-Crosse*	
WILLIAM LOMBARD,	„	*Rysbanke*	
NICHOLAS FAIELLOWE,	„	*Calies*	
HENRY FELLOWE,	„	*Guysnes*	
HENRI REY,	„	*Barwike*	

Men vindt, zoo luidt de aanteekening verder, deze acte ook bij RYMER, Vol. XV, pag. 187, gemaakt naar eene copij, doch bevattende vele opene plaatsen.

Van exemptien door Koning EDWARD VI en andere Koningen aan het collegie van wapenkoningen, herauten en poursuivanten toegestaan, zie: *The Register of the most noble Order of the Garter;* Vol. I. *pref.* p. 28—31.

A. A. A.

Deventersch gebeente (I.; bl. 154). Kan dit ook soortgelijk zijn met de beenderen, welke voormaals aan ketenen tegen de muren van het Binnenhof te 's Hage, het oude Stadhuis te Amsterdam en de kerk te Oost-Zaandam prijkten, namelijk walvischbaarden als zegeteekens der Groenlandsvaart?

C. W. BRUINVIS.

Louwmaand (I.; bl. 155, 213, 214, 278). Ofschoon over de beteekenis dezer benaming reeds veel is in het midden gebragt en bijna alle de schrijvers daaromtrent aangewezen zijn, mag hier evenwel de vermelding niet ontbreken van de *Verhandeling;* voorkomende in een weinig bekend werkje, getiteld, *Tael- en Oudheidkundige Mengelstukjes door* ANTONIUS DE ROOY, Dordrecht 1774; over de *Naemsreeden van Louw- en Sprokkelmaand.* De schrijver zegt in meening te verschillen van het gevoelen der HH. M. T. en H. v. W., medegedeeld in de *Nieuwe Bijdragen tot Opbouw der Vaderlandsche Letterkunde*, I. deel; en brengt breedvoerig zijne gronden bij, waarom hij den naam van *Louwmaand* als *Loe*, *Looij* of *Loogmaand* wil gelezen hebben, en van het *Leerloogen* of *looijen*, hetwelk in deze maand, kort na den slagttijd, inzonderheid werd uitgeoefend, afgeleid. V. D. N.

Gutta Percha (I.; bl. 156, 295). De vraag: of bij het vermeerderd gebruik dezer zelfstandigheid, de aanwezige boomen niet spoedig uitgeput zouden worden, werd op blz. 295 ontkennend beantwoord, op grond dat de prijs anders wel zoude stijgen.

Belangrijk is een artikel over de Gutta Percha, voorkomende in N°. 10, jaargang 1851, van »*de Honigbij*", waaruit ik het volgende afschrijf: — »Toen de eerste groote bestellingen van Engeland kwamen, hieuwen de bewoners (van Malacca), om het sap van den boom te bekomen, dien zonder overleg omver, maakten in den stam kerven op den afstand van ongeveer een voet, zetten de kokosnootschalen daaronder en vingen daarin de uitdruppende, in de lucht weldra verstijvende gom op, welks aanvankelijk wit weldra eene graauwachtige kleur aanneemt. Toen echter de aanvragen vermeerderden, verminderden door deze ruwe behandeling de bewoonde streken grootendeels, en het was te voorzien dat, zoo voortgaande, zelfs de groote voorraad dezer boomen in de uitgestrekte wouden uitgeroeid zou kunnen worden.

Van lieverlede begon men de waarde van dezen kostbaren boom te erkennen, en thans wint men de Gutta Percha op dezelfde wijze als de gom-elastiek of de kaoetsjoek uit de ciphania elastica. Men maakt namelijk insnijdingen, geheel op de wijze als in vele streken van Duitschland in het voorjaar de berken worden ingekeept. Men bekomt op die wijze van eenen gezonden, sterken boom in den loop van 8 dagen ruim 40 kil. gom. Wil uit de opening niets meer vloeijen, dan wordt

zij door eenen houten knop digt gemaakt, en de boom herstelt zich in korten tijd. Na verloop van 4 jaren is hij weder zoo vol sap als te voren en levert dezelfde hoeveelheid. De inboorlingen van Malacca hebben daarin eenen nieuwen tak van bestaan en eene voordeelige bron van welvaart gevonden. Het verbruik neemt meer en meer toe, en toch worden thans reeds ongeveer 800 centenaars Gutta Percha in de maand naar Engeland overgebragt, enz." Zie mede over dit voortbrengsel eene brochure van Dr. BEZETH te Rotterdam.

C. W. BRUINVIS.

Gerard Boot (I.; bl. 156, 234; II.; 28). Zijn geslacht voerde, zooals *** veronderstelt, in hun wapen, » een Swart, ofte Sabel Hart, in een Goud Schild." Zie BALEN, *Dordrecht*, bl. 997.

Volgens een handschriftje in het bezit mijns vaders, was hij nog in Junij 1580 » Rentmr. van der Abdije van egmonts goederen ende Incomsften omtrent Alcmaer." Het is mij tot heden niet gelukt zijne grafstede in de Groote Kerk alhier te ontdekken.

C. W. BRUINVIS.

Gerard Boot. Ter oplossing dezer vraag, werd reeds vroeger door mij verwezen op BALEN, *Beschr. van Dordt;* wanneer de naar inlichting verzoekende het aangehaalde werk bezeten had en opgeslagen, zijne vraag naar het *Geslachtswapen* ware overbodig geworden, want niet alleen dat BALEN t. a. p. eene afbeelding geeft van het wapen van *Boot* of *Booth*, maar hij voegt er ook bij eene beschrijving, als zijnde het *een zwart of sabel Hart in een goud schild;* het Hert echter is *niet* loopende (*courant*) maar klimmende (*rampant*). — Wat *Alkmaar* betreft, welligt zal de Heer BRUINVIS aldaar, den vrager kunnen inlichten; de *Beschrijving* dier stad maakt, naar ik meen, geene melding van Mr. GERARD. Ik voeg hier nog bij, dat van het geslacht BOOTH onderscheidene lijsten bestaan, als, niet slechts in BEVERWYCK, *Begin van Holland in Dordrecht*, en het *Wapenboek* van KOK, *Vervolg op* FERWERDA, maar ook op eene afzonderlijk gedrukte *Opgaande Linie v. h. Geslagt* BOOTH, zijnde de voorvaderen van EVERARD BOOTH, Heer v. Mydrecht, Raad ordin. in den Hove Prov. v. Utrecht, met de noodige bewijzen, beslaande 38 bladz. fol. Nog bestaat er eene geschrevene stamlijst met de hand van wijlen Mr. P. VAN MUSSCHENBROEK, te Utrecht, op plano papier, echter is, in geen van die allen, iets meer bijzonders, dan hetgeen door BALEN is vermeld, Mr. GERARD BOOT betreffende, te vinden.

V. D. N.

Geboorteplaats van W. Jzn. Blaeu (I.; bl. 156, 236, 354). Deze Boekdrukker, ook wel CAESIUS genaamd, werd te Alkmaar in den jare 1571 geboren, en overleed te Amsterdam den 18 Oct. 1638. Men vergelijke HOOGSTRATEN, *Alg. Woordenboek*, die ons verwijst naar VOSSIUS, *de Scient. Math. c.* 36 & 44. Dat hij te Alkmaar geboren is, mag worden afgeleid uit de volgende *Resolutien der Staten-Generaal:*

19 Maart 1605. Is WILLEM JANSZ. BLAEU tot Amsterdam, geaccordeert octroy, omme voor den tyt van 6 jaren naestcomende alleene in de vereenichde provincien in druck vuyt te geven een bouxken, geintituleert:

» Nieuw graetbouck, nae den ou-
» den styl vuyt de *alder* correctste
» observatien van den vermaerden
» astronomo TYCHO BRAHE, gecalcu-
» leert ende gestelt opten meridiaen
deser Nederlanden, enz.

23 April 1605. Is WILLEM JANSZ. (BLAEU) *van Alcmaer*, ende HERMEN ALARTSZ, die de heren Staten gepresenteert hebben een *grote Werelts Caerte*, voor een gratuiteyt toegelegt 25 gl.

id. Is WILLEM JANSZ. (BLAEU) *van Alcmaer*, *wonende te Amsterdam*, geaccordeert octroy, voor den tyt van 6 jaren *etc.*, te mogen doen drukken ende vuytgeven een groote *mappam mundi*, in twee ronden, by hem yerst uitgegeven.

11 Januarij 1606. Is WILLEM JANSZ, boecverkooper tot Amsterdam, geaccordeert octroy, omme voor 6 naestcomende jaren alleene inde Vereenichde Provincien te mogen drucken ende uitgeven het Pourtret, by hem van de stad Amsterdam in 't koper doen snyden, verbiedende yegelyken hetselve Pourtret in 't geheel of deel, in 't cleyn ofte groot, binnen den voorsz. tyt na te boetcheren, by pene van verbeurte ende hondert gulden. enz.

27 Feb. 1606. Is WILLEM JANSZ. (BLAEU) Caertmaecker tot Amsterdam, geaccordeert octroy, omme alleen in de Vereenichde Provincien voor 7 jaren naestcomende te mogen drucken, doen drucken ende vuytgeven *Zeecker Zeecaert-boeck*, bij hem byeengestelt ende vergadert, bequaem ende vorderlyk totte Zeevaert, mitsgaders seker nywe *Paskaerte*, by hem nyeuwelyk gesneden ende by CORNELIS DOEDESZ. *van Edam* geinventeert, inhoudende de navigatie van de Ooster-, Wester- ende Mitlantse Zee, enz.

25 April 1606. Is WILLEM JANSZ. (BLAEU) Kaertmaker binnen Amsterdam, toegelegt voor de dedicatie ende presentatie, die hy de heeren Staten

gedaen heeft van seker Seecaert-bouck, geintituleert: *Het licht der Zeevaert, de gelegenheyt der Kusten ende Havenen van de Westertsche, Noortsche ende Oostersche Zee*, de somma van 200 gl.

Ik merk hierbij aan, dat deze BLAEU, in de *Poorters-boeken* van Amsterdam, zal voorkomen, en dus vóór 1605. In die boeken treft men vele bijzonderheden aan.

Zijn huwelijk zal men vinden in de registers van *Huwelijks-aanteekeningen*, of wel in de *Pui-aanteekeningen* dier stad. — De personen worden er vermeld met hunnen ouderdom, geboorteplaats, en de noodige familie of vrienden. —

..ELSEVIER.

[Een antwoord op dezelfde vraag, door onzen vriend A. A. A., heeft ons eene vergissing doen uitvinden, waarin HOOGSTRATEN, zoo als blijkt, vervallen is. „Obiit" — zegt VOSSIUS, op W. J. BLAEU doelende, (Cap. XLV, § 40), — „anno CIƆIƆCXXXVIII, XII Kalend. Nouembris", dat is: 21, niet 18, October. Men zie: G. BRANDT in zijn *Dagwijzer der Geschiedenissen*, bl. 549. P. C. K. schrijft: „G. ENGELBERTS GERRITS noemt bepaaldelijk *Amsterdam* op als de geboorteplaats van den beroemden Aardrijkskundige."]

Wapens door onadellijke personen gevoerd (I.; bl. 161). Eene aanteekening over dit onderwerp, door mij gevonden in nagelaten papieren van een zeer geacht Hollandsch regtsgeleerde, en geschreven, naar gissing vóór of omstreeks het midden der voorgaande eeuw, stelt mij in staat om aan J. B. Rp. de verlangde ophelderingen te geven.

Gedurende de republiek bestonden hier te lande geene wapenherauten of adellijke regtbanken, aan welke de bevoegdheid uitsluitend was toegekend, om in zaken, den adelstand betreffende, uitspraak te doen, of wel wederregtelijke aanmatigingen te dier zake te verhoeden of te beletten. Het mag derhalve niet verwonderen dat, alstoen sommige personen — gedreven, hetzij uit baatzucht, of uit hoogmoed, of door beide — zich veroorloofden om *adellijke wapens* te vertoonen, met den schijn, alsof die hun waren aangeboren, ten einde zich daardoor te verheffen in de oogen van lieden der zake onkundig, of daaromtrent onverschillig. Dergelijke daad was voorzeker eene ongeoorloofde aanmatiging, waartegen geene wetten waakten.

Anders is het echter met personen niet tot den adelstand behoorende, en die mogten goedvinden om een wapenschild als familiewapen te voeren, wanneer die wapens niet waren van erkende adellijke geslachten, en dat er niet aan waren toegevoegd eenige versierselen, of kenteekenen, die uitsluitend tot de adellijke prerogativen of attributen behoorden, schoon, naar *oud gebruik*, alleen *adellijke* en *welgeboren mannen* geslachtwapens konden bezitten. Thans mogen — volgens koninklijk besluit in het staatsblad te vinden — de edellieden als voorregt een adellijk (dat is: met adellijke teekens vercierd) wapen openlijk voeren.

» Waarom", vraagt de boven aangehaalde regtsgeleerde, » zouden burgers minder regt hebben, om *wapenschilden*, die zij van hunne voorouders kunnen geërfd hebben, als eigen te rekenen, dan een Edelman? Daar is niet meerder grond om eens anders merk, waarmede hij zijne werken distingueert van die van gelijke fabrique of kunst, niet te mogen aannemen, als om iemands naam en oude familiewapen over te nemen, en hem te onttrekken 't geen waardoor hij kennelijk van zijne medeburgers onderscheiden wierd, en waaraan hem doorgaans gelegen is, dat hij onderscheiden blijve (*).

» Daartoe meen ik dat men solidelijk argumenteren kan, uit hetgeen ULP (IANUS) raisont. in *L: I.* § 13 *D. de inspic. ventre custod. que partu*, alwaar gezegd werd dat zoo wanneer een slaaf, tot erfgenaam zou zijn geinstitut. in geval uit zeker huwelijk geen kind geboren werd, aan zulk een slaaf wel niet alles werd toegestaan 't geen vrije en fatsoendelijke luiden geaccordt. wierd *circa inspectionem ventris ejusmodi mulieris, quae se praegnantem diceret*, maar dat hem echter ter arbitragie van den Praetor eenige omstandigheden ten zelven einde vergunt wierden. En de rede is *quod* PUBLICE INTERSIT *partus non subjici* UT ORDINUM DIGNITAS FAMILIARUMQUE SALVA SIT, waaruit evident is, dat men minder interest voor 't gemeen daarin stelde, dat het goed van zulk een testateur over ging tot een slaaf, als dat door een onderstekeling pretenselijk zoude worden gecontinueert een familie, welke bij gebrek van een wettige geboorte zoude

(*) „PHILIP WIELANT, over de Vlaamsche leenregten schrijvende bij DE CLERCK, Tit. 127, pag. 257, sprekende van een vassal, die aan zijn leenheer denombrement schuldig is, zegt, „„Ende dat denombrement moet den vassal overgeven onder synen zeghelen, verwaepent met synder waepenen, nemende sulcke, als 't hem gelieft, even-verre dat niet en syn *waepenen van imant anders* in de Provincie." Zoo kan hij zich niet uiten als in onderstellinge, dat iemand regt heeft tot het wapen dat hij voert, en dus bevoegd is, om een ander het voeren van hetzelve te beletten: immers in het land waarin *hij* zijn residentie en woonplaats houd.

„ Dat dunkt mij des te klaarder te zijn, omdat vele burgerlijke familien, welke thands tot grooten rijkdom, aanzienlijke ampten, enz. gestegen zijn, afstammen van voorouderen zich genecrt hebbende, of met winkelen, of met fabrijken, als scheepmakerijen, timmeren en metselen, visscherijen, 't zij in zee, 't zij in de rivieren, zeepziederijen of ook zulke waartoe meerdere kundigheden wierden vereischt, als uurwerken, compassen, wiskunstige werktuigen, enz. die eerst in uithangborden afgebeelt wierden, en waardoor ze bekent gewerden en een *van* of toenaam en ook eenig stuk uit die winkel, fabrijk of konst tot een figuur in hun zegelring namen, dat by vervolg van tijd tot een wapen groeide!"

F. v. L.

uitsterven. En dat bevestigen de volgende woorden nader en als by herhalinge: *Ideoque etiam servus iste successionis qualis qualis sit debet audiri*, REM ET PUBLICAM ET SUAM GERENS.

» Partus non subjici, dignitatem ordinum et familiarum salvam esse", [*sic*] heeft zoowel plaats tusschen familien van Burgers als tusschen die van Edelen".

De gilden der ambachten voerden in vorige eeuwen in hunne vaandels en standaarden, wapenschilden beladen met de afbeelding van het een of ander voorwerp, waaruit meer of min duidelijk zigtbaar was het bedrijf of handwerk, dat door de leden der Corporatie werd uitgeoefend. Die wapenschilden hebben *zij* aangenomen zonder dat de bevoegdheid daartoe hun is betwist, en teregt, omdat die schilden ontdaan waren van alle de vercieringen en kenmerken van adeldom, waarop trouwens noch de broederschap, noch hare leden in 't bijzonder, aanspraak konden maken. (Men zie de wapens der gilden afgebeeld in het plaatwerk van FÉLIX DE VIGNE, *Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des gildes et des corporations des métiers*. Gand 1847).

Wat betreft het 3de punt der vraag, hierop zal ik kortelijk antwoorden, dat hier te lande door den Koning *wapenbrieven* kunnen verleend worden aan personen, niet tot den adel behoorende, doch dat dit slechts geschiedt bij *groote uitzonderingen*.

Ofschoon zulks niet regtstreeks tot de gevraagde ophelderingen behoort, voeg ik ter herinnering hierbij, dat over het voeren van de wapenen van zekere heerschappij dikwijls verschil is geweest tusschen de vorsten, die ze met de daad bezaten, en hen, die ze niet bezittende, ze evenwel voerden, ten blijke dat zij op zulke heerschappijen aanspraak konden maken, of die weleer bezeten hadden. Zoo was, om iets te noemen, het wapen van Groot-Brittannië gekwartierd met dat van Frankrijk.

Men denke aan den oorlog, ontstaan tusschen FREDERIK II, Koning van Denemarken, en ERIK XIV, Koning van Zweden, zoon van GUSTAAF WASA, omdat de eerste het wapen van Denemarken voerde, gekwartierd met dat van Zweden, ten bewijze dat hij aanspraak maakte op het rijk van Zweden, wat ERIK niet gedoogen wilde. AMELOT. *Mém. Hist. Polit.* T. II. p. 172. A. A. A.

Wapens door onadellijke personen gevoerd. In afwachting dat J. B. Rp. voldoende antwoorden bekomt op zijne drie vragen, deel ik hier mede, wat ik meen dat aan hem, als liefhebber en beoefenaar der wapenkunde, van eenig belang zal zijn.

Onder een duizendtal verheffingen tot verschillende trappen van Adeldom; benoemingen tot Ridder; toekenningen, veranderingen en bevestigingen van Adel enz. van 1424 tot 1713 in de provinciën van zijne Cath. Maj. (te vinden in: *Recueil de la Noblesse*, par J. LE ROUX; Lille, 1715) verleend, dan eens met, dan weder zonder vermelding van het wapen: soms buiten, soms tegen betaling van kleiner of grooter sommen, opklimmende tot 200 gouden Carolus guldens; ook wel eens in verrekening van wat men hen schuldig was — heb ik een merkwaardig, en misschien eenig stuk aangetroffen; zijnde een uit het latijn vertaald Diploma, waar bij (zoo luidt het):

» Uithoofden van bewezene diensten, door » N. N. en zijne voor ouderen, de oudheid van » deszelfs adeldom en die van zijne huisvrouw » zoo voor hem als voor zijne kinderen, reeds » geboren of nog geboren zullende worden uit » gezegde zijne echtgenoote; benevens de er» ven en opvolgeren dier kinderen, zijnen naam » dragende; te gelijk met hen, welke zijne doch» teren zullen huwen, en de dochters van zijne » zoonen, derzelver opvolgeren en erven tot » in het oneindigen, die genen onder hen tot den » Adelstand verheffende, welke onedel mogten » zijn — Vergunnende aan allen en elk van de» zelve het voeren van den titel van Ridder » van het H. R. Rijk: de helm, de degen en de » andere versierselen en teekenen van Rijks » Ridder, geheel van goud. Gevende aan hem, » zijne kinderen, erven en opvolgeren de magt » om aan eerlijke lieden, welke dit verlangen » mogten; voor hun welvoeglijke en overeen» komstig derzelver rang geschikte wapens uit » te reiken: onder voorwaarden dat zij zich » wel zorgvuldig zullen hebben te onthouden, » om daar toe Adelaar's veel min de Keizer» lijke te bezigen, noch daarbij de koninglijke » kroon op de helm, noch open helm; noch » wapens van voormalige Princen, Graven, » Baronnen of Heeren, of van wie ook, on» verandert, af te geven of te verleenen. Ver» gunnende aan allen die in diervoegen door » hun met wapens vereert zijn, die te mogen » voeren en dragen, in alle oorden en landen, » in alle veldslagen, vaandelen en tenten, op » ringen, cachetten, zegels, gedenkteekenen, » praalgraven, schilden of beeldhouwwerken, » en op allerleij huisraad, naar derzelver wel» gevallen.

» *Gegeven by Diploma in het latijn*, *binnen de* » *stad Brussel in het Hertogdom Braband*, *den* » 24 *September* 1540".

(*geteekend*) CAROLUS.

(*lager stond*) V^T. A. PERRENOT, etc.

Het komt mij voor, dat er geen bepalingen bestonden omtrent het gebruik van wapens door niet adellijken. Hun was voorzeker de vrijheid gegeven om die wapens, óf zelf uit te kiezen, óf, bij onervarenheid in de regelen der kunst, te doen maken. Ook is het niet onwaarschijnlijk, dat zij zulke wapens, desgoedvindende, bij verheffing tot den Adelstand konden behouden, of er andere vragen — ja! dat er zelfs

personen uit gunst (zoo als boven): of traitans, pachters bij finantie om geld, gekwalificeerd werden, om die te vervaardigen en aan hen af te geven.

Dat er thans nog iets daaromtrent is vastgesteld, geloof ik niet, maar meen te weten dat aan onadellijke personen wel eens, op aanvrage, een wapen verleend is.

EEN MEDE LIEFHEBBER.

Koppermaandag (I.; bl. 186, 238, 297, 360). Volgens eene in mijn bezit zijnde aanteekening, geschreven met de hand van den beroemden penning- en oudheidkundige, FRANS VAN MIERIS, zijn de benamingen aan dien Maandag gegeven, door het hier volgende ontstaan: » De maandag na de eerste zondag » na Driekoningen, werd Verlore-maandag » genaamt, om dat daags te vooren het evan- » gelie is geleezen van daar Christus was ver- » looren en van zijne ouderen in den Tempel » gevonden werdt. Heet ook Koppermaandag, » moet zijn *Koppelmaandag*, om dat op de eerst- » volgende zondag het *Koppel-*, *Verbindtenis-* of » Bruiloftfeest van Cana in Galilea in de kerk » gelezen wordt". A. D. S.

Koppermaandag. In België wordt hij *Verloren Maandag* genoemd. Onder dien naam komt hij reeds voor in eene kronijk van de eerste helft der 16de eeuw, waarin wordt vermeld, dat MARGARETHA van Oostenrijk op *Verloren Maandag* werd geboren. In de costumen van Antwerpen vindt men, dat den Maandag na Drie-Koningen, op de lakenhal dier stad, des voormiddags het boek der gilden werd voorgelezen. *Des Maendaghs nae Dry-Coninghendagh is men alle jaer ghewoonlyck 't Guldenboeck op de Laken-Halle te lesen voor de gheene die begheert, ende is men des Saterdaeghs daer te vooren met den heeren te Puyen of ter presentien van de Guldekens openbaerlijck, condighende een yeghelijck, dat soo wie 't Guldenboeck begheert te hooren lesen, come op de Laken-Halle den Maendaeghe als dan naest comende voor de noene.* Men begrijpt, dat deze maatregel een onschatbaren waarborg voor de handwerkslieden opleverde, die op deze wijze de handelingen van hunne hoofden konden onderzoeken; en alzoo kan worden verondersteld, dat hierin eenigzins althans de aanleiding is te vinden tot het vieren van dien dag door de werklieden, die eenig handwerk uitoefenen, zoo als o. a. de letterzetters, boekdrukkers, lettergieters, smeden, enz.

Amsterdamsche Courant voor 13 Jan., 1852.

Engelen met vleugels (I.; bl. 187, 241, 299, 331). Zonder mij in te laten in de beantwoording der vraag, of de Engelen met of zonder vleugels behooren afgebeeld te worden, zij het mij vergund op het laatste *ongeteekende* antwoord aan te merken, dat *Openb.* XIV: vs. 6 staat: En ik zag eenen anderen Engel *vliegende* in het midden des Hemels.

RIKA.

Een Uiltje knappen (I.; bl. 188, 247). Niets willende afdingen op het antwoord van CONSTANTER, na de vraag van J. J. NESAALC, zoo zal hij, hoop ik, het mij niet ten kwade duiden, wanneer ik het eenigzins wijzig. Hij zegt n. l. dat volgens BILDERDIJK, bovenstaande spreekwijze afgeleid zoude zijn van: » *een oogeltje knippen.*"

In een klein woordenboekje, lees ik eene, dunkt mij, betere afleiding:

» *Uiltje*, in den zin van *een uiltje knappen* » (verbasterd van *knippen*) is het Fr. woord » *oeil*, oog, zoodat dit dus niets anders wil » zeggen, dan: *een oogje knippen*, *een slaapje* » *doen*." H. W. K.

Dichtgezelschap » *Laus Deo Salus Populo*" (I.; bl. 188, 301). Het antwoord hierop (bl. 301) gezien hebbende, waag ik het ook iets tot kennisse der bedoelde personen bij te dragen. In eene *Recensie* van het *Boek der Psalmen*, door het Kunstgenootschap *Laus Deo Salus Populo*, Amsterdam 1760, voorkomende in de *Tael- en Dichtkundige Bijdragen*, D. I, n°. 16, voor 1 Feb. 1760, wordt gezegd dat » zekere » voorname Dichters, waervan er eenige op » den *Amsterdamschen* Zangberg met roem be- » kend zijn, gaande gemaakt, de godlijke » Dichters in zuivere Nederduitsche verzen te » volgen, en dit geen werk van eenen is, heb- » ben daartoe een *Dichtkundig Genootschap* op- » gerigt", alles volgens het VOORBERICHT van dat boek, waarvan de inzage belangrijk kan zijn, als *welligt* meer bijzonderheden vermeldende, waardoor aan den wensch van den vrager eenigermate zoude worden voldaan.

V. D. N.

Dichtgezelschap » *Laus Deo Salus Populo*". Hoewel ik onbekend was met de zinspreuk, waaronder een gezelschap dichters de *Fabelen van Gellert* heeft vertaald en uitgegeven, kan ik evenwel den Heer 200 berigten; dat het antwoord op zijne vraag te vinden is, in het berigt van dit zelfde gezelschap, geplaatst voor de uitgave van: GELLERT'S *Fabelen*, *gedrukt te Amsterdam*, bij PIETER MEYER, op den Dam, 1772, vercierd met kunstplaten, door J. BUIJS geteekend, en gegraveerd door N. VAN DER MEIR. Ik laat hier de namen volgen, der leden van dit Gezelschap, voor diegenen uwer lezers, die deze uitgave niet mogten bezitten, als: B. DE BOSCH, J. LUTKEMAN, P. MEYER, J. P. BROECKHOFF, H. J. ROULLAND, en J. LUBLINK DE JONGE, voorts in het berigt vóór het derde deel, nog LUCAS PATER, als vertaler van het gedicht; *de Christen;* behalve eenige weinige anderen, die door bijzondere letters zijn aangewezen. J. Co[ie].

Pand (I.; bl. 192). Dit woord moge thans onderscheidene beteekenissen hebben, het schijnt echter van een' en denzelfden oorsprong te wezen. Hetgeen daarover gezegd is door WEILAND in zijn *Taalkundig Woordenboek*, kan welligt voor J. H. een voldoend antwoord zijn, op de gedane vraag; hij leze en oordeele. V. D. N.

Pand. De twee verschillende beteekenissen van het woord *pand*, in den zin van onderpand (*pignus*), en in dien van een huis of stuk land, schijnen mij toe onderling verwantschapt, en wel de eerste beteekenis van de laatste afkomstig te zijn.

Panden toch zijn niet alleen *belendende panden*, maar aan elk perceel onroerend goed geeft men den naam van *pand*, volgens sommigen afkomstig van het Oud-Saksische *pan*, dat elke uitgestrektheid, van welken aard ook, te kennen geeft. Nu vind ik alle reden om te vermoeden, dat het gebruik van het woord *pand*, in den zin van *pignus*, in niets anders zijnen oorsprong heeft dan in het bezwaren (hypothekeren) der *panden*, ten behoeve van eenen schuldeischer, d. i. in het aanwijzen of stellen van *panden*, waarop hij zijne vordering kon verhalen, zoodat die panden, met betrekking tot de schuld, ter zijner beschikking stonden, zoo lang die niet was afgedaan, als 't ware zijne panden bleven, en van daar dan ook de uitdrukkingen *pand stellen*, *verpanden*, *in pand geven*.

Misschien zal men mij tegenwerpen, dat alleen roerende goederen in pand gegeven worden, terwijl onroerende goederen worden gehypothekeerd, doch hypotheek is niets anders dan pand van onroerend goed, van 't welk men niet kan zeggen, dat het in pand *gegeven*, echter wel dat het tot pand *gesteld* is, zoo als ten overvloede uit de zoo gebruikelijke spreekwijzen *zijn land*, *zijn huis verpanden* blijken kan. FREDRIK.

Geboorteplaats en sterfdag van A. Beyling (I.; bl. 193, 276). Er is veel grond om te vermoeden, dat Gouda de geboorteplaats zij van ALBRECHT BEILING, want zijn geslacht woonde vóór en na hem, reeds aldaar.

In eene *Thes. rekening* van Leyden, A°. 1426, komt voor, een JORIS of JOOST BEILINC, mede van Gouda.

ALBRECHT BEILINC of BEILING was, reeds in 1422, Schout van Gouda; zijn Schoutszegel(*) is afgebeeld op bl. 735 van het belangrijke, doch niet voltooide werk, getiteld: *Geschiedenis der Heeren en Beschrijving der Stad van der Goude*, door C. J. DE LANGE VAN WIJNGAERDEN. Amst. bij de *Gebr.* VAN CLEEF, 1813.

Dat ALBRECHT de betrekking van Schout nog in 1424 bekleedde, wordt bevestigd uit de *Thesaur. Rek.* van Leyden, alwaar men leest:

(*) In het ronde staat: ALBERT BEILINC.

» Op ten Xn Mey (1424) so quamen WIL-
» LEM BUUCHOUT ende ALLAERT (*) BELLYNC,
» scout van der Goude, te Leyden, mit boot-
» scippen an den Gherechte, roerende die
» Steden ende Lande van Hollant, dair 't
» gherecht mit him ghing eten tot Wermbout,
» dair verteert iiij 𝕮."

En verder:

» Op ten tieñ dach in Decemb. (1424) quamen
» die van der Goude mit een vonnis twisken
» horen baliu ende horen poortren, van den
» hofghelde (hoofdgeld?) hun gescenct ij kan
» wyns."

Op den 19 October 1424 werd WILLEM VAN DEN KOULSTER, door Hertog JAN *van Beijeren*, tot Slotvoogd van Schoonhoven aangesteld (†), doch den 22sten Maart 1425 was die stad en het slot reeds in handen van JACOBA's partij, blijkende uit de *Thesaur. Rek.* van Leyden, alwaar men leest:

» Op ten xxij^{n} dach in Maert (1425) toghen
» in den Haghe, JAN HEERMAN eñ SYMON JUDE,
» op eenre ghemeene dachfairt, mitten ghe-
» meenen steden, roerende van der *reyse*
» (veldtogt) tot *Scoenhouen* ende van den *huize*
» *te ontsetten*."

De eerste expeditie tegen Schoonhoven (of Kijfhoek), had, wat Leyden betreft, niet vóór den 10den Maart 1425 plaats, want in de aangehaalde rekening komt voor:

» Op ten x^{n} dach in Maert (1425), doe men
» sat over die eerste *wapentuyers* te kiezen van
» der *eerste reyse* voir Schoenhouen ende te
» ordineren van den ghelde dat men behoefven
» soude, den cost mede te doen; te cost ghe-
» daen ende verdroncken op ten huise, so
» men vier daghen lanc daerover sat V 𝕮.

Den 12den April 1425 verkocht men te Leyden lijfrenten om de onkosten van dat beleg goed te maken, en op den 26sten April 1425, » *Saten 't gherecht op ten huze*, om die » wapentuyers te kiezen toter *andre reyse* voir » Scoenhouen."

De afloop van dat beleg is genoegzaam bekend. Zie *Divisie Cronijk*, bl. CCLXIX (269), de Rotterdammers hadden daarbij veel verloren (§).

Uit het hier medegedeelde blijkt, dat de dood van ALBRECHT BEILINC, *niet* in den herfst van 1424 kan hebben plaats gehad, zoo als deze vraag in DE NAVORSCHER is beantwoord,

(*) Men kan ook lezen: ALPAERT. — WAGENAAR, (*Vaderl. Hist.*) noemt hem ook ARNOLD, en verwijst op VELDENAER, bl. 312 (niet 124) alwaar BEILING in hetzelfde artikel, AERNT en AELBERT genoemd wordt.

(†) VAN MIERIS, *Charterb.*, 4de deel, bl. 739.

(§) *Thes. Rek.* van Leyden, 15 *April* 1425. „So „worden WILLEM PHILIPSZ ende COPPENAM ghesent „tot Rotterdam, om te vernemen, hoe 't mit die „van Rotterdam vergaen was van der reyse, die se „hadden voir Scoenhouen."

maar dat men dien moet stellen in 1425, en wel in de maanden Maart of April 1425.

Ik merk hierbij aan, dat WAGENAAR niet naauwkeurig is, omtrent dit tijdvak, wat de chronologie aangaat. Dit is reeds door VAN WIJN in de *Nalezing op* WAGENAAR aangetoond.

GLOUCESTER landde in Junij 1424 (en niet 1423) te Calais, terwijl JACOBA *van Beijeren* den 31sten Augustus 1425 uit Gent ontsnapte (*qui fut le Vendredi par nuit, darrain jour d'Aoust* 1425) (*) . . ELSEVIER.

Kerkopschrift (I.; bl. 218). Zonder dit opschrift voldoende te kunnen verklaren, breng ik echter onder de aandacht van QUAESTOR, dat de eerste woorden een zuiver en zeer verstaanbaar hexameter uitmaken:

Qui petit hanc Aulam, petat Elburgam fore salvam d. i. wie dit hof (portaal?) bezoekt, bidde, dat Elburg veilig moge zijn. Zoodanig opschrift komt meermalen voor; waarschijnlijk had Elburg de kerk gesticht of vernieuwd. De overige woorden: *et per eam nullus intrat n.* wijken echter van de maat af; de zin wordt plotseling afgebroken. Waarschijnlijk behelsde 't een nieuwe opwekking tot gebed: *en niemand trede hier door binnen, ten zij* .... hij aan haar gedenke in zijne gebeden.

CONSTANTER.

Zwolle (I.; bl. 218, 280). Op de laatstgenoemde bladzij heb ik niet vermeld gevonden, dat de landstreek, waar nu de stad ligt, vroeger den naam droeg van *Ongenade*. Hier toch lag voor 2000 jaren een bosch, van meer dan zes uren in den omtrek, waarin zich vele verscheurende dieren en eenige woeste lieden, die van den roof leefden, ophielden. Voor den reiziger en de bewoners was het wel *ongenade*. In 692 vernielde eene aardbeving, vergezeld van eenen sterken stormwind, dit bosch, en nu werd het in een vlek, *Middelwijk* geheeten, herschapen, met eenen zeer hoogen toren tot een baken voor allen, die ver af woonden: dus een vereenigingspunt, waarvan welligt de naamsafleiding van het vlek. Reeds in 1040 vindt men den naam Zwolle: of ontleend van het *spoedig vetworden*, *zwellen* der beesten in deze streek, of door de *Bructeren*, *Chamaven* of *Saksers* aan het gehucht gegeven naar eene plaats in hun vaderland, zoo als in Polen, Bohemen en Brunswijk nog plaatsen van dezelfde benaming gevonden worden. P. E. Z.

Ruiten en Rooven (I.; bl. 219, 306, 334). In de *Tael- en Dichtkundige Bijdragen*, 1ste D. bl. 380 [?], Leyden 1760, alwaar over het woord *vrijbuiten* gehandeld is, wordt door den schrijver gezegd: »wat my betreft, ik zoude voor *vrybuiten* thans het eenvoudich *buiten* verkiezen, en dit nu en dan willen verwisselen met *onze gemeenzame en den ouden zeer gebruiklyke spreekwyze* van RUITEN en ROOVEN"; jammer, dat hij daarover niet meer uitweidt, men ziet alleen dat hij de woorden BUITEN en RUITEN als *synoniem* wil beschouwen, niettegenstaande hij reeds vooraf had aangehaald de regels van HOOFT, in *Menelaus brief*, bl. 197:

Dat PARIS reedde toe op schuimen, rooven, ruiten,
En breek zyn ydel hoofdt om Troje ryk, te buiten.

die alzoo, door het gelijktijdig en in denzelfden volzin bezigen, echter daaraan eenig verschil zal hebben toegekend. Men vindt bij KILIAAN, in de *aanteekening* op het woord, dat hij de woorden *roof* en *ruyt* reeds in een Friesch Charter van 1446 meent te lezen.

V. D. N.

Cornelis Vermeys (I.; bl. 220). Aangaande C. VERMEYS kan ik P. slechts berigten, dat er ook in de *Geschied- en Letterkundige Bijdragen, door* A. D. SCHINKEL, ('s Gravenhage) 1850, bl. 47, een brief van hem aan denzelfden FRANS VAN MIERIS wordt medegedeeld. Dat deze brief, geschreven uit *Oirschot*, 9 *Julij* 1726, eene waarschuwing bevat aan VAN MIERIS, om zich, by het zamenstellen van zijne *Beschrijving der Bisschoppelijke Munten en Zegelen*, op de opgaven in de *Batavia Sacra* niet te veel te verlaten, en van verbeteringen, in laatstgemeld werk gemaakt, vergezeld gaat. Dat het werk van VAN MIERIS vóór de ontvangst van dezen brief is uitgekomen, doch dat de opmerkingen van VERMEYS met latere verbeteringen van VAN MIERIS; door dezen in eene folio-uitgave van voornoemde *Beschrijving* opgeteekend; eenige jaren geleden uitgegeven zijn door den Heer SCHINKEL, onder den titel van *Aanteekeningen van* FRANS VAN MIERIS, *op zijne Beschrijving der Bisschoppelijke Munten en Zegelen, van Utrecht in 't bijzonder. Niet in den handel*, 8°. J. C. D.

Silius Italicus door W. Blaeu (I.; bl. 220). Indien het drukjaar (1631) van gemeld boekje als zeldzaam (*rare*) beschouwd wordt, dan is de bestaande uitgave van 1620 nog zeldzamer. De titel is:

SILIUS ITALICUS, *de Secundo Bello Punico.*

Amsterodami, apud GUILJES: JANSSONIUM, Anno CIƆIƆCXX, in 24°.

Dit exemplaar heeft 279 bl. en begint met:

Vita SILII ITALICI *per* HERMANUM BUSCHIUM PASIPHILUM *breviter collecta.* . . ELSEVIER.

Blasoen (I.; bl. 220, 313). De verklaring op bl. 363, van het wapen van LOCKHORST gegeven, schijnt mij toe onjuist te zijn. Zij is

(*) GACHARD, *Documents &c. de Lille*, Bruxelles, 1841. (*Comptes de la recette générale de Hainaut.*) bl. 84. Zie verder de *Kronijk van 't Historisch Genootschap* te Utrecht, 1851, bl. 273.

waarschijnlijk ontstaan door een ophtalmisch bedrog, dat wel meer plaats heeft, wanneer kruisen, sautoirs, of andere figuren, wat te breed geteekend of gesneden zijn, waar door het dan schijnt, als of het wapen bestaat uit vierkanten of driehoeken, die tegen de zijden van het schild geplaatst zijn. Dat A. & A. zich vergist, blijkt, dunkt mij, duidelijk uit het helmteeken, dat gevormd is door *twee armen van* het *sautoir*, of, wil men liever, door *lozanges mises en sautoir*. Als zijne verklaring doorging, dan zou men tot *cimier*, een paar stukken van het *veld* des schilds hebben gebruikt, dat ten eenen male ongewoon is, en waarvan ik mij geen voorbeeld herinner. Overigens is het moeijelijk te bepalen, of het wapen bestaat uit een *sautoir engrêlé*, waarvan de tanden door den zegelsnijder wat te breed zijn gemaakt, dan wel uit *lozanges*, die door een' gril van den snijder zulk eene uitgeholde gedaante hebben verkregen, en verkeerd aan een zijn gehecht. H. M.

» *Daar zaten zeven kikkertjes*" (I.; bl. 222). Volgens eene andere lezing is het *slot* van het versje N°. 3:

Eén menist,
Twee menist,
De derde was de doodkist.

P. E. Z.

Het wapen van Amsterdam (I.; bl. 223, 335). De antwoorden hierop geven mij aanleiding mededeeling te doen van hetgeen ik dienaangaande lees in oude origineele papieren, allen de geslachten van PERSYN, DE JONGE, THOEN en VAN DER MEER betreffende, waarin onder anderen het *wapen* van PERSYN, zoo als het vroeger op glasramen of elders gevonden werd, fraai afgeteekend voorhanden is; ook is mij eene *genealogie* bekend van de huizen » van PUTTEN en PERSYN, voerende beyde » tot een wapen, een schilt van ses fascen, » en negen slimme cruysen, als vier op de » eerste, drye op de derde ende twee op de » vyfde fasce; te weten PUTTEN drye blauwe » ende drye gouwe fascen, ende witte cruysen; » ende PERSYN drye gouwe en blauwe fascen » ende rode cruysen: mitsgaders van alle de » branches uyt beyden voortgecomen".

Nadat er aangetoond is dat de Heeren van PERSYN en niet die van AEMSTEL, Heeren van Amstelredam geweest zijn » blyckende oock » daer uyt dat die VAN AEMSTEL de gifte daer- » van aen Heer JAN VAN PERSYN (door Graaf » FLORIS, 1282) gedaen, alle wel en te regt » geschied, hebben moeten approberen, en » van haer gepretendeerde regt afstand doen" leest men het volgende » en terwyl hier van » een gifte van Amstelredam met verbeurte » van goederen wert gesprooken, soo volgt » dat door den voornoemden Heer JAN PER- » SYN de eerste beginselen van die plaetse » opgecomen syn, door hem is dese plaetse » door de voorsz. gifte beginnen bekent te wor- » den, deselve heeft hy haar eerste voorrech- » ten gegeven, alsmede den naem, dewyl die » niet eerder wert bekent gevonden, en *mede het* » *wapen dat sy op desen huydigen dagh voeren, syn-* » *de de middelste fasce van syn wapen, beseth met* » *drye cruysen*, 't gunt hy haar by forme van een » pael geordonneert heeft te voeren, maer 't » geene in die eeuwe, volgens verscheyde be- » giftinge aen diversche plaetse doen geschiet, » in gebruyck was, soo als wy bevinden mede » onder andre gedaen te syn van Heer DIRCK » VAN DER GOUDE die A°. 1245 leeffde aen de » stadt *Gouda*, enz. enz., alsulcke veranderin- » gen vint men in veele giften, geschiet by al- » lerley geslagten, en oock mede in jonger » soonen uyt die geslagten gebooren, het welc- » ke men mede alsoo bemerckt in desen huyse, » hebbende de jongersoon van BAECKENISSE, » gecomen van Heer JAN, den eerst bekenden » Heere van Amsterdam, gegeven de middelste » *fasce* van syn wapen, bezet met drye cruysen » te voeren by forme van een *bande*; — de » DIFFERENTIE VAN DE COLEUREN van 't wapen » van Amsterdam *met dat van* PERSYN geeft » hiertoe genige veranderinge, alsoo dat NA- » DERHANDT *soo by gecomen en verandert* is ge- » worden. Het is oock *niet te twyffelen* off het » dorp *Ouwerkerk* in Amstellant, *daer* voor de- » sen *een kasteel gestaen heeft*, heeft van desen » Heer JAN mede syn wapen becomen, enz. — » De voorn. Heer JAN PERSYN, dewelcke sterft » a°. 1283, hadde getrout vrouwe LUYTGAERT » VAN LYNDEN", enz. enz.

Uit het aangewezene blijkt, dat, niettegenstaande het aangevoerde door H. J. B., ook in het geslacht van PERSYN zelve, bij overlevering, de meening is bewaard gebleven, dat het wapen van Amsterdam door JAN VAN PERSYN, Heer van die plaats, is geschonken, en het blijft alsnu te onderzoeken of het waar zij, dat *de kleuren* er van LATER, en zoo ja, *wanneér?* veranderd zijn. V. D. N.

Gedenkpenning op Jan Gideonsz. Verburgh, niet *van der Burght* (I.; bl. 224, 336). Wij achten het niet ondienstig nogmaals op dezen zeeheld terug te komen en te melden dat hij ook onder dien naam verschijnt in het *Vervolg der Historie van Enkhuizen*, door SEBASTIAAN CENTEN, bl. 256.

Volgens Mr. J. C. DE JONGE, in zijne *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen*, D. II, Stuk I, bl. 78 en 79, leverde JAN GIDEONSZ. VERBURGH, als kapitein varende onder TROMP, voor de Admiraliteit van *Amsterdam*, met HENDRIK JANSZE CAMP, ten jare 1652, tegen twee Engelsche Fregatten een bloedig gevecht op de hoogte van *Bevesier*. Zie over dit gevecht het werk, getiteld: *Ontstelde Zee*, bl.

64; *Holl. Mercurius*, bl. 111 van dat jaar, en *Bijvoegselen op* WAGENAAR, D. XII, bl. 108. Verder wordt er over de daden van VERBURGH in het aangehaalde werk van DE JONGE, D. II, Stuk I, bl. 118; Stuk II, bl. 167 en 248, gehandeld, waarheen wij kortheidshalve verwijzen.
LEGENDO ET SCRIBENDO.

I. H. S. (I.; bl. 224, 336). IHS was vroeger zeker geschreven IXS, om deze reden: Op geschilderde vensters en beeldhouwwerk in oude Abdijën en Kloosters, ziet men niet zelden eenen kleinen, bijna halve-maan-vormigen, *visch*. Dit afbeeldsel, hetwelk den onkundigen een ongerijmd verciersel toeschijnt, is het zinnebeeld van den Verlosser, die door de Kerkvaders somtijds *een visch*, Graece Ἰχθὺς genoemd wordt, dewijl het woord in deze taal de eerste letters bevat van de woorden Ἰησοῦς Χριςὸς, Θεοῦ υἱὸς, σωτὴρ: JEZUS CHRISTUS, *Gods Zoon*, *de Zaligmaker*.

De *Chi* werd vervolgens in eene *êta* veranderd, en zoo is het eene H geworden; van daar IHS, waarboven later een kruis, en een kruis met een *hart*, gekomen is. Sommigen zeiden, dat het beteekende: *Jezu Herte Smerte*. P.E.Z.

Vragen betrekkelijk Constantijn Huygens; 2°. (I.; bl. 225, 336, 363). Belangrijk is hetgeen door den Heer A. D. SCHINKEL in zijne *Nadere bijzonderheden betrekkelijk* CONSTANTIJN HUYGENS *en zijne familie*, *alsmede eenige door hem vervaardigde doch onuitgegevene dichtstukjes*, ('s Gravenhage) 1851, 8°., aangaande de ridderlijke waardigheid en het wapen van HUYGENS wordt medegedeeld. Daar dit werkje niet algemeen verkrijgbaar is, neem ik de moeite over te schrijven 't geen op bl. 78 en volg. gevonden wordt:

» Eene aanteekening op een kwart vel schrijf- » papier, geschreven door MAURITS HUYGENS, » jongsten zoon van LODEWIJK en JACOBA TE- » DING VAN BERKHOUT, behelst het volgende:

» Anno 1632 den 4e December, is de Heer » CONSTANTIJN HUYGENS van Zuylichem myn » Grootvaeder, vereert geworden met de Rid- » der-Orde van St. Michel, ingesteld door » Coning LODEWYK den Elfden.

» Anno 1665 bevonden zijnde, dat merke- » lyke abuisen waeren ingesloopen, en dat » vele onwaerdige menschen, door verkeerde » weegen, die ordre voor sigh hadden weeten » te verkrijgen, soo is door Coning LODEWIJK » de XIVe een soodaenige reforme daer in ge- » maekt dat alle de gegeevene Orders syn in- » getrokken op honderd nae, van welke eene » Lyste is geformeert, op dewelke myn Groot- » vaeder de derde in rang is.

» Tevoren, naementlyck den 4e Febr. 1642, » hadde opgemelde Conink myn Grootvaeder » ende syn wettige descendenten begiftight, » omme een Goude Lelye op een Blaauw Veld » als Surtout, op hunne waepenen te voeren, » volgens opene brieven daervan zynde, op de- » welke staet afgedrukt het Waepen, soodae- » nigh als den Conink toestaet, dat hij ende » de synen het selve sullen mogen voeren » ende het selve te doen stellen voor soodae- » nige Huysen, en op soodaenige plaatsen als » sy lieden sullen goedvinden, à perpetuité."

Overigens zij nog vermeld dat het wapen, omhangen met de Orde van *St. Michiel*, ook afgebeeld is onder het portret van HUYGENS op negentigjarigen leeftijd, in zwarte kunst vervaardigd door A. BLOOTELING. J. C. D.

Paarlemoeren tafelkransen, door van Rijswijk (I.; bl. 226, 339). De vrager meent, dat VONDEL in zijne eeredichten van *twee* soortgelijke tafelbladen spreekt; welk vermoeden in een antwoord van LEGENDO ET SCRIBENDO wordt betwijfeld. Ik ben in de gelegenheid geweest om thans hierover te kunnen beslissen, daar ik namelijk in den ll. zomer eene kunstreis door eenige Duitsche Rijken heb gedaan, en in Pruissen, nabij Potsdam, het merkwaardige *nieuwe Paleis*, door FREDERIK II, van 1763—1786 gebouwd, heb wezen bezigtigen. Aldaar, in de zoogenaamde *Mosselzaal*, — Rocaille stijl — 100 voeten lang en 60 breed, vond ik met verbazing onder de eigenaardige meubelen: eene mosaicke tafel, in alles gelijk aan die, waarvan ik reeds vroeger een berigt, met dat van den vervaardiger, heb gegeven, doch zonder insecten of vlinders; de luister — *l'Émail* — welke die te Delft nog bezit, was bij deze door het gebruik een weinig verminderd.

Met een innig genoegen las ik er op: DIRK VAN RIJSWIJK FECIT AMSTERDAM. Onze begeleider in dat paleis, maakte de aanwezigen met nadruk opmerkzaam op dat zeldzaam kunstgewrocht, en *ik* nam de vrijheid daar luid bij te voegen, dat het van *Hollandschen* oorsprong was, waarbij ik hem het Inschrift aanwees, dat hij nog nimmer had gezien.

Deze tafel kan alzoo die andere zijn, welke door VONDEL ook met een lofdicht werd vereerd, en het blijkt nu, dat de vrager een juist vermoeden heeft gekoesterd. C. KRAMM.

La Supériorité aux échecs (I.; bl. 250, 340; II.; bl. 15). Het zij mij vergund over de beschouwing van dit werk in 't *Handelsblad* een paar aanmerkingen te maken of vragen te doen.

1°. De Berigtgever, sprekende van de Nederduitsche vertaling van het werk over het Schaakspel, zegt, dat ze nog zeldzamer is dan het zeldzame oorspronkelijke. De Fransche uitgave gebruikende, heb ik mij weinig om de verduitsching bekommerd; doch ik meen eens opgemerkt te hebben, dat de zonderlinge Verhandeling » over de drie grootste plagen

der menschheid", in het Fransche werk op zoo vreemde wijze binnengesmokkeld, in die vertolking weggelaten is. Heb ik dit mis of niet?

2°. Zal in den Franschen herdruk dat wijsgeerige Vertoog weder opgenomen worden of niet? Ik zou het dan toch in dezen tijd gevoeglijker achten ze afzonderlijk achter aan te plaatsen. De reden, waarom ze bij de eerste uitgave zoo zonderling weggestopt werd (indien er andere reden was dan een *Caprice d'Auteur*), zal toch nu wel niet meer bestaan.

Maar 3°, De schrijver, die toont met den Generaal zelven bekend te zijn geweest, zegt nog: »Er bestaan van hem een aantal geschriften, die in druk — met of zonder zijn naam — zijn verschenen; het ligt niet in de bedoeling, hier al deze na te gaan." De schrijver zou evenwel eene dienst doen aan onze Letterkunde, door ook die Geschriften, zoo ver hij ze kent, te willen opgeven. Ten aanzien van den schrijver der reeds vermelde wonderlijke verhandeling en van het vreemdsoortige werk: *l'Attraction détruite etc.* behoeft wel geene kleingeestige vrees hem terug te houden. N. N.

(Indien de Schrijver in het *Handelsblad* liever aan Schrijver *dezes* regtstreeks wil antwoorden, kan hij den brief adresseren aan den Uitgever, met letter T).

[Het mondelinge berigt eens tijdgenoots van den beroemden schaker meldt ons omtrent *l'Attraction détruite* nog het volgende: Zeker genootschap, naar hij meende het Instituut, was van wege den Schrijver aangezocht om over dit werk een oordeel te vellen. Men rekende zich evenwel verpligt, en vooral op aanraden van den Heer VAN SWINDEN, om voor die eer te bedanken, als bevattende het boek slechts onzin. Evenzeer betwijfelen wij de wenschelijkheid van den herdruk eens Vertoogs, dat *La Théologie* als eene plaag der menschheid wil gekenmerkt hebben. Om den wille der zonderlingheid van de plaats, waar zij gevonden wordt, eene Verhandeling in den trant van ROUSSEAU op nieuw te verspreiden, is de liefde voor het vreemde wat ver drijven.]

Reinier Fresinga van Frennicher (I.; bl. 251). Is deze niet dezelfde als RENICO [REINERO?] FRESINGA VAN FRANEKER? Ik vond hem ergens een' geschiedschrijver genoemd en vermeld als opsteller van *Memorien van gedenkwaardige dingen van de jaren* 1576 tot 1581. — Dus een *aanteekenaar* uit de 16e eeuw!

J. H. VAN DALE.

Simon Stevin (I.; bl. 252, 366). Tot aanvulling van het vermelde betrekkelijk dien vermaarden Wiskundige, en zoo mogelijk tot verdere *navorsching* strekke nog: dat; volgens de onder mij berustende uitvoerige Genealogie van het geslacht DE VIRY, in later tijd *de Virieu* genaamd; MAURITS, Baljuw van Hazerswoude, het zesde kind was van FRANÇOIS DE VIRY en van FRANÇOISE DE WITTE — dat genoemde MAURITS geboren is 14 Maart 1595, en de naam zijner vrouw .... CRAEIJ gespeld wordt — dat zijne echtgenoote overleden is, 5 Januarij 1673, en begraven in de St. Pieterskerk te Leyden — dat hun Huwelijk door *zes* kinderen gezegend was, met namen: FRANÇOIS, JACOB, PIETER, CORNELIA, MARIA en CATHARINA DE VIRY, wordende er echter geene melding gemaakt van kinderen uit haar eerste Huwelijk met STEVIN.

Wanneer men nu aanmerkt, dat STEVIN gezegd wordt in 1548 geboren te zijn, en daarbij de vruchtbaarheid van het tweede Huwelijk zijner weduwe in acht neemt, terwijl haar sterfjaar 125 jaren later invalt, dan blijkt het dat STEVIN op vrij gevorderde jaren gehuwd is, met eene persone die *vele jaren* jonger was. — Zoude dat welligt het tweede huwelijk van den Wiskunstenaar zijn geweest? —

Nog verdient het onze aandacht, dat FRANÇOIS DE VIRY, Hofmeester van WILLEM den 1ste geweest is en ook, als zoodanig, voorkomt bij de Lijkstatie van dien Vorst; waarschijnlijk heeft MAURITS DE VIRY, de zoon van den Hofmeester, den Stadhouder, zijnen naamgenoot, tot Peter gehad en welligt is, daar STEVIN veel aan diens Hof verkeerde, ook daardoor de latere Huwelijks-Verbindtenis zijner weduwe tot stand gekomen. Dit is echter maar eene onderstelling. W. D. V.

Jan van Weert (I.; bl. 252, 366). Na het door mij vroeger opgegevene omtrent dien man verzonden was, is mij in handen gekomen: de *Beschrijving van het Hertogdom Limburg, bijeen gebragt door* G. M. POELL, Onderwijzer in de stads burgerschool te Weert, met 12 steendrukplaatjes, te verkrijgen bij den uitgever, 1851 — waarin, tegenover bl. 304, een portret van JAN VAN WEERT gevonden wordt, kennelijk genomen naar hetzelfde, waarvan ik eene afteekening bezit.

A. J. VAN DER AA.

De Eenhoorn (I.; bl. 252, 368). Ons is uit het »*Morgenblatt*" N°. 154, Juni 1833, een stuk »*über das Einhorn der Alten*" toegezonden, hetwelk wij aldus vertaald wedergeven.

»De horens en het hout der zoogdieren zijn in twee klassen onderscheiden. Die der eene zijn uitstekende gedeelten der voorhoofdsbeenderen, die der andere louter uitwassen van de huid. Horens en hout worden slechts bij twee familiën der zoogdieren waargenomen, namelijk bij de pachydermen en bij de dieren met gespletene klaauwen, de herkaauwende soort. De horens der laatsten behooren tot de eerstgemelde klasse. Het zijn vooruitspringende deelen van het schedelgebeente, en wel van de beide door eene naad in het midden vereenigde voorhoofdsbeenderen; waaruit volgt, dat zij immer twee nevens elkander groeijen. Voor de soort met gespletene klaauwen staat de natuur der horens in zoo naauw verband met het geheele organis-

mus, vooral met het betrekkelijk onvolkomen tandenstelsel, dat men, steunende op de analogie, geregtigd is, het bestaan er van zonder aarzeling bij alle herkaauwende dieren aan te nemen.

Van de familie der pachydermen is de Rhinoceros het eenige dier, waarbij horens worden aangetroffen. Deze, onverschillig of hij er één dan wel meer heeft, hechten zich door zijne huid aan het neusgebeente, zijn hard, kegelvormig en aan geene afwerping onderhevig, terwijl zij niet anders voorkomen dan als uitgroeijende deelen der opperhuid, waaromtrent het onderzoek blijken doet dat zij uit eene menigte aan elkander gelijmde haren zijn te zamen gesteld.

Onmogelijk schijnt het, dat er een dier met gespletene klaauwen bestaan zoude, hetwelk een echten, beenaardigen horen droege op de lijn midden over het ligchaam en het voorhoofdsbeen getrokken; daar toch die horen dan slechts uit de naad van dat been zich verheffen konde, als hij naar zijnen aard de voortzetting van diens twee gescheidene helften vertoonde: eene inrigting, van welke dan ook het dierlijk organismus een niet ver te zoeken voorbeeld oplevert. Dikwijls echter gebeurt het, dat één der beide horens verloren gaat, in welk geval de andere een bovenmatig sterken wasdom pleegt te verkrijgen, en tevens, tegen zijne oorspronkelijke rigting aan, binnenwaarts voort te groeijen, zoodat hij ten laatste vaak wezenlijk op de middellijn des voorhoofdbeens gevestigd schijnt te zijn. Dit nu geldt omtrent vele soorten van antilopen, voornamelijk den oryx, den algazel en den leucoryx.

Voor het mogelijke bestaan van den Eenhoorn heeft men nog de slagtanden des Narvals (Monodon, Monoceros) tot bewijs aangevoerd. Het verschil is echter groot tusschen tanden en horens. De Narval heeft aanvankelijk twee slagtanden, symmetrisch aan weerskanten van het kinnebakken ingevoegd, van welke die aan de regterzijde echter versterft, terwijl de linkertand aanwast en de halve lengte verkrijgt van het geheele dier. Somtijds echter gebeurt het, dat beide tanden de kassen uitloopen en tot eene matige lengte voorwaarts groeijen, welk geval evenwel meer zeldzaam is.

Dat er een dier met gespletene klaauwen geweest zij, voorzien van een enkelen horen midden op het voorhoofd en alzoo op de naad der voorhoofdsbeenderen, is, naar alle regelen der analogie, hoogst onwaarschijnlijk, om niet te zeggen geheel onbestaanbaar. Immers deze diersoort, die der herkaauwenden, draagt geene andere horens dan de zoodanige, welke uitspringende deelen zijn van het voorhoofdsgebeente. Maar zulk een horen, hoe zoude hij op de middelnaad dezer beenderen gevestigd kunnen zijn? Uit de lijn, welke midden over het ligchaam gaat, kunnen alleen horens steken, die tot het huidstelsel behooren, horens alzoo, gelijk wel bij de pachydermen, maar geenszins bij de herkaauwenden waargenomen worden.

N. N.

De Eenhoorn. Het Hebreeuwsche woord »réém" of »re éém" wordt achtmaal in den Bijbel als de naam van een »gehoornd dier" aangetroffen, en drukt, naar de meening der geleerden, het denkbeeld uit van kracht, van sterkte, van hetgeen wild, woest, ontembaar, snel, hoog, verheven, regtstandig, opgerigt, het grootste in zijne soort is, enz. Men vreest door den leeuw verscheurd, door dit dier gestooten, verdreven te worden. Aan de schrijvers van den *Pentateuchus*, en aan de dichters van het boek JOB en der *Psalmen*, was het, door eigene ervaring of bij geruchte en overlevering, zeer goed bekend, maar in latere tijden ging die kennis verloren. Van daar, dat onderscheidene bekwame taalkenners de boven bedoelde acht bijbelplaatsen zeer verschillend hebben overgebragt, schoon zij allen een »hoornbeest" vermeldden. De vroegste levende, toen nog het geloof aan den eigenlijken »Eenhoorn" algemeen was, hebben dien naam gebezigd, maar de latere, in wier tijd de twijfel en het ongeloof aan zoodanig dier heerschende geworden waren, zijn tot het noemen van meer bekende dieren overgegaan, welker eigenschappen met het gronddenkbeeld des woords overeenkwamen. Doch de een drukte hierbij meer op kracht, sterkte, woestheid, en vertaalde »Stier", »Buffel" of »Rhinoceros"; een ander lette op het begrip van vlugheid en snelheid, en noemde »Ree", »Gazelle" of »Antilope"; een derde hield de opgehevene houding of steigerende beweging in het oog, en gebruikte »Giraffe" of »Steenbok". Dit veelvuldig verschil der vertaling bewijst, dat zij de juiste kennis misten van het door MOZES en DAVID bedoelde dier, maar tevens dat zij allen, op taal en natuurkundige gronden, het naar hun inzien meest passend voorwerp hadden uitgekozen; en welligt zouden zij, even als de vroegere »Eenhoorn" vertaald hebben, indien slechts hunne wetenschap hun een dier met eenen enkelen hoorn aangewezen had, vooral daar DAVID, *Ps.* XCII : 11, het begrip van éénen hoorn, aan het bewuste dier ontleend, met opzet, als tot grooter juistheid der vergelijking, op zich zelven heeft overgebragt, waar hij dichterlijk even goed het meervoud had kunnen bezigen.

Doch wat en hoedanig deze zoogenaamde »Eenhoorn" was, is thans onbekend, het zij door de schaarschheid der voorwerpen, of omdat deze soort zich slechts in de donkere cederbosschen van den Libanon of de hooge

sneeuwbergen van den Sirion ophoudt. Misschien ook, dewijl zij reeds voorlang is uitgestorven, zoo dat hare fossilen dáár zijn achter gebleven, waar nog geen reiziger doorgedrongen is.

Maar buiten hetgeen in de gewijde boeken wordt aangevoerd, pleiten zeer voor het werkelijk bestaan — de naam zelf, het vroeger algemeen geloof, de vermelding door ongewijde schrijvers, de verhalen omtrent eene ontdekte verblijfplaats, de fabelachtige berigten van jagers dat zoodanig dier alleen op het gezigt eener maagd stand gehouden en zich bereikbaar gesteld had—maar boven alles én de kracht tot in veel later tijd aan het gebruik van diens hoorn toegeschreven, én het aanwezen nog ten huidigen dage van zulke horens, in de muzeums en andere inrigtingen vertoond wordende.

Zoo was het voormalig Kapittel van St. Marie te Utrecht in het bezit van drie zoogenaamde » Eenhoornen", spiraalvormig en geel-bruin van kleur, die als reliquïen bewaard, en steeds door vele geleerde en voorname mannen bezocht en bewonderd werden — omtrent welke in de archieven diens Kapittels vermeld staat, dat er in April 1617 uit Brussel gevraagd was naar hunne grootte, zwaarte en gedaante, vermits zij te Antwerpen verkocht konden worden tegen 35 kroonen het ons, iedere kroon à *f* 3 gerekend; dat men in het antwoord de lengte opgegeven had: 16, $2^5/_{16}$ en $2^1/_2$ Utrechtsche ellen, of Ned. ellen 1.16, 1.6 en 1.72; de zwaarte: $9^1/_2$, $12^1/_2$ en $13^1/_2$ ponden van 16 onzen Trois gewigt, of Ned. ponden 4.693, 6.155 en 6.669 — Dat zij voorts hol waren aan de achterzijde, gelijk ook eenigzins aan de punten, en de wijdte hadden van de schacht eener schrijfpen of iets minder; en dat, in verhouding tot bovengenoemden prijs, de waarde bedragen moest *f* 59640.

Dat deze en dergelijke hoornen werkelijk afkomstig zijn van het door MOZES en DAVID bedoelde dier, is aan geringen twijfel onderhevig. Immers bestaat er een schakel tusschen het vroegere en het latere, tusschen den van ouds gegeven naam » Eenhoorn" en de hoornen thans nog aanwezig, die aan het daarmeê bestempelde dier worden toegeschreven. Van waar anders die tegen goud opgewogene waarde, ontstaan welligt uit het denkbeeld, voorgesteld in *Ps*. XCII: 11, dat DAVID, oud en verzwakt, door het verhoogen zijner krachten eene opgerigte houding zoude herkrijgen, even als het bedoelde dier bezat om zijnen hoorn opgeheven te dragen; waarmede naauw kan verbonden zijn de meening, die aan het inwendig gebruik van den hoorn verhooging des levens en opwekking der manlijke kracht toekende.

Edoch, gesteld dat men te eeniger tijd, uit gebrek en gemis van de zoo kostbare echte hoornen, getracht heeft die te vervangen door de onvolwassene tand van een zoogdier, » Narval" of » Zee-Eenhoorn" geheeten, dat in de zee leeft, ruim 5 N. ellen lang is en aan de bovenkaak een regt uitstekend been of hoorngewas draagt van 3 à $4^1/_2$ N. el lengte, zeerveel overeenkomst hebbende met de hoornen boven vermeld — dan zou dat wel de echtheid van de vertoonde kunnen doen betwijfelen, maar toch altijd bewijzen dat er een echt voorwerp bestaan had, hetwelk men trachtte na te bootsen of te vervangen.

Dat het dier niet voorkomt in de Egyptische Hieroglyphen, is geen tegenbewijs, dewijl ook andere bekende dieren daar ontbreken, b. v. de Rhinoceros. Ook gelooft men wel aan het bestaan [?] van den » Behemoth" en de » Leviathan", waarvan toch de kennis, evenzeer als die van den » Eenhoorn", verloren is.

Het oordeel der natuurkundigen tegen de mogelijkheid des bestaans op anatomische gronden, kan geen doel treffen op den waren » Eenhoorn", die hun onbekend is.

Maar het dier, dat men doet voorkomen als een klein paard, met éénen langen hoorn voor den kop, een baard als de bok, een staart als de leeuw, en gekloofde voethoornen, staat gelijk met den Sfinx, de Meermin, den Draak, den Griffioen, den Fenix enz., een gewrocht der verbeelding van dichters en schilders.

EEN VOORMALIG KANUNNIK.

[Na al het geleverde over den Eenhoorn zal het niemand berouwen, Prof. P. J. VETH's belangrijk artikel te raadplegen, waarin, naar de verpligtende opmerking van W. M., de resultaten der nieuwere wetenschap omtrent dit dier, ook met betrekking tot de plaats in het boek JOB, uitvoerig en grondig zijn uiteengezet, en hetwelk te lezen is in het *Bijbelsch Woordenboek*, te Amsterdam bij den boekhandelaar P. N. VAN KAMPEN uitgegeven.]

Dirk van Hasseltsteeg (I.; bl. 252, 372). E. A. P. wil dat de naam *steeg* dezelfde beteekenis zou hebben als *stijger*. Maar hierin dwaalt hij; *stijger* is een *opgang*, *optogt; steeg* een *doorgang*, *doortogt*. — Er valt hier ook aan geen *stijger* of aan eene losplaats te denken. De *Dirk van Hasseltsteeg* loopt niet van den Nieuwendijk naar het Water, maar van dien Dijk naar den N. Z. Voorburgwal. Met het veer op Hasselt kan de gezegde steeg, die daarenboven aan de Zuidzijde van de Oudebrug is, wel niets te maken hebben.

3.

De flesch van Willebrord en het wapen van Vlissingen (I.; bl. 255, 373). De afleiding van *Vlissingen* door HENRY, met verwijzing op BOXHORN, D. I, bl. 180, medegedeeld, en volgens welke die naam zoude komen van het woord *vles*, » het welk bij de Denen de verandering van het wassende en afnemende zee-

» water te kennen geven zoude" kan bezwaarlijk opgaan:

1°. Omdat die afwisseling zoo niet heet in het Deensch; maar wel Ebbe, en, :(ons eb of ebbe): en Flod, en, :(ons vloed): De dichter ARREBOE zingt bijv.

Saa skeer det i det Hav, det fløder eller ebber.
Gelijk 't ook op het meir nu vloed is, dan weêr ebt.

2°. Omdat die afwisseling in het Deensch zoo niet kan heeten, vermits de zamenvoeging der Deensche *v* :(steeds als onze *w* uitgesproken wordende): met de *l* in die taal volstrekt onbekend is.

3°. Omdat er ook geen ander woord in die taal bestaat, dat met eene onze *v* vervangende *f* begint, en eenigzins aan het woord *vles* gelijkluidend is, buiten het weinig gebruikelijke, en in weinige woordenboeken voorkomende woord Flæse, en, eene snijwonde, eene schram beduidende, en dat dus hier van geene toepassing is.

4°. Omdat, al eens aangenomen dat het woord *vles* in het Deensch de gewilde beteekenis had, het nog geheel uit de lucht gegrepen zoude zijn van dat woord, den naam van *Vlissingen* af te leiden. *Eb* en *vloed* wordt niet alleen te *Vlissingen*, maar ook elders waargenomen. Σ.

De flesch van Willebrord en het wapen van Vlissingen. Op de eerste vraag antwoord ik, dat mij door een Vlissinger verhaald is: » dat de flesch vroeger op het stadhuis te Vlissingen bewaard werd, doch bij den brand van 1809 verloren is gegaan, zoodat thans alleen nog het deksel aanwezig is" (voor de waarheid van dit gezegde durf ik echter niet instaan). 2°. De geschiedkundige herinneringen, aan de flesch verbonden, zijn: het prediken van het Evangelie door WILLIBRORD op het eiland *Walcheren*. Bij deze gelegenheid zouden, zoo de overlevering zegt, de bewoners van die streken 's mans flesch ontvreemd hebben; van daar tot heden ten dage de scheldnaam van » flesschedieven". 3°. De naamsoorsprong van Vlissingen. De meeste en gewone afleidingen zijn reeds door HENRY en P. E. Z. aangegeven. Ik zal ze niet noodeloos herhalen, maar voeg er nog een paar andere bij: LIVINUS LEMNIUS leidt den naam af van de liefde der Vlissinger mannen en vrouwen voor de flesch (NB.), terwijl de geleerde ALTING aan *Flussen*, in 't Hoogduitsch *stroomen*, *vloeden* beteekenende, denkt. Opmerkelijk is 't dat men in Westvlaanderen, aan de kust der Noordzee, een visschersdorp aantreft, dat den naam van *Vlissegem* draagt. Wij merken hier nog bij op, dat de uitgang *inge* of *ingen* niet ongewoon is bij namen van plaatsen en wateren, en de plaatsnamen vaak aan de wateren, waaraan steden en dorpen liggen, ontleend zijn. De geleerde DRESSELHUIS verklaart *inge* vaak door *enge ee* of *eng water* en *linge* door *linge ee* of *lang water*. Anderen echter zien in dit *inge* en *linge* den uitgang van het tegenwoordig deelwoord, in overeenstemming met het Engelsche *ing*. — Welligt moet men dan Vlissingen verklaren door het *vlietende enge water* tegen *Wielingen*, het *wijde*, *lange water* overstaande. Dat de Westerschelde ter plaatse waar Vlissingen ligt, vroeger op lang na niet zoo breed was als tegenwoordig, wordt, zoo ver ik weet (zonder nog aan de *Ottogracht* te denken), door niemand meer ontkend — Of, wil men, men verklare dan Vlissingen door *vlietend*, *zacht stroomend* en *Wielingen* door *wielend, snel draaijend.* 4°. SMALLEGANGE leidt het wapen van Vlissingen onmiddellijk van de flesch van WILLIBRORD af, maar wij gelooven dat het naar de verkeerde naamsafleiding der stad zelve gevormd is. » Wie weet niet dat de wapens van steden en landen in veel lateren tijd bedacht, uitgevonden en eenigszins geschikt zijn naar de benamingen, die al langen tijd te voren in gebruik waren geweest", en welker ware beteekenis voor een volgend geslacht reeds was verloren gegaan? Derhalven gelooven wij de *flesch* in het wapen van *Vlissingen* een plaatsje te mogen verleenen naast de *gans* in het wapen van *Goes*, den *hoorn* in dat van *Hoorn*, den *leeuw* in dat van *Leeuwarden*, enz. Wie over *Oud-Vlissingen* en *Nieuw-Vlissingen*, het tegenwoordige, iets weten wil, verwijzen wij naar F. HALMA, in voce.—Over den naamsoorsprong van de *Schelde* het volgende: De *Schelde* was reeds onder den zelfden naam (*Scaldis*) bij de ouden bekend en wordt thans door de aangrenzende bewoners ook *Scald*, *Escaut* in het Fransch, alsmede *Scold*, *Sceld*, *Scoud* geheeten; in de middeleeuwen heette zij *Scaldis*, *Scaldea*, *Scaldus*, *Scald*, *Scilda*, *Scinda*. Deze naam is voorzeker geheel inheemsch en misschien af te leiden van hare *ondiepe* en *traag loopende* kil. *Schol*, *schouw* wordt hier en daar nog voor *ondiep* gebezigd. Zoo is blijkbaar het, aan deze rivier gelegene, Zeeuwsche eiland *Schouwen*, oudtijds *Scaldia* in het Latijn, hiervan ook dus genoemd. (ACKER STRATINGH, *Aloude Staat*, *enz.*, 1ste Deel, bl. 118). Niet alleen *Schouwen*, maar ook *Schoudée* of *Schoudee*, een der verdronkene dorpen in de Oostwatering van Zuid-Beveland, heeft aan *Scoud* of *Scoud-ee* zijnen naam ontleend. Volgens J. W. MONTIJN wil men, dat *Schelde*, *kokend*, *onstuimig water* beteekent, terwijl hij zegt dat het denkelijk de *Angel-Saksen* waren, die deze rivier aldus genoemd hebben.

J. H. VAN DALE.

De flesch van Willebrord te Vlissingen. Wij zullen ons alleen tot dezen bepalen en kunnen de verzekering geven, dat deze flesch, keurig van zilver bewerkt, met nog eenige andere

zeldzaamheden van zilver en goud, op het tegenwoordige Stadhuis te *Vlissingen* bewaard wordt, waar schrijver dezes het genoegen had, in den zomer van 1851, een en ander te bezigtigen. LEGENDO ET SCRIBENDO.

Florilegium J. Th. de Bry (I.; bl. 257, 375). Met genoegen zag ik bl. 375 de beantwoording mijner vraag over dit *Florilegium*, door den Heer V. D. N. En toch had ik ze gaarne wat meer naauwkeurig, daar ik tot mijn spijt het aangehaalde werk van ADELUNG niet bezittende, weinig aan de loutere verwijzing heb. V. D. N. zegt o. a.: » Tot zijne (J. TH. DE BRY's) werken behoort ook het *Florilegium Novum, Neu Blumenbuch*". Het exemplaar nu dat ik bezit, draagt geen spoor van een *Floril. novum* te zijn; bovendien vind ik hier, dat het *Floril. Novum* uitgekomen is te » Oppenheim, 1612: in fol., 3 deelen". Mijn exemplaar, zijnde één deel folio, welks laatste gedeelte uit ongeveer 20 bladzijden wit papier bestaat, heeft in de opdragt de dagteekening 10 Sept. 1611, en bovenaan bl. 55 staat: » *Erweiterung oder Vortpflantzung, des newlich angefangenen, schon vermehrten Blumbuchs; So jetzt mit mancherley schönen Blumen ausgebessert und gezieret worden*. A°. 1613." (met een Latijnsch opschrift er naast, *cf.* bl. 257.) Is dit nu hetzelfde werk als het door den Heer V. D. N. bedoelde? Zoo ja, dan komt het mij niet geheel onwaarschijnlijk voor, dat de bovengenoemde bl. 55 het begin is van het derde deel, en dat de eerste bladzijde van het tweede er bij mij uit is gevallen, of er in het geheel niet in geweest. Er wordt immers gesproken van een » *newlich angefangenen*" (1ste deel); daarop: » *schon vermehrten Blumenbuchs*," (2de deel), en eindelijk: » *So jetzt mit mancherley schönen Blumen ausgebessert und gezieret worden*." (3de deel). Is het eene te gewaagde conjectuur om daaruit af te leiden, dat de drie deelen hier in één band aanwezig zijn?

Indien iemand, het *Florilegium Novum* J. TH. DE BRY bezittende, de goedheid wilde hebben het mij eens te leenen, zou hij zeer verpligten Zijn' onderdanigen dienaar,

ARNOLD.

Jacob Buquoy, de Buquoy, du Bucquoy (I.; bl. 257, 375). Ik vermoed dat de laatste spelling (DU BUCQUOY) de juiste is. In de 17de en 18de eeuw leefde er te Amsterdam eene familie DU BUCQUOY. Zoo vind ik aangeteekend dat, in de 17de eeuw, PIETER DU BUCQUOY in het huwelijk trad met ALIDA HARTMAN (dochter van den Heelmeester ISAAK HARTMAN en JAAPJE RODENBURG); deze echtelieden hadden 8 kinderen, drie zoons en vijf dochters; de eerste, onder welke echter geen JACOB voorkomt, stierven ongehuwd; van de dochters was er ééne, JACOBA genaamd, welligt naar den reiziger; eene andere, CATHARINA MARIA DU BUCQUOY, werd de echtgenoot van JACOBUS BROEKMAN, en, bij hem, moeder van CATHARINA ALIDA BROEKMAN, die in den echt trad met DIRK SCHUMER, en daardoor grootmoeder werd van den thans levenden Heer H. KRIEGER SCHUMER.

C. & A.

Swijcht of zwigt Utrecht (I.; bl. 257, 375). In 1481 maakten zich de Stichtschen, onder de regering van DAVID van *Bourgondie*, bij verrassing meester van Naarden. Geen' onderstand ontvangende uit de steden Utrecht en Amersfoort, waarhenen zij boden gezonden hadden (welke onder weg waren omgebragt), konden zij de stad niet houden, plunderden ze dus en voerden hunnen roof op paarden en wagens naar Utrecht, voor eene groote som gelds van het in brand steken der stad afziende. Dan, in hetzelfde jaar, werden zij voor hunne moeite betaald. De Naarders, door hunne bondgenooten gesterkt, vielen in het land van Utrecht, braken de sterke kasteelen van *Emenesse* en *Westbroek*, ten gronde toe, af, versloegen 1500 Stichtschen en bouwden uit den bekomen buit eenen toren, waarop zij lieten schrijven: *Swijgt Utrecht* (BOXHORN, aangehaald door F. HALMA, op het artikel *Naarden*). Over *Oud Naarden* nasporende, vond ik het bovenstaande, welligt verdient het nog een plaatsje. J. H. VAN DALE.

De Blinkert (I.; bl. 258). In het vervolg kan BAVO zich de moeite sparen om het duin met een' dunnen mast te beklimmen, als hij op den echten blinkert wil geweest zijn. Een blinkert is een hooge, onbegroeide *zandduin*; ieder duinbewoner zal, indien men hem den weg vraagt, altijd een blinkert aanwijzen als erkenningspunt, die tusschen de meer begroeide duinen van verre te onderscheiden is. Het duin met een windvaan is geen blinkert, maar dat bij *Kraantje Lek* is steeds *de Blinkert* bij uitnemenheid, die ook (misschien ten onregte) voor het hoogste kale duin, aan den voorkant beschouwd wordt.

Op de vraag of *die ooite Blinck*, van waar men WITTE VAN HAEMSTEDE tot ontzet zag opdagen, de tegenwoordige echte Blinkert is, op die vraag zou ik met deze kunnen antwoorden: is die ooite Blinck dezelfde als:

De Blenk verd-blikkig, hier een Kaukasus verstrekt.
Sdueghds held, die weet of rust, (*) ons veeltijds derwerts trekt.

waarvan H. LZN. SPIEGHEL in zijn *Hertspiegel*, IV, 76, [115?] spreekt?

Bij de gedurige veranderingen, die de duinen door verzanding en verwaaijing ondergaan, is het meer dan waarschijnlijk dat *die*

(*) Gewone spreuk van DIRK VOLKERTZ. KOORNHERT.

ooite Blinck, ten tijde van SPIEGHEL geen' blinkert meer was, evenmin als dat *zijne Blenk*, *die hier een Kaukasus verstrekt*, thans nog onze echte Blinkert zal zijn.

W. v. D. V.

Het » Patertje langs den kant" (I.; bl. 258, 376; II.; 17). Het door BATAVUS, bl. 376, medegedeelde lied, wordt alhier op elk kinderfeest gehoord. Men voegt echter na het vijfde vers, nog een zesde en zevende daarbij, als:

Kom Pater, jij moet scheiden gaan,
Hei, 't was in de Mei.
En nonnetje, jij moet blijven staan,
Hei, 't was in de Mei
Zoo blij,
Hei, 't was in de Mei.

Nu maakt de Pater zich gereed om te vertrekken en weder zijne plaats in den kring in te nemen, doch er volgt oogenblikkelijk op:

En zou dat dan zoo scheiden gaan,
Hei, 't was in de Mei.
En zonder een kusje laten staan?
Hei, 't was in de Mei
Zoo blij,
Hei, 't was in de Mei.

Nu geeft de Pater zijne non een afscheidskus, en het lied begint weder van voor af aan, met wijziging van het woord *Pater* in de eerste regels van het 1e en van het 6e vers, daar men, inplaats van *Pater*, thans *Non* zegt, enz. en bij het einde van het laatste vers het nonnetje thans het midden verlaat, — en, aldus afwisselend, spelen de kleinen voort.

Het liedje wordt niet alleen door de in het midden staande pater en non, maar door al de spelende kinderen gezongen, terwijl de vreemde uitspraak van *blij* = *blei* niet onduidelijk schijnt aan te wijzen, dat de oorsprong van dit lied hier, noch in Zeeland, moet gezocht worden. — J. H. VAN DALE.

Mr. Gilles le Clercq (I.; bl. 258; II.; 18). Deze GILLES, ook voorkomende onder den naam van DE KLERK, wordt gezegd een Regtsgeleerde van *Doornik* geweest te zijn, die een vertrouwd dienaar van LODEWIJK VAN NASSAU was; voorts, dat hij de algemeene Bode geweest is der Edelen, Kooplieden en Consistoriën, van welke vele brieven heen en weêr afgezonden, door hem overgebragt werden. Men leze over hem BRANDT, *Hist. der Reform.*, D. I, bl. 440, alwaar wordt aangehaald STRADA, V, p. 204, 261; en A. UIJTTENHOOVEN, *Gesch. der Hervormde Kerk te Antwerpen*, bl. 268, die ook verwijst naar de *Chronijk van Vlaanderen*, Deel III, St. I, Hoofdst. 13, bl. 312. a.

V. D. N.

Brief des Proconsuls Publius Lentulus (I.; bl. 282). De vrager sla op: PETRUS NIEUWLANDS *Letter- en Oudheid-kundige Verlustingen of ophelderende aanmerkingen over verscheide Bijbelsche, Kerkelijke, Waereldlijke, en Wijsgeerige Keurstoffen*, 4de Deel, XIde Hooftdeel, §II, bl. 438, uitgegeven in 's Gravenhage bij JOHANNES THIERRY, MDCCLXIX; alwaar hij den oorsprong zal vinden van de gemaakte afbeeldingen van CHRISTUS, en inzonderheid eene verhandeling over de echtheid van den brief van LENTULUS, en de persoonsteekening van NICEPHORUS; voorts eene vertaling der persoonsbeschrijving door NICEPHORUS, zoowel van MARIA als van CHRISTUS. NIEUWLAND geeft nog andere schrijvers op, die, uit de H. Schrift, de waarheid er van willen betoogen en betwijfelt de echtheid van dien brief met al de beweringen van hare verdedigers op verscheidene gronden. PERCONTATOR.

Versjes van Claudius (I.; bl. 282). Het bedoelde *Wiegelied* komt voor achter twee andere, die elk op een allerliefst sprookjen zijn gegrond. Het onmiddelijk daarop geplaatste *Wiegelied für* BELESENE *und* EMPFINDSAME *Personen*, is klaarblykelijk er by gevoegd als een soort van Satyre, die den schimp der minachting brengt over hen, die door overmaat van kennis of door sentimentaliteit hun natuurlijk gevoel hebben uitgedoofd, en dus niet meer in staat zijn de waarheid, het edel gevoel, de reine natuur te waardeeren, die tot het hart spreekt in zulke fabelen of sprookjens, — welke in de gezangen des volks meestal dienen om eene groote levenswaarheid of een schoon gevoel uit te drukken.

Het andere versjen zou men, niet letterlijk, maar omschryvenderwijs, aldus kunnen vertalen:

»Ik ben een dichter". Waarop een ander zegt: Vriendlief, ziet gy wel toe wat gy doet met die verklaring, hebt gy wel een goeden blik in deze zaak? Weet gy wel dat een dichter, een waar dichter, dikwijls niet anders te wachten heeft dan een armoedig lot; zoudt gy u te vreden kunnen stellen, en vergenoegd zijn, zoo gy b. v. niets dan eikels en water tot uw onderhoud kondet verkrygen? Zoo gy daartoe niet gereed zijt, wees dan geen dichter!

Hierop nu past uitnemend het opschrift: »*hier liggen voetangels*" (*en klemmen*, zegt men in Holland er by) d. i. hier is een veld vol noodlottige moeielijkheden en bezwaren; namelijk het veld des waren dichters.

L. Tlt.

Versjes van Claudius. Dit is eene lastige vraag; ik zelf wenschte die goed beantwoord te zien, doch vrees dat deze nieuwsgierigheid niet voldaan zal worden; immers, CLAUDIUS zelf getuigt, dat hij zich later noch den zin noch het doel van sommige zijner Extemporés wist te herinneren, zooals b. v. zijn » *Wiegelied voor belezene en geoefende lieden*".

Zoo heeft hij meer geschreven, dat voor ons en in onze dagen niet even verstaanbaar is. (Zie WILDSCHUT). TOM.

Tijl Uilenspiegel (I.; bl. 282). Deze bekende Duitsche gelukzoeker is in het laatst der 13de eeuw te Kneitlingen bij Schöppenstadt, in het Brunswijksche, of wel in het Lauenburgsche dorp Pampau geboren. Alleen uit liefhebberij van rond te slenteren, bezocht hij Neder-Saksen, Polen, Westfalen, en kwam zelfs te Rome. Hij stierf in het jaar 1350 te Möllen bij Lubeck, alwaar nog een grafzerk is met toespeling op zijnen naam; een uil met een' spiegel, waardoor alzoo zijne begraafplaats wordt aangeduid. In welken tijd 's mans ontmoetingen op deze reizen het eerst opgeschreven zijn, kan met geene zekerheid vermeld worden. Waarschijnlijk is dit geschied in de platduitsche spraak, terwijl het opmerking verdient, dat SEBASTIAAN BRANDT reeds van hem gewaagd heeft in den jare 1490. De meest bekende uitgaven zijn van 1520, van 1571 en van 1736. KAREL FLÖGEL, *Geschiedenis der Hofnarren*, en GÖRRES, *Over Duitsche Volksboeken*, zijn omtrent hem te raadplegen. Zijn naam heeft aan de Fransche taal het aardige woord »espiègle" geschonken, 't welk door de Akademie aangenomen is, en van een geestigen, vernuftigen grappenmaker gebezigd pleegt te worden.

Bij den toren van de groote kerk te Damme is ook een grafsteen geweest, alwaar een katuil was afgebeeld, zittende op een spiegel, met dit opschrift: »*Sta viator.* THYLIUM UILEN- » SPIEGEL *aspice sedentem et pro ludii et morologi » salute Deum precari supplicantem.* Obiit anno » 1301." d. i. » Sta stil, wandelaar. Aan- » schouw TIJL UILENSPIEGEL neêrgezeten, en » u smeekende God te bidden, om de zielrust » van den snaak en grappenmaker. Hij stierf in » het jaar 1301." Hieruit zou kunnen blijken, dat men aan twee UILENSPIEGELS te denken heeft, welligt vader en zoon, waarvan gene in Vlaanderen en deze in Saksen het levenslicht gezien mag hebben. De kwinkslagen dezer beide grappenmakers zouden dan in éénen bundel zijn te zamen gebragt, iets dat gansch niet onmogelijk is.

P. E. V. D. Z.

[Den hoofdinhoud dezes verhaals hebben wij in de berigten van J. S. S. en L. Tlt. wedergevonden. Slechts dat zij én de geschrevene verzameling, én den grafsteen te Damme met de gissing daarvan afgeleid, onaangeroerd laten. De bron, waaruit zij geput hebben, is de *Allgemeine Deutsche Real-Encyclopädie für die gebildeten Stände (Conversations-Lexicon)* te Leipzig door F. A. BROCKHAUS uitgegeven.

Eensluidend zijn ook omtrent de geboorte en dood van UILENSPIEGEL de opgaven ons door J. M., Σ. en L. C. S. toegezonden. Laatstgenoemde, wiens in 't Fransch vervaardigd opstel belangrijk heeten mag, deelt ons nopens dit onderwerp eenige bijzonderheden mede, overwaardig ter kennis te worden gebragt van allen, die zich geener koude onverschilligheid bewust zijn jegens de nagedachtenis van den verwonderlijken man in kwestie. Maar aleer daarvan verslag te doen, willen wij de opmerking niet terughouden, die hij, als om onzen held te karakterizeeren, aan het hoofd zijner memorie heeft ter nedergesteld. »Cette ancienne Allemagne", zegt hij, »si gaie, a »fourni aux Français l'un des mots les plus facétieux »et les plus narquois de leur langue: le mot »Espiè- »gle", qui n'a d'autre origine que le nom du malin »EULENSPIEGEL, dont les bons tours ont eu dans leur »époque la même célébrité que ceux de GILBLAS et de »MASCARILLE". — En nu hoort het volgende: »l'E- »tranger qui visite Zeitlingen (sic), est conduit par les »habitans du lieu près de la maison qui a l'honneur »de renfermer le berceau d' E. S. L'on montre même »pour de l'argent les habits que cet intéressant per- »sonnage a portés. Son tombeau, que la petite ville »de Möllen conserve avec vénération, est aussi un »but de pélerinage. Voici un trait d'histoire qui se »rapporte à la ville de Möllen. — L'an 1291, elle fut »vendue par les Ducs de Saxe ERNEST et ERIC à ceux »de Lubeck, pour la somme de 9737 marcs, 8 deniers »et en sus pour 3 lévriers bleus. — On lit cette épitaphe sur le monument restauré de TIJL UILENSPIEGEL:

„Anno 1350 is duuse [?] steen upgehafen,
TIJLLE UILENSPIEGEL lehnet hier unter begraven.
Mirkt wol und denkt dar an,
All di hier voor over gaan
Wat ik gewest up erden".

»c. à. d.: »L'an 1350 cette pierre fut levée; »»elle couvre le tombeau de T. U. Vous tous qui »»passez ici près, observez bien et souvenez-vous de »»ce que j'ai été sur la terre. Tôt ou tard, il faut que »»vous soyez tous égaux à moi".

»l'On trouve sur le tombeau ses armes. Les deux »hauts bouts de la pierre sont chargés d'un hibou et »d'un miroir, taillés en relief pour marquer le nom »du défunt".

Van Σ vernemen wij, wie onzen vriend het leven geschonken hebben, namelijk, KLAAS UILENSPIEGEL en ANNA WORTBECK. Sprekende van het graf te Damme met het jaartal 1301, gelooft ook hij, dat aan dezen KLAAS, vader van onzen vermaarden TIJL, te moeten toekennen.

De drie genoemde berigtgevers helpen ons voorts aan eenig onderrigt nopens de letterkundige historie der snakerijen van onzen UILENSPIEGEL. Deze, die, gelijk J. M. het uitdrukt, „een kapitaal van volks- „vernuft bevatten, waarvan elk geslacht rente trekt", schijnen ook hun toe oorspronkelijk in het platduitsch te zijn te boek gesteld; hebben, volgens Σ., hare oudste Hoogduitsche bewerking te danken aan den Franciskaner monnik THOMAS MÜRNER; zijn, naar het, GÖRRES afgeluisterde, berigt zoo van Σ. als van J. M., het eerst in die taal verschenen te Straatsburg, ten jare 1519; en vinden zich, naar aller getuigenis, terug in eene menigte vertalingen, waarvan niet slechts Franschen, Engelschen, Nederlanders, ja Deenen, Bohemers en Polen de hunne mogen aanwijzen, maar waardoor haar ook het Latijnsche kleed niet vreemd gebleven is, en dat zoo in proza als poëzy. In ons Nederduitsch zou de eerste vertaling in het licht gekomen zijn te Rotterdam, ten jare 1613, welke datum echter te jong geoordeeld wordt door J. M., die ten slotte als zijne bronnen opgeeft, behalve den reeds genoemden GÖRRES, *Die teut. Volksbücher*, Heidelb. 1807, bl. 199, — F. BOUTERWEK, *Gesch. d. Poesie und Beredsamkeit*, Gött. 1812, IX, bl. 336, F. HORN, *Die Poesie und Beredsamkeit der Deutschen*, Berl. 1822, I, bl. 118—119, K. ROSENKRANZ, *Gesch. der Deut. Poesie im Mittelalter*, Halle 1830, bl. 408, G. G. GERVINUS, *Gesch. der poet. National Literat.*, Leipz. 1844,

bl. 341 volg. Eindelijk onderscheidt zich onze Fransche beantwoorder ook hier door eene merkwaardige bijzonderheid. Hij toch verhaalt, dat, toen de Europesche Christenheid door de Hervorming in twee vijandige kampen verdeeld was, men ook twee verschillende uitgaven had van dit tafereel der schelmerijën van een vroeger tijdperk, de eene voor de Katholieken bestemd, de andere voor de Lutherschen.

Tot nog toe vermeldden wij de resultaten dier Navorschers, welke als grondslag hunner berigten aangenomen hebben het historisch bestaan des Hoogduitschen UILENSPIEGELS. Eene geheel andere hypothese is door V. D. N., CONSTANTER en N. P. BIBLIOPHILUS voorgedragen. Hooren wij den eerstgenoemde]:

Tijl Uilenspiegel. Wanneer men de werken van SANDERUS (*Fland. Illust.*) en FOPPENS (*Bibl. Belg.*) raadpleegt, en voorts kennis neemt van wat in navolging van dezen bij PAQUOT, *Mémoires littéraires des P. B.*, staat aangeteekend — dan zal men bemerken, dat de vraag van H. W. K. nog niet zoo stellig kan beantwoord worden. Volgens hen zou de eigenlijke naam van den bedoelden UILENSPIEGEL: JACQUES VAN MEERLANDT of MIERLANDT of MEELLANDT (bij ons meer bekend als JACOB VAN MAERLANT) geweest zijn, en hij dus als een man voorkomen, zeer ervaren in de wijsbegeerte van dien tijd, vooral in de welsprekendheid en Vlaamsche dichtkunde, geboortig van Damme bij Brugge, waar hij het ambt van Griffier bekleed hebbe, en omstreeks 1300 overleden zij. Dit wordt echter door anderen wedersproken. Men leze de voorrede van CLIGNETT, bij de uitgave van MAERLANT's *Spiegel Historiael*, Leyden 1784. Wat nu betreft de aanleiding tot den naam UILENSPIEGEL, deze schijnt nog meer in het onzekere te zijn. Sommigen denken aan den uil van MINERVA, die bij de beeldtenis van VAN MAERLANT uitgehouwen staat; anderen aan de naamsverwisseling, welligt een werk wedervaren, dat door hem in het licht gegeven en »Lekenspiegel" betiteld zoude zijn. Doch weder anderen meenen, dat deze THIJL ULENSPIEGEL van Duitschen oorsprong geweest is, waarover men zie MARTINIÈRE, *Dict. Géogr.* v. *Möllen*, 1735; ook FLÖGEL, *Komisch. Litt.* III. B. § 587. In de *Almanak voor Blijgeestigen*, 1835; vindt men eene *Verhandeling over de Narren* en THYLL UILENSPIEGEL. Daar bestaat een portret, waaronder men leest: » Het recht Conterfytsel van THYL » ULENSPIEGEL, welcken begraven leyt tot » Dam̃, eene myle van Brugge, ende twee » van Sluys, in de groote kerk, op wiens » sarck aldus in 't latijn geschreven staet: » » Sta Viator. THYLIUM ULENSPIEGEL aspice » » sedentem, et pro ludij et Morologi salute » » Deum praecare supplicem. Ob. an. 1301." d. i. » Staet stil, gy die hier voor by gaet. » » Siet hier THYL ULENSPIEGEL geseten, en bidt » » Godt voor de welvaert des Snaeck en Guichelaer. Sterft anno 1301." GASPAR DE » HOLLANDER, excudit." V. D. N.

[CONSTANTER en N. P. BIBLIOPHILUS verklaren het gevoelen van GÖRRES aan te kleven (bij V. D. BERGH, *Nederlandsche Volksromans*, bl. 156), volgens wien » het boek onder den naam van UILENSPIEGEL bekend, » eerst langzamerhand verzameld en tot een geheel zou » zijn gebragt, dat als een schat van volksgeestigheid » den boer een huispostil en nooit verdroogende bron » van scherts en vrolijkheid naar zijn hart was". De laatste ontveinst zich niet den strijd tusschen dit denkbeeld en de beslissende uitspraak van Prof. VISSCHER, die (*Hist. Tijdschr.* II, 25) zoo krachtig voor den geschiedkundigen UILENSPIEGEL opgekomen is, en naar wien hij ook verwijst ter juiste kennis van de bibliographie der snakerijën. CONSTANTER gewaagt van de dwaling, waardoor men vroeger dikwijls verleid is, het graf van MAERLANT voor dat van UILENSPIEGEL aan te zien, brengt haar in verband met de bewering, in het volksboek 't welk diens naam draagt, geuit, dat hij te Damme zou begraven zijn, en heeft de reden der verwarring gevonden in het *Belgisch Museum*, 1838, bl. 459.]

Claegebeer (I.; bl. 282). Onder verbetering lees ik dit aldus: » Ware het dat eenig man een ander wondde, (zoodanig) dat (het) eene klaagbare wonde waar", d. i. eene wonde, waarover de verwonder bij den Heer of Regter *beklaagbaar* was. Dit schijnt ook te blijken uit het volgende: » en zal daarna den *klager* beteren", enz. J. H. VAN DALE.

[Niet anders CONSTANTER, die „eene claegebeer wonde" omschreven heeft: „ eene wonde zwaar en bedenkelijk genoeg, om tot eene geregtelijke aanklagt aanleiding te geven". — En is voorts dezelfde verklaring nog door *** en L. J. ingezonden.]

Tapijten op de zaal der Staten van Holland (I.; bl. 282). Deze vergaderplaats der Staten bevond zich op het Binnenhof te 's Gravenhage, tusschen het Stadhouderlijk Kwartier en de Hofkapel. Zij was lang 66, breed 54½ voet en zeer hoog overwelfd. Omtrent de tapijten daarin, lezen wij in DE RIEMER's *Beschrijving van 's Gravenhage*: » de wanden zijn verciert met de fraaiste tapijten, die de weefkonst ooit heeft voortgebragt, zulks men in twijfel zoude konnen trekken of ze met de naalde dan met het penzeel zijn uitgewrogt; om hoog ziet men afgebeeld allerhande natiën en volkeren van de vier bekende deelen der werreld, ieder na den aart en wijze van hun land gekleed, zig vertoonende over een baluster, als ziende in de zaale." Dit laatste was schilderwerk en kon onzen voormaligen Staten een voorsmaak geven van de even hoog geplaatste loges in de tegenwoordige Tweede Kamer der Staten-Generaal. Volgens de groote plaat in genoemde *Beschrijving* en eene kleinere in de *Tegenwoordige Staat*, stelden de tapijten landschappen met bouwvallen voor, en waren zij negen in getal, als vijf in de vakken tegenover de ramen aan den vijver, en vier voor de deuren aan de einden der zaal. Of zij nog bestaan en waar? is mij niet bekend. C. W. BRUINVIS.

Tapijten op de zaal der Staten van Holland. Als bijdrage ter oplossing vermelden wij, dat W(ILLEM) VELDEN (zou hij ook de man van ELSJE VAN HOUWENINGEN geweest zijn, schoon die WILLEM VAN DEN VELDE heette?) in 1659 te 's Gravenhage een werk in 4°. uitgegeven heeft, ten titel voerende: *Hoftapijt van de Staatzaal.* — Zie J. VAN ABKOUDE, *Naamregister* enz. 1ste D. bl. 375. Later dan 1653 (in de *Resolutien* der Staten van Holland, genomen 12 Dec. 1657 en 9 Mei 1658) werd er besloten om de Vergaderplaats ook met behoorlijke *vloerkleeden* te voorzien, behoudens » reguardt op de noodige *mesnage* van 's lands finantiën", maar tevens overeenkomstig » de *eere* ende *digniteyt* van hare Edele Groot Mog." Eerst, wel is waar, was daarvoor vastgesteld eene som van » thien Carol. guldens de elle", doch, in de jongste *Resolutie*, was de prijs aan het oordeel van lasthebbers overgelaten.

ELSEVIER.

[L. J. 's antwoord hoe beknopt ook, verhelpt de onzekerheid, door den Heer BRUINVIS in het uiterst eind zijner mededeeling uitgedrukt. Immers hij wijst op het Binnenhof, eene der zalen die naar den Vijverberg uitzien, om thans nog V.S. de gelegenheid te geven, zich in de beschouwing der tapijten te verlustigen].

Dichters der Evangelische Gezangen (I.; bl. 282). De begeerde lijst is ons door zes Navorschers toegezonden, nl. door G. P. ROOS, C. G. B. *te G.*, P. E. V. D. Z., VAN BR. *te V.l.beek*, EEN KWAK en POMPONIUS. Groote eenstemmigheid heerscht over 't algemeen in hunne opgaven. Zoo die hier of daar gemist wordt, het verschil is bijkans overal meer schijnbaar dan wezenlijk, en ligt te verklaren door de omstandigheid, dat niet weinige der Evang. Gezangen van vreemden oorsprong zijn, en dus om tot hunnen Hollandschen vorm te geraken, meer dan éène dichterlijke bewerking hebben noodig gehad. Vriendelijke verwijzingen danken wij aan JOHAN M. PRESBURG en aan J. C. K. De eerste herinnert ons de *Lijst van Gezangendichters*, in 1849 te Deventer bij J. DE LANGE in 't licht gegeven; een boekske, dat, naar hij met grond aanmerkt, om zijne 24 bladzijden, wel voor luttel gelds verkrijgbaar zal wezen. J. C. K. heeft de gewenschte nomenclatuur gevonden in het Kerkelijk Weekblad: *de Hervorming*, A°. 1849, N°. 21, 23, 32, 33 en 40; vestigt onze aandacht op de biographische schets in de *Kerkelijke Courant*, 1851, N°. 17; en vermeldt van hetzelfde Tijdschrift, N°. 3 des tegenwoordigen jaargangs, voor wie ook verlangen mogt de componisten der zangwijzen te leeren kennen. — Wij geven hier het resultaat der zesvoudige mededeeling, verduidelijkt en aangevuld, waar 't dienstig was, door hetgeen sommige citaten van J.C.K. beschikbaar voor ons gemaakt hebben.

Gezang 1. AHASV. V. D. BERG; 2. JOHANNA ELIZABETH VAN DE VELDE, geb. HELMCKE; 3. AHASV. V. D. BERG (Het » Te Deum" van AUGUSTINUS of AMBROSIUS verduitscht, gelijk VAN BR. te regt heeft aangeteekend); 4. AMBROSIUS JUSTUS ZUBLI; 5. JAN SCHARP; 6. AHASV. V. D. BERG (naar een Hoogd. gedicht van BALTHASAR MÜNTER); 7. Dezelfde (naar het Hoogd. van C. C. STURM); 8 en 9. Dezelfde (naar het Hoogd. van MÜNTER); 10. en 11. RHIJNVIS FEITH; 12. AHASV. V. D. BERG (naar het Hoogd. van GELLERT); 13. Dezelfde (naar het Hoogd. van J. A. CRAMER); 14. RHIJNVIS FEITH; 15. HIERONYMUS VAN ALPHEN; 16. AHASV. V. D. BERG (naar GELLERT); 17. ABRAHAM RUTGERS (naar het Hoogd. van GEORGE NEUMARK, van Hamburg, die, wat P. E. V. D. ZEE ons herinnert, dit lied in den bangsten nood vervaardigd heeft); 18. AHASV. V. D. BERG; 19. BERNARDUS VAN WEEMEN; 20. HIERON. V. ALPHEN; 21. JODOCUS VAN LODENSTEIJN; 22. HIERON. VAN ALPHEN; 23. RHIJNV. FEITH; 24. JOANNES PETRUS KLEIJN; 25 en 26. RHIJNV. FEITH; 27. HIERON. V. ALPHEN; 28. Mejufvr. ... VAN LIER; 29. AHASV. V. D. BERG (naar CRAMER); 30. JOANNES RUTGERS; 31. RHIJNV. FEITH; 32 en 33. AHASV. V. D. BERG, (naar CRAMER); 34. Dezelfde; 35. RHIJNV. FEITH; 36. AHASV. V. D. BERG; 37. RHIJNV. FEITH; 38 en 39. JAN SCHARP; 40. JOANNES RUTGERS; 41. AHASV. V. D. BERG, (naar KLOPSTOCK); 42. PIETER LEONARD VAN DE KASTEELE, (naar GELLERT); 43. J. VAN LODENSTEIJN; 44. Mev. CLARA FEYOENA [?] VAN RAESFELT, geb. VAN SIJTSEMA; 45, 46 en 47. P. L. V. D. KASTEELE; 48. RHIJNV. FEITH; 49. JAN HINLOPEN; 50. Mej. J. E. V. D. VELDE, geb. HELMCKE; 51. HIERON. VAN ALPHEN; 52. JAN SCHARP; 53 en 54. RHIJNV. FEITH; 55. Onbekend, (uit het Kleefsche Gezangenboek); 56. JAN HINLOPEN; 57. AHASV. V. D. BERG; 58. Dezelfde, (naar het Hoogduitsche lied van J. A. SCHLEGEL); 59 en 60. Dezelfde, (naar GELLERT); 61. JAN SCHARP; 62. JODOC. V. LODENSTEIJN; 63. ABR. RUTGRS; 64. JOHANNES VOLLENHOVE; 65. HIERON. VAN ALPHEN; 66. RHIJNV. FEITH; 67. AHASV. V. D. BERG, (naar LAVATER); 68. JOD. VAN LODENSTEIJN; 69. HIERON. V. ALPHEN; 70. JOANNES RUTGERS, (naar GELLERT); 71. JAN HINLOPEN, (naar GELLERT); 72. Dezelfde, (naar GELLERT vervaardigd en uit den bundel der Doopsgezinden overgenomen); 73. AHASV. V. D. BERG, (naar GELLERT); 74. Dezelfde, (naar CRAMER); 75. Dezelfde; 76. GERARD BRANDT JR.; 77. ASSUERUS DOIJER; 78. JAN SCHARP; 79. Mej. J. E. V. D. VELDE, geb. HELMCKE; 80 en 81. AHASV. V. D. BERG; 82. RHIJNV. FEITH; 83. AHASV. V. D. BERG; 84. RHIJNV. FEITH; 85. Mej. J. E. V. D. VELDE, geb. HELMCKE; 86. Mej. JOHANNA PETRONELLA DRIJFHOUT; 87. HIERON. VAN ALPHEN; 88 en 89. RHIJNV. FEITH; 90. Onbekend, (naar LAVATER); 91. HERMANUS ADRIANUS BRUINING;

92. AHASV. V. D. BERG; 93. RHIJNV. FEITH; 94, 95, 96 en 97. JOANNES RUTGERS; 98. RHIJNVIS FEITH; 99 en 100. JOANNES RUTGERS; 101. AHASV. V. D. BERG; 102 en 103. HIERON. V. ALPHEN; 104 en 105. AHASV. V. D. BERG; 106. Dezelfde (naar KLOPSTOCK); 107. BERNARDUS DE BOSCH; 108. HIERON. V. ALPHEN; 109. JOANNES RUTGERS; 110. RHIJNV. FEITH; 111 en 112. P. L. V. D. KASTEELE; 113. RHIJNVIS FEITH; 114. P. L. V. D. KASTEELE; 115. Onbekend; 116. HERM. ADR. BRUINING; 117. JOANNES RUTGERS; 118. P. L. V. D. KASTEELE; 119. Dezelfde (naar GELLERT); 120. RUTGER SCHUTTE; 121. RHIJNVIS FEITH; 122. P. L. V. D. KASTEELE; 123. J. SCHARP; 124. AHASV. V. D. BERG (naar SCHLEGEL); 125. JOHANNES VOLLENHOVE; 126 en 127. HIERON. VAN ALPHEN; 128. RHIJNVIS FEITH; 129. ..... BARBAZ; 130. RHIJNVIS FEITH; 131. AHASV. V. D. BERG; 132. BERNARDUS ELIKINK; 133. JOHANNES VOLLENHOVE; 134. ABRAH. RUTGERS; 135. AHASV. V. D. BERG (naar GELLERT); 136. Dezelfde (naar LAVATER); 137. Dezelfde (naar GELLERT); 138. HIERON. V. ALPHEN (naar LAVATER); 139. HERM. ADR. BRUINING; 140. AHASV. V. D. BERG (naar KLOPSTOCK); 141. RHIJNVIS FEITH; 142. HERM. ADR. BRUINING; 143. P. L. V. D. KASTEELE; 144. RHIJNVIS FEITH; 145. AHASV. V. D. BERG; 146. HIERON. VAN ALPHEN; 147. Mej. J. E. V. D. VELDE, geb. HELMCKE; 148. HERM. ADR. BRUINING; 149. P. L. V. D. KASTEELE; 150. J. RUTGERS; 151. AHASV. V. D. BERG; 152. RHIJNVIS FEITH; 153. JOHANNES RUTGERS; 154. Mevr. C. F. VAN RAESFELT, geb. VAN SYTSEMA; 155. JAN SCHARP; 156. AHASV. V. D. BERG (naar LUTHER, die, gelijk door VAN BR. is opgemerkt, dit lied als in het gezigt des doods had uitgestort, toen hij naar Worms reisde om zich voor den Keizer en het Rijk te verantwoorden); 157. Dezelfde; 158. RHIJNV. FEITH; 159. P. L. VAN DE KASTEELE; 160. RHIJNVIS FEITH: 161. JOH. RUTGERS; 162. BERNARDUS VAN WEEMEN; 163 en 164. AHASV. V. D. BERG; 165. WILLEM BILDERDIJK (naar MÜNTER); 166. RHIJNVIS FEITH; 167. AHASV. V. D. BERG (naar STURM); 168. JOHANNES CORNELIUS BOOT (naar STURM); 169. RUTGER SCHUTTE; 170. JAN JORDENS; 171 en 172. RHIJNVIS FEITH; 173. JAN SCHARP; 174 en 175. Mej. J. E. V. D. VELDE, geb. HELMCKE; 176 en 177. AHASV. V. D. BERG; 178. ABRAH. RUTGERS; 179. RHIJNVIS FEITH; 180. ABRAH. RUTGERS; 181. AHASV. VAN DEN BERG (naar KLOPSTOCK); 182. WILLEM DE ROO; 183. Mej. ANNA MARIA MOENS; 184. AHASV. V. D. BERG; 185. WILLEM SLUITER; 186. AHASV. V. D. BERG; 187. RHIJNV. FEITH; 188. AHASV. V. D. BERG; 189. HIERON. VAN ALPHEN; 190. WILLEM SLUITER; 191. RHIJNVIS FEITH; 192. AHASV. V. D. BERG (naar GELLERT).

»Hadden wij vroeger een bundel Gezangen?" vraagt G. P. ROOS aan het slot zijner lijst van dichteren. Het ontkennend antwoord hierop is eene uitgemaakte zaak, en het zal welligt genoegzaam zijn, naar het woord »aan de Hervormde Gemeenten" te verwijzen, 't welk aan het hoofd van den besproken bundel de plaats eener Voorrede of Inleiding bekleedt. Dat stuk wordt onmiddelijk gevolgd door eene »Verklaring", waarvan wij hopen dat de kracht en beteekenis voldoende zullen wezen in de schatting van G. P. ROOS, om hem zijne andere voorgestelde vraag: »Is de Evangelische bundel *hervormd*"? als opgelost te doen beschouwen. Ten laatste vermelden wij het bezwaar deszelfden Navorschers tegen uitdrukkingen als deze: »Hervormde Diaconie", »Hervormde Kerk (-gebouw)", »Hervormde Gezangbundel" en de voorkeur door hem toegekend aan de zegswijzen bij omschrijving: »Diaconie bij de gemeente der Hervormden", »Kerk der Hervormden", »Gezangbundel der Hervormden".

Ultrajectinus (I.; bl. 282). ULTRAJECTINUS was geen ander dan de uitgever S. DE WAAL zelve.

POMPONIUS.

Bernardus Bosch (I.; bl. 282). BERNARDUS BOSCH, geboren te Deventer, den 4den September 1746, is gestorven in December 1803, op het buitenverblijf *Zeldenrust*, aan den Scheveningschen weg, toebehoorende aan den Heer OOSTHUIJSEN. Zijne autobiographie vindt men achter het derde deel zijner *Verspreide Gedichten*, in 1803 uitgegeven. Een minder loflijk levensberigt komt voor bij P. G. WITSEN GEYSBEEK, in diens *Biogr. Anth. en Crit. Woordenboek der Nederduitsche Dichters*, I, 343, volg.

J. C. K.

[Dezelfde opgave danken wij aan DESIDEER, V. D. N., Σ., C. W. B. en T. T. H. J. — V. D. N. prijst den Heer OOSTHUIJSEN om de edelmoediglijk verleende huisvesting aan onzen BERNARDUS. C. W. B. gedenkt de kommerlijke omstandigheden, die de laatste levensjaren des Godgeleerden Patriots gekenmerkt hebben, nadat de revolutiegeest, grillig als die is, hem zijne betrekking van Representant ontnomen had. T. T. H. J. geeft ons het kort begrip van 's mans loopbaan als predikant, door de opnoeming der verschillende plaatsen, waar hij in heilige dienst is werkzaam geweest, t. w. Spanbroek, Oud-Karspel, Vollenhoven en Diemen.]

Vereering des ooijevaars (I.; bl. 282). Van de vroegste tijden af werd bij Egyptenaars, Grieken en Romeinen de ooijevaar in eer en achting gehouden. Als hoofdoorzaak van dit verschijnsel noemen wij de vele goede hoedanigheden, die bij deze diersoort worden opgemerkt.

BUFFON schrijft den ooijevaars matigheid, getrouwheid, kinder- en ouderliefde, en nog meer andere deugden toe. »De wet om zijne ouders te verzorgen", zegt hij, »werd bij de Grieken ter hunner eere gemaakt, en naar hunnen naam genoemd". Daarom was het ook eene misdaad dezen vogel te dooden.

In alle landen van Europa, Engeland uitgezonderd, treft men den ooijevaar aan, die steeds overal waar hij komt, een gunstig onthaal genieten mag.

Geen wonder. Het land rondom zijne verblijfplaats wordt door hem rein gehouden van insekten, kikvorschen en muizen, welke, met visschen en kleine slangen, zijn voedsel uitmaken.

Het is buiten twijfel een louter overblijfsel van de oudheid, dat de ooijevaar nog heden, door het bijgeloof onder de Christenen, zoowel in ons vaderland als elders, voor een geluksbode en beschermer des huizes, waarop hij nestelt, gehouden wordt. Hij staat ook in hoog aanzien bij de Mahomedanen, wier Profeet hem tot zijnen lieveling gekozen had.

J. J. WOLFS.

[Geen ander getuigenis wordt door G. E. J. RIJK gegeven. Ook hij heeft BUFFON geraadpleegd, wiens aanhaling uit AELIANUS hij te berde brengt, om in zekere goede eigenschappen des ooijevaars de voorname oorzaak van den godsdienstigen eerbied te vinden, door de Egyptenaren, gelijk bekend is, voor dezen vogel gekoesterd. Ook hem komt eenig verband aannemelijk voor tusschen dezen zin der oudheid en het ook in onzen christelijken tijd niet uitgewischte volksgeloof aan des ooijevaars zegenaanbrengende verschijning. HENRY heeft nog andere berigten uit ver-vervlogene eeuwen opgeteekend. Met name dat van PLINIUS (*Hist. Nat.*, l. X. c. 23) volgens hetwelk de Thessaliers zich wel wachtten op de jagt een ooijevaar neder te vellen, als op welk vergrijp in hunne wetten eene straf gesteld was, gelijk aan die tegen den manslag voorgeschreven; — benevens dat van ARISTOTELES, waarbij de grond dezer zonderlinge strengheid wordt medegedeeld. Immers het waren ooijevaars, die Thessalië van eene groote menigte slangen verlost hadden, en nog steeds zoude het land onbewoonbaar geweest zijn door het ongedierte, zoo niet met een geducht verbod tegen het dooden van dezen weldoener gewaakt was.]

Vereering des ooijevaars. Opmerkelijk is het, hoe deze vogel, men mag bijna zeggen op den ganschen aardbodem, met eerbied en onderscheiding behandeld wordt. Dezelfde achting, die bij ons en in andere streken van Europa den witten ooijevaar ten deel valt, koestert de zwarte bewoner van Midden-Afrika, jegens zijnen in kleur hem gelijkenden beschutsvogel. Wij lezen dienaangaande o. a. het volgende in de zeer belangrijke en lezenswaardige *Beschrijving van Kordofan*, door den Boheemschen reiziger PALME, op bl. 196, van de onlangs verschenen Hollandsche vertaling:

»De zwarte ooijevaars nemen bijna al de huizen in de dorpen in, en men ziet dan ook schier op elk huis eenen korf, welke den nok van het huis vormt, en dezen vogel tot nest dient, waardoor hem de moeite bespaard wordt van er zelf een te bouwen. Men zou zich aan de grootste scheldwoorden blootstellen, als men het wagen wilde eenen ooijevaar eenig kwaad te doen, en ware de vrees voor de blanken niet zoo groot, zoo zoude het ook aanleiding kunnen geven tot gevoelige bewijzen van ontevredenheid van de zijde der inwoners; want deze zijn ten opzigte van dezen vogel even bijgeloovig als in eenige streken van Europa het geval is met den witten ooijevaar. Men vindt ze echter ook zoo tam, dat zij, even als de ganzen, in de dorpen op de straten rondloopen; ik was dikwijls genoodzaakt hen met mijnen stok na te werpen, als ik met hen in gezelschap op de weide insecten verzamelde, want zij waren veel vlugger in het opzoeken dan ik, en snapten mij de kevers voor den neus weg."

H...

Galgestraf op zwanendoodslag (I.; bl. 282). Het houden van zwanen was in oude tijden een uitsluitend heerlijk recht. Het dooden eener zwaan was dus schending van het eigendom van den lands- of ambachtsheer, beschimping van zijne heerlijke rechten, en bygevolg een groot misdrijf. Ook kan de eerbied voor die vogelsoort, waarvan nog sporen overig zijn in liederen enz., er toe bygedragen hebben, zulk eene zware straf op hunnen doodslag te stellen; alsmede hetzelfde beginsel, dat op veedieverij de doodstraf deed zetten, de overtuiging namelijk, dat ontvreemding of schending van hetgeen niet achter slot en grendel weggeborgen, maar aan de publieke eerlijkheid is toevertrouwd, voorbeeldig moest geboet worden.

L. Tlt.

Vraagteekens.

Letters op een' » Fabri Thesaurus". De ondergeteekende bezit een' FABRI *Thesaurus*, in twee deelen, in heel leder gebonden. Op de vier kanten der banden staat, met gouden letters:

P. A. E. M.

en daaronder:

CONSTANTER.

Wat beteekenen deze letters? F. M.

Napoleon's togt over het Zwin. Ik meen ergens gelezen te hebben, dat NAPOLEONS togt over het *Zwin*, den 3den October 1811, zich door eenige bijzonderheden gekenmerkt heeft, welke mij echter ontgaan zijn. Wie zou mij die kunnen mededeelen, of willen aanwijzen, waar ik ze weder lezen kan? B.

K. F. Bendorp. Bij IMMERZEEL, *De Levens en Werken der Holl. en Vlaamsche Kunstschilders, Beeldhouwers, Graveurs en Bouwmeesters,* Deel I, bl. 40, vindt men melding gemaakt van zekeren graveur: KAREL FREDERIK BENDORP, geboren te *Sas van Gent* in 1736 en overleden te *Dordrecht* in 1814. Ik wenschte wel *de datums van geboorte en overlijden* van dezen kunstenaar te weten, en zoo mogelijk nog eene en andere biographische bijzonderheid, welke in het genoemde werk verzwegen is.

B.

J. Macquet. Gaarne ontving ik eene beknopte levensschets van den Zeeuwschen dichter JAN MACQUET, met naauwkeurige vermelding van de tijden en plaatsen van zijne geboorte en zijn overlijden. B.

Opschrift op de grafstede van J. D. Bn. van der Capellen. In het bezit zijnde van eenige portretten van JOHAN DERK Baron VAN DER CAPELLEN TOT DEN POLL, enz., eene afdruk zijner sententie en afbeeldingen van het grafgesticht der familie van dien naam, zoo in welstand als na de verwoesting, alsmede van een fragment eener toetssteenen plaat, van genoemd Monument herkomstig, waarin eenige met goud opgewerkte letters gebeiteld staan: zoo wenschte ik, in verband van een en ander, ook gaarne met den geheelen inhoud dier inscriptie bekend te worden, mij daartoe bij de lezers van DE NAVORSCHER aanbevelende.

C. P. B.

Blaauw Maandag. Welke kan toch de oorsprong zijn van deze zonderlinge uitdrukking, die veelal in de beteekenis van *kort* gebezigd wordt? Men zegt bij voorbeeld: »hij is een' *blaauwen Maandag* hier geweest".

J. W. H. C.

Rangnamen bij het leger. De benamingen van alle hoogere en mindere rangen bij onze landmagt zijn, bijna zonder uitzondering, van Franschen oorsprong — *Generaal, Colonel, Majoor, Kapitein, Luitenant, Adjudant, Sergeant, Korporaal,* enz. Hoe werden alle deze betrekkingen in vroegeren tijd, toen wij nog niet zoo verfranscht waren, bij onze legers genoemd? Wanneer, bij welke gelegenheid, onder welke omstandigheden, zijn bovengemelde vreemde benamingen, die niet, zonder belagchelijkheid, in goed Nederduitsch over te brengen zijn, bij onze landmagt ingevoerd?

P. J. v. M.

Tabaksverbruiking. Hoeveel Nederlandsche ponden Tabak rekent men dat gemiddeld jaarlijks in Europa ingevoerd, geteeld en verbruikt worden; op hoeveel komt de waarde daaraan toegeschreven; en welk land heeft, in evenredigheid tot het getal inwoners, het grootste aandeel in de tabaks-verbruiking? W. T.

Goejanverwellensluis; Nederlandsche planetaria in de achtste eeuw. Wat mag de reden zijn dat de Heer VAN LENNEP, in zijne *Gesch. van Noord-Nederland,* schrijft: *Goejanverwellensluis* en Prof. VISSCHER, *Jan-Goverwellensluis?* en wat bedoelt eerstgenoemde met de *Uurwerken en Werktuigen, die,* in de achtste eeuw in ons vaderland vervaardigd, *den loop der sterren aanwezen.* Zie Deel I, p. 47. K. OTS.

De Biebelabonsche berg. Weet ook iemand den oorsprong van 't volgende deuntje, dat in verschillende streken van ons Vaderland bekend is, ten minste in de provincie Utrecht, op de Veluwe en in de graafschap Zutphen?

Op den Biebelabonschen berg
Wonen Biebelabonsche menschen,
En die Biebelabonsche menschen,
Hebben Biebelabonsche kinderen,
En die Biebelabonsche kinderen,
Eten Biebelabonsche pap,
Met de Biebelabonsche lepels,
Uit den Biebelabonschen nap.

K. OTS.

» *Daar komt Pauwel Jonas aan*". Wie kent goed het lied:

PAULUS JONAS is een ventje,
Als hij *enz.*

en wie weet er de geschiedenis van?

Dit rijmpje was in mijne kindschheid bekend, en men zong ook:

Daar komt PAULUS JONAS aan
Hij zit op zijn wagen.
Toe dan jongens! trekt wat aan,
Of jelui krijgt slagen.

Als variant hoorde ik wel eens zingen:

Daar komt Prins AENEAS aan.

C. & A.

Hillegom. Van waar die naam? — Wie weet het? — En wie kan de geschiedenis dier plaats opgeven? C. & A.

Willem van Westzanen. In de vragen over den Dodaars wordt onder de oorspronkelijke schrijvers over dezen vogel, genoemd WILLEM VAN WESTZANEN. Zou iemand ons ook iets van dezen kunnen mededeelen? H.

» *Accoord van Putten*". Hoe is de spreekwijze: » Accoord VAN PUTTEN" ontstaan?

J. Z.

Uitspraak der θ. Wie zoude mij kunnen zeggen of de (nieuw-) Grieken de θ op de Hollandsche of op de Engelsche wijze uitspreken?

G. L. PRIMUS.

Titel van Frans II., 1804—1806. FRANS II legde de Roomsch-keizerlijke kroon eerst neder den 6den Augustus 1806. Nu lees ik echter, dat hij reeds den 11den Aug. 1804 zich Erfkeizer van Oostenrijk verklaarde. Hoe is dit te rijmen? Hoe was dan in dien tusschentijd zijn titel? PHILOMATHES.

Daarstellen. Onlangs hoorde ik beweren, dat het werkwoord *daarstellen* geen Hollandsch is, maar eene Hoogduitsche uitdrukking. Ik *stel* iets *daar* is, dunkt mij, zeer goed Hollandsch; hoe denkt DE NAVORSCHER hier over? P. H. H. Jr.

» *Le Renversement de la Morale Chrétienne.* Is ook de schrijver bekend van het werkje; *Le Renversement de la Morale Chrétienne*, *par les désordres du Monachisme*, *etc.* Het is in het Hollandsch en Fransch, met keurige platen, in kl. kwarto.

BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS.

H. Lidewijd. Op bl. 499 van de *Schielandsche Oudheden* vind ik, dat de levensbeschrijving dezer Heilige, door BRUGMAN gemaakt, en door de Bollandisten uitgegeven is. Is dit werk afzonderlijk verschenen, dan wenschte ik iets omtrent zijnen aard en zeldzaamheid te weten. Maakt het echter een gedeelte uit van de, insgelijks door de Bollandisten uitgegevene, *Acta Sanctorum*, zou dan de een of ander bezitter van dit reusachtige werk, wel zoo goed willen zijn, een uittreksel er van te geven, en het aan het Bestuur van DE NAVORSCHER in te zenden?

BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS.

Aanteekeningen op den Bijbel, door Michaëlis. Zijn ook de Latijnsche aanteekeningen, omtrent den Bijbel, van MICHAËLIS, waarvan hij in zijne werken dikwijls gewag maakt, als, waarschijnlijk eerst na zijnen dood, te zullen worden uitgegeven, in der daad in het licht verschenen? Zoo ja, waar en wanneer dan?

G.

Verzuim in de Leydsche Dissertatiën vóór 1790. Hoe komt het, dat in de Leydsche Akademische dissertatiën, vóór het jaar 1790, de woorden *in Academia Lugduno Batava* niet gevonden worden? QUESTOR.

Sauve-garde. Weet ook een der lezers van DE NAVORSCHER mij te zeggen, waarom het woord *sauve-garde* vroeger op de uithangborden der paardenposterijen en op de achterzijden der diligences geplaatst werd, en wat het aldaar beteekende? Nog onlangs zag ik dit woord op een' vrachtwagen staan.

FREDRIK.

» *Op rozen gaan, langs effen paân*".

Op rozen gaan
Langs effen paân,
Is voor den voet
Zoo zacht, zoo zoet;

Op dorens treên,
Wie voelt er geen?
Is voor 't gemoed
Uitstekend goed.

Van wie mogen deze regelen zijn? Zeer waarschijnlijk behooren ze tot een uitvoeriger stukje. C. C. C.

Bloemendaal. Wat mag de naamsoorsprong zijn van het dorp Bloemendaal? Men zal mij antwoorden, dat zulks in dergelijk schoon oord niet te vragen valt; doch het verwondert mij *alleen*, omdat het in alle schrifturen, die gemeente betreffende, wordt genaamd Tetterode, Aalbertsberg en de Vogelenzang.

PERCONTATOR.

Nachtvlinders. Wat mag de reden zijn, dat nachtvlinders altijd op kaars- en lamplicht afkomen, terwijl ze voor het zonnelicht schuil gaan? Drijven zij ook eene bijtende spotternij met onze kunstverlichting? PROTEUS.

Peeter de Colenaer. » PEETER DE COLENAER, in Amsterdam 1640, op de Kaijsers Gracht bij naest Hr. Doctor TULP bij de Westerkerck. Den eersten & prinsepael Autheur om alle jongmans wt alle steden comende, bij Cooplieden, Comptoren & allerhande Negotianten te helpen." Dit is het om- en onderschrift van een gegraveerd portretje, dat wel voor een titelblad schijnt gediend te hebben. Zijn er van dezen COLENAER ook eenige levensbijzonderheden bekend? Men gelieve ze op te geven ten gerieve van J. C. K.

Isabelle kleur. Gaarne zag ik het pleit beslist, aan *welke* de oorsprong dezer benaming moet worden toegekend? *Wie* de gelofte deed, niet van ... hemd te zullen verwisselen, voor dat de stad veroverd was, óf ISABELLE van *Kastilie*, bij de belegering van *Granada* in 1491, óf ISABELLA, CLARA, EUGENIA, dochter van FILIPS II. bij de belegering van *Ostende* in 1601 tot 1604? J. C. K.

Wonderlijk getal. Als men het getal 1176470588235294 vermenigvuldigt met 2, 3, 4, 5, 6, 7 of 8, zullen dezelfde cyfers in dezelfde orde in elk dier producten voorkomen, maar telkens met een ander cyfer beginnende, b. v. vermenigvuldigd met 2, komt 2352941176470588; met 3, geeft het 3529411764705882 en zoo de andere. Kan ook eenig Navorscher de reden hiervoor opgeven? B. P.

Aanhaling uit Is. Walton. In den *Angler* van WALTON, kap. 4, vind ik deze regels:

The flowers do fade, and wanton fields
To wayward winter reckoning yields,
A honey tongue, a heart of gall,
Is fancy's spring, but sorrow's fall.

Hierin is mij niet duidelijk:

1°. Waarop de 3de pers. enk. *yields* slaat; en

2°. De zin en samenhang der twee laatste regels.

Zou een der lezers van DE NAVORSCHER mij hierin te recht kunnen helpen?

A. J. W. FARNCOMBE S.

———

» *Journalen van D. Festo Hommio; geëxtendeerde postacta*". » Waar moge het handschrift » der *journalen van* D. FESTO HOMMIO, Synodi » [1619 Dordt] Scriba, *in formâ authenticâ*, en » het oorspronkelijke handschrift der *geëxten-* » *deerde postacta*, gebleven zijn?"

Vragen YPEY en DERMOUT, *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk, Aanteekeningen*, Deel II, pag. 279, en ik wende mij tot DE NAVORSCHER.

G. S. *te L.*

———

Eerste Holl. Fr. en Fr. Holl. Woordenboek. Kan men mij ook melden, *waar* en *wanneer het eerste Holl. Fr. en Fr. Holl. Woordenboek* is uitgegeven en door *wien* het is zamengesteld?

ΑΝΩΝΥΜΟΣ.

———

Hud en Mud. Gaarne vernam ik door bemiddeling der Heeren Navorschers, den oorsprong van het gezegde: *Met Hud en Mud.*

L. v. W. Z.

———

Steeke blind; stok doof. Waarom zegt men *steeke* blind, en *stok* doof?

E. A. P.

———

Godevaert Montes, Burgemeester der Stad Breda, bekleedde de Burgemeesterlijke waardigheid van den jare 1596 tot in 1600. Met wien was de man gehuwd?

———

Verondersteld portret van Coornhert. Een klein portretje door J. DE GEYN, met het omschrift: » *'t gae soo God wil. R. I. V. D. ovt* 60. 1596", wordt bij de liefhebbers voor dat van COORNHERT gehouden en bezit ook de meeste gelijkenis op de groote prent van H. GOLTZIUS, tot zelfs de wrat op het voorhoofd. COORNHERT kan nogthans in 1596 geen 60 jaren oud zijn geweest; hij was reeds in 1590 overleden. Wie kan hiervan oplossing geven? En wat beteekenen de letters *R. I. V. D?*

C. W. BRUINVIS.

———

Juriaan Ovens, Jacques Vaillant, Jacob Campo Weijerman. Waar en wanneer zijn geboren en overleden de schilders JURIAAN OVENS, JAQUES VAILLANT en JACOB CAMPO WEYERMAN? Het *Schilderboek* van IMMERZEEL heeft mij hierover niet kunnen inlichten.

C. W. BRUINVIS.

———

Jacobus Roman, Med. et Phil. Dr. Waar werd geboren en woonde JACOBUS ROMAN, *Medic. et Philos. Doctor*, van wien twee verschillende portretten in zwarte kunst, door P. SCHENK, bestaan?

C. W. BRUINVIS.

———

Grafzerken te Sloterdijk. De Hervormde kerk te Sloterdijk is omgeven met een aantal graven, die tegen de muren zijn gemetseld. Sommigen hebben, naar het mij voorkomt, grafelijke wapens, anderen dragen naamcyfers, die op bekende Nederlandsche geslachten duiden. Iets meer hiervan te weten, zou mij aangenaam zijn.

C. P.

———

» *Het Ouderlijke Huis*". Wie is de dichter van een vers, getiteld:

HET OUDERLIJKE HUIS,

en beginnende met

Kan de vink zijn vlerken reppen,
Dan verlaat hij 't donzig nest,
Gaat uit beek en bloemkelk leppen,
Zweeft door 't lage luchtgewest;
Nu volgroeid aan pen en veder,
Dartlend onder 't loverdak
Zoekt hij 't kunstig nest niet weder,
Waar hij uit het eitje brak.

Maar de mensch *enz.*

DIGO.

———

Sommeltjesberg en kuil op Texel en Hypolitushoef. De Sommeltjesberg op Texel en de Sommeltjeskuil bij Hypolitushoef op Wieringen, zijn met allerliefste legenden van sommeltjes omgeven. Wie gaat ze eens opteekenen? Het schijnt een klein soort van guitjes, de aardmannetjes van den Hartz.

Zijn er op de eilanden nog meer Sommeltjesbergen of kuilen? Ds. HELDRING vond bij beide Romeinsche scherven.

———

Oudheden tusschen Alkmaar en St. Panchras. Wie heeft ooit het rijke veld in oudheden tusschen Alkmaar en Pancras nagegaan? Ds. HELDRING vond daar op eene wandeling, niet ver van de laatstgenoemde plaats, eene groote menigte scherven, van Romeinsche en Germaansche afkomst.

———

Kamp, bij Petten en Schoorl. Wie weet van *Kamp*, bij Petten en Schoorl, eenige bijzonderheden? de naam zegt iets. Ds. HELDRING vond aldaar, aan den duinvoet, scherven van Romeinsche afkomst.

———

Aanteekeningen.

Eenige wenken voor vrienden van oudheden, uit vroegere ervaringen bijeenverzameld door O. G. HELDRING. Niet geheel was ik een vreemdeling in het gebied der Nederlandsche Oudheidkunde. Toen ik de *Oudheidkundige Kaart*, bewerkt door Dr. LEEMANS en Dr. JANSSEN, bestudeerde, stond ik zelf verwonderd over het aantal plaatsen, aangeteekend als door O. G. HELDRING onder degenen, die oudheden bevatteden, opgespoord en aangewezen. Ik dacht — het is toch een zeer afdoend bewijs. De meeste dezer oudheidkundige opsporingen zijn door mij uitgegeven in de *Geldersche Volks-Almanakken*, in de oudheidkundige *Wandelingen door de Over- en Neder-Betuwe* en over de Veluwe, in de *Bijdragen* van den Heer IS. AN. NIJHOFF. Sommige berusten nog in manuscript bij mij, b. v. die door mij in Noord-Holland en op sommige eilanden, zoo als Texel en Wieringen, gedaan zijn, voorts eene wandeling door Drenthe en Overijssel. Zij rusten. Het laatste wat ik vond was in Junij 1851, een stuk van een der grootste urnes van romeinschen oorsprong, aan het strand te Domburg in Zeeland. Het was als of toen nog eenmaal de oude liefde in dat nog niet verouderde hart voor oudheden ontwaakte.

Maar ach! ik heb geen tijd meer.

Den NAVORSCHER worden dus de regels, die ik volgde, gelegateerd, opdat deze het opkomende geslacht mededeelen wat mij den weg zoo gemakkelijk maakte.

1°. Op mijne wandelingen was mijn oog altijd bezig te nivelleren. Iedere hoogte op een vlak veld moest eene oorzaak hebben, hetzij in de natuurlijke Genesis der aarde, of in menschenarbeid.

In het eerste geval was zij mij, vooral in de lage of kleigedeelten van ons land, altijd merkwaardig; want ik konde veronderstellen, dat hier een Vliedberg of een terp geweest was. Soms zijn deze hoogten bunders groot. Gij wandelt er op en weet het niet. Soms zeer klein. De grootste vond ik nabij Waardenburg in den Tielerwaard (*), de kleinste in Horssen, in Maas en Waal. Het zacht oploopende van zulke Vliedbergen, maakt het voor het ongeoefende oog moeijelijk om ze terstond te onderscheiden. In het laatste geval, als eene hoogte door menschenhand was opgerigt, rustte ik niet, tot dat ik eene gissing over de geschiedenis of legende konde opmaken.

2°. Ik zocht en vond spoedig het onderscheidende kenmerk der Vliedbergen. Zij bevatten eene ongemeene massa dam-aarde, humus, ligten zwarten grond. Deze grond is te eenenmale onderscheiden van elken anderen grond. Hij is zijn aanzijn verschuldigd aan eene oneindige menigte van vuren, die er gestookt zijn, wanneer de vroegere Kelten of Bataven hier hunne woonsteden in den wintertijd vestigden, aan massa's vee, die hier in hunne omtuiningen leefden en gevoederd werden. Zoo vond ik soms drie, vier voeten opgehoogde damaarde, met eene zeldzame vruchtbaarheid voorzien. In de Betuwe groeit op deze zwarte gronden de beste tabak. Vraagt gij: waar groeit hier de beste tabak? zoo zult gij al spoedig op de moergronden stuiten.

3°. In die gronden vindt men vele beenderen, steenen en scherven. Raadpleegt den arbeider die er op werkt, hij zal u terstond hiervan verhalen, en weet u dikwijls ongemeene dingen mede te deelen van donderbeitels, potten, penningen, op zulke plaatsen gevonden. Ik vond onder de beenderen vaak hartshoorns, wilde of tamme zwijnstanden, enz. De steenen wijzen soms op zeer hooge oudheid. De scherven doen het meeste af.

4°. Mijn oog is geoefend op het vinden van scherven. Het hielp mij het meest. Misschien ligt het in het maaksel van het oog; want ik begrijp mij anders niet, waarom ik gemeenlijk ook op weg de gelukkigste vinder van andere voorwerpen ben. Ik ga zelden over akkers of waar de voet afdoolt van de gewone wegen, of mijn oog ziet naar al wat de grond mij biedt. Is het zwarte moergrond, dan spant het zoekend oog alle krachten in. Het konde immers een romeinsche scherf, het konde eene munt, het konde eene gemme zijn, die mijn blik ontdekte.

5°. De scherven zijn zeer onderscheiden. 1°. Ruwe, in de zon gedroogde en daarna in het vuur gebakkene; men vindt hierin vele vergruisde, witte keisteentjes. Zij zijn van volken voor den romeinschen tijd. Er is geene de minste kunst of smaak in hunnen arbeid. 2°. Fijne blaauwe, altijd zonder glazuur. Deze kenmerken reeds de romeinsche kunst. Het volk was in aanraking gekomen met Romeinen. 3°. Gele dito, zonder glazuur. Ik meen, dat de wetenschap dit soort het liefst tot de romeinschen brengt, althans dat gedeelte, hetwelk zich zeer goed onderscheiden laat van een hooger geel met kunstige indrukken, door den Heer JANSSEN tot het frankische gebied gebragt. 4°. Terra Cotta of sigillata, de roode scherf van samische aarde.

Tusschen deze soorten zijn allerlei spelingen. Zij gaan in het grijze over of zwartachtige of in het roode, maar zij onderscheiden zich toch zeer kennelijk. Wie er gewoon is mede om te gaan, zegt: dit is romeinsch, germaansch, frankisch.

6°. Vond ik geene uiterlijke teekenen, of konde mij niemand teregt helpen in het opsporen van oudheden, dan zocht ik op eene ge-

(*) Later beschreven door Dr. LEEMANS, in de *Kunst- en Letterbode*.

heel andere wijze tot mijn doel te komen. Ik vroeg naar de namen van de onderscheidene stukken lands, die ik konde opsporen. Vond ik een stuk gronds: hooge Woerd of lage Woerd, Kapel, of Loo of hooge of lage Hof getiteld, dan was ik zeker van mijne zaak, dat ik daar alles zoude vinden wat ik begeerde. Op welke klassieke wijze heeft later Dr. JANSSEN de belangrijkheid van deze Woerden in de opdelving en doorgraving van sommige aangetoond. In sommige Provinciën heeten deze Woerden, *Wierden*, in andere streken *Waarden*. Als uit de giskunde, waarmede de Heer BUDDINGH in dit gebied de wetenschap vooruitgesneld is, de laatste haren vasten gang hernemende, zich als meesteres zal doen hooren, verwachten wij door deze ontdekking nog zeer veel, dat ons op de belangrijkste wijze vele oudheidkundige opmerkingen zal mededeelen, en vooral den loop der oude wegen zal kenbaar maken. Zie hierover mijne *Wandelingen door de Over- en Neder-Betuwe.*

7°. Vond ik ook deze niet, dan zocht ik tot gids een gewoon arbeider. Ik huurde hem voor een paar uur tot geleidsman. Ik wandelde met hem. Ik vroeg naar alles. Doch zeer voorzigtig. Ten laatste kwam ik op de vraag: Zijn hier ook heksen, spoken, tooverkollen, weerwolven? Natuurlijk was het antwoord: O, neen Mijnheer! Dan zette ik een ernstig gelaat, en zeide: er is toch iets waarvan gij of ik geene rekenschap kunnen afleggen: iets, dat wij niet begrijpen.

Dan verhaalde ik iets *à la* ASMUS, van een Mammouths-been, een van de duizend en één verhalen van het magnetisme, en dan kwamen er soms verhalen los, die alle gedachten te boven gingen, in zonderlingen inhoud.

Hoe menigmaal zat ik onder eenen eikenboom met mijnen gids, en luisterde en teekende op.

Aan het eind werd het gesprek vaak zeer ernstig. Tot een Volksman behoort meer dan gewone ernst, meer dan gewone luim, meer dan gewone vrijheid, meer dan gewone voorzigtigheid.

In dit gebied dringt niemand in, dan die met zachten ernst, schier kunsteloos tot zijn doel weet te komen. Dan volgen de verhalen zoo naïf, zoo geheel als zij in het hart rusten. Maar, en dit is hier de hoofdzaak: — Als men mij dan verhaalde van deze of gene plaats, waar iets altijd wederkeerde uit de verborgene geestenwereld, dan zocht ik daar, en meermalen vond ik een oud kerkhof, een doodenveld, eenige herinnering aan eene verledenheid, die hoogst belangrijk was.

Ziedaar eenige wenken voor DE NAVORSCHER opgeteekend. Wie in dit gebied der ervaring intreedt, zal met mij menige blijde ontdekking doen. Zijne wandelingen zullen hem ons volk doen liefhebben.

Vragen.

Dr. Dee en zijn tooverspiegel. In April en Mei 1842 is de uitmuntende verzameling van kunstvoorbrengselen en zeldzaamheden, welke door HORACE WALPOLE te *Strawberry-Hill* was bijeengebragt, verkocht. Onder de zonderlinge voorwerpen, wier bezit de liefhebbers van oudheden elkaêr bijzonder hebben betwist, was ook de tooverspiegel van Doctor DEE. Ik meen dat hij op den Catalogus werd aangeduid, als een zwarte steen, waarin Doctor DEE de geesten van afgestorvenen opriep. De spiegel scheen vervaardigd uit zeer zuiver en met groote zorg gepolijste steenkool, was van eene cirkelvormige gedaante en voorzien met een steel of handvat.

Zouden de lezers van DE NAVORSCHER aan gene zijde van het kanaal, ook kunnen toelichten:

1°. Wat de historie omtrent dien tooverspiegel aanteekent? en 2°. Wie Doctor DEE was, of men hier te denken heeft aan een' anderen Doctor FAUST?

A. A. A.

Grieksche palindromen; excerpten van Leo Allatius. Er zijn in deze bladen herhaaldelijk zonderlinge verzen te berde gebragt. Het nut eener zoodanige speelschheid van 't vernuft daargelaten, zoo waag ik het de liefhebbers te verwijzen naar een der gekroonde hoofden uit de middeneeuwen, namenlijk den Byzantijnschen Keizer LEO VI, bijgenaamd *de Filozoof*, (A°. 886—911) van wien LEO ALLATIUS ons in zijne *Excerpta Graecorum Sophistarum et Rhetor.* Rom. 1641, niet minder dan 27 Grieksche palindromische verzen (καρκίνοι) heeft bewaard.

Doch waar zijn nu de Excerpten van LEONE ALLAZZI te vinden? J. M.

Een Mandarijn uit Middelburg. D'ISRAELI vermeldt ons in zijne *Curiosities of Literature* de volgende bijzonderheid, waarvan ik niet weet of ik ze bevestigen of loochenen moet. Welligt kan DE NAVORSCHER mij helpen.

Omstreeks het jaar 1700 begaf zich HULDE, een vermogend burgemeester van Middelburg, alleenlijk door letterkundige nieuwsgierigheid aangevuurd, naar China om aldaar met de taal en verdere merkwaardigheden van het zonderlinge volk bekend te worden. Zijn taalkundige bekwaamheid was oorzaak dat men zijn Hollandsch uiterlijk voorbij zag; men verhief den Zeeuw tot Mandarijn! Na, in deze waardigheid, alle provinciën te hebben doorgereisd, keerde hij naar Europa terug met eene verzameling van opteekeningen, het geliefkoosde werk van dertig jaren arbeids; en dit alles verzonk in het bodemlooze diep!

SCIOLUS.

Wapen van het geslacht van de Poll en de gemeente Harmelen. Het Nederlandsch geslacht VAN DE POLL, en de Ridderhofstad *Harmelen*, in de provincie Utrecht, eertijds leenroerig aan de Heeren VAN DE HAAR, wegens de Abtdij van *St. Paulus* te Utrecht, in 1536, toen DIRK VAN ZUYLEN VAN HARMELEN er bezitter van was, door de Staten van Utrecht, als Ridderhofstad erkend geworden, en tegenwoordig nog de gemeente *Harmelen*, voeren hetzelfde wapen, zijnde *van Goud, beladen met eene fasce van sabel, verzeld van drie losanges van keel.*

Men beweert dat het geslacht VAN HARMELEN, in 1272 reeds bekend, in welks bezit de Ridderhofstad geweest is, afkomstig zoude zijn uit dat der Heeren VAN WOERDEN, waarvoor volgens de wapens grond bestaat—en dit geeft aanleiding om te veronderstellen, dat de familie VAN DE POLL van een dezer geslachten afstamt.

Is ook iemand in staat hieromtrent eenige opheldderingen te geven, of wel de oorzaak mede te deelen van die overeenkomst in de wapens? C.

Boerhave. Meermalen heb ik het gehoord en ook naverteld, dat de groote BOERHAVE, telkens wanneer er te *Leyden* iemand zou ter dood gebragt worden, zich in zijne binnenkamer begaf en God op zijne knieën dankte, dat hij voor groote misdrijven door Hem behoed was geworden, hij, die welligt, aan dezelfde verleidingen blootgesteld, even zoo, ja dieper had kunnen zinken dan de veroordeelde, indien hem zulk eene opvoeding ware ten deel gevallen. Men verhaalde mij voorts, dat zijne vurige smeekingen ook immer zich uitstrekten, om genade voor den zondaar bij zijn' Oppersten Regter.

Onder het verzamelen van anekdoten omtrent BOERHAVE, heb ik deze bijzonderheid vruchteloos gezocht. Welligt dat ze voorkomt in de *Vaderl. Bibliotheek*, VII, *Mengelw.*, bl. 362—367, waar eenige merkwaardigheden, omtrent zijn godsdienstig leven en dood, gevonden worden. Mogt nu de een of ander lezer van DE NAVORSCHER, in de gelegenheid zijn, het aangehaalde werk op te slaan, en, de bovenstaande anekdote vindende, haar volgens den thans aangewezenen weg mede te deelen, het zou mij genoeglijk zijn. Is er voorts grond met Prof. J. L. KESTELOOT in zijne: *Lofrede op* BOERHAVE; bl. 155, te twijfelen aan de echtheid des verhaals, dat B. een' brief zou ontvangen hebben, uit *Algiers* of *China*, met het opschrift: „Aan BOERHAVE in *Europa*"? J. G. ZIMMERMANN, in: *Das Leben von* HALLER, p. 26 in not. (a) zegt; dat hij dien brief gekregen had: „*aus einem entfernten Theile von Asia, mit der Ueberschrift: A Monsieur* BOERHAVE, *Médecin en Europe*," *Sehe: Account of the Life and Writings of* H. BOERHAVE, *by Ds.* BURTON, p. 112. Zou er uit dit laatste werk, — dat ik niet bezit, — ook eenig licht opgaan omtrent deze, zoo algemeen verspreide, bijzonderheid? of uit een ander?

J. C. K.

Kolonel Cyligry. Door den Heer Jhr. Mr. M. DE HAAN HETTEMA te Leeuwarden, is aan het *Historisch Genootschap* te Utrecht, medegedeeld, een brief van DIRK SIERCKS, Schrijver op lands Schip *Oostergoo*, aan Jonkheer BARTHOLD AYLVA te Minnaem, ged. 8 Dec. 1659, welke missive is gedrukt in de *Kronijk*, jaargang 1851, des voorn. Genootschaps. Zij behelst een omstandig verhaal van den togt naar het eiland Funen in dat jaar, en van de nederlaag der Zweden bij Nyborg, met behulp der Nederlandsche Vloot, onder bevel van den Luitenant-Amiraal DE RUITER. Er wordt in dit stuk o. a. gewag gemaakt van het moedig gedrag van den Nederlandschen Kolonel CYLIGRY, bij de landing der Nederlandsche en Deensche krijgsbenden. BRANDT in zijn *Leven van* DE RUITER, verhaalt, op bl. 189, een soortgelijk feit, maar schrijft dit toe aan HENRY FLEURY DE CULAN, Heer van *Buat*, een Fransch Edelman, Ritmeester in dienst der Staten-Generaal, en den 11 Oct. 1666 te 's Hage, wegens briefwisseling met LODEWIJK XIV, onthoofd. Dezelfde Schrijver zegt evenwel op bl. 196, dat ook de Kolonel KILLEGREUW, [KILLIGREW?] wegens zijne betoonde dapperheid *met dankzegging* werd *gepreezen*, door de Deensche Oversten EBERSTEIN en SCHAK, met belofte dat de Koning van Denemarken zijne diensten zoude erkennen. Was deze Kolonel CYLIGRY, zoo als hij in den voormelden brief wordt genaamd, een afstammeling van HENDRIK KILLEGREI, in 1586 door den Graaf van *Leicester* aangesteld tot lid der kamer van geldmiddelen? Is er iets meer van dat geslacht en vooral van dien krijgsman bekend?

Zou zijn moedig gehouden gedrag ook verkeerdelijk door BRANDT aan BUAT zijn toegeschreven?

Opmerkelijk is het, dat in den meer gemelden brief met geen enkel woord van BUAT wordt melding gemaakt.

H. G.

Wessel van Neerkassel. Bij het doorbladeren van BOGAERTS *Geuzevelt*, vond ik op bl. 36 in de aanteekeningen: „Als men op *Ougly*, de hooft handelplaats der Nederlantsche Maatschappije in *Bengale*, bericht kreeg, dat het Schip de Goude Fenix, eenigen tijdt te voren met den Raadt van Indie BERNARD PHOONZEN, omtrent de Chormandelsche kust, door overmacht van den Francois verovert, en in de Bengaelsche rivier gebracht, van dien vyandt was toegerust, om weder van daar in zee te steken, en op de scheepen der Maatschappije los te gaan; besloot de Bengaalsche Raadt dat voornemen te verijdelen, en hetzelve door eenige van de daar leggende scheepen te doen beklampen. Tot deze onderneming boodt de Heer WESSEL VAN NEERKASSEL zijn dienst aan, toen het gezag voerende op het Schip Popkensburg. Hiermede voorzien van 84 stukken, en verzelt van 't schip Beekesteijn dat er 20 voerde, had hij nevens een Boejer en Sloep zich geposteert voor Kasserije. Het anker op den 26 van Wynmaand des jaars 1705 gelicht hebbende om op den Fenix af te komen, streek dat schip, voorzien van 54 stukken en verzelt van een brander en twee gewapende vaartuigen, terstont zijn wimpel, liet een roode vlag van de groote steng waaijen, en schokte NEERKASSEL op zijde; die den Francois de volle laag gaf, en in zulk een verwarring bragt, dat hij onder den rook met staande zeilen ten anker quam, waardoor NEERKASSEL achter hem geraakte, en van zijn voornemen verstoken wiert, om den Fenix aanstonts te enteren. Na 't optrekken van den rook achter dat schip ten anker gekomen, poogde de Fransche Brander hem aan boort te leggen, dien hij zoo rustig met het vernielen van 't achterschip afwees, dat dit Brandtschip buiten zijn geschut raakte. Toen moest hij veel lijden door 't zwaar kanon van den Fenix, dat gestadig uit de kajuit en konstapelskamer op hem donderde. Maar omtrent 10 uuren des morgens stil water wordende, kapte hij het anker, om naer den Fenix te drijven, die daar op zulkx insgelijx deedt. Dus drijvende, en hartnekkig aan wederzijde schietende, kon echter NEERKASSEL, wat moeite en vlijt hij ook aanwendde, den vyandt niet aan boort komen. Dit kannonneeren tot s'achtermiddags ten 3 uuren geduurd hebbende, zette het de Fenix over de Oostbank, en bij de Haazespruit tegens het strandt aan, zijnde dit Schip zoodanig gehavent, dat het niet weder kon herstelt, maar in de rivier van Bengale moest gesloopt worden: waarop de Fransche Vaartuigen den overwinnaar in handen vielen, wien dit gevecht op 28 zoo dooden als gequetst stond. De Fenix leverde er een getal van 60 uit."

Is van dezen VAN NEERKASSEL ook iets meer bekend?

BOGAERT zegt nog van hem:

» Weleer mijn reisgenoot op 't woedend schuim der baaren,
Toen wij, om Indiën grootdadig in te varen,
Den steven wenden naer den oosteroceaan.

en teekent daarop aan, dat zij zamen in 1702 op het schip Vosmeer waren, „waarvan de rampen, ons in den beginne door bijstere stormwinden overgekomen, in mijn *Historisch Reisboek* zijn verrekend." — Toen BOGAERT zijn *Geuzenvelt* dichtte, leefde VAN NEERKASSEL op eene prachtige buitenplaats, nabij de genoemde, waar

.... 't lantvermaak met aangenamer rust
En minder zorgen, dan eer Java's groene kust
Zyn onvermoeiden geest.....

lieflijker bezig kon houden.

J. HONIG JSZ. JR.

Ὁ χάρος καὶ αἱ ψυχαί. Bestaat er in 't Nederduitsch eene vertaling of navolging van *Ὁ χάρος καὶ αἱ ψυχαί* (De Dood en de zielen.)? Zoo ja, van wien en waar gedrukt? Zoo neen, dienen deze

regelen om dichters op te wekken, onze letterkunde te verrijken met dat juweel van 't zuiverste water. Slechts dertien verzen, in den stijl van MICHAEL ANGELO; te vinden bij FAURIËL, *Chants populaires de la Grèce moderne*, Par. 1824—25, II, p. 188, en in de *Neugriechische Chrestomathie* van TH. KIND, Leipz. 1835, p. 142. (Vergel. GÖTHE in *Kunst und Alterthum* 1826, V. iii, p. 5—14 en F. G. WELCKER, *Kleine Schriften*, Bonn 1844, p. 17. J. M.

Gutta Percha. Betreffende dit plantenvoortbrengsel worden door FREDRIK (bl. 295) eenige bijzonderheden medegedeeld; wat *ik* echter gaarne weten wilde, vind ik noch dáár, noch tot hiertoe in eenig ander werk.

Kan iemand mij ook mededeelen:

1°. Den wetenschappelijken (Botanischen) naam van den boom die dit product levert;

2°. Tot welke familie van het natuurlijke en tot welke klasse en orde van het sexuele systema hij behoort;

3°. Of hij reeds in Europa, en meer bepaaldelijk in Nederland, hetzij in vroegeren of lateren tijd werd ingevoerd?

In de thans uitgekomene vertaling van Dr. MORITZ SEUBERT's *Plantenkunde* door Dr. C. A. J. A. OUDEMANS, uitgever W. H. VAN HEIJNINGEN te Utrecht, een overigens voortreffelijk werk, vind ik in het eerste deel, bl. 194, dienaangaande slechts dit:

„Hieraan (het *Caoutchouc*) sluit zich ook de, in nieu-„weren tijd, onder den naam van *Gutta Percha* be-„kend gewordene stof; deze bestaat ook uit het ge-„droogde melksap van eenen uitlandschen boom, „wiens botanische kenteekenen echter tot nog toe, „niet naauwkeurig bekend zijn."

Kan het ook waarheid zijn, hetgeen ik heden vernam, dat de Indianen deze stof den Europeërs aanbrengen, zonder te willen zeggen welke boom ze hun levert?

Zeer aangenaam zou het mij zijn op dit een en ander eenig antwoord te mogen erlangen. H. W.

Champenois en Kampenaars. Bekend zijn de veelvuldige belagchelijke zoogenaamde Kamperstreken, b.v. van den snoek, dien men weder liet zwemmen met een schelletje om den hals, om hem, te gelegener tijd, weder te kunnen vangen; enz. In den winter van 1811 geraakte ik in kennis met een jongen, geestigen Franschman, die weinig van ons land en geen woord van onze taal wist; zonder eenige aanleiding mijnerzijds verhaalde hij van de *Champenois* een aantal streken van denzelfden inhoud, als die, waaraan onze Kamper landslieden, naar het volksgeloof, debet staan. Van waar deze overeenkomst en wie zijn de oorspronkelijke? L. J.

Gedenkpenning op de boekdrukkunst. Op bladz. 235 van een werk getiteld: *A description of Holland etc. London*, 1743, *in* 8°. en waarschijnlijk geschreven door een Engelsch diplomaat, die eenige jaren in Nederland heeft doorgebragt, komt eene noot voor, waarvan de inhoud is als volgt: »In October 1739 werd »in de stad Haarlem, onder eenige bouwvallen, een »penning gevonden met dit opschrift: *Typographia* »*hic primum inventa circa ann.* 1440. De Heer HAUT-»ZEY, een voornaam penningkundige te Amsterdam, »heeft beloofd over dien penning eene verhandeling »te schrijven, welke aan Haarlems ingezetenen aan-»genaam zal wezen." —

Moet men daarbij denken aan eene vroegere staving van Haarlems regt op de uitvinding der boekdrukkunst, gelijktijdig of kort na die uitvinding, of wel, geldt het hier slechts een' gedenkpenning, misschien in 1640 geslagen ter gelegenheid van de viering van het tweede ceuwfeest? Heeft de Heer HAUTZEY (HOLTZHEY?) zijne belofte nagekomen? of wel: heeft men den Engelschman iets op de mouw gespeld, en is hier alleen sprake van de keerzijde der medaille, bij de derde viering van het eeuwfeest geslagen, waarvan bij SEIZ, *Het derde jubeljaar enz.* op bladz. 109 en 110, de beschrijving voorkomt?

—H.

A. Fuchs, „*Die Romanischen Sprachen*", *door Steinthal beoordeeld.* Dr. H. STEINTHAL, privaat docent te Berlijn, heeft eene uitvoerige recensie geschreven van A. FUCHS, *die Romanischen Sprachen in ihrem Verhältnisse zum Lateinischen, Halle* 1849. Waar is die recensie te vinden? A. J. W. FARNCOMBE S.

Mansportret door J. Barbette, 1691. In mijn, tijdelijk, bezit is een fraai medaillon, waarop een keurig *en miniature* geschilderd mansportret. Op de achterzijde staat boven aan: *Dieu ſeul eſt mon aide.* Dan volgt: G. W. R. in elkaâr gestrengeld, en eindelijk: J. BARBETTE, *pinxit*, 1691. Het portret gelijkt veel op koning WILLEM III; alleen is aan de benedenzijde van het gelaat een merkelijke afwijking van de bestaande portretten te bespeuren. Ik vraag: had WILLEM III het: *Dieu ſeul eſt mon aide* tot zijn devies, en heeft de bekende BARBETTE werkelijk zulk een medaillon van hem vervaardigd? Misschien kan de een of andere hulpvaardige navorscher het antwoord vinden in de *Memoirs* van BURNETT, of in de *Histoire Métallique de* GUILLAUME III van CHEVALIER, maar deze beide werken zijn niet in mijn bezit. P. N.

Johan George Rudlaff. Weet iemand mij ook te zeggen, wie JOHAN GEORGE RUDLAFF was, of liever of hij ooit bestaan heeft? In een Duitsch werk vond ik het volgende, dat mij zeer apokrief voorkwam:

J. G. R., geboren te Maagdenburg in het begin der vorige eeuw, trad in Hollandsche zeedienst, en stierf Admiraal? Hij eindigde zijn roemvol leven op het eiland *Corissa* [?], waar hij gehuwd was met de dochter van den Gouverneur. Π. K.

De familie Bax. Kan iemand opgeven in hoeverre de Dordtsche familie BAX, van welke eenige leden zitting in het stedelijk bewind gehad hebben, afstamt van JAN of MARCELIS BAX, die als krijgsoversten onder den Stadhouder MAURITS eenigen naam hadden? Alsmede of het door genoemde familie gevoerd wordende wapen (drie gouden anticke flesschen met dubbele buiken op een zwart veld), ook gevoerd is door genoemde krijgsbevelhebbers? — en in allen gevalle: of er grond is voor sommiger veronderstelling, dat de bedoelde familie BAX uit Engeland zou herkomstig zijn? J. B. R—p.

Cornelis Cruijs. Wie van de lezers van DE NAVORSCHER is in staat mij eenige inlichtingen te geven, aangaande de afkomst en het leven van den Onder-Equipagemeester CORNELIS CRUIJS, ter aanvulling van hetgeen over hem is geschreven in de werken van Mr. J. SCHELTEMA, PETER *de Groote in Holland en te Zaandam—Rusland en de Nederlanden* — en Jonkheer Mr. J. C. DE JONGE, *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen?* J. P.

Franske van Doyem wordt bij BEVERWYCK, in zijne *Wtnementheyt des vrouwelycken Geslachts*, bl. 140 [?], *als eene edele en geleerde Joffrouw in Frieslant* vermeld; is ook iemand omtrent deze Jofvrouw meer bekend, dan wat BEVERWYCK ter aangehaalde plaats van haar schrijft? A. J. VAN DER AA.

Anna van Hoorn. BEVERWYCK zegt in hetzelfde werk, bl. 163, „*Leeft mede noch t' Amsterdam* ANNA VAN HOORN, *wiens hooge geleertheyt door verscheyde*

dichten in 't Italiaensch, Francoisch en Nederlantsch geroemt wert." Ook omtrent haar wenschte ik wel nadere inlichtingen te bekomen. A. J. VAN DER AA.

Rockites. In zeker Engelsch werkje las ik het volgende: „*That part of Ireland* (de omstreken van Carlow) *was much disturbed at different times by* Rockites, *and many families kept one in the capacity of a servant, as a pledge of safety.*" Ik zocht overal te vergeefs naar de beteekenis van het woord *Rockites* en wend mij dus tot H. H. navorschers. P. R. M., *te L.*

Antwoorden.

Maecxmanne en hilixlude (I.; bl. 6, 131), bekend als de wederzijdsche getuigen, en naaste bloedverwanten, aan wie de bepaling der voorwaarden van 't huwelijk was opgedragen. Is het welligt mogelijk, dat er, in het meêgedeelde stuk, letters uitgevlakt of gesleten, of uitgewischt zijn? en dat er in plaats van *hên*, *eighen* gestaan heeft of had moeten staan; des dat WILLAM dit schriftelijk verzekeren moest? A. & A.

Nederlandsche nieuwsbladen (I.; bl. 14). Ten bewijze dat men reeds twee eeuwen geleden op de lezing en het koopen van dagbladen verzot is geweest, kan ik aanvoeren, dat er, in 1677, bij *vier* onderscheidene Boekhandelaren *Amsterdamsche Couranten* werden uitgegeven. R. M. B.

Vreemd zamentreffen (I.; bl. 17). Een' *quasi*-tegenhanger vinden wij in de geschiedenis van BESSUS en DAGISTHEUS, twee veldheeren van Keizer JUSTINIAAN. BESSUS was Gouverneur van Rome, toen, in 546, de stad door de Gothen ten onder gebragt werd, welk ongeluk hij eenigzins herstelde door het innemen van Petra, het bolwerk van het Keizerrijk tegen den Kaukasus. Hier werd DAGISTHEUS tot Gouverneur benoemd, maar spoedig gedwongen de stad weder aan de Persen over te geven; naderhand, in 552, heeft hij zich, door de wederinneming van Rome, gewroken. WODAN.

Beeren (I.; bl. 19, 38). Het antwoord op deze vraag gegeven, door het bedoelde spreekwoord af te leiden van het Latijnsche *Debere*, is wel aannemelijk. Ik geef echter in bedenking, of er geene omstandigheden kunnen hebben plaats gehad, die het woord *beeren* (in den zin van studentenrekeningen) in zwang hebben gebragt.

B. v.: Een student aan de Leydsche Hoogeschool, genaamd PIETER DE BERE, had misschien eenige schulden gemaakt, en verzocht aan de Staten van Holland » *om een eerlyck onderhoudt tot syne studie*". Hierop werd, den 30sten October 1589, een gunstig besluit genomen, (*Res. van Holland*, ann. 1589, bl. 684.) met bepaling, dat hem 50 pond dadelijk zou worden uitbetaald; 50 pond bij het einde van het loopende, en 100 pond bij het einde van het volgende jaar.

Zijne medestudenten zullen, in *gegevene* omstandigheden, ook wel eens gezegd hebben, doet als DE BERE of *Beer*, tot dat het woord algemeen geworden is. PUF.

Haantje of Heintje Pik (I.; bl. 22, 77, 136, 324; II.; 30). Daar 't nog niet uitgemaakt schijnt te zijn, van waar die naam afkomstig is, mag nog in aanmerking komen, wat ENGELBERTS GERRITS in zijn *Biographisch Woordenboek*, in zijne levensschets van den beroemden PIET HEIN (Dl. II. bl. 95.) zegt: » Weldra onderscheidde hij zich (als zeeman) door zijnen ongemeenen moed, en werd de schrik des vijands, zelfs bediende men zich in Nederland van zijnen naam, om stoute kinderen tot rust te brengen, door te zeggen, » dat HEINTJE PIK hen zou halen." Nu kan Pik eene verkorting zijn van PIET, of wel van *pikbroek* (matroos); en *Heintje Pik* sedert synoniem geworden zijn met duivel. Is nu de aanteekening van den Heer E. GERRITS juist — 't was goed dat er de bron van werd opgespoord, welligt bragt die ons verder — dan is 't opmerkelijk, dat DE NAVORSCHER voor de afkomst van den naam *Haantje Pik* nog geen ouderen datum dan 1600 heeft opgegeven. PIET HEIN werd in 1578 geboren. IOTA.

Mummie als geneesmiddel (I.; bl. 22, 46, 136). De zelfstandigheid der mummiën is ongetwijfeld niet zonder eenige eigenschap; maar zij bezit er toch ook geene enkele bijzondere; niets doet verlangen haar bij de geneesmiddelen op te nemen, alles in tegendeel voert ons aan om ze daaruit weg te doen, want zij vindt slechts eene geschikte plaats in de verzameling van den oudheidkenner, *navorscher* of natuurkundige.

Het eenige gebruik, dat er thans nog van gemaakt wordt, is, dat zij — naar men zegt — tot lokaas voor de visschen dient.

Nog iets over eenige ware of ingebeelde zelfstandigheden, die eertijds onder den naam van *mummiën* doorgingen. De meest bekende is het asphalt of *Jodenlijm* uit Judea, dat door het menigvuldige gebruik, dat de oude Egyptenaren er van maakten om de lijken te balsemen, de namen van *mummie*, *mummiënbalsem* of *begrafenisgom* gekregen heeft. Men heeft wonderbare eigenschappen aan zulk jodenlijm toegeschreven, dat eeuwen lang in de lijken verbleven was; en juist aan dit bestanddeel zijn de Egyptische mummiën, waarvan overigens de invoering onder de geneesmiddelen de ligtgeloovigheid onzer voorouders verraadt, hare voornaamste deugden verschuldigd.

De oude chemisten hebben den naam van *mumia mineralis poterii* geschonken aan een zeker mengsel van lood en kwikzilver, dat men tot een zwart poeder dooreen stampte, en waaraan COULIN veel geneeskracht tegen den kanker toeschreef.

PARACELSUS en VAN HELMOND eindelijk hebben dezen naam in hunne figuurlijke en dikwijls onverstaanbare taal gegeven aan het merg der beenderen, *mumia medullae*, aan het manna, *mumia transmarina*, en aan dat fantastische wezen, den balsem der uitwendige grondstoffen, *mumia elementorum*, der eerste alchimisten.

Zie *Dictionn. des Sciences Méd.* Vol. XXXIV.

De mummie werd ook gebruikt in de wapenzalf, die strekken moest om iemand onkwetsbaar te maken. AMICUS.

Het Dominospel (I.; bl. 23, 165). Op het woord *Domino* vind ik in het *Woordenboek van* NIEUWENHUIS: » Een los maskerade kleed » met wijde mouwen, hetwelk tot op de voe- » ten hangt. Eertijds was het de dragt der » geestelijken in den winter, die er hun hoofd » en aangezigt, tegen de koude, mede bedek- » ten; met dit onderscheid, dat dit kleed al- » leen tot over de schouders hing. Het heeft » ook den naam van *Domino* van de geestelijke » heeren ontleend."

Hierom veronderstel ik dat het bewuste spel dus genoemd is, omdat de omgekeerde stukken zich als gemaskerd voordoen en den speler onbekend zijn, of wil men anders, dewijl het waarschijnlijk in de kloosters, na een verbod op het kaartspel, door de geestelijken is uitgevonden. C. W. BRUINVIS.

Tabakspijpen (I.; bl. 27, 262; II.; bl. 6). De kleine pijpjes, die voormaals in gebruik waren, en langs de Waal en elders als *moffenpijpjes* bekend staan, komen nog dikwerf onder het graven en baggeren te voorschijn.

Op eene verzameling van een vijftigtal, welker stelen van 2 tot 13 Ned. duimen lang zijn, moet ik er één uitzonderen van 25 Ned. duimen, waaraan evenwel nog een stuk ontbreekt. Een grove dikke makelij en naauw toeloopende kop is het algemeene kenmerk dier nalatenschap van overledene rookers; het verschil is gemakkelijk aan te geven. Daar zijn er een aantal zonder merk, enkele hebben een roosje, mispelbloem of takje, op eenen kant of aan weêrzijden van den kop, en ik vind er nog meer, die op 't hieltje geteekend zijn met letters, eene bloem enz. Een paar dragen korfjes om een gedeelte van den steel.

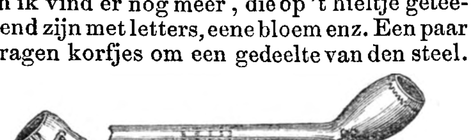

Deze verzameling bevat een dertigtal andere kleine pijpjes, welke vooraan *niet* naauwer toeloopen; ze schijnen een later in gebruik geweest zijnde soort; van een dezer stelt de steel een visch, met oogen en tanden, voor, welke het pijpenkopje, dat een hoofd vertoont met haar, knevels en baard, als in den bek houdt; een der stelen is spiraalvormig, een andere heeft onderscheidene strepen en dergelijke figuren in het rond, waartusschen aan de eene zijde overlangs: PETER, en aan de andere DORNI gelezen wordt.

NON OMNIBUS.

Tabakspijpen. Oud mannetjes pijpjes of neusbrandertjes met kleine kopjes en korte dikke stelen, worden nog veel gevonden in de aarden wallen om de vestingen alhier te lande. Zij waren zóó klein van kop, om het toen nog zeldzame en dure van den tabak.

C. G. B. *te G.*

Jacob Servaas (I.; bl. 29). Het zal moeijelijk zijn om hier te lande waar te maken, wat te Genève tusschen twee personen (tête-à-tête) is verhandeld.

Geheel anders is het met de vraag, omtrent het geslacht, waartoe de hier bedoelde JACOB SERVAAS kan hebben behoord.

In de *Resolutien der Staten van Holland en West-Friesland*, van den 14 *Mei* 1594, komt een verzoek voor van LEENTGHEN *Dirksd.* (huisvrouw van JACOB SERVAAS, koopman te Amsterdam), om voor den tijd van 3 jaren, *Sureté de Corps* voor haren man te verkrijgen, aan welk verzoek door de Staten is voldaan.

De persoon, wien de vraag behandelt, kan dus zeer wel een zoon of kleinzoon geweest zijn van JACOB SERVAAS, den echtgenoot van LEENTGHEN.

Ook heeft er een geslacht van dien zelfden naam, in de XVIde en XVIIde eeuw, te 's Hertogenbosch gewoond. .. ELSEVIER.

Leydsche dissertatieën vóór 19 *Sept.* 1654 (I; bl. 54, 326). Het is zeker te betreuren dat de verzameling der Leydsche dissertatieën (liever *Theses*, want de eigenlijke dissertatieën zijn van lateren tijd) ter verkrijging van eenen Academischen graad, niet vroeger aanvangt, immers niet voor zooveel men haar van het begin af in de boekerij der Akademie verwachten zou. De bestaande gaping, sedert de oprigting der Hoogeschool tot 19 Sept. 1654, is veroorzaakt door de nalatigheid of mindere belangstelling der toenmalige verzamelaars. Intusschen is men in het zekere onderrigt, dat er verscheidene dissertatieën van den ouden tijd in de Senaatskamer en het stedelijk Archief aanwezig zijn.

De oude M. M. S. Promotie-boeken zijn mede nog bewaard.

De wijze van promotie leert men het best kennen uit de *Wetten en Statuten van de Universiteyt*, Art. XXX—XXXII, of uit de *Resolutien der Staten van Holland* van 12 Sept. 1592, bl. 70. PIETJE BEDROEFD.

Hans van Gheelen (I.; bl. 30). Over hem en zijn oproer bevat het stedelijk Archief in Leyden, eene *curieuse* verzameling, doch te uitgebreid om in DE NAVORSCHER eene plaats te kunnen innemen.

Al de hier bedoelde stukken, met de correspondentie van den *Graaf* VAN HOOGSTRATEN (den Stadhouder), zijn geschikter om in het *Kerkelijk Archief* van KIST en ROYAARDS te worden geplaatst.

Ik acht het dus voldoende, het *bestaan* dier documenten bekend te hebben gemaakt.

.. ELSEVIER.

Boeken begraven (I.; bl. 57, 89). STRABO (lib. XIII, c. I, § 54) verhaalt dat ARISTOTELES zijne boekerij en oorspronkelijke HSS., aan zijnen opvolger THEOPHRASTUS naliet. Na het overlijden van laatstgenoemde, kwamen deze letterkundige schatten zoowel als zijne eigene boekerij, in het bezit van zijnen leerling en bloedverwant NELEUS van Scepsis, die beide boekverzamelingen aan PTOLEMAEUS II, Koning van Egypte, voor eene groote som verkocht, maar de oorspronkelijke HSS. der twee wijsgeeren als erfstuk voor zich behield. De afstammelingen van NELEUS, onderdanen der Koningen van Pergamus, geen' anderen raad wetende om de letterkundige nalatenschap te verbergen voor de nasporingen der ATTALI, welke den verzamelaars der boekerij van Alexandrië wilden evenaren, begroeven haar in eenen kelder (*κατὰ γῆς ἐν διώρυγί τινι*) waar zij twee eeuwen lang blootgesteld lag aan de verwoestende kracht van wormen en vochtigheid. Maar in het begin der eeuw voor CHR., ontdekte een rijk boekenliefhebber, APELLICON van Athene, deze kostbare overblijfsels, kocht ze van de onwetende erfgenamen, en gebruikte ze ter bezorging eener nieuwe uitgave der werken van ARISTOTELES, daar hij, zonder veel kennis van de zaak te hebben, de gapingen aanvulde, verbeterende waar hij 't kon. Na de inneming van Athene, 84 v. C. werd de boekverzameling van APELLICON (die aanvoerder van den togt tegen Delos was), door SULLA verbeurd verklaard, en naar Rome vervoerd. Daar onderzocht TYRANNION de HSS., en verzond er copijen van aan ANDRONICUS van Rhodus, waarop deze dan ook zijne uitgave van ARISTOTELES grondvestte.

--- WODAN.

Goudsche Gapers (I.; bl. 59, 111, 149). Ik lees dien aangaande in het door mij meermalen aangehaalde werkje van LOOMAN, het navolgende:

» *Gouwsche Gapers*, gapende beelden voor » de droogistwinkels geplaatst. De Gouwe» naars speelden in de Hoeksche en Kabel» jaauwsche tijden een' grooten rol, als gaan» de zij van de Hoeksche tot de Kabeljaauw» sche partij over. Bij die gelegenheid gaf men » hun den scheldnaam van *gapers*, doelende op » de Kabeljaauwen, die gapende op de visch» banken liggen. En daar men de droogerijen » veel uit *Gouda* verkrijgt, zou hierdoor deze » benaming en afbeelding tot genoemde win» kels overgegaan zijn." H. W. K.

Vertalingen der » *Legenda Aurea*" (I.; bl. 90). Eenige Schrijvers (*) vermelden dat GHERAERT LEEU, reeds in 1473 te Gouda eene drukkerij bezeten heeft, en halen tot bewijs aan, de vertaling der *Aurea Legenda* van JACQUES DE VORAGINE, welke toen zijne pers verlaten moest hebben; doch de Abt MERCIER DE ST. LÉGER (†) en zelfs MEERMAN (!) twijfelden aan het bestaan van dien druk in gemeld jaar.

Hoe dit ook moge zijn, men vindt hiervan latere editien, door G. LEEU bezorgd, onder den titel van:

Hier beghint een nuttelyc boec dat men hiet dat Passionael dat welc in latyn is gheheten Aurea Legenda. (In fine) *Hier is voleyndet bider gratien Goods dat somerstuc van den Passionael bi mi* GHERAERT LEEU, *ter Goude in Hollant int jaer ons Heren MCCCC en LXXVIII* (1478), *op die Pinxter avont den tienden dach in meye* (§).

Behalve dezen druk, heeft G. LEEU ook de *Aurea Legenda* » *dat beduut in dyetsche die gulden legende of dat Passionael*," in 1480 en 1484, uitgegeven. . . ELSEVIER.

» *De Zingende Lootsman*" (I.; bl. 90). De bibliotheek der *Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leyden*, bezit eene schoone verzameling van diergelijke stukken, waarvan men zich door haren Catalogus zal kunnen overtuigen.

Van het bedoelde werk heeft zij slechts den 2*den druk*, getiteld:

De Zingende Lootsman of de Vrolyke Boer, versierd met de fraaiste liederen. Te Amsteldam by S. *en* W. KOENE, *Boekdrukkers, boek- en papierverkoopers op de Linde gragt.* (Zonder vermelding van jaartal).

Het is groot 76 blz. behalve 4 blz. voor het register, begint met: de *Koddige Vryery van* JORIS GOEDBLOED *en* ANNA HANGEBAST, en eindigt met: *Een vermakelyk Huwelyk van* JAN *en* GRIET. . . ELSEVIER.

(*) MARCHAND, *Histoire de l'Imprimerie*, p. 62; MAITTAIRE, *Ann.*, p. 527; SEIZ, p. 182; VISSER, *Naamlijst*, bl. 2.

(†) MERCIER DE ST. LÉGER, *Suppl. à* MARCHAND, p. 57; MEERMAN, *Orig. Typ.*, t. II, p. 219.

(§) VISSER, bl. 6; LAMBINET, p. 415; PANTZER, t. I, p. 442, n⁰. 4; BRUNET, t. IV, p. 689.

Kenmerk en wapenspreuken van den Prins van Wallis (I. ; bl. 91). Wijl de vraag van EFFESSA nog immer als antwoord behoevende staat aangeteekend, acht ik het niet ongepast mij als verslaggever op te werpen van wat er bekend is, om alzoo andere Navorschers den weg te banen ter oplossing.

Er bestaan zeer verschillende meeningen over den oorsprong van de leus en het kenmerk des Prinsen van Wallis: sommigen denken dat zij betrekking hebben op zijn vorstendom, doch het aanwezen der spreuk: *Ich dien*, op het zegel van den te Azincourt gesneuvelden EDUARD PLANTAGENET, welke niets met Wallis te doen had, bewijst genoegzaam, dat men zich vergist; volgens anderen was zijn vederbos de *krista*, het wapen of kenmerk van JOHANNES *van Bohemen*, die te Cressy gevallen is; ook dit berigt kan uit geene zuivere bron geput zijn. CAMDEN, koning van wapenen ten tijde van ELIZABETH, verhaalt zonder evenwel zijnen gezaghebber te noemen, dat de Prins én pluim én oorlogskreet als regtmatigen buit op den Koning van Bohemen, wien hij te Cressy doodde, heeft weggedragen. Zonder stellige bewijsgronden echter mogen wij niet aannemen, dat de ridderlijke EDUARD den ouden, blinden vorst wreedaardig zou hebben ter neder geveld, en de tijdgenooten melden slechts, dat de Koning, na den slag, dood gevonden werd met de twee ridders, die hem geleidden. (Zie WALSINGHAM, p. 127; FROISSART, c. 130. De hoogduitsche leus *Ich dien* heeft waarschijnlijk doen gelooven aan den boheemschen oorsprong der vederen, en, wijl zich de Koning van Bohemen, te Cressy, als graaf van Luxemburg, van zijne verschuldigde leendienst aan den Koning van Frankrijk gekweten heeft, is er niets ongerijmds in, dat hij die spreuk gebruikte; ook zijne *krista* was een arendsvlerk, met of zonder naarboven uitstekende vederen, gelijk men 't zien kan op zijn zegel bij OLIVARIUS VREDIUS, en één of drie zulke vederen had de Prins wel kunnen uitplukken als het zinnebeeld van overwinning; maar hierin is geen bewijs, en het stilzwijgen van alle gelijktijdige schrijvers pleit sterk tegen die onderstelling; bovendien werd eene van deze vederen gevoerd niet alleen door alle de broeders en afstammelingen van den Prins, maar ook door MOWBRAY, Hertog van *Norfolk*, een' afstammeling van moederswege des vijfden zoons van 's Prinsen overgrootvader, EDUARD I.; welke bijzonderheid ook niet wel overeenkomt met de overlevering van Cressy.

Om deze en dergelijke redenen heeft men andere oorsprongen gezocht; reeds wilden sommigen, zegt CAMDEN, dat de Prins nu eens één veder, dan wederom er drie gedragen zou hebben, als teeken van de snelle uitvoering zijner daden, evengelijk de renboden bij de Romeinen, *pterophori* genoemd, om hunne rapheid aan te duiden, met een' vederbos prijkten. Ook zou het algemeene geloof in de wonderlijke verteeringskracht van den struisvogel, den Prins even goed bewogen kunnen hebben om de pluimen aan te nemen, als het aan eenen Franschen berigtgever, die tegelijk wapenstrijder was in den slag te Poictiers, aanleiding gaf om te zeggen: Gelijk de struisvogel, hebben deze dapperen ijzer en staal moeten verteeren. De hoogduitsche naam van dezen vogel, *Strauss*, beteekende *gevecht* in dien tijd en daarom heeft ook de Prins, ter afbeelding van zijnen krijgshaftigen aard, en hebben, als hij, de afstammelingen van EDUARD III, ter betuiging huns onwankelbaren voornemens, om tot verkrijging der fransche kroon de wapens op te vatten, de struisvederen kunnen omvoeren. Nog meer, bij de ouden waren zij het zinnebeeld der regtvaardigheid, en wij zien er de egyptische ISIS om die oorzaak meê gekroond; heeft nu ook het geslacht van EDUARD III ze niet evenzoo kunnen verkiezen om hun beweerd regt op den franschen troon te waarmerken, en was de zinspreuk *Ich dien* (in eene regtvaardige zaak) hiermede niet strookende? Of, zegt weêr een ander, als afstammelingen van PHILIPPA *van Henegouwen* kunnen zij beide vederen en leus geërfd hebben van WILLEM III, haar' grafelijken vader, om zijne regtvaardigheid zoo beroemd. Daarenboven schrijft de Prins in zijn testament: *Wij willen, dat om onze graftombe* zullen gerangschikt worden twaalf koperen schilden, waarvan zes met onze wapens, en zes met struisvederen; en op ieder schild zal staan, dat is te zeggen, op die met onze wapens, en *op de andere met struisvederen*, » HOU MOUT". Hij spreekt geen woord van *Ich dien*, en toch zien wij die spreuk op de zes laatstgenoemde wapenborden, boven zijn graf in de hoofdkerk te Kantelberg. Mag ik nu de vraag van EFFESSA anders voorstellen? 1°. Heeft WILLEM III *van Henegouwen* ooit struisvederen gevoerd? 2°. Heeft hij *Ich dien* of *Houmout* als zinspreuk gekozen?

Na 't bovenstaande geschreven te hebben, vind ik in de *Gentleman's Magazine* van Dec. 1851, dat *Sir* H. NICOLAS, op wiens gezag EFFESSA is uitgegaan, de struisvederen vermeld gevonden heeft in een HS. van JOHN DE ARDERN, een' beroemden arts aan 't hof van EDUARD III.

» Et nota quod talem pennam albam portabat EDWARDUS primogenitus filius EDWARDI » Regis Angliae *super crestam suam*, et illam » pennam conquisivit de Rege Boemiae, quem » interfecit apud Cresse in Francia; et sic as- » sumpsit sibi illam pennam, quae dicitur *ostrich* » *fether*, quam prius dictus Rex nobilissimus » portabat *super crestam.*"

Deze zinsnede heeft betrekking op eene

pluim, door ARDERN afgebeeld op den kant van ieder exemplaar zijns HS. dat zich nu in het Britsche Museum bevindt (SLOANE *Coll.* 76, f°. 61; 56, f°. 71; 335, f°. 67). — De zaak kan toch niet beschouwd worden als beslist, zij wekt veel belangstelling bij mijne landgenooten op, en gaarne zou ik zien, en zouden velen met mij ervaren, dat de Nederlandsche Navorscher ook hierin zijn ijver aantoonde. TUSCO.

Duimbijten (I.; bl. 97, 327; II.; bl. 33). Over het *faire la figue*, of meer bepaald over het verbod te Athene, leest men op eene andere plaats, dat de vijgen in Griekenland, en vooral te Athene, zeer geacht waren, zoodat er in die stad eene wet bestond, welke den uitvoer van deze vrucht naar buiten verhinderde, terwijl men dezulken, die de schuldigen aan het te smuik uitbrengen van die vijgen verklapten, met den naam van *sycophantae, vijgenverklikkers*, bestempelde, welk scheldwoord naderhand tot alle *lasteraars* en *aanbrengers* is overgebragt. Men zie P. NIEUWLAND, *Letter- en Oudheidk. Verlustigingen*, D. II. bl. 320. V. D. N.

Duimbijten. De oorsprong van het *faire la figue*, wordt door KILIAAN aldus verhaald: » FREDERICUS BARBAROSSA imperator (ob contumeliam Imperatrici factam a Mediolanensibus, qui eam mulae impositam, capite obverso in caudam bestiae, tradita in manus ejus bestiae cauda pro freno, ludibrio habuerant) Mediolano post longam obsidionem capto, deditos cives ea lege ac conditione in gratiam accepit, ut qui vitam servare vellent ficum de genitalibus mulae dentibus eximerent: unde nata est Italis illa contumeliosa irrisio, cum digito inter duos ostenso proferunt, *ecco la fico*." Zie zijn *Etymologicum*, i. v. *vyghe*. N. P. BIBLIOPHILUS.

Zonderling Latijnsch vers (I.; bl. 122, 174, 175, 205, 263, 278, 357). Aan de reeds opgegevene aardigheden mag nog vastgeschakeld worden de zonderlinge zamenstelling van verzen, die men ἐπαναπληψις, *ophites*, of *carmen serpentinum* heette, wijl, even als het oude symbool van de slang met den staart in den mond, het begin en het einde, na een rond gevormd te hebben, zich ontmoeten. Deze verzen zijn in de gewone maat van klaagliederen, en zoo ingerigt, dat de woorden van de eerste penthemimeres van den hexameter ook de laatste zijn van den pentameter. Drie klaagliederen, aan PENTADIUS toegeschreven, zijn op die wijze vervaardigd. Zie hier voorbeelden:

> *Res eadem assidue* momento volvitur horae,
> Atque redit dispar *res eadem assidue.*

en

> *Vindice facta manu* PROGNE pia dicta sorori
> Impia sed nato *vindice facta manu.*

Ook heeft SEDULIUS een dichtstuk, *Veteris et Novi Testamenti Collatio*, op dezelfde manier bijeengebragt; een staaltje:

> *Prima ad ima ruit* magna de luce superbus;
> Sic homo cum tumuit *prima ad ima ruit.*

OVIDIUS, ofschoon hij zich niet verlaagd heeft om een geheel vers in dien trant op te stellen, geeft meer dan een voorbeeld aan, als (*Amor*: I: 9, 10):

> *Militat omnis amans* et habet sua castra CUPIDO,
> ATTICE, crede mihi, *militat omnis amans.*

en (*Fast.* IV: 365, 366):

> *Qui bibit inde, furit.* Procul hinc discedite, quîs est
> Cura bonae mentis: *qui bibit inde, furit.*

Hebben jonge Navorschers genoegen hier nog meer van op te zoeken, ik zou hun voor de moeite dank weten. TUSCO.

Het kruis op munt en steen vóór het Christendom (I.; bl. 123, 177). Hierover kan men lezen in de aanteekeningen (of bl. 276 en volg.) op het derde deel van BILDERDIJKS *Gesch. des Vaderl.* Onder anderen zegt hij, dat het kruis het teeken van den *boom des levens*, van den *sleutel der kennis* en van den *Bafomet* is, en VON HAMMER wil, dat het de hamer der Vrijmetselaren is geworden. Uit TERTULLIAAN weet men, dat de aanhangers van MITHRA daarmeê op het voorhoofd gemerkt wierden. Vergelijk EZECHIËL IX: 4, waar LOWTH meent, dat men bij de LXX, voor τὸ σημεῖον, ταῦ σημεῖον moet lezen. In Indië worden de volgers van VISTNOU met een roode streep in de lengte (perpendiculair), die van SIVA, met een gele dwarsstreep, op 't voorhoofd geteekend, en deze twee maken het teeken van *Bafomet*. Bij de Laplanders heeft THOR, en bij de Japanners KEVIRA, de God des rijkdoms, een' hamer tot kenmerk. De Cabiren bij de Grieken, VULCAAN, PROMETHEUS; en de Geest des doods bij de Hetruriers voeren ook den hamer. Ook verhaalt ons PRESCOTT, in zijne *History of Mexico* (vol. I. p. 240), dat hij, tot zijne groote verwondering, op de binnenplaats van een' tempel op het eiland Columel, een kruis aanschouwde van kalk en steen, tien palm hoog. Dit was het symbool van den God des regens. Ook zegt de WelEerw. MOSES MARGOLIOUTH; waar hij in zijne bijdrage voor NOTES AND QUERIES, 20 Dec. 1851, over de Sinaïetische opschriften spreekt, volgens hem 't werk der Israëlieten na den uittogt van Egypte; dat het kruis een oud beeldsprakig teeken was, lang voor het begin onzer tijdrekening bekend onder den naam van *Crux ansata*, *Divina Tau*, en

bij de Egyptenaren *het toekomende leven* beteekende. Het kruis, voegt hij er bij, was de oude hebreeuwsche muntletter, plaatsvervanger van de ת, een volkomen bewijs dat het, voor het Christendom, als kenmerk bij hen gebezigd werd. TUSCO.

Portcullis (I.; bl. 154, 182, 209, 278; II.; bl. 33). Dat dit woord *valhek* enz. beteekent, is voldoende aangetoond; ook heeft men reeds bewezen, dat het thans de titel of ambtsnaam is van een der poursuivants bij het Herald's College in Engeland. De oorspronkelijke term was, in de XVde eeuw, *Portzer*, *Portzener*, *Portener*, *Poertener*, — burgvoogd, slotbewaarder, poortmeester — wien de sluiting was opgedragen van burgt of stadspoort. Dit meen ik te mogen opmaken uit hetgeen de Heer Dr. NIJHOFF mededeelt in *Gedenkw. Gesch. van Gelderland*, D. IV. bl. 145, 319 en 452.

A. & A.

Gerard Boot (I; bl. 156, 234; II.; bl. 28, 35). Dat Mr. GERARD BOOT of BOOTH, rentmeester der Abdij van Egmond geweest is, wordt door een groot aantal *Resolutiën* der Staten van Holland en West-Vriesland bevestigd (*).

Het was eerst op den 16den Februarij 1582, dat de Staten van Holland hem uit die betrekking ontsloegen.

Hij schijnt ook gegijzeld geweest te zijn, waarvan de oorzaak gevonden wordt in de *Resolutiën* van 20 Dec. 1582, (20—26) Nov. 1584 en 8 Maart 1585.

Dat hij naderhand Luitenant houtvester zoude zijn geworden, heb ik, voor als nog, niet bevestigd gezien; hij komt ook niet op de lijst voor, die VAN LEEUWEN (*Batavia Illustrata* II d.) daarvan geeft.

Eerst in 1594 noemt hij zich *Gecommitteerde tot opsicht der wildernissen*, zoo als naderhand zal blijken (†).

Zie hier echter eenige van zijne verzoeken, uit de genoemde *Resolutiën* getrokken:

» 11 *Februarij* 1589. Op 't versoeck van GERARD BOOT, ten eynde in aensieninge van syn *uyterste miserie*, ende dat hy geen middelen heeft van onderhout, jaerlycx tot synder assistentie soude mogen genieten uyt d' inkomsten van de *Abdye van Egmont* 200 ponden van x £ grt., of met een eerlyck tractement voorsien onder de Compagnie van Capiteyn NYVELT syn swager, tot dat hy met een officie voorsien soude mogen worden, Is geappostilleert dat de supliant *alhier* een plaetse als *Adelborst* zal hebben onder de Compagnie van *Jonckh.* WILLEM VAN ZUYLEN VAN NYVELT (*) mits dat deselve onder 't getal van de voorsz. Compagnie sal syn begrepen, ende genieten 18 guldens van x £ grooten ter maendt, en daerop in monsteringe worden gepasseert, niet tegenstaende den suppliant voorn. op de monstering absent bevonden soude mogen worden, doordien deselve niet continuelyck by de voorn. Compagnie, maer alhier in den Haghe soude mogen wesen, omme te vorderen de saecken die de voorsz. Compagnie op de betalinge ende andersints souden aengaen mogen, ende dit alles ter tydt ende wyle tot anders daerin by de Staten voorn. sal wesen voorsien ende geordonneert".

1 *July* 1589. » Opt versoeck van GERARD BOOT, omme te mogen genieten alle 32 dagen de 18 guldens ter maendt, hem tot syn onderhoudt gheconsenteert den 11 February laest leden, is geoppostilleert, dat de Suppliant alhier 't synder onderhoudt genieten sal in de plaets van 18 guldens, den 11 February laestleden hem geaccordeert de somme van 24 ponden van x £ gr. ter maendt, te betalen alle 48 dagen, nevens de Compagnie van Capiteijn NYVELT, alsdaer onder begrepen, ingaende den 11 February voornoemt, mits dat daer vooren verbonden zynde tot alsulcke diensten als ten voorsz. dage by appoinctement van de Staten is verklaert ende geordonneert". —

Eindelijk nog op den 26 *October* 1594. » Op het versoeck van Mr. GERRIT BOOT, omme als *Gecommitteerde tot Opsicht van de Wildernisse*, met syn wyf ende kinderen te mogen resideren op het huys te *Sevenbergen* ofte *Arentsbergen*, ende voorts te hebben augmentatie, Is geappostilleert. De Staten van Holland ende West-Vriesland hebben omme redenen in de versochte woonplaetse alhier niet konnen consenteren, en hebben niet te min des Suppliants tractement tot *veertigh* guldens ter maendt verhooght ende geaugmenteert, omme de betalinge daernaer ghedaen te werden, tot anders daerinne sal wesen gheordonneert". —

De plaats waar, en den tijd wanneer hij overleden is, kan ik met zekerheid niet opgeven. Uit de medegedeelde stukken blijkt, dat hij ook in 's Hage gewoond heeft.

Uit andere bronnen (†) weet men dat hij in 1591 te *Weesp* verblijf hield, want uit een testament van JACOB BLONDEEL (§) die in gemeld jaar te Leiden overleed, kwam men te vernemen dat G. BOOT, wonende te Weesp, nog eene kist met boeken en papieren in zijne bewaring had, (beginnende met A°. 1275), afkomstig van de Abdij van Egmond.

(*) Zie die van (11 Feb. — 15 Aug. — 29 Aug.) A°. 1579; (21 Julij — 23 Aug. — 8 Oct.) A°. 1580; (25 Januarij — 14 Maart — 21 Maart — 11 April — 14 Junij — 21 Aug.) A°. 1581.

(†) De benoeming van eenen DOMINICUS BOOT, als Baljuw en Dijkgraaf over de *Zype*, had plaats: 29 Oct. 1596.

(*) Hij was naderhand Baljuw over Gooiland.

(†) Zie *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht*, A°. 1849, bl. 166.

(§) Reeds den 7 Sept. 1576, als Rentmeester, Prior en Kelder van de Abdij van Egmond ontslagen.

Zijn familiewapen wordt bij VAN LEEUWEN (*Bat. Illustrata*, II D. bl. 878) vermeld, te zijn een *springend Hart* (hert) *van Sabel op een veld van goud.*

Het exemplaar van gemeld werk, in bezit der *Maatsch. van Ned. Letterk. te Leyden*, is vol met genealogische aanteekeningen van wijlen den archivarius VAN WIJN.

In het antwoord op (I.; bl. 234) gegeven, is eene drukfout begaan, door te lezen MACHT^D^. LUYS, in plaats van MACHT^A^. SUYS.

. . ELSEVIER.

Uitgewekene Hoekschen (I.; bl. 156). Deze vraag zal tot nu toe niet kunnen opgelost worden, omdat de Geschiedenis van ons Vaderland, (A°. 1477—1496) sedert den dood van Hertog KAREL, nog veel te wenschen overlaat.

Van een groot aantal personen, die toen eene rol hebben gespeeld, weet men bijna niets.

Zoo lang niet alle charters, rekeningen of wat dies meer zij, aan het licht worden gebragt, zal men geene schrede voorwaarts doen op het gebied der Geschiedenis van dien tijd, hoe rijk men ook moge voorzien zijn met gedrukte boeken of kronijken. Het is echter een gelukkig voorteeken dat, in België ten minste, de bekende Archivarius GACHARD dit jaar reeds een begin heeft gemaakt met de stukken uit te geven, betreffende de regering van MAXIMILIAAN.

Intusschen zijn er vele bekende Kronijken, die men kan raadplegen; van latere schrijvers, die ze gebruikt hebben, zie men over de bedoelde vraag in het algemeen,

WAGENAAR. *Vad. Hist.* IV. deel, XV boek;

ALKEMADE. *Jonker Fransen Oorlog;*

Mr. M. VERBRUGGE. REYNOUD VAN BREDERODE, *Hoofd der Hoeksche Staatspartij*, Rotterd. A°. 1839, overgedrukt uit *de Fakkel*, XIV deel.

Idem: *Ridder* JAN VAN NAALDWIJK, *Heer van Berg-Ambacht*, enz. (Deventer 1843). Uit *de Fakkel*, XV dl.

. . ELSEVIER.

Wolf en klander (I.; bl. 186, 240; II.; bl. 11). In DE NAVORSCHER 1852, N°. 1, wordt geantwoord op eene vraag: Om de klanders uit het koren te houden. Het antwoord behelst evenwel slechts een middel om ze te *verdrijven.*

Niets, gelijk een deskundige mij eens verhaalde, is beter om dat insect weg te maken, dan het gebruik van populieren (gewone peppels) voor het bouwen van den zolder.

Vele proeven zijn reeds in de Betuwe hiermede genomen, en allen met goed gevolg.

De peppels zijn goedkoop en worden anders slechts bij de klompenmakerijen en voor brandhout gebruikt.

Alleen heeft men te zorgen, dat men ze rooie in Januarij of Februarij, ze dan goed late droogen, en ze vervolgens aanwende *binnenshuis* voor zolders en gebindten, wijl ze het nat slecht wederstaan.

H. W. W.

Wolf en klander. De voortteeling of uitbroeijing der zaadjes van dit insekt, wordt zeer veel tegengegaan door het gestadig omroeren van 't koren, dat men ook met stukken van uijen beschermen kan.

C. G. B. *te G.*

Instinct (I.; bl. 192). Dit wordt van BUFFON anders dan bij CUVIER verklaard, en *Natuurdrift* door den eerste, *Kunstdrift* door den laatste geheeten, of het gevolg eener bestendige, werktuigelijk *blinde*, *neiging*, in alle dieren lang niet hetzelfde voortbrengende. Men zou het welligt kunnen bestempelen als den eigenaardigen trek, die hunne werkzaamheden leidt en regelt; het bewijs hunner scherpzinnigheid, de natuurlijke aandrift, om op hunne wijze werkzaam te zijn, waardoor zij in staat worden gesteld om in hunne behoeften te voorzien, den mensch te verstaan en te dienen; het ingeschapen vermogen, dat zij bezitten om al wat hun nuttig is te kiezen en al wat schadelijk is te vermijden. — Het is bij den mensch ook aanwezig, maar in verhevener zin, bijzonder bij de wilden op te merken. — De Heer JOANNES LUBLINK *de Jonge*, noemt de *eerzucht* der menschen *instinct.*

P. E. Z.

Zwolle (I.; bl. 218, 280; II.; bl. 40). 1°. Zoude *Zwol* of *Zwolle* niet gevormd zijn uit *Zwol-lo: Zwol-* of *Zwel-water?* 2°. Of zamengesmolten uit *Zwarte-lo*, (*Zwarte water*) even als *Groen-lo* is zamengesmolten tot *Grol?* De *l* of het *le* van *Zwol* of *Zwolle* wijst ongetwijfeld op een nabijgelegen *lo* of *water*, even als in *Driel*, *Zweel* enz. = *Drie-lo*, *Zwee-lo* enz.

J. H. VAN DALE.

& voor EN (I.; bl. 220, 312, 363). *Aan* PERCONTATOR! Uwe verklaring van het teeken ℔ voor *pond* is vernuftig gevonden, ofschoon ik mij niet met uw gevoelen vereenigen kan en wel om de volgende redenen. 1°. De vorm ℔ voor *pond* is een *nieuwere* vorm, waarvoor het oudere ℔ en het nog oudere ℔ heeft plaats gemaakt. Zoo duidelijk als het nu uit den laatsten vorm is, dat het teeken uit *l* en *b* is zamengesteld, zoo duidelijk is het, naar mij voorkomt, ook dat deze vorm geene verbastering van *P* en *d* zijn kan. Het *schrapje* hoort er dus eigentlijk niet in t'huis en is slechts tot verbinding der letters aangebragt. Dit blijkt ook daaruit, 2°. dat de Noord-Amerikanen, die toch wel tot de nieuwere volken zullen behooren, *pond* in het enkelvoud door *lb*, en in het meervoud door *lbs* voorstellen, *zonder schrapje.* 3°. Het is niet vreemd het woord *pond* door *libra* aangeduid te zien. Gaan wij slechts bij de Engelschen. Beteekent *libral* daar niet

of a pound weight? En wijst ons het Fransche *livre*, niet op het Latijnsche *libra*, waaruit het, met de gewone verwisseling der lipletter gevormd is? — Of de Romeinen reeds het woord *libra* voor *pond* gebruikt hebben, zal, naar mij voorkomt, niet veel tot de zaak af- of toedoen.

Kunnen de Franschen, die dit woord van hen hebben overgenomen (*livre*, *équilibre*) niet even goed de eersten geweest zijn, die het *pond* met den naam van *libra* of *livre* bestempelden? Wijst 4°. op dit *livre* niet de letter *L* in uitdrukkingen als de volgende: £ *Vlaamsch;* £ *Tournooisch*, £ *Sterling* enz., *pond Vlaamsch*, enz. beteekenende? In rekenboeken van vroegeren tijd vonden wij de *L* van *pond Sterling* ook wel *zonder schrapje*. *£* zal dus van lateren tijd dagteekenen. — Wel verre dus van mij, de door mij, — en door anderen reeds vroeger —, aangegevene verklaring van het teeken £ te doen betwijfelen, heeft eene nadere beschouwing mij in die verklaring bevestigd. Het bovenstaande zij dan Uwer geachte overweging en die van andere Heeren Navorschers aanbevolen. J. H. VAN DALE.

Het wel afloopen van 't scheepje (I.; bl. 224; II.; 14). Bij de schrijvers over bekers en bokalen van vroegeren tijd, op de genoemde bladzijden aangehaald, vergete men niet te noemen, het uitmuntende werkje van den Heer A. D. SCHINKEL, getiteld: *Oudheidkundige Bijdragen; Beschrijving van Merkwaardige Drinkglazen en Bekers enz.*, met pl. (niet in den handel, gedrukt honderd exempl.)

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Simon Stevin (I.; bl. 252, 365, 366; II.; bl. 43). Het spijt mij dat de genealogie van de familie DE VIRI, in het bezit van W. D. V., geene melding maakt omtrent het huwelijk van MAURITS DE VIRI en CATHARINA CRAEY, (Wed. van SIMON STEVIN).

Ter aanvulling en bevestiging van eenige reeds besprokene punten, deel ik nog het volgende mede, getrokken uit de *Resolutien der Staten van Holland.*

FRANÇOIS DE VIRI, geboortig van Orange, was houtvester van Holland en hofmeester van Prins MAURITS, doch werd eerst den 14. Maart 1585, op zijn verzoek, door de Staten genaturaliseerd. Den 9 Mei 1592 verkreeg hij de ambachtsheerlijkheid van Lisse, tot een onstervelijk leen (*).

Ten gevolge zijner langdurige diensten (hij komt reeds in 1572 voor) beloonden de Staten hem, als *gewezenen* Houtvester, op den 18den Januarij 1593, met een jaarlijksch pensioen van *f* 1200, waarvan *f* 300 ten lijve zijner vrouw FRANÇOISE DE WIT of WITH (zoo komt

(*) Het werd op den 20sten April 1620 verleid op JOHAN VAN MATENESSE NICOLAASZ.

zij menigmaal voor, ofschoon de spelling der namen in gemelde *Resolutien* veel te wenschen overlaat) zouden staan. Hij overleed in minder gunstige omstandigheden, tusschen de 20sten April en 24sten Julij 1596, nalatende *vijf zonen* (*), voor wien de moeder op laatstgemelden datum, geene »alimentatie" bij de Staten kon bekomen (†).

FRANÇOISE DE WIT of WITTE (?) moet reeds in 1605 zijn overleden, want op den 6den Januarij 1606 verzochten hare nagelatene kinderen om *f* 300 te mogen genieten, als »jaar van gracie" van hunne overledene moeder.

Dat MAURITS DE VIRI (zoon van bovengemelden FRANÇOIS DE VIRI) met eene *weduwe* was getrouwd, kan in de eerste plaats worden afgeleid uit een MMS. register van het te betalene hoofdgeld over *gansch Rijnland*, Anno 1622—23, op het Archief te Leyden voorhanden, welke lijst gewoonlijk de leden van elk huisgezin, met naam en toenaam aangeteekend, bevat. In gemeld HS. vindt men op het artikel *Hazerswoude*, eene post vermeld, voor den Baljuw MAURITS DE VIRI en de *vóórkinderen* zijner vrouw.

Deze MAURITS DE VIRI was in 1595 of 1596, en dus kort vóór het overlijden zijns vaders, geboren, had te Leyden in de Regten gestudeerd en schijnt zich in 1639 aldaar te hebben gevestigd, waar hij op nieuw (om vrijdom van accijns te genieten) als student werd ingeschreven. De twee vóórkinderen zijner vrouw, te weten, FREDERIK en HENDERIK STEVYN, kwamen toen mede te Leyden, zoo als het de Registers bewijzen:

A°. 1639. *Rectore* A. WALAEO.

11 Feb. » MAURITIUS DE VIRI, *huyshoudende persoon*, *heeft in Jura hier voor desen gestudeerd*, *is oud* 43 *jaer*, *woont op de Houtmarkt.*

11 Feb. » FREDERIK STEVYN, *Hagiensis. an.* 26.— *doctor juris, woont by* MAURITIUS DE VIRI, *syn schoonvader.* (*stiefvader*).

11 Feb. » HENDRICUS STEVYN, *Hagiensis. an.* 25. *Stud. Mathesis. habitat*, *apud Patrem*, *op de Houtmarkt.*

MAURITS DE VIRI had nog eenen zoon, die mede te Leyden heeft gestudeerd (§), KAREL genaamd, doch hij overleed jong, en werd, den 2den Aug. 1652, in de St. Pieterskerk begraven.

MAURITS DE VIRI stierf in 1650, en werd den 30sten September, s'avonds, in dezelfde

(*) Uit andere *Resolutiën* blijkt, dat het waren: FRANÇOIS, GUILLAUME, GUITER, VINCENT, MAURITS; ook wordt vermeld JACQUES DE VIRI.

(†) Zie ook *Resol.* 31 Julij 1599.

(§) A°. 1640. *Rect.* J. POLYANDER 2 *Julii* .. CAROLUS DE VIRI, *Hazerswoudensis, an.* 12. *Stud.* 5 *Classis, habitat apud patrem* MAURITIUM, Praetorem Hazerswoudensem, *op SteenSchuyr*—zoodat hij verhuisd was.

kerk ter aarde besteld. Zijn adellijk wapen was aldaar nog in 1652 te zien.

Ook in dat kerkgebouw werd zijne weduwe bijgezet, op den 14den Januarij 1673; het doodboek meldt alleen, dat op dien dag begraven is: CATHARINA CRAAI, *uit 's Hage* (*).

Ik herhaal hier nogmaals, dat ik in het bezit ben van een groot aantal stukken, betreffende STEVIN; dat hij, eene reeks van jaren, een bepaald voorwerp mijner onderzoekingen heeft uitgemaakt, en dat ik, als liefhebber der Wiskunde, in staat ben geweest, om met kennis van zaken al zijne wiskundige werken te beoordeelen, hopende eenmaal mijne onderzoekingen omtrent dien verdienstelijken man in het licht te geven. .. ELSEVIER.

Florilegium J. Th. de Bry (I.; bl. 257, 375; II.; bl. 47). ARNOLD meent het zeker zoo kwaad niet als het wel lijkt, wanneer hij mijne opgave van bl. 375, D. I, niet *naauwkeurig* genoeg noemt, en daarenboven niet te vreden is met de *verwijzing* naar het boek, waarin over DE BRY en deze zijne werken melding wordt gemaakt; — wááruit hem echter de mindere naauwkeurigheid mijns antwoords blijkt, kan ik niet bevroeden, ook niet bij het weder opslaan van ADELUNG, die weinig meer zegt dan ik heb meêgedeeld; alleenlijk vermeldt hij nog, dat de uitgave van het *Florilegium novum*, te Frankfort, 1641, slechts één deel, in folio, uitmaakt; en die van 1776, mede in folio, ten titel heeft: *Anthologia Meriana;* voorts, dat DE BRY een kunstenaars zoon was, en, eveneens als zijn broeder JOHAN ISRAEL, de *platen* voor zeer vele werken vervaardigd heeft. Ik heb alzoo, naar ik meen, niets teruggehouden van hetgeen ARNOLD belangrijk kan zijn; maar daarenboven meende ik, dat elk vrager in DE NAVORSCHER, te vreden moest wezen, al ware het ook slechts met eene *loutere verwijzing*, waardoor hij toch op den weg wordt geholpen, om verder, met aanwending van eenige moeite, het verlangde punt zelf bij te lichten; ook wijl dit maandwerk, tot besparing van ruimte, zoo min mogelijk *uittreksels* uit de geschriften bevatten mag, die men in allen geval toch in *publieke* of *particuliere* verzamelingen kan opslaan (†). Thans wil ik hier nog bijvoegen, dat bij F. A. EBERT, *Allgem. Bibliog. Lexicon*, alleen voorkomt het *Florilegium renovatum et auctum* (a. J. SCHWINDIO) Frankfort, MERIAN, 1641, fol. — In de *Dictionnaire des Graveurs*, par F. BABAN, Paris 1767, wordt THEODORE DE BRY » graveur » et citoyen DE LIÉGE" genoemd, » lequel s'éta- » blit à Francfort, vers 1570"; waarschijnlijk wordt hier de *vader* van JOHAN TH. bedoeld. V. D. N.

Het » Patertje langs den kant" (I.; bl. 258, 376; II.; bl. 17, 48). In O. L. B. WOLF, *Proben alt-holländischer Volkslieder. Mit einem Anhange alt schwedischer, englischer, schottischer, italienischer, madecassischer, brasilianischer und altdeutscher Volkslieder*, uitgegeven in 1832, vindt men van bl. 1—102, eene dichterlijke overzetting van 23 oud-Hollandsche liederen. Het in DE NAVORSCHER, I, 376, opgegevene werk van Mr. J. C. W. LE JEUNE, is hierbij de voornaamste bron geweest.

Het » *Daar ging een Patertje langs den kant*" vindt men hier aldus:

Es ging ein Paterchen an dem Rand,
Hei, es war im Mei,
Er faszte sein Liebchen bei der Hand,
Hei, es war im Mai so frei,
Hei, es war im Mai.

Pater, du muszt knieen gehn,
Hei, es ist im Mai,
Nönnchen, du muszt bleiben stehn,
Hei, es ist im Mai so frei,
Hei, es ist im Mai.

Paterchen, spreih die Kapuze auf,
Hei, u. s. w.
Dasz die heilige Nonne tritt darauf,
Hei, u. s. w.

Pater, ein kuszchen gieb ihr nun,
Hei, u. s. w.
Das magst du wohl noch sechs Mal thun,
Sechs Mal, sechs Mal, sechs Mal thun,
Hei, u, s. w.

Paterchen, heb' sie wieder auf,
Hei, u. s. w.
Und tanz' mit ihr herab, hinauf,
Hei, u. s. w.

Pater, du muszt scheiden gehn,
Hei, u. s. w.
Und deine Nonne lassen stehn,
Hei, u. s. w.

Nönnchen, kannst nun wählen dir,
Hei, u. s. w.
Einen anderen Pater hier,
Hei, u. s. w. J. J. WOLFS.

Het geslacht van den Bempden (I.; bl. 270, II.; bl. 21). Dr. R. en de Heer H. schijnen in het bezit te zijn van eensluidende familie-

---

(*) Zij schijnt nog een' broeder of neef gehad te hebben, blijkens het volgende huwelijk, te Leyden gesloten;

1 *Mei* 1628. PIETER CRAEY, jongman, ingenieur en quartiermeester ten dienste dezer landen, wonende in den *Haeg*, geassisteert met MAURITS DE VIRI, Bailluw van Hazerswoude zyn ...... (?) en JACOB REIJAERTS syn cousyn; met CATHARINA VAN CRONENBURG van Leijden, geassisteert met BARBARA *Mathysd.* haer suster en PAULS STOCKIUS haer voogt.

(†) Hieromtrent verschillen wij van gevoelen met onzen begunstiger V. D. N. Aanhalingen, zonder iets meer, zijn voor den algemeenen lezer, wiens belangen wij toch ook moeten voorspreken, zoo onbelangrijk als droog, terwijl ze voor den vrager, die op het land woonachtig is, volstrekt geene waarde bezitten, wanneer hij de gelegenheid mist om eene boekerij te raadplegen of zich het verlangde werk aan te schaffen. Het is óók voor dezulken, als we hier beschreven, dat wij DE NAVORSCHER hebben opgerigt.

papieren — en toch vraagt de laatste: » van » waar het wapen op zijnen penning van 1704?" Hij zal het antwoord lezen in de noot van den eerste, waar gesproken wordt over het wapen van DE PANNEMAKER, aangenomen door JAN VAN DEN BEMPDEN, en sedert door de afstammelingen gevoerd, blijkens de *Wapenkaart van Amsterdam*, alwaar het voorkomt bij Mr. JAN, Mr. GILLES en A. E. VAN DEN BEMPDEN, 1719. De in het schild-hoofd vertoonde dubbele adelaar, is de keizerlijke, en, hoewel hier ten halven of opkomende, zal die in het Diploma van Adeldom, waarschijnlijk geheel gezien worden.

E. VAN DEN BEMPDEN, te Brussel 1483, die twee vogeltjes en drie rozen ten zegel had, kan tot een ander geslacht, of verwijderden tak behoord hebben: of JAN VAN DEN BEMPDEN heeft de voorkeur gegeven aan het adellijke wapen zijner echtgenoote, met wie de PANNEMAKERS waarschijnlijk uitstierven, en zal ter overname daarvan gemagtigd zijn geworden.

Het geslacht VAN DEN BEMPDEN JOHNSTONE, nog in wezen, volgens mededeeling van W. D. V. bl. 270, schijnt in 1826 niet meer bestaan te hebben: immers vindt men in DEBRETT'S *Peerage* noch VAN DEN BEMPDEN, noch JOHNSTONE, evenmin als een' *Markies* en *Graaf* van *Annandale*, *enz. enz.* of eenig ander persoon met die titels bekleed.

A. & A.

[Evenzoo onze vriend LEGENDO ET SCRIBENDO; hij meldt aan den vrager, dat eene afbeelding van den Amsterdamschen Burgemeester AEGIDIUS VAN BEMPDEN (J. WANDELAAR *del.*, J. HOUBRAKEN *sculps.*) welke zijne prentverzameling bevat, ons het wapen op den penning voorhanden wedergeeft.]

Tapijten op de zaal der Staten van Holland (I.; bl. 282; II.; bl. 50). Tot aanvulling van mijn antwoord dient nog, dat deze tapijten waren geweven in de toenmaals beroemde fabrieken te Schoonhoven.

C. W. BRUINVIS.

Tapijten op de zaal der Staten van Holland. De door den Heer BRUINVIS gedane aanwijzing van deze *tapijten*, als bij DE RIEMER, in zijne *Beschr. van 's Hage*, bl. 149, beschreven, heeft alle waarschijnlijkheid voor zich, ook uithoofde van den tijd, wanneer ze vervaardigd zijn (1652). Maar zoo dat waar is, kan men het ook onbetwijfelbaar achten, dat *zij* in *die* zaal, thans ten dienste der Prov. Staten van Zuid-Holland, en van de *Eerste* Kamer der Staten-Generaal, niet meer voorhanden zijn, en dat alzoo V. S. zich *aldaar* thans niet in hunne beschouwing zoude kunnen verlustigen, zoo als uit het antwoord van L. J. schijnt verondersteld te worden; in de bij DE RIEMER bedoelde zaal, ziet men, sedert vele jaren, de wanden met effen groene tapijten of kleeden behangen; welligt dat deze eenmaal de vroegere, naar het blijkt, zeer kostbare, hebben vervangen.

Dat Mr. WILLEM VAN VELDEN, Advocaat voor de Hoven van Justitie in Holland, vroeger de getrouwe bediende van HUGO DE GROOT; zie *Geschied. en Aant. betrekkelijk Loevestein*, Gorc. 1840, bl. 80; aanleiding gevonden heeft tot het vervaardigen van zijn » *Hof-Tapijt* » in het voorhanden zijn in grote Hoven en » Vorsten paleizen, van Tapijten van beeld- » werk, behelzende oude geschiedenissen ende » haer voorouderen vrome daden", verklaart hij zelf, daarbij voegende: » zoo heb ik als in » een tapijt de eer van mijn vaderland gezocht » voortestellen" enz.; zie het *gedicht*, fol. 1, noot 1; en ook als zoodanig zijn daaruit eenige dichtregelen overgenomen door DE RIEMER, t. a. p., bl. 157, doch overigens vermeen ik dat de tapijten in de zaal van Holland en West-Vriesland, niet bepaald worden genoemd.

V. D. N.

Tapijten op de zaal der Staten van Holland. De Heer L. J. vergist zich: de tapijten zijn in 1795 door de Franschen medegenomen, welke vergeten hebben die, in 1815, terug te geven.

De zaal, waar ze te zien waren, is die thans in het gebruik van de Leden der Eerste Kamer en van de Provinciale Staten.

B. J. A. M.

Dichters der Evangelische Gezangen (I.; bl. 282; II.; bl. 51). In » *Geistliche Oden und Lieder; Lehrgedichte und Erzählungen von Herrn* C. F. GELLERT; Bern, 1772, BEAT LUDWIG WALTHARD" vindt men: bl. 36: *Die Wachsamkeit* = *Ev. Gez.* 73, 12 verzen; bl. 46: *Osterlied* = *Ev. Gez.* 135, vs. 1—7; bl. 63: *Passionslied* = *Ev. Gez.* 119 (vrije navolging); bl. 69: *Der Thätige Glaube* = *Ev. Gez.* 59; bl. 76: *Morgengesang* = *Ev. Gez.* 179, enkele regels; bl. 79: *von der Quelle der guten Werke*=*Ev. Gez.* 60; bl. 82: *Preis des Schöpfers* = *Ev. Gez.* 14, grootendeels daaraan ontleend; bl. 84: *Trost der Erlösung* = *Ev. Gez.* 42; bl. 94: *Weihnachtslied*=*Ev. Gez.* 112; bl. 100: *Gottes Macht und Vorsehung* =*Ev. Gez.* 16; bl. 127: *Die Liebe der Feinde*=*Ev. Gez.* 71 (Eene vertaling van dit lied is reeds te vinden in: NIEUWLAND'S *Kinderlijke Dichtproeven, vervaardigd op den ouderdom van* 6—12 jaren); bl. 133: *Weihnachtslied* = *Ev. Gez.* 115 (vrij); bl. 146: *Passionslied* = *Ev. Gez.* 118; bl. 172: *Osterlied* = *Ev. Gez.* 137; bl. 179: *Am neuen Jahre* = *Ev. Gez.* 159, gewijzigd; bl. 183: *Trost des ewigen Lebens*=*Ev. Gez.* 192.—*Gezang* 181. Een dergelijk gezang, in zin geheel, in woorden *bijna* gelijk, is vervaardigd door MARTINUS NIEUWENHUIJZEN en geplaatst in de *Volks* (?) *liedjes*, *uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van het Algemeen*, (1793), 1e. stukje, bl. 17.

G. P. ROOS.

Dichters der Evangelische Gezangen. Gezang 8, (*O God! eer 't aardrijk was gegrond*) is niet van AHASV. V. D. BERG, maar van BILDERDIJK. Men behoeft er slechts eenige regels van te lezen om er van overtuigd te zijn, ook al stond het dichtstuk niet in 's mans *Nieuwe Mengelingen*, bl. 80. ZOROBABEL.

Bernard de Mérode (I.; bl. 283). Waarschijnlijk dezelfde, welke genoemd wordt in de Genealogie der afstammelingen van MARGARETA DE WESEMALE en van RICHARD, *Sire de Mérode et de Frentz*, was hij de derde zoon van RICHARD DE MÉRODE en van AGNÈS DE WARFUSÉE, *Dame de Wâroux*. Hij droeg den titel van »*Sire de Rummen*", en verkreeg tot vrouw MARIA, dochter van MAXIMILIEN TRANSILVAIN. Zie BUTKENS; *Troph. de Brab.*, T. II. Liv. III. p. 127. Voorts gewaagt BOR van hem op onderscheidene plaatsen in zijne *Nederlandsche Oorlogen*. In 1579 was hij als afgezant ter Keulsche Vredehandeling tegenwoordig. In 1580 Luitenant-Gouverneur van Friesland geworden, legde hij, drie jaren later, daar grooten ijver aan den dag om de geschillen over de regering te vereffenen, maar werd, nog in 1583, op zijn verzoek, om zijn hoogen ouderdom, uit die betrekking ontslagen, en door Graaf WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU opgevolgd. Bij WAGENAAR, *Vad. Hist.*, D. VII. zijn alle deze bijzonderheden opgenomen. V. D. N.

[Goed bescheid ontvangt VAN BEVEREN ook van LEGENDO ET SCRIBENDO te N., T. T. H. J. en A. J. V. D. AA. Hunne vereenigde berigten vermelden de gelegenheid tot kennismaking met BERNARD DE MÉRODE, behalve in GROEN VAN PRINSTERER'S *Archives* en WAGENAAR'S *Historie*, (VII. bl. 279, 365, 495) ook in TE WATER'S *Verbond der Edelen*, D. III. bl. 127—132, D. IV. bl. 443, 444; SCHELTEMA'S *Staatkundig Nederland*, D. II. bl. 109—110, en het *Algemeen Noodwendig Woordenboek der Zamenleving*, Art. „*Mérode*", bl. 1120.]

Avarij (I.; bl. 283). » Avarij of averij is een Italiaansch of liever Spaansch woord, *Avería*. Eigentlijk is het uit het Latijnsche *averagium* van de middeleeuwen, en beteekent niets anders dan bewijs, verzekering of verklaring, van *adverare*, waaruit het Fransch *avérer* heeft; hetgeen, aan de opgave der zeeschade geëigend zijnde, nu voor die schade zelve genomen wordt". Zoover BILDERDIJK, *Geslachtlijst*, s. v. In het Engelsch is het *average* — waardoor thans de waarde beteekend wordt, die ieder eigenaar van een schip, of van diens lading, te betalen verpligt is, als een gedeelte heeft moeten opgeofferd worden, om het overschot te behouden. Dit beginsel is in de zeeregten van alle volken erkend, en was in de Romeinsche wetten uit die van Rhodus ingevoerd. Conf. *Dig.* XIV. Tit. 2. » de Lege Rhodia de Jactu"; en den *Commentarius* van PECKIUS, *in Tit. Dig. et Cod. ad rem nauticam pertinentes*, aangehaald in *Nat. Cyc.*, waar men verder zien kan s. v. TUSCO.

[De plaats in BILDERDIJK'S *Geslachtlijst* is insgelijks aangehaald door J. J. WOLFS en N. P. BIBLIOPHILUS; ook H. W. K. koestert geen twijfel aan den Italiaanschen oorsprong van het woord *Avarij*.]

Avarij. Volgens M. Z. BOXHORN, is het woord *Havarije* of *Averije* ontleend aan *Haven*, hetwelk van Scythischen oorsprong zou zijn (in het fransch *Havre*, uit *Havâre* te zamen getrokken). Daardoor wordt beteekend, wat door hem, wiens goederen behouden in de haven gekomen zijn, vergoed wordt aan dengene, wiens goederen door werping zijn verloren gegaan.

Mr. QUINTIJN WEIJTSEN gelooft het woord van Griekschen oorsprong te zijn.

A. VERWER merkt op, dat de term *Havarije* het eerst voorkomt in de Zeeregten van Keizer KAREL V, A°. 1551, Art. 41, en dat, gelijk van *bodem bodemerije*, alzoo van *haven* (in het Vlaamsch *aven*) *haverije* of *averije* (Ital. *avaria*) gevormd is. » Sommigen", zegt hij, » hebben 't ons ook willen toerekenen, afkomstig van 't Italiaens verbum, *havere: te moeten hebben*, namelijk *van des schippers syde* aengemerkt."

Het eene en andere is te vinden in » *Nederlants See-Rechten enz. met Aenteekeningen* van A. VERWER, Amsterdam 1764. Men leze verder hetgeen EMÉRIGON daarover zegt in zijn *Traité des Assurances*, T. I. p. 601. en R. STEVENS, in zijn *Essay on Average*, 3d edit. p. 2.

L. v. d. S. B.

[Ook POMPONIUS verwijst ons naar QUINTIJN WEIJTSEN, *Tractaat van 't Recht der Nederlantsche Avarijen*, § 1. en tevens naar hetgeen A. VERWER daarop aangeteekend heeft.]

Avarij. Wat bij WEILAND, *Taalkundig Woordenboek*, *haverij*, *averij*; bij BILDERDIJK, *Geslachtl. der Naamwoorden*, *avary* of *avery* geschreven is, draagt ook in het *Nederlandsch Wetboek van Koophandel*, art. 696, den naam van *avarij*. Daartoe worden gebragt alle buitengewone onkosten, ten dienste van het schip en de goederen gezamenlijk of afzonderlijk gemaakt, en alle schade die, gedurende den tijd des gevaars, (zie *Wetboek van Koophandel*, Boek 2. Titel 9. Afdeeling 3.) aan het schip en de goederen overkomen is.

BILDERDIJK, l. l., noemt het een Italiaansch, of liever, een Spaansch woord, en zegt dat het van het middeneeuwsch Latijn *averagium* afkomstig is, en » niets anders beteekent dan bewijs, verzekering of verklaring, van *adverare*, waaruit het Fransch *avérer* heeft, en 't geen aan de opgave der zeeschade geeigend zijnde, nu voor die schade-zelve genomen wordt."

WEBSTER, in zijne uitmuntende *Dictionary of the English Language*, 2 vol., 4°., London 1832, noemt in de eerste plaats *average*, van het Normandisch *aver*, *avers*, vee, geld, goe-

deren (van *aver* of *haber*, fransch *avoir*) eene soort van heerendienst, die de pachter, volgens het oude regt, verpligt was zijn meester in vee en landbouw-werktuigen te bewijzen. *Average* in den zin van ons *averij*, fransch *avarie*, spaansch *avería*, portugeesch *avaria*, italiaansch *avaria*, brengt hij tot *aver* of *haber*, in het spaansch » hebben", waardoor het alzoo beteekent » dat wat plaats heeft" » that, which happens", en dus » een ongeluk", ook omdat volgens WEBSTER, de woorden *to have* en *to happen* van denzelfden wortel zijn.

Ik kan mij met de gemelde afleidingen niet wel vereenigen. Evenzoo vind ik een bezwaar in het woord terug te brengen tot het Italiaansche *varare*, » een schip van stapel doen loopen", waaraan anders de klank ligtelijk zou doen denken.

In het Deensch heet averij *Haverie*, in het Zweedsch *hafveri*. Als men nu bedenkt dat averij » zeeschade" beduidt, en dat *haf* in het Zweedsch en *Hav* in het Deensch » de zee", beteekent, zou men dan het bedoelde woord niet liever van dit *haf* of *Hav* afleiden? Ik moet echter bekennen, dat de groote Deensche taalgeleerde CH. MOLBECH, in zijn *Dansk Ordbog, indeholdende det danske Sprogs Stammeord*, II Dln. Kjöbenhavn 1833, zelf zegt: *Haverie et pl. — r. Et fremmedt Ord:* » dit is een vreemd woord". Maar het kan, uit het Deensch of Zweedsch oorspronkelijk, derwaarts later uit den vreemde zijn teruggekeerd, even als bij ons de afgrijselijke oorverscheurende » waggons" vergeten schijnen dat zij als » wagens" uit Nederland naar andere natiën zijn gereden. Σ.

[Wij voor ons, gelijk wij VERWER gaarne het gewaagde toegeven der Grieksche door Q. WEIJSSEN verdedigde etymologie (van ἀβχρὺς [beter ἀβαρὴς] „ dat van last ontheven is") kunnen evenmin voor als nog den Noordschen oorsprong goedkeuren, tot welken Σ zijne toevlugt genomen heeft. Wij vinden hem althans niet gestaafd door de bijzonderheid, dat, zoo als VERWER opmerkt, het *Consolato del Mare*, waarin de oude *Gothlandsche of Wisbuische Zeeregten* vrij getrouwelijk overgenomen zijn, nergens het woord *averia* of *avaria* gebezigd heeft en dus onschuldig is gebleven aan het plagiaat, waarvan, naar Σ's meening, de Noordsche spraak hier het leed zou gedragen hebben. Derhalve wordt niet bewaarheid, wat men bij aanneming dier hypothese toch ligtelijk veronderstellen zou, dat het de vermelde gelegenheid geweest zij, bij welke het Noordsche *hafveri* zijnen sprong naar milder luchtstreken uitgevoerd hebbe; terwijl ook de overtuiging allezins gegrond schijnt, die het gebruik van dit woord zelfs geheel ontzeggen durft aan de straks genoemde Zweedsche regtsbron ouder herkomst en wijd verspreider vermaardheid. Zie VERWER *Nederlants See-Rechten*, enz. Amst. 1730, blz. 42 volg. vergel. met de noot op blz. 220. — Maar ook logisch vinden wij bezwaar in eene afleiding waardoor het woord *avarij*, van ouds zoo eigenaardig bepaald en beperkt in beteekenis, in geheel dadelijke en onmiddellijke verwantschap gesteld wordt tot de benaming, die op het gronddenkbeeld „ Zee" toepasselijk is. — Eene soortgelijke reden belet ons, het gevoelen van BOXHORN en van VERWER te omhelzen, en *avarij* (*havery*) tot *haven* terug te brengen. Hier toch schijnt, onzes bedunkens, het naauwe verband tusschen de beide woorden nog veel minder gewettigd door den aard van datgene, 't welk tusschen de begrippen daardoor uitgedrukt waargenomen worden mag. — Mogelijk is het, dat een eenigzins gezet en grondig onderzoek ons tot geheel andere resultaten leiden zoude, maar voorshands bekennen wij gaarne, én uit een grammatisch én uit een logisch oogpunt, én om het zoo dikwerf in ons zee- en handelsregt aanschouwde feit van den Italiaanschen landaard der woorden, de meeste voorliefde jegens BILDERDIJKS gegevene verklaring te koesteren, en, op het gevaar af van een volbloed-Nederlander in zijn burgerschap te kort te doen, de afstamming van ons *avarij* in Spanje en Italië t'huis te zoeken.]

Jan van Gysen (I.; bl. 283). Uit de werken van dien poëet, welke in het bezit zijn der Maatschappij van Nederlandsche Letterk. te Leyden (*), leest men, dat hij den 29sten Mei 1668 te Haarlem geboren is, en voorts gewoond heeft te Amsterdam, in de Egelantiersstraat (zuidzijde bij de 3de dwarsstraat), ten huize van BELLEFLAM den haarsnijder. Aldaar overleden den 29sten Januarij 1722, is hij den 3den Februarij op het Karthuizers-Kerkhof ter aarde besteld. Hij had tot vrouw MARIA KOONING, geb. 19 Dec. 1669; welk huwelijk den 26sten Aug. 1691 het aanzijn geschonken heeft aan AREND VAN GYSEN, van wien vermeld wordt dat hij in den echt getreden is met MARGARETA VAN DEN BRIEL. Nog zijn aanwezig het portret en de handteekening van JAN VAN GYSEN, op wien in lateren tijd het volgende grafschrift vervaardigd is (*M. S. S.*)

„ Was 't eind geweest, als het begin,
„ Deez' had met roem het ligt verlooren,
„ Zijn eerste werk is vol van zin,
„ En doet ons zuivren maatklank hooren,
„ Daar 't laatste werk op krukken treed,
„ 'k Zal hem niet prijzen nog niet laaken,
„ Maar noem hem om mijn wit te raken,
„ Een *middelmatig straat-poëet.*

.. ELSEVIER.

Jan van Gijsen was een ellendig pruldichter, geboren te Haarlem, den 29sten Mei 1668, en overleden te Amsterdam, den 29sten Januarij 1722. Tien jaren lang, tot den dag vóór zijnen dood toe, schreef hij *de Amsterdamsche Mercurius*, een weekblad van stadsnieuws en courantenberigten op rijm. Buitendien heeft hij eenige tooneelstukken vervaardigd (zie J. VAN DER MARCK, *Naemrol der Tooneelstukken*, N°. 1039.) en drie deeltjes Gedichten, onder den titel: *De werken van* JAN VAN GIJSEN, *bestaande in desfelfs Ernstige en Boertige heldendichten*, enz. Amst. 1708—1711. Er bestaat van hem een fraai portret, kunstig bewerkt door J. FOLKEMA, waarop P. LANGENDIJK een bespottelijk vleijend bijschrift gesteld heeft. In het *Biographisch Anthologisch Critisch Woordenboek der Nederlandsche dich-*

(*) Zie haren *Catalogus* I deel, bl. 247, 248; 1e b. 99 en II deel, bl. 530.

ters van P. G. WITSEN GEIJSBEEK, vindt men, D. II, bl. 449 en volg., proefjes van zijn' wanhebbelijken schrijfstijl. GEIJSBEEK spelt zijn naam VAN GYZEN, maar uit een onder mij berustend exemplaar zijner werken, dat met de eigene hand des Auteurs geteekend is, blijkt dat deze zich VAN GIJSEN plagt te schrijven.
Σ.

[JOHAN M. PRESBURG, volgens wien onze VAN GIJSEN geenszins zóó uitsluitend poëet geweest is, dat hij niet ook het weversbedrijf uitgeoefend heeft, merkt te regt op, dat aangezien hij overleden is den 28 (29) Januarij 1722, het „begraafnisbriefje", waarvan HENRY spreekt, niet *door* hem, maar *op* hem gemaakt moet zijn, wat uitnemend strookt, zoowel met den datum der ter aarde bestelling volgens ..ELSEVIER als met het berigt van WITSEN GEIJSBEEK, dat „de noodiging ter (zijner) begrafenis in kreupele rijmen was opgesteld." Is alzoo de spotlust niet voor zijn lijk teruggedeinsd, V. D. N. wijst hare werking ook aan in den opgevijzelden lof van LANGENDIJK's bijschrift, gelijk mede in den aard der attributen, met welke 's mans afbeelding opgeluisterd is. J. C. K., A. D. S. en A. J. v. D. AA vereenigen zich om HENRY tot raadpleging van WITSEN GEIJSBEEK uit te noodigen, wiens relaas, ter lengte van drie bladzijden, door A. J. v D. AA zelfs een te groot eerbewijs gerekend wordt voor zulk een rijmelaar als JAN VAN GIJSEN. Toch is het v. E. K. gelukt, den overuitvoerigen biograaf op een niet onbelangrijk verzuim te betrappen, de verzwijging namelijk van des poëets *Treur-, Ernst- en Boertige Gedichten*, te Amsterdam in 1707 uitgegeven. H. K. R. heeft een zeer verblijdend berigt voor HENRY. Hij bezit het IIde deel der werken van JAN VAN GIJSEN, bestaande in diens *Stigtelijke Poëzij*, *Bruyloft- en Nieujaargedigten*, *Punt- en Mengeldigten*, *waarbij zijn gevoegd des Autheurs Veersjes die gestaan hebben onder de Antwerpse Courant van den* 14 *December* 1706 *tot den* 24 *Meij* 1707. — *Gedrukt tot Amsterdam*, *bij* CORNELIS VAN HOOGENHUIZEN, *Boekdrukker op de Egelantiersgracht bij de tweede Brug*, 1708. — CONSTANTER merkt op, dat onze rijmelaar ook voorkomt in het Kinderversje, welbekend als eindigende met:

En de man hiette JAN VAN GIJSEN.]

Schattingweigerende Waterlanders (I.; bl. 283). Dit vindt men eveneens bij VAN GOUDHOEVEN, D. I. bl. 465*a*. alwaar men aldus leest:

» Van de rebelheid der Waterlanders tegen den Prinse, overmits de bede, die hem geconsenteerd was en hoe zij daarom gestraft worden."

» Hierna in den jare duizend vier honderd en zeven en veertig hebben hen de dorpen van de Waterlanders gezet en gerebelleerd tegen de Heeren van den Rade van Holland; de zake waarom, was deze: Overmits zonderlinge zaken was den Prinse geconsenteerd eene bede van de gemeene landen. Nu waren eenigen van de notabelsten gedeputeerd, die deze penningen ordineren en taxeren zouden naar de grootheid en rijkheid van de landen, en werden alstoen de Waterlanders hooger getaxeerd en gezet in de contributie van de bede, dan zij te voren plegen te geven. Dit vernemende de Waterlanders, wilden geenszins consenteren, allegerende hare armoede en groote schade, die zij overmits de groote wateren van het inbreken der dijken geleden hadden. Dit mogt hen al niet helpen en (zij) werden met mandamenten daartoe gedwongen om deze penningen te geven; maar de Waterlanders waren alzoo met een gesloten, dat zij niet meer geven wilden dan zij te geven plachten. De stedehouder en de heeren van den Rade sloten eendragtelijk dat men ze met kracht en bij magte van volk daartoe dwingen, en dat men hare rebellie alzoo kastijen zoude, dat anderen daaraan exempel nemen mogten. Waarom Heer JAN VAN LANNOY, Stedehouder van deze landen, deed over al Holland een gemeene heervaart gebieden, en vergaarde veel gewapend volk uit alle steden en dorpen, en (zij) togen met groote magt, en vingen vele goede mannen van de rijkste en notabelste, en bragten die in den Hage gevangen, en (deze) moesten daar te gijzel liggen, tot der tijd toe dat de penningen van hare contributie en omslag van de bede betaald waren. En als zij eene wijle tijds daar gelegen hadden, bestond het henlieden en hare vrienden te verdrieten, en (deze) verzochten aan de Heeren van den Rade om heure gevangens weder uit de gijzele te hebben, en presenteerden te geven alles dat men hen eischende was, en gaven nog boven hare portie van de bede alzoo groote som van penningen, dat men nog eene schoone kamer bij de Raadkamer, daarmede dede timmeren; en moesten nog de gevangens in den naam van al de Waterlanders, gaan in linnen kleederen in de generale processie voor de Kruisen, die toen in den Hage geschiedde: En alzoo mij in der waarheid gezeid werd van eenen genoemd SIMON JANSZOON, dat het een' tijd van de processie zeer regende, maar op de gevangenen die in linnen kleederen gingen, viel nooit regen noch water."
J. H. VAN DALE.

[H. SOETEBOOM heeft in zijne *Soetstemmende Zwaane van Waterland*, Cap. XXVI, dit verhaal bijkans woordelijk uit VAN GOUDHOEVEN's *Kronijk* overgeschreven: eene bijzonderheid, waarvan wij de kennis verschuldigd zijn aan het ingezonden antwoord van onzen ijverigen correspondent N. P. BIBLIOPHILUS. Maar ook WAGENAAR heeft, schoon korter, deze rebellie der Waterlanders en hare kastijding geboekstaafd, D. IV, blz. 20, en daarbij als bron gebezigd *de Groote Hollandsche Kronijk*, *Divis.* XXIX, cap. 15.]

De Ana's (I.; bl. 283). Zou DINON ook gediend zijn met de aanwijzing der *Datheeniana*, een schimpschrift op de psalmberijming van DATHEEN, door JUVENALIS GLAUCOMASTIX — volgens JOSUA VAN IPEREN, *Kerkel. Hist. van het Psalmgezang*, Deel I. pag. 249, JEAN GUEPIN, Schepen te *Vlissingen*.
L. Tlt.

Schout bij Nacht (I.; bl. 283). »Van waar deze vreemde benaming?"

Oudtijds zeilde bij nacht altijd één schip vooruit, met een lantaarn in de mars, als gids voor de verdere schepen. *Schout*, of eigenlijk *Schouwt*, is nu de gebiedende wijs van het werkwoord *schouwen*, en dus: *schouwt bij nacht* eene waarschuwing of vermaning, om des nachts den voorzeiler of gids wel in het oog te houden.

Mr. S. J. Z. WISELIUS geeft in het *Taalk. Magazijn*, I. 200, deze verklaring, als terechtwijzing op die van BILDERDIJK in zijn' *Geslachtl.*, volgens welke: »*Schout by nacht de* »*opzichter over de vloot* is *bij nacht*, gelijk de »vlootvoogd het bij dag is". J. J. WOLFS.

[P. E. Z. merkt op, dat de Schout-bij-nacht, die ook Contre-Admiraal geheeten wordt, eigenaardig den naam zou kunnen dragen van Generaal-Majoor ter zee, en in rang onmiddelijk volgt op den Vice-Admiraal. Ook dat hij in de vloot gewoonlijk het bevel voert over de achterhoede, en als zoodanig bijzonder tot de zorg geroepen is, dat de schepen volgens hunne orde zeilen en elkander in geen opzigt beschadigen of belemmeren.

Met allen grond verwijzen X. X. X. en B. B. B. naar de uitvoerige behandeling van het punt in kwestie bij Mr. J. C. DE JONGE, *Geschied. v. h. Nederl. Zeewezen*, D. I, blz. 422—427, waarbij de laatste nog voegt het geleverde door den Heer C. DE JONG VAN RODENBURGH in zijne belangrijke *Reis naar de Caraïbische eilanden*, bl. 4 en 5.

Glastranen (I.; bl. 283). Allerwaarschijnlijkst werd de zonderlinge eigenschap der glastranen het eerst in Holland opgemerkt, omstreeks het jaar 1650 of iets later, zonder dat men echter zeggen kan waar of door wien. Anderen echter schrijven hare uitvinding aan de Duitschers toe. Men zie hierover BECKMANN'S *History of Inventions etc.*, II. 241. — Hare Engelsche benaming (*Prince Rupert's Drops*) zou ligt aanleiding kunnen geven om Prins ROBBERT voor den uitvinder te houden, zooals dezer dagen nog gedaan is in de *Bibliothèque Universelle de Genève*, N°. de Juin, 1851, bl. 213. Dat deze bewering echter onjuist en hij slechts de overbrenger der glastranen in Engeland geweest is, kan thans aan geenen twijfel onderhevig beschouwd worden.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Glastranen. Wie de uitvinder der Glastranen geweest zij, heb ik niet kunnen ontdekken; maar wel: dat ze, omstreeks het midden der zeventiende eeuw, het eerste hier zijn vervaardigd. Prins RUPRECHT *van Beyeren*, een neef van KAREL I van Engeland en ijverig voorstander van wetenschappen en kunsten, is, naar men zegt, overbrenger dezer uitvinding naar Engeland geweest. Bij de Société Royale van Frankrijk werd er, in 1661, verslag van gedaan. Vgl. *Art de la Verrerie* van NÉRI, MERRET en KUNCKEL, uitgegeven door den *Baron* DE HOLBACH, Parijs, 1752 in 4°. Maar reeds vijf jaren vroeger, in 1656, had P. CHANUT, Fransch afgezant in Zweden, glastranen uit de Vereenigde Provincieën naar de hoofdstad van zijn vaderland doen komen, gelijk men leest in zijne Briefwisseling met MONCONYS. GASSENDI, MONTMORT, MONCONYS en anderen waren bij de proefneming tegenwoordig. Vgl. MONCONYS, *Journal de mes Voyages;* II., p. 163; Lyon, 1665. Men zie voorts over dit onderwerp het *Magasin Pittoresque*, XVIII, pp. 119 en 282.

PHILARCHUS.

[JOHAN M. PRESBURG heeft den Hollandschen oorsprong vermeld gevonden in de *Encyclopédie* van DIDEROT en D'ALEMBERT, s. v. *Larmes de verre*. Volgens F. S. is het minder naauwkeurig, van de „uitvinding" der glastranen te gewagen. Druppels gesmolten glas, die in koud water gebragt plotseling verkoelen, en ook als stof in één vallen zoodra men eenig stukje daarvan afbreekt, strekken niet anders dan tot bevestiging der natuurwetten, en kunnen dus alleen het voorwerp eener „ontdekking" wezen.]

C. Grapheus (I.; bl. 283). JÖCHER, in zijn *Gel. Lexicon*, vermeldt in voce SCRIBONIUS, eenen CORNELIS GRAPHAEUS. Doch, daar deze in 1558 overleed, is hij niet-waarschijnlijk de bedoelde. JOHAN M. PRESBURG.

Gualterus Stienerus Marselaar (I.; 283). Dat het geslacht van MARSELAER eene Brabandsche familie is, voornamelijk te Brussel te huis behoorende, is niet twijfelachtig; men zie daarover breedvoerig BUTKENS, *Trophées du duché de Brabant*, op onderscheidene plaatsen, doch vooral in het IIde Deel, *Supplément*, pag. 87—95, alwaar ook de Genealogie voorkomt; voorts de *Jurisprudentia heroica*, Brux. 1668. p. 321/2; of echter GUALTHERUS STIENERUS tot dat geslacht behoorde, blijkt niet.

V. D. N.

Schrikshoeken (I.; bl. 283). Bij »Schrikkeljaar" is reeds over het vroegere *schrikken*, dat *springen*, *overspringen* beteekent, gehandeld. Het zal wel hetzelfde *schrik* zijn, dat in deze zamenstelling voorkomt. Men ontmoet het eveneens nog in *schrikschoenen* of *schriekschoenen*. (*Leven van Sinte* CHRISTINA *de wonderbare*, door J. H. BORMANS, bl. 343, aanteekening op regel 1267.) *Schrikshoeken* beteekent dan *springhoeken*, de zoodanige welker hoekpunten tegen elkander *inspringen*, in tegenoverstelling van aanliggende hoeken.

J. H. VAN DALE.

[Niet anders J. J. WOLFS. Ook hij herinnert ons het oude *schrikken* in den zin van *verzetten*, *verspringen*, *verschuiven*, *overgaan*, *overstappen*. En *⁎* licht de kwestie toe met het nog in Noord-Braband gebezigde *overschriks*, wanneer spraak is van voorwerpen, die als met inspringing tegen over elkander geplaatst zijn.]

De halve maan (I.; bl. 283). Welligt is de aanleiding tot dit teeken der Mahomedanen

te vinden in den *Koran*, Hoofdst. LIV. § 1 en 2, waar zij, als het voorspook der algemeene opstanding vertoonende, wordt voorgesteld. Zie hier de woorden:

» Het uur nadert en de maan verdeelt zich in tweeën. De ongeloovigen zullen, bij het zien van dit wonder, het hoofd omwinden en zeggen: Ziet, dit is eene groote en magtige tooverij!"

Vgl. CANTU, *Histoire Universelle;* VIII, in de bijgevoegde Aanteekeningen, page 533.

PHILARCHUS.

Dehalvemaan. Volgens BILDERDIJK (*Verkl. Geslachtlijst*) bezigen de Turken de halve maan, als overblijfsel van hunne maandienst vóór MAHOMETS tijd, waarvan bij de Joden ook nog eenig overblijfsel is.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Kennemerlandsche Oudheden (I.; bl. 283). De *Kennemerlandsche*, *Utrechtsche* en andere *Oudheden* zijn uit het Latijn vertaald door VAN RIJN. Het oorspronkelijke werk is geschreven door H. F. VAN HEUSSEN, onder dezen titel: *Historia Episcopatuum foederati Belgii.* II TT. F°. Antv. 1733. Het *Batavia Sacra* had denzelfden schrijver en vertaler. De *Kerkelijke Oudheden* (dus is de algemeene titel der vertaling van de *Historia Episc.*) kwamen in twee formaten in het licht, in F°. 4 deelen, in 8°. (naar ik meen) in 20. Het is echter dezelfde editie. Men heeft namelijk de letterzetting, na het afdrukken der foliobladen, in octavovorm gebragt.

W. M.

[Beide VAN HEUSSEN en VAN RIJN waren Katholyke priesters van de oude Bisschoppelijke Klerezy (Jansenisten) gelijk ook aangeteekend is in het antwoord van A. J. V. D. AA. Deze vermeldt voorts eene uitgave der *Kerkelijke Historie en Outheden*, in 6 deelen, in fol. Leiden 1726. Hoe echter dit jaartal te rijmen met dat van de oorspronklijke editie der *Historia Episcopatuum foederati Belgii*, naar W. M's. mededeeling? Hetzelfde geldt van de opgaven bij VAN KAMPEN, *Beknopte Geschied. der Nederl. Letteren en Wetensch.* D. III, bl. 156, ten aanzien van de in het licht koming der verschillende werken, waaruit het geheel der *Kerkelijke Outheden* is te zamen gesteld. Volgens hem toch zijn uitgegeven: *Batavia Sacra*, Antwerpen 1713 en 1716, 3 D. in 4°.; *Historie of Beschrijving van 't Utrechtsche Bisdom*, Leyden 1719, 3 D.; *Outheden en Gestichten van het regte Zuid-Holland en Schieland*, 1 D. in 8°.; *van Rhijnland en wel voornamelyk van Leijden, van Delfland, Kennemerland, Amstelland, Noord-Holland, West-Friesland, Zeeland*, 2 D.; *van Friesland, Groningen, Drenthe, het Bisdom van Deventer, de Stad en Meijerij van 's Hertogenbosch*, benevens een *Aanhangsel* door DRAKENBORCH en eene *Beschrijving der Bisschoppelijke Munten en Zegelen van Utrecht* door F. VAN MIERIS, Leyden 1726.]

Leydsch papieren geld (I.; bl. 283). Op de drieledige vraag van den Heer A. AARSEN, heb ik het antwoord gevonden bij J. JZ. ORLERS, *Beschryving der stad Leyden*, D. II, pag. 514, waar nl. het volgende te lezen is: » Den 10. July sloegen die van Leyden Geld van 28. en 14. stuyver: daar op stont, gelijk op het papieren Geld hunner eerste Belegeringe: *Haec Libertatis ergo:* aan de andere zijde: *God Behoede Leyden. Nummus obsessae urbis Lugdunensis sub gubernatione illustrissimi Principis Auriaci cusus.* De kleine: *Lugdunum Batavorum:* op de andere zijde: *Pugno pro Patria* 1574. De gedaante en het fatsoen van dit en het papieren Geld, 't welk in de eerste Belegeringe geslagen werd, te weten stukken van 20. en van 5. stuyvers, zijn geweest als deze bovenstaande afbeeldingen uitwyzen, die wy tot gedachtenisse hierbij gestelt hebben. Tot het opzicht over deze munte, en de distributie van dien zyn by de Heeren van den Gerechte gestelt zekere Persoonen, en is hun gegeven deze volgende commissie."

» Alzoo by de Gerechte der stede van Leyden tot vordernisse van de gemeene zaake goed gevonden is, zeekere nieuwe Munte van papiere en andere materie te doen slaan, volgende de Authorisatie van zyn Excellentie, en 't zelve dient met den eersten gedaan, en gevordert te werden. Zo is 't dat die van de Gerechte voorsz. gecommitteert hebben, en committeeren mitsdezen HUYCH KLAASZ. GAAL, GERRIT WIGGERSZ en DIRK VAN KESSEL, en elk van hem byzonder die best zal mogen vacheren, omme op de voorsz. Munte goede regard en opzichte te hebben, en de penningen daar van komende, te ontfangen, en onder den soldaten alhier in garnisoen leggende te strekken, en in dien 't van node zy de monsteringe te assisteren, en voorts al ter cause voorsz. met den aankleven van dien, te doen en te vorderen, dat eenigzints hem lieden ter liefden van 't Vaderland doenlyk zal zyn, mits dat zy gehouden zullen zyn, van haar lieder administratie en handelinge te respondeeren, daar en alzo 't zelve behooren zal. Actum den 10. December 1573." » En was geteykent"

» J. VAN HOUT."

Indien de Heer A. AARSEN er eene afbeelding van begeert, zie hij ORLERS, l. l., waar deze er twee heeft overgenomen (van 20 en van 14 stuivers). Bovendien heb ik eene afbeelding van vijf papieren en twee koperen noodmunten uit den tijd van het beleg, waaronder ook die, welke ORLERS heeft, doch veel beter en met veel meer zorg bewerkt; mogelijk zijn er wel afdrukken bij van den oorspronkelijken stempel. De munten zijn op een vel papier geplakt, waar tevens de waarde van elk op aangeteekend staat. Zij hebben gegolden: de 1ste een oort stuyvers of 4 penningen; de 2de 20 st.; de 3de 5 st.; de 4de 28 st.; de 5de waarschijnlijk dezelfde waarde als de 4de; de 6de 14 st.; de 7de $^1/_2$ stuiver, terwijl de eerste en de laatste van koper geweest zijn. Er onder staat bovendien: » De papiere Nood-» munten zijn geslagen van de afgeschafte ge-» zangboeken der Roomsche Kerke"; enz.

Voorts vond ik nog eene bijzonderheid over deze munten, die den Heer AARSEN misschien dienstig zijn kan. Zij is deze: J. LE FRANCQ VAN BERKHEY geeft in zijn *Oud Hollands Vriendschap en Utrechts Eeuwschets* als den vermoedelijken stempelsnijder der Leydsche papieren noodmunt, eenen zekeren CORNELIUS NICOLAAS TE WATER op, die doorgaands, naar het gebruik van dien tijd, AQUARIUS genoemd werd, » vermaard als een geleerde Oudheidkundige, » byzonder in de Penningkunde, en die zelve » de Graveer- en Stempelsnykunde oefende", enz. Deze, die tijdens het beleg in de stad moet verkeerd hebben, is een der voorouders geweest van den welbekenden Leidschen Hoogleeraar TE WATER, die in het begin der tegenwoordige eeuw leefde. ARNOLD.

[J. H. VAN DALE heeft W. VAN GOUDHOEVEN aangehaald, waar hij, D. II. bl. 103*a*, aldus schrijft: „Op dat er geen geld zoude ontbreken, hebben zij (de Leidenaars) haar in 't eerste beholpen met papieren geld, geslagen in haar eerste beleg en namaals van zilver, stukken van 28 en 14 stuivers. Op d'eene zijde stond: *Haec libertatis ergo.* Aan d'andere zyde: *God behoede Leyden.*"

JOHAN M. PRESBURG antwoordt met eene verwijzing naar HOOFT, *Ned. Hist.*, Uitg. 1642, in fol. bl. 366. Daar toch lezen wij dat de Leidenaars, „nu oover de maandt beslooten geweest", orde gesteld hadden op de mondkost, en nu, even als geduurende d'eerste beleegbering papieren geld sloegen en „gang deeden neemen, om, naa de verlossing, in zilver verwisselt te worden. Op tweederley stukken, de groote van achtentwintigh, de kleene van veertien stuivers, stond een Leeuw met een' speer, en een' hoedt daar op, in zyn' klaauwen; en dit omschrift: *Haec libertatis ergo;* dat is: *dit om der vryheit wille.* Aan d'andre zyde las men: *Urbem Leydam servet Deus: God behoede de stadt Leyde.* Andre werden gemunt op deeze woorden: *Nummus obsessae urbis Lugduni, sub gubernatione Illustrissimi Principis Auraici, cusus; Penning, geslaaghen by de beleegherde stadt Leyde, onder 't bestier des Doorluchtighsten Prinse van Oranje.* Deeze hadden aan d'andre zyde stadts waapen, twee sleutels kruisselinx t'zaamengevoeght. Noch andre droeghen 't zelfste merk, en deeze woorden daar by: *Pugno pro Patria; Ik vecht voor 't Vaaderlandt.*]

Leydsch papieren geld. Omtrent de noodmunten, geslagen tijdens de *twee belegeringen*, die Leiden ten jaren 1573 en 1574 had door te staan, vindt men vele geschiedkundige bijzonderheden in de *Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht*, 1848, onder den titel: *Over het muntwezen tijdens het beleg van Leiden*, Ann. 1573 en 1574. *Medegedeeld door* Jhr. W. J. C. RAMMELMAN ELSEVIER.

Aldaar wordt onder anderen gezegd, dat ORLERS en VAN LOON slechts melding maken van stukken van 28 en van 14 stuivers, die onder het tweede beleg zouden geslagen zijn; terwijl uit eene stedelijke publicatie genoegzaam blijkt, dat zulks ook bij het eerste beleg had plaats gegrepen. Zie hier het besluit van den 10den Julij 1574.

» Alsoo die van de Gerechte deser stede, in de *voorgaende* belegering van dien, hebben gedaen munten, *tweederlei zilveren penningen*, eene in fatsoen van den papieren gulden, wegende 12 Engels en 1 fierling fijn zilver, en oversulx waerdig zynde naer den jegenwoordigen *loop* en *marckt* van het zilver 25 stuivers, ende andere in fatsoen van de *papieren oorden*, wegende 6 Engels, 1 fierling en 1 troy fijn zilver, ende mitsdien waerdig zynde, naer den jegenwoordigen gang van het zilver, 12 st. en 6 penningen, en dat *men jegenwoordig* weder van stads wegen bezig is, geltmunt te slaan, Soo werd mits desen een iegelijk geïnsunieert dat van nu voortaen de voorzeide penningen dezer stede loop en gang hebben zullen, *de grootte* tot 28 st. en de kleine tot 14 st. gebiedende een iegelijk dezelve te ontvangen" enz. ... E.

Stamvader der Evertsen (I.; bl. 283). De stamvader der EVERTSEN WAS EVERT HEINDRICXSSEN, geboortig van Zoutelande, in Walcheren. Hij diende in den Spaanschen oorlog, onder anderen in 1572 op het schip van kapitein JOOS DE MOOR. Later zelf kapitein, was hem het bevel over de *Dolphijn* toevertrouwd. Hij werd als zeer ervaren in den oorlog beschouwd, doch verkreeg den 1sten September 1600 zijn ontslag wegens ouderdom en ongesteldheid, met een jaarlijksch pensioen van *f* 200. Zoowel omtrent hem als omtrent zijne zonen, kleinzonen en verdere afstammelingen, is lezenswaardig 'S GRAVEZANDE, *Tweede Eeuw-gedachtenis der Middelburgsche Vrijheid,* Midd. 1774, bl. 500 en volg. welke schrijver de naauwkeurige en uitgebreide genealogie der EVERTSEN gebezigd heeft. L. *te M.*

[Van die rust hem in 1600 toegestaan, heeft hij slechts weinige maanden genot mogen hebben. Althans, naar LEGENDO ET SCRIBENDO's opgaaf, overleed hij al ten volgenden jare in April of het begin van Mei, te Vlissingen, alwaar hij ook begraven is. Dezelfde berigtgever, die ook hulde toebrengt aan HEINDRICXSSENS dapperheid, vereenigt zich met X. X. X., P. FRET en V. D. N., om der weetlust van A. AARSEN overvloedige voldoening te beloven uit Mr. J. C. DE JONGE'S Inleiding op zijn belangrijk werk: *Levensbeschrijving van* JOHAN *en* CORNELIS EVERTSEN enz., 's Hage 1820; bl. 2.—9. En ook mag het niet ondienstig zijn, op den wenk van A. J. V. D. AA, DE LA RUE na te slaan, wiens *Staatkundig en Heldhaftig Zeeland* het eene en andere omtrent dezen „Stamvader" heeft medegedeeld, bl. 180, 181.]

De Sphaera perfecta van J. van den Dam (I.; bl. 283). JAN VAN DEN DAM, een handwerksman van geringe afkomst, wiens geboorte- en sterfjaar onbekend zijn, bragt door eigene oefening en studie het zoo ver, dat hij te Amsterdam openbare lessen in de Wis- en Natuurkunde gaf. In 1738 vond hij een werktuig uit, *Sphaera perfecta*, hetwelk de beweging onzer aarde en van de hemelsche ligchamen zeer naauwkeurig, door middel van een raderwerk in het voetstuk, voor-

stelde. Waar dit werktuig gebleven is, weet ik niet. T. T. H. J.

[V. D. N. belijdt dezelfde onkunde. Hij houdt het evenwel voor zeker, dat er meer dan één exemplaar van de *Sphaera* bestaan hebbe, aangezien zij bij haren maker in onderscheidene grootte en met eenig verschil van bijzonderheden, te bekomen moet geweest zijn. Hij twijfelt ook niet aan omstandige berigten, daarover te vinden in VAN DEN DAM's uitgegeven stukje: *Verklaring van een nieuw geinventeerd en gemaakt Planetarium vertoond in een Konstplaat,* Amst. bij K. DE VEER, in 8°. (Zie: *Naamregister van* ABCOUDE, vervolgd door ARRENBERG, 2de dr., bl. 136, *i. v.* JAN VAN DAM; *Vaderl. Hist.*, onmidd. *Vervolg*, D. XXII. bl. 173/4; *Boekzaal* van 1744 en de *Woordenboeken* van CHALMOT, NIEUWENHUIS en anderen.) Voorts gelooft ook hij de *Sphaera* het eerst vervaardigd in 1738, maar later aanmerkelijk door den kunstenaar verbeterd. Thans echter is door het verpligtend en aangenaam berigt van den Heer J. VAN WESSEM, op het schutblad van ons 1ste nummer van 1852, de sluijer opgeheven, die het tegenwoordig aanzijn der *Sphaera* vroeger voor het oog der meesten verborgen hield. Maar nog meer licht is sedert over deze kwestie opgegaan. Een geleerde vriend, die het planetarium bij den Heer v. W. jaren lang bijna dagelijks aanschouwd heeft en daardoor ruimschoots in staat gesteld is de verdiensten van het maaksel te waarderen, maakt ons opmerkzaam op het exemplaar van VAN DEN DAM's kunstgewrocht, dat ter instrumenten-kamer van *Felix Meritis* aanwezig is.]

Willem Aelst over Aardenburg (I.; bl. 284). Iets, maar ook het eenige, dat mij aangaande dezen Predikant en Schrijver over *Aardenburg* voorkwam, is, dat men in de *Naamrolle der Predikanten, dewelke zederd den jaare* 1620 *onder het E. Classe van Walcheren het werk der bedieninge hebben waargenomen*, voorkomende achter het werkje: *Het Staatische Vlaanderen, of de Zeeuwsche buize*, van BALDUINUS HUNNIUS, vindt, achter *Aardenburg:* WILLEM AELST, 22 *Mei* 1695. P. FRET.

Trittenhemius (I.; bl. 284), gewoonlijk TRITHEMIUS genoemd, werd te Trittenheim in 1462 geboren. In 1482 werd hij Abt van Spanheim, en in 1506 Abt van St. Jacob te Wurtzburg. Hij stierf aldaar in 1516. Zijne voornaamste werken zijn: *Collectanea de Scriptoribus Ecclesiasticis*, waarvan de eerste uitgave te Mainz verscheen in 1494, een geschrift, dat volgens DAUNOU: »malgré beaucoup d'omissions et d'erreurs a été fort utile à ceux qui ont depuis mieux traité la même matière, et que l'on consulte encore aujourd'hui;" vervolgens zijne *Annales monasterii Hirsaugiensis ad annum* 1514; eene verzameling brieven (*Epistolarum familiarium libri duo*) en meer andere van geschied- en zedekundigen inhoud (NOTES AND QUERIES, IV. 489). Waarschijnlijk, dat de eene of andere openbare bibliotheek hier te lande P. H. D. wel de gelegenheid aanbieden zal, de werken van TRITHEMIUS ter inzage te bekomen.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Trithemius. MORÉRY vermeldt een' JEAN TRITHÈME, *Abbé de Spanheim* (niet van *Bonda*, zoo als P. H. D. meende). Hij stierf 1516, een verbazend aantal geschriften nalatende, waaronder ook kronyken en vele levensbeschrijvingen. Zie verder MORÉRY, *Dict. Hist.* en de schrijvers door hem aangehaald. (Verg. ook JÖCHER, *Gel. Lexic.* op het woord JOH. TRITHEMIUS, die zijne geboorteplaats in 1462, en hem den lof toekent van: »ein guter Mathematicus, Poet, Historicus und Theologus." Hij had den naam zich met tooverij op te houden. Zijne werken zijn in 1601 door MARQUARDUS FREHER uitgegeven, en in 1604 met een 3de deel vermeerderd door JOHANN BUSÄUS.

Op de Leydsche Bibliotheek heb ik van zijne werken gevonden: *De Scriptoribus ecclesiasticis liber*, Colon., 1546. — *De ortu et progressu ac viris illustr. ordinis Mariae de monte Carmelo*, Colon., 1643. — *Annales Hirsaugienses*, Typis monasterii Sti. Galli, 1690.

JOHAN M. PRESBURG.

[PHILARCHUS, na omtrent het geboorte- en het sterfjaar van J. TRITHEIM of TRITHEMIUS de opgaven van N. P. BIBLIOPHILUS en van J. M. PRESBURG bevestigd en met hen de bakermat diens godgeleerden te Trittenheim nabij Trier gevonden te hebben, plaatst 's mans verkiezing in de Abdij van Spanheim in zijnen twee en twintigjarigen leeftijd en dus eerst in 1484. Opmerkelijk is voorts de bijzonderheid, waaraan hij het nederleggen van die waardigheid ten jare 1505 toegeschreven heeft: TRITHEIM's poging namelijk om de leefwijs zijner onderhoorigen te verbeteren, slechts op verbittering hunner harten en een treurigen opstand onder hen uitgeloopen. Van het werk: *de Scriptoribus Ecclesiasticis* vermeldt hij de Parijsche in 4°. uitgave des jaars 1497; van de *Steganographia* de Keulsche, in hetzelfde formaat, van 1635.

V. D. N. berigt ons het rustig afsterven van TRITHEMIUS, Abt van het St. Jacobs-Klooster te Wurtzburg, den 16den December 1516; schoon hij ook de meening van anderen niet verzwijgt, die dezen dood gesteld hebben in 1519. Niet slechts de lijst der geschriften, ook het portret heeft hij gevonden bij FREHERUS, *Theatr. Clar. Vir.* Wie meer onderrigt verlangt aangaande TRITHEMIUS, raadt hij de toevlugt te nemen zoowel tot JÖCHER, *Gelehrt. Lexic.*, als tot SAXE, *Onomast. Liter.*, T. II, p. 489, bij wien de literatuur nopens den vermaarden man, zeer omstandig en zorgvuldig opgegeven is.

Ook W. D. V. houdt 1519 voor het sterfjaar van onzen geleerde en prijst VAN HOOGSTRATEN's *Woordenboek* als bron van goede kennis over hem en zijne geschriften.

Van Σ. vernemen wij den geslachtsnaam des Trittenheimers, HEIDENBERG als zijne vaderen geheeten, voor dat het vreemd gebruik dier tijden zijn persoon op klassieker wijs had leeren bestempelen. Het tijdstip des overlijdens is bij hem den 13den November 1516, de titels der theologische werken van BUSAEUS' uitgaaf, heeft hij ons aldus vermeld: *Opera Spiritualia* en *Paralipomena* (in fol.)

A. J. V. D. AA, die ook VAN HOOGSTRATEN's *Woordenboek* gebezigd heeft, noemt ons de volgende schriften van TRITHEMIUS, behalve degene waarvan boven reeds bepaaldelijk is gewag gemaakt: *Chronologia mystica, de Origine Francorum, Chronicon successionis Ducum Bavariae, Chronicon monasterii* Sti. MARTINI, *Polygraphia.*]

Het geslacht van Tol (I.; bl. 284). De inzender van de vraag naar bijzonderheden omtrent het geslacht VAN TOL, vooral omtrent zekeren TOLLIUS, Griffier van Prins WILLEM III., schijnt het adellijk geslacht VAN TOL, waarover het eene en andere aangeteekend is in VAN LEEUWEN'S *Batavia Illustrata*, te verwarren met de familie TOLL, waartoe de bedoelde TOLLIUS behoorde.

PHILIPPUS THEODORUS TOLLIUS was de zoon van JAN TOLL, Burgemeester te Rhenen, en JUDITH SMITS. Hij werd geboren te Rhenen, den 18den Augustus 1643, was eerst advokaat te Kampen, werd in 1672 ontvanger der belastingen te Koevorden, daarna regter te Lingen, en den 19den September 1680 griffier van den Raad der domeinen van Zijne Hoogheid den Prins van *Oranje* (WILLEM III). TOLLIUS stierf in 's Hage ten jare 1685. Zijne eerste vrouw was CORNELIA VAN HEEMERDE, bij welke hij één zoon had; zijne tweede vrouw SARA VAN OLEN, die hem twaalf kinderen schonk. Hij had tot broeder JACOBUS TOLLIUS, Med. Doct., eerst Rector te Gouda, in 1680 Consul-Generaal te Algiers en later Professor te Duisburg; en tot halve broeders CORNELIS en ALEXANDER TOLLIUS, beiden professoren te Harderwijk.

In het *Woordenboek der Nederl. dichters van* WITSEN GEIJSBEEK komt voor PHILIP THEODOOR TOLL, van wien twee treurspelen genoemd worden: *Den grooten* TIMOLEON *of het verloren Corinthe*, 1661, en BLANCHE *de Bourbon*, 1662. Hoogstwaarschijnlijk is deze dichter geen ander dan onze vermelde Griffier.

Omtrent verscheidene leden van de familie TOLL of TOLLIUS, zijn bijzonderheden te vinden in H. BOUMAN'S, *Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool en hare Hoogleeraren.* Mr. H. TOLLIUS DRABBE.

[V. D. N., die de geslachtlijst der aloude VAN TOL'S gesproten uit den huize van *Holland* en *Teylingen*, niet alleen bij VAN LEEUWEN, *Batavia illustrata*, maar ook en meer uitvoerig in BALEN'S *Beschrijving van Dordrecht*, aangetroffen heeft, trekt evenzeer de verwantschap in twijfel, door R,, blijkens zijne vrage, tusschen hen en den griffier des Prinsen verondersteld. Meer waarschijnlijk acht hij het gevoelen, 't welk dezen ambtenaar, een dier geleerde TOLLIUSSEN, die te Rhenen te huis behoorden (zie BOUMAN'S aangeh. werk, D. II. bl. 331), in naauwe betrekking plaatst tot JAN en WILLEM TOL (TOLL), die Heeren van *Isselt* waren.

Is dan onze TOLLIUS, man van letteren en regtskennis, geheel vreemd aan de ridderlijke VAN TOLLS, waaraan schrijvers als VAN LEEUWEN en VAN BALEN, hulde gebragt hebben, het kan geene zwarigheid meer baren, dat W. VAN GOUDHOEVEN, die, naar J. H. VAN DALE'S mededeeling, ook hij (D. I, bl. 207, 208) eene genealogie dezer familie gegeven heeft, loopende van 1290 tot 1473 en met de opgave eeniger latere leden in de 16de eeuw besloten, op bl. 119 de meening heeft uitgedrukt, dat geene mannelijke afstammelingen meer aanwezig waren omstreeks het jaar 1620: een feit evenzeer op te maken uit de lijst ontvouwd door F. HALMA, *Tooneel*, enz. D. I, bl. 13, bij wien (D. II, bl. 222) ook de adellijke hofstede niet onvermeld is gebleven, waaraan dit beroemde geslacht zijnen naam ontleend heeft. Er bestaat dan uit dezen hoofde geen drang voor VAN GOUDHOEVEN om hier zijne toevlugt te zoeken in de verschooning, zoo nederig en bescheiden door hem ingeroepen: „Ende soo alhier ergens in misrekent is, den leser die 't soude mogen aengaen, gelieve te gelooven, dat sulcx niet met opsetten wille, maer bij versuijmenis oft onwetens geschiet is, ende kan die foute bij herdruckingh gerecht werden"]

Meikersen (I.; bl. 284). Deze naam staat in geen verband met de maand Mei; hij is verbasterd van *maai*kersen of *may*kersen. De vrucht wordt rijp in den maaitijd. Van hier dat in verscheidene streken onzes lands de boeren het woord naar die laatste spelling uitspreken. V.

[Dit is ook het gevoelen van V. B. „Wij Geldersche boeren," schrijft hij, „zeggen *maaij-kersen*, juist omdat die vrucht tegen den tijd van het grasmaaijen in Junij of Julij hare volkomene rijpheid bereikt." — Dat nu *maay* in de uitspraak *mei* geworden is, acht hij aan de zucht tot welluidendheid te moeten toeschrijven. Het onhoudbare dezer uitlegging schijnt ons toe niet geloochend te kunnen worden. Wat heeft toch de rijping der kersen gemeen met het grasmaaijen? — Wij voelen ons daarom veel meer bevredigd door het stelsel van Σ., N. P. BIBLIOPHILUS en W. T., die de kennis der chronologie en het getuigenis der historie ingeroepen hebben, om den eigenlijken zin van *meikersen* te regtvaardigen. — Hooren wij den eerstgenoemden:]

Meikersen. Sommigen willen dat *Meikersen* zoo veel zoude zijn als *Maaikersen*, dat is kersen die rijp worden op den tijd dat men het gras begint te *maaijen*. De gezochtheid dezer afleiding springt van zelve in het oog. Anderen denken aan kersen die in Mei bloeijen; dan dit doen de Meikersen niet alleen, maar ook de andere soorten. Ik geloof niet dat men zoo ver behoeft te zoeken. Somtijds toch worden hier te lande — wat in Belgie en Zuid-Duitschland zeer dikwijls plaats heeft — de bedoelde kersen reeds in de eerste helft van Junij rijp. Als men nu aanneemt dat zulks tegen den 10den gebeurt, en daarbij in het oog houdt, dat die dag vóór 1700 de 30ste van Mei was, daar toen eerst de Gregoriaansche tijdrekening in de Vereenigde Nederlanden werd ingevoerd, door van den 18den Februarij op den 1sten Maart over te springen (in de Zuidelijke Nederlanden was die invoering reeds geschied ten jare 1583), dan bevindt men dat het ooft, waarvan spraak is, in Mei tot rijpheid plagt te komen. Dat na de vervanging der Juliaansche door de Gregoriaansche tijdrekening de oude naam van *Meikersen* nog in zwang bleef, zal wel geene bevreemding verwekken. Σ.

[De slotsom van Σ's gedachten vindt hare volle staving in het belangrijke feit 't welk N. P. BIBLIOPHILUS uit den voortijd in 't midden gebragt heeft. Laat ons ook hem het woord verleenen:]

Meikersen. VAN WYN, *Hist. Avondst.*, II.

bl. 94, zegt het volgende: » Wy spreeken dikwerf van Meikerssen, doch men heeft ze zeldzaam in die maand. In de veertiende eeuwe egter zyn zy'er my in voorgekoomen: 't geen te aanmerklyker is, omdat de konst van Vroegelingen te bezorgen, en nog meer die van Stooken, tot laater tydperk en, byzonderlyk, tot de vyftiende eeuwe behoort.

N. P. BIBLIOPHILUS.

[Dan niet slechts de „bonte middeneeuw," ook de schoonste bloeitijd van ons gemeenebest heeft het mogen aanschouwen, dat de Meimaand met een vollen krans van rijpe kersen praalde. Getuige het antwoord van W. T.]

Meikersen. De kersen, welke thans in Junij of Julij bij ons tot rijpheid komen, schijnen den naam van meikersen niet altijd ten onregte gedragen te hebben. Ten minste, als wij het *Kleyne Chronykje* van JAN ADRIAANSZ LEEGHWATER naslaan, dan zien wij dat deze schrijver, op bladz. 34, verhaalt:

» Op den 10 May 1649 ben ik tot Amster» dam by een oude Vrou op de Appel-markt » gekomen, enz.

» Ende op den zelven dag kwamen daar by » zestien manden met Karssen uit Brabant » van Mechelen, yder hondert pont heeft ge» golden 16 gulden; mede waren daar som» mige manden met Krieken enz."

Bewijs genoeg, meen ik, dat er in Mei 1649 kersen en krieken ter Amsterdamsche markt waren. W. T.

[Maar ziet — en dit zet de kroon op alles — onze eigene eeuw behoeft hier niet te wijken voor eene enkele harer oudere zusters! — Alle twijfel valt weg door het berigt van VAN BR.]

Meikersen. Op het kasteel te Blitterswijk, in Limburg, heb ik in de laatste dagen van Mei wel eens *Meikersen* gegeten, op den kouden grond gegroeid; en zeker dikwijls op den 5den Junij, den geboortedag der adellijke tweelingzusters. Men heeft meikersen in soorten, vroeg en laat. NETOK NAVHI ga eens bij liefhebbers in 't vak. Maar te Blitterswijk is het *vroege* soort nu uitgestorven. VAN BR.

Monumenta Xantiana (I.; bl. 284). De voornaamste van deze marmora zijn: het fries van de zoogenoemde tombe der Harpijen; — de vermoedelijke voorstelling der inneming van de stad Xanthus door HARPAGUS, omtrent 540 v. CHR., beschreven door HERODOTUS, L. I., C. 176; — ook de vertooning van eenen kamp tusschen strijders te voet en strijders te paard; — overblijfsels van figuren; gedeelten van andere friezen, kroonlijsten en meer dergelijke voorwerpen. Zij werden in 1838 te Xanthus in Lycië door den Heer FELLOWS ontdekt, en met veel moeite en zware kosten naar Engeland overgebragt, waar zij nu in het Britsche Museum eene waardige plaats onder de belangrijkste oudheden mogen vervullen. Gewigtig moeten zij heeten voor de historie zoowel als voor kunst- en oudheidkennis. De afgebeelde kleeding en wapenrusting kunnen, zoowel als de opschriften, het oordeel bijlichten over den Oosterschen of Griekschen oorsprong der bevolking, enz. In de werken van den Heer FELLOWS zijn er platen van te zien. Conf. ook KNIGHT's *British Museum*, voorts *National Cyclopedia*, zoowel als de *Archäologische Zeitung*, het *Journal des Savans*, MÜLLER's *Handbuch der Kunst*, LEAKE's *Letter to* HAMILTON en andere werken, aangehaald in het *Classical Museum*, Vol. I, p. 222 seqq. Sedert 1838 is de Heer FELLOWS bijna jaarlijks in Lycië geweest, en, dat ook thans daar nog ruime stof ter nasporing voorhanden is, mag men opmaken uit de omstandigheid, dat hij wel een uur gaans door een gedeelte der stad gereden heeft, 't welk als een ophooping was van tempels, schouwburgen en andere gebouwen, die in pracht met elkander wedijverden. TUSCO.

[De berigten van A. A. A. en C. W. BRUINVIS zijn, in betrekking tot INVESTIGATOR's vraag, uit een misverstand afkomstig. Het geringe verschil tusschen *Xanthus* en *Xanten* — beide plaatsen, waar de grijze voortijd luide en treffend spreekt in velerlei kostelijke gedenkteekenen, — heeft hen ter navorsching gebragt in het ruwe Germanië, terwijl, bij zoo veel meer aanlokkelijks, de begeerte des vragers hunne vlugt naar dat land van weelde, het geurig Klein-Azië, had moeten wenden. — Wat nood? daar zijn ook gelukkige dwalingen, en hiertoe voelen wij ons uit liefde tot de wetenschap genoopt, de zoo verklaarbare misvatting onzer geëerde beantwoorders te rekenen. Komt dan! daar wij nu eens aan het opdelven van oudheden zijn, laat ons niet als flaauwe liefhebbers de spade zoo aanstonds nederleggen, maar wagen wij, het heilzaam werktuig in de hand, met echte navorschers-koenheid, den stouten sprong uit het bekoorlijke Lycië naar de achtbare boorden van den vader Rhyn! Daar wordt ons een milde oogst belooft door A. A. A. en C. W. BRUINVIS.]

Monumenta Xantiana. INVESTIGATOR bedoelt waarschijnlijk de overblijfselen, die bij *Xanten* uit twee aldaar ontdekte Romeinsche legerplaatsen, *Castra Vetera* en *Colonia Trajana*, opgedolven zijn. Van deze lag de eerste in zuid-oostelijke, de andere in noordwestelijke rigting van het tegenwoordige *Xanten*. Rijk was, in den omtrek van het stadje, de bodem aan Romeinsche oudheden van allerlei soort. Grafsteden, urnen, flesschen, huisraad, wapentuig, medailles, gesneden steenen enz. werden gevonden op en onder den bodem, op welken, eeuwen vroeger, de Romeinsche legioenen heerschappij gevoerd hadden. Omtrent de ontdekking dezer oudheden luiden de oudste berigten niet vroeger dan 1571. Later is er van tijd tot tijd veel gevonden, dat meestal verkocht en naar elders heengevoerd werd. Vele steenen met inschriften, die tot verciering gestrekt hadden van het grafteeken des Graven MAURITS van *Nassau Siegen* te Kleef, zag men in 1792

overbrengen naar de Antiquiteiten-zaal op het slot aldaar, en later wederom verplaatsen naar het Koninklijke Kabinet van Oudheden te Bonn. Xanten bezit echter sedert 1819 een eigen Museum van Oudheden, door een zijner burgers, den Notaris HOUBEN, opgerigt. De grafplaatsen, die men in menigte heeft kunnen openen, hebben een schat van voorwerpen doen ontdekken, waardoor ons een blik veroorloofd wordt in het leven en de levenswijze der Romeinen, en de gelegenheid verschaft tot opheldering van vermoedens of bevestiging van vroegere getuigenissen, omtrent hunne gebruiken, zeden en gewoonten. Daarom zijn deze gevondene oudheden, even als zoo vele andere, van groot en dadelijk belang voor de kennis dier ver-vervlogene eeuwen.

De verzamelde opbrengst aller te Xanten tot hiertoe gedane delvingen, is door de zorg van PHILIPP HOUBEN, aldaar, en van Dr. FRANZ FIEDLER, te Wezel, in afteekeningen en beschrijvingen wedergegeven, die zij hebben bijeengevat in een boekwerk, tot titel voerende: *Denkmaeler von Castra Vetera und Colonia Trajana in* PH. HOUBENS *Antiquarium zu Xanten*, — *Xanten* 1839, *in fol.*

[De hoofdsom van dit berigt zijn wij ook aan C. W. BRUINVIS verschuldigd. Den naam des aangehaalden werks en dien der bijlagen heeft hij volledig aldus uitgeschreven: *Denkmaeler von Castra Vetera und Colonia Trajana* in PH. HOUBEN'S *Antiquarium zu Xanten, abgebildet auf* 48 *Colorirten Steindruck-Tafeln nebst einer topographischen Carte.* — *Herausgegeben* von PHILIPP HOUBEN, *mit Erläuterungen von* Dr. FRANZ FIEDLER, Xanten 1839, en *Antike Erotische Bildwerke abgebildet auf fünf Steindruck-Tafeln.* —Voorts beroept hij zich ook op de „*Gedenkteekenen der Germanen en Romeinen,* aan den linker oever van den Neder-Rijn ontdekt, en opgehelderd door L. J. J. JANSEN, met 18 platen en 1 kaart; Utrecht bij ROBERT NATAN, 1836".]

Molières dienstmaagd (I.; bl. 284). Hetgeen W. T. over haar gelezen heeft is wel degelijk waarheid. MOLIÈRE verhaalde het zelf aan BOILEAU, die er aldus melding van maakt in zijne *Réflexions critiques sur quelques passages de* LONGIN: »je me souviens que MOLIÈRE m'a montré aussi plusieurs fois une vieille servante qu'il avait chez lui, à qui il lisait quelquefois ses comédies; il m'assurait que lorsque des endroits de plaisanterie ne l'avaient point frappée, il les corrigeait, parcequ'il avait plusieurs fois éprouvé sur son théâtre que ces endroits n'y réussissaient point". Haar naam was LAFORÊT. Meer bijzonderheden zal men vinden in J. TASCHEREAU, *Histoire de la vie et des ouvrages de* MOLIÈRE, I. p. 179. (édit. de Mons, 1835). N. P. BIBLIOPHILUS.

[„Van deze merkwaardigheid" — zoo schrijft ons PHILARCHUS — „wordt ook gewaagd in de *Notice sur la Vie et les Ouvrages de* MOLIÈRE, *par* M. SAINTE-BEUVE." Wil onze vriend W. T. het feit, waaromtrent hij inlichting verlangt, in plaat gebragt zien, hij volge den raad van G. P. ROOS en sla op het *Nederlandsch Magazijn* voor 1842, alwaar, van bl. 369-371, ook aan zijn weetlust vriendelijk te gemoet wordt gekomen.]

» *Hij heeft het te Keulen hooren donderen*" (I.; bl. 284). Deze uitdrukking is afkomstig van een eenvoudig man, die, te Keulen zijnde, geloofde dat het daar anders was dan in andere plaatsen of rijken. Zij wordt verder gebruikt van iemand, die zich over eene welbekende zaak belagchelijk aanstelt en eene bespottelijke verwondering laat blijken.

De vermelde reiziger was zekerlijk een broeder van diengene, welke bij Keulen den Ryn beschouwende, dankbaar uitriep: »Ik »verheug mij, dat ik nu den stroom heb ge»zien, waaruit men 't heerlijke reukwater »brouwt"; — en tevens aan hem verwant, die beweerde, dat, in Duitschland, de maan veel grooter was, dan in Holland.

Iemand pleegt inderdaad vreemd op te hooren, die eene donderbui ondervindt te Keulen of in Zwitserland of in andere bergachtige streken, of zelfs aan onzen duinkant. Want, daar elke slag onophoudelijk door de echo teruggegeven wordt, is het alsof de donder gedurig, ja zonder eenige tusschenpozing, voortrolt. P. E. Z.

[Deze laatste opmerking beamen wij natuurlijk ten opzigte van bergstreken, maar kunnen wij niet laten gelden voor de stad Keulen, wier omtrek, gelijk bekend is, een geheel platten bodem bezit. — Met het oog op ons spreekwoord, zij ons ook de vraag vergund, of de uitlegging reeds volkomen van valschheid overtuigd is, die zich hier beroept op de oorverdoovende en dus versuffende, verdwazende kracht van Keulen's ontelbare torenklokken, wanneer zij, (naar oud en bijgeloovig stadsgebruik) (bij losgebarsten onweder) als ter overklepping van het wolkengeluid, alle gelijktijdig in beweging gebragt waren — ?]

Zutphen (I.; bl. 284; II.; bl. 28). Deze thans Geldersche stad was in oude dagen, naar sommigen meenen, de hoofdplaats der *Usipeten.* Hierin zou misschien de oorsprong van haren naam kunnen gelegen zijn.

G. E. J. RIJK.

Zutphen. Wij gelooven dat de verklaring van den naam *Zutphen* door *Zuidveen*, voornamelijk berust op de verwarring der oorspronkelijke met de latere beteekenis van het woord *fen*, *phen*, *fenne* of *ven*, *veen*. De eerste of grondbeteekenis van *veen* schijnt die van *slijk* te wezen. Zij toch, die de spelling van *venen* met de zachtlange *e* voorstaan, gronden zich daarop, dat dit woord gevormd is van een verouderd *fen*, *fenne* of *fana*, dat *slijk* beteekende. In het Friesch kwam dit woord dikwijls voor. Men zie onder anderen: de *Geschiedkundige Beschrijving van Leeuwarden*, door W. EEKHOFF, aflev. I, bl. 43; aflev. II, bl. 85; aflev. V, bl. 291; aflev. VI, bl. 373, enz., waar men leest van PAPINGA — of PAPEMA-*fenne*, WOPKE-*fenne*, *fenna*, *fenne*, enz. Hier schijnt *fenne*, *land*, en wel *aangeslijkt land* te beteekenen. Dat men hier aan *fen* of *fenne* geenszins de beteekenis van *veen* hechten kan, wordt duidelijk, wanneer men de *Kaart*

van Dr. ACKER STRATINGH gadeslaat, in verband met die van EEKHOFF, aflev. II, bl. 64; wijl ter plaatse waar PAPINGA-*fenne* moet gelegen hebben, niets dan *aangeslijkte grond* gevonden wordt. Dat het overigens niets vreemd is, *phen* in *veen* te zien overgaan, blijkt uit den naam van het dorpje *Rucphen* in Noord-Braband, tusschen Rozendaal en Breda gelegen. In den *Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden*, D. II, enz., wordt toch dit dorpje *Rukveen* of *Rukphen* genaamd (bl. 189) en in den Bladwijzer alleen door *Rukveen* aangeduid. Wie aldáár naar *veen* wilde zoeken, zoude wel vergeefsche moeite doen.

Wij gelooven dus volkomen het regt te hebben, om de verklaring van *phen* door *veen*, in de beteekenis, die tegenwoordig aan dit woord gehecht wordt, te verwerpen, en met meer gronds die van *slijk*, *aangeslijkt land* enz., te mogen aannemen. Dat *Zut*, *zuid* beteekent, zoude ik niet durven verzekeren en — gissen doet missen. Alleen merk ik op, dat het *Leekstermeer* in Drenthe, ook *Zuttemeer* geheeten wordt. J. H. VAN DALE.

Zutphen. De aanhaling van Mr. J. H. HOEUFFT, in zijne *Taalkundige Bijdragen*, enz., Breda 1816, bl. 37, 38, maakt het mijns bedunkens niet zoo verwerpelijk, maar wel zeer aannemelijk, dat *Zutfen Zuidveen* beteekent. Daar toch zegt die geleerde: » Om zich te overtui- » gen dat *fen* hetzelfde als *veen* is, zij het ge- » noeg te weeten, dat een moerassig, water- » achtig, land, in het oud-Friesch en Oost- » Friesch, *Fen* heette; dat het woord in alle » de Noordsche taalen met een *F* gespeld werd; » dat *Fenn* (sic) nog in het Engelsch een moe- » ras, en *Fennish* moerassig, is; dat het Fran- » sche *fange* waarschijnelijk, van het Gothische » *Fanin*, hetwelk dezelfde beteekenis heeft, » afkomstig is; en dat *Finland* eigenlijk *Fen-* » *land* heette, zoo als nog genoegzaam bewijst » het woord *Fennen*, Lat. *Fennones*" enz. enz. Mogt Σ. hiermede niet bekend wezen, dan vertrouw ik hem met deze aanwijzing geen ondienst te hebben gedaan. V. D. N.

[Zie hier nog iets uit een antwoord van C. S. op eene latere vraag over de oudheid van Zutphen (D. II, blz. 28) betrekking hebbende: — „ SLICHTENHORST," zegt hij, (*Geldersche Geschiedenissen*, D. IV, blz. 40), wil den naamsoorsprong gevonden hebben in *Zuidveen* (niet in Zoetveen), om den broek- en waterachtigen grond. — Ook wordt *Zutphen* door de inwoners, maar vooral door de landlieden in den omtrek, dikwerf *Zutveen*, maar nimmer *Zoetveen* uitgesproken.]

Politike Discoursen (I.; bl. 284). De schrijver der *Politike Discoursen* was PIETER DE LA COURT, ook wel genaamd VAN HOVE of VAN DEN HOVE, een hevig bestrijder van de stadhouderlijke regering, tijdens het Staatsbestuur van JAN DE WITT. Men vindt van hem een omstandig levensberigt in het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden* van J. A. DE CHALMOT, D. VIII, bl. 27, waar het bedoelde werk echter genoemd wordt **Politijke Reflexien handelende in VI Boecken/ van Landen/ Steden/ Regeringen/ Oorlogen/ Kerken en Zeden.** De Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden bevat, blijkens haren *Catalogus* (D. II. bl. 67—70) niet minder dan vijftien door hem geschrevene werkjes van staatkundigen inhoud, (waaronder ook de *Politike Discoursen*) met de tegenschriften daardoor uitgelokt, terwijl op de lijst der Handschriften, (D. I, bl. 81 en 82) nog twee stukken over hem staan aangeteekend. A. J. V. D. AA.

Politike Discoursen. De *Politike Discoursen* enz. zijn van JOHAN DE LA COURT, geboren in 1622 te Leiden en aldaar overleden in 1660. Hij was de broeder van Mr. PIETER DE LA COURT, welke na JOHAN's afsterven dit werk in 1662 in het licht gaf, waarvan na 1663 drie uitgaven ter mijner kennis gekomen zijn. Hij is ook de schrijver van de *Consideratien en Exempelen van Staat*, A°. 1660, zes maal in het licht verschenen tot het jaar 1662. P. D. L. C. stelde de voorreden en bragt ook later eenige veranderingen in laatstgenoemd werk, waardoor het meer den trant zijner eigene werken bekwam.

Zie de *Proeve uit het Staathuishoudk. geschrift: » Het Welvaren der Stad Leijden", van* P. D. L. C. enz. Leijden, S. & J. LUCHTMANS, 1845, Inleiding, bl. V, XI, XVII, XVIII, en Mr. O. VAN REES, *Over de Politike Gronden en Maximen* enz. *van* P. D. L. C., Utrecht 1851, Inl. bl. XIII. B. W. WTTEWAALL.

[V. D. N. geeft als bronnen op, behalve de vermelde *Proeve* van B. W. WTTEWAALL en de *Verhandeling* van Mr. O. VAN REES, ook P. PAULUS, *Unie van Utrecht*, D. I, blz. 241, Mr. P. SIMONS, JOHAN DE WITT *en zijn tijd*, D. I, blz. 168, D. GROEBE, in de *Konst- en Letterbode*, 1844, N°. 38. Hij heeft daaraan den twijfel ontleend, wien der beide broeders, PIETER of JOHAN, de *Aanwijzing der Politike Gronden* toegeschreven worden moet. Ook verzwijgt hij het gevoelen niet dat én naam én woonplaats des uitgevers verdicht zouden wezen, en het werk in 't licht gekomen te Leiden bij PIETER HACKENS, wiens zinnebeeld (een Arend) met zijne spreuk op den titel afgeteekend staat.

Ook V. E. K. verwijst ons naar J. A. DE CHALMOTS *Woordenboek* ter kennismaking met PIETER DE LA COURT, den schrijver der *Politike Discoursen*.

Zeer belangrijk is het verslag dat de Hoogleeraar DEN TEX onlangs gegeven heeft van het aangehaalde werk des Heeren VAN REES in de *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, 1851; N°. 3, blz. 530 volg. Met duidelijke beknoptheid is daar alles zamengevat, wat tot een juist begrip van den aard der *Discoursen*, hunne strekking en inhoud, de denkbeelden des Schrijvers over Staatsbestuur en Volkswelvaart noodig of dienstig moet geoordeeld worden. Hoedanig stelsel van politiek deze bladzijden van DE LA COURT ademen, vindt men daar met de volgende woorden aangeduid: — Holland vooral hield vol, dat het ambt des Stadhouders onbestaanbaar was met zijne vrijheid en zelfstandigheid. Velen echter zagen er geen bezwaar in, dat een *eminent Hoofd* de algemeene

Staatsbelangen bestuurde, maar de Staatspartij in Holland zag daarin gevaar voor de algemeene vrijheid. In deze zienswijze deelde geheel DE LA COURT, die in het derde Deel der *Aanwijzing* geheel zich met dat onderwerp bezig hield. Met de aanbeveling der Stadhouderlooze Regering verbond zich ongelukkig eene hoogst partijdige en onjuiste beoordeeling van de nadeelen en gevaren van het Stadhouderlijk gezag. Tot in welke mate de Staatsgezinde partij op de Stadhouders verbitterd was, blijkt vooral uit een uittreksel uit de beide Hoofdstukken der *Aanwijzing*, die aan JOHAN DE WITT worden toegeschreven. De schrijver dier Hoofdstukken verklaarde zich vooral tegen de Prinsen van *Oranje*, vooreerst als hoofden eener factie, die twist en onrust veroorzaakte; ten tweede als verkwisters van 's lands penningen in eenen noodeloozen en zelfs schadelijken krijg, en ten derde als achteloos omtrent de belangen der koopvaardij. Ook waren deze de bijzondere gevoelens van J. DE WITT, in wiens meeningen omtrent de gelijkheid van alle burgers en het openstaan der hoogste waardigheden voor deugd en bekwaamheid, DE LA COURT geheel deelde. Beide waren echte republikeinen in den geest der oude Grieken en Romeinen. Men aarzelde dan ook geenszins de stelling te verkondigen, „dat eene aristocratie, die allernaast aan de populaire Regering komt, gewisselijk de beste Regering is."

En voorts ter waardeering van DE LA COURT'S karakter mogen de laatste volzinnen der *Verhandeling*, door den Heer DEN TEX geprezen, opmerkelijk genoemd worden. — „DE LA COURT was een vriend van langzamen, rustigen vooruitgang, niet door daden van geweld en plotselijke omkeeringen, maar door verlichting en veredeling der openbare meening verkregen. — Verre dus van met die heftige democraten, welke door balddadige omverwerping der bestaande orde van zaken, als bij tooverslag eene hersenschimmige maatschappij in het leven pogen te roepen, of met de oligarchisch gezinde Regenten zijner dagen op ééne lijn te kunnen worden geplaatst, moet hij voor een der schranderste en voortreffelijkste republiekeinen worden gehouden, op welke onze geschiedenis roemen kan. Het welzijn van zijn geboortegrond ging hem innig ter harte; en hoewel het hem niet vergund werd een werkzaam aandeel aan de regering te nemen, op het gebied der bespiegeling heeft hij met onbeschroomden ijver zijne uitnemende talenten voortdurend aan het heil zijns Vaderlands gewijd."]

Marsilius Ficinus (I.; bl. 284), beter FICINUS MARSILIUS. Van zijn werk: *de immortalitate animi* vond ik slechts éene uitgave en dat in het eerste Dl. zijner *Opera Omnia*, Parisiis apud GUILIELM. PELC. 1641. 2 Dln. in f°., op de Bibliotheek der Leidsche Akademie voorhanden. JOHAN M. PRESBURG.

Marsilius Ficinus. Dat er nog exemplaren van het werk *de Immortalitate animi* bestaan, is daarom aan te nemen, wijl F. A. EBERT in zijn *Allgem. Bibliogr. Lexic.*, Leipzig, 1821, daarvan opgave doet; als: MARSILIUS FICINUS, *Theologia Platonica*, *s. de animar: immortalitate;* Flor. MISCOMINUS, 1482, fol.; ook vinden wij eene uitgave, te Parijs in het licht verschenen, van 1559, 8°.; zie voorts over hem SAXE, *Onom. Lit.* T. II. p. 480 en de vele schrijvers in dat werk aangehaald. Zijne *Opera Omnia*, waaronder ook het bedoelde geschrift werd opgenomen, werden uitgegeven te Parijs in 1641 in 2 banden in fol., doch de *beste* en meer zeldzame druk, is die van 1561 of 67, te Bazel bij H. PETRI, insgelijks 2 banden in fol.; nog eene vroegere verscheen te Venetië, zie EBERT, t. a. p. en JÖCHER, *Gelehrten Lexicon.* V. D. N.

Ophir (I.; bl. 284). De ligging van Ophir heeft vele geleerden bezig gehouden. De geheele aardbodem, van Peru af tot aan zuidoostelijk Azië, heeft daarbij ten voorwerp hunner nasporingen gestrekt. De verschillende meeningen en navorschingen leert men het best kennen uit GESENIUS' uitvoerig artikel in de *Hallische* [*Allgemeine?*] *Encyclopaedie* van ERSCH en GRÜBER, sub voce; of bij KEIL, *Die Hiram-Salomonische Schiffahrt*, in de *Dorpater Beiträgen zu d. Theol. Wissensch.*, 2de deel, S. 269 en volg., of ook minder uitgebreid, doch nauwkeurig genoeg, bij GESENIUS, *Thesaurus Ling. Hebr. T. I. p.* 141 seqq., TUCH, *Comment, op Genesis*, bl. 261—264; WINER, *Real-Wört*, sub. voce.

Van die vaart naar Ophir vindt men melding gemaakt: 1 *Kon.* IX: 26—28; X: 11; 2 *Chron.* VIII: 17; IX: 10. Verder wordt meermalen het goud van Ophir genoemd; b. v. *Job* XXVIII: 16. *Ps.* XLV: 10.

Ook 1 *Kon.* X: 20 verdient in de rij der eerstgemelde plaatsen opgenomen te worden, daar TARSCHISCH ongetwijfeld bij vergissing in onze editiën ingeslopen is. De kundigste mannen komen thans meerendeels daarin overeen, dat onder Ophir een landstreek of van Indië of van Arabië verstaan behoort te worden. GESENIUS kiest Indië. — Σωφιρὰ, dus is Ophir door de Grieksche vertalers overgebragt, — zou de Koptische benaming van Indië wezen. TUCH ijvert voor een deel van Arabië, en wel aan de zuidkust gelegen, waar de schepen uit Indië konden ankeren. Hij bewijst den rijkdom van Arabië in goud, door een aantal getuigenissen der oudheid beschreven (t. a. p. bl. 263).

Prof. CHR. LASSEN te Bonn, heeft in zijn uitstekend werk: *Indische Altherthumskunde*, T. I. S. 537—539, de opmerking gemaakt, dat de waren, welke de Koningen HIRAM en SALOMO zich uit Ophir brengen lieten, zoowel door hunnen aard als hunne namen, eenen Indischen oorsprong verraden. Het sandelhout vooral is overvloedig op de kust van Malabar. Voorts verhaalt hij (S. 539), dat én de Indische schrijvers, én de Grieksche het volk der Abhîra bij den mond van den Indus plaatsen. De ligging heeft veel geschiktheid voor de Phoenicische zeevaarders, die hier ook de waren uit het noorden, zooals goud en Bdellion, en die uit het zuiden, als sandelhout, het best vereenigd konden aantreffen. EEN ZAANDAMMER.

Ophir. Tot die streken en plaatsen der oudheid, wier ligging naauwelijks bij gissing

bepaald kan worden, behoort voorzeker Ophir. — Natuurlijk alzoo, dat de schrijvers ons hieromtrent in het onzekere laten. Zeer uiteenloopend zijn dan ook hunne aanwijzingen. Sommigen willen, dat 't het schiereiland Malacca (*Aurea Chersonesus*) geweest is, anderen houden het voor Sumatra (*Jabadii insula*). VAN DER PALM wil door het „goud van Ofir" het stofgoud van Guinea's rijke kust verstaan hebben. Zelfs vind ik dat hij Peru er voor heeft aangezien. Men komt echter meerendeels overeen, dat het op de kust van Indië of van Gelukkig-Arabië te zoeken is. HEEREN en BECKER, wel verre van er eene stad door te verstaan, beschouwen Ophir als den algemeenen naam der rijke zuidelijke landen aan de kusten van Arabië, Afrika en Indië. Zie HEEREN, *Ideën*, II, 73; BECKER (1851), I, 50. J. J. WOLFS.

Ophir. Is dan de Heer GEOGRAPHICUS zoo zeker dat Ophir eene stad was? Mag het niet veeleer het land geweest zijn, waaruit SALOMO goud (1 *Kon.* IX, 26, 27. — 2 *Kron.* VIII, 18), almuggimhout en kostelijk gesteente (1 *Kon.* X, 11), zilver, elpenbeen en apen en paauwen (1 *Kon.* X, 22) trok? Waren alle deze dingen voortbrengselen van Ophir, dan kan dit, zegt GESENIUS, volgens BOCHART, RELAND en anderen, enkel en alleen Indië geweest zijn; en zoo schijnt het, hebben het ook de LXX begrepen, want zij vertalen het door Σῶφιρ, Σωφειρὰ, Σωφιρὰ, hetwelk de Egyptische naam van Indië is. In *Gen.* X, 29 vindt men het echter vermeld onder de gewesten van Arabië. Als het dáár te zoeken is, dan mogen wij vermoeden dat de voorwerpen, zoo even genoemd, door kooplieden uit het oosten van Afrika getrokken werden. De naam Ophir is ook onlangs opgespoord in eene stad van het Arabische gewest Omân, van ouds het middenpunt van den handel in dat groote land. GOSSELIN en PRIDEAUX zijn van meening dat Ophir op de zuidwest-kust van Arabië gelegen was. De artikelen, die wij vermeld hebben, zijn daar evenwel niet te vinden, en het is niet aannemelijk dat de Phoeniciërs, de grootste zeehandelaars dier tijden, van de Arabieren uit de tweede hand zullen gekocht hebben, wat zij evenzeer in staat waren uit het oorspronkelijke land af te halen. Niet minder dan vijftien landen worden door verscheidene uitleggers ter aanwijzing van Ophir opgegeven. De meening van HUËT, bisschop van Avranches, die het in Zanguebar op de oostkust van Afrika wedervindt, schijnt ons toe de meest waarschijnlijke te zijn. De vloot van SALOMO zou de Roode Zee uit, om Kaap Guardafui henen, langs de kust van Afrika tot Sofala gezeild hebben, waar al wat wij den Hebreeuwschen Koning aangebragt lezen, in overvloed voorhanden was. De reiziger BRUCE hecht zijn zegel aan HUËT's meening, en staaft haar door nog andere redenen. Het Ophir van SALOMO als eene arabische volkplanting aan te zien, wier naam aan de plaats van haren oorsprong ontleend was, zou het verschil inderdaad wat verminderen. Maar wat hiervan ook zij, noch bouwvallen, noch eenige andere sporen zijn aanwezig, waardoor de ligging van Ophir met zekerheid mag worden opgemaakt. TUSCO.

[CONSTANTER, die ook de lezing van WINER's artikel in het *Real-Wörterbuch* aanbeveelt, en daaruit vermeldt dat, naar sommiger meening, Ophir in de Arabische steden *Elophir* en *Dhafan* weder te vinden is, terwijl anderen het Σωφιρὰ der LXX met de Indische plaats *Supara* vereenzelvigd hebben, deelt ons ook een derde gevoelen mede, volgens 't welk hier aan ons Ceylon, het *Taprobane* der ouden te denken zou wezen. Σ. voegt nog JESAJA XIII: 12 bij de bijbelplaatsen, die, als van Ophir sprekende, door EEN ZAANDAMMER zijn te berde gebragt. Hij noemt bepaaldelijk FLAVIUS JOSEPHUS (*Antiq. Iud.* VIII, 2) als den voorganger dergenen, die ons Ophir in *Malacca* (*Aurea Chersonesus*) aanwijzen. Hij acht deze zienswijs ondersteund door de bijzonderheid, dat aan de oostzij des Schiereilands zich een berg verheft, aan welken nog heden de naam van Ophir gegeven wordt. Hij verzwijgt echter niet het bestaan eens tweeden reusachtigen Ophirs, hoog 12,160 voeten, volgens VAN WIJK, (*Aardrijksk. Woordenb.*) ook wel Passawan geheeten, op de westkust van *Sumatra*, bijkans onder den Equator; — ja zelfs niet dat van een derden, soms *Foura* genoemd door de Kaffers, in wier land hij gelegen is. Hij zegt ten slotte: de veelheid der meeningen is in den jongsten tijd nog vermeerderd met eene zeer koene hypothese, aangezien men zelfs niet geaarzeld heeft, het Ophir van SALOMO in *Californië* te gaan zoeken. Overigens leeren wij van H. H. dat FLAVIUS JOSEPHUS, op wien (gelijk door EEN KWAK opgemerkt is) ook de Kantteekenaars van onzen *Staten-Bijbel* zich beroepen hebben (1 *Kon.* IX: 28); in latere dagen een medestander gevonden heeft in CHRISTOPHORUS COLUMBUS, wiens overtuiging omtrent Ophir als de Chersonnesus Aurea van PTOLEMAEUS, medegedeeld wordt door NAVARETTE, *Viages y Descubrimientos que hocieron los Españoles*, T. I, p. 103. Daarentegen heeft het berggevaarte op Sumatra, en tevens de natuurlijke rijkdom diens eilands, zich in geen dier voorwerpen onbetuigd latende, die door SALOMO's schepen aangevoerd verhaald worden, A. J. V. D. AA sterker genegenheid ingeboezemd voor het gevoelen, 't welk ons, des zoekens moede, de wijdberoemde goudstreek eindelijk in dat mild begaafde land aanschouwen doet. Hij wil echter, getuige zijne aanhaling uit CORELL, *Bijbelsch Zaakwoordenb.*, D. II, bl. 192 en uit DUCKETT, *Dictionn. de Conversat. a l'usage des Dames et des jeunes personnes*, den staf niet breken over de meeningen dergenen, die het eind hunner goudland zoekende omdooling gevonden uitspraken, hetzij in *Ethiopïe* (*Abyssinië*) hetzij in *Zuid-Arabië*, hetzij aan den verren uithoek van *Zanguebar*.

De bekende reiziger BRUCE, met wien L. J. en H. B. zijn te rade gegaan, heeft (*Voyage en Nubie et en Abyssinie*, T. I, p. 498 suiv.) naar des laatsten getuigenis, Ophir herkend in *Sofala*, tegenover Madagascar, aan de zuidoostkust van Afrika gelegen. Doch ook dit, hoe 't zij, kan ons niet van alle ongerustheid bevrijden of mogelijk G. P. ROOS loutere waarheid gesproken hebbe, toen hij de vraag naar Ophir eene vraag noemde, „welke wel nimmer zal beantwoord worden", hoe zeer ook hem die uitkomst tot vreugd verstrekken zoude. Immers, groot en veelvuldig

blijft nog steeds het verschil tusschen de menigerlei wegwijzers, die — en hij is maar tot enkele gegaan — hem van *Sumatra* naar *Malacca*, van *Malacca* naar *Ceylon*, van *Ceylon* naar *Arabië* gesleept hebben, gelijk het vaartuig van J. W. H. C. onder hunne leiding beurtelings gestevend is naar *Java*, naar *Siam*, naar *Bengalen* en naar *Sumatra*, zonder aan het eind der omdooling de vurig begeerde haven ingevaren te zijn. — Wie lust heeft in zulke Odysseën, niet om Ithaca's maar om Ophir's wille, hij begeve zich of tot een' der vroeger vermelde geleiders, of, met J. W. H. C. tot JOHANN HÜBNER, *Staats-Zeitungs- und Conversations-Lexicon*, of, op W. T's voetspoor, tot het *Groot Alg. Hist. Geogr. Geneal. en Aardrijksk. Woordenboek*, bevattende het voornaamste der Woordenboeken van MORÉRY, BAYLE, enz.]

Ophir. Moeijelijk was het steeds de ligging te bepalen. Verschillend zijn de meeningen. Hoe vermaard het goud van Ophir ook zij, onzeker is het waar het landschap gezocht moet worden. Dit staat vast, dat die afstammelingen van JOKTAN, welke OPHIR'S kinderen waren, zich oorspronkelijk in Arabië gevestigd hebben, naardien MOZES uitdrukkelijk de grenzen opgeeft, waarbinnen alle JOKTANS nakomelingen hunne woonplaats hebben gevonden. Doch wanneer gevraagd wordt, waar of in welk gedeelte van Yemen of Gelukkig-Arabië OPHIR zich heeft nedergezet, dan zijn wij buiten staat eenig bepaald antwoord te geven.

Men vindt bij ARRIANUS den naam *Afar*, bij PLINIUS en PTOLEMAEUS *Safar* of *Saffor*, en bij EUPOLEMUS, door EUSEBIUS aangehaald, *Urfe*.

Of die namen evenwel met Ophir iets gemeens hebben en waar de plaatsen, daardoor bedoeld, in Arabië gelegen zijn, is onbeslist. *Safar* moet echter niet met *Ophir* worden verward, als veeleer dat *Safara* zijnde, waarvan MOZES melding heeft gemaakt.

BOCHART plaatste *Ophir*, waar nu de stad *Djevan* ligt, op de westkust van Gelukkig-Arabië, aan de Golf naar dat land genoemd, tegen over Afrika, in welk oord de Cassaniten, Gasanden of Casandren der Oudheid waarschijnlijk gewoond hebben.

Hoe het zij: OPHIR, JOKTAN'S zoon, heeft gewis zich het eerst in Arabië gevestigd, in de nabuurschap van *Scheba*. Maar is deze volksstam in Arabië gebleven, of wel reeds vroeg naar elders overgegaan? En moet dit laatste ook niet als de reden beschouwd worden, dat alle sporen zijns bestaans thans in Arabië zijn uitgewischt? Heeft hij zich naar een landschap begeven, 't welk aan hem den naam Ophir verschuldigd, al vroeg, om den rijkdom van goud, dien het voortbragt, eener groote vermaardheid deelachtig geworden is? (Zie *Job* XXII: 24; XXVIII: 16; 1 *Kon.* IX: 28; X: 11 en 1 *Chron.* XXIX: 4.

Er zijn twee hoofdgevoelens:

1°. Sommigen ontkennen dat er een ander *Ophir* geweest is, dan dat in Arabië, alwaar JOKTANS zoon zich oorspronkelijk heeft nedergezet.

2°. Anderen hebben in verschillende deelen der aarde een landschap *Ophir* gezocht, dat van het Arabische onderscheiden was.

De eerste zienswijze is die van MICHAËLIS en van LOWTH, overgenomen door PH. VERMAAT, *Brieven*, (Gouda 1791) en D. C. VAN VOORST, *Bundel van Uitl. Verh.*, 1ste St. bl. 62 enz.

Zie hier de gronden, voor hun gevoelen aangevoerd:

1°. *a*. De naam is Arabisch.

b. Arabië is een zeer goudrijk land, en vooral Scheba of het land der Sabeërs had hierdoor eene groote beroemdheid verkregen.

Nu wordt Ophir door MOZES naast Scheba genoemd; deze volksstammen kunnen dus veilig geacht worden in elkanders nabuurschap te hebben gewoond.

c. Van Ophir wordt gewaagd in het boek JOB. Dit kan welligt iets bewijzen, omdat de schrijver diens boeks, waar hij beelden gebruikt, meermalen Arabische namen te pas brengt.

2°. Anderen hebben Ophir buiten Arabië gezocht. JOSEPHUS heeft het in Indië geplaatst, en wel in *Chersonesus Aurea*, het gouden schiereiland, zoo als het oudtijds geheeten werd, thans *Maleye* of *Malacca*. Sommigen hebben aan *Pegu* gedacht, terwijl nog eene derde meening zich voor het eiland *Taprobana*, het *Ceylon* onzer dagen, verklaard heeft. Deze meeningen ontleenen alleen daarvan eenige bevestiging, dat Ophir op verren afstand van Palestina moet gelegen zijn, dewijl de togt derwaarts eerst in drie jaren tijds volbragt werd.

Waarschijnlijker achten wij de zienswijs dergenen, die Ophir in Afrika vinden, waartoe het eerste spoor gegeven is door den Chaldeeuwschen vertaler des O. V., waar hij voor de vloot, die naar *Ophir* stevende (1 *Kon.* X: 22) den naam van »Afrikaansche vloot" gebezigd heeft. Zoo schrijft ook ORIGENES in zijn werk over JOB, sommige uitleggers zijner dagen de meening toe, dat *Sophir Afrika* was. *Sophir* nu is de naam door hem aan *Ophir* gegeven, naar de LXX, die in hunne Grieksche vertaling dat goudland meestal Σῶφιρ of ook Σωφειρὰ geheeten hebben. Nu ligt er op Afrika's oostkust, in het rijk Monomotapa, dat een deel uitmaakt van het land der Kaffers, eene stad, *Sofala* genoemd. »Waarschijnlijk", zegt BACHIENE (*Heil. Geogr.* D. III, St. 1, bl. 134), »was de eigenlijke naam vroeger *Saffara*, dien de Portugezen, ontdekkers van dit land in 1497, en nog zijne bezitters ten huidigen dage, door verwisseling der R met L, wegens het groote gemak der uitspraak, in *Sofala* zullen hebben veranderd. Dáár zocht hij het goudrijke *Ophir*, en wel op de volgende gronden:

a. Tusschen Arabië en de Afrikaansche

kust, daarover gelegen, heeft reeds van ouds die gemeenschap plaats gehad, sints de Cuschiten uit het eerste naar de tweede overgestoken, zich aldaar hebben nedergezet. Evenzoo kan de volksstam *Ophir* naar Afrika verhuisd en daarna zooveel verder zuidwaarts tot bij Sofala gekomen zijn.

b. In de bergen nabij deze stad, zijn vele goudmijnen, blijken gevende dat zij van ouds beärbeid zijn geweest. De rivieren ook der geheele landstreek aan de kust van Sofala voeren veel stofgoud met zich, dat men zelfs als het fijnste en voortreffelijkste geroemd heeft, 't welk ergens ter wereld gevonden werd, zóó glanzig vooral, dat het Europesche goud, daarbij vergeleken, bijna koper schijnt te zijn. Tevens berigten de reisbeschrijvers, dat dit land eene menigte van oliphanten oplevert, van waar het elpenbeen of ivoor, dat benevens paauwen en apen, evenzeer daar aangetroffen door SALOMO's schepen, uit *Ophir* naar Palestina werd overgebragt (1 *Kon*. X:11,12).

JOA DOS SANTOS, een Portugeesch schrijver, verhaalt onder de bijzonderheden door hem van oostelijk Ethiopië medegedeeld, dat in het rijk Monomotapa, nabij de stad Massapa, landwaarts in, een berg aanschouwd wordt, door de lieden van den omtrek nog heden ten dage *Fura* of *Afura* genoemd. Voorts dat onder die bewoners eene overlevering bestaat, welke in dezen berg en diens omstreken SALOMO's *Ophir* terugvinden doet. Ook dat het land paauwen bezit, alsmede velerlei soorten voortreffelijk hout oplevert. Tot dit laatste mag het Almuggim- of Algummimhout behoord hebben, hetwelk ook uit Ophir getrokken werd en waaromtrent men overigens geheel in het duistere verkeert. Men zou hier nog kunnen bijvoegen dat de namen *Ophir* en *Afrika* veel verwantschap met elkander hebben, duidelijk vooral als men van den laatsten de letters *ka* afsnijdt en in het oog houdt dat hij vroeger mogelijk *Afri*, *Afr* of *Afir* geweest is. Zoo zou de vermaardheid van het goudland *Ophir* hebben kunnen te weeg brengen, dat het derde deel der wereld daarvan den naam bekwam (*).

Eindelijk beroepen de voorstanders van dit gevoelen zich op den langen duur der zeereis, niet minder dan drie jaren. Zij die geen ander Ophir kennen, dan hetwelk in Arabië lag, hebben verschillend hierop geantwoord. MICHAËLIS en BACHIENE schrijven dien langgerekten togt daaraan toe, dat SALOMO's vloot, Ezion-Geber uitgeloopen, geheel Afrika zal hebben rondgezeild, en om de Kaap de Goede Hoop, door de straat van Gibraltar en de Middellandsche zee zijn wedergekeerd. Immers, deze togt zal in de dagen van SALOMO wel niet ongewoon zijn geweest.

(*) Zie FABER, *Arch. der alter Hebr.*, S. 375.

»Alle waren", zegt LOWTH, »die men uit *Ophir* bragt, behoefden niet van dezelfde plaats te komen". Ophir kan de stapelplaats van den Indischen handel geweest zijn. VAN VOORST merkt wel teregt aan, dat niemand zich verwonderen moet over den langen duur der toenmalige reizen, daar men onbekend met de wateren, steeds verpligt was langs de kusten te varen (*).

ROOKE zegt, dat men 50 dagen noodig had, om den afstand van 200 Engelsche mijlen te bereizen.

Men kan 1 *Kon*. X : 22 ook te berde brengen. »De Koning had een Tarsisch schip in »zee — en eenmaal in drie jaren kwam dat »schip binnen met goud, elpenbeen, enz."

Ook BRUCE, een der verdedigers van de ligging op de kust van Sofala, betoogt de langdurigheid der reis uit de moussons, die in deze zeeën waaijen. Geene andere winden heerschen in die wateren, in welke men kwam, als men uit Ezion-Geber uitgezeild was. Deze moussons worden door hem berekend juist drie jaren tijds voor de uit- en t'huis reis te veroorzaken.

De schepen naar Sofala bestemd, in de maand Junij van Ezion-Geber vertrokken, bereikten door den noordelijken mousson Mocha. Hier verandert wel niet de mousson, maar de strekking der golf, en het geweld der Zuid-Westelijke winden, welke dan den Indischen Oceaan beheerschen, doet zich in sommige tijden zelfs op de reede van Mocha gevoelen. In de haven van Mocha komt de vloot dus ten anker; hier wacht zij naar gematigd weder en gunstigen wind, die, gekomen zijnde, haar uit de straat Babelmandel, en over eene kleine ruimte, slechts van weinige zeemijlen, henen voert.

Op de hoogte van Kaap Gardafui ontwaart zij een Z. W. wind, die haar dus tegen is; derhalve blijft zij daar ten anker van Augustus tot November. In November met een N. O. wind, stevent zij voort; maar bij de kust van Melinda ontmoet zij, half December, een mousson uit het Z. W. Nu moet zij tot April van het tweede jaar te Tarsis blijven. Van Mei tot October kunnen de schepen zich niet bewegen, dus eerst in het laatst van October vertrokken, met een Z. W. mousson op de hoogte van Madra [Mandra?] geraakt, nabij Melinda en Tarsis, verhindert haar de N. O. mousson de komst in de Arabische Golf. Dus moet die haven binnen geloopen en het anker uitgeworpen, tot Mei van het derde jaar, als de frissche Z. W. wind opsteekt.

Prof. VAN DER PALM teekent aan: »Volgens sommigen ligt Ophir op de Arabische,

(*) Omtrent de scheepvaart der Arabieren leze men vooral H. ROOKE, *Reize naar de Kust van Gelukkig-Arabië*, VI.

volgens anderen op de Afrikaansche kust, volgens anderen in Indië. Daar Ezion-Geber aan de oostelijke tong der Roode zee lag, zou de uitrusting der vloot te dezer plaatse doen denken, dat de togt naar Arabië of Indië was gerigt."

Nu wijlen G. H. VAN SENDEN zegt in zijn *Bijbel-Atlas*, bl. 51, 52: »De schepen van Tyrus bezochten de westelijke kusten van Afrika en Europa. SALOMO liet ook uit Elath en Ezeon-Geber koopvaardijvloten zeilen naar het goudrijke Ophir. Aldus verkregen zij langs eenen korteren weg de voortbrengselen van de Arabische en Afrikaansche kusten". Zie ook bl. 38.

P. E. V. D. Z.

Polygamie bij de Joden (I.; bl. 284). Zie hierover 't *Real-Wörterbuch* van WINER, op het woord: *Vielweiberei*. Daar wordt met bybelteksten gestaafd, dat de veelwijverij wel is waar in de Mozaïsche wetten toegelaten, maar toch zeer bemoeijelijkt was, zoodat dan ook, na den tijd der Rigteren, de monogamie onder de Israëlieten *regel* en de polygamie *uitzondering* werd. Die regel gold nog meer na den tijd der ballingschap. Gedurende het leven van JEZUS en de Apostelen, was Koning HERODES misschien de eenige, die meer dan ééne vrouw had. Van daar dan ook, dat nergens in de Apostolische schriften een uitdrukkelijk verbod van polygamie wordt gevonden. Maar ongetwijfeld sluit de wijze, waarop JEZUS over het huwelijk sprak (*Matth.* XIX: 4—6), de polygamie ganschelijk uit; even zoo de Apostolische vermaningen *Col.* III: 18, 19; 1 *Tim.* II: 11—15; *Tit.* II: 3—5; 1 *Petr.* III: 1—6; bovenal *Efez.* V: 25—33, waar het beeld der ééne, onverdeelde gemeente van CHRISTUS geheel valsch en onverstaanbaar wordt, indien polygamie geoorloofd ware. Trouwens zij *moet* vervallen, zoodra men de vrouw niet meer als eene *zaak* beschouwt, maar een *persoon* in haar eerbiedigt. En wat dan, nog afgezien van de *letter*, is zoo strijdig met den *geest* des Evangelies, als de polygamie?

CONSTANTER.

Gebed van Everard van Reidt (I.; bl. 285). Aan DE NAVORSCHER neemt de ondergeteekende de vrijheid te doen opmerken, dat het gebed van EVERHARDT V. REIDT, medegedeeld onder de *Aanteekeningen* op bl. 285 en 286, reeds vroeger uitgegeven werd, namelijk door G. VAN HASSELT, in zijn *Geldersch Maandwerk*, II. bl. 264—268. De ondergeteekende meent, dat het bedoelde zeer opmerkelijk stuk naauwelijks genoeg herlezen en in 't geheugen bewaard kan blijven. Hij verheugde zich daarom in de herhaling der uitgave, en zou die niet opzettelijk aangewezen hebben, zoo niet een ander belangstellend lezer van DE NAVORSCHER het bekend maken daarvan uitdrukkelijk had verlangd.

IS. AN. N.

Gulden Levensregel (I.; bl. 286). Dit versje wordt, met eenige veranderingen, gevonden in de *Oude Deuntjes* achter H. L. SPIEGELS *Byspraak Almanak. Tot Amstelredam, Ghedruckt by* JAN THEUNISSEN, *Boeckvercooper*. z. j. in 12°.

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Prins Adolph van Zweden te Vianen in 1656 (I.; bl. 287). In dat jaar leefde LOUISE VAN SOLMS BRAUNSFELD, Wed. van JOHAN WOLPHAERT VAN BREDERODE, en hield aldaar op den Huize Bakestein eene vorstelijke huishouding. Of er destijds een wereldberoemd Chirurgyn zich te Vianen bevond, is mij niet gebleken, maar wel, dat nog in het midden der vorige eeuw, aldaar eene bron was, van welker genezende kracht destijds hoog werd opgegeven, en waarvan vele lijders aan in- en uitwendige kwalen, met goed gevolg, gebruik maakten. In een klein boekje, dat ik bezit, worden daarvan vele voorbeelden aangevoerd. Het werkje is in 1754 te Gorinchem gedrukt, en heeft den titel van: *Vermakelyke en onderrigtende reise na de Viaansche gezondsbron, door den Chirurgyn* H. V. D. C. In mijne jeugd heb ik den schrijver gekend.

POMPONIUS.

Vraagteekens.

Henry Isaac. Ik zal mij jegens een' elk verpligt rekenen, die mij — ter bereiking van genealogische doeleinden — berigten wil doen toekomen omtrent zekeren HENRY ISAAC, die, nagenoeg in de helft der jongstverloopen eeuw, te Roehampton woonachtig was. Hij was een handelaar in diamanten, uit Holland afkomstig, en bezat eene verzameling van schilderijen, waarvan »de Heer des Wijngaards, zijne daglooners betalende", van REMBRAND, een deel uitmaakte.

H. T. E.

NOTES AND QUERIES; V. bl. 177.

Afleiding van ἐάφθη of ἑάφθη. Wij lezen bij HOMERUS; *Iliad:* Ξ, v. 421 [419]: *Χειρὸς δ' ἔκβαλεν ἔγχος, ἐπ' αὐτῷ δ' ἀσπὶς ἐάφθη*, Vgl. N. v. 543. Anderen hebben ἑάφθη.

De afleiding van dien term door ARISTARCHUS; te vinden o. a. in de *Scholia ad Iliadem ed. ab.* IMM. BEKKERO; Tom. II., p. 375. coll. pp. 404 et 405; aan vele tegenwerpingen onderhevig zijnde: zoo wenschte ik te weten, van waar het opgenoemde woord ἐάφθη afkomstig moet worden gerekend, en, of er na

MATTHIAE, *Die Griechische Grammatik*, II.; § 224, p. 537 *s. v.* ἅπτω en BUTTMANN *Ausf. Griech. Sprachl.* § 114, p. 81 *s. v.* ten dien opzigte nader onderzoek is gedaan? Zoo ja, door wien en waar? Beide geleerden toch, zoowel M. als B., eindigen met de woorden: » *diese Form bleibt also noch fernerer Untersuchung empfohlen*". ARISTARCHUS.

» *Lieve zouden wij bedillen*". Kan ook iemand mij zeggen — velen vroeg ik het vergeefs — van wien de volgende schoone dichtregelen afkomstig zijn:

Lieve! zouden wij bedillen
'sHoogsten vaderlijk bestel?
'tKwade niet ontvangen willen,
En alleen het goede wel?
Neen, wij roemen Gods genade!
't Goed was meerder dan het kwade,
En het kwade ook was ons goed.
Mogt de beker bitter wezen,
Werd het hart er door genezen,
O, dan was de nasmaak zoet! —?

V. H.

Recensiën der Ev. Gezangen. Zijn er in der tijd ook recensiën verschenen van den bundel der *Evang. Gezangen*, bij de Nederlandsche Hervormde Kerk in 1807 ingevoerd; zoo ja, in welke Tijdschriften kan men die bepaaldelijk vinden? B.

De Parkers, Heeren van Zaamslag. Bij het 5de deel der nieuwe uitgaaf van *Het leven en bedrijf van* MICHIEL DE RUYTER, beschreven door G. BRANDT, en bezorgd door Ds. H. J. SPIJKER; *Dordrecht*, F. BOEKEE, 1837; vindt men eene *Naamlijst der afstammelingen van* DE RUYTER. Daarop treft men aan: Mr. JOHAN WILHEM PARKER, Heer *van Zaamslag;* diens zoon Mr. WILHEM PARKER, Heer *van Zaamslag* en deszelfs Leenhof, en eene dochter van laatstgenoemden, Jonkvrouwe JACOBA MARIA PARKER, Erfvrouw *van Zaamslag* en deszelfs Leenhof. Zou men mij ook kunnen inlichten *hoe* en *wanneer* deze familie in het bezit der Heerlijkheid *van Zaamslag* gekomen is?

B.

Ds. Jacobus Vasseur. Wie was Ds. JACOBUS VASSEUR, van wien ik een 4°. portret bezit, in zwarte kunst, » J. GOLE fecit; met privilegie bij P. VAN OPOETEREN"? J. C. K.

Eigenaar van de spreuk: » *In medio consistit virtus*". Ik vind in mijne verzameling een fraai geëtst portretje, met het omschrift: » *In medio consistit virtus.* Aeta: suae 26, A°. 1585 ℞. fec." Wie kan mij omtrent den man, die deze spreuk gebruikte, eenige inlichting geven? J. C. K.

Bon. Van waar mag toch die benaming van een *wijk*, vroeger in Leyden gebruikelijk, afkomstig zijn?

Woerd, Hof, Loo, Capel. Elk, die in betrekking staat tot kadastrale leggers, of met veel namen van grondstukken bekend is, gelieve mij op te geven waar men landerijen aantreft: *Woerd, Hof, Loo* of *Capel* geheeten, er tevens bijzonderheden omtrent haar ligging bij aanstippende, met vermelding van de kenmerken, waardoor zij zich onderscheiden. Soms vindt men deze plaatsnamen, in dezelfde buurt, aan verschillende plekken geschonken.

Rome bij den Lingestroom. Juist bij het Hemmenrer en Rayinkermeer, twee plaatsen waar de Lingestroom zeer breed is, (waarom in oude Charters die naam van meer), vond Ds. HELDRING vele Romeinsche oudheden. Onder anderen bij Hemmen een voetstukje met het metalen Graflampje. Op het eerstgenoemde staat geschreven, dat het der Godheid VAGDAVER, door een Romeinsch hoofdman is toegewijd. Is er naar beneden van de Linge ook iets bekend, dat bewijzen draagt van Romeinschen oorsprong?

Het Kaartspel. Veel heb ik over den oorsprong van het kaartspel hooren spreken, doch nimmer met eenigen grond beweerd gezien, wie er de vinder van was. Gaarne had ik omtrent een en ander eenig onderrigt.

G. DE LA MEUSSE.

Veliten. Even als de Romeinen, zoo had ook NAPOLEON *Veliten* onder zijne Infanterie. Er zijn krijgskundigen die niet regt weten wat die *Veliten* eigenlijk waren. Zoude ook iemand kunnen aanwijzen bij welke oude schrijvers men het juister kan vinden, en wat de *Veliten* in het Fransche leger beteekenden? J. M.

Een levende Hippopotamus in Amsterdam. In eenen onuitgegeven' brief van een' onzer beroemde mannen, van 10 April 1706, aan den Baron VAN NESSELRODE, lees ik het navolgende: » Je m'en vais bientôt à Amsterdam, s'il plait à Dieu, pour m'y divertir et de voir quelques cabinets et aussi l'hippopotamus, qui y est amené vif des Indes Occidentales, et qui est apprivoisé comme un chien."

Weet iemand hieromtrent eenig nader bescheid mede te deelen? SAXO SYLVIUS.

» *Mr. Andries van Oudorp*, buiten de Stad Alckmaer, Is in het Jaer 1500 met een kaes

vergeeven; hy was Doctor in de Medicynen ende was den medicus van den Paus ALEXANDER *den Sesde* van die naem". Dit vindt men in een geschreven werk: » *Copije uut Egte Handschrifte, Rakende eenige bijzonderheden in de Stad Alkmaar ende daar omtrent*". Bestaat er eene levensbeschrijving van Mr. ANDRIES? in welk boek wordt van hem gesproken?

J. SCHREUDER.

Engelsche dichtregelen op den Bijbel. Wie is zoo goed mij 't volgende aan te vullen, zijnde de twee laatste regels van een vers door BYRON voor in zijn' Bijbel geschreven:

But better he had ne'er been born,
Who read to doubt or read to scorn.—?

RUDOLPH.

Krankzinnigheid van Requesens. Wat is er waar van 't verhaal van de kortstondige maar hevige krankzinnigheid van dezen regent? Ik vind er melding van gemaakt in de: *Leevens van de Spaense regenten, Amersfoort by* PIETER BRAKMAN, 1707, in 8°. pag. 77, en heb er anders nimmer van gehoord of gelezen.

W. F. LATUNS.

Memorandum, bij 't Zuiderspaarne. Niet ver van Haarlem, aan het zoogenaamde Zuider-Spaarn, ligt eene, thans grootendeels gesloopte, buitenplaats, met een, ook sedert eenige jaren, verkleind en veranderd huis; alles te zamen den naam dragende van *Memorandum.* — Ik vraag: is er ook eenige reden bekend, waarom die plek gronds aanspraak heeft op de belangstelling der thans levenden, en verdient, dat iets, daar voorgevallen, niet uit het geheugen gewischt worde? RIKA.

Orden van de Eikekroon, van St. Olaf, van den Nichan Iftihar. Weet ook iemand waar te vinden zijn: de Instelling en Statuten van de Nederlandsche Orde der Eike Kroon? — Bestaat er eene Noorweegsche Orde van ST. OLAF, volgens het *Handelsblad* van 26 Maart 1851, aan den Koning der Nederlanden geschonken? — Is de Turksche Orde van den Nichan Iftihar dezelfde, als die van de Halve Maan, in 1798 ingesteld, en beschreven bij CARLISLE, *A concise Account of the several foreign Orders of Knighthood?* RYMER.

Maandagsch bijgeloof. Daartoe uitgelokt door de vraag, onlangs in dit Maandwerk gedaan, omtrent den *Vrijdag*, zoo verlang ik inlichting over de reden, die aanleiding heeft gegeven tot het maken van het navolgende versje:

Maandags spoed
Gaat zelden goed. —?

TIJL UILENSPIEGEL II.

Het kaarsje springen. Waarom is het toch, dat de kinderen op *Driekoningen* kaarsje springen? Heeft dit ook eenige beteekenis?

TIJL UILENSPIEGEL II.

Versje van Lodewijk XVI. Zou ook een der lezers van DE NAVORSCHER mij den inhoud willen opgeven van het versje, zoo ik meen aan LODEWIJK XVI toegeschreven, waarvan mij alleen de twee volgende regels zijn bijgebleven:

„O mon peuple, que vous ai-je donc fait;
J'aimais la vertu et la justice". —?

FREDRIK.

Mr. Pieter van Amsterdam. Zijn er meer bijzonderheden van hem bekend, dan dat hij, nog in 1425, geneesheer geweest was van Hertog JAN *van Beyeren*, waarvan melding gemaakt is in de *Kronyk van het Hist. Genootschap te Utrecht,* A°. 1851, bl. 274? ..E.

Anthonius Verensis. Was hij een Zeeuw (uit Veere), of wat weet men van den dichter, die, A°. 1565, te Antwerpen zijne poëzy uitgaf als:

» *Den wtersten wille van* LOWYS PORQUIN *deur em ghecomponeert in prose by maniere van een liefryck Testament, inhoudende veel schoone leeringhen, tot instructie ende stichtinghe van zynen Kinderen* enz.? (*). ..E.

» *Amstelredams eer ende op comen*". Wie is de schrijver van het zeldzame werkje, getiteld: » *Amstelredams eer ende op comen door de denckwaerdighe miraklen aldaer geschied, aen ende door het H. Sacrament des Altaers, Anno* 1345. *t'Antwerpen.* (*Amsterdam?*) *by* HENDRICK AERTSSENS; 1639, kl. 8°.? Is het LEONARD MARIUS, Priester te *Amsterdam?* (Zie: *Oudheden en gestichten van Amsteland en Noord-Holland,* D. II, bl. 137 en WAGENAAR, *Beschryving van Amsterdam*, D. VII, bl. 400) of is het de, op den titel van genoemd werkje, vermelde BOETIUS A BOLSWERT? LEGENDO ET SCRIBENDO.

Lijkredenen op Willem den Zwijger. Kan iemand ook eene naauwkeurige mededeeling doen omtrent de Lijkredenen, uitgegeven bij den dood des Prinsen van *Oranje?* Ons is bekend, dat bij het overlijden van Prins WILLEM I, door ARENT CORNELIS, te *Delft* eene Lijkrede gehouden is op den dag der begrafenis. Weet iemand mij ook te zeggen, of die preek in het licht is gekomen; en zoo ja! in welk jaar, bij wien en onder welken titel?

LEGENDO ET SCRIBENDO.

(*) Zie over dit werk: *Bulletin du Bibliophile Belge,* A°. 1850, bl. 257.

Aanteekeningen.

Wegstervende woorden, spreekwijzen, gebruiken. Naarmate zich de beschaving, met heuren stoet van opgedirkte modefliksters en krullige haarsnijders, van het platte land meester maakt, ontvlieden haar onze oudvaderlandsche gebruiken niet slechts, maar ook de voorouderlijke spreekwijzen, die, wanneer men ze geene schuilplaats weet op te sporen, uit gebrek aan belangstelling, verkwijnen, wegsterven, zoo niet geheel in vergetelheid raken. Ook Noord-Holland, sedert eenige jaren door zulk een' inval, maar niet van barbaren, vereerd, heeft reeds in schilderachtigen volkstooi en oorspronkelijkheid van uitdrukking veel moeten prijs geven. En ach, wát men prijs gaf, is wel door oogenschijnlijk betere munt vervangen, maar, bij nadere beschouwing, ziet men hoe meerdere gehalte voor mindere specie verwisseld is. Men krijgt ook hier ingesmokkelde centen voor Hollandsch geld weêrom.

Men heete mij nu een' duisterling, omdat ik over de Fransche verlichting, die oogbederfster in figuurlijken zin, mijne klagt aanhef — ik meen, als beminnaar van wat in oud Nederlands taal en volksgebruik voor geen helder zonnelicht behoeft schuil te gaan, hier niet vruchteloos DE NAVORSCHER als bondgenoot op te roepen. Ook hij is een man des behouds. Een iegelijk redde maar wat hij redden kan; vrage naar de herkomst van sommige, wijze de beteekenis en verblijfplaats van wederom andere wegstervende woorden aan; brenge ze weêr in achting door ze te *noemen*, doch weigere het burgerschap en de gastvrijheid aan die bastaarden van overheersching en slavernij — de verhollandschte *gallicismen*.

BOUMAN.

[Dit voorstel komt zoo geheel overeen met onze meest geliefkoosde plannen, dat wij niet aarzelen er onze volkomene goedkeuring aan te hechten. *Volksoverleveringen*, welker eenvoudige tolken meer en meer worden overkakeld door een toenemende bent van landelijke berigtgevers aan prozaiesche nieuwsbladen — *volksgebruiken*, welke, bij den hooghartigen stedeling, slechts dáárom een' glimlach van minachting uitlokken, omdat hij ze niet begrijpt — *volksgezangen*, welke hij profaan heet, omdat zij in kinderlijke Godsvereering gedicht zijn; of plat, wijl ze niet verbloemen, wat een Fransche klucht hem begrijpen doet; of kinderachtig, wijl ze der bevatting der mannetjes onzer eeuw al te klaar zijn — de *volkstaal* boven alles met haar spreuken vol aanschouwelijkheid en leven en kracht — ziedaar wat aan DE NAVORSCHER, zoo niet immer te herhalen, dan toch immer te bestuderen valt. Wie den mensch kennen wil, hij neme *die* overblijfselen van minder huichelende voortijden, hij vindt er alles, hij vindt er zich zelf in terug. Ja, wij durven het beweren, dat hij, aan wien de sprookjes van de broeders GRIMM niet zéér bevallen, het wenschelijkste mist .... een kinderlijk gemoed!

Nog iets evenwel roept in het voorstel, door BOUMAN ter brievenbus ingebragt, onze belangstelling. Ook de wegstervende *woorden* zag hij gaarne beveiligd, en DE NAVORSCHER wil er toe bijdragen als toongever, als bemiddelaar — ook hierin als dienaar van de wetenschap. Wát hij doen zal is *oproepen* tot meêdeeling; *zelf* meê te deelen veroorlooft hem de beperkte ruimte van tijd en plaats niet. Zal echter het *Nederlandsch Woordenboek*, als gedenkteeken — maar neen! als waarborg — voor onze heerlijke moedertaal, heerlijk oprijzen, dan moet elk Nederlander meêwerken, zoo niet als bouwmeester, dan als opperman. Wie dáártoe hulp verleenen wil, rigte zich tot ons met aanduiding van zijne ervaringen, wij zullen voor het aanwenden er van zorg dragen. Of is het geene pligt hulp te bieden, waar de zaak, die onze belangstelling vordert, bij ons de liefelijkste herinneringen opwekt? En, die uwe belangstelling eischt is uwe Moedertaal, de taal uwer gezegende Vaderen!]

Kinderpoëzij.

V.

Mijne instemming met des Heeren J. J. NIEUWENHUIJZEN's opmerking (I.; bl. 222), dreef mij aan om der *Aardenburgsche* kleinen en wiegsters 't volgende af te luisteren.

G. P. ROOS.

1.

Wiegeliedje.

Douw, douw, deene kwam van Brugge,
Met de pappot op zijn rugge,
Met de wiegband in zijn hand:
Zoo kwam Douw, douw, deene in 't land.

2.

Op de knieën.

Kallemoeije reê te pêrde,
Op een hond die niet en zag,
Kallemoeije reê zoo verre,
Kallemoeije viel er af.

3.

Evenzoo.

Schok, schok, schok!
De boer rijdt om een nieuwe rok,
Een nieuwe rok van blaren,
Om naar Oost Inje te varen.
Schok! schok! sch....ok!

4.

Witte brood,
In moeders schoot.
Koekeloere mijn haan is dood,
Mijn haan met zeventien jongen,
Is dat niet goed gezongen?
Al dat zingen geeft maar berouw,
Bij nacht zijn alle katjes graauw,
Bij dage loopen de witten.
Bij dag verkoopt de zilversmid,
De zilversmid zonder ooren,
Nu kan mijn man niet hooren.
Mijn man eet gaarne kropsala,
Kropsala met veel olie en luttel azijn.
Wie zal onze sloor zijn?
Sloor, sloor, mijn Nichte
Ik zal bakken en gij zult ziften.

5.

Prins Robbert is een Gentelman,
Een Gentelman is hij;
Hij had er een broekje van krenten an
En een vestje van rijstenbrij.

Zijn kousjens waren hoendertjes,
Zijn beentjes waren een bout;
Zijn rokje was van amandeltjes
En zijn haartje was groen zoethout.
Toen hij in 't land van Lombardijen kwam,
Hoor eens wat ik daar vernam:
De duin liep onder water, de zee liep onder zand.
De beste koning van Engeland,
Van Engeland naar Spanje,
Om appeltjes van oranje,
Om peertjes van den besten boom.
Wie zal hebben de gouden kroon?
De gouden kroon ligt in den wijn,
Daar al de mooije meisjes zijn;
De meisjes in de keeten, (*)
Die werken dat ze zweeten
En op den top
Staan Pieter, Jan en Jacob.

6.

Minne (baker) lied.

Daar was er eens een mannetje,
Dat was niet wijs;
En die bouwde-n-een huisje
Al op het ijs;
En hij wou dat hij een hoentje had.
Tjip, tjip mijn hennetje,
's Avonds in de korte kooi
En 's morgens in het rennetje.
Toen wou hij dat hij een haantjen had.
Kokkelekaan,
Zoo hiet mijn haan,
Tjip, tjip, enz.
Toen wou hij dat hij een schaapje had.
Blê heet mijn schaapje.
Kokkelekaan, enz.
Toen wou hij dat hij een kalf had.
Ducdalf, !!!
Zoo heet mijn kalf,
Blê heet, enz.
Toen wou hij dat hij een koe had.
Namen toe, (†)
Zoo heet mijn koe.
Ducdalf, enz.
Toen wou hij dat hij een paard had.
Vlasstaart,
Zoo heet mijn paard.
Namen toe, enz.
Toen wou hij dat hij een wagen had.
Welbehagen,
Zoo heet mijn wagen.
Vlasstaart, enz.
Toen wou hij dat hij een knecht had.
Alberecht, !!!
Zoo heet mijn knecht,
Welbehagen, enz.
Toen wou hij dat hij een meid had.
Welbereid,
Zoo heet mijn meid.
Alberecht, enz.
Toen wou hij dat hij een vrouw had.
Zeer getrouw,
Zoo heet mijn vrouw.
Welbereid, enz.
Toen wou hij dat hij een kind had.
Welbemind,
Zoo heet mijn kind.
Zeer getrouw,
Zoo heet mijn vrouw.
Welbereid,
Zoo heet mijn meid.
Alberecht,
Zoo heet mijn knecht.
Welbehagen,
Zoo heet mijn wagen.
Vlasstaart,
Zoo heet mijn paard.
Namen toe,
Zoo heet mijn koe.
Ducdalf,
Zoo heet mijn kalf.
Blê heet mijn schaapje.
Kokkelekaan,
Zoo heet mijn haan.
Tjip, tjip mijn hennetje,
's Avonds in de korte kooi
En 's morgens in het rennetje.

(*) *Keet* = boerenkeuken. (†) Nâ me toe?

Opmerkelijk is het dat in dit liedje de naam van *Duc* D'ALVE voorkomt.

7.

Karne, karne boter,
De hond die wascht de schotels,
Kattepoes likt de borden af,
't Zwaluwtje giet den aschpot uit
Achter in de lochting, (*)
Daar de vogeltjes vochten.
Ze vochten dat de pluimpjes stoven,
Altijd was de koekkoek boven,
De koekkoek en 't leeuwwerkje,
Die bouwden te samen een kerkje
Te midden van de zee;
Toen kwam een doove kwakkel,
Die nam een rotten appel
En smeet het kerkje in twee;
En ze bouwden van zijn leven geen kerkje meer. (†)

Opschrift op het gevest van een degen. Bij het afbreken van een huis te Breda (1817), vond men een degen met het Koninklijk wapen van Pruissen. Op het achtkantig gevest van hard hout leest men:

Door des Heeren wonderlyke cracht 1614
Heeft Samson soo veel te weeghe gebracht
Dat hy den leeuw moordadig van pracht
Wiens felheid is geweest seer onsacht
Den muyl heefd gebroken — dit betracht
So doet ook ons edel prince geacht
Die den wreeden leeuw der Spaansche jacht
Den muyl is breekende door Godts macht.
Onder gemelde woorden staan zeven hoofden.

Inzender dezes berigts vernam, uit Breda, den zoo zeldzamen vond, deelde hem aan wijlen Z. M. Koning WILLEM I. mede, en slaagde gelukkiglijk in den aankoop op last van H. D. Men ziet den degen in 't Kabinet van zeldzaamheden te 's Gravenhage. H. P.

» *Quand un cordier cordant*". Een Franschman wiens naam niet vermeld wordt, beweerde (1653) tegen den bekenden Engelschen theologant en wis-kunstenaar WALLIS, dat de fransche taal de engelsche ver in kortheid van uitdrukking overtrof. De laatste zulks

(*) *Lochting* is Vlaamsch, beteekent *tuin*.
(†) In Zeeuwsch Vlaanderen gebruikt men *meer* in den zin van *weêr*. Ik zal 't niet weêr doen — ik zal 't niet meer doen.

tegensprekende daagde den ander' toen uit de volgende vier regels te vertalen:

Quand un cordier, cordant, veult corder une corde,
Pour sa corde corder, trois cordons il accorde;
Mais si un des cordons de la corde descorde,
Le cordon descordant fait descorder la corde.

Zonder zich lang te bedenken schreef WALLIS:

When a twister, a twisting, will twist him a twist,
For the twisting of his twist, he three twines doth intwist;
But if one of the twines of the twist do untwist,
The twine that untwisteth, untwisteth the twist.

Dezelfde WALLIS vertaalde deze regelen later, voor iemand die fransch noch engelsch verstond, aldus in 't latijn:

› Quum restiarius aliquis, conficiendis torquendo funibus jam occupatus, vult sibi funem tortilem contorquendo conficere; quo hunc sibi tortilem funem torquendo conficiat, tria contortu apta filamenta complicando invicem associat; verum si, ex contortis illis in fune filamentis, unum forte se explicando complicationi eximat, hoc ita se explicando dissocians filamentum, funem torsione factum detorquendo resolvit".

Deze omslag van woorden moet te meer bevreemden, daar men zich in 't Latijn gewoonlijk korter uitdrukt dan in eenige levende taal.

Wie handhaaft nu met vier versregelen ook hier den roem van 't latijn? J. M.

Vragen.

Een Liedeken op H. F. Kloet. Het volgende fragment van een Liedeken, op papier gedrukt, vond ik als schutblad in een exemplaar van: „FRANCISCUS COSTERUS; *Bewijs der Ouder Catholycker Leeringhe*. t'Antwerpen by JOACHIM TROGNAESIUS, 1595"; in een ouden band gebonden. Aan het boveneinde zijn eenige regels afgeknipt en de zijkanten bevatten sporen van nog twee andere kolommen. De keerzijde is niet bedrukt. — Het is een gedeelte van een Liedeken op de belegering en verovering der stad *Nuits* of *Neus*, door den *Prins van* PARMA, in den jare 1586, met een leger van 16000 knechten en 2500 Paarden. HERMAN FREDERIK KLOET gebood de bezetting der stad, die slechts 1600 man sterk was. Na in een gevecht gevaarlijk gekwetst te zijn geworden, werd hij bij de verovering door eenige Spaanschen uit zijn bed gesleurd en aan zijn venster opgehangen. (Zie WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, D. VIII., bl. 131.)

...... CLOET soude comen wte stadt gegaen,
Om den prince te spreken;
Doe heeft CLOET de knechten een teecken gegeven
Dat sy hem souden doerschieten.

CLOET quam wt die stadt gegaen,
Hy gaf den prince schamper wort te verstaen,
Hy gaf den prince aengegeven,
Dat den prince syn knechten soude betalen vier maent,
Dan wolt hij die stadt van Neus opgeven.

Doen den prince dese worden hadde gehoort,
Doen was hy also seer verstoort,
Hy heeft strac laten comen
Ses en dertich cortauwen en dobbel slangen goed,
Daer mede den prince de stadt van Neus goeden morgen ontboedt.

Sy hebben die stadt bescoten also fel,
Het was hun van binnen een groot gequel;
Op twee halve dagen verheven
Heeft men meer dan duysent scheut gehoort,
Dat men die stadt van Neus sach beven.

Het geviel op eenen Sinte Annendach
Dat men die stadt . . . .
. . . .

Hier eindigt het blaadje. Het is mij niet mogen gelukken dit lied in eenigen Liederen-bundel weder te vinden. Mogt het in zijn geheel aan iemand bekend zijn, zoo deele hij het mede.

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Genealogie van het geslacht Oldenbarneveld. In eenen eigenhandigen brief van WILLEM VAN DER POT, geschreven te Rotterdam den 17den Maart 1770, wordt melding gemaakt van eene Genealogie van het geslacht OLDENBARNEVELD.

„Eene juiste geslachtlijst van de familie van OLDENBARNEVELD is mij," zegt de schrijver, „zeer toevallig onder 't oog gekomen. Dezelve is met de wapenen en waardigheden der Afstammelingen van den jare 1400 af tot op de kinderen van JOAN VAN OLDENBARNEVELD toe, en met een bijhoorend boek, waarin zeer ampel alle de bewijzen van Adeldom en andere bewijzen van eer en achtbaarheid van dat geslacht woordelijk zijn afgeschreven, uitmuntende voorzien; waarbij nog pronkt enz."

Het schijnt verder, volgens denzelfden schrijver, dat dit boek met andere familie documenten in handen is gekomen van de nakomelingen van KORNELIS VAN DER MIJLE, die met MARIA, dochter van JOHAN VAN OLDENBARNEVELD gehuwd was. Het register was toen (in 1770) alleen aangehouden voor zoo verre betrof de afstammelingen van genoemden schoonzoon van JOHAN VAN OLDENBARNEVELD.

Zou een der lezers van DE NAVORSCHER omtrent deze genealogie eenig narigt willen geven, en, door uwe tusschenkomst, er inzage van gunnen aan den inzender van dit verzoek?

Men zie overigens omtrent deze genealogie in het derde bijvoegsel op het hofdicht *Endeldijk* van WILLEM VAN DER POT, Leyden 1768, in 4°. X.

Het eiland Socotora en zijne hoofdplaats Tamara. In het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, 13den Jaargang, Vde aflev. Mei 1851, vervolgt Dr. F. JUNGHUHN het verhaal van zijne terugreis van Java naar Europa, en zegt (ald. bl. 348) „het eenige berigt hetwelk ik omtrent *Socotora* heb gevonden, bestaat in een paar plaatsen in C. RITTER's *Erdkunde*, getrokken uit *Asia*, door J. DE BARROS, en ook dit nog is slechts in enkele woorden vervat — niettegenstaande Socotora menigwerf tot ankerplaats der Portugesche schepen is gebezigd. Verder verwijst RITTER naar den *Periplous* van ARRIANUS en naar EDRISI."

In de *Histoire générale des Voyages* (éd. de Holl. T. 2. p. 201.) vindt men het berigt van de reis van HENRI MIDDLETON in 1600. Deze, met bedoelingen voor den Engelschen koophandel naar de Roode zee gestevend, ankerde, na eerst eene zandige baai te hebben aangedaan, op de reede van Tamerin, „principale ville de l'isle", ging er vervolgens aan land, had een onderhoud met den koning, aan wien hij geschenken aanbood, enz. In de *Carte de la côte orientale d'Afrique, tirée de la carte de l'océan Oriental, publiée en* 1741 (ald. T. 2. p. 160), vindt men die stad aangewezen op de N. kust. De kaart van D'ANVILLE noemt haar Tamara. Hoe de Portugezen onder TRISTAN D'ACUNHA zich meester maakten van dit eiland, verhaalt ook RUYNEL, *Hist. phil. et politique*,

T. I, met weinige woorden, maar die bijzondere opmerking verdienen: „le succès ne produisit pas les avantages qu'on en espérait. Il se trouva que l'isle était stérile, qu'elle n'avait point de port et que les navigateurs qui sortoient de la mer Rouge n'y touchoient jamais, quoiqu'on ne put s'empêcher de la reconnaître pour entrer dans ce golfe."

De stoomboot, waarop zich de Heer JUNGHUHN bevond (zie bl. 346), stevende, toen zij tegen over de oostelijke kaap van Socotora was, naar het W. ten W. langs de noordkust van het eiland, hetwelke zij aan de linkerzijde hadden — zij kwamen gedurig nader aan de kust en — stoomden voorbij een gedeelte van het eiland, waar geene ruimten tusschen de bergketenen werden bespeurd. „Hier konden onze blikken weiden tot in het binnenste des eilands, namelijk in valleijen en vlakke dalgronden, die zich verre tusschen het gebergte uitstrekten." — In een dezer dalen zagen wij, naar wij meenden, eenige dadelpalmen, overigens was de vlakke bodem even dor als de bergwanden." — „Nergens ontdekten wij eenig licht of het schijnsel van een vuur op deze kust, ja geen enkel spoor had zich vertoond op de gansche noordkust van het eiland, waaruit wij konden opmaken, dat dezelve bewoond was. Naar verhaald wordt zijn de meer binnenwaarts gelegen dalen, waar bruikbaar water niet geheel ontbreekt, en waar eenige hoezeer schrale plantengrond wordt aangetroffen, door een gering aantal Arabische familiën bewoond."

Nu vraag ik: welk geloof verdient het verhaal van MIDDLETON? Welke sporen zijn er over van de zeeplaats Tamara? Welke reisverhalen bestaan er, sedert dien tijd, nopens dat gedeelte der Roode zee? waarheen een reisverhaal van IRWIN (op de kusten van Arabië en Egypte) voorhanden is; uit het Engelsch vertaald, Leipzig 1781, 8°.

L. J.

Eilandbeschrijving door Henri Duquesne. FRANÇOIS LEGUAT heeft in zijn werk: *Voyage dans deux îles désertes des Indes Orientales.* Londres 1708, in 12°. 2 voll. — aanhalingen opgenomen uit een geschrift, 't welk hij, waarschijnlijk te regt, toeschrijft aan HENRI DUQUESNE. LEGUAT heeft verzuimd den waren titel van gemeld geschrift op te geven, doch waarschijnlijk moet die luiden: *Relation* of *description de l'île d'Eden* of *l'île de Bourbon* of *de Mascarègne*, en het werkje zelf in 1688 of 1689 zijn uitgegeven en slechts uit een of uit een paar vellen druks bestaan, terwijl de naam des schrijvers er niet bij is opgegeven.

Indien een der lezers van DE NAVORSCHER boven aangeduid werkje, onder welken titel dan ook, mogt bezitten en er, in het belang van den toekomstigen levensbeschrijver van HENRI DUQUESNE, eenige bijzonderheden van wilde mededeelen, of, liever nog, indien hij goedgunstig de inzage daarvan kon toestaan, zou die levensbeschrijving er voorzeker veel bij winnen, dewijl juist dat gedeelte van den levensloop van den hier bedoelden persoon (een zoon van Frankrijks grooten Zeevoogd) nog grootendeels in het duister ligt.

—ll.

Βασιλεύς en Ῥήξ. Sedert DIOCLETIANUS werden de imperatoren in het Grieksch-sprekend Oosten *βασιλεῖς* genoemd. Later was het dan ook een eerbewijs, als de Roomsche Keizers door de Byzantijnsche Vorsten erkend werden als *βασιλεῖς*. Dat woord werd de vertaling van *Augustus* en *Imperator*. De Westersche Koningen, wier titel (*rex*) minder geacht werd dan *imperator*, konden dan ook geene *βασιλεῖς* zijn, en men vond voor hen 't woord *ῥῆγες* uit. Nu zou men mij verpligten zoo men mij kon opgeven, of die term nog bestaat, en dus de Grieksche Koning den naam heeft van *βασιλεύς* of dien van *ῥήξ*? Ook wenschte ik te weten hoe de Latijnsche Keizers van Constantinopel genoemd werden in het Latijn en in het Grieksch, en welke van die beide hunne officieële taal, de taal der wetten was?

J. J.

Predikanten bij de Nederlandsche Hervormden te Londen. In de gedrukte leerrede van HENDRIK VAN HAAMSTEDE, uitgesproken den 24sten Julij 1750, ter gedachtenis van het tweede ceuwgetijde der Nederlandsche Hervormde gemeente te *Londen*, uitgegeven te *Amsterdam*, bij VIEROOT, 1750, 4°., vindt men eene Naamlijst der Predikanten, welke bij die gemeente tot op dat tijdstip gediend hebben. De laatste, daarop voorkomende, zijn:

Beroepen 1735. FREDERIK DANIËL BONGARD, geb. te *Sluis*, overl. te *Londen* 1737.

Beroepen 1737. MARTEN ADRIAAN DE JONGH, geb. te *Bommel*, overl. ....

Beroepen 1740. HENDRIK VAN HAAMSTEDE, geb. te *Amsterdam*, overl. te *Londen* 1765.

Sedert zijn gevolgd:

Beroepen 1751. HENRIK PUTMAN, geb. te *Amsterdam*....

Beroepen 1765. MELCHIOR JUSTUS VAN EFFEN,........

Met de aanvulling en voortzetting der Naamlijst tot op heden, zoude men mij bijzonder verpligten.

B.

Diodorus Siculus, II., 21. De Graaf VOLNEY maakt eene bedenking, dat in het 21ste hoofddeel van het IIde boek der *Bibliotheca Historica*, geschreven door DIODORUS SICULUS, eene andere lezing moet worden gevolgd. Er staat namentlijk:

ἐπὶ γενεὰς τριάκοντα ἐβασίλευσαν, μέχρι Σαρδαναπάλου. ἐπὶ τούτου γὰρ ἡ τῶν Ἀσσυρίων ἡγεμονία μετέπεσεν εἰς Μήδους, ἔτη διαμείνασα πλείω τῶν χιλίων καὶ τριακοσίων ἔτι δ' ἑξήκοντα.

VOLNEY beweert dat, op het gezag van AGATHIAS, II. p. 63, volgens eenige regelen verder van dienzelfden DIODORUS en JUSTINUS, in plaats van 1360, moet worden gelezen 1306; daarom te meer, omdat AGATHIAS betuigt, dit volgens DIODORUS SICULUS te hebben gezegd. DINDORF schijnt het jaar 1360 in twijfel te trekken, daar hij *ἔτι δ' ἑξήκοντα* tusschen twee haakjes plaatst.

Nu vraag ik: 1°. Is dit in eenige uitgave verbeterd? 2°. Wat zeggen WESSELING en de overige uitgevers er van?

Anna Haze. Weet iemand iets aangaande deze weduwe van AMELIS UYTTENENGH? Zij voerde een regtsgeding in 1532, eerst voor Proost en Archidiaken te Utrecht, vervolgens in appèl voor den Aarts-Bisschop van Keulen — tegen WALRAVEN VAN ARCKELL, wegens een door haar beweerd huwelijk.

ARCKELL was de 3de zoon van OTTO, Heer van *Heukelom* en van W. VAN BROEKHUISEN, later Ridder, Heer van *Heukelom*, *Waardenburg*, *Ammerrode* en *Leyenburg*, en gehuwd met CATHARINA, natuurlijke dochter van CAREL VAN EGMONT, Hertog van *Gelre*.

Ik vermoed, dat JAN VAN ARKEL, WALRAVEN'S natuurlijke doch later gewettigde zoon, haar kind was.

Van ANNA, of haren echtgenoot, vond ik niets.

A. & A.

Beeldhouwwerk op Paushuize; Momusgezelschappen. Men vond in 1828 of 1829 (tijdens de Heer Ridder VAN ERTBORN Gouverneur was der Provincie Utrecht) bij het afbreken van een gedeelte der muren en van den, zoo ik meen, achter den ouden gelegen', tuinstal, een vierkanten steen, naar gis, een' en een' halven voet in het vierkant. Op dezen steen stond een zeer wel gebeeldhouwde *Momus*-kop, zooals die ons bij overlevering bewaard is geworden op de staven,

die in de middeleeuwen bij de *Societates* van dien naam gebezigd werden.

Nu vraag ik: hoe komt *Jok* in een zoo *ernstig* huis als dat van een Cardinaal? Zou de kennis der historie van deze genootschappen niet belangrijk zijn? In Nederland is, zoo verre ik weet, Maastricht de eenige stad, welke nog zulk een gezelschap herbergt. Was Paus ADRIAAN VI lid van *Momus?* De steen is door den geleerden en verdienstelijken ERTBORN voor den tijd bewaard gebleven. Hij liet hem boven de deur des paarden-stals metselen.

Nog eene vraag, voor wij Paushuis verlaten. Boven den hoofdingang, ziet men nog een grooten gebeeldhouwden Bentheimer-steen, voorstellende een hoog en breed vierkant raam, waarop een man levensgroot in volle wapenen, als uit het raam liggende, wordt voorgesteld; deze krijgsman heeft in zijne beide handen een zeer zwaren bol, waarmede hij schijnt te dreigen. Onder staat: *Non omne quod minatur ferit.* Wat beteekent dit, vooral in een Pauslijk of Cardinaals Paleis? was het: *des accommodemens avec le ciel?*

PERFER ET OBCLARA.

Mathieu Xhrouet. Bekend is in de Jaarboeken der Luiksche kunst de familie XHROUET of XHROUUET. Hier waren er onder haar, die vermaard waren door het werken op de draaibank, en die in edele gesteenten drijfwerk vervaardigden, dáár die landschappen in plaat bragten, of die over minerale wateren schreven. Geenerlei opgaven echter vindt men hoegenaamd over MATHIEU XHROUET, Schepen en Oud-Burgemeester van Spa, wiens leeftijd zich van het eind der 17de eeuw tot het midden der 18de schijnt uitgestrekt te hebben, en van wiens hand de ondergeteekende tweederlei verzameling *Teekeningen* van plaatselijken aart bezit. Beide bevatten velerlei schilderachtig gelegen en fraai met O. I. inkt uitgevoerde gezigtspunten in het Luiksche, Guliksche, ja tot aan de Moezel- en Rijn-oevers toe, van Trier tot aan Dusseldorp. De ééne verzameling is 93, de andere 78 bladen sterk. Sommigen daarvan zijn dezelfde gezigten, doch op onderscheidene tijden geteekend. In de tweede verzameling werd hij bijgestaan door CH. DENIS DE BEAURIEUX en RENIER ROIDKIN. De teekeningen zijn vervaardigd tusschen de jaren 1724 en 1737, en zeer weinige later uitgegeven: zijnde hoogstens 10 à 12 daarvan ten jare 1762 door zekeren ANT. LE LOUP in 't koper gesneden.

Ook bezit ik twee ideale landschappen, door hem zeer fraai met O. I. inkt op perkament geteekend.

Is er nu iemand, die over de levensomstandigheden of over verdere kunstwerken van dezen smaakvollen en kunstrijken Stadsbestuurder iets weet aan te wijzen? Zulks ware, ter waardeering van de verdiensten van eenen onzer zuidelijke kunstbroeders niet ongevallig. De Kunstwoordenboeken van FÜSSLI, NAGLER en IMMERZEEL, de werken over Luiksche kunstgeschiedenis van DEWEZ en *Baron* DE VILLENFAGNE, zijn allen over hem zonder vrucht geraadpleegd.

BODEL NIJENHUIS.

't Huis Dukenburg. Een uur gaans van Nijmegen ligt het huis de *Dukenburg*, ook wel *Duckenburg* en *Dukkenburg* genoemd. Men weet althans, wanneer men de *Mémoires de* PHILIPPE DE COMINES wil opslaan, dat Hertog KAREL *van Bourgondië* in 1473 de stad Nijmegen belegerde en zijne heermagt eenen tijd lang op en bij den *Dukenburg* neêrsloeg. Toen reeds moet het een vrij groot en aanzienlijk slot geweest zijn. Omstreeks 1740 is het oude Huis, waarvan men in „ARKSTÉE'S *Nymegen*", eene afbeelding vindt, afgebroken, maar in mijn, tijdelijk, bezit is eene teekening, welke in 1619, naar eene toenmaals bestaande, nog veel oudere, afbeelding vervaardigd is.

Is er iets aangaande dat Huis bekend vóór 1473, dat tevens licht verspreiden kan over den waarlijk historisch klinkenden naam?

P. N.

Kinderpoëzij. „*Torentje, torentje, bossekruid.*" Wie herinnert zich het versje niet, hem in zijn prille jeugd zoo dikwijls voorgezegd, van:

Torentje, torentje, bossekruid;
Wat hangt 'er uit?
Een gouwe fluit,
Een gouwe fluit met knoopen....
't Torentje is gebroken! —

of hij gedenkt er bij, hoe, onder het spreken der aangehaalde woorden, garenklos op garenklos, met een' vingerhoed of iets dergelijks, in top, werden gestapeld om, bij den slotregel, door onze verwoestende vingeren te worden omvergeworpen — iets, dat, *entre nous soit dit*, wel door het Vredes-Congres mogt worden tegengegaan. Maar nu, het versje? Kan het ook slaan op het springen van den Kruidtoren te Delft in 1654?

GANSKE.

Perzische geschiedenis. Ik hoop, dat er lezers van DE NAVORSCHER zullen zijn, die mij het volgende (zoo spoedig mogelijk) kunnen beantwoorden:

1⁰. Bevat het werk van den Hertog van *Manchester*, „*The Times of* DANIEL" een critisch onderzoek over de geschiedenis dier tijden? 2⁰. Wie hebben na hem (ook in ons land) dat onderwerp behandeld? 3⁰. In welke werken zijn de, in Perzië gevonden, inscriptiën en monumenten te zien?

C. A. C.

Shakespeare door Nederlanders bewerkt, verduitscht of beoordeeld. Aangenaam zou het mij wezen, bijaldien ik, door tusschenkomst van de talrijke berigtgevers aan DE NAVORSCHER, te weten kwam: of de stukken van SHAKESPEARE hetzij geheel of gedeeltelijk in uwe taal zijn overgezet? Zoo ja, dan zou men opsteller dezes grootelijks verpligten, door hem de namen der onderscheidene vertolkers en het verschijningsjaar van hun werk aan te stippen.

Niet weinig zou aan mijne erkentelijkheid worden toegevoegd, wanneer mij ook de titels en jaarteekeningen werden toegezonden van zulke geschriften van of betrekkelijk SHAKESPEARE, als er in Holland zijn uitgekomen — Vertoogen, Levensberigten, Voorlezingen enz.

FRANCIS FRANCO, *te Londen.*

Verhandeling over eenige Hekeldichten van Vondel. LULOFS, in zijne uitgave van eenige kleinere *Gedichten* van J. VAN DEN VONDEL, maakt op bl. 314 gewag van eene *Verhandeling* over eenige Hekeldichten van den grooten poëet, in een onzer Tijdschriften uitgegeven; waar is die *Verhandeling* te vinden?

N. P. BIBLIOPHILUS.

Braems „Mémoires touchant le Commerce". Daar ik onlangs een HS. gezien heb, waarvan ik den titel hieronder zal opgeven, en ik niet in staat ben iets volledigers omtrent zijn' opsteller te ontdekken dan hetgeen het boek zelf mij vermeldt, onderwerp ik mijne begeerte naar inlichting over hem en zijn' waarschijnlijk ongedrukten arbeid aan U en uw talrijke lezers, beide in Groot-Brittannië en de Nederlanden (waar gij een' navolger hebt) in de hoop van betrekkelijk den autheur uitgebreider narigt te bekomen. Het werk is op folio-pro-patria (foolscap folio), bevat nagenoeg 340 bladzijden, met een ferme, ronde hand geschreven, en draagt den volgenden titel: *Mémoires touchant le Commerce que les Provinces Unies des Pays-Bas font dans les divers Endroits du Monde.* Ter bl. 306, waar de Memoriën worden besloten, bevindt zich de handteekening van DANIËL BRAEMS, die, van zich zelven sprekende, zegt: dat hij, de Nederlandsche

bezittingen in de O. I. in 1686 verlaten hebbende, verslag aan de Staten-Generaal had uitgebragt van wat hij daar al zoo had opgemerkt en er eene geschrevene copij van afgegeven. Voorts berigt hij: dat hij geweest is „dernièrement Teneur-Général des Livres à Batavie, et a ramené en qualité de Commandeur la dernière Flotte des Indes en ce pays"; en dat zijne Memorie, voor zooveel het Oost-Indische zaken gold, opgemaakt is „touchant la constitution des affaires dans les Indes Orientales, ainsi qu'elle estoit lorsque la ditte flotte est partie de Batavie"; het stuk werd, naar hij getuigt, op den 26sten Mei 1688, afgeleverd. De overige bladzijden van het geschrift zijn toegewijd aan eene omstandige berekening van Frankrijks kerkelijke en burgerlijke inkomsten voor het jaar 1692, benevens aan het „estat des affaires extraordinaires" over 1689, 1690, 1691 en 1692. J. M.

NOTES AND QUERIES, Feb. 7. 1852.

Eenhoornshoornen. Weet iemand *door wie* en *wanneer* de bekende Eenhoornen aan het kapittel van St. *Maria* te Utrecht gegeven zijn, en ook de plaats *waar* men ze thans kan vinden? Misschien zal de *voormalige Kanunnik* deze vragen kunnen oplossen.

W. D. V.

Antwoorden.

Duivenpost (I.; bl. 7, 94). Het verwondert mij, dat de schrijver van dit artikel HOOFT niet geraadpleegd heeft, die hem in zijne *Nederlandsche Historien*, fol., bl. 312, zou hebben aangetoond, dat DECIMUS BRUTUS, door ANTONIUS binnen Mutina (Modena) belegerd, van duiven als briefboden gebruik maakte. JAN FRUYTIERS, in zijne *Korte Beschryving van de strenge Belegering &c. van Leiden*, Uitg. v. 1739, bl. 113., verhaalt dat men den Leidenaren het naderend ontzet aankondigde door vliegende boden, (oude duiven) *op de Romeynsche wyse, gelyk* JULIUS FRONTINUS *beschryft.* Deze is ongetwijfeld FRONTINUS, die als Staats-Krijgsman en schrijver beroemd was onder de regering van VESPASIANUS en later. Waarschijnlijk is dit berigt, aangaande de duiven als boden gebruikt, in zijne *Stratagemata.*

v. Gr.

Voorspelling aan Oldenbarneveld (II.; bl. 28). Hoe is het mogelijk dat men aan VONDEL dichtregels toeschrijft, waarin gesproken wordt van standbeelden die nog » in 1792 in ' Gra- » venhage in den gevel stonden" van een huis en » thans zyn zomerlusthof Rodenrys cierden"? Ik ben geneigd te denken dat men deze met de eerst bedoelde verwart en voor dezelfde houdt. Het huis in het Voorhout is het tweede van den hoek van de Kloosterkerkstraat, naast het voormalig *Logement van de vyf Steden*, thans Ministerie van Financiën, met opgaanden stoep. Dat huis en het hoekhuis zijn er omstreeks het jaar 1806 aangetrokken, na in 1795 voor kasernen der Fransche troepen, even als het huis van den Prins van Nassau-Weilburg, thans de Schouwburg, te hebben gediend, zoo als ook het toen ledig staande hotel van den Pruissischen gezant in de Assendelftstraat, waar later de R. C. Kerk is gebouwd. Na dat in 1793 de Hollandsche Gardes waren te velde getrokken, lag in het huis met de beelden het infanterie-regiment *Saksen-Gotha*. De talrijke hoofden en stemmen van deze Duitschers, veelal goede zangers, verhieven zich uit de vensters van het breede en lange gebouw, en de even zoo talrijke wandelaars verlustigden zich in de zomermaanden niet minder daarmede. Men ziet het huis zeer duidelijk afgebeeld in zijn ouden stand in de plaat voor het *Kinderspel* in CATS *Huwelyk*, de Middelburgsche 4to. druk van 1625, welke plaat in de folio-uitgave is overgenomen. Ongetwijfeld zijn er ook afbeeldingen van in werken over — en Gezigten van — 's Gravenhage. De beide bovenste verdiepingen zijn omstreeks het jaar 1805 afgebroken. Is nu *dit* huis de woning van OLDENBARNEVELD geweest, dan is zij niet » gesloopt". Was het een ander, hoe zijn dan die beelden zes jaren, of reeds vroeger, na zijn dood in dien gevel overgebragt?

Van de stedelijke *logementen* sprekende, wil ik hier, voor liefhebbers van stedenbeschrijvingen, die de veranderingen gaarne nagaan, welke de loop der tijden aanbrengt, eene opgaaf der voornaamste laten volgen, die men, onder anderen, met VAN DER DOES's *'s Gravenhage*, 1668, kan vergelijken. Het is bekend dat deze Logementen door de stemmende steden werden onderhouden om, uitsluitend, tot ruime en aanzienlijke verblijven te strekken voor hare Gedeputeerden ter dagvaart of Gecommitteerden in hooge Collegien. De daarin, met hunne echtgenooten of dochters en lijfbedienden tijdelijk gehuisvesten, bekostigden wat hunne vertering betrof. Na 1795 heeft dit opgehouden en zijn deze gebouwen in andere handen overgegaan.

Amsterdam. }
De Admiraliteit. } op 't Plein. Later het paleis der Prinsessen en van den Kroonprins.

Rotterdam. aldaar. Ministerie van Oorlog.

O.I.Compagnie. op 't Blyenburg. Werkinrigting.

Haarlem. Korte Vijverberg, op den hoek van het Doelenstraatje, thans 2 huizen.

Leiden. Buitenhof. Sedert 1796 *Besogne Kamer.*

Dordrecht. Vijverberg, 't huis met een uitstek; van den Bn. VAN BOETSELAER.

Gouda. Voorhout, *Geneeskundige dienst.*

De vijf steden: Alkmaar, Edam, Monnikendam, Medemblik, Purmerende, Kneuterdijk.

De twee steden: Hoorn en *Enkhuizen*, Praktizijnshoek. Sedert openlijk logement van dien naam. L. J.

Nederlandsche nieuwsbladen (II.; bl. 29, 61).; *Het nieuws vóór* 1600. In onderscheidene arti-

kels van »DE NAVORSCHER" is gehandeld over den ouderdom van de eerwaardige *Opregte Haarlemmer Courant*, en is als oudst bekende, die van 19 Mei 1665 opgegeven. Of zij reeds lang te voren het aanzijn had, en of er vóór haar nog andere, eigenlijk gezegde, Couranten bestonden, is mij onbekend en niet waarschijnlijk. Men wane echter niet dat onze Voorouders vóór dien tijd geheel van Nieuwstijdingen verstoken waren. In de dikwerf onrustige dagen, welke zij beleefden, kwamen er van tijd tot tijd kleine traktaatjes, in 8°. of 4°. formaat, in het licht, die hen met de voornaamste binnen- en buitenlandsche gebeurtenissen bekend maakten. In het bezit zijnde van een paar zulke stukjes, wil ik die wat nader doen kennen.

Het oudste is van 1565 en heeft den volgenden titel:

»*Twederley Nieuwe tijdingen, In wat manieren het Slot Daggay in Ungarijen gelegen door des Machtigen tegenwoordigen Ke. Ma. Crijchsvolck, den Torck des Christelijcke Naems Erf vyant wederom in dit LXV. iaer afghewonnen ende vercreghen heeft. — Item eenen Ridderlijcken Camp ende Tornoy van twee Campengoens, deen een Torcksche Hooftman, ende eenen iongen Ungerschen Crijchsman om sgeloofs wille om lijf ende leuen bi Botzscha in Ungarijen in dit iaer LXV. den xxx. Januarij met malcanderen ghestreden hebben, ende hoe dat hen vergaen is. — Gheprint Thantwerpen inde Cammerstrate inde Cammerpoorte ofte gulden Voet, by* JAN MOLLYNS, *gheworen Boecdruckere.*"

Dit boekje is in 8°. en met den titel slechts 8 bladzijden groot. Taal en stijl dragen duidelijke kenmerken dat het uit het Hoogduitsch overgezet is. Het behelst geen ander nieuws dan wat de titel opgeeft.

Het andere is van 1590 met dezen titel:

»*Copie van eenige Nieumaren, gheschreven by den Heere van* CARON, *Agent in Enghelandt, aen de Heeren Staten van Zeelandt in datum den xiiij. Novembris M.D.XC. ouden stijl, zijnde den xxiiij. Novembris M.D.XC. nae den nieuwen stijl. — Noch ander Nieumaren, van den xviij. Novembris M.D.XC. ouden stijl, zijnde den xxviij. Novembris M.D.XC. nae den nieuwen stijl, comende wt Diepen. — Noch ander Nieumaren, ghecomen van seker geloofweerdige persoonen van Antwerpen, ghedateert aldaer den vijfden Decembris M.D.XC. nae den nieuwen stijl. — Tot Haerlem, By* GILLIS ROOMAN, *woonende in de Jacobijne-strate, in de vergulden Parsse.* Anno M.D.XC."

Dit stukje, in 4°. formaat, telt met den titel insgelijks 8 bladzijden, waarvan slechts 6 bedrukt zijn.

Zoo als uit den titel blijkt, worden hier tijdingen medegedeeld uit Engeland, Frankrijk en Antwerpen, waarvan ik eenige uittreksels volgen laat.

Engelsche berigten:

»Daer is alhier nieumare, dat de Spaengiaerden ende de Britons souden d'een den anderen geslagen hebben, om seker overlast oft oultrage aldaer gedaen, ende dat sy oock noch niet en souden ghejungeert oft ghevoecht wesen by den Prince van *Parma*, datter oock sulcke diffidentien souden wesen tusschen den Prince van *Parma* ende den Hertoch van *Maine*, ende hunnen volcke, dat sy soo wel in 't camperen henlieden fortifieren jegens elckanderen, als jeghens hunne vyanden."

»Wt Italien schrijft men voor seker, dat den nieuwen ghecoren Paus den selven nacht van zijne verkiesinge soude hebben gheweest doen vermoorden door eenen Spaenschen Cardinael, dien de Coninc van Spaengien tot het Pausdom socht te promoveren, in dier voeghen dat het selve verstaen zijnde by de Romainisten, souden ooc den nacht daer naer den selven Cardinael doen vermoorden hebben, sulcx dat sy schreven, dat het te Roome al te messe ende sweerde stondt."

»Hier wordt oock sterck gheseyt van de doot van den Coninck van Spaengien: Godt gheve dat het eens mach waerachtich bevonden worden."

Fransche berigten:

»De Spaengiaerden die ghetrocken waren nae Toulouse, zijn gheweyghert gheweest te ontfanghen by de Inwoonders."

»Monsieur le Chevalier d'AUMALE is ghevangen ghenomen door het Garnisoen van S. Denijs."

»De Keyser van Duytschlant is doot, ende men houdt voor waerachtich, dat den Coninck van Vranckrijck ende Navarre, sal wesen ofte alreede is Keyser gecoren."

»De twee laatste Pausen zijn gestorven."

»Men seght voor waerachtich, dat den Coninc van Spaengien doot is, ende den Hertoge van Savoyen is te poste nae Spaengien."

»Die van Venegien comen, seggen voor waerachtich, dat de S^rie van Venegien ende de Hertogen van Florencen ende Ferrare t'samen gheaccordeert zijn, met beloften van den Coninck van Vranckrijck t'samen te doene alle hulpe, bystandt, ende assistentie, soo wel van gelde als van volcke."

Uit Antwerpen wordt alleen het volgende vermeld:

»Op gisteren is binnen Brussel ghecomen de Prince van *Parma* met cleene victorie, brenghende niet meer met hem van veertich Cornetten Paerden by hem mede nae Vranckrijck genomen, dan veerthien oft vijfthien, soo sy noch vol zijn, ende ontrent veertich waghens met ghequetste en sieckė, gelaten hebbende zijn gheschut voor chasteau Terry, met de reste van zijn Paerdevolck ende Voetvolck 't welck hy mede ghehadt heeft, die meest al van sieckten, catijvicheyt, ende

scharmutsen omghecomen zijn, waer af zijnen principalen Edeldom binnen de stadt van Valenchinne begraven zijn."

Het geheel wordt aldus besloten:

» Dit is al 't ghene dat wy voor desen tijdt voor nieumaren hebben. De Heere wil ons verleenen dat ons salich is. Amen."

In de *Leydsche Courant* van 15 Januarij 1840 wordt als een der eerste beginselen der Couranten in ons land het volgende stukje vermeld: » *Waerachtigh Verhael van 'tghene ghepasseert is, sedert den* 20 *Junii* (1600) *by het Leger der E. Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, onder 't beleijt van den Doorluchtighen Heere Prince* MAURITZ VAN NASSAU." — Het is gedrukt bij JACOB CORNELISZ. VENNECOOL te Delft, en geschreven bij Oostende, den 29sten Junij 1600. Het beslaat 6 bladzijden, in kl. 8°. Er zouden reeds vroeger dergelijke legerberigten door genoemden VENNECOOL zijn uitgegeven.

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Amsterdamsche Courant (bl. 61); *Nieuwsbrieven.* [Merkwaardig is ook, voor de geschiedenis van de Nieuwsbladen-literatuur, de plaats in WAGENAAR'S *Amsterdam*, St. VIII, bl. 717 e. v., waarop de Heer J. SCHREUDER ons verwijst. „Het aanstellen van Koopmans-boden, die brieven van de eene naar de andere plaats bragten; 't welk, hier te Lande, niet voor de zestiende eeuwe, en in deeze Stad, zo ver my gebleeken is, eerst omtrent het midden dier eeuwe, schynt begonnen te zyn; heeft, toen het, omtrent den aanvang der volgende eeuwe, zeer in gebruik was geraakt, naar 't schynt, de eerste aanleiding gegeven, tot het opstellen, drukken en uitgeeven van nieuwstydingen uit verscheiden' Gewesten, die, hier, met een onduitsch woord, *Couranten* of *Loopmaaren*, gelyk de Ridder HOOFT dit woord vertaalt, genoemd werden. Men begon hiermede, al vroeg in de zeventiende eeuwe, te Haarlem en te Amsterdam, zonder dat ik heb konnen ontdekken, in welke deezer twee Steden, de eerste Couranten uitgegeven zyn. Ik heb Amsterdamsche Couranten van de jaaren 1628 en 1632 in handen gehad, de oudste van welke gedrukt was, by BROER JANSZ., die zig noemt *Out Courantier in 't Leger van Zyn Princelycke Excellentie.* De Couranten vonden, al terstond, en inzonderheid, na dat, met het uitgaan van het twaalfjaarig Bestand, de oorlog wederom begonnen was, zeer veele Leezers. In Amsterdam, kwamen, weekelyks, verscheiden' Couranten uit, by onderscheiden' Drukkers, die dit werk, in 't eerst, op eigen gezag, ondernomen hadden. Doch, naderhand, verzogten en verkreegen zy daartoe verlof van Burgemeesteren; gelyk zo de Boekdrukker OTTO BARENTS SMIENT, in 't jaar 1655, vryheid kreeg, om de *Saturdagſe Courante*, om de veertien dagen, en de *Franſche Courante*, weekelyks, des Maandags, te mogen drukken, in de plaatse van JAN VAN HILTEN en zyne erfgenaamen. Men gaf aan deeze Drukkers den naam van *Courantiers.* En vind ik, dat JOANNES VAN RAVESTEYN, in 't jaar 1661, in de plaats van de Weduwe PIETER BROERSZ., tot *Courantier* aangenomen is. Behalve de Nederduitsche en Fransche Couranten, bekwam CORNELIS JACOBSZ. ZWOL, in 't jaar 1668, ook verlof om eene *Italiaansche Courant* uit te geeven: 't welk, nogtans, niet lang geduurd heeft. De Fransche Courant werdt, in 't jaar 1683, verbooden. Doch 't leedt niet lang, of het uitgeeven derzelve werdt wederom toegelaaten. De Boekverkooper CASPAR COMMELIN, dezelfde, meen ik, van wien, in 't jaar 1694, de bekende *Beſchryving van Amſterdam* uitgegeven werdt, was *geprivilegeerd*, tot het uitgeeven der Amsterdamsche Duitsche en Fransche Courant, en hadt zich, eenige jaaren te vooren, in maatschappy begeven met JEAN TRONCHIN DU BRUEIL, die, in 't jaar 1690, verlof kreeg tot het uitgeeven der Fransche Courant: 't welk nog, door zyne nakomelingen, geschiedt. COMMELIN gaf de Nederduitsche Amsterdamsche Courant, eenige jaaren te vooren, uit, op zynen naam alleen. Doch zy werdt, meen ik, naderhand, uitgegeven, door AART DIRKSZ. OOSSAAN of deszelfs Weduwe, welker nakomelingen de voordeelen, die 'er van kwamen, in laater' tyd, gedeeld hebben, met den Advokaat WILLEM ARNOLD, die de Courant schreef, of deedt schryven. Na nog eenige veranderingen, in 't bewind over dezelve, werden Burgemeesteren, in 't jaar 1734, te raade, den eigendom der Courant, by verdrag met de bezitters, te verkrygen voor rekening van de Stad, en het Courantierschap, onder den titel van *Commissarisschap der Binnen- en Buitenlandsche Nouvelles* of *Tydingen*, te begeeven als een Ampt. Deeze nieuwe schikking heeft gelegenheid gegeven tot het opregten der *Stads-Couranten-drukkerye.* Tot het samenstellen der Courant zyn twee Persoonen aangesteld. Op de Drukkerye, daar twee persen gaan, arbeiden zeven zetters en drukkers, behalve den meesterknegt. De Courant wordt, driemaal ter weeke, uitgegeven, des Dingsdags, des Donderdags en des Saturdags: 's daags en 's nagts te vooren, wordt zy afgeschreeven en gedrukt.

De Stads Courantier is, volgens eene Instructie van den negen en twintigsten May des jaars 1693, verpligt „„zorg te draagen, dat hy geene verdigte tydingen verspreide, en altoos opregte berigten bekome. Hy mag, wegens de Koopvaardyschepen, die hier in laading leggen, en derzelver vertrek niets melden, waarmede de vyand zyn voordeel zou konnen doen: ook geene aanstootelyke uitdrukkingen, betreffende den Paus, de Kardinaalen, de Geestelykheid, of eenige gekroonde Hoofden, Prinsen of Mogendheden, *vooral*, zo zy vrienden of bondgenooten van den Staat zyn, in de Courant invoegen. De huisselyke zaaken en Resolutien van den Staat, al zynze binnenslands niet t'eenemaal geheim, mogen ook, in de Courant, niet weereldkundig gemaakt worden."" Burgemeesteren hebben, in 't jaar 1734, de Courantiers ook verbooden, briefwisseling te houden met Ministers van den Staat of derzelver bedienden, en den inhoud van derzelver brieven in de Courant te plaatsen." —

Hoe zich vroeger de nieuwsgierigen, op het platte land woonachtig, over het gemis van dag- en weekpapieren konden heenzetten, maar toch op de hoogte van den tijd blijven, doet ons MACAULAY opmerken, *History of England*, I., Hoofdst. 3. Men verhaalde zich op de briefschrijvers in de hoofdsteden, wier nering ze luisteren deed naar al de praatjes, die Hof, Kerk of Regtbank doorliepen. Onze voorouders hebben waarschijnlijk hetzelfde middel aangewend om de berigten van koffijhuis en beurs, ook buiten Amsterdam, eenigermate bij te houden. Zoo ligt er eene verzameling voor ons, in vier 4to deelen, bevattende het nieuws van 1708—1715 en geschreven door HEND. MIERINCK. We zullen er later welligt een' brief uit meêdeelen; thans dit slechts van 18 Xb. 1708:

„Men continueert noghal te spreken van 't houwelyk des Conings van Vrankryk met Madame DE MAINTENON. waarop dit volgende is gemaakt.

Cur Rex Galliae infelix?
Quia MENTI NON regit. — "]

Opregte Haarlemsche Courant (II.; bl. 29). Ik ben in het bezit eener Extraordinaris Haerlemsche *Donderdaegsche* Courant, N. 49.,

Anno 1675, 5 December; waaruit schijnt te blijken dat niet alleen die, welke Dingsdags werd uitgegeven, Extraordinaris geheeten werd. A. & A.

Liverei (I.; bl. 20 enz.). Men behoeft den oorsprong eener eenvormige kleeding of liverei niet in het Oosten te zoeken, en uit de legers van TIMUR af te leiden, want zij was de tooi, welken een ridder aan zijn gevolg en een Baanderheer aan zijne ridders *leverde, livrail.*
P. E. V. D. Z.

IJzeren kooien (I.; bl. 21, 44, 75, 135, 164, 198; II.; 30). In de *Wonders of the Universe,* Deel ii, bl. 555, aangehaald door NOTES AND QUERIES, Deel V, bl. 43, vinden wij de beschrijving eener verblijfplaats, gelijk aan die van den Kardinaal LA BALUE, met dat onderscheid, dat zij, die er inzat, nog minder op haar gemak was dan haar geestelijke voorganger. In 1673 werd LOUISE MABRÉE te Parijs van kindermoord beschuldigd; meer dan zestig kinderlijken werden in en om haar huis gevonden: waarom zij veroordeeld werd om in eene ijzeren kooi met zestien wilde katten opgesloten, boven een zacht vuur gehangen te worden. Toen de katten door hitte en pijn woedend werden, keerden zij hunne razernij tegen de vrouw, en zij is, na gedurende vijf en dertig minuten de schrikkelijkste pijnen geleden te hebben, voor de foltering bezweken; de katten hebben haar niet lang overleefd. WODAN.

IJzeren kooien. Dat WASSENAER in een ijzeren kooi werd opgesloten, was alleen daarom vreemd, om dat hy als Edelman en in geregelden krijg gevangen, een andere behandeling te wachten had, dan die aan hoeren en slecht gespuis ten deel viel. Het opsluiten in kooien was voor 't overige, zoo hier als elders, een zoo gewone straf, dat ANTIQUARIUS (!) by 't naspeuren van ons oud lijfstraffelijk recht, wel honderd maal gelegenheid zal hebben, om *helaas* uit te roepen.
ZOROBABEL.

IJzeren kooien. In het thans zeldzame werkje van JOH. VAN BEVERWIJCK, getiteld: »*van de Wtnementheyt des vrouwelycken Geslachts*", bl. 351, lees ik dat HENDRIK VAN CASTILIEN, na den slag van KAREL VAN ANJOU, tegen CONRADIN, in een' ijzeren kooi gezet en alzoo tot spot door het land is gedragen.

Uit het door ANTIQUARIUS medegedeelde blijkt het, dat de straf om in een ijzeren kooi gezet te worden, ook in ons vaderland niet vreemd was, en wij twijfelen er niet aan of dit voorbeeld zou, bij eenige navorsching, met nog andere kunnen vermeerderd worden. Minder bekend is welligt de straf, die bij ons te lande bestaan heeft, om slechte vrouwen in een ijzeren kooi te sluiten, en dezen eenigen tijd, met groote snelheid, dan naar deze en dan naar gene zijde, te draaijen, van welke strafoefening de benaming *ligtekooi* ontsproten is. Men leze over deze draaikooijen T. SPEELEVELDT, *Brieven over het eiland Walcheren*, bl. 22—31. LEGENDO ET SCRIBENDO.

Oude namen van landen en steden (I.; bl. 21; II.; bl. 30). Na het door DIGO uitgesproken »*neen*" kan ik zijne opgave vermeerderen door te verwijzen naar de *Chronijk van Medenblik* door DIRK BURGER VAN SCHOOREL, waar deze op bl. 46 (uitgave van 1767) aanvangt: » Hier » volgen eenige Plaatzen, die van ouds heel » anders genaamt wierden". Zie mede: *Over de Oude Namen van eenige Stichtsche Dorpen*, in de *Utrechtsche Volks-Almanak* voor 1847, bl. 51. C. W. BRUINVIS.

Oude namen van landen en steden. Er bestaat wel geen klein werk in onze taal tot verklaring der oude en middeleeuwsche namen van landen en steden, doch bij de *Historia sui temporis* van J. A. THUANUS is gewoonlijk gevoegd en in 4to afzonderlijk uitgegeven (de *Historia* is in folio) eene *Clavis Historiae Thuanae, id est Nomenclatura Nominum propriorum, quae in Ill. Viri* J. A. THUANI *Operibus Histt. usurpantur:* waarin al de namen van landen, steden, rivieren, door THUANUS met de oude benamingen in zijne *Historia* genoemd, zoowel als de namen der mannen, van welke hij spreekt, en die hij altijd verlatijnscht (men vergeve mij dit woord!) met de Fransche benaming daar tegen over worden opgegeven. Deze *Nomenclatura* kan wel niet van algemeen gebruik zijn, maar helpt dikwijls den lezer te recht in het zoeken der tegenwoordige benamingen voor de oude Latijnsche. V. Gr.

Haantje Pik (II.; bl. 30). Zonder de vraag omtrent den Haan in de Schoolboeken te willen oplossen, diene dit alleen ter verbetering van het te algemeen gezegde van A. D .S., dat het symbool van den Haan vruchteloos in de latere Schoolboekjes voor eerstbeginnenden gezocht wordt. In het *Groot A, B, C-Boek, ten dienste der jeugd van taalfouten gezuiverd en verbeterd naar de spelling van Prof.* SIEGENBEEK, Leyden, D. DU MORTIER EN ZOON, 1834, komt op bl. 2, tegen den titel, de Haan voor, met de volgende: *Vermaning aan de Kinderen:*

Wanneer gij, 's morgens vroeg, 't gekraai hoort van den haan,
Dan, lieve Kinders! moet gij uit het bedde opstaan,
Gods goedheid danken, en Uw lessen vlijtig leeren—
Een deugdzaam, leergraag Kind ziet zich van ieder eeren.

Schrijver dezes weet niet of nog meer Schoolboeken hetzelfde symbool bezitten, maar het bovenvermelde is hem bekend, als tegenwoordig nog hier en daar op kleinkinderscholen gebruikt wordende, zoodat men gerustelijk beweren kan, dat het Haanfiguur nog niet geheel in onbruik is geraakt. V. M.

Ananasteelt in Nederland (I.; bl. 23, 53, 78, 138). Over de *Ananasteelt* in Nederland zie men vooral: HENDRIK *Baron* D'ESCURY, *Holl. Roem in K. en Wet.*, 7de deel, bl. 327 en volgg.
V. D. W.

Willem Servaas (I.; bl. 29), overleed 20 Sept. 1825, oud 86 jaar, bij zijne kinderen te Breda. In de *A. K. en Letterb.* van 7 Oct. 1825, vindt men van hem een kort levensberigt. Ook treft men zijnen naam aan op de lijst der leden van verdiensten van het Genootschap *ter bevordering van waren Goddienst, deugd, kunst en wetenschap*, te Grave bij A. VAN DIEREN, A°. 1798, in 8°. uitgekomen. Het derde stuk van deze proeve, getiteld: SIMONIDES, *of Gedagten over God en Goddienst, medegedeeld aan eenen vriend van ware verlichting, deugd en Goddienst*, A°. 1797, is van hem. Hij was Lid van het *Bataafsch Genootschap der proefond. Wijsbegeerte* te Rotterdam. V. D. W.

Munten, maten en gewigten. In DE NAVORSCHER, bl. 55 en 84, vgl. 166 en 227, wordt te kennen gegeven, dat betrekkelijk dat onderwerp niets volledigs is uitgekomen. In 1841 verscheen echter bij *Gebr.* DIEDERICHS te Amsterdam, eene *Handleiding tot de algemeene Muntenkennis* of *Tabellen der werkelijk gemunte geldsoorten, voor alle natiën der wereld*, enz.; uitgegeven door de redactie van het *Nederlandsch Handels-Magazijn*, welk boekje nu is uitverkocht. J. T. D. H.

St. Fiacre (I.; 57, enz.; II.; 31). Het raadsel, door M. J. medegedeeld, zal geheel verstaanbaar worden, als men in plaats van *autel* leest het in uitspraak daarmede gelijkluidende woord *hôtel*. Het uithangbord (*écriteau*) van dat » logement" is het *nummer*, waardoor de fiacres onderscheiden worden, en derhalve genomen uit de reken- of wiskunde. *Barême* (niet Barê*b*e) is de naam van een in Frankrijk algemeen bekend rekenkundig boek met becyferde tabellen. N.

Nederlandsche Heidenen (I.; bl. 57, 89, 105, 106, 202). Misschien is het niet algemeen bekend, dat in de onmiddelijke buurt en zuidwaarts van de stad *Workum* in Friesland, eene niet geringe uitgestrektheid lands gelegen is, welke nog heden zoo wel bij het volk als in openbare schrifturen, den naam van *het Heidenschap* draagt, en wegens de nabijheid der aldaar vroeger bestaan hebbende bosschen, ongetwijfeld eene verblijfplaats der Heidenen is geweest.
J. T. D. H.

Oranjekleur in Heraldiek (I.; bl. 91, 116, 203, 277, 327). Oranje en Sanguin (vleeschkleur) zijn heraldische kleuren, doch alleen in Engeland. Zie: » *le Magasin Pittoresque*"; tome 2, pages 111 en 112: *Élémens généraux du Blason;* » l'orangée est désignée par le graveur par des lignes diagonales de gauche à droite, croisées par des perpendiculaires, et le sanguin par des lignes diagonales croisées". J. T. D. H.

Eerste muntslag in goud en zilver (I.; bl. 91, 117, 152). De antwoorden van TUSCO en J. P. S., in het vorige deel opgenomen, hebben mij de zaak nog niet duidelijk gemaakt, en ook ik zal trachten iets daarover mede te deelen.

TUSCO beweert — op het gezag van het *Marmor Parium*, van EPHORUS, AELIANUS en POLLUX — dat, in 860 V. CHR., PHEIDON te Aegina het allereerst zilveren munten heeft geslagen; J. P. S. betoogt, dat hij, 660 V. CHR., de maten en gewigten heeft geregeld, het Babylonisch-Perzische talent ingevoerd en volgens dat gewigt is aangevangen zilver te doen munten, waaromtrent aangehaald wordt Prof. MÜLLER, *ad Marmor Parium*, p. 578.

Maar hieruit volgt nog niet, dat PHEIDON het allereerst zilver-geld heeft laten slaan. Dit zegt ook het Parische marmer volstrekt niet, maar wel: *καὶ νόμισμα ἀργυροῦν ἐν Αἰγίνῃ 'εποίησεν.* Ook zou de meening, door mij bestreden, regtstreeks in tegenspraak zijn met hetgeen HERODOTUS vermeldt, *Clio*, 94. Laatstgenoemde spreekt wel is waar van de Lydiers, en men kon mij in 't gemoet voeren dat, voor Griekenland, het eerst in Aegina zilvermunt geslagen werd, volgens AELIANUS, *Var. Hist.* XII., 10., waar hij uitdrukkelijk schrijft: *καὶ πρῶτοι νόμισμα ἔκοψαν.* Dit is niet bepaald onmogelijk, doch wordt het, zoo men dit wil vaststellen als onder PHEIDON plaats gevonden hebbende, wijl PLUTARCHUS *in Vita Lycurgi* aanteekent, dat die wetgever alle gouden en zilveren munt afschafte en door ijzeren verving.

Daar nu LYCURGUS, volgens den *Canon Chronologicus* van LARCHER, in 876 zijne wetten gaf, en PHEIDON, volgens dienzelfden *Canon*, in 856, of, gelijk J. P. S. opgeeft, in 660 regeerde — zoo volgt daaruit (tenzij men bedenkingen wil inbrengen tegen het verhaal van PLUTARCHUS), dat er reeds lang vóór PHEIDON gouden en zilveren munten hebben bestaan. J. P. S. zegt nog: Sedert overoude tijden bestonden er in Assyrië en omliggende landen, tweederlei maten en gewigten, talent genoemd. Dr. LAYARD, wegens zijne opdelvingen bij Nineveh bekend, schrijft evenwel:

» Although the precious metals were known at a very early period, even ABRAHAM, a dweller in tents, being rich in gold and silver, no coins have been discovered amongst Assyrian ruins, nor is there anything in the sculptures to show that the Assyrians were

acquainted with money. Metals in their rough state, or in bars or rings, may have been passed by weight, or if precious, in ring-ingots or as gold dust, in exchange for merchandise and in other transactions, but not as stamped coins or tokens. It is remarkable, that no coin has yet been discovered in Egyptian ruins: nor is coined money represented in the Egyptian sculptures." —

In een vertoog te treden, wanneer het Assyrische rijk is te gronde gegaan, en welk een' invloed de tijdsbepaling hiervan oefenen zou op het gezegde van J. P. S., laat hier de plaats niet toe.

De groote rijkdommen der oudheid bestonden in opeengehoopt goud en zilver, kleedingstukken en vee; het laatste voor den ruilhandel 't meest gebruikelijk; men bezigde het *pecus* voor de *pecunia*, daarvan afgeleid. Ziethier de beschrijving der schatten van ODUSSEUS:

...... ὁ δ' ὑψόροφον θάλαμον κατεβήσατο πατρὸς,
Εὐρὺν, ὅθι νητὸς χρυσὸς καὶ χαλκὸς ἔκειτο,
Ἐσθής τ' ἐν χηλοῖσιν, ἅλις τ' εὐῶδες ἔλαιον.

κ. τ. ἑ. *Odyss.* II., 337. Maar zelfs in lateren tijd, toen men reeds lang gemunt geld kende, bestonden de rijkdommen der koningen van Perzie uit opeengestapeld goud en zilver. Ten bewijze hiervan strekke de volgende aanhaling uit CURTIUS, V., Cap. II. » Ut vero urbem intravit incredibilem ex thesauris summam pecuniae egessit, L. milia talentum argenti, non signata forma, sed rudi pondere". Evenwel wordt in de *H. S.*, lang voor de tijden van PHEIDON en LYCURGUS, van *zilverlingen* gewaagd, eene specie, welke beschouwd wordt alleen geld te zijn geweest, dat gewogen werd en niet bepaald gestempeld: en dit schijnt ook wel het aannemelijkst. MORÉRI zegt hieromtrent: » On tient que le sicle est la première monnaye dont on s'est servi dans le monde, parcequ'il était en usage du tems d'ABRAHAM. Alors il n'était, ni marqué, ni frappé, et n'avait d'autre prix que sa valeur intrinsèque." En het is toch ook wel denkelijk, dat de mensch in den beginne stukken metaal zal hebben gebezigd, als het middel om zich benoodigdheden aan te schaffen, en het naderhand volmaakt, door er eenen stempel op te zetten. Aldus kan men den zilverling als het allereerste begin van het gemunte geld beschouwen.

Hieruit zien wij echter 't hemelsbreede verschil der opgaven van het *Marmor Parium* en van PLUTARCHUS, van die van HERODOTUS, *Melpomene*, c. 166., *Clio.* c. 94. Wilde men evenwel hierover nog langer uitweiden, er zou een vertoog uit geboren worden, dat, volgens H. H. Bestuurderen, niet geplaatst kan worden. C. A. C.

Stijgbeugels (II.; bl. 33). RICHELET, *Dict. de la langue Françoise*, beschrijft den *étrier* als » instrument de fer qui pend des étrivières et dans quoi on met le pied quand on est à cheval," en AUBERT, in de latere uitgaven, voegt er aanmerkingen bij over 't gebruik bij de Ouden. Ik bezit eenige zeer goede gravures, welke zeker niet jonger zijn dan 't begin der XVIIde eeuw, met het graveursmerk A-B-B (ABRAHAM BLOEMAERT?) voorstellende ruiters in de kleeding en wapenrusting der XVde en XVIde, met deze onderschriften, waarvan de spelling een Nederduitschen en geen Hoogduitschen oorsprong verraadt: *Wie die Teutscher fürsten Grauen und freijen hern reyden. Derr Adel Junger wie fur denn grossen Hern ryden. Eyn Teutscher Reyter in ihrer kleyding. Eyn Welsche oder Niederlansche reijter genant karabin*, *eques belga ferentarius* (ligte ruiter?) en meerdere. Opmerkelijk is het, dat, met uitzondering van den laatstgenoemde en van *Die Teutscher reyter in Swartzer Rusting*, alle de meest zwaar getuigde en versierde paarden, de staart kort *gebold* hebben, gelijk de Friesche harddravers. — Deze prenten loopen, in volgorde genommerd, tot 15. Ik zoude gaarne weten, en vraag, tot nadere bepaling van het tijdvak, uit welk boek zij genomen zijn?

L. J.

Uurwerk aan Bruce toegeschreven (I.; bl. 101, 137). Het uurwerk, aan BRUCE toegedicht, waarvan uwe berigtgevers G. L. en T. H. B. gewagen, vond later een' schuilhoek in de verzameling van GEORGE III. Zie het werk van ADAM THOMPSON, betiteld: *Time and Timepieces*, aangehaald door W. W. E. in de NOTES AND QUERIES, V. bl. 186.

EEN KLEPT.

Gerard Boot (II.; bl. 28, 35, 66). Op bl. 35 van het IIde deel van DE NAVORSCHER, wordt door V. D. N. medegedeeld, dat er onderscheidene lijsten van het geslacht BOOTH bestaan, onder welke ook eene afzonderlijk gedrukte » *Opgaande Linie van het Geslagt* BOOTH, *zynde de voorvaderen van* EVERARD BOOTH, *Heer van Mydrecht*" enz. Ik acht het, voor de belangstellenden in dit aloud geslacht, niet nutteloos, dat zij ook kennis dragen van eene andere afzonderlijk gedrukte lijst, welke thans zeldzaam voorkomt en slechts tien fol. bladz. groot is. Die lijst heeft tot titel: » *Aan-* » *wyzinge van Bloedverwandſchap tusſchen de* » *Utrechtſe*, *Haagsche ende Ierſche* BOOTHEN, » *waar uyt geſien kan werden*, *dat de Heer* JAN » BOOTH, *Heer van Rhynhart, overleden in 's Gra-* » *venhage den* 30. *Martii* 1706. *niet en is geweest* » *de laetſte van het Geſlacht van* BOOT, *hoewel* » *op desſelfs Begraeffenis in de Groote Kerk in* » *'s Gravenhage*, *een Rouw-Bord van ſyn Quar-*

» *tieren, fonder fyn Wapen in het midden, opge-* » *hangen is.*" De hier genoemde JAN BOOTH is gehuwd geweest met Vrouwe WILHELMINA VAN PAFFENRODE, welke, door het overlijden van haren echtgenoot, het er voor hield, dat het geslacht BOOTH was uitgestorven. Zij liet — volgens het gebruik van dien tijd — een rouwwapenbord in de kerk ophangen, waarop het Geslachtswapen van BOOTH, niet in het midden van het bord, maar ter zijde was geplaatst, als kenmerk dat het geslacht in de mannelijke linie was uitgestorven. Weldra bleek het evenwel dat de weduwe zich hierin had vergist, want, zoodra de toen nog in leven zijnde BOOTHEN hier van kennis droegen, kwamen zij tegen die daad op, en verzochten aan de weduwe om den door haar begaan zijnden misslag te herstellen, waaraan zij evenwel weigerde te voldoen, tot dat zij daartoe, blijkens het hier volgende, door het Hof van Holland werd genoodzaakt.

» SENTENTIE VAN DEN HOVE VAN HOLLAND. » In der faecke hangende voor den Hove van » Holland tusfchen Meester EVERARD BOOTH, » Heere van Mydrecht, Raed Ordinaris in » den Hove Provinciael van Utrecht, ende » des felfs Broeder, WILLEM BOOTH, Lieute- » nant Colonel ten dienste defer Lande, en » noch den voorn: Meester EVERARD BOOTH, » als Grootvader en Voogd over de minderja- » rige Kinderen van wijlen STEVEN FREDRIC » VANDER CAPELLE, in fyn leven Heere van » Schalkwijk en befchreven in de Ridderfchap » van Utrecht, in Huwelijk by des felfs Huys- » vrouwe DIGNA ELISABETH BOOTH verwekt, » impetranten van appointcement van rau ac- » tie ter eenre, ende WILLEMINA VAN PAFFEN- » RODE, Weduwe van wijlen JOHAN BOOT, » in fijn leven Heere van Rhijnhart, als Moe- » der en Voogdesfe van haere twee minderja- » rige Dochters, aen haer door den voorn: » JOHAN BOOT verwekt, gedaegde in 't voor- » fchreve cas, als wel expresfelijk gedisad- » voyeerd hebbende de qualiteyt van boedel- » houdfter, door de voorn: impetranten ten » onrechte aen de voornoemde gedaegde ge- » adfcribeerd, ter andere zyde.

» Allegerende de voornoemde impetran- » ten &c.

» Waer tegens van de voornoemde gedaeg- » de geallegeerd werd &c.

» 'T voorfchreve Hof met rijpe deliberatie » van Raede, doorgefien en overwogen heb- » bende alle 't gunt ter materie dienende is, » doende recht in den naeme, en van wegen » de hooge Overigheyd ende Graeffelijkheyd » van Holland, Zeeland ende Vriesland, con- » demneerd de gedaegde te komen fien ver- » klaeren, en vervolgens verklaerd, dat de » twee eerfte impetranten in defen in rechte » nedergaende mannelijcke Linie fyn wettige » descendenten van wylen JAN BOOTH AERT- » *foon*, en des felfs Huysvrouwe ELISABETH » VAN ALMONDE, breder ten Procesfe gemeld, » en gevolglijck, dat het mans oir van het » Geflagt BOOTH, het welck van oudts een » fwart fpringend hart op een goud veld in » des felfs Wapenfchild gevoerd heeft, en » noch is voerende, tot dato niet is verftor- » ven, maer als noch fubfifteerd in de perfoo- » nen van de voornoemde twee eerste impe- » tranten, en *condemneerd dienvolgende ook de* » *voornoemde gedaegde het Schild van het Rouw-* » *wapenbord van haer overleden Man, in de* » *Groote Kerck alhier in 's Gravenhage opgehan-* » *gen, niet blind te laeten, maer daer in te ftellen* » *het fwart fpringend hart*, fijnde het Waepen, » by haer Man in fyn leven gevoerd, ende » condemneerd de felve gedaegde in de kos- » ten van defen Procesfe, tot tauxatie en mo- » deratie van den voorfchreven Hove. Ge- » daen in den Hage by de Heeren en Meesters » FRANÇOIS KEETLAER, JACOB VALLENSIS, » CHARLES PHILIPS VAN DORP, FREDERIC RO- » SEBOOM, CORNELIS GERRIT FAGEL, PIETER » DE VOS, GILLIS CLEMENT en HERBERT VAN » BEAUMONT, Raedsluyden van Holland, en- » de gepronuntieert den 22 November 1712. » Ter oirkonde 't Segel van Justitie hier on- » der aengehangen, en was onderteeckend » H. DE W. SLICHER." A. D. S.

De vliegende Hollander (I.; bl. 156, 217, 329, 359). Zie betrekkelijk dit schip, een gedicht met aanteekeningen, geplaatst in de *Friesche Volks-Almanak* voor 1846; uitgegeven bij VAN DRUTEN en BLEEKER te Sneek; bl. 170 en volgende. J. T. D. H.

Barbierspalen (I.; bl. 156, 235, 266, 295, 360). Een zoodanige stok, geheel naar den eisch ingerigt, namelijk, omringd van de nationale kleuren en met een gelen knop voorzien — is nog op te merken aan den Helder in eene dwarsstraat van de tweede Langstraat.

J. T. D. H.

Wapens door onadellijke personen gevoerd (I.; bl. 161; II.; bl. 36—38). Onder dankbetuiging aan A. A. A. en EEN MEDE-LIEFHEBBER, voor de ophelderingen, welke zij op mijne vragen gegeven hebben (en die meerendeels met mijne gissingen of met hetgeen ik daaromtrent meende te weten, overeenkomen), neem ik de vrijheid met eerstgenoemden te verschillen omtrent eene uitdrukking in het Koninklijk besluit tot herstelling van den Adel. Daar staat, dat de edellieden een *erkend* adellijk wapen zullen voeren. Dat is dus niet een » met adellijke teekens versierd" wapen (wat zou dat ook zijn?), maar een *in daartoe bestemde Registers ingeschreven* wapen, zoodat degeen, die niet van adel is en wiens wapen daar dus niet geregistreerd is kunnen

worden, zich nooit op dat wapen als op zijn onschendbaar eigendom zal kunnen beroepen, noch het ooit als *preuve* zal kunnen laten dienen.

Deze verklaring onderwerp ik aan het oordeel van A. A. A. J. B. R—p.

Jan van Schoorl (I.; bl. 130, 181, 182, 265). In de *Verzeichniss des Städelschen Kunst Instituten*, Frankfort a/m. 1835, vindt men onder N°. 142: een altaarstuk van hem. In die der *Gemälde der Kais. Kön. Bilder Gallerie in Wien, verfafst von* C. VON MECHEL etc., Wien 1783, treft men van hem twee schilderijen aan, voorstellende zijn eigen portret en dat zijner vrouw, beide op gevorderden leeftijd. De oudste gegraveerde afbeelding van J. VAN SCHOORL is door J. H. WIERX, en komt voor onder N°. 17 van de eerste buitengewone zeldzame uitgave van Oud-Nederduitsche schildersportretten door H. KOCK en D. LAMPSONIUS. Het werk moet, volledig, 23 stuks portretten bevatten, benevens de opdragt aan H. KOCK en den titel, welke is: *Pictorum aliquot celebrium Germaniæ inferioris Effigies. Eorum nempe qui vita functi hac præstantiss: arte immortalitatis nomen sibi compararunt, una cum. Doct. Dom.* LAMPSONII *hujus artis peritiss. Elogiis, Antverpiæ sub intersignio quatuor ventorum.* Volgens FOPPENS met het jaartal 1572, 4°., *apud* CROCUM. V. D. W.

Oranje, blanje, bleu (I.; bl. 186, 239, 297; II.; bl. 11). Heeft H. Φ. gronden te noemen, waarop zijne schoone redenering over de vlaggen steunt, zoo als zij door de Watergeuzen gevoerd werden? De voorstelling is eenvoudig en heeft daarom geheel het aanzien der waarheid voor zich. Dat de Spaansche Koopvaardijvlag rood-wit-en-blaauw was, blijkt uit iedere vlaggekaart, maar konden de Watergeuzen zulk eene vlag voeren? Is het zeker, dat zij die gevoerd hebben?

v. Gr.

Wolf en Klander (II.; bl. 11, 67). Als een voortreffelijk middel om de klanders uit het graan te houden, wordt ook aangeprezen het leggen van vliertakken op de korenhoopen, waardoor zij worden *verdreven*. Indien vlasknoppen (groen of gedroogd?) ze doen *sterven*, is dit middel nog veel beter. v. O.

Engelen met vleugels (I.; bl. 187, 241, 299, 331; II.; bl. 38). Dit artikel is reeds meermalen behandeld in DE NAVORSCHER. Geheel voldaan heeft mij de behandeling niet. Zeer natuurlijk is het, dat men, Engelen willende afbeelden, hun vleugelen gaf. Maar niemand heeft nog gelet op het zeggen van TERTULLIANUS *in Apologetico*, c. XXII, *Omnis Spiritus ales est. Hoc angeli et daemones.* Uit deze woorden blijkt, dat men toen reeds zich de geesten, goede en kwade, gevleugeld dacht, misschien afbeeldde, of, dit woord van den dichterlijken Kerkvader heeft tot die afbeelding aanleiding gegeven. Ik denk evenwel dat zij ouder is. v. Gr.

Oneven getal saluutschoten (I.; bl. 187). De reden van die onevenheid is mogelijk eenvoudig daarin gelegen, dat men, oorspronkelijk een even getal lossende, langzamerhand, bij het doen van een groot aantal schoten, uit vreeze dat men er soms een te min mogt hebben geteld, de gewoonte heeft aangenomen er steeds een bij te voegen, om zeker te zijn dat aan het eerbewijs, waarbij men toch altijd liever iets te veel dan te weinig doet, niets ontbrak. De regelmatigheid vorderde alzoo, dat men, ook op een kleiner getal schoten, al was dan eene vergissing minder te vreezen, eveneens dit gebruik toepaste, en er op die wijs een algemeenen regel van maakte om bestendig één schot ten overvloede te doen.

Op dezelfde wijze, schoon in omgekeerden zin, hadden de Joden, bij de uitvoering der straf van veertig slagen, in *Deut.* XXV: 3, bepaald, de gewoonte om altijd éénen slag minder dan het vereischte getal te geven, opdat de schuldige door mistelling niet in het gevaar zou verkeeren, meer slagen te ontvangen dan zijne straf bedroeg. Zoo had ook PAULUS (2 *Cor.* XI: 24), tot vijf malen toe, veertig slagen min één van hen ontvangen.

FREDRIK.

[Opmerkelijk is tevens wat HOEZEE! ons bevestigt, waar hij, op deze vraag antwoordende, schrijft:

„Niet alle natiën salueren met een oneven getal schoten, want de Turken doen bepaaldelijk *evene* salvoos".]

Een uiltje knappen; knap-uiltje (II.; bl. 38). Hoe vreemd ik ook vinde, dat, volgens het antwoord van H. W. K. op de vraag aangaande *een uiltje knappen* (I.; bl. 188) het woord *uiltje* niet anders zou wezen dan het verbasterde Fransche woord *oeil*, heb ik daar niets tegen, mits men mij verklare hoe het met *die* uitlegging staat, wanneer er sprake is van het woord *knap-uiltje*, dat wel eens gebruikt wordt om een fabeltje of sprookje, of logenachtig verhaal aan te duiden? RIKA.

[ZOROBABEL verheft almede zijne stem tegen H. W. K. en vraagt: „Is *oogeltjen* dan iets anders dan *oeiltjen*? en kan er hier dus sprake zijn van een betere of minder goede afleiding?" „Wel zeker" — dus voert onze bestredene vriend hem waarschijnlijk te gemoet — „of is het U ontgaan, dat *oeil* der uitspraak van *uil*, vrij wat meer dan *oogeltje* nabij komt?" En RIKA — zij vergeve het ons, dat wij aan ZOROBABEL, om zijns ouderdoms wille (2388 jaar!) den voorrang toestonden binnen de haakjes van het Bestuur — de minzame RIKA heeft misschien wel eens opgemerkt, hoe ze, bij 't aanhooren van wat haar ongeloofelijk was, uit beleefdheid wel niet loochende met heur lippen, doch knipuilde met heur oogenpaar. — Wie er ooit op gezonnen heeft om *knap* en *uil* te verbinden! Welligt MINERVA?]

Dichters van den Waalschen Gezangbundel (I.; bl. 188). Het zal welligt moeijelijk wezen hen juist en volledig op te geven, daar vele der *Cantiques* reeds van zeer ouden datum zijn. Zoo komen bij voorbeeld VII en XCVI reeds voor achter eene uitgave der Psalmen, in 1677 te *Nyort* gedrukt. Twee van de zes leden der commissie, aan welke de vervaardiging van dezen bundel was opgedragen, en die in 1802 haren arbeid ten einde bragt, de H. H. J. TEISSÈDRE L'ANGE en Prof. D. J. VAN LENNEP zijn intusschen nog in leven (*), en zouden waarschijnlijk de verlangde inlichtingen kunnen geven. Het volgende moge voorloopig tot bijdrage dienen.

Cantt. LIII, LV en LXIV zijn van Prof. S. F. J. RAU; LXXXIII is genomen uit *La Religion*, par L. RACINE, *Chant* I.; CXIII en CXXI zijn van J. RACINE. Het eerste is eene dichterlijke omschrijving van 1 *Cor.* 13; het tweede is genomen uit *Rom.* 7.

M. *te Maastricht.*

P. J. Beronicius (I.; bl. 218, 279, 303, 333). Over P. J. BERONICIUS kan men tevens nalezen J. KOK, *Vaderl. Woordenb.* dl. VI, waar ook iets van zijn afbeeldsel wordt gezegd en men twee latere drukken van zijn' *Boeren- en Overheidsstrijd* ziet opgegeven, dan de op bl. 303 van »DE NAVORSCHER" genoemde, namelijk van 1728 te Leyden en van 1766 te Goes, door J. B. in gr. 8°. met plaatjes van S. FOKKE. KOK vermeldt den druk van 1716 niet en noemt diën van 1728 den derde; dit is blijkbaar verkeerd. Als men de vertaling van RABUS in 1691 voor de tweede houdt, is die van 1711 de derde en van 1716 de vierde.

C. W. BRUINVIS.

Geboorteplaats van Elsje van Houweningen (I.; bl. 220). In de onderstelling dat hieromtrent niets bekend zij, en de vraag tot een opzettelijk onderzoek moet leiden, heb ik vooreerst aan te merken, dat het jaar en dus ook de plaats van hare geboorte, in de doopboeken niet zal op te sporen zijn, wijl zij in de meeste plaatsen niet vóór 1617 of 1620 worden gevonden. (†)

Daar men echter weet dat ELSJE VAN HOUWENINGEN, tusschen 1624 en 1628, getrouwd was met WILLEM VELDEN (VAN DEN VELDE of VAN DE VELDEN) (*) en dat zij, ten jare 1628, reeds twee kinderen had, zal men slechts na te gaan hebben: *waar* dat huwelijk is voltrokken; want dan zal tevens uit hare huwelijks-acte blijken *waar* zij geboren is en ook op welke plaats de geboden gegaan zijn.

Zonder van andere middelen te gewagen, die men zou kunnen aanwenden, is dit het zekerste en het gemakkelijkste, omdat het onderzoek alsdan tusschen een bepaald aantal jaren beperkt is.

Het bewuste huwelijk kan, zoo als ik uit eenige berigten heb afgeleid, gesloten zijn, te Amsterdam, Delft, 's Hage, Rotterdam, Dordrecht of Gorinchem (†).

Wanneer dus de Navorschers uit elk dier steden, zich de zeer geringe moeite wilden getroosten, om de huwelijks-registers van 1624—1628, bij den Burgelijken Stand aanwezig, na te zien, heb ik gegronde redenen om eenen goeden uitslag te verwachten, en op die wijs de vraag beantwoord te zien, die ook reeds eenige jaren geleden in de *Kunst- en Letterbode* is gedaan. . . ELSEVIER.

» *Comoedia Vetus" door A. Wils* (I.; bl. 220, 281). Op deze vraag is een antwoord van den Heer SNELLAERT gevolgd, bl. 281, doch is de zaak daarmeê afgedaan? mij dunkt, neen! N. P. BIBLIOPHILUS vroeg een *berigt over het werk*, en dat is nog niet gegeven, want, ofschoon de vrager alleen door een misverstand, den vervaardiger der *Comoedia*, A. WILS heeft geheeten, toch blijft de opgave in het *Belg. Museum* t. a. p., 2 *deelen met platen*, mijne aandacht trekken, wanneer ik het exemplaar uit de *Bibliotheek* van MEERMAN herkomstig, inzie, en alleen *dertig* bladzijden vind, welke doorloopen, met een titelblad, waarop de prent, eenige zeelieden voorstellende met hunne boot, en daarbij de *stoktrekking;* er onder staat:

Ey Maet, siet, is 't lant vol gecken?
NOOM *wil myn Heer de stock ontrecken.*

Dit werk moet alzoo een ander zijn dan het uit de *Naamlijst* overgenomen en door den Heer SNELLAERT t. a. p. opgegeven boek, en echter staat in het door mij beschreven exemplaar, op de 25ste bladzijde, een *Afscheyt* en daaronder: *uytt Hantwerpen inde Druckery van de Almanacken* des jaers 1612, in 4°. *formaat*,

---

(*) Van de achttien leden der commissie tot vervaardiging der Evang. Gezangen, in 1805 ontbonden, is de laatste, Ds. M. J. ADRIANI, voor een paar jaren overleden.

(†) Te *Middelburg* zijn de Latijnsche doopboeken van 1579 aanwezig; te Leyden vindt men die van de Fransche gemeente van 1599, en de Hollandsche, sedert 1620, ja, wat meer is, volgens eene Aanteekening bezat Amsterdam nog in 1745, een doopboek van de Oude kerk, beginnende met 1544?

(*) Uit de testamenten van FRED. HENDRIK en CONST. HUYGENS blijkt dat hij zich zelf niet altijd gelijk bleef in zijne onderteekening als notaris.

(†) Te Gorinchem woonde eene familie van dien naam. Den 29 Junij 1600, verzocht PIETER KLAESZ. VAN HOUWENINGE, burger aldaar, aan de Staten van Holland, eenige tegemoetkoming voor zijnen zoon JAN PIETERSZ., oud 15 jaren, die reeds 4 jaren te Leyden had school gegaan, enz. Zie eene *Resolutie* van den 5 April 1607, bl. 288. JAN PIETERSZ. werd later Predikant.

iets waarvan de Heer SNELLAERT, volgens DE NAVORSCHER, bl. 281, kol. 2, het bestaan schijnt te betwijfelen. In den *Catalogus van boeken* van G. VAN LOON; 1759, pag. 94 n°. 698; en van J. KONING, 1833, bl. 103; n°. 91, komen ook exemplaren in 4°. voor, de *plaat* blijkt er zelden bij te zijn; uitgaven in 8°. zijn mij voorgekomen van de jaren 1718, 1732 en 1740, deze met aanteekeningen van ZINHOVEN; ook het exemplaar bij VAN HARDERWYCK is in 8°. doch zonder jaartal; het zoude alzoo niet onbelangrijk zijn, indien een begunstiger van DE NAVORSCHER de geschiedenis van het geschrift, *Comoedia Vetus* genaamd, uit een konde en wilde zetten, wanneer ook welligt zoude kunnen opgemaakt worden, of in het jaar 1612 *twee* verschillende uitgaven te *Antwerpen* zijn verschenen. Men zie overigens hieromtrent COLLOT D'ESCURY, *Holl. Roem*, D. IV, St. II, aant. bl. 350, noot (*a*), D. VI, St. I, bl. 56, noot (*d*). V. D. N.

Hertog Albrecht in Spanje (I; bl. 224). Van eenen krijgstogt, in Spanje, door Hertog ALBRECHT *van Beijeren* ondernomen, is mij niets bekend. Men weet echter dat hij zich ten jare 1366 in Frankrijk heeft opgehouden. (*)

Ik geloof (onder verbetering) dat in de mij onbekende aanteekeningen van den Heer N. BEETS, waarvan D—r. melding maakt, eene verwarring van personen heeft plaats gehad, en dat bedoeld zal zijn geweest JAN VAN BEAUMOND (zoon van Graaf JAN II *van Henegouwen*, *Holland*, enz.), die in 1331 eenen togt in Spanje deed. Hiervan spreekt WAGENAAR (*Vad. Hist.* III. bl. 248—9) en verwijst ons, even als H. VAN WIJN (†), in zijn *Huiszittend Leeven*, II. 1e st. bl. 191—192) naar WILHELM. PROCURATOR, p. 712.

WAGENAAR zegt te dier plaatse, dat WILLEM IV in het jaar 1338 den tijd niet gehad heeft om den togt naar Spanje en Jerusalem te doen, welken sommigen hem toeschrijven. Doch WILLEM IV had, in 1342, het voornemen om naar Spanje te gaan, want, op den 28 Maart 1342, stelde hij den reeds gemelden JAN VAN BEAUMOND (volgens S. GENOIS, *Pairies de Hainaut*, fol. 342) aan tot: »*Baut* »*et Souverain de tout son pays, avec pourvoir de* »*les gouverner, d'y mettre et ôter les officiers, et* »*faire tout, ce qu'il ferait lui-même, s'il y était* »*présent, ce pendant le voyage que le comte me-* »*ditait de faire en Grenade.*"

(*) DE LANGE VAN WIJNGAERDEN, *Geschied. der Heeren en Beschr. der stad van der Goude*, I. bl. 363.

(†) VAN WIJN teekent op, dat in een oud gedicht, genaamd: *Le Voeu du Héron*, uitgegeven door LA CURNE DE ST. PALAYE, tom. 3. p. 133, de volgende woorden omtrent JAN VAN BEAUMOND worden gevonden:

ROBERT a apellé un *chevalier vaillant*,
Che fu JEHAN DE BEAUMONT, *un Prince conquérant*,
Oncle au gentil Comte de *Henau*, le poissant [puissant].

In de *Bijvoegsels en Aanmerkingen op* WAGENAAR, III. bl. 57, wordt melding gemaakt van een onuitgegeven *Charter* van den 24 Junij 1346, waarbij MARGAREET zegt, dat haar broeder, WILLEM IV, op zijnen *Overzeeschen togt*, gelofte had gedaan, van zekere kapel in Noord-Holland te stichten. Dit zou het denkbeeld aan de reis naar *Spanje* en het Heilige Land kunnen opwakkeren; misschien zag dit evenwel op zijnen laatsten togt naar de *Vriezen, over de Zuiderzee.* Bij de belegering toch van *Algeziras* (*Civitas Azirienssis*), A°. 1344, alwaar vele vorsten ALPHONSO, den Koning van Kastilië, te hulp kwamen, was de Graaf niet tegenwoordig. . . ELSEVIER.

Blasoen (II.; bl. 40). Indien H. M. de moeite wil nemen om eens over te zien wat ik geschreven heb, dan zal hem blijken, dat ik mij niet vergist heb. Mijne opmerking, die toch iets eigenaardigs ten grondslag had, was geene stelling, en evenmin uit ziekelijkheid van oogen oorspronkelijk; het was eene vraag, of anderen het even als ik opgemerkt hadden enz.

Ik houde het er voor dat de FRANCQUEN de eenige is, die het wapen van LOCKHORST juist geblasoeneerd heeft, zoo als ook het helmteeken, bij DE NEUFFORGE, N°. 61, bewijst.
A. & A.

Gedenkpenning op Jan Gideonsz. Verburgh (II.; bl. 41). Na het sneuvelen des Vice-Admiraals ABRAHAM HULST, werd in zijne plaats benoemd de Schout bij Nacht SWEERS, en, wijl er dus opschuiving ontstond, werd JAN GIDEONSZ. VERBURGH, op den 24sten Augustus 1666, door de Staten van Holland verheven tot Schout bij Nacht ter Admiraliteit van Amsterdam, zoodat hij IS. SWEERS kwam vervangen. (Zie hunne benoeming in de *Resolutiën* van Holland van dat jaar, bl. 102) . . ELSEVIER.

I. H. S. (I.; bl. 224, 336; II.; bl. 42). Ik zou gelooven deze drie letters veeleer te moeten verklaren als Monogram, b. v. ☧, voor Ιησοῦς Χριστὸς Σωτὴρ, dan het af te leiden van het oude teeken van den *visch*, Ἰχθὺς.
H. J. S.

[Betrekkelijk dit onderwerp schrijft ons v. O.: „Het woord Ἰχθὺς en de voorstelling van den Zaligmaker als den mystieken visch zijn in de Latijnsche Kerk veel te vroeg verloren gegaan, om aan eene verbastering te denken, die, indien wij haar als geschied aannemen, eeuwen lang levendig zou hebben moeten blijven na het verdwijnen der kennis van de wezentlijke beteekenis." Wij mogen hier evenwel niet vergeten, dat verbasteringen het lang kunnen uithouden, ook waar de kennis van het oorspronkelijk ware niet gemist wordt. Krachtig schijnt ons de bedenking van E. toe, als hij de lezing van Ἰχθὺς in I. H. S. verwerpelijk oordeelt om het gemis der *êta* in het eerstgenoemde woord. Voor het overige kunnen wij

gerust op de vraag en hare oplossing in het vorige deel verwijzen, ten betooge dat wij de verklaring door IESUS HOMINUM SALVATOR en door IN HOC SIGNO (vinces) gegeven hebben, eer wij tot IESUS HERTE SMERTE zijn afgedaald. Om der *vreemdigheid* wil — en wederom ter overweging hoe 't gebruik van geheimzinnige teekens en uitheemsche talen het volksvernuft als het ware tot gissingen uittart — nog het volgende:]

I. H. S. Bij hetgeen over deze drie letters reeds is in het midden gebragt, wensch ik dit nog te voegen, dat ik door de bewoners van het platte land, in Noord-Holland, die letters nimmer anders heb hooren verklaren en uitleggen, dan: »IESUS HEERE SALIGMAKER." Mr. L. G. VERNÉE.

Paerlemoeren tafelkransen door van Rijswijck (II.; bl. 42). In deel I van DE NAVORSCHER, bl. 226 en 339, als ook in deel II, bl. 42, zijn, onder den titel: *Paarlemoeren tafelkransen*, bijzonderheden medegedeeld wegens twee toetssteenen tafelbladen, welke, bijzonder sierlijk en kunstig, door DIRCK VAN RIJSWIJCK, met bloemen en insecten van paarlemoer zijn ingelegd. De kunstwerken van VAN RIJSWIJCK zijn wegens hunne uitstekende fraaiheid wereldberoemd geworden en komen slechts zeer zelden voor. Behalve het tafelblad, 't welk tijdens het leven van VONDEL in het bezit was van den Heer GERAERT HULST, en later het eigendom werd van den Heer VAN KUIJK, te Delft, bij wiens zoon, Mr. J. VAN KUIJK, aldaar, dit prachtstuk nog berust, — en de tafel door den Heer KRAMM in het nieuwe paleis van FREDERIK II, nabij Potsdam, gezien, schijnen geene proeven van het talent van onzen landgenoot bekend te zijn.

Het mag derhalve niet overbodig geacht worden de aandacht der kunstliefhebbers te vestigen op het bestaan van een derde tafelblad van dezelfde hand, wel kleiner in omvang, doch, als kunstgewrocht in sierlijkheid van bewerking gelijk staande met de beide genoemde tafelbladen.

Dit tafelblad bevindt zich in de verzameling van Kunstvoortbrengsels en Vaderlandsche Oudheden van den Heer A. D. SCHINKEL, te 's Gravenhage; het heeft eene hoogte van 4 palm 3 duim, bij eene breedte van 4 palm $2^1/_2$ duim, en vertoont een sierlijk gevlochten festoen, bestaande uit rozen, tulpen, klokjes en andere bloemen, waarop vlinders, rombouten, vliegen en andere insecten zitten, terwijl eenige vlinders en vliegen in het luchtruim zweven. Het festoen wordt, aan een rood lint, opgehouden door een' gevleugelden genius, die op eene bazuin blaast; de uiteinden van het festoen worden naar beneden gehouden door twee andere geniussen, die rusten op wier, waterleliën en ander klein gebloemte, waar tusschen zich mede vliegen en insecten bevinden. In den regter hoek van dit heerlijk fraai uitgevoerd tafereel leest men op eene banderol: DIRCK VAN RYSWYCK INVENIT. ET FEC. — Het geheel kan met regt den naam van meesterstuk dragen en getuigt in allen opzigte van het uitstekend talent van den vervaardiger. De beeldjes en bloemen zijn geestig en fiks geteekend, sierlijk en los gegroepeerd; de insecten zijn als of ze leven; nimmer is de natuur getrouwer nagebootst. —ll.

Paerlemoeren tafelkransen door van Rijswijck. Ik heb geene aanmerkingen op de reeds ingezondene antwoorden te maken, doch neem slechts de vrijheid hier aan te toonen, dat het vervaardigen van zulke tafels, reeds vóór VAN RIJSWIJCK's tijd bekend was.

Men zal zich hiervan o. a. kunnen overtuigen, door eene *Resolutie der Staten-Generaal*, van den 4den Junij 1608, luidende als volgt:

»Is WILHELM MELLIN, woonachtig in het » vorstendom *Holsteyn*, gepresenteert hebben- » de aen de heren Staten te vercopen sekere » tafel, met peerlen mooy ingelecht, met » schoone figueren, representerende het Oude » ende Nieuwe Testament, voor syne moeijten » geaccordeert 12 guld. eens."

.. ELSEVIER.

» *La Supériorité aux échecs*" (II.; bl. 15, 42). De Nederduitsche vertaling van dit werk kwam mij onlangs zeer toevallig in handen.

Het Schaakspel veel gemaklyker om te leeren en veel vermaaklyker om te speelen gemaakt: of onderrigt op wat wyze men in korten tyd en zonder veel moeite zeer sterk in dat spel worden kan. Uit het Fransch. Met een deel Plaaten, en een Schaakbord met alle deszelfs stukken in een nieuwe smaak.

Te Campen ter Drukkerye van J. A. DE CHALMOT, MDCCXCII. (Groot octaaf, 138 blz., en twee blz. met errata.) Tot blz. 49 ontmoet men telkens meer of minder uitgebreide noten onder den tekst, van *a* tot *z;* doch met blz. 51. begint eene lange noot, geteekend *aa*, die tot aan 't einde des boeks doorloopt, behelzende *aanmerkingen nopens 't speelen der pions*, en verwijzende naar 312 figuren, die in een tweede stuk zullen vervat zijn; want blz. 138 leest men: *Einde van 't eerste stuk.* Van blz. 51 tot 136 bestaat de tekst uit niet meer dan een enkelen regel. J. M.

De Eenhoorn (II.; bl. 43). Bij de zóó schoone antwoorden, door dit onderwerp uitgelokt, voeg ik nog de navolgende bijzonderheden, getrokken uit een in 1769 uitgegeven natuurkundig werk, getiteld: C. PLINIUS SECUNDUS, *door een liefhebber der Nederduitsche taale:*

»Alle de autheuren die van de eenhoorns verhalen schrijven niet zeker, want ik vinde niemand die zelfs (of die iemand gesproken

heeft die) hem gezien heeft. PAULUS JOVIUS, daar hij spreekt van den oorsprongk des Nijls, zeidt daar na aldus: de Eenhoorn is een beest als een veulen-paerd; zijn kleur is aschverwig, zijn hoofd is bedekt met een bos haair, zijn baart als die van een Bok, en zijn voorhoofd is gewapend met een hoorn, die twee cubiten (Ellen) lang is en die men zeidt groote kracht te hebben tegen 't fenijn. Alhier in Nederland zijn verscheide hoorns, die men zeidt van Eenhoorns te zijn; onder allen is er een in Zeeland dewelke wel twaalf voeten lang is, hij is in 't midden stukken gebroken, loopt na boven heel spits toe, met kleine keepjes naar het einde toe draaijende, is aan het dik einde omtrent een mans knie dik, is gansche-lijk wit been uit den gelen: Deze is aldaar verkocht van boodsgezellen, die hem gevonden hadden op de klippen, niet verre van de zee, maar zeiden niet in wat land; dat zij hem hadden aan stukken gebroken, om hem te beter te konnen verbergen, alzulke zijn hier meer in 't land, uitgenomen niet zoo groot, maar van wat beesten die gekomen zijn is onbekend.

Omtrent 45 of 50 jaren geleden is zoodanige eenhoorn tot Enkhuizen van eenige boodsgezellen gebracht, wiens kracht aldaar door de doctoren aan twee honden en twee duiven tegen 't fenijn is beproefd geworden; men gaf deeze beesten antimonium in andere spyze te eeten, doch een van deeze honden en duiven wierdt van den eenhoorn mede ingegeven, dewelke na veel benauwdheid 't vergift weder uitspogen en daar na genazen, de andere stierven dadelijk. Dees hoorn was door dit boodsvolk in de hooge Noordersche landen aan strand, omtrent de klippen, gevonden.

» Alle deeze krachten van den eenhoorn tegen het fenijn, kan men ook met gebranden hartshoorn te weege brengen.

» Te Utrecht in 't Capittel van St. Maryen kerk, worden er twee bewaard van tamelijke grootte; zij zijn van onderen aan 't dik einde een gedeelte hol, waarin, van sommige (die ze komen bezien) wijn wordt gegoten en die daar dan uit drinken, zeggen, dat het hun (door de gezonde kracht des Eenhoorns) eenige jaren leven kan verlengen; maar die dit niet wil gelooven enz.

» In Denemarken zijn voor 33 jaren geleden ook eenige stukken Eenhoorn gebracht, komende uit of omtrent de straat Davids, die mede bijkans onder de Noorder pool gelegen is.

» Tot Amsterdam, in 't pakhuis van de Groenlandsche Compagnie der Walvis-vangers, is omtrent 26 jaren geleden, een Eenhoorn gebracht, waaraan een hoofd vast is, zijnde gedroogt, 't welk men onderscheidelijk kan bekennen een visch geweest te zijn. Hij wordt aldaar nog bewaard, ende is eerst gevonden in 't Noorden, daar men de walvisschen vangt."

Verder toont de Schrijver aan, hoe reeds in de Heilige oorkonden melding wordt gemaakt van het bestaan des Eenhoorns, en wel in: *Num.* XXIII: 22; *Num.* XXIV: 8; *Deut.* XXXIII: 17; *Job* XXXIX: 12, 13, 14, 15; *Ps.* XXII: 22; *Ps.* XXIX: 6; *Ps.* XCII: 11; *Jes.* XXXIV: 7; doch geeft tevens op, dat de uitleggers van de aangewezene plaatsen daarvan zeggen, dat » in de » Heilige Schrift de Eenhoorn wordt geroemt » van wegen zijnen kracht. Dit beest is te » dier tijde bekend geweest, maar wat het » eigentlijk geweest zij, weet men nu niet."

» JOHANNES DIODATUS," lezen wij verder, » die eenige aanteekeningen op het boek JOBS » gemaakt heeft, schijnt bijkans te twijffelen » of 'er zoodanigen dier nog wel mochte in de » waereld zijn, want over de voorgenoemde » plaats, zeidt hij, d'Eenhoorn is een beest, » dat huidendaags zeer raar of heel zelden ge- » vonden wordt, maar by d'oude tijden is 't » zeer gemeen geweest, vorders is het dap- » per, wreedt en wildt."

Wil de vrager eene beschrijving hebben van den *zee*-eenhoorn, dan leze hij het bijvoegsel op het gemelde werk, bl. 50.

H. W. K.

De Eenhoorn. Bij al het geen hier over dit onderwerp gezegd is, schijnt men te hebben over het hoofd gezien de doorwrochte verhandeling van Prof. CLAAS MULDER, voorkomende in het *Tijdschrift voor Natuurlijke geschiedenis en Physiologie*, Amst. C. G. SULPKE, 1835. II. bl. 65. ***.

Eenhoornshoornen (II.; bl. 94). Heromtrent vind ik in de aanteekeningen, welke met 1500 aanvangen, slechts dit nog, dat men reeds in 1536 die eenhoornshoornen bij 't kapittel van St. Maria bezat, en, waarheen ze, na de opheffing in 1813, gevoerd zijn, bleef mij onbekend.

EEN VOORMALIGE KANUNNIK.

Dirk van Hasseltsteeg (II.; bl. 45). Met dankzegging aan Ʒ. voor zijne teregtwijzing omtrent den oorsprong, dien ik vermoedde, dat aan deze steeg den naam gegeven had, moet ik echter opmerken, dat, hoewel *stijger* en *steeg* thans niet dezelfde beteekenis hebben, deze woorden echter van gelijken oorsprong zijn en van *stijgen*, in den onvolmaakt verleden tijd *steeg*, afgeleid moeten worden. Zij hebben dus eene naauwverwante beteekenis, en in sommige plaatsen zegt men nog in de volkstaal *steig* voor *steeg*. Kunnen zij dus vroeger niet gelijkluidend geweest zijn? Het is ook niet bewezen, dat de tegenwoordige aanlegplaats van het Hasselter schip dezelfde is als vroeger. De Dirk van Hasseltsteeg lag

in het oudste bekende gedeelte van de stad, tusschen den N. Zijds Achterburgwal, eene graft, waarachter geene gebouwen stonden, en den Nieuwendijk, die toen de Windmolenstraat heette, en dus ook open lag, ten minsten grootendeels. Geeft dit een en ander aan de gemaakte gissing niet eenige meerdere waarschijnlijkheid? Hoe het zij, die eene grondiger oplossing weet, deele haar mede. De bijnaam *van Hasselt* wijst toch, dunkt mij, de betrekking aan, waarin DIRK tot die stad stond. E. A. P.

De Dirk van Hasseltsteeg was reeds in 1544 bekend. Tusschen haar en de Kolk plagt er eene te loopen, die den naam van *Windmolensteeg* voerde, zoo als het, in de groote houtsnêekaart van 't jaar 1544, door CORNELIS ANTHONIS*zoon* wordt voorgesteld. *Steeg* voor straat, komt van *stijgen*, en dat van het Grieksche *στείχειν, wel geordend gaan*. En, gelijk klimmen op- en nederwaarts geschiedt, zoo stijgt men ook *op* en *af*. De Hoogduitschen noemen een' *trap: Stiege*. Van dat *stijgen* is *stijgbeugel*, *stegelreep* voor *stijgelreep* en *steiger* of *steger*, ook *steigeren* en *steil*, verkort van *steigel* of *stegel*, dat over is in 't zoo even gemelde woord. Wij lezen bij de ouden:

Hij steeg neder ter helle. *He nyther astah to helle.*
Hij steeg op ten hemel. *He astah up to heofenum.*

Steeg was bij de aloude Hoogd: *Stehic; Stehic in himil*, Steeg in den hemel; *Steyga* beduidde een' opgang. WILLERAMUS zegt b.v.: ... *steyga tha man ze themo dische uph scal gaan;* » ... trap, waarop men tot den disch zal gaan". P. E. v. D. Z.

Swycht of zwigt Utrecht (II.; bl. 47). Des nachts na den 9den Dec. A°. 1481, kwamen de Utrechtschen en Amersfoorders ten getale van 600 man voor Naarden, verrasten de stad en bedreven er veel moedwil. Doch zij bleven er maar twee dagen. De aantogt der Amsterdammers, die in grooten getale waren uitgetrokken, bij welke zich nog die van Muiden en Weesp voegden, noodzaakte de Stichtschen Naarden te ontruimen. De buit, dien zij medevoerden, werd hun echter voor een gedeelte ontjaagd door de Amsterdammers en de anderen, die niet hadden verzuimd den wijkenden vijand achterna te zetten. Ter gelegenheid van dit feit en de behaalde overwinning heeft men waarschijnlijk in een der torens geschreven *Swycht Utrecht:* dan beter is *Zwigt Utrecht*, in 1481 of 82 langs den stadsmuur naar de zijde van Utrecht gemetseld.

Na het berigt dier overrompeling werd er dadelijk den 13den Dec. een keur in Amsterdam, tegen alle ballingen uit Leiden en Dordrecht en tegen de Utrechtschen en Amersfoorders uitgevaardigd, dat zij bij zonneschijn de stad zouden ruimen. Al wie Utrechtschen of Amersfoorders huisvestte, moest dit aan Schout of Burgemeesters aangeven. Nog werd, tien dagen later, bij openbare afkondiging aan de » Capiteyne van der Wake gelast hunne bossen met die camers, cloten, cruijt, proppen enz. op die vesten te brengen", met belofte aan de schippers, die *bosſen* ofte *serpynen* wilden leenen dat de stad de schade, die er aan komen mogt, zou vergoeden. Hetwelk doet zien, dat men voor onraad vreesde.

En om zooveel mogelijk de overblijfsels der partijschap uit te roeijen, werd op den 26sten Dec. 1481 een keur gemaakt, aldus luidende: » Item, off dair yemant ware, die enighe personen, onze poirteren wesende quade woerden gave, die partye angaen seggende ghij syt een hoeck off een cabbeljau, dat salmen myt de *clock* [?] alsoe corrigeren, dattet enen ygelyck exempel wesen sal". *Keurboek*, *A.*, fol. 128, 129, 130. P. E. v. D. Z.

Mr. Gilles le Clercq (I.; bl. 258; II.; bl. 18, 48). Het doet mij genoegen dat V. D. N. de bronnen heeft aangewezen, waaruit men bijzonderheden over GILLES LE CLERCQ heeft kunnen ophalen, vóór het verschijnen van GACHARD's werk. Ik maak hiervan des te meer melding, wijl de Belgische historieschrijver dikwijls het boek van STRADA aanhaalt, waaruit hij ten minste nadere kennis omtrent LE CLERCQ zou verkregen hebben. Wat GACHARD evenwel van Mr. GILLES te weten is gekomen, heeft hij aan den Heer BAKHUIZEN VAN DEN BRINK te danken.

Nog meer verwondering kan het ons baren, dat GACHARD geen gebruik heeft gemaakt van het werk door wijlen den Baron DE REIFFENBERG, getiteld: *Correspondance de* MARGUERITE *d'Autriche, Duchesse de Parme*, *avec* PHILIPPE II., *Bruxelles* 1842.

Men vindt aldaar den volgenden brief van den 9den Augustus 1566.

» Je ne puis obmettre d'advertir V. M. par » ceste appart, pour mieux exprimer le péril » et danger en quoy nous sommes par deça par » l'intelligence de ces confédérez avecq leur » peuple sectaire, que ces jours passez est » venu en ceste ville un messagier à cheval, » qui se dict estre envoïé avecq lettres par les » marchands de *Tournay*, vers le comte de » Nassau, à luy et son secrétaire; et comme » il logea en une hostellerie, nommée la *licorne*, » l'hoste ouvrit les lettres s'addressans au dict » Secrétaire, où il treuva la lettre dont la co- » pie va cyjoincte, et apporta après responce » du dict Secrétaire pour le dict LE CLERCQ, » n'estant au dos de la lettre escript aultre » chose que à *Maistre* GILLES, sans mestre son » surnom, et néantmoings j'entends que le » dict LE CLERCQ est *gentilhomme:* que sont tout-

» tes choses suspectes; et quant au contenu » des lettres au dict Comte, et la responce » qu'il a faict, n'ay jusques ores rien entendu » etc. De Bruxelles le 9 d'Aoust 1566".

Behalve dezen brief komt er een van GILLES LE CLERCQ voor, geschreven aan *Maistre* GILLES (?) *Secrétaire du Comte de Nassau*, luidende aldus:

Monsieur le Secrétaire.

» Il vous plaira adsister ce porteur affin » d'estre despesché de M. le comte LOUIS *de* » *Nassau*, pour ce que son retour est hasté, » vous priant de me faire scavoir des nouvel- » les de par de là, sur la dernière requeste, » par ce porteur; autrement ne pourray exé- » cuter ma charge".

(*Souscrit.*) GILLES LE CLERCQ.

De Tournay le 5 d'Aoûst 1566.

Deze laatste brief, derhalve, zal die zijn, waarvan de Hertogin melding maakt; doch de wijze, waarop DE REIFFENBERG dien van GILLES LE CLERCQ kenmerkt, doet onderstellen, dat de toenmalige Secretaris van LODEWIJK VAN NASSAU mede Mr. GILLES zoude genaamd zijn geweest. Maar DE REIFFENBERG heeft zich daarin vergist; het wederantwoord van LODEWIJK was gerigt aan Mr. GILLES (LE CLERCQ), en *hierover* beklaagde zich de Hertogin ook, omdat hij, als » *Gentilhomme*", wel een beter adres verdiende enz.

.. ELSEVIER.

Het geslacht van den Bempden (I.; bl. 270; II.; bl. 21, 69). Het zij mij vergund een paar minder juiste beweringen te herstellen in het antwoord van A. & A., op de vraag betreffende de familie VAN DEN BEMPDEN, bl. 70 hiervoren.

1°. Ik lees daar: » De in het schildhoofd vertoonde dubbele adelaar, is de Keizerlijke, en, hoewel hier ten halven of opkomende, zal die, in het Diploma van Adeldom, waarschijnlijk geheel gezien worden". — Waarom zal die in het diploma waarschijnlijk geheel gezien worden? Vooreerst heb ik nooit eene afbeelding of beschrijving van het hier bedoelde wapen gezien, waarin de adelaar *niet* als opkomende was voorgesteld; — maar ten andere is de adelaar, of eenig ander dier, wanneer het op een afzonderlijk *chef* in klimmende houding is geplaatst, bijna zonder eenige uitzondering *naissant;* daarvan ten minste zijn de voorbeelden talloos, terwijl het integendeel tot de zeer groote zeldzaamheden behoort, een *chef* aan te treffen dat beladen is met een ten volle uitgebeelden adelaar. De reden daarvan zal wel hoofdzakelijk daarin liggen, dat het *chef* slechts eene zeer beperkte ruimte aanbiedt.

2°. Het vermoeden, dat de familie VAN DEN BEMPDEN JOHNSTONE reeds in 1826 niet meer bestaan zou hebben, is ten eenemale ongegrond, want zij bloeit heden ten dage altijd nog voort; dat DEBRETT'S *Peerage* van die familie geen gewag maakte, is dood eenvoudig, want de baronets worden geenszins tot de *peerage* maar tot de *gentry* gerekend. Ik ken het hier bedoelde werk van DEBRETT niet, maar volgens den titel moet het alleen aan de pairs gewijd zijn. Het tegenwoordige hoofd der familie is de baronet *Sir* JOHN VAN DEN BEMPDEN JOHNSTONE, van *Hackness Hall*, in het graafschap York. Hij is den 28sten Aug. 1799 geboren, trad den 14den Junij 1825 in den echt met LOUISA AUGUSTA VENABLES VERNON, tweede dochter van EDWARD HARCOURT, aartsbisschop van York, en heeft twee of drie malen zitting in het parlement gehad. Zijn vader, RICHARD JOHNSTONE, werd den 6den Julij 1795 tot baronet verheven, na den naam van VAN DEN BEMPDEN vóór dien van JOHNSTONE gevoegd te hebben, op grond dat zijne moeder, CHARLOTTE VAN LORE, bevorens markiezin-douairière van Annandale, eene dochter was van JOHN VAN DEN BEMPDEN van *Hackness.*

3°. Daarin zal A. & A. gelijk hebben, dat bovengemeld *Peerage* geen markies of graaf van Annandale opgeeft, want die titel is *dormant* sedert 29 April 1792, toen GEORGE JOHNSTON, de laatste markies, overleed, na reeds in 1748, op gezag van het *Court of Chancery*, wegens gekrenkte geestvermogens onder curatele gesteld te zijn. Hij liet geen regtstreeksche afstammelingen na, maar de titel wordt nu gereclameerd door vier personen, welke door vrouwen afstammen van JAMES JOHNSTON, die den 13den Februarij 1661 door Koning KAREL II verheven werd tot *graaf van Annandale en Hartfell, burggraaf Annand, lord Johnstohn van Lockwood, Lochmaben, Moffatdale en Evandale.* De titel van markies van Annandale werd eerst den 4den Junij 1701 verleend aan zijn zoon WILLIAM. De vier pretendenten zijn: de Med. Dr. D. CAMPBELL, de baronet Sir G. F. JOHNSTONE en de Heeren J. J. HOPE JOHNSTONE en CHARLES JOHNSTONE. Deze zaak is thans aanhangig voor eene commissie uit het Hoogerhuis (het *Prerogative Court*), welke de aanspraken dier respectieve heeren toetst en onderzoekt. Bovengemelde laatste markies van Annandale was een zoon uit het huwelijk van de hiervorengenoemde CHARLOTTE VAN LORE met WILLIAM, den eersten *markies* van Annandale.

J. B. RIETSTAP.

Dichters der Evangelische Gezangen (I.; bl. 282; II.; bl. 51, 70, 71). Nu men weder met verschillende lijsten van de makers dezer gezangen voor den dag komt, meen ik het volgende niet te mogen terughouden. Voor eenige jaren had ik mij voorgesteld zulk eene lijst publiek te maken en meende ik in bezit te zijn

van vrij naauwkeurige aanwijzingen. Zekerheidshalve wendde ik mij vóór de uitgave tot het toen nog levend, eenig overgebleven lid van de *Commissie ter redactie*. Ik verzocht hem mijne lijst na te zien en te verifiëren. Maar het antwoord was, dat hij mij niet helpen kon, en mij daarenboven mijn voornemen ontraadde. Het eerste weigerde hij omdat de leden geene authentieke bescheiden hadden behouden en hij zelf zijne aanteekeningen daarvoor niet wilde laten gelden. De voorname reden waarom hij de uitgave ontraadde was deze, dat de ingezonden dichtstukken zoodanige veranderingen hadden ondergaan, dat sommige althans naauwelijks meer als voortbrengsels van hen, wier naam aan het hoofd stond, konden beschouwd worden. Bij de openbaarmaking der lijsten, zoowel in dit Tijdschrift als in het Weekblad: *de Hervorming*, wilde ik deze mededeeling niet terughouden, ten einde men op zijne hoede zij en althans niet te haastig om uit de Evangelische gezangen, zoo als wij ze nu bezitten, gevolgtrekkingen af te leiden omtrent de dogmatische rigting van hen, op wier naam zij worden gesteld! S. P.

Dichters der Evangelische Gezangen. Ofschoon het berigt van den Heer S. P. niet zeer aanmoedigend is voor hen, die op de roepstem van L. v. W. Z., hunne aanteekeningen over de Gezangdichters aan het Bestuur van DE NAVORSCHER toevertrouwden, meenen wij evenwel, door het gebruik van wat zij inzonden, veel tot vervollediging aan de reeds gedrukte lijsten bij te dragen. Wij bezitten immers van den Heer L. J. eene opgave, welke hij afkomstig heet van een' der gelastigden tot vervaardiging van het Evangelisch Gezangboek; evenzoo — dank zij den Heer A. J. v. D. AA — eene copij der eigenhandige bescheiden van Ds. M. J. ADRIANI, medeverzamelaar van denzelfden bundel; voeg hierbij nog eene lijst van E. A. P., met soortgelijke hulp en ook uit andere bronnen te zamen gesteld — en de bijdrage ter aanvulling en oplossing, ons door onzen begunstiger M. *te Maastricht* aangeboden. Van dit viertal geschriften is hieronder een uittreksel medegedeeld.

Gez. 1. A. VAN DEN BERG, *Od. en Ged.* II., 39; *Christelijke Gezangen van Haarlem*, Lied 61; 2. Mevr. VAN DE VELDE, geb. HELMCKE; 3. J. JORDENS, uit A. V. D. BERG en A. RUTGERS, het Latijnsche *Te Deum Laudamus* verduitscht; 4. J. A. ZUBLI en, volgens M. *te Maastricht*, A. RUTGERS, naar 't Hoogduitsch van CRAMER; 5. Hieromtrent loopen de getuigenissen uiteen; M. *te Maastricht* noemt V. D. BERG, RUTGERS en JORDENS: A. J. V. D. AA geeft J. SCHARP als den maker aan; 6. A. V. D. BERG, *Od. en Ged.* III., 41; 7. Dezelfde, II., 105, naar 't Hoogd. van STURM; 8. W. BILDERDIJK, naar MÜNTER, in de *Nieuwe Mengel.*, 2de dr. Gron. 1817, I., bl. 80.

Welke veranderingen zich Nederlands puikdichter heeft moeten getroosten om zijn heerlijke vertaling in den Gezangbundel opgenomen te zien, blijkt, naar ons oordeel, het best, wanneer men het oorspronkelijk Hollandsch en de bewerking naast elkander plaatst. Welligt heeft men, om VAN DEN BERG te believen, ook van zijne vertolking (*Od: en Lied:* bl. 54) iets ingelascht. Men leze hier slechts BILDERDIJK'S *Aan God* en oordeele:

O God, eer 't aardrijk was gegrond,
Eer Ge al wat eenmaal niet bestond
Uit niet beriept in 't wezen;
Eer de aanvang was van plaats *of* tijd,
Waart Ge alles wat Gy heden zijt,
Oneindig, nooitvolprezen!

En dan, als van 't gesloopt Heelal
Geen spoor meer over wezen zal,
Zult Gy de zelfde blijven.
Uw Grootheid en uw Wonderkracht
Verhult geen ondoordringbre nacht;
Is door geen perk te omschrijven.

Gy zijt — ! En niets bestaat als Gy! —
En aarde en hemel gaan voorby,
Als dampen die verdwenen.
Hun zijn is als de ontleende glans
Der wolken aan den hemeltrans,
Van *'t licht der zon* beschenen.

Gy zijt al 't geen Gy eeuwig waart,
Behoeft noch hemelheir noch aard.
Geen duizend wareldkloten,
Geen schepping, hoe volmaakt ze ook zij,
Voegt iets tot uw volmaaktheid by;
Ze is in U-zelv' besloten.

U-zelv' genoeg, U-zelv' gelijk,
Schoon alles buiten U bezwijk',
Schoon warelden verouden;
Gy blijft, *en 't Godlijk waarheidswoord*
Zal eeuwig met U, ongestoord,
Zijn kracht en stand behouden.

Dat berg en *heuvelkruin bezwijk'*
De strandrots van zijn wortel wijk',
En aarde en zee *verschrikken;*
O God, uw eeuwig *zoen*verbond
Rust op *onwankelbarer* grond,
En niets *zal dit verwrikken.*

Wat klage ik in 't verdwaasd gemoed,
Wat zuchte ik dan om nietig goed
Van 't onbestendig leven!
Wat *treure* ik *om* een broos genot,
Als *waar* my van geen duurzaam lot
Verzekering gegeven!

Wat klage ik, die Uw woord ontfing
Van volle schuldvernietiging,
Door JEZUS bloed verkregen!
Van eeuwig erfdeel in het licht
Van Uw *geheiligd* aangezicht;
Verr' boven aardschen zegen!

Gewis, mijn misdrijf is geboet,
Gy hebt *mijn zoen in Jezus* bloed
Bevredigd aangenomen,
Mijn' naam geschreven in uw hand,
En ik *'t verzeekrend* onderpand
Van uw genâ bekomen.

Ja, *God'* behoor ik! *Hem*, mijn' God!
Hy schikke van *mijn aardsche* lot,
Van Hem zal niets my scheiden.
Der wareld lust vergaat met haar,
Maar *God* is onveranderbaar!
Zijn heil wil ik verbeiden!

Gez. 9. A. V. D. BERG, I., 23, naar MÜNTER; L. J. meent R. FEITH; 10. R. FEITH, naar het *Bremensch Geref. Gezangboek*; 11. Dezelfde; 12. A. V. D. BERG, II., naar GELLERT; 13. Dezelfde, naar CRAMER; 14. R. FEITH; 15. H. VAN ALPHEN; 16. A. V. D. BERG, II., 107, naar GELLERT; 17. Volgens A. J. V. D. AA, door A. RUTGERS, naar UL. VON SALIS. E. A. P. merkt op, dat men omtrent GEORGE NEUMARK, wien P. E. V. D. ZEE het oorspronkelijk toeschrijft, ingelicht kan worden bij Ds. TER HAAR, in zijn *Woord ter nagedachtenis van Juffr.* J. E. V. D. VELDE, *geb.* HELMCKE, *Maandschr. voor Christenen*, 1845, bl. 25; 18. A. V. D. BERG; III., 108; 19. B. VAN WEEMEN; 20. H. V. ALPHEN; R. SCHUTTE, naar het berigt van L. J.; 21. Ingeleverd waren twee bewerkingen, door A. RUTGERS en V. D. BERG, naar LODENSTEYN; herzien door LOTZE met P. JANSSEN. E. A. P. verwijst ons weder op het *Maandschr. voor Christenen*, t. a. p.; 22. L. J. heeft P. L. V. D. KASTEELE, maar A. J. V. D. AA schrijft: H. V. ALPHEN; 23. R. FEITH: 24. J. P. KLEIJN; 25. R. FEITH; 26. Dezelfde; 27. H. V. ALPHEN; 28. Juffr. VAN LIER; 29. A. V. D. BERG, naar CRAMER; 30. A. RUTGERS. L. J. meldt ons, dat JOANNES R. in zijne lijst nergens wordt aangewezen. » Is dit misschien" — vraagt hij — » eene fout van den afschrijver?"; 31. R. FEITH; 32. A. V. D. BERG, naar CRAMER; 33. Dezelfde, naar denzelfde; 34. Dezelfde; 35. Is naar *La Confession des péchés*, in het *Formulaire des prières* der Waalsche kerk en door FEITH gedicht, of, zoo wij A. J. V. D. AA gelooven mogen, het Latijn van CALVINUS gevolgd; 36. A. V. D. BERG, II., 49.; 37. R. FEITH; 38. J. SCHARP; 39. Dezelfde, naar ZIMMERMAN; 40. A. RUTGERS; 41. A. V. D. BERG, II., 17, naar KLOPSTOCK; 42. P. L. V. D. KASTEELE, naar GELLERT; 43. A. RUTGERS, naar LODENSTEYN; 44. C. FEYOENA V. RAESVELDT, geb. VAN SYTSEMA. » Deze spelwijze" — berigt ons L. J. — » is goed en komt overeen met de naamteekening van hare *Opdragt aan mijne kleinkinderen* van *Heemse*, *Hof-*, *Bosch- en Veldzang*, Utrecht 1783"; 45, 46, 47. P. L. V. D. KASTEELE; 48. R. FEITH; 49. J. HINLOPEN; 50. Mevr. V. D. VELDE, geb. HELMCKE; 51. H. V. ALPHEN; 52. J. SCHARP; 53. R. FEITH; 54. Volgens M. *te Maastricht* en L. J., een verbasterd en oud stuk van den zoo even genoemde, hetgeen ook niet in FEITH's *Proeve van eenige Gezangen* voorkomt, noch door hem als het zijne wordt erkend; 55. W. V. D. VELDE, naar het *Cleefsche Gezangboek*, volgens het gezag van E. A. P. en A. J. V. D. AA. L. J. heeft slechts V. D. VELDE, M. *te Maastricht* noemt Mej. V. D. VELDE, geb. HELMCKE. Het gezang wordt bij TER HAAR niet opgegeven; 56. J. HINLOPEN; 57. A. V. D. BERG, *Od. en Ged.* II., 49, C. B. NEANDER gevolgd; 58. Dezelfde, naar 't Hoogd. van SCHLEGEL en HERMES: 59. Dezelfde, met J. HINLOPEN, GELLERT nagezongen; 60. A. V. D. BERG, naar GELLERT; 61. J. SCHARP; 62. A. RUTGERS, naar LODENSTEYN; 63. Dezelfde; 64. A. V. D. BERG, naar J. VOLLENHOVEN, *De Kruistriomph*; 65. H. V. ALPHEN; 66. R. FEITH, *Gez. voor de Openb. Godsd.*, I., 46; 67. A. V. D. BERG, naar LAVATER; 68. A. RUTGERS, naar LODENSTEYN; 69. P. L. V. D. KASTEELE; 70. Naar GELLERT. Een berigtgever, A. J. V. D. AA, vermeldt wel is waar A. RUTGERS, doch op de lijst, waaruit L. J. zijn berigt verschuldigd is, ontbreekt de naam des vertalers; 71. A. V. D. BERG en J. HINLOPEN, GELLERT nagevolgd; 72. Door L. J. wordt ons het *Gezangboek der Doopsgezinden* [*Haarlemsch Gezangboek?*] als bron, als bewerker A. RUTGERS opgegeven. A. J. V. D. AA kent hem nog de hulp toe van J. SCHARP en A. V. D. BERG; 73. Aan het *Bremer Gezangboek* ontleend, naar luid van de getuigenis door L. J. afgelegd; 74 en 75. A. V. D. BERG, naar J. A. SCHLEGEL; 76. A. V. D. BERG, naar G. BRANDT, den Oude: *Stichtelijke Gedichten*, bl. 98; 77. ASSUERUS DOYER; 78. J. SCHARP; 79. Mevr. J. E. V. D. VELDE, geb. HELMCKE, *Christelijke Gezangen van Haarlem*, Lied 61; 80. A. V. D. BERG, I., 99; 81. Dezelfde; 82. R. FEITH, I., 68; 83. A. V. D. BERG, III., 52, naar SCHUBART [VON SCHUBERT?]; 84. R. FEITH; 85. Mevr. J. E. V. D. VELDE, geb. HELMCKE; 86. Mej. JOHANNA PETRONELLA DRIJFHOUT; 87. H. V. ALPHEN; 88 en 89. R. FEITH; 90. A. V. D. BERG, volgens A. J. V. D. AA naar LAVATER, wat evenwel door L. J. ontkend wordt; 91. H. A. BRUINING; 92. A. V. D. BERG, naar CRAMER; 93. R. FEITH; 94—97. A. RUTGERS; 98. R. FEITH, de *Dankzegging* van het Doopsformulier berijmd; 99. A. RUTGERS; 100. Dezelfde; 101. A. V. D. BERG, naar KLOPSTOCK. Als medeberijmer geeft M. *te Maastricht* A. RUTGERS op; 102 en 103. H. V. ALPHEN; 104. A. V. D. BERG; 105. Dezelfde, naar J. A. HERMES; 106. Dezelfde, naar KLOPSTOCK; 107. BERNARDUS DE BOSCH, uit het *Gezangboek* der Doopsgezinden van den Toren en het Lam; 108. H. V. ALPHEN; 109. A. RUTGERS; 110. R. FEITH; 111. P. L. V. D. KASTEELE; 112. Dezelfde, naar GELLERT— Men vindt het, zoo berigt ons E. A. P., in zijne *Sammtliche Schriften;* Reutlingen 1786; I., 154; 113. R. FEITH; 114. P. L. V. D. KASTEELE, *Gez.* bl. 17; 115. Dezelfde, met A. V. D. BERG, naar GELLERT; zie *Sammtl. Schr.* S. 186; *Od. en Ged.* II., 17. E. A. P. wil, dat alleen V. D. BERG, M. *te Maastricht* evenwel, dat alleen HIER. V. ALPHEN de vertolking zou vervaardigd hebben; 116. H. A. BRUINING; 117. A. RUTGERS, naar GELLERT; 118. Dezelfde, naar denzelfde, *t. a. p.* S. 197. Één berigtgever, A. J. V. D. AA, noemt V. ALPHEN

met P. L. V. D. KASTEELE; 119. P. L. V. D. KASTEELE, naar GELLERT, schoon dit laatste niet blijkt volgens E. A. P.; 120. R. SCHUTTE met A. V. D. BERG, naar ZIMMERMANN; 121. Onbekend, ingebragt door Prof. MUNTINGHE; A. J. V. D. AA's opgave meldt R. FEITH; 122. P. L. V. D. KASTEELE; 123. J. SCHARP; 124. A. V. D. BERG, naar SCHLEGEL; 125. E. M. ENGELBERTS, naar J. VOLLENHOVEN'S *Kruistriomph*. Het berigt van E. A. P. heeft J. SCHARP; 126, 127. H. V. ALPHEN; 128. R. FEITH; 129. Door [A.L.]BARBAZ ingezonden; 130. R. FEITH; 131. A. V. D. BERG; 132. Prof. LOTZE, naar B. ELIKINK; 133. JOHANNES VOLLENHOVEN; 134. A. RUTGERS; 135. J. HINLOPEN, uit A. V. D. BERG, naar GELLERT; 136. A. V. D. BERG, naar LAVATER; 137. Dezelfde, naar GELLERT; 138. P. L. V. D. KASTEELE, naar VAN DER ROEST en VAN ALPHEN; 139. H. A. BRUINING; 140. A. V. D. BERG, naar KLOPSTOCK; 141. R. FEITH; 142. H. A. BRUINING; 143. P. L. V. D. KASTEELE; 144. R. FEITH; 145. Hieromtrent loopen de gevoelens uiteen. L. J. schrijft: *naar* CRAMER; M. *te Maastricht*, E. A. P. en A. J. V. D. AA noemen het eene vertaling uit LAVATER. Als vertolker geeft men op, hetzij A. V. D. BERG *Od. en Gez.* I., 33, hetzij P. L. V. D. KASTEELE; 146. H. VAN ALPHEN; 147. WM. VAN DE VELDE, niet zijne vrouw, Mej. HELMCKE. Zie TER HAAR, *Chr. Maandschr.* bl. 52; 148. H. A. BRUINING; 149. P. L. V. D. KASTEELE; 150. A. RUTGERS; 151. A. V. D. BERG; 152. R. FEITH; 153. A. RUTGERS; 154. Mevr. C. F. VAN RAESFELT, geb. V. SYTSEMA; 155. J. SCHARP; 156. L. J. en A. J. V. D. AA merken op, dat A. V. D. BERG hier GELLERT heeft nagevolgd, maar E. A. P., die LUTHER'S autheurschap voorstaat, meldt ons dat de Hervormer dit lied gedicht heeft op het slot *Ehrenburg*, bij gelegenheid van den Augsburgschen Rijksdag. TER HAAR, *Gesch. der Kerk-Herv.*, I., 244, 293, vierde druk; 157. A. V. D. BERG; 158. [R. FEITH?] naar het *Bremer Gezangboek;* 159. M. *te Maastricht* noemt hier V. ALPHEN met P. L. V. D. KASTEELE. De laatste wordt alleen als vertaler opgegeven door A. J. V. D. AA, terwijl E. A. P. ons A. V. D. BERG als den vertolker en GELLERT als den oorspronkelijken dichter opteekent. *Od. en Ged.* II., 113; *Sammtl. Schr.* I., 224; 160. R. FEITH; 161. P. L. V. D. KASTEELE — volgens A. J. V. D. AA met J. SCHARP, naar 't Hoogduitsch; 162. B. VAN WEEMEN; 163. A. V. D. BERG, J. SCHARP— en, op gezag van E. A. P., ook A. RUTGERS— naar het *Luthersch Bremer Gezangboek;* 164. A. V. D. BERG en A. RUTGERS, naar C. C. STURM; 165. A. V. D. BERG naar STURM. L. J's. opgave wordt echter door het berigt van A. J. V. D. AA weêrsproken, die A. RUTGERS, naar MÜNTER, schrijft; 166. R. FEITH, naar MÜNTER; 167. A. V. D. BERG, naar STURM; 168. JOHANNES CORNELIUS BOOT; 169. R. SCHUTTE; 170. J. JORDENS; 171. R. FEITH; 172. Dezelfde; *Gez. v. d. Openb. Godsd.*, I., 118; 173. ENGELBERTS en A. RUTGERS met V. D. BERG; 174 en 175. WM. V. D. VELDE; zie TER HAAR, *Christel. Maandschr.* bl. 31; 176. A. V. D. BERG, naar CRAMER; 177. Dezelfde; 178. Volgens E.A.P. van R. FEITH; 179. R. FEITH, die, naar evengemelde berigtgever aanteekent, althans in den aanhef 't *Morgen-Gesang* van GELLERT voor oogen heeft gehad: *Sammtl. Schr.* S. 140; 180. BRUINING en RUTGERS. A. J. V. D. AA voegt er nog A. V. D. BERG toe en meent hier GELLERT nagezongen te zien; 181. A. V. D. BERG, naar KLOPSTOCK; 182. WILLEM DE ROO; 183. PETRONELLA MOENS; 184. »Is uit het *Kleefsche Gezangboek*, N°. 144, naar NIK. HERMANN door A. V. D. BERG, in wiens *Oden en Liederen*, I., bl. 1, het voorkomt, en waaromtrent hij in het *Voorberigt*, bl. XVIII en XIX, eene belangrijke geschiedkundige bijzonderheid mededeelt. E. A. P."; 185. Dezelfde, naar W. SLUITER; 186. Dezelfde, naar M. J. G. KRAK. Zie V. D. BERG'S *Od. en Ged.* I., 106; 187. R. FEITH; 188. A. V. D. BERG, naar STURM; 189. A. RUTGERS, naar H. V. ALPHEN, zoo als het berigt van A. J. V. D. AA ons meldt; 190. A. V. D. BERG, naar W. SLUITER; 191. R. FEITH; 192. GELLERTS *Geestelijke Oden*.

Ten besluite nog eene vraag: In welk gezang heeft HIERONYMUS VAN ALPHEN zijn' christelijken zin uitgestort, bij 't vernemen dat zijn zoon, om der gezondheid wille naar de Middellandsche zee gevaren, op reis overleden was? Het sterfberigt is wel is waar gebleken valsch te zijn geweest, maar de bijzonderheid is merkwaardig. Wij gelooven de herinnering van dit aandoenlijke feit aan het schoone *twintigste Gezang* te mogen verbinden, of, zouden wij het oog op het *zeven-en-twintigste* moeten vestigen?

Schout bij nacht (I.; bl. 283, II.; bl. 74). Over deze vreemde benaming geeft DE JONGE uitvoerig verslag in zijn *Nederl. Zeewezen*, I, bl. 422 *e. v.*, waaruit blijkt, dat deze titel het eerst voorkomt in 1603, maar bij het zeewezen eerst in 1614. DE JONGE leidt het woord *Schout* van het werkwoord *schouwen*, beschouwen, toezien, af en haalt daartoe een' seinbrief aan van 1599, waarin het woord *schouwen* in dien zin schijnt voor te komen. Ik zeg *schijnt*, omdat ik van oordeel ben, dat dit woord daar hetzelfde is als *schuwen*, vermijden. Er staat: *om malkander in der nacht te beter te mogen schouwen:* ten dien einde moesten de schepen zich in den avond van den Generaal [?] afscheiden. Men zie, behalven DE JONGE, wat C. DE JONG, door hem aangehaald, bl. 427, daarvan schrijft. v. Gr.

Kennemerlandsche Oudheden (I.; bl. 283, II.; bl. 75). Ten einde het verschil der op-

gave, door W. M. ingezonden, met die, welke zoo de Hoogleeraar VAN KAMPEN, als ik, deed omtrent de *Kerkelyke Historie en Outheden*, op te lossen, dient: dat de eerste druk van genoemd werk, volgens eene aanteekening onder mij berustende, in 1703, en niet in 1733, te Antwerpen heeft het licht gezien. Dit laatste was ook wel niet waarschijnlijk bij in achtneming van het sterfjaar des oorspronkelijken schrijvers, HUGO FRANCISCUS VAN HEUSSEN, den 16 Februarij 1719 overleden als Deken en Vicaris-Generaal van het kapittel van Utrecht, en welligt is het jaarmerk 1733 eene drukfout op eenen of anderen *Catalogus*.

Mogelijk bewijs ik sommigen geen ondienst met den inhoud van elk der deelen van mijn exemplaar in folio aan te stippen. Het *eerste* deel bevat, onder den naam van *Batavia Sacra* of *Kerkelyke Historie en Outheden van Batavia*, de Levens van onze eerste Geloofsverkondigers, mitsgaders van de Utrechtsche Bisschoppen. Het *tweede* deel bestaat uit de *Historie van 't Utrechtsche Bisdom;* het *derde*, volgens den titel, *de Outheden en gestichten van het rechte Zuid-Holland en van Schieland*, *van Rhynland en wel voornaaamentlijk van de stad Leyden*, *van Delft en Delfland mitsgaders van s' Gravenhage*, ofschoon *Delft en Delfland en s' Gravenhage* in het boek zelf voor *Rhynland en Leyden* geplaatst is en volgens de paginering ook daar behoort. Het *vierde* deel behelst de *Outheden en Gestichten van Kennemerland*, *Amstelland, Noortholland en West-Vriesland* en, met eene afzonderlijke paginering, de *Outheden en Gestichten van Zeeland;* het *vijfde* deel *de Outheden en Gestichten van Vriesland* en *van Groningen en Groningerland alsmede van het Land van Drent*, en het *zesde* deel: de *Outheden en Gestichten van Deventer*, *Kampen*, *Zwol*, *Otmarsum*, *Harderwijk*, *Doesburg*, *Hattem*, *Deutekom*, *Grol*, *Lingen en alle de onderhoorige Dorpen*, en, afzonderlijk gepagineerd, *Beschryving der Bisschoplyke Munten en Zegelen van Utrecht in 't byzonder*, door F. VAN MIERIS. Welk laatste gedeelte ik zou achten alleen door een vroeger bezitter bij dit exemplaar te zijn verbonden, indien het niet zoo op den algemeenen titel voor het eerste als op dien vóór het zesde vermeld stond. A. J. V. D. AA.

Kennemerlandsche Oudheden. VAN HEUSSEN'S oorspronkelijk Latijn is reeds ten jare 1714, in folio, te Brussel verschenen als: *Batavia Sacra*, *sive res gestae apostolicorum virorum*, *qui fidem Bataviae intulerunt.* In 1719 kwamen de Part. II. van de *Historia episcopatuum foederati Belgii*, caet. in het licht. Ook in 1755 bezorgde men eene uitgave daarvan te *Brussel* en te *Utrecht*, wat het eerste gedeelte, en te *Antwerpen* wat het laatste gedeelte betreft; die van 1733 te Antwerpen bevat slechts het laatste gedeelte. Wat nu de vertaling aangaat der *Batavia Sacra*, zij is, volgens een exemplaar bij mij, in den jare 1715 (niet 1713 zoo als VAN KAMPEN het opgaf) en 1716, uitgekomen te Antwerpen, III Dln. gr. 8vo. Op den titel staat: *vertaald en met aantekeningen opgehelderd* door H. F. R. De latere uitgave der verduitsching van *de Kerkelyke Historie en Outheden der Zeven Ver: Prov:* verscheen te Leyden, 1726, *zes* Dln. in fol. en schijnt uitgegeven door FRANS VAN MIERIS, naar luid van den *Catalogus der Lett. Nalatensch. van* JACOBUS KONING, 1833, bl. 246, N°. 851. Of echter aan 't verlangen van BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS hiermede voldaan zij, moet ik daarom betwijfelen, omdat mij geen werk, dat *Kennemerlandsche Oudheden* genoemd wordt, bekend is [, tenzij men op den gewonen *rugtitel* afga der 8vo. uitgave te Leiden, bij CHRISTIAAN VERMEY, 1721]. V. D. N.

De halve Maan (II.; bl. 74). De plaats van den *Koran*, Sur. 54, vs. 1, 2, waar van de halve Maan gesproken wordt, wordt in de vertaling van ULLMANN aldus gelezen: »Het »uur des gerigts nadert, en reeds deelt zich »de Maan in tweeën, maar wanneer zij (de »ongeloovigen) ook een wonderteeken aan»schouwen, zeggen zij evenwel: het is een »toovermiddel en zij beschuldigen u, (MAHO»MED) van bedrog en blijven hunne lusten »volgen".

Niet te onregt is deze plaats in verband gebragt met het teeken der halve Maan, gelijk ook daarmede in verband gebragt moet worden, de Legende, die als eene uitbreiding, verklaring, traditionele of Apocryfische ontwikkeling van bovenstaanden tekst beschouwd kan worden: dat namelijk MAHOMED, in eene talrijke volksvergadering tot het doen van een wonderteeken uitgedaagd, op den helderen middag de Maan aan den hemel heeft doen zigtbaar worden. Nog meer, de Maan daalde af van den hemel, plaatste zich eerst op den tempel van Mekka, daarna op een nabijgelegen berg, kwam vervolgens tot den Profeet, verborg zich onder zijn mantel, en verdeelde zich in *twee halve Manen*, waarvan de eene naar het Oosten, de andere naar het Westen henenging, en die zich ten laatste, hoog aan den hemel, ieder met hare wederhelft, vereenigden en het schijnsel der volle Maan op nieuw aan de verbaasde toeschouwers vertoonden. — Zoo iemand zich aan het fantastische van dit verhaal mogt ergeren, hij bedenke, dat de ooren der Oosterlingen meer daarvan kunnen verdragen, dan wij. Ernstiger is, naar mijne schatting, het bezwaar tegen dit verhaal, uit den *Koran* zelven, Sur. 13, ontleend, dewijl daar uitdrukkelijk verklaard wordt, dat het doen van wonderteekenen tot de Profetische zending van MAHOMED niet behoort.

Maar hoe ook dat verhaal beoordeeld worde, het is onder vele vereerders der halve Maan gangbaar, en moet dus, zoowel als de tekst van den *Koran*, waaraan het zijn oorsprong te danken heeft, met dat zinnebeeldige teeken in verband gebragt worden: alleen is het met den historischen oorsprong, zoo veel wij dien kunnen nagaan, meer overeenkomstig, om beide de woorden van den *Koran* en de gemelde Legende van het teeken der halve Maan af te leiden, dan omgekeerd. H. J. S.

Muntwezen bij de Grieken (I.; bl. 284). Zonder geld bestaat er wel eene nationale, doch geene staats-oeconomie. Gelukkig zou het zijn, als men den tijd kon bepalen wanneer gemunt geld het eerst in Griekenland in omloop kwam en het eerst aldaar is geslagen geworden. Die aanwijzing is echter voor beide zeer moeijelijk. Duidelijk is het, dat bij HOMERUS, *Il.* Z, 472, *Od.* A, 430, geen geld bedoeld wordt. En toch, waar hij nu den ruilhandel vermeldt, zou hij zeker wel van geld hebben gesproken, als hem dat niet onbekend ware geweest. Naar het getuigenis van DEMOSTHENES mogen wij het voor uitgemaakt houden, dat ten tijde van SOLON, omtrent 600 jaren voor CHRISTUS, gemunt geld in de steden van Griekenland niet alleen bekend, maar ook sedert korteren of langeren tijd al in omloop was. In zijne rede tegen TIMOCRATES (*Opp.* Vol. I, p. 763 en 764), zegt hij onder anderen dat zij, die de munten vervalschten, des doods schuldig waren, gelijk ook HERODOTUS (III, 56) spreekt van vervalscht geld, waarmede POLYCRATES de Spartanen zou bedrogen hebben. De vervalsching schijnt al vroeg in zwang te zijn geweest, daar vele steden het zilver met onedel metaal plagten te vermengen. De Grieksche stadsmunten die nog overig zijn, verschaffen ons wel geene naauwkeurige tijdsbepalingen, als welke daar niet op staan uitgedrukt, maar blijken toch grootendeels zoo oud als SOLON, zoo niet ouder dan hij te wezen. De munten van Sybaris zullen wel uit de 6de eeuw vóór CHRISTUS geboorte herkomstig zijn, dewijl deze stad reeds in het jaar 510 eene geheele verwoesting heeft ondergaan. De muntspeciën van Rhegium, Krotone en Syracuse schijnen, naar de opschriften te rekenen, tot een nog hoogeren ouderdom op te klimmen. Als het berigt gegrond is, dat LYCURGUS reeds het geld in Sparta zal verboden hebben (zie PLUTARCHUS in *Lycurg.*, Opp. Vol. I, p. 177,) dan bewijst zulks een nog veel vroegere oudheid van de muntsoorten in Griekenland. Zijne wetgeving toch wordt gesteld omstreeks 880 jaar vóór CHRISTUS. Voor dergelijk gevoelen pleit ten minste de bekende opgaaf in de Kronijk van Paros, dat PHEIDON uit Argos in het jaar 631 (d. i. 895 vóór CHRISTUS) het eerste zilvergeld op het eiland Aegina gemunt zou hebben (zie *Marmor Parium*, Ep. 31; cf. STRABO, (L. VIII, p. 563.); wat alzoo gebeurd is ongeveer vijftien jaren vóór de wetgeving van LYCURGUS.

Men mag niet voorbijzien, dat het aanleggen van volkplantingen en het verkeer daarmede oorzaak geweest is der invoering en verbreiding van het gemunte geld in Griekenland. Vóór het ontstaan der koloniën hadden de Grieken daaraan nog geene kennis.

Toen men aanving op Aegina geld te slaan, waren de volkplantingen in Klein-Azië, gelijk ook sommige in Groot-Griekenland, (b. v. te Cumae) reeds gesticht en bloeijende. STRABO vermeldt immers (VIII, p. 577), dat men op Aegina geld heeft gemunt, om den zeehandel te kunnen drijven. Als men geloof slaat aan HERODOTUS (L. I., C. 94), dan zullen de Lydiërs de eerste ontdekkers geweest zijn van het goud en van het zilver. Daar nu toch de goudrijkheid van Lydië buiten kijf is, en de bloeijendste Grieksche koopsteden aan zijne kusten gelegen waren, zoo mag men het meer dan waarschijnlijk achten, dat de Grieken, nevens vele andere uitvindingen, ook het geldmunten uit Azië zullen hebben overgenomen; welk bedrijf daarna, gelijk alles, in hunne handen hervormd en veredeld is geworden. Immers, daar zijn nog geene munten geslagen, behalve in Nederland, wier stempel met dien der Grieksche, vooral Siciliaansche, steden in fijnheid heeft kunnen wedijveren. Ook in Griekenland werd het regt der munting, als een eigendom van den Staat aangezien, die het opzigt had over zijne uitoefening. Daaruit ontstond die groote menigte en dat veelvuldig verschil van stedelijke munten, die om de eigenaardigheid harer stempels gemakkelijk te onderkennen zijn. Maar ook sommige stammen sloegen munt in gemeenschap, zoo als de Thessaliërs, Boeotiërs, en andere die gelijk zij door staatkundige banden tot één geheel vereenigd waren.

In Hellas, op Laurium, treffen wij zilvermijnen aan van zoo hoogen ouderdom, dat die niet kan worden opgegeven. Zie XENOPHON, *de Redit.* Opp. p. 294. Niet minder oud zijn echter de goudmijnen in Thracië en op het nabijgelegene eiland Thasos, aangezien reeds de Pheniciërs zich op hare bearbeiding hebben toegelegd. Het meeste goud kregen de Grieken echter uit Lydië. Met dat al kon het bare geld niet voldoen aan de behoeften van den omloop; en ofschoon het papieren geld onbekend was, bediende men zich, even als de Carthaginiënsers, van muntteekens, welligt ijzeren geld, zoo als op te maken is uit PLATO, *de Legg.* V., p. 742.

Verder kan de Heer O. b. W. naslaan, WACHTER'S *Archaeologia nummaria* (Lips. 1740)

en de voorloopige onderzoekingen in ECKHEL, *Doctr. Num.* V. I., p. 170—177 en 242. Hij zie ook ARISTOTELES, *Oecon.* II., Opp. Vol. II, p. 383. P. E. v. D. Z.

Muntwezen bij de Grieken. (vgl. *Het Grieksche talent*, bl. 188, 273 en 332). Met het doel aan O. b. W. eenige inlichting te verschaffen, heb ik de pen opgevat ter vermelding van het eene en andere nopens het Muntwezen der oude Grieken. Vooreerst zal ik, naar Dr. BOJESEN, een overzigt geven der Grieksche muntspeciën, en vervolgens, naar BARTHÉLEMY en de *Grande Encyclopédie*, de waarde dier verschillende munten trachten aan te wijzen.

I. Van de *zilveren* munten zijn de meest gewone:

de *Drachme*, δραχμὴ, het honderdste gedeelte van de *Mina*, μνᾶ, of van een *Attisch pond*, en de *Tetradrachme*, τετράδραχμον, welke ook *Stater*, στατὴρ, werd genoemd. Zeldzamer is de *Didrachme*, δίδραχμον. Voorts maakten 60 *Mina's* een *Talent*, τάλαντον, hetwelk echter, even als de *Mina*, slechts eene rekenmunt was.

Gouden munten waren de *Staters*, χρυσοῖ στατῆρες, aan gewigt 2, maar aan waarde 20 *Drachmen* bedragende. (De betrekking van het goud tot het zilver was als 1 : 10. Later beliep zij allengs de hoogte van 1 : 15.) Met den *Stater* kwam in gewigt en waarde overeen de *Darikus*, δαρεικὸς, en men bezat ἡμίχρυσοι, wier bedrag op 10 *Drachmen* werd geschat.

Zie hier de namen der speciën en hare verhouding tot elkander:

1 *Stater* = 20 *Drachmen*; 1 *Drachme* = 6 *Obolen*; 1 *Obool* = 2 *Hemiobolen* of 8 χαλκοὶ; 1 χαλκὸς = 7 λεπτά. Dus is: 1 *Stater* = 20 *Drachmen* = 120 *Obolen* = 240 *Hemiobolen* = 960 χαλκοὶ = 6720 λεπτά. Voorts had men nog τριώβολα, waarvan er natuurlijk 2 op ééne *Drachme* gingen, en δίχαλκα, die gelijk stonden met het vierdedeel van éénen *Obool*.

II. Nog blijft mij over, de waarde van de Grieksche munten te behandelen. Van het *Talent* zal ik niet veel zeggen, daar het reeds behandeld is door TUSCO (I.; bl. 273) en door Σ. (bl. 332). Alleen het volgende:

De *Encyclopédie* (D. XXII, p. 124) teekent op: » *Monnoies d'Athènes.*—Selon BREREWOOD: Le talent d'or sur le pié de 16 d'argent = 3000 Livres Sterling. Selon BERNARD: Le talent d'or à raison de 16 d'argent = 3300 L. St." Dus had, naar BREREWOOD's berekening, een talent gouds de waarde van *f* 36000, en kwam het, volgens BERNARD's opgave, overeen met *f* 39600; terwijl een gewoon of *zilveren* talent in het stelsel des eersten gelijk stond met £ 187. 10 *s.* of *f* 2250, en in dat des anderen met £ 206. 5 *s.* of *f* 2475.

Het Aeginetisch systeem stond in verhouding tot het Attische van SOLON als 5 : 3. Het *Aeginetisch talent* had alzoo 10,000 *Attische drachmen*. Ook was er een *Euboeïsch talent*, geen ander, naar het schijnt, dan het oudere Attische, hetwelk vóór SOLON gebezigd werd. Later werd het alleen als gewigt in den handel gebruikt, zich tot dat van SOLON verhoudende als 25 : 18. — Het *Syrische talent* beliep 15 *Atheensche mina's*, het *Ptolemaeische* had er 20, dat van *Antiochië* 60, dat van *Euboea* even zoovele, het *Babylonische* 170, het *Syrische* 80, het *Aeginetische* en *Rhodische* 100.

Het *Babylonische talent zilver* was van 7000 *Atheensche drachmen*, doende £ 240. 12 *s.*, gelijk het gouden £ 3850 of *f* 46200; het *zilveren Alexandrijnsche talent* bedroeg 50 *mina's*, ter waarde van £ 450 of *f* 5400; het *gouden* kwam op £ 7200 of *f* 86400. Het *Cyrenische* was gelijk aan het *Alexandrijnsche*, en het *Corinthische* gelijk aan het *Aeginetische*.

Ter berekening van de *drachme* heeft BARTHÉLEMY een uitvoerig onderzoek voorgedragen, IX., p. 192, éd. d'OFFRAY et de GUICHARD. Tot dat doel had hij namelijk de hulp ingeroepen van den Heer TILLET, lid der Fransche Akademie van Opschriften. Van den uitslag spreekt hij aldus: » Je dois le remercier de la bonté qu'il a eue de faire fondre quelques *tétradrachmes*, que j'avais reçus d'Athènes, d'en constater le titre, et d'en comparer la valeur avec celle de nos monnaies". Ik zal de nasporing kortheidshalve achterwege laten en alleen de verkregene slotsom mededeelen.

Twee soorten van *tetradrachmen* moeten onderscheiden worden: de oudere, die geslagen zijn tot aan den tijd van PERICLES, of wel het einde van den Peloponnesischen oorlog, en de jongere, welker invoering van een later tijdstip dagteekent. Opzigtelijk de eerste is BARTHÉLEMY tot het volgende besluit gekomen: » Il résulte des opérations de M. TILLET, qu'un marc de *tétradrachmes*, dont chacun aurait 324 grains de poids et 11 den. 20 grains de fin, vaudrait maintenant dans le commerce 54 livres, 3 sous, 9 den., chaque *tétradrachme* 3 livr. 16 sous, chaque *drachme* 19 sous." — Deze laatste bepaling wordt echter door andere gissingen gebragt op 19 s. 3 den., 19 s. 9 den. of op 1 livre. — Van de nieuwere *tetradrachmen* merkt onze schrijver op: » En donnant au tétradrachme 316 grains de poids, 11 deniers, 12 grains de fin, M. TILLET s'est convaincu que la *drachme* équivalait à 18 sous et un quart de denier de notre monnaie." —

» BUDÉE" — zegt de *Encyclopédie* — » est du sentiment que la *drachme* des Grecs était la même chose que le *denarius* des Romains, et il s'appuie sur l'autorité de PLINE, STRABON et VALÈRE MAXIME." Zij laat hierop een vertoog volgen, in 't welk de verhouding van de Grieksche drachme tot den Latijnschen denarius wordt aangewezen. Hieruit wordt dan de berekening in nieuwe munten afgeleid en

verklaard dat » la drachme Attique ne valait donc que dix sous."

Heeft men nu de drachme als eenheid, dan kan men, volgens de boven gegevene tafel, de waardij der overige munten uitcyferen.

Vele andere meeningen en vergelijkingen zoude ik nog te berde kunnen brengen, doch ik mag hier geen vertoog leveren. Mogt O. b. W. het verlangen, ik ben bereid hem alle inlichting te geven, waartoe ik in staat ben. Over het Talent heb ik iets meer gezegd, wijl ik daarbij het antwoord bedoelde op eene vraag, die reeds vroeger is gedaan. Zoo ik mij niet vergis, heeft Dr. BÖCKH dit onderwerp gekozen voor eene Verhandeling, die 't mij zeer spijt bij het schrijven dezer regelen niet te hebben kunnen raadplegen. Welligt vindt zich een ander Navorscher in staat, het stelsel van dien grooten geleerde mede te deelen. C. A. C.

[Alvorens zijn uitvoerig antwoord in te zenden, had P. E. V. D. Z. ons een viertal regels doen geworden, ter aanprijzing van BARTHÉLEMY'S *Anacharsis*, als gansch niet karige bron voor den onderzoeker van het Grieksche Muntwezen. Met name heeft hij gedoeld op Dl. V, H. 55, M. en Dl. IX, en wat het vreemde geld betreft, op Dl. V., H. 55, B. Andere schrijvers zijn door anderen aangehaald, om O. b. W. op den weg der begeerde kennis te helpen. Zoo belooft hem EEN KWAK eene heldere voorstelling der zaak uit de *Schets der Grieksche en Romeinsche Oudheden* van C. F. F. HAACKE, uit het Hoogd. vertaald door Dr. J. M. VAN GENT, Leyden, 1843. Zoo verschijnt T. T. H. J. met MIONNET, *Du poids des médailles Grecques;* met RASCHE, *Lexicon universae rei nummariae Veterum;* met JOSEPH ECKHEL, *Doctrina numorum Veterum;* en met BANDURI, *Bibliotheca numaria, sive Auctorum qui de re numaria scripserunt.* Zoo vermeldt eindelijk J. J. WOLFS de gelegenheid tot goed en naauwkeurig onderrigt in KARL KAERCHER'S *Kurzgefaſstes Handbuch des Wissenwürdigsten aus der Mythologie und Archäologie des Klassischen Alterthums*, Karlsruhe, Druck u. Verlag von GOTTLIEB BRAUN, 1825, S. 127 u. folg.

Voorts moge 't ook ons vergund zijn, het punt hier ter sprake gebragt en met zorgvollen ijver door onze vrienden behandeld, om zijns grooten belangs wille nog met eenige vlugtige opmerkingen toe te lichten.

Allereerst iets over de heldeneeuw.

Het is waar: gemunt geld was toen eene geheel onbekende zaak. Het denkbeeld echter, 't welk aan diens gebruik ten grondslag ligt, openbaarde zich reeds — en dit was natuurlijk — in de gewoonte des ruilhandels, om, waar het op de schatting der dingen en de vergelijking van waardijën aankwam, zekere voorwerpen des gemeenen levens meer bepaaldelijk als maatstaf te bezigen. Zoodanige voorwerpen treffen wij aan in metaal en in ossen. HOMERUS leert ons, *Odyss.* A, v. 431, de waardij eener slavin met die van twintig ossen gelijk gesteld. Verg. ook *Iliad.* H, v. 472—474. Waar men zich van metaal bediende, moest, naar den aard der zaak, het *gewigt* den regel ter berekening aangeven, terwijl de waardij der verschillende soorten onderling zijnen grond had in den meerderen of minderen voorraad, die daarvan in het land aanwezig was, alsmede in de begrippen omtrent de nuttigheid van ieder metaal en zijne geschiktheid ter opsiering, die door de eenvoudige bewoners gekoesterd werden. De geringe verhouding tusschen het goud en het koper, 100 : 9, in het bekende verhaal van HOMERUS, over de wapenen van GLAUCUS en DIOMEDES, (*Iliad.* Z, 236) is alleen begrijpelijk door der Grieken voorliefde jegens het metaal, dat hun ter oorlogvoering noodzakelijk was.

Reeds HOMERUS vermeldt het *talent*, dat als hoofdgewigt de Grieksche geschiedenis doorleven zoude. Zie *Odyss.* Θ, 392, *Iliad.* Ψ, 751. Het tijdperk met de Persische oorlogen geeindigd, heeft (vooral in PHEIDON'S dagen, die op het eiland Aegina eene werkplaats voor munten en gewigten opende) der onderverdeeling van het talent geboorte gegeven: een stelsel, 't welk sedert ook voor de munten aangenomen is. Geldig werd alzoo bijkans overal de berekening, die aan het talent 60 *minen* of 6000 *drachmen* of 36000 *obolen* of 72000 *hemioboliën* toekende, niet evenwel zóó, dat het gehalte des gewigts volkomen hetzelfde was in alle staten. Verschil bestond er, dat vooral in de bepaling der *drachme* zijnen oorsprong had, waarin toch, reeds ten tijde van ZALEUCUS' wetgeving, onderscheidenlijk 6 of 10 *obolen* begrepen waren. Zie HESYCHIUS, v. *λεπτάς καὶ παχείας*. Zoo, daar de *drachme* op Aegina het tienvoud was van een Attischen *obolus*, had men te dier plaatse een *talent* ten bedrage van 10000 *drachmen* van Attica, POLLUX IX., 76, 86. Juist overeen met dit Aeginetische kwam het Corinthische *talent* (GELLIUS, *Noct. Att.* I, 8) in de rei van welks onderdeelen, even als te Syracuse en ook elders het geval was, geene *obolen* maar *litres* (λίτραι), ter zwaarte van den Aeginetischen *obolus*, waren opgenomen. (POLLUX, IV, 174, sq. IX, 80 sq.) Ook was te Corinthe voor den naam: *drachme*, die van *stater* of *dekalitron* gebruikelijk (POLLUX IV, 174, sq.)

Zooveel over het stelsel van gewigten, bron en grondslag van het Grieksche muntensysteem. Naauw en innig verbonden van den oorsprong aan, kon het wel niet anders, of beide stonden allengs in meer verwijderde betrekking tot elkander. Dit zag men althans in Attica, waar de *drachme* (*λεπτὴ, de ligte*, genoemd, terwijl die der Aegineten *παχεῖα, de zware,* heette) als *gewigt* geene verandering in gehalte onderging, bij alle de wijzigingen, der *drachme* als *munt* én in SOLON'S tijd én later overkomen. Dit toch blijkt genoegzaam, dat niet slechts de groote wetgever zulken maatregel verordend, en uit 73 oude *drachmen* 100 nieuwe op ééne *mine* geslagen heeft (PLUTARCH. in *Solone*, c. 15. Verg. BÖCKH, *Die Staatshaush. der Athener*, Berl. 1817, Bd. I., S. 21, II., 349, sqq.) maar dat ook zijn voorbeeld van tijd tot tijd opgevolgd, en het gewigt des beroemden geldstuks aan menige vermindering onderworpen geworden is. Beslissend was overigens in de meeste staten de voorrang des Attischen stelsels en van het Attische zilvergeld. Verdrongen werd evenwel geenszins de in Italië en Sicilië gebruikte berekening naar *litren* en *nummen* (*νοῦμμοι, νόμοι*; zie BÖCKH, a. w. I., 17.) En ook de zwaardere maatstaf der Aegineten, mogt, toen hunne onafhankelijkheid gevallen was, bij de Corinthiërs althans en Korcyreërs, nevens dien der Atheneren gehandhaafd blijven (K. O. MÜLLER, *Die Dorier*, Bd. II., S. 213). De staatszorg, te Athene besteed aan de juistheid en zuiverheid van het alooi, heeft steeds den meesten lof aan de Attische zilveren speciën verzekerd. Overvloedig waren vooral de *tetradrachmen*, van welke daarom nog heden ten dage een zoo groote menigte voorhanden is.

Vóór den tijd der Perzische oorlogen, — reeds heeft men het opgemerkt, — was het goud, ook ongemunt, zelden een voorwerp des handels bij de Hellenen van het moederland (HERODOT. I., 69, III., 56, VI., 127). In waardij stond evenwel dit metaal doorgaands op geen verderen afstand van het zilver, dan 10 van 1 en soms dan 13 van 1. (BÖCKH, I., 30. Verg. HERODOT. III., 95). De gouden *stateren* van

koning CROESUS, in den Perzischen tijd door de *dareiken* vervangen (HEROD. I., 94, IV., 166) zijn hun omloop naar alle gedachten aan de Grieken der Klein-Aziatische kust verschuldigd. Later geven twee vermaarde werkplaatsen haren naam aan de *Cyziceensche* en *Phocaeische stateren* (XENOPH. *Anabas.* V., 6, 23, VII., 2, 36, VII., 3, 10; THUCYD. IV., 52; BÖCKH, I., 24, N. 81.) Athene schijnt, ondanks zijne geslagene χρυσοῖ, wel nooit rijk van goudgeld voorzien te zijn geweest (ARISTOPH. in *Ranis*, v. 731; BÖCKH, I., 24). In het gewigt van den *stater* verneemt men bijna geene verandering. Met dat van twee Attische *drachmen* mag het gelijk worden gesteld, terwijl het gouden stuk de waardij van twintig dezer zilveren evenaarde, wanneer niet, als in DEMOSTHENES dagen, een hooger koers door de omstandigheden was teweeg gebragt (DEMOSTH. contra *Phormion*. p. 914; BÖCKH, I., 23, N.° 73). Eindelijk plagt een *talent gouds* meestal een bedrag van dat metaal aan te duiden, dat in waarde overeenkwam met het *zilveren talent;* schoon het ook somtijds een gewigt van 6000 *drachmen*, enkele malen van slechts 6 *drachmen* te kennen geeft. Zie BÖCKH, I., 27—29.

'Αργυροκοπεῖον heette de plaats, te Athene voor het slaan der geldstukken ingerigt: een bedrijf waarvan het niet is uitgemaakt, in hoeverre het tot de taak der regering behoorde; immers zoo het waar is dat sommige demen (δῆμοι) het regt der munt uitoefenden (TITTMANN, *Darstell. d. Griech. Staatsverf.* S. 288.). De staat droeg boven alles zorg voor de bewaring van het gehalte, opdat het crediet niet verminderd worden mogt, overal ruimschoots aan de Attische speciën toegekend. Van hier, dat vervalsching van staatswege, eenmaal gepleegd tegen het einde van den Peloponnesischen oorlog, (ARISTOPH. *Ran.* 731 & Schol. ad. 737; BÖCKH, I., 136, N°. 476.) buitendien geen voorbeeld kent in de Atheensche geschiedenis, en dat, waar burgers zoodanig misdrijf begaan hadden, zij tot geen mindere straf dan die des doods verwezen moesten worden. Zie DEMOSTH. c. *Leptin.* p. 508.

Alles wat den omloop der munten betrof, was, even als de geldwissel en de agio, geheel aan bijzondere personen overgelaten, nademaal de oudheid geen denkbeeld had van openbare banken. Te Athene waren het meestal metoiken (μέτοικοι, bijwoners) die zich met den wissel onledig hielden. (DEMOSTH. c. *Phorm.* pass.) Het bedrijf dezer Trapeziten had niets onteerends. Schandelijk werd slechts de geldwoeker gerekend, waaraan zich de ἀργυροκάπηλοι, τοκογλύφοι en ὀβολοστάται schuldig maakten.

De bestempeling der munten, het daarop gestelde beeld benevens het opschrift, voorwerp der oudheidkundige nasporing, is gewoonlijk buiten alle verband met den naam en de waardij der specie. Met het stempelteeken werd bepaaldelijk slechts beoogd, het vaderland der geslagene munt aan te wijzen. Het was dan ook doorgaans ontleend aan de dienst der Goden en der Helden.]

Prins Adolph van Zweden te Vianen in 1656 (I.; bl. 287; II.; bl. 86); *Nic. en Dan. Heinsius.* Wie de bedoelde chirurgijn is geweest, is mij onbekend, maar het artikel trekt mijne aandacht. Overbekend is het, dat NICOLAAS HEINSIUS, bij het Zweedsche hof, gedurende eenigen tijd, in groot aanzien was. NICOLAAS had betrekking tot *Vianen;* hij bragt er de laatste jaren van zijn leven door, en stierf er in 1681. *Speculatief*, zeer *speculatief*, men denke er eens over na! NICOLAAS HEINSIUS had ten minste twee zonen, DANIËL, die, den 23sten October 1669, te Harderwijk tot Doctor in de Regten werd bevorderd (zie Prof. H. BOUMAN, *Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool*, I., bl. 368.) en NICOLAAS HEINSIUS, *Med. et Phil. Doctor*, schrijver onder anderen van een werkje, getiteld: *Het Wapenhuys der Gezondheyd* (*). Deze laatste was mede in aanzien bij de Koningin van Zweden, was Lijfarts van den Hertog van *Saxen-Coburg* en Genees- en Heelmeester te Cuilenburg.

Wie weet mij iets omtrent het nageslacht van deze laatste DANIËL en NICOLAAS mede te deelen? C. & A.

Onkwetsbare soldaten op 't huis Grebbijn (I.; bl. 287). Een verloren kunst? Ja, *verloren*, indien de kunst om zich aan den booze te verkoopen, van met dezen een verdrag, of bilateraal contract te sluiten, insgelijks verloren is; want beide kunsten dagteekenen van denzelfden tijd; men kan het er dan ook wel voor houden dat de bedoelde kunsten niet verloren zijn, dewijl zij nooit bestaan hebben, anders dan in de ligtgeloovigheid, bijgeloof of domheid der menschen, gepaard met de listen en bedriegelijke snoeverijen van booswichten.

Men vindt in oude verzamelingen of boeken, behelzende wondere geheimen der natuur op sympathetische, astrologische en magische bewerkingen gegrond, onderscheiden recepten, het eene al belagchelijker dan het andere, om zich, zoo als men het noemde, *vast* of *gehard*, dat is: schoot- en steekvrij te maken; sommige daaronder zoo onkiesch, of profaan, dat steller dezes het papier er niet meê wil bekladden. Die lust heeft er meer van te weten, raadplege daarover de werken van DANIEL SENNERTUS, in 6 deelen in folio te Lyon in 1696 herdrukt; of, nog gemakkelijker, *de betoverde Weereld*, van BALTHAZAR BEKKER, Amsterdam 1691, in 4°. vierde boek, bl. 148 tot 151, alwaar men over deze zoogenaamde *Passawsche kunst* en hare wezenlijkheid of mogelijkheid, eene beredeneerde mededeeling vindt. ICHNEUTES.

Aan den Rhyndijk opgegraven Penning (I.; bl. 288). Deze penning, in 1685, op de vervolging der Protestanten in Frankrijk, geslagen, is afgebeeld en beschreven bij VAN LOON, 3de deel, bl. 333 en volg., de N°. 3, en komt ook, behalve in verscheidene Catalogussen, in dien van HOOGSTRATEN voor: N°. 1491 in zilver; hij weegt 45 wigtjes en is verkocht voor *f* 6,75. Anderen noemen hem: *Spotpenning op de R. K. Geestelijkheid.* Zie ook over dezen gedenkpenning, met een andere voorzijde, wat er van gemeld wordt

(*) Ook gaf hij uit *de kwijnende Venus*, Amst. 1697.

bij DE VRIES en DE JONGE, *Nederl. Gedenkpenningen verklaart, beschreven en afgebeeld;* den *tekst* op bl. 125 en verv. in het 2de deel, Pl. X, N°. 7: de *afbeelding:* op de voorzijde een man in Bisschoppelijke kleeding, met een vaantje in de hand, zittende op een ezel enz. Op de keerzijde de kerk en het spinneweb. Evengenoemden passen evenwel de spotpenning toe op den bekenden BALTHAZAR BEKKER.

DESIDEER.

Aan den Rhyndijk opgegraven Penning. De bedoelde penning is geene munt, maar een gedenk- of legpenning, geslagen in de Nederlanden ten jare 1685, met betrekking tot de wreede geloofsvervolgingen, waaraan de Onroomschen in die tijden blootgesteld waren. Er bestonden er drie verschillende van dien aard, allen bij VAN LOON, *Nederlandsche Historie-penningen*, IIIde deel, bl. 333, afgebeeld en beschreven. Van de onderwerpelijke luidt de beschrijving aldus:

» III. De laatste eindelijk verbeeldt op het voorstuk den Profeet BILEAM in bisschoppelijk gewaad, die naast eenen wijngaard, op eene ezelin gezeten, het lastbeest met stokslagen poogt voort te drijven, doch 't gene, door eenen dreigenden engel wederhouden, hem met deze woorden aanspreekt:

QUID ME VERBERAS?
Waarom slaat gij mij ?

De kerk der befaamde Sorbonne staat, op het ruggestuk, in 't verschiet, en voorwaart voor dezelve een groot uitgespannen spinnewebbe van zoo vele uitgegevene geboden (edicten), waarin de onnozele en weerloze vliegjes blijven hangen; staande verder, tot meerdere opheldering, in den rand:

NON AQUILIS LEVE TEXIT OPUS.
Zij heeft dit ligte werk voor geene arenden geweven."

ICHNEUTES.

[Ook W. D. V. gaf ons dezelfde verklaring van den schat, aan den Rhyndijk, te Driel, gevonden.]

Rederijkkamer te Alkmaar (I.; 288). De Alkmaarsche Rederijkkamer had tot blazoen: *'t Groen Lauwerier*, en tot zinspreuk: *In jeught groeyende.* Zij was in 1527 reeds in wezen. Zie W. KOPS, *Schets eener Geschiedenisse der Rederijkeren:* Bijlaag A.

Op den 1sten Julij 1641 ontmoeten wij haar te *Vlissingen.* De Kamer aldaar: *De Blaeu Acoleye*, met de zinspreuk: *Den Geest ondersoecket al* had bij rondgezondene *Reden-caert* eene *Vrage*, een *Regel* en een *Liedt* uitgeschreven. Drie en twintig Kamers beantwoordden hier aan. *'t Groen Lauwerier* van Alkmaar verwierf met het antwoord op den *Regel: Geluckigh is het Landt daer sulcke Volckren woonen*, den hoogsten prijs, bestaande in *drie Wijn-pinten.* Zie *Vlissings Redens-Lusthof, beplant met seer schoone en bequame Oeffeningen. Vlissinge*, 1642, in 4°.

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Rederijkkamer te Alkmaar. Ze had tot blazoen: *'t groen Lauwerier*, en tot zinspreuk: *In jeught groeijende.* Nader berigten kan ik den Heer BRUINVIS niet geven, maar zeer waarschijnlijk heeft deze Kamer deel genomen aan eene der intreden, die in 't laatst der 16de of in 't begin der 17de eeuw in Holland plaats hadden, b. v. te Rotterdam (1564), te Delft (1581), te Leyden (1596), te Rotterdam (1599), te Schiedam (1603), te Haarlem (1607) enz. De daar opgevoerde tooneelstukken zijn allen gedrukt en meerendeels te vinden in de keurige verzameling van de Maatschappij van *Nederl. Letterkunde* te Leyden.

CONSTANTER.

[C. & A., die ook de leus en het blazoen der Alkmaarsche Kamer heeft aangeteekend, verwijst C. W. B. mede naar de *Schets eener Geschiedenisse der Rederijkeren*, door W. KOPS, (*Werken v. d. Maatsch. d. Nederl. Letterk.* II.), alwaar zij, bl. 317, op de gegevene lijst voorkomt.)

Amsterdamsche Muzykkamer (I.; bl. 288). Zoude zij niet in verband staan met, of dezelfde zijn als, het *Orgel- of Muziekhuis*, in het *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk* van SCHELTEMA vermeld, waar hij uit het zeldzame werkje van GOTFRIED HEGENETIUS, *Itinerarium Frisico-Hollandicum*, Leyden 1630, in 12°., het volgende mededeelt: » *Domus Organica.* In dit huis mag men verscheidene en hoogst aangename concerten (consentus) van Musykinstrumenten en zoete geluiden, dagelijks hooren, zoodat men misschien nergens zulk een Musyk van allerlei gereedschappen heeft bijeen gezien. De oprigter is JOHANNES ANTHONISSEN van Alkmaar. Hij leeft nog en hoort bij de gemeente der Doopsgezinden, waarom men aan dit huis den naam geeft: *in de Menniste Bruiloft.* Hij noemt het zelf: *het Huis te Zinnenlust.* Onlangs heeft hij de volgende regels voor hetzelve geplaatst:

Heel boven op dit huis, is 't als een Paradijs,
Daar is Fonteijn-geruijs, snâer, Pijpen, soet gekrijs,
Begeert g'int huis te gaan, te hooren en te zien,
Soo toont uw mildigheijt, tot onderhout van dien".

SCHELTEMA vraagt daarbij tevens, of de oprigter ook tot de familie der METIUSSEN behoorde, welke zoo groote zucht betoonde voor alles wat liefelijk en goed was. Mogelijk was of werd later zijne instelling eene vereeniging (kamer), welke muzyk en welsprekendheid beide beoefende, en, als COSTERS *Academie*, publieke voorstellingen gaf.

C. W. BRUINVIS.

Amsterdamsche Muzykkamer. Waarschijnlijk dat hiermede zal bedoeld zijn een der *Rederijkkamers* van dien tijd, in Amsterdam nog bestaande kort voor het oprigten van den nieuwen schouwburg. Waarschijnlijk dat ook in die ka-

mer spelen zullen vertoond zijn » en zulks ten » voordeele van de ouderlooze Armen en Arme » ouden, der beijder Godshuijzen op *onze Am-* » *stelsche Tooneelen*", gelijk KRUL zegt in zijne *Opdracht* van de *Pampiere Wereld* aan HH. Burgemeesteren van Amsterdam, Amst., uitgave 1681, in 4°. Zoude de naam van *Muzyk*kamer, onderscheiden van *Rederijk*kamer, niet gelijk staan met het tegenwoordig *Zang*spel, onderscheiden van *Tooneel*spel? V. D. N.

Verduitschingen van Italiaansche Prozawerken (I.; bl. 289). Het werk van LUD. GUICCIARDINI is te Amsterdam in 1612, bij WILLEM JANSZ. (BLAEU) uitgekomen, onder den titel van: *Beschryving van alle de Nederlanden, oversien en vermeerdert meer dan de helft by denselven Auteur, overgheset in Ned. Sprake door* CORNELIUM KILIANUM, *nu wederom vermeerdert en verciert* door PET. MONTANUS (*).

Een Fransche vertaling kwam daarvan uit te Antwerpen, bij GUIL. SILVIUS, in 1568 en bij PLANTIJN, in 1582.

Het werk van GUIDO BENTIVOGLIO, werd te Amsterdam gedrukt in 1674, bij J. RIEUWERTS. De titel is: *Historie der Ned. Oorloge uit d'Italiaensche in de Ned. tael*, door J. H. GLAZEMAKER.

Bekend is mij nog een groot aantal andere vertalingen, doch ik geloof niet dat de bedoeling van DE NAVORSCHER medebrengt, die alle in deze opgaaf te vermelden.

Uit de *Resolutiën der Staten van Holland* van den 9den Febr. 1599, wil ik nog het volgende mededeelen:

» Gesien hebbende seecker translaet tot » Dordrecht gedruckt by ISAAC JANS KAEN » (CANIN) (†), van de *Italiaensche Oorlogen*, » beschreven by FRANÇOIS GUICCARDIN, Edel- » man van *Florence*, uyt d'Italiaensche sprake » in Duytsche overgeset, met annotatien van » *Mon. La Novo* (sic), den Heeren Staten » gedediceert, hebben voorn. ISAEC JANSZ, » drucker toegevoegt de somma van 300 » ponden van X £ grt." .. ELSEVIER.

Verduitschingen van Italiaansche Prozawerken. Het werk van GUIDO BENTIVOGLIO, *Storia della Guerra di Flandria*, is in het Nederduitsch vertaald en in één deel 4°. uitgegeven door H. GLAZEMAKER.

Van MACHIAVELLI ken ik de volgende vertalingen:

(*) Nog is bekend: L. GUICCIARDIN, *Beschryving der Nederlanden*, vertaald door PETRUS MONTANUS *Junior* (Latijnsche schoolmeester te Amsterdam), Arnhem, bij JOANNEM JANSONIUM, 1617; met Kaarten en Platen, door PIETER VAN DER KEERE.

(†) Dit geslacht heeft ook te Leyden gewoond. Uit de *Poorters boeken* die aldaar sedert 1364 geregeld voorhanden zijn, blijkt dat STEVEN CANIN, uit *Poperingen*, den 19den December 1586, het poortersregt verkreeg.

De Discoursen van NICOLAES MACHIAVEL, *Florentijn, over de eerste thien Boecken van* TITUS LIVIUS .... *Hier is byghevoecht Desselven Autheurs Boeck, van den Prince, hoe hem een Vorst in zijn regeeringhe dragen, ende aenstellen sal. Beyde uyt den Italiaenschen in onse Nederduytsche Tale overgeset Door* A. VAN NIEVELT. *Ghedruckt in 't Jaer* 1625 (zonder naam van plaats of drukker) in-8°.

De Vorst van MACHIAVELLI, *vertaald en met aanteekeningen voorzien door* Mr. ROEST VAN LIMBURG.

Behalve MANZONI'S *Promessi Sposi*, vertaalde VAN LIMBURG BROUWER de *Gedenkschriften van* BENVENUTO CELLINI.

Er bestaat ook eene Hollandsche vertaling van de *Sibilla Odaleta*, eene historische roman van VARESE.

Tot zoo ver mijn antwoord, dat ik hoop door andere H. H. Navorschers aangevuld te mogen zien. N. P. BIBLIOPHILUS.

[A. J. V. D. AA, na vermeld te hebben, dat GUICCIARDINI'S oorspronkelijk werk (*Descrizione di tutti i Paesi Bassi detti Germania Inferiore*) driemaal te Antwerpen in het licht gekomen is, nl. in 1565, in 1580 en in 1587 (telkens in fol.) noemt even zoo vele uitgaven op van de Nederduitsche vertaling door KILIAEN en MONTANUS: die van de jaren 1612, 1648 en 1660, alle te Amsterdam bezorgd, de beide eerste in fol., de laatste in 12°. Van hem ontvangen wij den geheelen omslagtigen titel des werks in 1612, waarin ook hij natuurlijk het bewijs gevonden heeft van vroeger verschenen editiën der Kiliaensche overzetting. Zie hier dien titel:

Beschryvinghe
VAN ALLE DE NEDERLANDEN
anderssins ghenoemt
NEDER-DVYTSLANDT,
door Mr. LOWYS GUICCIARDYN
Edelman van Florencen, oversien ende vermeerdert meer dan de helft by den selven Autheur.
Met alle de Landt-Caerten der voorseyde Landen, ende vele contrefeytſelen der ſteden natuerlyck ghetrocken.
Overgheſet in de Nederduytſche ſpraecke, door
CORNELIUM KILIANUM.
Nu wederom met verscheyden Historien ende aenmerckinghen vermeerdert ende verciert door
PETRUM MONTANUM.
Met een seer wytloopighe Tafel van de ghedenckweerdigste dinghen. t'Amsterdam, ghedruckt by Willem Jansz. woonende op het Water, in de vergulde Sonnewyser. Anno 1612.

Onvermeld blijft bij dezen beantwoorder de Arnhemsche quarto-uitgaaf des jaars 1617, even als die, naar V. D. N.'s opmerking, over 't hoofd gezien is door *de Vriend des Vaderlands* van 1830, Dl. IV., N°. IV., bl. 256, hoe naauwkeurig zijn relaas ook wezen mag van GUICCIARDIJN'S herhaalde verschijning, zoo in ons Nederduitsch als in andere Europesche talen.

Wat BENTIVOGLIO betreft: ook H. G. en V. D. N. weten hem verhollandscht door den in 1674 uitgekomen arbeid van GLAZEMAKER. De laatste gewaagt echter ook van eene andere vertaling, door Mr. ROELAND DE KARPENTIER opgesteld en in 1648 te Rotter-

dam in 8°. uitgegeven. Met opzigt én tot BENTIVOGLIO én tot GUICCIARDINI prijst hij als een zijner bronnen bij dit onderzoek de *Naamrol* van A. PARS, bl. 94 en 49—50.]

Vraagteekens.

Jeruzalem, Jericho en Jaffa te Rotterdam. Is het waar, dat de buitenplaatsen aan den Ouden Dijk te Rotterdam, die de namen *Jeruzalem* en *Jericho* dragen, en de zijweg, die *Jaffa* heet, deze benamingen verschuldigd zijn aan teruggekeerde kruisvaarders? VAN SPAAN, in zijne *Beschrijvinge der Stad Rotterdam en eenige omleggende Dorpen*, bl. 175, geeft op, dat de Oude Dijk in 't jaar 900 onder Graaf DIRK II zou gelegd zijn, welke opgave met zichzelve strijdt; hij spreekt van *'t Huis te Jeruzalem* en *de Huizen van Jaffa en Jericho*, maar vermeldt niets van hunnen oorsprong. Wat is er uit betere bronnen te putten? J. N. Q.

Klein menschenras der oudheid. In de » *Archaeology and Prehistoric Annals of Scotland*", *by* DANIËL WILSON, wordt gewag gemaakt van onlangs in Schotland gevondene wapenen, zoo klein, dat weinige handen in de greep zouden passen, terwijl in het Museum van Koppenhagen, er zich dergelijke, van silex vervaardigd, bevinden. Weet iemand mij nog meer ontdekkingen van dien aard mede te deelen, welke aan een aloud *klein* menschenras, ook in andere landen, zouden doen gelooven? WILLIAM.

Als het regent en de zon schijnt is het kermis in de hel, zeggen de Hollanders; bij de Groningers, *bakken de heksen* op dat oogenblik *pannekoeken:* terwijl, in Frankrijk, *le diable marie sa fille* of, erger nog, *bat sa femme!* In alle die uitdrukkingen is er sprake van *duivel* en *duivels-tuig.* Hebben die gezegden welligt eenen gemeenschappelijken oorsprong — en hoe staan zij in betrekking tot het natuurverschijnsel? A. A. A.

De heerlijkheid Zaamslag. Wie waren oorspronkelijk, en verder bij opvolging tot op heden, eigenaars en bezitters der *Ambachtsheerlijkheid van Zaamslag?* En zou men ook ergens eenige geschiedkundige bijzonderheden ten opzigte van voornoemde heerlijkheid kunnen vinden? B.

Jan de Munck. Volgens 's mans portret werd JAN DE MUNCK, *Astronomicus van Prins* WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, den 12den September 1687 te *Hulst* geboren. Weet iemand mij ook den tijd en de plaats van zijn overlijden, mitsgaders eenige biographische bijzonderheden van hem op te geven? B.

W. te Water. » *Kerkel. Gesch. van Axel en Axeler-Ambacht.* Zou iemand mij aanwijzing kunnen doen, waar de *Kerkelijke Geschiedenis van Axel en Axeler-Ambacht*, door den Predikant WILLEM TE WATER in 1764 te *Axel*, in handschrift nagelaten, op te sporen is? B.

Naamloos portret eens geleerden. Wie was de geleerde van wien ik een fraai doch naamloos portret bezit, met het volgende bijschrift:

Qui dicta scitis miscuit Prudentium,
Docuitque priscos ore Belgico loqui,
Facie hac videtur, quicquid intus est viri
Rursum innovatus exhibet terris labor.

J. R. *pinx.* J. S. *sculp.* P. WINSEMIUS, 1639.—? J. C. K.

Zwijnsvereering onzer voorvaderen. Het zwijn boven eene kerk op Wieringen en de *Keujensklep* bij Lunteren, doen mij vragen of er meer bewijzen te vinden zijn der achting, door onze heidensche voorouderen voor dit dier gekoesterd?

Drieberg. Den naam *Drieberg* vond ik op de Veluwe twee malen in betrekking met grafheuvels en oudheden, eens bij Lunteren en eens bij Garderen. Weet iemand nog meer zulke *Driebergen*, behalve 't welbekende Stichtsche? Heeft men ook daar niets bijzonders opgegraven?

Laersunder. Weet ook iemand mij nadere inlichtingen te geven nopens de havezathe: *Laersunder*, die in de omstreken van Enschedé gestaan heeft, en in de XIVde en XVde eeuw het eigendom is geweest der familie van dien naam? Nog moet er op dezelfde plaats een boerenerf bestaan, door naamsverloop thans *het Lasonder* geheeten. Ook vindt men, op het jaar 1658, vermeld » LEFERT LAERSUNDER" als » *Old Bergemeister tot Endscheyde*", en zijne vrouw GREDTKEN COST.

E. HEIMERIK.

Het spook van Rammekens. Ik hoorde vaak spreken van het spook van Rammekens; wat is dat? G. P. R.

Geschot. De belasting, welke door het Polderbestuur in Zeeuwsch Vlaanderen van de landen tot onderhoud, enz. van den Polder wordt geheven, heet geschot, meerv. geschoten; de omstelling van dat geschot noemde men vroeger » geschot schieten". Vanwaar die uitdrukking? G. P. R.

Andries Suijderhoeff. Weet iemand omtrent hem eenige levensbijzonderheden mede te deelen? Ons is bekend dat hij de zoon was van JAN WILLEMSE VAN HAARLEM SUIJDER-

HOEFF, Raad en Burgemeester te *Schiedam* en van DIEWERTJE HASSELAER. Hij is geweest Secretaris van den Nederlandschen Ambassadeur CORNELIS HAGA te *Constantinopel*, alwaar hij ongehuwd is overleden.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Het Apen-Corps-de-Garde van Teniers. Er is eene fraaije prent naar TENIERS, algemeen bekend onder den naam van *het Apen-Corps-de-Garde.* Weet iemand ook op welken persoon of op welk geval zij doelt? W.D.V.

Stamboek van Johanna Koerten Blok. Waar berust thans het stamboek van JOHANNA KOERTEN BLOK, met zoovele teekeningen en portretten versierd, en voorzien van bijschriften door toenmalige dichters? VAN GOOL, *Schoub. der Nederl. Schilders*, I., 257, meldt dat het, te zijnen tijde, berustte bij den Heer PIETER TESTAS *de Jonge.* J. C. K.

» *Alles is hier vast en veilig*". In MOLSTER'S *Nagelatene Leerredenen* vindt men, op bl. 26, het volgende:

Alles is hier vast en veilig,
Alles waarheid, alles deugd;
Aardsche smart en aardsche vreugd
Mengt hier niet in 't vlekloos heilig!

Wie kan mij zeggen, waar deze aanhaling t'huis behoort? V. H.

Vertaling onzer volksliederen. Er bestaat eene geheele of gedeeltelijke vertaling van een of meer onzer volksliederen. Wie ze kent, zij zoo goed ze, voor zoo verre mogelijk is, op te geven. Ik heb eens eene vertaling gezien van het: » *Wien Neêrlandsch bloed*", aldus beginnende:

Who Neerlands blood feel nobly flow,
From foreign tainture free,
Whose hearts for king and country glow,
Come, raise the song with me, enz.

Wie helpt mij aan de rest? J. J. JULIUS.

Beunhaas. Waarom wordt aan elk die het beroep van Makelaar uitoefent, zonder patent, de naam van Beunhaas gegeven?

X. Y.

Geneesheeren bij de legers der oud-Grieken. De geneeskundige dienst bij de legers der oude Grieken moet niet volkomen bekend zijn. Volgens de regelen van XENOPHON, *Anabasis*, Lib. III., cap. IV., § 30, *ἀφίκοντο εἰς τὰς κώμας καὶ κατέστησαν ἰατροὺς ὀκτώ*, gis ik dat er geene bepaalde geneeskundigen waren, zoo als die, welke door ons officieren van gezondheid worden geheeten, maar dat zij werden aangesteld, wanneer men ze noodig had. Is mijne gissing aannemelijk?

C. A. C.

De geloofsartikelen. Zou DE NAVORSCHER mij willen opgeven de namen der zamenstellers van de zoo belangrijke Twaalf Artikelen des Geloofs? SENGA-AIRAM.

Loop van het schrift bij verschillende volken. Wat mag wel de reden zijn dat men 't Hebreeuwsch, en in 't algemeen de Semitische talen, van de regter naar de linker hand schrijft, en de Germaansche talen van de linker naar de regterhand? JAVANUS.

Aduradbad Mabrasphand. Verzoeke zoo mogelijk eenige levensbijzonderheden van ADURADBAD-MABRASPHAND, in het jaar 241 Moorsch of Arabisch Opperpriester?

C. W. BRUINVIS.

De Bommelsche mutsenmarkt. Van waar het spreekwoord, » naar de Bommelsche mutsenmarkt"? C. G. B.

Vertooningen op middeneeuwsche feesten. In VAN HASSELT, *Arnhemsche Oudheden*, D. II., bl. 130, lees ik: Toen KAREL *van Bourgondiën* zijn bruiloftsfeest vierde, wierden er nagemaakt walvisschen, die in de eetzaal wierden rondgeleid, en men liet in die zaal uit de hoogste vengsters van den afgebeelden toren van Gorcum vier wilde zwijnen voor den dag springen. Vervolgens drie geiten en een bok, de bok blies op een trompet, de geiten op schalmeijen; daarna verschenen er vier wolven, hen volgden vier groote ezels, welke een Fransch liedje zongen, en op eene gaanderij van dien toren kwam een aap te voorschijn. Wie kan mij andere schrijvers opgeven, waar ik van dergelijke feestelijkheden iets kan vermeld vinden? ONDERZOEKER.

Bruiloftsbanket. Heilik- of *Heiligmaker*, eene soort van koek, in *Holland* wel bekend, wordt dus genaamd, omdat men voor deezen gewoon was op bruiloften er van uit te deelen, en naar huis mede te nemen, als ten bewijze der voltrekking van 't huwelijk. Dit gebruik was reeds bij Grieken en Romeinen in zwang, en werd ook naderhand bij ons ingevoerd. Zoo had men bij de Zeeuwen, om iets te noemen, den *liefkoek*, en plagt men, elders, aan de bruiloftsgasten wel eens taarten meê te geven als geschenk. Weet iemand nog meer omtrent zoodanige plegtigheden? ONDERZOEKER.

Ploert. Wie zegt mij den oorsprong van dit woord, een term, gemeenlijk door ons toegepast op allen, die noch tot onzen stand, noch tot onzen kring van werkzaamheden betrekking hebben? Waar vindt men het voor het eerst gebezigd?

T. T. H. J.

» *Op de proppen*". Van waar » op de proppen komen"? S. Y.

» *God tempert den wind voor het pas geschoren lam*". Meermalen vond ik, in verschillende boeken, van God gezegd, dat Hij » den wind verzacht voor het pas geschoren lam." Kan ook iemand mij berigten, waaruit dit ontleend is? Het oudste geschrift, waarin ik het aantrof, is STERNE's *Sentimental Journey;* waar het echter mede, cursief gedrukt, als eene aanhaling voorkomt. J. F. v. H.

» *Perspicimus quomodo papalis*". Onder het nasnuffelen in DE NAVORSCHER, valt mij, bij het lezen der vraag, *zonderling Latijnsch vers* betiteld, I.; bl. 123, en der antwoorden er op ingekomen, nog het volgende te binnen:

Perspicimus quomodo papalis curia curat
Munera, nec gratis dat sua pauperibus.

Waar kan ik het gelezen hebben?
P. J. v. M.

Voormalig Regtswezen in Nederland. Welke was de inrigting van het Regtswezen in de onderscheidene gewesten van ons vaderland, tijdens de oude Republiek? en in hoeverre waren de verschillende regterlijke Collegiën aan een of meer geregtshoven onderworpen?
—P.

De letter W. in Poolsche wapens. Om welke reden kan het zijn, dat zoovele aanzienlijke Poolsche geslachten de letter W, hetzij afzonderlijk, hetzij in gemeenschap met andere figuren, in hunne wapens voeren? Men zie b. v. die der familiën ANCKWICZ, DUNIKOWSKI, USTARBOWSKI, ANDRONOWSKI, ILGOWSKI, CHALECKI, JALOWSKI, CZYMINSKI, enz. enz.
J. B. R—p.

Verdediging van Egmont en Hoorne, door henzelven. SCHILLER zegt, in zijne *Geschichte des Abfalls der Verein. Niederlanden; Beil.*, dat de oorspronkelijke aanklagt tegen de Graven EGMONT en HOORNE, en hunne door hen zelf opgemaakte verdediging nog voorhanden zijn? Is dit zoo? waar heeft men die stukken dan bewaard? K. L. J.

Golfschildering. Zou iemand mij willen berigten of de zeeschilders in hunne stukken den golfslag al dan niet volgens een bepaalden regel zamenstellen? Zoo ja, welke die is, of in welk handboek daarover gehandeld wordt?

Kronijk van H. Steenhouwer. REYGERSBERGH spreekt in zijne *Chronijk van Zeeland* (bl. 232 van het 2de deel der uitgave van BOXHORN), van HENRICUS STEENHOUWER, *Doctor in de Medicijnen, een voornaam Kronijkschrijver.* Wordt die schrijver ook nog elders vermeld, en bestaat er, 't zij in druk of in HS., eene Kronijk van hem? W. M. Z.

Het Romeinsche regt op verzen. Bestaat er een werk, onder den titel van: *Theophilus Renovatus?* Het zoude eene overbrenging der Instituten van JUSTINIAAN, in Latijnsche Hexameters moeten zijn. W. M. Z.

Het St. Jans-Evangelie als bezweringsvorm. G. v. SPAAN verhaalt in zijne *Beschr. der stad Rotterdam*, 3de druk, bl. 86, 87, van bezetenen te *Keulen* en elders, die zich gedwongen gevoelden tot eenen onafgebroken dans. Na dit berigt vervolgt hij: » op Allerheiligen-dag meinden ze al de Priesters dood te slaan: maar dit werd verhoed. Eindelyk begon men haar te belezen en te bezweren uit St. Jans Evangelij." Ik herinner mij verder, uit zekere ongedrukte Kerkeraadshandelingen, hoe in 't begin der 17de eeuw in eene stad van *Zuid-Holland*, eene vrouw kerkelijk bestraft werd, omdat zij in haar kraambed tot het St. Jans-Evangelie hare toevlugt genomen had. Misschien zal men mij nopens dat gebruik wel iets kunnen mededeelen? Dr. RÖMER.

Tentoonstelling van Oudheden
(I.; bl. 124).

BATO *gaf door een welgeschreven stuk in het vierde Volgnummer van uw Tijdschrift zijn' wensch te kennen om eene tijdelijke verzameling van merkwaardige voorwerpen, hetzij kunstgewrochten, overblijfselen van geschiedkundigen aart of zeldzaamheden, met gemeen overleg der eigenaars, en op het voorbeeld in Londen gegeven, bijeen te zien brengen, ter plaatse, waar zulks het best geschieden kon. Tot nog toe is het bij den vromen wensch gebleven. Lang heb ik naar een' weerklank van zijn kostelijk voorstel rondgeluisterd, maar steeds werd ik te loor gesteld. Komaan, ik wil hem nu doen hooren. Welligt zal op mijn wederwoord alzoo nog plaats vinden wat anders — en dit is met veel zaken het geval — ontworpen, mooi geheeten, doch verachteloosd en vergeten wordt.*

Zes bijdragen voor die Tentoonstelling van Oudheden zijn ten mijnent beschikbaar. Eenige mijner vrienden hebben mij nog meer beloofd en hopen, als ik, in dit aanbod een' eersteling van den rijksten oogst van bijdragen te kunnen zien ter in stand brenging eener tentoonstelling, eenig in hare soort, en zoo belangrijk als er ooit eene tentoonstelling gehouden werd, omdat geene tijdgenooten slechts, maar eeuwen er toe medewerkten.

NIZZA.

[Den weêrklank, uit NIZZA's mond vernomen, kaatsen wij, al is het ook door het perk onzer tekst-haakjes, op elk die ons aanhooren wil terug, schoon de galm onzer omtuining, daar zij een echo wedergeeft, én flaauwer én korter zij, dan het oorspronkelijke woord. Men spreekt van met NIZZA's brief zinsverwante voornemens der Maatschappij *Arti et Amicitiae* voor het komende najaar — wie belooft nu zijne medewerking om der Weduwen haar penningske te geven, door bij te dragen voor ons ontwerp, dat zij ten uitvoer wil brengen?]

Aanteekeningen.

AANTEEKENINGEN OVER DE ZEESLAGEN VAN 1672 EN —73, DOOR IEMAND OP HET SCHIP VAN DE RUYTER GEHOUDEN.
(I.; bl. 25, 221, 253.)

Bij BRANDT vindt men twee aanspraken van DE RUYTER, eene (bl. 477) aan de opperhoofden en kapiteinen der vloot, om hen tot den aanstaanden strijd aan te moedigen, de andere (bl. 853) aan zijn scheepsvolk, tot gelijken einde. De schrijver der aanteekeningen, gehouden aan boord van den Admiraal, deelt ons nog eene derde mede, die ons om het naïef eenvoudige, waardoor zij zich kenmerkt, toeschijnt allezins te verdienen, dat zij mede gekend worde. Zij luidde als volgt:

» Mannen, Gy ziet dat de vyanden voor » handen en naby zyn en dat wy alle volgens » onſen eedt en plicht deſelve niet alleen moe- » ten tegen ſtaen, maer deſelve moeten ſoeken » te overwinnen, daerom zoo verſoek ik nu, » dat een yeder toon en bewyſe te zyn dat geen » daer hy voor is 't scheep gekomen. Een » yeder pas maer op ſyn plaets zyn behoorlyke » plicht waer te nemen en als gy dat maer doet » zoo ſullen wy wel overwinnen, want Godt » zal onſe goede ſake gewislyk doen boven » ſtaen. Daerom zoo ſyt goets moets en helpt » den anderen troulyk. Zoo d'een of d'ander » ondertusſchen mocht geraekt worden, zoo » maekt, dat die ſtraks omlaegh of buyten » boort geholpen wort, en zoo wy ondertus- » ſchen een hartigh woort mochten ſpreken » ſoo moet gy denken dat het beſte maet te » ſeggen is.

Heylekoppen. » Onder al het ydel en ontuch- » tigh bedrijf, daer de lichtveerdige jeught » haer tijdt-kortinge ende vermaeck in soeckt, » is oock mede het *heylekoppen*, so sy het noe- » men, overghebleven soo ick achte uyt het » Pausdom, daermen van een Koppertjes » maendagh weet te spreecken, ofte anders » uyt het Heydendom, ende noch gebruycke- » lick op onse eylandt *Vlielandt.* Waer door » Jongelingen ende jonge Dochters haer ver- » mommende, haer kleederen verwisselende, » de meyden in knechts, ende de knechten in » meyts kleederen haer vertoonen, ende op » het geklapper van tangen, of gespeel van » phioelen, dansſende, springende, en sin- » gende langhs de straet loopen, ende huys » aen huys inloopen, eysſchende eyeren, visch, » broodt, of yet anders van de luyden (die » haer 't selve niet durven weygheren, uyt » vreese dat anders hare glasen, of huysen van » dat gespuys gebroken of beschadight sullen » werden) ende 't gene sy in hare onaerdige » bedel-korven, ofte dief-sacken vergadert » hebben, alsdan in de kroegh, of op de dans- » kamer onnuttelick verslinden. Voorwaer » wel een heyloos bedrijf! Sy noemen 't *Heyle-* » *koppen*, ende singhen: *heyle-kop en heyle-bier.* » Maer 't is verre van heyl, van segen, of van » saligheyt: want het is een recht heylloos, » vervloeckt en verdoemelick doen, van hey- » loose koppen versiert, en van heyloose kop- » pen ghepleeght, sondigh, gruwelick, en » verfoeyelick in verscheydene manieren".

Het bovenstaande vond ik in het volgende werkje: *Den Christelijken Jongeling: dat is: Een stichtelijcke onderwysinge, hoe de Jongelingen ende alle jonge lieden haer in leven ende wandel hebben Christelijck te dragen; — Met een By-voeghsel, bestaende in eenige Christelijcke Gesangen, ende Lof-Gedichten, tot stichtelicke vermakinghe der Jeught.* Door FRANS ESAUSZ. DEN HEUSSEN, Predicant op 't Oost-eynde van Vlielant. De Vijfde Druck. t'Amstelredam, 1657, in 8°. (de eerste druk is van 1638), bl. 77.

Daar dit volksgebruik mij geheel onbekend was, achtte ik niet onbelangrijk om het aan de lezers van DE NAVORSCHER mede te deelen: hem, wiens nasporingen daaromtrent gelukkiger geweest zijn, uitnoodigende zijne ontdekkingen aan hetzelfde tijdschrift toe te vertrouwen. J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Van zessen klaar. Bij het koopen of verkoopen van paarden wordt voornamelijk gelet op *zes* dingen, dat is: op zijne *vier pooten* en *beide oogen.* Zijn deze goed in orde, dan zegt men: dat paard is van zessen klaar. Past men dit gezegde toe op redelijke wezens, dan beteekent het, dat deze goed voor hun werk berekend zijn. J. H. VAN DALE.

Ex-tempore's van Lipsius en Dousa. Bij de vermelding van VONDELS *ex-tempore* (I.; bl. 374), herinnerde ik mij dat van LIPSIUS en DOUSA, die, bij elkander zijnde in eene herberg, bepaalden, dat hij, die de meeste voeten in een vers bragt, vrij zou wezen van het betalen van het gelag. Daarop maakte LIPSIUS dezen latijnschen dichtregel:

Mille boves pascunt, vitulorum millia mille.

DOUSA liet er oogenblikkelijk op volgen:

Musca super vitulum quemlibet una sedet.

Hij stond op en vertrok. E. A. P.

Vragen.

Dr. Isaac Doreslaar. Is er ook, behalve door AITZEMA[1], KOK en WAGENAAR, met in-acht-neming der volgende bijzonderheden, afkomstig uit I. D'ISRAELI'S *Commentaries on the Life and Reign of* CHARLES *the First, King of England, published by* COLBURN, iets meer bekend geworden van den man, wiens naam dit vraagartikel voorafgaat? Om en bij

het jaar 1628 was door FULKE GREVILLE, den eersten Lord BROOKE, te Cambridge eene Hoogleeraarsplaats in de geschiedenis opengesteld geworden, waaraan hij het, voor dien tijd niet karige, inkomen van £ 100 (*f* 1200) 's jaars verbonden had. De stichter had den geleerden VOSSIUS uitgenoodigd om dezen leerstoel te bekleeden, maar, wijl de Staten van Holland op dat oogenblik zijne toelage vermeerderd hadden, beval de kundige VOSSIUS Dr. DORISLAUS, een voortreffelijk letterkundige, Meester in het burgerlijk regt, aan zijne Lordschap aan. Nog in 1628 werd hij door Lord BROOKE naar Cambridge gezonden met 's Konings brieven aan den Vice-Kanselier en de hoofden der Collegieën gerigt, waarop dan ook terstond aan het verlangen van zijn edelen benoemer voldaan werd. Dr. DORISLAUS gaf aldaar twee of drie lezingen over TACITUS, maar, hij was nog niet verder gekomen dan de eerste woorden: „*Urbem Romanam primo reges habuere*", of hij ontdekte reeds dat hij tot een beoordeelend gehoor sprak. Hij weidde uit over de verandering van Koningen tot Consuls, die te Rome plaats had gevonden op aanraden van JUNIUS BRUTUS; bleef eene poos handelen over de magt des volks, en, de buitensporigheden van TARQUINIUS, den verkrachter van de burgerlijke vrijheid, welke de Romeinen onder des Vorsten voorgangers hadden genoten, aanrakende, begaf de Hoogleeraar zich in eene verdediging van zijn eigen vaderland, dat verkregene voorregten van de dwinglandij der Spaansche alleenheerschers had losgeworsteld. Er was een democratische klank in de voordragten van dien Hollander, een geest van republikeinsche felheid, waaraan de verzorgers van de verschillende leerscholen nog niet gewoon waren geworden, en, ofschoon de vreemdeling wel bepaaldelijk zulke monarchieën, als Engeland was, had uitgezonderd, waar, zeide hij, „het volk zijne regten aan den Koning had overgegeven, zoodat men, naar waarheid, geene regtvaardige tegenwerping tegen dien Souverein maken mogt" — was er evenwel, toen de Regent van *Peterhouse*, vlug in zijne vergelijkingen en oordeelkundig in zijne gevolgtrekkingen, met den Regent van *Christ College* en den Vice-Kanselier van gedachten gewisseld had over de strekking van die republikeinsche leer, een gemurmel ontstaan, dat Londen, en eindelijk des Konings oor bereikte. Dr. DORISLAUS bood aan: zich, voor de Regenten, van allen blaam te zuiveren: hij stelde voor brieven op te zenden tot zijnen begunstiger en andere uitstekende personen om zijne denkwijze bloot te leggen; maar, eindelijk besloten hebbende zelf bij Lord BROOKE zijne opwachting te gaan maken, verdonkerde hij bovengemelde schriften plotseling, met de opmerking, dat „hij den beschuldiger woû zien, eer hij op de beschuldiging antwoordde". Wat ten hove gebeurde ligt in het duister. De Bisschop van Winchester schorste, wel is waar, onzen landgenoot in zijne betrekking op Koninklijk gezag, maar die schorsing werd, kort daarop, vernietigd en de Nederlandsche doctor bij vernieuwing tot zijnen leerstoel toegelaten. FULLER, die op deze gebeurtenis zinspeelt, vermeldt ons: „dat DORISLAUS in staat van beschuldiging was gesteld geworden bij den Vorst, lastig gevallen ten hove en, na zijne onderwerping, naauwelijks in zijne plaats hersteld". Zijn eerste patroon echter, die in staatkundige opvattingen verschilde van den republikeinschen Lord BROOKE, zijnen opvolger, eischte van den vreemden Hoogleeraar bij geschrifte, dat hij zich naar zijn eigen land zou terugtrekken, ofschoon met levenslange verzekering van zijn vroegere toelage. Niet lang na dat milde aanbod werd Lord BROOKE door zijnen bediende vermoord. Het is zeker dat de Doctor nooit in 't zin heeft gehad om naar zijn gemeenebest weder te keeren, en men vermoedt dat hij er zijne redenen voor had. Ook was het een man, „die 't goed in de wereld had", zoo als inderdaad uit zijn portret blijkt. Met eene Engelsche in 't huwelijk getreden, Hoogleeraar bij *Gresham College*, werd deze vreemdeling, wien FULLER beschrijft „als een Hollander, zeer verengelscht in taal en gedragingen", een regt belangrijk personaadje in de groote omwenteling van het land zijner keuze. Had onze landgenoot zich eerst aan bespiegelingen overgegeven, na het losbreken van den opstand bragt hij zijne leer in toepassing; van beschouwend filozoof was hij praktisch politicus geworden. De beginselen van regering, welke hij verdedigde, kwamen wel te pas bij die lage minderheid, welke in die ongelukkige dagen over de monarchie en de aristocratie van Engeland zegevierde, en, door een onverbreekbaren band van staatkundige zamenstemming werd Professor DORISLAUS aan de volkshoofden verknocht. De Nederlandsche Doctor in het burgerlijk regt was op eens tot hun geleerden raadsman en hun onverschrokken handlanger verheven geworden en verkreeg er niet slechts den openbaren dank zijner vennooten, maar ook de geheime voordeelen van de vennootschap door. Wij treffen DORISLAUS aan als regterlijken voorspraak in het leger van ESSEX; wij vinden hem voorzittende in de waardigheid van Admiraliteitsregter; wij aanschouwen den republikeinschen vreemdeling, staande tusschen den Procureur en de Solliciteuren-Generaal bij het regtsgeding van den Koning van Engeland: en, nadat zijne kunde het Engelsche gemeenebest met zoo uitnemenden ijver op de plaats zelve gediend had, zien wij hem door zijne vrienden bevolmagtigd om naar zijn geboorteland weder te keeren als hun vertegenwoordiger, als Engelsch afgezant! Aldaar eindigde, naauwelijks aangekomen en op de meest onverwachte wijze, de Hollander zijne aardsche loopbaan. Zijne hoedanigheid was te zeer in het oog vallend om niet de opmerkzaamheid en de verontwaardiging van de Engelsche uitgewekenen tot zich te trekken. Eenige Cavalieren, razend geworden van Koningsgezindheid en hartstogt, wetende hoe onvermoeid DORISLAUS zich bezig had gehouden met de onvergelijkelijke, door de wereld aanschouwde, ontknooping van het staatkundige treurspel ten uitvoer te brengen, wreekten de schavottering van hunnen vorst door eene onvergeeflijke misdaad — de misdaad van moord. Een bende wierp zich in zijn vertrek, op het oogenblik dat hij aan het avondeten was, en maakte den gezant van het nieuwe gemeenebest af. Die vreemdeling moet een overwigt in de regering bezeten hebben, dat nog niet geheel opengelegd is; men had hem op den meest vertrouwelijken voet over de gebeurtenissen der tijden geraadpleegd en wel bijzonderlijk omtrent het verrigten der allerverfoeilijkste daad van de toen magthebbenden. Dit bleek door het besluit van de overheerschende partij om hem eene begrafenis van landswege te vergunnen, eene begrafenis door den Raad van State, de Regters en het gansche Parlement bijgewoond. Dit eerbewijs „aan den schurk, die het regtsgeding tegen den Koning had bestierd" is door EVELYN te boek gesteld. Men heeft ten gunste van DORISLAUS aangevoerd, dat hij niet gesproken heeft bij de vierschaar, voor wie een Vorst te regt had gestaan. Het is waarschijnlijk dat hij als vreemdeling de taal der balie niet zoo magtig zal geweest zijn, om tot hen, die het Engelsche volk werden geheeten, bij eene zoo ontzaggelijke gelegenheid, het woord te rigten. Bovendien, zij, welke men in het bezit der opperste magt had gedrongen, kunnen ook nog eenige luttele overblijfselen van betamelijkheids-gevoel hebben overgehouden, en bezwaarlijk hebben verlangd dat een vreemdeling, met buitenlandschen tongval, vóór het Engelsche volk en tegen hunnen

Souverein pleiten zou. Maar was DORISLAUS minder bedrijvig omdat hij stil zweeg? Als regtsgeleerde was hij het meest bevoegd, om de aanklagt, hoe zij dan ook geweest zij, op te stellen; en, bij het regtsgeding zelf, speelde hij zulk eene voorname rol, dat wij, op de teekening, den Hollandschen doctor zien, staande tusschen den Raad van het gemeenebest, COOKE en ASKE. Zoodanig is de levensschets van Doctor DORISLAUS, een uitlander, die meer bezig is geweest in de geschiedenis van Engeland, dan uit de Engelsche geschiedenis blijkt.

En zooverre D'ISRAELI. Mag ik, na van uw Maandwerk zoo ongewoon veel plaats te hebben gevorderd, hier de vraag aansluiten, of in het Britsche Museum nog brieven door, of aan hem, geschreven, bewaard zijn? EEN KLEPT.

Borger's „aan den Rijn". In de *Vaderl. Letteroef.* van 1838, bl. 297 en 797, hebben de Heeren, M. VAN DEN BRANDELER, Med. Doct. te Dordrecht, en J. G. H. REUDLER, Grieksche overzettingen van dit gedicht gegeven. Ik zag tevens dat er nog vertolkingen van waren gemaakt in *vijf andere* talen. Is er ook iemand bij de lezers van DE NAVORSCHER, die mij kan berigten waar die vertalingen te vinden zijn?

Zeker is het een buitengewoon verschijnsel, wanneer aan eenigen letterarbeid eene dergelijke eer te beurt valt, en het kan tot bewijs verstrekken der waarde van het gedicht. Zijn er nu in de Nederlandsche poëzy meer zulke voorbeelden als dat, waarvan de geschiedenis van BORGER'S *Aan den Rijn* tot zijnen roem gewag maakt?

Ik bedoel hier niet eene vertolking in *ééne* enkele, maar in vier, vijf of zes talen. B. B. B.

Het geslacht van te Water. Het geslacht van TE WATER bloeide reeds in 1292 te *Elburg* en is sedert aldaar tot in de laatste helft der 18de eeuw bestendig in de Regering dier stad gebleven. Een Burgemeester aldaar had tot zoon HENDRIK DITHMARI TE WATER, die sedert 7 October 1621 te *Lutkegast*, vervolgens te *Tolbert* en eindelijk tot aan zijn overlijden, op den 12den Maart 1637, te *Midwolda* Predikant geweest is. Diens zoon WIGGERT en kleinzoon HENDRIK waren voorname kooplieden te *Amsterdam*. Laatstgenoemde, gehuwd met CATHARINA KEURST, liet eenen zoon en eene dochter na.

De dochter, ADRIANA TE WATER, is den 26sten Maart 1726 te *Zaamslag* getrouwd met den Heer Schepen JAKOB DE HOLLANDER, doch overleed aldaar reeds in 1727.

De zoon, WILLEM TE WATER, geboren te *Amsterdam* den 25sten Junij 1698, was eerst Predikant te *Zaamslag*, van 22 April 1725 tot 1 Julij 1742, en eindelijk te *Axel* tot aan zijn overlijden op den 26sten Maart 1764.

Den 16den Augustus 1726 trouwde hij, voor de eerste maal, met JOSINA BISCOP, en deze den 24sten Januarij 1736 overleden zijnde, hertrouwde hij, den 6den November 1738, met SARA VAN MIDDELHOVEN, die haren echtgenoot, bij zijn overlijden op den 26sten Maart 1764, met 4 eigene en 2 vóórkinderen, overleefde.

De 2 kinderen uit het eerste huwelijk waren:

1. JAN, geb. te *Zaamslag*, den .... December 1732.
2. HENDRIK CHRISTIAAN, geb. te *Zaamslag* den .... September 1734.

De 4 kinderen uit het tweede huwelijk:

3. JONA WILLEM, geb. te *Zaamslag* den 28sten October 1740.
4. JACOBUS CORNELIUS, geb. te *Zaamslag* den .... Junij 1742.
5. DINA ELIZABETH, geb. te *Axel* den .... Maart 1754.
6. WILLEM, geb. te *Axel* den 21sten Januarij 1757.

1. JAN TE WATER is gehuwd geweest met JOHANNA CATHARINA VAN DE SPIEGEL. Hij was eerst Pred. te *Vrouwepolder*, sedert 1758, en eindelijk te *Wemeldinge*, van 13 October 1765 tot aan zijn overlijden, op den ....

2. HENDRIK CHRISTIAAN TE WATER was eerst Schepen te *Axel*, en bekleedde vervolgens eenen aanzienlijken post op de kust van *Delmina*, waar hij overleden is den ....

3. JONA WILLEM TE WATER is gehuwd geweest met PAULINA CORNELIA MOUNIER, van 1766 tot aan haar overlijden op den 14den September 1814. Hij werd eerst Pred. te *Haamstede* den 25sten October 1761; te *Vere* den 20sten November 1763; te *Vlissingen* den 27sten October 1765; vervolgens Hoogleeraar in Wijsbegeerte en Vaderl. Geschiedenis aan de Doorluchtige School te *Middelburg* den 15den Maart 1780; eindelijk Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Kerkelijke Geschiedenis aan de Hoogeschool te *Leyden*, den 9den April 1785 en tevens Predikant bij die gemeente den 1sten Mei 1785. In 1815 als Hoogleeraar en in 1816 als Predikant *Emeritus* verklaard, overleed hij te *Leyden* den 19den October 1822.

4. JACOBUS CORNELIUS TE WATER was Klerk ter Griffie van de Ed. Mog. Heeren Staten van *Zeeland.*

5. DINA ELIZABETH TE WATER.

6. WILLEM TE WATER is gehuwd geweest met ALIDA DE BACKER, die haren echtgenoot overleefd heeft, en te *Leyden* den .... overleden is. Hij was eerst Predikant te *Vrouwepolder* sedert 21 Januarij 1781; vervolgens te *Hulst* sinds 1784, en werd in 1788 aangesteld tot Inspector van 's Lands gebenificeerde studenten aan de Hoogeschool te *Leyden*, in welke betrekking hij den 14den December 1831 aldaar overleden is.

Tot de aanvulling van dit geslachtsregister alle navorschers beleefdelijk uitnoodigende, voeg ik er nog twee leden van bij, zonder te weten in welke betrekking zij daartoe stonden, n. l. den 11den September 1801 overleed te *Leyden*, ten huize van Professor JONA WILLEM TE WATER, Mej. WILLEMINA CORNELIA DIGNA TE WATER, oud omtrent 38 jaar, woonachtig te *Yzendijke*, doch sedert 4 weken vertoevende bij hare zuster PAULINA TE WATER. B.

Aanhaling uit Aemilius Sura bij Vellejus Paterculus. CAJUS (of MARCUS) VELLEJUS PATERCULUS maakt in het VIde Hoofdstuk van het eerste boek zijner *Historia Romana* kortelijk melding van de *Assyriers*, en eindigt zijn berigt op deze wijs:

„AEMILIUS SURA, *de annis populi Romani. Assyrii* principes omnium gentium rerum potiti sunt, deinde *Medi*, postea *Persae*, deinde *Macedones*. Exinde duobus regibus, PHILIPPO et ANTIOCHO, qui a Macedonibus oriundi erant, haud multo post Carthaginem subactam, devictis, summa imperii ad populum Romanum pervenit. Inter hoc tempus et initium NINI regis Assyriorum, qui princeps rerum potitus, intersunt anni: MDCCCCXCV". — F. KRITZ oordeelt, volgens DELBINUS, dat bovenstaande niet de woorden van den historieschrijver zijn, maar slechts door eenen librarius als kantteekening aan den tekst bijgevoegd en door een tweeden er ingelascht. Want, 1°. het komt hem vreemd voor dat VELLEJUS, na over de tijdrekenkunde van gemelde volken te hebben gehandeld, weder tot hen zoude terugkeeren; 2°. het schijnt hem toe dat het gezegde van SURA die van VELLEJUS in 't geheel niet opheldert; 3°. dat een schrijver nimmer de woorden van eenen anderen, indien hij ze aanhaalt, zoo kort en afgebroken vermelden zal; 4°. dat VELLEJUS, van NINUS tot aan VINUCIUS, 1940 jaren rekent, SURA daarentegen 1995 enz. Bijna alle uitgevers van VELLEJUS (zegt KRITZ) en ook SALMASIUS hebben geoordeeld dat boven meêgedeeld stuk van SURA voor on-

echt moest verklaard en dus uitgelaten worden; VOSSIUS en TROEHLICHIUS hebben echter gemeend dat men het behouden moest. Nu vraag ik:

I°. Wie was en wanneer leefde deze AEMILIUS SURA?

II°. Wie zijn (behalve de reeds naar KRITZ opgegevenen) de weinigen, door wie deze aanhaling uit AEMILIUS SURA voor echt is verklaard?

III°. Zoude zij niet veeleer echt zijn? Bijaldien ja, op welken grond? C. A. C.

Silhouetten en satirike Vignetten; Bern, 1782 *en* 1785. Wie is de schrijver van een werkje in verzen en prosa, in twee zeer net gedrukte kl. 8°. deeltjes te Bern bij WALTHARD en BAUDARD, in 1782 en 1785 in 't licht verschenen, met silhouetten en satirike vignetten voorzien? Het eerste deeltje heeft tot titel *Schriften von*, en, in plaats van des schrijvers naam, zijn silhouette, een man van middelbare jaren, het haar opgemaakt, naar de mode van dien tijd, met een staart. Zij strekt nogmaals, in enkelen omtrek, tot onderteekening van de *Zueignungs-Schrift an die Physionomik;* welke luidt: „Holde und Scharfsichtige Göttin! Die Du vermuthlich ehmals dein Scepter von einem Pole zum andern gebietend strektest, und Millionen Silhouetten, vom Laubfrosch bis zum Weltbeherscher, von deinem durchdringenden Blik entziffert wurden, Ich nehme mir die Freyheit Dir dieses mein unbeträchtliches Büchlein in tiefster Demuth zu Füssen zu legen, und bitte Dich inständigst: dasselbe als einen schwachen Ausdruck meiner grenzenlosen Freude über deine Wiedereinsetzung in deinen alten Gerechtsame anzusehen. Wer weisz nicht, alles durchschauende Göttin! wie nachdrücklich Dich Hr. CASPAR LAVATER auf deinem alten Thron, der fast gar schon zusammenfallen wollte, niedergesezt hat, und was derselbe für Mühe und Kosten angewandt, deine Geseze und Statuten in dreyen groszmächtigen Quartanten (*) zu erörtern; Wie geringfügig also musz Dir nicht dieses armselige Büchlein vorkommen, worinn ich noch dazu gar nicht im mindesten als Schattenrichter aufzutreten mich unterwunden habe, und was für einen slechten Effekt musz es nicht nothwendig an deinen glänzenden Hofe machen! Da aber meine gehorsamste Zuneigung und tiefste Ergebenheit keines Zusatzes mehr fähig ist, so hoffe ich, dasz mein guter Wille denen Herkulischen Arbeiten anderer werde an die Seite gesezt werden. Uebrigens erspare ich Dir, Registerin aller Storchsnäbel der ganzen Welt, alle übrigen Betheurungen meiner Bewunderung und nie zu sättigenden Anstaunens, als völlig überflüssig, und berufe mich hierinn einzig und allein auf mein Profil, Der ich anbetend bin, Holde und Scharfsichtige Göttin, Dein unterthänigster.

Geschrieben in B**, den 14 Marz 1782, oder im achten Jahre nach dem Einfall der Silhouetten in Deutschland.

Het 2de deeltje heeft op den titel *Schriften*, B. A. D. II. 1785, en is de *Dedikation an den Wandsbecker Boten, genannt* Secum portans. L. J.

Epistles Philosophical and Moral. Wie is de schrijver van *Epistles philosophical and moral*, London, T. WILCOX, 1759... gr. 8°. Het zijn brieven in verzen met zeer geestige satirike vignetten. De *Epistle the first* begint aldus:

While zeal, beyond the grave, pursues
Whom priest and patriot abuse,
With some the foster-sire of lies,
Extoll'd by others to the skies,
ST. JOHN'S, thus sav'd and damn'd by fame,
An honour'd and a blasted name!
LORENZO asks, ingenuous youth,
What is, and who believes, the truth.

Komt hij voor bij BOUTERWECK, *Geschichte der Poesie*, of waar is hij elders vermeld en beoordeeld?

L. J.

Gedenkpenning door Michaut in 1820. In het jaar 1820 is door den Médailleur MICHAUT, toen te Brussel woonachtig, een keurige gedenkpenning vervaardigd, op welks voorzijde is afgebeeld het wapen van den koning der Nederlanden met den koninklijken mantel en de Willemsorde versierd. Op de keerzijde ziet men de hiervolgende portretten, altemaal in médaillons: 1. WILLEM I., Koning der Nederlanden. 2. WILHELMINA, Koningin der Nederlanden. 3. WILLEM, Erfprins van Oranje. 4. ANNA PAULOWNA. 5. FREDRIK, Prins der Nederlanden. 6. MARIANNE, Prinses der Nederlanden. 7. ALEXANDER I., Keizer aller Russen, en 8. FREDRIK WILLEM, Koning van Pruissen. Men zou gaarne weten wat aanleiding tot het slaan van dien gedenkpenning heeft gegeven, en of hij, destijds, tegen betaling verkrijgbaar was? Δ.

Velicken ook Velickers. Dit woord kwam mij in oorspronkelijke rekeningen uit de vijftiende eeuw — niet vroeger en ook niet later — herhaalde malen voor. Bij voorb. in een rekening van JOHAN DE JODE, hofmeester des hertogs van Gelre over het jaar 1436—1437, de volgende post: *Dinxdach na den Sondach Oculi* (d. i. 5 Maart) *reden mijn joncker van Gemen, die haeffmeister ende Vde Talholt van Rosendale to Veluwe wert in, omme te vertasten* (d. i. beproeven) *ende ondersueck te doen an den peynderen* (de schouten, belast met de uitoefening der voluntaire jurisdictie) *ende voert* (d. i. wijders, voorts) *an den gemeynen* VELYCKEN, *ruerende van den gelde dat vyt Velouwen in der Guylixsche vede, voer Bueren* (d. i. tot het beleg van Buren) *en voert dat grauegelt ende anders gegeuen was.* In een Stadsrekening van Arnhem over 1473 lees ik: *dynsdages op S. Mathijsauont* (d. i. 23 Februarij) *doe hertoch Arnt van Gelre starff, gesant enen bay* (d. i. bode) *tot Nijmegen an den drost van Veluwen, dat hij hier sold komen, soe die* VELIKEN *nyet geern hier en quamen grauen.* Nog een voorbeeld. De hertog had op de Veluwe eenen boschmeester aangesteld, aan wien, gelijk ook de naam te kennen geeft, het opzigt over de dominiale bosschen aanbevolen was. Daartoe behoorde ook de zorg, dat uit onderscheiden ambten zooveel vimmen of voeders hout (*rysvoeders* genoemd) aan 's hertogs hof afgeleverd werden, als waartoe ieder van ouds gehouden was. Nu verklaart de boschmeester WILHELM BORRE in zijne rekening over de jaren 1471—1473, dat *die* VELICKERS *gedient ende int hoff gefuert hebben, nae vytwisinghe des kerffstox tsamen* IIc XXXI *vymmen rijsf;* hij voegt daarbij, dat hij zelf *voir die* VELICKERS en ten hunnen koste, ook *nae vytwisinghe des kerffstocks*, voor den aanvoer van nog 134½ vimmen gezorgd had, en eindelijk, dat de dienst welke *die* VELICKERS binnen den tijd zijner rekenschap nog schuldig gebleven waren, bedroeg 374½ vimmen. — Ik acht het voorloopig onnoodig, deze voorbeelden met meerdere aan te vullen, maar vraag nu, of iemand dit woord *velicken*, dat ik nergens anders dan in rekeningen uit de vijftiende eeuw ontmoette, elders aangetroffen heeft; of iemand er mij de afleiding

---

(*) De hier bedoelde fraaije uitgave in het Hoogduitsch van LAVATER, vermeen ik dat hier te lande zeldzaam is. Bij deze gelegenheid zal het sommigen bibliophilen misschien niet onaangenaam zijn opplettend te worden gemaakt op eene reeds oude Hoogduitsche vertaling en uitgave van de werken van J. CATS, met geheel andere platen, zoo ik wel onthouden heb, dan de gewone. Slechts éénmaal is mij een exemplaar daarvan voorgekomen.

en de beteekenis van kan opgeven? Ik gis wel, dat er *Veluwsche huislieden* onder verstaan worden, maar het is bloot eene gissing. I. A. N.

Jan van Gent. In de *Beschrijving van de voorn. voortbr. der Natuur*, III, Amsterd. 1807, las ik het volgende: „*Doch de eijeren van de* Jan van Gent, „*een vogel die in het Noorden van* Europa *en* Amerika „*en inzonderheid op de* Schotsche Eilanden *menig*-„*vuldig gevonden wordt, en aldaar in de kloven der* „*rotsen nestelt, worden met een onbeschrijfelijk gevaar* „*uit de nesten in groote menigte gehaald, daar men zich* „*dan met touwen bij de steilste rotsen laat nederda*-„*len en zelfs over gespannen touwen van de eene rots* „*naar de andere kruipt, enz.*" Natuurlijk moest die vreemde benaming voor een vogel mijne aandacht tot zich trekken en daar ik haren oorsprong nog niet gevonden heb, zoo zag ik mij gaarne door de geëerde medewerkers aan dit maandschrift zoo naauwkeurig mogelijk ingelicht op de vraag: Waarom wordt de *Jan van Gent* aldus genoemd? H. W. K.

De Berg Athos en de Vorst. Onder eenige papieren die bij mij den scheurbak ontkwamen, vond ik dezen behartenswaardigen raad aan onbeschoft behandelden en gelasterden:

„Jadis, au mont *Athos*, un Monarque Persan
Écrivit une Épître en stile de Tiran,
Et le mont, pour répondre à cette extravagance,
En stile de Rocher se servit de *silence*."

Eene navolging daarvan, voor meer dan vijftig jaren beproefd, was deze:

„Eens gaf een Persisch vorst, waanzinnig op den troon,
Aan *Athos* trotsch bevel, in een' verheven toon,
Maar 't eenigst antwoord, dat hij kreeg
Was 't rotsgebergte waard — het zweeg".

Volgens het daarbij aangeteekende was de maker van dit Dichtstukje zekere vrijheer VAN BAR. Wie deze was is mij niet gebleken. Gaarne zou ik hiervan eenig berigt, door middel van DE NAVORSCHER, ontvangen. POMPONIUS.

Schaal en penning voor A. van der Muelen. Mij is eene schaal bekend van verguld zilver, in middellijn groot 20 Ned. duimen, bevestigd op een voetstuk hoog 15 duim, waarop onder anderen afgebeeld wordt een altaar, aan twee zijden het wapen van Antwerpen vertoonende. Om den rand staat: *S. P. Q. A.* ANDREAE VAN DER MUELEN, *ob egregiam operam in sopiendis dissidiis, quae religionis ergo ingruebant, gratitud. monument.*

Voorts een penning van verguld zilver, in middellijn groot 3,8 duim, hebbende aan de eene zijde het wapen van Antwerpen en daar onder: *S. Imp. Ter;* aan de andere zijde het randschrift: *Religione et Providentia* en tevens in het midden: ANDRIES VAN DER MUELEN. *Schepen. S. P. Q. A.*

Van welk jaar dagteekenen deze twee voorwerpen? Kan iemand hieromtrent eenige inlichtingen mededeelen? C. J.

David Petersen. DAVID PETERSEN moet een beroemd Toonkunstenaar geweest zijn en gebloeid hebben in het laatste der 17de eeuw, waarschijnlijk te Amsterdam. In de *Haagsche Mercurius, door* H. DOEDIJNS, *2den druk*, *Amst.* 1735 (de eerste is van 1697), Dl. I, bl. 360, wordt vermeld dat „de voor-„treffelijke Musikant PETERSSE zulke harmonieuse „variatiën gemaakt heeft op het Vaderlandsch deun-„tje: Ik sag CECILIA komen, Met bloemtjes in haar „handt." — De tooneeldichter A. ALEWIJN droeg zijn Bly-Eindend Treurspel *Amarillis* (Amst. 1693) aan hem op. Hij noemt hem aldaar „ *Grootmeester in* „*de Musykkunde en Snaarenspel*" en zegt dat PETERSEN „*de bekoorlyke* CICILIA, *een werkstuk, in allen* „*deelen doorwrocht, met goddelyke snaargedachten* „*verrykt heeft.*" — In de *Oude Vlaemsche Liederen*, *uitgegeven door* J. F. WILLEMS, *Gent*, 1848, wordt dit volkslied met de muzyk gevonden, doch de bron van beiden niet opgegeven.

Is nu die muzyk van PETERSEN en zijn er van dien Nederlandschen Componist meer bijzonderheden bekend? J. J. NIEUWENHUIJZEN.

Fransch Raadsel. DE NAVORSCHER is geen raadselboekje en evenwel sluit hij zijne bladen er niet altoos voor, gelijk nog deze jaargang bewijzen kan. Hij zal ook hier niet al te moeilijk zijn, waar het *devine* van het onderstaande een wezentlijk en opregt gemeend verzoek behelst. Vroeger toch is van dit raadsel, berustende bij een der adellijke geslachten des vaderlands, het antwoord bekend geweest, doch toen, later, de sleutel er van wederom zoek geraakt was, heeft niemand hem ooit weêrgevonden, waarom wij zoo vrij zijn door middel van DE NAVORSCHER, de nasporing aan de scherpzinnigheid des publieks aan te bevelen:

Au sud ainsi qu'au nord, lorsqu'on me voit paraître,
Le voilà! se dit-on d'une commune voix.
Je suis aimable et doux, mais hargneux quelquefois,
Et quoique armé souvent de ma flûte champêtre,
Je suis admis dans le palais des rois.
Des dames recherché, j'aime à me faire attendre;
Je porte cependant un coeur facile et tendre,
Mais par malheur, quoique discret,
Le public de mes feux a toujours le secret.
Pour mieux t'aider à me connaître,
Je dirai plus. Huit pieds forment mon être;
En les décomposant, tu trouves, cher lecteur,
Un prophète fameux, des chrétiens la terreur;
L'homme privé d'esprit; un amas d'eau dormante;
Deux fleurs que dans l'été l'on donne à son amante;
Une carte au boston qu'on désire toujours;
Un mot qu'on aime tant dans ses tendres amours
— Or ce mot est latin —; un berger de la fable,
'Ecartant tous les coups d'un rival redoutable;
Trois notes de musique; un peintre consommé,
Dans la caricature à bon droit renommé;
Un meuble aux paresseux toujours bien nécessaire,
Et qu'ils foulent souvent, quand ils n'ont rien à faire;
Un prétendu hasard; et le doux mouvement
Qu'une belle fait naître au coeur de son amant;
L'endroit où du vaisseau se trouve la cabine;
Deux pronoms personnels — Mais c'est assez: devine!

Het geslacht van Wouw, dus naar het Noord-Brabandsche dorp en zijne vroegere heerlijkheid genoemd, bloeide reeds in de 16de eeuw, en heeft zich uitgebreid in eene talrijke nakomelingschap, met de aanzienlijkste familiën onzes vaderlands door aanhuwelijking verbonden. De wapens der VAN WOUW's hebben weleer gehangen in het evenzoo geheetene dorp, in de Kloosterkerk te 's Gravenhage, mitsgaders in de kerk te Wateringen.

Meestal waren de mannelijke voornamen der leden van dit geslacht: JACOB en HILLEBRAND en, ten jare 1622 of vroeger, was HILLEBRAND JACOBSZN. VAN WOUW drukker te 's Hage.

Men stelt er belang in te weten:

1°. Hoe de stam der VAN WOUW's uit het bezit van zijne heerlijkheid is geraakt en wanneer?

2°. Hoe de wapens, die in de voornoemde kerken waren opgehangen, er ingekomen zijn, op welken tijd? hoe zij er uitzagen; waar zij gebleven zijn?

3°. Of er ten huidigen dage nog VAN WOUW's leven; zoo ja, waar? C. J. H.

Andelius. Ik herinner mij, in vroegere jaren, meer dan éêns te hebben hooren spreken over zekeren ANDELIUS, die zich, tijdens en met betrekking op de kerkhervorming, hier te lande eenige vermaardheid zou hebben verworven. Hoewel ik er thans verscheidene werken over nagezien heb, zoo heb ik tot dusverre nog geene berigten hem aangaande kunnen opsporen. Zou een der Heeren Navorschers mij ook eenige bijzonderheden omtrent bovengenoemden persoon kunnen mededeelen? P. Q. R.

Antwoorden.

Nederlandsche Nieuwsbladen (II.; bl. 29, 61, 94); *Opregte Haarlemsche Courant* (II.; 29, 96); *Haagsche Courant.* Ofschoon reeds vermeld is geworden dat het vroegste exemplaar van de nog bestaande *Haarlemsche Courant*, er een is van den 19den Mei 1665, heb ik alle reden te vermoeden, dat zij veel eerder moet zijn verschenen.

Een onderzoek in het Stedelijk Archief te *Haarlem*, zou de zaak tot eene beslissing kunnen doen geraken. De nasporing in Belgie toch, over een soortgelijk onderwerp en meer van dien aard, is met wenschelijke gevolgen bewerkstelligd.

Om een voorbeeld te geven van de » reputatie", welke de *Haarlemsche Courant* op den 10den Februarij 1666 reeds heeft bezeten, leze men de oorspronkelijke brieven van J. BOREEL aan R. VAN KINSCHOT enz., voorkomende in den *Codex Diplomaticus Neerlandicus*, van het *Hist. Genootschap* te Utrecht; 1ste deel, A°. 1851, bl. 67, alwaar BOREEL zegt: » Schrijft mij eens van alles, want wij hoo» ren van veele saecken, doch met weynich » sekerheyt, ende ik houde de *Haerlemse Cou» rant* voor de *beste*" (*Brieven*).

Over de Nieuwsbladen raadplege men het artikel van den Heer C. KRAMM, in de *Kronijk* van gemeld Genootschap; A°. 1847, bl. 68; alwaar opgeteekend staat van den Heer B. W. WTTEWAALL, te Leyden, dat hij er heeft, waarvan de oudste tot den 13den Maart 1623 opklimt.

Voorts vermeldt de Heer C. KRAMM, dat de *Haagsche Courant* reeds vóór den 13den Mei 1619 bestaan heeft. . . ELSEVIER.

Nederlandsche Nieuwsbladen; Leydsche Courant. BJÖRNSTAHL meldt in zijne *Reizen door Europa en het Oosten*, V. 87, dat er te *Straatsburg*, in het Stads-Archief bewaard wordt eene verzameling der eerste nieuwstijdingen, die in Europa uitgekomen zijn, onder den titel: *Nouvelles ordinaires de divers endroits.* De eerste, die hier gevonden wordt, is aan het hoofd geteekend: Parijs, den 19den December 1631, en met getallen op den kant, 1, 2, enz. De President HÉNAULT beweert, dat de eerste tijdingen door RENAUDOT, te Parijs, uitgegeven zijn.

Indien er nu Couranten zijn van 1600 en 1628, gelijk op bl. 96 vermeld wordt, dan zou men vermoeden kunnen, dat de Fransche *Nouvelles* navolgers der Nederlandsche *Loopmaren* geweest zijn, hoewel het Fransche *Courant* dit schijnt tegen te spreken.

Mijne aanteekeningen melden, dat de *Leydse* Courant haren oorsprong heeft van FELIX DE CLOPPER, Coffyschenker te Leyden, die den 19den November 1719 het eerste Nommer uitgaf. Doch de autoriteit is niet vermeld.

E. A. P.

Cornelis Vermuyden (I.; bl. 17, 35, 163). Zijn geslachtsnaam komt in lateren tijd voor op de Regeringslijsten van Rotterdam; want Mr. JOHAN WILLEM VERMUYDEN was in 1678 Vroedschap aldaar. Zijn wapen, gekwartierd, heeft, 1 en 4, een veld van azuur, beladen met twee chevrons en drie starren, twee boven en een onder, van goud; 2 en 3, een klimmenden geitenbok van sabel, op een veld van zilver; — hierdoor wordt, dunkt mij, het vermoeden versterkt, dat ook CORNELIS voor een Hollander mag gehouden worden.

V. D. N.

Beeren (II.; bl. 61). Dat woord *beeren* voor *rekeningen* was in mijnen studententijd, loopende van 1820—1827, niet bekend, kwam mij althans toen nimmer voor.

V. D. C.

Oude namen van landen en steden (II.; bl. 30, 97).

Friesland.

Dokkenburg,	thans Dokkum.
Bolswina stad,	» Bolsward.
Harligastate,	» Harlingen.
Metzel-wier! (tegen zee doorbraak)	» Metzelawier.
Vroonacker of -ekker, Heilige of Godsakker,	» Franeker.
Uitjong of Tuitekom, uitgang der voormalige middelzee of Boerdiep,	» Berlikum.
Ylostins,	» Ylst.
Stavo stad,	» Stavoren
Lieuwe-, waarts of naar Lieuwe den waard,	» Leeuwarden.

Groningen.

Gruningen naar Gruno,	» Groningen.

Noord-Holland.

Euningenburg,	» de Zijpe.
Heer Lem 's slot,	» Haarlem.
Merkenhove,	» Marken.

J. T. D. H.

Oude namen van landen en steden. De hier gegevene lijst zoude met een aantal andere namen kunnen vermeerderd worden uit het opstel van onzen kundigen landgenoot L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Over den oorsprong en de beteekenis der Plaatsnamen in Gelderland*;

alsmede uit de geleerde Verhandelingen van den Heer P. C. MOLHUYSEN, *Over de Anglen in Nederland* en *Anglo-Saksische namen en woorden*. Deze stukken zijn voor den vrager onmisbaar. Hij kan ze vinden in NIJHOFF'S *Bijdragen voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidkunde*, deel 3, 4 en 5. P. N.

Aardappelen (II.; bl. 31). Ik zou op deze vraag niet zijn teruggekomen, ware het niet dat men de wijze, waarop C. CLUSIUS (in 1593 als hoogleeraar te Leyden benoemd) aan de aardappelenplant geraakt is, minder juist had voorgesteld.

De Archivarius GACHARD leverde in de *Bulletins de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique;* 1847, Tom. XIV, 1e partie, p. 224; eene belangrijke bijdrage, getiteld: *Notes historiques sur l'introduction, en Belgique, de la culture des poires et des pommes de terre*, alwaar hij zegt:

On croit que les premières pommes de terre importées dans les Pays-Bas, l'ont été, du XVIe Siècle, par CHARLES DE L'ECLUSE, médecin d'*Arras*. On raconte aussi qu'en 1620, les religieux chartreux ayant été obligés de quitter l'Angleterre, l'un d'eux, le père ROBERT CLARKE, surnommé le *Virgile Chrétien*, en apporta des pommes de terre, qui furent plantées dans les environs de Nieuport. *Mais ces faits ne sont pas appuyés de preuves.*

Tegen deze laatste bewering is de *Baron* DE REIFFENBERG opgekomen, en heeft den twijfel van GACHARD, in dezelfde *Bulletins*, 2e partie, p. 361, wederlegd, zeggende:

» Or, le chap. 52 du liv. IV. *de Rariorum plantarum historia, Antverp.*, PLANTIN, 1601, in fol. p. 79—81, traite spécialement de la pomme de terre que CLUSIUS appelle *Arachidna Theophrasti, forte Papas Peruanorum.* Après en avoir donné une bonne et exacte figure, le célèbre botaniste fait l'histoire de ce tubercule. On y remarque les passages suivants:

» Primam hujus stirpis cognitionem acceptam fero N. V. PHILIPPO DE SIVRY, Dno de Walhain et praefecto urbi *Montium* in *Hannonia Belgicae*, qui ejus bina tubera cum fructu *Viennam Austriae* ad me mittebat sub initium MDXXCVIII (1588), sequente autem anno rami ejus cum flore picturam. Is a familiari quodam legati pontificis in Belgio se accepisse scribebat anno praecedente, TARATOUFFLÉ nomine. Mittebat deinde ad me JACOBUS GARETUS junior integrae stirpis iconem Francofortum... Unde primum nacti sint *Itali*, ignorant: certum autem est vel ex Hispaniis vel ex America habuisse.

Mirari autem subit, cum tam vulgaris et frequens esset in quibusdam, ut aiunt, locis Italiae, ut ejus tuberibus cum vervecina carne coctis, non secus ac rapis et pastinacae radicibus vescerentur, imo etiam suibus in pabulum cederent, hujus stirpis notitiam tam sero ad nos pervenisse; illud autem magis mirum Patavinae Scholae fuisse ignotam, antequam amicis, qui Patavii medicae arti operam dabant, Francofurto ejus tubera mitterem. Nunc vero plerisque Germaniae hortis satis vulgaris est facta, quandoquidem adeo foecunda est.

CLUSIUS inclinait à croire que le *Solanum tuberosum* de LINNÉ n'avait pas été ignoré des anciens, de là le nom qu'il lui attribue. Plus haut, il dit qu'il communiqua de la semence de pomme de terre à son ami JEAN HOGELANDE.

Il résulte de ce qui précède que CLUSIUS avait dû, dès l'année 1588, la connaissance de ce précieux végétal au Sieur DE SIVRY, Seigneur de *Walhain* et gouverneur de Mons; et que celui-ci la tenait d'un ami du nonce apostolique aux Pays-Bas.

Il en résulte encore que, quoique la pomme de terre fût très-commune dans certains cantons de l'Italie, l'université de Pavie (voilà bien les savants de profession!) n'en avait point entendu parler avant que CLUSIUS en eût envoyé quelques échantillons aux amis qu'il comptait parmi les professeurs de cette ville, et qu' à l'époque où CLUSIUS écrivait, la pomme de terre était assez répandue dans les jardins de l'Allemagne.

Une dernière conséquence à tirer de tout ceci, c'est que PAQUOT, dans ses mémoires, HUZARD, dans une note sur OLIVIER DE SERRES, et plusieurs se sont trompés en affirmant que CLUSIUS avait reçu la pomme de terre de GERARD, botaniste anglais, qui l'avait cultivée dans ses jardins à Londres, et à qui DRAKE, de retour de ses voyages, l'avait donnée en 1586, etc.

Zie over dit artikel: Mr. VAN HULTHEM, *Discours sur l'état ancien et moderne de l'agriculture et de la botanique dans les Pays-Bas*, Gand 1817, p. 21—25. .. ELSEVIER.

Zon, *waarom vrouwelijk* (I.; bl. 56, 85). In het gothisch bestond, nevens het mannelijke *sunna*, nog een vrouwelijk *sunnô*, waartoe ons *zon* kan gebragt worden. (W. G. BRILL, *Holl. Spraakleer*, bl. 334.)

J. H. VAN DALE.

Trekbrief met de kroon (I.; bl. 58; II.; bl. 32). De gissing van CONSTANTER wordt ten volle bevestigd door de volgende plaats uit BUDDINGH (*Verh. over het Westland*, 341): » Ook troffen wij nog andere feestgebruiken, dan die met den *boonen-koek*, aan; doch ook deze schijnen eene bruidswerving, verloving, of het te zamen voegen van koning en koningin, ten doel te hebben. Zoo b. v. het uitventen en uitroepen van *konings-brieven*, die des avonds van den feestdag aan stukken gesneden, opgerold, aan de leden des gezelschaps

werden aangeboden. »» Die dan het papiertje krijgen, waarop *koning* of *koningin* staat, worden dien avond met groote statie geëerd, en zitten naast elkander aan de tafel. Die dat van *kok* trekt, moet, wie hij ook zij, het eten opbrengen. Hij, in wiens handen het papiertje valt, waarop *zot* staat, is verpligt het gezelschap dien avond met allerlei poetzerijen te vermaken." " (MARTINET en VAN DEN BERG, *Gesch. voor Kinderen*, V., 197)."

N. P. BIBLIOPHILUS.

Gapers (II.; bl. 63). Betrekkelijk de Gapers leest men bij SCHELTEMA, *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, 4de deel, 2de stuk, bl. 238; in de Verhandeling: *Geschiedenis van de Dagelijksche kost in de Burger-Huishoudingen :*

De Apothekers waren vroeger doorgaands Stads ambtenaars, weshalve aldaar het Stadswapen of het Stadsschild werd uitgehangen, zoo als het nog in de Noordelijke gedeelten van Duitschland plaats heeft, alwaar ook des morgens de reunie der Schnapsbrüder und Lustigmacher bij de Apothekers te vinden is.

Toen de winkels der Drogisten, nevens die der Apothekers opkwamen, verlangden de eersten eenig aandeel in de dagelijksche voordeelen, en zetten derhalve het kopstuk van den Stadsdienaar voor het venster, gekleed in het liverei der stad, en wel met bellen (zie *Charterboek*, V, bl. 1117) aan de kap, van waar hij vervolgens den naam van Stads nar of Stads Gek bekomen heeft; van hier waarschijnlijk de lagchende gapers met bellen, voor de winkels der Drogisten.

B. J. A. M.

Het kruis op munt en steen vóór het Christendom (II.; bl. 65). Vóór het Christendom is mij het kruisteeken op geene munt ter wereld bekend. V. D. C.

Ruitvormige schilden (I.; bl. 123, 177, 207). De vraag, omtrent den oorsprong der ruitvormige schilden, voor ongetrouwde vrouwen gebezigd, is nog niet op voldoende wijze opgelost. Mag ik haar nogmaals der opmerkzaamheid van DE NAVORSCHER aanbevelen? Wel heb ik er van hooren gewagen, dat men ze het eerst door adellijke nonnen gedragen vindt, welke zich, om den vorm te staven, op een' tekst uit het *Oude Verbond* beriepen, doch welke deze aangehaalde bijbelspreuk en van welken tijd hare toepassing oorspronkelijk zij, is mij een raadsel gebleven.

SABACCO.

Avondmaalsviering zonder wijn (I.; bl. 130, 180, 208, 265). Onder de menigvuldige verklaringen van den *oorsprong* der onthouding van den kelk aan de leeken, schijnt mij de volgende, welke NEANDER in zijne *Kirchengeschichte*, III, aangeeft, de beste; namelijk dat elk in de 2de en 3de eeuw onzer jaartelling, een gedeelte van het gewijde brood des avondmaals mede naar huis nam, ten einde het aldaar, en wel dagelijks, te vieren. Op iederen eersten dag der week werd het, in de gemeente, wel is waar onder de *beide gestalten* gebruikt, maar het was niet mogelijk dat aan elk van den *wijn* iets werd afgestaan voor 't huisselijke nachtmaalsfeest. Zoo mag wel van lieverlede de *mogelijkheid* ontstaan zijn, om brood en wijn in het gebruik te scheiden.

NILUS.

Op kusting houden (I.; bl. 155, 212, 266). In de *Keure van den lande van Zeeland*, door den Aartshertog PHILIPS *van Oostenrijk*, in den jare 1495 gegeven, wordt in het tweede kapittel gehandeld over materiën possessoir en petitoir, over praescriptiën en den aard der leengoederen in Zeeland, over erfgoederen, huizen, hovingen, scheidingen, deelingen, uiterste willen, schottingen, voogdijen en momboirschappen, gemeene lands- en plaatsrekeningen, verdeelde schout-ambachten en *kustingen*. Hierover luidt art. XLI als volgt:

» Item, soo wie den anderen schuldigh is custing te doen, die sal se hem doen met syne magen, ende heeft hy geene binnen den lande, hy brengese van buyten 's landts, ende oft gebeurde, dat eenige van syne magen en wilden dese custinge niet met hem doen, soo sal hy tot synen Prochi-pape gaen, die sal manen onder den stoel, dat hy syne magen niet en sal brengen in eenigh onrecht, ende dan soo sullen die onwillige magen met hem doen die custinge en willen syt noch niet doen, soo sal hy ten naesten Sondage brengen andere magen in de stede van den onwillighen, die met hem doen sullen die custinge. Die den anderen is schuldigh een custinghe te doen voor den Grave, ende hy syne magen met hem heeft, soo sal hy se doen al te handt, ende ist sake dat syn magen daer niet en syn, soo sal hyse doen als de Grave wil. Ende waert, dat diegene, die aldus custinge schuldig is te doen, geen magen en hadde, soo sal hy selve alsoo veel eeden doen, als hem van syne magen gebreken; magen ten derden lede sullen custinge doen, wel-verstaende, dat men niemandt tot custinge wijsen en sal, dan in ghebreke van proeven."

Het blijkt hieruit, dat de bepaling van KILIAAN, *kusting-eed*, *zuiveringseed*, minder juist is; ook hier was de eed slechts een subsidiair regtsmiddel. Het doen van kusting kwam dan eerst te pas, wanneer er geen volkomen bewijs was; nu deed men kusting met zijne magen, die zich persoonlijk moesten borg stellen; waren er echter geene magen, dan ver-

ving de *juratoire cautie* de *cautie per fidejussores*. Het doen van kusting kon niet alleen gevorderd worden bij onvolkomenheid van bewijs, maar had meer bepaaldelijk plaats in het volgende geval, waaraan het tegenwoordige *op kusting houden* zijnen oorsprong zal verschuldigd zijn. Men deed namelijk kusting door borgen, *tot zekerheid van den schuldenaar*, voor het geval, dat de schuld andermaal mogt worden uitgekeerd; dan kon de schuldenaar, *die betaald had*, of wie anders op den borgtogt aanspraak mogt kunnen maken, daaruit zijne schade verhalen. (Zie SMALLEGANGE, *Cronijk van Zeeland*, 342. sqq.) J. H. DE ST.

Wapens door onadellijke personen gevoerd (I.; bl. 161; II.; bl. 36, 37, 100). Als een antwoord op de bemerking van J. B. R—p. moge dienen, dat, wanneer van *edellieden* gesproken wordt, daarmede bedoeld worden personen, door de bevoegde autoriteit *erkend* als te behooren tot adellijke geslachten; — deze alleen hebben *regt* om hunne zóó erkende adellijke wapens, dat zijn: wapenschilden, met adellijke teekens versierd, openlijk te voeren.

Hij derhalve, die een met adellijke teekens versierd wapen openlijk voert, zonder te kunnen bewijzen dat hij tot den adelstand behoort, of door bijzondere vergunning het regt verkregen heeft om dergelijk wapen te vertoonen, begaat in principe eene wederregtelijke daad. Indien niet-adellijke personen een familiewapen geërfd hebben, zal, behoudens zekere voorwaarden, het *eigendom* daarvan hun niet betwist worden, maar zij kunnen nimmer het *regt erven* om *adeldom* te beweren, onder welken vorm ook, wanneer hunne bevoegdheid daartoe door geenerlei bewijs is te staven.

Menigvuldige voorbeelden zouden kunnen vermeld worden, tot welke zonderlinge misbruiken, ten dezen opzigte, sommige personen, in hunne verblindende ijdelheid, vervoerd worden. Dit zou echter het minste nadeel zijn, indien ook niet, te gelijker tijd, de beoefenaar der geslachtkunde tot dwaling en onzekerheid gebragt werd. A. A. A.

Wapens door onadellijke personen gevoerd. J. B. R—p. is gedeeltelijk door de ontvangen inlichtingen voldaan, maar het schijnt hem toch niet aangenaam dat al wie niet van adel is, en derhalve zijn wapen ook niet heeft laten registreren, zich nooit op dat wapen als op een onschendbaar eigendom zal kunnen beroepen. Dat denkbeeld van *eigendom* geeft mij aanleiding om hier nog eenige beschouwingen over dit onderwerp in het midden te brengen, en wel, in de eerste plaats, de vraag: kan het voeren van een wapen, dat sedert eeuwen her een onadellijk geslacht heeft onderscheiden, (van de zoodanige zijn er in ons land van het grootste aanzien) worden aangemerkt als een eigendom dat men bezit, of ook als een verkregen regt? — Ik veronderstel dat het antwoord ontkennend zal wezen. — Maar indien men er nu prijs op stelde, en een *aantal* personen en familien zouden dit doen, waarom dan niet zoodanige vergunning toegekend, tegen betaling van een fiksch regt, ten behoeve van 's Rijks schatkist? Men lagche niet over die vraag en spreke niet van verouderde begrippen, in een tijd dat het gebruik der wapens welligt menigvuldiger is dan ooit; dat de familie-portretten tegen hooge prijzen worden opgekocht — waarom? — om in Noord-Amerika, dat land van vrijheid en gelijkheid, tot versiering van vertrekken *à la renaissance* — zoo niet tot vermoedelijke blijken van een oud en aanzienlijk geslacht, te dienen!! Waarom zulk een middel van belasting verwaarloosd, als het strekken kon om 's Rijks schatkist te stijven? Ook zoude men niet slechts, tegen betaling daarvan, bestaande wapens moeten registreren, maar ook nieuwe wapens verleenen aan hen, die zulks mogten aanvragen, zoodat een ieder, in dit geval, hetzelfde regt en dezelfde bevoegdheid zou hebben. Zoo iets bestaat, meen ik, in Engeland, en gaarne zoude ik, in dit opzigt, iets van het *Engelsch Heraldiek Collegie* wenschen te weten, waartoe DE NAVORSCHER welligt, door zijne betrekking tot het Tijdschrift: NOTES AND QUERIES, meer dan een ander in de gelegenheid zal zijn. —d.

Gutta Percha (I.; bl. 156, 295; II.; bl. 34, 60). Op de vragen, betrekkelijk deze plantenstof, door H. W. op bl. 60 gedaan, diene tot inlichting: dat de botanische naam van den boom, welke de *gutta percha* oplevert, in het *Supplement zu* PIERER's *Universal Lexikon* Bd.I., Altenburg 1851) wordt opgegeven als: *Isonandra Gutta* (Tuban), welke tot het geslacht der Sapotaceën behoort. Een botanicus, THOMAS LOBB, heeft kopijen dezer plant geleverd, en ook kleine stukken van het g. p. hout naar Engeland overgezonden. Het is zeer week, zwamachtig licht van kleur, en over de lengte met buizen voorzien, waarin de *Gutta Percha* is opgesloten, en welke zich in het hout als donkere strepen voordoen. Volgens de berigten van den geneesheer TH. OXLEY, is de Tuban 60 à 70 voeten hoog en 2 à 3 voeten dik. De bloemen zijn hoekvormig (winkelständig) en hebben korte gekromde bloesemstengels aan de uiteinden der twijgen. De bladen, ongeveer 4 duim lang, zijn lederachtig, afwisselend, verkeerd eirond, lancetvormig, aan de oppervlakte licht groen en van onderen digt met korte roodbruine haren bezet. OXLEY heeft aan den boom geene vrucht kunnen ontdekken.

De veronderstelling, dat de Indianen den

boom, welke hun de Gutta levert, niet aan de Europeanen zouden willen bekend maken, berust misschien op hunne, inderdaad niet navolgenswaardige handelwijze, om de bedoelde stof te winnen. Zij vellen, namelijk, de boomen, welker gom zij willen inzamelen, en berooven zich daardoor van de voordeelen, die zij anders in latere jaren van dezelfde plant hadden kunnen verwachten; hetgeen welligt het denkbeeld heeft doen ontstaan: dat zij liever hunne bosschen uitroeijen, dan, door hunne fraaije Tubans te sparen, de Europeanen in het geheim van dien tak hunner nijverheid in te wijden. Tegenwoordig echter is men begonnen de *Isonandra Gutta* af te tappen, op dezelfde wijze als men het *Gummi elasticum* uit de *Siphonia elastica* trekt.

Bij deze laatste bewerking levert een volwassen boom, welke geveld zijnde niet meer dan 20 à 30 Eng. ponden *Gutta percha* bevat, in acht dagen tijds 84 Eng. ponden. Na deze aftapping wordt de opening in den boomstam met eene pen van hetzelfde hout gedigt, en behoudt de *Tuban* een krachtvol gezond aanzien; zoo dat hij na eene vierjarige rust, andermaal eene gelijke hoeveelheid sap kan opleveren.

Wie begeerig is meer te weten aangaande het gebruik en de eigenschappen der *Gutta percha*, raadplege MEYER'S *Conversations Lexicon* op het woord. S. F. K.

Dichtgezelschap »*Laus Deo Salus Populo*" (I.; bl. 188, 301; II.; bl. 38). Volgens S. BLAUPOT TEN CATE, *Geschied. der Doopsgez. in Holland, Zeeland, Utrecht en Gelderland*, 2de deel, Amsterdam 1847, Bijlage I, bl. 214; waren de leden van dat kunstlievend genootschap, welke de bekende Psalmberijming bezorgd hebben: ASSCHENBERG, DE BOSCH, A. HARTSEN, VAN MERKEN, MEIJER, PATER, ROULLAND en VAN WINTER. J. V. d. BAAN.

Blasoen; Het Wapen van Lockhorst, van de Voord en Barre (I.; bl. 220, 313, 335, 363; II.; bl. 40, 103). Dat in het geslachtswapen van LOCKHORST een St. Andrieskruis voorkomt, en geen andere figuur, is boven allen twijfel verheven, en mij reeds vier jaren geleden volkomen toegestemd door den schrijver van het *Handboek voor den Nederlandschen Adel*, welke verklaarde bij zijne beschrijving van dat wapen, die van anderen (welligt van DE FRANCQUEN) gevolgd te hebben, daar hij er geene betere voor wist.

Een geruit St. Andrieskruis van negen stukken, *Sautoir losangé de neuf pièces*, is het niet, want de ruiten (*losanges*) zouden in dat geval elkander slechts met de punten mogen aanraken en bovendien uit negen onderscheidene stukken *moeten* bestaan.

Eene eenvoudige beschouwing van het wapen overtuigt den opmerker dat het slechts één stuk is, hetwelk den vorm heeft van een St. Andrieskruis, en als zoodanig op het schild geplaatst is.

Waren de daaraan zich bevindende ronde insnijdingen klein en in grooten getale (*sans nombre*) zoo zoude het een gekarteld St. Andrieskruis (*Sautoir engrellé*) zijn; maar juist hierin zit de zwarigheid; de insnijdingen zijn groot, en op iedere zijde van elken arm slechts twee in getal en daarenboven een in iederen hoek, in het geheel ten getale van twintig; een gekarteld St. Andrieskruis (*Sautoir engrellé*) is het dus niet. De vraag van Q. schijnt de begeerte aan te duiden om den wetenschappelijken naam (*terme de blason*) van het bedoelde kruis te weten; en uit de onderscheidene ingekomen antwoorden blijkt, dat zoodanige wetenschappelijke naam onbekend is, en waarschijnlijk niet bestaat, des te waarschijnlijker niet, wijl het onderwerpelijke wapenstuk eenig in zijne soort is, en buiten de geslachten van LOCKHORST, VAN DE VOORD en BARRE, zie N°. 302, 547 en 52 der *Wapenkaart der Edele en Aanzienlijke Geslachten van Utrecht*, door niemand schijnt gevoerd te zijn geworden.

Om alzoo aan den wensch van den vrager te voldoen, zoude men eenen nieuwen naam moeten uitvinden, die met de gedaante van het wapenstuk ten vollen overeenstemt en tot dus verre, onder de kunstwoorden der wetenschap, óf nog niet opgenomen óf in denzelfden geest reeds vroeger gebruikt is; en hieraan geloof ik, dat de benaming van *Sautoir échancré de vingt pièces*, (met twintig stukken rond uitgesneden St. Andrieskruis) beantwoordt. Mogt die benaming afkeuring verwerven, het zoude mij aangenaam zijn de gronden daartoe te vernemen.

Wordt zij echter goedgekeurd, zoo moet het wapen van LOCKHORST op de volgende wijze worden beschreven (geblasonneerd):

D'or à un sautoir échancré de vingt pièces de sable; couvert d'une couronne de chevalier; Heaume d'acier posé en face, liseré d'or, treillisé de même de cinq pièces; tortil d'or et de sable; hachements de même; cimier, le sautoir de l'écu naissant; tenants, deux ours rampants au naturel, accollés et enchaînés d'or.

En in onze schoone en rijke moedertaal, aldus:

»Van goud, met een met twintig stukken »rond uitgesneden St. Andrieskruis van sa»bel; gedekt met eene Jonkheerskroon; stalen »helm geplaatst van voren, versierd van goud, »getralied met vijf stukken van hetzelfde; »wrong van sabel en goud; helmdekken van »'t zelfde; voor topstuk, het St. Andrieskruis »van het schild opkomend; schildhouders, »twee klimmende beeren naar het leven, ge»halsband en geketend van goud".

RUITEN DRIE.

Reinier Fresinga van Frennicker (I. ; bl. 251; II ; bl. 43). Van dezen Burgemeester schijnt, behalve dat hij te *Franeker* geboren en aldaar tusschen 1590 en 1600 overleden is, weinig bekend te zijn; in 1584 heeft hij in het licht gegeven zijne » *Memorien van den gedenckwerdi-* » *gen dingen, dier in de Nederlandischen Pro-* » *vincien van Frieslant, Overysfel, Ommelanden,* » *Drenthe, Grueningen ende Lingen met hueren* » *byliggenden frontieren geschiet zyn*", Deventer in 8°.; het werk loopt van November 1576 tot Januarij 1582. FRESINGA, ofschoon tot de staatsgezinde partij behoorende, heeft met gematigdheid en onpartijdigheid geschreven. Vooral is hij belangrijk over het bewind van den Graaf VAN RENNENBERG, en, als ooggetuige, zeer geloofwaardig. Men zie slechts Mr. S. DE WIND, in zijne voortreflijke *Biblioth. der Nederl. Geschiedschr.*, bl. 202 en 551 en de verwijzing aldaar tot BOSSCHA, *Neêrl. Heldend. te Land*, Dl. I., bl. 264; dat hij dezelfde was als REINICO FRESINGA, *Franekerensis*, blijkt ook voornamelijk uit de opgave van FOPPENS, *Bibl. Belg.*, die het verschijnen van zijn werk stelt op 1584 (VALÈRE ANDRÉ noemt 1589), in 8°.; voorts dat genoemde *Chronyk* op nieuw is bezorgd en met aanteekeningen verrijkt door G. DUMBAR, in zijne *Analecta*, T. III; Dav. 1722, in 8°.; waar FRESINGA wordt afgemaald als: » homo quidem illiteratus, latinae gallicaeque » linguae imperitus, ast maturi judicii".

V. D. N.

[De gewone bereidwilligheid van .. ELSEVIER heeft ons, op dit punt wederom, niet gefaald. Behalve de bronnen door V. D. N. met een woord vermeld, heeft onze vriend nog omtrent FRESINGA de bijzonderheid aangeteekend, welke de bijwoning van Steenwijks belegering door hem, den Franeker' man, verkondigt voor al wie in het levenslot van den geschiedschrijver belang mogt stellen.]

Nederlandsche Baronets (I. ; bl. 251, 364). Tot Baronet verheven zijn, volgens DEBRETT'S *Baronetage*, de Nederlanders:

VAN COULSTER en BOREEL in 1645; DE RAET in 1660; TROMP in 1674; ROBERTSON, genaamd COLLYAER in 1676; VAN BOSCH, Secretaris ter Admiraliteit van Rotterdam, in 1680; GANS in 1682; SPEELMAN in 1686; VAN DER BRAND VAN KELVERSKIRKE (sic) in 1699.

Ten aanzien der nazaten van alle deze Heeren kan ik voor alsnog geene volledige opgaaf inzenden, en zal mij dus tot sommigen hunner bepalen; het aan andere Navorschers overlatende hierbij de leemten aan te vullen.

I. VAN COULSTER. Denkelijk THEOPHILUS VAN CATS, Heer van Heilo en Coulster, of wel GEORGE VAN CATS, Heer van Coulster, zoon van dezen THEOPHILUS, bij MARIA DE BIJE, en gehuwd met JUSTINA VAN NASSAU; het oude geslacht VAN COULSTER was immers in 1645 reeds uitgestorven. Zie VAN LEEUWEN.

II. BOREEL. Uit oorspronkelijke bescheiden geput hebbende, kan ik het volgende melden betrekkelijk:

JACOB BOREEL, Heer van Duynbeke, Westhoven, Domburg en St. Aegtenkerke. Hij was geboren te Middelburg, den 28sten October 1552, week in 1567, uit hoofde van den godsdienst, met zijnen vader PIETER naar Engeland, kwam van dáár met eene hulpbende in 1572 terug, was ten jare 1598 Burgemeester van Middelburg, in 1602 Collonel van een Regiment te voet bij het beleg van Sluis, Voorzitter der Staten Generaal te Bergen op Zoom in 1609, Envoyé bij Koning JACOB I. van Engeland in 1613, en werd in 1623 door genoemden Vorst tot Ridder geslagen.

JACOB stierf op den 19den December 1636, nalatende, bij zijne eerste vrouw, MARIA PASCHIER, onder anderen: Mr. JOHAN BOREEL, Raad-Pensionaris van Zeeland enz., den 20sten April 1622 door Koning JACOB I. van Engeland tot Ridder geslagen; alsmede bij zijne tweede vrouw, MARIA GRIMMINCK, onder anderen:

Mr. WILLEM BOREEL, Heer van Duynbeke, Vrendycke, Steelant enz., geboren te Middelburg den 24sten Maart 1591, in 1619 gecommitteerd naar Engeland, Pensionaris van Amsterdam in 16.., ten jare 1640 Ambassadeur naar Zweden, Extraordinaris Ambassadeur naar Engeland in 1642, in 1648 Ordinaris Ambassadeur naar Frankrijk. Hij werd in 1619 door Koning JACOB I. van Engeland tot Ridder geslagen, en den 21sten Maart van het twintigste jaar der regering van Koning KAREL I. van Engeland ($164\frac{4}{5}$?) verheven tot *Ridder Baronet*; hem werd den 22sten Maart 1644, als wapenchef, door denzelfden Vorst, een deel van het wapen van Engeland verleend, zijnde één luipaard van goud op een veld van keel, het schild gedekt met eene kroon van Viscount. Den 28sten Junij 1653 vereerde hem Koning KAREL II. van Engeland, destijds in ballingschap, met eenen *Warrant* als Baron en Pair van Engeland. Hij stierf te Parijs den 29sten September 1668.

Het hoofd der mannelijke nazaten van WILLEM BOREEL voornoemd, en als zoodanig geregtigd tot den titel van zijnen voorvader, is thans Jonkheer Mr. WILLEM BOREEL VAN HOGELANDEN, Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal.

III. DE RAET. Mr. GUALTHERUS DE RAET, geboren te Amsterdam den 15den October 1614, zoon van ELIAS en JOHANNA VLOOTS, was Raadsheer in den Hove van Holland, werd in 1660 tot *Ridder Baronet* verheven, en stierf den 10den Januarij 1663.

WILLEM Baron DE RAET, geboren te Alkmaar den 30sten Augustus 1792, zoon van AREND en ELISABETH ALIDA VAN CATS, thans

gepensioneerd Kapitein ter zee, heeft tijdens zijne opschrijving onder den Nederlandschen Adel, bewezen een wettig afstammeling te zijn van GUALTHERUS voornoemd. Daar hij het hoofd van zijn geslacht is, heeft hij wettige aanspraak op den titel van *Ridder Baronet*.

IV. TROMP. CORNELIS TROMP, geboren in 1629, zoon van den beroemden Admiraal MAARTEN HARPERTSZOON bij DINA DE HAAS, was zelf insgelijks Luitenant Admiraal Generaal; hij werd door den Koning van Denemarken verheven tot Graaf van Syliesburg (ook Salisburg), nadat hij te voren reeds in 1674 (stilo novo: Januarij 1675) door den Koning van Engeland tot *Ridder Baronet* was verklaard. Hij stierf te Amsterdam op den 29sten Mei 1691, bij zijne vrouw, MARGARETA VAN RAEPHORST geen kroost verwekt hebbende.

Volgens HOOGSTATEN'S *Woordenboek*, zoude aan TROMP vergund zijn, dat, bij zijn kinderloos overlijden, de titel van *Ridder Baronet* overging op zijn' broeder HARPERT, en, bij gebreke van dien of van diens mannelijk oir, op zijnen derden broeder ADRIAAN. Hoe zulks moge zijn, ik vind in eene geschreven geslachtslijst, door den Wapenkoning VAN DER LELY opgemaakt, dat van HARPERT'S zoons, Mr. MAARTEN in 1708, JACOB in 1661, en DIRK in 1701 stierf, alle zonder kinderen na te laten; verder dat de andere broeder, ADRIAAN voornoemd, ongehuwd stierf, en eindelijk: dat JOHAN TROMP insgelijks CORNELIS broeder, bij ANNA KIEVIT éénen zoon, MAARTEN, verwekte, die ongehuwd overleed als Kapitein ter zee, waarmede dit heldengeslacht was uitgebluscht.

V. TULP. Volgens VAN DER LELY: Mr. DIRK TULP, geboren op den 6den Junij 1624, zoon van NICOLAAS en zijne eerste vrouw EVA DE VOEGHT, was Schepen van Amsterdam; hij werd in 1675 tot *Ridder Baronet* verheven, en stierf den 6den Maart 1682, gehuwd hebbende CATHARINA RESTEAU, dochter van Jonkheer DANIËL, Heer van Beaufort, en van ELISABETH VAN DEN BEMPDEN. Zijne zoons NICOLAAS DANIËL en JOHANNES zijn beide jong overleden, de eerste in 1681, de andere in .....

VI. ROBERTSON, ook COLLYAER. ALEXANDER ROBERTSON, ook COLYAER of COLLYAER genaamd, zoude volgens DEBRETT, uit Schotland herkomstig zijn geweest, en zich in Holland gevestigd hebben. Ik heb echter niet geaarzeld hem onder de Nederlanders te vermelden, omdat ik JUSTUS COLIJER vind als Resident der Vereenigde Provinciën te Constantinopel, van 1667 tot 1684, en opgevolgd door JACOB COLIJER, van 1684 tot 1724, eerst als Resident, naderhand als Ambassadeur vermeld. Deze laatste voerde in het Keizerlijk Diploma, waarbij hij ten jare 1699 tot H. R. Rijksgraaf verheven werd, hetzelfde wapen als de *Ridder Baronet*.

Of nu de *Ridder Baronet* ALEXANDER zich eerst in Nederland vestigde, vermeen ik, dat nog zoo duidelijk niet is; waarschijnlijker komt het mij voor, dat deze welligt oorspronkelijk Schotsche familie, reeds eenigen tijd in Nederland gewoond had.

DAVID, zoon van ALEXANDER, werd, in 1699, Lord PORTMORE, doch deze titel is in 1835 uitgestorven.

VII. VAN BOSCH. Kan de een of ander Navorscher mij de voornamen of het wapen van dezen Ridder Baronet opgeven, dan zal ik misschien in staat zijn, de afstamming in de veelvuldige geslachtslijsten van BOSCH, VAN DEN BOSCH, BOSSE enz. weder te vinden.

VIII. GANS. Volgens VAN DER LELY: CORNELIS GANS, Raad en President Schepen te 's Bosch, *Ridder Baronet*, stierf den 21sten October 1699; hij huwde eerst HERBERTINA BERGAIGNE, waarbij één zoon CORNELIS, den 5den Sept. 1688 overleden; zijne tweede vrouw was ANNA MARIA TROMP, MAARTEN HARPERTS dochter, waarbij geen mannelijk kroost.

IX. SPEELMAN. Volgens HETTEMA en HALMAEL, *Stamboek van den Frieschen Adel:*

JOHAN SPEELMAN, geboren ten jare 1658, zoon van CORNELIS, Gouverneur Generaal van Neêrlands Indiën en PETRONELLA MARIA WONDERER, diende Koning KAREL II en JACOB II van Engeland, gedurende drie jaren, met dertig man ten zijnen koste. Hij stierf op den 4den Junij 1686, toen zijn Baronets diploma reeds uitgevaardigd en geteekend, maar nog niet gezegeld was; waarom zijn zoon CORNELIS den 9den September 1686 tot *Ridder Baronet* verheven werd, met de verklaring tevens, dat JOHAN'S weduwe, DEBORA KIEVIT, moest gehouden worden voor Baronetsweduwe.

In 1846 was CORNELIS JACOB ABRAHAM SPEELMAN, Kadet aan de Militaire Academie te Breda, de oudste van zijn geslacht en derhalve *Ridder Baronet*.

X. VAN DER BRAND VAN KELVERSKIRKE. Volgens VAN DER LELY: JAN PIETER VAN DEN BRANDE, Heer van Cleverskerk, geboren in 1645, zoon van PIETER en MARIA DE MEIJER. Hij was Raad en Burgemeester van Middelburg, en werd tot *Ridder Baronet* verheven. VAN DEN BRANDE stierf den 28sten December 1712, kroost nalatende bij zijne vrouw CORNELIA VAN DER GRAAFF.

De titel zou, ten jare 1793, in JAN PIETER VAN DEN BRANDE, Heer van Couwerve, Crabbendijke en Gapinge, Burgemeester te Middelburg, uitgestorven zijn, daar hij zijne zoons overleefde.

W. J. Baron D'ABLAING VAN GIESSENBURG.

De Eenhoorn (II.; bl. 43, 104, 105). Na al het aangevoerde moge nog het volgende dienen. Het Hebr. woord, in navolging der

oudere vertalers, ook der zoogenaamde LXX, als *eenhoorn* overgebragt, beduidt naar de meeste vertolkers van latere dagteekening, eene soort van wilde stieren of buffels. Desgelijks wordt eene groote sterkte, zich vereenigende met ontembaarheid, in 't Boek *Job's*, XXXIX., vs. 9, 10, aan den *reëm* toegekend en het beest ook, *Psalm* XXII, als om zijne hoornen verschrikkelijk gekenschetst. *Num.* XXXIII, vs. 22, gewaagt van zijne verwonderlijke vlugheid.

In Noord-Afrika wel is waar vindt men eene soort van *stieren*, *Lant* of *Dant* genaamd, die, volgens LEO AFRICANUS *in Africae Descriptione*, l. IX. c. 33, zoo snel zijn, dat zij niet ligt door een barbarijsch paard worden voorbijgestreefd, maar deze buffelsoort is *niet* ontembaar en laat zich tot staldier gewennen — iets dat lijnregt in strijd is met hetgeen in *Job* t. a. p. van den *reem* wordt gezegd.

Intusschen, ofschoon dit woord in de *H. S.* ons niet bepaaldelijk een dier met *éénen* hoorn voorstelt, is het een oud, welligt op overleveringen steunend gevoelen, dat er, in de Hebreeuwsche taal, getuige het μονόκερως der LXX, iets dergelijks meê bedoeld wordt. Het zal ook wel om de tegenstrijdige berigten zijn, dat men zijn bestaan zoo lang in twijfel heeft getrokken, want verwarring moest er geboren worden, bijaldien men, beurt voor beurt, alle hoorndragende beesten als eenhoorns afschilderen wou. Dit hebben ook de *Staten-Bybel*-vertolkers erkend. Evenzoo, dat men later de verklaring zocht in den Rhinoceros of het Neushoorndier, maakt ons nog niet geregtigd om de geloofwaardige berigten over den werkelijken eenhoorn als fabelen te verwerpen. Integendeel wordt het uit onderscheidene, oudere en nieuwere, van elkander onafhankelijke verklaringen meer en meer waarschijnlijk, dat er in de binnenlanden van Afrika inderdaad zulk een wezen moet bestaan, dat tot het geslacht der Antilopen of eene daaraan naauw verwante diersoort behoort. De oudste, bepaaldelijk op dit beest wijzende, beschrijving is te vinden bij PLINIUS, *Hist. Nat.*, Libr. VIII, cap. 22. » De eenhoorn is een bij uitstek wild dier, welks romp dien van een paard evenaart; de kop zweemt naar dien van een hert; het heeft olyfantsvoeten, brult sterk en draagt een zwarten hoorn, die midden op het voorhoofd, ter lengte van twee ellen, uitsteekt en een staart als een wild zwijn. Men zegt dat het niet levend kan worden gevangen".

LUDOVICO DE BARTHEMA, een Romeinsch patriciër, die in het jaar 1503 naar Egypte, Arabië en Indië reisde en, door zich voor een Renegaat uit te geven, gelegenheid vond, om met de groote pelgrims-karavane Mekka te bezoeken, zegt in het verhaal der merkwaardigheden van deze stad (in RAMUSIO's *Raccolta delle Navigationi e Viaggi*, Venet. 1565; p. 163): » Aan de andere zijde van den Kaäba (tempel) is eene door eenen muur omringde plaats, alwaar wij twee eenhoornen zagen, die men ons als eene zeldzaamheid vertoonde, gelijk zij dan ook waarlijk bewonderenswaardig zijn. Zij hebben deze gedaante: de grootste is van statuur als een paard van 2½ jaar en heeft aan het voorhoofd een' hoorn ter lengte van 3 ellen. De andere was kleiner, gelijk een eenjarig veulen, en had een' hoorn van omtrent 4 span. Dit dier had de verw van een donkerbruin paard, den kop als een hert, eenen niet zeer langen hals met eenige dunne en korte haren, die aan de eene zijde neêrhingen; schenkels dun en slank als eene hinde of ree; de gespletene hoeven aan de voorpooten, met klaauwen gelijk de geiten; achter aan de pooten veel haar, dat hem een woest voorkomen gaf, maar zijn wildheid was door het temmen verminderd. Deze twee dieren waren aan den Sultan van Mekka als eene kostbare zeldzaamheid, welke men in weinige oorden vindt, door eenen Ethiopischen Koning gezonden, die zich daardoor de gunst des Sultans hoopte te verwerven".

Ook Don JUAN GABRIEL, een Portugeesch krijgsoverste, die eenige jaren in Abyssinië leefde, verzekert dat hij in het land der Agowen, in de provincie Damota, een dier heeft gezien, dat de gedaante en grootte van een middelmatig paard, een donker kastanjebruine kleur en een' sierlijken, vijf span langen, witachtigen hoorn aan het voorhoofd had; maan en staart waren zwart, de pooten kort en dun: het hield zich eenzaam in de digtste wouden op en kwam zelden in het open veld. Eenige Portugezen, die door den Abyssinischen Koning ADAMAS SAGHEDO, op eenen hoogen berg in het landschap Namna waren verbannen, verhaalden, dat zij in de bosschen aan den voet van dien berg verscheidene eenhoornen hadden zien grazen. LUDOLPHI, *Hist. Aeth.*, T. I., c. 10, N. 80 sq.

Pater LOBO, die langen tijd in Abyssinië leefde, bevestigt dit berigt. Hij voegt er nog bij, dat de eenhoorn zeer schuw is, en zich door eene snelle vlugt in de bosschen aan het oog des waarnemers onttrekt, weshalve men zoo slecht eene goede beschrijving van dit dier geven kan". *Voyage Historique en Abyssinie*, Amst. 1728, Vol. I. p. 83—291.

In lateren tijd vond een geleerd Zweedsch natuurkundige, ANDREAS SPARRMANN, aan wien men voortreffelijke berigten omtrent de natuurlijke geschiedenis van het zuidelijke Afrika te danken heeft, sporen van dit zonderlinge dier. (Zie: *Reisen nach dem Vorgebirge der guten Hoffnung in der Jahren* 1772 *bis* 1776. Hoogd. vert., Berlin 1782, S. 453 sq.)

Zoo ontdekte een opmerkend landgebruiker aan de Zeekoe-rivier, JAKOB KOK, die bijna

geheel Zuid-Afrika doorreisd had, aan eenen steilen rotswand eene door de Hottentotten gemaakte teekening van een viervoetig dier, met éénen hoorn aan den kop. De Chineesche Hottentotten (zoo genaamd van wege hunne heldere kleur) verhaalden hem, dat het daar afgebeelde veel overeenkomst had met de paarden waarop zij reden, maar, dat het aan het voorhoofd eenen regtstandigen hoorn had. Zij voegden er bij, dat deze dieren zeldzaam, zeer snel van loop en bijzonder boos waren. Om het groote gevaar waagde men het dan ook zelden zulk een dier aan te vallen of zich in het open veld in zijne nabijheid te begeven, zoodat men op eene verhevenheid klimmen en dan eenig gerucht maken moest, waardoor het zeer nieuwsgierige beest werd uitgelokt en dan zonder gevaar met vergiftigde pijlen kon gedood worden. SPARRMANN merkt hierbij aan dat men moeijelijk gelooven kan, dat hem de wilden zulk een breedvoerig verhaal op de mouw gespeld zouden hebben of dat zulk eene *teekening* van zeer langverledene herkomst zou geweest zijn. De streken, door hem beschreven, worden zeer weinig bezocht en het afbeeldsel kon dus lang verborgen blijven. Dat een zoo zeldzaam voorkomend dier der tegenwoordige wereld nog luttel bekend is, kan niets tegen het bestaan er van bewijzen, want een groot gedeelte van Afrika behoort voor alsnog ook tot het onbekende. Zoo zijn eerst sedert betrekkelijk weinige jaren de natuuronderzoekers begonnen van de *Giraffen* te spreken. Hetzelfde geldt van den *Gnoe*, welken men, tot zeer onlangs, ook voor een verdichtsel der ouden hield.

Een nog meer bepaald berigt over een eenhoornig dier, dat tot het Antilopen-geslacht schijnt te behooren, vindt men in de *Verhandlingen* van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen, XVde Deel, Middelburg 1792; *Voorrede*, bl. LVI. Dit berigt, dat allezins den stempel der waarheid en naauwkeurigheid draagt, werd in 't jaar 1790 door HENDRIK CLOETE, van de Kaap de Goede Hoop, aan het Genootschap medegedeeld. Een bastaard Hottentot, GERRIT SLINGER genaamd, verhaalde, toen men naar de soorten van wild, daar aanwezig, vroeg, de volgende bijzonderheid. »Voor eenige jaren was hij, met anderen uit zijn volk, onder den Veldkommandeur, ANDREAS PETER BURGERS, ingelijfd geweest in een kommando tegen stroopende Bosjesmannen. Na eene met 15 andere Hottentotten volbragte expeditie, had GERRIT SLINGER, terwijl de Veldkommandeur nog andere stroopers naspoorde, met zijne medgezellen negen vreemde dieren gezien, welke zij op hunne paarden gemakkelijk vervolgden en waarvan zij er ook één doodschoten. Terwijl zij zich met de bezigtiging er van onledig hielden, kwam ook de burger LOUIS VAN DER MERWE, DAVIDS*zoon*, en bezag het beest, welks beschrijving hier volgt: »Het geleek veel naar een paard, had eene grijze kleur, maar onder de kinnebakken smalle witte streepjes. Vlak voor den kop had het een' *hoorn* zoo lang als een arm; en aan den stam ook zoo dik, in het midden eenigzins plat, maar aan het einde zeer spits. Het was niet aan het voorhoofdbeen, maar alleen in de huid vastgegroeid. Omtrent twee vingeren breed daar onder was een klein bosje korte haren. De kop was gelijk aan een paardenkop, ook zoo hoog als een gewoon Kaapsch ros. De ooren waren grijs, als die van ossen, maar iets grooter, het had een' tamelijk langen staart, ook bijna aan dien van een paard gelijk, maar vleeschachtiger en met kort haar bezet, welke in een witten kwast uitliep, zoo groot en rond als een appel; de hoeven ook rond, in vorm overeenkomstig met een paardenhoef, maar van onderen gespleten als bij het rundvee; de zaadballen vergelijkbaar met die van den tammen stier. Het beest was gesehoten tusschen den zoogenaamden *Tafelberg*, en de *Zeekoe-rivier*, 16 paards dagreizen van *Camdebo*, omtrent eene maand reis met den ossenwagen van de Kaapstad. Verscheidene Hottentotten betuigen, dat zij hetzelfde dier met één hoorn voor den kop, bij honderden door de Bosjesmannen, op rotsen en steenen, afgebeeld hebben gezien. De Heer CLOETE, wiens berigt geteekend is: *de Kaap*, 8 *April* 1791; belooft, tegen behoorlijke betaling, zulk een dier te leveren.

Dat de weinige Europesche reizigers, die in lateren tijd, hetzij door Egypte en Nubië of in het zuiden van de Kaap tot een klein gedeelte van Afrika zijn doorgedrongen, geenen *Eenhoorn* hebben gezien, kan dus geen genoegzamen grond opleveren, om aan zijn bestaan te twijfelen. Het is zelfs niet onmogelijk dat, vroeger, dit dier in het zuidelijke Egypte niet zeldzaam was, maar later is uitgestorven, aanmerkelijk verminderd, of zich dieper in de wildernissen terug heeft getrokken. Een sprekend voorbeeld, hoe dit soms met geheele diersoorten het geval kan zijn, levert het *Nijl-* of *Rivierpaard* op. Dit dier, in het Zuiden van Egypte weleer zoo menigvuldig, is daar sints 200 jaren niet meer gezien, en er naauwelijks nog bij name bekend, daar het zich dieper in het binnenste van Afrika heeft gevestigd. (v. SONNINI's *Reisen in Ober- und Unter-Egypten*, II. Th. S. 292).

De verschillende meeningen over het in den Bijbel met het Hebr. woord *Reem* benoemde dier zijn op volledige wijs, met evenveel geleerdheid als scherpzinnigheid, getoetst in een geschrift van eenen aan de wetenschappen te vroeg ontrukten natuurkundige: *Versuch über das Vierfüszige Säugthier* Re'em *der H. S. Ein Beitrag zur Naturgeschichte des Einhorns*

von Dr. F. A. A. MEYER; Leipzig, 1796, 8°. Ook deze geleerde helt er toe over, om, door het woord *Reem*, den Eenhoorn te verstaan.

Onder meer zegt hij: »Hetzelfde wat aan den Ohio met de vleeschvretende olifanten heeft plaats gehad, wier voormalig bestaan uit de kolossale overblijfsels hunner geraamten kenbaar is, kan ook in Azië of Afrika gebeuren. Maar dit sterke eenhoornige dier behoeft niet uitgestorven te zijn; misschien werd het verdreven van die plaatsen waar het vroeger leefde. Veelligt bloeit het nog, in een' hoek van Azië of Afrika verborgen, waar het door het late nageslacht wordt wedergevonden".

Jammer is het dat de oordeelkundige geschiedenis des *Eenhoorns*, waarop hij, S. 168, hoop gaf, niet is uitgekomen.

P. E. VAN DER ZEE.

[Het berigt naar L. DI BARTHEMA (I.; cap. 6.), waarvan zoo even reeds aanteekening is geschied, vindt men, op het spoor van den ijverigen .. ELSEVIER, ook terug in P. DE LANGE: *Wonderen des Werelds;* Amst. 1671, bij MARCUS WILLEMSZ. DOORNINCK, 4°.; bl. 104].

Eenhoornshoornen (II.; bl. 94, 105). Voor DE NAVORSCHER, W. D. V. en de *trois étoiles* van uw laatste volgnummer is mogelijk de bijgaande brief niet onwelkom. Die het bedoelde geschrift en ook andere zien willen, zijn teregt bij uw' dienaar,

BEELDSNIJDER VAN VOSHOL.

Utrecht, 4 April, 1852.

MAXIMILIANUS, *Dei gratia Comes Palatinus Rheni Vtriusque Bauariae Dux*, *caet.*

Reuerende in CHRISTO Pater, traditae nobis fuerant Reu. Tu. literae una cum defractis tribus Vnicornium cornibus, quae Canonici ad D. Virginem in Hoocstratt uendere cupiunt: et nobis nostraeque Domui eo pretio quo aestimata sunt offeruntur. De hac tam humana oblatione Reu. Tu. et ipsis Canonicis gratias habemus, sed, quia nos eiusmodi rebus non egemus, neq. nobis hoc tempore eas coëmendi animus est, Voluimus id ipsum Reu. Tu. his literis significare, cui de caetero benigne faciemus et multam salutem precamur. Data Monachij, die xxv. Mensis februarij, Anno MDCxv. MAXIMILIANUS.

Reu^do^ *in* CHRISTO *Patri nobis*
sincere dilecto fr. HENRICO, *sed*
alio Commissario generali flandriae.
Hoochstratt non procul ab Antuerpia franc:

[Ten bewijze; hoe onregtvaardig men is, wanneer men van elke feil in DE NAVORSCHER de schuld aan Bestuurderen wijt en hoe onvoorzigtig men doet bijaldien iemand, wien de taal, door hem afgeschreven, blijkbaar onbekend is, met een stuk als het bovenstaande wordt belast; kan de bijzonderheid strekken dat in den brief ons door onzen Utrechtschen berigtgever met vreemde, niet eigene hand, meêgedeeld, voor *Vnicornium* of *Vnicornuum* gelezen wordt *Vriennium: acadero capiunt* voor *vendere cupiunt: humara* voor *humana: coemandi* voor *coëmendi: benique* voor *benigne: Tradit* voor *traditae: de jactis* voor *defractis*. Maar zijn alle die gissingen juist?]

Jan, Heer van Egmond, op nieuw bezitter van Ysselstein (I.; bl. 256). I. A. N. neemt aan, blijkens de vraag waarop ik verwezen heb, dat Ysselstein, *na* het zoo stellige verdrag met Graaf WILLEM VI., in 1414, en het later, in 1417, gebeurde, ook onder JACOBA *van Beyeren* weder het eigendom van JAN VAN EGMOND zoude geworden zijn. Vanwaar die meening oorspronkelijk zij is mij onbekend, maar, volgens de *Chronyk* van GOUDHOEVEN, welke daaromtrent vrij breedvoerig een en ander heeft opgeteekend (men zie slechts bl. 429, 430 en ook 434) meen ik dit zoo grif niet aan den vrager te kunnen toegeven.

Aleer toch de geschiedschrijver zijne vermelding besluit hoe, in JACOBA's tijd, Ysselsteyn door de Utrechtschen is verwoest, zegt hij: »ende die stede van Ysselstein bleef aldus legghen totdat Hertog KAREL *van Bourgondien* Grave van Holland was, want Heer FREDERIK *van Ysselstein*, die Graaf van Buren werd, van KAREL verkreeg, die stad weder op te timmeren en dat Slot te sterken", iets wat *na* 1466 heeft plaats gehad, zijnde FREDERIK voornoemd, op gezag der geslachtslijst, een *kleinzoon* van Heer JAN VAN EGMOND geweest.

V. D. N.

»*Laus tua, non tua fraus*" (I.; bl. 263; II.; bl. 19); »*Perspicimus quomodo papalis*" (II.; bl. 120). Zie hier eene andere, welligt betere, lezing van dit cancrinische vers, 't welk, volgens mijne aanteekening, een Jesuïet tot maker heeft:

Pauperibus sua dat gratis, nec munera curat
  Curia papalis, quomodo perspicimus:
Laus tua, non tua sors, virtus, non copia rerum
  Scandere te fecit culmen ad eximium:
Conditio tua sit stabilis, nec vivere parvo
  Tempore te faciat hic Deus omnipotens.

Wie voor het overige meer zoogenoemde kreeftdichten wenscht, zoo in 't Latijn als in 't Grieksch, kan zijne begeerte rijkelijk voldaan vinden in een werkje, getiteld: JOANNIS LAUTERBACHII, *Poetae nobilis et lauro coronati, Aenigmata, caet. E Collegio Paltheniano, Anno* 1601, 211 pag. — 't welk, in denzelfden band, wordt aangetroffen vóór *Aenigmatographia, sive Sylloge Aenigmatum et Griphorum convivalium caet.* Francofurti, *E collegio Musarum Paltheniano*, 1602, 410 pag. Dat beide werkjes bij elkander behooren, bewijst een gemeenschappelijke »Index", die achter het eerstgenoemde geplaatst is.

INQUIRENDO VERITAS.

Het geslacht van den Bempden (II.; bl. 21, 69, 107). Volgens DEBRETT'S *Peerage* van 1814, II.; bl. 772, is de laatste Markies *van An-*

nandale in 1792 overleden en de titel in hem uitgestorven, doch zijn diens nagelatene, zeer aanzienlijke bezittingen toen overgegaan aan zijn achterneef, den Graaf *van Hopetown*, welke daarop den geslachtsnaam der Markiezen *van Annandale*, JOHNSTONE, heeft aangenomen. Dat in DEBRETT's *Peerage* van 1826 geen VAN DEN BEMPDEN JOHNSTONE voorkomt, is zeer natuurlijk, vermits hij slechts *Baronet*, geen *Pair* is. *Sir* JOHN VAN DEN BEMPDEN JOHNSTONE wordt echter vermeld in het werk van C. R. DODD, *The Peerage, Baronetage and Knightage of Great Britain and Ireland for* 1849, en aldaar, bl. 275, opgegeven geboren te zijn in 1799, en te wonen: N°. 27., *Grosvenor Square, London*, en *Hackness Hall near Scarborough.* W. D. V.

Het geslacht van den Bempden. Naar luid van het schrijven des Heeren J. B. R—p., zijn de leden van 't voornoemde geslacht wel *Baronets*, maar niet Baronnen. Op grond van het berigt, ons door Dr. R. C. H. RÖMER meêgedeeld (II.; bl. 21), had ik de VAN DEN BEMPDENS in den Hoogeren adel nagespoord.

Wat hun geslachtswapen betreft, de *Chef* is, naar den regel, groot genoeg, om eenen Adelaar in zijn geheel op te nemen, zoo als uit vele voorbeelden openbaar is; nog menigvuldiger zijn de wapens met twee en drie Arenden, of met allerlei andere vogels.

Gaarne wil ik gelooven dat juist hier de minder aanzienlijke en meer zeldzame vereering van Keizersweg t'huis behoort; maar, wijl dit geslacht mij geheel onbekend is, heb ik er geen belang bij.

Mijn schrijven toch (II.; bl. 69) had eeniglijk ten doel om het probleem van den Heer J. HANCOCK op te lossen. A. & A.

Dichters der Evangelische Gezangen (II.: bl. 51, 70, 71, 107). De Heer G. P. ROOS, die, blijkens zijn antwoord op deze vraag (II.; bl. 70), GELLERT's *Geestelijke Gezangen* in het oorspronkelijke bezit, gelieve daaruit ook nog aanwijzing te doen van *Evang. Gez.* XII en CLVI, welke mede van GELLERT ontleend zijn, en aldaar als het 12de en 53ste Lied voorkomen, als ook van *Ev. Gez.* LXXXII, welks slot overeenstemt met het laatste gedeelte van het 47ste Lied uit GELLERT, ten einde alzoo aan zijne bereidwillige mededeeling eene gewenschte volledigheid te bezorgen.

Aan het slot van het gemelde antwoord (II.; bl. 70) staat: 1*ste stukje*, *bl.* 17, moet zijn: 2*de stukje*, *bl.* 17. B.

Dichters der Evangelische Gezangen. Vergun mij nog eene enkele teregtwijzing op hetgeen de jongste NAVORSCHER heeft medegedeeld.

Het *zevende* Gezang wordt aldaar opgegeven als naar 't Hoogduitsch van STURM. Het is wel aan die taal ontleend, maar eene vertolking naar J. A. KRAMER, wiens oorspronkelijk gedicht men lezen kan bij KNAPP, *Lied. Schatz*, N°. 29. In de verleden jaar uitgegevene *Kerkgezangen* vindt men er eene nieuwe bewerking van; zie *Gez.* XX.

Gez. XVII is zonder twijfel van G. NEUMARK, te vinden bij KNAPP, *Lied. Schatz*, N°. 2308. Ook daarvan werd eene nieuwe bewerking geleverd in de boven aangehaalde *Christelijke Kerkgezangen*, *Gez.* LVI.

Gez. XXXIX wordt door u aangeteekend als naar 't Hoogduitsch van ZIMMERMANN. Het is naar het lied in dezelfde taal van ERDMANN NEUMEISTER, opgenomen bij KNAPP, N°. 247; insgelijks nieuw bewerkt in de *Christelijke Kerkgezangen*, *Gez.* XLIII.

Gez. LXXIX wordt wel in de *Christelijke Gezangen* van Haarlem aangetroffen, maar is ook daarin overgeplaatst uit den zoogenaamden *Grooten Bundel*, door de Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam uitgegeven, bij haar en elders in gebruik. Vergelijk ter laatstgemelde plaatse *Gez.* CXXI.

Gez. CVII. Als maker wordt BERNARDUS DE BOSCH aangestipt. Op mijne lijst van de vervaardigers der Doopsgezinde Gezangen uit den zoo geheetenen *Kleinen Bundel*, die hier bedoeld wordt, staat de naam van OOSTERDIJK.

Ik heb grond, om deze laatste opgave voor de juiste te houden; van de juistheid der voorafgaande teregtwijzingen ben ik zeker. K. S.

De halve Maan (II.; bl. 74, 111). De plaats in den *Koran* wordt bij SALE, van wien ik eene vertolking geef, nagenoeg aldus gelezen:

» Het uur des oordeels naakt en de maan is in tweeën gespleten geworden, maar, zoo de ongeloovigen een teeken zien, keeren zij zich af, zeggende: » » Dit is een krachtvolle bezwering." "

Waarbij dezelfde het volgende heeft aangeteekend:

De zinsnede van » de maan is in tweeën gespleten geworden", wordt op twee verschillende manieren verklaard. Sommigen laten haar tot een vermaard wonder betrekking hebben, door MOHAMMED, naar men onderstelde, gewerkt: want er wordt verhaald, dat, toen de ongeloovigen een teeken van hem gevorderd hadden, het scheen alsof de maan in twee stukken werd gesplitst, en, wijl de eene helft verdween, de andere helft in het gezigt bleef, zoodat EBN-MASUD verzekerde dat hij den berg Harâ zich tusschen helft en wederhelft plaatsen zag. Anderen achten hier den volmaakt verledenen voor den toekomenden tijd gebezigd en meenen te moeten vertalen als volgt: » De maan *zal* in tweeën gespleten worden": want, beweren zij, dit zal bij de opstanding geschieden.

Eerstgemelde denkwijze vindt haren steun in de lezing van sommige handschriften: » Wijl de maan bereids in twee gedeelten is gekloofd geworden", nademaal deze gebeurtenis door eenigen als een der voorteekenen van den laatsten dag aangegeven wordt.

BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS.

Leydsch papieren geld (II.; bl. 75). De afbeelding en beschrijving eener zeer zeldzame Leydsche noodmunt (later voor *f* 150 verkocht) is te zien bij DE VRIES en DE JONGE: *Nederlandsche Gedenkpenningen verklaert*, I.; Pl. 2, N°. 4. Ook op het Koninklijk Penning-Kabinet bevindt zich een Exemplaar, weder van eenen anderen, niet minder zeldzamen, stempel. W. D. V.

Willem Aelst over Aardenburg (II.; bl. 77). Volgens eene aanteekening in een der *Kerkelijke Acteboeken* van de Hervormde Gemeente te *Aardenburg*, is WILLEM AELST den 22sten Mei 1695 tot Predikant bij die gemeente bevestigd en aldaar in 1700 overleden.

J. V. D. BAAN.

Het Geuzenveld (I.; bl. 288). De meening van ANTIQUARIUS over den oorsprong van dezen naam wordt bevestigd door het gedicht van ABRAHAM BOGAERT: *Geuzevelt, of de Lustplaats van den Heere* ANTONY KLOK. Dit stuk, in 1721 vervaardigd, is met eenige andere gedichten in 1723 en afzonderlijk in 1724 in 8°. uitgegeven. Het bekleedt een waardige plaats bij dergelijke Lofdichten [?]. De poëet doet op bl. 105 de Trekvaartnimf zeggen:

Men dryft dat een DE GEUS in zeevaardy bedreven,
Zyn' naam aan GEUZEVELT uit praalzucht heeft gegeven,
En dat het Schip, 't welk met zyn' glans myn' stroom toelacht,
Een schets is van dat hem uit Indus heeft gebracht.
Het tweede is waar, het eerste een harzenschim, een logen,
Die meenig door den schyn misleit heeft en bedrogen;
Want eer DE GEUS eens om uw Hofheers Lustplaats dacht,
Was reedts haar achtbaarheit en faam by my geacht.
Een edler oorsprong heeft haar met dien naam doen praalen,
En lust het u, ik zal 't u ongeveinst verhaalen.

Zulks doet de nimf, en schetst den oorsprong der Reformatie en het begin der Preeke bij Amsterdam en aan de Rietvink, waar men zich niet veilig achtende besloot om:

...... hooger op, en voorby Sloterdyk
Het oog te wenden naar een afgeleeger wyk;
En koor men 't grasryk lant ter preeke na lang dwaalen,
Daar Geuzevelt nu met zyn koepel staat te praalen,
En zoo zeer ieders oog door loofsieraden trekt,
Als 't in uw ziel een zucht tot zyn bespiegling wekt.
Daar heb ik BOOM, en HOOFT en AAGT zyn dochter, d'ooren
Zien leenen, om het Woort, het eeuwig Woort, te hooren,
Met KANT en BOELESZOON, en KOSTER, en REAAL,
En SMIT, en TEILINGEN, en MEURLING, en DE WAAL.
Toen was ik noch zoo breet niet in myn' kil gezeeten,
Dien ik en Amsterdam en Haarlem dank moet weeten,
Maar kroop langs velden heen en kroften, ryk van gras
En klaver, en bezoomt met riet en lischgewas.
En heeft het Roomsche grauw door bittre spyt gedreven,
Dit velt uit hoon den naam van GEUZEVELT gegeven.
Een naam die naderhant, wanneer DE GEUS het kocht,
En toen een Bruikweer, hem tot die bekooring brocht,
Om op den zelven gront een Hof en Huis te stichten,
Dat van zyn' top zou met een Schip myn' stroom toelichten,
Doordien de naam van 't velt zyn' naam in zich besloot,
En mooglyk eeuwen noch zou leven na zyn doodt.

Die uitspraak der Trekvaartnimf is ten deele bewaarheid. Al is de lustplaats gesloopt, de naamsoorsprong blijft leven in de gedachtenis, hoe ook reeds bij velen uit het geheugen gewischt. ANTIQUARIUS verdient dank, door er de aandacht weder op gevestigd te hebben. De klokken op het voorhek zullen, onzes erachtens, het wapen van ANTONY KLOK hebben moeten beteekenen. Aan de verdwijning daarvan kunnen ook wij niets verbeurd rekenen, maar gaarne vereenigen wij ons met den wensch naar eenig teeken ter zigtbare bewaring der gedachtenis van het GEUZENVELD.

J. HONIG, JZ. JR.

[Ook POMPONIUS verwijst ons ter oplossing des raadsels naar het uitvoerig dichtstuk van ABRAHAM BOGAERT. H. G. schrijft zeer lakoniesch dat het Geuzenveld zijn naam ontleend heeft aan het verblijf der Geuzen aldaar in 1566 P. E. Z. drukt de meening uit die in het Geuzenveld de Rietvink terug vindt, waar, als WAGENAAR aanteekent, *Vad Gesch.* VI, bl. 166, JAN ARENDSZOON den 31 Julij 1566 gepredikt heeft, „niet verre van de Haarlemmerpoort, „regt over 't Karthuizerklooster, op het buitendyks „voorland, in de derde kamp." Geheel anders P. E. VAN DER ZEE, die in WAGENAAR'S *Amsterdam* het bewijs ontdekt heeft, dat ons Geuzenveld eene begraafplaats geweest is. Immers hij brengt het verhaal te berde (Dl. I. blz. 313) nopens zekeren SIMON JANSZOON een „Blokemaaker, die der Gereformeerde „Leere toegedaan geweest, en zonder de Sakramen- „ten ontvangen te hebben, op het *Geuzeveld*, gelyk „men 't noemde, begraaven was, (maar) anderhalf „jaar na zynen dood, in November deezes jaars „(1568) wederom opgegraaven en onder de galg (is) „geplaatst" geworden.

Wij hebben echter groot bezwaar tegen deze verklaring. Het bij WAGENAAR vermelde *Geuzeveld* is kennelijk niets anders dan het zoogenaamde *Ellendige Kerkhof*, de ongewijde begraafplaats van ter dood veroordeelden en gestorvenen buiten het genot der Sacramenten. Dáár treffen wij in dit bloedige jaar 1568, bij talrijke andere, ook de teraardebestelling aan van EGBERT MEINERDSZOON, een veelzins uitstekend man, ter onthalzing verwezen om het geloof, maar weinige uren vroeger aan ziekte bezweken, op wiens lijk echter de fel vergramde Schout het geslagen vonnis nog ten uitvoer bragt, om het daarna den Cellebroeders ter oneerlijke begrafenis over te geven. Zie HOOFTS *Ned. Gesch.* B. V. blz. 193, LAURENS JAKOBSZ. REAEL bij BRANDT *Hist. der Reform.* D I. blz. 486, volg., WAGENAAR *Amsterdam*, D. I. blz. 311, volg. Deze plaats, beoosten de Nieuwe Kerk nog aanwezig omstreeks de helft der 17de eeuw, vindt men ook vermeld in HOOFT'S *Warenar*, die (Act. III, Sc. V) aldus van zijn *Pot* sprekende wordt ingevoerd:

» Ik gae ze liever begraeven op 't ellendige kerkhof,
Daer wordt niemant begraeven als verwezen liên,
En daer zel tusschen dit en morgen geen Justicy geschiên."

Wat voorts P. E. Z 's meening betreft: hij zelf zal, gelooven wij, hare onjuistheid toegeven en het *Geuzevelt* niet langer met *de Rietvink* vereenzelvigen, waar zijne eigene bepaling daartegen het stelligste getuigenis inbrengt. Immers, daar hij met REAAL en WAGENAAR *de Rietvink* plaatst „regt over 't Karthuizerklooster", verbiedt hij reeds hierdoor alleen haar ergens elders te zoeken, dan of binnen den omtrek van ons tegenwoordig Amsterdam of althans onmiddelijk daar buiten Ieder toch, in Amsterdam's oudheden niet geheel een vreemdeling, weet, en krachtig komt hier de bewaarde naam de

vaak trage herinnering te hulpe, — dat eenmaal het *Karthuizersklooster* zich verhief, waar wij thans nog het *Karthuizerskerkhof* aanschouwen; predikers op meer dan ééne wijs van wereldsche ellende en vergankelijkheid. Dit nu waarschuwt reeds genoeg tegen de verwarring der *Rietvink* met het „voorbij Sloterdijk" gelegene *Geuzevelt*. Maar ook zeer aannemelijk buiten kijf is WAGENAAR'S voorstelling, als hij, om de plaats der Rietvink juister aan te wijzen, ons geleidt naar het einde der Haarlemmer Houttuinen, tusschen de Dommer- en de Houtstraat, tot staving eene *Resolutie* der Vroedschap meldende, die in het jaar 1617 den aanleg bevolen had eener „sluis", ter plaatse waaromtrent *het rietvink plagt te wezen*, en in 1623 ten uitvoer gebragt werd door het stellen der beraamde sluis aan het einde der Brouwersgracht, *naast het eerste getimmerte bij de Rietvink*. Daarmede staat dan welligt in verband de naam der *Vinkestraat*, „binnendijks" op dezelfde hoogte gelegen, waar „buitendijks" de te regt vermaarde *Rietvink* zich mag hebben uitgestrekt. Zie WAGENAAR, *Amsterdam*, D. I. blz. 280.

Dat de Trekvaartnimf bij BOGAERT waarheid gesproken, dat de plaats later door DE GEUS gekocht en opgesierd, in 1566 ten heiligdom gestrekt hebbe, onder 't gewelf des hemels, aan de Gereformeerden van Amsterdam, — is voorzeker noch ongerijmd noch onaannemelijk te rekenen. — Want, de Geschiedenis getuigt het, driemaal is men in dien zomer ter openbare preek naar de Rietvink zamengevloeid, den 31 Julij, den 4 Augustus en den 11 Augustus, — dien laatsten dag meestal gewapend om zich tegen een gedreigden aanval te kunnen verdedigen. Maar, bij den brandenden ijver des Hervormden volks om het Goddelijk Woord naar de stem zijner innigste overtuiging te hooren verkondigen, kon het wel niet anders, of deze oefeningen moesten vermenigvuldigd, en ook andere plaatsen in den omtrek der stad ter gewijde Vergadering gebezigd worden, tot dat men, gesterkt door den krachtigen bijval der burgerij, die de vijandschap der regering magteloos maakte, het wagen mogt, den 21 Augustus op de Lastaadje, vlak voor de stad en al spoedig daarna binnen Amsterdam in 't openbaar Godsdienstig zamen te komen. Als één dezer plaatsen des gebeds vinden wij dan ook *Sloterdijk* opgeteekend, in welks digte nabijheid ons Geuzevelt — bedriegen wij ons niet geheel — tot diens eigene landerijen gerekend werd. Of hier één — dan wel meermalen gepredikt is, schijnt moeijelijk vast te stellen; evenzoo het juiste tijdstip der handeling, volgens HOOFT (B. V, blz. 9) tusschen de eerste en tweede Rietvink-predikatie, volgens LAURENS JAKOBSZOON REAAL (bij BRANDT t. a. p. B. VI, bl. 328) meer tegen de helft van Augustus uitgeoefend. Ook mag welligt de Trekvaartnimf niet voor alle poëtische vrijheid zijn terug gedeinsd, waar zij de Geuzeveltsche verzameling overziende, ons eene geheele rei der meest treffelijke namen wedergeeft. — Zoo veel is zeker dat KORNELIS PIETERSZ. BOOM, KORNELIS WILLEMSZ. HOOFT, AAGT KORNELIS HOOFT, zijne dochter, REINIER KANT, ANDRIES BOELENSZOON, KORNELIS JANSZ. KOSTER, LAURENS JAKOBSZ. REAAL, JAN JANSZ. SMIT, CORNELIS VAN TEYLINGEN, JAN MEURLING en FRANK DE WAAL niet slechts tot de aanzienlijkste, maar ook tot de wakkerste en getrouwste strijders voor de Hervorming behoorden, die het toen zoo fel bewogen Amsterdam onder zijne kinderen telde; aan wier moedigen ijver 't voornamelijk te danken was, dat ook in Holland het werk der openbare prediking aangevangen, en, hoe groot ook de tegenstand ware, tot ruimen zegen voor niet weinigen, onverhinderd mogt worden voortgezet. Hoogstbelangrijk is de geschiedenis van dezen strijd in het meermaal genoemde verhaal van L. JZ. REAAL bij BRANDT, D. I. blz. 317, in HOOFT'S *Nederl. Hist.* blz. 89 volg. en in WAGENAAR'S *Amsterdam*, D. I. blz 276 volg. Men kan ook met vrucht raadplegen B. GLASIUS, *Geschied. der Christ. Kerk en Godsdienst in Nederland vóór de Hervorming*, D. III, blz. 340—348]

M. S. Genealogie van het geslacht Oem (I.; bl. 289). De bedoelde *Kronyk* van 1409, opgedragen aan den Bisschop van *Utrecht*, FRED. VAN BLANCKENHEYM, is *gedeeltelijk* gedrukt, en wel:

1°. Achter de *Kronyk van Holland, van den Klerk uit de Laage Landen by de Zee*, bl. 211, onder den titel van: *Kort Chronykje van Holland van den jaere IX^c ende LXXII, tot het Jaer MCCCC ende LXVI*, doch springt van 1398 in eens op 1467, aan welk jaar slechts 7 regels worden toegewijd, waaruit ik geloof te mogen opmaken, dat dit er later is bijgevoegd, en er bladeren aan het HS. ontbraken, toen VAN MIERIS dit kronykje in 1740 uitgaf.

2°. In het *Belgisch Museum*, anno 1840, door wijlen J. F. WILLEMS, Deel IV, bl. 193.

Het aldaar geleverde van anno 972 tot 1409, is *vollediger*, doch moet evenwel met N°. 1 worden vergeleken. Daaromtrent meldt ons de geleerde Belg het volgende:

»Deze Kronyk, beslaande in het geheel 101 bladzyden klein folio, wordt gevonden in een HS. der XVde eeuw, berustende by de Bibliotheek van Bourgondiën, te Brussel, *Inventaire*, N°. 837. Zy werd door zekeren BEIJEREN (waarschynlyk een herautsnaam) byeenverzameld en aan FRED. VAN BLANCKHEIM, Bisschop van Utrecht (gezeten hebbende van 1393 tot 1423) opgedragen enz."

De gedichten op de wapens der baanderheeren, mede te Brussel voorhanden, zijn ook gedrukt in het *Belgisch Museum*, Dl. V.; Ann. 1841, bl. 103.

Van *Heer* CLAUS OOM wordt gezegd:

»Hoirt den sevenden, oft ghy moocht:
»Het was een ridder van grooter doocht,
»Hy drooch *van silver*, aldaer binnen
»Van *Keel twee baren* al van tinnen (gecastelleerd)
»En van *lasuer* eenen rant,
»Getandeert, die hy aen hem bant".

Men ziet hieruit dat het wapen van *dien* OEM, niet overeenkomt met dat, hetwelk door BALEN, *Beschr. van Dortrecht*, bl. 1335, is geleverd (een zilveren schild met 15 groene zoden!).

Doch de *Maatschappij van Nederl. Letterk.* te Leyden, bezit een afschrift, vollediger dan *al het reeds gedrukte* van die *Kronyk* van 1409.

Het is, in het jaar 1841, onder toezigt van haar medelid, NIC. BEETS, afgeschreven, naar een MS. *Kronyk van Holland*, toebehoorende aan de Erven Jonkh. Mr. DIRK VAN FOREEST *van Schorel* enz. Men raadplege den *Catal.* dier Maatschappij, II.; bl. 485. Bij nader

onderzoek blijkt ons dat genoemd HS. (almede van BEIJEREN) tot in het jaar 1316 overeenkomt met de *gedrukte* »*van den Klerk uit de Laage Landen*". Zou men hieruit de gevolgtrekking mogen opmaken, dat BEIJEREN en de *Klerk* één en dezelfde persoon zijn geweest?

Is de vrager ook genegen om te Leyden zelf de navorsching op dit punt voort te zetten?

.. ELSEVIER.

Afbeeldingen van beroemde personen (I.; bl. 289). Van VAN MARNIX ken ik de volgende portretten, behalve dat door HOUBRAKEN en PICARD vervaardigd. Dat van J. LAMSVELT in BRANDT's *Historie der Reformatie;* op het titelblad van *de Bijen Corf der H. Roomscher Kercke;* in de *Naamrol der Bat. schrijvers* van A. PARS; in den 1sten Jaargang der *Honigbij;* in het *Ned. Magazijn* van 1836; voorts eene lithographie van M. J. DESSAUR, waaronder ALDEGONDE's handteekening. Van LAMORAAL, evenzoo HOUBRAKEN's afbeelding, nog eene andere ten voeten uit, en eene voorstelling van het standbeeld hem te Sottigem opgerigt. Van CHARLES DE HERAUGUIÈRES een portret door P. VELIJN, (met het onderschrift *de Turfschipper van Breda*), in het werk van Mr. C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA: *Voorbeelden aan de Vaderlandsche Geschiedenis ontleend*, Amsterd. G. J. A. BEIJERINCK, 1835. Van GODARD VAN REEDE, een door HOUBRAKEN en een door KNELLER; van STEVIN, dat in de Verhandeling van J. P. VAN CAPPELLE, en van PAULUS WIRTZ een portret als borstbeeld.

C. W. B.

Afbeeldingen van beroemde personen. Van PHILIPS VAN MARNIX, bij WAGENAAR afgebeeld, tegenover bl. 200 van het zevende deel, kan men ook een gegraveerd portret vinden voor zijn *Leven*, door JOHANNES PRINS, een werk in 1777 bekroond door het Genootschap: *Kunst wordt door arbeid verkregen*, en sedert onder de schriften dier maatschappij uitgegeven. Dit portret is even als dat bij WAGENAAR, naar de teekening van DE GHEYN, maar gegraveerd door P. W. V. MEGEN. Van dat bij WAGENAAR, aan de stift van HOUBRAKEN verschuldigd, is het daarin onderscheiden dat het zich niet van de linker- maar van de regterzijde voordoet, en dat ook het hoofd grooter is en het gelaat jeugdiger, in welk opzigt het alzoo meer overeenkomt met de afbeelding in steendruk, die door W. BROES, in zijn *Filip van Marnix*, Deel II., Stuk I., opgenomen is.

E. A. P.

[Nog herinnert C. W. B. ons eene goede houtsnede van MARNIX in de *Histoire physique, politique et monumentale de la ville d'Anvers par* EDMOND LE POITEVIN DE LA CROIX, Anvers 1847. Deszelfden beroemden mans portret in de *Bijenkorf*, wordt, zegt CONSTANTER, zoo niet in alle, dan toch in de meeste editiën dezes werks wedergevonden. Voorts gewaagt M. zoowel als CONSTANTER van SIMON STEVIN's beeldtenis in de monographie des Heeren VAN CAPPELLE, en komt laatstelijk N*$_{*}$*. onzen VERZAMELAAR te gemoet met de volgende rei portretten, meerendeels in zijn bezit, maar waarvan hij niet kan instaan, dat geen enkel in onze historische werken opgenomen is.

Het portret van LAMORAAL, Graaf van *Egmond*, en dat van PHILIPS DE MONTMORENCY, Graaf van *Hoorn*, beiden door HOUBRAKEN, nog van elk hunner een ander portret door .... met dichtregelen van G. BRANDT, eindelijk van LAMORAAL een ovaal portretje, welks graveur onbekend, maar dat van lateren tijd herkomstig is.

Het portret van ADRIAAN VAN ZWIETEN (een der onderteekenaars van het verbond der Edelen?) door H. GOLTZIUS.

Dat van LUMEY, Graaf van *der Marck* door HOUBRAKEN.

Dat van PHILIPS VAN MARNIX door H. BARIJ.

Dat van CAREL RABENHAUPT door ROMEIN DE HOOGE, en nog een ander door CLAESSENS.

Dat van GODARD, Graaf van *Athlone*, door HOUBRAKEN.

Ook de Heer BODEL NIJENHUIS heeft (NAVORSCHER II.; bl. 25) portretten en dat wel van vorstelijke personen aangevraagd. N*$_{*}$*. is echter buiten staat hem te helpen. Koningen noch Pausen behooren tot zijne verzameling.]

Jonkheer J. van Paffenrode [*niet Puffenrode*] *Gedichten* (I.; bl. 289). Eene volledige lijst der onderscheidene uitgaven dezer *Gedichten* is mij nog niet voorgekomen. Waarschijnlijk is er in B's opsomming een bedrieger ingeslopen, want de twaalfde druk is, volgens het exemplaar ten mijnent, niet van 1771, maar van 1711. Vgl. PR. MARCHAND, *Dictionnaire Historique et Critique*, T. I. p. 107, 108.

V. D. N.

Vertaling der »*Simplex et Fidelis Narratio*" *van J. Utenhove* (I.; bl. 289). Het in 't aangehaald artikel opgenoemde werk deelt ook eene beschrijving meê van de Hervormde gemeente, onder den bekenden Poolschen Edelman JOH. à LASCO.

H. G.

H. Zschokke (I.; bl. 289). ZSCHOKKE bekent zelf de *Stunden der Andacht* geschreven te hebben. Hij doet het in zijne *Selbstschau* (Aarau 1842) bl. 241—245, onder aantooning der omstandigheden, die hem tot het besluit bragten: »die religiösen Ideen, welche das Ergebniss seines Forschens, seiner eignen innern Kämpfe von früher Kindheit an, gewesen waren, allwöchentlich in einem Sontagsblatt den Familien der Schweiz mitzutheilen";—waarop dan de vermelding volgt der wijze, hoe, sints het begin van 1808, onder des uitgevers belofte van stipte geheimhouding, week aan week, gedurende acht jaren, een Hoofdstuk in 't licht gegeven werd zijner »*Stunden der Andacht zur Beförderung wahren Christenthums und häuslicher Gottesverehrung*".

N. N.

[Hetzelfde berigt ook G. P. ROOS, die dit getuigenis van ZSCHOKKE gevonden heeft in het *Leeskabinet*, Album, bl. 96.]

Van der Wel in Tromp veranderd (I.; bl. 290). De Heer VAN DER BLOCK verlangt te weten, wie of wat aan HERPERT VAN DER WEL aanleiding gaf om zijn eigen geslachtsnaam te verzaken, en dien van TROMP aan te nemen.

Eene onder mij berustende geslachtlijst in HS. der familie TROMP, voorheen genaamd VAN DER WELL, in het laatst der vorige eeuw opgemaakt door den beroemden Genealogist Mr. REINIER VAN HEEMSKERK, bevat in het Voorberigt het volgende:

» In de aanteekeningen van die familie heb » ik gevonden, hoe zy aan den naam van » TROMP zyn gekomen, te weten: dat de va- » der van den Admiraal MAARTEN HARPERTSZ. » TROMP, zynde geweest HARPERT LAMBERTS » VAN DER WELL, groote lust had tot den zee- » dienst, en zyne ouders hem dat willende » beletten, hy de vlugt nam en zich in den » zeedienst begaf als jongmatroos of, zoo an- » deren zeggen, als koksmaat, onder den » naam van TROMP, om niet bekend te zyn. » Doch anderen zeggen, dat hy, op zyn schip » zynde, en niets te doen hebbende, hy altoos » zich amuseerde met op een *trompje* te spee- » len, waardoor hy den bynaam van TROMP » zou hebben verkregen."

De Heer VAN DER BLOCK spreekt van drie zusters van HERPERT TROMP: MARIA, HELENA en ALIDA. De eerste was gehuwd aan BASTIAAN MOLEWATER, Raad en Burgemeester van den Briel, de tweede stierf ongehuwd, de derde (eigenlijk AALTJE genaamd), werd de vrouw van JAN OOMS, van Nijmegen.

De ouders van HERPERT VAN DER WEL, gezegd TROMP, en alzoo de grootouders van den beroemden Admiraal MAARTEN HERPERTSZ TROMP, waren LAMBERT JANSZ. VAN DER WELL en JOHANNA VAN DER BLOCK. De vrouw van HERPERT, en mitsdien moeder van MAARTEN, was JOHANNA QUACK.

MAARTEN HERPERTSZ. TROMP was alzoo niet van zulke geringe afkomst, als LUÏSCIUS in zijn *Algemeen Woordenboek* opgeeft. C. & A.

Album van Hermanus Pricker (I.; bl. 290). Vermoedelijk zal TJADEA in *Das Gelehrte Ost-Friesland*, wel iets van hem vermelden.

H. G.

Griek sche Schrijvers (I.; bl. 290). Noch bij F. SCHOELL, *Geschichte der Griech. Literatur*, (Berl. 1828—1830), noch in de *Biblioth. Scriptorum classic.* van ENGELMANN, (Par. & Leipz. 1847) beiden zeer volledig in dit opzigt, wordt gewag gemaakt van eene afzonderlijke uitgaaf der Fragmenten van SEXTUS JULIUS AFRICANUS. Volgens FABRICIUS, *Bibl. Graeca*, (Ed. nova, VIII, p. 9) zou zich te Parijs 't handschrift bevinden van een volledig uittreksel uit JUL. AFRIC., doch A. MAI heeft te vergeefs getracht zulks op te sporen. Zie de Voorrede zijner *Collect. Vat.*, II, p. 10.

PHOTIUS wijdt een kort artikel aan CEPHALION; SUIDAS verwart hem met CEPHALON van *Gargettus* of *Gerghites*, schrijver der *Troïka*, door MALALAS bij zijne kronyk gebruikt.

BION van *Soli* wordt aangehaald door PLUTARCHUS *in Theseo.*

Van THALLUS van *Milete* komt een epigram voor in de *Anthologie.*

DINDORFF gebruikte tot zijne uitgaaf van SYNCELLUS (Bonn 1829) twee parijsche handschriften.

Omtrent het Handschrift van den Armenischen text van EUSEBIUS vindt men ongetwijfeld berigt vóór de uitgaaf van ANCHER (Venetië, 1818).

Ziedaar al wat er mij van bekend is.

J. M.

Pomedellus-penning (I.; bl. 290). Het oogmerk van dezen penning schijnt niet bekend te zijn, maar wel de vervaardiger; deze was GIOVANNI MARIA POMEDELLO van Verona. Hij leefde nog in 1527 en was een verdienstelijk, hoezeer weinig vermeld, médailleur.

W. D. V.

Het geslacht van Humbercourt, Guy en Karel van Brimeu (I.; bl. 290). Ten gevolge van het verzoek van I. A. N. heb ik, in een onder mij berustend handschrift van omstreeks den jare 1650, bevattende onder anderen: *Généalogie des anciens Comtes et Sires de Meghen et de leurs descendens*, afkomstig uit de verzameling van handschriften enz. nagelaten door den Heer M. A. J. STEENECRUIJS, te Antwerpen in 1840 verkocht; gevonden, dat GUY DE BRIMEU, Heer van Humbercourt, Graaf van Megen in 1467 en Ridder van het Gulden Vlies, gehuwd was met ANTHOINETTE DE RAMBURES, uit welk huwelijk zijn gesproten drie kinderen:

I. ADRIANE DE BRIMEU, gehuwd met JAN DE BERGHES, Heer van Walhain.

II. ADRIAAN DE BRIMEU, Graaf van Megen in 1477, gehuwd met MARIE DE MAILLY, zonder nakomelingen overleden, en

III. EUSTACHIUS DE BRIMEU, Graaf van Megen in 1544, gehuwd met BARBE DE HILLE of HILLERY, uit welk huwelijk twee zonen zijn voortgekomen, als:

I. CAREL DE BRIMEU, Graaf van Megen in 1549, Heer van Humbercourt, Ridder van het Gulden Vlies, Stadhouder van Gelderland; hij stierf ongetrouwd, zijne erfgename was zijne nicht MARIE DE BRIMEU, die volgt:

II. GEORGE DE BRIMEU, Heer van Quinry, gehuwd met ANNA DE WALTHUSEREN of WALHAUSEN, uit welk huwelijk twee dochters, als:

I. MARIE DE BRIMEU, Gravin van Megen in 1571, gehuwd met CAREL DE CROY, Hertog van Aarschot, Prins van Chimay.

II. MARGUERITE DE BRIMEU, gehuwd met CLAUDE DE BERLAIMONT.

Hieruit blijkt dus, dat GUY DE BRIMEU, Heer van Humbercourt, Graaf van Megen, de grootvader was van CAREL DE BRIMEU, Graaf van Megen, Heer van Humbercourt, die in 1559 Stadhouder van Gelderland was.

Beiden komen ook voor in het werk van J. B. MAURICE, *Le Blason des armoiries de tous les Chevaliers de l'Ordre de la toison d'or*. La Haye 1667, bl. 85 en 248. J. F. L. C.

[Het bovenstaande vinden wij geheel bevestigd in het antwoord van den belezenen V. D. N., wiens hand ons verwijst op J. LE CARPENTIER, *Histoire de Cambray*, bl. 328.]

Mr. Cornelis Jacobsz. Ploegh (I.; bl. 236, 296; II.; bl. 24). De Heer J. HONIG, JZN. JR. heeft mij eene dienst bewezen met zijne opgave; gaarne wil ik dit beantwoorden en daarom zijne aandacht vestigen op hetgeen, als hem welligt onbekend, over den vermaarden PLOEGH is gezegd door CLAAS BRUIN, *Noord-Holl. Arcadia*, Amst. 1732, bl. 93, 94 en in de *noot* aldaar, waar niet alleen zijn geslacht van vader op zoon, maar ook zijne vrouw en kinderen worden vermeld, alsook de verwantschap van zijne dochter, die met ZEVENHOVEN huwde, waarvan, bij de verschijning van BRUIN's werk, nog te Amsterdam en Purmerend nakomelingen bestonden. Ook in de *Dagwijzer der Geschiedenissen* van G. KLINKHAMER wordt het overlijden van Mr. CORNELIS PLOEG, anders *Meester* KNELIS te *Jisp*, op 14 *Mei* 1696 aangeteekend. V. D. N.

De WelEerwaarde John Paget (I.; bl. 314). Buiten twijfel uit eene Engelsche of Schotsche familie gesproten, wier naam soms ook PAGETT of PAGETIUS geschreven wordt, was JOHN PAGET de eerste vaste Predikant der Engelsche (Presbyteriaansche) gemeente te Amsterdam. Hij kwam aldaar in 1607, hield er den 5den Februarij de eerste predikatie in de daartoe gereed gemaakte kapel, werd in April bevestigd en bleef op deze zijne standplaats 29 jaren. Een andere PAGET, leeraar derzelfde gemeente, was THOMAS, beroepen van Blackeley in Engeland en te Amsterdam bevestigd in November, 1639. Hij verliet die stad den 29sten Augustus, 1646 en begaf zich naar Shrewsbury in Groot-Brittannië. Hij had tot Neef, ROBERT PAGET of PAGETIUS, van 1638 tot 1685 predikant bij de Schotsche gemeente te Dordrecht, » a man of extensive biblical knowledge, but of extreme modesty", zeer bevriend met JACOBUS BORSTIUS; tweemaal naar elders beroepen, eens naar de Presbyteriaansche kerk te Amsterdam en eens naar Utrecht in 1655, maar te Dordrecht gebleven tot aan zijn dood in 1684 (zie de *Lyste van de namen der Predikanten in de Provintie van Utrecht*, door H. VAN RHENEN, uitg. 1705, bl. 66). Voorts, behalve het *Kerkelyk Alphabeth* van VEERIS, WAGENAAR's *Amsterd.* en BALEN's *Dordrecht*, kan men raadplegen: *the History of the Scottish Church of Rotterdam*, *by the Revd.* WILLIAM STEVEN, *M. A.;* Edinburgh and Rotterdam, 1832, en het *Kerkelijk Dordrecht* van SCHOTEL, Dl. I.; bl. 457 en de noot (2) en Dl. II.; bl. 217, alwaar omtrent dit geslacht, voornamelijk met betrekking op ROBERT, eenige bijzonderheden worden medegedeeld. Bij JÖCHER, *Gelehrten Lexicon*, vindt men vermeld: EPHRAÏM, EUSEBIUS en WILHELMUS PAGET, allen in Engeland t'huis behoorende. V. D. N.

De WelEerwaarde John Paget. In de *Resolutiën der Staten-Generaal*, wordt van dien predikant melding gemaakt. Aldaar leest men:

» 9 *January* 1607. Op te requeste van JOHN » PAGET, predikant van de *Engelsche regimen-* » *ten*, is geordonneert de selve te stellen in » handen van den Oversten HORACE VEERE, » Ridder, omme ordre te stellen, dat den suppl. » van syn tractament mach worden betaelt".

Van dit geslacht hebben er te Leyden gewoond, zoo als men opmaken mag uit het huwelijk, aldaar voltrokken den 7den *Januarij* 1649, tusschen MATHYS PAGET, smid, jongman van Leyden, en MARIA PIETERS DEL TOMBE, mede van Leyden. Ook vindt men ter Akademische boekerij nog eenige brieven door JOHN en THOMAS PAGET aan C. HUYGENS.

.. ELSEVIER.

Jacobus Gadelle (I.; bl. 314). Van dezen Amsterdamschen *schoonschrijver* zal niet veel meer te weten zijn, dan dat zijn portret, even als dat van zijnen stadgenoot MEURS, van L. VAN COPPENOL [COLLOT D'ESCURY heeft COPPENEL], VAN DEN VELDE, MARIA STRICK en anderen, verschenen is in de eeuw toen de schoonschrijfkunst in de hoogste achting was. Men zie daarover SCHOTEL, *Letter- en Oudheidkundige Avondstonden*, Dordr. 1841, bl. 97 en 117, en de aldaar aangewezen schrijvers, als MEERMAN, COLLOT D'ESCURY, VAN BERKHEY, enz. In de *Naamlijst van den Atlas* van BUSSERUS; Amst. 1782, bl. 142; wordt GADELLE *Schrijfmeester bij de Joden* genoemd. V. D. N.

Jacobus Gadelle; Johanna Koerten Blok (II.; bl. 119). Op de vraag door J. C. K. gedaan (I.; bl. 314) naar JACOBUS GADELLE; kan ik mededeelen, dat hij een der allereerste lichten was in de *Calligraphie* of schoonschrijfkunst, welke, even als de schilderkunst, in de XVIIde eeuw en reeds vroeger, zulke groote vertegenwoordigers onder onze landgenooten bezat. Ik ben eigenaar van eenige zeer fraaije stukken, door hem vervaardigd. GADELLE's verdiensten zijn, met die van ande-

ren, bezongen (door den dichter E. [?] FEITAMA en een ander) in *het Stamboek op de papieren Snykunst van* JOANNA KOERTEN, *huisvrouw van* ANDRIES BLOK, uitgave in 8°., 1735, bl. 187. Mogt de geëerde vrager van 't onder hem berustende portret, dat mij onbekend is, afstand willen doen, het zoude mij aangenaam zijn, door het schutblad van DE NAVORSCHER te vernemen, op welke voorwaarden hij dit verlangt.

Bij deze gelegenheid kan ik eene vraag niet terughouden, die ik mij reeds voorgenomen heb te doen bij de lezing van het artikel omtrent KOPPERS (I.; bl. 219, 306), van wien mij evenwel niets bekend is, namelijk, of er nog in ons vaderland werken aanwezig zijn, behalve die ik zelf het geluk heb te bezitten, van deze zoo beroemde papierknipster, wier lof door zoo vele dichters en geleerde mannen van dien tijd bezongen en dan door groote calligraphen in schrift gebragt werd; waar zich die kunstgewrochten bevinden en welke het zijn? Aangenaam zoude het mij wezen, hierop eenig antwoord te mogen bekomen.

N***.

Vervolg op Wagenaar; Tegenw. Staat der Nederl. (I.; bl. 314). Er bestaan twee Vervolgen op WAGENAARS *Vaderlandsche Historie*, het eene te *Amsterdam*, bij IZAAC DE JONGH en WYNAND WYNANDS, betiteld: *Vaderlandsche Geschiedenissen, vervattende de geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden, uit egte gedenkstukken onpartijdig zamengesteld. Eerste deel. Beginnende met het Jaar* 1752, *waar mede de Heer* WAGENAAR *eindigt*, van welk Vervolg het *eerste* deel in 1781 het licht zag. Dit werk loopt slechts tot het *zeventiende* deel, beginnende met het jaar 1787. Wie daarvan de schrijver geweest is, heb ik nimmer kunnen te weten komen. Het andere, welks *eerste* deel in 1786 te Amsterdam verschenen is bij JOHANNES ALLART, draagt als opschrift: *Vaderlandsche Historie, vervattende de Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden, zints den aanvang der Noord-Americaansche onlusten, en den daar uit gevolgden oorlog tusschen Engeland en deezen Staat, tot den tegenwoordigen tijd. Uit de geloofwaardigste Schrijvers en egte gedenkstukken zamengesteld. Met Plaaten. Ten Vervolge van* WAGENAARS *Vaderlandsche Historie;* het is voortgezet tot in het begin dezer eeuw en beslaat acht en veertig deelen. Als den autheur van het laatstgenoemde *Vervolg* nu, vermoedelijk het door HORA R. bedoelde, heb ik wel eens hooren opnoemen, den als dichter en prozaschrijver gunstig bekenden ADRIAAN LOOSJES PZN. Wijlen mijn Vader, zeer met gemelden Heer bevriend, was in deze mijn zegsman.

In de *Tegenwoordige Staat der Nederlanden* zijn niet alle de Provinciën door dezelfde hand bewerkt; zoo worden de *elf* eerste deelen of de *Algemeene Beschrijving des Lands*, benevens de Provinciën *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland* en het eerste deel van *Utrecht* algemeen aan J. WAGENAAR toegeschreven. Het tweede deel zijn wij echter gedeeltelijk aan RINSE VAN NOORT, gedeeltelijk aan Mr. M. TYDEMAN verschuldigd. Wie de Provincie *Friesland* behandeld heeft, heb ik niet kunnen nasporen, en *Overijssel* heb ik nu eens aan G. DUMBAR, dan weder aan J. W. RACER hooren toeschrijven; misschien wel dat beide bekwame mannen er de hand in gehad hebben, maar het komt mij onwaarschijnlijk voor, dat G. DUMBAR aan het laatste gedeelte heeft gearbeid, wijl dit eerst in 1803 het licht zag, en het eerste deel van 's mans *Kerklyk* en *Waereldlyk Deventer* bereids in 1732. De Provincie *Stad en Lande* hebben wij aan Mr. J. A. DE SITTER en Mr. T. MODDERMAN te danken. Onbekend is almede wie de oorspronkelijke schrijver van de *Tegenwoordige Staat van Drenthe* geweest zij, maar de veranderingen, ophelderingen en bijvoegselen zijn van Mr. J. H. P. VAN LIER, eerst Rentmeester van 's Lands Domeinen, later Raadsheer bij den Hove van Justitie in gemeld landschap.

A. J. V. D. AA.

Oudste, nog bestaande HSS. van de beide Verbonden (I.; bl. 314). Aangaande die van het O. T. is niets met zekerheid te bepalen. Sedert de Joodsche schriftgeleerden, vooral te Tiberias, van de zesde eeuw onzer jaartelling af, den tekst der heilige boeken onderzochten en vaststelden, kregen alle HSS. een stereotypen vorm, die het nagenoeg onmogelijk maakt den hoogeren ouderdom van het eene boven dien van het andere te bewijzen.

Het oudste afschrift van het N. T. is de Codex, die, op het Vatikaan bewaard, bij de kritici onder den naam van *B.* bekend is, en waarschijnlijk in het midden der 4e eeuw geschreven werd. Daarop volgen in rang van ouderdom Codex *C*, in de Koninkl. bibliotheek te Parijs berustende, die in de eerste helft, en Codex *A*, in het Britsche Museum bewaard, die in de tweede helft der 5e eeuw zal geschreven zijn. CONSTANTER.

Oudste, nog bestaande HSS. van de beide Verbonden. Daar zijn geene oudere bekend dan de vier volgende:

Het *Vaticaansche* exemplaar (*B* van GRIESBACH) dus genoemd omdat het der boekerij van het Vaticaan te Rome toebehoort, werd vermoedelijk tegen het laatst van de vierde eeuw afgeschreven. Oorspronkelijk bevatte het den geheelen bijbel, thans echter is het zeer verminkt, en mist men er in het N. T., de *Brieven* aan TIMOTHEUS, aan TITUS en aan PHILEMON. De *Openbaring* is van eene andere hand, waarschijnlijk niet ouder dan de vijftiende eeuw.

Het *Parijsche* of *Ephremsche* exemplaar (*C.*

GRIESBACH) is een palimpsest in de *ci-devant* koninklijke (welhaast keizerlijke?) boekerij te Parijs. Ook dit was eertijds een afschrift van den geheelen Bijbel, in unciale letters, op kalfsperkament, in de vierde of vijfde eeuw vervaardigd. Het oorspronkelijke is gedeeltelijk uitgekrabd om plaats te geven aan de schriften van EPHREM, die, naar de letters te oordeelen, omtrent de twaalfde eeuw er op gekomen schijnen te zijn. Dit exemplaar is zeer onvolmaakt en hoogst moeijelijk te ontcijferen.

Het *Alexandrynsche* HS. (*A.* GRIESBACH) werd in 1628 door CYRILIS, Patriarch van Constantinopel, aan KAREL I van Engeland, ten geschenke gegeven. Dit is een prachtig exemplaar van den ganschen Bijbel, sedert 1753 op het Britsche Museum berustende, en vermoedelijk te Alexandrië in de vijfde of zesde eeuw te zamen gesteld.

4°. Het *Cottonsche* HS. (TITUS C. XV. Cott. HSS.) is een zeer oud overblijfsel van een exemplaar der Evangeliëen, op purperkleurig kalfsperkament, mèt gouden en zilveren letters, 't welk uit de vijfde eeuw herkomstig is. Dit HS., zeer beschadigd door een brand in de Cottonsche boekerij, is thans aan het Britsche Museum toevertrouwd. Zie TAYLOR and WALTON, Ἡ καινὴ διαθήκη, London 1837, Inleiding p. XIV, sqq. waarin ook het *fac-simile* van een gedeelte dezes HS. aangetroffen wordt. Verg. ook MONTFAUCON, *Palaeographia Graeca*, SCHOLZ, *Prolegomena ad Nov. Test.*

TUSCO.

Mooi en muy (I.; bl. 314). Wat hieromtrent als gissing wordt voorgesteld, vindt zijne bevestiging in de: *Leerschool*, Jaarg. IV, 1847, bl. 16 en 17, waar men aldus leest: »Het woord *mooi* in deze beteekenis, hebben wij overgehouden uit den tijd der Spanjaarden, uit wier taal wij het met meer andere woorden hebben overgenomen. Het oorspronkelijke Spaansche woord heeft de beteekenis van ons *slechts* [? *vrij*, *zeer*, *bij uitstek*].” De gemeenzame spreekwijs: »'*t Is mooi leelijk*”, welke men alhier niet zelden hoort, vindt aldus eene goede verklaring.

J. H. VAN DALE.

[Wij hebben deze uitlegging liever dan die van WEILAND, welke — V. D. N. heeft het ons opgeteekend — in zijn *Taalkundig Woordenboek*, het woord *mooi* of *moj* wil hebben afgeleid van *Mei*, den naam der schoone maand bij uitnemendheid, ook thans nog *Moj* geheeten in sommige streken onzes Vaderlands.]

Nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen (I.; bl. 314). Wie zij was, kan ik niet stellig aanwijzen; dan, bij HOOFT, *Nederl. Hist.*, Boek VI, bl. 246 (Amsterdam 1656; Dl. II, bl. 350 der nieuwe uitgave) vind ik melding gemaakt van eene AACHT JAFJENS, stokhoudster van de Sint Janspoort te Haarlem, die door den toenmaligen Schout aldaar gebezigd werd, » om der goede luyden deuren en huizen te beluisteren of hen door de glazen te beloeren — en anderzins tot spiede of spion”. Kan dit op den weg brengen tot een meer bepaald antwoord op de gedane vraag? Zou die AACHT van *Enkhuizen* afkomstig kunnen geweest zijn, en daar zij later openlijk verbrand is, haar naam met hare gansch niet prijzenswaardige handeling, het rondsnuffelen en beluisteren, aan de spreekwoordelijke benaming haar oorsprong gegeven hebben? Die het weet, deele het mede.

E. A. P.

Nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen, schijnt het onderwerp eener oude vertelling te zijn. BILDERDIJK althans maakt er gewag van, als hij op HUYGENS' *Klucht* van *Trijntjen Cornelis*, het volgende aanteekent: » *Nichtje* plach, als naam van verwantschap, een woord van toegenegenheid te zijn, en vervolgens van liefkozing, en zoo werd het allengs in Amsterdam tot aanduiding van een licht meisjen, een spotnaam. — Dit woord *Nichtjen*, waardoor TRIJNTJEN CORNELIS hier misleid wordt, misleidt ook (schoon daar bespottender wijze gebruikt) *nieuwsgierig* AAGJEN *van Enchuysen* in de oude vertelling, wanneer zy 't in Amsterdam zich hoorde toeroepen, en den spotter die 't deed, voor haar Neef JAN VAN SPANJE hield, welke zich van dat misverstand ook bediende om haar in een slecht huis te brengen, dronken te maken, te misbruiken en uit te schudden; en haar dus tot een spreekwoord te maken dat in mijn jongen tijd te Amsterdam nog algemeen en in ieders mond was. Het zou zeer wel zijn kunnen, dat HUYGENS deze geschiedenis, by de toen dolle drift der Hollanders om Andwerpen te bezoeken, in deze zijn *Klucht* slechts op Andwerpen toegepast had; immers mijn Overgrootmoeder, toen over de tachtig jaar oud, had by elk blijk van nieuwsgierigheid, dat er voorkwam, van uit haar jongen tijd, het *nieuwsgierig* AAGJEN *van Enchuysen* altijd in den mond, en de geschiedenis kan dus niet veel jonger zijn dan het jaar 1648”.

N. P. BIBLIOPHILUS.

[P. E. Z. vermeldt als resultaat zijner nasporingen het gebleken historisch bestaan — wanneer geeft hij niet op — van een AAGJE, burgeres der stad *Enkhuizen*, op dus bittere wijs het slagtoffer harer nieuwsgierigheid geworden, als de door BILDERDIJK herhaalde vertelling ten blijvenden afschrik overgeleverd heeft. Jammer slechts, dat wij, deze uitkomst vernemende, geenerlei inlichting ontvingen nopens den weg, langs welken P. E. Z. daarhenen geleid is. Ware het anders, wij zouden welligt, genoegzaam toegerust ter beoordeeling, niet langer aarzelen het pleit voldongen te rekenen en E. A. P. 's verklaring wel zeer vernuftig maar weinig gestaafd en meer of min uit de lucht gegrepen, overwonnen te heeten door de kracht der historische werkelijkheid.]

Petrus Johannes Tinctorius (I.; bl. 314). Dat er, in het begin der 17de eeuw, eene fa-

milie VERWER te Amsterdam gewoond heeft, is blijkbaar uit verscheidene huwelijksacten van dat geslacht.

Er bestaat ook nog eene Leydsche dissertatie, of liever eene verzameling *Theses*, in 't jaar 1593 bij FRANÇ. RAPHELENG. gedrukt, aan den hier bedoelden persoon aldus opgedragen:

Clarissimis, multaque experientia celeberimis viris NICOLAO PLEMPIO *auo suo*, JOHANNI DVYEIO, PETRO TINCTORI, *Medicinae Doctoribus: Patronis ac Mecoenatibus suis inter primos prima obseruantia dignis, hosce sui in Medicina profectus moris & amoris ergo dedicat, consecratque* JOHANNES ANTONII, *Amsterodamensis.*

Zou deze JOHANNES ANTHONISSEN ook de oprigter zijn geweest van het *Orgelhuis*, in DE NAVORSCHER, II.; bl. 116, beschreven?

De naam van TINCTORIUS, hierboven TINCTOR geheeten, zal in het oorspronkelijke wel PIETER VERWER, ZOON van JAN VERWER, zijn: terwijl de verlatijnschte benaming slechts in geleerde werken zal voorkomen. Ik weet echter niet of hij iets in druk heeft gegeven; aan de Leydsche Hoogeschool heeft VERWER althans niet gestudeerd.

In de *Resolutiën* der Staten van Holland van 3 Januarij 1598 (bl. 1) wordt gewaagd van DIRK PIETERS VERWER, bij de Garde van Prins MAURITS gediend hebbende, genietende *f* 18 per maand.

Schepen van de Stad Rhenen was ook, van 't jaar 1548 tot 1569, zekere HERMAN VERWER. Zie DODT VAN FLENSBURG, *Archief*, II.; bl. 14 en 47.

Bovendien is er op de boekerij der Leydsche Hoogeschool eene buitenlandsche dissertatie van CHRISTOPHORUS TINCTORIUS (*Drengfurtensis Borusfus*) getiteld: *De Convulsione* etc., te Bazel, ten jare 1634, in-4°. gedrukt, door de Erven van JOH. SCHROETER, Akademiedrukkers aldaar. .. ELSEVIER.

Ludolphus Potterus (I.; bl. 314), wordt genoemd door C. VAN HERK, in zijn *Almeria literata*, waar hij zegt dat CORNELIS DREBBEL door zijnen vader toevertrouwd werd aan het onderwijs van POTTER, toen rector der Latijnsche scholen te Alkmaar, wiens onderrigt hij zich zoo uitmuntend ten nutte maakte, dat hij den wensch zijns vaders en van zijne leermeesters verre overtrof, allen die met hem leerden te boven strevende; welk laatste echter betwijfeld wordt door J. P. VAN CAPPELLE, in het *Bijvoegsel tot de levensschets van* DREBBEL, wijl deze, in de opdragt van zijn *Perpetuum mobile* aan Koning JACOBUS, verklaart niet genoegzaam met de Latijnsche taal bekend te zijn, om zijne meening volkomen uit te drukken. Wat hiervan zij, in mijne geschrevene aanteekeningen vind ik, dat LUDOLPH POTTER, vermaard bestuurder der Latijnsche school, meermalen van DREBBEL gezegd had dat hij een geleerd man zoude worden. Uit een geschriftje van POTTER zelven blijkt, dat hij in 1585 over drie maanden 75 en in 1588 over gelijken tijd 100 carolusguldens inkomen genoot. In 1578 was te Alkmaar nog rector POMPEJUS ELLEMA; POTTER is dus eerst later aangesteld. Het jaar van zijn overlijden kan ik niet opgeven, daar mij wel de vroegere rectoren, maar niet zijne opvolgers bekend zijn. C. W. BRUINVIS.

Ludolphus Potterus. Hij werd te Groningen geboren en was reeds in 1595 rector of opziener der Latijnsche school te Alkmaar. Immers dit vermeldt hij aan het hoofd van een Grieksch gedicht ter eere van PIETER FOREEST, Med. Doct. te Alkmaar, te vinden achter diens werk, getiteld: *Observationum et Curationum Medicinalium* etc. libri *duo*. Lugd. Bat. ex off. Plantiniana apud FR. RAPHELENGIUM, 1596, in-8°.

Ik geloof dat deze taalkenner reeds in 1605 moet overleden zijn, wat namelijk af te leiden is uit het werk van C. KILIANUS, *Etymologicon Teutonicae Linguae, quarta ed. op.* L. POTTERI. Alcm. 1605, in-8°. (hetwelk met latere editiën van dien aard voorhanden is op de bibliotheek der *Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde* te Leyden).

Nog moet ik berigten, dat er eene dissertatie (theses) »*de Possessionibus*" bestaat van den Alkmaarder JACOB COOREN, opgedragen aan zijnen vader OLBRANDUS COOREN, en aan LUDOLPHUS POTTERUS *J. U. D.*, wien hij daar noemt zijnen leermeester aan het gymnasium te Alkmaar. Deze theses zijn in 1593 te Leyden gedrukt bij FR. RAPHELING. en bevinden zich onder meer andere, in die zelfde stad op de Bibliotheca Thysiana.

POTTER's aanstelling als rector, de tijd zijns overlijdens en welligt andere bijzonderheden hem betreffende, zullen in het stedelijk archief van Alkmaar moeten worden opgezocht; doch weinigen hebben den lust tot zoodanige nasporing, iets waardoor de kennis der historie niet vooruit gaat.

Indien zijn geslacht het zelfde was, dat zich DE POTTER of DE POTTERE noemen liet, dan ben ik in staat veel daarover uit het archief van Leyden mede te deelen.

Ik vermeld hier slechts, dat te Leyden in 1621 geboren werd: LODEWIJK DE POTTER, die, na ter Leydsche Hoogeschool gestudeerd te hebben, den 1sten Augustus 1647 met kerkelijke attestatie naar Amsterdam vertrokken is en zich daar als geneesheer gevestigd heeft. .. ELSEVIER.

» *Vox populi, vox Dei*" (I.; bl. 314). Deze vraag werd reeds geopperd in NOTES AND

QUERIES voor Maart 1850, en in het volgende nummer beantwoord door Dr. ROCK. »De Aartsbisschop van Canterbury", zegt hij, »gebruikte die woorden als tekst voor de inwijdingspreek, toen EDUARD III tot den troon geroepen werd in plaats van zijn afgezetten vader EDUARD II. Dit vernemen wij van WALSINGHAM: »Archiepiscopus verò Cantuariae »praesenti consensit electioni ut omnes praela- »ti, et archiepiscopus quidem, assumto thema- »te: *vox populi vox Dei*, sermonem fecit populo, »exhortans omnes ut apud Regem regum in- »tercederent electo". WALSINGHAM, *Hist. Angl.* ed. CAMDEN, p. 126. Doch in Mei 1851 schrijft ROCK t. a. p., dat hij dit spreekwoord lang voor EDUARD III aangetroffen heeft. Immers WILLEM VAN MALMESBURY, de wijze vermeldende waarop ST. ODO omtrent 920 zich bereid verklaarde Aartsbisschop van Canterbury te worden, drukt zich aldus uit: »Recogitans »illud proverbium: *vox populi vox Dei*". GUIL. MALM. *De Gestis Pont.* L. I, fol. 114. ed. SAVILE.

TUSCO.

[Dit berigt in NOTES AND QUERIES, III., 381, is evenmin onopgemerkt gelaten door N. P. BIBLIOPHILUS. ODO's verheffing tot het aartsbisdom schijnt later dan 920, en niet vóór 940 gesteld te moeten worden, immers zoo hij die hooge waardigheid aan Koning EDMUND is verschuldigd geweest, wiens regering van het laatstgenoemde jaar dagteekent. Zie LARDNER's *Cabinet Cyclopaedia*, *Europe during the middle ages*, Vol. III. p. 256.]

Urbanus en Isabella (I.; bl. 314). Tot de blaauwboekjes-verzameling behoort eene (in 4°. gedrukte) berijmde zamenspraak dezer echtgenooten. De man, door losbandig gedrag, van zijne gade verwijderd, komt, tot den bedelstaf gebragt, terug, zonder dat zij hem herkent, en wordt afgewezen:

»Ik geef geen bedelaar, ga vrij mijn deur voorbij".

URBANUS.

»Och! juffrouw, zoo gij wist wat honger dat ik lij".

Zijn aanhouden en voorkomen boezemen haar belangstelling in, die al gaande weg sterker wordt; nu volgt de ontknooping en verzoening.

Op het einde der vorige eeuw was dit stukje nog niet tot den laagsten rang in de boekenkas gedaald, en, even als *Floris en Blanchefleur*, in het geheugen der Nederlandsche huisgezinnen vastgeprent. Ik twijfel of het op onzen bodem oorspronkelijk zij, en wenschte er wel iets meer van te vernemen. L. J.

Urbanus en Isabella. De berijmde *Samenspraak tusschen Urbanus en Isabella* is, tot in het begin dezer eeuw, onderscheidene malen gedrukt, en wordt mede gevonden in het mengelwerk van sommige Amsterdamsche *Almanakken* der vorige eeuw. Zij is tevens bewerkt voor het tooneel, in het *Bly-eyndend-Spel: Geveynsde Bedelaar. Gerymt door* A. VAN STEYN. *Tot Delf*, *Anno* 1661, in 8°.

A. VAN STEYN is ook de vervaardiger der *Samenspraak*, die eene ware gebeurtenis tot onderwerp heeft, blijkens de volgende *Voorreeden:*

»Na my de Historie van URBANUS en ISA- »BELLA verhaalt en verseekert was, een ware »geschiedenis te zyn, binnen de stad *Delft* in »het begin der 15de Eeuw gebeurt te wesen, »zoo hebbe eerst een *Samenspraak tusschen* »URBANUS *en* ISABELLA uytgegeeven in Quarto, »en naderhand verandert by wyse van een »Spel, waar mede ik denke meerder genoegen »aan de *Rethorykers* geeven zal. Houd dan »deeze myne moeite ten besten en vaart wel. »A. V. STEYN".

De geschiedenis komt eenvoudig hierop neêr: URBANUS is gehuwd met ISABELLA. Zij zijn vermogende lieden; maar de man weelderig en ongebonden levende, verkwist zijn goed, en wordt uit de stad gebannen. Na langen tijd in armoede en ellende rondgezworven te hebben, komt hij als bedelaar aan de deur zijner vrouw eene aalmoes vragen. Hij durft zich niet bekend te maken en wordt afgewezen; doch door zijn aanhouden en het verhaal zijner lotgevallen gaat spoedig een licht voor haar op, en zij herkent haren echtgenoot. Hij heeft berouw, belooft beterschap en wordt daarop door haar weder aangenomen.

J. J. NIEUWENHUIJZEN.

[Ook CONSTANTER vermeldt ons in korte trekken de aandoenlijke troostvol-eindigende geschiedenis van URBANUS en ISABEL. Hij herinnert daarbij de kinderprent, waarschijnlijk zeer oud, maar telkens herdrukt, waarin de treffendste feiten dier historie afgebeeld, en tot veelvuldig nut der jeugd, door toepasselijke bijschriften uitgelegd en opgeluisterd zijn.]

Het geslacht van Vossenburg (I.; bl. 314). In het oude geslachtregister der familie VAN DER BURCH komt voor: ANTONIE VOSSENBURCH, Raad en Vroedschap van Gouda, A°. 1631; Schepen bij afwisseling van 1632—1643; Burgemeester bij afwisseling van 1645—1660; Gecommitteerde Raad van Holland 1639—1641; Hoogheemraad van Schieland 1656. Hij was gehuwd met Vrouwe HESTER VAN DER GRAAF. Hunne dochter, Jonkvr. SARA VOSSENBURCH, geb. 12 Sept. 1634, overl. 30 Mei 1716, trouwde AALBRECHT VAN DER BURCH, geb. 13 Maart 1632, overl. 29 Sept. 1681. Deze was van 1672 tot 1678 Raad, Schepen en Burgemeester van Gouda, en van 1679 tot zijn overlijden Gecommitteerde Raad van Holland. Hij en zijne gade liggen begraven in de St. Janskerk te Gouda, alwaar ook vóór de omwenteling in 1795, hunne wapenborden, *met 8 kwartieren van elk*, werden aangetroffen.

B. W. WTTEWAALL.

[Van ANTONIE VOSSENBURCH gewagen ook J. V. D. en V. D. N., maar nog andere leden der familie zijn in hunne antwoorden opgeteekend. J. V. D., die VOSSENBURGH schrijft, en het geslachtwapen opgeeft „een burg met een klimmenden vos op de kanteelen, beide van keel op een veld van goud", voert uit de re-

geringslijsten aan HENDRIK DIRKSZ. VOSSENBURGH, Raad der stad Gouda in 1618 en ten volgenden jare overleden, en Mr. ARENT VOSSENBURGH, met dezelfde waardigheid bekleed in 1667 en in 1693 gestorven. V. D. N. vermeldt GISBERTUS DE VOS à VOSSENBURCH, van wien hem een portret bekend is, den man in 1630 op 72 jarigen leeftijd voorstellende, en dit ten onderschrift hebbende: *Ex antiqua nobili familia oriundus* Amstelodamo *Batavus* etc. etc. Deze, steeds in buitenlandsche betrekking, diende, zegt onze berigtgever, vooral het Oostenrijksche Hof, aan 't welk hij ruim 36 jaren het eerambt van *Consiliarius et Archiator Cubicularius* vervullen mogt. Zoo is dan ook zijn portret, oorspronkelijk in *Aula Caesarea* te Weenen voorhanden, door S. SAVERY gegraveerd. Het wapen, nevens die afbeelding, gansch ongelijk aan dat der VOSSENBURCHEN in het Hoogduitsche *Wappenbuch*, kan daardoor slechts den twijfel versterken, of GISBERTUS DE VOS werkelijk onder de leden dezer familie te rekenen zij, en niet veeleer tot het geslacht van VOS behoord hebbe, 't welk voormaals te Antwerpen in aanzien, later ook in Noord-Nederland vermaagschapt en onder anderen met de VAN DER DOESEN is verbonden geweest.]

Psalmberijming door P. de Groot (I.; bl. 314). Mr. PIETER DE GROOT, zoon van den vermaarden HUGO DE GROOT, Pensionaris van Rotterdam en Nederlands Afgezant aan het hof van Frankrijk, heeft eene schoone *Uitbreiding der Psalmen en Lofzangen* vervaardigd, waarbij hij zich evenwel noch aan de dichtmaat van DATHENUS, noch aan de gewone zangwijzen gebonden heeft betoond. Eerst na zijn dood is deze in het licht gegeven door den taalkundigen KORNELIS VAN ARKEL, Remonstrantsch Predikant te Rotterdam, A°. 1724, in 4°. Dit werk is op een vrijen trant berijmd, en van vele Psalmen blijkt het, dat de Autheur die met toepassing op zich zelven gedicht heeft en op de omstandigheden waarin hij zich bevond ten jare 1672, toen hij het voorwerp van den algemeenen haat des volks was. Het geheel is besloten met een gebed en een vers op de geboorte des Heeren JEZUS CHRISTUS. Zie A. ANDRIESSEN, *Aanmerkingen op de Psalmberijmingen van* P. DATHENUS. Middelburg 1756, 4°., bl. 200, 201, en J. VAN IPEREN, *Kerkelijke Historie van het Psalmgezang*, Amsterdam 1777, gr. 8°., Dl. I, bl. 223.

B.

[P. DE GROOT's *Uitbreiding der Psalmen*, door KORNELIS VAN ARKEL ten druk bezorgd, is ook, tot antwoord aan X. Y. Z., in herinnering gebragt door J. C. K., A. J. V. D. AA, J. J. WOLFS, V. D. N. en N. P. BIBLIOPHILUS. Van deze heeft J. C. K., behalve de Rotterdamsche uitgaaf des werks in 1724, ook eene Amsterdamsche van 1765 (bij A. VAN DER KROE), insgelijks in 4°., medegedeeld, en de *Uitbreiding* wijders onbruikbaar genoemd voor het kerkgezang, bij de verzuimde inachtneming der melodiën. Hij verwijst ons naar J. DE VRIES, *Schets der Dichters van de XIIIde tot de XVIIde eeuw*, D. I., bl. 249, evenzeer aangehaald door V. D. N., die als andere bronnen opgeeft — bij den *Catalogus* van J. KONING, 1833, bl. 253, N°. 918 en dien van WACHENDORFF, 1811, bl. 54, N°. 602 —: ANDRIESSEN, VAN IPEREN, FOPPENS, in de *Biblioth. Belg.*, p. 980, en CATTENBURCH, in de *Biblioth. Remonstrantium*, p. 91 (Amst. 1728); en door N. P. BIBLIOPHILUS, die voorts de raadpleging aanbeveelt van SIEGENBEEKS *Gesch. der Letterk.*, bl. 160. A. J. VAN DER AA berigt ons, dat een exemplaar der Rotterdamsche editie gevonden wordt in de Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden; terwijl wij eindelijk niet verzwijgen willen, wat V. GR. aangeteekend heeft: namelijk dat in de *Honingbije*, eene zeer goede verzameling van uitgegevene en nog niet uitgegevene gedichten, te Leeuwarden bij A. FERWERDA omstreeks 1766 in 't licht verschenen (herdrukt in 1778), de XVde en CIVde Psalm te lezen zijn, door onzen P. DE GROOT in rijm gebragt, die opzigtelijk den laatsten zich nog al wat vrijheid schijnt vergund te hebben.]

Grafschrift van Graaf Jan II (I.; bl. 315). Dit grafschrift wordt gevonden in de *Chronyk van Holland van den Klerk uit de Laage Landen by der Zee: nooit voorheen gedrukt. Met eenige aantekeningen zoo van* PETRUS SCRIVERIUS *als van den uitgeever* (FRANS VAN MIERIS). *Leyden by* PIETER VAN DER EYK, MDCCXL, in 4°.

Aldaar leest men op bl. 202:

Chy gist le gentil JAN de Pris;
Jadis eust dessous luy compris
Quatre Pais de grand noblesse,
C'est Hainau come bien apris
Zeelande & Frise que moult pris
Et Hollande plain de *richesse.*
En son temps fut Chief de proësse,
Fleur d'honneur, surjon de largesse.
Mil trois cens & quatre fut prit
De la Mort, qui bien scait l'addresse.
Or prions Dieu que l'ame addresse,
Comment que le corps ait mespris.

.. ELSEVIER.

Het wapen van Drenthe (I.; bl. 315). »De vrouw met het kind op den schoot" beduidt MARIA met het Kind JEZUS. Hoe deze provincie aan dat wapen gekomen is, leest men in de beschrijving van dat gewest door P. H. WITKAMP, voorkomende in *de Aardbol*, aldus: »De oorsprong van het Drentsche wapen kan men hoogstwaarschijnlijk afleiden uit de ondergeschiktheid van den Deken van Drenthe aan den Proost van St. MARIA te Utrecht. Eerstgenoemde toch was aan den Proost, als Officiaal des Bisschops, onderworpen, en wegens zijne handelingen verantwoording en rekening schuldig. Deze verwantschap (in het geestelijke en kerkelijke) met en ondergeschiktheid aan de St. MARIA-kerk, zullen, daar toch het kerkelijk opperhoofd van Drenthe tevens wereldlijk opperheer van het land was, den inwoners van Drenthe ligtelijk aanleiding gegeven hebben, om een MARIA-beeld in hun wapen, zegel en banieren te voeren".

C. W. B.

[Met deze verklaring van WITKAMP hebben ook J. J. WOLFS en P. E. Z. de voorgestelde vraag beantwoord. Is zij evenwel van ongedwongenheid vrij te pleiten, als men den aard des gezags gadeslaat, hetwelk de Proost van St. MARIA enkel in naam en op last van den Bisschop, — immers hij was diens officiaal, — over Drenthe mag hebben uitgeoefend? Ware de bedoeling geweest, Utrecht's oppergebied in het Drentsche wapen te symbolizeren, ons komt het voor, dat men zijne afbeelding veeleer aan ST. MAAR-

TEN, den Heilige der Bisschopskerk, dan aan die der proostdij, zelve ondergeschikt aan het geestelijk en wereldlijk opperhoofd, ontleend zoude hebben. Was ook niet, reeds in 1040, gemelde kerk door Keizer HENDRIK III met landerijën in Drenthe begiftigd geworden, en had niet dit gunstbewijs, zes jaren later gevolgd door de toezegging des Graafschaps aan den Bisschop, (zie HEDA, *Histor. Episcopat.*, p. 120, 221 et 124.), in zekeren zin den grond gelegd tot de betrekking, die sedert Utrechts magtigen Heeren zulk een ruim gezag in de Drentsche zaken verwerven mogt? Doch ook dit alles daargelaten, andere gissingen zijn over Drenthe's wapen in 't midden gebragt, onvereenigbaar met de gegevene uitlegging, en waardoor ten minste zoo veel blijkt, dat het onderzoek daaromtrent nog geenszins als gesloten kan worden aangezien. Leenen wij het oor aan ICHNEUTES.]

Het wapen van Drenthe vertoont niet blootelijk » eene vrouw met een zuigeling", maar MARIA met het Kind JESUS. *De Tegenwoordige Staat van Drenthe*, Amsterdam enz. 1795, bl. 50, geeft daarover het volgende te lezen:

» Het wapen bestaat in een gekroond MARIA-beeld, in het blaauw gekleed, zittende tusschen twee zuilen, met een naakt kind, welks hoofd met stralen omringd is, op de rechter [linker] knie. Ter wederzijden wordt het wapen, 't welk met een kroon gedekt is, van twee staande leeuwen vastgehouden. Alle deze sieraden, benevens het schild of veld, zijn verguld. Beneden op den voorgrond ziet men de letters C. T. D. Indien dit wapen oorspronkelijk dat van het Landschap zij, zullen de gemelde letters, uit vergelijking van oude oorkonden, deze woorden te kennen geven: *Communitas Terræ Drentiae*".

» Intusschen is het niet onwaarschijnlijk, dat dit wapen door het Landschap is overgenomen van het Stift *Dikkeningen*. Immers men vindt onder de zegels, aan oude perkamenten hangende, dit zelfde wapen bij den Abt of Overste van dit Stift, wegens hetzelve gebruikt. Ook schijnt er meerder reden te zijn, om te vermoeden, dat dusdanig een wapen, door oude Roomsch-Katholieke Landheeren of Bisschoppen, aan een Geestelijk gestigt, dan aan een politiek Staatsligchaam, zal gegeven zijn. De letters C. T. D. kunnen tot geene tegenwerping dienen, om deze onderstelling te wettigen, vermits deze letters ook kunnen uitdrukken: *Sigillum Terræ Dikkeningae*.

Want het is bekend, dat men meermalen, in oude latijnsche boeken, het woord *Sigillum* met een C ziet beginnen; en zeer ligt kunnen de afschrijvers verzuimd hebben den *circumflex* (sic?) onder de C. daarbij te voegen".

ICHNEUTES.

[Niet gering is echter de zwarigheid, hiertegen geopperd door A. J. V. D. AA. Want, terwijl volgens J. S. MAGNIN, *De voormalige Kloosters in Drenthe geschiedkundig beschouwd*, bl. 27, het klooster te *Dikkeningen* (beter *Dikninge*), eerst van den jare 1325 dagteekent, vinden wij én bij denzelfden schrijver (bl. 131), een Charter van 1315, én bij dien van het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, (D. III., bl. 512.) nog daarenboven een van 1293 aangehaald, waarin het vermelde wapen van Drenthe reeds beschreven zal geworden zijn. Een ander gevoelen heeft TORGAI voorgedragen. Naar zijne bewering is dit wapen van het Klooster te *Assen* overgenomen, welks gebouw, van oudsher voor de zittingen des Drentschen Landdags gebezigd, thans nog tot een zetel der provinciale regering ingerigt is.

C. & A. spreekt van verschillende wapens van Drenthe in de onderscheidene tijdperken. Hij verwijst daarbij op MAGNIN's *Geschiedkundig Overzigt van de Besturen, die voor de herstelling van Nederland elkander in Drenthe zijn opgevolgd*.]

» *d'Ontroerde Leeuw*" (I.; bl. 315). De schrijver van dit werk is TOBIAS VAN DOMSELAER. Zie: COMMELIN, *Beschrijving van Amsterdam*, bl. 866. H. G.

H. van Wyn, over het Egmondsche HS. der vier Evangelieën (I.; bl. 315). » Er worden", zegt Mr. J. C. DE JONGE, in zijne *Levensschets van* HENRIK VAN WYN, » onder 's mans nagelatene papieren aanteekeningen gevonden, waaruit blijkt, dat hij zich ijverig bezig hield met de voltooijing van die Verhandeling, welke zonder twijfel van het hoogste gewigt zou geweest zijn, doch veelvuldige werkzaamheden beletteden hem eerst, dien arbeid te eindigen, en hooge ouderdom en afnemende krachten van geest en ligchaam hebben hem zulks daarna verhinderd. Wenschelijk is het, dat een of ander oudheidkundige die taak op zich neme". — Zoo schreef DE JONGE in 1832, en zijn wensch is tot heden, voor zoo ver ik weet, onvervuld gebleven.

N. P. BIBLIOPHILUS.

H. van Wyn, over het Egmondsche HS. der vier Evangelieën. Ten antwoord op deze vraag moge dienen, dat VAN WYN's geheele letterkundige nalatenschap op de Koninklijke Bibliotheek te 's Hage berustende is; dat daaronder zich wel een doorschoten exemplaar bevindt van zijn *Huiszittend Leven*, voor zoo ver het is uitgekomen, met duizende belangrijke aanteekeningen van de hand des geleerden schrijvers, doch geen spoor van eenig opstel, bestemd om het 2de Hoofdstuk uit te maken van zijne *Verhandeling over het Egmondsche Handschrift der vier Evangelieën.* N. N.

Landbemesting (I.; bl. 315). Dat een zeker landman te *Zoeterwoude* of *Steenwijkerwolde* (*niet een monnik*) in 1350 (*niet in de* 11de *of* 12de *eeuw*) voor het eerst in ons land, en met goed gevolg, de bemesting van landerijën beproefd heeft, wordt ons opgegeven in de tijdrekenkundige tafels, 1°. van P. N. MUYT, achter diens *Algemeene Wereldgeschiedenis voor de Nederlandsche Jeugd*, bl. 223; en 2°. in het Tijdschrift *De Oefenschool*, 5de deel, bl. 137; alsmede 3°. in de *Chronologische opgave van Nederlandsche uitvindingen en ontdekkingen*, achter het *Chronologisch Handboek der Vaderlandsche Geschiedenis*, door S. H., bl. 146.

Maar nu het betwisten daarvan in de vraag voorgesteld, op grond, dat in den Bijbel reeds van mesten gesproken wordt. Wat wordt betwist? Dat de landman te *Zoeterwoude* de eerste was, die velden bemestte? Maar dit heeft men niet beweerd. Laat die uitvinding vele eeuwen vroeger en in het *Oosten* gesteld worden: nogthans kan de landman te *Zoeterwoude* wel de eerste geweest zijn, die de veldbemesting *in ons land*, let wel, *niet uitvond*, maar *beproefde*. Eerst schijnt de betwister den voorsteller, en later de voorsteller én den betwister én zich zelven niet begrepen te hebben. Een twist dus, waar eigenlijk geen verschil was.

P. FRET.

[Ook J. H. VAN DALE herinnert ons MUYT's aanteekening nopens het gelukkig bedrijf van den, 't zij dan *Zoeterwoudschen* of *Steenwijkerwoldschen*, landman in 1350, en overtuigt met een achttal woorden het verkondigde geschil van hersenschimmigheid.]

Den gek scheren (I.; bl. 315). »De *baard*, vroeger het sieraad des eerwaardigen, leende de namen aan de wijzen des volks, zooals aan de Priesters der Ouden, de Druïden en aan onze *Barden*, den schoonen eeretitel aan den eersten ADELBERT, de toejuiching aan SIEGEBERT, overwinnaar, den danktoon aan HUBERT, Hoeder en Herder der volken" (J. F. MOESMAN, *Taalbeschouwing*, Aflev. I, bl. 5), Het behoeft ons dus niet te verwonderen, dat men hem die geen baard bezat, eenigermate als onverstandig, onwijs of gek beschouwde. Het afscheren van den baard kostte immers eens eenen vorst zijne echtgenoot en een koningrijk? Daarom zegt ook A. A. J. MEIJLINK in zijne dikwerf aangehaalde *Verhandeling*, bl. 293: »*Ik ben er mede geschoren* is hem onverstaanbaar; maar had hij in onze geschiedenis gelezen, dat in vroegere tijden, het ontnemen van den baard eene schande of ten minste iets belagchelijks was, hij zoude dit beter verstaan, even als het bekende *gekscheren*". Wij gelooven dat dit wel voldoende zal zijn om de gestelde vraag op te lossen.

J. H. VAN DALE.

Den gek scheren. »Men moet opmerken", zegt BILDERDIJK (*Verkl. Geslachtl.*), »dat er onderscheid is in 't eenvoudig *den gek scheren*, en *met iemand den gek scheren*. Het eerste is vrolijkheid; het laatste, iemand voor den gek houden, dien men al jokkende scheert. Scheren op zich-zelfs is het hair of den baard afnemen, eene baldadigheid waardoor men iemand bespottelijk maakte, of onteerde. Doch schoon dit scheren een daad van moedwil ter bespotting was, (zie 1 *Chron.* XIX, een voorbeeld,) ons scheren, als bespotten, is echter een geheel ander woord". BURMAN evenwel heeft het anders begrepen. Volgens hem beteekent *den gek scheren:* een gek het haar afnemen, en daardoor diets maken, dat hij moet vechten; omdat de kampioenen in de Riddertijden het hoofd geschoren, de voeten bloot en de nagels van handen en voeten kort gesneden moesten hebben (zie *Taalk. Magazijn*, I, bl. 300). »*Scheren*", aldus gaat BILDERDIJK voort, »is *scha-eren*, hard lachen, een onomatopoioumenon even als *schateren*, 't geen het zelfde met een sterker schudding en klatering uitdrukt. *Scha-eren* of *scheren* is lachen dat men schudt, maar *schateren*, dat men schokt. Het eenvoudige *scheren* (ook *scherenen* voorheen) is dus lachen en spotten, en hiervan *bescheren* of *bescherenen* bespotten". In deze laatste beteekenis nu werd *scheren* door onze oude schrijvers algemeen gebruikt. Talrijke bewijsplaatsen zijn in onze midden-nederlandsche geschriften voorhanden. Men zie slechts CLIGNETT, *Bijdragen*, bl. 10, 67; LULOFS, *Handboek*, enz. (Glossarium). Het subst. *sceren*, elders *scerne*, in den Roman van *Karel en zijne XII Pairs*, *scaren*, komt ook dikwijls voor in de beteekenis van bespotting, spotternij, scherts.

N. P. BIBLIOPHILUS.

[De hoofdsom van dit berigt is ons door J. J. WOLFS wedergegeven, maar opmerkelijk mag ook heeten, wat hij ons omtrent *den gek scheren* (in tegenoverstelling aan *met iemand den gek scheren*) uit dezelfde *Geslachtlijst* van onzen grooten taalkenner heeft medegedeeld: „Het is *de gech*, [*guig* of *huig*] het kittelig gedeelte der keel, *schuren*, hetgeen *kittelen* of *iemand doen lachen*, beteekent, en by uitbreiding, *lachen verwekken*."

V. D. N. brengt, ook hij, de verklaring van T. BURMAN te berde (*Aenmerkingen de Nederd. Tael* enz. *aengaende*, Utr. 1768, D. I., bl. 70, 71.) van het gebruik afgeleid om den kampioenen, die tot de niet edelen behoorden, het hoofd kaal te scheren, alvorens zij tot den strijd werden toegelaten. Tevens berigt hij eene opmerking van denzelfden schrijver, (a. w. D. II., bl. 225.) waar deze, op onze spreekwijs terugkomende, het *over sceren* van MELIS STOKE, in den zin van *onwaarachtig*, herinnerd heeft, en daarbij aangestipt, dat, indien zulks afkomstig zij van *gek scheren*, die uitdrukking al van zeer ouden oorsprong wezen moet; met welk zeggen V. D. N. op zijne beurt het gevoelen verdedigt, dat hare eigenlijke beteekenis nog tot de onbesliste zaken te rekenen zij.

P. E. V. D. Z. zond ons de navolgende mededeeling uit TUINMAN: „*Gek* zal afstammen van het Chaldeeuwsche *gechaek*, lagchen en belagchen, bespotten, omdat gekken (overmatig) plegen te lagchen *Pred.* VII: 6.) en zich belagchelyk aan te stellen. Van *gek* komt *begekken*, hetgeen dus zegt: belagchen, bespotten. Hiertoe kan men *gigchelen*, d. i. *gekkelijk lagchen*, brengen, als ook het Latynsche *cachinnari*". — „*Den gek scheren* zegt: ijmand spottelyk handelen als eenen gek, gelyk men dus ijmands baard kan scheren, dat hy belagchelijk ten toon wordt gesteld. Cf. 2 *Sam.* X: 4. Van daar: *Scheer je my wat?* en: *scheeren wy malkanderen?* Ook: *hy is wel gebarbiert*, — *hy is in de regte barbierswinkel*, *daar men hem wel fijntjes zal poetsen;* en: *ijmand een opzetje geven;* en: *de knevels braaf opzetten*, gelyk door 't bestryken met pomade plecgt te geschieden. Het eerste noemt men ook *den aap scheeren*."

En dan ter onzer volkomene verpozing — afgemat als wij ons nog voelen van die geleerdheid zijns eersten onderzoeks, — onthaalt P. E. V. D. Z. ons ten slotte (wel eens meer ziet men 't hooge drama door een kluchtspel vervangen), op het gevaar af van ons

te doen *scha-eren*, met de voorstelling van dien barbiersjongen, welke een wegens zotheid befaamden onder 't scheren allerlei snakerijen opgedischt hebbende, diens vraag, of dat nu alles waarheid was, aldus met veel snedigheid beantwoordde: „Och neen mijnheer, toen ik het u verhaalde, *schoor ik den gek.*"]

Verhandeling over de Barometers door Mr. d'Alancé (I.; bl. 315). Ten antwoord aan v. S. moge dienen, dat ik in het bezit ben van een werk, getiteld: *Verhandelingen over de Barometers, Thermometers en Notiometers of Hygrometers door den Heer* D.... *uit het Fransch vertaalt. In 's Gravenhage by* GERARD BLOCK, 1738; zonder naam van den vertaler, terwijl op de titelplaat staat: *In 's Gravenhage* by JACOBUS DE JONGH — en het teeken van den plaatsnijder: JAC[s]. [?] SCHOONEBEEK *del. et fecit.* Behalve die titelprent, bevat het 35 platen met afbeeldingen der verschillende werktuigen, aan wier beschouwing het geschrift is toegewijd. De eerste zin luidt dus: » De aardkloot, dien wij bewonen, word van eene zekere vloeibare en doorschijnende stoff omringt, die men Lucht noemt"; terwijl het slot der aanmerkingen en bijvoegselen handelt over de bevochtiging der kabeltouwen, het middel door FONTANA gebezigd om de zuil of naald, die zich voor de St. Pieterskerk te Rome verheft, op te rigten; waarbij het berigt gevoegd is eener gelijksoortige, met goed gevolg aangewende bewerking, ter plaatsing van de zuil in den Hippodrome te Constantinopel, zooals BUSBECQ die heeft medegedeeld.

N. D. F.

[Ook J. V. D. heeft dit boekske in zijne verzameling, 't welk in kl. 8⁰. formaat, 138 bl. en dan nog een Register bevat. In de opgaaf des titels komt hij geheel overeen met N. D. F., en ook hij spreekt van een aantal platen, die het werk tot sieraad verstrekken, maar de gegraveerde titelplaat met het bijgevoegde: *In 's Gravenhage, by* JACOBUS DE JONGH, leidt hem tot de meening, dat het voor een latere druk te houden zij. En te regt, nademaal C. J. HELLINGWERFF, die in de derde plaats opkomt als bezitter van een exemplaar der *Verhandelingen*, en den titel wederom juist zoo beschrijft als de beide vorigen, daarbij echter den naam GERARD BLOCK onvermeld laat, en als drukker des werks alleen opgeeft JACOBUS DE JONGH, met het jaartal 1730, in stede van 1738. — Voorts beijvert zich deze berigtgever aan te toonen, waar en hoe de gedrukte titel verschilt van die des H. S.'s door v. S. ter onzer kennis gebragt.]

Olivier Cromwell in het Staatsche leger (I.; bl. 315). In de *Resolutiën* der Staten-Generaal van 1618—1619 zal men verscheidene bijzonderheden opmerken, die zijne dienst hier te lande betreffen.

H. G.

[P. E. Z. beschouwt CROMWELL's Hollandsche krijgsdienst als een zuivere fabel. Hij grondt zijne meening eensdeels op het stilzwijgen eens geschiedschrijvers als WAGENAAR, andersdeels op den al te jeugdigen leeftijd van OLIVIER in den jare 1622. Het eerste komt ons voor zeer weinig afdoende te zijn; het andere verliest alle kracht door de opmerking, dat niet, gelijk P. E. Z. beweert, de 3de April 1603, maar de 25ste April 1599 de geboortedag des Protectors geweest is. — Met dat al hadden wij gaarne gewenscht, dat ons iets meer bepaalds en uitvoerigs ware medegedeeld van die *Resolutiën*, waarin H. G. het feit, thans ter sprake gebragt, zoo stellig en met vele bijzonderheden wedergevonden heeft. Misschien zoude ons dan eenig licht verschaft zijn over het nu zoo donkere vraagstuk, hoe die berigten te vereenigen met de omstandigheid, dat niet slechts — zoo ver wij het kunnen nagaan — geen van CROMWELL's biographen iets van 's jongelings verkeer onder de Hollandsche vanen opgeteekend heeft, maar ook de inhoud hunner verhalen daarvoor geene plaats overgelaten en alzoo de zaak reeds vooraf duidelijk schijnt weêrsproken te hebben. Volgens hunne voorstelling toch heeft de jeugdige OLIVIER, na zijn huwelijk met ELISABETH BOURCHIER in Augustus 1620, ongeveer tien jaren in stille afzondering doorgebragt nabij Huntingdon, in het landelijk erfgoed hem door zijns vaders dood in 1617 aangekomen, welks bestiering hij bijkans al zijnen tijd en den ganschen omvang zijner zorgen toewijdde. Schoon hij ook, naar den inwendigen mensch, door hooger en heiliger belangen bezig gehouden werd, daar hij juist te dezen tijde dien grooten strijd des gemoeds heeft mogen leveren, volhouden en gelukkig ten einde brengen, door welken der klemmende vraag over het eeuwig heil zijner ziele, haar troostend, zegenrijk en voor altoos vredegevend antwoord bevochten worden moest: een strijd echter, die in zijn aanvang en ontwikkeling het hart hem met diepe neêrslagtigheid vervulde, ja hem soms een dus angstvolle vrees ingaf, dat zijn toestand aan vertwijfeling grensde. Zoo verhaalt MERLE D'AUBIGNÉ (*The Protector*, 3d. edit. Edinb. & Lond. 1848, p. 47) die ook hier vooral gebruik gemaakt heeft van TH. CARLYLE's uitmuntend werk, CROMWELL's *Letters and Speeches* (Lond. 1846): The next ten years were passed in seclusion — years in which a man is formed for life. CROMWELL busied himself in farming, and in industrial and social duties; living as his father before him had done. But he was also occupied with other matters. Erelong he felt in his heart the prickings of God's law. It disclosed to him his inward sin; with Saint PAUL, he was disposed to cry out: *O wretched man that I am! who shall deliver me from the body of this death?* and, like LUTHER, pacing the galleries of his convent at Erfurth, exclaiming. „My sin! my sin! my sin!" OLIVER, agitated and heart- wrung, uttering groans and cries as of a wounded spirit, wandered pale and dejected along the gloomy banks of the Ouse, beneath a clouded sky. He looked for consolation to God, to his Bible, and to friends more enlightened than himself. His health and even his strong frame were shaken, and in his melancholy he would often send at midnight for Dr. SIMCOTT, physician in Huntingdon, supposing himself to be dying. At length peace entered into his soul." — En een weinig later (p. 49): »MILTON, who knew him well, says of him: »»He had grown up in peace and privacy at home, silently cherishing in his heart a confidence in God and a magnanimity well adapted for the solemn times that were approaching. Although of ripe years, he had not yet stepped forward into public life, and nothing so much distinguished him from all around as the cultivation of a pure religion, and the integrity of his life."" — Aan dit verborgen leven werd CROMWELL eerst onttrokken ten jare 1629, toen de keus zijner medeburgers hem tot eene Parlementsplaats geroepen had, in een tijdsgewricht zwanger van groote jammeren, en dat reeds de donkere wolken zamengepakt vertoonde, die eerlang, verwoestend en doodend, maar ook reddend en herstellend, over Engelands kerk- en burgerstaat uitbarsten zouden. Te dier gele-

genheid was dan ook — melden ons weder de geschiedschrijvers — de indruk zijner eerste openbare verschijning zoodanig, als geheel den eenvoudigen, meer of min plompen en boerschen landbewoner wedergaf, gansch niet iemand, die, de school eener buitenlandsche krijgsdienst doorgegaan, daarvan althans eenige beschaving en verfijning naar het uiterlijke ontvangen had. — „He wore a plain cloth suit, which seemed to have been made by a bad country tailor; his linen was not of the purest white; his ruffles were old fashioned; his hat was without a band; his sword stuck close to his side; his countenance was swollen and reddish; his voice sharp and intunable" &c. MERLE D'AUBIGNÉ, p. 55 en vóór hem Sir PHILIP WARWICK, *Memoirs*, p. 247, Lond. 1701. — Vijftien jaren later ontvlamde werkelijk de burgeroorlog tusschen Koning KAREL I en zijne onderdanen, en nu greep ook CROMWELL naar de wapenen, om die zaak der godsdienst en der vrijheid in het veld te gaan verdedigen, die hij tot nu toe zoo wakkerlijk in 's lands vergaderzaal gehandhaafd had. Dit nu vermeldende, hebben 's mans biographen wederom termen gebezigd, die alle denkbeeld buiten sluiten, alsof deze ingetredene loopbaan niet zijne eerste in militaire dienst geweest zij. Ja ook onze Geneefsche schrijver, die alle de vroegere geraadpleegd en vergeleken heeft, zegt hierbij even stellig als duidelijk: „(CROMWELL) was living quietly, like many other good citizens and loyal subjects, *who, as well as he, had never once thought of the profession of arms.*" (MERLE D'AUBIGNÉ, p. 66.)]

Lijkrede van W. Senguerdius op W. Wilhelmius (I.; bl. 316). Ik lees in de *Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool en hare Hoogleeraren*, door HERMANNUS BOUMAN, II, bl. 654, dat dit *hoogst zeldzame stuk* onder den titel van WOLF. SENGUERDII *Sermo funebris in obitum* W. W., Lugd. Bat. 4, doch met verkeerde opgave van jaartal, voorkomt op bl. 61 van het 4de deel der *Bibliotheca Emtinckiana, sive Catalogus librorum, quos collegit et reliquit Mr.* SIMON EMTINCK, *Toparcha in Noordwijkerhout;* Amst. 1753, 4 deelen in 8°. Deze *Bibliotheca* wordt door BOUMAN geprezen als eene verzameling, waaruit men de kennis van vele oude en zeldzame geschriften kan putten.

J. C. D.

Vraagteekens.

Nederlandsche Porceleinfabrieken. Welke porceleinfabrieken hebben er in de Nederlanden bestaan? Op welken tijd, door wie en waar zijn zij opgerigt geworden en wanneer hebben zij het werk gestaakt? Hoedanig waren de gebruikelijke merken ter aanwijzing der verschillende fabrieken en bezat al hetgeen zij leverden een onderscheidend teeken? De letters M. O. L. worden menigmaal op Nederlandsch porcelein aangetroffen en, somtijds, het woord *Amstel*; wat is de beduiding hiervan en de tijdsbepaling, waartoe een en ander ons brengt? Zoo vindt men ook op Nederlandsch, naar men zegt in den Haag vervaardigd, porcelein een *Ooievaar;* is er werkelijk eene *'s Gravenhaagsche* fabriek geweest, wie teekent mij dan hare geschiedenis op? Heeft men ook in *Arnhem* porcelein gemaakt? en, zoo ja, wat was het merk ter onderscheiding? O. M.

NOTES AND QUERIES, *V.*, *p.* 343.

Andries Schraver. In den *Zeeuwschen Volks-Almanak voor* 1840, vindt men eenige merkwaardigheden uit het leven van den Ingenieur ANDRIES SCHRAVER. Daarin wordt echter wel gezegd, dat deze beroemde man den 27sten Februarij 1754 te *Brouwershaven* geboren werd, maar men zoekt te vergeefs naar den tijd en de plaats van zijn overlijden. Wie zou mij zulks kunnen opgeven? B.

---

31 *December.* Zou iemand mij kunnen opgeven, of *de* 31*ste December* ook gekenmerkt zij door de geboorte of het overlijden van eenen vermaarden Zeeuw, of door eenige belangrijke Zeeuwsche gebeurtenis? B.

Speelrijmen. »*Eun deun dip*". Menigmaal had ik, over de straat gaande, 't volgende deuntje door kinderen hooren opdreunen, wanneer ze bij hunne spelen *aftelden*. Nimmer den zin begrepen hebbende, kwam 't mij voor, door de kleinen zelve te zijn uitgevonden, en het verwonderde mij dus niet weinig, toen ik in Zuid-Holland en evenzoo in de omstreken van Winterswijk, Lichtenvoorde en Groenlo, hetzelfde vernam, 't geen mij doet denken dat het iets beduidt.

Wie zou mij nu behulpzaam willen zijn ter opsporing der beteekenis van:

Eun deun dip,
Ikke de kane flip,
Ikke de kane boekenemane,
Eun deun dip. — ?

Er wordt bij het uitspreken van elk der aangehaalde woorden rondgeteld, en hij, op wien de vinger bij het laatste rust, » is het", of moet krijger zijn. RUDOLPH.

Nieuwe kleederen met Paschen. Waarom is de gewoonte zoo algemeen, dat vele personen zich met Paschen nieuwe kleederen doen vervaardigen? Is dit gebruik niet overoud en als een zinnebeeld aan te merken?

ONDERZOEKER.

Hoe kwam een Athener aan zijn beroep? In eene rede aan de Atheners laat XENOPHON (*Apomnem.* IV., cap. II, 5.) zekeren EUTHYDEMOS zeggen: »Geeft mij het beroep van arts." *Μοι τὸ ἰατρικὸν ἔργον δότε.* Is daaruit af te leiden, dat er vergunning van Staatswege werd vereischt om 't eene of andere beroep of bedrijf te mogen uitoefenen? J. M.

Aurora te paard. Onlangs zag men bij eene feestviering te Meppel, AURORA op een too-

neelgordijn te paard afgebeeld. Velen vonden zulks bespottelijk, daar de Godes van den dageraad bij HOMERUS en latere dichters gewoonlijk voorkomt op een wagen met tweespan. Intusschen meen ik ergens iets te hebben gelezen, dat de voorstelling te Meppel mythologisch zou kunnen regtvaardigen. Wie der Navorschers zoude mij op den weg willen brengen om hierin tot zekerheid te komen? J. M.

Kourt Syverts Adelaar. De geschiedschrijver BRANDT spreekt in het *Leven van* DE RUITER, bl. 378, van » KOURT SYVERTS ADELAAR, » door zyne manhafte daaden tegen de Turken » vermaardt, en nu in dienst van den Koning » van Denemarken." Weet ook iemand nadere bijzonderheden omtrent dien zeeman op te geven? A. J. V. D. AA.

Capucijners. Waarom wordt een zeker soort van erwten toch *Capucijners* genaamd?
AALTJE DE ZUINIGE KEUKENMEID.

Jongens van Jan de Wit. Van waar de benaming en wat is de regte beteekenis van het gezegde: Gij zijt een jongen van JAN DE WIT?
EEN OFFICIER.

Witachtige Papen. ORLERS zegt (*Beschr. van Leyden;* II.; bl. 97):

» Waer by haer ... belooft was deselfde Pastorie te doen bewaren van twee witachtige papen". Wat zijn dit? Ὄνος.

Vaderlandsche geschiedenis van 1688—1702. Welke bronnen kan ik raadplegen omtrent de geschiedenis van Holland van 1688—1702? Welke geschiedkundige werken zijn er over uit dien tijd zelven? ANDREAS.

Het Kompas bij luchtreizen. Zijn er door luchtreizigers waarnemingen gedaan omtrent de beweging van het kompas op aanmerkelijke hoogten? zoo ja, welke uitkomsten hebben die geleverd en waar vindt men er de bijzonderheden van vermeld? Ik herinner mij alleen, in de *Revue des deux Mondes* van het vorige jaar, het verslag eens luchtreizigers, waarin hij berigtte, dat het kompas had stil gestaan. J. N. Q.

» *'t Groot Hoorns, Enkh:, Alkm: en Purmerender Liede-Boek*". Wanneer is uitgegeven: *'t Groot Hoorns, Enkhuyzer, Alkmaarder en Purmerender Liede-Boek, vercierd met veelmooye Bruylofts-liedekens en Gezangen; t' Amsteldam, by* JOANNES KANNEWET, *Boekverkooper in de Nes in de Gekroonde Jugte Bybel?* Het exempl. in mijn bezit is in 16°. formaat, maar zonder jaartal. J. N. Q.

Vastenavond-mommerijen. Welke is de oorsprong van het gebruik om zich, bij gelegenheid van vasten-avond, gemaskerd in het openbaar te vertoonen en optogten te houden, zoo als dit onder anderen in Italië, Frankrijk, België en ook in ons land — schoon, voor zoo ver ik weet, alleen in de provincie Noord-Brabant — geschiedt? FREDRIK.

A. en J. Ploos van Amstel. Eerstgenoemde schreef eene *Verhandeling over het recht van Commercie, tusschen onzijdige en oorlogvoerende Volken*, 1760, Amst. bij *Erven* F. HOUTTUIN. De tweede: eene *Aanleiding tot de uiterlijke welsprekendheit, op den Kansel, voor de Balie, in 't bijzonder lezen, doch voornaamlijk op het Toneel,* 1766. Amst. bij K. V. TONGERLO.

Gaarne zou ik omtrent deze twee Heeren eenige bijzonderheden weten. Wie ziet er kans toe mij die te verschaffen? J. C. K.

François Caron, Wernic van Batenborch enz. Weet iemand omtrent onderstaande personen ook eenige mededeeling te doen, of werken op te geven waarin over hen gehandeld wordt; zulks zoude mij tot groot genoegen zijn:

FRANÇOIS CARON, moet geweest zijn directeur van den Japanschen handel. Waar en wanneer? — WERNIC VAN BATENBORCH; haar zinspreuk was: *Seigneur, quant serace.* — EVERARDUS BOMMELIUS, predikant te ....? in 1598. — NICOLAAS PETRI, geboren te *Deventer.* — JOHANNES VAN GIFFEN. — SIMON SCHOTTUS. — PETRUS VAN DER VORM, Predikant in *Oost-Indië* — ? LEGENDO ET SCRIBENDO.

Jan van Loenen. Welke is toch de oorsprong van de benaming: *Jan van Loenen*, waarmede men de Hongaarsche dokters of kwakzalvers, die nu en dan ons Vaderland doortrekken, om hunne geneesmiddelen aan den man te brengen, betitelt? Men voegt er soms een versje bij, dat volgens mijne herinnering aldus luidt:

Jan van Loenen,
Met spijkers in zijn schoenen,
Een kastjen op zijn rug,
Zoo komt hij van de Oude brug.

BRINIO.

» *Vlieg, vlieg, Vlindertje vlugt*". Wie kan mij inhoud en maker van het *Lentelied* opgeven, dat aanvangt:

Vlieg, vlieg, Vlindertje vlugt
Vlieg fladderend door de lucht. — ?

Grafschrift op Voltaire. Weet men ook wie het grafschrift op VOLTAIRE gemaakt heeft, luidende:

Ci gît l'enfant gâté du monde, qu'il gâta. — ?

E. L.

Amalia van Solms. Bestaat er eene levensbeschrijving van deze voortreffelijke vrouw? zoo niet, welke zijn dan de beste bronnen, behalve de gelijktijdige geschiedschrijvers en dichters als VONDEL en HOOFT, de werken van TEMPLE en de *Mémoires de* GUICHE, om tot de kennis van hare staatkundige en burgerlijke betrekkingen, huishouden en leven te geraken; in het kort — welke is de litteratuur over dit onderwerp?

Heemskerk's »*Batavische Arcadia*" Welke is de beste uitgave; is er ook eene met taalkundige aanteekeningen of een' critischen en exegetischen commentaar voorzien? Welke letterkundige heeft zich voornamelijk met de taalkundige verdiensten van dit werk bezig gehouden? Waar kan men de uitlegging der vele daarin voorkomende geheel of half verouderde woorden vinden?

»*Het Nassauers Trompettertje*". Wie weet eenig narigt te geven omtrent een mij als hoogst zeldzaam genoemd boekje, getiteld: *Het Nassauers Trompettertje?* V. O.

De haan op kerktorens. Van waar komt het dat *de haan* zoo veelvuldig voorkomt als windvaan op eenen toren? V. O.

Hulkestein. Gaarne zou ik iets vernemen omtrent de geschiedenis van 't kasteel van dien naam, dat tusschen Bunschoten en Harderwijk moet hebben gelegen, op eene plaats, welke thands van de Zuiderzee is ingenomen.
A. N. Z.

Klaplooper. Weet ook soms DE NAVORSCHER de beteekenis van 't voorvoegsel *klap* in dit woord? A. N. Z.

Huis van Keurvorst Frederik te Rhenen. Bestaat het huis te Rhenen nog, waarin FREDERIK, Keurvorst van de Paltz, gewoond heeft?
E. L.

't Huis Blikkenburg. Wanneer en door wien is het riddermatig huis Blikkenburg, gelegen nabij Zeist, Provincie Utrecht, verwoest? Wie was toen de bezitter van het huis? Bestaat er nog eene afbeelding van?
E. L.

Spaansche Letterkunde. Op welken trap staat tegenwoordig de Spaansche letterkunde, en welke zijn de voornaamste hedendaagsche Spaansche werken en schrijvers?
M. s. n.

Doopsgezinde Gezangen. Zou iemand der lezers van DE NAVORSCHER mij ook de namen kunnen opgeven der dichters van de Gezangen uit den »grooten en kleinen Bundel", bij de Doopsgezinde gemeenten in gebruik?
H. T.

Den bink steken, speibelen. Onlangs hoorde ik twee woorden bezigen, die ik in het eerst niet begreep, doch welke mij naderhand werden opgehelderd. Het is: *den bink steken* en *speibelen*: voor het meer gewone *stukjes draaijen*, of, uit school blijven. Deze of gene zal welligt er de beteekenis wel van weten.
Sl. L.

Blommerhett of Blommerhart. »BLOMMERHETT (ook BLOMMERHART) was een oud Nederlandsch held in de volksvertellingen, by onze grootouders nog gedacht, nu gants verloren." (BILDERDIJK, *Aanteeken. op* HOOFT, bl. 162.) Wie weet mij iets meer van dien held te verhalen? N. P. BIBLIOPHILUS.

Arent Roggeveen. Weet iemand levensbijzonderheden van ARENT ROGGEVEEN, schrijver van *'t Nederlantsche Treur-spel, synde de Verkrachte Belgica, Vertoonende d'onheylen daer in voorgevallen; t'Sedert den* 25 *October* 1555. *tot den* 10. *July* 1584. *daer aen volgende, Gecomponeert (alles conform de letteren aen den Leser) Door* ARENT ROGGEVEEN, *Liefhebber der Matthésis...... tot Middelburgh, Gedruckt by* PIETER VAN GOETTHEM?
N. P. BIBLIOPHILUS.

Het Gebed zonder end. Staat deze naam voor de St. Clara-dwarsstraat in eenig verband met de kloosters, die van ouds in de Nes waren en op den Voorburgwal uitkwamen? Zoo ja, hoe? CONSTANTER.

Amsterdamsche plaatsbenamingen. Bekend is de Amsterdamsche geestigheid, om den *Westertoren lange Jan*, de *Kalverstraat* de *Koe-kinderstraat*, de *Goudsbloemgracht* de *Heerengracht zonder boomen*, en het *Rasphuis* op den Heiligen weg, het *Houtzagershofje* te noemen; wie kan nog meer zulke vonken van volksvernuft onder de Amsterdammers aanwijzen? en behooren daartoe ook de namen: *Komkommerbuurt, Frikkedellenbuurt*, het *Roode dorp?*
CONSTANTER.

Aanstekelijkheid van het gapen. Welke zou wel de reden wezen dat, als men gaapt, de nabijzijnden denzelfden aandrang gevoelen?
F. K. W.

Hendericus du Booys; Helena Leonora de Sieveri. Van deze personen bestaan portretten door CORNELIS VISSCHER, naar VAN DYK. Wat is er van hen bekend? G. A. C.
NOTES AND QUERIES; V., 370.

Aanteekeningen.

Frederick Houtman. In de *Konst- en Letterb.* N°. 37, voor 1836, gaf de Hoogleeraar LAUTS, naar aanleiding van het stukje: » *Over het Leven en de Letterkundige verdiensten van* FREDERICK DE HOUTMAN", van den Heer BODEL NIJENHUIS: » *Nog iets over* FREDERICK HOUTMAN", en maakte daarbij eene bepaalde afscheiding tusschen F. DE H. van *Gouda*, en F. H. van *Alkmaar*, van de vier door den Heer B. N. vermelde reizen, de beide eersten aan dezen, de beide laatste aan genen toekennende.

SIERKSMA, welke van eenen F. H., Raad van Alkmaar, verhaalt, die, naar Indië gezonden, Gouverneur van Amboina werd, en, in zijn vaderland teruggekeerd, in 1627 alhier overleed, heeft niets dan waarheid gezegd, daar wij H. onder de in 1618 door Prins MAURITS benoemde 24 Vroedschappen, en bovendien zijn graf in de Groote Kerk vinden. Van het thans geheel onleesbare opschrift gelukte het mij voor eenige jaren nog het volgende te ontcijferen, hetgeen ik DE NAVORSCHER ter bewaring geef:

HIER LAEYT BEGRAEVEN
FREEDERICK PIETERSOON HOV
TMAN IN SYN LEEVEN GE
WEEST GOUVERNEUR VAN
AMBOINA MEDEE
VAN OOs tINDIEN
ENDE MIT
DE RAET
ALCMA
DEN
OOVE
DER MAENDT

In het midden dezer inscriptie staat in een medaillon een paauw met opgeheven staart en dit omschrift: 'T WAPEN VAN FREEDRICK PIETERSOON HOVTMAN. Opmerkelijk is het dat de vader van H. hier PIETER geheeten wordt, zooals ook door Prof. MOLL in de *Vroegere Zeetogten der Nederlanders* beweerd wordt, hoewel dit niet uit de registers der stad Gouda schijnt te blijken. Meer opmerking verdienen nog in de hoeken des zerks vier schildjes, waarvan twee dit figuur ⊗ en de beide anderen *het wapen van Gouda* vertoonen. Een en ander doet mij de zaak weder tot de meening des Heeren B. N. terug brengen, en FREDERICK HOUTMAN als *inboorling van Gouda* en als *inwoner van Alkmaar* beschouwen. C. W. BRUINVIS.

» *Ben-je Zestig*"? Een man van 60 jaren had, volgens de Romeinen, geen stemregt meer. Was, bij geval, iemand van dien leeftijd op de *plank* gekomen, die — om te maken dat men slechts één voor één stemmen zou — over eenen gruppel naar de bus voerde, zoo ontstond plotseling het geroep van » *Sexagenarii de ponte*"! (Zestigjarigen de brug af!) In Delft, om tot ons land weder te keeren, bestond vroeger eene wet, waarbij, aan menschen van dien ouderdom elke Regeringspost werd ontzegd. Vandáár is de spreekwijs: » Ben-je zestig?" XXVI.

Vuistdicht van P. Scriverius. Het volgende is naar een afschrift, van denzelfden tijd als het oorspronkelijk, gevolgd:

Aen den Heere van Heenvliet (*) treckende nae den Prince in't leger voor Rynberck, den 18 Juny 1633.

Corts nae dat hy Houtvester van Hollant en Westvriesland geworden was.

Hoe is de Jacht geraeckt dus deerelyck om 't leven?
Om dat men locht en velt aen d'overtreders geven;
Om dat men niet bespeurt dan sloffheyt en onmin!
Men weet van hooft noch staert van't eynde noch begin;
En alles loopt in 't wilt. met reden mocht men vraegen,
Of daer van niet de naem ons Wildernissen dragen?
Maer antwoort aen de nijt, myn Musa, metter spoet,
Dat haest een ding verkeert: en 't quaet kan worden goet;
Siet hier het Tydt Verdrijff der Princen ende Graven,
Het eerlijck handgebaer, dat wijlen lach begraven,
Ryst van den Kerckhoff op, waer HEENVLIET d'eer van 't velt
Eij! scheijt niet off dit stuck is teenemael herstelt.
Maer gij volgt uwen Heer, die in voorleden Soomer
De Maes, ons heeft bevrijdt, en dondert des te vromer,
Nu aen den Keulschen stroom, als Gelder en Rynberck
Ons toegevallen zyn soo valt gij aen U. werck, (nen
Godt gunne dat dien dach ons haestlyck mach verschij-
En 't oorlogh neem een eijndt, Ick hou doch van geen mijnen,
Als van het Knijn gemaeckt, ick hou van vree en recht
En dat men met de Falck, geen Falckenets en vecht,
En nu met sack en schilt, nu met de honden Jagen,
Och waer is nu de tijt, waer syn de weijtse daegen, —
En isser dan alhier geen ander Wiltbraet goet
Dan dat men buyten coopt met soo veel menschenbloet?

PETRUS SCRIVERIUS.
Ex tempore.
***.

Doorn en Thor. Alle plaatsbenamingen, welke den klank van *Doorn* of *Door* in zich bevatten, duiden mijns inziens op THOR, als: Doorwerth, Doornspijk, Wijk bij Doorstede, Hellendoorn, Yzendoorn, Apeldoorn, 't Huis Doornik, Indoornik enz. Bij de meeste van die Thoorstedens vindt men uiterst merkwaardige oudheden.

H. H. H. Jongelui, die wegens hun slecht gedrag naar de koloniën werden gezonden, kregen tot voorschrijving de volgende letters in hunne recommandatie-brieven mede:

H. H. H.
d. i.
Houd Hem Hier!

Eene alliteratie wel schoon, maar niet plezierig! L. S. P.

(*) JOHAN VAN DEN KERCKHOVEN, gezegd POLYANDER, Heer van Heenvliet.

Vragen.

Genealogie van van Middelhoven. Het geslacht der VAN MIDDELHOVEN'S, oorspronkelijk uit *Dordrecht*, was door huwelijken, met verscheidene familiën van aanzien, vooral in *Zeeland*, verbonden, n. l. LIENS, BORSSELE VAN SPREEUWENSTEIN, VERMUYDEN, WERKENDET, DE MUINCQ, EVERSDYK, enz. — MICHIEL JANSZ. VAN MIDDELHOVEN, geboren te *Dordrecht* in 1562, is van 1592 tot 1634 Pred. te *Voorschoten* geweest, overleed te *Leyden* in 1638, en had 7 zonen, die, nog bij zijn leven, allen Predikanten geworden zijn. Onder dezen zijn bekend: NATHANAËL VAN MIDDELHOVEN, die sedert 1624, eerst te *Katwijk aan Zee*, en vervolgens van 1632 te *Rotterdam* Predikant was, waar hij, ongehuwd, den 14den Maart 1639 overleden is; SAMUEL VAN MIDDELHOVEN, die den 21sten Mei 1634 zijnen vader te *Voorschoten* opvolgde, en aldaar op het einde van 1636 overleden is, en bijzonder zijn jongste zoon DANIËL VAN MIDDELHOVEN, geboren in 1612, die sedert het begin van 1636 Predikant was bij de Nederlandsche Ambassade, eerst te *Venetië*, en daarna te *Parijs;* vervolgens in 1638 Predikant te *Tholen*, en eindelijk in 1662 te *Bergen op Zoom*, alwaar hij den 23sten Mei 1670 overleden is. Laatstgenoemde, gehuwd met JOHANNA LIENS, heeft drie zoons en twee dochters nagelaten. Van de zoons is de oudste geweest: MICHAËL VAN MIDDELHOVEN, geboren te *Tholen*, den.... April 1645, die eerst Predikant te *Wouw*, en eindelijk van 1677 tot 1706 Predikant te *Zaamslag* geweest is, overlijdende te *Axel*, den 1sten Julij 1706. Uit zijn eerste huwelijk, met ADRIANA JACOBA VAN WIELANDT, is te *Zaamslag* den.... November 1677 geboren, DANIËL, die in 1703 gehuwd is met ELIZABETH VAN DER SCHOOTE.

Uit zijn tweede huwelijk, met SARA D'HAP, zijn te *Zaamslag* geboren:

1. JOHANNA, den.... Januarij 1684.
2. JONA, den 17den October 1685.
3. MARIA, den.... December 1687.

N°. 1. JOHANNA VAN MIDDELHOVEN is den 11den Maart 1707 gehuwd met Ds. JACOBUS VAN DER STERRE, Predikant te *Zaamslag*. Deze, haar echtgenoot den 28sten December 1739 te *Tholen* overleden zijnde, stierf als kinderlooze weduwe den.... April of Mei 1752 te *Axel*.

N°. 3. MARIA VAN MIDDELHOVEN is, in middelbaren leeftijd, getrouwd met den Heer PIETER ROOS, Koopman te *Middelburg*.

N°. 2. JONA VAN MIDDELHOVEN, die van den 19den Julij 1705 tot den 27sten September 1757 Predikant te *Axel* geweest, en aldaar den 30sten October 1770 overleden is, trouwde den 29sten Augustus 1715 te *Axel* met DINA KELLE, uit welk huwelijk te *Axel* zijn geboren:

a. SARA, den.... Januarij 1717.
b. MARIA, den ... Januarij 1719.
c. ANNA ELIZABETH, den.... Februarij 1724.
d. MICHAËL, den ... November 1730.

a. SARA VAN MIDDELHOVEN, getrouwd te *Axel* den 6den November 1738, met Ds. WILLEM TE WATER, Predikant te *Zaamslag*. Zij overleefde haren echtgenoot, die den 26sten Maart 1764 te *Axel* stierf, met vier kinderen, en overleed te........, den.....

b. MARIA VAN MIDDELHOVEN, getrouwd met Ds. JACOBUS LE FRANCQ, Predikant op *den Hoek*.

c. ANNA ELIZABETH VAN MIDDELHOVEN, ongehuwd gestorven.

d. MICHAËL VAN MIDDELHOVEN was Predikant te *Serooskerke in Schouwen*, van den 30sten Junij 1754 tot aan zijn overlijden op den 28sten September 1762. Hij is getrouwd te *Axel*, den 19den September 1758, met JANNA DE LEGE. Eene der beide dochters uit dit huwelijk, met name DINA ELIZABETH, is als weduwe hertrouwd met — en de derde gade geworden van Ds. JOHANNES STEENBAKKER, Predikant te *Prinseland*, dien zij overleefd heeft.

Welwillende bijdragen, om dit geslachtregister tot de meest mogelijke volledigheid te brengen, zullen met dankbaarheid ingewacht worden door B.

Balthazar Gerards — Prins Willem I door van Bieselingen. In het *Woordenboek* van HOOGSTRATEN is aangeteekend, dat CHRISTIAAN JANSZ. VAN BIESELINGEN, te *Delft*, eene afbeelding maakte van BALTHASAR GERARDS, moorder des Prinsen van Oranje; schoon de Staten verboden hadden, iets dergelijks te vervaardigen. Hij vond ook toen gelegenheid om 's Prinsen lijk te zien en er eene schets van te nemen, waarin hij de gelijkenis zoo naauwkeurig wist te treffen, dat men deze teekening boven alle andere van 's Vorsten portretten de voorkeur schonk.

Is er ook eenig verzamelaar van portretten, teekeningen of curiositeiten, die mij kan opgeven of van de beide genoemde afbeeldingen plaatdrukken bestaan, en of de oorspronkelijke teekeningen ook nog ergens bewaard worden? A. A. A.

De Hennequins. Na mij met de reeds gedane nasporingen, betrekkelijk het aanzienlijke geslacht der HENNEQUINS, bekend te hebben gemaakt, werd mij van eene geachte zijde verzocht, betrekkelijk hetzelve eenige vragen te rigten tot de Heeren Medewerkers aan dit Tijdschrift, als zijnde er reeds menige vraag, betrekking hebbende op geslacht en wapenkunde, in behandeld. Ter inlichting diene het volgende, aan particuliere berigten ontleend.

Als de oudste bekende afstammelingen komen voor:

1. MICHEL HENNEQUIN, *Seigneur de Cury*, etc. etc. vers 1480; gehuwd met CATHERINE GOBAILLE, *dite de Crécy*.

2. Hun zoon: OUDART HENNEQUIN, *maître des Comptes*, décédé l'an 1558; gehuwd met ANNE MICHON, fille d'ANTOINE MICHON, *maître des Comptes, Seigneur de la Plesse* etc. et de MARGUÉRITE DE CHAMBELLAN ou de LOUISE LE FAUVE, 2de épouse.

3. De zoon des voorgaanden: JEAN HENNEQUIN, *Seigneur de Cury, Génicourt et Baron de Villepinte, maître des Comptes*, etc. mort à Paris et enterré à *Cury*, le château du *premier aïeul*, leur Seigneurie près de Soissons; gehuwd met CHARLOTTE LE GRAND, enterré à *Cury*, 1599; fille de BENOIS LE GRAND, *Seigneur de Plessis, maître des requêtes* et de CHARLOTTE DE BOUDEVILLE.

NB. BENOIS LE GRAND était fils de CHARLES LE GRAND, *Seigneur de Plessis et de Marets.* ANNE DE BAUVAIN était sa mère.

CHARLOTTE DE BOUDEVILLE était fille de N. DE BOUDEVILLE, *Seigneur du dit lieu.*

Het vervolg der geslachtrekening ontbreekt.

In *Champagne* is heden nog een oud adellijk geslacht van de HENNEQUINS in wezen, van wie, volgens een manuscript van GAFFICOURT, Anno 1662, geslachtregisters bestaan. Ook het blazoen of wapen. In eene Nota wordt gezegd: „Lors de la Révocation de l'édit de Nantes une branche de cette ancienne famille Française s'est réfugiée à l'étranger."

Het blazoen van die HENNEQUINS, ook volgens het werk in folio, *Louvain*, GILLOT, page 25, is: „Varié d'or et d'azur, au chef de gueule, chargé d'un lion passant d'argent."

Het wapen dat het tegenwoordige geslacht bezit, is volmaakt dat van het geslacht KROCHER: „porte d'azur au chameau d'argent," echter met dit onderscheid, dat de kameel alhier *loopend*, en op het wapen der HENNEQUINS *in rust* of *staande* wordt voorgesteld.

Dat het alhier verblijvende geslacht der HENNEQUINS

uit Frankrijk, na de herroeping van het Edict van Nantes, herwaarts is overgekomen, blijkt uit het: „Afschrift van een eigenhandig geschreven stuk door den Heer PIETER HENNEQUIN, filius JACOB, ten jare 1733", luidende als volgt: „Mijn vader JACOB HENNEQUIN, zoon van PIETER HENNEQUIN en MARIA LE LEU, is met gemelden zijnen vader, moeder en drie broeders en twee zusters van onder het gebied van den Koning van Frankrijk, naar deze landen, om de vrijheid van religie, gerefugieerd op den 31sten Augustus 1698; doch waren geresolveerd om den 14den Augustus 1698 te komen; doch alzoo zij van hunne verkochte vaste goederen geen geld konden ontvangen, zoo hebben zij nog moeten tarderen tot den gemelden 31sten Augustus, en als wanneer zij met groote benaauwdheid des nachts van daar zijn vertrokken. Het goud dat zij hadden, heeft haar moeder eenigen tijd te voren in een brood gebakken." Het is echter blijkbaar, dat reeds vroeger, ja reeds in 1686, afstammelingen van het geslacht der HENNEQUINS zich in het land van Kadzand bevonden hebben, en aldaar woonachtig waren. Op bovengemeld jaar toch worden in het doopregister der Waalsche Gemeente te Kadzand, als „*Parein et Mareine*" van het eerste kind, dat gedoopt is geworden, opgegeven: JEAN HENNEQUIN et RHODE CLERBAU, femme du dit HENNEQUIN." Dat deze familie vermaagschapt was met den reeds genoemden JACOB of JACQUES HENNEQUIN en JEAN en JACQUES HENNEQUIN broeders waren, komt mij zeer waarschijnlijk voor, te meer wijl in het trouwregister der voornoemde gemeente gevonden wordt:

„Sont comparées par devant le consistoire de Cadzand, JACQUES HENNEQUIN fils de PIERRE HENNEQUIN et de MARIE LE LEU, natif de *herli*, castelnie de *lisle*...... et MARIE FLORENCE HENNEQUIN, fille de feu JACQUES HENNEQUIN et de MARGUÉRITE LE ROY, native de *herlie*, castelnie de *lisle*. —

JACQUES HENNEQUIN assisté et accompagné de PIERRE HENNEQUIN son père et de MARIE ANNE HENNEQUIN d'une part — et MARIE FLORENCE assistée d'autre part de MARGUÉRITE LE ROY, sa dite mère et de PHILIPPE DU BOIS son beaufrère, lesquels etc. Cadzand, 15 Juillet 1705."

Hieruit toch blijkt dat verscheidene HENNEQUINS zich op Kadzand bevonden, en 't komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat de hier vermelde *feu* JACQUES HENNEQUIN, JEAN HENNEQUIN en PIERRE HENNEQUIN elkander van nabij bestonden.

RHODE CLERBAU werd den 12den Januarij 1703, en MARGUÉRITE LE ROY, een oude vrouw genoemd, den 2den Junij 1706 te Kadzand begraven.

MARIA LE LEU werd den 4den October 1705 te Sluis begraven, en haar echtgenoot PIETER HENNEQUIN, den 24sten Julij 1720, oud 74 jaar.

Van JEAN HENNEQUIN, echtgenoot van RHODE CLERBAU en JACQUES HENNEQUIN, echtgenoot van MARGUÉRITE LE ROY, is de tijd van overlijden en begraven onbekend gebleven.

Na deze inlichtingen zoude het mij aangenaam zijn, antwooorden te ontvangen op de volgende vragen:

1°. Een vervolg der geslachtsrekening der familie HENNEQUIN van 1580 à 1590 tot aan de herroeping van het Edict van Nantes; met opgave of het bovengestelde onder 1, 2 en 3 juist is?

2°. Indien hieruit blijken mag, dat het geslacht der HENNEQUINS, dat zich alhier en in de omstreken gevestigd heeft, van het bovengenoemde afstamt, wat dan de oorzaak zij van de verandering van het geslachtswapen; en

3°. Of er eenige betrekking bestaan hebbe tusschen de geslachten KROCHER en HENNEQUIN?

Sluis. J. H. VAN DALE.

Afbeelding eens Regtsgeleerden. Vóór mij ligt een gegraveerd portret, voorstellende: een bejaard en vrij gezet man, gepointeerd in médaillon; boven zijn hoofd bevinden zich in den rand eenige eikenbladeren, en ik zie er bijgevoegd: *æt. LXVII*. Van onderen, op een voetstukje, leest men deze regels:

Die JAN tot raader kiest
Volgt zijn geleide alleen:
Kan iemand teffens rechts
En lings (*sic*) gaan? immers neen.

adde *l.* 10 *pr. D.*, *de just. & jure.*

Hier staan, gelijk men weet, de bekende woorden: *Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi.*

Onder het portret, dat in klein quarto formaat is, staat: W. VAN DE WALL *del.* J. KOBELL *sculp.*

J. KOBELL nu leefde van 1782—1814 en stierf in Amsterdam. Zijn leermeester was W. R. V. D. WALL.

Er zijn er, die dit Nederlandsch portret houden voor dat van JOANNES VAN DER LINDEN, beroemd Amsterdamsch regtsgeleerde, geb. 1756, gest. 1835: doch diens 67ste levensjaar is 1823; dus 9 jaren na KOBELL'S dood; en de geheele houding der gravure verwijst mij tot de jaren 1800—1810.

Het ware nog wel der moeite waardig een zoo ervaren Nederlandsch regtsgeleerde te kennen.

BODEL NIJENHUIS.

Prins Willem I. een vervolger der Roomschgezinden. In de „*Volksalmanak voor Nederl. Katholieken* voor 1852, door J. A. ALB. THIJM en H. J. C. VAN NOUHUYS" komt een stuk voor van A. KEMPENEERS te Luik, getiteld: „*De hoofdoorzaak van de beroerten der Nederlanden in de XVIde eeuw*"; waarin onder meer op bl. 198 aan WILLEM I., dien ik anders steeds als een buitengewoon voorbeeld van christelijke verdraagzaamheid hoorde voorstellen, worden toegeschreven „de voornemens tot eene wreedaerdige vervolging „der Catholyke Kerk".

Ik neem de vrijheid te vragen, waaruit die voornemens „zoo klaer schenen" als de schrijver uit België beweert, en dit jaarboekje onzen landgenooten te lezen geeft? B. P.

Verduitscher van „Don Quixote". In den *Konst- en Letterbode* van 7 Julij 1843, wordt de vertaling van CERVANTES' geviered werk „*Don Quixote de la Mancha*", welke in 1657 te Dordrecht uitgegeven en in 1732 voor de zevende maal te Amsterdam herdrukt is, om verschillende daarbij vermelde redenen, zeer geroemd. Volgens dat tijdschrift schatte BILDERDIJK die vertolking zeer hoog, en heeft JACOBUS SCHELTEMA met lof van haar gewaagd, waar hij zegt: dat SIMON STIJL een ijverig lofredenaar er van was, toen hij zich beklaagde den naam des vertalers niet te hebben kunnen opsporen.

Mijne vraag is, of de vertaler, die zich onder de letters L. V. B. heeft verscholen gehouden, later is bekend geworden, en of men mij hiervan in DE NAVORSCHER mededeeling zou willen doen?

FREDRIK.

J. C. Amman. Gaarne zou ik meer van dien beroemden geneesheer weten, dan dat hij te *Haarlem* of te *Amsterdam* zijne praktijk uitgeoefend en tegen het einde der 17de eeuw er zijn werk van gemaakt heeft om aan doofstommen onderrigt te geven. Ten dien einde wees hij, voor den spiegel, zijnen leerlingen de beweging aan der tong, lippen en kakebeenen, welke er vereischt wordt, om de onderscheidene letters en lettergrepen uit te spreken. Hij geeft daarvan verslag in een werkje, getiteld: *Surdus loquens*, in 1692, naderhand meermalen, ook in andere talen,

uitgegeven, en welligt hetzelfde, dat ik elders aangehaald vond, onder den titel: J. AMMAN en VAN HELMONT, *Konst om dooven en stommen te leeren spreken*, met platen, in 12°., zonder vermelding van jaartal of drukker. J. C. K.

Een Utrechtsch oculist bij den Koning [?] *van Marokko in* 1695. Zagen wij vroeger (NAVORSCHER I.; bl. 287), hoe de geneeskundige bekwaamheden onzer voorouderen eenen Prins uit het hooge Noorden naar deze gewesten lokten, om er eene genezing te vinden, overal elders te vergeefs gezocht, ook aan het Zuiden was die roem onzer vaderen niet onbekend. In den jare 1659 toog een plegstatig gezantschap uit Salé naar de Vereenigde Nederlanden zoowel om de oude tractaten te vernieuwen, als voornamelijk om een' bekwamen oogarts voor den koning van Marocco op te sporen. De *Hollandsche Mercurius* van het jaar 1659 heeft hieromtrent het volgende: „In dese maent (Julij) arriveerden drie statelicke oude Gesanten tot Amsterdam van Zalée, afgesonden aen hare Ho: Mo: van den Koningh van Marocco en Fez, tot vernieuwinge der oude Alliantien met desen Staet, *doch allermeest om uyt dese Landen derwaerts te brengen een expert oculist, om te cureren den voorsz. coning van Marocco, overvallen met een sware sincking op syn een ooge*". AITZEMA; *Saken van Staet en Oorlogh* heeft de gansche ambassade, — waarbij de beroemde GOLIUS, vroeger koopman te Amsterdam, toen reeds hoogleeraar in de Oostersche talen te Leyden, als tolk gebruikt werd, — breedvoerig beschreven, deel IV, fol. 459—463 en komt ook op deze bijzonderheid neder, doch verzwijgt de omstandigheid, welke wij alleen in den *Hollandschen Mercurius* vinden te boek gesteld, dat de aanvrage om een' oculist mede een gewenscht gevolg had; — „*gelyck sy dan op sekere conditiën ses weken hier na met een oculist van Utrecht na Zalée zijn afgevaren*". Zijn naam wordt echter niet gemeld; weet een lezer van DE NAVORSCHER dien ook uit te vorschen? J. H. DE ST.

Jerven Blonckebyle. Ik heb van dezen schrijver gewag gemaakt gevonden in *Het geletterd Zeeland* van P. DE LA RUE, 2de druk, bl. 197. Volgens een mijner aanteekeningen van vroegeren tijd, zou zijn voornaam JERVEN geweest zijn en hij zelve scheepstimmerman. Hij heeft de pen gevoerd tegen zekeren ADRIAAN UYTTERSCHOUT, waarvan DE LA RUE een aantal schriften heeft medegedeeld. BLONCKEBYLE heeft tegen een daar van, in de genoemde aanteekening, voorkomende onder den titel van: *Aanmerkingen op het zelvstandig of niet zelvstandig bestaan des Satans*, geschreven. In de voorrede dier aanmerkingen heeft hij zich van de volgende naam- en beroepsspeling bediend: „Terwijl dat de Leraren met geleerde „predicatiën hun pligt doen zal ik ook met mijn *bijl* „toehakken, is het soo glad niet of het *geschaaft* was, „ik sal evenwel de *linie* in voorschrift bij den *opper-* „*meester* gesteld, trachten te houden — en onder „Gods zegen de *knoesten* en *kwasten* — soo lang *kerven* „en *hakken*, dat er de *spaanders* van vliegen sullen". De bezitters van schriften dezer Zeloten [?] worden verzocht die mede te deelen aan POMPONIUS.

Godeschalk Aelten. In mijne aanteekeningen vind ik GODESCHALK AELTEN, of GODESCALCUS ALTIUS, vermeld als een vermaard Godgeleerde, die in 1575 te Harderwijk geboren en in 1645 te Arnhem overleden is. Al wie iets meer omtrent dien man weet, zal mij dienen met een zoo dra mogelijk ingezonden berigt. A. J. VAN DER AA.

Zelfopoffering bij Crasnicky, Oct: 1813. In de *Herinneringen uit den veldtogt van Rusland*, door D'AUZON DE BOISMINART, bl. 192, vind ik eenen trek van edele zelfopoffering opgeteekend van den Tamboer-Majoor bij het 124ste regiment, als in de maand October, 1813 in de buurt van *Crasnicky* aan den dag gelegd. Wijl nu de schrijver den held van dit verhaal ongenoemd laat, zou het mij bijzonder aangenaam zijn, indien er bij de lezers van DE NAVORSCHER soms een gevonden werd, destijds in hetzelfde Regiment gediend hebbende, wien het behagen mogt, den naam van dien braven op te geven. A. J. VAN DER AA.

Draveman. Men verlangt inlichting omtrent zekeren DRAVEMAN en zijne familie, van wien men vermoedt dat hij, nagenoeg honderd jaar geleden, Burgemeester in Haarlem is geweest.

Almanak door Petrus Forestus. Den 24sten Julij 1555 werd aan „Mr. PIETER VAN FOREEST, Docter in de Medicine, woonende in de Stadt van Alkmaer," bij perkamenten brief door den Keizerlijken geheimen Raad te 's Hage, vergund „te doen stellen in Prente ende uittegeven zekere Prognosticatie en Almanac, inhoudende den Cours en Loop van dezen toecomenden Jaere zes en vijftig". Zie BOOMKAMP, *Alkmaar*, bl. 126. Daar ik niet verwachten kan dat ik den ganschen titel van dezen Almanak bij de optellingen zijner medische werken vinden zal, verzoek ik bezitters van dit oude stukje hem in „DE NAVORSCHER" te willen opgeven, liefst met een kort woord over het meer of min belangrijke van den inhoud. C. W. BRUINVIS.

Oude Zangwijzen. Kent iemand een of meer van de zangwijzen, in de oude Liederenboeken aldus aangeduid:

Het wasser een engelsche dame plesant.
Carolus koning weest gegroet.
De deugd word overal bemind.
Coridon komt hier wat praten.
Berghe Maske.
Komt sondigh mensch.
Het staat een casteel, een rijk casteel.
Petit Brissac of *Sinte Norberte*. — ?

Een opgave in noten, of der plaats waar die te vinden zijn, zal mij hoogst welkom wezen.
L. J. A. TH.

De Predikant Jan Cornelis (I.; bl. 219, 306). In de *Pui-boeken* der stad Amsterdam leest men de volgende aanteekening van REMBRANDS voorgenomen huwelijk met SASKIA UILENBURG:

„10 Juny 1634. REMBRANDT HERMANSZ. VAN RIJN van Leyden, oud 26 jaeren, wonende op de Breedstraet, vertoonde des moeders consent ten eenre, ende SASKIA VUYLENBURGH van Leeuwaerden, wonende op 't Bil tot St. Annenkerck, op het versoeck van haren neef JAN CORNELIS, Predikant, ter andere zyde."

Er wordt gevraagd, waar deze JAN CORNELIS Predikant was, en of er eenige bijzonderheden aangaande hem bekend zijn? P. S.

Antwoorden.

Nederlandsche Nieuwsbladen (II.; bl. 29, 61, 94, 126); *Amsterdamsche Courant* (II.; 61, 96); *Haarlemsche Courant* (II.; 29, 96, 126). Ter aanvulling moge nog het volgende strekken, uit HOOFT'S *Warenar*, van Prof. DE VRIES:

Tweemaelen ter Week leest me'r van blat tot blat,
De Couranten nouvellen uit de vier hoeken der Stat.

In *Amsterdam* kwamen alzoo in 1617 reeds tweemalen 's weeks Nieuwsbladen uit. BREDERO, in zijn *Spaanschen Brabander* (1618), spreekt mede van *nieuwe tijngjes*. In 1594, 1599 enz., verschenen in Engeland couranten, *uit het Hollandsch vertaald*, en op het einde der 17de eeuw werd te *Londen* eene vertaling der *Haarlemsche Courant* uitgegeven.

J. HONIG JZN. JR.

Shibboleth (I.; bl. 19, 38, 99, 196). In 1381 waren de *Venetianen* in oorlog met de *Genuanen*, dwongen Chioggia om zich op lijfsgenade over te geven, en maakten er 4000 krijgsgevangenen uit verschillende natiën. Om te onderscheiden wie *Genuanen* waren, bragt men die 4000 bijeen en deed hun het woord *Cavra* (geit) nazeggen, hetwelk die van *Genua* met eene verplaatsing der *r*, als *Crava* uitspreken.

Bij de Siciliaansche vespers liet men het woord *ciriage* of *cerase* (kersen) herhalen door hen, van wie men veronderstelde dat zij *Franschen* waren. J. T. D. H.

IJzeren Kooien (II.; bl. 30, 97). Waarom, bij al die ijzeren kooien, ook die niet geplaatst, waarbinnen JAN VAN LEYDEN, spreekwoordelijker gedachtenisse, met of gelijk sommigen zijner volgelingen is opgesloten geweest? Ik meen, dat ze nog in Munster voorhanden is.

R. E.

Oude namen van landen en steden (II.; bl. 30, 97, 126). Hieromtrent is ook eene nooit uit te putten bron te vinden in de belangrijke Aanteekeningen op BONDAM's *Charterboek van Gelderland*. P. N.

Muzyknoten (I.; bl. 22, 49, 50, 78). Ten tijde der reformatie, (zoo althans leest men in den *Almanak voor Blijgeestigen* voor 1836) is de hymne, die vroeger door GUIDO's tijdgenooten als een middel tegen eene heesche zangstem, even als een dokters-recept, werd aangewend, op de volgende wijze veranderd:

Ut queant laxis resonare fibris mira Baptistae
famuli precamur solve polluti labii reatum
tu Deus alme!

En ook nog aldus:

Cur adhibes tristi numeros cantumque labori?
UT RE*levet* MI*serum* FA*tum* SOL*itosque* LA*bores*.

Later nog werd het SI er bijgevoegd:

Corde Deum et fidibus gemituque alto benedicam
Ut re mi faciat solvere labra SIbi.

H. W. K.

Wapenboek in HS., herkomstig van Alkemade's verkooping (I.; bl. 30). Daar tot heden niemand hier een antwoord op gegeven heeft, wil ik alleen aanmerken, dat, ofschoon ook hier (in strijd met den geest dezer eeuw, zoude men haast zeggen!) nog veel belang wordt gesteld in geslacht- en wapenkunde, het land evenwel te klein is, en de liefhebbers ook te weinig in getal zijn, om *de kosten* van zoodanige onderneming te dekken; en dat, wat den lust betreft om het bedoelde *HS.* uit te geven, het in de eerste plaats noodig zoude zijn te weten, of het *zoodanig* is ingerigt dat het tot *genoegzame* handleiding kon dienen, en vooral, of de tegenwoordige bezitter het tot dien einde zoude willen afstaan. De Heer NIJHOFF te *Arnhem*, die het, zoo ik meen, en denkelijk in commissie, op de auctie kocht, zal welligt in de mogelijkheid zijn om daarvan meer aan C. K. meê te deelen. V. D. N.

Munten, maten en gewigten (II.; bl. 98). In antwoord op het gevraagde in DE NAVORSCHER, I.; bl. 55, kan ik, behalve de door anderen opgegevene bronnen, hier aanbevelen ter lezing de beide verhandelingen, die over *Munten, Maten en Gewigten* voorkomen in de *Landhuishoudkundige Almanak* voor 1851 en 1852. (*Groningen bij* J. OOMKENS, J.*zoon. Onder Redactie van* M. D. TEENSTRA.) Daar in gemelde vraag naar een klein werk over genoemd onderwerp verlangd wordt, zal welligt dit antwoord aan IOTA het best bevallen.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Kadaster (I.; bl. 56, 86, 103, 201). Wij vinden bij MACHIAVELLI, *Histoire de Florence*, Livr. IV, ann. 1427:

»Cette guerre (entre Florence et Venise, contre PHILIPPE VISCONTI) durait depuis cinq ans, et les Florentins, fatigués des impôts établis jusqu'alors, résolurent de les renouveler, afin qu'ils fussent en proportion avec les richesses des contribuables; il fut arrêté, qu'ils seraient établis sur les biens et que celui, qui aurait cent florins de fonds, paierait un demi florin.

La loi seule et non plus les hommes faisant la répartition de cet impôt, il fut trouvé très onéreux pour les citoyens puissants, et ils le discréditaient, avant même qu'on l'eût mis en délibération. Il ne fut soutenu que de GIOVANNI DE MÉDICIS, qui parvint enfin à le faire passer.

Comme pour la répartition, on réunissait tous les biens de chaque citoyen, ce que les Florentins appellent *accatatastare* (amonceler) cet impôt fut nommé *il catasto*". C. L.

Barbierspalen (II.; bl. 100). »Een zoodanige stok, geheel naar den eisch ingerigt, namelijk, omringd van de nationale kleuren en met een gelen knop voorzien, is nog op te merken aan den Helder in eene dwarsstraat van de tweede Langstraat".

Ik ben zoo vrij ter mijner teregtwijzing te vragen, of:

1°. *Barbierspaal* niet zoude moeten zijn *chirurgijnsstok?*

2°. De *Nationale kleuren* niet juist het bewijs opleveren, dat de stok *niet* naar vereischte is ingerigt?

Indien mijn twijfel gegrond mogt zijn, zou die stok een' witten of anderen ligten grond moeten hebben, en daarom een zwarte of donker gekleurde slang geslingerd wezen. Dan ware het woord *knop* in *kop* te veranderen. Deze wijziging steunt op een bij mij verouderd denkbeeld dat hier de kop eener slang moet voorgesteld worden. Immers het heugt mij zeer duidelijk dat, toen ik jong was, er in de stad mijner geboorte vijf à zes *stokken* bij chirurgijns gevonden werden, alle met een witten grond en daarom eene zwarte slang geschilderd; terwijl ik den *knop* altijd als den *kop* dier slang beschouwd heb.

Uit dit aangevoerde zal men bespeuren dat ik den bedoelden staf aanmerk als dien van AESCULAAP. Zie 1°. NIEUWENHUIS, *Algemeen Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen; a.* Letter E. bl. 532, *Esculaap-Slang; b.* Letter G. bl. 168, 169; *Geneeskunde* bij: bl. 169.

2°. *Het Groot Natuur- en Zedekundig wereldtooneel of Woordenboek van Aegyptische, Grieksche en Romeinsche beeldspraken; a.* I.; bl. 497, 498, 499; *b.* II., bl. 621 achter het vers van HOOGVLIET; *c.* III., 478. *Artzenijkunde-Geneeskunde.* Hier vindt men onder anderen.

» Uit dat denkbeeld van AESCULAPIUS zijn » hier overgenomen de quastige stok met de » slang daarom geslingerd".

Het kan nu mogelijk de vraag zijn, of er ook een barbiersstok is ontstaan, die de nationale kleuren zoude moeten dragen en een' gelen kop hebben, om naar vereischte te zijn ingerigt? Hiervan heb ik echter niets kunnen vinden.

Men denke echter niet, dat ik zou willen tegenspreken, dat er vele barbiers zijn geweest, die een zoodanigen *Aesculaap-stok*, tot groote ergernis van geadmitteerde Chirurgen hebben uitgestoken, maar voor zooverre ik heb kunnen nagaan, is dit misbruik eerst na Januarij 1795 ingeslopen, en dit geschiedde mogelijk zonder dat zoodanige pure en simpele barbiers immer aan den ouden drieduizend-jarigen AESCULAAP, veel min aan zijne slimme of voorzigtige slang hebben gedacht. Waarschijnlijk was het meer onwillekeurig, doch in hunnen toestand niet oneigenaardig, dat zij de nationale kleuren bij hun triomfanten roof hebben aangenomen en gebezigd.

Intusschen acht ik het mogelijk, dat men voor de stelling, dat zulk een staf het oorspronkelijk symbool van het baardscheerdersgild is geweest, de weleer gelijke beteekenis van *chirurg* en *barbier* zal aanvoeren, en hiervoor kunnen inderdaad bewijsgronden worden bijgebragt, die een schijn hebben, als men zich herinnert dat bevorens niemand van ambtswege haar en baard mogt scheren, dan alleen de erkende chirurgijn.

Zie te Haarlem b. v., onder andere Keuren voor het chirurgijns-gild, die, gedagteekend 15 Maart en afgekondigd op den 27sten dier maand van het jaar 1700.

» Art. 1. Zal niemand vrijstaan de kunst der chirurgie te exerceeren, noch ook haar of baard te scheeren, ten zij hij burger dezer stede zij, en daarenboven bij Deken en Vinders dezes gilds, alvorens zij getenteerd, zijn manuaal wel gedaan hebben, zijn examen uitgestaan en alzoo bekwaam erkend en geadmitteerd zijn, op poene van de winkel aanstonds te moeten sluiten en daarenboven ten behoeve des Gilds te verbeuren vijftig Caroli Guldens".

Deze bepaling is nog op den 14den Julij 1763 van Burgemeester en Regeerders vernieuwd.

Dergelijke Keuren zal men op vele plaatsen gehad hebben, en ongetwijfeld ook wel te Amsterdam; ten minste ik herinner mij zeer wel, dat wanneer men in de vorige eeuw aldaar in een logement vertoefde, de bediende altijd aan de logeergasten afvraagde: » hoe laat begeert Mijnheer den chirurgijn te hebben?" en dat er nimmer van een barbier gesproken werd, even als dan ook nog niet vele jaren geleden, een bejaard Amsterdamsch ingezeten in Londen in een hotel gelogeerd zijnde, aan de persoon, die hem bediende, opdroeg, om toch vooral te zorgen dat de chirurgijn des voormiddags precies te negen uur zoude komen. De bediende, die natuurlijk den vreemdeling bij het woord vatte, vroeg of Mijnheer ook een bepaalde keus had en kreeg ten antwoord: » O neen, bestel hem slechts, die gewoonlijk dit huis bedient, want dat zal zeker wel een bekwaam mensch zijn". Op het bepaalde uur kwam de chirurgijn voor in zijne koets met twee paarden bespannen. Aangediend zijnde, vond hij scheerbekken, zeep en scheerdoek netjes op tafel gereed. Na den gewonen wederzijdschen groet werd weldra het misverstand ontdekt, en de Amsterdamsche heer betaalde een guinje, voor het vaderlandsche misbruik van het woord Chirurgijn.

Wanneer ik nu tevens opmerk, dat men bij den aanvang dezer eeuw, toen de patenten op de neringen in dit land werden ingevoerd, aan een chirurgijnsknecht een patent als baardscheerder (barbier) weigerde, omdat hij geen geadmitteerd chirurgijn was, en alzoo de bevoegdheid tot baardscheren alleen aan de chirurgen was toegekend, dan is het zeer waarschijnlijk, dat men vroeger den barbier slechts bij den chirurgijn zocht.

Ik heb in der tijd een zeer bejaard chirurgijn-operateur, breukmeester en baardscheerder; hij was een Zwaab van afkomst; hooren beweren, dat het regt om menschen den baard te scheren, door Keizer KAREL bij octrooi den chirurgen alleen en met uitsluiting van alle anderen was toegekend, op grond, dat daartoe een zeker talent werd vereischt, en ofschoon ik dit octrooi niet heb kunnen vinden, heb ik, in de Keuren van Haarlem, duidelijke sporen aangetroffen, dat het scheren van den baard alleen door geëxamineerde chirurgijns, die het manuaal hadden, beoefend werd. P. A. J. C.

Gabel (I.; bl. 156, 235). Uit de *Celtica* I. door Dr. L. DIEFENBACH, het volgende: »Mittellateinisch *Gabella*, *gablum* etc. = *census; auch* in abgeleitetem Sinne *gabella* = *Besatzung*. Sp. Port. *gabela* (nach SOUSA bei DIEZ I.; 304 v. Ar. *gafar*) = It. *gabella* = Frz. *gabelle;* E. *gavel*, *gavelkind* = Ir. *gabhail—cine*. Ir. *gabhallas m.* = *the division of land amongst a tribe* + *cine* = *race, family*, wie Cymrisch ähnlich. Vgl. noch Ags. *gafol* n. = Rhd. (Althochdeutsch?) *gaffel* (s. SCHMITTHENNER h. v.) = *Abgabe; Innung* und selbst Armenisch (aus dem Rom. entlehnt *gabal* = *douane*, *monopole*".
Dr. RÖMER.

Afstamming van Hk. van Jutphaes (I.; bl. 160, 237). Deze HENDRIK, vermeld bij DRAKENBORCH, t. a. p. bl. 58 en 22, als de broeder van FLORIS VAN JUTPHAES, zoon van WILLEM (wiens moeder eene natuurlijke dochter van Graaf FLORIS van Holland was), is dien ten gevolge, in de 3de *generatie* van den Graaf afgestamd. Wanneer men dus, gelijk het, naar ik meen, gewoonlijk wordt berekend, voor iederen menschenleeftijd, gemiddeld *dertig* jaren stelt, voorts in aanmerking neemt, dat beide broeders leefden tusschen 1300 en 1330, en, van die jaren, er 90 voor de *drie generatien* terug gaat, dan komt men tot den leeftijd van Graaf FLORIS IV, die van 1223 tot 1234 of 1235 de kroon droeg, en alzoo volgens die opklimmende reeks, het waarschijnlijkst de bedoelde zal geweest zijn; verder heb ik daarvan geen bewijs aangetroffen, doch zeer denkelijk is het, dat DRAKENBORCH zulks heeft vermeld gevonden bij één van de vele auteurs door hem t. a. p. genoemd. Wijl het antwoord op deze vraag, bl. 237 voorkomende, blijken geeft dat men haar niet wel heeft begrepen, en zij dus onopgelost is gebleven, heb ik eene poging willen aanwenden om daarin te voorzien.
V. D. N.

Cucujus (*Biophloeus*) *pusillus Wl.; Laemophloeus Clematidis Er.* (I.; bl. 160). Gaarne had ik gezien dat het antwoord op deze vraag door iemand ware gegeven, die meer *Coleopteroloog* is dan ik. Dit evenwel tot hiertoe niet gebeurd zijnde, waag ik het, alleen bij wijze van gissing, daarop te berigten, hoe 't mij voorkomt, dat deze torretjes eerstelijk op de kurk gelokt zijn geworden door de sterke reuk van het vocht, waarmede de flesschen met insecten in Oost-Indië gevuld worden, welk vocht, en voornamelijk wanneer de flesch niet zeer digt gesloten is, der kurk eene weekheid mededeelt, welke vooral moet toenemen en bewaard blijven, ingeval de kurken met katoenen lapjes omwikkeld zijn, die ook zelve door het sterke vocht verteren, en alzoo met de kurk te zamen tot bederf overgaan. Deze alzoo ontstane zelfstandigheid moet men achten dat deze diertjes tot aas verstrekt, en ik herinner mij dat ik zelf ook wel eens deze of dergelijke kleine torretjes op zoodanige half vergane kurk waargenomen heb. Dat zij er als *ei* ingekomen zouden zijn, acht ik minder aannemelijk; dan toch moest men de wormpjes of hun afgelegde huidjes en ledige popjes ontdekken, waaruit 't volmaakte insect voortkomt. In hoeverre nu bij de flesschen, waarvan hier sprake is, de gelegenheid heeft bestaan, dat dit kleine gevleugelde diertje daar bij kon komen, kan ik niet beoordeelen. De geëerde vrager, aan wien 't bekend zal zijn *langs welken weg* die ingevoerd werden, zal daartoe beter in staat zijn. Daar beide soorten en geslachten, volgens den *Catalogus* van DEJEAN, bijna uitsluitend aan zuidelijk of noordelijk Europa en aan Amerika eigen zijn, zoude men daaruit moeten afleiden, dat zij er *onder weg*, waar dan ook, op gevlogen zijn, immers indien 't geene daarop gelijkende *Oost-Indische* soort kan wezen, die zich reeds daar te lande op de kurken begeven heeft, waartoe zich anders de gelegenheid zou hebben kunnen aanbieden, inzonderheid als de flesschen daar eenigen tijd vóór de verzending reeds gereed stonden of lagen. De zaak dient dus nader door den ENTOMOLOOG zelven opgelost te worden. N*,*.

Koppermaandag (II.; bl. 38). Ik lees in BILDERDIJK'S *Geslachtlijst der Naamwoorden*, *Aanvullingen*, bl. 347: Oudtijds was by ons ons het koppen (ventouses zetten) zeer algemeen, en ieder liet zich dit ten minste ééns 's maands doen, sommigen drokker. Dit bedoelt CATS, als hy zegt:

> In het jaar eens bloed gelaten,
> In de maand eens in het bad.

Dat is: eens 's jaars adergelaten, en eens ter maand koppen gezet; want dit koppen of koppen zetten geschiedde by 't baden.

Deze operatie geschiedde by de barbiers. die daarom ook nog lang Baders heetten, waarvan de spreekwijs in Duitschland: *einen*

zum Bader schicken, voor iemand een gat in den kop slaan; wier winkel daarvan ook in Duitschland nog *eine Badstube* (dat is badstoof) heet. De vrouwen lieten zich hetzelfde doen door kopsters, die daartoe ook wel badstoven hadden, en den naam droegen van meteen koppelaarsters te zijn.

Men hield niets zoo gezond te zijn, en het was by die lieden eene dagelijksche nering, terwijl men daar ook eenvoudig of zweeten of de warmte genieten kwam, en altijd gezelschap vond; 't geen zich onderling of met de praatjens van den dag en nieuwstijdingen van de koppers of baders onderhield, en waar ook het eerst de zoogenaamde borrels werden ingevoerd. Maar gelijk de oude Almanakken eenige dagen aanwijzen, waarop de Astrologie verbood bloed te laten, waren dan de badstoven gesloten, en de koppers hadden vierdag.

Inzonderheid wilde men niet dat het jaar met bloedstorten beginnen zou, en dus hadden de koppers en kopsters of koppertjens op den Maandag na dertiendag of Driekoningen, hun feest, als zijnde die Maandag toen 't begin van het werkjaar. Toen de Nieuwjaarsdag verzet werd, bleef echter het bygeloof wegens het koppen op dien Maandag. En dus bleef hy koppertjens vierdag of vacantie, ook bleven zy dan hun nieuwjaarswenschen doen. En hiervan begonnen dan ook de Hoven van Justitie hunne zittingen, nog in mijnen tijd.

Maar waarom wenschen de Boekdrukkers-jongens dan ook Nieuwjaar op dien dag? Zy traden in de plaats der vroegere boekschrijvers, *librarii*, en hadden van ouds de naauwste betrekking tot de kop of badstoven, want daar plachten zy, voor de badenden en de niet badende lediggangers, hunne liedjens en romans voor te lezen en te debiteeren, en de badstoof was meer gezocht en in trek, naarmate men daar amusante voorlezingen hoorde en opdeed.

Oranje, *blanje*, *bleu* (I.; bl. 186, 239, 297; II.; 11, 101). Ik heb in DE NAVORSCHER, I.; bl. 297, mijne denkbeelden opgegeven over den oorsprong der Nederlandsche vlag en vooruitgezet, dat ik *voor mij* de overtuiging heb, dat ze *niet* afkomstig is, noch kan zijn, van de liverei, paluren of kleuren uit het wapen des Prinsen van Oranje! Nimmer heb ik evenwel aan iemand hieromtrent mijne denkwijs op willen dringen, maar steeds heb ik gemeend en gehoopt, dat de tusschenkomst van DE NAVORSCHER een doeltreffend middel zou blijken te zijn om ook over dit punt een helderder licht te verspreiden en de waarheid daaromtrent op vasten grondslag te vestigen. Het zij verre dat ik begeeren zou er eenig twistgeschrijf over te beginnen; ik voel mij, al verlangde ik het ook, daartoe ongeschikt; maar de bewijzen, door mij aangevoerd, zal ik in het kort aanvullen, waar ik hoofdzakelijk V. D. N. (II.; bl. 11) en v. GR. (II.; bl. 101) genoegen meê wensch te verschaffen.

Sedert eene reeks van jaren heeft mij het onderzoek, omtrent den oorsprong van ons Nederlandsch *rood wit en blaauw*, bezig gehouden; ofschoon ik volgaarne beken dat ik nimmer tot eene mathematische overtuiging heb kunnen geraken. Zoo ik er dus, als bij nadering, eene verkregen heb, is die overtuiging op onderstelling en bewijsvoering gegrond, en heb ik, ter aangehaalde bladzij, er den weg toe aangewezen, dien ik nog wel eens ter loops betreden wil.

Bij het lezen der Vaderlandsche Geschiedenis heb ik steeds gejuicht en genoten, wanneer ik der voorvaderen ongelooflijke nijverheid en ondernemingsgeest ter zee, bijna op iedere pagina vond aangeprezen. Onder welke vlag, dacht ik, hebben zij die wonderen gedaan en het voorbeeld dier wonderen gegeven? Ik toch weet evenmin welke vlag boven de strijders bij Damiate gewapperd heeft, als onder welke kleur onze handel en visscherij reeds in Holland's Grafelijken tijd tot zulk eene hoogte steeg, en ik zou niet kunnen bepalen welk dundoek in de 15de eeuw van Amsterdams koopvaardijvloten woei, aldaar uitgerust en vandaar met oorlogschepen vergezelschapt, enz. enz. enz.

Graaf WILLEM I. deed den togt naar het Heilige land, naar Damiate; welke vlag heeft hij gevoerd?

De geschiedenis leert hem kennen als een Vorst, onderscheiden door beleid, bekwaamheid en dapperheid, en juist zulke personen zijn de toongevers, aan wie het volk in zijn overleveringen en gebruiken herdenkt, want, wat in den mond of de handelwijze van het volk voortbestaat, heeft meestal een' grond van waarheid.

Ten opzigte nu der vlag leeren wij dat onze graaf het *eerst* in zijne veldteekens en oorlogsbanieren, en, t'huis gekomen, op zijne munt en zegels, den Hollandschen Leeuw geprent en alzoo in zwang gebragt heeft, een herkenningsteeken, dat in vervolg van tijd het gebruikelijke wapen van 't Graafschap Holland geworden en gebleven is. Hieruit kunnen wij eene vlag voor den Souverein, maar nog geene voor den staat, liever nog voor het algemeen, afleiden: want, nog op den huidigen dag, voert de Souverein niet de vlag van zijn volk, of het volk de kleuren van zijn beheerscher — draagt de Vorst er geen uit *zijn* wapenschild, maar uit dat van zijn land afkomstig. — Zoo is de Engelsche Koningsvlag zamengesteld uit de wapens van Engeland, Schotland en Ierland; de Russische, Oostenrijksche en Pruisische Keizers- en Konings-vlaggen, zijn

naar de wapens dier monarchiën, met hunne tweehoofdige adelaars, ingerigt. Onze Konings-vlag is hier evenwel eene volkomene afwijking: zij is niet ontleend aan het wapen of de kleur van Oranje, het is niet de Hollandsche Leeuw of het oude Statenwapen van Nederland, maar het is de nationale vlag met het wapen van *Nassau* in het wit. Nergens heb ik eene vlag ontmoet, die uit paluren afgeleid was, veelmin kan ik de onze beschouwen als gevormd uit de paluren van een Vorst, die toen nog geen Souverein van dit land was, ook niet, omdat de zeevaart reeds zulk eene grootheid verkregen had, dat het, dunkt mij, onmogelijk moet geweest zijn die vlag zoo plotseling te veranderen, daar onze duizende schepen onder tractaten, wetten en reglementen voeren en handelden, en derhalve ook de bepaalde vlag bij voortduring moesten vertoonen van den Souverein, die de wetten en tractaten gemaakt had (*). Die onmogelijkheid was nog bestendigd door de verschillende partijschappen der steden en plaatsen, welke nu Staatsch, dan wederom Spaansch, zoo dikwerf gedwongen waren te veranderen; Amsterdam zelve toch bleef zeer lang het laatste.

De geschiedenis leert ons, dat men de plakkaten van KAREL V., gedagteekend 19 Junij 1551 en van FILIPS II., 31 October 1563, in de vereenigde Nederlanden ook *na* de afzwering tot een rigtsnoer voor de beoordeeling van zeezaken of van den handel ter zee tusschen bijzondere personen is blijven gebruiken; is dit waar, dan is er aan geene verandering van vlag te denken geweest en, zoo de heerschappij van KAREL V. Spanje en ons verbond, is het ook, wat mijn persoonlijke denkwijze betreft, meer dan waarschijnlijk dat wij, met Spanje, dezelfde vlag gehad hebben — en die was: *rood*, *wit*, *blaauw*, de oude Spaansche koopvaardijvlag. Later, of in den opstand, is zelfs van de Spaansche zijde, op 2 Augustus 1590, eene ordonnantie gekomen, » waarby ter oorzake van de wederspannigheyt en de rebellie van onse provincien en de » eylanden van Hollandt, Zeelandt en de andere omligghende landen, ghewcken van » onse ghehoorsaemheyt, en om te onderhouden, de navigatie en de neeryughe van onse » andere goede ondersaeten, ende wederstaen » teghens de zeeschuymynghen en de roovynghen, die de voornoemde vyanden ende rebellen doen" bepalingen werden vastgesteld, waaruit toch blijkt dat in de vlag nog geene verandering was gekomen, aangezien toch zij, die van vlag veranderd waren, van zelve aan de beschermende wetten ontvielen.

Spanje voerde in de 14de en 15de eeuw eenen zeer uitgebreiden handel, vooral in het Noorden; een slecht bestuur, en bij name het verdrijven der Mooren, zijn nijverste bewoners, deed echter dat vertier geheel verloopen. Wel gaf het ontdekken van America, waar alles heengetrokken werd, een nieuw leven en eene andere rigting, maar, wijl er aldaar niets dan in 's Konings naam gebeurde en Spanje's oude koopvaardijvlag er dus minder te pas kwam, mogen wij, ten minste ik, *ik*, denken, dat, toen het oude *rood*, *wit* en *blaauw* bij de Spanjaarden in onbruik is geraakt, te meer, wijl na den opstand die lastige Hollanders (men denke hier slechts aan JOL, LONCQ en PIET HEIN) hen dadelijk op den nieuw ontdekten grond bestookten en die gehate vlag voerden.

Nog een voorval, hoewel 't wat vroeger plaats heeft gevonden, mag hiertoe bijgedragen hebben; ik bedoel hier de huwelijksvereeniging van FERDINAND en ISABELLA, welke de wapens van Castilië en Arragon in de *Koningsvlag* overbragt en een geheel nieuw tijdsgewricht voor de eenheid van Spanje deed aanvangen; ook dit kan medegewerkt hebben om de Spaansche koopvaardijvlag te doen wijzigen en het oranje, blanje, bleu in verval te doen geraken, wat Spanje betreft.

Dit is alles meer onderstellenderwijze gesproken, doch het volgende niet: dat de vrijheidskamp de rood, wit en blaauwe vlag hier vond! en dit kan men uit het werk des Heeren DE JONGE, dat ik bij mijn eerste schrijven niet bij de hand had, ook opmaken: want, in zijn *Oorsprong der Nederlandsche Vlag*, bl. 11, zegt hij, sprekende over de roemrijke overwinningen van EWOUT PIETERSE WORST en LOYS BOISOT, ten jare 1573 en 1574: » Op » het tafereel dier overwinningen, dat, in tapijtwerk gebragt, voor de kennis der ge» steldheid van het zeewezen in dien tijd van » het hoogste belang is, komt de Nederland» sche vlag veelvuldige malen voor, waardoor » het zeker is, dat die vlag, toen deze tapijten » vervaardigd werden, algemeen hier te lande » was aangenomen (*); ja, waardoor wij met » eenigen grond mogen vermoeden dat dezelve » reeds van de eerste tijden van den opstand » tegen Spanje in gebruik is geweest."

Tot zoo ver de Heer DE JONGE zelf; en, wat hij meldt, is hier voldingend, want de afzwering van Spanje heeft eerst plaats gehad in 1581, en de overwinning van dien Admiraal E. P. WORST viel in 1573 voor; het zou immers een groot anachronisme wezen, om, na die overwinning onder het rood, wit en

(*) Ik heb die tractaten hier genomen als meest overeenkomende met den tijd, waarover ik handel; ze zijn te vinden in het *Groot Plakkaatboek*, I.: bl. 783 en 796. Voor het tractaat van 1549 raadplege men IV., bl. 1219.

(*) Niet toen de tapijten vervaardigd werden, want dat had nog heden ten dage kunnen gebeuren, maar in het voorgestelde gevecht voerden de schepen juist dezelfde vlag, die nog heden waait, rood, wit en blaauw.

blaauw, die zelfde vlag af te leiden uit lateren tijd en van 's Prinsen kleuren! Bovendien zou men WILLEM I den lof der slimme voorzigtigheid geheel moeten ontzeggen, wanneer men hem, reeds voor de afzwering, tot zulk eene daad van Souvereiniteit woû laten overgaan, als het doen opnemen van zijne paluren in het Nederlandsche dundoek zou geweest zijn. Ten andere leze men de geschiedenis en men zal bespeuren, dat hem ongelukkiglijk de Souvereiniteit eerst veel later is aangeboden, terwijl ANJOU en LEICESTER ook nog tusschen beide staan.

Mij, door vele omstandigheden er toe gedrongen, kost het geene de minste moeite te gelooven, dat de tegenswoordige vlag in de besprokene tijden reeds algemeen was en het gebleven is, juist omdat zij er was.

Kooplieden volgen in het algemeen hunne belangen, offeren die ten minste hoogst zelden op aan ijdelheden of bespiegelingen; dus, toen zij met de rood, wit en blaauwe vlag konden gaan handelen, zullen zij uit preutschheid er geene genomen hebben, die eene andere kleur droeg, welke nergens bekend was, en kwalijk konde toegelaten worden, vóór de erkenning dezer landen in 1648. In den beginne zullen of kunnen er botsingen door ontstaan zijn, vooral op het oogenblik toen de Watergeuzen, uit Engeland verjaagd, er juist weggestooten wierden, omdat zij niet kwamen om te handelen met koopvaardijschepen, doch met bodems ten oorlog toegerust, aan geen Souverein toebehoorende, of, liever nog, als schaêverhaalders en aldus de algemeen erkende of bekende vlag misbruikende. Toen heschen zij een tweede vlag en wel die van de stad hunner uitrusting of van die, waarvan zij het poorterregt bezaten, want zij waren eerlijke lieden, vaderlanders! Deze vlag, in oorsprong en doel, even vreemd als toevallig, heeft den naam van Geus behouden, en is, indien ik mij zoo mag uitdrukken, de bekrachtiging geweest van onze nationale kleuren, door onze oorlogschepen sints dien tijd onveranderd gevoerd! Ik bid v. GR. dit weinige voor lief te nemen, schoon het genoeg zij, daar, wat ik gezegd heb, ook na onderzoek, maar op gissingen berust; hartelijk hoop ik evenwel dat navorsching op dit punt ons tot meer klaarheid, ja tot de wezenlijkheid geraken doe. Π. Φ.

Britsche Pairs uit Hollandsch bloed (II.; bl. 20). De bijdragen, welke men zich beijverd heeft daaromtrent te leveren, geven mij aanleiding om te vermelden, dat de *Graven van Denbigh*, van vrouwelijke zijde, ook uit Hollandsch bloed afstammen. Ik doe dit te meer, omdat een Engelsch Tijdschrift, *la belle Assemblée*, in Februarij 1825 het portret gevende van MARY ELISABETH KITTY, *Countess of Denbigh*, bij de opsomming van het edel geslacht der FIELDINGS, den Hollandschen familienaam volstrekt niet scheen te kennen, en dien: DE JOHNGHE of YOUNG, te *Utrecht* in *Holland*, noemde. Ook van eene andere omstandigheid scheen de schrijver geheel onkundig, daar hij ISABELLA DE JOHNGHE, tot nadere verklaring, *zuster van de Markiezin van Blandford* heette, terwijl hij, onder verbetering, haar tot dat einde, liever de Nicht van den in Engelands geschiedenis beroemden EVERARD VAN WEEDE *van Dijkveld* had behooren te noemen.

De zaak is deze, dat WILLIAM, *Grave van Denbigh en Desmond*, *Burggraaf Fielding en Baron van Newhambadox*, in Engeland, omstreeks 1718 te *Utrecht* huwde met ISABELLA DE JONG, aldaar geboren den 5den April 1694, dochter van Mr. PIETER HAACK DE JONG, Raad en Burgemeester te Utrecht, Dijkgraaf van den Lekkerdijk Benedendams, en van ANNA MARIA VAN WEEDE, dochter van WILLEM VAN WEEDE, broeder van EVERARD, straks bedoeld.

Uit dit huwelijk werd een eenige zoon geboren, BASIL FIELDING, *Viscount Fielding*, den 3den Januarij 1719. Hij overleed den 14den Julij 1801 en was de grootvader van den tegenwoordigen *Earl of Denbigh*.

De *Markiezin van Blandford* was MARIA CATHARINA DE JONG, die aan dezelfde ouders te Utrecht, den 10den September 1695, het licht verschuldigd was. Zij trad den 25sten April 1729 in den echt met WILLIAM GODOLPHIN, oudste zoon van FRANCIS, *Graaf van Godolphin*, en van HENRIETTA CHURCHILL, *Hertogin van Marlborough*, oudste dochter van den beroemden Hertog van dien naam. WILLIAM GODOLPHIN voerde naar den titel zijner moeder dien van *My Lord Blandford*. Hij stierf kinderloos den 24sten Augustus 1731. Zijne weduwe, MARIA CATHARINA DE JONG, huwde in tweeden echt *Sir* WILLIAM WYNDHAM, Baronet, weduwenaar van CATHARINA SEYMOUR, dochter van den *Hertog van Somerset*.

—d.

Zwolle (II.; bl. 40, 67). *Zwolle* is *Zwol Ee*, dat is: gezwollen *ee* of *aa*. De stad wordt namelijk besproeid door de *groote* en de *kleine Aa* of *Ee* (de Engelsche *a*), riviertjes, van waar Middelwijk de naamsverandering ontleende. BENONI MI.

Antje en Lijsje (I.; bl. 219). Aan den NALEZER zullen bekend zijn de vraag en het antwoord over ditzelfde onderwerp, voorkomende in de *Nehalennia, Jaarboekje voor Zeeuwsche Gesch.* 1849 en 1850; doch wijl de zaak daarbij niet is uitgewezen, kan het nuttig zijn dat men ook uw lezers er van onderrigte. In den jaargang voor 1849 werd door Mr. DE WIND gevraagd: »Wat is *Annetje* en *Lijsje*, 4 Mei en 2 November?" — en, onmiddelijk

daarop, door V. O. verwezen naar DRESSELHUIS, in de *Zeeuwsche Volks-Almanak* 1837, bl. 56, die het houdt voor eene wijziging van oorspronkelijke volksfeesten en het *Hanneliesje* noemt; in den volgenden jaargang wordt eene andere oplossing gevonden, alsof het eenvoudig een paar boerenmeisjes geweest zijn, wier namen gegeven werden aan die marktdagen, waarop zulke deerns vooral verschijnen.

De benaming zou dan gelijk staan met: »JAN, PIET en KLAAS (wanneer men wil uitdrukken, het *algemeen*, *Jan Alleman*, hier: *alle meisjes*) komen daar", welke verklaring den geleerden vrager evenwel niet voldeed, waarom het wenschelijk is, dat DE NAVORSCHER in zijne begeerte voorzie. V. D. N.

De Heer van Ruwiel (I.; bl. 219). LUD. SMIDS, *Schatkamer van Nederl. Oudheden*, maakt melding van dit feit, zonder op te geven waar hij zulks vermeld vond. Het schijnt dat er bij den eersten opteekenaar te dien aanzien eene vergissing heeft plaats gehad, en dat men door de *Boogschutters* van *Ruwiel* zal moeten verstaan, die van *Ruelle*, ook wel voorkomende als *Ruwel*, hetzij daarmede bedoeld werd de gemeente van dien naam in *Frankrijk*, hetzij haar naamgenoot in *Henegouwen;* of wel het *geslacht* van RUELLE, ook in Braband t'huis behoorende.

Mijn vermoeden wordt versterkt door het zeggen van SMIDS, t. a. p. dat GIJSBRECHT VAN RUWIEL, die omstreeks 1265 heeft gebloeid, de *eerste* stichter van het huis te *Ruwiel*, bij Breukelen, zoude geweest zijn, terwijl dat WILLEM *de Veroveraar*, Koning van Engeland, reeds in 1088 overleden is. Wel leest men, dat, in lateren tijd, WOUTER VAN AMSTEL *van Mijnden*, die het huis te *Ruwiel* in 1355 van den Bisschop van Utrecht kocht, in 1407 Graaf WILLEM VI van Holland met manschappen diende te *Woudrichem*. V. D. N.

Bevolking van Amerika (I.; bl. 219, 307, 308, 363). Sedert het door mij in DE NAVORSCHER, I.; bl. 307 aangevoerde, kwam mij in handen het *Algemeen letterlievend Maandschrift*, Jaarg. 1843. Op bl. 824 der *Mengelingen* vond ik eene bijdrage »Over den oorsprong der bevolking van Amerika", waarin de schrijver tracht te betoogen, dat de *Amerikanen* van de *Joden* afkomstig zijn.

De Joden der tien stamnen zouden na de wegvoering naar Assyrië door SALMANASSAR (722 vóór CHRISTUS), van de oevers van den Eufraat naar het noordoosten van Azië getrokken zijn, onderweg vele gezinnen in Tartarye en China achtergelaten hebben, waarvan men in lateren tijd de sporen ontdekt heeft, en vervolgens over de Behringstraat naar het vaste land van Amerika, dat nog geen acht uur hiervan verwijderd is, overgestoken zijn. Van dezen uithoek meent men, dat zij zich gedurende een tijdsverloop van 2000 jaar over geheel Noord- en Zuid-Amerika, doch vooral in de vruchtbare landstreken van Midden-Amerika, als Texas, Mexico en Peru, verspreid hebben.

Menigvuldige trekken van gelijkenis met de Joden vindt men in het godsdienstig geloof en in de gewijde plechtigheden der Indianen, en ten dien aanzien worden hier de zes volgende hoofdpunten van overeenkomst aangewezen:

1°. Hun geloof in eenen eenigen God;

2°. Hunne tijdsbepaling naar de feesten, bij de nieuwe maan gebruikelijk;

3°. Hunne verdeeling van het jaar in getijden, overeenstemmende met de Joodsche feesten;

4°. De oprichting van eenen tempel naar de wijze der Joden, met eene arke des verbonds en altaren;

5°. De verdeeling der Natie in stammen, elk onder eenen aanvoerder;

6°. Hunne voorschriften bij de offerhanden, afwasschingen, huwelijken enz.; hunne plechtigheden bij het maken van oorlog en sluiten van vrede, het verbod van sommige spijzen te nuttigen, overeenkomstig met de gebruiken der Joden, hunne overlevering en geschiedenis, hun karakter en voorkomen, de verwantschap hunner taal met de Hebreeuwsche en eindelijk hun altijddurend verbond van erfschap, blijkbaar in eene blijvende overdracht van de bezegeling in hun vleesch.

Eene korte uitwerking en toelichting dezer punten is overigens in de bijdrage vervat.

De Majoor NOAH, uitgever van een dagblad in New-York (1843), zelf een Israëliet, heeft in 1837 in *Clinton-Hall* eene uitgewerkte lezing over dit onderwerp gehouden. Reeds in 1650 verzekerde MANASSEZ BEN ISRAEL, dat de Amerikanen van de Joden afstammen, en de kwaker WILLIAM PENN, grondvester van Pennsylvanië, benevens zendelingen, geschiedschrijvers en reizigers hebben hetzelfde gevoelen omhelsd. In 1801 schreef de Graaf van *Crawfurd* en *Lindsey* in zijne *Reizen door Amerika:* »Het is eene waarheid, dat de Indianen van de Tien Stammen afkomstig zijn; tijd en nasporing zullen deze stelling meer en meer bevestigen". Zie verder het aangehaalde, dat deze mijne aanteekening in breede trekken bevat. J. J. WOLFS.

Geboorteplaats van Elsje van Houweningen; Willem van Velde (II.; bl. 102). Over de namen van beiden zie men: SCHELTEMA, *Mengelwerk*, Dl. III, bl. 229, alwaar hij, erkennende dat ELSJENS *afkomst* hem onbekend bleef, zegt te *vermoeden* dat zij de dochter of nicht geweest zij van ERASMUS VAN HOUWELINGEN, ook wel eens

VAN HOUWENINGEN genaamd, en onder de geleerde mannen van Dordrecht bij BALEN, bl. 228 vermeld. Een ander, niet minder gemakkelijk middel dan dat door .. ELSEVIER aan de hand gedaan om hare *geboorteplaats* op te sporen, zoude zijn, na te gaan tot welk *Kerkgenootschap* zij behoorde, en daarvan de Lidmaten-boeken te doen opslaan, in welke gewoonlijk de plaats van waar men herkomstig is, of de *attestatie* is afgegeven, werd opgeteekend; waartoe men met die te *'s Gravenhage* kon beginnen. —Het moge waar zijn dat WILLEM VAN VELDE zich niet gelijk bleef in het schrijven van zijn' naam, doch SCHELTEMA toont op goeden grond aan t. a. p., dat die VAN VELDE moet geweest zijn, naar de riddermatige hofstad *Velde*, in Maasland gelegen; die bij de drie eeuwen door zijn geslacht werd bezeten, en welks wapen hij voerde; gelijk ook zijn vader geheeten werd CORNELIS VAN VELDE. V. D. N.

Geboorteplaats van Elsje van Houweningen. In de onderstelling dat ELSJE te 's Gravenhage getrouwd zoude zijn, heb ik de oude huwelijksregisters op het stadhuis aldaar nagezien.

De verlangde huwelijksacte luidt aldus:

10 Aug. 1625. WILLEM VAN VELDE, jongman van *Naeldwyck*, met ELSGEN VAN HOUWENINGEN, jonge dochter, woonende in *'s Gravenhage.*

Men ziet hieruit dat Mr. WILLEM VAN VELDE te Naaldwijk moet geboren zijn, en dat ELSJE bij haar echtvereeniging te *'s Hage* woonde, schoon de bepaalde melding hier gemist wordt, dat zij in de Residentiestad geboren is.

Misschien zijn de geboden, welke meer licht over de vraag zouden kunnen verspreiden, ook te Naaldwijk gegaan.

.. ELSEVIER.

Bijzonderheden, opgemerkt in het XXste Deel van Wagenaars » Vaderl. Historie" (I.; 223, 313). Bij hetgeen omtrent de uitgaven van WAGENAARS *Vaderlandsche Historie* gezegd is, dient nog vermeld te worden, dat er van de vijf eerste deelen een tweede druk bestaat, *Amsterdam, by* ISAAK TIRION, 1752. Het schijnt dat het werk grooter debiet gehad heeft, dan men in den beginne verwachtte, en men heeft gedaan, wat de Heer MULLER ten vorigen jare met de twee eerste afleveringen van DE NAVORSCHER herhaald heeft. Ofschoon *tweede druk* slechts op de titels der *vier eerste* deelen gelezen wordt, voeg ik er ook het *vijfde* bij, daar dit deel in de eerste uitgave het jaartal 1751 op den titel heeft. De titels geven niet altijd op wat zij moesten. Zoo zou men volgens den titel aannemen, dat het tweede stuk van FEITH'S *Proeve van eenige Gezangen voor den openbaren godsdienst*, in het jaar 1804 was uitgekomen; doch men behoeft slechts den titel om te slaan, om te zien dat dit eerst in het volgende jaar kan hebben plaats gehad. Men heeft geen nieuwen titel voor dit stuk willen laten graveeren, dien van het eerste genomen en er eenvoudig *tweede druk* op doen zetten. J. C. D.

Luchtverschijnsel te Oranje, 7 Mei 1665 (I.; bl. 225, 336, 337). Betreffende het bl. 336 vermelde schouwspel der kroon in de lucht te Oranje, moet ik berigten, dat ik voor mij heb liggen eene gedrukte *attestatie* dier gebeurtenis, van den 7den Mei 1665, in 4°. De personen, welke van het feit getuigenis hebben gegeven, zijn geweest:

BEDARRIDES, *Rechter;* PREDINES, *Consul;* L. FELIX, *Consul;* DE DEVRON, AUTRAND, LA BONNETIÈRE, SAINT MARTIN, BRISEMUS, G. BASTIDE, L. DES LONGES, PELETII, H. DE LA PIZE en DE LUZYN.

Er onder staat het Latijnsche vers van C. HUYGENS, in de vraag opgeteekend.

Van het bedoelde luchtverschijnsel moet ook spreken L. AITZEMA, in het 5de deel zijner *Historie*, fol. 595, doch ik heb er in de 4de *editie* geen melding van gevonden.

Als eene merkwaardigheid voeg ik hier bij, dat dezelfde luchtverheveling op *dezelfde* plaats ook aanschouwd is *den* 6*den Mei* 1688.

In een gedrukt *Verhaal van een Kroon van Licht die boven de stad van Oranje in de lucht is gezien, op den* 6*den van Bloeimaand* 1688, leest men:

» En nu in dit tegenwoordig jaar van 1688, op den zelfden dag der Maand (Mei) en op die eigenste plaats is er weer diergelyk een Kroon verscheenen, blyvende daar drie uuren lang staan, zo dat hy van alle de inwoonders van Oranje gezien is, en al het onderscheyd dat er in de Kroon van dit jaar, en die van 't jaar 1665 was, bestondt hierin, dat er om deeze een *roode rant* was.

Dit is uyt Oranje geschreeven door een oud Professor (?) in de Medicyne, die al boven t'zestig jaar is, en derhalven niet zo heel gereed, om iets op hooren zeggen aan te neemen.

Hij schryft, dat hy zo wel als de geheele stad, meer dan twee uuren lang met groote verwondering na deeze vertooning in de lucht hebben staan kyken." .. ELSEVIER.

H. Elisabeth (I.; bl. 250, 340, 363). In de *Christl. Kunstsymbol. u. Ikonographie;* Frankf. a. M. 1839. S. 23, 31, 113 wordt gezegd, dat ELISABETH van *Hessen* wordt voorgesteld als omgeven van bedelaars, met drie kroonen of twee in de hand en eene op het hoofd, somwijlen ook draagt zij of ziet men aan hare zijde een korfje met brood en eene wijnkan. De Heer KRAMM zal dus wel juist geoordeeld hebben, toen hij het *monster in menschelijke gedaante* voor eenen behoeftige aanzag. Van hem ver-

schilt echter de schrijver van de bovengenoemde *Kunstsymbolik* ten aanzien der drie kroonen, welk symbool volgens dezen haar als *maagd*, *gade* en *weduwe* wordt gegeven. Zeker schijnt het wel te zijn, dat de kroon niet altijd de uitdrukking eener vorstelijke afkomst of waardigheid is, dan of nu onze schrijver, dan wel BURGMAIER dwaalt, durf ik niet beslissen. Het boek als symbool is mij nog niet duidelijk. Moet ik denken aan de meer algemeene beteekenis, of wel aan eenig bijzonder feit, als bij den H. LUDGERUS? Zelfs in het eerste geval mag die beteekenis wel nader worden opgegeven, daar zij ook dan in de symboliek nog al onzeker is. Van waar b. v. dat van de twaalf Apostelbeelden, in eene onzer vaderlandsche Protestantsche kerken uit den Katholyken tijd overgebleven, noch MATTHEUS, noch BARTHOLOMEUS, JACOBUS ZEBEDEI, JOHANNES, ANDREAS noch SIMON ZELOTES, maar alleen de overigen dat symbool hebben? Dr. RÖMER.

Het boek » de tribus Impostoribus" (I.; bl. 251, 344, 364; II.; bl. 16). In CREUZERS autobiographie (getiteld: *Aus dem Leben eines alten Professors*, *von Dr.* FRIEDRICH CREUZER *in Heidelberg*. Leipzig en Darmstadt, 1848, 8°.), vind ik op bl. 19 het volgende: De philosooph C. C. E. SCHMID had uit de familie-bibliotheek van zijn' kweekeling VON HARDENBERG-NOVALIS, die rijk was aan oude boeken, een manuscript van het beruchte werk *De tribus Impostoribus* ten geschenke ontvangen. SCHMID liet het boek in 1792 te Giessen drukken, doch zekerheidshalve met de opgave: *Berolini*. De zaak werd echter spoedig ruchtbaar, met dat gevolg, dat SCHMID verscheidene verhooren te ondergaan had. Volgens WACHLERS *Literaturgeschichte*, I., bl. 39, worden de in beslag genomen exemplaren nog bewaard aan de Universiteit te Marburg. J. C. D.

Nederlandsche Baronets (I.; bl. 251, 364; II.; bl. 131); *De familie Gans* (bl. 132). Tot aanvulling der opgave omtrent de familie GANS (VIII) kan dienen, dat:

CORNELIS GANS, Heer van *Nielant*, bij zijne tweede vrouw ANNA MARIA TROMP heeft verwekt: één zoon (eenig kind) genaamd:

» JOHAN MAERTEN GANS, die in zijn jeugd al speelende, bij ongeluk met een pistool werd doodgeschoten, door JAN VAN HEURN of HEURM, voormaals Scheepen, en jegenwoordig (1737) Pensionaris der stad *'s Bosch*".

A. A. A.

Nederlandsche Baronets; De familie Tulp (bl. 132). Ook nu weder geef ik uit mijn familieregister hetgeen er ten aanzien van DIRK TULP en zijne afstammelingen voorkomt.

Uit het huwelijk van ALEID ANNA HERMANS met CLAAS sproten voort ALEID en GRIETJE CLAAS, welke laatste huwde met DIRK PIETERSE POELENBURG (1543). Een der zeven kinderen uit dezen echt, GERRITJE (geb. 1550, gest. 1630) had tot tweeden man PIETER DIRKSE TULP (gest. 1608). Uit dit huwelijk:

GRIETJE PIETERS TULP (geb. 22 Sept. 1586, gest. 23 Jan. 1587).

DIRK TULP (geb. 6 Feb. 1588, gest. 1618).

TRIJNTJE TULP (geb. 14 Junij 1590, gest. 15 Junij 1604).

NICOLAAS TULP (geb. 9 Oct. 1593, gest. 12 Sept. 1674).

De laatstgenoemde, Raad (1622) Schepen (1654) Burgemeester (1663,1664,1665,1673, 1674), leefde in eersten echt met AAFJE EGBERTS VAN DER VOEGT en verwekte bij haar:

PIETER TULP (geb. 29 Sept. 1618, gest. 7 Dec. 1647).

EGBERT TULP (geb. 23 Aug. 1619, gest. 18 Feb. 1639).

GERRITJE TULP (geb. 26 Jan. 1621, gest. 20 Maart 1621).

CATHARINA TULP (geb. 18 Junij 1622, gest. 15 Jan. 1664).

DIDERICH TULP (geb. 6 Junij 1624, gest. 6 Maart 1682).

NICOLAAS TULP (geb. 14 Nov. 1625, gest. 26 Nov. 1654).

Deze DIRK, Schepen van *Amsterdam* (1655, 1656) bewindhebber van de O. I. Comp. en Meesterknaap van *Holland* (1657), nam op den 22sten Dec. 1672 tot tweede vrouw CATHARINA RESTEAUW, dochter van DANIëL RESTEAUW en ELISABETH VAN DEN BEMPDEN (*) en Weduwe van LAURENS DE COLENAAR *de Jonge*. De kinderen uit dezen echt waren:

ESTER ELISABETH TULP (geb. 15 Februarij 1678) (†), geh. met JAN V. D. BEMPDEN (§).

NICOLAAS DANIëL TULP (geb. 21 Februarij 1678 (†), gest. 14 Maart 1681).

JOHANNES TULP (geb. 6 Dec. 1679, gest. 1680).

ANNA CATHARINA TULP (geb. 20 Nov. 1681, gest. 29 Sept. 1713). Dr. RÖMER.

Simon Stevin; het geslacht de Viry (II.; bl. 43, 68). Dat de weduwe van SIMON STEVIN hertrouwd is met MAURITS DE VIRI, heb ik reeds vrij duidelijk aangetoond.

(*) Hij was Heer van *Beaufort, Boquay, Lessines*, mitsgaders Rijkspenningmeester van het Duitsche Rijk; zij de dochter van JOOST V. D. BEMPDEN, zoon van JAN V. D. BEMPDEN en CATHARINA PANNEMAKER en gehuwd met CATHARINA DE WINDEL.

(†) Is in eene van deze opgaven welligt eene fout ingeslopen?

(§) Geb. 17 Oct. 1661, Bewindhebber van de W. I. Comp. (1686) Secretaris van *Amsterdam* (1688) Schepen en Raad (1702) Gedeputeerde wegens *Holland* bij de Koningin van *Portugal* (1708) President-Schepen (1711) gest. 30 Mei 1722. Zijn vader was GILLES V. D. BEMPDEN, zoon van JOOST, broeder van ELISABETH; zijne moeder ANNA SUSANNA DE NEUFVILLE.

Zie hier ten overvloede de huwelijksacte, zoo als die te 's Hage bij den Burgerlijken Stand voorkomt:

28 *Februarij* 1621. MAURICE DE VIRY, jongman, met Jouffr. CATHARINA CRAY, weduwe van wylen SYMON VAN STEVYN, in syn leven Raed en Superintendant van finantien van syne F. H. de Prince VAN ORANJE, beyde woonende alhyer. .. ELSEVIER.

Het geslacht de Viry. Volgens de Genealogie in mijn bezit, was FRANÇOIS DE VIRY, Heer van *St. Raphian*, Hofmeester van WILLEM I., Prins van Oranje, en werd hij, op den 16den Mei 1573, aangesteld tot Houtvester van Holland, in welke ambtsbetrekking hij ook voorkomt bij BALEN, *Geslachten van Dordrecht*, achter het artikel: MUYS VAN HOLY. In 1593 deed hij afstand van zijn Houtvesters-waardigheid ten behoeve van Prins MAURITS, en zal denkelijk toen als tot schadevergoeding met het bl. 68 vermelde pensioen begunstigd zijn geworden. Hij was gehuwd in 1574 met FRANÇOISE DE WITTE, dochter van GERRIT DE WITTE, Baljuw van Naaldwijk, en van CORNELIA STALPART VAN DER WIELE. Zij hadden zes kinderen, als:

1. WILLEM, Heer van *St. Raphian*, geb. 13 Julij 1576, Kapitein en Kommandeur van Bijleveld, gehuwd in 1598 met JULIANA GOUBLETH (sine prole), ten 2den male met JULIANA MARIA PALMS, en ten 3den male met MARIA VAN LEYDEN, gezegd VAN LEEUWEN. Van hem stamt het thans nog bestaande geslacht DE VIRIEU in regte linie af.
2. VINCENT, geb. 7 Sept. 1577, overl. 2 jaren oud.
3. VINCENT, geb. 13 Sept. 1580, ongehuwd, gesneuveld in Vlaanderen.
4. GUNTHER, geb. 12 Nov. 1582, was Kapitein bij 't leger van den Staat.
5. CATHARINA, geb. 14 Sept. 1586.
6. MAURITS, geb. 14 Maart 1595, Baljuw van Hazerswoude, getrouwd met CATHARINA CRAAY, die overleden is 5 Januarij 1673, en begraven in de St. Pieterskerk te Leyden. Zij hadden *zes* kinderen, als: 1. FRANÇOIS, overl. in 1652, mede begraven in dezelfde kerk; 2. JACOB; 3. PIETER; 4. CORNELIA; 5. MARIA; 6. CATHARINA; de laatste, getrouwd met HUYBERT ROOZEBOOM, President van 't Hof van Holland, is overleden 20 April 1673, en begraven in de Groote kerk te 's Gravenhage, hebbende 2 dochters nagelaten.

W. D. V.

De Eenhoorn (II.; bl. 43, 104, 105, 132). Toen het berigt van een zeer voornaam inwoner van de Kaapstad, den Heer H. CLOETE, betreffende den *Eenhoorn* — en van het aanbod om, tegen behoorlijke betaling, zulk een dier te leveren, in het jaar 1791 in Nederland ontvangen werd, ontwaakte, als van zelve, het verlangen van alle natuuronderzoekers om nu toch eindelijk, nopens het bestaan van dit zoo lang betwijfelde wezen, eenige meerdere zekerheid te erlangen: onder anderen, ook bij mijnen toenmaligen leermeester en vriend, den Hoogleeraar BRUGMANS. Ik herinner mij echter niet of, zoo als te verwachten was, het voorstel des Heeren CLOETE eenige gevolgen heeft gehad, en ben dus zeer verlangend om door DE NAVORSCHER hieromtrent te worden ingelicht. Inmiddels heeft nog onlangs de natuuronderzoeker V. MULLER ons medegedeeld, dat hij in *Kordofan* geloofwaardige personen heeft ontmoet, die den Eenhoorn gezien en van zijn vleesch zouden gegeten hebben. P. J. V. M.

Tijl Uilenspiegel (I.; bl. 282.; II,; bl. 49, 50). Bij het reeds aangevoerde kan men nog voegen, wat Prof. L. G. VISSCHER meldt in zijn onlangs verschenen Eerste stuk van het tweede deel der *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde.* Bij de korte biografie van den vrolijken kwant voegt zijn Hooggel. eene lijst van de verschillende uitgaven van den *Tijl Uilenspiegel*, in het plat- en hoogduitsch, in het latijn, nederlandsch, fransch en engelsch. J. J. WOLFS.

Glastranen (II.; bl. 74), Behalve de aangehaalde schrijvers, vind ik bij MORHOFII, *Polyhistor*, Lib. II., p. 1., cap. 18., nog » HOOKIUS, in *Micrographia*" en » SAM. REYHERUS, in Libro suo *de aere*" vermeld. Hij noemt de Glastranen: *Springgläsern.* P. H. T.

Cornelis Grapheus (I.; bl. 283.; II.; bl. 74). Omtrent CORNELIS GRAPHEUS (zich ook dikwijls noemende C. SCRIBONIUS of DE SCHRIJVER), geboren te Aalst in 1482, en in 1520 Griffier van *Antwerpen*, verwijs ik naar het Xde deel van de *Annuaire de la bibliothèque royale de Belgique*, alwaar de *Baron* DE REIFFENBERG eene naauwkeurige lijst mededeelt van de door hem uitgegevene werken.

In 1515 trouwde hij met ADRIANA PHILIPS, waaruit onder anderen geboren werd ALEXANDER GRAPHEUS, die zich ook op de letteren heeft toegelegd.

JAN GRAPHEUS was in 1527 Boekdrukker te Antwerpen, en heeft verscheidene werken van zijnen reeds gemelden broeder CORNELIS van de pers doen komen.

Doch wijl die CORNELIS reeds in 1558 overleden moet zijn, kan hij niet de Amsterdamsche Notaris van dien naam geweest zijn, welke in 1598 nog in leven was.

Ondertusschen vestig ik de aandacht van den vrager op eene aanstelling van HARMANUS GRAPHEUS, als Notaris te *Haarlem*, op den 8sten Julij 1581, voorkomende in de *Resol. van Holland*, bl. 321. .. ELSEVIER.

Gezondheidsbron te Vianen (II.; bl. 86). Tot bevestiging van het op genoemde bladzijde medegedeelde door POMPONIUS, laat ik hier volgen, hetgeen door W. A. BACHIENE in zijne *Vaderlandsche Geographie enz.*, I., bl. 524 vermeld wordt, dus luidende: »Het *Dros-»faarts Huis* van *Vianen* is naby 't slot *Baten-»stein*. In deszelfs tuin is, voor eenige jaren, »een *welle* ontdekt, welks water gezegt werd »*mineraal* te wezen, en 't vermogen, ter ge-»nezing van verscheidene ongemakken, te »bezitten. Er was zelfs een geneesheer, on-»der den titel van *Bronne Doctor;* daarover »aangesteld: Dit water is, ook van veelen, »(zo men zegt,) met een goed gevolg, gebruikt »geweest; zonder dat wij durven te bepalen, »of tot heden in die achting gebleven zij."

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Schoot- en steekvrijheid (II.; bl. 115). Hetgeen in de werken van SENNERTUS, over de kunst om zich schoot- en steekvrij te maken, gevonden wordt, is bijeenverzameld, vertaald en uitgegeven onder den volgenden titel: *Verhandelingh der Toover-Sieckten. Geschil van de Schoot- en Steeck-vrije. Geschil van de WapenSalve.* PARACELSI *Vrije-Konst. Wt verscheyde Latynsche Boecken* D. SENNERTI *vertaelt, en by een geschickt door* D. JONCTYS. *Tot Dordrecht*, 1638. N. P. BIBLIOPHILUS.

Het Geuzenveld (II.; bl. 137). Aan de, blijkens de antwoorden op deze vraag, vele belangstellende Navorschers, vermeen ik geen ondienst te zullen doen, door te herinneren, dat van de Hofstede *Geuzenveld*, waarschijnlijk dezelfde als die ANTIQUARIUS bedoelt, *Afbeeldingen* moeten bestaan: gelijk daarvan ook *vier* stuks voorkomen op den *Catalogus* van BUSSERUS, Amst. 1782, 1ste stuk, bl. 179.

V. D. N.

Het Geuzenveld. In antwoord aan ANTIQUARIUS en ter geruststelling van den Heer J. HONIG JZ. JR., die vreest dat gemelde naam in vergetelheid zal geraken, dient, dat hoewel zulks door geen uiterlijk opschrift blijkt, eene boerderij aan de Haarlemmer-trekvaart, circa 1400 roeden van Amsterdam, nog altijd *Geuzenveld* wordt geheeten. Deze boerderij behoort aan het Weeshuis der Doopsgezinde Collegianten, genaamd *de Oranje Appel*, en door de Administrateuren wordt steeds gezorgd dat de naam *Geuzenveld* niet verloren ga, maar in alle officieële documenten en bescheiden blijve voortleven. J. H. L.

Verduitschingen van Italiaansche prozawerken (II.; bl. 117). Om aan den wensch van N. P. BIBLIOPHILUS gevolg te geven, meen ik te moeten vermelden de vertaling van den historischen roman: ETTORE FIERAMOSCO, *o la disfida di Barletta, racconto di* MASSIMO D'AZEGLIO, ten jare 1847 uitgegeven bij S. E. V. NOOTEN te *Schoonhoven*. Dr. RÖMER.

Vertaling der »Simplex et fidelis Narratio" van J. Utenhove (I.; bl. 289; II.; bl. 139). Ofschoon de *vertaling* van RHONDINGUS mij niet bekend is (wie was deze RHONDINGUS? ik vind hem niet vermeld), zal het welligt C. & A. aangenaam wezen te vernemen, dat over den *inhoud* zeer veel voorkomt bij Is. LE LONG, *Kort Historisch verhaal*, Amst. 1751, alwaar tevens bl. 57 in de noot, *de titel van het zeldzame Boekje* van J. UTENHOVE, uitgegeven te Bazel in 1560, in de Latijnsche taal beschrijvende de Reize van JOH. A LASCO en zijn gezelschap, breedvoerig wordt medegedeeld; ook bij MEINERS, *Verhaal van Oostvrieschlandts Kerkelyke Geschiedenisse*, Gron. 1738, vindt men vele uittreksels uit het werk van UTENHOVE. Dit te herinneren dacht mij, na het geleverde antwoord, niet overtollig te wezen. V. D. N.

Van der Wel in Tromp veranderd (I.; bl. 290.; II.; bl. 140). C. & A. zegt dat LAMBERT JANSZ. VAN DER WEL gehuwd was met JOHANNA VAN DER BLOCK. Deze was echter zijne *tweede* huisvrouw; de eerste heette JUCTERTJE JOOSTEN, bij wie hij geene kinderen verwekte.

A. A. A.

Mr. Cornelis Jacobsz. Ploegh (II.; bl. 24, 141). Al hetgeen nopens dezen vermaarden ledenzetter door CLAES BRUYN in zijne *Noord-Hollandsche Arkadia*, door SOETEBOOM, en door CATS onder het opschrift *Openbaer gebrek heijmelijk genesen* in zijne *Trouringh* gemeld is, vindt men naauwkeurig verzameld en met nasporingen omtrent zijn geslacht vermeerderd, in het 2de deel, bl. 159—168 van de *Geschiedenis der Zaanlanden* door J. HONIG JZ. JR., welke daarbij tevens het zoo zeldzaam voorkomende portret van Mr. CORNELIS heeft doen herdrukken.

C. W. BRUINVIS.

Mr. Cornelis Jacobsz. Ploegh. Behalve door KLINKHAMER, *Dagwijzer der Geschiedenissen*, I.; bl. 257, wordt van hem gewaagd in de *Aardbol* (*Nederland*) bl. 110. PLOEGH werd geboren te *Jisp* in 1624, en overleed aldaar den 14den Mei 1696. Hij was beroemd als wondheeler en ledezetter en was bijna door geheel *Europa* bekend onder den naam van Mr. KNELIS *te Jisp*. Ons is niet bewust of hij eenige schriften in druk heeft uitgegeven. Zijn portret, hem op 58jarigen leeftijd vertoonende, heeft het volgende onderschrift:

Dits 't Beelt van Meester-PLOEGH; ons Kenmerlantsche-wonder;
Die kreupelen doet gaan, gebroken leden-heelt;
'T verminkte weer herstelt; een wys, en trou vermonder
Van 's Heemels gunst en macht (te regt in hem verbeelt.)
Dies sal syn lof en kunst steets door de werelt klinken,
Tot dat wy alle syn, daar Israel niet sal hinken.

Opgeoffert aan D. H. KORNELIS *V. D.* PLOEGH *Aet.* 58. *Burgerm. etc. tot Jisp. door syn G. V. A.* MATAL *de oude.* (?)

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Ook de Heer J. SCHREUDER heeft ons verwezen op het verdienstelijke werk van den Heer J. HONIG JZN. JR.]

Vervolg op Wagenaar; Tegenwoordige Staat der Ver. Nederl. (II.; bl. 142). Ik meen dat de schrijver des *Vervolgs* in 48 deelen, niet is de Boekhandelaar en Dichter A. LOOSJES PZN., maar zijn vader P. LOOSJES ADR.ZN., Doopsgezind Predikant te Haarlem, geboren .... November 1735, overleden 12 Januarij 1813. Van de pen zijns vaders, ADRIAAN, leeraar bij de Doopsgezinden te Westzaandam, zijn de berigten omtrent de Zaan en Zaanlandsche dorpen afkomstig, welke den grondslag uitmaken van hare *Beschrijving* in den *Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden.*

FRED. MR.

Tegenw. Staat der Ver. Nederl. Van de *Tegenwoordige Staat van Overyssel*, die, althans in druk, nooit volledig is geworden, weet ik dat zij tezamengesteld is door GERARD DUMBAR, een' Deventersch geleerde en kleinzoon van den niet minder bekenden GERARD DUMBAR, die het *Kerklyk en Waereldlyk Deventer* geschreven heeft.

Men zie omtrent deze opgave den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1836, bl. 84. V. S.

Nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen (II.; bl. 143). In het *Bijvoegsel* tot het *Leven en Bedrijf van* CLEMENT MAROT, vindt men op bladz. 125 een *Klugtig Avontuur van nieuwsgierig* AAGJE *van Enkhuizen* verhaald, hetwelk misschien op waarheid is gegrond en aanleiding tot gezegde benaming heeft gegeven. Het komt kortelijk hierop neder: Ten tijde van het twaalfjarig bestand woonde AAGJE, eene smidsvrouw, te Enkhuizen, welke van een' buurman, schipper op Antwerpen, zoo veel van die stad had gehoord, dat zij van haren man de toestemming, nevens 100 gulden, wist te verwerven om FREEK-*buur* te vergezellen. Te Antwerpen aangekomen, gaat deze met zijne vrachtbrieven de stad in. AAGJE kleedt zich inmiddels aan, en zijne terugkomst niet kunnende afwachten, neemt zij het geld met zich en vertrouwt den jongen de schuit. Van hare moeder had zij wel eens van eenen neef JAN, die in Spanje handelde, en daarom JAN *van Spanje* genaamd werd, vernomen. Ontmoette zij dien, dan zou hij haar wel kennen, begreep zij. Welhaast komt zij een Spaansch-Brabander tegen, welke » goeden dag Nigteken" zegt. » Wel Neef JAN *van Spanje*", antwoordt zij, » ben je daar", en verhaalt hem hare komst, alsmede hoe veel geld zij bezit. De quasi Neef brengt haar in een huis bij *vrienden*, tracteert op Spaanschen wijn, en ligt eindelijk het beschonken AAGJE de 100 gulden uit den zak, enz. Eenige *vriendinnen* ontdoen haar nu van kleederen, zilverwerk en gouden doppen, trekken haar een bootsgezels pakje, dat voor gelag was blijven staan, aan, en een viertal dragen haar in eene bakermand een eind wegs de straat op, waar zij den volgenden morgen door het volk gevonden wordt en, nog niet geheel ontwaakt, naar haren neef JAN *van Spanje* begint te vragen. Spoedig ontstaat een oploop en gejouw, waarbij ook FREEK-*buur* komt, die den geheelen nacht had loopen zoeken, en haar niet eerder in haar mansgewaad herkende, vóór zij hare haarvlechten getoond had. » Hoe AAGJE 't Huis gekomen is, kan » de Leezer ligtelyk denken. Dog tot Enkhui- » zen wierd dit Avontuurtje zoo veel verduis- » terd als het mogelyk was, maar te Antwer- » pen verstrekte het voor een confortyfje in » veel gezelschappen, want yder een wist te » sprecken van Neef JAN *van Spanje* en zyne » Confraters." C. W. BRUINVIS.

» *d'Ontroerde Leeuw*" (I.; bl. 315; II.; 147). Van het antwoord op de laatstgenoemde bladzij door H. G. ingelascht, moet ik de juistheid betwijfelen. COMMELIN, t. a. p., en ook WAGENAAR in zijne *Voorrede* van de *Beschr. van Amsterdam*, geven DOMSELAAR op als den schrijver van het *Ontroerde* » *Nederland*", gelijk reeds vóórlang de geleerde VAN WACHENDORFF in mijn exemplaar had aangeteekend, bestaande uit *twee* deelen in 4°., uitgegeven te Amsterdam bij MARCUS WILLEMSZ. DOORNICK, 1674 en 1676, waarbij gewoonlijk zijn gevoegd, als *Vervolg* of 3de Deel, de *tweejaerige Geschiedenissen voorgevallen in de Jaeren* 1674 *en* 1675 *door V. T. V.;* Amst. 1678 by JOH. V. SOMEREN; waarvan opsteller is geweest GERARD BRANDT, derde zoon van den autheur der *Reformatie;* zie *Leven van* G. BRANDT *den Jonge*, bl. 3, 8. Geen van deze geschriften kan het werk zijn, door L. bedoeld, daar het, volgens hem, is uitgegeven te *Amst.* bij STEVEN SWART en 3 deelen beslaat.

V. D. N.

Vaderlandsch A. B. boek (I.; bl. 315). OOK EEN NAVORSCHER heeft gevraagd of het *Vaderlandsch A. B. boek*, uitgegeven in 1781, nog bestaat? of het in 1813 bij de Wed. ALLART in 't licht gekomene er een herdruk van is? en of men omtrent den schrijver des eersten werks eenige bijzonderheden mededeelen kan?

Ten antwoord hierop dient, dat het *Vaderlandsch A. B. Boek voor de Nederlandsche Jeugd*, uitgegeven in 1781, bij W. HOLTROP,

te Amsterdam, en met een motto van J. H. SWILDENS, *regtsgeleerde*, op den titel, een zeldzaam geworden boeksken is, zoo als wel met vele kinderwerkjes van vroeger en later tijd het geval zal zijn. Ik bezit er een welbewaard exemplaar van, dat van mijns vaders jeugd afkomstig is, die het altoos op hoogen prijs stelde, gelijk het ook wel verdient, en slechts eenmaal zag ik het op den Catalogus eener boekenveiling met de bijvoeging van *zeldzaam* vermeld. Het bevat bij iedere letter van 't Alphabeth een zeer lief plaatje, met daaronder gesteld versje ter verklaring, dat telkens wél doet aan een vaderlandsch gezind hart; bij de N. b. v. een vader met zijn zoontje op den arm, tot hetwelk hij, wijzende op de kaart van de VII Provincien, zegt:

„*Neêrland is uw Vaderland, veilig woont g'er in;*
„*Als gij groot zijt, hebt gij ook dáár uw huisgezin.*"

Voorts bij elke letter een plaatje met kleinere voorstellingen; nog een ander met onderscheidene voorwerpen, op de studie van kunsten en handwerken betrekkelijk; één, waaróp het Heelal of zonnestelsel, omringd van de vaste sterren; dan reken- en leesoefeningen, grondtrekken voór eene Vaderlandsche en Christelijke opvoeding, ook voor het gebed; lessen in vaderlandschen zin tot eerbiediging der overheid, enz. — door welk alles het boekske zijnen titel waardig is. — Of nu het in 1813 uitgegevene werkje er een herdruk van is, kan ik niet bepalen, daar ik dat nimmer onder de oogen gehad heb; doch het verdiende dien ongetwijfeld, en terwijl het de rij der kinderwerkjes geopend heeft in een tijdvak, arm aan zoodanige geschriften, zoude het ook door alle tijden heen van blijvende waarde voor de jeugd kunnen wezen. De plaatjes zouden echter, als wier oorspronkelijk naar alle gedachte niet meer bestaat, doór nieuwe dienen vervangen te worden, en ook de inhoud hier en daar eenige wijziging behooren te ondergaan. Wie de schrijver van het lieve boekske geweest is, kan ik mede niet bepalen, mogelijk wel die van het motto op den titel, doch hiervan blijkt anders in het werkje niets, waarin alleen gezegd wordt, dat de plaatjes *door den auteur zelven* geïnventeerd, door P. WAGENAAR *den Jonge* geteekend, en door L. BRASSER, N. VAN DER MEER, enz. gegraveerd zijn, maar dat men het kaartje van ons land aan de stift van J. CONDET verschuldigd is. Hij was dus zeker een nederig man, die echter dáárom, en om den goeden geest, waarvan hij in dit werkje getuigenis gaf, op hoogachting aanspraak had.

N***.

Vaderlandsch A. B. boek. Men vindt het aangekondigd in de *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen*, 1781, bl. 48., » als zijnde » veelzins geschikt om den kinderen indruk» sels te verleenen, die tot ons Vaderland be» trekkelijk zijn." Wel heb ik het in mijne jeugd mogen bezitten, maar het is, gelijk 't veelal gaat met kinderboekjes, (dus ook met een St. Nikolaas Almanak met gekleurde (!) afbeeldsels), tot mijne spijt, in later jaren versleten of verloren geraakt. Het bevatte onder anderen de indeeling in *keel-*, *tong-* en *lip-*letters; voorts had het plaatjes, een van welke de optogt der Schutters voor het Stadhuis te Amsterdam vertoonde, tot navolging hunnen kinderen voorgesteld, en daarnevens omschrijvingen, die, bij den geest door den Amerikaanschen onafhankelijkheids-oorlog aangevuurd, welligt niet zonder invloed gebleven zijn op sommige jeugdige harten, toen men zoo ijverig in de weer was, vrijkorpsen op te rigten. Het beloofde *Nader Onderrigt tot het vereischte gebruik van het Vaderlandsch A. B. boek* vind ik noch in dien Jaargang der *Letteroefeningen*, noch in de twee volgende aangekondigd. L. J.

Het Vaderlandsch A. B. boek en *het Nederlandsch A. B. boek* (bij de Wed. J. ALLART en Comp.) hebben niets met elkander gemeen. Het heugt mij, dat ik het eerste, nu meer dan eene halve eeuw geleden, in de school gebruikte. Het had fraaije koperen plaatjes. Bij elke letter een plaatje en een tweeregelig versje. Van de laatste herinner ik mij nog eenige. B. v. onder *B.*, aan welke letter een plaatje was toegevoegd, voorstellende het optrekken der burgers — schutters zou men thans zeggen, — naar de wacht, de volgende regels:

„*Burgers gij beschermt de stad, stelt hierin uw eer*,
„*Dit moet elke burger doen, zelfs de grootste heer.*"

Kon ik eens een exemplaar van dit boeksken, waaruit ik de letters leerde, machtig worden! C. & A.

[Dezelfde wensch wordt ook door A. & A. ontboezemd, volgens wien ons *Vaderlandsch A. B. boek* uitgegeven zou zijn door het *Edamsch Genootschap*, van 't welk de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* eene dochter genaamd mag worden. Voorts is ook bij hem de indruk nog levendig van die „Wapenoefening op den Dam", maar herinnert hij zich tevens vreedzamer, liefelijker tafereelen, als dat van den ploegenden landman, met het onderschrift: *Akkerman — het nutste werk* enz.; hoedanige evenwel, mogen zij al vrij talrijk in dit boekske worden aangetroffen, den heftigen tegenstand zeker niet verminderen, het pletterend anathema niet bezweren zullen, waarop — wat wij tot hiertoe vernamen predikt het ons maar al te duidelijk — onze goede vriend N***. zich te bereiden heeft van den kant onzer tegenwoordige „Vredesvrienden", blijft hij in zijne stoute zucht volharden, om dit leerrijk en zedelijk Alphabeth tot vroegere bekendheid en glorie, tot zijne eens zoo schoone plaats in de harten der kinderen weder opgevoerd te zien.]

Vaderlandsch A. B. boek. Dit boek, hetwelk mij nog zoo genoegelijk de dagen mijner jeugd herinnert, immers daaruit heb ik de eerste letters geleerd aan den schoot mijner dierbare, te vroeg ontslapene, moeder, — is

geschreven door Mr. J. H. SWILDENS, die in het laatst der vorige eeuw Hoogleeraar in het Natuur- en Staatsregt te Franeker geweest is; omtrent wien ik evenwel niets meer heb kunnen te weten komen, dan ik van hem geboekt heb in het *Biographisch*, *Anthologisch en Critisch Woordenboek van Nederlandsche Dichters*, ten vervolg op WITSEN GEYSBEEKS *Woordenboek der Nederlandsche Dichters*, Dl. III, bl. 217. A. J. v. D. AA.

[Onze Correspondent P. FRET berigt ons ter gelegenheid des tegenwoordigen onderzoeks, dat hij onder zijne berusting heeft een aardig en zeldzaam A. B. boek, niet van 1781 maar van 1761, dus getiteld: *Opregt onderwijs van de Letter-konst, bekwaam om alle persoonen in korten tijd wel ende volkomelijk te leeren Spellen en Lezen; alwaar 't ook dat ze in haar Jeugd nog A nog B geleerd hadden. Ten dienst van alle gemeyne Schoolen en Schoolmeesteren. Beknoptelijk t' zamen gesteld, door* B. HAKVOORD. *Van nieuws Overzien, Gecorrigeerd, ende verbeterd. Tot Amsterdam, By* JOANNES KANNEWET, *Boekverkooper in de Nes, in de Gekroonde Jugte Bijbel.* 1761 — Met deze didactische poëzy tot motto, ons eene treffende voorstelling gevende van de geboorte, den groei, de ontwikkeling en de latere heerlijkheid der letteren:

„Hadden ons Voor-ouders ons niet beschreven,
Grof, Bot, Beestig, ende Onbesneden waar ons Leven.
Want zy de Letteren, en 't Spellen hebben gevonden
Over menig Honderd Jaaren, ende lange stonden.
MERCURIUS QUINTUS, zo DIODORUS zeyd klaar,
Vond eerst de Letteren in Egypten dat 's waar:
CADMUS droeg er zestien daar na in Griekenland;
Die hy zelfs fantazeerde door zijn Verstand.
MELICUS ging daar tot nog Vier ordineeren
PALAMEDUS nog Vier, als men Troyen ging Destrueeren.
AXANAGORAS (*sic*), schreef 't Eerste Boek met der Hand deligent.
LAURENS COSTER, t' Haarlem vond eerst de Prent,
Waar door ons Duyzend dingen nu openbaaren,
Die eertijds duyster en verborgen waaren.
Principaal de Zeven konsten die men leerd in Schoolen;
Die altans iet begeert te Leeren mag niet doolen
't Zy in Bijbel, Wetten, en andere Historien,
Hy word een geagt Man tot eeuwigen Memorien:
Rijkdom ende Heerlijkheyd is 'er mee te bejagen,
Wel hem die konsten zoekt die Godt wel behagen."

Stof tot opdissching van veel aardigs uit dit *Onderwijs* ontbreekt den Heer FRET in geenen deele. Maar zoodanig verhaal acht hij thans minder geschikt, als buiten de grenzen gaande, waardoor, naar den inhoud der vraag, de hier voorgestelde nasporing noodwendig omvat wordt. Mogt men zich echter begeerig toonen, hij verklaart zich — en wien zou dit aanbod niet welkom wezen! — volgaarne bereid tot eene mededeeling nopens het vreemdsoortig stelsel van Onderrigt, door meester HAKVOORD uitgewerkt en aangeprezen.

Van A. B. C. boeken in de A. B. C. dagen van den Nederlandschen Staat, tevens de hagchelijkste maar ook schoonste, mannelijkste dagen van Nederland (hoe verhevener aard hoe grooter verstand, des te liefderijker zorg voor kinderen, des te sterker zucht naar — en inniger sympathie met het kinderlijke) geeft ons iets onze wakkere vriend R. E. in het volgende Besluit der Staten van Holland van den 28sten Mei 1580:

„Op 't versoek van MARYTGE SIMONS tot Delft, is geappostilleert: De Staten hebben de suppliant alhier geconsenteert te mogen drukken ende uytgeven de *groote* ende *kleine A. B. C. boeken* in franchyn [let wel!] ende papier voor ses jaren". (Eene boete van 10 gouden realen tegen den nadrukker).]

Huis te Brakel in den Boemelerwaard (I.; bl. 316). Eene afbeelding van het *eerste huis* zal er wel niet bestaan, daar het waarschijnlijk reeds in 1007 of 1009 door de Noormannen is verwoest. Later was er echter op nieuw een slot, in 1321 leen geworden van Gelre, maar ook dit is in 1407 door het krijgsvolk van Graaf WILLEM VI van Holland aan de vlammen prijs gegeven. Ten jare 1672 wederom, lieten de Franschen het toenmalige huis in de lucht springen, en sedert is het ook niet meer opgebouwd.

Uit de opmeting, in 1816, blijkt dat er eenmaal een aanzienlijk slot heeft gestaan, 't welk den omtrek had van 22 Ned. ellen over kruis, met twee ronde torens, naar het oosten en westen, elk van 6, en een vierkanten van 8 Ned. ellen; waarnevens de poort en de brug, welke naar het voorgeburgte liep, dat meer dan 40 Ned. ellen groot was, en waarop zich, bij een rond en een vierkant torentje, de poortkamer, de stallingen en het bouwhuis verhieven, in 1703 of reeds ingestort of opgeruimd. Op den voorhof, waarhenen men zich begaf door evengemelde voorpoort en brug, stonden neerhuizingen, als: eene bierbrouwerij en dergelijken op de plaats, waar, in 1768, het nieuwe heerenhuis en de stallingen zijn opgerigt.

v. D. v. B.

François van Hoogstraeten. »*De Schoole der Wereld" enz. Dordrecht* 1682 (I.; bl. 316). Deze uitgave der *Mengeldichten*, reeds in 1761 voor lagen prijs verkocht, —zie FERWERDA'S *Boekenlijst*, — zal eene vroegere, welligt de eerste geweest zijn des werks, in 1725 te Amsterdam, bij J. HAYMAN, in 8°. verschenen, waarvan melding gemaakt is bij ARRENBERG, in het *Naamregister van Nederd: Boeken*, door J. VAN ABKOUDE, 2de druk, Rott., 1788. Te vermoeden is het, dat exemplaren van die vroegere editie thans zeldzaam voorkomen; dan,

ofschoon niet genoemd in het berigt der *Letteroefeningen* over de familie HOOGSTRAETEN, zijn de *Gedichten* gansch niet onbekend aan de liefhebbers en verzamelaars, gelijk daarvan dan ook een exemplaar aangetroffen werd in de boekerij des Heeren ROBIDÉ VAN DER AA; zie den *Catalogus*, Arnhem 1851, bl. 105, N°. 267. 8°. Ook WITSEN GEYSBEEK heeft, in zijn *Biogr. Woordenboek*, de uitgaaf van 1725 onder de werken van FRANÇOIS VAN HOOGSTRAETEN opgeteekend. V. D. N.

François van Hoogstraeten. » De Schoole der Wereld" enz. Dordrecht 1682. Hij heeft vertaald D. STELLA, *Versmading der wereltse ydelheden*, waarop men een lofdicht vindt in H. DULLAERTS *Gedichten*, bl. 83, en, uit het Latijn van JOSEPH HALL, Bisschop van Exeter en Norwich, *de Schoole der Wereld, geprent in CXL vliegende bedenkingen, op veelerhande voorvallende gezichten en zaeken;* een werk, 't welk den overleden Heere JACOB CATS toegeeigend, met zinnebeeldige plaatjes versierd is door A. HOUBRAKEN, en bij VAN HOOGSTRAETEN zelven uitgegeven, te Dordrecht, 1682, in kl. 8°. Daar achter zijn gedrukt 's mans *Mengeldichten*, bevattende meest bruiloftsverzen en bijschriften op uitgegevene boeken of afbeeldingen. Zie hier dat op ERASMUS:

Het bygeloof en misverstand,
Den volke diep in 't hert geplant,
Werd beter dan men melden kan,
Bestreên van dezen grooten man.
Nog trok hem 't hart na d'Eenigheid;
Dies hem tot lof werd nagezeid:
„ERASMUS, Hollands helder licht,
„Heeft op zijn naam geen kerk gesticht".

Wel verdient in de herinnering bewaard te blijven zijn *Kluisken* of *Heremitagie*:

O kluisken, eenzaam in het woud
Van vrouw Natuure zelf gebout
In eenen hoek zoo wyd verschoven,
Gy spant de kroon by Vorstenhoven.
't Is waar, een wereltsch Koningshof,
Is van een kostelyke stof
Tot aan den Hemel opgetogen
En wonderlyk in ieders oogen:
Maar wat zich buiten schoon opdoet
Is binnen dikwyls gal en roet,
Het Hof heeft buiten glans en straelen,
Maer onrust is er in te haelen:
Dat tuig de Keizer die vermast
Van zoo ondragelyk een last,
Zyn scepters neêrley en zyn kroonen
En ging gerust het land bewoonen.
Dat tuig de Keizer die den slag
Verloor, en van dien tyd en dag
Zyn heerschappye ging begeven,
En leide in eenzaamheid zyn Leven.
Dat tuigen duizend andren meer,
Die ampt van Koning, Vorst en Heer
Na zoo veel moeylykheên verlieten,
Om eens het leven te genieten.
Die zulk een godgewyd getal
Wil tellen, tel met eenen al
D'ontelbre speelmaets van de Maene
Wanneer ze jaegt door 's hemels baene.
O kluisken, overal bemint
Van elk, die lust in Leven vind,
Wat loof zal ik nu best bedenken
Om U tot eene kroon te schenken?
Uw bouw en buitenste gezigt
Valt voor onze oogen slecht en ligt,
Maar binnen zyt gy groot van waerde,
Ja grooter dan een ding op aerde;
Nadien de ziel die gy besluit,
Met een doordringende geluit
Zyn beden doet naar boven keeren,
Daar heilige Englen triomfeeren;
Die vangen zulk een edle vlucht,
Zulk een voortreffelyk gezucht,
En offeren 't der lichten bronne,
d'Onzienelyke Hemelzonne.
Uw huiswaard met genadedouw
Daarop bevochtigd, heeft geen rouw,
Zoo lang hy ademtocht kan haelen,
Hy licht en glinstert met zyn straelen,
En loopt na 't voorgestelde wit,
Daar hy gerust ter neder zit.
O kluisken! waerdig om te looven,
Gy spant de kroon by Vorsten hoven.

S. VAN HOOGSTRAETEN heeft dit vers ook opgenomen in zijn Liederenboekje: *Goude Schalmey*, 1651, langw. 12°. L. J.

[C. KRAMM — den titel eenigzins anders opgevende, waar hij voor *geprent: geopent* en *voorvallende: voorvallen* schrijft — vermeldt de bijzonderheid, dat de oorspronkelijke autheur van *de Schoole der Wereld*, Bisschop JOSEPH HALL, een der Engelsche godgeleerden geweest is, die de Synode te Dordrecht hebben bijgewoond. Hij zegt voorts bezitter te zijn van een exemplaar des tweeden druks, te Amsterdam bij MARTEN SCHAGEN in het licht verschenen, zonder jaartal, in klein 8°. formaat. Dat voor 't overige Dr. SCHOTEL dit geschrift stilzwijgend is voorbijgegaan, waar hij over de VAN HOOGSTRAETENS handelde in de *Letteroefeningen* van Julij 1850 en Februarij 1851, moet, volgens den Heer KRAMM, daaraan worden toegeschreven, dat die geleerde er toenmaals nog geene kennis van droeg, maar het eerst later, bij onzen berigtgever, onder de oogen gekregen heeft, eene inzage, die hem zonder twijfel tot eenige mededeeling aansporen zal.]

Stouppe; » la Religion des Hollandois" (I.; bl. 316). De schrijver van dit thans zeldzaam voorkomend boekje, tegen hetwelk in 1675 een geschrift verscheen, getiteld: *La véritable Religion des Hollandois, avec une Apologie pour la Religion des Estats Généraux des P. U. contre le Libelle Diffamatoire de* STOUPE, *par* JEAN BRUN, *Ministre du Roy des Armées*, etc. Amst. in 12°.; was geboren in Graauwbunderland, omstreeks het jaar 1620. Na volbragte studie in de godgeleerdheid, werd hij Predikant bij de Fransche gemeente te Londen, toonde zich een groot aanhanger van CROMWELL, en verliet na diens dood Engeland om door de Nederlanden naar Frankrijk te trekken. Hier, (waar hij een vreemdsoortigen aap, te Amsterdam aangekocht, der Koningin ten geschenke zal gegeven hebben) wist hij zich zoo wel aan te prijzen, dat hij eerlang het bevel ontving over eene compagnie soldaten, ja ook vervolgens door zijn broeder, die in groot aanzien bij het Hof was, tot Luitenant-Colonel bij

zijn regiment bevorderd werd. In die betrekking kwam hij met het Fransche leger herwaarts over in 1672, en was bij het gevecht tegenwoordig omtrent *Zwammerdam* en *Bodegraven*. Hier echter moet hij zich onvoorzigtig en gansch niet heldhaftig gedragen hebben, en daardoor aanleiding tot wanorde gegeven, die, zoo 't niet door anderen verhoed was, op den ondergang der geheele armee des Hertogs van *Luxemburg* uitgeloopen zoude zijn. Hij overleed te Parijs in 1700 (niet in 1692, zooals BAYLE, *Dict. Art:* SPINOSA opgeeft, en anderen hem verkeerdelijk hebben nagezegd) blijkens de *Monathl. Ausz.* A°. 1700 M. Aug. p. 489, A°. 1701, M. Jan. p. 83 sqq. Deze en meer bijzonderheden hem betreffende, kan men vinden in de *Préface* des vermelden geschrifts van JEAN BRUN, en vooral in het door VOGT, *Catalog.* etc. aangehaalde werk, MENCKENIORUM (OTTONIS et FRED. OTTONIS) *Biblioth. Virorum militia aeque ac scriptis illustrium*; Lipsiae 1734. Men zie ook SAXE, *Onom. Lit.* T. V, p. 211, alwaar onze held genoemd wordt » JOHANNES NICOLAUS STUPPA sive STUPPIUS sive STUPANUS, Rhaeto Helvetus". V. D. N.

[C. & A. verhaalt dat STOUPPE of STOUPPA, hoofdofficier in het leger van LUXEMBURG, zich in 1672 binnen Utrecht bevindende, den 8sten Augustus eene memorie over den toestand dier stad gezonden heeft aan den Minister LOUVOIS. Hij wil over hem geraadpleegd hebben het werk: *Campagne de Hollande en* 1672, p. 117.

Men kan over STOUPPE's betrekking tot OLIVIER CROMWELL nog al wat merkwaardigs vinden bij BURNET, *History of his own time*, welke schrijver zelf erkent, zijne berigten omtrent den Protector (vroeger nergens medegedeeld) voornamelijk aan dezen man verschuldigd te zijn. Immers CROMWELL plagt hem veel te gebruiken in de handelingen met het buitenland, waarvoor hij vrij groote bekwaamheden aan den dag schijnt te hebben gelegd. Schoon leeraar der Fransche kerk in Savoye (niet te Londen, zoo als V. D. N. opgeeft), was hij echter, zegt BURNET, slechts een Protestant voor het uiterlijke, en kon hij overigens, bij al het eerzuchtige en indringende van zijn karakter, gansch niet aanspraak maken op den lof van stipte zedelijkheid.

De hoop der Fransche Gereformeerden was in dezen tijd vooral op Engeland gevestigd. Die van 't zuiden inzonderheid toonden zich bezield met de schoonste verwachtingen, twijfelden bijkans niet meer aan hunne bevrijding, binnen kort, door de hand des magtigen Protectors, en smeekten in plegtige vast- en bededagen, het behoud af van den wakkeren geloofsbeschermer, wien zij niet ophielden te verkondigen als „naast God hunne eenige hope". — Toen begaf zich de Prins van CONDÉ tot CROMWELL met een veelbelovend aanbod. Hij zou tot de Hervorming overgaan, en, wilde CROMWELL hem helpen met eene vloot en met goede troepen, eerlang in *Guyenne* vallen, van waar hij, door de Protestanten bijgestaan, Frankrijk dermate dacht te benaauwen, dat het hem weinig kosten zou, de meest gunstige voorwaarden af te persen, beide voor de Hervormden en voor Engeland.

Dan CROMWELL, hoe moedig van aard, muntte ook uit in voorzigtige wijsheid. Daarom moest hij zich afkeerig voelen van ieder ontwerp, waarbij onberaden verleende hulp berekend scheen, het verderf volkomen en reddeloos der hem dierbare zaak te weeg te brengen. Dus eerst de gemoederen gepolst, eerst zich betere kondschap verschaft van den toestand der Fransche Gereformeerden, alvorens, waar elke andere poging vruchteloos bleef, gewapend voor hunne regten op te komen. Tot zoodanige zaak nu besloot CROMWELL gebruik te maken van de talenten en de geslepenheid van onzen STOUPPE, wien hij daarom in last gaf geheel Frankrijk te doorreizen, met de voornaamste Hervormden betrekkingen aan te gaan, de hulpmiddelen dier partij te onderzoeken, hare stemming en inzigten gade te slaan, zich van de verdrukking haar nog opgelegd te vergewissen, en ook de vraag tot klaarheid te brengen, welk vertrouwen door haar gekoesterd werd in de voornemens des Prinsen van CONDÉ. Hij moest er tevens op uit zijn, haar van CROMWELL's genegenheid, van zijn ernstig streven naar hare vrijheid, verzekering te geven, maar zich nooit anders aan haar voordoen dan als een reiziger.

STOUPPE aanvaardde het werk. Hij begaf zich naar Parijs, van daar langs de Loire naar Bordeaux, vervolgens naar Montauban, en toen door het zuiden des lands naar Lyon. Maar hoe groot was niet zijne verwondering! Kardinaal MAZARIN, door ontzag voor CROMWELL gedreven, legde toenmaals allen ijver aan den dag voor de stipte toepassing der edicten, vroeger ten gunste der Hervormden verordend, maar die zelden anders dan hoogst gebrekkig waren uitgevoerd. In niet geringe mate had dit hunnen toestand verbeterd, en zoo kon men als uit eenen mond aan STOUPPE betuigen dat de vorige misnoegdheid geweken was, dat men zich gansch niet gestemd gevoelde voor eenen opstand, dat men bovendien met wantrouwen vervuld was jegens den Prins van CONDÉ, bij wien toch niets meer gold dan zijne eigene grootheid, waaraan hij ten allen tijde gereed was zijne vrienden en elk door hem omhelsd belang ten offer te brengen.

STOUPPE bragt dezen staat van zaken den Protector over, en zijn verslag besliste den aard der hulp, die CROMWELL sedert voor de Fransche Protestanten bestemde. Want hij begreep thans volkomen, dat er ten hunnen voordeele met de wapenen niets, maar het al slechts door zijn zedelijken invloed uitgerigt worden kon, welks vruchtbare aanwending hem nu dus regt innig ter harte begon te gaan. Hij vernam toen ook dat de Prins van CONDÉ zoo naauw omgeven was van de spionnen des Kardinaals, dat deze kennis droeg van alles, wat zij beide met elkaêr verhandeld hadden. Dit spoorde hem aan alle betrekking tot den Prins vaarwel te zeggen, wien hij, sprekende met STOUPPE, aldus moet gekenschetst hebben: „*Stultus est et garrulus et venditur a suis Cardinali*". — Zie BURNET a. w. Lond. 1725 p. 102, 115 sq. MERLE D'AUBIGNÉ, *The Protector*, p. 341 sq. Andere trekken van STOUPPE's verkeer met den Protector vindt men bij BURNET opgeteekend p. 119 sqq., 124, 125.]

Oorzaak van Cromwell's dood (I.; bl. 316). De bedoelde woorden van PASCAL zijn deze: » CROMWELL allait ravager toute la Chrétienté, la famille royale était perdue et la sienne à jamais puissante, sans un petit grain de sable qui se mit dans son uretère; Rome même allait trembler sous lui. Mais ce petit gravier s'étant mis la, il est mort, sa famille abaissée, tout en paix et le Roi rétabli". Zie *Pensées*, (éd. de PROSPER FAUGÈRE) T. I., p. 185.

De ziekte, waaraan CROMWELL is gestorven, was eene heete koorts; maar deze heeft wel het gevolg kunnen zijn eener andere kwaal

(het graveel), zoo als men uit het zeggen van PASCAL zou opmaken. L.

Oorzaak van Cromwell's dood. Van vaders zijde een afkomeling des Graven van *Essex*, dien magtigen minister van HENDRIK VIII, wegens de opheffing der kloosters, de »hamer der monniken" (*malleus monachorum*) bijgenaamd, en door zijne moeder aan de koninklijke familie der STUARTS vermaagschapt, heeft CROMWELL zich een krachtig voorstander betoond der Protestantsche godsdienst, en is hij zelfs in dien ijver somtijds welligt te ver gegaan, waaraan het, gedeeltelijk althans, zal toe te schrijven zijn, dat er zoo veel aangaande hem verdicht geworden is. Dit nu is zeker, dat men weinig beroemde mannen aanwijzen kan, waaromtrent het historisch verhaal meer geleden heeft van allerlei opgedischte fabelen. Evenmin als het waar is, dat CROMWELL te Delft begraven ligt, evenmin mag PASCAL geloofd worden, waar hij een »petit grain de sable" vermeldt als zijnen dood veroorzaakt hebbende. Historisch is het navolgende: Den 21sten April 1658 werd CROMWELL door de koorts aangetast, die, al heviger en heviger geworden, hem na dertien dagen ten grave sleepte.

De 3de September was de verjaardag zijner overwinningen bij Dunbar en bij Worcester. Op dien dag gaf hij den geest, vóór den avond, tusschen 3 en 4 ure. Op dien gedenkdag van zijn roem en van zijne zegepralen, behaagde het God, al zijne sterkte op aarde te vernietigen. P. E. Z.

[MERLE D'AUBIGNÉ wederspreekt in zijn *Protector* (p. 402 sq.) deze bewering van PASCAL ten stelligste. Na de plaats te hebben aangevoerd, zegt hij het volgende: „PASCAL's woorden leveren het bewijs van zijne mindere bedrevenheid in de historie, dan in Christelijke en wiskundige wetenschap. Geen korrel zands was het, maar eene felle koorts, hem in hetzelfde paleis overvallen, waar zijn geliefde dochter den jongsten snik gegeven had, door welke de grootste Brit van de zeventiende eeuw werd weggerukt. Dan, onder wat gedaante hij zich vertoone, altoos is het dezelfde worm, die rusteloos knaagt aan alle menschelijke magt en heerlijkheid. — „ „Alle vleesch is als gras, en alle zijne sierlijkheid als eene bloem des velds. Het gras verdort, de bloem valt af, als de geest des Heeren daarin blaast" ". — Treffend is het verhaal van CROMWELL's sterfbed bij dezen schrijver, te belangrijker, naarmate hij hier zuiverder bron gebezigd heeft: de uitgegeven mededeeling van den kamerdienaar, getuige der laatste worsteling en van het verscheiden des Protectors. (*A Collection of several passages concerning* OLIVER CROMWELL'S *sickness, by one who was the Groom of his Bedchamber*, Lond. 1659). Helder blinkt ons daarin toe het kinderlijk, overwinnend geloof des opregten Christens, die sterk in onbedriegelijke hope, de doodsvalleije veilig en blijmoedig doorgaat aan de hand zijns Zaligmakers. Hoe plegtig is die toespraak aan zijne weenende echtgenoote en kinderen! Welk een rijkdom van liefde zien wij ten toon gespreid in die jongste smeeking voor zijn volk en voor zijne vijanden! Maar de ter sprake gekomen *oorzaak* zijns doods noopt ons in herinnering te brengen die felle bitterheid zijner smart bij het afsterven nog geene maand te voren zijner dierbare dochter, Lady CLAYPOLE, een half jaar na het leed over eene andere dochter uitgestort, Mrs. RICH, die tot den rouw der weduwen verwezen was. Dit, gepaard met zijn hagchelijken strijd in 's lands bestiering, schijnt alle waarheid te geven aan MERLE D'AUBIGNÉ's eenvoudige woorden (p. 388): „he was sinking under the weight of care and fatigue; England was pressing on him and killing him. Domestic trials increased his disorder;" — in welke wij kortelijk zaamgedrongen vinden dit aandoenlijk tafereel bij den Groom of the Bedchamber: „He ever was a most indulgent and tender father, his affections being regulated and bounded with such Christian wisdom and prudence, which did eminently shine forth in all his relations. The sympathy of his spirit with his sorely aflicted and dying daughter, his great burdens, cares and labours in government; the hard censures, bitter reproaches, and unjust calumnies from friends; the plots, conspiracies, and ingratitude of enemies, of all whom he better deserved; his deep sense of suffering Christians in other parts of the world, as far as the Protestant interest extended; all this, and much more, which such a large heart as he had did take in, was enough to have sunk the most undaunted courage in the world".]

Verlangde vertaling naar Ovidius (I.; bl. 316). In de maat van het oorspronkelijk, maar niet zeer schoon, kan men het aldus uitdrukken:

Wordt geene vrouw ooit de uwe, dan die uwer waardig kan schijnen
Door hare schoonheid, gewis wordt dan geene enkele uw vrouw.

L. Tlt.

[Alhoewel het volgende *niet* overeenkomstig de maat van het oorspronkelijk zij, achten wij het veel te keurig om er eene verdiende plaats aan te weigeren. Men vergelijke slechts:

(Si, nisi quae forma poterit te digna videri
Nulla futura tua est, nulla futura tua est.)

Indien, ten zij haar schoon gelijk aan 't uwe sta,
Nooit eene uw gade wordt, nooit wordt er eene uw ga.]

Ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν κ. τ. λ. (I.; bl. 316). Deze regel wordt door STOBAEUS in zijne verzameling van Zedespreuken *Tit.* 117. aan MENANDER toegeschreven. Ook onder de *γνῶμαι* van verschillende schrijvers komt hij voor, doch met deze wijziging:

Ὃν γάρ φιλεῖ θεὸς γ'ἀποθνήσκει νέος.

SAXO SYLVIUS.

[Ook TUSCO heeft het vers bij de Gnomici gevonden (edit. Brunckianae, Strasb. 1784, p. 231). Wij zien het voorts door STOBAEUS, niet alleen uit MENANDER'S Δὶς Ἐξαπατῶντος aangevoerd, maar ook, met eenige verandering, aan HYPSAEUS toegekend, aldus:

Νέος θ'απόλλυθ' ὅντινα φιλεῖ θεὸς.

De daarin uitgedrukte stelling heeft, men weet het, bij de Ouden eene groote vermaardheid bekomen. Zij werd om strijd gevierd door dichters en wijsgeeren. Veel is daaromtrent bijeengebragt in den vermelden Titulus bij STOBAEUS (120 ed. GAISFORD) maar wie haar regt sierlijk uitgewerkt en met vernuft en geleerdheid aangedrongen vinden wil, hij leze het schoone boekske van PLUTARCHUS, *Consolatio ad Apollonium*, waar — om dit vooral niet te vergeten — het besprokene vers, juist zoo als bij STOBAEUS, aangehaald,

en, even als door dezen, aan MENANDER toegeschreven wordt. Hier zijn ook sommige der voorbeelden medegedeeld, waarbij men een vroegen dood als het loon van uitstekende vroomheid, door bijzondere Goddelijke tusschenkomst geschonken achtte; het gebeurde namelijk met CLEOBIS en BITON, met AGAMEDES en TROPHONIUS, met PINDARUS en met EUTHYNOUS. — Voorts treft men hier een zeer merkwaardige plaats aan uit den, helaas! verlorenen *Eudemos* van ARISTOTELES, ten betooge van de oudheid tevens en waarheid der leer, dat niet geboren te zijn het beste is van alles, gestorven te zijn beter dan nog onder de levenden te verkeeren: eene leer meermaal gestaafd door godspraken, en reeds aan MIDAS geopenbaard door SILENUS, die op de dringende vraag, wat toch 't verkieslijkste zij voor de menschen, eerst lang geaarzeld, maar eindelijk geantwoord zou hebben:

Δαίμονος ἐπιπόνου καὶ τύχης χαλεπῆς ἐφήμερον σπέρμα, τί με βιάζεσθε λέγειν, ἃ ὑμῖν ἄρειον μὴ γνῶναι; μετ' ἀγνοίας γὰρ τῶν οἰκείων κακῶν ἀλυπότατος ὁ βίος· ἀνθρώποις δὲ πάμπαν οὐκ ἔστι γενέσθαι τὸ πάντων ἄριστον, οὐδὲ μετασχεῖν τῆς τοῦ βελτίστου φύσεως. ἄριστον γὰρ πᾶσι καὶ πάσαις τὸ μὴ γενέσθαι· τὸ μέντοι μετὰ τοῦτο καὶ τὸ πρῶτον τῶν ἄλλων ἀνυστὸν, δεύτερον δὲ, τὸ γενομένους ἀποθανεῖν ὡς τάχιστα. — PLUTARCHUS, *Cons. ad* APOLL. Capp. XXXIV, XIV, XXVII. p. 277, 252, sq., 267 sq. ed. TAUCHNITII, 1829.]

Elkander aanziende borstbeelden op munten (I.; bl. 316). Voor zooveel de vraag op *munten* betrekking heeft, diene het volgende:

Vóór het huwelijk van PHILIPS van *Spanje* met de Engelsche koningin MARIA in 1553, vertoonde reeds de dubbelde Spaansche gouden dukaat van FERDINAND V en ISABELLA de aangezigten dezer vorsten naar elkander toegekeerd.

Zie hier voorts eene reeks van munten, waarop hetzelfde waargenomen wordt: de Daler van Savoyen heeft LODEWIJK en MARGARETHA; de Daler van Saxen, FREDERIK en JOHAN GEORGE; een andere aldaar, MAURITS en JOHAN ERNEST; de Daler van Brunswijk, HENDRIK V en ERIK *gevet* 3. [?]; de Daler van Brandenburg, GEORGIUS en ALBERTUS (1538); een andere deszelfden lands (1543) stelt ook twee elkander aanziende beelden voor; de Daler van Munster (1541) draagt de aangezigten elkander toegekeerd van St. PETRUS en St. PAULUS.

Hiertoe behoort ook nog de Festoen van Navarre des jaars 1553, die ANTONIE en JOANNA in beeldtenis vertoont.

Eindelijk kwam zoodanige munt, vóór de inwisseling der oude Spaansche, in Nederland steeds gangbare, munten nog dikwerf bij ons voor als onderdeel der zilveren Ducatonnen, met de aldus geplaatste borstbeelden van ALBERTUS en ELISABETH, Aartshertogen van Oostenrijk, Hertogen van Bourgondiën, Braband enz. (1602). Bedrieg ik mij niet, dan is bij de liefhebbers van muntverzamelingen, dit stuk onder den naam van Philippus-Gulden bekend.

Voorts op *Gedenkpenningen* komen elkander aanziende borstbeelden menigvuldig voor. Die b. v. ter gedachtenis van den vrede des jaars 1598 tusschen Frankrijk en Spanje, met HENDRIK IV en PHILIPS.

Zoo ook hebben de Vlamingen er een geslagen op het huwelijk van ALBERTUS en ISABELLA, ten jare 1599. Nog kent men drie strooipenningen op dezelfde gebeurtenis, drie ook op de inhuldiging dezer Vorsten te Gent in 1600, en dan een Legpenning met hunne borstbeelden, op het Roomsche jubeljaar ten zelfden tijde, enz. ICHNEUTES.

[G. A. C. S. vermeldt eenige der Spaansche en Duitsche munten, die wij in het berigt van ICHNEUTES vinden opgesomd.

J. V. D. spreekt van de Festoenen van Navarre, waarop HENDRIK II en KATHARINA DE MÉDICIS (1543); van de Brabantsche dubbele, enkele, halve en kwartguldens der jaren 1599, 1600 en 1601 en van vele Nederlandsche legpenningen ter eere der verschillende huwelijken van PHILIPS II.

W. D. V. heeft in zijn bezit onderscheidene muntstukken, zoo in goud als zilver, met de beeldtenissen van ALBERTUS en ISABELLA, altoos in de houding, waarvan hier spraak is. Uit latere dagen kent hij eene medaille door HOLTZHEY vervaardigd, ter gelegenheid des huwelijks van Prins WILLEM V. in 1767, op welke evenzoo de Vorst en Vorstin elkander aanziende worden voorgesteld. Hij zegt haar beschreven en afgebeeld in het *Vervolg op* VAN LOON, 5de Stuk, onder N°. 405.

C. W. B. herinnert ons een legpenning van Utrecht (1577) met PHILIPS en zijne gemalin, voorts de groote medaille op den moord der gebroeders DE WITT, twee medailles op de krooning van WILLEM III en MARIA te Londen, eene met de portretjes van BLUCHER en WELLINGTON, die op het Concordaat met Rome in 1827, en eindelijk eene fraaije medaille, waarop het beeld van wijlen Koning LODEWIJK PHILIPS en dat zijner echtgenoote.]

Elkander aanziende borstbeelden op munten. De overgrootouders van PHILIPS, FERDINAND en ISABELLA, staarden elkander insgelijks aan, en dus was de Engelsche munt slechts eene navolging van de Spaansche. Men vindt ook een later voorbeeld hiervan op een Duitschen gedenkpenning, die zelfs beter beantwoordt aan de toespeling van BUTLER, want, op de voorzijde ziet men een man en eene vrouw, die elkander omarmen en kussen, met dit omschrift:

WIE. KÜSSEN. SICH. DIE. ZWEY. SO. FEIN.

en op de keerzijde: eene non in kloostergewaad, met gebedenboek en rozenkrans in de handen, en het omschrift:

WER. KÜSST. MICH. ARMES. NUNNELEIN.

De eerstgenoemde stellen voor den Hertog JOHAN CASIMIER *van Saksen-Coburg* en zijne tweede gemalin MARGARETHA, wier huwelijk plaats had den 16den September 1599.

De non verbeeldt 's Hertogs eerste gade, ANNA, dochter van den Keurvorst van *Saksen*, die hij in 1595 verstooten had.

Nog hebben wij een dergelijk voorbeeld op een gedenkpenning des jaars 1650, geslagen in Saksen, ter herinnering van het algemeene vredefeest.

Voorzijde: De Vrede door Gods oog bestraald, met het omschrift:

GOTT. LOB. DER. UNS. SO. GÜTIG. LIEBT.
DEM. KRIEGE. WEHRT. UND. FRIEDE. GIEBT.

Keerzijde: Twee nonnen, de Goedertierenheid en de Trouw voorstellende, van wolken omgeven, en onder welke de Nijd op den grond geworpen is. Omschrift:

WO. GUT. UND. TREU. SICH. KÜSSEN.
LIGSTU. O. NEID. ZUM. FÜSSEN.

S. S. S.

De Leeuw in Europa (I.; bl. 316). HERODOTUS, VII.; 125, 126, meldt ons dat, in Paeonië, de kameelen van XERXES door leeuwen overvallen en gedood werden, terwijl hij er bijvoegt, dat men die verscheurende dieren alleen tusschen den Nessus en den Achelöus aantrof. Ten tijde van ARISTOTELES echter, was hun getal grootelijks verminderd, want deze natuurvorscher heeft, zegt hij, geenen leeuw zien ontleden. Doch, dat zij in de tweede eeuw na CHRISTUS nog in Europa gevonden werden, leeren wij uit PAUSANIAS, Lib. VI., cap. 5., waar hij beweert, dat men ze, toen hij leefde, in Thracië bespeurd had. De oorzaak hunner verdwijning behoeft geene opheldering. Zie, tot overvloediger narigt, het *Leidsch Tijdschrift voor Nat. Hist.* enz. 1839, 1843. A. W.

Venetieës ondergang (I,; bl. 316). Zonder te willen beweren dat de ontdekking van den weg naar het Oosten over de Kaap, de eenige oorzaak van Venetieës ondergang geweest is, gelooven wij nogtans dat zij, door het verminderen van den Venetiaanschen handel, zeer veel tot den kwijnenden bloei dier Republiek, en dus tot haren ondergang heeft bijgedragen. In plaats van Venetië, Genua en Florence werd nu Lissabon de groote marktplaats der Indische waren, van waar de overige volken ze met hunne schepen kwamen halen; terwijl vóór dien tijd de Italiaansche steden den alleenhandel bijna zonder uitzondering bezaten.

Met betrekking tot ons land toch vindt men uitdrukkelijk gemeld: » Anno 1493. Was er nog geen Indische specerij in Neerland, dan die van Venetien hier gebragt werd". — Als eene tweede oorzaak van Venetieës ondergang beschouwen wij de daarop gevolgde ontdekking van Amerika, daar, door den thans ontstaanden wereldhandel, die der Italiaansche steden natuurlijk nog meer verzwakken moest. Ten derde: de kruistogten waren geëindigd, de daaruit voortvloeijende voordeelen werden gemist, en daarenboven waren en werden haar de landen, welke zij in Griekenland en elders bezat, door de meer en meer voortdringende Turken ontnomen. Cyprus viel ten laatste in 1570. — 't Wordt hieruit, naar ons voorkomt, genoegzaam duidelijk, dat een zamenloop en opeenvolging van nadeelige gebeurtenissen, den ondergang van den eertijds zoo magtigen Staat, in de 15de en 16de eeuw bewerkt hebben. J. H. VAN DALE.

Venetieës ondergang. Om den ondergang van Venetieës koophandel *alleen* aan de ontdekking van den weg naar Indië om de Kaap de Goede Hoop toe te schrijven, is zeker ongegrond; het is echter buiten twijfel, dat die ontdekking, benevens die van Amerika, het hare er toe bijgebragt heeft. Verschillende oorzaken hebben, bijna te gelijker tijd, tot vernietiging van dien uitgebreiden handel medegewerkt.

Van grooten invloed was de verovering van Griekenland door de Turken; daardoor werd het onmiddelijke vervoer der Oostersche producten naar Venetieë onmogelijk gemaakt; want de Turken lieten al die producten naar Griekenland brengen; daarenboven werden de Europeanen in de meeste Turksche havens mishandeld, zoodat de Venetieërs die plaatsen met hunne schepen niet meer durfden te bezoeken.

KAREL V. bragt Venetieëns wereldvertier den doodsteek toe. Hij wilde namelijk Oran tot stapelplaats van den handel met de noordkust van Afrika maken, en daartoe dwong hij de inwoners van Venetië om de waren, door hen gewoonlijk aan de Mooren verkocht, aldaar aan te voeren; onder bedreiging van hun anders den toegang tot zijne havens te verbieden. Onder de regering van PHILIPS II. nam de verbittering der Spanjaarden tegen Venetieë eer toe dan af. De handelaren werden in hunne verrigtingen gedwarsboomd, hunne schepen in de havens in beslag genomen of op zee overrompeld; men was ten laatste genoodzaakt om krijgslieden op de koopvaardijschepen te plaatsen, ten einde ze tegen dat willekeurig geweld te beschermen.

Nog werkte tot den ondergang van den eens zoo bloeijenden Venetiaanschen handel mede, het verlies der eilanden Cyprus en Candië.

Men raadplege verder: DARU, *Histoire de la République de Venise*, *IV.* 112. (Ed. Brux.) ROBERTSON, *History of the Reign of* CHARLES *V. IV.* 329. (London, 1802.)

N. P. BIBLIOPHILUS.

[De te niet gang des Venetiaanschen handels werd, volgens het beweren van sommigen, door eene voorspelling aangekondigd, welke de verflensing van zijnen bloei met de verzanding van de haven in verband bragt. Wie de profeet was, kunnen wij ons niet herinneren; welligt zal het geheugen van onze getrouwe lezers, dat ons zoo dikwijls heeft bijgestaan, ook hier niet te kort schieten.]

Askoliasmus (I.; bl. 316). Het spel, waar VIRGILIUS op doelt in zijn vers:

Mollibus in pratis unctos salire per utres.

behoort tot de vrolijke tijdkortingen van het landleven uit den ouden tijd, en bestond daarin, dat men op uit huiden gemaakte, met lucht of water gevulde en met olie of was bestrekene zakken liep of danste, iets waartoe natuurlijk vlugheid en oefening vereischt werden, terwijl onbedrevenheid meermalen aanleiding gaf, dat knaap of meisje op den grond tuimelde. Waarschijnlijk gebruikte men er oude wijnzakken (ἀσκοὶ) toe en de feesten van DIONYSUS zullen er de eerste aanleiding toe hebben gegeven. PLATO zinspeelt er op in zijn *Symposium*, c. 15. Men zie ook het *Lexicon Platonicum* van TIMAEUS, in voce, en aldaar RUHNKENIUS. Het spel moet veel gelijkenis gehad hebben met het loopen op eene losliggende ton, 't welk men nog hier en daar in zwang vindt. SAXO SYLVIUS.

Askoliasmus. De 'Ασκώλια waren feesten, die bij de Atheensche landlieden ter eere van BACCHUS gevierd werden. Zij droegen dien naam naar het gebruik dat daarbij gemaakt werd van een zakswijze opgeblazen geitenvel ('Ασκὸς, een lederen zak), doch niet als muziek-instrument, doedelzak, maar om daarop, nadat het wel vet ingesmeerd, en dus glibberig geworden was, met het eene been te huppelen, te dansen of voort te hinken. Daar dit veelal aanleiding tot vallen gaf, droeg het uitlagchen der tuimelaars niet weinig bij tot de vrolijkheid van dit boeren-feest. Men verstaat dus volkomen het zeggen van VIRGILIUS *Georg.* Lib. 2. v. 384. dat »de vrolijke »herders, onder het ledigen der bekers, in »de grazige weiden, op ingesmeerde lederen »zakken rondsprongen". Ook bij ons beoefent men nog dit spel, eenigzins gewijzigd, uit, door op eene liggende *ton*, doch met gebruik van de beide beenen, al voortrollende te huppelen. ICHNEUTES.

Askoliasmus. De Grieken vierden van ouds, eere van DYONYSUS (BACCHUS) een vrolijk feest, geheeten *Ascolia*, naar de lederen zakken (ἀςκὸς) daarbij gebruikt. De bok werd gehouden voor een vijand des Wijngods, omdat hij den wijnstok aantast. Zakken van bokkevel, met wijn gevuld en besmeerd met olie, werden te midden der zaamgevloeide feestvierders in het theater geplaatst. Wie op één been er 't langst op danste won den prijs en kon zooveel wijn drinken als hem lustte; wie er afgleed werd door de schare hartelijk uitgelagchen.

Het zakkenloopen in onzen tijd is met deze *fête Champêtre* te vergelijken.

Wie 't fijne van deze zaak begeert te weten, zij verwezen naar de noten van J. H. VOSS, op *Georg.* II : 384. (*Des* P. VIRG. MARO, *Ländl. Gedichte*, Alton. 1800, III. 401—2.) naar DROYSEN MÜLLER en SEEGER in de noten op hunne vertalingen van ARISTOPH. *Plutus*, V. 1129; maar bijzonder naar de Scholiasten op ARISTOPHANES, edit. DÜBNER, (Par. 1842.) p. 382, en de noten p. 608. J. M.

[TUSCO, die uit LEONARD SCHMITZ, *Dict. of Antiq.* ook nog aangehaald heeft POLLUX IX, 21 en HESYCHIUS in v. 'Ασκωλιάζοντες, merkt op, dat de Scholiast bij ARISTOPHANES (*Plut.*, 1130) de 'Ασκώλια verkeerdelijk een feest genoemd heeft, daar zij slechts een deel plagten uit te maken van de vreugdebedrijven der Anthesteria en andere aan DIONYSOS toegewijde feesten. Dit laatste is volkomen waar, doch sluit echter de mogelijkheid niet uit, dat het eigenlijke wijnoogst-feest de landelijke Dionysiën (τὰ Διονύσια κατ' ἀγρούς) ook wel met den naam van 'Ασκώλια (gelijk met dien van θεοίνια) is aangeduid geworden. Deze toch schijnt de meening van BOECKH te zijn in zijn geschrift over de onderscheidene Dionysus-feesten (in de *Berlin. Abhandl. hist. phil. Cl.* 1816) p. 77.

Van P. C. K. hebben wij een zeer beknopt, van HENRY een uitvoeriger antwoord ontvangen. Deze verwijst onder andere naar PAPE's *Lexicon*, en leidt voorts ἀσκώλια af van ἀσκὸς *zak* en ἐνάλλεσθαι *ergens opspringen* (beter *inspringen*). Waarom niet, zoo al aan dit verbum (wat wij betwijfelen) gedacht moet worden het simplex ἅλλεσθαι in plaats van dat compositum aangevoerd? Van de praep. ἐν is toch wel niet het minste spoor te vinden in ἀσκώλια. — RUHNKENIUS in not. ad TIMAEI *Lexic.*) teekent op, dat men zoo wel ἀσκωλίζειν als ἀσκωλιάζειν plagt te bezigen, en vermeldt ook de vrij zonderlinge woordafleiding van PHRYNICHUS (bij BEKKER, *Anecd. Gr.* I, 24) die hier σκῶλος (een doorn of elk ander puntig voorwerp) te hulp geroepen, en het hinken als van een gestokenen te kennen wil gegeven hebben. Als plaatsen der ouden, waar ἀσκωλιάζειν voorkomt, noemt hij ons, behalve die onze beantwoorders hebben aangewezen, PLUTARCH. *Sympos.* I, 4, p. 621, E, AELIAN., *Hist. Anim.* III, 13, ALCIPHRON, III, ep. 51, p. 392, en verhaalt ten slotte, dat ANT. FR. GORIUS, *Inscript. Antiq.* P. II, p. 104, uit een anaglyph de afbeelding gegeven heeft van zoodanige springers of dansers op met olie besmeerde zakken.]

Ough, hoe in 't Engelsch uitgesproken (I.; bl. 318). Een berigtgever, die, even als wij, de zinnelooze drukfeil heeft opgemerkt, welke het woord »lough" den klank van *look* toeschrijft, waar *lock* gemeend is, vereert ons met het volgende, ontleend aan de NOTES AND QUERIES, IV.; 292.:

I.

o uf of of
Though from rough cough or hiccough free,
uf
That man has pain enough,
oe ow ow
Whose wound through plough, sunk in a slough
ok uf
Or lough begins to slough.

II.

'T is not an easy task to show
o
How *o*, *u*, *g*, *h* sound, since though
ok ow
An Irish lough and English slough,
of of
And cough and hiccough, all allow,
uf oe
Differ as much as tough and through,

There seems no reason why they do.

Hier wordt alzoo aan *hiccough*, iets waarvan de lezer steeds bevrijd zij, het geluid — niet van *hiccup*, zoo als ter aangehaalde bladzij wordt voorgeschreven — maar van *hiccof* toegekend. Op deze klankverwisseling zinspelende, zegt onze vriend:

The first line, you see,
Does, alas! not agree
With the last line but three:
And, to settle this part
Of a difficult art,
This advice I impart —
So does Mr. SMART
In his „WALKER *improved*" —
That, if you be moved
To rhyme *hiccough* with *up*,
Then write it *hiccup!*

Vragen over den Dodaars (I.; bl. 319). Bepaaldelijk op de 2de, 3de en 5de vraag geven wij ten antwoord, dat onder de oorspronkelijke schrijvers, die van den Dodaars als een levenden vogel gewagen, behalve de in vraag 3 opgenoemde, ook vermeld behoort te worden JOHAN NIEUHOF, in zijn werk getiteld: » JOHAN NIEUHOFS *gedenkweerdige Bra-* » *siliaense Zee- en Lantreize, behelsende al het-* » *geen op dezelve is voorgevallen: beneffens een* » *bondige beschryving van gantsch Neerlants Bra-* » *sil, zoo van lantschappen, steden, dieren, ge-* » *wassen, als draghten, zeden en godsdienst der* » *inwoonders: en inzonderheit, een wytloopig* » *verhael der merkwaardigste voorvallen en ge-* » *schiedenissen, die zich, geduurende zijn negen-* » *jarig verblyf in Brasil, in d'oorlogen en opstant* » *der Portugesen, tegen d'onzen, zich sedert het* » *jaer* 1640—1649 *hebben toegedragen. Door-* » *gaens verçiert met verscheide afbeeldingen, na 't* » *leven aldaer getekent." Te Amsterdam, voor* » *de Wed. van* JACOB VAN MEURS, *op de Kei-* » *zersgracht, Anno* 1682.

Dit in folio gedrukte, in zes talen uitgegevene en meermaal herdrukte werk, versierd met welligt meer dan honderd keurig op koper gegraveerde platen, met het afbeeldsel van JOHAN NIEUHOF en het daaronder geplaatste zesregelige vers van D. LINGELBACH, schijnt niet algemeen meer bekend te zijn. Het is opgedragen aan den Heer NICOLAES WITSEN, Burgemeester en Raad der stad Amsterdam, en het door de Staten van Holland en Westvriesland (14 Dec. 1671), voor den tijd van 15 jaren verleende Octrooi aan JACOB VAN MEURS, tot het uitsluitend drukken en uitgeven dezes werks, in zijn geheel aldaar opgenomen, draagt de onderteekening van JOHAN DE WIT.

Het exemplaar in mijn bezit bestaat uit twee deelen in folio, doch in één perkamenten band te zamengevat. Het is voorzien van twee bladwijzers, welke evenwel niet alles vermelden wat in het boek gevonden wordt; immers in beide zoekt men te vergeefs naar den naam *Dodaars*, of *Dodo*, of *Dronte*, hoezeer men in het tweede deel (bl. 282) eene keurige afbeelding van dezen vogel vindt en op bl. 283 daaromtrent aangeteekend:

Dronte of Dodaers.

» Op het eiland Mauritius inzonderheid, » houdt zeker vogel, van een wonderlyke ge- » stalte, *Dronte*, en by d'onzen *Dodaers* ge- » noemt. Hy is van groote tusschen een vo- » gel-Struis en Indische Haen: en verschilt » in gestalte, en komt ten deele daer mee » over-een, ten aanzien van de veeren, plui- » men en staert. Hy heeft een groot en wan- » staltigh hooft met een vel bedekt, en ver- » beelt dat van een Koekoek: d'Ooghen zyn » groot en zwart: de hals krom, vet, en steekt » vooruit. De bek is bovenmate lang, sterk » en blaeuwachtig wit: behalve d'einden, » waervan d'onderste zwartachtigh en boven- » ste geelachtig zyn, en beide spits en krom. » Hy spert den bek leelyk en zeer wyt open, » is kort en vet van lyf, dat met zachte en » graeuwe pluimen, als die van den struisvo- » gel, bedekt is. De buik en aers is dik, die » byna op d'aerde hangt; waerom, en van we- » gen hunnen loomen gang, deez vogel *Do-* » *daers* by d'onzen genaemt wort. Aen beide » zyden zitten eenige kleine pluymige pennen » in plaetse van vleugels, uit den gelen witach- » tigh, en achter aen den stuit, in plaetse van » de steert, vyf gekrulde pennen-veeren van » eenzelve kleure. De beenen zyn geelachtigh » en dik, maer zeer kort, doch met vier vaste » en lange pooten. — Deze vogel is langzaem » van gang en dom, en laet zich lichtelyk van- » gen. Het vleesch, inzonderheit dat van den » borst, is vet en eetbaer. Hy is zoo zwaer, » dat hondert menschen aen drie of vier Dron- » ten genoeg 't eeten hebben. Het vleesch van » d'ouden is, zoo niet gaer gekookt is, zwaer » om te verteeren. Het wordt ook ingezouten. » Veeltyts hebben zy een grooten en herden » steen in de mage, die holachtigh en even- » wel hart is."

Mogt de steller der vragen, de Heer STRICKLAND, eenige nadere inlichtingen verlangen omtrent het werk van JOHAN NIEUHOF, dan ben ik steeds daartoe bereid.

J. M. VAN MAANEN.

[Ook H—G. verwijst naar het werk van JOHAN NIEUHOF.]

Vragen over den Dodaars. » Op 't Eyland » Mauritius in Oost-Indien, alsmede op som- » mige andere plaetsen, gelijk mede in West- » Indien, vindt men Vogels soo groot als » Swanen, die men *Don-* (sic) *aersen* of *Dron-* » *ten* noemt, Sij hebben groote hoofden, en » daerop een velleken in manier van een Kap- » ken, sij hebben geen vleugels, dan in plaets » van dien 3 of 4 Swarte pennekens, en daer » haer staert behoorde te staen, daer sijn 4 of

» 5 gekrulde Pluijmkens, van graeuwachtige » verwe. Sij hebben een dikke ronde Naers, » daer uijt het schijnt dat haer de naem van » *Dod-aers* toegekomen is: in de maegh heb- » ben sij gemeenlijck een steen van een vuijst » groot, deze is bruijn van verwe, en vol gaet- » kens, en holligheijd doch soo hart als graeu- » we Bentemer-steen. Het Bootsvolck van » JACOB VAN NECK, noemdense *Walg-vogels*, » om dat se die niet recht gaer of morruw kon- » den koken, of om dat se sooveel Tortelduij- » ven konnen bekomen, die leckerder smaeck- » ten, dat se van dese *Dod-aersen* de Walgh » kregen. Aen 3 of 4 van dese vogels had al » 't Scheepsvolck van een schip, voor een » maeltijdt genoegh te eten: Dese *Dod-aersen* » hebbense oock ingesouten en op de reijs me- » de genomen".

Uit het werk: C. PLINI SECUNDI, *Des wijd-vermaerden Natuurkondigers vijf Boecken enz. Hier sijn bygevoeght de schriften van verscheijden oude autheuren, de natuer der Dieren aengaende. Ende nu desen laetsten druck wel het vierde part vermeerdert, uijt verscheidene nieuwe schrijvers*, enz. Amst. IS. V. D. PUTTE, 1733. Boven het artikel vindt men eene wonderlijke houtsneê (op den titel voor koper uitgevent) voorstellende den *Dod-aers*. G. P. ROOS.

[*The Literary Gazette* van Maart j. l. (p. 303), bevat een belangrijk artikel over den *Dodo* van W. J. BRODERIP, waarin, onder andere merkwaardigheden, ook deze aanhaling van G. P. ROOS te berde gebragt, ja zelfs de „wonderlijke houtsneê" keuriglijk wedergegeven wordt. Daar is echter eene veel oudere editie gebezigd van *Des wydt vermaerden Natuurkondigers vyf Boeken*, namelijk de Amsterdamsche van ABRAHAM WOLFGANGH, 1662. Voorts vindt men daar Professor OWEN's blijdschap over den ontdekten *Dodaars* in het Prins MAURITS-Huis te 's Gravenhage, door hem zelven medegedeeld op de navolgende wijze: „Whilst at the Hague in the summer of 1848, I was much struck with the minuteness and accuracy with which the exotic species of animals had been painted by SAVERY and BREUGHEL in such subjects as *Paradise, Orpheus charming the Beasts* &c., in which scope was allowed for grouping together a great variety of animals. Understanding that the celebrated menagerie of Prince MAURICE had afforded the living models to these artists, I sat down one day before SAVERY's *Orpheus and the Beasts*, to make a list of the species, which the picture evinced that the artist had had the opportunity to study alive. Judge of my surprise and pleasure in detecting in a dark corner of the picture (which is badly hung between two windows) the Dodo, beautifully finished, showing, for example, though but three inches long, the auricular circle of feathers, the scutation of the tarsi, and the loose structure of the caudal plumes. In the number and proportions of the toes, and in general form, it accords with EDWARDS's oil-painting in the British Museum; and I conclude that the miniature must have been copied from the study of a living bird, which it is most probable formed part of the Mauritian menagerie"].

Hugenoten (I.; bl. 319). Hoe deze naam ontstaan zij, kan niet met zekerheid worden opgegeven. Behalve de verklaring van STRADA, bl. 319 medegedeeld, vind ik nog, dat men den naam heeft willen afleiden van de latijnsche woorden *huc nos*, waarmede een van de leeraars der Hugenooten, in eene zamenkomst met den Kardinaal van Lotharingen, dezen kerkvoogd begon aan te spreken, maar toen steken bleef. Dit door den geestelijke ruchtbaar gemaakt zijnde, zoude den naam *Huguenots* in de wereld hebben gebragt.

Nog anderen gissen dat de naam van de plaatse ontleend zij, waar deze Hugenooten hunne eerste vergaderingen hebben gehouden.

Mr. J. VAN LENNEP spreekt in zijn *Voorn. Gesch. van Noord-Nederland*, Afd. II, St. I, bl. 71, van » de Fransche Hervormden (of » *Hugenooten*, gelijk men hen in Frankrijk, » door verbastering van het woord *Eedgenoo-* » *ten*, noemde".) Ook LEIPOLDT noemt *Hugenooten*, eene verbastering van *Eedgenooten* of *Zwitsers*. J. J. WOLFS.

Hugenoten. De Gereformeerden droegen in Frankrijk den naam van *Huguenots;* welke naam volgens sommigen een spotnaam zou geweest zijn, even als die van *Geuzen* in ons Vaderland, en af te leiden van eene kleine munt, *huguenot* genaamd. Volgens anderen was dezelve te *Tours* ontstaan, van een vertelsel, dat Koning HUGO aldaar in den omtrek van hunne vergaderplaats, bij de Hugo-poort, 's nachts rondwaarde; ook zegt men dat zij zich eenvoudig naar HUGO CAPET (987) zouden genoemd hebben. W. BUSCH, *Beknopte Gesch. der Christelijke Kerk*, bl. 125. Noot van den vertaler.

C. W. BRUINVIS.

Hugenoten, ook wel *Hugonoten*, is een verachtelijke naam, den Protestanten in Frankrijk tijdens de hervorming gegeven. Waarschijnlijk is die afkomstig van zekere poort in de stad Tours, de poort van Hugo of de Hugo-poort geheeten, alwaar zij gewoon waren in de eerste dagen der reformatie zamen te komen.

Volgens anderen hebben zij dien naam van de Zwitsersche eedgenooten, omdat de hervorming van CALVIJN uit Zwitserland in Frankrijk gekomen, zich daar spoedig al meer en meer heeft uitgebreid. Nog anderen zoeken hem t'huis bij Koning HUGO, wiens geest gezegd werd 's nachts bij Tours te verschijnen, daar ook zij in den nacht plagten te vergaderen.

Hugenoten dan heetten de Protestanten in Frankrijk, die, ondanks de vervolgingen onder FRANS I en HENDRIK II, overal aanmerkelijk toegenomen waren. De meesten hingen de leer aan van CALVIJN, maar ook de Lutherschen werden met dien naam aangeduid, schoon hij eigenlijk alleen den Hervormden gegeven was.

Tot welke gevolgtrekking leidt het navolgende?

Huguenot, (f. — *otte*) is in 't fransch » een *Hugenoot*", en

Huguenotte, f. beteekent » een klein ijzeren of

aarden kagcheltje met een ijzeren pot daarop, insgelijks een ketel zonder voeten".

P. E. Z.

[De Heer P. E. Z. zal ons wel vergeven de nietplaatsing van zijn tafereel der Hugenoten-geschiedenis van 1555 tot op de Restauratie der Bourbons, aangezien dat stuk, schoon belangrijk, niet meer behoort tot het antwoord op de voorgestelde vragen.

Ook volgens H. W. K. en BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS mag de Hugo-poort te Tours den bewusten naam in het leven geroepen hebben. Deze verwijst hierbij naar WEILAND'S *Kunstwoordenboek*, in voce, en heeft evenzeer de meening opgegeven gevonden bij HAMELSVELD, *Kerkel. Gesch.*, Dl. XXI, bl. 186 volg., van wien hij ook geleerd heeft, dat sommigen hier denken aan HUGO AUBRIOT, Provoost van Parijs, die als ketter zou veroordeeld zijn in 1381. Voorts vergeten zij beide ook de afleiding van *Eidgenossen* niet.

Σ. en P. N. verwijzen naar den *Kunst- en Letterb.* van 1847, waar in een paar nummers wel een tiental verklaringen worden medegedeeld en zeldzame belezenheid op dit stuk onloochenbaar is. P. N. bezit een exemplaar van dien jaargang en stelt dat gaarne ter beschikking van J. C. K.]

Hugenoten. In de *Algemeene Vaderlandsche Letteroeffeningen*, A°. 1780, 1ste stuk, bl. 584, komt onder anderen het volgende voor (*):

» FR. HAFNERUS (in zijn *Theatro Salodurensi*, germanice, ed. A°. 1666, T. I. p. 451.) maakt gewag van een Fransch geschrift eener geestelijke dame te Genève, welke in dat geschrift op het jaar 1530, van deze partij sprekende, zegt, men noemt dezelve *Eugenot*, *c'est-à-dire en François*, *Bon Allié*, zoo veel als *Goede Bondgenoot.*"

Uit dit gezegde leidt HAFNERUS af, dat de Savoyaarden, het Hoogduitsche *Eydtgenosz*, in het Nederduitsch *Eedgenoot*, niet wel kunnende uitspreken, in stede van *Eydt*, *Eu*, en in plaats van *Genosz*, *Genot*, gezegd hebben; waardoor dan *Eydtgenosz* in hunne spraak verbasterd zij tot *Eugenot*. De reden, vervolgt hij, waarom die van Genève *Eydtgenosz* genoemd werden, zal geweest zijn, omdat zij toen verbonden waren met de *Eydtgenoszische* Staten van Bern en Freyburg. Van hier is het ook, dat deze Dame wat later op het jaar 1532, van deze verbindtenis gewagende, zegt, dat die van Genève besloten, zich te houden aan hunne *Alliance Eugenote*, dat zeggen wil, aan die verbindtenisse, welke zij als Eedgenooten aangegaan hadden. Gemerkt nu CALVIN meerendeels te Genève zijn onderwijs gegeven heeft, en zijne Leerlingen van daar in Frankrijk gekomen zijn, terwijl ook de Lyonsche kooplieden dikwerf door Genève toogen, zoo is er geen reden om te twijfelen, of de benaming *Huguenot* is oorspronkelijk uit het Hoogduitsche woord *Eydtgenosz*, hetwelk de Franschen in den aanvang niet verstaan of niet behoorlijk gadegeslagen hebben." enz.

. . ELSEVIER.

(*) *Museum Haganum Historico-Philologico-Theologicum*, IV., p. 1.

Proëdri (I.; bl. 320). Mijn antwoord op de vraag van PHILO-GRAMMATOS bevat de vermelding van een fragment uit de *Res publica Atheniensium* van ARISTOTELES, te vinden in *Fragmenta Historicorum Graecorum*, Vol. II., p. 112, edit. FIRMIN DIDOT. Paris 1848.

Πρόεδροι ἐκληροῦντο τῶν πρυτάνεων καθ᾽ἑκάστην πρυτανείαν (l. ἐκκλησίαν) εἷς ἐξ ἑκάστης φυλῆς πλὴν τῆς πρυτανευούσης, οἵτινες τὰ περὶ τὰς ἐκκλησίας διῴκουν. Ἐκαλοῦντο δὲ πρόεδροι, ἐπειδήπερ προήδρευον τῶν ἄλλων ἁπάντων. Πολλάκις δ᾽ἐστὶ τοὔνομα παρὰ τοῖς ῥήτορσιν, ὡς καὶ παρὰ Δημοσθένει ἐν τῷ κατ᾽Ἀνδροτίωνος καὶ Αἰσχίνῃ ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος. Ὅτι δ᾽ὁ καλούμενος ἐπιστάτης κληροῖ αὐτούς, εἴρηκεν Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ.

Dr. BOJESEN, *Handboek der Grieksche Antiquiteiten*, zegt over de πρόεδροι het volgende:

» Later vindt men nog daarenboven 9 andere πρόεδροι uit de verschillende phylae, als regelaars in de volksvergadering, en nevens hen eene φυλὴ προεδρεύουσα. Zonder bewilliging van deze voorzitters, kon er geene stemming plaats hebben: een regt voor welks uitoefening zij echter verantwoordelijk waren. Behalve de vermelde proëdri hebben eenigen 10 proëdri der φυλὴ πρυτανεύουσα aangenomen, welke gedurende 7 dagen het voorzitterschap hielden, en uit hun midden de epistaten kozen; maar dit heeft over het geheel weinig waarschijnlijkheid."

Zie ook G. F. SCHÖMANN, *Antiquitates juris publici Graecorum*, p. 217. C. A. C.

[Onloochenbaar schijnt het, dat men in den Atheenschen Raad der Vijfhonderd, behalve de negen Proëdri der niet-bestierende Phylen, er ook nog tien had ἐκ τῆς φυλῆς πρυτανευούσης, telkens voor zeven dagen bestemd de haar opgelegde taak in oefening te brengen; na welk verloop een ander tiental werd aangesteld voor gelijke tijdruimte, zoodat deze wisseling, viermaal herhaald in den geheelen duur der Prytanie, niemand der vijftigen voorbijging in de eer der op te dragen leiding. En van die tien proëdri had telken dage een ander het opperbeleid, wien het staatszegel, de sleutels der schatkist en die des archiefs waren toevertrouwd, en voorts even zoo goed de naam ἐπιστάτης gegeven was, als den aanvoerder der negen uit de niet-bestierende phylen. Duidelijk leeren wij dit van den Auctor *Argum. Orat.* DEMOSTHEN. *adv.* ANDROTIONEM, p. 590.

Ἀλλ᾽ἐπειδὴ πάλιν οἱ πεντήκοντα πολλοὶ ἦσαν εἰς τὸ ἄρχειν ἅμα, οἱ δέκα, κατὰ κλῆρον μιᾶς ἡμέρας τῶν ἑπτὰ, ὁμοίως δὲ ἕκαστος τῶν ἄλλων ἀπὸ κλήρου ἦρχε τὴν ἑαυτοῦ ἡμέραν, ἄχρις οὗ πληρωθῶσιν αἱ ἑπτὰ ἡμέραι. καὶ συνέβαινε τοῖς ἄρχουσι τρεῖς μὴ ἄρχειν. ἕκαστος δὲ ἄρχων ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐκαλεῖτο ἐπιστάτης. διά τί δὲ μίαν μόνην ἦρχεν; ἐπειδὴ αὐτὸς τὰς κλεῖς τῆς ἀκροπόλεως ἐπιστεύετο, καὶ πάντα τὰ χρήματα τῆς πόλεως. ἵν᾽ οὖν μὴ ἐρασθῇ τυραννίδος, διὰ τοῦτο μίαν ἡμέραν ἐποίουν αὐτὸν ἄρξαι. ἰστέον δ᾽, ὅτι οἱ μὲν πεντήκοντα ἐκαλοῦντο πρυτάνεις· οἱ δὲ δέκα πρόεδροι· ὁ δὲ εἷς ἐπιστάτης.

Hetzelfde is ook aangeteekend in Scholiis ad eamd. *Orat.* p. 595, ad *Orat.* DEMOSTHEN. *Timocrateam*, p. 104, ad *Orat.* AESCHINIS *Ctesiphonteam*, p. 765; voorts door ULPIANUS ad *Orat.* in MIDIAM, p. 320,

in *Etymologico Magno*, p. 364, en op meer andere plaatsen. Maar, bedriegen wij ons niet, dan blijkt ook genoegzaam die instelling der tien proëdri en van den epistates uit de leidende phyle, als men de woorden der oude schrijvers gadeslaat en onderling vergelijkt, waarmede zij, sprekende van de Volksvergadering, hen die aldaar tot den voorgang geroepen zijn te kennen plegen te geven. Immers daar wij, in den tijd althans vóór DEMOSTHENES, dit geheele werk (*ἐπιψηφίζειν, χρηματίζειν, ἐπερωτᾷν, ἐπιχειροτονίαν* of *διαχειροτονίαν διδόναι*) gemeenlijk den prytanen vinden toegeschreven, (zie THUCYD. VI, 14; PLATO, *Gorg.* p. 473 E. 474 A., 516 D. E.; ANTIPHON, *περὶ τ. χορ.* p. 790; ISOCRAT. *de Pace*, p. 237 [ed. WOLF. 1570] — PLUTARCH. *Aristid.* c. 3, gewaagt van een *πρόεδρος*) zoo treffen wij nogthans eenige plaatsen aan, waar, voor dezelfde handeling, de namen *πρυτάνεις* en *πρόεδροι* op zoodanige wijs worden afgewisseld, dat wij, om geene tegenspraak te veronderstellen, bezwaarlijk aan andere proëdri denken kunnen dan aan genomenen uit de prytanen, zelve alzoo prytanen zijnde en voor het vijftigtal opkomende, en mitsdien zeer juist met dien generieken term aan te duiden. Dus vinden wij bij XENOPHON, (*Memorab.* I, 1, 18, IV, 4, 2) SOCRATES epistates genoemd bij de stemming over de bevelhebbers van Arginusae; voorts zijn bedrijf als zoodanig tot de prytanen teruggebragt door denzelfden XENOPHON (*Hellen.* I, 7, 14 sq.) en door PLATO (*Apol. Socr.* p. 32 B.) maar tot de proëdren door AESCHINES, den schrijver der Socratische zamenspraak *Axiochus* (§ 12). — Dus — wat nog veel sterker is — zien wij bij DEMOSTHENES zelven, *Orat. in* MIDIAM, p. 517, de voordragt aan het volk (*τὸ χρηματίζειν*) als in éénen adem eerst den prytanen en daarna den proëdren toegekend: *τοὺς πρυτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν ἐν Διονύσου τῇ ὑστεραίᾳ ἐν Πανδίονι. ἐν δὲ ταύτῃ χρηματίζειν πρῶτον μὲν περὶ ἱερῶν· — ἐν δὲ ταύτῃ ἐπειδὰν χρηματίσωσιν οἱ πρόεδροι κ. τ. λ.* Dit nu is het, wat, met nog andere redenen, zeer vele geleerden tot de slotsom gebragt heeft, dat de prytanen, ten allen tijde belast met de uitschrijving, in de beste dagen der Atheensche democratie — immers tot omstreeks de CXIIde Olympiade — ook het geheele beleid der volksvergadering zullen uitgeoefend hebben, hetzij allen te zamen, hetzij, wat zoo veel waarschijnlijker is en beter met den aard der handeling overeenkomt, steeds door de tien uit hun midden aangewezene proëdri. De zaak is omstandig voorgesteld door DODWELL, *de Cyclis*, Sect. 40; LUZAC, *de epistatis ac proedr. Atheniensium*, achter zijne *Orat. de Socrate cive*, p. 92—123; SCHÖMANN, *de Comitiis Athen.*, p. 83 F.—90 G.; TITTMANN, *Darstell. d. Griech. Staatsverfassung.* p. 169—173. — In de later uitgegevene *Antiquitates juris publici Graecorum* (Gryphisw. 1838) heeft SCHÖMANN (§ 31, N. 4) het gevoelen van BÖCKH (*Corp. Inscr.* I, p. 130) aangenomen, die het bestier in de vergadering van de tien proëdri tribules op de negen non-tribules overgegaan rekent tusschen de CVIIIe en de CXIIe Olympiade, zich vooral grondende op eene uitdrukking van AESCHINES, *Orat. in* CTESIPH. p. 385, welke rede in laatstgemelde Olympiade voorgedragen werd. Want nog in de CVIe Olymp. mag het schijnen, te oordeelen naar een woord van DEMOSTHENES (*ἔστιν ὅστις ἂν, ἢ πρόεδρός ποτ' ἐπεψήφισεν, ἢ πρύτανις τούτων τι*; *Orat. in* TIMOCR. p. 749) als of beide klassen van proëdri gelijkelijk tot de meergenoemde taak geroepen waren. En als een der proëdri bij het stemmen voorzittende, vinden wij in dezelfde rede van DEMOSTHENES genoemd ARISTOCLES den *Myrrhinusiër*, buiten twijfel tot de prytanen gerekend, aangezien de *φυλὴ Πανδιονὶς* de toenmaals leidende was en de Myrrhinusiërs een deel daarvan uitmaakten. Met dergelijke zorg belast ontmoeten wij ook nog de prytanen in de CIXe Olympiade (zie DEMOSTH. *in* NEAER. p. 1375 extr.) maar sints dien tijd zoekt men te vergeefs naar eenig spoor hunner werkzaamheid bij de stemgeving, zoodat het geheele beleid der volksvergadering, vroeger hun, of liever den proëdren en epistates uit hun midden, toevertrouwd, thans voor goed op de negen proëdri non-tribules met hunnen epistates schijnt overgegaan, wier roeping tot deze taak nu ook volledig bewezen wordt door menigerlei getuigenis, vooral dat van ARISTOTELES bij HARPOCRATION s. v. *ἐπιστάτης* (zie ook POLLUX, VIII, 96; HARPOCRATION & PHOTIUS s.v. *πρόεδροι*; TELEPHUS PERGAMENUS ap. EUSTATH. ad *Odyss.* XVII, v. 455); die ook al veel vroeger eene soort van toezigt over het bestier der prytanen kunnen hebben uitgeoefend (zie TITTMANN, *Darstell.* p. 173); maar waaromtrent wij de gissing van C. F. HERMANN min aannemelijk achten, die (*Lehrb. d. Griech. Staatsalterthüm.* § 127, N. 9) hunne regtstreeksche, uitsluitende tusschenkomst bij de stemmingen niet later dagteekent dan het vermaarde Archontaat van EUCLIDES (Olymp. XCIV. j. 2).]

Verguld-zilveren kop voor Leycester (I.; bl. 320). WAGENAAR maakt in zijne *Vad. Hist.* VIII.; 173, niet alleen melding van dit geschenk, ter waarde van *f* 9000, door de Staten aan LEYCESTER vereerd, maar geeft tevens de bronnen op, waaruit hij geput heeft, te weten, de *Resolutiën der Staten van Holland en West-Vriesland.*

Deze *Resolutiën* niet overal voorhanden zijnde, deel ik daaruit het volgende mede:

6 *Oct.* 1586. De Staten gehoord hebbende 't rapport van haerl. Gedeputeerden, aengaende het juweel van de groote vergulde Koppe, die syne Exc. tot een vereeringh geschoncken soude mogen worden, ende verstaen hebbende den grooten arbeijd ende koste daerin ghebruyckt, ende dat aen deselve Koppe souden wesen ontrent 3000 guldens aen silver ende vergult, verstaende oock dat al sulcke groote stucken sonder peryckel des levens niet mogen worden vergult, ende dat by Meesters van andere juwelen, van kunstige juwelen, de twee delen voor de kunst ende arbeyt tegens het derdendeel dat de Materialen bedragen, genoten hebben; verstaende oock dat de voorn. vergulde Kop is soo singulieren juweel als in eenige omleggende Koninghryken soude mogen wesen, ende wesende een stuk daerby de diensten van Syn. Exc. in lange memorie sullen mogen gehouden worden; ende aenmerckende de Staten voorn. dat geen schoonder nochte heerlycker juweel aen syn Exc. geschoncken soude mogen worden, dat mede 't selve juweel voor 8000 ponden van X £ grooten niet soude moge werden gekocht, overmidts den langhduyrigen tydt die daeraen is ghewrocht, als *over* 18 *jaren* eerst begonst zynde, ende den arbeydt eenighsints daervan betaelt soude mogen worden dan met seer groote somme, hebben de Staten in aensieninge van dien, ende de goede gele-

gentheyt van de saecke, ende om Syn. Exc. in syn goedt voornemen ende diensten te *encourageren*, verklaert ende geresolveert, dat voor de voorn. Kop aengeboden sal worden 9000 ponden van X £ grooten, te betalen 3000 ponden gereedt ende d'andere 6000 ponden binnen twee halve jaren, t'elcken termyn de helft van dien, daer in begrepen de onkosten by den Meester van 't werck den *tydt van* 16 *weken*, sedert dat hy by Mr. PAULUS BUYS was beschreven, om met het voorn. juweel *in dese Landen te komen.*

Den 7. *October* is by GERRIT WILLEMSZ ende JAN LUCASZ, als Gecommitteerden van de Staten gerapporteert, dat sy luyden met de Mr. van 't voornoemde werck eyndelyck op de voorn. 9000 ponden waren geaccordeert, op de termijnen als vooren, midts hebbende ordonnantie op een seecker comptoir ende belofte van den ontfanger, de betalingen op de voorsz. termijnen precise te sullen doen, ende dat den voorn. Mr. daerin mede te maken ende t'accommoderen alsulcken wapen ende Inscriptie, benevens het wapen van hare Koningh. Majesteyt, ofte in plaets van de selve, als de Staten goetduncken sal.

9 *November* 1586. Is by twee van de Edelen ende één uyt elck van de Steden, syn Exc. gepresenteert het juweel van een vergulde Kop, dat tot een vereeringe van syn Exc. by de Staten was gekocht ende gedestineert.

Ofschoon dit antwoord de vraag niet volkomen oplost, ervaren wij er toch uit, dat de Kop buiten'slands moet zijn gemaakt, en dat de naam van den maker misschien te vinden zal zijn in *'s Lands Rekeningen*, te 's Hage aanwezig. .. ELSEVIER.

Het Kasteel Grunsfort (I.; bl. 320), of liever *Gronsfort*, is door de Heeren VAN LYNDEN, die het sedert lang reeds hadden bezeten, verbouwd, met uitgestrekte bosschen omgeven en door het aankoopen van verschillende landgoederen verrijkt. Geruimen tijd is het de verblijfplaats geweest van eenen Jezuïetischen priester, als bedienaar van de Katholyken te Wageningen, Rencum en andere plaatsen in de Veluwe, tot welk ampt naderhand is opgeklommen een priester van de Hollandsche geestelijkheid, PHILIPS DOEKSCHEERDER, gebòren te Emmerik. Zie *Hist. of Beschrijving van het Utrechtsche Bisdom;* Leyden 1719; III, bl. 142 en 143.

BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS.

Het Kasteel Grunsfort. Al wat er omtrent het kasteel, zoo veel ik weet, bekend is, kan men vinden in het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, D. IV. bl. 847, op het art. *Grensvoort*, en, in het *Aanhangsel* op dat werk, bl. 831. A. J. VAN DER AA.

Het Kasteel Grunsfort. De vrager zegt onjuist, dat van dit huis nog een stuk van een vierkant gebouw en met gras begroeide puinhoopen te zien zijn; het is geheel gesloopt. Oudtijds behoorde het tot de domeingoederen der Hertogen van Gelre. Hertog WILLEM van *Gulik*, die van 1372 tot 1402 regeerde, hield er dikwijls zijn verblijf. Hij genoot er meermalen het vermaak van de jagt, ontving er soms een bezoek van den Bisschop van Utrecht en ontbood er zijne Raden, om hem bij de regeling der landsaangelegenheden te dienen. Hertog ADOLF schonk Grunsfoort aan zijnen natuurlijken broeder JOHAN, om daarvan naar zijnen staat als bastaard te leven. Deze echter in 1478 den geestelijken stand aangenomen hebbende, en in het klooster van Mariendaal bij Arnhem gegaan zijnde, gaf Grunsfoort, voor eene lijfrente van 50 gulden, over aan KATHARINA van *Gelre*, die toen in naam der minderjarige en gevangen kinderen van haren kort te voren gesneuvelden broeder ADOLF, het landsbestuur op zich had genomen. Later schonk zij het huis aan den oudsten van JOHANS natuurlijke zonen, mede JOHAN genoemd, onder voorwaarde, dat het na diens dood komen zou aan REINIER, tweeden bastaardzoon van den Mariendaalschen kloosterbroeder. Deze REINIER kwam later, door huwelijk, in het bezit der heerlijkheid van Arssen, en zijne weduwe, Vrouwe van *Arssen*, verkocht Grunsfoort in 1537 aan Hertog KAREL van *Gelre*, zoodat het toen met het vorstelijk domein hereenigd was. Het huis geraakte daarna weder in handen van bijzondere personen, eerst uit het geslacht van LYNDEN, daarna uit dat van GOLTSTEIN, zoo als in den *Tegenwoordigen Staat van Gelderland*, bl. 516, te lezen is.

Dit zij voor het tegenwoordige genoeg ter beantwoording van FARMERSON's vraag: welligt zal in een der Provinciale Almanakken voor 1853, nader aan zijn verlangen voldaan, en tevens eene afbeelding van het huis gegeven worden, zoo als het zich voorheen vertoonde. I. A. N.

Het Kasteel Grunsfort. Als bijdrage ter beantwoording van deze vraag, zal welligt niet onbelangrijk zijn te vermelden, dat in eene *Copie* van het *Leenregister van Gelderland*, (afkomstig, zoo het schijnt, van de hand van Prof. BONDAM) ter bl. 272 wordt gewaagd van »*dat Huys to Gruensfoort*", waarmede was beleend »GERRIT VAN RYSWYK 1473, 1481, ARNT en AALBERT VAN LA WICK, *fratres*, by transport van GERRITS voorn: en van zyne Huisvrouw N. VAN HOEKELUM 1492. JOHAN VAN GELRE, *B.* Conventuaal te Mariendaal, draagt dit Leen over op de zoo evengenoemde broeders; hierop volgen REYNIER VAN GELRE, Heer tot Aarssen en zijne vrouw ALEYT SCHENK VAN NIJDEGGEN; DIRK VAN GELRE, erfgenaam van REYNIER, zijn vader; CATRYN VAN GELRE, huisvrouwe van GERRITS VAN

EYL; REYNIER STEPRAET, als erf zijner Moeder CATRYN; REYNIER VAN GELRE, Heer tot Aarssen, Erf zijns vaders DIEDERICK; voorts REYNIER VAN STEPRAET en daarna zijn zoon JOHAN, Heeren tot Doddendaal; SANDRINA VAN STEPRAET (» tuchtigt haar man ANTHONIS VAN LYNDEN, Heer to Cronenberg"); REYNIER en DIRK, zonen van JOHAN VAN STEPRAET, dragen het leen op aan CATRYNE VAN GELDER 1629", zijnde zij de laatste, die in het Leenregister vermeld wordt. V. D. N.

Vraagteekens.

» *Soth play quad play*". Welk lezer van de NOTES AND QUERIES (of moest ik niet liever zeggen van haren Neêrduitschen bondgenoot, DE NAVORSCHER?) kan het oorspronkelijk aanwijzen van het oude Vlaamsche [?] spreekwoord:

„Soth play quod play",

aangehaald door CHAUCER in zijn voorspel voor de *Cook's Tale?* Is er welligt een verhaal meê verbonden? PHILO-CHAUCER.

NOTES AND QUERIES; V.; 466.

———

Ondankbare kinderen wanneer in Athene gestraft. Volgens XENOPHON (*Apomnem.* II. cap. 2: 13.) straften de Atheners de ondankbaarheid van kinderen jegens hunne ouders. De vraag is, had ten dien aanzien ambtshalve toezigt plaats, of wachtte men eene aanklagt van wege de beleedigde personen af? J. M.

———

Zeeuwsche kunstschrijvers. Wie kan mij eenige voorname kunstschrijvers van vroegeren of lateren tijd opgeven, die *in de onderscheidene districten van Zeeland geboren zijn,* met opgaaf van tijd en plaats hunner geboorte? B.

———

Steven Dassevael. Wie kan mij eenige levensbijzonderheden opgeven van den Staatsman STEVEN DASSEVAEL, en bepaaldelijk ook de datums van zijne geboorte en zijn overlijden? B.

———

Willem V als Admiraal Generaal erkend in 1795. In het *Handelsblad* van 8 Januarij ll. lees ik: » Sedert TWENTS terugkomst uit Fransche krijgsgevangenschap in 1795, voerde hij op een der *oorlogschepen* bevel, *waarop het gezag van* WILLEM V *als Admiraal Generaal steeds werd erkend*". Nu is de vraag: welke schepen waren dit en waar was hunne ligplaats?

A. J. VAN DER AA.

———

Baunach. Is het schrale berigt dat N. G. VAN KAMPEN van dezen *Fries* geeft, als opsteller van den roman *Betje Huizing*, ook aan te vullen door een lezer van DE NAVORSCHER? In zijne *Geschiedenis der Nederl. Letteren en Wetenschappen*, III., 216, meldt hij niets anders van hem, als dat hij nog jong in Friesland is overleden. J. C. K.

Archieven van Ootmarsum, Oldenzaal, enz. De plunderzieke Bisschop van Munster, C. B. VAN GALEN, heeft bij zijn' bekenden inval in 1672, uit verschillende plaatsen, zoo als Ootmarsum, Oldenzaal en meer anderen, het Archief medegevoerd; weet ook iemand op te geven waar die stukken gebleven zijn en, zoo ja, of men de hoop mag voeden ze weêr te bekomen?

NAVORSCHERSGEZELSCHAP *te O.*

———

Twentsche landeweren. In sommige streken van Twente vindt men regelmatig opgeworpene aarden wallen, die men Landeweren heet; is ook iemand in staat ons te berigten, wanneer die zijn aangelegd, en bij welke oorlogen zij tot verdediging en verwering zijn gebezigd?

NAVORSCHERSGEZELSCHAP *te O.*

———

Berättelser ur Svenska Historien, till ungdomens Tjenst utgifven af A. Fryvell (*Stockholm*, 1835. vlg.). Ik ben in het bezit van 12 deeltjes van dit werk. Het laatste is gedrukt in 1843. Zou niet een der lezers van DE NAVORSCHER mij kunnen zeggen, of het al of niet is voortgezet?

Dr. RÖMER.

———

P. Quesnel: » Avis sincères aux Cathol. de Hollande". PASQUIER QUESNEL schreef in 't begin der 18de eeuw (?) een werkje, getiteld: *Les avis sincères aux Catholiques de Hollande.* Wat is er bekend van den inhoud en strekking?

P. H. T.

———

Krijtende en kriekende tienden. Zoo als bekend is, zijn onder de algemeene benaming van tienden (zie art. 796 van ons *Burgerlijk Wetboek*), de van ouds zoogenaamde *krijtende* en *kriekende* tienden, of die van jongen van beesten en van bijen-zwermen, niet begrepen. Ik wenschte wel te weten, welke de afleiding dezer twee benamingen zij, en waarin het onderscheid tusschen beiden bestaat?

FREDRIK.

———

Spelling van het woord Leyden. Gaarne zou ik vernemen waarom er in de spelling van dezen stadsnaam zoo veel gebrek aan overeenstemming wordt waargenomen, terwijl ik tevens, en met grond, aangetoond wilde zien, hoe men eigenlijk schrijven moet: Leyden, Leijden of Leiden? DE LETTERZETTER.

———

Overblijfselen van het voorvaderlijke heidendom; Alroentjes. In de provincie Groningen wordt meermalen door boerinnen, in het kabinet en bij het linnengoed, bewaard een zeer klein overgeërfd vrouwelijk beeldje, gewoonlijk *alroentje* genoemd, hetgeen voor haar een zinnebeeld is van voorspoed en rijkdom. Het is

klaarblijkelijk de Godin ALRUNA, in de Noordsche Mythologie genoeg bekend. Zijn er in ons vaderland nog elders sporen van bijgeloovigen eerbied voor vroegere Goden of Godinnen? J. R. *te L.*

Naamsoorsprong van Antwerpen. Op een stukje scheur-papier las ik eens: »Zij (de stad) schijnt haren naam *Antwerpen* (fr. *Anvers;* spaansch: *Amberez;*) te hebben afgeleid van de Ambivariten, die CAESAR tusschen de Schelde en Maas plaatste". — Wat denken HH. Navorschers hiervan?

NOTETUR NOMEN.

»*Bâtir des châteaux en Espagne*". Wat de beteekenis van *Kasteelen in de lucht bouwen* is, weet ik zeer goed, maar waarom de Franschen hiervoor zeggen: *Kasteelen in Spanje bouwen* (*Bâtir des châteaux en Espagne*), weet ik niet. Heeft dit gezegde misschien ook zijn' oorsprong te danken aan eenig voorval uit de oorlogen, die Frankrijk gevoerd heeft met Spanje? NOTETUR NOMEN.

Oor- of Hoofdijzer. Dit voorwerp, dat in vele onzer provinciën nog het voornaamste hoofdsieraad van het vrouwelijke geslacht, en wel bijzonderlijk van den dienstbaren en landelijken stand, uitmaakt, is gewoonlijk vervaardigd van goud of zilver, ook wel van koper, zeldzamer van blik. Hoe komt het dus aan den naam van *ijzer*, of zou dit ook veroorzaakt zijn, door dat men in vroegere eeuwen zich van ijzeren veren bediende om het haar bij elkaâr te houden, en deze, door het toenemen der weelde, eerst zijn veranderd in goud of zilver en langzamerhand, door uitbreiding, den tegenwoordigen vorm aangenomen hebben? J. T. D. H.

Saai. Wat is de oorzaak dat het woordje *saai* in den laatsten tijd zoo algemeen gebruikt wordt, om het minder aangename van iets aan te toonen, daar de wezenlijke beteekenis toch zoo geheel anders is? J. T. D. H.

Boerendienstverwisseling op Vrouwendag. Het is in vele streken van Noord-Holland een vast gebruik dat de *Boerenknechts* op den 2den Feb. verhuizen, dat is: hun diensttijd eindigt en begint altijd op Vrouwendag, even als zulks op diezelfde plaatsen met de *Boerenmeiden* plaats heeft op den tweeden Kersdag.

Wat mag toch wel tot dat gebruik aanleiding hebben gegeven en welken dag heeft men daarvoor elders gekozen? BOUMAN.

Boeren-Zaturdag. In de van ouds vermaarde *Erve* STICHTERS *Enkhuizer Almanak*, als ook in de *Alkmaarsche Almanak* van COSTER, vindt men telkens op den tweeden of derden Zaturdag van October de woorden: *Boeren-Zaturdag.* Ik zou wel willen weten, wat dat beteekent? BOUMAN.

»*Histoire de la République des Prov. Un.;* 1704". De ondergeteekende bezit een Fransch werk in vier deelen, getiteld: *Histoire de la République des Provinces Unies des Païs-bas, depuis son établissement jusques à la mort de* GUILLAUME III, *Roi de la Grande Bretagne* (*à la Haye, chez* JEAN VAN MILLINGE, *Marchand-Libraire sur la Cour*). Dit werk verscheen in 1704, in kl. 8°., door den plaatsnijder P. SLUYTER versierd met een afbeeldsel van Prins JOAN WILLEM FRISO, aan wien 't is opgedragen, en wordt voorafgegaan door een opmerkelijk vertoog (102 bladz. groot) over 't recht onzer voorvaderen tot het opvatten der wapenen tegen Spanje. Wie is de Schrijver van dit werk? G. K. H.ZN.

»*Zijn schaapjes op het droog hebben*". Is hierbij alleen aan eene verbastering te denken van de spreekwijze: *zijn scheepjes op het droog hebben*, in den zin van: *niet meer behoeven te varen om zijn fortuin te maken*, of moet men aan eenigen anderen uitleg van dit spreekwoord de voorkeur schenken? G. K. H.ZN.

Jan Rap en zijn maat; Jan Hagel. Hebben deze gezegden eenen geschiedkundigen oorsprong? Zoo ja, welken? W. T.

Momboirskamers. Was het doel der Momboirskamers hetzelfde als dat der Weeskamers? of anders, welke strekking hadden zij? waarvan is het woord *momboir* afgeleid, en welke beteekenis heeft het? W. T.

ManCCop In CooL. In de *Kronijk van den Klerk der Laage Landen bij de Zee*, in 1740 door F. VAN MIERIS uitgegeven, worden op bl. 230, ten einde het jaar 1351 uit te drukken, deze woorden gebruikt:

ManCCop In CooL.

Men vraagt of dit iets beteekent, behalve het jaartal MCCCLI? R. E.

Handwater. »Geen handwater bij iets hebben"; wat zou de juiste beteekenis van dit spreekwoord zijn? WEETGIERIG.

De Zwaan der Lutherschen. Hoe komen de Lutherschen aan het zinnebeeld van de zwaan? WEETGIERIG.

Portret van ....otius, Aet. 26, 1661. Is er iemand onder de HH. Navorschers, die mij kan zeggen van welken zeeheld het portret zoude kunnen zijn, waarop niets anders tot aanduiding staat dan:

Aetate 26. 1661. ....OTIUS, de voorletter of letters niet te lezen. Is er een zeeheld met zulk een naamsuitgang bekend? Voorts, op de tafel, de kaart van Spanje en de Barbarijsche Kust, waarop een wapen, zijnde drie staande zilveren halve manen op een azuur veld. Wiens blazoen kan dit zijn?

C. K.

Mozes met hoorns. Ik heb dikwijls in oude prentenbijbels MOZES afgebeeld gezien met twee hoorns op het hoofd. Hoe zijn de teekenaars aan dat denkbeeld gekomen, en kan het mogelijk eene aanduiding van de stralen zijn geweest des goddelijken lichts, waarin hij zich bevond op den berg? E. G.

De Marokkaansche vlag. Waarom voert Marokko eene groote (snijders) schaar in zijne vlag? E. G.

Jacques van Almonde. In de Rekening van Vere MS., mij, bij de bewerking der *Watergeuzen*, vriendelijk geleend door den Heer S. DE WIND, komt deze naam voor als van een der Kapiteins die te Vere werden bezoldigd. Ik heb hem nergens anders ontmoet, want wat VAN LEEUWEN geeft in zijn *Bat. Ill.* over het geslacht van *Almonde* of *Almmonde* — waar hij er twee opnoemt die den naam van JACOB voerden en die omstreeks 1572 en 73, de een ten minsten, geleefd hebben — helpt mij zeer weinig. Kan mij ook iemand iets van dezen JACQUES VAN ALMONDE berichten?

V. GR.

De Nestels van Anna van Oostenrijk. Wat is er waar van de historie der nestels van ANNA van *Oostenrijk* en den Hertog van *Buckingham?* DUMAS heeft in zijn dramatisch werk er zoo veel gebruik van gemaakt. NIZZA.

Gijsbertus Masius. Wie kan mij opgeven het juiste geslachtwapen van GIJSBERTUS MASIUS, vierden Bisschop van 's Hertogenbosch, wiens beeld levensgroot in albast op een verheven tombe van toetssteen, in het choor van de St. Janskerk aldaar gevonden wordt? Ik weet niet of het een gouden kruis is op een veld van sabel, of wel een kruis van sabel op een gouden veld. Mr. L. G. VERNÉE.

Alva te Brussel afgebeeld en gehekeld. Toen Hertog ALVA in Brussel woonde, teekende op zekeren nacht iemand een portret van hem en zette er onder (als ik het mij goed herinner):

Estne hic ALVARUS dux iam pius immo rudens?

Dit werd aangeplakt. Daags daarop vond men de afbeelding weêr en er stond onder: *Tollantur decimae et erit:*

Estne hic *Avarus* dux impius immordens?

Maar ook nu is de versregel niet zuiver. Wie kan mij opgeven hoe 't zijn moet en mij tevens den maker aanteekenen?

K. HEGMAN.

Portret van Mansfeldt. Ik heb een portret van ERNST Grave van *Mansfeldt*, waaronder staat zijn naam en titel: *Vrijheer tot Helderingen;* weet mij ook iemand te zeggen waar dit Helderingen gelegen is en wat het wapen van MANSFELDT geweest zij?

OLIVIER GODEFROI.

De Geus Fox. In de *Historia Martyrum Batavicorum* van PETRUS OPMEER, vind ik onder de Geuzen die te Enkhuizen binnen kwamen eenen FOX, *notae crudelitatis Frisonem cui quod claudus esset* LIGNIPEDI *inditum cognomen fuerat.* De man is mij tot nog toe onbekend gebleven. Misschien moet ik aan den Frieschen voornaam FOKKE, en dan aan FOKKE ABELS denken. Zie het aangehaalde boek, bl. 13. Voorts bl. 14 onder de *praedones* eenen AENO CAPITO, dien ik, bl. 145, wedervind als: *ab Hispanis strangulatus Ultrajecti.* Waarschijnlijk is dit: AENO CAPITO mede een bijnaam. OPMEER is vol van onnaauwkeurigheden, en hij kan zich zeer wel in deze namen hebben vergist, doch het zou mij aangenaam zijn, indien iemand mij daaromtrent op den weg kon helpen.

V. GR.

» *Om een haverklap*". Van waar is deze spreekwijze afkomstig? C. G. B.

Geen drenkelingen zonder Overheid op te halen. Overbekend, en nog onlangs las men er de noodlottige gevolgen van, overbekend is het dwaalbegrip van het volk, dat men een' drenkeling niet zonder behulp der Overheid mag op het drooge halen. Wat kan oorzaak zijn van dit wanbegrip? Bestonden er vroeger ook keuren, die daartoe aanleiding gaven?

G. L. K.

Het wapen der Compostell's en van Berk'en. In de *Beschrijving van Dordrecht* van M. BALEN, vindt men het wapen van het geslacht VAN BERK, voerende van goud, met een mij onbekend wapenstuk van sinopel; dit laatste bestaat uit vijf stersgewijs geplaatste, grasvormige, gekartelde (engrellé) bladen, in een gemeenschappelijk punt met een knopje vereenigd; in het wapen van het geslacht COMPOSTELL (N°. 98 van die op de *Wapenkaart der edele en aanzienlijke geslachten van Utrecht*), komt hetzelfde wapenstuk voor, met dat verschil, dat het slechts vier als St. Andrieskruis geplaatste stralen heeft. Wie weet mij deze wapenstukken te noemen?

RUITEN DRIE.

Aanteekeningen.

Verklaring van een Med. Doctor omtrent de verwonding van eenen hond. Welligt verdient het volgende stuk, naar het *oorspronkelijke* afgeschreven, om het zonderlinge der zaak, eene plaats in DE NAVORSCHER:

Op huyden den xixden Novembris A°. 1635 compareerde voor my ISRAEL JACOBSZ openbaar Notaris binnen Hoorn residerende by den hove van Hollandt geadmitteert in presentie van de nagenoemde getuygen, den E: PELGROM HERMANS HULLEMAN out chirurgus ende medecinae Doctor burger des vsz. Stadts my Notaris wel bekent ende verclaarde ten versoecke van den Ed. heer Mr. JOHAN VAN F...... Raat der vsz. Stadt, dat syn E. enige dagen te voren versocht synde om te visiteren ten huyse van denselven heere F...... een Conynhondetgen t welck syn Ed. seyde met een pistool geschoten te syn, bevonden dat de cogel van boven door de rechter achterloper geschoten synde na uytwysen vant lidtteycken gesact was met veel materie binnens beens ontrent de knie off het middellidt in opposito doch noch niet gedisponeert synde om te snyden, also den cogel alsdoen noch niet conde gevoelt werden, doch op gister weder geroepen synde met syn dienaar ende den cogel merckel. voelende, heeft den selven door syn knecht doen uyt snyden ende uyt nemen met instrumenten daar toe bequaam, ende geen brekinge off afmorsselinge vant gebeent vernomen hebbende, — oordeelt een gesneden cogel ende vermengt met coper te syn als aan de cogel selve te sien is. Tgene voorsz is verclaarde hy Dr. HULLEMAN alsulcx waar te syn, praesenterende t selven tot allen tyden des noot ende versocht synde breder gestant te doen. Ende versochte de voorsz. heer F...... van myn Notaris hier van gemaact te werden acte van attestatie na de beste forma. Gedaan tot hoorn ten huyse van syn Ed: in presentie van den eersamen JAN ROMBOUTSZ VAN HOGEN ende LUCAS TYDO inwoondende poorteren der vsz. Stadt getuygen van goeden gelove hier toe specialycken versocht, die de minute deses beneffens den comparant ende my Notaris voornoemt ondergeteyckent hebben. Actum tot hoorn ten dage ende jare als boven.

Quod attestor rogatus
ISRAËL JACOBZ
Nots publ.

***.

Een beurzensnijder in 1485. Om ouermits dat JAN MATHYS, gheboren van Haerlem, als hy bekent heeft, ghesneden te hebben eenighe buydelen te weten: binnen Haerlem eenen buydel dairin was XX St., ende noch aldair eenen buydel dairin was X St.

Item tot Amsterdam eenen buydel dairin was XXX St.

Item tot Leyden eenen buydel dairin was XX St.

Item tot Rotterdam mit een geselle een buydel dairin was VI Ryns. guld., dair JAN voirs. hier van tot synen deele of hadde LV placken.

Item tot Haerlem ghesneden twie Carolen Vyftiger, dair hy of hadde XX St.

Welke saeken JAN voirs. bekent heeft voir scepenen dit ghedaen te hebben, ende want JAN voirs. jonck is en gelooft heeft hem grotelike te beteren ende hem dese saeken ende dierghelicken te hoeden ende te wachten, ende ghenadelyc ghebeden den Gherechte om gracie, soe hebben hem t Gherecht in gracien ghenomen van syne lyue. Ende want dit sonder correxie ende beteringe niet en behoirt doir te gaen, noch onghecorrigiert te bliuen, soe sel JAN voirs. hiervoir op die Kake staen, tot dat die clocke xij slaet.

Ende alsdan sel JAN voirs. in een mande ghehangen worde, aen die wyncraen ouer 't water, dairoff dat hy hem seluen lossenen sel. Ende hem dairoff ghelost hebbende, soe sel JAN voirs. op zyn lyff terstondt wt der stede van Leyden gaen en morgen wt Rynlant, wten Hage en wt Hage-Ambocht en dair wt blyuen XI jair lanck op zyn lyff.

(*Correxie-boek van Leyden.*).

.. ELSEVIER.

Cornelis van Overstege Willemsz. In BALEN, *Beschrijving der stad Dordrecht*, wordt VAN OVERSTEGE (bl. 221) vermeld als »*een scherp-zinnig Rym-schryver*" en is onder zijn aldaar voorkomend afbeeldsel, het volgende rijm te lezen:

„*Heer* OVERSTEGE *hier: die om kort-scherpe taal,*
„*in Holland werdt benaamt den tweden* MARTIAAL".
A°. 1662. A. v. NISPEN J. C.

In een exemplaar van deze beschrijving staat onder dit vers, met eene hand welke uit het laatst der XVIIde eeuw schijnt, het volgende geschreven:

„*Set ghy dit hier Flateur; voor ernst off tot spot,*
„ *Want die en was niet wys, maer omtrent drie quart . . .*
„ *Off wilt ghy wyse lien die ghy hier stelt bespotten,*
„*Soo dient ghy oock gestelt, by meer andere . . . . . .*

De aangestipte woorden zullen wel »*zot*" en »*zotten*" moeten beteekenen. ***.

Opgave der werken van J. H. van der Palm aangevuld. Bij de geschriften van J. H. VAN DER PALM, opgegeven in het *Leven en Karakter van* JOHANNES HENRICUS VAN DER PALM, *geschetst door* NICOLAAS BEETS; *Te Leyden by* D. DU MORTIER *en Zoon*, 1842, kan nog gevoegd worden het dichtstuk, getiteld: *Aan*

het genootschap van wapenhandel, onder de zinspreuk pro aris et focis, *te Delfshaven, toen hetzelve een vaendel en twee koperen trommen ten geschenke ontving.* (22 Sept. 1785). Te vinden in de *Hollandsche historische courant van* 27 *September* 1785, N°. 116, en ook afzonderlijk uitgegeven met twee gedichten van K. VAN DER PALM en G. J. LONCQ, op dezelfde gelegenheid. J. C. D.

Vragen.

Sibylle van Griethuysen. Lucretia van Trello. Van SIBYLLE VAN GRIETHUYSEN vind ik bij WITSEN GEYSBEEK niets anders dan den naam; wie weet iets meer van haar? welk Latijnsch werk van HUYGENS heeft zij „'t Roomsche Masker afgetogen"? (HUYGENS, *Korenbloemen*, III. 287.).

Ook zoude ik gaarne eenige levensbijzonderheden weten van LUCRETIA VAN TRELLO, „het Delfs Puyck der onversleten vrouwen", op wie HUYGENS het volgende Grafschrift maakte:

Ick weet niet ofs' hier light, LUCRETIA, die waerde:
De geest gaet niet ter aerde;
En sy is niet als geest
Van kinds been af geweest.

(*Korenbloemen*, IV. bl. 89), benevens nog een negental anderen, waarvan er een aldus eindigt:

Die niet en weet wie 't was, die langh soo heeft geheeten
En is 't niet waerd te weten.

Ik hoop, dat HH. Navorschers deze regels niet op mij zullen toepassen.

Kan men mij ook *met zekerheid* zeggen of HUYGENS aan haar zijn *Oogen-Troost* opgedragen heeft?

N. P. BIBLIOPHILUS.

Hoezee. Van waar komt de oudvaderlandsche kreet: *Hoezee?* Dit woord, op zich zelven beschouwd, beteekent niets, en ik heb hier te lande nergens er den oorsprong van kunnen ontdekken. Intusschen is mij door een' aanzienlijk en zeer geloofwaardig persoon verzekerd, dat men op Java nooit de kreet *Hoezee!* maar van *Houzee!* aanheft, en dat door deskundigen aldaar beweerd wordt, dat die kreet dagteekent van de Spaansche tijden, en wel van den zeeslag op de Zuiderzee tegen BOSSU, toen vele bewoners der omliggende plaatsen op de dijken verzameld waren, en de strijdenden door woorden en gebaarden tot dapperheid aanmoedigden. Dezen zouden toen aan hunne moedige landgenooten hebben toegeroepen: *Hou zee!* dat is, van land af, in het ruime sop, naar den vijand; welk *Hou zee!* naderhand in *Hoezee* zou verbasterd zijn. De omstandigheid, dat het voornamelijk Noordhollanders geweest zijn, die zich het eerst naar Oostindiën begaven, kan bewerkt hebben, dat het oorspronkelijke *Hou zee*, en deze overlevering, die geenszins van waarschijnlijkheid ontbloot is, aldaar bewaard is gebleven. Jonkhr. Mr. J. C. DE JONGE, *Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen*, D. III. St. I. bl. 283. J. SCHREUDER.

Loen. In een onuitgegeven zinnespel van eene der Amsterdamsche Rederijkerkamers (16de eeuw), dat ten opschrift draagt: *een spul van sinnen van den siecke stadt ende is lanck achtien hondert ende vijven twintick regelen*, waarschijnlijk (volgens bijschrift van P. C. HOOFT) „gemaeckt ten tijde van Mr. HENRIK „DIRXZOON: als hij en zijnsgelijken hun voordeel de„den met ujtvoeren van kooren; 't welk hem ook in „rechte te last gelejdt is", — in dat voor Amsterdams geschiedenis zeer belangrijk zinnespel komt *loen*, vs. 273, voor als scheldwoord. *Hypocrisie* zegt:

Wat besmet is met Luterije
Van dier partije|| willense haer voor behoen:
Daerom ist dat haer overste dit doen.
Eij sotte *loen!* || hierom houwense dees maniere.

Mijn vraag is: of *loen* ook elders in zulk een zin voorkomt en wat het beteekent? CONSTANTER.

„*Vergt*" *of* „*vergde*". De kennis van de beteekenis der namen van onze vaderlandsche steden, dorpen en gehuchten kan van historisch belang zijn. Hetzelfde geldt, dunkt mij, die van de namen der landerijen ten platten lande. Menig feit, nu vergeten, zou dan vermoedelijk der vergetelheid ontrukt zijn. Ook zou men buiten twijfel met de vroegere gesteldheid des lands beter bekend zijn. De begeerte naar het laatstgenoemde noopt mij tot de vraag: wat beteekent *vergt* of *vergde?* Meer dan één stuk lands in deze streken draagt dien naam. En dat hij eene beteekenis hebben moet, blijkt daaruit, dat hij niet uitsluitend als eigennaam voorkomt. Onder anderen vind ik in de laatste papieren van de Abdy van *Marienweerd* in HS., dat zij als tijns trok 2 gld. 1 braspenn. 1 pond was „uit een hofstad met een *verchde*".

Dr. RÖMER.

Uitvinder van den watermolen. Op bl. 267 van *Het Nederlandsch Leesboek* (uitgegeven bij BLUSSÉ en VAN BRAAM, zonder jaartal), lees ik: „Zelfs de uitvinder van den ploeg is immers onbekend! Zoo blijft ook voor ons verborgen, wie de uitvinder der watermolens zij geweest, die toch een *Nederlander* moet zijn; want het denkbeeld om dergelijke molens te maken, was, zoo veel wij weten, in de 15de eeuw bij geene vreemde natien opgekomen, en konden derhalve onze landgenooten bij de uitheemschen daarvan geen ontwerp of voorbeeld ter navolging vinden." — Weet misschien ook een der HH. Navorschers wat den schrijver van bovengenoemd werkje onbekend was? NOTETUR NOMEN.

Oudvaderlandsche wetsbepalingen omtrent weeskinderen. In een boekje, getiteld: *Rapport van de Burger-Commissie der stad Deventer, betreffende de ingeleverde bezwaren der Burgerij, overgegeven aan de Commissie uit Raad en Meente* [sic] *den* 6 *Januarij* 1786, *gedrukt bij* GERRIT BROUWER, 1786;

wordt onder meer verzocht, L. N°. 11.: „Dat „voortaan niet meer de Kinders, die hunne Ouders „verloren hebben, mogen komen ten laste van de „Eigenaren van het huis waarin die Ouders gewoond „hebben." —

Welligt zou iemand mij in DE NAVORSCHER kunnen vermelden, of er in ons vaderland meer *dergelijke* bepalingen bestaan hebben, welke van de goede zorg onzer voorvaderen voor den armen wees getuigden. 𝔖.

Het Pinksterbloem-zingen. De Heer P. H. WITKAMP zegt in zijn *Handboekje der Aardrijkskunde van Noord-Holland*, „dat het Pinksterbloem-zingen te Schermerhorn zeer lang heeft stand gehouden". Ook nog heden ten dage is dit gebruik op vele Noord-Hollandsche plaatsen bewaard gebleven, want onder anderen in de Beemster en te Purmerende gaan de weeskinderen, als de Pinksterweek is aangebroken, langs de huizen rond om te zingen; terwijl een jongen en een meisje van den troep, in het wit gekleed en met bloemen versierd, voorop treden, hebbende de jongen een met bloemen omwonden staf, en het meisje een evenzoo opgetooiden beker in de hand.

Heeft iets dergelijks ook in andere Provinciën plaats, en van waar nam het zijn oorsprong?

BOUMAN.

Moordaanslag door O. Keye, N. Stocram en A. Rhenanus in 't huis van Commandeur Langendyck. Voor mij ligt eene plaat van eenen moordaanslag tegen Nederlanders in hunne Oost- of West-Indische Koloniën, omstreeks het midden der 17de eeuw. Het kwarto blad is in tweeën gedeeld. Van boven ziet men, op een' heuvel, het huis van den Commandeur LANGENDYCK, en ettelijke andere woningen, door palmboomen omringd. Terzijde een breed water en drie schepen van oorlog of koopvaardij. Moordenaars, althans 13 in getal, beklimmen de woning des Commandeurs. Van onder is in eene kamer de moordaanslag afgebeeld, die hier een „*Baron* DOUNILY" geldt en door zekere OTTO KEYE en NICOLAS STOCRAM wordt aangevoerd. Terzijde zijn de afbeeldingen van OTTO KEYE en ADOLPHUS RHENANUS, met den naam van *moordenaars* aangeduid. In het bovenste tafereel wordt deze RHENANUS door zekere moedige vrouw, DEBORA GERBIER geheeten, ter aarde geworpen en hem het rapier ontweldigd. Waar toch behoort dit feit te huis? En uit welk werk mag het zijn? De gravure is, dunkt mij, door NATALIS, van wien ik meer heb.

B. N. *te L.*

P. van Ray, J. van Gorcum (ook van Broechem). De Heerlijkheid Bruchem. Onder de eerste Nederlanders, die in Oost-Indië eene voorname rol speelden, komen o. a. bij VALENTYN, V.; bl. 421—491, voor: PIETER VAN RAY, JAN VAN GORCUM enz., die in 't fort Jacatra bevel voerden, en het moedig tegen Indiaan en Engelschman verdedigden. Volgens hetgeen aldaar bl. 457 wordt gemeld, zijn *zij* en geenszins VAN DEN BROEKE of KOEN, die toen afwezig was, als de eigenlijke stichters van *Batavia* te beschouwen.

Is er van deze personen niets meer bekend, dan hetgeen bij VALENTYN voorkomt?

J. VAN GORCUM was daarna Landvoogd van *Amboina*, en vervolgens der Molukken, in welke laatste betrekking hij ook onder den naam van VAN BROECHEM verschijnt, naar de Heerlijkheid Bruchem, in den Bommeler Waard, die hem toebehoorde.

In het *Aardrijkskundig Woordenboek* van den Heer VAN DER AA worden slechts de eerste bezitters dezer Heerlijkheid opgegeven. Later is zij aan het geslacht TIMMERMAN gekomen, en in 1708 is er een SAMUEL TIMMERMAN Heer van geweest.

Iets meer van bovengenoemden persoon of van gezegde Heerlijkheid te vernemen, zoude mij zeer aangenaam zijn.

C. K.

Laarsvormig drinkglas. Aarden kruik met aangezigt en wapens. Onder de bij mij berustende glazen, bekers enz., bevinden zich:

I. Een wit glas, van geene zeer fijne stof, (hoog 13, bovenaan wijd 8, de voet lang $9^1/_2$ Ned. duim.) in de gedaante van eene laars, met eene soort van spoor er aan, zoo als hier is afgemaald (*).

Alhoewel niet grof bewerkt, toont echter zoo de uitvoering, als de stof, waaruit het bestaat, en de gegraveerde bovenrand, dat het van oude dagteekening is, en ik vind het nergens afgebeeld of beschreven.

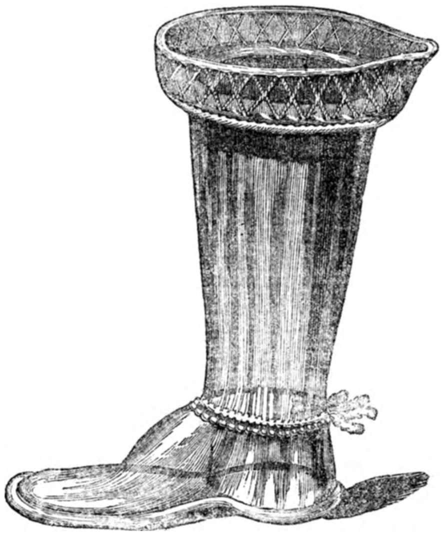

II. Een grof aarden verglaasd kannetje of kruikje van bruine kleur, met witte stippen of vlekjes, den 20sten Februarij dezes jaars, tien Rhynl. voeten onder de fondamenten van eenen kelder in een oud, nu afgebroken, huis te Medemblik gevonden. Het heeft den vorm, welken de nevensgaande teekening aanduidt, is 22 Ned. duim hoog en 13 Ned. duim in middellijn. Eene geringe beschadiging aan het oor bewijst mij, dat het uit eene blaauwachtige klei is vervaardigd. Op deze kruik bespeurt men drie médaillons en daarin wapenschilden, zonder jaartal, hoog ongeveer 7 en breed 5 Ned. duimen, allen aan elkander gelijk, doch ruw bewerkt, terwijl zich voor aan den hals een gezigt met vreesselijken grooten baard vertoont.

(*) We zijn verpligt bij deze gelegenheid op te merken, dat zulke houtsneden als de bovenstaande slechts bij uitzondering in DE NAVORSCHER zullen voorkomen, daar van hen, die in hun belang er op gesteld zijn, dat zij worden vervaardigd en medegedeeld, ook het bedrag der onkosten moet worden gevorderd, welke die afbeelding met zich sleept.

Aanm. v. h. Bestuur.

Kan een der Heeren Navorschers mij ook zeggen:
1°. Of het glas eenige oudheidkundige waarde heeft, dan wel of het tot de zoogenaamde *fantaisie-glazen* behoort? en

2°. Van wien het wapenschild en het beeld op het kannetje of kruikje voorkomende zijn kan; of er eenige Antiquarische waarde aan verbonden is, en of het kan behooren tot de soort, waarvan wij lezen bij LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Oud Hollands Vriendschap*, bl. 105 en volgende, waar hij, over de flapkannen sprekende, zegt: „Veel, zeer vele byzonderheden, zoo in formaat als gebruik, en schertseryen zelfs zyn er van de flapkannen bekend, te veel om te melden. Men heeft er met ringen en aanhangende wapens of medaillons met afbeeldingen en spreuken. Zoo heb ik er een bezeten, die uit myne verzameling van oudheden verkocht is voor *f* 5: 5, waaraan vier ringen waren met aanhangende beeldtenissen van JAN CALVYN, gemaakt op de scherts:

„JOANNES CALVINIS
Gaat daar de beste win is
Haaltze (*betaaltze*) *zeg dat ze voor min is*".

„Dit echter in 't welnemen, is het zeker een blyk dat dergelyke kannen en flappen, zoo wel tot zinnebeeldige beteekenissen als vriendschappelyke betrekkingen en scherts gediend hebben, als daarna de glazen pokalen en zilveren drinkschalen enz."

„Wat nu de figuur van zulke flapkannen betreft; de algemeenste waren meestal van een langwerpige gedaante pieramieds gewyze, overal gemeen, maar wierden ook wel tot aandenken van vriendschappelyk Bontgenootschap van sommige heerlykheden en steden, met derzelver wapens, der steden namen daarop gebruikt".

„Voorts zijn er by oude familiën, landzaten, als nog verscheiden van allerlei maaksel bekend, te veel om er hier in uit te weiden; men vergenoege zich dan met dat afbeeldsel, dat den naam draagt, *Stede Vriendschap*, 't welk doch de beteekenis in der daad is". Mr. L. G. VERNÉE.

Amsterdamsche nakomelingen van Ambroise Paré. In de *Lien*, *Journal des Églises réformées de France*, 21 Feb. 1852, wordt melding gemaakt van afstammelingen van AMBROISE PARÉ, welke zich, ten tijde van de herroeping van het Edikt van Nantes, in Holland zouden gevestigd hebben, terwijl beweerd wordt dat in 1830 boven de deur van een huis te Amsterdam nog te lezen stond:

HABITATION DES DESCENDANTS D'AMBROISE PARÉ.

Is iemand met zulk een huis bekend geweest en, zoo ja, bestaat het nog? Zijn er nog in Amsterdam nakomelingen van den „vader der fransche chirurgie?" In *Frankrijk* is zijn geslacht met RENÉE JULIENNE AMBROISE PARÉ, onlangs te Laval overleden, uitgestorven. SABACCO.

Arnoud van Halen's „Pan Poëticon". De Heer ARNOUD VAN HALEN te *Amsterdam*, zelf uit liefhebberij teekenaar, schilder, boetseerder en graveerder in zwarte kunst, begon, in 't laatst der 17de eeuw, eene verzameling aan te leggen van door hem of door anderen geschilderde en geteekende afbeeldsels der voornaamste Nederlandsche dichters en dichteressen. In 1719 was het getal dier konterfeitsels reeds tot 200 geklommen, zoodat zij aan LAMB. BIDLOO aanleiding gaven tot eene dichterlijke beschrijving, welke hij verschijnen deed onder den titel van: *Pan Poëticon Batavum* etc., in 1720 te Amst. bij A. VAN DAMME in 4°. Na VAN HALEN's dood kwam de verzameling door aankoop voor eene aanzienlijke som, in handen van MICHIEL DE ROODE, die haar vermeerderde met 111 afbeeldingen. Hij legde tevens een stamboek aan waarin de meeste van die portretten, door de voornaamste poeëten van zijnen tijd (1732), met lofdichten en bijschriften vereerd werden. Dit stamboek werd, ten jare 1773, in 8°. onder den naam van *Pan Poëticon verheerlijkt* enz., door 't dichterlijk Genootschap: *Kunst wordt door arbeid verkregen*, te *Leyden* in 't licht gegeven. Na DE ROODE's dood bleef het kabinet eenige jaren gesloten, daar het, bij openbare veiling, de bepaalde som niet kon opbrengen. Nu geraakte het in het bezit van een zijner bloedverwanten, den Heer ARNOUD DE JONGH, wiens spoedige dood belette, dat het aanmerkelijk vermeerderd werd: want slechts 3 portretten zijn er door hem bijgevoegd, en eenige beschadigde verbeterd. Daarop kwam het in handen van 't reeds genoemde Genootschap — wanneer vind ik niet vermeld — dat geene kosten spaarde om het te verfraaijen en te vervolledigen, ook met gegraveerde portretten, die weldra tot een aanzienlijk getal opklommen. Het Genootschap, evengemeld, heeft zich later, met naamverlies, opgelost in andere maatschappijën; maar, wat er nu van dat *Pan Poëticon* geworden is, bleef mij tot nog toe onbekend, en ik wend mij tot DE NAVORSCHER, of die ook soms in staat is mij daaromtrent in te lichten? J. C. K.

Algernon Sydney. De ondergeteekende is voornemens eene levensbeschrijving van ALGERNON SYDNEY uit te geven, waartoe hij de bouwstoffen verzamelen gaat. Een groot gedeelte nu van dat leven is op het vaste land en bijzonder in Holland doorgebragt; maar, omtrent zijn verblijf in die gewesten moet nog veel onzekers worden opgeklaard, en sommige zaken daarbinnen voorgevallen zijn waarschijnlijk verkeerd voorgesteld. Het zal echter wel mogelijk zijn dat men tot eene betere kennis, dan wij nu van hem bezitten, gerake, want over een' man van geboorte, levendige inborst, en groote bekwaamheid als ALGERNON SYDNEY zullen de vele brieven en aanteekeningen van zijne tijdgenooten wel niet hebben gezwegen. Zonder twijfel zijn er in de gelijktijdige fransche, italiaansche, duitsche en hollandsche letterkunde anekdoten en karaktertrekken op te sporen, die hem kenmerken. Maar hij, die alleen zulk eenen hoop van boeken moet opslaan, kan zich nooit in de zekerheid verheugen, dat hij niets voorbij ziet. Anderen *Navorschers*, voor zichzelven arbeidende, kunnen evenwel aanteekeningen en gedenkschriften ontmoet zijn, voor Opsteller dezes van het grootste gewigt. Mag hij dezulken, voor zooveel Nederland betreft, verzoeken, hem de boekwerken, waarin de voor hem gewenschte berigten vervat zijn, door Bestuurderen van DE NAVORSCHER of aan zijn adres (84. *St. John's Wood Terrace*, London) op te geven, of althans het voor hem belangrijke daaruit meê te deelen?

HEPWORTH DIXON.

NOTES AND QUERIES; V.; 318.

Jan Appel. Weet ook iemand mij inlichtingen te geven omtrent den kunstschilder JAN APPEL, die te Amsterdam moet geboren zijn en den 7den Mei 1737 overleed? A. J. VAN DER AA.

„*Een Schipper en een Konstabelsmaat*". Onder dezen titel wordt door J. UYTTERHAGE in het Tijdschrift *Nederland* (Aflev. IV.) een verhaal geleverd, dat de bekende bijzonderheid behelst, uit de tweede reis van den Gouverneur-Generaal KOEN naar Indië, toen hij, als Konstabelsmaat vermomd, door een barschen Schipper verhinderd werd zich ter gelegener tijd te doen kennen. Van dien Schipper zegt bovengenoemde opsteller: „Zijn naam [het is eenigzins onzeker of hier zijn geslachts- of doopnaam wordt bedoeld] was MATTHEUS". CENTEN, in zijne aanteekeningen op VELIUS, *Chronijk van Hoorn*, deelt ook, ter bl. 664—

667, op getuigenis van VALENTYN en anderen, dit voorval mede, terwijl hij aldaar, bl. 617, als „Hoofdman of Schipper op het schip de *Gallias* (lees: *Galeas*) *van Hoorn*, REIJER JANSZOON PALSROK" noemt. Zijn nu door den schrijver der Novelle andere bronnen gebezigd, of heeft hij, uit onbekendheid met VELIUS, onwillekeurig in het Tijdschrift *Nederland* eene onjuistheid geplaatst en moeten wij, hetgene hij verder van de onbekwaamheid van zijn' TEEUWIS en voorts over hem en diens vader meldt, daar ook onder rangschikken? Gaarne zag ik dit opgelost.

J. UYTHOORN.

Antwoorden.

Aardbeving in de Vogelenzang en omstreken (I.; bl. 11, 259). Op den 24sten Mei, des morgens eenige minuten over half elf, gevoelde men in de Vogelenzang en omstreken eene vrij hevige aardschudding, uit drie schokken bestaande, gepaard met een donderend geraas. De lucht was betrokken, de wind W. Z. W., de thermometer teekende 56° en in den barometer was geene verandering te bespeuren. Het vee in de weide bleef rustig voortgrazen. Kort daarna is het weder eenigzins opgehelderd, de wind stak op, doch bleef uit dezelfde streek doorwaaijen.

Des morgens van den 25sten, omstreeks half vier, is door sommige lieden wederom eene schudding waargenomen.

In het jaar 1850, gevoelden de bewoners dezer streken, op den 9den en 11den Sept. en den 19den en 22sten Dec. dergelijke schuddingen, waarbij nagenoeg dezelfde omstandigheden plaats grepen.

In DE NAVORSCHER van 1851 werd van deze aardschuddingen, welke ook in Hillegom, Bennebroek, de Glip, Heemstede, Haarlem enz. gevoeld waren, melding gemaakt en het gevoelen der geleerden daaromtrent ingeroepen, hetgeen, zoo ver ik weet, zonder gunstigen uitslag is gebleven (*).

Het gebeurde zou welligt in vergetelheid zijn geraakt, indien hetzelfde geval dezer dagen niet wederom had plaats gegrepen. Steller dezes acht het wel der moeite waardig, thans hier op terug te komen en den wensch te uiten, dat deskundigen hierover hun gevoelen mogen mededeelen; terwijl DE NAVORSCHER hem tot dat einde allezins geschikt toeschijnt.

Zonder echter mijn oordeel hieromtrent voor geldend te willen doen doorgaan, ben ik echter zoo vrij de volgende opmerkingen te maken.

1°. Alle de waargenomen schuddingen hebben plaats gehad 1 à 2 uren vóór hoog water en, voor zoo ver de gewaarwordingen anderen en mij niet bedrogen hebben, in de rigting van het W. N. W. naar het O. Z. O.

2°. Bij geene heeft men die voorteekenen in de natuur, bij menschen noch dieren bespeurd, waarvan de beschrijvingen van plaats gehad hebbende aardbevingen melding maken.

3°. Vóór het jaar 1850, heeft men, in deze streken, nimmer eene dergelijke schudding waargenomen.

4°. In de gemeente Bennebroek en omstreken, zijn de meeste wellen, sedert de droogmaking van het Haarlemmermeer nagenoeg zonder water.

Bovenstaande opmerkingen te zamen vattende, zie ik mij genoopt te vragen:

1°. Waren de plaats gehad hebbende schuddingen het gevolg eener *aardbeving* of kan de droogmaking van het Haarlemmermeer hier van de oorzaak zijn?

2°. Kan dit meer met onderaardsche kanalen in verband staan die, terwijl de waterspiegel door de aanhoudende stoomkracht steeds afneemt, de vrije strooming missende, met geweld eenen doortogt zoeken of zich naar elders verplaatsen? Heeft daardoor eene nederploffing van veenlagen plaats of wel is het eene schulpenlaag of zijn het andere aardlagen, welke tengevolge van het gemis van water, zich trachten te verplaatsen, rijzen of dalen en daardoor eene golving in den grond veroorzaken?

3°. Indien dit gevoelen wordt aangenomen, in hoeverre is er dan gevaar te duchten voor de bewoners dezer streken, met het instorten van gebouwen en dergelijke?

Mogt ik in mijne zienswijze dwalen, dan zal het mij hoogst aangenaam zijn, door middel van dit Tijdschrift eenige teregtwijzing te ontvangen. A. J. L. LEMPE.

(*) De stukken betrekkelijk den merkwaardigen aardschok in 1850, den eersten van de reeks hierboven genoemd, zijn op *verzoek* aan de *Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen* ter hand gesteld. Zij konden reeds in het voorjaar van 1851 openbaar zijn gemaakt. *Aanm. v. h. Bestuur.*

Raadsel van Alcuin (I.; bl. 20, 41). *Ra, ra wat is dat?* — De man nam van een ander 8 vingers in de hand, hij liet er 7 glippen, met de zijne bleven er dus 6 over. Zoo legt het een oude schooljongen uit. C. & A.

Sanchoniathon (I.; bl. 54, 140; II.; 31). Van de vertaling, of liever verhaspeling door HERENNIUS PHILO, bestaat eene Hoogduitsche overzetting, Lubeck, 1837, 8°. Ook de Engelsche van CUMBERLAND is in 't Hoogd. uitgegeven door J. P. CASSELL, Maagdenburg, 1755, 8°.

De beste uitgaaf van den Griekschen tekst, is van J. C. ORELLI, Leipz., 1826. J. M.

Gapers (II.; bl. 63, 128). Omtrent de Gapers voor de winkels der apothekers en drogisten, meen ik nog te mogen verwijzen naar het min bekende, zelfs zeldzame werkje van G. VAN HASSELT, *Over de eerste Vaderlandsche klugtspelen*, Utrecht, 1780. Men zal daar,

bl. 14 en 15, vinden, wat onder anderen tot weêrlegging van het gestelde door B. J. A. M. dienen kan. N.

Nederlanders in Zweden; Jacob van Dijck (I.; bl. 67, 113, 114, 202, 229). Onder de Nederlanders die zich in *Zweden* verdienstelijk gemaakt hebben, vergete men niet te noemen den geleerden JANUS RUTGERSIUS en diens begunstiger, Mr. JACOB VAN DIJCK. Vooral aan den laatsten heeft *Zweden* groote verpligting. Over den eersten is veel in de Nederlandsche Woordenboeken en elders te boek gesteld, dat stof zou kunnen opleveren voor eene naauwkeurige levensbeschrijving. De laatste is minder bekend, waarom wij het niet onbelangrijk geacht hebben, hetgeen wij over hem vermeld vonden, hier te doen volgen. Mogt het andere Navorschers aansporen, zoo mogelijk het onderstaande aan te vullen.

JACOB VAN DIJCK werd te *Haarlem* in 1567 geboren. Hij was de zoon van NIKOLAAS VAN DIJCK, vele jaren kapitein in Nederlandschen dienst, later Kommandant van de sterkte *Crèvecoeur* en als krijgsman beroemd.

Na tot Doctor in de regten te zijn gepromoveerd en te *'s Hage* een' geruimen tijd als Advocaat gepractiseerd te hebben, werd VAN DIJCK door eenige personen naar *Zweden* gezonden om hunne belangen aldaar te behartigen. Hij maakte zich daar zoo aangenaam en gezien, dat hij als Zweedsch gezant bij de Staten werd aangesteld. Als zoodanig bewees hij aan *Zweden* de gewigtigste diensten, en wij zouden te uitvoerig worden, indien wij hem in zijne staatkundige loopbaan wilden volgen. Genoeg zij het te melden, dat, na in onderscheidene gezantschappen meestal met goeden uitslag werkzaam te zijn geweest, en gedurende eenige jaren als Ambassadeur van *Zweden* te *'s Gravenhage* te hebben gewoond, hij in 1620 door GUSTAAF ADOLF, Koning van *Zweden*, tot Ridder verheven en tot Burggraaf van *Gothenburg* benoemd werd, alwaar hij in groot aanzien is overleden. De tijd van zijn afsterven is mij niet gebleken.

VAN DIJCK was een man van uitmuntende verdiensten, vol liefde tot de wetenschappen » een groot liefhebber en recht waardeerder der geleerdtheyt". Hij liet zich veel gelegen liggen aan den opbouw der Nederduitsche taal, gelijk blijkt uit de door PETRUS SCRIVERIUS, zoo wel in proza als poëzij, geschrevene voorreden voor de *Nederduitsche Gedichten* van DANIEL HEINSIUS, waarmede hij het werk aan VAN DIJCK opdroeg, waarin hij hem noemt een » voedsterheer ende vader der ghe» leertheyt, soodat alle kloecke verstanden » stryden en 't samen spannen om zyn loff en» de eer te verbreyden", en waarin hij hem toezong, die opdragt van HEINSIUS werk niet te doen:

Om uwe hooge staet, niet omdat ghy van Sweden
Hier raedt syt en Gesand, en dat de Koninck wys,
U, voor zyn eigen volck, gegeven heeft den prys,
Maar om uw groot verstand en treffelijke gaven.

HUGO DE GROOT, DANIEL HEINSIUS, VONDEL, RUTGERSIUS en andere beroemde mannen van zijnen tijd schonken hem hunne vriendschap. DE GROOT wijdde hem een Latijnsch dichtstuk toe; VONDEL, die *Gothenburg* om handelszaken bezocht, vond bij VAN DIJCK een goed onthaal. RUTGERSIUS, die hem dankbaar hoogachtte, noemt hem ergens *vir et honoribus et virtute summus*. Eindelijk was hij, gelijk wij reeds zeiden, de vriend van SCRIVERIUS, wien hij met zijnen raad in de moeijelijkste zaken bijstond en uitnoodigde om de geschiedenis der uitvinding van de Boekdrukkunst nader te onderzoeken en aan het licht te brengen, aan welke uitnoodiging wij SCRIVERIUS' *Laurekrans voor* LAURENS KOSTER te danken hebben.

Zie verder S. AMPZING, *Beschryvinge der Stad Haerlem*, bl. 112 en 113; THEOD. SCHREVELIUS, *Beschryv. v. Haarlem*, (1754, 4°,) bl. 399; het belangrijke werkje, getiteld: » LODEWIJK DE GEER", bl. 30, 129.; WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, D. X. bl. 66.; *Leven en Sterven van* OLDENBARNEVELD, (1658, 4°.) bl. 322.; Mr. G. W. VREEDE, *Nederland en Zweden*, bl. 29, 45, 76, 111 en 180 en de aldaar aangehaalde schrijvers; *Gedichten van* PETRUS SCRIVERIUS, bl. 29, en diens *Leven* er vóór, bl. 17.; HUG. GROTII, *Poëmata*, (*Lugd. Bat.* 1717, 8°.) p. 377.; *Vita* RUTGERSII, achter de *Poëmata* van NICOL. HEINSIUS, (*Lugd. Bat.* 1653, 12°.) p. 214.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[Nog steeds verwachten wij, en met klimmend verlangen, de vervulling der toezegging van W. v. D. V. aan W. J. L., I.; bl, 151, 202, 203.]

Stijgbeugels (I.; bl. 92, 121, 357; II.; bl. 33). De inderdaad zeer belangrijke antwoorden op deze vraag bevatten juiste tijdsbescheiden, zoo van het *nog niet* als van het *wel* in gebruik zijn dezer hulpmiddelen tot bestijging van het paard. Ik lees evenwel dat St. HIERONIMUS (340—420) — en dus een veel vroegere tijd dan de tot nu toe aangehaalde berigten — van *stijgbeugels* meldt:

» MÉNAGE, après VOSSIUS, a dit que St. » JÉRÔME est le premier Auteur qui ait parlé » des *étriers*. Il fait dire à ce saint, que lorsqu'il » reçut quelques lettres, il alloit monter à che» val, et qu'il avoit déjà le pied dans *l'étrier;* » mais P. DE MONTFAUCON conteste la réalité » de ce passage; et ce qui est digne de remar» que, après avoir témoigné sa surprise, de » ce que des siècles si renommés ont été pri» vés d'un secours si nécessaire et si facile à » imaginer, il place l'origine des *étriers* au

» regne de THÉODOSE, que l'on sait avoir été » contemporain de ST. JÉRÔME. » » On n'avoit » » pas encore, dit ce savant Bénédictin, l'art » » de faire entrer du bois dans la construction » » des selles, ce qui paroît par les monumens. » » Ce n'est que du tems de THÉODOSE, que » » l'on remarque que les selles ont un pom- » » meau, et que, selon toutes les apparences, » » le fond en étoit une petite machine de bois: » » c'est depuis ce tems-là qu'on a inventé les » » *étriers*" " — Zie *Dictionaire des origines etc. Par une Société de Gens de Lettres. Paris* 1778. in-8. II. bl. 105.
C. KRAMM.

Gutta percha (II.; bl. 34, 60). Het doet mij leed, ook in DE NAVORSCHER telkens de Engelsche spelling *gutta percha*, in plaats van de Hollandsche *gĕtah pertsja* aan te treffen. Bekend is het, dat in het Engelsch de *ch* als *tj* of *tsj* luidt, en dat de Engelschen zich veel van de korte *u* als in *but* bedienen, om in Oostersche namen den klank uit te drukken die met de zeer korte *e* in *de* overeenkomt. Het navolgen der Engelsche spelling van deze beide Maleische woorden geeft tot allerlei dwaling en wanbegrip aanleiding. Zij doet aan het Latijnsche *gutta*, *droppel*, denken, dat met het Maleische *gĕtah*, d. i. *gom*, slechts eene toevallige overeenkomst heeft; ook is het mij meermalen voorgekomen dat men *percha* voor Italiaansch hield en *perka* uitsprak.
P. J. V.

Wapens, door onadellijke personen gevoerd (I.; bl. 161; II.; 36, 37, 100, 129). HH. Bestuurders van DE NAVORSCHER houden het mij ten goede, dat ik over dit onderwerp aan A. A. A. het laatste woord nog niet kan laten, aangezien zijne redenering op bl. 129 schijnt gegrond te zijn op het denkbeeld, dat ik een wapen voor een bewijs van adeldom zou houden. — Inderdaad! *dan* zouden er in ons land bijna meer adellijken dan Plebejers zijn, want ik ken schier geene deftige familie, die niet een wapen voert. Ik weet zeer wel, dat er vrij wat andere stukken noodig zijn om *adeldom* te bewijzen; maar daarover liep de vraag niet; zij handelde over het voeren van wapens door *onadellijken*, zonder daaraan eenig denkbeeld van adeldom te verbinden; zoodat, door het ontwikkelen van hetgeen men onder *edellieden* te verstaan heeft, het vraagstuk op een terrein gebragt werd, waar het vooralsnog niet t'huis behoort.

En nu, wat zijn de *adellijke teekens*, waarvan in dat antwoord gesproken wordt? Moet men daaronder verstaan den helm, het helmteeken, de lambrequins, het devies? Maar dat zijn immers slechts bijkomende zaken? » Hij derhalve, die een met adellijke teekens versierd wapen openlijk voert, zonder te kunnen bewijzen dat hij tot den adelstand behoort, of door bijzondere vergunning het regt verkregen heeft om dergelijk wapen (*dus met adellijke teekens versierd*) te vertoonen, begaat in principe eene wederregtelijke daad", zoo luidt het op bl. 129. Daar moet men nu toch uit opmaken, dát hij, die een *niet* met adellijke teekens versierd wapen voert, geene » wederregtelijke daad" begaat. En nu zal men, geloof ik, toch niet kunnen ontkennen, dat het *wapen*-zelf de hoofdzaak is; zoodat men dit, het kapitaalste van alles, zou mogen voeren zonder te zondigen, doch zich aan vergrijp zou schuldig maken, door de accessoiren, de ondergeschikte figuren, die weinig of niets afdoen, er bij te voegen. Verscheidene eeuwen geleden bestond er een regel van dien aard in Frankrijk, maar men heeft er later het ongerijmde van ingezien, terwijl men er zich in Engeland nooit aan gehouden heeft, zoo zelfs, dat aldaar duizende onadellijke familiën de *hertogelijke* kroon boven hun wapen plaatsen, om nog van de overige *adellijke teekens* niet te spreken.

Na al de vorenstaande beschouwingen en overwegingen moet ik blijven persisteren bij mijn gevoelen, dat de onadellijken niet uitgesloten zijn van het voeren van wapens, hoe dan ook versierd, maar dat deze nooit iets anders kunnen zijn dan een ijdele vertooning zonder innerlijke waarde, in tegenoverstelling met de wapens van adellijke familiën, welke bewijskracht hebben in zaken waarbij wapens te berde gebragt en gestaafd moeten worden; zoodat, mijns inziens, alleen de erkende en geregistreerde wapens moeten geacht worden te bestaan, en die van onadellijke familiën (niet geregistreerd en dus niet als *wapens* erkend) voor loutere zinnebeelden of fantaisiën zijn te houden.

Ik ben het geheel eens met —d, die vermeent dat een ontkennend antwoord zou moeten volgen op de vraag, of eene onadellijke familie haar wapen kan beschouwen als een eigendom of verkregen regt, in den volstrekten zin. Reeds op bl. 100 heb ik mij in dien geest uitgelaten. Ook vereenig ik mij ten volle met het door hem geopperde denkbeeld, om de zucht tot het voeren van wapens (die, trots alle revolutiën en wapenvernielingen wel altijd zal blijven bestaan, zoolang nog een greintje ijdelheid of eerzucht in de menschelijke borst blijft huisvesten) dienstbaar te maken tot stijving der schatkist. Thans, nu de adel zijne staatkundige beteekenis en invloed verloren heeft en een wapen hoogstens nog kan aangezien worden als eene elegante versiering voor briefzegels, zilverwerk en koetspaneelen, geloof ik dat men den voorgestelden maatregel zou kunnen beschouwen als eene eenvoudige financieële operatie, die, zonder iemand tegen zijnen wil te drukken, rijke vruchten zou kunnen afwerpen in een tijd, nu men allerwege rondziet naar inkomsten, waartoe alleen de

meer gegoeden zouden bijdragen. Dit zou eene vrijwillige schatting zijn, die geen gemor verwekt en echter, ik houd er mij van overtuigd, aanzienlijke sommen zou opleveren, indien de recognitie niet al te exorbitant werd gesteld. Reeds op bl. 162 van het Eerste Deel van DE NAVORSCHER, gaf ik op (en dit strekke ter voldoening aan de laatste vraag van —d), dat het Engelsch *Heralds College* zich 70 guineas laat betalen voor elk, er door afgegeven (*granted*), wapen.

Ik wil nog even, met een enkel woord, iets aanteekenen nopens het op bl. 136 voorkomende betrekkelijk de familie VAN DEN BEMPDEN, door A. & A. Het is volkomen waar, dat dikwijls twee of drie adelaars of andere vogels, ten volle uitgebeeld, op het chef voorkomen; maar, *wat* ik beweren wilde, is, dat, als het chef slechts één Adelaar draagt, deze *dan* bijna altijd *naissant* is.

J. B. RIETSTAP.

De Predikant Jan Cornelis (I.; bl. 219, 306; II.; bl. 156). In WAGENAAR'S *Gesch. van Amsterdam* iets willende naslaan, valt mijne aandacht op de naamlijst der predikanten, en vind ik als den 18den vermeld » JOANNIS CORNELIUS SILVIUS, *Amstelodamensis*, beroepen, 1610, van Sloten, in 't gasthuis, en 1622 in de Kerken; is 1638 den 19 Nov: overleden." Bij WILLINK, *Amstell: Arkadia*, zie ik, dat SILVIUS in 1604 te Sloten beroepen werd. Zou het deze Predikant niet zijn, waarop in de vraag gedoeld wordt? Woonplaats en jaargetal kunnen het bevestigen, en ik geloof dat men in het » *Puiboek*" zijn naam eenvoudig en in goed Hollandsch geschreven heeft, zonder latijnschen uitgang en wijdluftige aanduiding.

J. H. JZN. JR.

Bevolking van Amerika (II.; bl. 163). In J. C. BRUNET'S *Manuel du Libraire*; 3me Éd. Bruxelles, 1821; vind ik ter bl. 406, N°. 15682 een *Essai* aangeteekend *sur cette question, quand et comment l'Amérique a-t-elle été peuplée d'hommes et d'animaux, par E. B. d'E.* (BAILLY D'ENGEL.) Amsterdam 1767, in-4. ou 5 vol. in-12.

GANSKE.

Comoedia Vetus (I.; bl. 220, 281: II.; bl. 102). Over dat werk en den schrijver WILLEM MEERMAN, leze men BRANDT, *Hist. der Ref.*, II.; bl. 197, die hem tevens den Autheur noemt van de *Malle wagen*, het aangehaalde boek ten vervolg en verantwoording strekkende.

In 1612 zijn » *uytt' Hantwerpeñ inde Druckery vande Almanacken*" twee uitgaven der *Comoedia Vetus* van de pers gekomen: de eerste onder den titel *Comoedia Vetus* en de tweede ten opschrift voerende: *Comoedia Vetus. of. anders. Ghenoemt. Het Bootsmans praetgen.* De titels vindt men op de prent en bovenaan gedrukt, met het onderschrift zoo als V. D. N. heeft opgegeven. Voorts treffen wij geen verschil in den inhoud aan, behalve dat in de tweede editie eenige woorden anders gespeld zijn.

Doch in 1638 verscheen uit die zelfde drukkerij, eene andere uitgave met denzelfden inhoud, en alsmede voorzien van de prent en den titel van *Comoedia Vetus of anders Ghenoemt Het Bootsmans praetgen.*

De stoktrekker is hier baardeloos; het paard met den ridder en het doode hoornbeest komen op deze plaat niet voor.

Bij het onderschrift is het vraagteeken weggelaten; in plaats van *Heer* staat *Hier*. Men leest er dus:

Ey Maet. siet. is. t'. lant. vol gecken (*)
Noom wil myn Hier de stock onttrecken.

De verwijzing door V. D. N. op COLLOT D'ESCURY, *Holl. Roem*, Dl. VI, St. I, bl. 56, schijnt betrekking te hebben op een ander werk, wel is waar getiteld: *Comoedia Vetus of Bootsmans praatjes*, doch handelende over het *astrolabium* door een der zonen van GEMMA FRISIUS beschreven. Het zou dus het laatste werk kunnen zijn, bedoeld in de *Naemlyst*, en aangehaald in het *Belg. Museum.*

.. ELSEVIER.

Blasoen. Het wapen van Lockhorst (I.: bl. 220, 313, 335, 363; II.; bl. 40, 103, 130). Dit wapen van het Riddermatige Huis, nabij Amersfoort, en van het daaruit afkomstige geslacht, is, gelijk reeds werd aangemerkt, fraai en zeldzaam. Nu wijlen Heer BAREND, *Ridder van Lockhorst, van Toll en Veenhuizen*, heeft het, ongetwijfeld met vergunning van den Raad van Adel, gevoerd. Indien Q. er belang in stelt om den heraldieken naam van dien *sautoir*, sautoirsgewijze gestelde ruiten, of wat het zijn moge, te weten, zal hij het best slagen met een aanzoek bij den Heer DIRCK, *Ridder van Lockhorst*, Heer BAREND'SZN. of door zich bij den reeds gemelden Raad van Adel te vervoegen; want al wat deze of gene er van zegt is denkbeeldig en zonder bepaalden grond.

A. & A.

Bijzonderheden opgemerkt in het XXste deel van Wagenaars » Vaderl. Historie" (I.; bl. 223, 313; II.; bl. 164). Het is voor de houders der eerste uitgave van 1749 meer dan noodzakelijk de tweede van 1770 te kennen, die evenzeer van WAGENAAR'S eigene hand is, en ik heb gemeend zijne voorrede bij den tweeden druk, in het XXIste deel of *Register*, als Vervolg of Noodzakelijk Berigt bij die der eer-

(*) Men verandere:

Ey Maet, sie, t'is t'lant vol gecken.

ste uitgaven gevoegd, ten gerieve der belanghebbenden en niet-bezitters van dien herdruk, hieronder te moeten herhalen, uit welke voorrede blijken zal, dat vele geschiedkundige en andere tijdsbepalingen voor die tweede uitgave door hemzelven daarin zijn omgewerkt, en dat ze bijgevolg uitsluitend gerigt is aan de bezitters van den oorspronkelijken druk, in 1749 uitgekomen.

» By het voorstaande Berigt, welk, voor de eerste uitgaave, geplaatst was, heb ik, tot onderrigting der Leezeren van deezen nieuwen Druk, waarin eenige Veranderingen en Verbeteringen gemaakt zyn, het volgende wel willen voegen.

» De vier eerste Deelen van het Werk zyn, reeds voor eenige jaaren, herdrukt, uitgegeven, met eenige weinige Veranderingen, en de woorden *tweede Druk*, op den titel. Die Deelen zyn nu, voor de tweede maal, met meer veranderingen, herdrukt, schoon de woorden *tweede Druk* op den titel gebleeven zyn. Doch alle de overige Deelen, op welker titels, zo wel als op *die van den tweeden herdruk* der vier eersten, de woorden *tweede Druk* gesteld zyn, zyn maar eens herdrukt: en na dat het laatste Deel der voorige uitgaave van de Vaderlandsche Historie uitgekomen was, in 't jaar 1759, zyn'er eenige Werken in 't licht gegeven, van welken ik my, in het myne, niet had konnen bedienen. Onder deezen, munt het *Charterboek van* F. VAN MIERIS uit. Uit de Stukken, in dit Werk te vinden, heb ik verscheiden' Plaatsen, in de tegenwoordige Uitgaave myner Historie, nader opgehelderd, of beter bevestigd; gelyk uit eene vergelyking met de voorige blyken kan. Ik heb ook, hier en daar, van het *Groot-Plakaat- en Charterboek van Friesland*, welk de Heer BARON THOE SCHWARTZENBERG en HOHELANDSBERG, in den voorleeden jaare 1769, heeft begonnen uit te geeven, gebruik gemaakt. In de fraaije Hoogduitsche Overzetting van myne Historie, die, in *agt* deelen *in quarto*, te Leipzig, uitgegeven wordt, heb ik ook eenige aantekeningen van den Overzetter gevonden, voornaamlyk de buitenlandsche zaaken van de laatste tyden betreffende, die my aanleiding gegeven hebben, om den tegenwoordigen druk van myn Werk, hier en daar te verbeteren.

» Maar 't gene my de meeste gelegenheid gegeven heeft, om de twee eerste Deelen myner Historie, op veele plaatsen, te veranderen, is geweest eene ontstaane twyfeling over de egtheid der *Rymkronyke*, die, tweemaal, op den naam van KLAAS KOLYN, uitgegeven is; doch van welke niemant ooit een oud afschrift heeft konnen te zien krygen; behalve, dat'er zeer weinig in gevonden wordt, 't welk de Opsteller niet, van elders, en met naame uit de *Rymkronyke van* MELIS STOKE, heeft konnen ontleenen.

» De Heer BALTHASAR HUYDECOPER, Oud-Schepen deezer Stad, en vermaard kenner en opbouwer der Nederduitsche Taale en Oudheden, heeft my bevestigt in myne twyfeling, en doen besluiten, om het weinige, welk de zogenaamde KLAAS KOLYN byzonders heeft, geheel agter wege te laaten, en al 't overige, welk met aanhaalingen uit hem gesterkt was, met aanhaalingen uit andere Schryvers, te bewyzen: zo dat deeze Kronyk, die veel te lang geagt geweest is, de plaats, die zy in myne Historie gehad hadt, heeft moeten ruimen. Ondertusschen, zien de Liefhebbers der Vaderlandsche Oudheden en de hoogschatters van HUYDECOPERS naam met verlangen uit, naar zyne keurlyke uitgaave der *Rymkronyke van* MELIS STOKE, waar by men verwagt de onegtheid van KOLYNS *Kronyke*, volkomenlyk, beweezen te zullen vinden. 't Heeft my, door byzondere gunst van den gemelden Heere, mogen gebeuren, verre het grootste gedeelte van zynen MELIS STOKE, die genoegzaam afgedrukt is, te leezen en te herleezen, en ik heb'er, onder anderen, in gezien, dat ik, hier en daar, in eenige byzonderheden der oude Graaflyke Historie, gemist hadt: 't welk in de tegenwoordige uitgaave, verbeterd is. Ik maak 'er hier gewag van, voornaamlyk, om mynen hooggeagten Verbeteraar, openlyk, te danken, voor de eer my, door zyne heusche aanmerkingen, aangedaan; maar ook, op dat myne Leezers, wanneer de lang verwagtte uitgaave van MELIS STOKE het licht ziet, weeten zouden, dat zy de Plaatsen, op welke de door my goedgekeurde Aanmerkingen van den Heere HUYDECOPER doelen, niet in de laatste, maar in de voorige uitgaaven myner Historie, zoeken moeten. — Amsterdam, den 15 May 1770."

Hieruit zal dus naar mijn oordeel genoegzaam blijken dat alle de meeningen tot verklaring der niet doorgaande paginering in het XXste deel, van bl. 320 tot 325, geheel vervallen.

1°. Omdat WAGENAAR deze fout zeker bij den herdruk zoude veranderd hebben, zoo hij dat *noodzakelijk* had geacht.

2°. Zoo die noodzakelijkheid werkelijk bestaan had, zou hij 't geheele register hebben moeten omwerken, iets waartoe hem de verlooping van 130 bladzijden zou hebben gedrongen.

3°. Bij het lezen zal immers de fout geen hinder in het verhaal, of onder het gebruik tot geene verwarring aanleiding geven, daar men de weggevallen paginering toch nimmer kan aanhalen en de niet aanwezige bladzijden ook niet in het Register aangehaald kunnen voorkomen.

4°. Dat er exemplaren zouden zijn, waar de ontbrekende paginas in voorkomen, is mijns inziens een loutere gissing; want dan

zouden gemelde vier bladzijden juist niets inhouden, wat in het Register diende te worden opgenomen, of men zou die geheimzinnige paginas in den Bladwijzer moeten aantreffen, *en alles was opgelost.*

Ik meen alzoo te mogen besluiten, dat WAGENAAR alles begrepen heeft, zoo als ik het bij redenering uit een en ander heb afgeleid, en ik moet vragen of de man, die het volle vertrouwen van de Regering van Amsterdam genoot, die twintig jaren arbeidde aan zijn doorwrochte geschiedenis — of die man zich, bijkans op het einde van zijn moeitevolle werk, zoo verre zou hebben vergeten, dat hij gedwongen werd om de pen door vier bladzijden te halen? Neen! want aangenomen dat zulks had plaats gehad, zoo had onze geschiedschrijver, bij de tweede uitgave, de wond onmerkbaar kunnen heelen, of wel, den vroeger afgesneden tekst, die, na het tijdsverloop van 21 jaren, welligt geen aanstoot meer geven kon, er weder in kunnen lasschen. Het in de vraag meêgedeelde omtrent het overeenkomen des HS. met den druk, zou reeds voldoende zijn om alle geopperde bedenkingen te doen verdwijnen: doch men zou daartegen nog kunnen aanvoeren, dat ook de copy om dezelfde reden hetzelfde getal bladzijden mist.

Wie de Schrijver is van het bijblaadje, gepagineerd 458, 459? Altijd WAGENAAR, zoo het bijvoegsel gelijktijdig met den eersten druk is verschenen; want de voortzetting duidt zijn regt aan, dat hij immers bij de tweede uitgaaf in 1770 nog bezat.

In de eerste uitgave worden de schoonste plaatdrukken gevonden, ja in sommige exemplaren zoo fraaie zelfs, dat het jammer is die in boeken als verduisterd te zien. De zoodanige treft men ook in den tweeden druk aan, omdat hij meer portretten bevat en zij dus aldaar eerste drukken zijn; de liefhebbers echter en bezitters van den eersten druk zijn, vóór die van 1770 verscheen, reeds op onderscheidene tijden in de gelegenheid geweest om genoemde bijafbeeldingen te koopen en in hun exemplaar te voegen; ook dáár vindt men ze dus weder als eerste drukken.

Zulk eene aflevering van platen in omslag, die in 1761 het licht heeft aanschouwd, is in mijn bezit, met den navolgenden titel; — *Portraiten van Vermaarde Persoonaadien, dienende tot een aanhangsel op de Vaderlandsche Historie, te Amsterdam, by* I. TIRION 1761. *by wien de Vaderlandsche Historie in XXI deelen gedrukt is en uitgegeven wordt*, inhoudende 12 stuks portretten met alle hunne titulaturen, en aanwijzing der bladzij en deel waarvoor zij bestemd zijn. Voor de belanghebbenden voeg ik hier nog alleen de namen der volgende personen bij: MAARTEN VAN ROSSUM, KENAU SIMONS HASSELAAR, JOOST DE MOOR, CORNELIS PIETERSZ. HOOFT, Dr. ANDRIES BIKKER, JOHAN HUYDECOPER, Mr. JACOB DE WITT, ADRIAAN BANKERT, CORNELIS EVERTSEN, Mr. JACOB VERHEYE, Mr. CASPAR VAN CITTERS en Mr. WILLEM VAN CITTERS. De achterzijde bevat: *Lyst van alle de portraiten van vermaarde persoonaadien, tot opheldering der Vaderlandsche Historie door den konstryken* J. HOUBRAKEN *in 't koper gebragt;* zijnde de namen van 94 stuks, en ten slotte: *Van deze portraiten zyn, ten diensten van liefhebbers van fraaije prentkonst, eenige proefdrukken gemaakt op Royaal quarten; en van die keurlyke collectie zyn eenige compleete Exemplaren by den Boekverkoper* TIRION *te bekomen.* Later zijn er nog vele verschenen die tevens dienen konden om in WAGENAAR's *Beschryving van Amsterdam* te worden ingelascht. Zoodanig een exemplaar heb ik voor een groot gedeelte verzameld en er bij gevoegd een aantal oorspronkelijke teekeningen door A. SCHOUMAN en H. POTHOVEN, waar HOUBRAKEN de gravures naar heeft vervaardigd.

Vele prenten zijn opgesneden voor alle de latere drukken, zelfs met veranderingen: sommige gecopieerd en anders-om voorgesteld, als die van PIETER ADRIAANSZ. VAN DER WERF, LODEWYK VAN BOISOT, enz. en echter door HOUBRAKEN zelven in plaat gebragt.

C. KRAMM.

I. H. S. (II.; bl. 42, 103). Ik herinner mij een paar jaren geleden eene zeer lange redenering over de beteekenis en oorsprong van deze letters gelezen te hebben achter het tweede deel van een roman: *het slot Hogestein* getiteld, die kort na SUE's *Juif errant* uitkwam, en eene dergelijke strekking had.

THEODERIK.

Luchtverschijnsel te Oranje, 6 *Mei* 1665 *en* 1688 (I.; bl. 225, 336, 337.; II.; bl. 164). Aan den Heer inzender of andere natuurkenners rigt ik de vraag, of de beide verschijnselen, ter aangehaalder plaatse beschreven, te houden zijn voor kringen om de zon, dan of de gemaakte ophef, de plegtige verklaringen, het openbaar maken, voornamelijk van deze, grond geven om aan eene meer zeldzame luchtverheveling te denken? V. D. v. B.

Het boek » de tribus Impostoribus" (II.; bl. 16, 165). Behalve de vele bronnen over dit onderwerp, in DE NAVORSCHER (I.; bl. 344) aangewezen, vermeen ik dat alsnog behoort te worden vermeld het zeer breedvoerig artikel, voorkomende in de *Dictionnaire Historique ou Mémoires Critiques et Littéraires, par* PROSPER MARCHAND, 1758, Tom. I. p. 312—329, alwaar *alles* is aangeteekend geworden, wat tot op zijnen tijd, deze zaak betreffende, is opgemerkt geworden, iets dat ongetwijfeld tot de kennis van het beruchte geschrift van groot belang mag gerekend worden. V. D. N.

Nederlandsche Baronets (I.; bl. 251, 364.; II.; bl. 131, 165). Behalve de Nederlanders, welke de Heer *Baron* D'ABLAING heeft opgesomd, meen ik nog de volgende landgenooten als Baronets te kunnen vermelden:

1. BENJAMIN POUILLE, Schepen en Raad van de stad Amsterdam, overl. 1711;

2. WALTER SENSERFF, Burgemeester van Rotterdam, overl. 1751 of 1752; beiden, zoo ik geloof, kinderloos;

3. MATTHEUS DEKKER, aanzienlijk koopman te Amsterdam, van wien mij evenwel geene bijzonderheden zijn voorgekomen.

De Secretaris der Admiraliteit te Rotterdam, door den Heer D'ABLAING vermeld, zal geweest zijn: GERARD ZAS VAN DEN BOSSCHE.

W. D. V.

De Eenhoorn (II.; bl. 43, 104, 105, 132, 166). In het pas verschenene reisverhaal der twee Fransche Jesuieten HUC en CABET, die gansch Tibet en Tartarijë hebben doorgezworven, komt een uitgebreid berigt voor over den Eenhoorn. Het dier heeft geene gelijkenis op het paardengeslacht, maar is eenvoudig een bok of kleine antiloop, met die bijzonderheid, dat het eenhoornig is. In geen ander opzigt wijkt het van evengemelde dieren af. De schrijvers teekenen verder op, dat de Britsche Resident te Nepaul in het bezit was gekomen van een levend exemplaar van de tot nu toe als fabelachtig aangeschrevene diersoort, waarvan hij, nadat het gestorven was, het vel en den hoorn naar Calcutta had gezonden.

Van Beeck (I.; bl. 255, 372). De vrager had ons het wapen diens VAN BEECK moeten beschrijven, dan ware men beter op het spoor gebragt. Volgens het portret was hij in 1602 geboren. Behalve de reeds genoemde personen, haal ik nog aan: IS. VAN BEECK, die in 1648 een vers uitgaf op: » *Westfrisia*, THEODORI VELII, *medicini Hornani*", *in Nederduytsche rymen overgheset door* H. DE GROOT, *J. C.*, onder den titel van: *Sonnet tot lof des Oversetters*, doch met de spreuk: *Lief boven al.* Zie *Cronijk van Hoorn*, gedrukt bij IS. WILLEMS (VAN DER BEECK), Hoorn. 1648.

In 1600 was predikant te *Soeterwoude* W. G. VAN BEECK, zoodat ISAAC VAN BEECK wel diens zoon kan geweest zijn.

Ook komt, als Schepen te Breda, voor in het jaar 1655: Mr. WILLEM VAN BEECK. Zie VAN GOOR, *Beschr. van Breda*, bl. 235.

. . ELSEVIER.

Jan, Heer van Egmond, op nieuw bezitter van Ysselstein (I.; bl. 256; II.: bl. 135). In de *Kronijk van het Hist. Genootschap te Utrecht;* A°. 1849, bl. 191 en 365; hebben de Heeren HOOFT GRAAFLAND en DE GEER, een kort verslag geleverd omtrent het Archief der stad *Ysselstein*: welk berigt o. a. eenige Charters mededeelt, die mogelijk ter bevestiging kunnen verstrekken des gevoelens, dat JAN VAN EGMOND reeds vóór of ten minsten *in* 1423 op nieuw bezitter van Ysselstein moet zijn geworden.

Behalve eenige historische aanteekeningen over de verwoesting van die stad in het jaar 1418, getrokken uit de aldaar nog voorhanden zijnde MMS. Stedeboeken, vindt men op bl. 367 een Charter vermeld, onder den eenvoudigen titel van: *Regten vastgesteld door* JOHAN, *Heer van Egmond en Ysselstein*, A°. 1423, Dertien. dag.

Voorts een ander, getiteld: *Regten vastgesteld door* WILLEM *van Egmond*, *Heer van Ysselstein*, *ten behoeve der poorte van Ysselstein en de Landen van Achtersloot*, *Benschop en Polsbroek*, A°. 1436, 1437, 1441, 1451 en 1557.

Het Charter van PHILIPS *van Bourgondië*, A°. 1457, waarin hij den Heer van *Egmond* en *Ysselstein*, noemt zijnen getrouwen *ridder*, *raad* en *kamerling*, is nog al merkwaardig, en versterkt in deze mijnen twijfel aan de naauwkeurigheid van GOUDHOEVEN's *Chronyk*, waar uw berigtgever V. D. N. op verwijst.

. . ELSEVIER.

Dichters der Evangelische Gezangen (I.; bl. 282.; II.; bl. 51, 70, 71, 107, 136). Zeer veel is reeds hierover geleverd, en toch wil ik niet terughouden hetgeen mij dienaangaande bekend is, en wel uit eene *Copie* van het *Apographum*, door J. SCHARP, *Scriba* der Commissie tot het verzamelen en vervaardigen van een *Evangelisch Gezangboek*, waarbij door hem de *namen* der *vervaardigers* naast ieder Gezang in de lijst aangeteekend zijn, welke dus ongetwijfeld in deze als gezaghebbende zal mogen beschouwd worden. Ik wil mij hier evenwel slechts bepalen tot die, waarover bij de antwoorden in DE NAVORSCHER, II.; bl. 51, 52 en 107—110, onderling, of wel met de aant. van SCHARP, verschil bestaat.

Gez. 3. V. D. BERG en A. RUTGERS; 4. ZUBLI en RUTGERS, naar CRAMER; 5. SCHARP; 6. MUNTER, vertaald door V. D. BERG; 7. V. D. BERG, naar CRAMER en STURM; 8 en 9. *Dezelfde*, naar MUNTER; 10. FEITH, naar het *Bremer Gezangboek* vertaald; 11. FEITH; 17. A. RUTGERS, naar NEUMARK en VON SALIS; 20. VAN ALPHEN; 21. RUTGERS, naar LODESTEYN, 22. VAN ALPHEN; 32. V. D. BERG; 33. V. D. BERG, naar CRAMER; 36. *Dezelfde*, naar het Hoogd.; 40. A. RUTGERS; 42. V. D. BERG en V. D. KASTEELE, naar GELLERT; 43. A. RUTGERS, naar LODESTEYN; 54. FEITH; 55. Een ongenoemde, uit het *Cleefsche Gezangboek*, ingebragt door LOTZE; 57. V. D. BERG; 58. SCHLEGEL, vertaald door V. D. BERG; 59. V. D. BERG en J. HINLOPEN, naar GELLERT; 62. RUTGERS, naar

LODESTEYN; 64. J. VOLLENHOVE; 68. RUTGERS, naar LODESTEYN; 69. V. ALPHEN en V. D. KAS TEELE; 70. A. RUTGERS; 71. V. D. BERG en J. HINLOPEN, naar GELLERT; 72. 't *Haarlemsch Gezangboek*, bewerkt door A. RUTGERS; 73. V. D. BERG, naar GELLERT; 74. *Dezelfde*, naar CRAMER; 75. *Dezelfde*, naar SCHLEGEL; 76. *Dezelfde*, naar G. BRANDT; 90. V. D. BERG, verkort uit LAVATER; 92. V. D. BERG; 98. FEITH; 101. V. D. BERG, naar KLOPSTOCK; 105. *Dezelfde*, naar HERMES; 112. V. D. KASTEELE, naar GELLERT; 115. V. ALPHEN en V. D. KASTEELE; 117. A. RUTGERS; 118. *Mengelpoëzij van* V. ALPHEN en V. D. KASTEELE, naar GELLERT; 119. V. D. KASTEELE; 120. naar SCHUTTE; 121. Een ongenoemde, ingebragt door MUNTINGHE; 125. VOLLENHOVE, door ENGELBERTS; 132. ELIKINK; 135. V. D. BERG, naar GELLERT; 138. V. D. ROEST en V. ALPHEN, door V. D. KASTEELE; 145. V. D. BERG, naar LAVATER; 147. W. V. D. VELDE; 156. GELLERT, vertaald door V. D. BERG; 158. FEITH; 159. GELLERT, vertaald door V. D. KASTEELE; 161. Uit het Hoogduitsch, door *Verscheidenen*; 163. Uit het *Breemsch Luthersch Gezangboek*, vertaald door V. D. BERG, en met eenige nieuwe coupletten door SCHARP; 164. V. D. BERG en RUTGERS, naar STURM; 165. BILDERDIJK, verkort door RUTGERS, naar MUNTER; 166. MUNTER, vertaald door FEITH; 167. STURM, vertaald door V. D. BERG; 169. De *Commissie der Correctie*, naar SCHUTTE; 173. SCHARP; 174 en 175. W. V. D. VELDE; 176. CRAMER, vertaald door V. D. BERG; 177. V. D. BERG; 178. A. RUTGERS; 179. FEITH; 180. BRUINING, V. D. BERG en RUTGERS, naar GELLERT; 181. KLOPSTOCK, vertaald door V. D. BERG; 183. Mej. MOENS; 184. HERMANN en SMITH, vertaald door V. D. BERG; 185. SLUITER, bewerkt door V. D. BERG; 186. J. H. KRÄH, vertaald door V. D. BERG; 188. V. D. BERG, naar STURM; 189. V. ALPHEN, bewerkt door RUTGERS; 190. V. D. BERG, naar SLUITER; 192. GELLERT, vertaald door V. D. BERG.

Voorts moet ik opmerken, dat de naam van JOHANNES RUTGERS op de lijst *niet* voorkomt, en dat VOLLENHOVEN moet zijn VOLLENHOVE.

V. D. N.

Dichters der Evangelische Gezangen. Dat het ontkennend antwoord op de vraag: » Hadden wij vroeger een' bundel Gezangen?" eene zoo uitgemaakte zaak zoude zijn als DE NAVORSCHER, II.; bl. 52, beweert, meenen wij te moeten betwijfelen; althans waar men een bundeltje voor een' bundel wil doen gelden, en dien naam (die er trouwens weinig toe of af doet, daar het meer de bedoeling is te weten of wij vroeger *Gezangen* hadden buiten de Psalmen, dan wel of die afzonderlijk in een' bundel waren verzameld) niet weigert aan achter de Psalmberijming gevoegde Gezangen. En deze hadden wij voor 1803 wel degelijk. Niet alleen komen die voor achter de berijming van 1773, onder den titel van: *Eenige Gezangen*, maar men treft ze ook reeds aan achter de bewerking van DATHEEN, zoo als eene *Lofzang van* MARIA, *Het volmaakte Gebed, de Artikelen des Geloofs, Een kort gebed voor de predikatie* en andere meer.

Tot aanvulling van de lijst der dichters van de *Evangelische Gezangen*, II.; bl. 107—110 medegedeeld, kan misschien nog het volgende dienen:

Gez. 69. heeft volgens mijne lijst ook tot bewerkers A. RUTGERS en VAN ALPHEN; 70. heeft zijne bewerking aan A. RUTGERS te danken; 165. is van BILDERDIJK en bewerkt door A. RUTGERS; 173. Volgens mijne lijst is dit gezang van J. SCHARP; 183. is niet van Mej. PETRONELLA, maar van Mej. ANNA MARIA MOENS; 192. De hier niet genoemde vertaler is VAN DEN BERG.

Σ.

Dichters der Evangelische Gezangen. Het 79ste Gezang is, gelijk op bl. 136 gezegd wordt, ontleend uit den Grooten Bundel der Doopsgezinde gemeente te Amsterdam, doch eenigzins verkort en gewijzigd; maar vervaardigd door Mej. VAN DE VELDE. Zie TER HAAR, *Maandschrift van den Ring van Amsterdam*, 1845, bl. 49.

E. A. P.

[De bereidwilligheid van Σ. en V. D. N., wier bijdragen op nieuw het bewijs leveren, hoe luttel men zelfs op authentieke bescheiden ten deze vertrouwen kan, zou ons bijna doen wanhopen, dat er ooit over de zaak hier al wederom ter sprake gekomen, die mate van zekerheid bestaan zal, waardoor men op meer beslissende wijze, dan tot nu toe geschied is, boven elk Gezang van den Evangelischen Bundel zijn' maker of bewerker zal kunnen opteekenen. Dat er zooveel duisternis heerscht verwondert ons niet, bij het nadenken over de fabriekaartige bereiding en toteen voeging, waar de liederen van de Nederlandsch-Hervormde Kerk hun' oorsprong aan verschuldigd zijn. Men vindt hier immers vertolkingen, verbeterd en overgezien, waarvan de geschiedenis een' autheur, een' vertaler en soms twee of drie beschavers aanwijst; men vindt hier brokstukken uit verschillende verzamelingen, tot één geheel bijééngeperst en liederen, waarvan slechts dit bekend is, dat zij door iemand »ingebragt" zijn. Verbazen mag het niemand, zoo de verwarring van personen, van dichters en verduitschers en bewerkers, op dit punt bijkans onvermijdelijk is geworden; bevreemden mag het ook niet wanneer in de meeste gezangen de frischheid, verschheid en het leven wordt gemist, voor ontboezemingen van het oogenblik onmisbaar. Doch wij treden op gevaarlijk, ons bijna verboden terrein. Laat ons dan liever — en met aanbeveling zijns verlangens — de plaats ruimen voor iemand, in deze meer bevoegd :]

Dichters der Evangelische Gezangen. Sedert eenigen tijd voel ik mij opgewekt tot een *kritisch* onderzoek naar de Dichters en bewerkers der Evangelische Gezangen. Vele bouwstoffen zijn daartoe geleverd, èn door het Kerkelijk Weekblad *de Hervorming*, èn door DE NAVORSCHER. Onder mij berusten nog daarenboven 1°. een door mij gekopieerd handschrift van M. J. ADRIANI; 2°. eene naamlijst, *MS.*,

die mij door een geloofwaardig persoon wordt opgegeven afkomstig te zijn van een' schoonzoon van J. SCHARP, welke laatste mede tot de gecommitteerden ter verzameling der Gezangen behoorde; 3°. een los gedrukt vel, onder anderen eene naamlijst behelzende, getiteld: *Aanwijzing van de Makers der Evangelische Gezangen*, zoo het schijnt, een stuk van de *Nieuwe Bijdragen tot bevordering van de kennis en verbetering van de eeredienst* enz. die weleer, meen ik, onder dezen titel in het licht verscheen, en wel van het jaar 1827; en 4°. eene brochure, geteekend: » *Losser*, den 6den Augustus 1848: J. H. HULSKEN, rustend Predikant", ten titel hebbende: *Namen van de Dichters der Evangelische Gezangen* enz., te *Deventer* bij J. DE LANGE, 1849. Ongetwijfeld zouden er nog wel meer geschrevene lijsten te verkrijgen zijn; doch ook hier zijn de getuigenissen minder naar het getal, dan naar het gewigt te schatten. En gewis verdienen die in de eerste plaats gehoord te worden, welke, zoo veel mogelijk uit de eerste hand, afkomstig te achten zijn van de Verzamelaars zelve, zoo als het Handschrift van A. RUTGERS (*Hervorming*, 1849, N°. 23), eene naamlijst, door LOTZE, behoudens eenige aanvullingen en verbeteringen, goedgekeurd (*Hervorming*, 1849, N°. 21, verg. N°. 23), de boven door mij genoemde opgaven van ADRIANI en SCHARP, en vooral ook die van het viertal geschriften, waarvan door U een uittreksel is geleverd in DE NAVORSCHER, II.; bl. 108, van welke er één is van ADRIANI, een ander afkomstig geheeten van een' der gelastigden tot vervaardiging, en het derde eene lijst, met soortgelijke hulp en ook uit andere bronnen te zamengesteld. Zoo zijn er misschien ook authentieke opgaven onder de *zes* mededeelingen, die door U tot ééne lijst vereenigd zijn (ni fallor, in N°. 2 dezes jaars). Van belang zou het intusschen wezen, dat al de inzenders, voor zoo verre zij dit niet deden, en daartoe toch in staat mogten zijn, op uwe uitnoodiging mededeelden, van *welken* der Verzamelaars zij op genoegzamen grond meenden hunne opgave te mogen afleiden. En zeer zou het mij verpligten, indien ik door uwe tusschenkomst *al* die opgaven *afzonderlijk* ten gebruike mogt ontvangen (*), om door eene oordeelkundige vergelijking, vooral der meest oorspronkelijken, zoo na mogelijk bij de waarheid te komen, indien ik namelijk tot de niet gemakkelijke taak lust en moed blijf behouden. Uw uittreksel in D. II., bl. 108, heeft haar al weder niet ligter gemaakt, daar mij nieuwe verschillen zijn onder het oog gekomen, te merkwaardiger, wanneer, gelijk ik veronderstel, de *vier* geschriften met elkanderen overeenstemmen, waar het tegendeel door U niet uitdrukkelijk is aangeduid. En die verschillen worden zelfs gevonden in de beide opgaven van denzelfden man, Ds. ADRIANI, van welke de eene door U is vermeld, de andere onder mij berust. Een paar proeven mogen mijn gezegde bevestigen. *Alle*, vroeger door mij geraadpleegde opgaven, ook die van ADRIANI, noemen bij *Gez.* 3 A. V. D. BERG en A. RUTGERS, met uitzondering van eene enkele, die *alleen* V. D. BERG heeft; doch niemand heeft J. JORDENS uit A. V. D. BERG en A. RUTGERS, zoo als in uw uittreksel gelezen wordt. De waarschijnlijkheid pleit daarvoor ook minder, daar de twee laatsten zelve tot de verzamelaars behoorden, de eerste niet; veeleer zou men, indien JORDENS hier mede in aanmerking moest komen, vermoeden: JORDENS, geredigeerd door V. D. BERG en RUTGERS. *Overal* vind ik bij *Gez.* 5. SCHARP als maker aangeduid; ook door hem zelven; en, volgens uw uittreksel, mede door A. J. V. D. AA; doch het meldt vroeger: » Hieromtrent loopen » de getuigenissen uiteen; M. *te Maastricht* » noemt V. D. BERG, RUTGERS en JORDENS". Bij *al* de verschillende opgaven der bewerkers van *Gez.* 21 (die nogthans oordeelkundig wel te vereenigen zijn) vind ik *nergens* V. D. BERG genoemd, dan in het bovengemeld uittreksel.

Eene uitnoodiging in DE NAVORSCHER, om hier verder van dienst te willen zijn, bijzonder gerigt tot de nagelatene betrekkingen der overledene Verzamelaars, zou nog goede vrucht kunnen opleveren. Zij zou moeten strekken, *deels*, om ook hunne opgaven, waarvan zij in het bezit mogten zijn, aan U in te zenden, doch alleen dan, wanneer zij zich verzekerd konden houden, dat die afkomstig waren van dezen of genen, met name te vermelden, Verzamelaar (van FEITH zou er vooral ook eene belangrijk zijn), *deels*, om inzage te willen verleenen van hetgeen onder de papieren der overledenen, ten aanzien der werkzaamheden van de voormalige Commissie tot verzameling, mogt te vinden zijn, daar al de aanteekeningen hunner Handelingen, behalve het contract met de uitgevers en een als authentiek erkend exemplaar, alsmede eenige door ADRIANI mij nog in het laatst van zijn leven medegedeelde bijzonderheden omtrent de spelling, zijn zoek geraakt, en daardoor eene gewigtige bijdrage tot de geschiedenis onzer vaderlandsche Hervormde kerk gemist wordt. Men kan zich verzekerd houden, dat, wat men mij ten gebruike zou willen toevertrouwen, goed bewaard en behoorlijk zal terug bezorgd worden. — Ten aanzien van de lijst der Dichters heeft welligt deze of gene een

---

(*) De vergunning wordt, voor zoo veel *ons* betreft, gereedelijk toegestaan, ook omdat wij overtuigd zijn dat alles, wat in deze van DE NAVORSCHER is uitgegaan, met winst voor dit onderwerp tot *hem* zal wederkeeren. Wij gelooven hier de meening van elken vroegeren berigtgever op dit punt na te spreken.
Aanm. v. h. Bestuur.

soortgelijk plan. Eene aankondiging van het mijne in uw geacht maandschrift (waarbij mijn naam voor het publiek nog niet behoeft genoemd te worden) of ook een berigt aan mij van uwentwege, bijaldien U het voornemen van een' ander' ten dezen aanzien mogt bekend zijn, zou mij aangenaam wezen, opdat niet meerderen hetzelfde ter hand nemen, en zoo noodeloos werk verrigten. Een vriendelijk verzoek, om de opgave ten spoedigste te willen doen, uiterlijk binnen twee maanden, zou mij mede gevallig zijn, daar een *kritisch* onderzoek natuurlijk veel gemakkelijker is, als men al de bouwstoffen gelijkelijk onder het oog nemen en monsteren kan.

Willem Aelst (II.; bl. 77, 137). Ter nadere toelichting mijner vraag hem aangaande strekke: dat zijn werk, aldaar aangestipt, uit het Latijn was vertaald. Voorts dat WILLEM (of GUILLELMUS) AELST, Proponent bij de Eerw. Classis van Walcheren, als Predikant bevestigd is geworden te Aardenburg, den 22sten Mei 1695, en aldaar overleden is den 19den [20sten?] December 1700. Hij was gehuwd met de weduwe van zijnen voorganger, Ds. JACOBUS VAN DER PLOUGH.

Van den persoon heb ik nu voor mijne behoefte genoeg, maar zijn werk, H. H. Navorschers! Het uittreksel des boeks, in handschrift, is zoo onduidelijk!

Het gewaagt b. v., zoo als van meer geleerde Aardenburgers, ook van zekeren ROTHCANTHIUS, *J. C. Poëet.* J. NIEUWENHUIZEN; *Leerreden en twee Verhandelingen, Amst.* M. DE BRUYN, 1798; noemt hem: » RECOUITIUS" [?], een Dichter en Raadsheer van deze stad. Wie en wat was hij? G. P. ROOS.

Verduitschingen van Italiaansche Prozawerken (I.; bl. 289.; II.; bl. 117, 167). Ik herinner mij in der tijd Nederduitsche vertalingen gezien te hebben van de navolgende Italiaansche Romans:

La fidanzata Ligure;

Ultime lettere di JACOPO ORTIS.

Daar ik die vertalingen echter niet bij de hand heb, kan ik de titels in het Nederduitsch, alsmede het jaar en de plaats van uitgave niet juist opgeven. Het staat mij echter voor, dat laatstgenoemd werk ongeveer in het jaar 1832 te *Groningen* of *Leeuwarden* het licht zag. Σ.

Verduitschingen van Italiaansche Prozawerken. In den rijken Catalogus der *Bibliotheca Tieckiana*, 10 Dec. 1849 te Berlijn verkocht, vind ik onder N°. 3544: BOCCACCIO (GIO.) *De Konst der Vrijerij. Uit het Italiens vertaeld door den Ridder* G. BRUSONI, front. 16°. Amst. 1675. vel. J. M.

Het geslacht van Brimeu (II.; bl. 140). Mijn vriend STEENECRUYS zaliger had zijne *Brimeusche* Genealogie behooren aan te vullen door ons te berigten, dat MARIA VAN BRIMEU tweemalen is gehuwd geweest, en wel: eerst met LANCELOT VAN BERLAIMONT, Heer van *Beauraing*, en later, in 1580, met CHARLES DE CROY, Prins van *Chimay*. Voorts had mijn vriend er nog bij moeten vertellen, dat genoemde MARIA de persoon was die te Gorinchem deed munten. C. G. B.

» *Tegenwoordige Staat der Ver. Nederlanden* (II.; bl. 142, 168). Kan iemand mij bewijzen, dat de *Tegenwoordige Staat van Gelderland* werkelijk door JAN WAGENAAR geschreven is?

...S...F.

Oudste nog bestaande HHS. der beide Verbonden (II.; bl. 142). *De » Codex Argenteus".* Bij TUSCO's belangrijk berigt waag ik nog het volgende te voegen.

Men houdt het er voor, dat, ná de te *Herculanum* opgegraven MSS. van heidenschen oorsprong, een handschrift, dat te *Cambridge* bewaard wordt, het oudste is. Het bevat de vier Evangeliën in het Grieksch en Latijn. THEODORUS BEZA kocht het in het klooster van St. IRENAEUS te *Lyon*, en voerde het naar *Cambridge*. Lang geloofde men, dat het 30 jaren nà JOHANNES dood zoude geschreven zijn, thans is men het vrij wel eens, dat het uit de 3de eeuw is.

Het beroemde *Evangelie* van MARKUS, te *Venetie* bewaard en op *papyrus* geschreven, is door MONTFAUCON bewezen tot de 4de eeuw te behooren.

Hoogstmerkwaardig is ook de *Codex Argenteus* op de Akademische Bibliotheek te *Upsala* bewaard. Hij bevat een door Bisschop ULPHILAS in de 4de eeuw bezorgde maesogothische vertaling der vier Evangeliën. Met gouden voor- en met zilveren tekstletters geschreven, op zeer glad, blaauw en rood perkament heeft het, helaas! door ouderdom en vocht veel geleden. Enkele bladen ontbreken er aan; het eerste blad begint MATTH. V: 15, en ook het slot is zoek geraakt. Oorspronkelijk was dit handschrift het eigendom van een Benedictijner klooster in *Westphalen*, later werd het naar *Keulen*, en nog later naar *Praag* vervoerd. Na de verovering dezer laatste stad, door KÖNIGSMARK, in den 30jarigen oorlog, kwam het te *Stockholm*. Van daar nam onze VOSSIUS het naar *Amsterdam* mede, totdat de kanselier DE LA GARDIE het voor 400 Thalers kocht, het in een zilveren band liet binden en het, na zijnen dood, aan de Bibliotheek te *Upsala* vermaakte.

Zie hierover SCHMIDT's *Bibliothek-Wissenschaft*, en ANDERSEN's *Reis door Zweden.*

[Van den *Codex Argenteus*, door KOENIGSMARK aan Koningin CHRISTINA vereerd en van harentwege den beroemden ISAAC VOSSIUS, haren bibliothecaris,

geschonken, meldt ons DICHO hoe PUFFENDORF het schoone gedenkstuk in 1662, op last van den Graaf DE LA GARDE, voor den prijs van 400 Rijksd. B. (nagenoeg *f* 390) heeft aangekocht. Aan de mildheid van dezen Graaf is, in 1669, de Hoogeschool van Upsala den *Codex Argenteus* verschuldigd geweest. Te bejammeren is het echter dat van dit oudste Manuscript in de Moeso-gothische taal slechts een deel is bewaard gebleven, daar het XIXde Hoofdstuk van JOANNES' *Evangelie* het nog voorhandene besluit.

De tijd heeft er het zijne toe bijgedragen om de letters, die meestal slechts te bespeuren zijn wanneer men de bladzijden tegen het licht aanhoudt, weg te vagen of gedeeltelijk uit te wisschen. Elke pagina is met eene rij kolommen, door bogen verbonden, opgesierd.]

Ghisbertus Fredericus (II.; bl. 314). In het *Archief voor Kerkel. en Wereldl. Geschiedenis* van J. DODT VAN FLENSBURG, III.; bl. 140, wordt vermeld GHYSB. FREDERICUS, als Schepen van *Achttienhoven.*

Eenige testamentaire dispositiën van den Predikant ISAAC FREDERICI, te Utrecht voor Notaris en getuigen gepasseerd, A°.1627, zijn ten dienste van den vrager.

. . ELSEVIER.

Petrus Johannes Tinctorius (*Verwer*) (II.; bl. 143). Bij de personen, die den ter laatst aangehaalde bladzij opgenoemden naam van VERWER gedragen hebben, voege men JAN JANSZ. VERWER, wiens weduwe te *Haarlem* het JAN VERWERS *hofje* gesticht heeft (zie C. DE KONING, *Tafereel der Stad Haarlem*, D. I:, bl. 250.); alsmede den taalkundigen ADRIAAN VERWER, over wien *Prof.* SIEGENBEEK, *Bekn. Gesch. der Nederl. Letterk.*, bl. 320 en 322.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Olivier Cromwell in het Staatsche leger (I.; bl. 315; II.; bl. 149). In het belang der historische waarheid zou de berigtgever H. G. wel doen, zoo hij de *Resolutiën der Staten-Generaal* van 1618—1619 (of, zijn die te langwijlig, althans de dagteekeningen van de besluiten) hier vermelden ging, waarin gehandeld wordt over OLIVIER CROMWELL in Staatsche dienst, opdat ook zij, die hem zijne meening betwisten, van gevoelen mogen veranderen.

Uit het artikel over den vermaarden Brit, voorkomende bij HOOGSTRATEN (*Groot Algem. Woordenboek*) blijkt genoegzaam dat OLIVIER CROMWELL in krijgsdienst is geweest, zoowel toen Rochelle werd belegerd als hier te lande; voorts, dat hij zich ook te Leyden bevonden heeft, enz. Men zie de bij HOOGSTRATEN opgenoemde schrijvers: (*a*) MANLIUS, *de Rebell. Anglic.;* (*b*) BATEUS, *Elench. motuum nuperorum in Anglia;* (*c*) SALMONET, *Histoire des troubles d'Angleterre;* (*d*) LUDLOW, *Gedenkschriften;* (*e*) LITI, *Leven van Cromwell.*

In de *Resolutiën van Holland* van 26 Aug. en 17 Sept. 1575, leest men reeds een verzoek van den Engelschen kapitein RAPHEL CROMWELL, hier te lande op eene maandelijksche bezoldiging van 24 £ Vlaamsch dienende.

Van lateren tijd is de notarieële acte, waarin twee kapiteins, WILLEM en JOHAN CROMWELL, voorkomen. Zij is te Utrecht door den Notaris WOLFHARD ZWAERDECROON opgemaakt, en luidt aldus:

» Op huyden den 23 Octobris des jaers 1630 compareerden etc. den E. JOHAN STRATCH, veendrich van den Captn. BERINGTON, my notaris wel bekent, ende verclaerde ten versoeke van d'erfg. van RAPHAËL BOYER, dat hy comparant in den jaere 1628 in garnisoen gelegen hadde binnen *Staden*, alwaer onder de Compie van den Captn. WILLEM CROMWELL, was liggende FRANCIS BOYER, die hij comparant wel gekent hadde, ende dat denselven op Saterdach den 26 Aprilis 1628 olden style daechs voor t overgeven van de voors. stadt *Staden* aen den Keyser binnen deselve stadt begraven was. Allegerende voor redenen van wetenschap dat hy Comparant op des voorn. FRANCIS BOYERS begrafenisse geweest hadde, constituerende ende machtich maeckende, omme tgene voors. is, by eede in syns Comparants siele te verclaeren, LOUIS PETERIN, adelborst onder de Compie van den Captn JOHAN CROMWELL" etc.

In eene notarieële acte van den 24sten Dec. 1653, mede te Utrecht door den Notaris G. HOUTMAN opgemaakt, wordt vermeld een ROBBERT MORDAUNT (gehuwd met ELISABETH RUYSCH) » vendrich van de Compagnie Infantery van den Heer *Collonel* CROMWELL, ten dienste der vereenichde Nederlanden".

Uit het hier meêgedeelde blijkt, dat er reeds vroegtijdig eenige CROMWELLS voor onze Republiek de wapens gedragen hebben. Een bepaald onderzoek in 's Rijks Archief te 's Hage (o. a. Staat van Oorlog) zou de bedoelde vraag kunnen oplossen.

. . ELSEVIER.

Olivier Cromwell in het Staatsche leger. Mogt het kunnen bewezen worden uit de *Resolutiën der Staten-Generaal*, van 1618—19, gelijk H. G. beweert, dat CROMWELL eenigen tijd in *Nederland* heeft doorgebragt; welk bewijs ik gaarne zou erlangen; dan verkrijgt de volgende *anecdote* eenige waarschijnlijkheid, als steunende op CROMWELL's bekendheid met onze taal. — ALLARD PIETER VAN JONGSTALL, met BEVERNINGH, NIEUWPOORT en VAN DER PERRE ten jare 1653 in gezantschaps-betrekkingen met den Protector, was, als voorstander van 't huis van ORANJE, geen vriend van CROMWELL. Zoo zou het, bij eene of andere gelegenheid, eens gebeurd zijn, dat deze hem vroeg: » Waarom hij zulk een' schandelijken naam droeg," wijl de spreuk waarheid bevatte:

» Die *jong stal* was oud een dief?" —

en de gezant hem daarop geantwoord hebben:

„Die zegt, dat *krom wel* is,
„Gelooft niet dat er hemel of hel is."

Men leest dit verhaal in de *Fragmenten omtrent het geslacht der* VAN HARENS, door J. H. HALBERTSMA; Dec. 1829, bl. 51 en 52; die er bij voegt: » Is het zóó gebeurd, het zou van » VAN JONGSTALL'S vaardigheid en luim getui» gen, schoon geen van beide in zijne brieven » te ontdekken zijn." Die er meer van weet houde het niet achter baks.

J. C.K.

Olivier Cromwell in het Staatsche leger. H. G. zou wel doen met op te geven de dagteekeningen van de Resolutiën der Staten-Generaal, waar de bijzonderheden voorkomen, die OLIVIER CROMWELL in zijne dienst bij het Staatsche leger betreffen, want naauwkeurige nasporingen dier bescheiden, van de Resolutiën zoowel der Staten-Generaal als van de Staten van Holland, over de jaren 1618—1619, op 's Rijks Archief ingesteld, hebben geen uitslag in den zin des antwoords van H. G. opgeleverd.

A. A. A.

François van Hoogstraten. » *De Schoole der Wereld.*" (I; bl. 316; II; bl. 170—171); *Joseph Hall; Afgevaardigden uit Engeland op de Synode van Dordt.* De oorspronkelijke autheur van *de Schoole der Wereld* is niemand anders dan JOSEPH HALL, Bisschop van Exeter en Norwich, maar die Bisschop heeft de Synode te Dordrecht niet als afgevaardigde bijgewoond. Immers uit een handschrift in mijn bezit, — daar ter plaatse tijdens het vergaderd zijn der Synode geschreven, — en ook uit het thans zeldzaam voorkomende boekje: » *Oordeel des Synodi Nationalis der Gereformeerde Kercke van de Vereenichde Nederlanden: ghehouden binnen Dordrecht. In den Jare* 1618. *ende* 1619; blijkt dat, van wegen Groot Britannië, geene anderen naar de Synode te Dordrecht zijn afgevaardigd geweest, dan de hier volgenden:

MARTINUS GREGORIE, *Episcopus Landavensis;* 2. JOANNES DAVENANTIUS, *Presbyter, Doctor ac Sacrae Theologiae publicus Professor in Academia Cantabrigiensi & Collegii Reginalis ibidem Praeses;* 3. SAMUEL WARDUS, *Presbyter, S. Theologiae Doctor, Archidiaconus Fauntonnensis & Collegii Sidneyani in Academiâ Cantabrigiensi Praefectus;* 4. THOMAS GOADUS, *Presbyter, S. Theologiae Doctor, Cathedralis Ecclesiae Paulinae Londonensis Praecentor;* 5. GUALTERUS BALCANQUALLUS, *Scoto-Britannus, Presbyter, S. Theologiae Baccalaureus.*

A. D. S.

Stouppe » *la Religion des Hollandois*" (II.; bl. 171, 172). Ter aangewezene bladzijde, reg. 27 ne 28 v. o. leest men: » STOUPPE was leeraar » der Fransche Kerk in Savoye, *niet te Londen,* » *zoo als* V. D. N. *opgeeft*". Deze *stellige* uitspraak heeft mij wel moeten bevreemden, want, ofschoon ik gaarne met Bestuurderen van DE NAVORSCHER den Historieschrijver BURNET *zeer* geloofwaardig reken, acht ik hem echter niet onfeilbaar. V. D. N. heeft bovendien zijn gezaghebbers opgenoemd en hecht nog altijd aan hetgeen men in de *Bibliotheca virorum Militia aeque ac Scriptis illustrium* van MENKENIUS, bl. 444, leest: » primum Theologiae se conse» cravit et tantos in ea fecit [progressus?] ut » dignus haberetur, *qui Ecclesiae Gallicae, quae* » *Londini est, Ecclesiastes constitueretur*". In het aangewezen werk van JEAN BRUN, alhoewel minder te vertrouwen zoo uit den aard der zaak, als wijl het een *scherp* tegenschrift is, leest men evenzeer: » *qu'en sa jeunesse* STOUPPE » *a etudié en Théologie* et a esté receu *Ministre à* » *Londres dans l'Église Françoise*".

Wie nu in deze gelijk heeft erken ik vrij onverschillig te zijn, maar dit neemt niet weg dat ik het noodzakelijk acht mijne betwiste opgave te regtvaardigen, opdat de lezers van DE NAVORSCHER niet zouden gelooven, dat op *mijne* opgaven weinig staat te maken valt, terwijl ik er altijd op uit ben om zoo veel doenlijk mijne autheuren, gelijk hier, te noemen.

V. D. N.

Een Rotterdamsch Navorscher in de vorige eeuw; Mr. G. Meerman's onderzoek over het papier (I.; bl. 320). De beroemde Rotterdamsche Pensionaris MEERMAN, den oorsprong des gebruiks van het *Linnen-Papier* nagaande, was van meening, dat men den tijd der uitvinding zou behooren te zoeken tusschen de jaren 1250 (of mogelijk 1270) en 1302. Eene nadere bepaling echter van belang rekenende, noodigde hij, in het jaar 1762, bij gedrukten geschrifte, de liefhebbers uit, om de zaak eens flink na te vorschen, en beloofde eene gifte van 25 gouden Dukaten aan dengene, wien het gelukt zou wezen het oudste gedenkstuk er van op te speuren; hoedanig eene toezegging ook was uitgegaan van den vermaarden LUDEWIGIUS, in het jaar 1744, en van wege de *Koninklijke Gottingsche Maatschappij,* in het jaar 1755. Deze prijsuitschrijving was velen tot aanmoediging, waaronder ook de oplettende Spaansche geleerde MAJANSIUS, aan wien de belooning, namens den Heer MEERMAN, werd uitgereikt.

En ofschoon de uitslag dezer pogingen niet in allen deele beantwoord hebbe aan hetgeen de voorsteller gewenscht had, zij strekten evenwel ter bevestiging van het gevoelen, dat waarschijnlijk het *Linnen-Papier* ten naasten bij den afloop der *dertiende* eeuw in gebruik zal gekomen zijn. Men zie het bovengemelde geschrift van den Heer MEERMAN verduitscht in de *Vaderlandsche Letteroefeningen,* II., bl.

630—639, en de gevolgen zijner uitnoodiging behandeld in een Tractaat, getiteld:

G. MEERMANNI *et Doctorum Virorum ad eum Epistolæ atque Observationes, de chartæ vulgaris seu linæ origine. Edente* JAC. VAN VAASSEN. *Hagae, apud* N. VAN DAALEN, 1767, in-8°.

Men raadplege voorts de *Hedendaagsche Vaderlandsche Letteroeffeningen* van 't jaar 1774; II.; 1ste stuk, bl. 124—125, alwaar het *Woordenboek* van CHOMEL en CHALMOT wordt aangehaald. ..ELSEVIER.

[Ook ***. is niet achterlijk geweest om ons, en op het gezag van J. C. BRUNET *fils, Manuel du Libraire*, 2de édit. Tom. IV, pag. 399, naar de *Epistolae* van MEERMAN en zijn geleerde medenavorschers te verwijzen.]

Aanwijzing van Charters (I.; bl. 321). De beide eerste stukken zijn te vinden op het oud Archief der stad Nymegen. Ik twijfel niet of het stedelijk bestuur zal daartoe aan A. A. A., in het belang der wetenschap, volgaarne den toegang verleenen. —s...f.

De » Navolging van Christus" (I.; bl. 321). Ik kan niet deelen in den wensch van —ll., dat zijn gegeven raadsel door middel van DE NAVORSCHER mogt worden opgelost, dewijl zoodanig onderzoek waarschijnlijk een omhaal van zaken zoude vorderen, waartoe dit Maandwerk mij minder geschikt voorkomt. Daarenboven, wie zal daarop met zekerheid het antwoord kunnen geven? Het zoude alzoo, naar alle gedachten, zich tot *gissingen* moeten bepalen, en daarom ben ik van oordeel, dat men beter doen zal na te gaan, al wat in vroeger en later tijd, voor en tegen de aan à KEMPIS toegekende vervaardiging des werks in het midden is gebragt, een vraagstuk, dat naar het woord eens geachten geleerden, op » stroomen inkt" te staan zou komen. Wie tot dergelijke nasporing lust mogt gevoelen, vindt daartoe rijke stof voorhanden in het werkje van den Heer G. D. J. SCHOTEL, *Iets over de Navolging van Jezus Christus*, Breda 1845, alwaar in de *Aanteekeningen*, zoo ik vertrouw, *alle* de schrijvers over dat punt in kwestie, benevens de verschillende uitgaven van het geschrift zelve, aangehaald zijn.

V. D. N.

De » Navolging van Christus". Men vraagt waarom dit onschatbaar werk, algemeen aan THOMAS à KEMPIS (eig. THOMAS HAMERKEN, van *Kempen*) toegeschreven, niet onder de werken des beroemden Mystikers voorkomt, gedrukt omstreeks 1470. Mgr. J. B. MALON, Oud-Hoogleeraar der Leuvensche Universiteit, thans Bisschop van Brugge, heeft, naar het oordeel van des bevoegden, de aanspraak van THOMAS à K. op het auteurschap der *Navolging* voldoende gewettigd in zijn werk: *Recherches hist. et crit. etc.* Echter vermoedt de achtbare kritikus, dat de *Navolging* eene samenstelling zij van verschillende grondstoffen door onderscheidene der *Broeders van 't Gemeene Leven*, leden van het Deventersch broederhuis, bij-een-gebracht. Een nieuwe grond voor deze onderstelling vindt men in een artikel van Prof. VAN VREE, voorkomende in den *Katholiek* van Sept. ll. en gerezumeerd in den *Tijd*, *N. H. C.* van 5 Nov. ll. In dat artikel worden, in voortreffelijk Middelnederlandsch van de XVde Eeuw, twee hoofdstukken uit het IVde Boek der *Navolging* meêgedeeld, welke blijken dragen van *vroeger* dagteekening dan de bekende Latijnsche tekst der *Imitatio*. Die stukken komen in het te Warmond berustend Middelnederlandsch HS. in geheel ander verband voor, dan in het genoemde IVde Boek, en hebben dus mede behoord tot den *fons*, waaruit de verschillende hoofdstukken der *Navolging* door THOMAS à K. als zoo vele heldere beken zullen zijn afgeleid. Men heeft den tederen schrijver van het *Rozenhof* en *Leliëndal* (THOMAS à K.), als verzamelaar en schikker aangemerkt van de *Navolging*, en hem dus niet boven GEERT GROTE, TAULER of anderen het uitsluitend auteurschap willen toekennen. ALB. TH.

De » Navolging van Christus". Het volgende berigt, dezer dagen door meer dan één onzer nieuwsbladen medegedeeld, en, naar ik meen, het eerst opgenomen in het *Dagblad van 's Gravenhage*, verdient welligt een plaatsje in de kolommen van DE NAVORSCHER.

» De bibliotheek van het klooster *Gaesdonck* bezit een zeer merkwaardig handschrift van het beroemde werk: *Over de Navolging van* CHRISTUS. Het bevat de vier boeken en is in 1427 geschreven, en dus het oudste tot dusver bekende, daar het afschrift, voorheen in de bibliotheek der Jesuiten te Antwerpen, thans te Brussel in de Bourgondische bibliotheek bewaard, van het jaar 1440 dagteekent. Hierdoor is het vraagstuk beslist, of de schrijver (THOMAS à KEMPIS) het vierde boek vóór het jaar 1440 voltooid had, waarover de geleerden het oneens waren. Bovengemeld handschrift behoorde oorspronkelijk aan het klooster van *Bethlehem*, bij Doetinchem, nabij Zwolle (?!) Door zekeren prior der Kruisheeren in Emmerik, namens TAUSCHLIFFER, werd het aan zekeren FREDERIK KETTELER ten geschenke gegeven, die als canonicus regularis in het klooster *Gaesdonck* ging, en het HS. aldaar schijnt gebragt te hebben".

P. MR. *te R.*

Schilderijen van Pieter en Paulus Potter (I.; bl. 321). Of de schilderij van den eerstgenoemde, waar NOLPE de prent naar heeft gemaakt, nog aanwezig is, voorstellende de bloem van Amstels burgerij te paard, gelijk zij H. M. de Koningin van Engeland op den 30sten Mei 1642 hebben ingehaald, kan ik

niet meêdeelen. Ik zou haast meenen dat er eigentlijk geene schilderij, zoo als de vraag het opneemt, van bestaat, maar dat alles in het graauw (*en Camayeu*) is geschilderd geweest om er de gravuren naar te vervaardigen, hetwelk destijds en vroeger veel in gebruik was, zoo als ik van dien aard onderscheidene voorbeelden heb gezien en zelfs bezit, als van ADRIAAN VAN DER VENNE en anderen; zelfs heeft nog ADRIAAN VAN DER WERFF voor DE LARRY'S *Geschiedenis van Engeland* alle de afbeeldingen met het bijwerk, zoo als de gravuren het ons vertoonen, opzettelijk in het graauw geschilderd; welke gerekte voorwerpen toen, even als de genoemde optogt te paard, omdat men ze voor den wand ongeschikt en eene bastertsoort voor de kunstboeken achtte, veelal zijn verloren gegaan. De hier bedoelde plaat is eene bijprent, die niet voor de uitgave van *De Blyde Inkomste*, enz. bestemd is, gelijk men, daar ze gevouwen moet worden, aan de hoogte kan opmerken, iets wat NOLPE zeker had voorgekomen, waar ze tot verciering van zijn boekwerk had moeten strekken, hij, die met de *Groote Cavalcade* voor de *Blyde Inkomste* enz. *van* MARIA DE MÉDICIS wel deugdelijk heeft gezorgd dat zij alleen in hare lengte werd gevouwen. Van deze beide werken is alzoo een exemplaar in mijn bezit, zelfs met de beroemde plaat *de vier Burgemeesters* van SUYDERHOEF naar T. DE KEYSER, die in het laatstgemelde zeldzaam voorkomt. De *tweede* vraag kan ik meer stellig beantwoorden, en heb dit reeds in vroegeren tijd elders gedaan, toen ik gezegd heb, dat de schilderij, bekend onder den naam van *de pissende Koe*, in 1646 door PAULUS POTTER geschilderd, thans berustende is te *St. Petersburg*, in het Museum *l'Ermitage*. Zij is op Russische kosten aangekocht voor de som van 190,000 Fr. op de verkooping der goederen en kunstzaken uit de galerij van *Malmaison*, waarheen zij onder het Fransche keizerrijk uit *Cassel* vervoerd was geworden: doch niet in den *Louvre* teregt gekomen zijnde, werd ze bij de Restauratie niet terug gebragt naar de plaats des eigendoms en ging alzoo, met andere woorden, voor *Cassel* te niet, zoo als ook wij en vele andere landen met ons in dergelijke zaken bij ondervinding kunnen getuigen. Het blijft echter vreemd, dat onze jongste kunstgeschiedschrijvers het lot van dit beroemde stuk uit het oog hebben verloren. Van deze schilderij bestaat eene fraaije gravure van den beroemden CARL KUNZ.

C. KRAMM.

Schilderij van Paulus Potter (I.; bl. 322). Bedrieg ik mij niet, dan heb ik eens in oud misdruk gelezen, dat PAULUS POTTER zijne voorstelling der koe in haar onbehagelijkst oogenblik voor eene Prinses van Oranje op het doek gebragt heeft. Hare Hoogheid zou het onderwerp eenigzins aanstootelijk gevonden en daarom het stuk van de hand gewezen hebben.

Onder NAPOLEON heeft het met meer kunstwerken den togt naar Parijs gedaan, en thans bevindt het zich te St. Petersburg. Of Keizer ALEXANDER het van onzen Koning, 't zij ten geschenke ontvangen, 't zij bij koop verkregen heeft, ben ik niet in staat met zekerheid aan te wijzen.

EL. BRUCADOR.

Haagsche Rederijkkamers (I.; bl. 322). Behalve de twee kamers door ICHNEUTES genoemd, namelijk *de Corenbloem*, devies: *met geneuchten* en *de groene Lauwrierspruit*, devies: *Jeugd neemt aen*, werd in 't begin der 16de eeuw eene derde kamer te 's Gravenhage gesticht, onder den naam van *de Batavier*. (Zie daarover H. VAN WIJN, *Nalezing op* WAGENAAR, bl. 100.) Van *de Corenbloem* kan ik alleen nog melden, dat hare leden aan de intrede te Leyden (1596) deel namen, en dat haar blazoen den dubbelen keizerlijken arend vertoont, met een kroon van korenbloemen gedekt, vastgehouden ter regter door St. LAURENS, ter linker door het kind JEZUS, dat op de wereldkloot gezeten korenbloemen plukt. 't Geheel wordt omstrikt met een lint, waarop de genoemde zinspreuk.

Het blazoen van *de groene Lauwrierspruit*, een naam, die op den schutsheilige van 's Gravenhage, St. LAURENS, doelt, kwam mij nooit onder de oogen.

Het berigt van PARS in zijne *Katwijkse Oudheden*, rust zeer waarschijnlijk op eene misvatting. Vóór mij ligt een blazoen, dat geheel met zijne beschrijving overeenkomt. De hoofdfiguur daarin is MARIA met het kind JEZUS, door een schitterenden lichtglans omgeven. Twee engelen, ter wederzijde zwevende, kroonen haar. Boven de kroon vertoont zich eene duif, als zinnebeeld van den H. Geest; boven de duif, te midden van wolken, een menschenbeeld met een driedubbele kroon en een langen baard, de regterhand uitstrekkende en in de linker de wereldkloot vasthoudende, eene voorstelling derhalve van den drieëenigen God. Onder de figuur van MARIA vertoont zich een kreupelbosch van *geele violetten*, waardoor een lint slingert met het opschrift: *Sonder bedroefde harten*, terwijl geheel onderaan, te midden der violetten, eene vrouwengestalte zittende is afgebeeld, met het bijschrift: *Rethorica*.

Dit blazoen, dat geheel met de beschrijving van PARS overeenkomt, behoort echter niet aan eene rederijkkamer van *'s Gravenhage*, maar aan de kamer te *'s Gravenzande*, die de *geele violetten* tot merk en *Sonder bedroefde harten* tot zinspreuk had. CONSTANTER.

[De bevestiging van het bovenstaande wordt ons door C. & A. medegedeeld. Alleen meldt hij als

waarschijnlijk, wat CONSTANTER als ontwijfelbaar te kennen gaf, dat *Jeugd neemt aen* de spreuk is geweest van *de groene Lauwrierspruit*.]

Kaarslicht bij veilingen (bl. 322). Dit gebruik is mij in den aanvang der zestiende eeuw voorgekomen. In 1501 liet KAREL VAN EGMOND, Hertog van Gelre, een accijns op de bieren verpachten en bepaalde daarbij onder anderen, dat dit in het openbaar en bij de brandende kaars moest plaats hebben. Het schijnt toen reeds geen ongewone zaak geweest te zijn. Ook is nog voorhanden een getuigenverhoor, in het jaar 1509 afgelegd voor Rigter en Schepenen van Arnhem, waarin HENRIK BENTINCK onder eede verklaarde, dat hij als Ambtman en Rentmeester der bezittingen van den Heer van *Batenburg* in de dorpen Barneveld, Putten, Nijkerk en Ermelo, de inkomsten daarvan in het jaar 1505 verpacht en *by der bernender kerse den slach dair van gegeven* had. Met eenige moeite zouden welligt meer voorbeelden van dit gebruik te vinden zijn. Hoe lang het echter in Gelderland stand gehouden heeft en wanneer het afgeschaft is, is mij niet gebleken. Zeker is het, dat het onder het Fransche beheer op nieuw is ingevoerd, namélijk bij het keizerlijk decreet van den 20 Augustus 1811, regelende de wijze van veiling der Nationale Domeinen. Ten gevolge daarvan werd onder de algemeene voorwaarden het volgende artikel gevonden:

» L'adjudication sera faite à la chaleur des » enchères et à l'extinxtion des feux, et elle ne » sera définitive que lorsqu'un dernier feu au- » ra été allumé et se sera éteint, sans que pen- » dant sa durée il ait été fait aucune autre en- » chère.

» Par l'extinction des feux s'entendent les » petites bougies qu'on allume durant les en- » chères, et qui devront brûler au moins de 4 » à 6 minutes."

De beschrijving is duidelijk genoeg. Gewoonlijk behoefde het kaarsje niet meer dan tweemaal, of ten hoogste driemaal ontstoken te worden, zoo als de nog aanwezige procesverbalen dier veilingen uitwijzen. Met het eindigen van het Fransche beheer is deze gewoonte dadelijk afgeschaft.

I. A. N.

Kaarslicht bij veilingen. In mijne jeugd was ik, één en andermaal, uit nieuwsgierigheid, tegenwoordig bij eene zoodanige verkooping (echter slechts van *onroerende* goederen) in de *Casselenije van den Hove van Holland en Zeeland*, te 's Gravenhage, en werd zij, indien ik goed onthouden heb, genoemd Verkooping *bij den lichte* of *bij den wassche*. Er brandde namelijk een kort eindje waskaars, vermoedelijk van eene bepaalde lengte en dikte, en zoolang het aan was mogt ieder één nog opbieden.

Ik kan mij echter niet herinneren dat het licht onder een zoogenaamd molglas te flikkeren stond, waarbinnen het immers hoogstwaarschijnlijk zeer spoedig zou uitgegaan zijn.

Of deze wijze van veilen of verkoopen nog, hier of elders, in gebruik is, is mij onbekend.

P. J. v. M.

[De twijfeling van den achtenswaardigen P. J. v. M. wordt met Ja! opgelost door een' vrager in de NOTES AND QUERIES, IV; 383:

„Veertig of vijftig jaar geleden," schrijft J. S. A., „plagt men in Groot Brittannië goederen ter openbare veiling *bij de kaarse* aan te kondigen. Op sommige verkoopingen toch was men gewoon daartoe eene kaars te gebruiken, cirkelsgewijze met rood gemerkt, en, op het oogenblik dat het licht een dier merken had bereikt, werd de koop als toegeslagen beschouwd aan hem, die 't hoogst opgeboden had. Op andere veilingen weder werd een gewone kaars tot dat einde aangewend." Is *vonkje leeft nog*, dat overbekende pandspel, aan de Nederlandsche plegtigheid welligt zijn' oorsprong verschuldigd?]

Kaarslicht bij veilingen. Elke verkooping van *onroerend* goed, had alhier tot onder het fransche bestuur plaats bij een aangestoken lampje. Zoo lang het brandde was er gelegenheid om te bieden, maar was het, na driemaal ontstoken te zijn geweest, voor de derde maal uitgebluscht, dan werd de koop als gesloten beschouwd. Dit gebruik is in het vierde District van Zeeland door het omroepen (niet afmijnen zoo als elders) vervangen geworden.

G. P. ROOS.

Verhandeling over 't getal Zeven (I.; bl. 338). Aldaar op de tweede kolom, in 't midden, vind ik geene vraag, maar een twijfel uitgedrukt, wie er toch over dit onderwerp een verhandeling zou geschreven hebben? Men wete dan dat er een *Vertoog* in 't licht is gekomen *over het getal Zeven* door Dr. S. J. MULDER, in *Verspreide Lettervruchten*. Voorts dat men daarover iets aantreffen zal in het *Letterlievend Maandschrift* van Augustus 1844; *Mac-benak* bl. 153; HEEREN, *Ideën* enz. I.; bl. 453 in de aanteek.; *Wandsbecker Bothe*, I.; bl. 65; DE WETTE, *Bibl. Dogmatik*, § 171; AULUS GELLIUS, Lib. III. c. 10.

P. H. T.

[De belangrijke nasporing, welke de Heer en Dr. S. J. MULDER openbaar heeft gemaakt in de *Verspreide Lettervruchten*; Leyden bij D. DU MORTIER en Zoon, 1844; was hem eens tot onderwerp eener wetenschappelijke voordragt in het Wiskundig Genootschap: *Onvermoeide arbeid komt alles te boven*. Dit heeft onze berigtgever N. opgeteekend.]

Het regt van den gouden ring (I.; bl. 346). De Senatores en Equites hadden het regt om gouden ringen te dragen. De plebs mogt er slechts ijzeren hebben. Toen CAESAR bij het overtrekken van den Rubico, aan zijne soldaten verklaarde dat hij, om hun te voldoen, zelfs zijn' gouden ring zou willen missen, en daarbij zijne linkerhand, waar die ring aan stak, ophief, dachten deze, die hem niet goed konden verstaan, dat hij hun het *jus annulorum*, d. i. den rang en daarbij ook den

census der Equites beloofde. Zie SUETONIUS, *in vita* JUL. CAESAR., c. 38.

Zij verkregen die echter niet; doch later, onder SEVERUS, werd, volgens HERODIANUS, het *jus annulorum* aan de soldaten toegekend.

Uit het vermelde ziet men duidelijk, hoe het regt om een gouden ring te dragen, den Romeinen steeds gewigtig voorkomen moest.

De vrijgelatenen, aan wie de Keizers dit regt toestonden, werden dan ook grootendeels met de *ingenui* gelijk gesteld. Men zie de *l.* 5 & 6. *Dig. de jure aur.ann.*, (L.XL.t.10.) en de *Tit. Cod. de jure aur. ann.* (L. VI, 8.) alsmede de Commentatoren, o. a. VOET, ad *Pand.* Tit. laud., HUBER, *Praelect.* etc.

Er bleef echter nog onderscheid bestaan, totdat JUSTINIANUS bij de 78ste Novel allen *libertini* gelijke regten gaf met *de ingenui.*

Dat men reeds vroeg begonnen heeft met het *jus annulorum* aan vrijgelatenen toe te kennen, blijkt o. a. uit een berigt van APPIANUS, volgens hetwelk AUGUSTUS dit regt zijnen geneesheer ANTONIUS MUSA geschonken zoude hebben. Men zie CASAUBONUS ad SUETONIUM, *in vita* AUG. c. 73.

Omtrent het verschil in kleeding tusschen vrijgeborenen en vrijgelatenen kan men overigens de noten raadplegen van DEMPSTER ad ROSINI *Antiquitatum Rom. Corpus*, p. 77 sqq.

L.

Het regt van den gouden ring. Wanneer een slaaf gemanumitteerd werd, verkreeg hij, zoo als bekend is, wél de vrijheid, doch was hij geen *ingenuus;* dit spreekt ook van zelf, daar niemand *ingenuus* is dan een vrijgeborene. Onder de Keizers evenwel kon de *libertinus* door bijzondere vergunning van den Princeps de rechten der ingenuiteit verkrijgen; zoo lezen wij reeds van AUGUSTUS: »neminem unquam »libertinorum adhibitum ab eo coenae, excepto »MENA, sed asserto in ingenuitatem". (SUETON. in *Vita*, c. 74).

Deze rechten werden óf alle, óf ten deele gegeven. Alle, door de *natalium restitutio;* ten deele, door het *jus aureorum anulorum.*

In 't eerste geval werd de *libertinus* beschouwd als vrijgeboren; »illis enim utique »natalibus restituitur, in quibus initio omnes »homines fuere, non in quibus ipse nascitur, »cum servus natus esset; hic enim quantum ad »totum jus pertinet, perinde habetur atque »ingenuus natus esset" (l. 2. *Dig. de nat. rest.*)

In 't tweede geval verkreeg hij de *jura ingenuitatis salvo jure patroni* (l. 6. *Dig. de jur. aur. an.*), d. i. hij verkreeg het recht om officia publica waar te nemen, doch bleef onder den invloed van de patronaatsrechten. Van dáár zegt dan ook PAPINIANUS: »*Jus anulorum ingenuitatis imaginem praestat, salvo jure patronorum patronique liberorum*". (*Vat. fr.* §. 226, pag. 172, BUCHHOLZ).

Het voornaamste dier patronaatrechten was het erfrecht, dat dan ook bij den dood van zulk een *libertus* in kracht kwam, even goed als hadde hij nimmer het *jus aur. an.* bezeten (l. 5. *D. eod.*, l. 3. *D. de bon. libert.* l. 2. *D. de nat. rest.*) Dit drukt ULPIANUS uit door de woorden: »vivit quasi ingenuus et moritur quasi liber»tus" (l. 3. *Dig. de bon. libert.*).

Noch dit *jus*, noch de *natalium restitutio*, werden zonder toestemming van den patroon gegeven, ten minste vinden wij, l. 3. *de jur. aur. an.*, dat »Divus COMMODUS jus anulorum »datum ademit iis, qui invitis aut ignorantibus »patronis acceperant", waaruit, dunkt ons, wel tot den gewonen regel der Imperatores besloten worden mag. Wat dezelfde vraag ten opzichte der *natalium restitutio* betreft, dit ligt buiten ons bestek. Doch, al verkreeg de *libertinus* door de *aurei anuli* de *jura ingenuitatis*, hij werd toch eigenlijk niet beschouwd als *ingenuus*, gelijk hij die de *natalium restitutio* verkregen had. »Honor ejus auctus, non conditio mu»tata", zegt MARCIANUS, l. 33. § 2. *D. de cond. & dem.*, in overeenstemming met het rescript van SEVERUS & ANTONINUS (CARACALLA). Slechts TRYPHONINUS (l. 44. § 3. *D. de exc.*) zegt dat hij »in ordinem ingenuorum" is overgegaan. De verklaring dezer tegenstrijdigheid laten wij aan bekwameren over. Verg. l. 2. *Cod. de jur. aur. an.*

Er waren dus, met betrekking tot de *ingenuiteit*, drie klassen van *libertini*, te weten:

1°. Die de *natalium restitutio* hadden verkregen, en dus voor *ingenui* gehouden werden, en den naam *libertini* niet meer droegen;

2°. Die het *jus aureorum anulorum* hadden;

3°. *Libertini* zonder eenig voorrecht.

JUSTINIANUS hief in de 78ste *Novelle* het onderscheid op tusschen de *libertini* der twee laatste klassen, en bepaalde, dat elke slaaf, die gemanumitteerd werd, te gelijk met de vrijheid en zonder eenige uitdrukkelijke vergunning van den Princeps te behoeven, de *jura ingenuitatis salvo jure patroni* (zie cap. 2), en dus, als 't ware, het *jus aureorum anulorum* verkrijgen zoude. Wat de woorden παλιγγενεσίας δίκαιον hier beteekenen, is ons niet recht helder. De gewone opvatting is, dat zij de *natalium restitutio* te kennen geven; hoe echter hiermeê de bepaling van *cap.* 2. overéén te brengen is, zien wij niet in.

ZIMMERN, *Gesch. d. Röm. Privatr.* S. 788, en ná hem WALTER, *Gesch. d. Röm. R.* S. 516 der 1ste uitgaaf, hebben uit het 1ste en 5de cap. dezer *Novelle* aanleiding genomen om te verklaren, dat JUSTINIANUS de patronaatsrechten had afgeschaft, of liever dat hij ze beperkt had tot *obsequium & ingrati actio.* PUCHTA, *Cursus der Instt.* 2, § 215 *h*, wien WALTER in zijne tweede editie, § 474, 85, bijgevallen is, heeft zich op cap. 2. gegrond om deze meening te bestrijden.

Het is mij niet gelukt eenig voorbeeld te

vinden, dat het *jus anulorum* vóór AUGUSTUS zou gegeven zijn. Zie hier de mij bekende:

1. Het voorbeeld van MENAS of MENODORUS (DIO CASSIUS, XLVIII, 45, SUET. in *Aug.* 74, APPIANUS, *de Bell. Civ.* V, 80).

2. Dat van MUSA (DIO CASSIUS, LIII, 30).

3. Dat van ICELUS, den *libertus* van GALBA (SUET. in *Galb.* 14; TACIT. *Hist.* I, 13).

4. Dat van een *libertus* van VITELLIUS (SUET. in *Vitell.* 12, TACIT. *Hist.* II. 57).

In alle deze plaatsen (behalve bij DIO, LIII, 30) wordt het geven van den gouden ring te samen genoemd met het verheffen in den ridderstand. Verder zijn alle de dáár genoemde vrijgelatenen óf liberti van den Princeps zelven (N°. 3 en 4) óf personen die den Princeps op eene of andere wijze van dienst waren geweest en aldus hoog in zijne gunst stonden aangeschreven, in beide gevallen dus aanzienlijke mannen.

Hieruit zou ik dit besluit trekken:

In de eerste tijden verhieven de Principes *libertini*, die door rijkdom, verdiensten of iets anders hunne gunst verworven hadden, of welke zij aan zich verbinden wilden, in den ridderstand, en gaven hun dan als teeken dezer verheffing den gouden ring. Later echter, toen het recht om die ringen te dragen aan alle *ingenui* toekwam, zelfs aan de soldaten, (HERODIAN. III, 8, 9), kon diezelfde gift eenen *libertinus* gedaan, volstrekt niet meer zoodanig gevolg te weeg brengen; toen was de ring slechts het teeken der ingenuiteit, en toonde het dragen daarvan door den *libertinus*, slechts dat hij de *jura ingenuitatis* had. Dáárom, en door den invloed der al meer en meer liberale begrippen, werd men dan ook milder met het schenken van dien gouden ring, zoodat eindelijk ieder hem kreeg, die er maar om vragen mogt (*Nov.* 78. c. 5); weshalve JUSTINIANUS het eenvoudiger vond te bepalen, dat elk, die vrijgelaten werd, den ring van zelf ontvangen zoude.

Ook WALTER (§ 332.) schijnt in deze meening te deelen, zonder dat hij evenwel onderscheid maakt tusschen vroegere en latere dagen. In denzelfden geest zegt CASAUBONUS, ad LAMPRIDIUM *in Sev.* 19, ter verklaring van de woorden: »libertinos nunquam in equestrem locum redegit," — i. e. »jure anulorum non donavit."

Dit moet ook nagenoeg het gevoelen zijn van BURMAN, *de jure aur. anul.* in OELRICHS *Thes. Diss.*, naar ik uit de tweede hand vernomen heb. In hoeverre echter mijn resultaat met het zijne overeenkomt, kan ik niet opgeven, daar ik het werk niet bij de hand heb.

Dit moge voldoende zijn tot beantwoording van DRAUDE's vraag. Slechts veroorloof ik mij de aanmerking, dat *libertas* niet beteekent *het volle Romeinsche burgerrecht*, maar *de vrijheid.*

Met betrekking tot zijne vraag naar de Interpretes, raad ik hem de lezing aan van den *Tit. Dig. de jure aur. anul.* (XL. 10), denzelfden titel in den *Codex* (VI, 8.), voorts de eene of andere geschiedenis der Romeinsche rechtsinstituten (Rechtslehren), b. v. het werk van ZIMMERN, het aangehaalde stuk van BURMAN, LIPSIUS, *Electa*, II. 8.

Voorts bestaan er nog verscheidene monographieën over deze instelling, waarvan hij sommige aangehaald kan vinden in de noot van REIMARUS op DIO CASSIUS XLVIII. 45.

Gecommentarieerde edities van TACITUS bezit ik niet, doch ik geloof wel te kunnen zeggen, dat in de noten op *Hist.* I. 12. dergelijke monographieën aangehaald zijn.

A. J. W. FARNCOMBE S.

Henricus Storm (I.; bl. 346). De hier bedoelde Mr. HENDRIK STORM, werd te Delft geboren en volbragt zijne studieën aan de Leydsche Hoogeschool, alwaar hij den 4den April 1581 als Student in de Regten was opgenomen, blijkens de MSS. *Registers* der ingeschrevene Studenten, welke het aldus vermelden:

»4 *Apr.* 1581. HENRICUS STORMIUS, juris studiosus, Delfensis".

Den 19den Maart 1593, stond hij, dingende naar het Griffierschap van den Hove van Holland, reeds op het drietal, waaruit evenwel door Zijne Excellentie gekozen werd JOHAN DE RECHTERE. Men zie de *Resolutiën van Holland*, bl. 79.

Volgens J. VAN ABKOUDE, *Naamregister* enz. I.; bl. 349, schreef H. STORM reeds ten jare 1617 een werk in-4°. over den *Oorlog der Grieken en Romeinen*, waarvan ik den titel niet kan opgeven.

Hij moet, na de teleurstelling hierboven opgeteekend, zich te Amsterdam hebben gevestigd, uithoofde zijner betrekking van *Raad- en Advocaat-Fiscaal* der Admiraliteit te dier stede, en leefde er nog in 1620, af te leiden uit een werk, dat hij den 1sten Januarij 1620 opdroeg aan de *Ghecommitteerde Raden ter Admiraliteyt der Vyf Collegien*, *residerende in de respective Quartieren van Holland*, *Zeeland ende Vriesland*, getiteld: M. ANNAEUS LUCANUS, *van 't borger oorlogh der Romeynen tusschen* C. JULIUM CAESAREM *ende* GN. POMPEIUM MAGNUM, *overgeset in Nederlands rymdicht door* D. HEYNDRICK STORM. 't Amsterdam by MICHIEL COLYN, Boeckvercooper op 't Water, a° 1620 in-8°.

Op het laatste blad leest men, dat het geschrift te Amsterdam, in evengemeld jaar, gedrukt is door BROER JANSZ, wonende in *Sinte Niclaesstraet;* doch in het *Biogr. Woordenboek van Nederduitsche Dichters* van den Heer A. J. VAN DER AA wordt de uitgave van 1640 vermeld, zoodat hier óf eene drukfout ingeslopen óf eene latere editie aangehaald is.

Het werk wordt verder versierd door lofgedichten van G. A. BREDERO, N. VOOCHT, P. C. HOOFT, J. V. VONDELE, NICOL. à WASSENAER (Amsterod. Medicus), benevens door verzen van een drietal ongenoemden, met de spreuk: *R. T. Lyt en hoopt*,
Leerende leer ick,
en *Over al thuys.*

In de *Resolutiën der Staten van Holland* komt de naam van STORM menigmaal voor, o. a. in
1578. HENDRIK JANS STORM, te *Zevenbergen*, die trekpaarden mogt invoeren, en, in
1594. HENDRIK MAERTENSZ. STORM, Ontvanger of Rentmeester der Kloostergoederen te Delft.

Behalve de reeds opgegevene berijmde vertolking, bezit de *Maatschappij van Ned. Letterkunde* te Leyden, nog een *antwoord* door J. STORM in dichtmaat, op de vraag, voorgesteld den 17den December 1695 van wege de Redenkamer *Liefd boven al* (te Haarlem?).

De vraag was:

Ik vraag het onderscheyt van Rymers en Poëten
En wat een dichter dient het nodigste te weten?

.. ELSEVIER.

Herfstdraden (bl. 346). Een bijzondere soort van kleine spinnetjes vermenigvuldigt zich zeer bij het einde van den zomer, en omkleedt zich met een weefsel, zoodra het najaar met zijn koelen ademtogt ze waarschuwen komt, dat men zich tegen de reeds koudere nachten moet wapenen. Wanneer evenwel de nog heete middagzon de lucht begint te verwarmen, gooien de spinnen het nachtgewaad van zich en wij zien het als herfstdraden zweven, schoon vaak onze blik met een de weefsters bespeuren kan, die op nieuw de stof opzetten, welke zij voor den toekomstigen avond behoeven. In den winter gaan zij schuil, maar de warmere Februarij-dagen doen haar somwijlen reeds heur pakjen als overbodig beschouwen, en het den winden tot spel verstrekken.

WILLIAM.

[Niet anders heeft ons, op het gezag eens kundigen landbouwers, de Heer .....s .....F berigt. Ook hij gewaagt van de kleine „spinnekens," die zich bij het wegkwijnen van den zomer het liefst op de heidevelden ter woon vestigen, als de miskende vervaardigsters van de zoo geheimzinnige draden, wier helder wit ons oog trekt in de blaauwe lucht. Welk buitenman herinnert zich niet hoe, in zijn vrolijke jeugd, hij menigmaal het weifelende rag eene plaats heeft aangewezen, daar het, naar zijn kinderlijk oordeel eindelijk nedervallen *moest* en het over heg en steg nagehold, wáárhenen ook de winden het voortstuwden, om ten leste nog te bespeuren, dat hij misgeraden had. Voor hem, die afkeerig is van zoo „ijsselijk natuurlijke" verklaringen, als de wetenschap ons geeft, zal SCIOLUS welligt eene meer bevredigende oplossing hebben gevonden in het „sprookje," dat hier volgt:]

Herfstdraden. Te Saltzwedel vertelt men de volgende gebeurtenis, die in een dorp niet verre van daar zoude voorgevallen zijn. Er leefde een arme weduwe met hare eenige dochter, MARIA genaamd. De moeder kon wegens ziekelijkheid niet meer werken. Evenwel, daarom niet getreurd! haar meisje was de meest ervarene spinster, zij kon dagelijks drie stuk garen leveren, en hare draad was toch de fijnste. Hiermede onderhield zij zich zelve en hare moeder. Maar — helaas! dat er een *maar* bij moest komen! — het kind had een groote fout... Ze was dol op de pret; overal, waar iets te kijken viel en bij elken dans moest zij tegenwoordig zijn. Alle vermaningen waren vruchteloos. Voornamelijk in den naherfst en den winter, als het jonge dorpsvolk tot spinnen bijeenkwam, was het meisje gek van plezier. Er werd natuurlijk meer leven gemaakt dan gesponnen. In plaats dat men op den bepaalden tijd van elkander scheidde, werd het gedurig later en MARIA ging altijd de laatste naar huis. Toen het meisjen, op Mariëndag, zich weder tot hare medespinsters begaf zeî de moeder nog: »Beloof mij slechts, dat gij heden vóór middernacht binnen zult komen. Het is van daag Onze-Lieve-Vrouwen-dag, en wanneer de kinderen dán hunnen ouderen ongehoorzaam zijn, worden zij dadelijk gestraft". MARIA gaf haar woord, dat ze niet meer dansen zou, zoo waar de maan aan den hemel stond. Met deze toezegging nam zij haar spinnewiel en vertrok. Zij had echter naauwelijks een uur gesponnen, of daarbuiten weêrklonk het van gezang en muziek en daar verschenen de jonge dorpsgasten. Ze hadden speelluî met zich medegebragt... men wierp de spinrokkens van zich, alles danste en sprong. MARIA wilde, wel is waar, in den beginne niet meêdoen, maar het snarenspel en de aanzoeken der jongens, maakten meer indruk op haar dan het woord aan hare moeder gegeven. Het was reeds lang na middernacht, toen men eindelijk begreep, dat het tijd was om naar huis te gaan. De muziekanten hadden evenwel nog niet vrij af, ze moesten het vrolijke troepjen op den weg begeleiden, en, toen dit voorbij het kerkhof gekomen was en de poort open vond, greep elk jongman zijn meisje, trok het op den Godsakker en het dansen ving met nieuwen moed aan. MARIA had hare toezegging geheel vergeten en huppelde lustig meê in den hellen maneschijn. Ondertusschen zat hare moeder onrustig in haar kamertje en wachtte met smart op het kind. Daar hoorde zij plotseling uit de verte het geschreeuw en gedruisch op het kerkhof, zij kon het niet langer uithouden, maar liep naar het geraas toe. Daar kwam zij en zag hare dochter in het midden van al het gespring en gewoel. Die aanblik was hartverscheurend. Zij beval haar, zoo dadelijk mede naar huis te gaan, maar het meisje gaf tot antwoord: »Och, Moeder, kijk, de maan schijnt nog zoo helder, ga maar heen, ik kom voort!" Daar zag de oude

vrouw naar de maan op en vervloekte hare dochter. » Ik wilde wel," zeide zij, » dat het ongehoorzame kind in de maan zat en daarboven spinnen moest!" Nauwelijks had zij de woorden gesproken, of daar was MARIA uit de rij der dansenden verdwenen en men zag haar, met haar spinnewiel in de hand, bliksemsnel naar de maan vliegen. Daar zit zij nog en spint en, bij zeer helderen maneschijn, kan men haar duidelijk bespeuren. Zij spint fijne en zachte draden, welke tegen den najaarstijd naar beneden op de aarde vallen; de wind zit ze achterna en verscheurt ze en jaagt ze op heggen en boomen. Het volk noemt ze Mariëndraden. [TEMME, *Volkssagen d. Altmark*, N°. 49, *nach den Akten des Altmärk: Vereins f. Geschichte.*] SCIOLUS.

Alias (I.; bl. 346). Dood eenvoudig, dunkt mij: iemand, die zich *anders* voordoet dan hij is. ..S. ...F.

Acisculus (I.; bl. 206, 346) is blijkbaar het diminutief van *Ascia*, dat in de beteekenis van *hamer* of *houweel* voorkomt bij VITRUVIUS, VII. 2, en bij PALLAD., I. 14, 43. *Acisculus* vindt men als substantief bij geen enkel schrijver; dat het evenwel als zoodanig gebruikt werd, schijnt te blijken uit QUINCTILIAN. VI. 3, 53, waar van iemand, welke dien naam droeg, gezegd wordt, dat hij liever PACISCULUS moest heeten, *quia pactus esset.* Overigens komt ACISCULUS als eigennaam voor bij PRUDENTIUS, *Peristeph.* IV. en *de XVIII Martyrib.* 19. J. M.

Acisculus. In den eersten Lexicon den besten, dien ik opsloeg, en zelden te vergeefs geraadpleegd had, den ouden BASILII FABRI *Thesaurus eruditionis scholasticae*, Lipsiae, A°. 1710, vond ik op pag. 15, 1ste kolom: » *Acisculus* et *Acisculartus*, quaere in *Ascia*"; en toen op pag. 199, 1ste kolom in voce *Ascia*, het volgende, waarmede ik meen dat aan den weetlust van P. H. T. voldaan zal zijn:

» *Ascia*, *ae*, et fabri lignarii instrumentum » est, et murarii: illius quo ligna dolantur et » laevigantur; hujus quo calx maceratur." (Een timmermans- of metselaars werktuig, waarmede deze het hout bedisselt of glad schaaft, gene de kalk beslaat: — een dissel of schaaf, of een schop) enz.

» Ab *ascia* deducit PHILIPPUS A TURRE, in » *Monum. Ant.* Cap. II. p. 22. diminutivum *Acis-* » *culum*, quae vox, etiam figura, in nummis » gentis Valeriae conspicitur, (vide eundem, » p. 6. in tabula) ut *Acisculus* sit quasi *ascicu-* » *lus*, seu parva ascia."

Maar dan zou het niet, gelijk VAN BEVEREN meent (NAVORSCHER, bl. 206.) een *hamer*, maar een *dissel* zijn, wat op de munten van L. VALERIUS ACISCULUS voorkomt.

ICHNEUTES.

[De plaats van VITRUVIUS, door J. M. te berde gebragt, schijnt *ascia* niet zoo zeer als een *hamer* of *houweel* aan te duiden, maar veeleer de dubbelde beteekenis te bevestigen, die BASILIUS FABER aan dat woord heeft toegekend. „Sumatur *ascia*," dus lezen wij daar, „ et quemadmodum *materia dolatur*, sic *calx in lacu macerata asciatur.* Si ad asciam offenderint calculi, non erit temperata: cumque siccum et purum ferrum educetur, indicabit eam evanidam et siticulosam: cum vero pinguis fuerit et recte macerata circa id ferramentum, uti glutinum haerens, omni ratione probabit se esse temperatam." — Wij merken voorts op, dat FABER op. l. (edit. Lips. 1735.) in v. *Acisculus*, nog gewag maakt van twee oude glossen: de eene: „*Acisculus*, λατόμος"; — zie SPANHEM, *de Usu et praest. num. vet.*, Diss. X., p. 76.; de andere: „*Acisculum*, σκάφιον ὄρυξ (een bijl); — zie MEURSIUS, *Exerc. Crit.*, P. I., 1, 10; in welke hij ook *Aciscularius* vertaald gevonden heeft λατόμος, een steenhouwer.]

Veem (I.; bl. 346). Indien EEN AARTS-FILISTER het *Woordenboek* van WEILAND opslaat, zal hij daarin de meening leeren kennen, dat *veem* en *fehm*, van gelijken oorsprong, eigenlijk een gezelschap, welks leden onderling verbonden zijn, beteekent; eene bepaling, die in Amsterdam toepasselijk is op twee bijzondere rotten van waagdragers, onderscheidenlijk bekend onder de bijnamen van *Klapmutsen* en *Bontehoeden*; en voorts, dat deze woorden verwant zijn aan *vaam* en *vadem*, beteekenende eene zekere hoeveelheid van sommige dingen, ter hoogte en breedte die de maat van een *vadem* bedragen; — ook nog, dat dit *veem* soms *veen*, *ven* of *vein* genoemd wordt, waarvan *veennoot*, *vennoot* afkomstig is. Door welk een en ander hij zich omtrent den oorsprong van de beteekenis van dit woord, naar ik vertrouw, genoegzaam ingelicht vinden zal. V. D. N.

Veem. In BILDERDIJK'S *Verkl. Geslachtl.* leest men: » Veem, Onz. als collectief te Amsterdam gebruikt, doch eigenlijk is het Vr. als *ve-ing*, hetzij als 't Hoogduitsch *Befehdung*, hetzij in den zin van het Deensche *ven*, vriend, dat van *ve-en* (*conversari*) is, en dus eigenlijk den gene met wien men omgaat beteekent. Het woord is dus inderdaad van gelijke beteekenis als gilde en genoodschap. En dit is zoo waar, in de zoogenaamde *Pakkersveemen* te Amsterdam, die zich door de kleur hunner hoeden plachten te onderscheiden en steeds daarnaar genoemd bleven, als in de Westfaalsche *veem*gerichten, eigenlijk Associatiën op Keizerlijk gezag rechtoefenende, van de Landheerlijke Gerichtstoelen onafhanklijk, en waarover onkunde en vooroordeelen zoo veel duisters verspreid hebben."

N. P. BIBLIOPHILUS.

[J. J. WOLFS, die mede ons BILDERDIJK's verklaring opgeteekend heeft, merkt ook aan, dat „ *veem* bij „ HOOFT, BREDERO en anderen voorkomt in den zin van „ „ eene hoeveelheid menschen van gelijke soort, of „ „ wel van zaamverbondenen tot het eene of andere „ „ doel of bedrijf"; — ook als *afdeeling*, *partij*, *aan-*

„*hang, stoet, trein*", — zoo als in het *Uitlegkundig Woordenboek* op HOOFT is aangewezen. „*Veem*", dus vervolgt hij, „thans nog hier te lande in gebruik voor „een bepaald rot wagedragers, staat in zoo verre in „verband met het *veemgericht* der middeleeuwen, als „ook dit een gezelschap of maatschappij of vereeniging „was: eene beteekenis, waaruit het verschillend ge- „bruik dezes woords moet worden afgeleid".

P. E. Z. geeft ons uit WAGENAAR (*Amsterdam*, II.; bl. 449, volg.) een uitvoerig berigt van het ontstaan en den voortgang der Amsterdamsche *veemen*, en hunne gesteldheid bepaaldelijk ten jare 1766. Hoe het waagdragers gild aldaar werd opgerigt in 1616, maar de naam van *dragers* reeds veel vroeger aan deze soort van arbeiders gegeven was. — Hoe den 26sten Maart te dien jare de eerste ordonnantie uitkwam voor de *gemeene gezwore arbeyders aan de wage*, waarbij én andere punten geregeld werden, én de benoeming der *overluiden* vastgesteld. Hoe, van tijd tot tijd, omtrent 150 dezer gildebroeders in *ploegen* of *veemen* zaamgetreden zijn, en die daartoe niet behoorden met den naam van *vrijluiden* werden aangeduid. Hoe meest alle die veemen door zekere teekens aan den hoed, of wel door de kleur der hoeden onderscheiden waren, welke teekens — het *Groot-Memoriaal* (VIII. f. 218) berigt het — soms met verlof der Burgemeesters werden ingesteld. Hoe de oprigting van een *veem*, oorspronkelijk vrije daad van eenige waagdragers, bij keure des jaars 1654 van den wille der Overheid afhankelijk geworden is. Hoe onder de oudste veemen ongetwijfeld behooren dat der *Blaauwhoeden* en dat der *Klapmutsen*, maar het ontstaan des *Zeeuwschen veems* eerst dagteekent van 1668. Hoe, allengskens aangegroeid, het getal der veemen 19 beliep in 1685, 22 bereikt had in 1766, het tweemanschap niet meêgerekend, 't welk met den naam van *Kaasveem* bestempeld was. Hoe de meeste veemen uit 5, 6 of 7 leden, sommige echter uit 8 of 9 arbeiders waren zamengesteld. Hoe zij veelal hun zetel hadden in kamers of kelders nabij den Dam gelegen; enkele op andere plaatsen, meer verwijderd van het middenpunt der stad. — En nog vele bijzonderheden meer, waarvan het relaas besloten wordt door de nomenclatuur der veemen in 1766, maar bij welke 't ons toch verwondert, dat onze vlijtige vriend niet der herinnering waardig gekeurd heeft de verzen in den *Spaanschen Brabander* van BREDERODE, waarin wij JEROLIMO, die zoo gaarne den voornamen koopman uithing, op de volgende wijs beschreven vinden:

„Hy is met zyn Makelaars in 't packhuys om zyn balen te wegen:
Hy teyckentse elck op haer nomber, met zyn eyghen merck,
Want hy het al de *Blauhoeden* en de *Klapmutsen* in 't werck,
Met een deel Vlamingen van Packers en andere uytheemsche opslagers:
Wil jy gaen jy meught, ick ga boven by de Verschieters en Korendragers.]

Trijntje van Boskoop (I.; bl. 346). Indien BAVO de voorzeggingen van TRIJNTJE VAN BOSKOOP verlangt te lezen, kan hij die vinden in *Het Boek des geheims*, in 1831 te Purmerende, bij J. P. BRONSTRING, uitgegeven. Dat boekje bevat, zoo als het voorberigt zegt, de voorspellingen van JOH. VAN LELIËNDAAL en van TRIJNTJE VAN BOSKOOP in haar geheel; die van RICCI, NUSE, MERCIER en LUDEMAN zijn er gedeeltelijk, en voor zoo ver men meende dat ze op den toenmaligen tijd betrekking hadden, in opgenomen. FREDRIK.

Trijntje van Boskoop. In 1831 is bij den Boekhandelaar J. P. BRONSTRING te Purmerende uitgekomen een boekske, getiteld: *Het Boek des geheims*, enz. waarin de zoogenoemde profetieën van TRIJNTJE VAN BOSKOOP medegedeeld worden. Alzoo ik er de correctie van had, herinner ik mij nog, dat deze voorzeggingen gedrukt zijn naar een afschrift, waarin vermeld werd, dat zij door een der Burgemeesters van Leyden bekrachtigd zouden zijn. Wat daarvan zij, wil ik niet beslissen. Den tijd dezer voorzeggingen vindt men er niet in aangewezen. Van een vroegeren druk is mij niets bekend. Ook twijfel ik er aan, of de uitgever, verzamelaar der in dit boekske voorkomende profetieën, daarvan iets geweten hebbe. Op CASPER HAUSER zullen de voorspellingen van TRIJNTJE VAN BOSKOOP wel niet betrekkelijk zijn. Immers dus luiden ze:

»Het was op een guren herfstdag, dat er »een arme grijsaard aan de deur van TRIJNTJE »VAN BOSKOOP verscheen en haar om eene aal- »moes vroeg. Zijn lange baard en veelbeteeke- »nend uitzigt hadden die uitwerking op haar, »dat zij hem mildelijk beschonk. »God zal u »»een *besloten* loon geven!" was zijn antwoord. »En daar TRIJNTJE aan een overhaal woonde, »waarvan zij gedeeltelijk leefde, vroeg hij »haar verder, of zij hem ook over wilde zet- »ten, waaraan zij voldeed; doch naauwelijks »waren zij van wal, of de grijsaard geraakte »in eene zinsverrukking, en sprak toen met »grooten nadruk en wijsheid over de dingen, »die verborgen waren en in deze landen zou- »den gebeuren, namelijk van de scheuring »der kerk en hoe het wederom tot één zou »komen; alsook hoe het land gestraft zoude »worden, om de grootheid van zonden. »TRIJNTJE stond als verbaasd en verstomd »over hetgeen zij hoorde; sprakeloos zag zij »den veelbeteekenenden man na, die aan de »overzijde van het schouw uitstapte en als in »een oogenblik verdween.

»Niemand had dezen man hier ooit gezien en »nimmer heeft TRIJNTJE VAN BOSKOOP naderhand iets van hem gehoord, hoeveel moeite »zij ook deed, om hem op te sporen. Zijne voor- »spellingen waren haar echter geheel bijge- »bleven, zoodat zij besloot, die aan de Magi- »straat te Leyden mede te deelen, hetgene zij »woordelijk deed. Hier verhaalde zij: »Deze »»landen zullen vergiftigd worden door eene »»nieuwe secte uit Frankrijk, en wanneer »»deze haren invloed krijgt, dan zal het »»Christendom ellendig vervolgd worden. »»Men zal de altaren vernielen en daarmede »»den spot drijven en al wat heilig is onthei- »»ligen. Er zal een kind geboren worden, »»en den ouderdom van honderd en een jaar »»bereikende, zal het sterven, wanneer de »»scheuring in Holland komt."

»Naderhand kwam zij te Leyden en werd

»om hare voorspellingen gegrepen op de »Breestraat bij den grooten blaauwen steen, »waaronder de priesters begraven liggen, en »van daar naar Heeren Burgemeesteren ge»bragt, die haar vraagde(n) of zij dit alles »gezegd had; zij beantwoordde dit met: »Ja! »»dit houde ik staande en zal het nimmer loo»»chenen; ik deel niets anders mede, dan »»hetgeen mij door den geheimzinnigen man »»is medegedeeld." — Zij zeide dit met zóó»veel vuur, dat zij in onmagt viel. De Hee»ren Burgemeesteren hoorden met verwon»dering alles, wat zij, bijgekomen zijnde, »hun mededeelde en alvorens men haar in »vrede liet gaan, teekende men eerst naauw»keurig de voorspellingen op, die van dezen »inhoud zijn:

»Men zal tijden beleven, dat de mannen »met lange stokken en staken zullen moeten »uittrekken, alsmede dat de vrouwen dan »doeken zullen dragen met lange slippen, be»nevens lange kappen en hoofdijzers, en de »mannen broeken zoo lang en wijd als of het »vrouwen rokken zijn. Op deze tijden moet »men letten, want wanneer die aanwezig zul»len zijn, dan is de verandering zeer nabij. — »Er zullen groote schattingen geëischt wor»den, maar niet allen worden volbragt. Er »zullen geheele koffers met geld ter verzen»ding gereed zijn, doch als men deze denkt te »verzenden, zal hetzelve reeds geschied zijn.— »Er zal een dijk doorgestoken worden en het »land onder water loopen, maar dit zal niet »baten. De overheid zal onmagtig worden; »doch dan zal de tijd van verlossing nabij zijn. »Er zal een vorst met een groot leger komen »en alsdan zal een zeer oude Nederlandsche »stad overgaan, zonder eenige moeite, want »de sleutels zullen hem te gemoet gebragt wor»den. — Er zal een groot leger door vele ste»den gaan, doch dit zal ons niet hinderen, »daar zij alleen maar doortrekken. Bij een »voornaam dorp in het Zuiden zal zulk een »groote en vreesselijke veldslag zijn, zoodat »men tot aan de hielen in het bloed zal loopen. »De Rynstroom en Ysseldijk zullen het kwaad »hebben. Er zal in de nabijheid van eene groote »stad een hevig gevecht plaats hebben, waarbij »de boeren met stokken en boerengereedschap »gewapend, zullen helpen. — Het zuivel, dat »de boeren ter markt brengen, zal zoo slap en »week zijn, dat het algemeen ontsteltenis en »verwondering zal baren. Des avonds zal men »slapen gaan, en des morgens eensdenkend(?) »opstaan, doch schrikken en beven voor de »menigte soldaten en voor de veelheid men»schen, die over de straten zullen gaan. Dan »zullen gelukkig wezen degenen, welke zich »2 à 3 dagen in huis houden, dewijl zij dan »geen gevaar hebben. — Er zullen drie mag»tige Potentaten den oorlog aanvaarden, als »een uit het Westen en twee uit het Oosten. »Die zullen uit vrees tegen elkander vechten, »en daar zal veel bloed onbedacht vergoten »worden, maar dat zal niet naar veler genoe»gen zijn; zij zullen echter elkander naderhand »wel verstaan en zich vereenigen. — Er zal »eene groote sterfte onder het menschdom ko»men, waarbij de boosheid zal worden uitge»roeid; daarna zal het, als het ware, een »nieuw land wezen, alwaar de menschen »voortaan in vrede, rust, eendragt en geluk»kig zullen leven". G. VAN SANDWIJK.

Op zijn oud Harleveensch (I.; bl. 346). De bedoelde plaats is *Aarlanderveen*, bij verkorting ook wel *Aarleveen*, en verbasterd, *Harleveen* genoemd, misschien ten gevolge van de uitspraak der *h* voor de *a*, zooals die b. v. te Gouda vernomen wordt. De eenvoud in leefwijze en zeden moet aldaar eertijds zoodanig geweest zijn, dat zij later ten spreekwoord geworden is. Voor een groot deel schrijft men zulks toe aan ééne talrijke familie, die, wat meermaals gebeurt ten platten lande, van geslachte tot geslachte aldaar woning gehad en zich uitgebreid heeft, en die in dit opzigt het voorbeeld moet gegeven hebben.

V. L.

Op zijn oud Harleveensch. »By het tegenwoordig verval van onze Taal", zegt BILDERDIJK, »waarin byna alle oude spreekwijzen, in mijn kindschen en bloeitijd gemeenzaam, zoo goed als Arabisch geworden zijn, hoop ik dat men echter nog weet wat *Aarleveensch* in goed Hollandsch beteekene. Het is plomp, onbedreven, en zonderling, en daardoor belachlijk in 't oog. Het Dorp Aarlanderveen (in de wandeling *Aarleveen* genoemd), oudtijds door zijne ligging weinig bezocht en weinig gemeenschap met eenige stedelijke beschaving hebbende, onderscheidde zich ten dage onzer Overgrootvaders geweldig door het zonderlinge van manieren en zeden; en van daar die benaming, die echter niets van het smadelijk bespottende in zich hield, aan andere uitdrukkingen, van dien aart, doch op Buitenlanders slaande, verknocht; als *een Kamper stukjen begaan*, *Engelsch verstand ergens van hebben*, *Fransch gekoeter*, en dergelijke". (PERZIUS, *Hekeldichten, nagevolgd door* Mr. W. BILDERDIJK, bl. 75). Onder deze laatste zegswijzen behoort ook het bekende: *Er met den franschen slag over heen loopen*, waarvan Dl. I.; bl. 347, de ware beteekenis gevraagd wordt. N. P. BIBLIOPHILUS.

[Dezelfde verklaring hebben ook V.D.N., C.G.B. en A. L. B. voorgedragen, waarvan de eerste *op zijn oud Harleveensch* (*Aarlanderveensch*) uitlegt: „op eenvoudige oud-Hollandsche wijze, naar vaderlijke zeden en gewoonten, zoo als die in zwang gebleven waren te *Aarlanderveen*, eene geheel landelijke gemeente in Zuid-Holland, niet verre van den Leydschen Rhyn";— terwijl A. L. B., te Aarlanderveen geboren en opgevoed, de spreekwijs door zijne dorpgenooten

meestal gebezigd verhaalt in den zin van „eenvoudig, zonder omslag, ietwat boersch". Volgens hem wordt zij in sommige streken nog meer verbasterd uitgesproken: *op zijn oud Harlevinksch*, waaraan men de beteekenis te hechten heeft van *scheef*, immers zoo A. L. B.'s huisvrouw tot de ware interpretatie doorgedrongen is.]

Zoo oud als de weg van Kralingen (I.; bl. 346). Dit spreekwoord is oorspronkelijk van een ouden weg onder de gemeente *Kralingen*, bij *Rotterdam*, thans nog *de oude weg van Kralingen* of *de Oude dijk* genoemd. Deze weg, ofschoon in weeken en moerassigen grond gelegd, is zoo vast, dat men daarop, buiten alle vrees van inzakking, zonder heiwerk de zwaarste gebouwen zetten kan. Sommigen willen, dat deze weg een overblijfsel zij van eene oude heirbaan der Romeinen; anderen beweeren, dat hij later, en wel in de middeneeuwen zou zijn aangelegd. Het eerste gevoelen is naar ons inzien het waarschijnlijkste.

A. J. VAN DER AA.

De Steenen Roeland (I.; bl. 346). Wat er van dit beeld des dapperen Paladijns geworden is, weet ik niet. Eene afbeelding, grooter en naauwkeuriger dan die BERKHEY gegeven heeft, wordt gevonden in de *Naamlooziana, of vertoog zonder naam, over vraagen zonder vinding, enz.* Amsteldam, 1772, in 8°., tegenover bl. 320. Het beeld stond op den N. Z. Voorburgwal, over de Kolk, voor het vierde huis van de Pottebakkers- of korte Kolksteeg. J. J. NIEUWENHUIJZEN.

De Steenen Roeland. In den *Willem Levend* leest men: »RYZIG ontstelde: hij stond eerst als de stomme *stiene Roeland*, die nu evel weggebrooken is, zo als onze FY mij verteld heeft." — Dit is het eenige, wat ik over dit onderwerp gevonden heb.

N. P. BIBLIOPHILUS.

De Steenen Roeland. In de *Lantaarn voor* 1800, *door* AMURATH EFFENDI (lees: P. VAN WOENSEL), heb ik het lot van het standbeeld, waaromtrent SCIOLUS inlichting vroeg, beslist gevonden. Ik zie er de woorden »quitantiën op ROELAND STEEN" door eene aanteekening uitgelegd, welke mijn Amsterdamsche voorzaten van gruwelijk Vandalisme beschuldigt. Men oordeele slechts:

»Daar deeze Kassier reeds voor eenige jaaren verwandeld is in bik-steen, kan men daar uit opmaaken, dat deeze gebeurtenissen niet melkvers zijn, of dat onze Held [het Trojaansche Paard] getrokken heeft op een huis, dat *failliet* was." *t. a. p.* bl. 100.

GANSKE.

[Hoe het met den *Steenen Roeland* gegaan is, vinden wij stellig en duidelijk medegedeeld in: *Amsterdam, in zijne Geschiedenissen* enz. *om te dienen ten vervolge op het werk van* JAN WAGENAAR, Amst. en Harlingen, 1788. Dit toch leest men daar op het jaar 1774: „Zints onheugelijke tijden hadt, op den Nieuwezijds-Voorburgwal, tegen over de Kolk, gestaan, „een steenen Standbeeld, bij den naam van *Steenen* „*Roeland* bekend, het zinnebeeld, naar men meent, „van eene vrije Marktplaatze. Volgens sommigen „zouden, op nog twee andere plaatsen in de Stad, „weleer, diergelijke Beelden gestaan hebben. Dit „laatste, zeer beschadigd zijnde, door tijd en ouder„dom, werdt, op last van Burgemeesteren, op den „vierden Januarij, door Stads Werklieden, wegge„nomen".

Voorts mag, zoo over de *Roelandsbeelden* in het algemeen als over den Amsterdamschen *Steenen Roeland* in het bijzonder, merkwaardig heeten de navolgende plaats bij den vlijtigen WAGENAAR zelven, *Amsterdam* enz. 1765, II.; bl. 414: „De Markten „stonden, hier te Lande en elders, al van ouds, on„der de byzondere bescherming van den Vorst, en „elk, die aan geene zwaare misdaad schuldig, of bal„ling geleid was, mogt, veiliglyk, derwaarts gaan „en keeren. Men plagt, van deeze bescherming des „Vorsten, en van de veiligheid der Markt, hier „te Lande, veeltyds, kennis te geeven, door het „opregten van *Kruissen*, aan 't begin en einde der „Marktplaatsen, 't welk nog tegenwoordig, hier en „daar, en, onder anderen, in den Haage en in de „Beverwyk, in gebruik is. In Duitschland, duidde „men hetzelfde aan, door het opregten van houten „of steenen gewapende beelden, *Roelands beelden* ge„naamd, naar den beroemden Krygsman ROELAND, „die ten tyde van KAREL den Grooten, leefde, en van „wiens dapperheid de Moniken wonderen verdigt „hebben. En 't is my ten hoogste waarschynlyk, dat „de bekende Amsterdamsche *Steenen Roeland*, die, „in den stoep van een oud gebouw, op den Nieuwe„Zyds-Voorburgwal, over de Kolk, staat, tot zulk „een einde is opgeregt. 't Beeld is geharnast, en heeft, „zo 't schynt, eertyds, een opgeheeven zwaard in de „hand gehad. En 't is bekend, en nog aan eenige „tekenen te merken, dat er, oudtyds, eene markt „langs de westzyde van den Nieuwe-Zyds-Voorburg„wal, van de Molsteeg tot aan de Dirk-van-Hasselts„brugge, geweest is. Veelligt, heeft deeze markt „zig verder, en tot aan de plaats, daar 't beeld staat, „uitgestrekt. Zeker is 't, ten minste, dat op de Kolk, „regt over den *Steenen Roeland*, van ouds, eene „openbaare Veemarkt geweest is; dat er ook, met an„dere waaren, is gemarkt, en dat de Kolk zelfs de „eenigste plaats in de Stad was, waar, volgens eene „Keure van den zesentwintigsten April desjaars 1550, „de *Aventuriers*, of Kwakzalvers, gelykze, sedert, „genoemd zyn, mogten voorstaan. De oudste opdragt„brieven van het huis, in welks stoep het *Roelands*„*beeld* staat, zeggen, zo my berigt is, alleenlyk, dat „het huis, *van ouds, Steenen Roeland genaamd* was: „waaruit blykt, dat het beeld er al zeer vroeg gestaan „heeft. Doch wanneer het opgeregt zy, is my ner„gens voorgekomen".

De vraag over den *Steenen Roeland* heeft ons eindelijk herinnerd de beschrijving der Amsterdamsche tappers-winkels in JAN DE REGT'S bekend gedicht, *Slechte tijd.* Na het tafereel van wat die plaatsen inwendig opleveren, komt de schildering van hetgeen daar buiten omgaat, op de volgende wijze:

„Heb wat geduld, gij zult de gasten uit zien komen,
Daar is 'er een, die stoot zijn kopstuk aan de boomen;
En deze, loopt schier een lantarenpaal aan tweê,
Dien hij mag danken, dat hij niet in 't water gleê,
Waar in hij, door den drank verhit, misschien zou sissen.
Een ander zal zich weêr in straat of steeg vergissen.
Die, stort voorover en blijft hangen, krom en lam,
Als 't Vlies van JASON, op een keten aan den Dam.
Een ander, ziet men met den *Steenen Roeland* vechten.
Die wil een kokerboom met reden onderregten,

Of pothuis, daar hij zich schier aan te barsten stiet.
Verschoon mij, zeit hij, Heer, ik zag u zeker niet,
Dit ongeluk kwam vaak den besten wel eens over."
enz.]

Tokkodielje (I.; bl. 347). Het *Toccadille*- of *Toccategli-spel* (*jeu du toc*) wordt, even als het *Tric-trac* en het *Backgaming* [backgammon], gespeeld op een dubbel bord, (waartoe meestal het inwendige der met scharnieren openslaande dam- en schaakborden ingerigt is) en wel met vijftien zwarte en even zoo vele witte schijven, benevens twee merkteekens, wier verplaatsing, gedeeltelijk door het aantal oogen telkens met twee dobbelsteenen geworpen, gedeeltelijk door het beleid der spelers geregeld wordt. N.

[P. J. v. M., die het *tokkodielje* ook thans nog veelmalen gespeeld verzekert in ons vaderland, merkt insgelijks op, dat het dubbele bord tot dit spel gebezigd, van binnen met lakensche punten bekleed, geen ander is dan het zeer bekende *verkeer-bord*, 't welk ook nog den Engelschen te stade komt voor hun vermakelijk *Backgaming*. Van C. G. B. vernemen wij eene bijzonderheid omtrent de schijven, namelijk, dat ze in vroeger tijd soms gestempeld waren als munten, met de beeldtenissen van Romeinsche Keizers, of ook wel ter gedachtenis van den Turkschen oorlog (VAN LOON, *Inleiding tot de Penningkunde*, bl. 271, in fol.); immers, dat schijven met dezen laatsten stempel nog in 1734 onder het geslacht der KNOTTERS berustten, thans in het bezit zijn van onzen Correspondent zelven.]

Tokkodielje. Dit spel, *Toccodille* of *Toccategli*, bij de Latijnen *lusus latrunculorum* genaamd, eigenlijk het bekende *Tric-trac*, schoon thans minder algemeen in gebruik dan in vorige tijden, wordt echter nog dagelijks, hier of daar in ons land gespeeld, en waar zulks het geval niet is, zijn toch de *Toccodille*-, nu veelal *Enfiladeborden* genoemd, gewis nog wel voorhanden. De oorsprong van dit spel is onzeker, sommigen achten het van Spaansche, anderen van Fransche of Duitsche herkomst, doch meest waarschijnlijk hoort het in *Italië* t'huis. Het *Tric-trac* — deze hoofdnaam omvatte ook het *Toccodille* — werd op verschillende wijzen gespeeld, en kwam onderscheidenlijk voor als *le Revertier*, *le Toutatable*, *le Tourne case*, *les Dames rabattues* en *le Toc*, welke benamingen, zoo ik meen, hier te lande in onbruik geraakt zijn, waar thans alleen bekend is: *le jeu d'Enfilade*. Dit nu wordt gespeeld tusschen twee personen en bestaat daarin, dat zij met een beker de dobbelsteenen werpen in een dubbel bord, in hetwelk 24 *flèches* (pijlen), onderscheidenlijk licht en donker van kleur, meestal wit en groen, zijn afgebeeld, 12 voor elken speler, waarbij dan nog ieder 15 stuks dammen of schijven erlangt, insgelijks door wit en zwart onderscheiden. Deze worden met inachtneming der regels, voor iedere soort van spel voorgeschreven, telkens zoodanig geplaatst, als de oogen aanwijzen die met de dobbelsteenen geworpen zijn. Wie meer hiervan begeeren te kennen, mogen, behalve andere geschriften, ook raadplegen, *La plus nouvelle Académie universelle des Jeux*, Tom. II. Amst. 1752. V. D. N.

Tokkodielje. Als antwoord op de vraag van INVESTIGATOR, waag ik eene gissing. Op den klank af van het woord *tokkodielje*, dat geen Fransch is, vermoed ik dat het eenen Spaanschen oorsprong heeft, waartoe ik eenigen grond vind in de woorden *tocar*, *toco*, *toca* (vatten, aanraken enz. met nog velerhande beteekenissen). Zou dan de naam, gegeven aan het hier bedoelde spel, ook kunnen ontstaan zijn uit de snelle zamentrekking van *tocar a deguello*, *toca a deguello* (den aanval blazen, hij blaast den aanval)? Men bedenke, dat de Spanjaarden de *ll* uitspreken even als de Franschen in de woorden *anguille* en *aiguille*.

In het Fransch heet dit spel: *jeu de tric-trac*, en ten onzent was het in de XVIde en XVIIde eeuw bekend onder den thans verdrongen naam van *verkeerbord*. In onbruik is het niet geraakt; want, bijaldien INVESTIGATOR somtijds societeiten bezoekt, kan hij zich overtuigen dat dit spel nog tot de *mode* behoort, en zelfs zeer gezocht is.

Dat onze voorouders veel smaak hadden in verstrooijing door middel van spel en ook hierin hunne Batavische afkomst niet verzaakten, kan de reeks van spelen getuigen, die ik hieronder volgen doe. Zij is ontleend aan de *Gargantua* van den bekenden geestigen schrijver RABELAIS, door den vertaler van diens werken, CLAUDIO GALLATIO (Amst. 1682, D. I., bl. 76—81.), doch zoo dat hij, in de plaats der Fransche spelen, de namen opgegeven heeft van diegene, welke omstreeks het midden der XVIIde eeuw, ten onzent het meest in trek waren.

» *Van allerleije Spulletjes die* GARGANTUA *speelde met zijn gezellen*."

1. Van den vloed; 2. van de voorsten of derden zoeken; 3. van de vlugt of sakjagen; 4. van 't pand-rooven; 5. van 't troeven; 6. van 't piketten; 7. van ten honderden uit; 8. van der haagen; 9. van 't rampen; 10. van 't schuiren; 11. van 't pas-dijsen; 12. van ten een en dertigen uit; 13. van twee en twee; 14. van ten drie honderden uit; 15. van de verlorene; 16. van de verwezene; 17. van de vermorste kaart; 18. van de onvernoegde; 19. van het landsknegten; 20. van de koekoek; 21. van die se heeft, spreekt; 22. van op en af; 23. van Pijke delje; 24. van schoon Belij; 25. van kikkermik; 26. van ik denk; 27. van doe dit, doe dat; 28. van Ka, Ka, volg me na; 29. van de dwerl loop of wild jagen; 30. van 't osje; 31. van die wint, verliest; 32. van wiege wage; 33. van draijen wij; 34. van Amerol; 35. van hijphap; 36. van wie vint, die wint; 37. van dammen; 38. van

schaaken; 39. van Reintje de Vos; 40. van moertje, moertje; 41. van 'tkoeijtje; 42. van blanke bestemoer; 43. van Jan springt hooger dan Trijn; 44. van drie teerlingen; 45. van tafeltje rondom; 46. van knik knak Knelis; 47. van 't bikkelen; 48. van houd op en houd an; 49. van tiktakken; 50. van 't ganse berd; 51. van uileberd; 52. van wie wil 't robje vangen; 53. van 't vrouwtje; 54. van 't spookertje; 55. van ik eerst, ik andert; 56. van met steekers te werpen; 57. van de sleuteltjes; 58. van goeman; 59. van eeven of oneeven; 60. van kruits of munt; 61. van 't matertje; 62. van vogeltje vet; 63. van klootschieten; 64. van 't schoenlappertje; 65. van den uil; 66. van den hond na 't haasje; 67. van lanterluijen; 68. van verkentje gaat voor; 69. van 't aaxtertje; 70. van den toethoorn; 71. van adieu; 72. van de nieuwe neepjes; 73. van Ulenspiegel in de bijenkorf; 74. van 't paardje te beslaen; 75. van 't schrobbelen; 76. van waar zal die man staen? 77. van handslag; 78. van stomme beevaard; 79. van 't touwtje te springen; 80. van 't speetje te wenden; 81. van over de steen te trekken; 82. van den sak te dragen; 83. van 't rammelaartje; 84. van even uit, even in; 85. van val, vijgje val; 86. van heerom danst in 't hemd; 87. van wien zal ik gooije; 88. van 't vosje villen; 89. van versche ton; 90. van haver verkoopen; 91. van doove koolen opblazen; 92. van vraag en antwoord; 93. van leeft het manneken, of is 't dood?; 94. van d'ijzers uit den oven; 95. van den boozen boerman; 96. van 't afbossen; 97. van den gebulten hoveling; 98. van den gevonden heilig; 99. van de mey te planten; 100. van pimpanpet; 101. van 't hoepelen; 102. van 't pinken; 103. van de quinkert; 104. van de rol; 105. van hol of bol; 106. van 't Duinkerkertje; 107. van Spinloo; 108. van balslaan; 109. van kaatsen; 110. van kolven; 111. van 't kooten; 112. van knikkeren; 113. van 't kegelen; 114. van 't palet; 115. van 't rinket; 116. van 't schriksetten; 117. van 't tolsetten; 118. van den tol te slaan; 119. van schoppen; 120. van schijven; 121. van trokken; 122. van klossen; 123. van negenkuil; 124. van kritzen; 125. van heeven; 126. van ik zat en ik zat; 127. van straatjen over; 128. van den derden zoeker; 129. van 't molenaartjen; 130. van den windbol; 131. van blindpot; 132. van paardje sta vast; 133. van steentje veerder; 134. van neus in aars; 135. van Frankvoorte en huisje hetvoort; 136. van kapmonik; 137. van ik visch, ik visch; 138. van suikerroompje; 139. van moet ik in je landtje treden? 140. van 't begraasen; 141. van beuijtelen; 142. van springen; 143. van rijschenkelen; 144. van 't hinkelen; 145. van man, man ik ben op je blokhuis; 146. van schuilewink; 147. van mollemollemol; 148. van soutemoute; 149. van 't zooltje; 150. van alle ambachten: 151. van toffeltje geit; 152. van strootje trekken; 153. van tuimel in de peperzak; 154. van 't knippen.

Voor 's hands stelle INVESTIGATOR zich met dit weinige te vreden — en, zoo hij nog eenig *esprit de jeu* bezit, denke hij de regelen uit, volgens welke al die spelen gespeeld werden.

[*Toccodille* is digter bij het Italiaansche *toccare*, dan bij het Spaansche *tocar*. En wat *toccategli* aangaat, dit is zuiver Italiaansch, en beteekent: raakt hen aan, treft ze.]

Dichteressen van den Evangelischen Gezangbundel (I.; bl. 347). JOHANNA PETRONELLA DRYFHOUT behoorde, zoo ik het wel heb, tot eene Middelburgsche familie. Omtrent CLARA FEIJOENA VAN RAESFELT, geb. VAN SYTZAMA, komt een artikel voor in WITSEN GEYSBEEK'S *Biographisch Anthologisch en Critisch Woordenb. der Nederduitsche Dichters*, IV.; bl. 149. Aangaande Mej. VAN LIER heb ik vruchtelooze nasporingen in 't werk gesteld, toen ik voornemens was eene geschiedenis van den *Evangelischen Gezangbundel* uit te geven, voor welke ik reeds eenige bouwstoffen verzameld had, toen opgekomene omstandigheden mij de uitvoering voor alsnog verhinderd hebben.

A. J. VAN DER AA.

Dichteressen van den Evangelischen Gezangbundel. CLARA FEIJOENA VAN SYTZAMA, gelijk zij zich teekende bij de opdragt der *Eersteling* harer gedichten, werd geboren te Leeuwarden, den 5den April 1729. Zij was eene dochter van PIER WILLEM VAN SYTZAMA, Heer van *Bellingweer tot Bellingerveer*, *Winsum*, enz., Luitenant-Kolonel en later Lid van onderscheidene hooge Collegiën, als van de Rekenkamer in 's Hage, en van de Staten-Generaal wegens Stad en Lande. Haar moeder was EBEL JULIANA AEBINGA VAN HUMALDA, de eerste vrouw des Heeren VAN SYTZAMA. Zij huwde 6 Sept. 1750 te *Bellingweer* ISAAK REINDER VAN RAESFELT, Heer van *Heemse* en *Alerdinck*, Kapitein bij een Overysselsch regiment. Haar portret, geteekend door WASSENBERGH en gegraveerd door J.C.PHILIPS (1745), benevens haar wapen en een vierregelig vers daaronder gesteld, treft men aan vóór hare *Bellingweerder Uitspanningen*, behelzende Geestelijke en Mengelstoffen, Gron. 1746 in 8°. Naar het oordeel van WITSEN GEYSBEEK, zijn hare vroegere verzen van weinig beteekenis, doch later, op haar eenzaam Landhuis in Overyssel, schreef zij in 1774 een *Hof-*, *Bosch-* en *Veldzang*, *Heemse* getiteld, in vier zangen, te Utrecht gedrukt in 1784, dat ongetwijfeld een bevallig en leerzaam dichtstuk heeten mag, in 't welk uit de verschillende geaardheid der natuurvoortbrengselen, gepaste en nuttige zedelessen worden afgeleid. Hare overige gedichten

zagen het licht te Amsterdam in 1794. Van JOHANNA PETRONELLA DRYFHOUT wordt gewag gemaakt in V. D. AA'S *Vervolg op* WITSEN GEYSBEEK. Jufvrouw VAN LIER schijnt te hebben t'huis gehoord aan de Kaap de Goede Hoop. V. D. N.

Met V. D. N.'s levensberigt van Mevr. VAN SYTZAMA komt geheel overeen dat, hetwelk ons door A. WASSENBERGH is toegezonden. Deze vermeldt ook het overlijden der dichteres, als te *Heemse* voorgevallen, den 1sten September 1807. Hij telt nog *Pol* en *den Dooren* onder de heerlijkheden van haren echtgenoot, en brengt tot 1783 de verschijning van haren *Hof-, Bosch- en Veldzang Heemse.* Hij verbetert ten slotte het berigt van L. J., die (bl. 109 hier boven) deze spelwijs gestaafd had verklaard door *Heemse's* „*Opdragt* aan mijne kleinkinderen": C. FEYOENA V. RAESFELDT, geb. VAN SYTSEMA, terwijl daar aldus hare naamteekening is gegeven: CLARA FEYOENA VAN RAESFELT, geboren VAN SYTZAMA (*).

LEGENDO ET SCRIBENDO neemt, ook hij, de ware spelling in acht en schrijft VAN SYTZAMA. Hij geeft dag en plaats harer geboorte, zoo als die door V.D.N. en A. WASSENBERGH waren aangewezen.]

De meestoof in Zeeland (I.; bl. 347). Het is onbekend, wanneer zelfs de meecultuur hier te lande is ingevoerd. Waarschijnlijk is de plant uit Syrië afkomstig en door de onzen tijdens de kruistogten aldaar gevonden en herwaarts overgebragt.

REYGERSBERGEN, BOXHORN noch SMALLEGANGE vermelden iets van meestoven. De eerste geeft alleenlijk op, in zijne *Chronyk van Zeeland*, II.; bl. 373, dat in 1506 de avonture van den mee zoo groot was, als in menigen tijd te voren niet gebeurd was. Er waren dus te dier tijde ook meestoven.

TOXANDRIOS.

Johannes Capito (I.; bl. 347). In de *Beschryving der Stad en Lande van Breda*, door THOMAS ERNST VAN GOOR, vindt men op bl. 76 de namen der predikanten die in de gemeente van *Breda* de H. Dienst, zoo onder het *Kruis* als vervolgens hebben waargenomen, en daaronder ook, ten jare 1568, JOHANNES CAPITO.

Eene bepaalde geschiedenis van de Hervorming te Brugge, uit de stadsboeken bewerkt, is mij onbekend. In BRANDT'S *Hist. der Ref.* en de bij hem aangehaalde bronnen kan men anders vrij wel te regt komen. .. ELSEVIER.

Onbenoemde planeet van de Gasparis (I.; bl. 347). De bedoelde planeet, 2 November 1850 ontdekt, is genaamd EGERIA (zie *Populair Sterrek. Jaarb. van* F. KAISER voor 1852, bl. 23). Na deze zijn A°. 1851 nog ontdekt: 20 Mei, IRENE, door HIND, en 29 Julij, EUNOMIA door DE GASPARIS, die onlangs weder eene nog niet benoemde planeet ontdekte. J. M.

(*) De *verbetering* FEYOENA voor FEYVENA werd ons door L. J. aangewezen; de *fout* is van den *Corrector*.

J. F. R. van Hooff (I.; bl. 347).

Dit eerbiedwekkend beeld vertoont VAN HOOFF, Bataven!
Die by 't Romeinsch gelaat Romeinsche deugden voegt;
Een ziel gevoelloos voor den glans van goud of gaaven,
Maakt Hem, als CURIUS, met weinig vergenoegd:
Gewoon in elken stand zijne eerlijkheid te toonen
Zag Hij zijn' deugd en trouw driewerf met boeiën loonen.

7 *July* 1798. J. S. (CHELTEMA).

Dit alles staat onder een groot in folio portret, fraai in zwarte kunst (mezzo tinto) gegraveerd, en verder: » C. H. HODGES, *del. et* » *sculps., na 't egte schildery, in de laatste dagen* » *van deszelfs staatsgevangenis in 't huis in 't Bosch* » *bij den Haag, na 't leven geschildert, door den* » *Konstschilder* KUILENBURG, 1798."— De plaat is uitgegeven door E. MAASKAMP te Amsterd.

C. KRAMM.

[Wij ontvingen het vers insgelijks van R., ICHNEUTES, J. C. K., V. D. N. en Sl.—R. meldt ons dat VAN HOOFF's portret hem te aanschouwen geeft in Romeinsche kleeding, en voorts fraai mag genoemd worden om uitvoering en uitdrukking. Wie meer begeeren te weten over VAN HOOFF, Representant ter Nationale Vergadering wegens Bataafsch Braband (district Leenden) en die te Eindhoven met ter woon gevestigd was, — kunnen, naar V. D. N.'s aanwijzing te rade gaan met het *Vervolg op* WAGENAAR's *Vad. Hist.*, Register Dl. XLVII en XLVIII, waarin ook 's mans portret door R. VINKELES, Dl. XL. tegenover bl. 160; en met C. ROGGE, *Gesch. d. Staatsreg. v. h. Bataafsche Volk*, Amst. 1799, waarin zijn silhouet op de VIde Plaat wordt aangetroffen.]

Vraagteekens.

Jan Lobé of Lobbe. In de geslachtsrekening van GILLIS, voorkomende in de *Généalogies des familles des XVII Provinces*, Tom. III., p. 148, wordt melding gemaakt van JEAN LOBÉ (LOBBE), Kolonel, Gouverneur van Ostende, die aldaar in 1604 sneuvelde, en tot vrouw had GEERTRUIDA VAN SWIETEN. Wie weet iets meer van dien krijgsman? Ik vind hem, behalve t.a.p., nergens opgenoemd. C. & A.

Het graf van Abdal Zamet. Omstreeks 1600 kwam ABDAL ZAMET met SIRI MOHAMMED, in gezantschap van den Koning van *Achem* (*Atsjin* op het eiland *Sumatra*) met de Zeeuwsche schepen onder GERARD DE ROOI en LAURENS BIKKER uit Indië in het vaderland. De eerste, hoofd der Ambassade, stierf in Zeeland, waar men hem een eeregraf oprigtte. De tweede trok naar Prins MAURITS, in het leger voor *Grave*, had bij den Vorst audiëntie en goed onthaal, bezocht de voornaamste Hollandsche steden en keerde daarop naar Zeeland terug, waar hij eenigen tijd vertoefde; één jaar later vertrok hij weder naar Indië. (Zie LUZAC, *Holl. Rijkdom*, I., 248 en 249 en de *Geschied. der Nederl. O. I. Comp.*, D. I., bl. 58 sqq.) — Nu vraag ik, in welke plaats van Zeeland

stierf ABDAL ZAMET en bestaat het graf nog, dat men hem stichtte? J. H. DE ST.

Claude de Charrenton. Weet men ook levensbijzonderheden van CLAUDE DE CHARRENTON, wien BUNGENER opnoemt in zijn *Sermon sous* LOUIS XIV? Zoo ja, waar zou ik het een en ander betrekkelijk hem aantreffen? En, zoo er van zijne leerredenen of andere geschriften nog iets overig is en het licht heeft gezien, welke zijn daarvan de laatste uitgaven? HENRY.

Het voormalige Zaamslag. In welk werk zou er eenig berigt te vinden zijn van het voormalige dorp *Zaamslag*, in *Staats-Vlaanderen*, hetwelk ten jare 1584 in den strijd met Spanje verwoest werd? B.

» *Op een schopstoel zitten*" beteekent, of in een huurhuis wonen, of een ambt tot wederopzeggens toe waarnemen. Van waar is dit spreekwoord ontstaan? C. G. B.

Neêrduitsche poëzy van R. van Ommeren en L. van Santen. Van beide gelukkige beoefenaars der Latijnsche poëzy, bezit ik een dichtstukje in het Nederduitsch. Indien er meerdere door hen vervaardigd zijn, verzoeke ik daarvan de mededeeling, zoo als ik bereid ben van de mijnen, die niet zonder verdiensten zijn, te doen. POMPONIUS.

Plantijd. Dit woord hoort men somtijds in den zin van *voortdurend* bezigen. Werd het vroeger meer gebruikt? I. A. GRO.

Gilles C. Campen. In den zee-oorlog tegen Engeland ten tijde van DE RUYTER in 1665, was GILLES C. CAMPEN Vice-Admiraal bij het eskader van CORNELIS TROMP, en voerende het schip *Coeverde*, van 60 stukken en 240 koppen. (Zie P. SIMONS, *Jan de Wit en zijn tijd*, IIde Deel, Bijlage E.)

Weet een of ander welwillend Navorscher ook iets naders op te geven wegens afkomst en daden van gemelden Vice-Admiraal? A.B.C.D.

Zegel van Simon Episcopius. Aan het slot der aanteekening omtrent SIMON EPISCOPIUS en diens geslacht, meldt ons ICHNEUTES (I.; bl. 189): » dat zijn wapen of cachet nog onder zijne familie berustende is", 't geen dus op den tegenwoordigen tijd schijnt te doelen. Waar evenwel bevindt zich die familie en dus ook dat zegel? Steller dezes, die ook nog iets, van dien beroemden man afkomstig, in bezit heeft, en er veel belang in had om daarbij een afdruk van bovengenoemd wapen of cachet te verkrijgen, zoude gaarne hieromtrent, zoo mogelijk, eenige nadere aanwijzing middelijk of onmiddelijk door DE NAVORSCHER bekomen, ten einde eene poging tot bereiking van zijn doel te kunnen aanwenden. N***.

Gordijn voor het Amsterdamsche tooneel door J. Kuyper. Wat is er geworden van de wel verarmde, maar toch altoos, zoowel in teekening als ordonnantie, schoone tooneelgordijn van den Amsterdamschen Stads-schouwburg, welke door den beroemden JACQUES KUYPER geschilderd was en thans door een ander vervangen is? Kan het Bestuur of een der lezers van DE NAVORSCHER, mij ook omtrent haar *niet-vernietiging* gerust stellen? N***.

» *Diaison*". Bij een, bijna gelijktijdig, afschrift van eenen brief des jaars 1582, luidt de aanhef aldus:

ALEXANDER, *prince van Parma vnd van* DIAISON, *Stadthouder*, *Gouverneur vndt Capitain Generael.*

Wat beteekent *Diaison?* Ik heb reden hier aan geen schrijffout voor *Plaisance* te denken, want bij een later afschrift van een anderen brief en ook van eene andere hand, komt hetzelfde woord voor. Bij WAGENAAR, BOR en ook elders, zocht ik te vergeefs. P. N.

» *Occultus Mercatus Jesuitarum*". In 1617 of 1618 werd de correspondentie der hier te lande gevestigde Jesuiten met den Generaal der Orde onderschept en uitgegeven, onder den titel van: *Occultus Mercatus Jesuitarum.* Kort daarna zijn de in omloop gebragte exemplaren wederom opgekocht en vernietigd; het is evenwel mogelijk dat sommigen bewaard zijn gebleven; is zulks het geval, dan zal eene bekendmaking er van mij hoogst aangenaam zijn. N. P. BIBLIOPHILUS.

Voogden van Graaf Floris V. Uit WAGENAAR, *Vad. Hist.*, III.; bl. 3—9, kan men afleiden, dat *Graaf* FLORIS V, achtervolgens verscheidene voogden moet gehad hebben, die niet vermeld zijn. Ik vraag dus, wie zijn voogden geweest zijn, en hoe lang ieders voogdijschap geduurd heeft? .. R. E.

Joost Bijl. Wie was JOOST BIJL, die in 1594 te 's Gravenhage heeft uitgegeven: *Cort-Begryp van de stucken der Geschiedenissen van* ANTONIO PEREZ, *uit het Spaensche ghetoghen door* JOOST BIJL, in-4°., waarvan melding gemaakt wordt in het werk, getiteld: *Antonio Perez et Philippe II*, par M. MIGNET, Brux. 1845 in-4°. p. 158, ook te vinden in het *Journal des Savants?* .. R. E.

» *Corruptio optimi fit pessima*". Waar vindt men den oorspronkelijken zegsman van dit spreekwoord? Hs.

Huant le puisné. Ten mijnent is een kleine *bonbonnière* van goud, keurig geémailleerd met portretten en landschappen, waarop dit bijschrift: » HUANT LE PUISNÉ PINXIT à BERLIN". Waar kan ik iets betrekkelijk dezen kunstschilder vinden? A. O. O. D.
NOTES AND QUERIES, V.; 346.

Mercuriusbeeld door A. de Vries van 's Hage. In mijn bezit is eene prent, voorstellende een' vliegenden MERCURIUS met eene vrouw in zijn armen: zij draagt in de regterhand een *cyathus*. Daar onder staat:

JVSSV RVDOLPHI. II. CAESARIS AVGVSTI ADRIANVS DE VRIES HAGIENSIS FACIEBAT. PRAGAE. OPVS ALTITVDINIS PEDVM OCTO EX AERE. 1. 5. 9. 3.

Bevond zich ooit zulk eene groep te Praag? Wat is daarvan de beteekenis en de uitlegging van den eersten regel des onderschrifts? NOTES AND QUERIES, V.; 346. TECEDE.

» *Graecia sal gentium*". In zijne aanteekeningen op » τὸ ἅλις τῆς γῆς" (*Matth.* V: 13) geeft HUGO DE GROOT als gelijkluidend dit uittreksel uit LIVIUS: » Graecia sal gentium". Waar is dit in LIVIUS te vinden? T. K. R.
NOTES AND QUERIES, V.; 296.

Evang. Gez. 44 *en* 154. Bekend is het, dat *Evang. Gez.* 44 en 154 ontleend zijn uit de *Gedichten* van Vrouwe VAN RAESFELT; Amst. 1794. — Daar ik deze gedichten niet bezit, zoude men mij verpligten met de opgaaf, *waar en onder welken naam* deze beide Liederen daarin te vinden zijn? B.

Het geslacht van Montfoort. Blijkens VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*, zijn de Burggraven VAN MONTFOORT reeds in de eerste helft der 13de eeuw bekend, maar komt bij hem als eerste op de stamlijst van dat geslacht voor: FLORIS VAN MONTFOORT, in het begin der 15de eeuw.

Men vraagt eene hooger klimmende opgave der afstamming van dat geslacht.

X. X.

De geslachten van Altena, van Baersdorp, Corstius enz. Bestaan er ook geslachtregisters der navolgende familiën: VAN ALTENA, VAN BAERSDORP, CORSTIUS, VAN CUYCK, VAN DASHONT, VAN HEEMSKERCK, VAN DER LECKE, VAN LISSE, VAN DER MIJE, VAN NIJENRODE, VAN OS, VAN OUDSCHOTEN, PLANCIUS, VAN SEVENHOVEN (die bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* p. 1000, betrekkelijk het geslacht VAN DER LECKE is toch slechts eene bloote opgave van namen)? X. X.

Sleutel op eenige van Grotius' brieven. In een zeldzaam en voor de letterkundige geschiedenis niet onbelangrijk werkje, getiteld: *Histoire d'un voyage littéraire fait en* 1733 *en France, en Angleterre et en Hollande* (par C. E. JORDAN, Bibliothécaire du roi de Prusse) *la Haye* 1735, kl. 8°. wordt gesproken van een' *sleutel* op eenige der brieven van H. GROTIUS, in het bezit van den beroemden archaeoloog DE BOZE, en waarvan de schrijver van bovengenoemd werkje, tijdens zijn verblijf te Parijs, inzage verkreeg. Is van dezen *sleutel* meer bekend? is hij uitgegeven? zoo ja, waar en door wien?

MART.

Plasdank. Van waar de uitdrukking: » Hij wil een plasdank verdienen?" NIZZA.

Begraafplaats van J. en C. de Witt. Er schijnt eenige twijfel te bestaan, omtrent de plaats waar de assche rust van de gebroeders DE WITT. Eenigen willen dat hunne lijken te *'s Gravenhage* zouden zijn ter aarde besteld; anderen daarentegen meenen, dat dit zou geschied zijn te *Dordrecht.* Wie zal met genoegzamen grond van zekerheid de begraafplaatsen dezer beroemde mannen opgeven?

B. B. B.

Het Bisdom Brit. HOOGSTRATEN en BROUËRIUS VAN NIDEK zeggen in hun *Groot Algemeen Historisch enz. Woordenboek*, D. I., bl. 422, dat ANDREAS VAN OOSTENRIJK onder anderen ook het *Bisdom Brit* verkreeg. Weet ook iemand op te geven, waar dat Bisdom gelegen was, of indien de opgaaf, zoo als ik denk, onjuist is, welk Bisdom er dan mede bedoeld wordt? A. J. V. D. AA.

» *Ons Patroon van Alven*". In Mr. W. BILDERDIJKS' *Geschiedenis des Vaderlands*, D. VI., bl. 241, wordt gesproken van een lied, welks coupletten sloten met het referein:

„ Ons patroon van Alven
Zal u met zijner zalven
Bestrijken al zoo wel."

Weet ook iemand onzer Navorschers dit in zijn geheel mede te deelen?

A. J. V. D. AA.

Wollebrandt Geleynsz. de Jonghe. In de verzameling mijns vaders bevinden zich vele papieren betrekkelijk dezen Alkmaarder — o. a. het oorspronkelijk van zijn testament. Eerst onlangs is hij door het verhaal van Mevr. BOSBOOM TOUSSAINT, getiteld: » *de Alkmaarsche Wees*", meer algemeen bekend geworden. Zijne lotgevallen, van de ontvlugting uit het Burgerweeshuis af tot de terugkomst in 1648, schuilen nog grootendeels in het duister. Hij werd Raad van Indië en Directeur-Generaal in Perzië. Is er ook iets op te sporen van zijne verrigtingen als zoodanig? C. W. BRUINVIS.

Albertus Seba. Van dezen vermaarden Oostfries bezit mijn vader vele stukken, waarbij brieven van BOERHAVE en GAUBIUS, betreffende zijn beroemd plaatwerk. Ter voltooijing zijner levensschets vernam ik gaarne waar iets omtrent hem te vinden is, behalve in COLLOT D'ESCURY, *Holl. Roem* en het *Algemeen Noodw. Woordenboek der Zamenleving.*

C. W. BRUINVIS.

De Mirakelsteeg te Leyden. Te Leyden is eene steeg, Mirakelsteeg genoemd. Waar is deze naam van afkomstig? Is daar vroeger iets gebeurd dat voor een mirakel gehouden werd? DAVID.

Feil op eene kaart, aangewezen door Karel V. Men verhaalt van KAREL V—ten bewijze, dat hij niet alleen een ijverig voorstander, maar ook een gelukkig beoefenaar van kunsten en wetenschappen was—dat hij op eene der beste kaarten van de toen bekende wereld eene aardrijkskundige feil ontdekte en verbeterde. Men vraagt of een der lezers van DE NAVORSCHER ook zou kunnen zeggen, welke fout dit mag geweest zijn? L. J. V.

Afkomelingen van Anna Engels en Konstantijn Sohier. Bestaan er nog afkomelingen van ANNA ENGELS en KONSTANTIJN SOHIER, op wier vrijerij VONDEL de bevallige *Maydeuntjes* zong (te vinden in zijn *Poëzy*, D. II., bl. 451 ed. in 4°.)? of anders, menschen, die in staat zijn, iets aangaande hen mede te deelen aan

J. VAN LENNEP?

Musschen om haar getal bij een Regtsgeleerde vermeld. Welk regtsgeleerd Commentator heeft ook weêr, te midden van deftiger bespiegelingen, het getal der musschen opgeteekend, die hij op één punt bij elkander zag?

GANSKE.

Het Oranje-legioen. Weet iemand ook iets mede te deelen over het *Oranje-legioen*, dat in het begin van 1814 te Schwedt aan den Oder, werd georganiseerd en van daar naar Holland op marsch ging? H.

Hibbaeus Magnus. Ik ben in het bezit van een mansportretje, vervaardigd met O. I. inkt. De persoon daarop voorgesteld, is gekleed met een pels en een halskraagje. Aan zijnen dosch is voor het overige niet te bespeuren, welke zijne betrekking of stand geweest zij. Rondom het portret leest men: HIBBAEUS MAGNUS *Natus A°.* 1574. *Obijt Hagae Comitis Anno* 1638. *vicesimo secundo Augusti* Aetat. 64. Zoo iemand mij omtrent dezen man eenige berigten kan mededeelen, zal 't mij aangenaam zijn. LEGENDO ET SCRIBENDO.

Hommeles. Waar stamt het woord *hommeles* van af? wat beteekent het? J. v. A.

Luthersche Gezangen. Wie zijn de dichters der Gezangen, thans bij de Herstelde Evangelisch-Luthersche gemeente en bij de Evangelisch Luthersche gemeente hier te lande gebruikt wordende? Welke Gezangen in die beide bundels voorkomende zijn oorspronkelijk? Welke nagevolgd? Waaraan of aan wien zijn de nagevolgde ontleend?

J. v. A.

» *Een bunsschermate*". In zeker oud stuk van het jaar 1433 vind ik, dat eene weduwe, ter eere Gods en tot zaligheid harer ziel aan zekere kerk vermaakte *een quart bunsschermate Olys*, om het altaar te verlichten. Wat is een *bunsschermate?* P. N.

» *Genealogie van de Fursten van Gelre*". Ik lees in de voorrede der *Beschr. van Doesburg* door A. HUYGEN, 2de druk, opgesteld door den geleerden C. W. VONCK, bl. 93, dat ten jare 1656, aan » Joffer MARIA MARGARETHA » VAN ACKERLACH, voor de presentatie van » seecker Boeck, continerende die *Genealogie* » *van de Fursten van Gelre*, door de regering » van *Nijmegen* toegelegd is *f* 30 in eens". Indien wij dit boek uit de belooning moeten beoordeelen, kan zijne waardij niet groot geweest zijn. Doch deze gevolgtrekking gaat niet altijd zeker. Ik heb er geen verder berigt van bekomen, zegt VONCK, en wij met hem. Indien een of meer der lezers van DE NAVORSCHER daaromtrent gelukkiger zijn, laat ze het meêdeelen. J. C. K.

Zeetogt op last van Koning Alfred. ALFRED, Koning van Engeland, zond in het jaar 900 een schip naar het Noorden van Europa en Azia, om eene doorvaart naar de Indiën te zoeken; weet ook iemand iets naders hieromtrent? J. SCHREUDER.

Freund Hain. M. CLAUDIUS droeg, A°. 1774, het eerste deel van zijn *Wansbecker Bothe* op aan zijn *lieber Freund* HAIN, met welken naam ook later in Duitschland en zelfs bij ons, de Dood vrij algemeen werd bestempeld. De vraag is, van waar CLAUDIUS dien naam ontleende, dan of het eigen vinding was? Ik herinner mij niet hem in eenig ouder schrift te hebben aangetroffen. J. M.

Blaauwe zonnepaarden. Uit welke mythologische stoeterij mag VONDEL het voorspan van den Daggod hebben, waar hij zingt:

De blonde Titan rijst alreê
Met blaauwe paarden uit de zee. —?

J. M.

Aanteekeningen.

Damianus de Goez. In het *G. en A. Woordenboek* van D. VAN HOOGSTRATEN, IV.; bl. 13, vindt men eene korte levensbeschrijving van den geleerden Portugees DAMIANUS DE GOEZ. Aldaar wordt gezegd: De Koning van Portugal, die hem uitgekipt had om de geschiedenissen van dat rijk te beschrijven, bewees hem alle teekenen van achting en gunst. Dit verdroot zijne misgunners, die hem zoo vele moeijelijkheden verwekten, dat men hem vast zette; en naderhand, de stad *Lissabon* tot zijne gevangenis gekregen hebbende, werd hij op een tijdt dood gevonden, zonder dat men weet of hij aan eene beroerte gestorven is of dat zijne vijanden hem geworgt hebben, enz.

Doch wij worden, op eene toevallige wijze, beter omtrent het afsterven van DAMIANUS DE GOEZ onderrigt, door een verzoek van zijne dochter ISABELLA, voorkomende in *de Resolutiën der Staten van Holland*, dato 1 Maart 1595, bl. 51, luidende aldus:

» Op 't versoeck van juffr. ISABELLA DE GOES (GOEZ), woonende in *Alengner* (Alenquer) in Portugael, dat haer suppliante vergunt soude worden handtlichtinge van haer moederlyke (*) goederen alhier in Holland gelegen, ende den Ontfanger van de geannoteerde Goederen belast, haer suppliante tot haer onderhoud deselve goederen te laten volgen, ten aensien haer suppl. » Vader DAMEN DE GOES seeckeren » tyd geleden by de Jesuiten gevangen ende » geapprehendeert zynde, naer langhduyrige » gevangenisse omgebracht is, uyt saecke dat » hy met ERASMO in syne jonge dagen groote » familjariteyt gehouden hebbende, seeckere » Brieven ende Boecken (†) van den selven » ERASMO onder hem gehouden hadde, waerdoor » alle syne Goederen waren geconfisqueert", soo dat de suppl. geen middelen en heeft om haer t'onderhouden, ouermidts dat hare moeders achtergelaten Goederen in Hollandt gelegen, alhier waren geannoteert, ende sy suppl. een eenige dochter van haer moeder is, soo haer Broeder FRUETUS DE GOES, met believen van de Staten uyt dese Landen ten dienste tegens de Moren getrocken zynde, in den slagh aldaer is ghebleven, ende mids haer jonckheyt van jaren haer ongelegen was alhier te Lande over te komen, ten aensien oock van de groote pericule van Piraten, ende dat oock alle Commercien tusschen Hollandt ende Portugael gepermitteert wierden, enz.

.. R. E.

Dajacksch bijgeloof. GANTI, mijn leerling, bad mij verlof om voor eenen dag van school te blijven, opdat hij zijnen Oom bij diens arbeid helpen mogt. — » Zijtge dan bij uwen *Oom* » in huis?" — vroeg ik — » mij dacht ge woon- » det bij uwen Vader?" » Ja" — zeide hij — » mijn Oom, dat is mijn Vader!" Het gebeurt namelijk somtijds dat, wanneer een Ouderenpaar bij herhaling kinderen verliest, Vader en Moeder zich door hun overgebleven kroost *Oom* en *Tante* laten vernoemen, om alzóó den Wurgengel wijs te maken, dat zij geene kinderen meer hebben. — Een kind zal ook nimmer den naam zijns Vaders, of zijner Moeder, noch dien van zijnen Oom of Tante, nimmer dien zijns grootvaders of zijner grootmoeder uitspreken; evenmin zal een Dajacker het wagen, om zijn eigen voornaam te zeggen. Is iemand in doodsgevaar geweest van — om iets te noemen — door eenen Krokodil (*Bidjai*) verslonden te worden, zoo verandert hij terstond van voornaam en kleedij. — VAN HÖFENS *Tagebuch. Berichte d. Rhein. Missionsgesellsch.* N°. 2., 1850. p. 23.

Nog een extemporé van Lipsius. Bij het lezen van LIPSIUS extemporé, II.; bl. 121, herinnerde ik mij eene aanteekening in *de Boekzaal* van April 1743, bl. 444, dus luidende:

» Men verhaald dat de met roem bekende » LIPSIUS te Leuven op zijn sterfbed liggende, » den val van den toren van de St. Pieterskerk » aldaar, die in 1606 door een geweldigen » storm van boven nederstortte, vernemende, » dit tijdschrift maakte:

oMnIa CaDVnt.

» Men voegt er bij dat hij terstond daarop overleed". LEGENDO ET SCRIBENDO.

Grotius Roomschgezind? In *Monumenta varia inedita variisque linguis conscripta nunc singulis trimestribus prodeuntia e museo* JOACHIMI FRIDERICI FELLERI, Jenæ 1716, komt in het Trimestre VII voor een *Specimen novi eponymologici critici* — — *de claris quibusdam scriptoribus seculi XVI. & XVII.*, waar, onder meer, van GROTIUS gezegd wordt: » Quand on sçuit à Paris que Mr. GROTIUS étoit mort à Rostock, le père PETAU, qui étoit persuadé qu'il étoit Catholique, dit la messe pour luy". Sl.

Vragen.

Portretten der familie Thoe Schwartzenberg und Hohenlandsberg. Vóór mij liggen *negen* gegraveerde portretten van personen uit het hoog-adellijk Friesch geslacht THOE SCHWARTZENBERG UND HOHENLANDSBERG. Zij beelden af vier elkander opvolgende generatiën, waarvan de vroegste haar aanvang neemt in 1513, en sommigen althans voortleefden tot 1658 (het jaar der in plaat brenging), toen er nog vier leden uit overig waren. Teekenaar is van allen dezelfde: gelijk zulks ook met den Graveur het geval is. De eerste heet PETER SCHIK, de laatste JOHAN

(*) Haar moeders naam was: JOHANNA HARGEN, uit 's Hage.

(†) Ook de *Lof der Zotheid?*

SCHWEIZER, beide gebloeid en gewerkt hebbende in Duitschland in de tweede helft der 17de eeuw, gelijk ook de geheele gravure een duitschen oorsprong verraadt. Het jongste portret is in 1658 gesneden. Ze zijn allen in folio en *en médaillon*. Andere gravures van SCHWEIZER heb ik nooit onder de oogen gehad, hoewel NAGLER, *Künstler-Lexicon*, Th. XVI. S. 137., er vier opnoemt, doch van de onze zwijgt. Twee portretten dezer *negen* worden met een enkel woord aangeduid door NAGLER (hetzelfde werk, Th. XV. S. 220.), op den Teekenaar P. SCHIK; doch het is onzeker of ze tot een boek en, zoo ja, tot welk geschrift ze behooren. Er wordt dus bij dezen gevraagd: is er ooit omstreeks den jare 1658 in Duitschland (of Nederland?) een werk verschenen, waartoe deze negen portretten van dit hoog-aanzienlijk geslacht hebben kunnen vervaardigd zijn? Mij is het niet bekend geworden en ik heb ze nooit elders aangetroffen. Zouden ze ook bij een der nog levende Baronnen VON SCHWARTZENBERG te vinden zijn? — Is er ook (vragen wij bij deze gelegenheid) bij hun een geschilderd portret van den uitgever van het Friessche Charterboek? In plaat gebragt is het niet.

Uit de geboorte- en sterfjaren, onder de afbeeldingen zelve, is het mij gelukt nog een en andermaal FERWERDA's *Geslachtlijst* dezer familie aan te vullen.

J. T. BODEL NIJENHUIS.

Wolffsglazen. Onder dezen naam zijn oude, keurig fijn gestipte bekers bekend, van hooge waarde. (Zie *Leeskabinet*, 1850, D. I., bl. 109. *Iets over de Kraam, de Baker en de Min.*) Nergens evenwel vind ik iets over WOLFF, den graveur dezer glazen, aangeteekend, noch bij IMMERZEEL, in de *Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders, Beeldhouwers, Graveurs en Bouwmeesters*, noch bij COLLOT D'ESCURY, *Hollands Roem in Kunsten en Wetenschappen*.

Kan ook iemand mij iets zekers aangaande WOLFF mededeelen, of mij opgeven waar iets over hem geschreven staat?

Mr. L. G. VERNÉE.

„*De Pylen, die my eerst te samen niet en weken*". Onder andere opgeruimde prullen, vermoedelijk herkomstig van het archief der voormalige Admiraliteit van Middelburg, is gevonden een fraai perkamenten geschrift, dat op een geschiedkundig feit betrekking schijnt te hebben en waaromtrent een beroemd historiekenner al vruchteloos onderzoek heeft gedaan.

Het stuk bevat twee beelden aan iedere zijde, met den rug naar elkander toegekeerd, Romeinsche krijgslieden voorstellende, met schild en uitgetogen zwaard gewapend; tusschen beiden een gierenkop, in welks bek het jaarcijfer 1686.

Daaronder staat in groote Romeinsche letters:

VERSAEMDE MACHT
HEEFT DOBBEL KRACHT.

en in gewone schrijfletters van dien tijd, het navolgende vers:

De Pylen, die my eerst te samen niet en weken,
Kan ick wel een, voor een, oock sonder moyte breken.
Den Loosen Kiecken Dief, vat dan de Vogels aen,
Als hy om eenen Roof, haer siet te samen staen.
Is 't dat ghy wilt de Stadt, van uwen Vyandt winnen,
Maakt dat de Borgers eerst, Tweedragtig syn van binnen,
Noeyt Vyandt doet soo veel, met Kracht of Argelist
Als quaet doet aen een Stadt, den Borgerlycken Twist.

en onderteekend N. of M. D. CLERCQ *Junior*.

Men zoude het bovenstaande als eene algemeene raadgevende waarheid kunnen beschouwen: maar in tijden van rust wordt zelden het denkbeeld tot zulk een vers bij een dichter opgewekt. Weet iemand het stuk ook in de geschiedenis van het tijdvak te huis te brengen?

DE NALEZER.

Balaeus Carfenna Hylander. Bij niemand onzer Geschiedschrijvers lees ik eenige melding van de *Oratio de pacanda et componenda Republica, ad Belgas: in qua malorum publicorum, tum praeteritorum, tum praesentium et futurorum, praesentem patriae ruinam minitantium, causa vera cum veris eorundem remediis, bona fide et quasi digito demonstrantur, a* BALAEO CARFENNA HYLANDRO. Aan het slot dezer Oratie staan deze woorden: *Excusa Irenopoli anno Salutis* CIƆIƆLXXVIII, *mense Junio, gratia et privilegio Summi Pontificis et Regis Catholici*. Dat niemand echter dit onderschrift opvatte als een bewijs dat de schrijver een Roomsche, Spaansch- of vredesgezinde was. Integendeel, de Oratie is geheel ingerigt om den vrede met Spanje af te raden, en aan te sporen tot het voortzetten van den oorlog. Zij staat in GERDES *Scrinium Antiquarium*, T. III., P. II., p. 201 sqq., was oorspronkelijk in 8vo. gedrukt, en in het bezit van Prof. WESSELING. Waardig is zij nader bekend te zijn, want schrijver dezes twijfelt geen oogenblik of zij heeft krachtigen invloed uitgeoefend op de Keulsche vredehandeling en op den geest der vaderlandsche mannen, die toen het bewind der zaken in handen hadden. Maar wie is de Orator, BALAEUS CARFENNA HYLANDER? De naam is blijkbaar een verdichte, een aliasnaam, doch waarmede ik geen raad weet. Het woord HYLANDER is voor vertaling vatbaar, als saamgesteld uit ὕλη en ἀνδρός, en kan *woudman* beteekenen, maar het baat mij weinig. GERDES vermoedt dat het niemand anders is dan de persoon van AGGE of AGGAEUS ALBADA, een voortreffelijke Fries en in 1579 Orator der Nederlandsche Gezanten bij de vredehandeling te Keulen. Doch in eene noot, p. 210, oppert GERDES het vermoeden als of de schrijver dezer Oratie een Predikant was. Ik neem de vrijheid daaraan te twijfelen, omdat p. 265 eene aanmerking van den schrijver voorkomt, die duidelijk te kennen geeft dat hij een Rechtsgeleerde was (ALBADA was zoowel God- als Rechtsgeleerde, zoo als ten overvloede uit zijne brieven blijkt). In de *Acta Pacificationis Coloniensis;* de uitgave van 1580, *Lugduni* (*Leyden*, niet *Lyon*, zoo als METEREN, zonderling genoeg, vertaalt) *apud Andream Schutenum;* komen verschillende aanteekeningen voor, waaronder ook sommige en vrij uitgebreide uittreksels uit de genoemde *Oratio*. Daar het er met vele waarschijnlijkheid voor gehouden wordt, dat ALBADA deze Editie der *Acta* gegeven heeft, krijgt, wegens de aanhaling dier uittreksels, het vermoeden eenige waarschijnlijkheid, alsof hij ook de schrijver der *Oratio* kon zijn. Ook ADOLF VAN MEETKERKE wordt door sommigen gehouden voor den auteur der *Acta*, doch waarschijnlijk is hij dat alleen van eene andere Editie, te Antwerpen uitgegeven, *ex Officina* CHRISTOPH. PLANTINI, mede 1580. — Voor mij zelven heb ik tot nu toe de overtuiging, dat ALBADA de schrijver der *Oratio* is (zij

schijnt niet te zijn uitgesproken geweest); maar het is mij niet genoeg en ik acht het van eenig belang, daarvan nog meerdere zekerheid te hebben. Weten de Friessche Oudheidkundigen ook eenig licht?

v. Gr.

Het Schaakspel in Nederland. Men doet weinig opsporingen tot verkrijging eener geschiedenis van *het Schaakspel in Nederland.* Wie zou ons daaromtrent kortelijk willen berigten, met vermelding zoo van de Vaderlanders in dit vak uitgemunt hebbende, als van de geschriften hier te lande verschenen. VAN EFFEN'S *Nederl. Spectator* (over het Kaartspel), bevat eene aardige beschouwing ook der schaakspelers, en gewaagt daarbij van L..... (bl. 292 der miniatuuruitgave bij FUHRI 1851). Men veronderstelt de mogelijkheid dat met dien L..... een historisch persoon bedoeld wordt, in zijn tijd als schaakspeler beroemd. De sprekers in het vertoog hebben wel blijkbaar verdichte namen, maar L..... wordt niet zoo onfatsoenlijk behandeld. Wie kan mij inlichten hem betreffende? — Eindelijk wenscht men aan te koopen, of te zien [of te weten, waar te zien zijn] de hollandsche uitgaven van JACOBUS DE CESSOLIS: *Hier begint een suverlyc boec van den tydverdryf edelre heren ende vrouwen als van den Scaecspul*, Gouda, GERARD LEEU, 1479, fol. Delft 1783. 4°. nog ééne s. l. et a. fol, en ééne *vierde* mede s. l. et a., in 4°.; benevens het latijnsche *liber de moribus hominum et officiis nobilium super ludo schaccorum* Ultraj. NICOL. KETELAER, GERARD DE LEEMPT 1473. fol. Ook andere uitgaven in vele talen zouden welkom zijn.

Jacob Mats. In het *Kronijk-register van de voornaamste kerkelijke en weereldlijke geschiedenissen, enz. tot den jaare* 1784 *door* ISAAK ABRAHAMSEN, *in zijn leeven Krankbezoeker te Vlissingen*, 8sten druk, leest men op bl. 46. *Anno* 1544 „Heeft eene JACOB MATS, zijnde een brillemakers zoon te Alkmaar, voor de eerste maal uitgevonden de Perspectiven of Buizen, waardoor dingen die ver af zijn, zeer nabij gezien worden. Hij voegde als toen twee brilglazen te zamen in een holle pijp of buize, 't eene glas in 't midden dik en aan de rand dun, het ander in 't midden dun en aan de rand dik geslepen, 't welk tot veel gebruik is dienstig, zoo voor die ter zee varen als voor de Astronomisten, die naderhand daardoor aan de Zon, Maan en Sterren verscheidene observatien hebben gedaan en verscheidene nieuwe sterren hebben gevonden, in de jaren 1572, 1577, 1600, 1604 en op andere tijden meer". Noch in WITKAMPS *Handboekje*, noch in A. VAN ZUTPHEN, *Uitvindingen en Ontdekkingen der Nederlanders*, vind ik iets van dezen JACOB MATS gemeld. 't Zou mij dus aangenaam wezen iets van dezen man te vernemen, met aanwijzing of het bovenstaande waar zij en in welk opzigt zijne uitvinding alsdan met die van ZACHARIAS JANSSEN en HANS LIPPERSHEY (1590) verschilde.

J. H. VAN DALE.

---

du Bois genaamde Predikanten. In welke onderlinge familiebetrekking zouden de volgende Nederlandsch-Hervormde Predikanten tot elkander gestaan hebben?:

1. GODEFRIDUS DU BOIS, die sedert 1695 achtervolgens te *Kruiningen*, *Spijkenisse* en *Schiedam* Predikant was.
2. PETRUS COUWENBURG DU BOIS, Pred. te *Deventer* en *Leyden*, die in 1764 als Hoogleeraar overleden is.
3. JACOBUS DU BOIS, Pred. te *Rijp* en te *Leyden*, en aldaar in 1661 overleden.
4. PETRUS DU BOIS, Pred. te *Elkerzee* en te *Aardenburg*, en ald. in 1680 overleden.
5. PETRUS DU BOIS, Pred. te *St. Kruis*, *Axel* en *Aardenburg*, en ald. in 1698 overl.
6. PETRUS DU BOIS, Pred. te *Gorinchem* en *Amsterdam*, en ald. in 1698 overl.
7. JOHANNES ADRIANUS DU BOIS, Pred. te *'s Heer Arendskerke*, *Ouddorp*, *den Bommel* en *Zuidland*, en ald. in 1815 Emeritus geworden.

B.

De mantel van Frederik Hendrik. Waarin bestond het voorregt voor den bankroetier (?), dat wij onder anderen in de volgende versjes, in den jare 1720 gemaakt, leeren kennen?:

Lied van den dekenverkooper.

Ik roepe wel met deekens,
  Maar niemand koopt er wat;
Dit zijn geen goede teekens!
  Maar 'k heb het al gevat;
De Zuide en Weste winden,
  Daar 't alles nu van kraakt,
Die hebben deze vrinden,
  Te moedernaakt gemaakt.
Voor deze naakte gekken,
  Is dan geen beter raad,
Wijl deekens hun niet dekken,
  Dan wisseling van staat.
Ga fluks dan naar Vianen,
  Voort, scheer je maar van hier,
En dekje daar voor 't manen,
  Met schilden van papier.
Of benje niet voor 't loopen? —
  Zoo moet je FREDERIK
Zijn kale mantel koopen,
  Al is hij niet te dik;
En dek je naakte leden
  Ten minste met die lap,
Bij mankement van kleeden.
  Ik groet jelui en stap. —

In het bekende werk *Groot tafereel der dwaasheid*, op den windhandel van 1720 gemaakt, komt ook eene plaat voor, met het onderschrift: *De verreeze* FREDERIK HENDRIK, *ouwerwets patroon der verkeerde barmhertigheid* en de aldaar ingelaschte *Pasquins windkaart op de wind-negotie van 't jaar* 1720, voert ten titel het volgende tweeregelig versje:

» Prins FREDERIKS mantel is voor al de Laauws-gezinden
Nu de een'ge schuilplaats om hun veiligheid te vinden".

Waaraan had Prins FREDERIK HENDRIK bovengenoemd epitheton te danken? welke waren de grenzen van het bewuste voorregt? waaraan ontleende het zijne kracht?

J. H. DE ST.

Nederlandsche Volksoverleveringen. „*Heuningbieke kom er is veur*". Te Geertruidenberg ziet men, in de maand Mei, tusschen de straatsteenen kleine hoopjes zand liggen. Daaronder huist een honigverzamelend insekt, bij de Entomologen waarschijnlijk wel bekend. Wanneer nu een straatjongen zoodanig een zandhoopje ziet, gaat hij trappen op de steenen in den omtrek, ten einde het insekt te doen naar boven komen en zingt daarbij het volgende deuntje:

Heuningbieke kom er is veur,
Geef m'een looiken koffie;
Voor mijn niet, voor jou niet;
't Is voor Anneke Klapgat,
Die achter op den wagen zat;
Kom laat me nu niet langer staan,
Of ik zal op een' ander gaan.

Wanneer dit liedjen uit is, neemt hij het hoopje zand met zijne hand weg, zoekt de bij daarin en vindt die gewoonlijk. Hij doet het diertje dan somtijds in een fleschje, waarin er reeds meer zijn of ...... hij

steekt het beestje in den mond en zuigt het uit, zeggende dat het een zoeten smaak heeft. Dit laatste had ik liever niet verteld; intusschen heb ik misschien honderdmaal de handeling gezien en juist het laatste gedeelte daarvan is oorzaak van het in stand blijven der gewoonte.

Heeft iemand ook op andere plaatsen iets dergelijks opgemerkt? J. A. GRO.

Pieter de Lange, Pieter van den Broeke, Hendricus Zwaerdecroon. Wie der lezers van DE NAVORSCHER zou mij eenigzins kunnen berigten omtrent het leven en de verdiensten of daden van den Vice-Admiraal PIETER DE LANGE, die in den jare 1712 moet geleefd hebben, aan mijne familie verwant was, en van wien ik, dien ten gevolge, een paar fraaije metalen stukjes geschut bezit, die in der tijd aan hem ten geschenke werden gegeven, en, behalve zijn naam en die zijner echtgenoote, GEERTRUYD VAN DEN ENDE, ook beider geslachtwapens en het genoemde jaartal, onder meerdere versierselen, dragen; — alsmede of er van hem een portret, en, zoo ja, door wien vervaardigd, bestaat? Zoo wel uit dit natuurlijke als uit een geschiedkundig oogpunt, zou 't mij zeer aangenaam zijn, op deze vraag eenige opheldering te bekomen, daar mij niets meer van den man bekend is.

Op dezelfde gronden zoude ik zeer gaarne eenige aanwijzing verkrijgen omtrent de levens en daden van PIETER VAN DEN BROEKE en HENDRICUS (of HENDRIK) ZWAERDECROON (aan wien BRANDT zijne *Historie van 't leven van* HUGO DE GROOT opdroeg), die beide Gouverneur-Generaal van Neêrlands-Indië zijn geweest en mede tot mijne familie behoord hebben, doch van welke, vooral den laatste, mij ook weinig bekend is. N*.*.

IJzers, in 't huis te Britten gevonden. In de *Resol. der Staten van Holland,* dato 4 Januarij 1595, vindt men vermeld:

De gecommitteerde Raden &z. hebben op 't versoeck by den Heere GILPIJN, Raedt van wegen hare Majesteyt (van Engeland), in den Raedt van State gedaen, om te mogen hebben *één van de drie yzers*, over eenige jaren na den storm bevonden in den Huijse van Britten tot Catwyck, geaccordeert, verklaert ende geordonneert, verklaren ende ordonneren by desen, dat *een* van de voorn. *drie yzers*, wesende van eender forme, den voorn. Raets-Heer GILPIJN onder syne recepisse, ende dat *éêne* van de andere twee *ysers* blyven sal in 't Gasthuys tot *Catwyck*, ende een ander tot een antiquiteyt alhier in den Hage, binnen den Huyse van Wassenaer; waernae den ontfanger van de Goederen van Wassenaer hem sal hebben te reguleren.

Ik vraag, wanneer heeft die storm plaats gehad, wat waren dat voor ijzers en zijn zij nog voorhanden? ..R. E.

Lollard of Lollaert. Sprekende van FLORIS VAN WEVELICHOVEN, zegt HEDA:

„Fecit et exhumari ossa cujusdam haeretici MAT-„THAEI LOLLAERT atque ante atrium Pontificale com-„buri, cineresque in fossas urbis disspergi". *Hist. Episcopor. Ultraject.* p. 259.

Ofschoon de naam, MATTHAEUS, doopnaam van dezen LOLLAERT, niet overeenkomt met dien gemeenlijk aan LOLLARD toegekend, en ook het voorgeven, dat zijne beenderen uitgegraven en te Utrecht verbrand werden, niet strookt met de gewone lezing dat LOLLARD levend te Keulen ter brandstapel gedoemd werd, is het echter klaarblijkelijk uit de aanteekening op deze regels (p. 263 *l. l.*), dat HEDA te dier plaatse gewaagt van den stichter der sekte van de *Lollards.* In deze noot beroept hij zich op PRATEOLUS en WALSINGHAM, wier boeken ik opensloeg om den oorsprong zijner berigten op te sporen, maar helaas! te vergeefs. Zij geven maar eene zeer schrale geschiedenis van het ontstaan der *Lollards.* HEDA moet dus uit eene andere bron hebben geput, want het is niet aan te nemen dat hij deze bijzonderheden verdicht zou hebben. Uit den vorm des naams van LOLLAERT, zou men wel denken dat LOLLARD een Hollander geweest is, en dit komt wel overeen met de berigten dat hij in Duitschland predikte.

Hoe wenschelijk ware het, dat een lid der vele geleerde oudheidkundige maatschappijën, thans in de Nederlanden bestaande, een poging in het werk stelde om de geschiedenis van dien LOLLARD op te helderen uit de archieven der stad Utrecht, bijaldien zij nog voorhanden zijn, en zoo ver terug gaan als de veertiende eeuw.—FLORIS werd Bisschop van Utrecht in 1379 en stierf in 1394. J. B. McC.

't Britsche Museum.

NOTES AND QUERIES; V.; 292.

Pontianâkh. Het Javaansche volksbijgeloof telt onder zijne booze geesten er ook eene van het vrouwelijke geslacht, PONTIANÂKH geheeten, waarvan de sage zegt, dat zij wel een schoon uiterlijk bezit, maar het geheele achtergedeelte van haar ligchaam hol is. Nu meldt de Noordsche fabelleer hetzelfde van de *Nelcken.* Van dezen schrijft ANDERSEN, ik meen in zijnen *Speelman*, dat zij van achteren uitgehold zijn gelijk eene baktrog. Is deze overeenkomst geheel toevallig, of hoe kan die vreemde overlevering bij twee volken, bijna aan de tegenovergestelde zijden des aarbodems wonende, ontstaan zijn?

Japara, Maart 1852.

EEN BELANGSTELLEND LEZER.

Vermiste boeken van Livius. In de voorrede van zijne *Romeinsche Geschiedenissen*, 1ste deel, zegt STUART, dat „wij eerlang van den Abt DE VELLA de Latijnsche overzetting en uitgave van eenige gevonden Arabische afschriften van verscheidene vermiste boeken van LIVIUS, behelzende het belangrijkste tijdvak der geheele geschiedenis, volgends deszelfs beloften ontvangen"; is dat eerlang reeds aangebroken? en waar, en wanneer en onder welken titel is het werk in het licht verschenen? THEODERIK.

Heeren van Heenvliet. In welk jaar werd geboren: JAN VAN DEN KERCKHOVE, KERCKHOFF of KERKHOVEN, Heer van *Kerkhoven* en *Heenvliet*, Houtvester van Holland en West-Friesland, gestorven te Sassenheim den 7den Maart 1660?

In welk jaar huwde hij CATHARINA STANHOPE, dochter des Graven van *Chesterfield?* Ten welken jare werd geboren hun zoon: KAREL HENDRIK, Heer van *Heenvliet* en Baron van *Rupa*, die in 1659 Schout was der stad Breda, en op welke dagteekening werd genoemde KAREL HENDRIK door den Koning van Engeland verheven tot Graaf van *Wotton?* A. I.

SCta ten tijde van Augustus. Heeft men goeden grond om te gelooven, dat de Senaat te Rome, ten tijde van AUGUSTUS, bepalingen en reglementen maakte (natuurlijk in den vorm van SCta) voor de municipiën en provinciën, in tegenoverstelling van de comitiën, waarin deze (in den vorm van wetten) uitgevaardigd werden voor het volk te Rome; zoodat het gebeuren kon dat, wanneer de eene of andere zaak bij eene wet door het volk geregeld werd, de Senaat te gelijker tijd in een afzonderlijk SCtum besloot over dezelfde zaak, voor de municipiën en provinciën? PROPAEDEUTICUS.

Antwoorden.

Aardbeving in de Vogelenzang en omstreken (II.; bl. 189). De Heer LEMPE, wiens belangrijke vraag wij, zoowel ter bespoediging als omdat zij op eene herhaling van 't zelfde feit betrekking had, in de rubriek Antwoorden hebben opgenomen, verzoekt ons te berigten dat hij van den aardschok op den 24sten Mei 1852 heeft gewaagd om het gevoelen der geleerden over dit punt nader te vernemen.

Schapperaê (I.; bl. 18, 37, 72, 227). Aldus noemde men ook de zitbanken in de Turnhoutsche Kerk. Want op den 9den April 1606 werd er door Schepenen en Kerkmeester van die stad besloten, dat men voor iedere *schappraei* binnen de Kerk staende en aen de burgeren toebehorende de geringe som van 10 stuivers moest betalen, en dat deze *banken* binnen de veertien dagen met de namen der eigenaars behoorden geteekend te worden. Zie *Kronijk der Stad en Vrijheid Turnhout*, door P. J. HEUVELMANS, V.; bl. 60.

A. A. A.

Stijgbeugels (I.; bl. 92, 121, 357; II.; bl. 33, 99, 190). Bij al hetgeen reeds over dit onderwerp is gezegd voeg ik nog, dat men tijdens de eerste tournooijen en in het begin der kruistogten, als een middel ter bestijging van het ros, aan elkander geknoopte koorden bezigde uit kostbare stof en *sautoirs* geheeten, een term welke in de heraldiek nog is bewaard gebleven. Een tapijtwerk, uit Bayeux (Frankrijk) afkomstig, draagt het bewijs, dat in Normandië gedurende de 11de eeuw de stijgbeugels, ofschoon niet algemeen, bij het krijgsvolk in gebruik waren.

A. A. A.

Barbierspalen (II.; bl. 100, 157). In mijne jeugd heb ik in verscheidene Noord-Hollandsche steden meermalen de aldus genoemde palen aan de huizen der Chirurgijns opgemerkt. Doorgaans waren ze, bij wijze van vlaggestokken, aan den post van de deur, zes à zeven voeten boven den beganen grond, in een daartoe bestemden ijzeren koker gevat. In *Alkmaar* onder anderen, herinner ik mij ten jare 1806 er nog vier gezien te hebben. Sommigen waren met donker roode strepen, op een witten grond beschilderd; een, geloof ik, droeg de nationale kleuren. In beiden liepen die strepen wel slangsgewijs naar den vergulden *ronden* knop, maar *slangenkoppen* heb ik noch te *Alkmaar*, noch elders aan het boveneind van die staken aanschouwd. Behalve dit zinnebeeld, den winkel eens chirurgijns aanduidende, waarin nimmer eene kleine apotheek en de onmisbare scheerstoel ontbrak, zag men bovendien, voor een van de ramen, een klein koperen scheerbekken, met een rooden band omhangen, bevestigd; terwijl de deur of hoofdingang, op de klink zijnde als die van een winkelhuis, voor iederen voorbijganger zonder voorafgaande schel toegankelijk was. In de jaren 1811 en 1812 vond men nog bij vele Chirurgen te *Amsterdam* den toegang tot den winkel op de beschrevene wijze ingerigt; de palen ontbraken wel, doch het scheerbekken en de roode band waren toch altijd in het oog loopend zigtbaar. In 1814 heb ik bij een chirurgijn te *Haarlem*, in een gesloten huis wonende, dit laatstgenoemde kenmerk nog voor de glazen zien hangen.

Deze teekenenen onderscheidden de Chirurgen van de gewone Barbiers en waren de ontwijfelbare overblijfselen der voormalige gilden, welke, hoogst naijverig omtrent elkanders gebied, vaste zinnebeelden ter aanwijzing van het bestaande verschil bezaten, van onheugelijke tijden af aan dagteekenende en op bepaalde costumen gegrond. Immers in de *Encyclopédie raisonnée;* Tom. IV. pag. 591, A°. 1771, in 4°.; leest men, dat er in *Parijs twee gilden* werden aangetroffen, die volgens hunne statuten, het regt hadden om openbare scheerwinkels te houden en een scheerbekken als uithangbord te voeren, en dat wel met deze bepaling, dat de *eerste*, die der Mr. chirurgijns *geele* bekkens, en de *tweede*, die der paruikmakers, *witte* bekkens moesten ten toon hangen.

J. G. V.

De vliegende Hollander (II.; bl. 100). In het maandwerk *Nederland*, jaargang 1850, Dl. I.; bl. 131, kan wie het verlangt een stukje over den Vliegenden Hollander lezen van den overleden' Wilnisschen leeraar, F. SMEER JR.

THEODORIK.

Cucujus pusillus Wl., *Laemophloeus Clematidis Er.* (II.; bl. 159). De Heer N***. was zoo goed zijne meening omtrent bovengenoemde diertjes meê te deelen; ik kan niet ontveinzen, dat ik mij verblijdde in menig opzigt met zijn gevoelen en redenering te kunnen instemmen. — Daar de Heer N***. aan het slot van zijn artikel bij mij aandringt op de vraag en het antwoord nog eens terug te komen, wil ik hem gaarne berigten, wat ik er gedurende geruimen tijd over gedacht en opgemerkt heb.

Ieder Entomoloog, al is hij slechts dilettant, weet dat verscheidene insekten groote reizen doen; maar het is menigeen onbekend gebleven, dat er nu en dan een insekt uit de keerkringslanden meêgevoerd wordt, dat zich hier voortplant; 't mag ongelooflijk schijnen, mij is het evenwel niet vreemd. Ik heb zelf kevers gevangen, die in Amerika te huis behoorden, en de groote bevreemding zal ophou-

den, indien men zich tot regel stelt: *ieder insekt kan overal leven en voorttelen, indien het slechts zijn door de natuur bestemde voedsel vindt.*

Om mijne meening door bewijzen te staven, zal ik zoo vrij zijn hier eenige insekten aan te teekenen, die mij onder 't schrijven invallen. — De Heer $N^{*}{}_{*}{}^{*}$. schijnt den *Catalogus* van den Graaf DEJEAN te bezitten, ik heb dien op 't oogenblik niet in handen, maar wel diens *Iconographie.* Aldaar vindt men Deel I., bl. 129 het genus *Plochionus.* Deze tor komt voor in Noord-Amerika en op Ile de France; DEJEAN verzekert, dat zij ook te Bordeaux onder de schors van pijnboomen leeft, terwijl STURM mededeelt, dat hij dezen kever regtstreeks uit Java ontvangen heeft. De laatste tijd heeft het bewezen, dat het diertje op genoemde boomsoort zijn verblijf houdt, en dus waarschijnlijk hier gevonden wordt.

Wie denkt niet aan de *Blatta orientalis*, die de schepen in alle luchtstreken verzelt?

De Heer FALDERMANN beschreef ons eenen heerlijken *Ptinus hololeucus* uit Perzië, en toen deze Heer Odessa bezocht, vond hij (zoo als MOTSCHULSKY het mij persoonlijk verzekerde) het diertje daar ook. Een ander Entomoloog trof hetzelfde insekt op een schip in Liverpool aan, en ik heb het van den Heer SUFFRIAN ten geschenke bekomen, die het uit een zeehaven gekregen had.

Wie, die met rijst handelt, heeft niet ontelbaar vele exemplaren van *Sitophilus oryzae* er in gevonden, uit Italië ingevoerd en ook ongetwijfeld hier voorttelende?

DEJEAN en STURM vermelden hun *Dorcatoma flavicornis,* afkomstig uit Noord-Amerika; een mijner entomologische vrienden in Dusseldorp, kweekte het diertje in grooten getale uit den *Boletus ignarius;* en de Heer STURM verzekerde mij, dat het hetzelfde dier was. Zullen nu al deze diertjes ook niet op den *Boletus ignarius* leven, die in Amerika tamelijk gemeen is?

Onze Hollandsche Carabici: *Carabus auratus* en *hortensis* vindt men op de Apennijnen en wel daar, waar de barometer denzelfden graad aanwijst als hier te lande, waar zonder twijfel andere insekten leven, die hun tot aas verstrekken.

De overledene Insektenminnaar, de Heer D'AILLY, toonde mij, eenige jaren geleden, verscheidene tuinboonen uit Genua, die oogenschijnlijk gezond (gaaf) waren, maar bij de opening vond ik een à twee snuitkevers (*Bruchus concolor?*); ik heb ze lang in het leven gehouden en ben verzekerd, dat als ik deze diertjes met de boonen geplant had, zij wel deugdelijk hier te lande zouden voortgeteeld hebben, onbekommerd of zij hier of in Italië leefden.

Ik heb in tabaksvaten dikwijls den *Diaprepes Spengleri* gevonden (een der heerlijkste snuitkevers) en durf beweren, dat het diertje op de tabaksvelden van Hongarije of Amersfoort even zoo goed als in Cuba te vinden zoude zijn, indien men slechts de moeite wilde doen er eenige ♂ en ♀ individuen heen te brengen.

En wat nu de twee eerstgemelde kevers betreft, neemt men mijne stelling aan, dan is het bijna zeker, dat vele insekten uit de keerkrings- en andere landen, indien zij hunne spijze om of bij zich hebben, hier en elders kunnen overgeplant worden en er als ei, larve of volmaakt insekt inkomen of ook welligt zich onderweg transformeren. Mij is ter kennis en ondervinding geraakt, dat *Cucujus pusillus* zich in specerijpakhuizen ophoudt, ('t geen REDTENBACHER, *Fauna Austriaca*, bl. 184 ook bevestigt) doch op welke vrucht, is nog onbeslist. Om mij te verzekeren dat het diertje, dat ik uit Banka ontving, hetzelfde was als dat wat in Zuid-Duitschland voorkomt, zond ik er exemplaren van aan SUFFRIAN, CORNELIUS, STURM, ROSENHAUER en WALTL, die het voor eenen echten *Cucujus pusillus* verklaarden.

En nu mijn vermoeden: welligt was het vocht, waar de voor mij bestemde Coleoptera in waren, zoo sterk aromatisch, dat de diertjes er door gelokt werden, even als de *Musca vomitaria* zich door hare reukorganen laat verstrikken en hare eijeren op de stinkende *Stapelia* legt, in plaats van in rottend aas.

De Heer $N^{*}{}_{*}{}^{*}$ wordt om nadere kennismaking verzocht met EEN ENTOMOLOOG.

St. Petersburgsch exemplaar van den » Spieghel onser Behoudenisse" (I.; bl. 160). Ofschoon het verlangde antwoord op deze vraag niet kunnende geven, wil ik toch niet verzwijgen, dat er een exemplaar van de *Boekzaal* in de Leydsche Bibliotheek voorhanden is, en tevens doen opmerken dat het exemplaar van den *Spiegel*, en wel van den *eersten* Hollandschen druk, aan Czaar PETER I afgestaan, volgens sommigen zoude toebehoord hebben aan den schilder J. VAN CAMPEN; zie C. A. ABBING, *Geschiedenis der Groote Kerk te Hoorn*, 1839, bl. 11, *Aant.* Van waar dit ontleend zij, is mij echter niet gebleken. Dat VAN CAMPEN den *Spiegel* in eigendom bezat, leest men bij P. SCRIVERIUS, *Laurecrans*, bl. 102, 105 en verv., door wien genoemd exemplaar tevens wordt omschreven, zoo dat het zeggen van J. KONING, *over de Boekdrukkunst*, 1816, bl. 129, in de noot (1), mij doet veronderstellen, dat hem die bijzonderheid niet zal bekend zijn geweest. Dat het exemplaar met *aanteekeningen* van de hand van SCRIVERIUS voorzien was, zoude daarom niet bewijzen dat het aan dezen toebehoorde; het laat zich niettemin vermoeden dat VAN CAMPENS exemplaar, door SCRIVERIUS zoo breedvoe-

rig beschreven, in zijn bezit zal verbleven of later gekomen zijn, en hetzelfde wezen, dat naar St. Petersburg werd overgemaakt. Zoude het *thans* zoo onmogelijk zijn van dáár eenig berigt hieromtrent in te winnen, en zich van de al of niet gegrondheid der zaak te overtuigen door een doeltreffend onderzoek? V. D. N.

Vertrek van Leycester uit ons Vaderland in 1586. Het is zoo, eene vraag over dit onderwerp in D. I.; bl. 162 voorgesteld, is reeds D. I.; bl. 238 beantwoord; maar ook is het waar, dat dit antwoord helaas eigenlijk geen antwoord op de vraag is. V. D. N., die het leverde, moge al de belangrijkheid om den juisten dag van vertrek uit Vlissingen te weten, niet inzien, hij zal evenwel toestemmen, dat het hiermede kan zijn, even als met medicijnen: wat voor den eenen onnoodig zoude zijn, strekt soms den anderen tot genezing. Een duidelijk bewijs daarvan heb ik voor mij zelven in hetgeen V. D. N. niet beseft; en daar ik te Vlissingen, door het verbranden van het archief aldaar in 1809, niets desaangaande kan te weten komen, zoo hoop ik, bij het vermoeden dat de juiste dag van LEYCESTERS vertrek uit Vlissingen in 1586 wel in een of ander historisch werk wordt bepaald, door herhaling der vraag, een gelukkiger en juister antwoord te zullen bekomen. P. F.

Faire la figue, Vijg, een scheldnaam; (I.; bl. 172,205, 327; II.; bl. 33, 65). Na al hetgeen over *faire la figue* enz. gezegd is, wagen wij het nog eenmaal daarop terug te komen. Het spreekwoord of gezegde: *Iemand de vijg geven*, is door den Heer HARREBOMÉE behandeld in een der laatste stukken van Dr. DE JAGER'S *Archief voor Taalkunde*, weshalve wij, om kort te zijn, daarheen verwijzen. Ten andere gelooven wij geene ondienst te doen met aan te halen, wat wij naderhand vonden in het zonderlinge werk, getiteld: *Wonderbaer en rugtbaer leven van* PIETER FRANCIS DOMINIQ VERVISCH, *by der gratie Gods en die van den Roomschen Keizer Pastor, Gouverneur en Commandant van de Keizerlijke stede en Koninglijke schans van St. Lieven op de Schelde, gezeid,* Liefkenshoek. *Derde boekdeel, behelzende de zeldzaemste avanturen van zijn leven als Krijgspastor, Veld-Paepe ofte Aumonier*, enz. *Alles nae de rechtzinnige waerheid door hem zelfs strijdenden, lijdenden en triumpherenden ex-Capucin in zijn vangenissen opgenomen zonder vooropneming, en met geen ander inzicht als het beschermen zijner eer en persooneele faem, midsgaeders die zijner vrienden, boven al, die van zijnen verlosser en waeren Vader van het Vaderland, vertrooster der bedrukte,* JOSEPH II. — *Waereghem,* SINCERUS VIJGE, *in den geschoren Leeuw.* Men ziet dat de titel wel geschikt is om de nieuwsgierigheid op te wekken, die dan ook bij het lezen van het werk niet onbevredigd blijft, terwijl men menige bijzonderheid verneemt uit den Belgischen opstand onder JOZEF II. — In de voorrede van zijn boek verklaart de schrijver door zijne vijanden genaamd te zijn: *Kapitein der geestelijke* VIJGEN. *Vijg* was de bijnaam van de den Keizer getrouw geblevene priesters, ook bekend onder den naam van *Royalisten* en *Monarchalen.* In eene Noot spreekt hij over den oorsprong van dezen bijnaam aldus: »Sommigen zeggen, dat de oproerige zoogenaamde patriotten dezen titel hebben gegeven aan de Keizers-gezinden, om dat zij hen wilden vergelijken bij zekeren landverrader, voortijds te Antwerpen opgehangen, toegenaamd VIJGE. Anderen meenen dat zulks voortspruit uit hoofde, dat al de keizerlijke troepen eenig teeken in den hoed of casket dragen, hetgene eenige betrekking heeft op de *Vijge*, enz." Eindelijk zegt hij (en dit verdient opmerking):

»Ondertusschen vind ik in de *Kronijke van Vlaanderen*, als dat dit woord »*Vijge*", *van ouds* aldaar bij het graauw in 't gebruik is en toegepast is op al de genen, die voortijds ten tijde der revolten getrouw zijn gebleven aan hunne wettige souvereinen, de graven van Vlaanderen. Getuige hiervan is de Heer LANCHALS, Schout te Brugge, enz. in de jaren 1488, aan wien wij lezen, dezen naam van *Vijge* toegepast te zijn geweest om zijne trouw aan MAXIMILIAAN, Graaf van Vlaanderen. Wat wonder dan, dat deze toenaam wederom in deze onze Papen-Revolte, door deze botterikken als eene oude koe uit de gracht is gehaald? Ziet de *Kronijke van Vlaanderen*, 3de Deel, folio 85. *Item*: *Tableau fidèle des troubles arrivés en Flandre etc.* fol. 208, *par* Mr. BEAUCOURT, *chez* VAN HESE, *à Bruges* 1791, in 8°."

Het bovenstaande is een bewijs te meer, dat het woord *Vijge* of *vijg* reeds vroeg, ook in het Vlaamsch, als scheldnaam gebezigd werd. Welligt hangt de eene beteekenis met de andere, welke het woord in *faire la figue*, *iemand de vijg geven*, enz. bezit, op de eene of andere wijze zamen. In allen gevalle kwam ons, hetgeen wij over *Vijg* aangeteekend vonden, niet ongepast voor ter vermelding. Ten slotte nog eene enkele opmerking. Zou de naam, SINCERUS VIJGE, des uitgevers of drukkers niet verdicht zijn? En waar ligt zijne woonplaats *Waere-ghem*, 't verblijf der waarheid? Alleen bij toeval is mij het werk, en dan nog slechts het derde deel, in handen gekomen. J. H. VAN DALE.

Koppermaandag (II.; bl. 38). Als eene bijdrage tot dit meermalen behandelde artikel, kan nog dienen, dat ik onder eene collectie Koppermaandag-gedichten van vroegeren en

lateren tijd, er een gevonden heb van » de gasten ter drukkerije van K. KEMNA, te Haarlem", met dit opschrift:

» Achtste Kopper-wensch aan onze Heeren en Meesters, op *Flora maandag*, den 11den van Louwmaand des jaars 1734".

Wat wil nu *Flora*-maandag zeggen?

N***.

Britsche Pairs uit Hollandsch bloed (II.; bl. 20, 162). De reeds aangevoerde namen zijn nog met één' te vermeerderen: want de nog levende Schotsche Graaf van *Kintore*, de 8ste van dien titel en wiens geslachtsnaam FALCONER is, had Groningsche dames tot overgrootmoeder en tot bed-overgrootmoeder. In DEBRETT'S *Peerage*, 1814, II.; 743 sqq., leest men dat:

WILLIAM FALCONER, ten jare 1762 zijnen broeder in diens titel opvolgende, zich nederzette te Groningen, en aldaar eene dame (de naam is niet opgegeven) huwde, welke den 22sten October 1799 ter zelfder plaats overleed. Haar man was reeds in 1776 gestorven, en in den titel vervangen door zijnen zoon, ANTHONY ADRIAN FALCONER, den 5den Graaf van *Kintore*, die gehuwd was met Jonkvrouwe CHRISTINA ELIZABETH SICHTERMAN te Groningen, uit welk huwelijk de grootvader van den thans levenden titularis geboren is.

W. D. V.

Medaille van Graaf Christoffel (I.; bl. 191, 274, 301). Wie was CHRISTOFFEL, wiens ligchaam *à la rotte de Movrick* gevonden werd? Wij vermeenen ons met het antwoord van W. M. Z. te kunnen vereenigen, daar van al de toen dus genaamde Graven slechts de Paltzgraaf CHRISTOFFEL kan bedoeld zijn, als degene, wiens lijk te dier plaatse is ontdekt geworden. Dat door *Movrick*, *Moock* beteekend wordt, hetgeen METEREN en REYDT *Mowick* schrijven, zal men wel niet tegenspreken. CHRISTOFFEL, Graaf van Oost-Friesland, toch sneuvelde in 1566 in Hongarije, CHRISTOFFEL, Graaf van *Oldenburg*, bekleedde eene geestelijke waardigheid en overleed Ann. 1566, CHRISTOPH, Graaf van *Manderscheid*, was Abt van *Stablo* en ontsliep in 1576, en CHRISTOFFEL, Graaf van *Mansfeld*, stierf niet voor 1591. Men behoeft dus niet te twijfelen of in de aanteekening van JOAN VAN MATENESSE is bedoeld CHRISTOFFEL, zoon van FREDRIK III, Keurvorst van den *Paltz*, geboren in 1551. Het Paltzische huis voerde ook den titel van Hertogen van Beijeren; van daar dat sommige onzer geschiedschrijvers hem Hertog noemen, terwijl de jongere Vorsten uit dat huis gewoonlijk Paltzgraven werden geheeten. De jeugdige Graaf had reeds in 1573 met zijnen ouderen broeder JOHAN CASIMIR, eene hoeveelheid van 50000 pond buskruid, voor ALVA bestemd, vermeesterd en verbrand. Wel vermelden onze meeste geschiedschrijvers, (volgens VIGLIUS, *Epist.* CCXXX, *ad* HOPPERUM) dat de lijken van LODEWIJK en HENDRIK van *Nassau* en van CHRISTOFFEL nimmer gevonden werden, doch uit deze aanteekening en het verhaalde bij BOR zou men opmaken, dat zulks alleen met de beide eersten het geval is geweest.

De medaille in de aanteekening vermeld, is afgebeeld en beschreven in J. J. LUCKII, *Sylloge numismatum elegantiorum*, etc. *Argentor.* 1620, *in fol.*, en wel pag. 231. Op de voorzijde ziet men de borstbeelden van JEANNE D'ALBRET, Koningin van *Navarre* en van haren zoon HENDRIK, later bekend als den grooten HENDRIK IV.; binnen het randschrift: IOANNA ET HENRICVS REGES NAVARAE 1569. De keerzijde heeft in eenen lauwerkrans het opschrift: PAX CERTA. VICTORIA INTEGRA. MORS HONESTA. Men bemerkt eenig verschil in de opschriften met die door MATENESSE vermeld; doch daar deze hoogstwaarschijnlijk den penning niet zelf gezien, maar daarvan door anderen kennis gekregen zal hebben, is dit ligt te begrijpen.

Het slaan van dien penning berigt ons THUANUS, p. II. fol. 712 (*) met deze woorden: *post gratias a Navarraeo et Condaeo actas, foedum renovatum cusa aurea moneta, in cujus antica parte Navarraeae et* HENRICI *filii expressa effigies*, etc. De aanleiding daartoe was de volgende:

In het jaar 1569 zond FREDERIK III, Keurvorst van den *Paltz*, eene legermagt tot hulp der Protestanten in Frankrijk, onder bevel van zijnen bloedverwant WOLFGANG, Hertog van *Tweebruggen*: eene andere afdeeling werd door zijnen zoon JAN CASIMIR aangevoerd. Bij dit leger bevonden zich onder meer Duitsche Vorsten, WILLEM, Prins van *Oranje* en zijne broeders LODEWIJK en HENDRIK van *Nassau*. WOLFGANG, de fransche grenzen overgetrokken, vermeesterde *la Charité*, trok na eenige gevechten over de *Loire*, en naar den kant van *Limoges*, om zich met het leger der Hugenoten onder NAVARRE en den jongen CONDÉ te vereenigen, welk leger na het sneuvelen van den Prins van *Condé* bij *Jarnac*, zich in den omtrek van *Angoulême* bevond en oprukte om zich bij de Duitsche hulptroepen aan te sluiten. Inmiddels stierf WOLFGANG in de armen van Graaf LODEWIJK van *Nassau*, op den 11den Junij te *Nesson* bij *Limoges*, en werd door Graaf VOLRATH van *Mansfeld* in het opperbevel opgevolgd. Daarop had de vereeniging der beide legers plaats; het verdrag werd vernieuwd of bekrachtigd, en de penning geslagen, die vermoedelijk aan de

---

(*) Londensche uitgave in folio.

voornaamste Vorsten en bevelhebbers zal zijn vereerd. Is het nu niet hoogstwaarschijnlijk, al vindt men hiervan geene melding, dat Graaf CHRISTOFFEL, hetzij met zijnen broeder JOHAN CASIMIR, hetzij met de beide Nassausche Graven, wier lot hij later deelde, almede dezen veldtogt zal hebben bijgewoond, daar destijds de meeste jonge Vorsten elke gelegenheid zochten om zich in den krijg te oefenen en roem te behalen, en dit te meer, als men bedenkt dat de wapenen gevoerd werden voor de Protestantsche Godsdienst, waarvan de Paltzgraven ijverige voorstanders waren? Zijn leeftijd van 18 jaren zal, in dien tijd althans, daarvoor geen beletsel hebben opgeleverd.

J. F. G. MEIJER.

Ruiten en Rooven (II.; bl. 40). Na hetgeen hierover gezegd is, zal het volgende, overgenomen uit de *Geschiedkundige beschrijving van Leeuwarden*, *enz.* door W. EEKHOFF, 4de afl., bl. 187 *en de Aanteekening daarop*, 6de aflev., bl. 338, nog wel waardig zijn onder de aandacht gebragt te worden.

»De geringe buurt, ... draagt hier den naam van *Ruiters*kwartier, niet naar een verblijf van ruiterij of paardenvolk, zooals men wel eens gemeend heeft, maar naar de woningen van *armen* of *bedelaars*, die hier veelal in zoogenaamde nacht- of slaapkwartieren verblijf houden, en met den algemeenen naam van *schamele ruiters* bestempeld worden".

»Dat deze buurt den naam ontleent van het verblijf of kwartier van armen, bedelaars, sjouwers of straatloopers, die destijds met den naam van *schaemele ruyters* werden aangeduid, bewijzen menigvuldige plaatsen in de geestelijke en weeshuisrekeningen van dien tijd. Ook GIJSBERT JAPICX, *Fr. Rijml.*, II.; 95, noemt *schaemelruwtters in koâters* in de beteekenis van dienstbaren, zoo als in de oorspronkelijke verhandeling staat, in HALBERTSMA's *Hulde*, II.; 44. Elders komt het woord *ruyter* meermalen in min gunstige beteekenis voor: als bij GABBEMA, 143 »*ruitter en brandstighter*", nadat hij op bl. 131 een »*schaemel ruitter een armen beedelaor*" genoemd had. Bij VAN KIEL en anderen staat de beteekenis van *ruyter* met *roover* gelijk en verbonden; zoo als ook bij P. VAN THABOR, II.; 136; SCHARL, 110°, 115°; SCHOT, 586. Het bekende Duitsche rijm uit de onveilige vijftiende eeuw geeft dit insgelijks op:

Ruten und *Roven* dat is gheine schandt,
Dat dhon de besten im ganzen Landt.

(DOLZ, *Allgem. Gesch.*, II, 99, *Overijss. Alm.*, 1836, 19.) In die zelfde eeuw werd door *ruiter* de laagste stand aangeduid; gelijk uit het *Chartb.* I, 448, blijkt, dat men in 1422 bij het beboeten van misdaden de standen onderscheidde in Geestelijke, Hoofdling, Huisman en *Ruiter*. Misschien is het woord afkomstig van het bijv. naamw. *ruyt*, voorkomende in SCHARLENSIS, Voorrede: »de natuere des volcks was als doen zeer plomp, *ruyt* ende grof," waar het met onbeschaafd en met het Latijnsche *rudis* en het Fransche *rude* gelijk staat. Later waren *ruiters* bepaaldelijk dat gemeene volk, hetwelk men voor geld huren kon, om te vechten. BURMAN spreekt daarvan in zijne *Utrechtsche Jaarb.*, III, 503, met deze woorden: »*Ruiters*, geen paardevolk, maar schuim van volk uit alle Natiën, welke om geld een ieder dienden, waarbij eenig voordeel of *roof* te halen was, en die dikwijls de wegen onveilig maakten. Zij worden ook *Dieven* en *Roovers* genoemd, bij MARTENE, *Coll. Vet. Script.*, IV, 289, 827; MATTHAEUS, *Anal.*, I, 536." Van hier ook, dat de uitdrukking nog is overgebleven van *ruiter te paard*, welke somtijds verkeerdelijk voor een pleonasmus wordt aangezien. MATTHAEUS spreekt ook van *ruters tho vaete*." De schrijver zegt verder deze afleiding, welke hem zeer gegrond voorkomt, verschuldigd te zijn aan wijlen Jonkh. VAN HUMALDA.

J. H. VAN DALE.

Op de Bommelsche maat (I.; bl. 251). Vóór de invoering van het decimaal-stelsel had elke stad hare bijzondere maat en was de Bommelsche kleiner dan die van Tiel, 's Hertogenbosch en Gorinchem; waarom een kooper te Zalt-Bommel, hiermeê onbekend, minder kreeg dan hij verwachtte. A. & A.

Nederlandsche Baronets (I.; bl. 251, 364; II.; bl. 131, 165, 195). Boven het getal der Nederlandsche Baronets, door mij opgesomd, heeft W.D.V. nog van drie personen gemeld.

DEBRETT's *Baronetage of England*, London 1824, maakt van POUILLE en SENSERFF geen gewag; terwijl zekere DECKER dáár wel gezegd wordt in 1716 tot Baronet verheven te zijn, doch geen ander dan DECKER *of London*. Zoodanige aanwijzing van woonplaats was oorzaak, dat ik DECKER evenmin genoemd heb als de andere schijnbaar Nederduitsche geslachtsnamen, zoo als VAN LOER, 1628, VALKENBURGH, 1642, VAN ACKER, 1701, en JANSSEN, 1715.

Mij bepalende tot de Nederlanders, die minstens eenigen tijd, nadat zij den Britschen titel hadden gekregen, in het vaderland zijn gebleven, heb ik het stilzwijgen bewaard ten aanzien van JOSUA VAN NECK, verheven den 11den December 1751, en van CAREL VAN NOTTEN, verheven den 21sten Junij 1791.

Wenscht men al het oorspronkelijk Nederlandsche bloed, onder de Engelsche Baronets aanwezig, vermeld te zien, dan zoude nog WILLIAM HOSTE, den 21sten September 1814 tot Baronet verheven, volgens DEBRETT, af-

stammen van JACQUES HOSTE, uit Middelburg, in 1569 naar Engeland geweken.

CORNELIUS CUYLER, uit Albany, in Noord-Amerika, geboortig, die den 29sten October 1814 de Baronetswaardigheid verkregen heeft, kan mijns inziens welligt van de Oud-Nederlandsche volkplanters afkomstig zijn.

Het bovenstaande is alles, wat ik ten aanzien der Britsche Baronets, uit DEBRETT heb kunnen opmaken. W. D. V. schijnt andere Baronets als *Engelsche* bedoeld te hebben, of wel betere bronnen te bezitten, die hij wel zoo vriendelijk zal willen zijn bij eene volgende gelegenheid op te geven.

W. J. *Baron* D'ABLAING VAN GIESSENBURG.

De Eenhoorn (II.; bl. 43, 104, 105, 132, 166, 195). Het dier, onlangs door HUC en CABET beschreven, is waarschijnlijk van dezelfde soort als datgene wat PIETER VAN DEN BROECK, ten jare 1623, in Persiën gekregen heeft: een' bok met één hoorn midden voor den kop, welke hoorn om de twee of drie maanden moest worden afgezaagd, wijl anders de punt naar binnen groeide. Zie *Nederl. Reizen*, D. VII, bl. 107.

Hebben H. en C. niets geschreven over de rigting van den hoorn? dit schijnt hier nog al van belang. A. &. A.

» *Hij heeft het te Keulen hooren donderen*" (I.; bl. 284; II.; bl. 80). Omtrent dit spreekwoord leest men in de *Konst- en Letterbode*, 1818, N°. 24. » *Hij staat, als of hij te Keulen hoort donderen.* In *Keulen* namelijk werden eertijds gedurende een onweder wel 300 klokken geluid, zoo dat het onmogelijk was, den donder te hooren. En wanneer het nu aldaar evenwel donderde, niettegenstaande de afsmeeking of verjaging van hetzelve door klokkengebrom, zoo *stonden* de bijgeloovige Keulenaars ten uiterste *verbaasd*."

W.

Het Geuzenveld (I.; bl. 288; II.; bl. 137, 167). Van de hofstede Geuzenveld bestaat eene afbeelding in *Hollands Tempe verherelijkt*, te Amsterdam bij LEONARDUS SCHENK, 1728, in welk jaar de Heer ANTONY KLOK (zie bl. 137) reeds overleden was en de hofstede werd bewoond door zijne weduwe. Men ziet op die afbeelding het schip, vermeld in het gedicht van A. BOGAERT (zie bl. 137) als windwijzer gesteld op het hoofdgebouw of misschien wel een' grooten koepel. In de Poëtische (?) Beschrijving van G. TYSENS, bij dat werk gevoegd, leest men:

Nu word myn aandagt weêr naar *Geuzeveld* gedreven,
't Geen met zyn spitsse kruin 't geboomt' te boven gaat.
Ik zal, o *Geuzeveld!* uw huis- en tuin-sieraad
Niet pogen in myn zang te malen naar het leven,
Dewyl *een ander* u wydlopig heeft beschreven.
o Neen! ik wens alleen dat steeds uw luister groeid
En met den naam van KLOK in glans en glorie bloeid,
Om zyne weduwe nog lang tot vreugd' te strekken.

Wie die *ander* was, leest men op bl. 137.

T. v. B.

Vertaling der » Simplex et fidelis narratio" van J. Utenhove (I.; bl. 289; II.; bl. 139, 167). Eene Hoogduitsche vertaling dezes werks heb ik tot nog toe niet gevonden, doch JAKOBUS ISEBRANDUS HARKENROTH, *Oostfriesche Oorsprongkelykheden*, Groningen 1731, zegt in de noot op het gedicht van GERARDUS OUTHOF (Predikant en Rector te Kampen):

» Want de hayren onzes hoofdes moeten te berde ryzen, als men die schrikkelyke en onherbergsaame bejegeningen leesdt, welke de Luiteraanen onze Geloofsgenooten, uit *Engelandt* voor MARIAAS woede gevlugt, aandeeden, gelyk de Ooggetuige Hr. UTENHOVE berigt in zyn *Narratio fidelis* gedrukt te Basel 1560, en *waaruit ik zelve een Uittreksel gemaakt hebbe in myne* » *Waarschouwinge*" van p. 181 tot 208."

In het aangehaalde werk (de *Waarschouwinge* ken ik niet) zal men veel over UTENHOVE en à LASCO aantreffen. Nopens den laatstgenoemde zal men ook niet vruchteloos opslaan: T. D. WIARDA'S *Ostfriesische Geschichte*, III. D. A°. 1793, en JOHN SOUTHERDEN BURN'S *Hist. of the French, Walloon, Dutch and other Foreign Protestant Refugees settled in England*, etc. London 1846, een werk dat almede voor afstammelingen van om der Godsdienst wille gevlugte familiën zeer belangrijk is.

Lezenswaardig moet ook zijn *Londens tweemalige Nederduitsche Psalmverwisseling beschouwd en beredeneerd, in eene Leerrede over Col. III. v. 16, door* H. PUTMAN, *Predikant te London*, Leyden 1784; waarover men een verslag leest in de *Vaderl. Letteroefeningen* van 1785, St. I. bl. 539. .. ELSEVIER.

Album van Hermanus Pricker (I.; bl. 290; II.; bl. 140). Niet in de gelegenheid zijnde om *Das Gelehrte Ost-Friesland* van TJADEA te raadplegen, moet ik echter berigten dat PRICKER'S naam evenmin voorkomt bij T. D. WIARDA, *Ostfriesische Geschichte*, Aurich 1793, als in de *Oostfriesche Oorsprongkelykheden* van JAK. ISEBR. HARKENROTH, Groningen 1731, ofschoon de laatstaangehaalde schrijver, bl. 134, opteekent, dat de eerste zitting in het nieuw gebouwde stadhuis te *Emden* plaats had den 1sten Nov. 1576. Onder de Raadslieden vindt men ook JOHAN PRIKKER opgenoemd.

Op bl. 472 vermeldt hij den bouw eens vuurtorens op het eiland *Borkum*, ten jare 1576, op last der Emdensche regering volbragt. De Borkumsche Predikant D°. SAMUEL SNETLAGE, zond aan HARKENROTH in 1705 een opschrift aan de zuidzijde van den toren staande, luidende aldus:

» Im jahr 1.5.7.6. De Schipfahrt van Em-
» den erboud mich, ich woerde volend als
» men Michaelis vierden,

» Doerch ANTONIUS PRICKER, BERENT HAB-
» BEN, ALLERD DIRCKSEN, JACOB GERITZO De
» mich regierden." — .. ELSEVIER.

Vervolg op Wagenaar (II.; bl. 142, 168); *Tegenw. Staat der Ver. Nederl* (II.; bl. 142, 168, 198). In het berigt van den Heer A. J. VAN DER AA heerscht eene ongeloofelijke verwarring van personen. De schrijver, zoowel van het *Onmiddelijk Vervolg* op WAGENAAR, als van het verdere Vervolg, is niemand anders dan PIETER LOOSJES ADRZ., geb. Nov. 1735, gest. 12 Jan. 1813, over wien, gelijk over diens vader ADRIAAN en diens zoon ADRIAAN PZ., men uitvoerige artikelen vindt in G. NIEUWENHUIS *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, werwaarts wij den onderzoeker slechts hebben te verwijzen.

Ook omtrent het geslacht der DUMBAR'S treft men dezelfde verwarring aan. De schrijver van den *Tegenw. Staat van Overijssel* is G. DUMBAR, geb. Sept. 1743, wiens eigene hand in de voorrede voor het *Tweede deel* van het *Kerkelijk en Wereldlijk Deventer*, in 1788 uitgegeven, omtrent zijnen grootvader en zijn geslacht eenige berigten mededeelt. Hij zelf was Secretaris van *Deventer* tot 1787, toen hij, gelijk vele anderen, zijnen post verloor. In 1795 werd hij hersteld en in het volgende jaar benoemd tot Griffier der Provincie, welk ambt hij bekleedde tot 1798, toen hij het nederlegde, omdat hij den eed aan het nieuwe bewind niet wilde afleggen. Die weigering had ten gevolg dat hij den 8sten Februarij van dat jaar in zijn huis gearresteerd werd en onder eskorte eerst naar den Haag, vervolgens naar Hondsholredijk vervoerd, waar hij gevangen bleef tot aan de tegenomwenteling in de maand Julij. Later werd hij lid van de Wetgevende Vergadering en stierf 6 Aug. 1803 [?]. Behalve van andere geschriften is hij ook schrijver van het nog altijd belangrijke werk: *Oude en nieuwe Constitutie der Vereenigde Staten van Amerika*, Amst. 1793, 94, 96, 3 deelen. Verg. verder SAXII *Onom.*, P. VIII. p. 457, SCHELTEMA, *Staatk. Ned.* D. II. SAXO SYLVIUS.

Vervolg op Wagenaar; Tegenw. Staat der Ver. Nederl. Dat PETRUS LOOSJES ADRIAANSZ., geb. den 20sten November 1735 te Westzaandam, de schrijver is van het 47 Deelen beslaande *Vervolg op* WAGENAAR — het 48ste deel is geheel Register, en heeft geen jaartal — wordt almede vermeld in zijn *Levensberigt*, *Konst- en Letterbode* 1813, I.; bl. 356—363, alwaar hij tevens wordt genoemd als de schrijver van de *drie* deelen, uitmakende het *Onmiddelijk Vervolg op* WAGENAAR, en loopende van 1752, waar deze eindigt, tot 1774; terwijl het *Vervolg*, waarvan het *eerste* Deel verscheen in 1786, het *laatste* in 1811, aanvangt met het uitbreken van den Amerikaanschen Oorlog, en loopt tot 1806 of het einde van het Bewind van den Raadpensionaris. In het Levensberigt van ADRIAAN LOOSJES door zijnen zoon PETRUS, te vinden vóór de *Plaatsbeschrijving der Zaanlandsche Dorpen*, overgenomen in de *Konst- en Letterbode* voor 1795, vermeldt laatstgenoemde dat WAGENAAR meerendeels de stukken tot de *Tegenwoordige Staat* vervaardigde, schoon hij echter in het 8ste Deel de hulp van ADRIAAN LOOSJES, wat de *Zaanl. Dorpen* betreft, heeft erkend. Mr. GERHARD DUMBAR, Lid van het Wetgevend Ligchaam der Bataafsche Republiek, overleden te Deventer 6 Aug. 1802 [?], wordt aangeteekend als te hebben uitgegeven de keurige *Beschrijving van de Prov. Overijssel* in de *Tegenwoordige Staat* vervat. Zie *Konst- en Letterbode* 1802, II.; bl. 114.

V. D. N.

Tegenw. Staat der Ver. Nederl. Was niet de beroemde SIMON STIJL opsteller van het gedeelte van den *Tegenwoordigen Staat*, waarin de Provincie Friesland wordt beschreven?

H. V. ROLLEMA.

Ludolphus Potterus (I.; bl. 314; II., bl. 144). Bij nader onderzoek bleek mij dat hij omtrent 1615 moet zijn gestorven. Immers in de korte Voorrede van het in dat jaar uitgegeven *Reglement van de Alkmaarsche Latijnsche Schoolen*, zegt de Rector FRANCISCUS OSDORPIUS, dat het nog tijdens het beheer van POTTER, onlangs overleden, ontworpen was, alsmede dat hij gedurende 30 jaren het Rectoraat aldaar had waargenomen. Hij schijnt voor zijne betrekking wel berekend te zijn geweest, want in C. P. SCHAGHENS, *Alcmaar Lofdicht*, Amst. en Alkm. 1744, in 4°. wordt van hem gezegd:

Na u [MURMELLIUS] bleef 't School verwoest;
doch PÓTTER poot weer aan,
Na hem ist weer verjááght:

Behalve zijne reeds genoemde leerlingen DREBBEL en den regtsgeleerde COOREN, verdienen mede als zoodanig melding, de Latijnsche dichters JANUS FORESTUS en JACOBUS à TEYLINGEN.

M. WINSEMIUS noemt hem in het *Leven van* ADRIANUS METIUS van de Pausselijke leer. Bij zijne uitgave van C. KILIANI, *Dictionarium*, (in 1605 bij JACOB MEESTER) voegde hij nog iets *over de Nederlandsche namen van Mannen en Vrouwen*, bl. 765—772, en eene *Beschrijving der Dieren*, *Vogelen en Visschen*. Ook het vers voor den gevel van ons Waaggebouw is van zijne hand. C. W. BRUINVIS.

Schoolboekjes vóór 1800; *het* » *Vaderl. A. B. boek*" (II.; bl. 169), » *Burger- en Huismans Almanach*". Ik bezit van dit schatbaar boekske

een vrij gesleten exemplaar, gedrukt bij W. HOLTROP, 1781. Wie de schrijver is, weet ik niet. Ik herinner mij echter niet in één antwoord vermeld te vinden een ander werkje, kennelijk aan stijl en strekking, van dezelfde hand. De titel is: *Burger- en Huismans Almanach en leerzaam belang boekje voor alle standen en kostwinningen*, voor het jaar 1790. Reeds in 1789 is een eerste stukje uitgekomen bij W. HOLTROP, dat ik niet bezit. In dat van 1790 vindt men voor iederen dag van 't jaar eenige merkwaardige gebeurtenis uit de Vaderlandsche geschiedenis. Onder elke maand aanwijzingen voor den tuinbouw. Voorts onderrigting omtrent de winden en het weder in ons land, eene populaire verhandeling over de belangen der menschen, waarin vooral de middelen van bestaan; iets tot aanprijzing van beter onderwijs; de landen van Europa en onze handelsbetrekkingen er mede; de granen die bij ons in de verschillende Provinciën gebouwd worden; eene belangrijke verhandeling over de inlandsche bieren en de infame wijnbrouwerijen. †‡†.

Schoolboekjes voor 1800; *De » Vorstelyke, Koninglyke en Princelyke Atlas enz.*" Tot deze soort van werken behoort ook: *Vorstelyke, Koninglyke en Princelyke Atlas, en Dagboek van Nederlandsche Gebeurtenissen, en oprecht Vaderlandsch Staat en Stadhouderlijk A. B. Boek, beginnende met de vroegste Historie onzes Vaderlands, en eindigende met 't einde van den jaare* 1789, met pl., te Amst. bij WILLEM COERTSE. Dit boek heeft eerst het *A. B. C.* in onderscheidene vormen, als Duitsch, Romeinsch, Cursyf, en nieuwe *schrijfletters*. Ook de verschillende *Getalletteren;* voorts over het *getal*, de *verdeeling* en het *gebruik* der *letteren;* over de *zin-scheid-teekens* in 't lezen gebruikelijk enz., waarna volgt de *Atlas*, met 24 platen, gerangschikt naar de letters van 't alphabeth, met bijgevoegde zesregelige versjes en korte beschrijving; dan het *Dagboek* in versmaat, en eindelijk de korte *Catechismus* in vragen en antwoorden; het geheel beslaat 78 bladzijden in 8°. V. D. N.

Olivier Cromwell in het Staatsche leger (I.; bl. 315; II.; bl. 149, 199). Uit aanteekeningen, onder mijne berusting zijnde, ben ik in staat bepaaldelijk te kunnen opgeven de aanstellingen van JOHN CROMWELL en WILLIAM CROMWELL, zoo als die in het antwoord van ..ELSEVIER (bl. 199) voorkomen.

JOHN CROMWELL wordt kolonel over het regiment van wijlen den kolonel MORGAN. *Commissie van* 24 *December* 1642.

THOMAS DOLMAN wordt kolonel over het regiment van wijlen den kolonel JOHAN CROMWELL. *Commissie van* 18 *September* 1663.

WILLIAM CROMWELL wordt sergeant-majoor (de toenmalige graad tusschen kapitein en luitenant-kolonel) in het regiment van den kolonel CROMWELL. *Commissie van* 14 *November* 1644.

Engelsche namen komen te dien tijde in het Nederlandsche leger zeer menigvuldig voor.
A. A. A.

Stouppe » la Religion des Hollandois" (I.; bl. 315; II.; bl. 171, 172, 200). Het belangrijke werk van JOHN SOUTHERDEN BURN, getiteld: *The history of the French, Walloon, Dutch and other Foreign Protestant Refugees, settled in England* etc. London 1846, bevat bl. 34—36, *a list of ministers of the London WalloonChurch*, en daaronder op het jaar 1652, JEAN BAPTISTE STOUPPE. In de noot op bl. 35 zegt de schrijver: A disagreement took place about 1652, between DELMÉ, and his copastors CISNER and STOUPPE, as to the observance of holydays; CISNER and STOUPPE with the Consistory suspended DELMÉ, who appealed to the Colloquy, while CISNER contended that the *Coetus* should decide the matter. In 1656, a great many families of the Congregation presented a petition to OLIVER CROMWELL, praying a reference of the matter to the Colloquy, which was accordingly granted. (STOW, vol. I., p. 443.)

Het blijkt dus dat JEAN BAPTISTE STOUPPE, Predikant bij de Waalsche Gemeente van Londen, en dus naar alle waarschijnlijkheid dezelfde geweest is, die bij SAXE, *Onom. Lit.* T. V., p. 211, voorkomt onder den naam van JOHANNES NICOLAUS STUPPA, aangehaald door V. D. N. in DE NAVORSCHER, II.; bl. 172. ..ELSEVIER.

Elkander aanziende borstbeelden op munten (I.; bl. 316; II.; bl. 174). Behalve de *Shilling* van PHILIPS *van Spanje* en MARIA *van Engeland*, komen in mijne verzameling de volgende munten voor, waarop de borstbeelden elkaêr aanschouwende zijn geplaatst, hetgeen men *bustes affrontés* noemt, terwijl ze *bustes accollés* worden geheeten, wanneer de beeldtenissen nevens elkander staan.

1—3. De dubbele, enkele en halve gulden van ALBERTUS en ISABELLA in 1599, 1600 en 1601 te *Maastricht* en *Antwerpen* geslagen.

4. Rijksdaalder der gebroeders HENRIK WENCESLAUS en CAREL FREDERIK, Hertogen van *Munsterberg* en *Oels* in Silezië, 1620.

5. Halve Rijksdaalder van JOHAN ERNST en BERNHARD, gebroeders, Vorsten van Anhalt, 1567.

6—8. Op de keerzijde der geheele, halve en vierde Rijksdaalders van den Keurvorst CHRISTIAAN II van *Saksen*, komen de borstbeelden zijner broeders JOHAN, GEORGE en AUGUSTUS op gelijke wijze voor, daar deze

Vorsten het land onverdeeld met hunnen broeder bezaten, 1602, 1606, 1610.

9. Rijksdaalder van JOHAN CASIMIR, Hertog van *Saksen-Coburg* en zijnen broeder JOHAN ERNST van *Saksen-Eisenach*, 1619. De beide Vorsten geven elkander hier bovendien de regter hand.

10. Vierde van den Rijksdaalder, als voren.

11. Vierde Rijksdaalder der vier gebroeders van *Saksen-Altenburg*, 1618. Twee borstbeelden nevens en twee tegenover elkander.

12. Rijksdaalder der vier gebroeders FRANS HUGO, CAR. FERD., CHRIST. MAUR. EUG. en MAX. FRED. van *Konigseck*, 1759. De borstbeelden eveneens geplaatst als op N°. 11.

13. Rijksdaalder van Markgraaf GEORGE den *Vrome* van *Brandenburg Anspach* en zijnen neef ALBERT IV (*Alcibiades*) van *Culmbach*, 1542. Deze is, zoo ver mij bekend is, de oudste munt, waarop deze plaatsing gevonden wordt; de Romeinsche munten uitgezonderd.

14—15. Geheele en vierde Rijksdaalder van JOHAN CHRISTIAAN en JOHAN SEYFRIED, gebroeders, Vorsten van *Eggenberg*, 1654, 55.

16. Scudo van MARIA LOUISA, Koningin Regentes en haren zoon CAREL LODEWIJK, Koning van *Etrurie*, 1806.

Deze munt van den Vorst, die, later als Hertog in *Lucca* en eindelijk in *Parma* geregeerd hebbende, destijds slechts 7 jaren oud was, is voor zoo ver mij bekend is, de laatste waarop eene zoodanige plaatsing der borstbeelden wordt aangetroffen.

Deze opgave zou nog met eenige munten te vermeerderen zijn, welke ik niet bezit; ik herinner mij hier de Testons van ANTOINE *de Bourbon* en zijne gemalin JEANNE *d'Albret*, Koning van *Navarre*, de $1^1/_2$ Livres-stukken van FRANÇOIS, Prins van *Conty* en zijne gemalin LOUISE MARGUERITE van *Lotharingen*, de halve Écus van MARIE *de Bourbon* en haren gemaal GASTON van *Orleans* als Vorstin van *Dombes*. Onder de gedenkpenningen treft men er ook vele zoodanige aan: o. a. eene van WILLEM CAREL HENDRIK FRISO en zijne gemalin ANNA. Van *bustes accollés* zouden wij eene veel uitgebreider opgave kunnen doen. Wij hopen evenwel dat Q. Q. Q. hiermede moge voldaan zijn, en DE NAVORSCHER ons geschrijf welwillend opnemen. J. F. G. MEIJER.

P.S. Op gouden munten komen dergelijke borstbeelden mede voor, en zelfs op Nederlandsche dubbele en enkele Dukaten; doch deze waren slechts navolging der Dukaten van FERDINAND en ISABELLA, Koningin van *Castilië; West-Friesland*, *Zeeland* en *Overijssel* o. a. hebben ze doen slaan.

Venetieës ondergang (II.; bl. 175). Het volgende teekende ik naderhand nog aan uit het *Nederl. Museum*, bl. 5, jaarg. 1852. In 1508 sloten de Paus, de Keizer van Duitschland, de Koningen van Frankrijk en Spanje een verdrag, bekend onder den naam van de Ligue van Kamerijk, ten einde de magt van Venetië te vernederen of te vernietigen. De republiek kwam dit met eenige verliezen te boven, en had spoedig daarna de toenemende grootheid der Turken te wederstaan, maar het uur van haren val had reeds geslagen. COLUMBUS en VASCO DE GAMA vernederden eene magt, welke geene Pausen, Vorsten of Sultans hadden kunnen doen wankelen of in een storten. Zij ondervonden dat de goudrivier van hen was afgeleid om anderen te verrijken. Vóór de zestiende eeuw ten einde liep, was de republiek van haar hoog standpunt reeds tot een staat van den tweeden rang gezonken, en nog had zij de vijandschap der Turken het hoofd te bieden. Zij was gelukkig genoeg, de gevaren van het Christendom af te wenden, waarmede het door de Ongeloovigen bedreigd werd, en den trotschen naam te verwerven van: »Europa's bolwerk tegen het Ottomannische rijk", en hoewel het traktaat van Passarowitz haar naauwelijks een gedeelte van hare uitgestrekte heerschappij in het oostelijke gedeelte van Europa overliet, behield zij echter voor eenigen tijd nog haren ouden staat van luister en zij werd voortdurend met eerbied behandeld.

De ontdekking van Amerika en de invallen der Turken worden dus ook hier als oorzaken van den ondergang der Republiek beschouwd.

J. H. VAN DALE.

Kaarslicht bij veilingen (II.; bl. 203). Niet alleen bij *veilingen*, ook bij *verpachtingen* had dit gebruik plaats. Ten bewijze teeken ik aan uit de Stads-Rekeningen van Sluis, van het jaar 1586. »Zoo heeft ANDRIES VAN [DEN] BERGE, ten dien tijde Ontfanger wesende van der Sluis bij laste van mijn heere van rekeningkamer gestelt te pachte de voorn. partijen erve ende zijn (deze) eyndelinge gebleven *bij den uytgane van der keersse* den voornoemden P^{R}. HAY enz."

J. H. VAN DALE.

Kaarslicht bij veilingen. Tot in 1838 was het een gebruik ons bij *wettelijk* voorschrift opgelegd, waar executoriale verkoop van onroerende goederen plaats had.

Vroegere inzenders op de vraag schijnen de Art. 707 en 708 van den Franschen *Code de Procédure Civile* over 't hoofd te hebben gezien.

Art. 707. . . . . Aussitôt que les enchères seront ouvertes, il sera allumé successivement des bougies préparées de manière que chacune ait une durée d'environ une minute.

Art. 708. Aucune adjudication ne pourra être faite qu'après l'extinction des trois bougies allumées successivement.

Gelijke bepalingen behelsde de Fransche wet van 11 brumaire, an VII.

DE GROOT, *Inl.* Boek III, Deel 14, § 31, maakt mede melding van verkoop »bij de brandende kaarse."

Het gebruik is dus oud Hollandsch, oud en nieuw Fransch — en volgens bl. 203 van DE NAVORSCHER, ook oud Engelsch.

J. G. N.

Augustus de Colenaer (I.; bl. 346). Van dezen ziet men een zeer net handschrift in het *Album* van MARTINUS ROSIUS, gedagteekend »*Hagae Comitum*, 1586, mense Majo, sine fraude doloque"; lager staat: *In adversis, spectanda fidesque.* Boven aan leest men;

Sal vitae, amicitia. v. CIC.
Cum Deus intonuit, non se subducere nimbo,
Id demum est pietas, id socialis amor.

Verder bleef hij mij onbekend, evenzeer als zijn vriend ROSIUS, van wien alleen uit het *Album* blijkt, dat zijn vader HENRICUS genaamd was, en dat MARTINUS in die jaren, van 1585—1590, een jongeling was, gelijk ook DE COLENAER zijn vers toewijdt, *Pietate, doctrina morumque integritate praestanti » adolescenti"* L. M. ROSIO *animi mei et amoris* (*ut spero*) *aeviterni, testandi gratia scripsi L. M.* De spreuk van ROSIUS zal geweest zijn: *Benydt zonder erch.* V. D. N.

Herfstdraden (II.; bl. 206). Ik ben het geheel eens met WILLIAM, dat de herfstdraden van spinnen afkomstig zijn, doch moet eenige aanmerkingen maken, die W. mij welligt zal ten goede houden:

1°. Zijn het niet *allen* zulke »kleine spinnetjes", welke de herfstdraden vervaardigen; b. v. de *Tetragnatha extensa L.* is 7—9‴ groot; deze leeft tusschen de biezen aan den oeverkant, — en de *Argyroneta aquatica L.*, die in en bij het water haar verblijf houdt; de eerste spint van bies tot bies — de andere van uit haar nest (in het water) tot de waterplanten; beiden om muggen en vliegen te verrassen.

2°. Ken ik geene inlandsche »herfstdradenspinneressen", die voor najaarskoude vreezen: het tegenovergestelde heeft plaats, wijl ze zich juist bij dag schuil houden en 's nachts te voorschijn komen, wanneer toch de koude grooter is.

3°. Zullen vele Entomologen wel bevestigen willen, dat er geene spinnen zijn, die er een »nachtgewaad" op na houden.

De wederlegging van WILLIAM's laatsten volzin zal wel overbodig zijn.

Het is bewezen dat alleen de jongen van *T. extensa L.* zich met de weefsels, waarin zij zich alsdan nog bevinden, gedwongene luchtreizen maken, op welke togten de meesten door gebrek omkomen. Nimmer heb ik een volwassen exemplaar van deze soort gevonden; ééne spin echter, de *T. obtextrix* spint bij het krieken van den dag (terwijl zij regt op zit) zeer lange draden, welke door den wind opgevangen worden en het diertje medevoeren.

De slotsom is deze: de herfstdraden ontstaan door lange spinsels, welke eenige spinnen vervaardigen; zij doen dit op dezelfde manier als de vagabond of trekspinnen, die geene webben maar lange draden maken, zoo als de *Thomisus citreus Deg.* en *Th. viaticus L.*, welke men op planten, bloemen en velden vindt; de wijze waarop deze die lange draden maken, kan men het best waarnemen bij dezulken, die d'Ahlia-stokken tot heur verblijf kiezen; dan toch, om niet genoodzaakt te zijn van naar een anderen stok te gaan, schieten zij (heen en weêr loopende) lange draden, die zich door de kleverigheid ligt vasthechten en tot brug dienen.

De Entomologen kunnen het niet eens worden, welke spin zich uitsluitend bezig houdt met de vervaardiging der herfstdraden — en dus zoude het wenschenswaardig zijn, indien de een of ander tijd en lust had, zooveel herfstdraden als mogelijk op te garen, in de hoop ook de vervaardigsters daarvan op te zamelen, ten einde de verschillende? dieren met elkander te vergelijken en daardoor de wetenschap te doen gewinnen.

Zou de Heer .....S...F..., die verzekert dat de autheurs der herfstdraden de heidevelden enz. bewonen, zoo goed willen wezen mij eens bij gelegenheid te doen toekomen de namen of eene korte beschrijving van de species aldaar te vinden, omdat het te mijner kennis nog niet gekomen is, dat ook zulke spinnen, die *geene* webben maken, de heidevelden tot verblijfplaats kiezen?

EEN ENTOMOLOOG.

Acisculus (II.; bl. 207). In mijne Latijnsche *Lexica* heb ik dit woord niet gevonden; maar alleenlijk in STEPHANI, *Dictionarium historicum, poeticum*, cet. het volgende aangetroffen:

»*Acisculus*, idem valet quod *Dolabella.* Erat inter cognomina gentis Valeriae. Nummus vetus: L. VALERIUS ACISCULUS. Meminit FAB. 6. 3. PRUD. *Hym.* 4. περὶ ςεφ.

Afra Carthago tua promet ossa
Ore facundo CYPRIANE Doctor,
Corduba ACISCLUM dabit et ZOËLLUM
Tresque coronas.

WH.

Het Coomans Gilde (I.; bl. 347). De schrijfwijs *Kom-en-eisch-Winkel*, thans menigwerf in de nieuwspapieren gebezigd, waar, omtrent *Komenys* bedrijf, het eene of andere bekend moet worden gemaakt, is voorzeker gezocht en niet aannemelijk. Zulk een winkel is toch niet meer eene plaats waar men binnen

komt om te *eischen*, dan elke andere, waarin, 't zij levensbehoeften of welke waren ook, te koop voorhanden zijn. Natuurlijker is de afleiding, bij verbastering, van het woord *Kemenye*, door KILIAEN uitgelegd als » *Caminus*" » *focus*"; gall. » *cheminée*": alzoo de vuurhaard of schoorsteen, of die plaats waarin gestookt en gekookt wordt, en wel inzonderheid die dingen worden aangetroffen die tot de keuken behooren, als: olie, stroop, zeep, zout, amandelen, rozijnen en honderd andere keukeñ of komenijs waren. *Kemenye* wordt ook nog bij KILIAEN aangeduid voor *coena*, *culum*, *coenatio*, de eetkamer, zoo dat ook van die zijde een *Komenijs* of *Kemenijs* winkel een zoodanige ware, in welken zaken voor de *eetkamer* te koop gegeven worden.

ICHNEUTES.

Het Coomans Gilde. *Kooman* of *koomen* schijnt vroeger in plaats van koopman te zijn gebruikt, althans KILIAEN heeft: » *Kooman*, vetus, j. *koopman*"; en in MEYERS *Woordenschat* leest men: » *Kooman*, *koopman*". — In dien zin komt het woord *koomen* ook voor bij A. KEMPS, *Leven der Doorluchtige Heeren van Arkel*, *ende Jaar-Beschryving der stad Gorinchem*, alwaar men leest: » dat Jonkker JAN VAN » ARKEL, tot Gorinchem op straat eenen vro- » lyken jongen *koomen* ontmoette, die hem om » Godts-wil bad, syn marss' te verbeteren".

A. J. VAN DER AA.

Het Coomans Gilde, » *Komen*", zegt de Heer J. A. ALBERDINGK THIJM, in zijn werkje: » *Over de spelling van de Bastaardwoorden*", bl. 80, » was, gelijk men weet, eertijds *koopman*, *kramer*, te zeggen", tot staving waarvan hij verwijst naar » de kleine *kómetjes* op de groote vaerten", bij HOOFT, *Warenar*, I.; bl. 247.

Dus zal *Coomans Gilde* hetzelfde zijn als *Koopmans gilde*, terwijl van *komen*, zoo als bekend is, *Komenij* moet worden afgeleid.

J. J. WOLFS.

Het Coomans Gilde. Ten antwoord op de vraag van M. J. M. geef ik de volgende plaats uit J. H. HOEUFFT'S *Proeve van Bredaasch Taaleigen*, bl. 320: » *Koomanschap* voor *koopmanschap*. Echter heb ik hier nooit het woord *kooman* gehoord, 't welk nog te Dordrecht van het *koomans-gilde* in gebruik is; zie BAALEN, *Beschrijv. van Dordr.*, bl. 76, en in vele andere steden; zie VAN OOSTEN DE BRUYN, *Gesch. van Haerl.*; VAN BLEISWYCK, *Besch. van Delft*; bl. 642, en meer andere stede-beschrijvers. Bij KILIAEN komt *kooman* reeds als verouderd voor. *Koomanschap* vindt men bij MAERLANT, *Spieg. Hist.* I.; 253:

„Gherne, sprac soe, en indien
Ginc ele, om sinen bederve sien
Van *comanscepen* harentare".

en II.; 200, als ook in de oude Bijbelvertaling, *Spreuk.* III: 14: » Haer bejach is beter dan *comanscap*". In de meeste stukken en gedichten van dien tijd vindt men bijna altijd *coemannen* voor *kooplieden*. Zie onder anderen eene aanhaling van HUYDECOPER, op MELIS STOKE, II.; 231. *Koomanschap* vindt men nog bij CONSTANTIJN HUYGENS. Ik vond onlangs het woord *komeny*, zooveel als *komanny* (waarvan nog *komenijswinkel*) afgeleid van het werkwoord *komannen*, voor *koopmanschap drijven*, doch, naar mijn oordeel, met weinig waarschijnlijkheid."

N. P. BIBLIOPHILUS.

Het Coomans Gilde. *Komens-* of *Komans-* of *Comans-gilde* is *Koopmans-gilde*, en *Komanschap* werd oudtijds voor *koopmanschap* of ook wel *koopwaar* gebruikt. Eene menigte oude charters uit de 14de en 15de eeuw strekken ten bewijze. Zie o. a. het *Vervolg der Handvesten van Nymegen*, bl. 99, en NIJHOFFS *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, passim.

P. N.

[Evenwel, een later schrijven van den Heer P. N. behelst het volgende:

De vrager vergelijke vooral RAEPSAET, *Supplément à l'analyse hist. et crit. de l'origine et des progrès des droits civ. polit. et relig. des Belges et Gaulois*. Deze leidt het woord *comannen*, met grooten schijn van regt, van het woord *commune* af, en bewijst verder, dat onder *comannen-gilde* verstaan moet worden *de poorterijë*, en geenszins een *koopmans-gilde*, daar, althans in België, nimmer eene *Confédération des corps de métiers* bestaan heeft onder zulk eenen naam. Zie intusschen ook DU CANGE, in v. *Gilda* en v. MIERIS, *Charterb.* I.; 189.

J. H. VAN DALE stelt eene afleiding voor die *Cooman* terug brengt tot een oud werkwoord *comen*, voor *koopen*, 't welk volgens hem nog overig is in *komenschap doen*. Gelijk dan *koopman* uit den wortel van *koopen* en het zelfstandig naamwoord *man*, zou *Cooman* uit den wortel van *coomen* en hetzelfde substantief zijn zamengesteld, zoo echter, dat van den eersten de wortelmedeklinker ware weggelaten. Voorts verdedigt ook hij de schrijfwijze *komenijs* in plaats van *kom-en-eisch-winkel*, maar gelooft het *coomans-gilde*, gelijk beteekenend met het *vette wary gilde*, wel te moeten onderscheiden van het *koopmans-gilde*, in 't welk de voorname handelstand zou begrepen zijn geweest.

C. G. B. verhaalt, dat de penning van *'t Coomans-gild* uit Dordrecht herkomstig is, getuige VAN DER CHIJS, *Tijdschrift van Munt- en Penningkunde*, St. 6, bl. 559, en dat hij in zilver en in koper in zijne verzameling gevonden wordt. Hij beroept zich voorts op den *Catalogus* van de verkooping des Heeren BARNAART *van Bergen*, 25 Nov. 1851, N°. 308, bl. 8.

Σ. herinnert zich een feuilleton van den sints lang bezweken *Avondbode*, waarin, even uitvoerig als grondig, *Kommenij* gesproten betoogd werd uit *cooman*, 't welk oudtijds voor *koopman* in zwang was. Duidelijk bleek vooral daaruit hoe de letter *p* verloren geraakt was. Maar ontzettende schrik was vriend Σ. op 't lijf gejaagd door 's vragers schrijftrant *Kom-en-eisch*. Dat had hem te binnen gebragt de gedrochtelijke meening van dien Engelschman, die den naam *Alexander the Great* in betrekking plaatsen durfde tot des Macedoniërs veronderstelde voorliefde voor geroosterde eijeren, eene neiging welke den Engelschen kok des vorsten, zoo dikwijls hij zijn heer zag naderen, den kreet tot zijne jongens ontlokt zou hebben: „*All eggs under the grate*" (alle eijeren onder de rooster) wat de onnoozele Indianen en Perzen, der Britten taal niet verstaande, als den naam des monarchs plagten op te vatten.]

Elizabeth Schröters (I.; bl. 347). Het is niet te ontkennen dat dit huwelijk den 5den April 1681 te Amsterdam is gesloten, blijkens de volgende huwelijksacte:

» JACOB DE HAAN, van *Haerlem*, oud 26 jaren, woont in de Warmoesstraet, ouders dood, geasissteert met JACQUES VAN HOORN ter eener; en ELISABETH SCHROOTERS (SCHRÖTERS ?) van Amsterdam, oud 21 jaren, woont op het Cingel, ouders dood, geassisteert met haer voogden GERRIT REESEN en HUYBERT KIEFT."

Hare zuster, CHRISTINA SCHROOTERS, is den 24sten Mei 1680 in 't huwelijk getreden met JACQUES VAN HOORN, koopman te Amsterdam. Doch daar de ongenoemde vrager bepaaldelijk weet, dat ELISABETH SCHRÖTERS te Amsterdam op den 19den November 1659 geboren is, komt het mij voor, dat bij hare geboorte-acte, ook haar ouders naam zal vermeld zijn, wat bij den Burgerlijken Stand te Amsterdam kan worden nagezien, alwaar de oude doopboeken nog voorhanden zijn. Indien echter de pogingen daar niet voldoende uitvallen, schiet er geen ander middel over, dan het Archief der Oude Weeskamer te raadplegen, alwaar de aanstellingen van gezegde voogden opgeteekend zijn geworden. Het familiewapen van ELISABETH is mij onbekend. . . ELSEVIER.

Afbeelding van Christus met ongedekten hoofde (I.; bl. 347). Het gebruik om den Zaligmaker en zijne apostelen met ongedekten hoofde voor te stellen, is meer dan waarschijnlijk afkomstig van de gewoonte, nog bij de R. C. in zwang, om die heilige mannen af te beelden met een lichtkrans om den schedel, 't welk moeielijk geschieden kon, wanneer men ze met eenen tulband of om 't hoofd gewrongen doek afmalen bleef.

Krachtmeting des Verrekijkers (I.; bl. 347). Is MILO eenigermate een physicus, dan zal het hem gemakkelijk vallen, uit de standpunts-afstanden der glazen des kijkers de vergrooting volgens de daarvoor bestaande formulen te berekenen. Wij gelooven zulks echter te mogen betwijfelen, daar hij dan toch die handeling wel voor den geest zou gehad hebben. Bovendien, de vergrooting is nog niet altijd de maatstaf van het vermogen eens kijkers, daar helderheid en zuiverheid nog van meer belang zijn. Niets is gemakkelijker dan de vergrooting eens kijkers te doen toenemen; maar de kunst der samenstelling ligt vooral daarin, dat behoorlijk gezorgd worde voor de bewaring der helderheid en duidelijkheid.

Het beste middel om het vermogen eens kijkers te bepalen, is: dien te richten op een verwijderd voorwerp, en te beproeven wat men daarvan door den kijker *meer* onderscheiden kan dan met het bloote oog (of door een anderen kijker, indien men twee werktuigen onderling vergelijken wil). Geschikt zijn daartoe b. v. torens, die met veel kanteelwerk of fijne sieraden of wijzerborden zijn voorzien en op een paar uren afstands gelegen; maar vooral de maan met hare bergen; de planeten, b. v. Jupiter met zijne wachters, Saturnus met zijn ring, de kwartiergestalten van Venus en Mercurius, enz.; en, voor kijkers van grooter vermogen, de nevelvlekken, dubbele sterren en sterrenhoopen, b. v. het Trapezium in de nevelvlek van Orion, de verdeeling in den ring van Saturnus, de wachters van die planeet, enz.

Bij alle deze proeven, en bij het gebruik van kijkers in het algemeen, is men zeer afhankelijk van de luchtgesteldheid, omtrent welke menigeen in dwaling verkeert. Wanneer het verschiet met donkerblaauwe of bijna zwarte omtrekken hoog boven den Horizont zichtbaar is, meent de oppervlakkige beschouwer, dat het buitengewoon helder is. Wanneer men dan evenwel door een kijker ziet, zal men de voorwerpen in het verschiet onduidelijk en in eene golvende of trillende beweging waarnemen. Drooge, koude winternachten en heldere lentemorgens (vóór den sterksten zonneschijn) heeft steller dezes (in Noord-Holland) steeds het geschikst bevonden voor het gebruiken en beproeven van kijkers. Sterke zonneschijn werkt over het algemeen nadeelig op de helderheid der lucht.

Wenscht men bepaaldelijk de vergrootende kracht eens kijkers te onderzoeken, zoo stelle men op eenige tientallen voeten afstands eene lat, verdeeld b. v. in Nederl. palmen en duimen, richte daarop den kijker, en ga dan na, met het ééne oog in den kijker en het andere op de lat, hoevele palmen op deze door één duim in den kijker worden bedekt; waaruit dan de vergrooting af te leiden is. Vertoont zich b. v. één duim in den kijker even groot als vijf palmen op de lat, zoo vergroot de kijker vijftig maal de middellijn der voorwerpen, d. i. 2500 maal de oppervlakte. Hiertoe is echter eenige oefening noodig.

Wil men zien, hoe nutteloos de vergrooting is zonder helderheid, men neme dan uit een kijker van niet al te groot vermogen (b. v. die 30 à 40 maal in middellijn vergroot), de verschuifbare oogbuis weg, en stelle daarvoor in plaats een gewoon microscoopjen van 30 à 40 maal vergrooting. Als men dan op den heldersten dag door den zóó toegerusten kijker naar een verwijderd voorwerp ziet, zal men eene verbazende vergrooting gewaar worden, maar het tafereel zal zich voordoen, alsof het een donkere nacht ware, zoodat men bijna niets kan onderscheiden.

Over het groot verschil in werking tusschen gewone kijkers, achromatische kijkers

en spiegel-telescopen van dezelfde lengte, is het hier niet de plaats te handelen, daar de vraag er geene aanleiding toe geeft. L. Tlt.

Oud Naarden (I.; bl. 347). Hiervan leest men in de *Schatkamer* van L. SMIDS het volgende, dat tevens eene aanwijzing bevat van de daarover schrijvende werken:

» Naarden in Gooiland, aan de Zuiderzee; wel eer belegerd, verbrand en vernield; en deswegen niet dan een droeve puinhoop, van de genoemde zee verzwolgen. Immers ziet men nog (met een gestadig waaijen van zekeren wind, de zee te rug loopende) ruïnen van Kerken, met takken van afgeknaagde boomen omzet. PARIVAL, *Vermaak van Holland*, 160 *bladz. Het Geschrift van Keizer* OTTO *den III. van het Jaar* 996, *bij den Heer* ALTING, 131 *pag. Notit.* 2 *Part.* — Maar, wanneer en van wien is Naarden op deeze wijs, tot een puinhoop geworden? Men zegt, hoewel zonder getuigen, door JAN VAN ARKEL, de 47ste Bisschop van Utrecht, omtrent A°. 1348. BOXHORN, *Stedeboek*, 318 *bladz., Zaanl. Arkad. I B.* 26 *bl.* Voorts toonden die van Naarden, A°. 1296, een ongemeenen ijver en trouw voor Graaf FLORIS V, enz. — Maar, wat nu het hedendaagsche Naarden aangaat, dat is, omtrent A°. 1350, bij vergunning van Graaf WILLEM, Hertog van *Beijeren*, gesticht niet verre van de oude ruïn, op de slinker zijde. GUICCIARDIN, *Additament.*, 3 *Part.* 124 *pag.* PARIVAL, *Vermaak van Holland*, 18 *H.* 159 *bl. etc. Oud Naarden* wordt *Nardinc* genaamd, in den Giftbrief van GIJSBRECHT VAN AMSTEL, gegeven A°. 1233 aan het Klooster van *Reinsburg*, en *Gooiland Nardincland*, in de Giftbrieven van GOEDELA, Abdisse van *Eltena* bij MATTH., *Analect. Tom. III. Fund. Sacr. pag.* 457".

C. W. BRUINVIS.

Oud Naarden. F. HALMA, in zijn *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, *in voce*, van deze plaats sprekende, bepaalt zich voornamelijk tot het opsporen van den tijd wanneer zij door den vijand en verder door de zee verwoest mag zijn. Het eerste moet volgens hem al vóór 1350 plaats gehad hebben; terwijl hij eenen brief van WILLEM van *Beijeren* van dat jaar aanhaalt, waarin den inwoners vergund wordt » eene nieuwe stede te timmeren en te bezitten, in al zulken regten, als die stede van *Naarden* plagt te staan, eer zij verbrandde". De Zuiderzee moet haar vervolgens wel ter ruimte van 200 roeden bedekt hebben, zoodat nog jaren daarna, bij laag water, de grondslagen van huizen en gebouwen, voornamelijk die van de Kerk, zigtbaar waren. De schrijvers door F. HALMA aangehaald, zijn: HOUVE, *Handv. Kronijk*, I.; fol. 11. BOXHORN, *Holl. Toon.*, bl. 318. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 200. W. VAN GOUDHOEVEN meldt nog, dat 40 jaren na de verwoesting van *Oud Naarden*, op de plaats waar het gestaan had, een Reguliers monniken klooster gebouwd is. Zoude men aan een ander klooster te denken hebben bij ACKER STRATINGH (*Alöude Staat* enz., I.; bl. 239) waar het volgende gelezen wordt?: » Bekend zijn nog de grondslagen van *Oud Naarden*, en op het Muiderzand bevindt zich een hooge en harde grond, welke bij de schippers den naam van *Papenbraak* voert, » » misschien" ", zegt SCHELTEMA, » » van een gewezen klooster, waarvan het muurwerk in de 18de eeuw nog aanwezig was" ".

J. H. VAN DALE.

[A. J. VAN DER AA verwijst naar het art. *Oud-Naarden* in het *Aardrijksk. Woordenb. der Nederlanden*, VIII.; bl. 23; Dr. RÖMER haalt BOXHORN, *Tooneel van Hollandt*, aan; BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS noemt HALMA'S *Tooneel*, KOK'S *Woordenboek*, en de *Hist. of Beschrijving van het Utrechtsche Bisdom*, Leyd. 1719, II.; bl. 367 en de aanteekening op bl. 373.]

De Fransche slag (I.; bl. 347). Men weet dat aan de Franschen over het algemeen ligtzinnigheid en daaruit voortvloeijende oppervlakkigheid wordt ten laste gelegd. Het is dan ook hunne gewoonte, over de meeste zaken maar ligt heen te loopen, hetgeen bij den Nederlander minder het geval is. Gebeurt hem dit nogtans, dan zegt men ook van hem te regt: *Hij loopt er met een franschen slag over.* Deze uitdrukking is echter niet eenig in hare soort. Zoo zegt men ook dat iets geschieden zal *naar alle fransche gedachten*, dat is: dat er slechts weinig kans is dat het gebeuren zal. Zoo spreekt men nog van *eenen franschen eed*, als van eene belofte, welke men niet voornemens is te houden. Wat den oorsprong dezer gezegden betreft, wij gelooven die n te moeten zoeken in de ervaring, die onze voorouders opdeden in hunnen twintigjarigen omgang met deze, hen onderdrukkende natie. Mogt dit zoo zijn, dan is het ook weder een bewijs te meer voor den invloed der geschiedenis op de taal eens volks.

J. H. VAN DALE.

Pietje bedroefd (I.; bl. 347). Deze benaming aan de $^1/_8$ Zeeuwsche rijksdaalders of $6^1/_2$ stuiverstukken bijgezet, is afkomstig van het poppetje daarop te zien, 't welk het wapenschild van Zeeland in de hand houdt. Toen dit wapen uitsleet kreeg het de gedaante van een' zakdoek en het beeld werd tevens door 't slijten blind, zoo als men nog duidelijk op deze muntstukjes bespeuren kan.

KIEK-KIEK.

Soutenelle (I.; bl. 347). Welk kruid is dat geweest? Geen ander dan de *Convolvulus Soldanella* van LINNAEUS, *de Zeewinde.* Het groeit tegen kort aan de Noordzee gelegene duinen, doch slechts op enkele plaatsen, zoodat men, den zeeoever langs gaande, het nu en dan aantreft. Bij DE GORTER is opgeteekend, dat het

achter *'s Gravezande* langs de zeeduinen en Maaskanten groeit, waar het steeds in menigte gevonden wordt. Op de kusten van Engeland, waar de *Soutenelle* algemeen voorkomt, zamelt men er de eerste uitspruitsels van in, om die in pekel te bewaren en te eten zoo als de *Salicornia* (*zeekraal*, *kraalkruid*) genuttigd wordt. *Flora Batava*, D. X, N°. 766, met afbeelding.

Bij LINNAEUS, *Nat. Hist.*, door HOUTTUYN, vindt men er het volgende van te boek gesteld: »Dit kruidje groeit aan de zeekusten van Engeland, Normandië, doch inzonderheid overvloedig aan die van Zeeland in onze Provintiën, alwaar men 't zelve *Soutenelle* of *Zeewinde*, in Vrankrijk *Chou de Mer*, dat is *Zee-Kool*, en in Engeland *Sea-Bindweed* noemt" enz. ICHNEUTES.

Soutenelle. Even als J. C. K. stuitte ik op dit woord in »*La description des Pays-Bas par M.* LOUIS GUICCIARDIN, p. 350", alwaar men leest: »La famine s'accrut tant dans *l'Ecluse*, qu'ils (de Spanjaarden) ne purent nourrir les esclaves, (t. w. Turksche of Moorsche galeislaven) mais furent contraints de leur permettre de chercher leur manger èz environs aux pays inondés, fouïssant et cueillant une herbe qu'ils appellent *Soutenelle* laquelle y croît en abondance." Over dit kruid vond ik iets in SMALLEGANGE, *Cronijk van Zeeland*, Iste deel, 3de boek, bl. 315. Aldaar leest men: »Onder verscheidene dienstige kruiden groeit daarop (d. i. op de schorren) een struik, bij ons *Soutenelle* genoemd, zeer gezond om het bloed van scheurbuikige vuiligheden te zuiveren, terwijl het de milt komt openen, en de ziltige, zwaarmoedige humeuren daaruit verdrijft. Dit kruid plukt men in de maanden Augustus, September en October enz. Hierna geeft de schrijver op, hoe de bladeren dezer plant behooren gekookt en ingelegd te worden, 't welk wij met stilzwijgen voorbij gaan. Den naam *Zoutenelle* zal deze plant, even als de *Zouterik* (*Zeekoraal*) wel aan haren smaak te danken hebben. Tegenwoordig is deze plant noch te *Sluis*, noch, voor zoo ver mij bewust is, op andere plaatsen in het 4de district van Zeeland, bekend.

J. H. VAN DALE.

[Ook TOXANDRIOS vereenzelvigt de *Soutenelle* met de *Zeekoraal*, welke „op de Zeeuwsche schorren gevonden wordt en een ziltigen smaak heeft." Insgelijks ook P. J. v. M., die dit kruid zelfs nog heden ten dage niet alleen gegeten, maar ook op velerlei wijzen toebereid, maar ook door menigeen voor eene lekkernij gehouden, verhaalt. B. grondt zich op CHOMEL, *Huish. Woordenboek verkort*, Amst. 1802, D. III., bl. 56, 57, om *Soutenelle* door *Melde-plant* te vertalen, en berigt tevens dat zij, „even als de *Spinazie*, genuttigd of als groenmoes gereed kan worden gemaakt. C. W. BRUINVIS dankt de redding der Turken, die in 1604 te *Sluis* met den hongersnood worstelden, aan geen ander kruid dan het ons overbekende *postelein* (dat nu wel hoog in waarde stijgen zal bij de lezers van DE NAVORSCHER) door de Latijnen van ouds *portulaca*, door de huidige Franschen *pourpier*, of ook wel *Soutenelle* geheeten.]

Soutenelle. Ik geef in bedenking of het woord *Soutenelle* niet eene verbastering zoude kunnen zijn van *Zoute Mel* of *Melde* (in het fransch *Arroche*).

Op dat denkbeeld ben ik gekomen door het werk van HOBIUS VAN DER VORM, aangehaald door P. DE LA RUE, in zijn *Geletterd Zeeland*, bl. 224, onder den titel van:

»Atriplex salsum *vulgo dictum* soutenelle, *essentiâ*, *viribus et operationibus suis primo descriptum. Amst.* apud J. à WAESBERGE, 1661, in 12°."

Bij F. A. W. MIQUEL, *Beschrijving der Artsenij-Gewassen volgens de Natuurlijke rangschikking*, *Amst.* C. G. SULPKE, 1838, wordt op bl. 217, over de *Porseleinbladige en Strand-Melde* enz. gesproken. .. ELSEVIER.

De Jordaan (I.; bl. 348). Noch bij WAGENAAR, noch, voor zoo verre mij bekend is, is, bij andere schrijvers, vindt men den naam van *Jordaan* voor eenig bepaald gedeelte van Amsterdam. Algemeen wordt daaronder echter datgene begrepen, hetwelk tusschen de Leydsche-, Prinsen-, Brouwers- en Lijnbaangrachten ingesloten ligt, en, bij Amsterdam's derde vergrooting, na daartoe verleend octrooi van 's Lands Staten in het jaar 1609, aan de stad getrokken werd. »In die uitgestrekte ruimte", zegt WAGENAAR, »werden veele »graften, straten en dwarsstraten gerooid, »in welke nog een groot getal sloppen en gan»gen liepen, die door den tijd zeer digt met »huisen en huisjes betimmerd werden" en zeer natuurlijk kreeg elk daarvan achtervolgends zijn eigen naam, die, uit wat oorzaak of om welke reden dan ook, — waarschijnlijk zonder eene vooraf gemaakte bepaling, — grootendeels aan boomen, heesters en bloemen ontleend werden. In dit gedeelte der stad, destijds naar men denken mag niet geheel bebouwd, immers nog genoeg ruimte voor nieuwe inwoners aanbiedende, zetteden zich, na de herroeping van het Edict van Nantes in 1685, zeer vele Fransche vlugtelingen neder, die de straten en grachten van het door hen bewoonde kwartier met namen uit het plantenrijk afkomstig bestempeld vindende, zich zeer natuurlijk als binnen eenen hof of tuin, *un Jardin* gevestigd beschouwden, en daarom aan dat oord, woonplaats der meeste réfugiés, den naam van *le jardin*, misschien wel van *notre jardin* gegeven hebben. Maar dit *fransche* woord, destijds onder Amstels burgers, hen althans die tot dat gedeelte behoorden, nog niet algemeen bekend, viel hun ook moeijelijk uit te spreken; het klonk hun, wanneer de Franschen van *le jardin* spraken, in de ooren als *le jordaan*, waaraan zij beter kennis

droegen. En zoo is deze benaming tot op heden behouden gebleven, terwijl zij, die er aanleiding toe gaven, al te zeer vergeten zijn.

P. J. v. M.

De Jordaan. Ik heb altijd gehoord dat dit woord afkomstig is van het fransche *jardin*. Het is overbekend, dat de *réfugiés* zich gevestigd hebben op die grachten, en in die straten, die nu met den naam *jordaan* worden aangeduid, blijkens de opschriften van vele pakhuizen en andere gebouwen, zoo als *l'Union* en dergelijke. *Bloemgracht*, *Rozengracht*, *Anjeliersgracht*, zouden die namen niet aan den *Jardin* ontleend zijn? De tuin is wel niet rijk aan liefelijke geuren, maar de goede Franschen namen het zoo naauw niet, en dit is zeker, dat die grachten toen beter waren dan nu.

C. B. A. D.

De Jordaan. Toen na de opheffing van het edict van Nantes door LODEWIJK XIV in 1685, vele Hugenooten naar ons vaderland gevlugt waren, kwamen zij ook in grooten getale te Amsterdam, en gingen hier bepaaldelijk hunne woonplaats vestigen in het genoemde gedeelte der stad, dat toen nog meest onbewoond was, en tuinen bevatte van »moeskruiden en diergelijke groente", en waarin ook bloemen niet te vergeefs gezocht werden.

Jordaan nu komt van het Fransche *jardin*, *tuin*, — en vele straten en grachten van de *Jordaan* hebben haren naam van bloemen bekomen.

J. J. WOLFS.

De Jordaan. Toen Amsterdam nog eene kleine stad was, waren er vele warmoestuinen, waar thans groote koopmanshuizen staan, en daarvan hebben de *Warmoesstraat* en *Warmoesgracht* hare benaming verkregen. In het westelijk gedeelte der stad, waar thans vele grachten en straten zijn, had men vroeger eene menigte bloemtuinen, waarin zich de Fransche vlugtelingen neêrzetteden, die om des geloofs wille in Frankrijk vervolgd waren en in Holland eene schuilplaats zochten. (Herroeping van het edikt van Nantes, 1685.) Deze Franschen noemden die plek gronds *Jardins*, en daarvan draagt dat gedeelte van Amsterdam nog heden den naam naam van *Jordaan*. Hier bouwden zij van tijd tot tijd huizen, zoodat er weldra zeer vele straten en grachten ontstonden, welke grootendeels nog heden met de namen van bloemen worden aangeduid, zoo als: de *Rozenstraat*, *Laurierstraat*, *Bloemgracht*, *Egelantiersgracht*, *Leliestraat*, *Anjeliersstraat*, enz. (J. DE LIEFDE, *De mensch en de dieren*, 2de deel, 1ste stuk, bl. 58. — *De Leerschool*, *Tijdschrift voor aankomende Onderwijzers*, *enz.* 5de Jaarg., bl. 41.)

J. H. VAN DALE.

De Jordaan. Vóór de uitlegging der stad, werd (in 1612) bijna de geheele ruimte van de Raamstraat tot aan de Braak door theetuinen ingenomen, waarom ook de grachten en straten, daar sedert aangelegd, bijna allen naar bloemen genoemd zijn. De uit Frankrijk na de herroeping van het edict van Nantes uitgewekenen plagten daarom dit gedeelte *les jardins* te noemen, 't geen het volk in *jordaan* verbasterde, te eerder omdat dit woord hun uit de bijbelsche aardrijkskunde bekend en gemeenzaam was.

CONSTANTER.

De Jordaan. In mijne jeugd verhaalde men mij, dat de huisjes en tuinen op de paden aan de westzijde der stad, vóór de vergrooting van het jaar 1612, veelal bewoond werden door Fransche vlugtelingen, die bij de langdurige vervolging der Protestanten, herwaarts de wijk hadden genomen (waarvan welligt het *Fransche pad* nog een overblijfsel is); dat dezen, wanneer men naar hunne woonplaats vroeg, gewoon waren te antwoorden: »là bas, dans les jardins", en daarom deze streek, aan de stad getrokken sints het jaar 1612, den naam heeft verkregen van *de Jordaan.*

C. C. C.

[Nog is deze vraag beantwoord door K—t., A. TERSTALL, C. P., J. Z., ICHNEUTES, A. AARSEN en P. E. V. D. Z. De verbastering uit *jardin* wordt door allen gelijkelijk beaamd. De meesten erkennen dan ook het aandeel, 't welk den Franschen, voor het geloof herwaarts overgekomen, in deze naamsgeving moet worden toegekend; die hen niet uitdrukkelijk vermelden, zijn alleen J. Z., A. AARSEN en P. E. V. D. Z. Daar blijft alleen verschil bestaan over het tijdstip, waartoe de vestiging dezer lieden in de *jardins* allereerst moet worden teruggebragt, vóór dan wel na de *réfuge* van het laatst der XVIIde eeuw; een verschil, 't welk onze lezers zeker in de geplaatste berigten hebben opgemerkt. Dat de vlugtelingen na 1680 de later geheetene *Jordaan* nog in haar alouden moes- en bloemrijken toestand gekend en bewoond zouden hebben, en dus van hunne *jardins* gewagen konden in den eigenlijken zin, mag vrij onder de grove dwalingen gerangschikt worden, en is dus ter kwader ure beweerd in het aanteekeningboekje van K—t. Daar waren, toen het edict van Nantes herroepen werd, reeds omstreeks zeventig jaren verloopen, sints men begonnen was de tuinen aan den westkant met huizen te bedekken, in straten te veranderen, van grachten te doorsnijden, kortom, in eene stad te herscheppen, wie 't ook rasch niet aan tal van inwoners mangelde. Dit weet een iegelijk, wien Amsterdam's historie geen geheel vreemde zaak is, terwijl het ook ligte moeite zou wezen, aan te toonen, dat in het nieuwe gedeelte der stad, haar toegevoegd door de derde vergrooting, de namen der straten, grachten enz. reeds lang vóór 1680 waren vastgesteld, zoo dat het wel deze zullen geweest zijn, die, waar zij meestal planten, bloemen, enz. terug gaven, den Franschen, sints gemeld jaar aldaar nedergezet, hunne benaming van *jardins* aan de hand gedaan hebben, veeleer dan de vorige oordsgesteldheid, waarvan toch de sporen, welligt hier en daar met eenige uitzondering, toenmaals wel niet meer aanwezig konden zijn. — Alles raadt ons echter te gelooven, dat de vestiging van Hugenooten in die streek reeds veel vroeger begonnen is dan ten jare 1680, en alzoo de traditie van C. C. C. waarheid behelst, welke deze stelling als grondslag aannemende, de tuinen zelve, al vóór 1612, bepaaldelijk ter woonplaats verstrekken doet aan zulke vlugtelingen om het geloof. Zeer bekend is toch de gedurige overkomst van vele

Fransche Protestanten naar Nederland en naar Amsterdam, tegen het einde der XVIde en in de eerste helft der XVIIde eeuw, waarover 't genoeg zal zijn hier te verwijzen naar Mr. H. J. KOENEN'S *Geschiedenis van de vestiging en den invloed der Fransche Vluchtelingen in Nederland*, Leyden 1846, bl. 74, volg. en Jkhr. Mr. W. E. J. BERG'S *Réfugiés in de Nederl., na de herroeping van het edict van Nantes*, Amst. 1845, bl. 7, volg. Deze laatste schrijver heeft daarom, wat Amsterdam betreft, ook zulke bewijzen in 't midden gebragt, die aan plaatselijke benamingen ontleend, het tegelijk zeer waarschijnlijk maken, dat onze *Jordaan* zich reeds in die vroegere dagen, 't zij al vóór de vergrooting van 1612, 't zij meer bepaald daarna, toen zij der stad was ingelijfd, door eene steeds talrijker Fransche bevolking gekenmerkt hebbe, gelijk het trouwens niet bevreemden kan, dat, waar telkens nieuwe vreemdelingen toevloeiden, hun eerst en vooral de nog ledige woningen van den nieuwen aanleg werden ingeruimd. Derhalve is *Jordaan* van *jardin*, uit den vroegeren toestand dier plaatsen afgeleid, misschien tot veel ouderen datum terug te brengen, dan het tijdstip der beruchte herroeping; hoezeer 't aan den anderen kant onloochenbaar schijnt, dat ook die gebeurtenis, en wat haar onmiddellijk voorafging en volgde, het getal Fransche bewoners der *Jordaan* in niet geringe mate vermeerderd heeft. Sterk is toen evenwel de nederzetting geweest, ook in andere gedeelten der stad, met name in diegene, welke tot de vierde of laatste uitlegging (1658) behoorden. Spreekt niet WAGENAAR van een fabriekant, PIERRE BAILLE, wiens werkvolk het geheele *Noordsche Bosch* bezette in 1683?

De Heer P. E. Z. vergunne ons ten slotte eene teregtwijzing. De namen *Wolvenstraat, Beerenstraat, Reestraat, Elandsstraat* en andere dergelijke, zijn, volgens hem, afkomstig van een dierentuin of gaarde, die daar in de nabijheid gelegen was. Maar de schrijvers over Amsterdam zoeken dien oorsprong in de fabrieken der leerlooijers en huidenkoopers, welke in dezen omtrek zeer talrijk plagten te zijn. „Ook in ons vaderland", lezen wij bij BERG, a. w. bl. 248 noot, „waren de leerlooijerijen een vreemde tak van nijverheid; althans eerst na de eerste helft van de XVIde eeuw werden zij een belangrijke tak van bestaan voor de ingezetenen." WAGENAAR, *Amst.*, II, bl. 456. De uitleg van Amsterdam in 1613 werd voor een gedeelte van de *Elandsstraat* af door de Kooplieden, die in huiden handelen, bewoond, terwijl nog verder naar de Vesting de touwers woonden, die de huiden en het leêr bewerken; men denke hier aan de *Looijersgracht* en *straat, Passeerdergracht* en *straat, Huiden-, Run-, Wolven-, Beeren-, Harten-, Ree-, Konijnen-, Hazenstraat*, enz., die alle de zoogenaamde *Peltiers, Huidenkoopers* en *Looijers* herinneren; „daaromtrent", zegt FOKKENS, pag. 91, „woont weinig ander volk als die leêr bereiden, en men komt eene groote streek voorbij, daar men niet anders doet."]

Loevestein (I.; bl. 348). Het zal tot ons oogmerk voldoende zijn, slechts het volgende over te nemen uit de fraaije *Verhandeling over de Loo-ën, Woerden en Laren*, voorkomende in het *Archief voor Ned. Taalk., verzameld door Dr.* A. DE JAGER, 3de Deel, 1ste Stuk, in welke Verhandeling de geleerde D. BUDDINGH *Loo* eenvoudig verklaart door *water*. Wij gaan zijne gronden hiervoor, hoewel ze belangrijk genoeg en wel eene opzettelijke overweging waardig zijn, hier met stilzwijgen voorbij, en bepalen ons tot de aanhaling van hetgeen te vinden is op bl. 40 van genoemd tijdschrift: „Wijders de *o*, *oo* in ons *Lo*, *Loo*, fr. *l'eau* (zijnde de *l* weder het daarmede zamengesmolten artikel), als in *bac-lo*, *bac-laos*, d. i. *beekwater*, *La-beki* (9de eeuw) *waterbeek; Ven-lo, veen-water; Lo-ven, waterveen; Wt-la, witla*, aan den mond van de Maas, = *Uit-Water; Mar-lo = Zee-, moer-, moeraswater* en eene menigte anderen. Dit *Lo*, *Loo* gaat wederom over in *oi*, *io*, als *Liora*, in het *Westland*, *Loire* in *Frankrijk;* in *oe: Loeven-stein*, *Loe-nen*, *Ans-loe* (*aan het water*); in *eu*: *Leu-ven*; -*ai*: *Lais-den*; -*oy*: *Loysden*; in *u* = *oe*: *Utrecht*, (*overtogt over het water*) gelijk in *A-trecht*, en verklaart ook *Loosdrecht* (*overtogt over het water*), *Loos-duinen*, *Los-dunum*, *Lug-dunum*, (*water-duinen*), volkomen in overeenstemming, zoowel met de ligging van het *Lugdunum Batavorum*, als het nabij gelegene *Los-dunum* in het *Westland*".— De beteekenis van *Loe-ven-stein* zoude dan wezen: *stein* of *stins aan het waterveen.* Of men echter bij *ven* wel aan ons tegenwoordig *veen* mag denken, is eene vraag, welke ik niet bevestigend durf beantwoorden. De oorspronkelijke beteekenis van *ven* of *fen* = *slijk* zoude, dunkt mij, beter met de plaatselijke gesteldheid overeenkomen. Eveneens zoude ik het *phen* in *Zutphen* verklaren. Een blik op de kaart, gevoegd achter Dr. STRATINGHS *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, Deel I, is voldoende om ons te doen zien dat noch bij *Loevenstein*, noch bij *Zutphen*, *veenen* worden of werden aangetroffen. J. H. VAN DALE.

Loevestein. De naam van dit merkwaardig kasteel is mij reeds voorgekomen in oorspronkelijke rekeningen van den oversten rentmeester des Hertogs van *Gelre*, van de jaren 1394 en 1396—1397. Het wordt daar beurtelings *Loeuenstein* en *Louenstein* genoemd. Ik meen ook ergens in een oud stuk *Lupestein* gevonden te hebben; de plaats is mij ontgaan, maar ongetwijfeld moet daar de *u* als *ou* of *oe* uitgesproken worden. — Doch men vraagt naar den stichter, den stichtingstijd en den naamsoorsprong. Ik meen den laatsten in den eersten te vinden. De plaats waar het slot gesticht werd, behoorde tot het land van *Altena;* het verloop der rivier heeft het blijkbaar daar af gescheiden, en het is ook eerst bij een der jongste indeelingen van onzen staat aan *Gelderland* gehecht. Tot het land van *Altena* nu stonden oudtijds de Graven van *Kleef* in eene zeer naauwe betrekking; deze Graven en de Heeren van *Altena* waren zeer denkelijk stamgenooten, en de heerlijkheden *Altena* en *Woudrichem* waren nog tot 1332 leenroerig aan *Kleef.* (Zie hierover VAN SPAAN, *Inleid. tot de Hist. van Gelderland*, III.; bl. 210—213).

In het geslacht der Graven van *Kleef* nu was LOEF of LOUF (misschien bij verkorting voor LUDOLF) een niet ongewone bij- of toenaam.

Heer LOEF, zoon van Graaf DIRK VI, die van 1261 tot omstreeks 1277 regeerde, was Graaf van *Hilkerode* en komt als zoodanig voor tot het jaar 1299. Zijn zoon, opvolger in dat Graafschap, heette ook LOEF. In 1288 vind ik in een fransch stuk den vader genoemd THIERRI *dit* LOUF, in eene latijnsche oorkonde van 1290, THEODERICUS *dictus* LULF DE CLEUE, in een van 1299 THEODERICUS *dictus* LOEF DE CLYUO. Zijn zoon, THEODERICUS *dictus* LUF DE CLEUE was getuige van Graaf REINALD, toen die in 1312 stedelijke regten aan *Arnhem* verleende, en mede in 1314, toen hij uitspraak deed in geschillen over regtsgebied bij Beesd en over de visscherij in de Linge. (Zie *Gedenkw. uit de Geschiedenis van Gelderland*, I.; bl. 18, 19, 75, 133, 134, 152—154). Dit laatste maakt het hoogst waarschijnlijk, zoo niet volkomen zeker, dat Heer LOEF van *Kleef* in die streek geërfd was: het is toch bekend, dat de Vorsten gewoonlijk de namen van diegenen hunner raden, als getuigen hunner handelingen, in de daarvan opgemaakte oorkonden lieten opteekenen, welke daarbij meer bijzonder belang hadden. Uit aanmerking van dit een en ander meen ik het er voor te mogen houden, dat óf deze LOEF óf zijn vader de stichter is geweest van *Loevestein*, welk steenen huis of sterkte alzoo van hem den naam zal verkregen hebben, terwijl men het ontstaan daarvan dus in het laatst der dertiende of den aanvang der veertiende eeuw stellen mag. I. A. N.

De » Gesta Romanorum" (I.; bl. 348). Behalve eene menigte Latijnsche uitgaven van dit beruchte werk, meest alle uit de 15de eeuw, en verschillende Engelsche, Fransche en Hoogduitsche vertalingen, bestaan er drie vertolkingen van in het Nederduitsch, namelijk:

1°. *(H)ier beghinnē ter erē godes / ende totter menschen lerin/ghe ende salicheyt seer notabile/ historien ghetoghen wten gesten / ofte croniken der romeynen trac/terende eñ roerēde van die doech/den ende sonden ende die ghe/moralizeert ende ghetoghen tot / enē gheesteliken sinne —*

Dit boeck dat men hiet die gesten of / gheschienisse van romen is voleynt / ter goude *in hollāt. by my* GHERAERT / LEEU *Int iaer ons heren* M.CCCC / *ende* lxxxi. *opten laetsten dach van / den april. Lof heb god.* — fol.

2°. *Hier beginnen ter eren gods ende totter menschen leringhe end salicheyt seer notabile Hystorien ghetogen uten gesten ofte croniken der Romeynen enz.* Zwolle. PET. VAN OS. 1484. — fol.

3°. *Gesta Romanorum, Inhoudende zeer vreemde Exempelen ende vele schoone ende notabele Historien der Romeynen. diewelcke ghemoralizeert ende in den gheestelycken sin wtgheleet zyn.* Antwerpen. HENDRICK ECKERT. 1512. — fol.

Indien A. A. A. begeerig is de *Gesta Romanorum* in hun geheel te lezen, kan hij niet beter doen dan zich het volgende werk aan te schaffen (de prijs behoeft hem niet af te schrikken: ik meen dat het boek, 600 bl. bevattende, slechts één gulden kost):

Das älteste Mährchen- und Legendenbuch des christlichen Mittelalters, oder die Gesta Romanorum, zum ersten Male vollständig aus dem Lateinischen in's Deutsche übertragen, aus gedruckten und ungedruckten Quellen vervollständigt, mit Anmerkungen und einer Abhandlung über den wahren Verfasser und die bisherigen Ausgaben und Uebersetzungen derselben versehen, von Dr. JOHANN GEORG THEODOR GRÄSZE. — Dritte wohlfeilere Ausgabe. — Leipzig, 1850.

N. P. BIBLIOPHILUS.

De » Gesta Romanorum". Er bestaan van dit merkwaardige werk twee Nederduitsche vertalingen: 1°. die gedrukt te Gouda. bij GERARD DE LEEU, 1481; 2°. die te Zwolle, bij PETER VAN OS, 1484. Eene Hoogduitsche werd in 1489 uitgegeven bij H. SCHÖBSER, te Augsburg, eene Fransche van PIERRE GRINGORE, verscheen omtrent 1516, onder den titel: *Les fantaisies de mere sote.* Deze vertaler leverde niet meer dan dertig *histories* van de oorspronkelijke *Gesta*, zonder zijne bron te noemen, en schijnt kort daarna eene minder onvolledige vertaling gegeven te hebben, aldus getiteld: *Le violier* (bloempot) *des hystoires Rommaines: moralisez sur les nobles gestes faitz vertueulx et anciennes chroniques de toutes nations de gens, fort recreatif et moral*, waarin 149 van de 181 kapittels voorkomen. Een ander Fransch werk, *Gestes Romaines*, hebben sommigen voor eene vertaling der *Gesta* gehouden, doch het is niet meer dan eene korte geschiedenis der Romeinsche republiek. *Le violier* is zonder jaartal gedrukt, bij PHILIP LE NOIR, te Parijs, 4°., herdrukt aldaar in folio, bij JEAN DE LA GARDE, 1521, en andermaal in 4°. bij DENIS JANOT, 1529.

Ook in 't Engelsch vindt men eene vertaling, die echter nog onvollediger is. *Gesta Romanorum; or forty-five histories originally (as 't is faid) collected from the Roman records, with applications or morals for the fupprefsing vice, and encouraging virtue and the love of God.* Vol. I. *newly and with care translated from the Latin edition, printed* A.D.MDXIV. (*), De vertaler teekent zich B. P. Deze vertolking werd omtrent 1720 zonder jaartal herdrukt; vermeerderd met 14 *histories*, die in de *Gesta* niet voorkomen, en nogmaals met hetzelfde bijvoegsel, doch in de taal veranderd, in 1722, beide in 18°.

Zooveel over de vertalingen.

Van 't oorspronkelijke is, zonderling, geen handschrift bekend. Even min weet men iets van den auteur; FOPPENS (*Bibl. Belg.* I., p. 553.) noemt verkeerdelijk als zoodanig G.

(*) Op de lijst der editiën komt er geen voor met het jaartal 1514.

DE LEEU, den vermelden Goudschen uitgever. Van gedrukte uitgaven geeft F. DOUCE eene rij van vier en dertig. De zes oudste zijn zonder jaartal, en 't valt moeijelijk te bepalen, welke van alle de eerste is. Eene in folio, gedrukt bij NICOLAES KETELAER en GERARD DE LEEMPT, te Utrecht, wordt door LAMBINET, in zijne *Recherches sur l'origine de l'imprimerie*, (Brux. 1799, p. 246.) tot 1473 gebragt. Twee andere, de eene in folio, de andere in 4°., zijn gedrukt te Leuven, bij JOAN VAN WESTPHALEN, ofschoon de titel plaats noch naam vermeldt. LAMBINET (p. 205.) spreekt van een exemplaar in de Koninkl. Bibliotheek te Parijs, met het m. s. jaartal 1473. Deze beide laatste editiën, met nog eene in folio, waarvan in 't Britsche Museum een exemplaar, met de typen van ULRICH ZELL gedrukt, voorhanden is, zijn de oudste, welke alle de *Gesta* in 181 kapittels bevatten.

Met het jaar 1480 begint eene nieuwe reeks van uitgaven, loopende tot 1555, waaronder twee te Gouda (1480, 1490), zes te Parijs (1499—1521), negen zonder opgaaf van drukplaats, en de overige te Hasselt, Straatsburg (2), Leuven, Hagenau (2), Venetië (3) Rouaan en Lyon.

Met de echte *Gesta*, die van Duitschen oorsprong schijnen te zijn, moet men niet verwarren een Engelsch namaaksel, waaromtrent men naauwkeurig berigt vindt bij F. DOUCE, *Illustrations of Shakspeare*, London 1807, II., p. 335—428. Van dienzelfden schrijver heeft men eene *Dissertation on the Gesta Romanorum*, waaruit de bovenstaande bijzonderheden zijn getrokken. J. M.

[Als bijvoegsel tot dit antwoord ontvingen wij later nog het volgende :]

De » Gesta Romanorum". De laatste vertaling van de *Gesta Romanorum* werd bezorgd door J. G. T. GRÄSZE : *Das älteste Märchen- und Legendenbuch des christlichen Mittelalters.* Dresden und Leipzig, 1842, 2 Th. in 8°. GRÄSZE noemt als vermoedelijken schrijver der *Gesta*, den Franschen monnik HÉLINAND († 1227). TH. WRIGHT daarentegen houdt de in Engeland uitgekomene *Gesta* voor de oorspronkelijke verzameling, die men tot den tijd van RICHARD II zou hebben terug te brengen. Voldoende oplossing verwacht men van een door A. KELLER ingesteld onderzoek. (Verg. J. DUNLOP, *Hist. of fiction*, in zijn *Essays on the literature, popular superstitions and History of Engl. in the middle-ages.* (Londen 1846), II, bl. 61. F. LIEBRECHT spreekt in zijne vertaling van DUNLOP'S *History of fiction* (Berl. 1851, S. 485) van eene nieuwe door de Roxburgh-Club bezorgde uitgaaf der *Gesta Romanorum* van F. MADDEN.

De Gesta Romanorum. De Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden, bezit hiervan de eerste zeldzame Nederduitsche uitgave, onder den titel: *Historien ghetoghen wten Gesten ofte Croniken der Romeynen, tracterende ende roerēde van die doechden ende sonden, ende die ghemoralizeert ende ghetoghen tot enē gheesteliken sinne*, Gouda, GHER. LEEU, *op den lesten dach van April* 1481, (met gekl. houtsn., oude bruin led. b., fol.) Aan het slot wordt dit werk genoemd: *Die Gesten of geschienisse van Romen.* Zie hierover VISSER, Naaml., bl. 11 (bl. 262 der Fransche vertaling), PANZER, *Ann. Typ.*, Tom. I., p. 444, N°. 24, en EBERT, *Bibl. Lex.*, N°. 8456. De Bibliotheek der Leydsche Hoogeschool bezit een fraai op perkament geschreven MS. des oorspronkelijken werks. . . ELSEVIER.

[Dit laatste berigt van den Heer . . ELSEVIER wederlegt alzoo J. M.'s opgave, dat er van de Latijnsche *Gesta* geen handschrift meer te vinden zou zijn. Wij vestigen voorts de aandacht van dien vlijtigen Correspondent op de zijn vorschend oog, naar 't schijnt, ontgane derde Nederduitsche vertaling, te Antwerpen in den jare 1512. Wat de eerste betreft (Gouda 1481), men zal opgemerkt hebben, dat haar titel niet zonder eenig verschil in de schrijfwijze medegedeeld is door de Heeren N. P. BIBLIOPHILUS en . . ELSEVIER.]

Doodstraf door trouwbelofte voorkomen (I.; bl. 348). Voor het oogenblik herinner ik mij geen ander voorbeeld dan het volgende, ontleend aan het werk van FLÉCHIER, *Mémoires sur les Grands Jours tenus en Auvergne en* 1665—1666, en aangehaald in de *Bibliothèque Universelle de Genève* (in één der aflev. van 1847):

» Un condamné aux galères ouït dire que si une jeune fille consentait à l'épouser, sa peine serait acquittée. Aussitôt il intéresse à son sort toutes les dames de Clermont, qui n'eurent ni trêve, ni repos jusqu'à ce qu'elles eussent trouvé une jeune fille disposée à la chose; mais bien que Mme TALON employât son influence auprès de son fils, celui-ci affirma qu'il n'avait point connaissance d'une loi semblable; elle ne parvint pas à lui faire changer d'idée et la pauvre jeune fille ne sauva pas le condamné. Il paraît cependant que Mr. TALON se trompait dans cette occasion, car Mr. GONOD (uitgever der bovengenoemde *Mémoires* van FLÉCHIER) a trouvé dans un ancien recueil des *Coutumes du hault et du bas pays d'Auvergne*, Lyon 1575: » En plusieurs pays et lieux est de coutume que si une femme à marier et mesmement si elle est pucelle, requiert ung homme à mary qui est condempné à morir, et est mené au gibet, on le deslivre à la dicte femme et elle lui sauvera sa vie" ".

N. P. BIBLIOPHILUS.

Doodstraf door trouwbelofte voorkomen. BOR, *Oorspr.*, *Begin en Voortg. der Nederl. Beroerten;* III., St. II, bl. 69 verso, verklaart, dat men » ten tijde van den Hertoch van *Alba* sommighe boosdaders het leven gegeven heeft op 't verbidden van eenighe ghemeyne vrouwen".—

Doch het waren niet altijd vrouwen uit de lagere volksklasse, die den arm der geregtigheid zochten te keeren. Met hetzelfde doel bood ten tijde van LEYCESTER eene edele jonkvrouw den ter dood veroordeelden DU MAULDE hare hand; haar verzoek, om, naar het oud gebruik, op de strafplaats ten aanhooren van het volk haar aanbod te herhalen, werd door den Leydschen magistraat geweigerd. Zie de *Bijvoegs. en Aanm. op* WAGENAAR, VIII, 72. Hierbij verwijst de Heer VAN WYN naar de boven aangevoerde plaats uit BOR en voegt er bij: »in de oude vonnisboeken zowel als in de vroegere Duitsche regten vindt men nu en dan spooren van deze gewoonte". Het schijnt echter dat onze Nederlandsche geschiedkundigen geene kennis droegen aan meer voorbeelden van dien aard. De Heer D'ESCURY betuigde buiten het laatstgenoemde geen andere te kennen. Zie *Hollands Roem in Kunsten en Wetenschappen*, II., *Aanteek. en Bijdr.*, bl. 179 en 180. De Heer S. DE WIND vestigde in zijne *Bijzonderheden uit de Gesch. van het Strafregt in de Nederlanden*, bl. 47, de aandacht op een tweede voorbeeld, gegeven te Harderwijk in den jare 1578, waar een misdadiger op verzoek eener vrouw, die hem tot haren man begeerde, werkelijk van de doodstraf bevrijd en losgelaten is. Zie SCHRASSERT, *Beschr. van Harderwijk*, I., 131. Ds. ISAK VAN HARDERWIJK vond een derde geval vermeld in de *Edele Chronycke van Vlaanderen*, bl. 7 op het jaar 1518, en in het *Antwerpsch Chronyckje van F. G. V.*, Leyden 1743 in 4°.; bl. 11 en 12. Hij deelde het mede in zijne *Geschied- en Letterkundige Bijdragen*, uitgegeven te Rotterdam in 1837, bl. 20—24, maar had een ongunstigen uitslag te vermelden: het was der Antwerpsche deerne, evenmin als *joffrou* WTENBROECK gelukt den magistraat te verbidden. Een vierde geval herinner ik mij gelezen te hebben bij BUCHELIUS, *Descriptio Urbis Trajectinae*, dat gelukkiger uitkomst erlangde. Het kwam hoofdzakelijk hierop neder: Een knappe jongen zou den 28sten Junij 1598 buiten de Waardpoort te Utrecht worden opgehangen: de ladder stond reeds aan de galg, de strop was gereed, de lijkzang bijna ten einde uitgezongen, toen een mooi meisje van achttien jaren zich opwierp tot zijne bruid; de geestelijke, die hem in zijne laatste oogenblikken bijstond, had nu eene andere pligt te vervullen en verbond hen openlijk in den echt. Of zij gelukkig waren en kinderen kregen, meldt de historie niet. In de meeste landen bleef deze gewoonte nog langen tijd gelden als een voorregt van den krijgsmansstand; bij ons verviel zij met de Hervorming, om de eenvoudige reden, dat het huwelijk toen ophield een sacrament te zijn. Het misbruik werd weggenomen en de beleedigde maatschappij hernam hare regten. — Zie ook BOEHMER, *Observationes selectae ad* CARPZOVII *Pr. Rer. Crim.*, *ad Quaest.* 149, N°. 58; D'ESCURY *t. a. p.* en Mr. S. DE WIND o. l. V. *Over het trouwen met eenen ter dood veroordeelden misdadiger*, bl. 43—49.

J. H. DE ST.

Doodstraf door trouwbelofte voorkomen. Behalve wat BOR en WAGENAAR, door POMPONIUS aangehaald, hebben opgeteekend, is 't mij gelukt de volgende voorbeelden uit te vorschen, tot de XVIde en XVIIde eeuw betrekkelijk en veelal van ongunstigen uitslag voor de patiënten. In October 1518 zaten drie gebroeders te *Deurne* bij *Antwerpen*, in eene kroeg te drinken. Zij raakten in twist met den waard, die zóó hoog liep, dat zij hem doodelijk verwondden. De Pastoor, die den gekwetste wilde bedienen, werd met een gelijk lot bedreigd. Kort daarop werden zij gevangen en naar *Antwerpen* gebragt. Ter doodstraf veroordeeld, werd de oudste het eerst geregt, daarna die op hem volgde; maar toen de beurt aan den jongste kwam, trad er een meisje (bruid) op, dat hem wenschte te huwen. Toen de overheid niet genegen scheen, dezen wensch gehoor te geven, ontstond er zulk eene groote beweging onder het volk, dat de beul niet durfde voortgaan, verschrikt door den kreet die opging: »Als gij hem regt, dan slaan wij *u* dood!" De schout gelastte de schutters uit de gilden, den misdadiger in hunne bewaring te nemen. Deze bragten hem in 't huis, daar de schutters van den ouden voetboog vergaderden, en wilden hem vrijlaten; maar de heeren der regering hem terughalen, wien de schutters te gemoet voerden: »Wij zijn geene vleeschverkoopers" Toen eindelijk twee burgemeesters hem opeischten, werd hij overgeleverd, en vier of vijf dagen daarna, des nachts bij zijne broeders aan de oude galg opgehangen (*).

Het tweede voorbeeld, van gelukkiger uitslag, vond ik gegeven te *Harderwijk*, in 't jaar 1578. Drie boosdoeners, ter dood veroordeeld, zouden de straf ondergaan. Aan de twee eerste was die reeds volbragt, de derde zou hen nu volgen, maar zie, daar trad eene vrouw toe, die hem tot echtgenoot begeerde. De Magistraat vond geene termen haar dit te weigeren. De patiënt werd vrijgelaten en trok blijmoedig af aan de hand van zijne redster, die hem waarschijnlijk niet onbekend was (†). Zoo goed liep het niet af met VINCENT CLAESZOON, die, onder meer boevenstukken, zich schuldig gemaakt had aan doodslag, desertie en uitbraak. Als hij den 9den Februarij 1583 te *Utrecht* zou gevonnisd worden, had eene vrouw het

(*) J. V. HARDERWIJK, *Geschied- en Letterkundige Bijdragen*, bl. 22 enz. en 't *Antwerpsch Chronykje*, bl. 11 en 12.

(†) J. SCHRASSERT, *Beschr. van Harderwijk*, 2de druk, I., 131.

voornemen opgevat, hem *op* of *voor* het schavot te *verbidden*, ofschoon haar verzoek en dat van VINCENT's vrienden door het Hof was gewezen van de hand. Om nu te beletten dat deze toeleg bij de executie, op marktdag, een oploop verwekken mogt, besloot men haar niet uit te stellen tot 's anderen daags, maar den schout te gelasten, gemelde vrouw en hare vrienden zoo lang bij zich in de kamer op te houden, tot dat het vonnis voltrokken zou zijn. Toen ook nog andere voorzorgen genomen waren, werd VINCENT ten bepaalden tijde met het zwaard ontzield, anderen tot afschrik (*). Het vierde voorbeeld, ook door *Utrecht* opgeleverd, is merkwaardig om den gunstigen afloop en de bijomstandigheden. In Junij 1598 werd een schoon en krachtvol jongeling, wegens veelvuldige misdrijven, veroordeeld om gehangen te worden. De bewoners der voorstad buiten de *Waardpoort*, waar hij zich vroeger opgehouden had, stelden nu alle middelen in 't werk om hem vrij te krijgen; zij deden zulks met goed gevolg, en zie hier hoe zij die zaak hadden aangelegd. De patiënt wordt naar de strafplaats gevoerd, op het *Vreeburg*. De scherpregter en zijne knechts zijn daar reeds ijverig werkzaam. De ladder staat aan de galg en de strop is gereed hem te ontvangen. De gewone lijkzangen worden aangeheven. Daar ziet men een schoon meisje naderen van 18 jaren, als eene bruid met bloemkransen versierd. Zij smeekt om vergiffenis voor den misdadiger, dien zij tot haren man begeert. Dit verzoek, 't welk der Overheid niet vreemd is, wordt ingewilligd, op zekere voorwaarden en na ernstige vermaning. Een priester verbindt hen openlijk in den echt, terwijl het omstaande volk bidt. Bij het einde dezer plegtigheid klapten de beulsknechts van blijdschap in de handen (†). Het vijfde voorbeeld dat ik te vermelden heb, had plaats te *'s Hertogenbosch*, tijdens de belegering dier stad door Prins MAURITS, in 1603. Tweehonderd vijandelijke soldaten waren hem in handen gevallen; hiervan zouden — om het regt van wedervergelding — twaalf bij loting ter galg verwezen, en de overige vrij gelaten worden. Deze loting geschiedde met zoo vele opgerolde briefjes als er manschappen waren; daarvan waren twaalf met eene galg geteekend, en die nu het ongeluk had een van deze laatsten te trekken, zou des anderen daags worden opgehangen. Elf die het noodlottige briefje getrokken hadden ondergingen de straf, maar de twaalfde ontving genade, op de voorbede eener jonge dochter, die beloofde hem te trouwen (§).

(*) *Tijdschrift voor Gesch., Oudh. en Statist. van Utrecht*, 1842, VIII., bl. 380.

(†) a. w. 1835, I., bl. 179, ontleend uit BUCHELIUS, *Descript. Urb. Traject.*

(§) VAN METEREN, *Nederl. Hist.* in fol. B. XXV, bl. 469 *b*. WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, Dl. IX, bl. 160, spreekt van 150 gevangenen.

Zonderling voorzeker was dit gebruik, 't welk zelfs een ALVA eerbiedigde, en dat, voor zoo ver wij weten, zijnen grond niet had in eenige wet.

Met andere bevreemdende gewoonten is het van tijd tot tijd ingeslopen. Het heeft welligt zijn oorsprong te danken aan eene instelling der oude *Romeinen*. Als eene Vestaalsche maagd eenen misdadiger ontmoette, die ten doode geleid werd, beschouwde men dien strafvrij, mits de maagd onder eede verklaren kon, dat deze ontmoeting bij toeval geschied was (*). Volgens BURINGTON's *Observations* — die ik echter niet heb kunnen raadplegen — was dit gebruik in *Engeland* niet vreemd. In de *Fabelen en Vertellingen van* GELLERT, Nederd. vertaling (mihi) II., bl. 86 (†), leest men, onder den titel: » *Het kloekmoedig besluit*", het verhaal van een misdadiger, die, ter strafplaats gekomen, door eene vrijster, onder de bekende voorwaarde, bij den regter vrijgesproken werd. Als men hem dit aankondigde, zag hij de vrijster, die den reeds geknielden trachtte op te heffen, zijdelings aan, en sprak:

„Ja, 'k merk gij hebt me een groote dienst gedaan;
„Maar 't baat mij niet. Ik kan 't gevolg daarvan bezeffen.
„Naar ik u aanzie, kwam 't gewis mij duur te staan,
„Gij zoudt daarvoor mij al mijn leven plagen,
„Wat mag ik langer mij beraân?
„Sla toe! 'k Ben dan in eens van alle smart ontslagen!"

Zoo riep ook een Engelschman, ter galg verwezen, tot eene vrouw, die hem begeerde te trouwen, toen hij haar aanzag: » Hangen! Hangen! beter een korte pijn, dan een lange! (§) gedachtig welligt aan het spreekwoord:

„Spits van neus en spits van kin,
„Daar woont de duivel in".

Hij die nog meer dergelijke gevallen uit den voortijd onzes vaderlands in DE NAVORSCHER op te geven weet, zal daarmede verpligten

J. C. K.

Doodstraf door trouwbelofte voorkomen. Ik heb uit de *Ost-Friesische Geschichte* van T. D. WIARDA, III B. 10 Buch. XX § 13, aangeteekend, dat een der zeeroovers (Watergeuzen) ter dood veroordeeld door een Oost-Friesch Gerechtshof, door eene maagd die vader noch moeder had, en aanbod hem te trouwen, op dat aanbod van den dood bevrijd werd. Dit geschiedde volgens een oud Friesch recht, den

(*) Die hieromtrent meer begeert, kan te regt bij COLLOT D'ESCURY, *Holl. Roem*, Dl. II, aanteekening, bl. 181 enz.

(†) GELLERT ontleende het uit BURCARD WALDIS, *im 4ter Buche seines Esops*, S. 288.

(§) Zie TUINMAN, *Verzamel. van Nederd. Spreekw.*, I., 65.

1sten Aug. 1571. Mijne aanteekening zal misschien niet geheel juist zijn; ik heb WIARDA niet bij de hand, doch het feit is ter aangehaalde plaats te vinden. Waar evenwel dat oude Friesche recht te zoeken is, weet ik niet.

v. GR.

[Tot narigt van ..ELSEVIER merken wij op, dat de aanhaling uit WAGENAAR, D. IX, bl. 160, slechts in zoo verre onnaauwkeurig is, als het berigt der *verbidding door eene jonge dochter*, oorzaak van het lijfsbehoud eens gevangenen en met elf anderen tot de galg verwezenen (voor 's Hertogenbosch, A°. 1603), niet bij dien schrijver zelven voorkomt, in het relaas dezer kwijtschelding opgenomen, maar te lezen is in VAN WYN'S *Bijvoegs. en Aanmerk.* op de vermelde plaats, daar ook de gelegenheid herinnerende, waarbij van die gewoonte vroeger mededeeling was gedaan (*Bijv. en Aanm. op* WAGENAAR, VIII, bl. 263, het geval van DU MAULDE in 1587). Onze geleerde vriend heeft voorts, ook hij, het uit BUCHELIUS getrokkene Utrechtsche voorbeeld (28 Junij 1598) opgeteekend, en daarbij aangestipt, dat iets van dien aard ook te Leyden moet plaats gehad hebben, alsmede te Antwerpen in 1511, naar 't geen MERTENS in zijne *Beschrijving* dier stad heeft medegedeeld. Welligt echter, dat dit laatste eenzelvig is met wat ons J. H. DE ST. en J. C. K. als te Antwerpen gebeurd hebben opgegeven, schoon 't in hunne bronnen wordt terug gebragt tot het jaar 1518. — Een geval als het ons voorgestelde in *Het kloekmoedig besluit*, verzekert J. Z. in het *Algem. Handelsblad* gelezen te hebben. M. M. behandelt de zaak, hoe beknopt, dan toch veel ernstiger, daar hij ons verwijst naar Mr. S. DE WIND, *Bijzonderheden uit de Geschiedenis van het Strafregt in de Nederlanden*, bl. 46. CONSTANTER en G. P. ROOS hebben hier het veld der historie ter zijde gelaten, om zich te vermeiden op dat der volkspoëzij. De eerste komt ons te gemoet met *het lied van 't schrijvertje* in de *Horae Belgicae* van HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, II, bl. 153; de andere wijst ons op *De man-dragende maeght* en op *Twee verkracht, twee getrouwt.* — Wat liefelijk bescheid ontvangt hier POMPONIUS van de zoete JOKASTE!

„Men heeft hier in het lant by wylen goet gevonden,
Dat schoon daar eenigh man in ketens waer gebonden,
En van de gantsche Wet geeygent aen de doot,
Dat hem een jonge maeght moght breeken uyt de noot.
Dat sich een jonge maeght moght aen den Rechter tonen,
En met een roosen-krans den droeven vrijer kronen,
Ja kiesen tot haer lief; en als het was gedaen,
Soo liet de gantsche Wet de twee gelieven gaen;
Men liet de koorden los, men hiet de banden slaken,
En siet, geen vinnigh swaert en moght den man genaken,
Geen beul de straffe doen, ter eere van de maeght,
Die voor het schuldigh hooft den Rechter had gevraeght.
Soo gunstig is van outs een man te willen trouwen,
Het kan een fellen beul van straffen wederhouwen,
En dit is menighmael voor desen hier geschiet;
Waerom toch gunt men my het eigen voordeel niet?"
enz.

Gelukkig voor MENANDER, dat in die Grieksche vierschaar noch onze deftige JOHANNES VOET, noch onze strenge ANTONIUS MATTHAEUS iets te zeggen heeft gehad! Schoon wij 't aan den anderen kant alles behalve onmogelijk beschouwen, dat ook hunne hardheid zou versmolten zijn door de kracht dezer bekoorlijke, dezer geheel onvergelijkbare pleitrede: en alzoo de literatuur des Strafregts nu het gemis zou hebben te lijden van de volgende *passages*: „Nec amplius usu servatur *corruptela* illa, quâ olim supplicio capitis subducebatur condemnatus, quem in matrimonium puella poposcisset". J. VOET, *ad Tit. Pand. de Poenis* (XLVIII, 19) N°. 7. — „Idem indulgendum censent nonnulli ei, quem puella aliqua poscit maritum sibi dari: *ridicula, imo impia ratione*, tanquam gravius sit uxorem alicui dari, quam furca gladiove puniri. (Hoc) *uti falsissimum, ita exemplo perniciosum est:* quippe hac spe evadendi hominibus improbis ostentata, eo promptius atque audacius ruerent in scelera". A. MATTHAEUS, *Comment. ad. libr. XLVII et XLVIII Dig. de Crimin.* Colon. Munat. 1715, p. 598. N°. XVII.]

Duifsteenen weg of muur in den Wieringerwaard (I.; bl. 348); *de stad Grebbe.* Hetgene volgt is overgenomen uit het fraaije werk van Dr. G. ACKER STRATINGH, *Aloude staat en geschiedenis des Vaderlands.* Op bl. 52 van het 1ste deel lezen wij: »Men heeft echter op verscheidene plaatsen in en aan de Zuiderzee, muren of steenen wegen ontdekt, waaronder er van Romeinschen oorsprong schijnen te zijn en die men ook wel voor dijken houdt. Zij zijn nagespoord door de oudheidkundigen ADRIANUS JUNIUS, den Markies DE ST. SIMON, vooral door PALUDANUS en laatstelijk door J. SCHELTEMA, die het buiten twijfel stelt, dat DRUSUS in die streken dijken heeft aangelegd. Men heeft ze nagespoord van de straat bij *Texel*, zuid-oost van *de Koog*, door den geheelen *Wieringerwaard* over de *Gammels* en ten noorden van *Stavoren.* De muur of weg in den *Wieringerwaard*, door PALUDANUS onderzocht, was van tufsteen en is tot op eene lengte van 1300 roeden kunnen vervolgd worden, te weten 1000 roeden in dien *Waard* en 300 roeden buitendijks aan weêrzijden. Dezelve schijnt zich nog verder uitgestrekt te hebben, en wel, volgens de rigting, westwaarts naar *Medemblik*, omtrent 100 roeden bezuiden deze stad voortgaande. Immers op de voornoemde *Gammels*, of *Gambles*, het vaarwater tusschen *Medemblik* en *Wieringen*, ontdekte men insgelijks, ter lengte van omtrent 300 roeden, een' rug van steen, die op sommige plaatsen wel 20 voeten breed is en bij gewoon tij 8 voeten onder water ligt; bij *Venhuizen* wil men iets dergelijks onder den grond gevonden hebben. In den *Waard* lag deze muur 1, 2 of 3 voet onder de oppervlakte van den grond, en buitendijks was deze muur zoo hoog, dat er geen bootje over kon. De muur bestond uit groote tufsteenen, hoedanige men aan de oudste torens, kerken en muren vindt. In den *Waard*, daar hij door ploegen en spitten gedurig afgebroken is, was hij van ongelijke breedte, maar in het water kon hij bestendig 17 Alkmaarsche houtvoeten houden. De hoogte uit den grond was van 6 tot 10 voet, naar de ongelijkheid van den bodem, waaruit hij opgetrokken was. Volgens DE ST. SIMON zijn er nog overblijfsels van een' steenen weg tusschen *Enkhuizen* en *Stavoren.* SCHELTEMA schijnt te vermoeden, dat de weg

zelfs in verband heeft gestaan met den *ouden weg*, die uit de *Zuiderzee* door *Friesland* loopt, en waarschijnlijk ook het werk der Romeinen is". De schrijver gaat daarna voort met den loop van dezen *ouden weg* te beschrijven, en spreekt verder over de zoogenaamde *Wier-* of *Weerdijken* aan of nabij *het Vlie*, alsmede over een riggel, *de Bipel* geheeten, door sommigen ook voor een weg van tufsteen gehouden, welks loop en beschrijving wij achterwege laten, om niet al te uitvoerig te worden. Alleen voegen wij hier nog bij, dat de schrijver in het 1ste stuk van het 2de deel, bl. 413, in de noot, ook spreekt van Romeinsche overblijfselen van tufsteenen muurwerk, ja zelfs van eene geheele stad, *Grebbe*, opgespoord één half uur gaans ten noorden van *Wieringen*, met welke hij den besproken weg in verband schijnt te brengen. Hij houdt dan ook, met de voornaamste deskundigen, deze wegen voor *opzettelijk aangelegd*, en verwerpt het gevoelen dat zij tot *dijken* zouden gediend hebben. Wij besluiten dan met den onderzoeker en weetgierige naar het aangehaalde werk te verwijzen, uitgegeven te Groningen bij R. J. SCHIERBEEK, 1ste Deel, 1847 en 2de Deel 1ste Stuk, 1849.

J. H. VAN DALE.

[De hoofdsom van Dr. ACKER STRATINGH'S mededeelingen over den *duifsteenen weg* had onze kundige vriend A. J. VAN DER AA in der tijd van de plaats zelve ontvangen voor het artikel *Wieringerwaard* in zijn *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden.* CONSTANTER vindt den *weg* of *muur* vermeld in bijna alle nieuwere geschriften over den alouden staat onzes Vaderlands. Zoo in het werk van E. M. ENGELBERTS, dat van ACKER STRATINGH (Dl. I, bl. 238, 245), het daar aangehaalde *Mengelwerk* van J. SCHELTEMA, Dl. VI, St. 2, bl. 67, en het insgelijks daar bijgebragte *Geschiedk. onderzoek van den Koophandel der Friezen* door J. DIRKS, bl. 87.]

Duifsteenen weg of muur in den Wieringerwaard; de stad Grebbe. Omtrent de vraag in DE NAVORSCHER, N°. XI, aangaande een verdronken stad in de Zuiderzee, zie ik mij in staat gesteld eenige berigten mede te deelen, afkomstig uit eene nog onuitgegevene briefwisseling van den beroemden Amsterdamschen Burgemeester NIKOLAAS WITSEN, die in het begin der vorige eeuw naauwkeurige peilingen in de Zuiderzee heeft laten doen en twee kaarten vervaardigen, waarop alle zanden, droogten en diepten naauwkeurig werden afgeteekend, welke kaarten bij die briefwisseling zijn gevoegd. Ofschoon ik vrees, dat mijne mededeeling wel wat uitvoerig zal worden, zoo reken ik de zaak toch belangrijk genoeg, om mij daardoor niet te laten afschrikken, en zal nu maar terstond overgaan tot den eersten brief van den 18den Augustus 1710, op de Zuiderzee zelve geschreven.

» Ik hebbe eene rijse te water in de Suijderzee gedaen, en mij nader geinformeert over de stat *Grebbe*, en uijt Heeren van de magistraet tot *Medenblik* verstaen, dat waerlyk die stat gelegen is geweest benoorden *Wieringen*, omtrent sekere diepte of zeesinbogt, die wij *de Balg* noemen, en dat er tot *Medenblik* nu nog menschen waeren, die de fondamenten der mueren met leeg water hadden gesien, soo als men mij nu van de waerheit op *Texel*, *de Helder* en elders versekert. — De sommige seggen mij, dat het al een groote plaets is geweest en int ronde gelegen: maer of deselve bij Romeinen of in de donkere eeuwe gebouwt is geweest, weet men niet. Ik sal ordre geven op het eijlant *Wieringen*, dat of het gebeurde seer laeg water te sijn, dat men een stuk steens daer van afbreekt, waeraen misschien sal konnen werden gesien, of het Romeijns werk is, of niet, en mede de groote en gedaente laeten opnemen.

Het gebouw, dat onder water dwars van *de Kreupel* (*het Kreupelzand*) en droogte, die wij *Gammels* noemen, [ligt,] staet twee of drie voet boven de gront, omtrent op twaelf voet water: dit is swaer muerwerk; de sommige oordeelen het een kerk, andere dat een klooster is geweest. Eenige onser schippers hebben daer in en vast opgeseten: men vint er so hier en daer groote stenen, die betast met lange stocken of haeken gevoelt konnen werden.

Ik bevinde, dat de dieptens, die wij in de suijderzee hebben, van klijagtige gront sijn, maer de droogtens en kanten der dieptens santagtig, 'tgene mij een teken schijnt te sijn, dat dese dieptens van outs de rivieren sijn geweest en de droogtens de oevers of hoge landen nabij de rivieren gelegen. Onder water sijn nu verscheiden dorpen geraekt, welkers naemen de huijsluijden aen de dijken bij *Medenblik* weten te noemen. — Op het ijlant *Urk* heb ik weder barnsteen doen soeken en gevonden: 't is bijsonder, men vint er barnsteen in de aerde, welk ontdekt wert, als de zee het lant afspoelt, en dat allerhande soort, witte, geele, heldere en donkere van coleur, ja in sommige stukken sie ik onreijnigheden van bladertjens en andersins.

Tot *Medenblik* heeft men onlangs nog sparren en hout gehadt, dat in de suijderzee op *de Kage*, een droogte, was gewassen, veer in zee van de kust gelegen. Men bespeurt mede, dat bij seer laeg water omtrent het ijlant *Wieringen* uijt de gront soet water ontspringt, 't gene gewisselijk uijt onderaertsche kanaelen komt uijt de *IJsfel*, so als ik meijne aen UED. geseyt te hebben, dat wij een put op *Urk* hebben, die met de *IJsfel* wast en daelt, waermede enz."

In eenen volgenden brief, zonder dagteekening, schrijft WITSEN onder anderen:

» Ik hebbe nader kennis van de stat *Grebbe* gekregen. Eenige dier gebouwen, nu alle in zee, sijn van duijfsteen gemaekt, so als aen een brok, daer onlangs van afgebroken, blijkt. Een zeedijk op *Wieringen* is nog heden ge-

naemt *Marsche grebbe*, dat is na mijne uijtlegging *de grebbe* van of bij *Mars* of bij *Mars tempel*, gelijk het zeegat, daer onse schepen door in zee vaeren in *Texel* het *Marsdiep* wert genaemt so ik mein na den heidenschen godt MARS. Het is waer, dat de sommige beuselen, dat dit woord *Mars* soude herkomstig sijn van iemant, die met een mars op den rug gong, daer koopwaeren in sijn, 'tgene voor verdigtsel houde. De verstandigste personen op *Wieringen* houden dese plaets een oude stigting der Romeinen te sijn, maer omdat de duijfsteen, so ik meijne, niet onder Romeinen, maer in de seven en agthonderste (zevende of achtste) eeuwe aen de benedenlanden bij den *Rijn* en ook hier gebruikt wiert, so soude ik wel agten, dat dese *rudera* van die eeuw soude sijn. Niet lang geleden is een zeeschip op dese gebouwen vast geweest, sodat eenig volk in de huijsen of derselver overblijfselen verwart niet konnende uijtkomen sijn verdronken. Ik hebbe ordre gegeven, om dit werk af te peijlen en hare omtrek mij te doen opgeven."

Voorts bevat een brief van 29 Sept. 1710, het navolgende omtrent dit onderwerp:

» Nader berigten over de stad *Grebbe* seggen mij, dat de mueren dik sijn ruim een vaedem, alle van duifsteen. Zij legt in 't afgaen van *de Harsenen* (is een plaet, die tot aen het *Nieuwediep* rijkt) aen de noortkant tusschen *de Balg* en *Miltswin* (*swin* is een geul of ingaende diepte), strekt vorders suijt aen na *Wieringen* toe en komt tusschen de *noorder* en *suijder seijl*: schijnen, dat daer twee seijlen of sluijsen weleer geweest te sijn in dese stat *Grebbe*, waerdoor sij uijtwaterde na het *Amsterdiep* toe: dit *Amsterdiep* is een water of diepte, dat benoorden *Wieringen* omgaet, streckende tot de sloot of diepte, die aen de suijtkant van *Wieringen* na *Medenblik* toe gaet. De mueren van dese stat sijn voor een gedeelte reets onder het sant bedolven.

Men tast binnen dit muerwerk een plaets, daer een heidensche tempel, christelijke kerk of klooster heeft gestaen of wel eenig ander swaer en groot gebouw, afgescheiden van de dicke omtrekmueren, en also de mueren seer lang sijn, gist men, dat de stat, die daer binnen heeft gelegen, al seer groot moet sijn geweest.

De duijfsteen, daer dese gebouwen van gemaekt sijn, omdat so lange onder water hebben gelegen, sijn om tras of cement te maeken, nu bedurven, dog voor desen sijn eenige kagen vol daervan hier tot *Amsterdam* verkoft door vissers van *Wieringen*, maer omdat men nu bevint het tras of cement, daervan gemaekt, niet goet is, so wert die gewraekt en men brengt se niet meer.

De mueren, die vrij lang sijn, hebben aen de buijtenkant een dikte van zes voet bij matelijk tij, dog binnenwaerts na de plaets, waer de stat of de gebouwen hebben gestaen, vint men slibber, wier, vuijligheijt, stenen en aerde. De omtrek agt men vrij groot te sijn geweest. Ik ben van meijninge, behaegt het God mij gesontheijt te geven, int aenstaende voorjaer op *Texel* komende, de geheele omtrek af te doen meten en alles verstandig te beschrijven en meijnde sulx nu in mijn afsijn te laeten doen, maer men eischt wat veel geld, om dit uijt te werken, en behalve dat so sorge, dat als ik er selve niet bij ben of omtrent, dat het niet wel betast of afgemeten sal werden.

Seker zeeman heeft een beeltwerk van steen, men segt mij in de gedaente als van een leeuw daer afgebragt: ik sal sien, dat te bekomen en gelove, dat men daeraen sal konnen sien of het Romeinsch werk is of van de duijstere eeuwe".

Ik zoude uit deze zelfde bron nog meer merkwaardige bijzonderheden omtrent dit onderwerp kunnen mededeelen, doch dan zeker te breedvoerig worden voor DE NAVORSCHER, zooals ik misschien nu reeds geweest ben.

SAXO SYLVIUS.

Johannes, Marchio (I.; bl. 348). JOHANNES, *Marchio Bergae ad Zomam* (*Bergizomii*, lees ik op het portret, dat ik bezit) is niemand anders dan de ongelukkige JAN VAN GLIMES, Markgraaf van *Bergen op Zoom*, Stadhouder van *Henegouwen*, *Valenciennes* en *Cambresis*, Ridder van het Gulden Vlies. De heerlijkheid *Bergen op Zoom* was in 1533 door Keizer KAREL V tot een markgraafschap verheven, ter gunste van JAN'S vader, ANTONIE. Hij zelf verbond zich in 1563 met WILLEM I., EGMOND, HOORNE, MONTIGNI, BREDERODE en anderen; weigerde in 1566 de bloedplakaten ten uitvoer te doen leggen en der inquisitie de hand te leenen, werd in hetzelfde jaar met FLORIS DE MONTMORENCY, Heer van *Montigni*, naar *Spanje* gezonden om den Koning tot goedkeuring der *moderatie* te bewegen, en overleed aldaar plotseling den 21sten Mei 1567, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zijn.

J. F. G. MEIJER.

Johannes, Marchio. De hier bedoelde persoon is de in onze Vaderlandsche Geschiedenis bekende JOAN VAN GLIMES, Markgraaf van *Bergen*. Zie over hem WAGENAAR, *Vad. Hist.*, VI.; bl. 6, 42, 86, 131, 155, 157, 161 en 196.

Zijne afbeelding, met een vierregelig latijnsch vers, is ook te vinden in: *Origo & historia Belgicorum tumultuum* etc., *auctore* ERNESTO EREMUNDO *Frisio*, Lugd. Batav. apud BARTHOL. VAN DER BILD, 1619 in-4°., p. 99.

Zonder andere bronnen aan te halen, bepaal ik mij tot GACHARD, *Correspondance de Philippe II*, alwaar men, bl. 535—545, verscheidene brieven lezen kan, die over zijn afsterven handelen, te *Madrid* 21 Mei 1567.

Zijn ongelukkige lotgenoot, MONTIGNI, schreef uit *Madrid*, den 26sten Mei 1567, aan de Hertogin van *Parma*: » Le marquis de » *Berghes* ayant eu, le 13, une rechute trés- » violente de fièvre, avec *chambres de sang*, est » mort le 21 au matin".

Den 16den Mei 1567 schreef PHILIPS II aan RUY GOMEZ DE SILVA, Prins van *Eboli;* » Au » cas que le marquis (*Berghes*) meure, RUY » GOMEZ conférera avec le président (Don DIÉ- » GO DE ESPINOSA, inquisiteur-général) et le » Comte de FERIA, sur les mesures à prendre » pour ses obsèques; *il sera bien, en cette occasion,* » *de montrer le regret que le roi et ses ministres ont* » *de sa mort et le cas qu'ils font des seigneurs des* » *Pays-Bas!* RUY GOMES se concertera avec » les mêmes sur les moyens de prévenir la fuite » de MONTIGNY: il faut avoir l'oeil sur ce der- » nier, de manière à ce qu'il ne puisse s'évader".

Men vermoedt dat hij door vergif is overleden, en ofschoon de bedoelde brieven daarvan geene melding hebben kunnen maken, blijkt het genoegzaam uit de verdere handelingen van PHILIPS, dat die zaak alles behalve zuiver was. Hij toonde zich al spoedig bereid om *Bergen's* goederen aan te slaan; zelfs hield de Hertogin van *Parma* den dood des Markgraafs aan zijne weduwe geheim, gelijk men leest in eenen brief van den 1sten Junij 1567: » De la mort du marquis, la duchesse n'en a » pas fait mention, quoique la nouvelle s'en » soit répandue par toute la ville, à l'arrivée » du courrier".

Men kan deze en andere brieven in GACHARD's Verzameling niet genoeg lezen en herlezen en met de feiten in verband brengen, om overtuigd te worden, dat de slechte en moorddadige staatkunde van PHILIPS en zijne raadslieden den afval der *Nederlanden* bespoedigd heeft en de kiemen in zich gedragen der trapsgewijze vernietiging van *Spanje's* voormalige grootheid. .. ELSEVIER.

[Ook W. M. Z., V. D. N. en v. GR. gewagen kortelijk van JOAN VAN GLIMES, wiens treurig uiteinde zoo vermaard geworden is, en tot zulke ongunstige vermoedens tegen den Koning van Spanje aanleiding gegeven heeft.

Het bedoelde portret is, zegt V. D. N., geharnast en draagt de orde van het Gulden Vlies. Het opschrift luidt: „JOHAN, Marckgraef van *Bergen op Zoom*, Stadhouder van *Henegou*, *Valenchin* en *Cambresis* 1559, als afgesante der Landen, in *Hispanien*, vergeven 1567". V. D. N. verwijst voorts naar J. SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, Dl. I, bl. 374, bij wien men aangehaald vinden kan MEERMAN's Vertaling der *Parallelen* van HUGO GROTIUS, Dl. I, bl. 357. A.

.. ELSEVIER's antwoord heeft op nieuw aangetoond, — wat ons ook al vroeger door ervaring gebleken was, — dat zelfs vragen naar het zeer bekende niet altijd geheel nutteloos worden voorgesteld, maar soms de mededeeling uitlokken van bijzonderheden, die terwijl zij de wetenschap helderder nog en vollediger maken, het licht kunnen doen opgaan ook over zoodanige punten des bekenden onderwerps, die, meer in de diepte liggende, vroeger geheel of gedeeltelijk voor ons oog verborgen waren. Overigens verwijzen wij naar het belangrijk artikel over MONTIGNI's uiteinde in de *Vaderl. Letteroef.* van Julij j.l.

Nederlandsche Versmaatkunde (I.; bl. 348). Bij het werk van KINKER is te voegen: G. HESSELINK, *Dichtmaat en prosodie*, en eerlang misschien de prijsverhandeling van P. VAN DUYSE. CONSTANTER.

Nederlandsche Versmaatkunde. Prof. LULOFS geeft in zijn handboek *Over Nederl. Spraakkunst, Stijl en Letterkennis*, 1831, bl. 422—453, » een enkel woord over de Nederlandsche Prozodij", en belooft in eene noot, dit onderwerp in afzonderlijke voorlezingen nader uit te breiden, en eene kleine handleiding te verschaffen. Of nu hiervan iets in het licht verschenen is, weet ik niet. J. J. WOLFS.

Oud Hollandsche Volksliedjes (I.; bl. 348). Onze middeleeuwsche volksliedjes zijn, niettegenstaande wij er eene menigte schijnen gehad te hebben, bijkans alle verloren gegaan; men kent er slechts de eerste regels van, in zoo verre namelijk als zij gebezigd werden om de zangwijzen voor nieuwere liedjes aan te geven. Hieruit blijkt dus ten duidelijkste, dat die oude volksrefereinen algemeen verspreid en geliefkoosd waren; als dit niet het geval geweest was, dan zoude men niet getracht hebben de nieuwere door middel van de melodiën der ouderen bij het algemeen in zwang te doen komen. Dergelijke aanvangregels zijn in menigte bijeenverzameld door HOFFMANN, *Horae Belgicae*, II, 82, en door MONE, *Uebersicht der Niederl. Volks-Literatur*, 207, sqq. De weinige proeven, die wij van het volksgezang diens tijdperks bezitten, zijn hoofdzakelijk te vinden in het *Letterk. Overzigt van de Nederl. Volkszangen van* Mr. J. C. W. LE JEUNE, en in het aangehaalde werk van HOFFMANN, ook afzonderlijk uitgegeven onder den titel; *Holländische Volkslieder*, *gesammelt und erläutert von* Dr. H. De meeste liederen bevatten iets zoo eenvoudig schoons, iets zoo krachtigs, maar te gelijker tijd iets zoo liefelijks, in een woord, iets zoo onnavolgbaar naïefs, dat men het bejammeren mag, dat niet meer voor ons is bewaard gebleven.

De groote omwenteling der XVIde eeuw deed ook het middeleeuwsche volkslied te gronde gaan; men gevoelde behoefte aan een nationaal volksgezang, en de gebeurtenissen van die roemrijke tijden hadden wel geschiktheid om de dichters aan te sporen, hunne krachten tot bereiking van dat oogmerk dienstbaar te stellen. Dat zij hierin niet achterlijk bleven, daarvan heeft men een duidelijk bewijs in die belangrijke verzameling historische volksliedjes, die, onder den naam van *Geusen Lietboeck* beroemd geworden, niet veel minder dan een twintigtal uitgaven beleven mogt. » La vraie poésie populaire, est anonyme", zegt ergens SAINT RENÉ TAILLANDIER, en dit is ook

hier het geval. De dichters der *Geuzen liedjes* zijn onbekend, immers op vier of vijf na, wier namen door MONE t.a.p. medegedeeld worden.

De menigvuldige *Psalmberijmingen* der 16de en 17de eeuw mogen met even weinig regt onder het volksgezang gerangschikt worden als de *Diversche Liedekens* van MATTHYS DE CASTELEYN, de menigvuldige *Gheestelycke Liedekens* van KAREL VAN MANDER (waarover SNELLAERT, *Verhandeling*, bl. 192) en de gezangen of liederen van HOOFT, CATS en zoo vele anderen, die door LE JEUNE als *Volksliedjes* worden medegedeeld. Dit regtvaardigt eenigzins het oordeel van WOLFF (*Proben alt-holländischer Volkslieder*, XI.) als hij, van LE JEUNE'S werk sprekende, dat noemt: »eine Sammlung welche allerdings viel Anziehendes enthält, aber an dem grossen Fehler leidet, dass der Herausgeber den Charakter des Volksliedes nicht fest zu stellen wusste, und daher viele Gedichten aufnahm, welche auf jenen Namen nicht den mindesten Anspruch machen können." Als verzameling van volksliedjes verdient nog genoemd te worden het *Requiem aeternam, dat is het Nederlandsche Claechliedt (gedruckt buyten Colen*, 1568), een boekje, mij slechts bij name bekend, hetgeen, volgens VISSCHER, *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, II. 105., de voornaamste der toen meest geliefde liederen opgenomen heeft.

Gedurende de 17de eeuw geraakte het volksgezang allengskens in verval en ontaardde het in laffe en gemeene straatdeunen. »Man begreift kaum," roept HOFFMANN, a. w. bl. 77. uit, »wie es möglich war, dass ein Volk, was sich vor der ganzen Welt durch seine Liebe zur Reinlichkeit und Nettigkeit auszeichnet, in seinen Volksliedern das Hässliche und Schmutzige so gerne hatte!" Bij sommige gelegenheden zal *Wilhelmus van Nassouwen*, nog wel door het volk zijn gezongen geworden, misschien ook PERS' *Princelied*:

FREDERIK HENDRIK van Nassouw
Prinse van Oranjen,
'k Dien mijn vaderland getrouw
Tegen 't machtig Spanjen.

of RHYNENBURGH'S *Hollandsch Roemertjen*; maar het ware *volksgezang* der zeventiende en achttiende eeuw bleef verre beneden het middelmatige, de bewijzen hiervan zijn te vinden in het groot aantal blaauwboekjes, zoo als b. v. *de Amsterdamse Gaare-Keuken, de Zandvoorder Speelwagen, de Vermakelyke Slaa-tuyntjes, de Schreeuwende Kat-Soe*, meest alle in den loop der achttiende eeuw te Amsterdam uitgekomen. HOFFMANN haalt in de Inleiding van zijn meergemeld werk, een vijftigtal van dergelijke werkjes aan; somtijds is het hem gelukt eene parel uit den vuilnishoop te voorschijn te halen: het goede dat men er echter nog in heeft is meestal of liever altijd van ouderen datum. N. P. BIBLIOPHILUS.

[A. J. VAN DER AA heeft het werk van Mr. J. C. W. LE JEUNE, ('s Gravenhage 1828) aangeprezen.]

Joodsche Oudheden (I.; bl. 348). De vraag, of er, behalve de schriftelijke, geenerlei gedenkstukken tot op onzen tijd zijn bewaard gebleven, als stoffelijke bewijzen van het bestaan des Joodschen rijks, kan nagenoeg toestemmend worden beantwoord. Ik zeg, *nagenoeg*, omdat er uit den tijd der Maccabeesche vorsten nog eenige muntstukken voorhanden zijn, en hier en daar in het Overjordaansche puinhoopen gevonden worden van gebouwen, waarschijnlijk onder 't bewind der Seleuciden gesticht. De graven der Rigters en der Koningen, gelijk ook het gedenkteeken van ABSALOM, zijn blijkbaar uit veel lateren tijd, schoon de Palestijnsche monniken de echtheid daarvan boven alle bedenking verheven achten. Nog komt als bijdrage tot de kennis der Joodsche oudheden de triumfboog van TITUS te Rome in eenige aanmerking.

CONSTANTER.

Joodsche Oudheden. Neen, Q. Q. Q! Er bestaan, onder andere, koperen muntstukken van de Maccabeën. De meeste dezer dragen op den eenen kant het gewone kenmerk, een vaas (*), en op den anderen een wingertblad; soms ook wel een tros druiven, en op de keerzijde een palmtak. Andere, zeldzamer, voeren een palmboom tusschen twee manden dadels, en op de keerzijde twee citroentakken met de vrucht daartusschen, of wel een tak tusschen twee citroenen. De opschriften zijn in Samaritaansche letters; op de eene zijde: VERLOSSING VAN SION, en op de andere het jaartal. Men vindt er ook die op den eenen kant SIMON, en op den anderen: SIMON VORST ISRAELS hebben. Deze SIMON MACCABEUS stierf 135 jaren vóór CHRISTUS, en muntstukken met zijn naam komen zeldzaam voor. Van JONATHAN, broeder van JOHANNES HYRCANUS, heeft men er ook, zoo wel als van HERODES *den Groote* en van AGRIPPA: de beide laatste met opschriften in het Grieksch. Sikkels zijn voorhanden; schoon de echtheid daarvan, waar zij een jaartal dragen vóór onze tijdrekening, door bevoegden in twijfel getrokken is. Verg. *Bibl. Cyclop.* s. v. *Shekel; BERND, Wappenwesen der Griecher und anderer alter Völker*, S. 129, 237; GESNERI *Numism. ant. imp.* 87, 14. 88, 32; ECKHEL, VI. bl. 495; FROELICH *Annal. reg. et rer. Syriae*, 18, 20, 25, door BERND t. a. p. aangehaald.

TUSCO.

(*) In de Bacchische en Orpheïsche sacra, bij de Egyptenaren, de Perzen, en zelfs bij PLATO, werden de vazen (χράβις bij de Grieken geheeten) geacht tooverkrachten te bezitten, waarmeê HERMES, BACCHUS, JOZEF (*Gen.* XLIV: 5.), SALOMO en ALEXANDER wonderen deden. Zie CREUZER, *Dionys.* aangehaald door BILDERDIJK, *Vad. Gesch.*, D. III, bl. 280.

Vraagteekens.

Belegering van Aardenburg. Het is genoegzaam bekend, dat de Aardenburgers zich, tijdens de regering van LODEWIJK I, Graaf van Vlaanderen, dapper tegen de Gentenaars hebben verdedigd, zoodat deze, na eene belegering van zes weken, *Aardenburg* moesten verlaten. Maar minder schijnt het bekend, wanneer dit plaats had. Dat DE NAVORSCHER hier omtrent jaar- en dagteekening teregt helpe. F.

Eerste Schoolopzieners. Volgens het 8ste artikel van *Neêrlands* eerste Schoolwet, gearresteerd den 15den Junij 1801, werden, kort daarop, door het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, eerst *acht*, of voor elk Departement *één* Schoolopziener benoemd. Deze Schoolopzieners hadden reeds op den 16den Julij 1801 eene bijeenkomst te *'s Gravenhage.* Hunne benoeming blijkt dus plaats gehad te hebben tusschen den 15den en 16den Julij 1801. Mogte DE NAVORSCHER hier de juiste dagteekening dezer benoeming aan het licht brengen. F.

Aprilgekken, Poissons d'Avril. Wie berigt mij den oorsprong van het voor den gek houden op den 1sten April, der *Poissons d'Avril?* Sommigen denken hier het feit herinnerd te zien, dat onze Heer JEZUS CHRISTUS in die maand van PILATUS naar HERODES, en van dezen wederom naar PILATUS gezonden werd. Anderen, vooral de Franschen, geven er eene latere bron voor op. Volgens hen zou een Prins van *Lorraine*, door LODEWIJK XIII op het kasteel van Nancy gevangen zijn gehouden en een middel hebben gevonden om de wachters te bedriegen en te ontvlugten op den 1sten April, de bijgelegene rivier al zwemmende overstekende. De inwoners van *Lorraine*, hiermede bekend geworden, zeiden: dat men den Franschen eenen visch in bewaring had gegeven. Weet een der Navorschers ook iets beters op te halen tot verklaring?
J. T. D. H.

»*Een witte voet*". Vanwaar de zegswijze: »*een witten voet bij iemand hebben*", beteekenende hetzelfde als: »*bij iemand in een goed blaadje staan?*" H. W. K.

»*Kap en keuvel verliezen*". Men wenscht den oorsprong van dit spreekwoord te weten.

»*Van Nolletje geprikt, van Lotje getikt*". Waarom zegt men van een dwaas mensch: hij is van Nolletje geprikt? Wat beteekent dat *Nolletje?* INTERROGAX.

»*Loop naar de Maan!*" Wat is de oorsprong der spreekwijs: »*loop naar de Maan?*" Was de Maan misschien bij onze heidensche voorouders de plaats der verdoemden na den dood? Of beteekent het zooveel als: loop naar de Turken, d. i. naar de Algerijnsche zeeroovers, die zich vroeger tot in de Noordzee vertoonden (*)? INTERROGAX.

Overeenkomst in Friesche geslachtwapens. Aan welke bijzonderheid is het toe te schrijven, dat in zoo vele Friesche geslachtwapens gevonden wordt: mi-parti, van goud met den halven arend van sabel. Zie onder anderen de afbeelding der geslachtwapens in het *Stamboek van den Frieschen Adel*, van Jonkheer DE HAAN HETTEMA en VAN HALMAEL.
A. A. A.

»*Spiksplinternieuw*". Van waar ontleent het woord *Spiksplinternieuw* of, zooals men het ook wel gespeld vindt, *spikspeldernieuw* zijnen oorsprong? A. J. VAN DER AA.

Luther's afzondering naar den Wartburg. Op wiens last is LUTHER naar den Wartburg gevoerd? Men heeft mij dit gevraagd, en ik heb geen ander antwoord weten te geven, dan alléén dat men algemeen gelooft, dat zijne ontvoering door Keurvorst FREDERIK van *Saksen* is bewerkt, of ten minste met zijn medeweten geschied.

Kan iemand der meer geschiedkundige Navorschers mij iets bepaalders aanteekenen, het zou mij grootelijks van dienst zijn.
W. J. L.

Matthys Wachtels. Wie kan eenige bijzonderheden opgeven omtrent MATTHYS WACHTELS, die in het begin der 17de eeuw, volgens eene aanteekening onder mij berustende, Commandeur was van een schip, groot 64 stukken? C. & A.

Schout van den Utrechtschen Dom. Ik vind in stukken van de 16de, ja zelfs van de 17de eeuw, melding gemaakt van een Schout van den Dom te Utrecht. Wat was die betrekking? Hoe verre strekte zij zich uit? C. & A.

Zevende zoon, Veertiende dochter. Van waar dat de Zevende zoon en Veertiende dochter zoo hier als elders gezegd worden het voorregt te bezitten om zekere ziektens te genezen; onder welke in Zuid-Holland vooral het *Koningszeer* eene eerste plaats bekleedt? En waarom heet de zoon altijd WILLEM FREDERIK?
T. J. F.

(*) Dit blijkt uit eene uitdrukking in het formuliergebed, dat tegenwoordig nog op de haringbuizen gebezigd wordt: „bewaer ons voor de Turcken".

» *Beeldwit, met een helm geboren*". In Dordrecht heb ik in vroegere jaren menigmalen van iemand, die slaapwandelaar was, hooren zeggen: *hij is beeldwit*. Doorgaans werd er de verzekering bijgevoegd, dat hij *met een helm geboren was*. Kan iemand mij vooral de eerste uitdrukking ophelderen, en zeggen of die ook elders in ons Vaderland gebruikt wordt?

†↓†.

Overysselsche Hofgerigten. Weet iemand den oorsprong en het regtsgebied der Hofgerichten te Ootmarsum, Oldenzaal, Borne, Colmsgate en zoo er nog meer geweest mogten zijn, op te geven? Dat van Ootmarsum ging ver over de grenzen van ons tegenwoordig Koningrijk, en in appél werden de zaken, voor andere Hofgerichten gewezen, aldaar behandeld.

NAVORSCHERS GEZELSCHAP *te O.*

Odemarus, Stichter van Ootmarsum. Volgens een afschrift van TRITHEMIUS, in de stadsrol te Ootmarsum voorhanden, zoude Ootmarsum in Overyssel gesticht zijn door ODEMARUS, Koning der Franken, ten jare 127 overleden; weet ook iemand ons hieromtrent nader in te lichten? NAVORSCHERS GEZELSCHAP *te O.*

De CH. en G. vóór de T. In het *Magazijn van Nederlandsche Taalkunde*, Jaargang VI., N°. 1. lees ik in: » Eenige bedenkingen door J. VAN LENNEP", o. a.: hartsto*ch*t; burgerre*ch*t; gewi*ch*ten, enz.; daarentegen ook: ze*g*t; opstij*g*t: waarom nu — en dit is de vraag — in deze twee woorden ook niet de *ch*?

TEUNIS WEETGRAAG.

» *Hooikes ketsen*" wordt meermalen voor stil uit school blijven gebezigd. Van waar deze uitdrukking? C. G. B.

» *Flousen*". Van waar is dit woord oorspronkelijk? C. G. B.

» *De Bruid heeft de Kat niet gevoerd*". Daar toch F. K. W. (NAVORSCHER II.; bl. 152.) een vraagteeken besteedt aan zekere duisterheid betreffende het gapen (de aanstekelijkheid van een slecht voorbeeld zou misschien eene goede oplossing van zijne vraag wezen) durf ik het wagen, op mijne beurt voor den dag te komen met mijne onkunde, omtrent den oorsprong van het zeggen: *De Bruid heeft de Kat niet gevoerd*, wanneer het regent op een' dag dat iemand de bruid wordt. Waar komt die vreemde uitdrukking van daan, en wat beteekent zij? RIKA.

Meetkunstig vraagstuk. Bestaat er in eenig werk over de beschrijvende Meetkunst eene oplossing van het vraagstuk, *om een' bol te construeren, die vier in stelling gegevene bollen aanraakt?* Zoo ja, welk schrijver behandelt het dan? Zoo neen, geeft de beschrijvende, voorgelicht door de lagere of analytische Meetkunst, niet de middelen aan de hand om dit op te lossen? W. S.

Nieuwsbladen van 1460. Voor eenige jaren lazen wij in een Nederlandsch Tijdschrift, dat er te *Brussel* was gevonden een handschrift, waaruit men ontdekt had, dat er vóór het jaar 1460 reeds Couranten moeten bestaan hebben, welke vermoedelijk te Mentz werden uitgegeven. Daar wij geene nadere bevestiging daarvan hebben ontmoet, zoo vragen wij of bovengemeld handschrift werkelijk bestaat? J. S.

Henricus Bornius. Schraal is het berigt dat de Hoogleeraar SIEGENBEEK ons van dezen geleerde mededeelt in zijne *Geschiedenis der Leydsche Hoogeschool:* dat BORNIUS in 1654 als Hoogleeraar in de Wijsbegeerte van *Breda* naar *Leyden* beroepen werd, en later de letteroeffeningen bestuurde van den jeugdigen Prins van *Oranje*, WILLEM III. Zou er niet iets meer van hem geboekt staan? Zoo ja, waar? J. C. K.

» *Vol haken en oogen*". Van waar is de uitdrukking, *een geschrift vol haken en oogen*, welke voorkomt bij WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, (Uitgave ALLART, D. XIII, bl. 327.) en in het dagelijksch leven dikwijls gebruikt wordt?

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Friesche ruiters. Waarom noemt men zeker werktuig, in het krijgswezen als verdedigingsmiddel ter afstuiting bij veldwerken gebezigd, *Friesche ruiters?* P.

» *Door de bank*". Men vraagt naar den oorsprong van die zegswijze. J. T. D. H.

Verduitsching van Schiller. Bestaat er ergens eene vertaling van SCHILLER'S werken in het Nederduitsch (geheel of gedeeltelijk)?

P. C. CULTERIUS.

Lijst der Hollandsche beoefenaars der Latijnsche poëzy. In den *Catalogus alphabeticus poetarum latinorum celebriorum, qui seculo XVI et XVII floruerunt, ex schedis* JOACHIMI FELLERI *ab ejusdem filio contextus*, komen onderscheidene Nederlanders voor. Van hen bestaat, meent men, eene voor eenige jaren uitgegevene lijst. Is dit zoo en wordt er opgegeven waar zij te vinden is, dan zal zij met dien catalogus vergeleken worden om na te gaan of op gene ook ontbreken die in deze zijn opgenoemd. Sl.

C. Sloet. Den 29sten Januarij 1637 kwam er onder het voorzitterschap van FREDERIK HENDRIK in den Haag eene vereeniging tot stand, waarvan, onder meer aanzienlijke personen, C. SLOET lid werd. Voor eene geschiedkundige nasporing wenscht men iets naders van hem te weten. .˙.

Οκτάτευχος. In een MS. Grieksch glossarium vind ik verwezen naar Οκτάτευχος. Bestaat er een boek aldus getiteld? J. M.

»*Stabat Mater*". BILDERDIJK geeft, als dichter van het bekende *Stabat Mater*, JACOBUS DE BENEDICTIS op; rust die bewering op eenigen grond? en wie was hij dan? THEODORIK.

Schiller's »*Das Mädchen aus der Fremde*". Niemand kan mij zeggen op wie het vers van SCHILLER: *Das Mädchen aus der Fremde*, slaat. Zoude één der HH. Navorschers mij inlichting kunnen geven? THEODORIK.

Hypocras. Tot de gewoonten waarvan ONDERZOEKER spreekt (II.; bl. 119) behoort ook het zenden van *bruidsuiker* of *suikeren boonen*, en fleschjes met *hypokras*, ook wel *bruidstranen* genaamd. Vanwaar die naam *Hypokras?* Is hij zóó goed geschreven? L. J. EG.

Persepolitaansch beeld aan Burgemeester Witsen geschonken. In C. DE BRUIN'S *Reize naar Moskovië, Perzië en Indië*, leest men bl. 219, dat hij van Persepolis een beeld heeft weggevoerd (door hem afgebeeld N°. 142.) om, door tusschenkomst van den Heer VAN HOORN, Gouverneur-Generaal van Indië, overgezonden te worden naar Amsterdam, ten geschenke aan den Burgemeester N. WITSEN, en op bl. 471 leest men, dat WITSEN dit wel ontvangen had. Dat beeld is dus hier te lande bezorgd. Men wenschte wel te weten waar het zich thans bevindt? L. J. T. J.

Portret van G. Tersteegen. Men wenscht te weten of er een portret bestaat (hetzij enkel geteekend of gedrukt) van den vromen mysticus G. TERSTEEGEN? Hij was zeer bevriend met zekere Jonkvrouwe D'ORVILLE, te Rotterdam, en men meent dat deze zijn portret zou gehad hebben. Mogelijk kan deze aanduiding op het spoor helpen.

L. J. T. J.

Goethe's »*Braut von Corinth*". Waar moet men de bron zoeken van GOETHE'S *Braut von Corinth?* J. M.

Mijn Zoon, geef op de les uws Vaders". Wie is de maker van de navolgende regelen, die, naar ik vermeen, tot opschrift hebben: »*De Ontucht*", en waar zijn ze te vinden?

Mijn zoon, geef op de les uws vaders,
De wijze les uws vaders acht;
Het pad des woesten tucht-versmaders
Loopt uit in d'ondoorkoombre nacht.
Wien zult gij hooren, wien vertrouwen,
Indien gij hem uw hart ontzegt?
Ten prooi van schaamtelooze vrouwen
Verhangen enz. N. E.

Herhaling van 't woord Ik bij de Zeeuwen. »Wie kan mij den oorsprong aanwijzen of eenige verklaring geven van de gewoonte der Zeeuwen, om in de taal des gemeenen levens het persoonlijk voornaamwoord *ik* te herhalen, en dus te zeggen: »»*ik wil ik, ik zal ik,*"" enz.?" T.

Kogel in 't Oranjetumult op Kattenburg afgeschoten. Voor een twintigtal jaren weet ik, dat nog bestond de kogel, in het beruchte Oranjetumult, den 30sten Mei 1787 op Kattenburg alhier geschoten. Bestaat die kogel nog, en weet men waar die zich bevindt?

K. L. M.

Opene ramen bij onweder. Is er eenige grond voor de gewoonte, door onze landgenooten gehuldigd, van de ramen bij onweder te sluiten, om den bliksem te beletten in te slaan? Dienstmeiden zullen antwoorden dat het de togt is, welke den bliksem aantrekt, maar dit is niet bevredigend voor hem, die eenige kennis heeft van de Electriciteit. Wat gelooft DE NAVORSCHER? H. K.

Correspondentie.

J. Nieuwenhuyzen's Aardenburg. Op den omslag van DE NAVORSCHER, Tweede Jaargang, I., wordt gevraagd naar eene *Verhandeling over de stad Aardenburg door* JAN NIEUWENHUYZEN, *Leeraar der Doopsgezinden te Monnikendam. Amst. by* M. DE BRUIN *in de Warmoesstraat, groot* 8°. Dit werk zal, uithoofde van de onduidelijkheid van den titel, moeijelijk te bekomen zijn. Hij is deze:

J. NIEUWENHUYZEN. *Verhandeling over de stad Aardenburg en derzelver lotgevallen tot op den vyandelyken doch mislukten aanval door de franschen op die stad in* 1672. *Voorgelezen in het Departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen te Monnikendam, den* 8 *November* 1797.

Deze verhandeling is gedrukt in zijne *Leerrede over Psalm LXXXVI vs.* 11—13, *ter gelegenheid zijner* 25*jarige predikdienst*, met nog eene *Verhandeling over de voortreffelijkheid der wijsheid, te zamen uitgegeven te Amsterdam by* M. DE BRUIN 1798 *in* 8°.

JAN NIEUWENHUYZEN, de bekende eerste oprigter der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. In de *Verhandeling over de voortreffelijkheid der wijsheid,* vindt men de opkomst der Maatschappij, met eene opgave van al hare Departementen, benevens het getal leden. — *De Verhandeling over de stad Aardenburg* is uit oude handschriften opgesteld en bevat zeer vele bijzonderheden over de oude en nieuwe historie dezer stad, die men elders te vergeefs zal zoeken.

Zie mijn *Handboek voor de algemeene geschiedenis der Nederlanden en Nederlandsche Koloniën.*

L. G. VISSCHER.

Aanteekeningen.

Luchtverschijnsel door Hollandsche visschers opgemerkt, 21 *December*, 1651. » Voor reeckeninghe der Neerlanders en hare zeegebuyren is een voorbeduydinghe ghesien den 21 Decembris 1651 lestleden, ontrent het witte water, 12 mylen buyten de Mase, 8 à 9 mylen van de wal, 's morgens ten negen uren met heldere sonneschyne, by ende van Stierman EWOUDT ARISZ. DROUWERT, SEBASTIAEN DIRCKSZ. en GOVERT BASTIAENSZ. bootsgesellen; waeraf syluyden acte van verificatie op Maeslandtssluys hebben ghepasseert; ende aldaer ten versoecke van JACOB ACKERSZ. DYCK, Schout, MARTEN MEELISSEN, JAN VAN BAS en ARY JOOSTEN, Schepenen op Maeslandtssluys voorsz. verklaert hetgene van woordt tot woordt is volgende:

» Dat sy op Donderdagh voor Kerstydt, den 21 Dec. 1651 met malkanderen uyt de Mase zyn gheseylt, om haer neeringhe te dryven, ende gekoomen zynde op Vrydagh ter plaetse voorghenoemt, hebben met alle het scheepsvolck ghesien, nadat den Stierman allereerst met 't opgaen des sons hadde ghesien een ghesicht, omtrent een mans hooghte boven den Orisont, ghelyck een vlack Landt, waerop hem vertoonden een groot deel voetvolck en Ruyters, opghekomen uyt het Noord-Oosten. Na dit ghesicht riep den Stierman syn volck boven en zeyde: » Mannen aenmerckt dit wonderwerck Godts!" En doen verdween al dit volck ofte schynsel. Daerna vertoonden hem een vloot schepen teghens de klare Lucht, op deselve Banck, opgekoomen uyt den Noorden, de sommige de Marszeylen half op, andere de zeylen op de mast, andere de zeylen opghegypt.

Ende onder andere een groot schip, dat terstondt syn stenghe verloor; maer weynigh daernaer was 't weer gereedt. En 't scheen soo naby te sijn, dat de vlagge over 't schip scheen te waaijen, en was oft een *Prince-vlagh* waer met driederley couleuren.

Daerna vertoonden sich op deselfde hooghte een maghtige vloot scheepen van veelderley soorten, koomende van 't Suyd-Oosten, 't welck twee vlooten scheenen na malckander toetezeylen; koomende onder malckanderen, gaf hem een dicke damp op, even als of het roock hadde gheweest, alles teghens malckander vechtende, 't geene het voorige schynwerck verduysterde. Daerna verdween de damp en vertoonde hem weer als d'eerste vertoonde schepen, soo helder en soo perfect, dat men al het touw en blockwerck konde kennen, 't welck een langhen tijdt duurde.

Daerna verschenen alle de schepen weder soo perfect, als ofse ons aen boordt hadden ghelegen. Doen vertoonde hem een gheweldigh groot schip, dat voor met het Galjoen scheen in de gront te sincken en met het achterschip stack het omhoogh en daer scheen noch een ander schip voorbij te seijlen.

Dit ghesicht duurde omtrent drie uren (!) en maeckte sulck een schrick onder myn volck, dat veele van haer niet konden eten, maer waren bevreest. Ende den Stierman langhde stracx een boeck ghenaemt: *de Christelycke Zee-vaert* en begon daerin te lesen tot versterckinge van hem en syn volck. En in het Oost-Noort-Oosten vertoonde hem een Leeuw, blyvende aen de Noortkant van de scheepen; onder deselve vertoonde hem vremde gedierten, die alle in schepen veranderden; maer hoe die schepen wenden of keerden, den Leeuw hielt sich al aen 't Noorden en bleef soo duurende 't gesicht.

Dit hebben wij om de geloofweerdigheydt der ghetuighen en 't accorderen van deselve in de verklaringhe, weerdigh gheacht den Lezer te laten toekomen" (zegt de schrijver van den *Hollandtschen Mercurius* van dat jaar, in de maand *December*). » De beduydinghe wil Godt ons ghenadelyck doen ervaren".

Mag hiervan iets worden geloofd, kan een *fata morgana* drie uren duren? Als droombeeld is het voor eenvoudige visschers welligt te ingewikkeld. Denkelijk was het een sprookje door Prinsgezinden (men voer toen onder de Staten-vlag) opgesteld, als toespeling op den toestand en de vermoedelijke toekomst des lands, geschikt om op het ligt- en bijgeloovige volk eenigen indruk te maken. Moeijelijk kan men het voor eene voorspelling houden van den eersten Engelschen oorlog, die het volgende jaar uitbarstte. Over het algemeen: » *credat Judaeus Apella*".

J. H. DE STOPP.

Straatliedjes in 1480. » Alsoe opten vij Junio 1480 tot menige tyden geboden is, dat nyement wie zy zyn, pertielike liedekyns en souden singen, ende JAN VAN COLEN, snyder, YSBRANT WILLEMS en GERYT JACOBS die men heet *Warwyc*, geseten hebben ten huyse van LOUWERYS JACOBS, wonende op de Coepoertsgraft, aldaer dat zy gesongen hebben dat Liedeky, gemaect te Goude, van de *Wtganc*, en desgelycx dat liedeky

BREDEROEDE (*) *hout dy vaste*
. . . *ymer soe sout is vaste* (?)

en nogh een ander liedeky,

Die cat heft die leuer gegeten enz."

(worden zij voor drie jaren uit de stad gebannen.)

(*Correxie-boek van Leyden.*) .. ELSEVIER.

(*) Hiermede werd bedoeld JAN BREDERODE, hoofdman van het voldersgild, die reeds in 1486 te Leyden is overleden.

Bataafsche Cohorte in Groot-Brittannië. Het verblijf en de heerschappij der Romeinen in Brittanje, van JULIUS CAESAR tot VALENTINIAAN (A°. 436) is sinds eenigen tijd het onderwerp van ernstige nasporingen; vooral heeft de muur van HADRIANUS de aandacht getrokken, en is hij van Wallsend (*Segedunum*) tot Newcastle (*Pons Oelii*) naauwkeurig onderzocht. De slotsom van dat onderzoek wordt gevonden in een werk van den Eerw. J. COLLINGWOOD BRUCE, Predikant te Newcastle (1851) *The Roman Wall*, waarin 23 onderscheidene legerplaatsen van Romeinsche krijgsbenden zijn aangewezen. Onder Galliërs en Asturiërs, Daciërs, Dalmatiërs, Thraciërs en anderen, komt daar ook eene kohorte Bataven voor, die te Procolitia, thans Carrawburgh, was gelegerd. Dit opmerkelijk feit kan vragen doen geboren worden, die ik liefst aan kundiger overlaat. Daarom zij deze aanteekening vooreerst genoeg. J. M.

Vragen.

Daniël Waeywel. Ik bezit een werkje in quarto getiteld: *Demonstratie wegens de quadratura circuli, ontdeckt, en uytgevonden door* DANIEL WAEYWEL, *tot Amsterdam, op den* 15 *Junij* 1712. *t'Amsterdam bij* CORNELIS VAN HOOGENHUIJZEN, *op de Egelantiers-gragt, bij de tweede brug, aan de noordzij.* In dit werkje, 28 pag. in 't Hollandsch en 7 pag. in 't Fransch bevattende, wil de schrijver bewijzen dat hij de quadratuur des cirkels ontdekt heeft en stelt de M: O= 1683 : 5288, terwijl hij op bl. 28 eindigt met de volgende woorden: „Indien nu Iemand zich verbeeldt eenige valschheid in deze Demonstratie te kunnen aantoonen, die zal mij ten hoogsten verpligten, met hetzelve zoo spoedig te doen als hem mogelijk zal zijn, ... nadien ik gaarn wil bekennen, meer arbeids gedaan te hebben om (indien er valschheid in verborgen lag) het te mogen ontdekken, als tot het zoeken van gemelde Quadratura zelfs; doch in plaats van valschheid heb ik nog andere waarheden bekend gekregen, die ik niet weet dat alsnog bij eenig auteur bekend zijn en die ik ook gaarne (naar dat dit tractaatje waardig of onwaardig zal geoordeeld worden) dan aan ieder zal mede deelen."

Gaarne zoude ik iets naders van dezen DANIËL WAEYWEL vernemen, namelijk wat ambt of bediening hij bekleedde, of iets tegen zijne Demonstratie in schrift is verschenen en of de man naderhand zijne nieuw ontdekte waarheden aan ieder heeft geopenbaard. J. H. VAN DALE.

Versierde kruik van 't jaar 1582. Eenigen tijd geleden, wanneer kan ik niet opgeven, is te Medemblik, bij het dempen eener kleine gracht of sloot, waaruit men eerst den bruikbaren grond spitte, 10 à 12 Rhijnl. voeten onder de bedding opgegraven eene oude van binnen en van buiten verglaasde kan of kruik, van bruine stof, hoog 57 Ned. duimen, de mond of hals breed 11 Ned. duimen, de buik wijd 29 Ned. duimen, de voet breed 19 Ned. duimen. Om den hals, een aangezigt met langen baard vertoonende, loopen zoo aan het begin als aan het einde van het oor eenige ringen. Aan drie zijden een rond of medaillon, waarin steeds dezelfde twee wapenschilden, versierd met helmen, vleugelen, lofwerk enz. en tusschen de twee wapens het jaartal 1582. Rondom het medaillon eenige letters of een randschrift, waaruit geen geheel te maken is, als op sommige plaatsen onleesbaar, zijnde voor het overige de kruik van het bovenste der medaillons af zacht geribt, en de voet eenigsints gekarteld, alles volgens hierbij gevoegde teekening. De kan mist een gedeelte van den bodem en is op enkele plaatsen, als aan het oor, ligt beschadigd.

Kan deze opgave van jaartal ook iets bijdragen om te beslissen of hetgeen ik beschreven heb eenige oudheidkundige waarde heeft, en weet iemand ook te zeggen aan wie de wapens, op de kruik voorkomende, toebehooren? Mr. L. G. VERNÉE.

Beeldspraak van 't oude Hollandsche regt. Toen de bedeeling van het regt nog aan geene vaste vormen gebonden was, gewoonte meestal voor wet gold, en registers, akten of dergelijke stukken, bij den verwilderden toestand der maatschappij, onbekende hulpmiddelen waren tot zekerheid en bewijs, werden van lieverlede plegtigheden ingevoerd, die, naar den aard der geregtelijke handeling verschillend van vorm, strekken moesten om het feit zelve aanschoulijk te maken, de herinnering levendig te houden, openbaarheid te bevorderen.

Hoe de weduwe afstand deed van de nalatenschap haars overleden mans, leert ons de geschiedenis door het voorbeeld van MARGRIET *van Cleef*, die in den jare 1404 den boedel van Hertog ALBRECHT *van Beijeren*, om het regte woord te gebruiken, *stootte met den voet.*

De gansche vernederende plegtigheid, in al hare bijzonderheden van diepen zin, wordt medegedeeld door VAN ALKEMADE, in zijne *Beschrijving van den Briel*, I, bl. 310, 311. Reeds in den jare 1345 was hetzelfde voorgevallen met de weduwe van Graaf WILLEM IV *van Henegouwen*. In Frankrijk hadden dezelfde formaliteiten, met eene geringe afwijking, plaats (Zie Dr. AREND'S *Geschiedenis*, D. II, 2de stuk, bl. 324 en 325.). Menigvuldig waren de symbolen bij de overdragt van onroerende goederen; zoo gold, onder anderen, bij den verkoop van landerijen het wegwerpen van eenen halm, als *traditio ficta*, voor wezenlijke overgifte; bij den verkoop van huizen had hetzelfde plaats met een stuk hout of splinter en nog tegenwoordig is een stukje hout of bosje stroo aan een uitgestald, roerend goed gehecht, het kenteeken, dat het ten verkoop wordt aangeboden. Om aan het gebrekkige van het bewijs te gemoet te komen, vond men het even gebrekkige *rec-ooren*, *aurium tractatio* uit; kleine kinderen, welke als getuigen bij den koop tegenwoordig waren, trok men hard aan de ooren, opdat zij zich langen tijd zouden herinneren, dat JAN aan PIET zijn goed verkocht en overgedragen had (zie *Regtsgeleerde Bijdragen*, VI, bl. 74. VII, bl. 233 en 234. IX, bl. 156—159 en 166.). Bij de openbare veiling der stede en heerlijkheid van oud en nieuw Vlissingen, den 18den October 1580, komt mede een vreemde bijzonderheid voor; men stelde namelijk als termijn voor de verhooging bij opbod den tijd, dien eene kaars zoude noodig hebben, om tot het einde toe op te branden.

REIGERSBERG, in zijne *Chronycke van Zeelandt*, (BOXHORN, I., 204.) deelt dit in dezer voege mede; de koopgragen door den gezworen exploiteur van den Hove provinciaal opgeroepen zijnde — „ende daer naer de wassen keersse ontsteecken zynde, naer instellinghe ende eenige verhooginge, is by deselve barnende wassen keersse, laetste verhooger ende kooper verbleven JACOB BOUWENSZ." Was deze wijze van verkoopen alleen eigen aan Zeeland, of was zij ook elders in zwang? Gaarne wenschte ik ook te weten, waar ik nadere bijzonderheden zoude kunnen vinden omtrent deze en de menigte andere symbolen en plegtigheden, bij het oude Hollandsche regt in gebruik. Zijn zij nog niet het onderwerp geweest van een academisch proefschrift? is er niet opzettelijk een boek over geschreven? komt er nog meer over voor in de regtsgeleerde of andere tijdschriften? Met één woord, wie weet mij de literatuur over dit onderwerp op te geven? J. H. DE ST.

Afbeeldsels onzer voormalige Graven. In de *Hist. en Letterk. Avondstonden* van H. VAN WYN, 2de boek, bl. 112, wordt over de afbeeldsels onzer voormalige Graven gehandeld, en aan de echtheid van sommige dier „konterfeitsels" getwijfeld.

Ik vraag dus, of latere geschiedkundige nasporingen meer licht over dat onderwerp hebben verspreid, en met zekerheid laten bepalen, welke naar het leven gemaakte afbeeldsels dier Graven bestaan hebben, en thans misschien voor altijd verloren zijn geraakt?

Ter opheldering dezer vraag deel ik hier eenige berigten mede, getrokken uit de *Thesauriers Rekeningen van Leyden.*

A°. 1461. MATHYS WILLEMSZ, gegeuen van dat nuwe tauereel daer die *eerste vier Grauen* van Hollant in staen, van hout en van loen, vyftig placken.

A°. 1461. Betaelt JACOB CLEMENTSZ, die schilder, by beveel van den burgermeestren vandat hy dat tauereel mit den *eersten iiij* Grauen van Hollant van schilderie gewrocht heeft, ende mede van die lysten eñ die stantvinck (!) van der balc eñ dat dairan dient puntelicken te stofferen mit schilderie, te samen vier pont ğt. vlaems.

A°. 1462. WILLEM ENGEL, die scrynmaker voir zyn loen betaelt van ij grote tauerelen te maken, om in elck *iiij Grauen van Hollant* te maken, ende te setten op die groene camer ouer die nye halle, van elc stuc ij Ryns. gl. fac. 5 ℔. 6 s. 8 d. (Zij worden door JACOB CLEMENTSZ gestoffeerd.)

A°. 1464. SYMON JANSZ, die scilder, gegeuen van een tauereel te stofferen mit myn Genad. Heer den Hertoge van *Bourgondie* ende mit myn Genad. Heer van *Charlois*, elck mit horen wapens, 16 Ryns. gl.

A°. 1464. WILLEM ENGEL, gegeuen van de tauerelen te maken op die voirs. Camer, also één dair myn Genad. Heer den *Hertoge* ende myn Genad. Heer van *Charlois* elcx in gefigureert zyn etc. 5 Ryns. gl.

Het laat zich dus aanzien, dat er meer berigten van vroegeren tijd over dit onderwerp, hetzij hier of elders, te vinden zullen zijn. ..R. E.

Evangelische Gezangen naar Hoogduitsche Kerkliederen. Op gelijke wijze als de Heer G. P. ROOS (II.; bl. 70) heeft aangewezen, waar eenige onzer *Evang. Gezangen* bij GELLERT'S *Geestelijke Gezangen* in het oorspronkelijke te vinden zijn, zoo verlangt men mede van de onderstaande *Evang. Gezangen* bepaalde aanwijzing in de *Hoogduitsche Kerkliederen* van:

JOHANN ANDREAS CRAMER: *Ev. Gez.* 4, 13, 29, 32, 33, 74 en 176.

FRIEDRICH GOTTLIEB KLOPSTOCK: *Ev. Gez.* 41, 101, 106, 140 en 181.

JOHANN CASPAR LAVATER: *Ev. Gez.* 67, 90, 136 en 145.

BALTHASAR MÜNTER: *Ev. Gez.* 6, 8, 9, 165 en 166.

CHRISTIAN FRIEDRICH NEANDER: *Ev. Gez.* 57.

HEINRICH CONRAD HECKER: *Ev. Gez.* 36.

NICOLAUS HERMANN: *Ev. Gez.* 55, 184.

JOHANN ADOLPH SCHLEGEL: *Ev. Gez.* 58, 75 en 124.

PAUL SPERATUS: *Ev. Gez.* 34.

CRIST. CHRISTIAN STURM: *Ev. Gez.* 7, 164, 167 en 188.

TOBIAS CLAUSNITZER: *Ev. Gez.* 93.

J.... CHR.... ZIMMERMANN: *Ev. Gez.* 11 en 39.

AUGUST HERMANN NIEMEYER: *Ev. Gez.* 161.

GOTTFRIED ARNOLD: *Ev. Gez.* 62.

GEORG NEUMARCK: *Ev. Gez.* 17.

CHRISTIAN FELIX WEISSE: *Ev. Gez.* 187.

ULYSSES VON SALIS: *Ev. Gez.* 17.

C.... D ... F.... SCHUBART: *Ev. Gez.* 83.

J.... A.... HERMES. *Ev. Gez.* 104 en 105.

M.... J.... G... . KRAFFT: *Ev. Gez.* 186. B.

Ignatius Loyola in het Amsterdamsche paleis. Voor eenige dagen het koninklijk paleis te Amsterdam bezoekende, ontwaarde ik aan het einde van de vestibule tegen over den ingang, als men van den Voorburgwal afkomt, een standbeeld, volgens mijn' geleider, IGNATIUS LOYOLA moetende voorstellen, en zich reeds ten tijde van Koning LODEWIJK BONAPARTE aldaar bevonden hebbende, wat mij ook nader bevestigd is geworden.

Hoogst aangenaam zoude het mij ondertusschen zijn omtrent de geschiedenis van dit standbeeld iets breedvoerigers te vernemen, en ik ben daarom zoo vrij mij met de navolgende vragen tot u te wenden:

Bij welke gelegenheid en waarom is er een standbeeld voor IGNATIUS LOYOLA in de vestibule van het koninklijk paleis alhier geplaatst? Is het daarvoor opzettelijk vervaardigd geworden, en door wien?

B. V. U.

Handschriften en berigten omtrent het geslacht Baeck of Bake. Wijlen Mr. JACOBUS SCHELTEMA, in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, bl. 236 en volgg. over de hofstede *Scheybeek* by de Beverwijk en over haren voormaligen bezitter LAURENS BAECK

(of BAKE) handelende, drukt zich in dezer voege uit:

„Wenschelijk zoude het zijn, dat men alles bijeen bragt, hetwelk tot de geschiedenis en de verrigtingen van dit beminnelijk huisgezin betrekkelijk is; misschien wordt dit nog wel eens in het vervolg door mij ondernomen, vooral wanneer ik in mijne wenschen mogte slagen, om de handschriften en familieberigten, waartoe ik meen op het spoor te zijn, op te loopen."

Ik moet uit deze woorden de gevolgtrekking opmaken, dat er zoodanige handschriften en berichten bestaan. Het tijdelijk gebruik daarvan zoude my by de bewerking van VONDELS leven zeer te stade komen: en ik neem diens volgends de vrijheid, al wie in staat is tot de mededeeling daarvan beleefdelijk uit te noodigen, my die niet te onthouden.

J. VAN LENNEP.

Zilveren schaal voor de weduwe van Reyer Pietersen Crimpen. Een mijner bekenden te R. is in het bezit van een zilveren schaaltje, even als een gewone collecteerschaal in 't klein, waarin, boven in de holte, in het midden, een figuurtje staat met opgeheven hand; binnen in de holte der schaal is een scheepje gegraveerd; en binnen *in den rand* der schaal leest men:

„Anno 1654. vereert aan de weduwe van REYER PIETERSEN CRIMPEN voor zyne getrouwe diensten, anno 1654."

Buiten om den rand staan de volgende namen: J. V. VREDENBURCH, A. V. GRAEF. J. V. KOUWENHOVEN. E. PRINS. .... VERDONK. A. V. BERENSTEIN. J. C. KIVIT. Jr. M. V. ADRECHEM. Jr. A. BONTIUS. W. VISCH. H. BICK. G. VISCH. I. TROMP.

Waarschijnlijk is dit de commissie, die dit schaaltje aan bovengenoemde weduwe heeft ten geschenke gegeven.

De vraag is nu wie REYER PIETERSEN CRIMPEN was; waar dit zilver is uitgereikt; welke diensten die belooning vooorafgingen; wie, voor zoo veel dit is na te gaan, de genoemde personen zijn en tot welke betrekking zij in de maatschappij hebben gestaan of welligt tot het zeewezen en eindelijk *vooral* wie in 1654 die I. TROMP geweest is?

Mogt iemand mijner mede-navorschers omtrent bovenstaande vragen eenige inlichting geven, dit zal mij hoogst aangenaam zijn.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Mercurius Amstelaedams. In mijn bezit zijn de vier eerste nummers van een latijnsch weekblaadje, ten jare 1699 te Amsterdam uitgegeven, getiteld: *Mercurius Amstelaedams* (sic). Elk nummer beslaat 4 pagina's in 4°.

Onder de 4de pagina staat: *Singulis Jovis diebus hi Mercurii hebdomadatim eduntur*, en op de drie eerste nummers: *Amstelaedami.* Apud JOANNEM LUDOVICUM DE LORME, *Typographum in fossa vulgo dicta het Rockin, juxta portam quae* PETRO *sacra est. Extant quoque venales in praecipuis Hollandiae urbibus.* Het vierde nummer kwam uit *apud* NICOLAUM TEN HOORN, *Typographum in fossa ex transverso 't Heere-Logement* (Grimburgwal?). Het was een soort van literarisch-spectatoriaal tijdschrift. Wie was er de schrijver van? En is het nog verder uitgekomen?

C. & A.

Penning te 's Hertogenbosch opgegraven. Kan iemand der Navorschers mij ook zeggen, ter welker gelegenheid een koperen penning, bij eene ontgraving te 's Hertogenbosch gevonden, kan geslagen zijn geworden, en of het onder de Israëliten, bij het vieren van het Hamansfeest gebruikelijk kan geweest zijn, tot herinnering een gedenkpenning te slaan en uit te geven; of is hij misschien zeer algemeen?

Op de eene zijde ziet men eene lange straat, aan welker einde eene poort. Vooraan en midden op de straat is een hooge galg opgerigt, waaraan een mannetje hangt. Onder staat geschreven: DAS HAUS HAMAN.

Op de keerzijde ziet men HAMAN, den te paard gezeten MORDECHAI geleidende, welke de koninklijke kroon, scepter en mantel draagt; daarboven: HAMAN-MARDOCHE en onder: ESTHER VI. De teekening, waarschijnlijk des stempelsnijders, is H. K.

K. V. D. B.

Berijmd verhaal van 't beleg van Neuss in 1474. Ik ben in het bezit van een afschrift van een berijmd verhaal der belegering van *Nuysz* in 1474, beginnende met de woorden:

Dyt ys In ihesus inde marien namen
Dye hystorij des beleegs vā Nuys zo samē
Rifte du hoeghſte Keyser vrij
Verleen dye ſynn mym dychtē by
Dat dyr zo hoegher eren ſij.

Ind marien der keyſerynnen
Dem hoeghen marſchalck ſent quirijn
Moes ouch zo loeff myn rede syn
Gyff heer verſtant eyn claeren ſchyn
Dat ych dyt wayl besynnen.
echt vyndt man inder alder ee
Ind anders der gelychen mee
In scrifften manch hystorie
Van groyſſer furſten handel
Ouch van beleegh der ſtede groyt
Wye dye synt komen zo der noyt
Ind mancher in sym bloede wyt
Iſt bracht zo dodes wandel enz.

Het gedrukte boekdeel in 4°., waarop het handschrift is vervaardigd, houdt tusschen de 140 en 150 bladzijden. In letter en in druk komt het overeen met die van den *Teuthonista* of *Duytschlender*, welke in 1477 te *Keulen by* ARNOLDUS THER HOERNE, in fol., het licht zag. Het boek is ongetiteld, zonder nummering der bladzijden, zonder leesteekens en om de 7 of 8 regels ontbreekt de kapitale letter aan den versregel.

Navorschingen hebben doen ontdekken dat het gedicht is gemaakt door CHRISTIANUS WEYERSTRASS, secretaris van *Nuys.* Het handschrift bevond zich weleer op het raadhuis dier stad, maar is niet meer te vinden, en men beweerde ook dat het nimmer gedrukt was, hetwelk echter blijkt eene dwaling te zijn.

Later is van dit gedicht eene vertaling gegeven in Hoogduitsche verzen, onder den titel: „*Warhaftige* „*historia und beschreibung der harten strenglichen und* „*langwirigen belegerung der löblicher Stadtt Neuss*, „*geschehen durch Hertzog* KAROLEN *van Burgundien* „*und Brabant im Jar* MCCCCLXXIIII *jetz auf new* „*fleissich in rein Teutzch gebracht und getruct zu* „*Colln* 1564."

Deze editie van 1564 is eigenlijk eene vertaling in Hoogduitsche vaarzen. „Hic multa catholica omissa quae in originali continentur scripto. Editor GODFRIED HISHORN, Typographus coloniensis reformatae religionis, fuit falsificator sensus hujus editionis."

Velerlei pogingen om een tweede exemplaar van de *eerste* editie te ontdekken bleven vruchteloos, en daarom wordt gevraagd 1°. of iemand ook zoodanig exemplaar bezit of in eene boekerij kan aanwijzen;

2°. of er ook eenig berigt omtrent het oorspronkelijke handschrift kan gegeven worden? A. A. A.

Een blind horlogiemaker te Warmond. In het jaar 1700 leefde te Warmond nabij Leyden een man, die blind geboren was en houten horlogiën maakte, welke zoo net en wiskunstig volgens de regelen der evenredigheid vervaardigd waren, dat men, naar de getuigenis van tijdgenooten, het moest zien om het te gelooven. Er was geen koper of staal in die uurwerken: de raderen waren allen zeer naauwkeurig ingerigt en liepen zeer goed.

Dit is het eenige dat wij van dezen blinden kunstenaar vonden, in het stuk: *De vermaaklyke Leydsche buitencingels*, bl. 259. Wij vragen DE NAVORSCHER: bestaat er eene meer uitvoerige melding van dien kunstenaar en zijn werken? J. S.

Munten van het Fransche Keizerrijk met „République Française". Onlangs kwam mij eenig Fransch geld in handen en, dit toevallig eenigzins oplettend beschouwende, trof het mijne aandacht, dat daaronder voorkwamen:

Twee *vijf-francs*, aan de eene zijde van NAPOLEON'S beeldtenis en het omschrift NAPOLÉON EMPEREUR voorzien, en aan de andere zijde het jaartal 1813, benevens het omschrift RÉPUBLIQUE FRANÇAISE vertoonende;

Drie stukken van eenen en een van een halven *franc*, met dezelfde omschriften en het jaartal 1808.

Ik herinnerde mij, dat NAPOLEON reeds op den 2den December 1804 tot Keizer was verheven, en het wekte daarom mijne bevreemding hoe men op muntstukken, in de jaren 1808 en 1813 geslagen, de beeldtenis des Keizers en het omschrift RÉPUBLIQUE FRANÇAISE had kunnen bijeenvoegen; ik had toch hier het omschrift EMPIRE FRANÇAIS verwacht, dat ook op de andere stukken, waaronder drie *vijf-francs* van 1810, 1811 en 1812, een *twee-francs* van 1811 en een *franc* van 1813 te vinden was.

Tot nog toe heeft niemand mij kunnen zeggen, of deze zonderlinge zamenvoeging aan eene vergissing te wijten, dan wel opzettelijk geschied zij. Is het ook aan DE NAVORSCHER bekend? FREDRIK.

De Smeth's verzameling van gesnedene steenen. Weet iemand ook eenige bijzonderheden omtrent de geschiedenis van de verzameling gegraveerde steenen van den Heer DE SMETH, aan wien FRANS HEMSTERHUIS zijne bekende *Lettre sur une pierre antique* geschreven heeft? Die collectie is in 1821 door aankoop ingelijfd in de Koninklijke Verzameling van gegraveerde steenen te 's Gravenhage; maar men wenschte te weten: waar DE SMETH haar heeft opgedaan? Bijzonder aangenaam zou het ook zijn te kunnen vernemen, wie de vroegere bezitter of bezitters geweest waren van den beroemden steen, waarover F. HEMSTERHUIS zijne voornoemde *Lettre* geschreven heeft?

L. J. F. J.

Kloosters en Abdijen van Holland en Zeeland. De Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te *Leyden* heeft in hare Vergadering van den 17den Junij ll. eene door mij ingezonden Verhandeling over de Kloosters en Abdijen in *Holland* en *Zeeland* der bekrooning niet onwaardig gekeurd. Ten gevolge van een voorstel, hieromtrent door mij gedaan, is mij bereidvaardig de tijd toegestaan, die er noodig mag wezen tot aanvulling van het geschrevene door het raadplegen van meerdere oorspronkelijke bescheiden dan ik geraadpleegd heb. Dien ten gevolge noodig ik, in het belang der wetenschap, allen, die zulke bescheiden kennen, uit, mij daarvan, zoo mogelijk inzage en, kan dit niet geschieden, zulk een berigt te willen geven, dat daardoor voor het bewuste onderwerp gewonnen worde. Vreemdelingen vragen door tusschenkomst van DE NAVORSCHER niet vruchteloos van onze vaderlandsche Oudheidkundigen de inlichtingen, welke zij begeeren — de landgenoot zal buiten twijfel niet minder gehoor vinden.

Deil. Dr. R. C. H. RÖMER.

Reershemius, Ost-friesische Prediger Denkmäler. Heeft iemand gelegenheid mij, door tusschenkomst van het Bestuur des NAVORSCHER'S, voor eenigen tijd ter leen af te staan dat deel van gevraagd hoogst zeldzaam werk (ik meen dat het het tweede is), waarin voornamelijk de Luthersche predikanten behandeld worden? J. W. WEIJERMAN.

Antwoorden.

Gebed van Prins Eugenius van Savooien (I.; bl. 6, 16).

Eindloos God, die aan Uw vingren
'T raderwerk der schepping draagt!
Hoor genadig wat een sterv'ling,
in het stof gebogen, vraagt:
Wone in mij een vast geloove,
van de smet der dwaling vrij!
Dat des Christens heilge roeping
mij gestaag voor oogen zij!
Maak mij nedrig, waarheid-lievend;
zet een' wachter voor mijn mond,
Dat ik, tijdig en bedachtzaam,
zwijge of spreke op elken stond!
Laat geen armoe mij doen kwijnen,
niet te weinig, niet te veel;
Maar gezondheids kostbre gave
zij, bij 't daaglijks brood, mijn deel!
Weg met schatten, wier bekoring
ijdle wereld-liefde voedt,
Lage drift en hebzucht prikkelt,
of ons 't hoofd ligt duizlen doet!
Dat ik niemand willens grieve —
niemand krenke of grieve ook mij!
Leer mij zóó het goede *willen*,
dat mij 't kwaad niet *doenlijk* zij!
Rein zij in Uw heilige oogen
wat ik in mijn hart begeer!
Wat ik denke, spreke of handle —
't zij een lofzang tot Uw eer!
Vader! leer me als zondaar treuren!
ween' mijn oog een tranenvloed,
Die verlichting schenk' van kommer
aan 't met schuld bezwaard gemoed!
Help de wereld mij bestrijden! —
overwinne ik door Uw kracht!
Doe mij blij mijn loopbaan loopen,
tot een vreedzaam eind mij wacht! —
Sluit zich eens de rei der dagen —
gaapt de grafkuil aan mijn voet:
Schenk dan me uit genâ de kroone,
die genade ons schenken moet!

Wie was EUGENIUS en wie heeft het gebed, als het van hem afkomstig is, in versmaat gebragt? Ik vond het op een zakje waarin sigaren waren gehaald.

LUDOLPH *te V.........*

[Wie de godvruchtige FRANS EUGENIUS van *Savooien* geweest zij, die geboren te Parijs 18 October 1663, gestorven is te Weenen op den 21sten April 1736, kan LUDOLPH behalve door 's Prinsen eigene schriften, uitgegeven door SARTORI (in zeven Afl: Tubingen, 1812) leeren uit Mr. DE MAUBILLON'S *Histoire*

du Prince Eugène; DUMONT en ROUSSET, *Histoire militaire du Prince Eugène* (II Dln. 's Hage 1723—1729); FERRARI, *de rebus gestis Eugenii* (Rome, 1747); KAUSLER, *Leben des Prinzen Eugen von Savoyen* (II Dln. Freiburg 1838, 1839); HELLER, *Militärische Correspondenz des Prinzen Eugen* (Bd. 1, Weenen, 1848).]

Cornelis Vermuyden (I.; bl. 17, 35, 163; II.; bl. 126). Indien men in aanmerking neemt dat JAN VERMUYDEN (zie SMALLEGANGE, *Chron. van Zeeland*, I.; bl. 545 en P. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 282 en 384) van 1648—1651 Burgemeester der stad Tholen is geweest, en uit het Engelsch van WILLEM COUPER, Predikant te *Perth* en naderhand Bisschop van *Galloway*, vertaald heeft:

Spiegel van Godes Barmhertigheyt, A°. 1658; *Den Strydt Christi tegen den Duyvel*, A°. 1659, en uit het fransch van P. TOUSSAIN, *Ledigh-tyt-bestedingh* enz., A°. 1657 in-8°., dan komt het mij voor, dat CORNELIS VERMUYDEN wel een *Zeeuw* uit Tholen kan geweest zijn.

Ik word in dit vermoeden gesterkt door JOHN SOUTHERDEN BURN, in zijne *History of the foreign Refugees, settled in England*, Lond. 1846; alwaar op bl. 101 een hoofdstuk voorkomt onder den titel van: *Sandtoft Chapel, Lincolnshire*, en gezegd wordt:

» King JAMES took a personal interest in the subject (namelijk de bedoelde droogmakerijen bij Doncaster) and a commission was issued for the purpose of inquiring into the possibility of draining it; and in the reign of CHARLES I., CORNELIUS VERMUYDEN, a *Zealander* (*) took upon himself to accomplish it, and articles were signed in 1626, between the *Crown* and VERMUYDEN, by which VERMUYDEN was to be rewarded with one third of the recovered lands. His own command of capital was perhaps not equal to the design, but he was supported by many of his countrymen, especially by the VALKENBURGH family, the VAN PEENENS, Sir PHILIBERT and ABRAHAM VERNATTI, ANDW. BOCCARD and JOHN CORSELLIS, and great numbers of flemish workmen were brought over.

In 1629 VERMUYDEN received the honour of *Knighthood*, and took a grant from the *Crown* of the whole *Chase*, which contained a power to Sir CORNELIUS to fulfil his pious intention of erecting one or more chapels in the lands granted to him, where service according to the form of the established religion of England might be performed in the English or Dutch language."

In eene noot op bl. 102, betrekkelijk deze droogmakerijen, verwijst SOUTHERDEN BURN voorts naar de *History of the Isle of Axholme, by the Rev.* W. B. STONEHOUSE, in 4°., A°. 1839, en *the History of the Deanery of Doncaster by the Rev.* JOSEPH HUNTER, fol., 1828.

(*) Hoe komt hij er aan ?

Hij zegt verder: » VERMUYDEN bragt uit Nederland een groote menigte van werklieden en van gereedschappen ter droogmakerij over, in schepen de *Trent* opgezeild en niet onaardig als *de vloot van Tarsis* bestempeld."

.. ELSEVIER.

Het nieuw vermakelijk Ganzespel (I.; bl. 23, 102, 138, 324, 325). Bij al het ingezondene hieromtrent, is, naar mijn inzien, alles nog niet volkomen opgelost en ik zou het belangrijk vinden als DE NAVORSCHER het nog doen konde.

Ik heb zelf aanteekeningen desaangaande gemaakt en eenige gegronde aanduidingen bij het spelen op het zoogenaamde ganzenbord, toegepast op 's menschen levensbedrijf, uitgetrokken uit: *Het menschelijk leven een Ganzenspel. Een fragment uit eene voorlezing, gehouden te* R., opgenomen in het *Letterkundig Magazijn van Wetenschap, Kunst en Smaak, voor het jaar* 1822. Tweede Stuk, enz. *Mengelwerk*, bl. 1.

Thans ben ik verpligt aan den steller van het antwoord geteekend Br. (NAVORSCHER I.; bl. 325, 326) deze vraag voor te leggen: of die voorlezing te R. door hem zelven is gedaan? in dat geval is het voor mij hetzelfde of ik in mijne excerpten verwijs naar het genoemd *Letterkundig Magazijn*, of naar de boven aangeduide bl. in DE NAVORSCHER; zoo niet, dan heeft Br. vergeten bij zijn ingezonden stuk te voegen: *Afgeschreven*, uit het *Letterkundig Magazijn*, enz.

C. KRAMM.

Vertalingen der Legenda Aurea (I.; bl. 90; II.; bl. 63). Hier vindt gij er eenige: *Het passionael dat in latijn gheheten is aurea legenda.* Antw. HENDRICK ECKERT VAN HOMBERCH, 1502. (II Dln., gr. 4°. met fig.), N°. 1626 der *Bibliotheek van* C. VAN HULTHEM, thans in de Koninklijke te Brussel — en in de Academische boekerij te *Utrecht* — *Dat passionael met dat Martirologium*, JAN VELDENAER, 1480. in-4., zonder houtsneden, en *Dat passionael metten martirologio.* Zwoll, PIETER VAN OS, 1490. in-fol. met eenige houtsneden.

Ik bezit eene vroege uitgave van 1489 te Delft, in-4°. met Houtsneden, onder den titel van: *Passionael VVinter stuck*, achter den Calender aldus aanvangende: *Hier begint dat prologˢ vā dat passionael. eñ is gehieten in latijn aurea legēda dat beduut in duytsche die gulden legende;* tot besluit: *Voleyndt te delf in hollant. Int iaer ōs heerē: M.CCCC. eñ lxxxix op sinte symon eñ iudas auont.* — Dit is het eerste deel, loopende met den Calender der feestdagen van Allerheiligen tot Paaschdag: — het tweede deel voert den titel van *Passionael Somerstuck*, en vult de daarop volgende feesten aan voor den geheelen jaargang. C. KRAMM.

Kenmerk en wapenspreuken van den Prins van Wallis (I.; bl. 91, 155, 213; II.; bl. 64). Eene vorstelijke geschiedkundige vraag, waarop ik eigenaardiglijk bescheid wil geven met de woorden van eenen vorst, zeer bedreven in de geschiedenis en met een scherpzinnig oordeel begaafd, met name van *Prins* PÜCKLER MUSKAU, die in zijne reizen door *Wallis* het volgende meldt. Sprekende van de bouwvallen des kasteels, door EDUARD I. gesticht en door CROMWELL verwoest, zegt hij dat er nog een toren aanwezig is, dien hij beklom en vervolgt: »Bij het afklimmen toonde men mij de overblijfselen van een verwelfd vertrek, in hetwelk, volgens de overlevering, EDUARD II, de eerste Prins van *Wallis*, zoude geboren zijn. De bewoners van *Wallis* hadden namelijk, gedachtig aan de verdrukking, die zij in vroegere dagen, bij de gedeeltelijke en tijdelijke verovering huns lands, van de Engelsche gezagvoerders hadden moeten verduren, aan den Koning op de stelligste wijze verklaard, dat zij alleen eenen Stedehouder, die tevens een Vorst uit hunne eigene natie was, huldigen zouden. EDUARD liet daarop, midden in den winter, zijne gemalin ELEONORE derwaarts komen en heimelijk hare bevalling op het kasteel van *Caernarvon* afwachten. Zij baarde eenen zoon, en nu liet de Koning de edelen en aanzienlijken des lands bijeen roepen, hen plegtig afvragende: »Of zij zich aan het bewind van »eenen jongen Vorst onderwerpen zouden, »die in *Wallis* geboren was, en geen woord »Engelsch konde spreken?" Toen zij dit vrolijk, doch verbaasd, met ja beantwoordden, bood EDUARD hun zijn eigen' pas geboren' zoon aan, terwijl hij in gebroken Gaalsch uitriep: »*Eich dyn!*" dat is: »Zie daar uwen man!" welke woorden naderhand in: »*Ich dien*," het *motto* van het Engelsche wapen, verbasterd zijn geworden." — Zie PÜCKLER MUSKAU'S *Brieven van eenen Afgestorvenen. Tafereelen uit Engeland, Wales, enz. Naar het Hoogduitsch. Haarlem* 1823, in 8°. IIIde Deel, bl. 59—60. Dit alles komt overeen met de bronnen die MORÉRI in zijn *Dictionnaire Historique*, enz. voor het artikel *Galles* heeft gebruikt.
C. KRAMM.

»*Heer Pastor*" (I.; bl. 122, 175). Omtrent dit vers van H. VAN TANGE *den Jonge*, is verslag geleverd in de *Vaderlandsche Letteroefeningen van* 1789, 1ste stuk: bl. 252, en gezegd dat dit stukje veel aardigs, doch weinig nieuws bevat, hebbende POPE reeds dezelfde denkbeelden naar SWIFT gevolgd, zoodat het ons verwondert, dat de dichter geen van beiden genoemd heeft; ten *ware de verklaring van den Text en de scheldnamen op* SOCINUS, *dat juist alleen zijn eigendom is*, (behalve eenige hervormingen die noodig waren, om de Engelsche zeden voor Hollandsche te verwisselen) hem aanmerkelijk genoeg toeschenen, om de bron, uit welke hij putte, te verzwijgen.

Men leze *the Happy Life of a Country Parson* (zie POPE'S *Works*, Vol. II. *Imitations of English Poets*, VII) en straks zal de *Vrouw die Conserf maakt*, het *Paard*, het *Bier*, de *Virginische Tabak*, de *franco* toegezonden *Nieuwspapieren*, een dikke *Concordantie* in een versleten band, een oud *Kronijkje*, een CHRYSOSTOMUS om de bef glad te houden, ja zelfs het *drinken met den Dorpheer*, het *Kussen der Vrouw*, het *preêken des Zondags*, enz. weder op dezelfde wijze ons voorkomen; alleen zal men voor het *maken van den Kapstok*, en het *waken voor Regtzinnigheid*, bij POPE eenen leeraar ontmoeten die *hartelijk dank zegt voor elke nieuwe gift; maar op het noemen van Dr.* SWIFT *het hoofd schudt;* kenmerken genoeg, dat het eene navolging, zoo als de titel eene woordelijke vertaling, naar het Engelsch is.
.. ELSEVIER.

Eva Vlieghen of Bestje van Meurs (I.; bl. 158). W. BAUDART geeft in zijne *Memoryen ofte Cort Verhael*, Ann. 1624. Boek XV, bl. 179, 180, het volgende met betrekking op EVA VLIEGHEN of, gelijk men haar gewoonlijk heet, *Bestje van Meurs:*

»EVA VLIEGEN is in het jaar 1575 geboren, omtrent een half uur gaans van *Meurs*, op eene plaets genaamd *Vlieghen-Hof*, waarvan zij is genoemd geworden EEFKEN VLIEGEN.

Zy is van slechte afkomste en van heel geringe middelen, zoodat zy in hare jeugd by de huislieden de varkens heeft gehoed, lydende dagelyks grooten honger gelyk zy zelfs bekent. In deze ellende en hongersnood levende, heeft zy God den Heere zeer ernstelyk meermalen gebeden, dat zy van den grooten hongersnoot mogt ontledigd worden. Haar hartelyk en gedurig bidden is verhoord; want anno 1594 is haar appetyt en lust tot eten zoo klein geworden, dat zy maar ten twee, drie of vier dagen een weinig gegeten heeft, daarna heeft zy alleen ten acht, tien, twaalf, of veertien dagen een weinig gegeten, en allenskens is haar lust tot eten en drinken geheel vergaen; zoo dat zy sedert den jare 1597 tot dezen tyt toe, geheel niet gegeten noch gedronken heeft.

Anno 1599 heeft die welgeboren Gravinne van *Meurs*, EEFKEN voorzeid, by haar in den Lusthof genomen, en aldaar met hulpe harer Staat-Jofferen haar zoo lang en zoo veel genoodigd en gebeden, dat zy eene kers gegeten heeft, waarvan zy straks zoo krank geworden is, dat hare Genade en Jofferen vreesden, dat EEFKEN haar onder de hand zoude gestorven hebben. Men heeft haar naar huis moeten dragen, alwaar zy van langer hand wederom gezond is geworden. Doch omtrent een jaar hierna is EEFKEN in eene groote krank-

heid gevallen. De Medici hebben goed gevonden en haar geraden dat zy eenen lepel vol wey of huy van kernemelk of scherpbier drinken zoude, dewelke zy wel te doen verzocht heeft, maar zy konde het niet inhouden. Eenen tyt lanck hierna is zy wederom ziek geworden, het scheen of zy wel wat hoendernat soude geslurpt hebben, maar als men haar een weinig in eenen lepel gaf, zoo is zy kranker geworden dan te voren, zoodat zy in den tyd van 26 jaren geen uiterlyk voedsel van eten ofte drinken genomen heeft, ja dat meer is, zy heeft in alle deze jaren nooit honger noch dorst gekregen: daar zy doch tot hare 21 of 22 jaren gegeten en gedronken heeft gelyk andere menschen.

Zy is heel bleek van coleur en teeder van ligchaam, middelbaar van lengte. Zy zegt dat haar om den anderen of derden dag een heel klaar licht omschynt, dat geene gelykheid heeft met het licht des dags. Als dit heldere licht haar beschynt zoo gevoelt zy op hare tong eene zeer groote en byzondere zoetigheid, die haar sterkte geeft.

De predikant binnen Meurs, genaamd CONRADUS VELDTHUYSEN, heeft langen tyd niet kunnen geloven, dat dit aldus in der daad geschiedde gelyk men hem verhaalde, maar heeft gemeend datter eenig bedrog onder schuilde. Om hem zelven en anderen hiervan te verzekeren, heeft hy EEFKEN voornoemd, a°. 1607 als zy in den avondpredikatie gekomen was, met hem aan zyn huis geleid, en daar gehouden; hy en andere personen hebben haar in eene kamer met brandende kaarsen nacht en dag, *dertien* dagen lang vlytig bewaakt en bewaard, goede acht op haar gevende, zoo dat zy gedurende die *dertien* dagen en nachten nooit een oogenblik alleen is geweest. Gevraagd zynde, na verloop der dertien dagen of zy honger of dorst hadde, zoo antwoordde zy Neen: zoo dat de predikant, nu hy het zelfs zoo oogen-schynlyk gezien en bevonden hadde, met verwonderinge heeft moeten bekennen waarachtig te zyn hetgeen hy te voren niet had kunnen geloven. Dat EVA VLIEGHEN, als voorzeid is, ongeveer 26 jaren lang zonder eten of drinken geleefd heeft en noch is levende binnen Meurs, kunnen getuigen meer dan duizend Menschen, Edel en Onedel, oud en jong, die haar hebben gesien en gesproken, en welker eenige met groote vlyt en naarstigheid daarop zeer naauw gelet hebben, waarvan eenen Eersamen Magistraat dier stad ook genoegzame certificatie verscheidene steden en personen met hares Stads-Zegel bekrachtigd, gegeven heeft".

Ik doe hier volgen het *Epigramma, gemaakt a°. 1614, in het welk* EVA VLIEGHEN *haerselven met verwonderinghe aldus aenspreekt.*

Illa ego bis quinos septemque impasta per annos
Fabula sum vulgo, prodigiumque mihi.
Vix credo: Vivoque tamen, seu vescimur auris,
Seu nos aethereo nectare Numen alit.
Deficit ipsa fides, neque vivere credimur ulli,
Et pudor est de me jam prope vera loqui.

W. BAUDART heeft dit vers aldus overgebragt:

'k Ben een wonder in myn ooghen, als oock by veel vremde lien,
Die wt verre landen comen, om my t'hooren en te sien.
't Syn nu ses en twintich jaren, dat ick sonder eten leef,
Niemand spyst oft laeft m' uyt-wendich, 't is God die my 't leven geeft.
Men spreeckt van m' als van een wonder. En ick selfs verwondere my,
Dat ick niet *behoef* te doene, als andre, en oock als ghy.

Hierachter volge nog eene *Resolutie van de Staten-Generaal*, 24 December, 1614:

„Is Mr. BALTHAZAR FLESSIER, schilder alhier in den Hage, geaccordeert octroy, omme voor den tyt van vyer jaeren, naestcommende alleene in de vereenichde provincien te mogen vuytgeven ende vercoopen het *gecontrefeytsel*, by hem naer het *leven affgebeelt*, van seecker dochter, woonachtich tot *Moers*, met name EVA FLIEGER, die in den tyt van *seventhyen jaeren* geenerley natuyrlycke spyse noch dranck haeres levens onderhouden noodich en heeft genooten."

.. ELSEVIER.

Wapens door onadellijke personen gevoerd (I.; bl. 161; II.; bl. 36, 37, 100, 129, 191). Alhoewel ik over dit onderwerp met den Heer J. B. RIETSTAP niet in een twistgeschrijf wensch te treden, waartoe trouwens DE NAVORSCHER ook niet bestemd is, zoo verzoek ik echter HH. Bestuurderen, mij te vergunnen om genoemden Heer, doch voor het laatst, te beantwoorden.

Hetgeen te dezer zaak op bl. 36 is vermeld bewijst genoegzaam dat het aan een iegelijk vrijstaat om een schild aan te nemen, veelhoekig, rond of ovaal, onverschillig van welken vorm, en dit, beladen met eene zinnebeeldige figuur als een wettig eigen persoonlijk kenmerk te vertoonen.

Ofschoon niet met hetzelfde doel ingesteld, bestonden er reeds in de hooge oudheid dergelijke kenmerken. Men herinnere zich slechts de zinnebeeldige voorstellingen op Grieksche en Romeinsche munten (NAVORSCHER I.; bl. 206) de wapenborden van de gilden der ambachten, ten deele, voor zoo verre *Gend* betreft, vermeld bij FÉLIX DE VIGNE (NAVORSCHER, II.; bl. 37) — de wapens van steden en heerlijkheden — de zinnebeelden en kleuren van vlaggen en standaarden (*), welke men alle kan beschouwen, indien het mij veroorloofd is die zoo te noemen, als: merken of kenteekenen, onder anderen met het doel ingesteld en gebruikt, om personen en zaken door zinnebeeldige voorstellingen van elkander te on-

(*) Opzettelijk verzwijg ik *hier* de uithangborden.

derscheiden, en dit voorzeker is *geene wederregtelijke daad.*

Verschillend is het echter wanneer men aan die zinnebeeldige merken toevoegt: teekenen die bij uitsluiting van anderen en door de bevoegde magt worden verleend aan personen, geslachten, corporatiën, geestelijke of wereldlijke ligchamen, standen, enz. Al wie zich buiten die magt zoodanige kenmerken toeëigent, is een onregtmatige bezitter. En zoo is het ook met de *adellijke teekenen*, die in de middeleeuwen alleen door adellijke personen in den krijg, bij de ridderspelen of bij plegtigheden mogten gedragen worden, en waarmede zij hunne geslachtwapens regtens versierden, als een bewijs, dat zij behoorden tot eenen bevoorregten stand, waarin zij eenen bepaalden rang bekleedden.

Dat regt moge nu door den tijd — die alle menschelijke instellingen wijzigt of hervormt, om ze eindelijk onder zijnen alles te niet doende sikkel te doen vallen — ook hier en elders, door gemis aan toezigt of belangstelling, schromelijk misbruikt zijn, het is ook thans in de heraldische wetenschap de eenige maatstaf, waarnaar men behoudens wettige wijzigingen te oordeelen hebbe, en dan — ik herhaal het — blijft het eene wederregtelijke daad, wanneer men adellijke teekenen en dus adeldom vertoont, wanneer men daartoe niet is geregtigd (*).

» En nu, wat zijn de *adellijke teekens*, waarvan gesproken wordt?" vraagt de Heer RIETSTAP. De vraag mag, voor het minst genomen, eenvoudig heeten. » Indien daaronder," zoo gaat hij voort, » moet verstaan worden de helm, het helmteeken, de lambrequins en het devies, dan zijn dat slechts bijkomende zaken." Ja, wel zijn het *bijkomende zaken*, maar die *alles* afdoen, zoo als duidelijk genoeg te vinden is bij de menigvuldige schrijvers, die de wetenschap kennen en haar grondig behandelen. Adellijke teekens zijn: de ridderhelmen, de kroonen, de mantels, de banieren, de wimpels (bannière, banderolle, flamme ou pennon).

In het werk van CARRE, *Panoplie* (grand in 4°. 1783) kan men lezen, dat hij den helm (*heaume*) noemt: *Casque noble.* Duitsche schrijvers in de *Conversations Lexicon* (BROCKHAUS, 9te Auflage) van heraldiek sprekende, zeggen: » Der Helm bildet *in der Heraldiek* nächst » dem Schilde das wichtigste Stück eines Wap» pens;" — en de Generaal BARDIN, een uitnemend scheidsman in dergelijke zaken, zegt in de *Dictionnaire de la Conversation*: » le heau» me, *elmus* ou *elmettus*, était un casque de » noble, un couvre-chef de chevalier, en usage » dès le commencement de la troisième race, » comme accompagnant le haubert et les ar» mes libres." — Ofschoon LODEWIJK XVIII zich nooit met den ridderhelm had gedekt, en dus met gesloten vizier zijnen vijand nooit was te gemoet getreden, zoo werd toch bij zijne begrafenis in den lijkstoet een helm door een der groot-dignitarissen des rijks, die met de functiën van eersten schildknaap des konings bekleed was, voor het lijk gedragen. Die helm was *un heaume à la royale*, gedekt door eene kroon van vermeil, bezet met edelgesteenten. Daaruit kan het aan den Heer R. nu genoegzaam blijken dat *in heraldiek* de helm niet is een onbeduidend wapenstuk of versiersel, maar dat hij daar eene gewigtige beteekenis heeft.

In de oudste zegels van Koningen, Vorsten en Heeren vindt men den helm niet naar vaste regels boven het wapenschild geplaatst. Die regelen zijn hun aanzijn verschuldigd aan instellingen der XV de eeuw. Daarbij werd vastgesteld, dat de helmen van *Keizers* en *Koningen* boven hunne wapenschilden geplaatst zouden zijn: van goud, en dat zij zouden gezien worden van voren (taré de front) geheel geopend en zonder traliën, als bewijs van volstrekte oppermagt. Die van *Prinsen* en *Hertogen*, insgelijks van goud, moesten almede van voren gezien worden, zonder traliën, het vizier nagenoeg geheel geopend. De *Markgraven* (marquis) voerden eenen helm van zilver, van voren gezien, met elf traliën van goud en boordsel van hetzelfde metaal. De *Graven* en *Burggraven* vertoonden eenen helm van zilver, niet van voren gezien, maar met eene kleine wending regts (taré au tiers), met negen traliën van goud en boordsel van hetzelfde metaal. De *Baronnen* voerden den helm van zilver, op eene grootere wending dan de Graven (taré à demi profil), met zeven traliën van goud en boordsel van hetzelfde metaal. *Edellieden zonder titel* vertoonden eenen helm van glad staal, onder eene vierde wending regts (taré de profil), met vijf of drie traliën van goud, naarmate van de oudheid van hunnen adel. *Geadelden* moesten den helm van glad staal vertoonen (taré de profil) en zonder traliën, het vizier bijna geheel gesloten, en: de *Bastaarden* den helm van glad staal, gekeerd naar de linker zijde (retourné à senestre), met gesloten vizier.

Hoe zal nu de Heer R. de helmen plaatsen in de wapenvertooningen van niet-adellijke personen, en van welk metaal zal hij die smeden, om van de vorenstaande niet te uzurperen? De Fransche schrijver LAÎNÉ, aan wien ik ook het vorenstaande ontleen, voegt er bij: » Mais on pense bien qu'ils (les » anoblis et les bâtards) n'ont eu garde de se

(*) COURTIN, *Encyclopédie moderne*, T. III, p. 392, in het artikel *Blason*, zegt: „Car ainsi que „chacun sait, *les nobles seuls avaient et* ont *conservé* „le droit de porter des armes." En dit is te meer opmerkelijk, daar de geest van dit werk ijvert tegen alle privilegiën.

» soumettre à cette grave jurisprudence de » blason: il n'y a peut-être pas eu un seul » gentillâtre en sabots qui n'ait timbré son » écu d'un casque de prince."

Het voorgeven dat de adellijke teekens in Engeland zeer misbruikt zouden worden door personen die daarop geen regt hebben, laat ik geheel voor rekening van den Heer R., schoon tegen deze bewering nog al het een en ander met grond zou kunnen worden aangevoerd, behalve dat het te betwijfelen is, of men in een rijk als Engeland — waar zoo veel eerbied voor wetten en wettige instellingen bestaat, waar de adel een gewigtige en veelbeteekenende stand is en waar de overheid zoo weinig oogluiking gebruikt, zoodra men zich veroorlooft inbreuken op de regten van anderen te maken — dergelijke aanmatigingen ongestraft zou toelaten. A. A. A.

Bevolking van Amerika (II.; bl. 163, 192). Behalve het werk van D'ENGEL, waar een afschrikkende toestel van geleerdheid is bijeen gesleept, hebben oudere schrijvers, LAHETIUS (DE LAET) en zijn vinnige tegenschrijvers H. GROTIUS, COMTAEUS, *de origine gentium Americanarum*, en HORNIUS, *de originibus Americanis*, veel onzekerheden en gissingen opeengehoopt en gewaagd. In het IIde deel der *Geschied- en Letterkundige nasporingen over de afkomst en verspreiding der Talen*, (Delft, ALLART, 1827) bl. 297—327, is, uit den *Mithridates* van ADELUNG afgewerkt door VÄTER, en van elders, het meeste bijeengebragt wat over dit veel besproken onderwerp destijds het licht had gezien. Men kan er de schrijvers over de Atlantis, in 't bijzonder BURY DE ST. VINCENT, *Essai sur les îles fortunées etc.* bijvoegen. Over de gevonden oudheden, die er licht over kunnen verspreiden, zal het genoeg zijn te wijzen naar VON HUMBOLDT en VON MINUTOLI, *Beschreibung einer alten Stadt, die in Guatimala ontdeckt worden ist;* Berlin, 1832, mit Kupf.; en wijders naar 't gene in Tijdschriften is opgenomen. Nog onlangs is de herkomst der Amerikanen van de Israëliten opgewarmd en verdedigd in DE NAVORSCHER, I.; bl. 219 e.v. en II.; bl. 163.
L. J.

Geboorteplaats van Elsje van Houweningen (II.; bl. 102, 163). Men zoeke eens te *Dordrecht* in de *Hervormde Doopregisters*, loopende van den jare 1580—1605; dat is nog al zulk een berg niet: vooral niet, waar men ze toch meermalen doorbladeren moet en het geheugen spoedig kan aangeven, of men eenigen naam ook is tegen gekomen.

Waarom te *Dordrecht?* Omdat aldaar de muntkenner ERASMUS VAN HOUWELINGEN woonde. C. G. B.

De Familie Tulp (II.; bl. 132, 165). Ik vind, dat NICOLAAS TULP — geboren 9 of 11 October 1593 en gestorven 12 Sept. 1674 — tot tweede vrouw heeft gehad MARGARETHA DE VLAMINGH van Oudshoorn, uit welk huwelijk voortkwamen:

a) EVA TULP, in den ouderdom van 72 jaren overleden;

b) MARGARETHA TULP, gest. 19 Aug. 1709, die gehuwd was met Mr. JOHAN SIX, Burgemeester te Amsterdam, 1691, en gest. 28 Mei 1700, waaruit 11 kinderen;

c) SIMON TULP, ontslapen ten jare 1653, oud 16 jaren.

Voorts heet AAFJE EGBERTS VAN DER VOEGT bij mij EVA EGBERTS VAN DER VOEG.
C. G. B.

Van Beeck (II.; bl. 195). In een door mij gezien exemplaar van het bedoelde portret van S. VAN BEECK is, boven in het ovaal, het wapen, een kruis X op een veld dat met geel (om goud aan te duiden) is afgezet; boven het schild zijn drie, naar 't mij voorkomt, zwanen, van de middelste ziet men slechts den hals. Als devies er onder: CHRISTUS ONS WAERE BEECK. L. J.

Pietjes (I.; bl. 288). In mijne jeugd is mij wel eens verhaald dat de zevendehalf stuiverstukjes vervaardigd waren van het zilver dat op de Spaansche Zilvervloot voorhanden en door den Admiraal PIET HEIN veroverd was; zoodat aan deze munt, door den tijd en ter gedachtenis, die naam gegeven is.
S. v. W.

Vertaling der » Simplex et fidelis narratio" van J. Utenhove (II.; bl. 139, 167, 226). In antwoord aan den vriendelijken V. D. N. dient, dat ik in het bezit ben van een exemplaar van het hoogst zeldzaam werkje, getiteld: *Simplex et fidelis narratio*, caet., maar alleen zoek naar de Hoogduitsche vertaling, vermeld in de: » *Reformationsjubelrede nebst Geschichte der* » *Französisch reformirten Gemeinde in Emden von* PHILIPP J. WENZ, *Prediger*, 1819". Daar leest men S. 81. » UTENHOFEN erzählt auf » eine rührende Weise die Geschichte der » Trennung dieser aufgelöszten und zerstreu- » ten Gemeinde in seiner ursprünglich in latei- » nischer Sprache herausgekommenen Schrift, » welche auch in Herborn 1603 unter folgen- » dem Titel von BARTH. RHODINGUS (*) ins » Deutsche übersetzt wurde, u. s. w.
C. & A.

Cromwell in het Staatsche leger (I.; bl. 315; II.; bl. 149, 199, 228). Bij de begrafenis van FREDERIK HENDRIK, Prins van *Oranje*,

(*) *Simplex et fidelis narratio, cæt.*

welke plaats had op den 10den Mei 1647, werd de prachtige lijkwagen begeleid door achttien Kolonels, in dienst van onzen Staat, onder welken genoemd wordt een Kolonel CROMWELL. Deze kan althans de Protector niet geweest zijn. A. D. S.

Cromwell in het Staatsche leger. Of de volgende plaats uit de Brieven van CARLETON bepaaldelijk op OLIVIER CROMWELL betrekking hebbe, durf ik niet bepalen. Zij komt mij voor opmerking te verdienen en aanleiding te kunnen geven tot verder onderzoek, te meer wijl wij hier een *vasten datum* hebben.

CARLETON schrijft aan den Secretaris LAKE op den 8sten December 1617, onder anderen:

» Votre seconde Lettre ne contenant qu' une » recommandation en faveur de Mr. CROM» WELL, je tâcherai d'y repondre par des ef» fets: et quoique l'avançement qu'il avait en » vuë, ne puisse plus avoir lieu, je ne doute » pas que je ne trouve bientot l'occasion de » lui faire jouïr des fruits de la faveur de Sa » Majesté, et de votre bonne volonté pour lui; » *il est digne de l'une et l'autre; c'est un Officier* » *de beaucoup de mérite, et fort estimé parmi les* » *troupes*". (*Lettres de Carleton*, Tom. II., p. 135.) W. M. Z.

Joseph Hall; Afgevaardigden uit Engeland op de Synode van Dordt. In het antwoord (NAVORSCHER, II.; bl. 200) gegeven, wordt gezegd dat JOSEPH HALL, Bisschop van *Exeter* en *Norwich*, de Synode te *Dordrecht* niet heeft bijgewoond.

Doch in de *Memoryen ofte Cort Verhael der Gedenckweerdichste, so Kerckelyke als Werltlicke Gheschiedenissen* van W. BAUDART VAN DEINSE, 2de Editie, Arnhem 1624, wordt in het 10de Boek, bl. 87, het volgende verhaald:

» JOSEPHUS HALLUS cranck gheworden synde, is na *Engheland* verreijst; in syn plaetse is op den xvij January 1619 ghecomen THOMAS GOADUS *SS. Theologiae Doctor, Cathedralis Ecclesiae Paulinae Londonensis praecentor*".

In het zelfde antwoord komt voor MARTINUS GREGORIE, *Episcopus Landavensis;* maar BAUDART, bl. 81, noemt hem GEORGIUS CARLTON, Bisschop van *Landaff* in *Wallia*, die den 5den Nov. 1618 eene schoone latijnsche Oratie gehouden heeft.

Onder de afgevaardigden uit Gelderland en Zutphen wordt genoemd:

MARTYNUS GREGORIJ, Doctor in beide Regten, en eerste Raed des Furstendoms *Gelre*, en Graafschap *Zutphen*.

Deze kleine aanmerking heb ik niet kunnen nalaten hier mede te deelen.

.. ELSEVIER.

[Ook de Heer C. KRAMM verklaart zich tegen de bewering, dat JOSEPH HALL niet op de Synode van Dordrecht zou tegenwoordig zijn geweest. Hij grondt zich voornamelijk op G. BRANDT'S *Hist. der Reform.* (Rotterdam, 1704 in 4°.) Dl. III, in voce J. HAL(L) en verzekert ons dat genoemde Bisschop, den Britschen Arminianen evenzeer bekend als BOGERMAN bij de Nederlandsche Remonstrantsgezinden, wel degelijk aan de nationale godsdienstvergadering zijn gezag is komen toevoegen. Of zou hij anders in de *zestiende* Synodale vergadering eene latijnsche redevoering hebben uitgesproken over *Prediker* VII, 16 en tot aan de *twee en zestigste* werkend lid zijn geweest van die bijeenkomst indien hij, gelijk A. D. S. betoogt, er nimmer aan deel genomen had? Neen, redenen van gezondheid enz. hebben den eerwaarden Bisschop genoodzaakt om een schriftelijk vaarwel aan die verzameling van godgeleerden te zenden, op welks voorlezing de Synode besloot: „ dat den President BOGERMAN met zyne assessoren en den Secretaris der Polityken, HEINSIUS, na het eindigen der sessie bij den Deeken HAL souden gaan en uit aller naam hun afscheidt van hem souden nemen. Voorts wierd hy voor syn vertrek door HEINSIUS, van der Staten wegen, met eene vereering beschonken en heeft men hem naderhand den Synodialen gouden penning nae gesonden."—]

De Leeuw in Europa (I.; bl. 316; II.; bl. 175). Ofschoon er in de vraag niet op den gevangenen, maar op den ongetemden, vrijen leeuw in Europa is gedoeld, voeg ik hier eene merkwaardigheid bij, getrokken uit de *Geschiedenis der Heeren en Beschryving der Stad van der Goude*, door C. J. DE LANGE VAN WYNGAERDEN, A°. 1813, 1ste deel, alwaar vermeld wordt dat Hertog AELBRECHT VAN BEYEREN, reeds leeuwen in zijne Menagerie had.

» In het jaar 1360, op *Maendag na heil. sacram. dag*, zag Jonkheer JAN VAN BLOIS de leeuwen van *Hertog* AELBRECHT in den *Haag*, en liet door DIRK VAN DER GOUDE, den leeuwenwachter geven 8 *ß*." .. ELSEVIER.

Vragen over den Dodaars (I.; bl. 66, 113, 319; II.; bl. 177, 178). Men vindt den *Dodaars* (in bijna dezelfde bewoordingen als die opgegeven door G. P. ROOS, II.; bl. 177, 178) ook vermeld in: » *het Begin en Voortgangh van de Vereenighde Nederlantsche Geoctroyeerde Oost-indische Compagnie etc. etc. gedruckt in den Jare* 1646" en dat wel op fol. 4 der *Reis* van VAN NECK en VAN WARWIJCK, alwaar tevens een afbeeldsel van den vogel in slechte houtsnede is ingevoegd, alsmede op fol. 5 der *Reis* van MATELIEF, en eindelijk nog eene goede afbeelding van den dodaars, fol. 102 van het *Journael* van VAN DEN BROEK, allen voorkomende in 't zelfde boekwerk hierboven opgenoemd. W. D. V.

Vragen over den Dodaars. Alle natuurkundigen behooren den Heeren STRICKLAND en MELVILLE dank te weten voor hunne voortreffelijke, bijna kon ik zeggen volmaakte, monografie over *den Dodaars en zijn geslacht* (*The Dodo and its Kindred*). In dit onderhoudende en wetenschappelijke geschrift hebben ons de autheuren nagenoeg al de berigten zamengebragt, die betrekkelijk dit vreemde en uitgestorvene dier konden vergaderd worden.

Ik had evenwel het genoegen, na de verschijning van het werk, aan den Heer STRICKLAND eene plaats meê te deelen uit RANDLE HOLME's *Academie of Armory* (p. 289, Chester 1688), welke hem ontgaan was. De Heer STRICKLAND bragt haar als aanteekening en bijlage voor het oog van het publiek in de *Annals of Natural History* (Tweede Reeks, N°. 16., voor April 1849). HOLME zegt namelijk: »Hij draagt van sabel een' Dodo of *Dronte*, natuurlijk van kleur, bij den naam van *Dronte*" en geeft vervolgens de beschrijving [reeds vermeld in DE NAVORSCHER I.; bl. 319, sub. IV.].

Nu is het den natuurkundigen altijd een raadsel gebleven, waarom de Dodaars *Dronte* genoemd werd. De Heer STRICKLAND vraagt *t. a. p.* of er van dien naam ooit eene familie bekend zij geweest en, zoo ja, waar; voorts welk wapen zij heeft gevoerd, wijl, door de oplossing dezer vragen, veel licht over dit onderwerp zou verspreid worden. Ik vrees dat het geslacht van DODO slechts in HOLME's verbeelding heeft geleefd, maar een voortgezet onderzoek kan evenwel nog belangrijke stoffen ophalen. Het is niet waarschijnlijk, dunkt mij, dat er eenig Britsch geslacht van dien naam bestaan heeft en dus moet ik, om inlichting, mij tot uwe buitenlandsche wapenkundige lezers wenden. Vergun mij ondertusschen de volgende gissing: — Het is volstrekt niet duidelijk waarom eigenlijk de vogel *Dodo* geheeten is; veelal denkt men dat hij deze benaming aan zijn dof en dom uitzigt en gedragingen verschuldigd is geweest. Van daar bestempelde men hem als Dodo of gek en als Dodaars, een bijnaam die zou schijnen in te houden dat hij een van die personen was, op wie de oude RICHARD BAXTER een »Shove" [duw] zou hebben toegepast. Dit evenwel daargelaten, het is klaar, dat verscheidene menschen den naam van DODO gedragen hebben. De geestige schrijver der beoordeeling van des Heeren STRICKLAND's werk (in BLACKWOOD's *Edinburgh Magazine* voor 1849, Vol. LXV, p. 81 e. v.) vermeldt er twee; een derde heeft de Abdij van Tewkesbury gesticht; een vierde was Bisschop van Angers in 837. Maken wij uit dit viertal eene gevolgtrekking op, dan blijkt ons dat de DODO's bepaaldelijk eene kerkelijke familie zijn geweest. Ik ontmoet een vijfden Heer van dien naam in: »ATHELSTAN DODO, fils du Comte DODO, qui fut au temps de la Conqueste Comte d'Ardene et de Someril, et Sieur de Dudley où il fut inhumé — porte or, 2 lions passans azur" (*Add. MSS.* 17,455 op het Britsche Museum). Een zesden waardigen DODO heb ik leeren kennen door MORÉRI's grooten *Dictionnaire*, en 't is tot dezen voortreffelijken man (almede van kerkelijken aart) dat ik de oplettenheid van uw lezers wil bepalen: »DODO (AUGUSTIN) natif de la province de Frise, dans les Pays-Bas et Chanoine de S. Leonard à Basle." Hij was de eerste verzamelaar der werken van den H. AUGUSTINUS en werd weggesleept in 1501 »par une maladie contagieuse". Zoo stierf de laatste menschelijke Dodo, dien het mij gelukt is op te sporen. Of zijn hoofd en beenen ergens bewaard zijn geworden, zou ik niet kunnen zeggen. Evenmin weet ik, welke de heraldieke stukken zijn geweest, die in het wapenschild van den Heer AUGUSTYN DODO geprijkt hebben. Maar hij was een Fries en oostelijk van Friesland zie ik Drenthe. Is die Provincie ooit in Friesland ingelijfd geweest of zou zij niet in allen gevalle misschien als »Frisia" kunnen doorgaan? Te dier plaatse dus leefde, in het begin der XVIde eeuw, eene familie DODO. Waren zij DODO's van Drenthe? Hebben de Hollanders welligt, bij het ontdekken van Mauritius, den vogel niet Dodo kunnen heeten ter eere of anderszins van den Heer DODO van Drenthe, wien mogelijk sommigen der ontdekkers verwant waren? Heeft Dronte ook eenige verwantschap met Drenthe? Het kan zijn dat de wapenschilders, het wapen van DODO afmalende, een vreemdsoortigen vogel uitgeteekend hebben en de Hollandsche reizigers hun onhebbelijke, onsmakelijke *walgh-vogels*, uit gebrek aan beter, naar hem genoemd. De heraldiek zou over dit onderwerp eenig licht kunnen doen opgaan. Mijn eigene familie toch, heeft— om zich van andere HOOPERS te onderscheiden — sedert eenige generatiën een *Hooper* of wilde zwaan tot helmteeken en, waarlijk, op enkele der oudere familie-lepels ziet hij er meer uit als een Dodaars dan als een wilde zwaan, zoodat de een of andere toekomstige RANDLE HOLME hem beschrijven zal als een »Dronte proper", wijl hij zeer bepaaldelijk een »Hooper improper" is. Welaan dan, mijne Heeren van het Bestuur, waag uwe kracht eens en geef een antwoord, zoo gij kunt, op de vraag: Waarom was de Dodo Dronte geheeten? RICHARD HOOPER.

St. Stephens, Westminster.

[Aan deze vraag (NOTES AND QUERIES VI.; p. 34.), ofschoon zij ons ook met al hare vernuftspelingen op Dodo het Fransche

„DIDON dinait dit-on
Du dos d'un dodu dindon"

herinnere, geven wij hier des te gereeder eene plaats omdat wij, na zooveel moeiteneming door Britsche geleerden, het onderwerp, dat zij behandelt, wel eens nagelezen wilden zien door hen, die in VAN NECK, REYER CORNELISZ, HEEMSKERK en VAN WESTZANEN landgenooten zullen erkennen. Het is wel niet ons begeeren, dat men op het voetspoor van den geestigen vrager ons de lijst van DODO's aanvulle met een' mannelijken DODO, vermoedelijk tweeden Heer van Leerdam of met een bijbelschen, wiens heldhaftige zoon DAVID's metgezel was in den strijd; evenmin wenschen wij ons op de moeder van den wijzen ZOROASTER of op DODO VAN EGMOND, in de

geschiedenis welbekend, gewezen te hebben. Hetzij toch de naam van Dodo, in het Engelsch door *Sir* THOMAS HERBERT ingevoerd, als eene verbastering aangemerkt worde van des vogels Neêrduitsche benaming — hetzij men zich liever aan het Portugesche *doudo* (stom) vasthoude, waarvoor het ontdekken van 't eiland Mauritius of Cerne door een' Portugees, MASCAREGNAS, pleiten zou — dit is ontegenzeggelijk, dat bijna al de berigten over den thans uitgedelgden vogel door Nederlanders werden overgebragt en bewaard. Blijve de lezer dan ook vruchteloos het antwoord verlangen op de vraag naar den oorsprong van Dronte — zij het eene klanknabootsing of een beschrijvende naam — welligt brengt iemand nog, door ons aangevuurd, een vergeten *Journaal ofte Voyagie* aan, waarvan tot nu toe slechts de muizen, boekwurmen „et hoc genus omne" kennis genomen hebben; mogelijk wil ons, in allen gevalle, het *Album der Natuur* een uittreksel geven der belangrijke schriften, die over den armen „Walchvogel" in Groot-Brittannië verschenen zijn. Volgaarne stellen wij, hetgeen wij daaromtrent hebben, ter beschikking van den toekomstigen bewerker.]

Het Kasteel Grunsfort (I.; bl. 320; II.; bl. 181, 182). FARMERSON bedankt BIBLIOPHILUS SCHIDAMENSIS, den Heer A. J. VAN DER AA en V. D. N. voor hunne teregtwijzingen en opgaven, terwijl hij zich over de belofte van I. A. N. verheugt; evenwel meent hij dezen wel eens te mogen vragen wat er dan nu voor een stuk ruïne tusschen den Kortenburg en Renkum staat, omgeven van puin en een hek, in de weide tusschen de beeken, als dit niet van Grunsfort is. FARMERSON's oogen overtuigen hem dat daar eene ruïne staat, maar als Grunsfort, volgens het zeggen van I.A.N., geheel gesloopt is, heeft daar dan misschien nog een ander Kasteel gelegen? Geen oude kaart geeft hiervoor grond.

FARMERSON.

Kaarslicht bij veilingen (II.; bl. 203, 229). Het *Keizerlijk Dekreet* van 20 Augustus 1811, opzigtens de verkoopingen van domeinen, was slechts eene uitbreiding van de reeds met 1 Maart 1811 alhier ingevoerde gelijke verordening omtrent verkoopingen voor minderjarigen, bij art. 708 van het fransche *Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering* (*Code de Procédure civile*). Bij minderjarigen echter vereischte men slechts lichtjes van ééne minuut (707) bij den verkoop van domeinen had men kaarsen van 4 à 6 minuten ieder.

C. G. B.

Herfstdraden (II.; bl. 206, 230). Merkwaardig zijn de meer willekeurige reizen der spinnen door het luchtruim op de zoogenaamde Herfstdraden. Om tot hunne bedoeling te geraken laten de spinnekoppen eene draad schieten, welke zij, zonder voorafgaande vasthechting, losjes doen rondzwieren tot zoolang, dat het weefsel sterk genoeg is om ook hen met zich meê te voeren. Dan klimmen zij van het land af tegen het luchtige weefgevaarte naar boven. Eigenaardig is het dat hierbij de spin gebruik schijnt te maken van de Electriciteit als bewegende kracht. Volgens MURRAY en ROSENHEYN toch zijn de draden negatief electrisch en worden zij daarom wel door de aarde afgestooten, maar daarentegen ook door de hoogere positief electrische luchtlagen aangetrokken. Hoe ver de spinnen op deze wijs kunnen voortzweven leert ons het onderzoek van DARWIN, die, 60 mijlen van land af, duizenden van kleine roodachtige spinnen op zijn schip zag aankomen, elke spin met hare draad.

Deze belangrijke opmerking vindt men in Dr. M. J. SCHLEIDEN's *Ueber Fremdenpolizei in der Natur*, opgenomen door het *Deutsche Museum von* ROBERT PRUTZ, 1852, N°. IX.

P. N.

» *Zoo oud als de weg van Kralingen*" (I.; bl. 346; II.; bl. 210). De weg, hiermede bedoeld, is vermoedelijk niet die, welke *de oude dijk* wordt genoemd, maar een weg, die, iets onder de oppervlakte der weilanden, gevonden wordt bezuiden het Slot Honingen en een paar verdere buitenplaatsen aan 's Gravenweg. Hij strekt van den hoogen Zeedijk tot 's Gravenweg en is volgens het gevoelen van deskundigen kennelijk een heirbaan der Romeinen geweest.

M. ROTS.

Tokkodieltje (I.; bl. 347; II.; bl. 211). In vroeger jaren het *enfilade*-spel meermalen gespeeld hebbende overeenkomstig de juiste opgaaf van V.D.N., meen ik echter dat behalve dit en het *Backgammon* de overige aangegevene spelen op het *Verkeerbord* wel onder de vergetene mogen worden gerangschikt. Ook ik heb het genoegen een kompleet stel schijven te bezitten van de soort door VAN LOON ter aangehaalder plaatse vermeld, meest echter afbeeldsels dragende van de Vorsten van Europa omstreeks 1690. Paus INNOCENTIUS II. komt mij voor de oudste en EUGENIUS van *Savoye* de jongste te zijn.

W. D. V.

De » *Gesta Romanorum*" (II.; bl. 237). Hierachter de Hollandsche drukken, aanvangende met

1481.

(*H*)*ier beghinnen ter erē godes ende totter menschen leringhe ende salicheyt seer notabile historien ghetoghen wten gesten ofte croniken der romeynen tracterende en roerēde van die doechden ende sonden ende die ghemoralizeert ende ghetoghen tot enē gheestelicken sinne.* 240 bladen klein folio, goth. letter, 35 regels, 2 kolommen met houtsneden. — Achteraan:

Dit boeck dat men hiet die gesten of gheschienisse van romen is voleynt ter goude *in hollāt by my* GHERAERT LEEU *Int iaer ons heren M.C.C.C.C.*

ende lxxxi. opten laetsten dach van den April. Lof heb God.

Is voorhanden op de Bibliotheek te *Deventer*, het Stadhuis te *Haarlem* (schoon defect) en bij de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te *Leyden*.

1483.

Die Gesten ofte gheschiedenissen van Romen uten Croniken der Romeijnen, tracterende eñ roerēde van den doechden eñ vā den sonden, en die ghemoralizeert eñ ghetogen tot eenen gheesteliken sin. Delft 1483, klein folio.

Is te vinden op de boekerij van ENSCHEDÉ te *Haarlem.*

1484.

Hier beghinnen ter eren gods ende totter menschen leringhe ende salicheyt seer notabile Hystorien ghetogen wten gesten ofte Cronicken der Romeynen, tracterende ende roerēde van die doechden ende sonden. Zwolle *in den Stichte van Vtrecht by* PETER VAN OS 1484, klein folio. Geheel overeenkomstig de uitgave van 1481 en met dezelfde letter en houtsneden.

1484.

Gouda 1484, klein folio.

Voorkomende in den *Catalogus* der boekerij van HULTMAN, in 1821 verkocht, waarbij verwezen wordt naar PANZER, *Annalen*, I.

1512.

Gesta Romanorum, *Inhoudende zeer vreemde Exempelen ende vele schoone ende notabele Historien der Romeynen, diewelcke ghemoralizeert ende inden gheestelycken sin wtgheleet zyn.* Antwerpen, HENDRIK ECKERT VAN HOMBERCH, 1512, klein folio.

LOWNDES in zijne *Bibliogr. Grammar* gewaagt van de Engelsche vertaling door RICHARD ROBINSON, London 1595, 16°., 157 bladen, waarvan vele vroegere uitgaven bestaan en waarin slechts 43 historien gevonden worden. De laatste vertolking in het Engelsch: *with notes by the Rev.* C. SWAN, verscheen te Londen in 1824, 2 Vol. 12°.

In het *Bulletin Bibliographique* voor 1838, p. 167, treft men de vijfde historie van een Keizer van Rome genaamd FREDERIK aan, overgenomen uit de eerste Engelsche vertaling, gedrukt bij W. DE WORDE, zonder jaar, 4°.

Welligt kon men door vergelijking der Hollandsche vertolkingen ontdekken of deze ook niet uit het Engelsch zijn overgebragt, daar de drukker G. LEEU met Engeland bekend was en zelf een boek, de *Chronicles of England*, in de Engelsche taal heeft gedrukt.

De Vrijdag een booze dag (I.; bl. 348). In de *Letter- en Oudheidkundige Verlustiging* van P. NIEUWLAND, II.; bl. 150, leest men eene aanmerking over het bijgeloof van sommige Christenen omtrent den *Vrijdag*. Hij zegt aldaar, onder anderen, dat de Christenen eertijds in hunne geschriften den naam *Vrijdag* niet durfden gebruiken, maar hem aanduidden met *pridie Saturni*, *den dag vóór den Saturdag*, en zulks omdat CHRISTUS op den Vrijdag was gekruist. Hij haalt daartoe voorbeelden aan bij JUSTINUS MARTYR, bij IGNATIUS en IRENAEUS aangetroffen, en is van meening dat dit bijgeloof der Christenen zekerlijk zal ontleend zijn aan het Heidendom, in hetwelk men *dies nefasti*, ongelukkige dagen, had, een begrip ontwijfelbaar van hooge oudheid en uit het Oosten naar het Westen overgebragt. Hij gelooft het echter waarschijnlijk, dat eerbied voor den Vrijdag de Christenen genoopt heeft, dien bij omschrijving te noemen. Ofschoon door dit alles de vraag van C. K. niet volkomen beantwoord wordt, achtte ik het toch dienstig de aandacht er op te vestigen. V. D. N.

[Ook .....s.....f meldt in de kruisiging des Heeren de reden waarom men den Vrijdag als *een booze dag* plagt aan te zien. O blindheid des oordeels! Hoe oneindig beter wij, die geleerd zijn in dien sterfdag des Zoons van God den bij uitstek, den allen alleen *Goeden Vrijdag* te verkondigen en te verheerlijken.]

De Vrijdag een booze dag. Als eene curiositeit zal het volgende wel een plaatsje verdienen:

» 1503. D'AUBIGNI est défait à la bataille de *Seminare* le Vendredi 21 Avril par ANTOINE DE LEVE, dans le même lieu où il avoit été vainqueur huit ans auparavant; et le 28 du même mois d'Avril, à pareil jour, la bataille de *Cérignole* gagnée par GONSALVE contre le Duc de *Nemours*, qui fut tué au commencement de l'action, entraîna la perte du Royaume de Naples. *On dit que ces deux journées sont l'époque de la superstition qui a fait regarder le Vendredi comme un jour malheureux.*" HÉNAULT, *Abrégé Chronologique de l'Histoire de France.* N. P. BIBLIOPHILUS.

Bijzonderheid aangaande Burman (I.; bl. 350). Is de *Bijzonderheid aangaande* BURMAN geschiedkundig waar? Ik vraag dit, omdat mij heugt, ik weet niet waar, gelezen te hebben, dat hetzelfde met VOLTAIRE bij FREDRIK *den Grooten* zou hebben plaats gehad. VOLTAIRE had een dichtstuk vervaardigd, en daarmede zeer ingenomen, wenschte hij het den Koning voor te lezen. Deze, den eigenwaan des dichters eens willende fnuiken, bepaalde hem een tijd, waarop hij hem hooren zou, maar bestelde tevens een zijner gardes, die een goed geheugen had, aan de kamerdeur, met last, om zich hetgeen hij hooren zou, zóó eigen te maken, dat hij het oogenblikkelijk kon mededeelen. Toen nu VOLTAIRE, na zijne voordragt, grooten lof dacht in te oogsten, zeide FREDRIK, dat het hem speet, dat VOLTAIRE zoo onbeschaamd was van voor eigen werk te willen laten doorgaan, wat eens anderen, en als zoodanig algemeen bekend was. De dichter betuigde, dat de Koning zich vergiste, want dat het dichtstuk zijn

eigen maaksel was. »Nu," antwoordde FREDRIK, »wij zullen zien," en gaf bevel, dat men een door hem met name genoemden garde zou roepen. De man, die aan de deur gestaan had, kwam binnen. »Kent gij," zeide de Koning, »een vers, dat zoo en zoo begint?" »Ja wel," zeide de garde. »Welnu, zeg het eens op." En nu reciteerde hij het vers van VOLTAIRE woordelijk. »Ziet gij nu," was FREDRIK'S woord, »dat het waarheid is, wat ik gezegd heb?" VOLTAIRE zwoer, dat hij niet begrijpen kon, hoe het mogelijk was, want dat hij, hij alleen het vers gemaakt had. De Koning liet hem eenigen tijd in zijne verbijstering en vermaakte zich er mede, tot dat hij eindelijk den sleutel van het geheim gaf.

De vraag is dus, is de bijzonderheid van beide waar? of slechts van één van beide? en van wien dan? E. A. P.

Hannekemaaiers (I.; bl. 350). *Hans* is een verbastering van *Johan* en de *Hansen* zijn bij onze oostelijke naburen, inzonderheid bij de plattelandsbewoners, even algemeen, als bij ons de *Jannen*. Oudtijds was het niet ongewoon, om, niet alleen in den gemeenzamen spreektrant, maar ook in geschrift, den naam van personen van minderen stand, b. v. van eigenhoorige of andere servile lieden, door het achterzetsel *ke* te onderscheiden en hen alzoo *Klaaske*, *Peterke*, *Willemke* te noemen; dus ook *Hanske* of *Hanneke* voor *Hans*. En nu laat het zich ligt begrijpen dat, bij de overkomst van een aantal Munstersche boeren om de onze in den veldarbeid behulpzaam te zijn, de onderstelling dat er zich veel *Hansen* onder zouden bevinden, aan hen den algemeenen naam van *Hannekemaaijers* deed geven: ieder van hen was een *Hanneke de maaijer*.

I. A. N.

Εὔθυνοι καὶ λογισταί (I.; bl. 351). Men vindt deze namen bij de oude schrijvers doorgaans *promiscue* gebruikt. Alleen HARPOKRATION, in zijn *Lexicon*, maakt eene uitzondering. Op het woord λογισταί zegt hij, dat deze verschillen, of, met zijne eigene woorden, ὅτι διαφέρουσι τῶν εὐθύνων. Op dien grond vermoeden sommigen dat, wat vroeger *Euthynen* waren, later *Logisten* werden genaamd. De geleerde BOECKH beweert in NIEBUHR'S *Rhein. Museum* (I.; bl. 58—79) dat de *Logisten* als hoofdambtenaren de rekeningen dergenen opnamen, die aan den staat rekenpligtig waren, na dat ze, wat het materieele betreft, door de *Euthynen* onderzocht waren. De vrager zal meer gewenschte inlichting en verwijzing naar de bronnen vinden in 't voortreffelijk werk van K. F. HERMANN, *Lehrbuch der Griech. Staatsalterthümer*. Heidelb. 1836, p. 333—36.

J. M.

Εὔθυνοι καὶ λογισταί. Dewijl PHILO-GRAMMATOS bepaaldelijk vraagt waarin het onderscheid tusschen deze overheden gelegen is, en ik reeds gelezen heb dat er antwoorden hierop ingekomen zijn, wil ik niet de plaatsen opsommen waar men over die ambtenaren lezen kan, maar alleen de gronden vermelden waarop een beroemd Duitsch philoloog hun verschil bewijst.

Dr. AUG. BOECKH, algemeen bekend door zijn *Corpus Inscriptionum*, had met NIEBUHR, den beroemden schrijver der *Romeinsche Geschiedenis*, en met BRANDIS in 1827 een Tijdschrift opgerigt, hetwelk, onder den titel van *Rheinisches Museum*, nog voor weinige jaren in 't licht kwam, en waarin Philologische kwesties behandeld werden. De eerste aflevering daarvan (1827) bevatte een uitgewerkt vertoog van Dr. BOECKH: *über die Logisten, und Euthynen der Athener*.

Na eene voorrede van ongeveer 20 bladzijden, wederlegt de schrijver op vrij scherpen toon de acht hoofdpunten, waarop de geleerde HERMANN de stelling gegrond had, dat de Εὔθυνοι en de λογισταί dezelfde overheden waren, en ontwikkelt dan zelf het bewijs, dat er tusschen deze magistraten een wezenlijk verschil bestond.

De eenige plaats, waarin bepaaldelijk gezegd wordt, dat de Euthynen van de Logisten verschillen, komt voor bij HARPOCRATION in voce λογιστής. Hier wordt een betoog vermeld van ARISTOTELES: ἔνθα δείκνυται ὅτι διαφέρουσι (οἱ λογισταὶ) τῶν εὐθυνῶν (εὐθύνων). Maar omdat deze plaats hier zoo geheel op zich zelve staat, meenen HERMANN c. s. haar voor bedorven te moeten houden en de ware lezing deze te zijn: ὅτι οὐ διαφέρουσιν. Dan te vergeefs, zegt BOECKH, zal men, buiten de verdediging eener door HERMANN begane dwaling, zelfs in de verte eenige reden kunnen vinden tot deze geheele verandering van den zin. Maar, vervolgt hij, ANDOCIDES noemt ons in eenen adem de Logisteriën en de Euthynen. Doch wat zou dit bewijzen? »Wenn *Revisoren* in einer Rechnungskammer beschäftigt sind, sind sie darum einerlei mit den *Rechnungsräthen*?" Den schrijver zijn geene plaatsen bekend, die van dezelfde ambtenaren gewagen onder verschillende benamingen, ten zij waar de γραμματεὺς κατὰ πρυτανείαν, en ὁ περὶ τὸ βῆμα en eenige dergelijke worden aangetroffen. Voorts beijvert hij zich uit meerdere plaatsen aan te toonen, dat de Euthynen en de Logisten niet dezelfde hebben kunnen zijn. Dus b. v. *Inscript.* 70, 88, opschriften tot den Romeinschen tijd behoorende, voorts nog gezegden bij EUPOLIS en bij LYSIAS, in de volksbesluiten van CALLIAS en PATROCLIDES en bij AESCHINES. Is alzoo uit ARISTOTELES en andere oude bronnen het bewijs geleverd, dat de Euthynen en de Logisten verschillend wa-

ren, de vraag dient nog beantwoord, waarin dan wel het onderscheid bestond. Dr. BOECKH komt hieromtrent tot het besluit, dat » die Logisten überhaupt die Abrechnung annahmen als Hauptbehörde, die Euthynen aber vorzüglich den materiellen Rechnungs- und Thatbestand untersuchten." En tot bewijs hiervan dienen hem de *Inscript.*, N°. 76, benevens plaatsen uit AESCHINES *adv. Ctesiphont.* en DEMOSTH. *pro Corona*, met de aant. van ULPIANUS, wat alles dan vrij uitvoerig door hem uiteengezet wordt. De rekenkamer der Atheners nu bestond uit 10 Logisten, 10 Euthynen en 20 bijzitters (ik weet niet of suppleanten daarvoor een goed woord is). BOECKH treedt dan over de Euthynen en Logisten in nog meer bijzonderheden, die wij echter, als buiten de vraag van PHILO-GRAMMATOS, onvermeld laten zullen. Van zelve spreekt het dat ik eene menigte zaken niet heb aangeroerd uit een vertoog dat ongeveer zeventig bladzijden beslaat. De scherpe en bittere toon, die het geheele stuk door tegen HERMANN gevoerd wordt, is zeer aanstootelijk in eene anders uitmuntende Verhandeling.

C. A. C.

[Op het stuk der Euthynen en Logisten gelooven wij de slotsom der vroegere nasporingen juist en duidelijk wedergegeven door G. F. SCHOEMANN, *Antiq. jur. publ. Graec.* (1838) p. 239, sqq. „Rationes," zegt hij, „ab omnibus, quicumque aliquam rei publicae partem administrassent, intra certum tempus referendae erant, imprimis pecuniarum quas expendissent erogassentve, sed fortasse aliarum quoque rerum, quascumque in magistratu vel curatione gessissent. Referebantur autem scripto consignatae ad logistarum collegium, qui decem erant e singulis haud dubie tribubus singuli sorte creati. Hi relatas ad se rationes euthynis, qui et ipsi decem erant sorte capti, eorumque viginti assessoribus, ab ipsis, ut arbitror, assumptis, examinandas diligenter excutiendasque tradebant; qui si quid deprehendissent, de quo satisfacere ipsis et se expurgare is qui rationem retulerat non posset, hoc logistis indicabant, iique hominem in judicium deducebant, cuius ipsi praesides erant, accusabat autem unus e decem synegoris, quos ob id ipsum euthyni adiunctos sibi habebant. Poterant autem etiam alii quilibet e civibus accusatores existere: quam ob rem provocabantur statis temporibus a logistarum praecone, ut si quis accusare hunc vel illum propter res in magistratu aut curatione commissas vellet, apud logistas profiteretur.]

Monsieur Lombard en zijne gedichten (I.; bl. 352). Zeer waarschijnlijk dezelfde als ANDRÉ LOMBARD, die 24 December 1684, buitengewoon beroepen werd tot derden Predikant bij de Waalsche gemeente te *Middelburg*. Vroeger was hij leeraar der *Savooische* gemeente te *Londen*. De Predikanten, die van daar kwamen, stonden destijds verdacht van onregtzinnige begrippen, welke men der Academie van *Saumur* ten laste legde. De regering te *Middelburg* weigerde dan ook eerst hare goedkeuring, doch later bekrachtigde zij het beroep voorwaardelijk, en zoo trad LOMBARD aldaar in dienst in Januarij 1685; dan reeds den 25sten Maart daaraan vroeg hij zijn ontslag, om eene roeping naar *Koppenhagen* te kunnen opvolgen. In Augustus vertrok hij, maar keerde spoedig naar *Zeeland* terug, werkte daar eerst onder de uitgewekenen, tot dat hij in 1687 als gewoon Predikant te *Vlissingen* optrad. In 1691 werd hij aldaar om groote zwakheid vervangen, doch in 1694, toen zijn opvolger gestorven was, hervatte hij den arbeid, waaruit hij, ruim één jaar later, voor goed verwijderd werd. Men zie AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De Waalsche gemeenten in Zeeland* enz., 1848. Van zijn dichttalent is mij niet gebleken, doch wat betreft het vers op den Tabak, 't welk de Vrijheer VON CANITZ of vervaardigd of vertaald zal hebben, merken wij op, dat de aanleiding daartoe welligt gelegen was in diens wedervaren, toen hij, door zijn behuwdvader DE LARREY uitgenoodigd een pijp tabak te rooken, en daarop ongesteld geworden, zich door hem vergiftigd waande: waarvan het verhaal, ontleend aan het Leven van VON CANITZ vóór zijne *Gedichten*, medegedeeld is in de *Mémoires pour l'Histoire des Réfugiés François*, par ERMAN *et* RECLAM, Berlin 1784, Tom. III., p. 80.

V. D. N.

[Ook G. P. ROOS schetste ons het leven van dezen ANDRÉ LOMBARD, Predikant, eerst te Londen, toen te Middelburg, te Koppenhagen en laatstelijk te Vlissingen. Hij gebruikte dezelfde bron als V. D. N., bij name het werk van AB UBRECHT DRESSELHUIS, waarin hij tweemaal de drukfout aanwees, die onzen LOMBARD met éénen stoot op honderd jaren afstands teruggedreven had. Onvermeld liet hij ons echter 's mans tweede Vlissingsche dienst in 1694, als opvolger desgenen, die hem drie jaren vroeger opgevolgd was. Daarentegen geeft hij ons den naam diens predikers: EPHRAÏM DE BAILLEMONT, Sr. de *la Voute*.

A. J. VAN DER AA is in VROLIKHERTS *Vlissingsche Kerkhemel*, bl. 332, volg. een tweeden ANDRÉ LOMBARD op het spoor gekomen, neef van den onzen en als Waalsch Predikant in die stad bevestigd 17 Januarij 1694. Is 't niet mogelijk dat oom en neef hier identiek zijn en de jongere ANDREAS een ijdele hersenschim, natuurlijk ontstaan uit dat zeldzame feit der terugkomst van den *emeritus*? A. J. VAN DER AA vormt de beste wenschen voor een goeden oogst van bijzonderheden omtrent den dichter van *Doux charme* etc.

Maar zoo *neef* ANDRÉ ons toeschijnt niemand anders geweest te zijn dan oom ANDRÉ: het gaat niet op, met ANDRÉ LOMBARD te vereenzelvigen dien JEAN LOMBARD (was deze ook de ware neef?) aan wiens melding onze ijverige .. ELSEVIER een voor 't Christelijk hart zoo treffend en troostrijk verhaal heeft vastgeknoopt. Hooren wij dien berigtgever:]

Monsieur Lombard en zijne gedichten. In BURN'S *History of the foreign Refugees*, London 1846, wordt op bl. 145 genoemd JEAN LOMBARD, die reeds ten jare 1697 Fransch Predikant te Londen was, en dienst deed in de kerk *le Quarré*, ook wel gezegd *l'Ancienne Patente*, gelegen in *Little Deanstreet*, *Westminster*.

Van dien predikant is het volgende getuigschrift aldaar nog voorhanden (bl. 146.):

» Aujourdhuy, 9 d'Octobre 1715, a été » baptizée par Mr. LOMBARD une fille née en » *Afrique*, Esclave dans *la Jamaique*, élevée » presque sans aucun sentiment de religion, » jusqu'à l'âge de vingt cinq ans ou environ, » mais la providence de Dieu l'ayant fait tom- » ber entre les mains de Mr. et de Mlle REDON- » NEL, protestans françois refugiez cy devant » dans *la Jamaique* et presentement à *Londres*, » ils ont eu tant de soin de l'instruire dans la » religion Chrétienne qu'elle a voulu en faire » profession et en prendre les saintes livries (?) » dans le Bateme, au quel elle a été presentée » par Mr. REDONNEL qui luy a servi de parrain » et par Mlles REDONNEL et PESCHAIRE qui ont » été ses maraines et qui lui ont donné le nom de » SUSANNE." (get.) JEAN LOMBARD, Ministre.

. . ELSEVIER.

» *Alle dinck vergaet*" (I.; bl. 352). De ongenoemde dichter dier 39 regelen, die naar de kleine proeve te oordeelen eene volledige uitgave allezins verdienden, is mij geheel onbekend. Uit het medegedeelde zou ik eer aan een rederijker der 16de eeuw, dan aan een dichter uit het midden der 17de denken. De spreuk: *in minne groeijende*, was het zinstaal van de rederijkkamer te Nieuwerkerk in Duiveland, die *de blauwe acoleyen* tot blazoen had, en van de kamer te Middelburg: *het bloemken Jesse*, door 's GRAVEZANDE, *Tweede eeuwfeest der Middelb. vrijheid* bl. 482, abusievelijk opgegeven: *in minnen bloeijende*.

CONSTANTER.

Jean plein de Courage (I.; bl. 352). Zonder het stellig te durven bevestigen, komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat deze koddige poëet geen ander was dan JAN VAN BERGEN, die in het laatst der zeventiende en het begin der achttiende eeuw leefde, en onder den naam van JANUS MONTANUS, *gezegd* VAN BERGEN, den *Lof der tabak* bezong. Zijn *Oorlog der Philosophen* enz., komt voor achter het *Gemengelde Parnasloof, bestaande in verscheidene soort van gedichten*, uitgegeven te Amsterdam in 1716, bij JOH. VAN LEEUWEN. Zie verder over hem het *Aanhangsel* op WITSEN GEYSBEEK'S *Biographisch Woordenboek*, I.; bl. 112—114.

A. J. VAN DER AA.

Jean plein de Courage. Alhoewel men het door ICHNEUTES vermelde boekje van dezen liefhebber onder de schriften van E. MEIJSTER opgenomen heeft — zie den *Catalogus* van G. VAN LOON, 1759, bl. 210, N°. 1693, waartoe ook behoort de *Revenge* van denzelfden, in DE NAVORSCHER, bl. 150, door J. H. JZ. JR. aangehaald; zie ook SCHOTEL, *Letterk. Bijdr. Geschied. v. d. Tabak*, 1849, bl. 59, die echter, bl. 121, de zaak vragenderwijze voorgesteld heeft — zoo vermeen ik niettemin zulks te mogen bestrijden, dewijl het werkje veeleer tegen MEIJSTER schijnt gerigt te zijn geweest. Ook was het de spreuk niet van MEIJSTER, die in het boekske *Negotianum* gebezigd wordt: *Aurea Mediocritas* of *Medium tenuere beati* en *Medio tutissimus ibis*. Moeijelijker zal de bepaling zijn wien men voor dien koddigen, maar ook onreinen poëet te houden heeft; tot heden weet ik hem niet aan te wijzen. — Maar dewijl men in DE NAVORSCHER, I.; bl. 191, voorbeelden verlangd heeft van *éénlettergrepige verzen*, zoo wil ik thans uit *dit* zijn boekje, eene bijdrage daartoe leveren:

't Werck spreekt *tot den Leser.*

'k Ben ernst, noch jock,
Klepel, noch klock,
Duyster, noch klaer,
Voddig, noch raer,
'k Ben suer, noch soet,
Noch eb, noch vloet,
Noch vis, noch vleys,
Noch geck, noch wys,
Noch prins, noch staets,
Deugdig, noch vaets,
Smaeck'lyck, noch goor,
Tegen, noch voor,
'k Ben laf, noch sout,
Noch dreck, noch gout,
Noch vals, noch fyn,
Noch vuyl, noch reyn,
Noch hooft, noch start,
Vloeyent, noch hart,
Ryck'lyck, noch schaers,
Prosa, noch vaers.
'k Ben koorn, noch kaf,
Noch mout, noch draf,
Noch schoen, noch leest,
Noch minst, noch meest.
Noch nul, noch al,
Prys'lyck, noch mal,
Stemmig, noch dol,
Proefstuck, noch grol.
'k Ben 't eerst, noch 't lest,
Noch 't quaetst, noch 't best,
Noch schrael, noch vet,
Slordig, noch net,
'k Ben krom, noch recht,
Noch puyck, noch slecht,
Noch scherp, noch plomp,
Kunstig, noch lomp,
'k Ben klip, noch baeck,
Noch mis, noch raeck,
Noch quaet, noch goet,
Suycker, noch roet,
Honig, noch gal,
Maer van dit al
Ben ick plerumque
Inter utrumque
Medium tenuere Beati.

V. D. N.

[JEAN PLEIN DE COURAGE, *Cologne*, behoort tot de pseudo-aanwijzingen van uitgevers, zoo veelvuldig gebezigd in de laatste helft der 17de eeuw, vooral ook als het schild, waarachter de strijdende literatuur der *Réfugiés* zich onkwetsbaar zocht te maken. Men zie Jkhr. Mr. W. E. J. BERG'S *Réfugiés in de Nederlanden* enz., bl. 179, volg.]

Vondelhout (I.; bl. 352). In den *Dictionnaire* van BAYLE vindt men op de woorden ABARIS en ZAHURIS, vele wonderheden vermeld. Im-

mers de wonderpijl van ABARIS heeft aan BAYLE gelegenheid gegeven om in eene breede aanteekening van de *bedriegerijen* te gewagen door JACQUES AYMAR met de zoogenaamde *Wigchelroede* gepleegd: welk bedrog, hoe veel opgangs het in den aanvang ook maakte, op het tastelijkst ontdekt werd door den Prins van *Condé*.

BAYLE heeft de merkwaardige woorden van LEIBNITZ bij dit voorval opgeteekend. »Indien de Prins van *Condé* zoo veel moeite niet aangewend en zoo vele kosten niet gedaan had, om dit stuk te onderzoeken en uit te vorschen, zouden wij nog te strijden hebben met de zoodanigen, die zich liever door het wonderbare willen laten bedriegen, dan in de eenvoudige waarheid te berusten."

Over de *Wigchelroede* leze men de *Boekzaal* van P. RABUS, A°. 1696, bl. 495, en 1697, bl. 390, en *een Vertoog wegens de Wigchelroede, waarin zeker geschrift van* P. RABUS, *in de Boekzaal van Mei en Junij des jaars* 1697 *te vinden, beantwoord is door 't Collegium Physicum, tot Haarlem.*

Deze mededeeling heb ik getrokken uit de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van 1772, I.; bl. 537—539, alwaar, bl. 533, tevens een merkwaardige brief wordt medegedeeld van DE LA LANDE, over den vermeenden waterziender, JAN JACQUES PARANGUE, en gezegd:

»Het is waarlijk vreemd M. H., dat iemand van verstand en bekwaamheid zich heeft kunnen laten verstrikken in een' valstrik, gespannen door eenen kleinen bedrieger. Uwe braafheid heeft het getuigenis en de verzekering van vele geloofwaardige personen niet kunnen wederstaan, en de vooringenomenheid, u daardoor ingeboezemd, hebben u de gevallen, waar gij een ooggetuige geweest zijt, doen geloven. Gij zijt zoo zeer niet gewoon, als wij hier, om blijken te zien, van de verbazende ligtgelovigheid en domheid des volks, en gij hebt geoordeeld dat eene zaak, door het getuigenis van vele personen bekrachtigd, waar moest zijn, zonder na te gaan, hoe het bedrog, het vooroordeel, de zucht tot het wonderlijke, de algemeene bronnen zijn van de wonderbare, en met getuigenis bevestigde verschijnsels in alle tijden en op alle plaatsen; maar dat de Natuurkundigen dezelve nooit geloven, wanneer ze aanloopen tegen de duidelijke denkbeelden, welke wij hebben van de krachten der Natuur.

Wij leeren, door eene steeds standhoudende ondervinding, dat overal waar een Guit is en ligtgelovige Lieden zijn, ook altoos dergelijke wonderen gebeuren. Men behoeft zich des niet te verwonderen; maar, wanneer men werk gemaakt heeft, om de menschen te leeren kennen, en weet hoe verre de ligtgelovigheid van eenigen gaat, en hoe velen genegen en gereed zijn, om zich daarvan te bedienen; wanneer men duizend voorbeelden van bedrog en onkunde zich kan te binnen brengen, heeft men zelf de beleefdheid niet langer om zijn oordeel op te schorten; men beklaagt ze die daaraan geloven; volharden zij in dat geloof, men veracht ze, en ik twijfel geenszins M. H.! of gij zult het welhaast nevens ons doen enz.

Onze geschiedenissen zijn opgevuld met gevallen, ruim zoo zeldzaam, ruim zoo openbaar, ruim zoo met getuigenissen gestaafd; doch welke niemand gelooft, na dat de smaak voor het wonderbare plaats gemaakt heeft voor het gezonde verstand. Al de wereld, behalve de Natuurkundigen, is op het wonderbare verslingerd, doch deze zijn gewoon, de verschijnsels der Natuur na te gaan, te bevestigen, te bevatten, uit te leggen en van het wonderbare af te scheiden." ..ELSEVIER.

Vondelhout. »Op den 6den Januarij 1851, is te Walton bij Glastonbury overleden een oud en achtenswaardig man, JOHN EVERDELL geheeten, die tot op het 85ste jaar zijns levens met gelukkigen uitslag eene kunst heeft uitgeoefend, welke men vroeger als eene der »verborgene kunsten" had aangeteekend. Het doel waarop hij zijne bedrevenheid rigtte was het ontdekken van wellen, het middel, een eenvoudige hazelaartak aan het eene eind vorksgewijs uitloopende. Terwijl hij met elke hand een lid van de vork hield vastgeklemd, begaf hij zich daarmede voorwaarts en, als de roede zich omwrong in zijne vuist, gaf zij hem met bijna onveranderlijke zekerheid de ligging der verlangde bron te kennen. De berigtgever, die ons deze belangrijke bijzonderheid ingezonden heeft, meldt ons dat in vele honderden van proefnemingen EVERDELL nimmer is te kort geschoten, ja dat hij eene schare van getuigenissen heeft achtergelaten, door de edelen en aanzienlijken uit bijna al de graafschappen van Engeland, waarover zich zijne werkzaamheden uitstrekten, aan zijne bekwaamheid gebragt". *Bristol Journal.* SCIOLUS.

[De vrager zal — meenen wij — niet geheel tevreden zijn over 't geen DE NAVORSCHER hem brengt. Immers, heeft ..ELSEVIER op nieuw aangetoond hoe de rijkdommen zijner belezenheid aan allen iets tot voldoening kunnen verschaffen, het stuk dat hij leverde heeft, evenmin als dat van SCIOLUS, de vraagpunten beslist, waaromtrent men hier inlichting had begeerd. Wel kan het zijn dat ons waterrijke land zich minder om de hulp der eenvoudige wigchelroê bekreunt, maar toch, er zijn plaatsen, waar het ziltige nat opborrelt voor de spade van hem die een zoete bron opspoort, om zichzelf en de zijnen te verkwikken. Zou nu het volksgeloof, dat zooveel heeft overgenomen, slechts het vondelhout als met versmading hebben afgewezen, schoon Frankrijk, Engeland en Amerika nog bij voortduring het nut van dit werktuig bevestigen? Het onderwerp is niet zoo kinderachtig als het schijnt.]

Dierick Coornhert (I.; bl. 353). Daar is geen reden om aan te nemen, dat er twee Ne-

derlandsche Schrijvers van dien naam geweest zijn. De vertaling der *Odyssea* is in 1607 uitgegeven (in 1606 gedrukt), zonder dat er in die uitgave van eene vroegere blijkt. Indien dit echter zou moeten bewijzen, dat er twee COORNHERTEN geweest zijn, uit hoofde dat D. VZ. COORNHERT in 1590 overleden is, dan zou men ook twee ADRIANUS-JUNIUSSEN moeten aannemen, daar er van ADRIANUS JUNIUS in het voorwerk van COORNHERT's *Odyssea* een latijnsch vaersjen voorkomt en de beroemde A. JUNIUS in 1575 overleed. VAN KAMPEN zegt niet, dat COORNHERT ook bij HOMERUS ter schole ging; maar hij zegt, als ik mij wel herinner, even min, dat COORNHERT, de » ijverige wijsgeer en Godgeleerde", zeer getrouw den leerkursus van BOCCACCIO gevolgd en eene allervrolijkste vertaling van diens » *Lustighe Historiën*" gemaakt heeft, op welker titelblad hij zich, even als op dat der *Odyssea*, eenvoudig DIERICK COORNHERT noemt, doch, om allen twijfel aan zijn identiteit met den later door WITSEN GEYSBEEK op te voeren dichter wech te nemen, er bij voegt » Secretaris der Stadt Haerlem". De afwijkende naamsspelling bij WITSEN GEYSBEEK doet niets af. BILDERDIJK spelde KOORNHART.

J. A. ALB. TH.

Dierick Coornhert. Het boekje, dat de Heer BAVO bezit, is van den bekenden DIRCK VOLCKERTSZ. COORNHERT. Ik breng hiervoor vijf getuigenissen bij:

I. In *het Leven van* D. V. COORNHART, dat voor het eerste deel zijner werken in fol. geplaatst is, leest men (Fol. 1.):

» Als hy in de dertigh jaren oudt was heeft
» hy zich begheven om de Latynsche tale te
» leeren, daer in hy onderwesen is gheweest
» deur den gheleerden Doctor JOHAN BASIUS,
» die naderhant Raedt is gheweest van den
» Prince van *Orangien*. De oorsake waerom
» hy oudt zijnde de Latynsche tale leerde is
» gheweest, dat hy in eenighe poincten der
» religie ongherust zynde, ende syn ghemoet
» niet connende vernoeghen, meende dat hy
» inde boucken van AUGUSTYN of andere Pa-
» tres (die in 't Latyn alleen gheschreven heb-
» ben) soude connen onderrechtinghe ende
» vernoeginghe vinden: Hy in corten tijdt de
» selve tale sulckx gheleert ende verstaen,
» dat hy verscheyden boecken uyt den Latyne
» in Duytsch vertaelt heeft, als namentlijck,
» onder andere, de *Officien* CICERONIS, de *wel-*
» *daden* van SENECA, de *vertroostinghe der Philo-*
» *sophie* van BOËTIUS, *eenighe stucken van* HO-
» MERUS, de *historien* van PAULUS JOVIUS,
» ende verscheyden andere, eensdeels ghe-
» druckt, ende 't meerdeel onghedruckt."

II. *Prof.* SIEGENBEEK, in zijne *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, bl. 61 v. b., sprekende over D. V. COORNHERT, schrijft:

» Nog verdient hier melding zijne berijmde
» vertaling der XXIV Boeken van de *Odyssea*
» van HOMERUS."

III. In den *Catalogus van de Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde*, *te Leyden*, I.; bl. 190 v. b., vindt men het volgende werk genoemd:

D'eerste en tweede XII boecken Odysseae, *d. i. de Dolinghe van Ulysse*, *beschr. in 't Griecx door* HOMERUM, *nv eerstmael wten Lat. in rijm verduytscht door* D. COORNHERT, Delf, B. HZ. SCHINCKEL, 1598, en Amst., H. BARENTZ, 1609, kl. 8vo.

IV. De Heer P. H. TYDEMAN geeft in zijne *Lijst van Nederduitsche vertalingen van Grieksche schrijvers*, welke hij in 1839 zoowel in de *Symbolae literariae III*, *Nederduitsche bijdragen*, bl. 33—47, geplaatst, als afzonderlijk in 't licht gegeven heeft, de volgende uitgaven op (*Symb.* bl. 36.):

1. *D'eerste en tweede XII Boecken Odysseae*, *nu wten Lat. in rym verduytscht door* D. COORNHERT, Haarl. by J. VAN ZUREN, 1561. Delft, by B. H. SCHINKEL, 1598, en Amst. by H. BARENTS, 1609, 8°.

2. D. COORNHERT, *de Dolinge van Ulysse*, Amst. 1607.

3. *De tweede XII Boeken Odysseae*, door D. COORNHERT, Amst. 1605, 8°.

4. *De eerste XII Boeken enz.*, door D. COORNHERT, Delft, 1598 en 1606.

V. Dr. S. F. G. HOFFMANN noemt in zijn *Lexicon Bibliographicum*, t. 2. p. 502, de twee volgende werken:

1605, 8°. *De tweede XII boeken Odysseaę*, door D. COORNHERT, Amst.

1606, 8°. *De eerste XII boeken Odysseae*, *dat is de doolinge van Ulysse*, *nu eerstmael wten Latyne in rym verduytscht door* D. COORNHERT, Delf.

Ten slotte merk ik aan, dat DIRK in COORNHERT's tijd nu eens DIRCK, dan eens DIERYCK, dan weder DIERICK luidde, dat nevens COORNHERT ook COORNHART, en nevens VOLCKERTSZ ook VOLKAERSEN voorkomt. W. J. R.

[D. VOLCKERTSZ. COORNHERT's Vertaling in kwestie heeft, gelijk F.A.S. mededeelt, in de oudste (Haarlemsche) uitgaaf den navolgenden titel:

DEERSTE TWAELF BOECKEN
Odysseæ, dat is de dolinghe van VLYSSE, bescreuē int Griecx door den Poeet HOMERUM,
vadere ende fonteyne alder Poeten nv
eerstmael wten Latijne in rijm
verduytscht door DIERICK
COORNHERT.
Tot Haerlem, By JAN VAN ZUREN. 1561.
Met Gratie ende Privilegie.

Van welke editie de opdragt dan ook onderteekend is D. V. COORNHERT. Onbekend schijnt zij gebleven aan A. J. VAN DER AA, die geene oudere ver m heeft dan de Delftsche van 1598, tweemaal door hem aangetroffen op den *Catalogus der Leydsche Maatschappij*, namelijk bl. 190 en 231. Vatten wij zijn berigt te zamen met die van W. J. R. en van N. P. BIBLIOPHILUS, dan verkrijgen wij de volgende uitga-

ven van COORNHERT'S verduitschte *Odyssea*. 1°. de Haarlemsche van 1561; 2°. de Delftsche van 1598; welke beiden slechts de 12 eerste Boeken bevatten; 3°. de Amsterdamsche van 1605, waarin de tweede helft des dichtstuks begrepen is; 4°. De Delftsche van 1606, nogmaals met de 12 eerste Boeken; 5°. de Amsterdamsche van 1607, waartoe BAVO'S exemplaar behoort; eindelijk 6°. de Amsterdamsche van 1609, die de geheele *Odyssea* behelst.

Ondanks dit aantal editiën is COORNHERT'S Vertaling heden ten dage vrij zeldzaam, gelijk N. P. BIBLIOPHILUS opgemerkt heeft, die ook hierover zich te regt verwondert, dat zij vruchteloos gezocht wordt in 's mans *Werken*, te Amsterdam in folio verschenen ten jare 1630.

CONSTANTER is ook ten volle verzekerd, dat BAVO'S boekje onzen DIRCK VOLKERTSZOON tot vader heeft gehad. Hij gelooft zich te mogen beroepen op hetgeen door Mr. J. DE VRIES in zijne *Proeve* medegedeeld is. P. H. T. vestigt onze aandacht op sommige werken van D. VZ. COORNHERT. Zoo noemt hij op: diens Vertaling der *Officia*, van den *Cato Major*, den *Laelius* en de *Paradoxa* van CICERO. Wij danken hem voor deze herinnering, maar nemen toch de vrijheid op te merken, dat BAVO'S vraag in 't minst geene betrekking had, hetzij op het leven of de schriften van onzen bekenden vaderlander, maar alleen dien veronderstelden DIERICK COORNHERT, vertaler der *Odyssea*, betrof, wiens nu geblekene identiteit met DIRCK VOLKERTSZOON haar noodwendig tot nietigheid verwezen heeft. Van den verduitschten HOMERUS berigt P.H.T. het geboortejaar (1561) en slaat daarbij op: MOONEN'S *Poëzy*, Aanteek. bl. 846.]

Dierick Coornhert. Wij antwoorden met het jongst uitgekomene berigt aldus: » HOMERUS, *de erste twaalf boecken Odysseae, d. i. de dolinghe van* ULYSSES, *in rijm verduytscht door* D. COORNHERT. *Haerl.* J. V. ZUREN; 1561. 8°. Dit boek is geheel gedrukt met Italiaansche schrijfletters." Zie den *Catalogus* der verkooping van Mei 1851, te Amsterdam bij den Heer FREDERIK MÜLLER, bl. 105, alwaar ook nog een ander exemplaar vermeld wordt, gelijk aan dat, waaruit de vraag aanleiding genomen heeft.

Met DIRCK VOLKERTSZ COORNHERT wordt dezelfde persoon aangeduid, die soms ook alleen voorkomt als DIRCK COORNHERT; zijne beide oudere broeders, CLEMENT en FRANS, schreven zich, even als hij, VOLKERTSZOON.

Maar deze bijvoeging van den naam des vaders (destijds ter juistere aanwijzing der personen gebruikelijk) kwam later, door diens overlijden, te vervallen.

Bij alle COORNHERTS uitmuntende eigenschappen, die men in het tijdvak zijner omzwerving wel hoogelijk waarderen moet, is het regt zijne bekende gaven voor het vak der beeldende kunsten geenszins stilzwijgend voorbij te gaan. Trouwens, men heeft er de beschrijving van, en zoo mogen wij nu den vrager berigten, dat COORNHERT een voortreffelijk plaatsnijder is geweest, die een groot aantal prenten naar beroemde meesters vervaardigd, ja ook eene school gevormd heeft, waaruit de vermaarde HENDRIK GOLTZIUS is voortgekomen, wiens meesterstuk van graveerkunst wel is het groote portret van onzen merkwaardigen vaderlander, zijnen veelgeachten onderwijzer.

Ik geloof dat het tot voldoening van den vrager wel genoeg zal zijn, uit vele bekende levensbeschrijvingen van COORNHERT slechts diegene te vermelden, die in G. BRANDT'S *Historie der Reformatie enz.*, Amst. 1674, in 4°. en in KOK'S *Vaderl. Woordenboek* worden aangetroffen.

Verder heeft de vraag: Zijn er meer werken van DIERICK? Ja, en wel zoo zeldzaam in hunnen aard, dat men het bijkans ongelooflijk heeten mag. Daar nu onze vrager belang stelt in dergelijke zaken, zoo wil ik hierop het volgende ten antwoord geven:

Ik heb in mijn bezit — *Vyftigh Lustighe Historiën oft Nieuwigheden* JOANNIS BOCCATIJ. *van nieuws overgheset in onse Nederduydsche Spraecke door* DIRCK COORNHERT, *Secretaris der Stede van Haerlem. t'Amsterdam gedruckt by* BROER JANSZ. *woonende op de Nieuwe Zijds Achterburgh-wal, in de Silvere Kan* (zonder jaar), in 4°., 137 fol. —Waarbij in denzelfden band: *De Tweede vyftigh lustige Historiën ofte Nieuwigheden* JOHANNIS BOCCATIJ. *Nu Nieuwelycks vertaelt in onse Nederduytsche Sprake, tot vermakelyckheyt van alle Jonge Lustige liefhebbers der Historiën (door* G. H. V. B.) *t'Amsterdam, by* BROER JANSZ, *enz.* 1644, in-4°. 204 bl.

Blijkens den eersten titel is het werk verschenen toen COORNHERT Secretaris was van Haarlem (1562—1564), en voorts opgedragen door D(*irck*) C(*oornhert*) aan *den vromen verstandigen ende wel-beminden* PETER RAEDT, *synen sonderlingen vriendt.* In die opdragt ontvouwt COORNHERT de moeijelijkheid der keuze om iets te vinden, 't welk de smaak zijns vriends zou kunnen bevredigen, wien hij toch bij de uitgifte van dit werk eene openbare vereering wenschte toe te brengen, als hij tevens zijne bescherming daarover inroepen zou. » Hier om," zegt hij ten slotte, » hebbe ik desen *Bocatium* onlanckx by my niet alleen als » een lustig, maer ooc als een eerlyck endeleer» lyck Boeck vertaelt zynde, den gemeenen » Nederlander willen gemeen maken onder » uwen name: op dat ghy ten minsten door » sulcke toeschryvinghe veroorsaect zynde 't » zelve eens te doorlesen, die luste oock ghenie» ten sout, ende daer by verstaen dat ik (waert » ghelegen) u soo gheerne en nut als verma» kelyck vriendt souden verstrecken, vaert » wel." Deze PETER RAEDT was van een der aanzienlijkste Haarlemsche geslachten, en sneuvelde weinig jaren later bij de vermaarde belegering der stad door de Spanjaarden.

C. KRAMM.

[Hier geldt geheel dezelfde opmerking, die wij zoo straks omtrent P. H. T.'s antwoord in het midden hebben gebragt. Om berigten aangaande onzen COORNHERT als mensch en als schrijver, zal het den Heer BAVO wel niet te doen zijn geweest. Voorts, — wij

erkennen het gaarne — pijnlijk voelen wij ons aangedaan door de ontvouwing eener zoo treurige bladzijde in de literarische geschiedenis van den verdienstelijken COORNHERT. — Gewaagd zou het evenwel zijn hem daarom van onreinheid des wandels te gaan beschuldigen. Alles behalve zeldzaam waren in de vernuften der 16de eeuw dergelijke afwijkingen van den geest buiten alle medepligtigheid des uitwendigen levens. — Voorzeker, schoon wat onzedelijk is ten allen tijde gewraakt en gebrandmerkt behoort te worden, zou men toch, — de gelezene opdragt schijnt het op nieuw te bevestigen, — én onjuist én onvoorzigtig handelen, indien men met opzigt tot de smaak in, het oordeel over werken als de *Decamerone*, den maatstaf onzer tijden geheel en in alles op de mannen dier vroegere eeuw terugbrengen wilde Over COORNHERT als vertaler van BOCCACCIO, zal men niet zonder vrucht nagaan het geleverde in de *Astrea*, Jaarg. II, Afl. 2, bl. 15 volg.]

———

» *Apologie tegens de algemeene en onbepaelde vrijheyd*" (I.; bl. 353). Dit geschrift verscheen in 1669 te *Middelburg* bij KAREL DE VRIJE; doch het slot van den titel had hierbij gevoegd moeten worden, zijnde: *met een bysonder reflexie op de diensten van den huyse van Orange en Nassau.*

Ik meen dat deze *reflexie* ook afzonderlijk is uitgegeven, alhoewel de naam des schrijvers mij niet bekend is. .. ELSEVIER.

» *Apologie tegens de algemeene en onbepaelde vrijheyd voor de oude Hollandsche regeeringe, enz.* Middelburg, 1669." *Pieter de Huybert.* Zonder mij in te laten met het eerste gedeelte der vraag, wil ik, voor zoover het bestek van DE NAVORSCHER het gedoogt, trachten aan te toonen, dat PIETER DE HUYBERT moeijelijk voor den schrijver van bovengenoemd werk kan gehouden worden. Dat het den grooten staatsman niet onwaardig zoude zijn, springt bij eene eerste lezing reeds dadelijk in het oog. De stijl, door de massa Latijnsche citaten hier en daar eenigzins ontsierd, is overigens zuiver; op sommige plaatsen, waar de auteur als geschiedschrijver optreedt, aan dien van HOOFT niet ongelijk. Men leze b. v. de bondige beschrijving van LEYCESTER'S regering in deze landen, het onopgesmukt verhaal der krijgsbedrijven van Prins MAURITS (*Apologie*, § § 36—39, bl. 57—62) en bovenal het schoone tafereel der gehechtheid van Hollanders en Zeeuwen aan den eersten WILLEM van *Oranje*, in § 32 met levendige kleuren geschetst. Ook DE HUYBERT muntte uit door eenen goeden stijl (zie DE JONGE, *Levensbeschrijving van de* EVERTSEN, bl. 135, Aant. en mijne Dissertatie *de Zelandica gente de Huybert* etc. pagg. 23, 34, 35, 70 etc.). Hij kenmerkte zich echter meer door zekere deftigheid en gemakkelijkheid van uitdrukking, dan door kunstmatige netheid; hij gaf slechts weder, wat allen in hem bewonderden, eene ingeschapen *oris facundia;* hij schreef, gelijk hij sprak; zijne spelling verschilt ook doorgaans met die van den schrijver der *Apologie.* In de klassieke Grieksche en Romeinsche oudheid was hij mede geen vreemdeling; zijne MSS. brieven leveren hiervan het bewijs. De wetenschappelijke vorming in die tijden bragt hare grondige kennis mede; zij was voor den staatsman vooral onmisbaar. Doch afkeerig van alle vertoon van geleerdheid, maakte DE HUYBERT zich nooit aan overdreven citeerzucht schuldig en bewonderde te zeer » cette noble langue Latine", dan dat hij ze dienstbaar zou maken tot cement voor eenig litterarisch lapwerk naar den smaak zijner eeuw. Aan dit euvel gaat de *Apologie*, bij hare groote deugden, maar al te zeer mank. Wat haren inhoud betreft, valt het niet te ontkennen, dat sustenuën en redenering voor het grootste gedeelte overeenstemmen met de gevoelens van DE HUYBERT; dit maakt hem echter nog niet tot den schrijver van het werk, dat in het algemeen als het orgaan kan worden aangemerkt van de staatkundige denkwijze der meeste Zeeuwsche Heeren van dien tijd, eenige regenten van *Middelburg* en *Zierikzee* alleen uitgezonderd. Gehechtheid aan den voorvaderlijken regeringsvorm, levendig verlangen naar » een eminent hoofd in den staat", toenemende verwijdering tusschen *Holland* en *Zeeland*, bestuurden in dit laatste gewest de pen van velen, die, met het oog op eenen aanstaanden ommekeer van zaken, onbeschroomd de gebreken bloot legden, waaraan die hooggeprezen, » algemeene en onbepaalde vrijheid" werkelijk leed. Van wiens hand was b. v. de » *Ontdeckinghe van den tegenwoordigen standt onses Vader-Landts, waar het hapert, en hoe de In-ghesetenen uyt haer groot verstel spoedelyck souden connen verlost worden*", in denzelfden geest reeds in 1653 mede te *Middelburg* uitgegeven? Met hetzelfde regt zoude men ook dit aan PIETER DE HUYBERT kunnen toeschrijven, die, magistraat zijner geboortestad en tot de Conferentie te *Lier* afgevaardigd, ook toen reeds zeer goed wist, wat er in den staat omging. Men kan dus moeijelijk uit de strekking van het werk zelve met eenige zekerheid bepalen of DE HUYBERT als de schrijver daarvan moet worden aangenomen dan verworpen. Alleen de beoordeeling van eenige op zich zelf staande feiten, aan zijne bekende zienswijze getoetst, kan tot een stelliger besluit doen geraken. Hiertoe zij het genoeg een paar punten aan te voeren. Uit den aard der *Apologie* moet de partij der Staatschen weinig verschooning vinden, en toch wordt hetgeen in 1650 tusschen WILLEM II en de vijf (*Loevensteinsche*) Heeren was voorgevallen, niet onduidelijk gegispt (*Apologie* § 58, bl. 89). DE HUYBERT behoorde tot de hevigste tegenstanders van genoemde factie; de *Apologie* zag in 1669 het licht; toen althans moet zijn oordeel anders geformuleerd geweest zijn. In allen gevalle kan de beschrijving van het karakter en de

daden van JAN DE WITT, gelijk die in § 50 voorkomt, moeijelijk aan DE HUYBERT'S pen ontvloeid zijn. Hij wordt er onder anderen genoemd: »*een onvergelyckelyck Heer*, *wiens deugden zyn onbegrypelyck en wiens actien meerendeel incomparabel*" en van wien het te wenschen was: »dat Holland onder *soo een gelucklige Regeeringe mochte geraken tot den top van een weergaloose zegen*" (bl. 79).

Na al hetgeen toen reeds voorgevallen was (1663—1669, zie *Dissert.* p. 38—42), mag men niet aannemen, dat DE HUYBERT zich op zoodanige wijze over den Raadpensionaris van *Holland* zoude hebben uitgelaten. Het ware slecht overeen te brengen met hetgeen hij drie jaren vroeger (1666) in de Vergadering der Staten van genoemd gewest gesproken had (verg. WAGENAAR, XIII.; bl. 193, volg.); het zoude in strijd zijn met zijne houding tegenover den jeugdigen Prins van *Oranje* in 1668 (verg. SAMSON, *Histoire de Guillaume III*, Vol. I, pag. 437, *Dissert.* p. 63); men zoude het voor eene herroeping moeten houden van het scherpe vonnis, dat hij in den jare 1666 over DE WITT en de partij der Staatschen in zijne bekende *Deductie ten faveure van den ritmeester* DE BUAT had geveld (verg. AITZEMA, V.; bl. 839, volg., *Dissert.* pag. 40, sqq). Ironie toch kan het niet zijn; evenmin is vleijerij denkbaar bij den man, wiens »Zeeuwsche rondicheyt en openhertich naturel" meermalen aanleiding had gegeven tot onheusche behandeling van den kant der Hollandsche partij (zie *Brieven van* J. DE WITT, V.; bl. 433, sqq., *Dissert.*, pagg. 107—113). Het gedrag van DE HUYBERT in de zaak van DE BUAT is genoegzaam bekend (zie VAN LENNEP'S *Elisabeth Musch* en *Dissert.*, pag. 39, sqq.); men weet, hoe fel hij diens veroordeeling bestreden had en hoeveel hij zich vruchteloos aan diens redding had laten gelegen liggen. De schrijver der *Apologie* daarentegen geeft den ongelukkige niet alleen schuld, maar keurt zelfs zijne te strenge boete in het geheel niet af. (*Apologie*, § 65, pag. 107). Dit laatste vooral doet mij in den auteur eenen anderen zien dan PIETER DE HUYBERT.

Ten slotte moet ik hier nog bijvoegen, dat, voor zoo verre mij, — en ik geloof, met genoegzame zekerheid, — bekend is, nooit eenig geschrift van zijne hand het licht heeft gezien. Alleen is de *Memorie van functiën en employen* etc. (*Dissert.*, pagg. 5, 69, 72, etc.) ten nutte zijner nakomelingen gedrukt. De beantwoording der vraag, wie de eigenlijke schrijver der *Apologie* geweest is, laat ik aan meer bevoegde beoordeelaars over; dat PIETER DE HUYBERT het *niet* was, meende ik te moeten aantoonen. J. H. DE STOPPELAAR.

Josias Kryger (I.; bl. 353). Deze Luitenant ter zee, volgens den inhoud van het versje op den penning, was welligt een afstammeling van WILLEM CRYGER of KRYGER, Lid der Vroedschap te Rotterdam van 1637 tot 1653, wanneer hij overleed; en wiens wapen *boven* een krijgsman vertoont, in zijn opgeheven arm een zwaard houdende, alles van zilver. Het poppetje draagt een roode sjerp of bandelier over den schouder. *Onder* ziet men op het wapenschild een zwemmenden visch, van zilver, op den kop dragende eene kroon van goud, alles op een veld van sinopel of groen. Volgens SMALLEGANGE, *Chronyk van Zeeland*, was, in de zeventiende eeuw, ANTHONY DE CRYGER Burgemeester en Oud-Thesaurier te Brouwershaven. V. D. N.

Mejufvrouw of Mejuffrouw (I.; bl. 353). *Mejuffervrouw* zou beteekenen *mejuffrouwvrouw: ver* (*fer*, *fere*) toch is de gebruikelijke verkorting, de wortel van *vrouw*. Dezelfde pleonasme zou dus ook in alle zamengetrokkene vormen van *mejuffervrouw* wederkeeren. De aangehaalde schrijfwijze van HOOFT (*ff*) is de eenige goede. *Juffrouw* is zamengesteld uit *jong* en *vrouw*. De sluitletter *ng* in *jong* behoort niet tot den wortel des woords, en kon dus zoowel gewijzigd als weggeworpen worden. Die *ng* is verhard in *jonck*, *jongkheid*, *jonckwijf*, (*jonckfere*, *joncfrouw*,) *jonkvrouw*, *jonkheer* (, *jonker*). Zij is scherpe keelletter geworden in *jeughd*, *jeugd*, tongletter in *jonfrouw*. Bovendien is zij, na in het dagelijksche leven al zachter en zachter te zijn uitgesproken, eindelijk verdwenen in *joffrouw* en *joffer*. Maar te gelijk met die verdwijning moest, om de voorafgaande korte *o*, de beginletter (*v*) der volgende lettergreep zich verdubbelen tot *ff*. Verg. BRILL, *Holl. Spraakl.*, 1846, bl. 108 v. o. en bl. 109 v. b. Ziedaar *joffrouw* en *joffer*. Welluidendheidshalve werd *joffrouw juffrouw* en *joffer juffer*.

...... Si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

W. J. R.

[N. P. BIBLIOPHILUS toont zich minder uitsluitend dan W. J. R. Hij brengt zijne hulde toe aan *Mejuffrouw*, maar laat ook *Mejufvrouw* niet ongeëerd henen gaan. „Beide schrijfwijzen," zegt hij, „kunnen zeer goed verdedigd worden, en (mejufvrouw) is, mijns inziens, geene taalbederverij, zoo als in een der Nrs. van de *Kunst- en Letterbode* voor 1851 beweerd werd. De een zal met BILDERDIJK *Juffrouw* schrijven, terwijl de ander, in den geest van SIEGENBEEK, de spelling *Jufvrouw* behouden zal (want ofschoon ik het woord niet bij hem gevonden heb, ben ik overtuigd dat hij deze schrijfwijs voorstaat.)

Ook hij verwerpt de stelling van FREDERIKS meester, scholastiker gedachtenis, terwijl hij in *Juffer* de zamenvoeging erkent van *jof*, *juf* voor *jong* en *ver*, algemeen door onze oude schrijvers in den zin van *vrouw* gebezigd. Voor dit laatste brengt hij te berde HUYDECOPER OP MELIS STOKE, II.; bl. 147, en herinnert hij het dikwijls voorkomende *Jonckfer*, ons *Jonkvrouw*, een eertitel der ongehuwde dames van een vervlogen tijdperk, voor wie ook in *vrouw* en *ver* te za-

men een nog kostelijker huldebetoon lag opgesloten. Zie de *Nieuwe Werken der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde*, V. 2, bl. 202 en, behalve HUYDECOPER t. a. p., ook SIEGENBEEK in de *Aant. op den Wapen-Martijn*, bl. 144. En dat *ver* soms voor eigen namen geplaatst werd (zoo als in *ver Eva*) is eene juiste opmerking des Heeren J. H. VAN DALE, wiens uitspraak tusschen *Mejuffrouw* en *Mejufvrouw* geheel denzelfden geest ademt als die van N. P. BIBLIOPHILUS. Immers hij voelt zich gedrongen aan beide regt te laten wedervaren, gaarne erkennende en met lof vermeldende wat elk harer bijzonder aanbeveelt en op een stoet van vereerders mag doen hopen, *Mejufvrouw* prijzende om der *afstamming* wille, *Mejuffrouw* in naam der *welluidendheid*, het alles toch niet zonder eenige voorliefde voor *Mejuffrouw*.— „nademaal de *v* hare zachtheid verliest en scherp wordt „door de werking eens voorafgaanden medeklinkers, „*f* (assimilatie)." En dat nu, als *juf* en *vrouw* verbonden waren, *vrouw* ganschelijk onderdrukt en toonloos geworden en tot een louteren uitgang vernederd is in *Juffer*, gelooft hij met Dr. G. W. BRILL (*Holl. Spraakleer*, 1849, § 6. N°.5) te moeten verklaren „door den zoo sterken klemtoon van het eerste lid der zamenstelling".

Mejufvrouw smadelijk bejegend door W. J. R., heeft in P. E. v. D. Z. haren redder mogen vinden. Hij zet haar de kroon op 't hoofd en wreekt haar van SIEGENBEEK'S zwijgen. Geen wonder: *diefven* en *boefven* had hij voor haar in 't strijdperk geroepen. Hij vermeldt haren lof als dochter der eerwaardige *jonk-ver*, en gewaagt er van, welke zusters zij in den vreemde heeft: de Zwabische *Jumphere* en *Jumptfrau*, de Nedersaksische *Jumfer*, de Deensche *Jomfrue*.]

Freule (I.; bl. 353). Omtrent het ontstaan van het woord *freule* zijn twee verschillende meeningen uitgesproken, de eene door WEILAND, de andere door LULOFS. De laatste kent aan dat woord een' Nederlandschen oorsprong toe, waar hij in zijne *Gronden der Nederlandsche Woordafleidkunde* (1833, bl. 3), aan deze wetenschap de stelling ontleent: »dat *Freule* eene versmelting is van »*Frouwlijn* (in het Hoogd. nog *Fräulein*), het»welk eigenlijk, krachtens het verkleinend, »voorheen ook bij ons zeer gebruikelijk ach»tervoegsel *lijn*, hetzelfde als *Vrouw-tje* be»teekende, en al vleijend op een jong, adel»lijk meisje werd toegepast"; terwijl hij in de *Aanstippingen* van zijn *Handboek van den Vroegsten Bloei der Nederlandsche Letterkunde* (1845, bl. 267, noot) opmerkt: »GRIMM zegt intus»schen wat al te sterk, dat het nieuw-Neer»landsch geheel geene voorbeelden van *lijn* »oplevert. Wij hebben toch nog *oogelijn*, »*maagdelijn*, en wat vroeger bij HOOFT, POOT, »enz. *slotelijn*, *prinselijn*, *nimfelijn*, enz. En »is ook ons *freule* niet eene verkorte uitspraak »van *fraulijn* of *vrouwlijn* (d. i. *kleine vrouw*, »*vrouwtje* of *jonkvrouw*)?" — Dit gevoelen nu is mij onaannemelijk, omdat:

1°. in *freule* de Nederlandsche *eu* (*veulen*, *Keulen*,) niet gehoord wordt,

2°. alsdan het woord *freule* onzijdig zou moeten zijn, en

3°. men van *vroulijn* bezwaarlijk *freule* kan afleiden, en om de *f* in *froulijn* te rechtvaardigen wel tot het Gothisch zou mogen opklimmen, waarmede o. a. de nog jeugdige leeftijd van *freule* slecht zou te rijmen zijn.

WEILAND daarentegen heeft ons te recht naar het Hoogduitsch verwezen. In zijn *Woordenboek* toch zegt hij op het woord *vrouw*, dat »*freule* eene verbastering van het hoogd. »*Fräulein*" is. De veranderingen nu, die het ondergaan moest om als bastaardwoord tot onze taal te kunnen behooren, zijn de twee volgende: *Vooreerst* moest het een' Nederlandschen uitgang erlangen. Nu beantwoordde wel onze verkleinuitgang *lijn* aan het Hoogduitsche *lein*; maar even als onze verkleinuitgang *kijn* eerst *ken* geworden was, en tijdens het ontstaan van *freule* schier alleen nog maar als *ke* voorkwam, zoo *moest* ook *lijn*, dat zich wel reeds in het Midden-nederlandsch soms als *len* vertoond had (*), maar toch om de weekheid der *l* nog zeer lang in het Nieuwnederlandsch zijn' oorspronkelijken vorm behouden had, nu *bij eene nieuwe woordvorming als le optreden*. *Ten tweede* moest de *äu* in de Hoogd. *eu* veranderen. Dit was geheel in den geest der Hoogduitsche taal. Ten bewijze hiervoor breng ik GRIMM te berde, die in het 1ste deel zijner *Deutsche Grammatik* (dritte Ausgabe, 1840, S. 219 en 225.) het volgende zegt: »den umlaut der organischen kürze *a* bezeich»net bald *e* bald *ä*, je nachdem er nicht mehr »oder noch gefühlt wird. bei *heer*, *meer*, *erbe*.... »u. s. w. ist die erinnerung an das ursprüng»liche *a* erlöschen; in wählen, zählen, läh»men .... u. s. w. steht das *a* lebendig daneben. daher die comparative *älter*, *kälter*, *här*»*ter*, *ärmer*, *wärmer* *ä* bekommen. bei *eltern* »parentes, *vetter* patruus, war man der abkunft »vergessen. Beide dies *e* und *ä* haben meist »doch gleiche aussprache und es ist falsche »affectation den vocal in *wände* parietes an»ders als in *wenden* vertere lauten zu lassen".

»Zu *eu* verhält sich *äu* fast wie zu *e* das *ä*; »wo der umlaut unfühlbar ist, wird jenes, »sonst *äu* geschrieben". Nu moest toch wel »die erinnerung an das ursprüngliche *ä*" bij eene overbrenging van *Fräulein* op Nederlandschen bodem geacht worden verdwenen te zijn.

Derhalve: *freule* is een Nederlandsch bastaardwoord, gevormd van het Hoogd. *Fräulein*;

de *eu* in *freule* is de Hoogd. *eu*, d. i. onze *ui*.

Wie in *freule* eene Fransche *eu* doet hooren, doet dit óf omdat hij den oorsprong van het woord niet kent, óf omdat hij den vreemden tweeklank welluidender vindt, en hierin de euphonie doet zegevieren over de etymologie.

W. J. R.

[Ook J. H. VAN DALE acht *freule* uit Hoogduitsch

(*) KNAPELEN, *Brab. Yeesten*, IV.; bl. 985, en *Der Vrouwen Heim*, vs. 597.

bloed gesproten en eene dochter van *Fräulein* te zijn. Maar de uitspraak was hem altoos de Hollandsche, d. i met den *eu* klank, welken hij ook voor den besten houdt.]

Willem de Zwijger en Musius (I.; bl. 354). In N°. 10 van de *Konst- en Letterbode* voor 1852 vindt men het volgende:

De NAVORSCHER heeft reeds herhaaldelijk gevraagd naar de onbekende bron waaruit die onzinnige betichting met MUSIUS' moord geput is. Hij vindt die in het aangehaald schandschriftjen, waarover straks meer nog: »Tot Delft comende," zoo meldt het: »so heeft hy (ORANJE) voor zijn hof ingenomen het klooster van sint Aechte, daer te voren Rectoor ende Biechtvader was geweest den welgeleerden Poeet ende weerdige Heere CORNELIUS MUSIUS, den welcken GUILL. VAN NASSOUWE voorschreven, over sommighe jaren, oochluyckinghe doende, by den Heere VAN LUMEY zijnen adherent, seer oneerlijck ende met leelijcke tormenten hadde laten hanghen."

Aangeh. schandschriftjen: *Historie Balthazars Gerardt, alias Serach, die den Tyran van 't Nederlandt, den prince van Oraengie doorschoten heeft: ende is daarom door grouwelijcke ende vele tormenten binnen de stadt van Delft openbaerlijck gedoodt. MDLXXXIV*, 16 bladz. 4°.; berustende in de *Bibl. Thysiana.*

Willem de Zwijger en Musius. Omtrent WILLEM VAN LUMEY, Graaf *van der Mark*, leze men de *Verspreide en nagelaten Dicht- en Prozastukken — met biographie — van* R. H. VAN SOMEREN, in leven Burgemeester van Kralingen, etc. Utrecht, L. E. BOSCH EN ZOON, 1852, (door Dr. WAP in druk bezorgd), alwaar op bl. 201 eene belangrijke redevoering voorkomt over WILLEM VAN LUMEY.

Men zal daar, bl. 256 en volg. kunnen vernemen, dat CORNELIS MUSIUS, gezegd van *Spanghen*, niet is vermoord; maar dat hij in handen van eenen krijgsraad gesteld is, bestaande uit den Groot-Provoost, en de Heeren *Jonk.* GYSBERT VAN DUIVENVOIRDE VAN OBDAM, lid der Staten van Holland, en Mr. WILLEM BARDESIUS, beide mannen met roem en lof in 's lands Historie bekend, — en dat hij, na het afgelegd verhoor, krachtens uitspraak van dien krijgsraad, zijne welverdiende straf binnen Leyden in 1572 ondergaan heeft.

Indien het den Heer VAN DER HORST, of wel den vrager, om de waarheid te doen zij, dan mogen zij kennis nemen van de door VAN SOMEREN geleverde bijdragen; waaruit zij zien zullen, dat noch de Prins, noch VAN DER MARK, oorzaak geweest zijn van MUSIUS' dood, maar dat deze Prior, door het verbreken van zijnen plegtig gegeven eed, de schuilplaats heimelijk in zijn klooster bezorgd aan verdachte monniken, zijne schandelijke vlugt naar den vijand, en de prijsgeving der te Delft aan zijne zorg toevertrouwde nonnen, zich zelven dit vonnis moedwillig op den hals heeft gehaald.

LUMEY zegt in zijn verdedigingsschrift: »Ook kan het tot geener schande of laster »verstrecken voor alle vroemen, den Monnik »Pater van S^t. *Aagten* te hebben laten ophan»ghen, aangezien dezelve als een *meyneedige* op »de vlugt was betrapt, met zynen schat den »vyand toetrekkende, om zyne *verraderye*, »die hy tegen den Heere Prinsen, ons en de »Evangelischen, ja, den ganschen Lande ver»dacht hadde, te werk te stellen. Boven dat »deselve by eede gezworen hadde uitter stad »*Delft* niet te trekken.

»En is alzoo de voorschreven Pater door »zyn eigen delicten (in 't violeren zyns eeds »en anderzints naderhand geperpreteerd) *niet* »als een *Monnik* of om der *Roomsche religie* »*wille* geëxecuteerd, *maar als een kwaaddoen*»*der, die zyn eigen Sententie medebragt*, op»gehangen".

Er zal over dit onderwerp wel eerstdaags iets in 't licht verschijnen, waarvan, eenige maanden geleden, de *Alg. Konst- en Letterbode* reeds een staaltje geleverd heeft.

.. ELSEVIER.

Nederlandsche Volksoverleveringen (I.; bl. 354). De verzekering van HH. Bestuurderen, dat elke bijdrage, hoe klein ook, met erkentelijkheid zal worden ontvangen, geeft mij moed hen ter herinnering — meer dan zulk een vlugtige herinnering zal wel niet noodig zijn — te wijzen op 't werk onder dien titel door L. PH. C. VAN DEN BERGH, in 1836 uitgegeven, op een ander met gelijken titel door J. W. WOLF, 1844 en op den schat van aanteekeningen, hiertoe betrekkelijk, in onze provinciale almanakken, vooral in den *Gelderschen* en *Overijsselschen* verspreid.

CONSTANTER.

Nederlandsche Volksoverleveringen. De Ridder van Tuyl. In mijne gemeente zijn nog enkele overleveringen bewaard. Ik heb daarvan reeds vroeger elders (*Archief* van KIST en ROYAARDS) melding gemaakt. Kan het den Heer THOMS van dienst zijn, dan zal het mij niet verdrieten, ze hier nog eens opgegeven te hebben. Zij hechten zich, op eene enkele uitzondering na, aan den persoon van eenen der leden uit het geslacht VAN TUYL van *Bulkestein*, dat in deze gemeente op een kasteel van dien naam, waarvan nog enkele overblijfselen aanwezig zijn, woonde. De duivel had met onzen VAN TUYL eene weddenschap aangegaan, waarbij bepaald was, dat de eerste *de Linge*, het riviertje, waaraan het dorp *Deil* ligt, tot op zekere aangewezen plaats zou doorwaden, de laatste echter den Lingedijk langs te paard tot aan dezelfde plek zou rijden, terwijl hij, die het eerst zou aangekomen zijn, als overwinnaar en als regthebbende over den overwonnene

beschouwd zou worden. De duivel won het geding. Hij hielp nu wel den ridder op wonderbaarlijke wijze, doch nam ten slotte ook zijne ziel. Zijne hulp ondervond VAN TUYL in den strijd. Dan werden de boomen in de nabijheid in krijgslieden, die hem ondersteunden, herschapen; maar dan ook zorgde de duivel, dat de kogels, die op hem gerigt werden en door zijn harnas drongen, daarachter als verlamd bleven, zoodat hij ze, bij zijne gade teruggekeerd, uit zijne kleederen schudde. Wilde hij huiswaarts, dan verhief zich zijn paard in de lucht en voerde hem met de snelheid des bliksems naar zijn kasteel. Lang nog heeft men de wapenrusting van VAN TUYL en daaronder het doorschoten harnas in mijne kerk bewaard; doch nu is daarvan niets meer te vinden. Ter aangehaalder plaats deelde ik mijne zienswijze ten aanzien dezer overlevering mede, zoodat ik in herhalingen zou vervallen, indien ik daarop terug kwame.

Ook de knecht van VAN TUYL waagde zich aan eene weddenschap met den boozen geest. De vraag zou zijn, wie van beiden het eerst aan het einde zou wezen, de knecht met het lezen van eenen brief of de duivel met het tellen van de graankorrels in eenen daar geplaatsten zak. Ook dit pleit won de duivel. Nu werd het aan den knecht vergund om zijn heer op diens luchtvaarten te vergezellen en het is als eene bijzonderheid bekend, dat hij bij gelegenheid van eene dier reizen zijnen voet aan den haan van *Bommel's* toren stootte.

Er is nog wel eene overlevering nopens zekeren pelgrim, die hier als kluizenaar geleefd en naar wien zeker stuk lands den naam van »pelgrimshof" zou verkregen hebben; doch tot hiertoe is het mij niet gelukt eenige verdere bijzonderheden op te sporen.

Misschien is het ook niet overbodig opmerkzaam te maken op het verhaal, door mij geplaatst in den *Gelderschen Volks-Almanak* voor het jaar 1850, bl. 156 verv., waarbij ik echter voegen moet, dat het verhaal in den mond des volks aan zeven achtereenvolgende Heeren van het dorp krankzinnigheid doet voorspellen. Dr. RÖMER.

Nederlandsche Volksoverleveringen. 't Hazepatersveld bij Haarlem. In den Spanjoolschen tijd stond er op of in de nabuurschap van evengenoemd veld een klooster. De soldaten, waardoor het ingenomen werd, joegen de geestelijke heeren langs het veld en met zweepslagen voort, al roepende: *Haast-je pater!*

SCIOLUS.

[Met eenige teleurstelling zamelen wij hier den karigen oogst in, waar onze hand een vruchtbaar zaad meende geworpen te hebben. Slechts de verwijzing op eenen vreemdeling, maaiende waar althans hij niet gezaaid heeft, slechts een handvol, door landgenooten op vaderlandschen grond ingewonnen, slechts eene herhaling van het bekende, waar onze mond naar het onbekende vroeg. Is er dan behalve die enkelen, waarvan CONSTANTER gewaagt, is er dan, behalve den kundigen RÖMER en den weetgierigen SCIOLUS, geen mensch, die zich aan de sprookjes van het Nederlandsche volk laat gelegen liggen, of zal dan volstrekt ons nageslacht van *buitenlanders* moeten vernemen, wat onze voorouders aan den haard en bij het spinnewiel, om het wachtvuur en bij den mast, elkander zoo gaarne vertelden? Met eene soort van medelijden, slechts gewettigd door onverstand, ziet men hier zoo op dit onderwerp als op onze pogingen om de kinderpoëzy voor eene volkomene verdwijning te bewaren, terwijl een HALLIWELL in Groot-Brittannië, een ERNST MEIER in Duitschland, juist geprezen worden om hetgeen de lezer bij ons afkeurt. Men is te groot, men is te wijs, men is te beschaafd, men is geen kind meer! Het is ook maar in het onbeschaafde Noorden, te ver helaas om door onze geleerden van zulke barbaarsche liefhebberijen te worden genezen, dat zich twee jongelingen uit Helsingfors, met geldelijken bijstand van hunne medestudenten aldaar, tot eene ontdekkingsreize hebben aangegord om volksoverleveringen op te gâren voor de nakomelingschap. Zij heeten B. PALDANI en O. PALANDER.]

Berekeningen over mogelijke woordverplaatsing in verzen (I.; bl. 357). De acht woorden van het vermelde Latijnsche vers kunnen, volgens BERNOUILLI, 40327 maal van plaats verwisselen. Naar mijne berekening echter 40320 maal. Is dit kleine verschil soms aan een drukfout toe te schrijven? want $1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 \times 6 \times 7 \times 8 = 40320$, en dit is toch de wijze, naar ik meen, om het te berekenen.

Voor het tweede vers:

„Crux, faex", etc.

vind ik, door de aangeduide berekening, 479,001,600, en niet 31,916,800 malen, of indien de woorden »sors mala" niet van elkaêr gescheiden mogen worden, bedraagt het 39,916,800 malen.

Voor het derde vers schijnt de opgaaf der *Encyclopédie* geheel dezelfde onjuistheid te bevatten: het cijfer is niet 31,916,800, maar 39,916,800. P. C. K.

[A. L. B. dezelfde methode volgende, heeft denzelfden misslag ontdekt der *Encyclopédie*, en hetzelfde getal erlangd voor de aan maat noch zin gebondene verplaatsingen.]

Berekeningen over mogelijke woordverplaatsing in verzen. Bij de, op bl. 357, 358, meêgedeelde verzen, kunnen nog de volgende gevoegd worden, door G. P. PHILOMNESTE (PEIGNOT) in zijne *Amusements Philologiques*, bl. 137, aangehaald.

Het eerste luidt:

„*Ad Stultum.*
„Cor, vox, dens, frons, ren, splen, pes, lux sunt tibi, deest mens",

en bezit de eigenschap van, behalve 725,760 keeren omgezet te kunnen worden, beurtelings op negen personen van toepassing te zijn, b. v. »*ad Caecum*", »*ad Claudum*", etc. natuurlijk door het laatste woord te verwisselen.

Het andere:

„Cor, vox, dens, frons, ren, splen, lux, mens, pes,
vola, crus huic",

kan — zegt men — 39,916,800 malen omgezet worden.

Wie er lust toe gevoelt, moge het narekenen. N. P. BIBLIOPHILUS.

Jodocus van Lodensteyn (I.; bl. 378). De ongenoemde schrijver van het artikel: *Het Park* (J. VAN LODENSTEIN) in de *Utrechtsche Volks-Almanak* van 1850, zegt het volgende: » Door » Ds. E. HERINGA werd mij nog een handschrift » van een onuitgegeven werk van VAN LODEN- » STEIN vertoond, getiteld: *Meditatiën van* Ds. » VAN LODENSTEIN, *gemaakt in 't jaar* 1657. » Deze meditatiën zijn overdenkingen op elken » dag des jaars, en ademen, even als alle » werken van den schrijver, opregte evange- » lische godsvrucht." C. W. BRUINVIS.

Cornelis Dirksz. (I.; bl.378). Van dezen zeeheld en van zijne vrouw bezit de Heer STOKBROÔ te Hoorn levensgroote afbeeldsels door den Hoornschen schilder ROTIUS, fiks geschilderd. Zie ABBING, *Aanteekeningen*, enz. bl. 143. Ik stel mij voor die in dezen zomer, bij vergunning van den eigenaar, af te teekenen, waaromtrent de Heer BODEL NIJENHUIS niet onkundig zal blijven.

C. W. BRUINVIS.

Cornelis Dirksz. Er bestaat van hem een geschilderd portret. Ik zag het te *Monnikendam*, op het Stadhuis. Of dit een ander, dan wel hetzelfde afbeeldsel is, waarvan B. N. gewaagt, kan ik niet opgeven. De stad *Monnikendam* zou zeker den verzamelaars van portretten onzer helden een grooten dienst bewijzen, wanneer zij besluiten kon, dit afbeeldsel in plaat te doen brengen; doch dit niet alleen, zij zou daardoor haren manhaften Burgemeester eene welverdiende hulde toewijden. Zoo één, dan is zijn portret het waardig, de rij der afbeeldsels van onze helden uit de 16de eeuw te vergrooten. H.

[Ook CONSTANTER vermeldt DIRKSZOON's portret in het raadhuis te Monnikendam. W. v. D. V., die het denkbeeld zeer toejuicht om de natie met het gelaat van dezen strijder bekend te maken, verzekert, dat het geschilderde afbeeldsel, vroeger bij de te Edam gevestigde familie TEENGS berustende, nimmer als het portret van onzen held erkend is door diens Vlootvoogds afstammelingen. Wat dezen berigtgever overgehaald heeft om DIRCKSEN te schrijven en DIRKSZOON te verwerpen, kunnen wij niet nagaan. In zijn voordeel is noch de gewoonte dier tijden, noch het getuigenis van alle schrijvers. Vooral indien C. W. BRUINVIS te regt den naam ook van JANSEN aan den Admiraal heeft toegekend, lijdt het naauwelijks twijfel, of DIRKSZOON moet voor de ware lezing worden gehouden.]

Tobias de Coene (I.; bl. 378) zal naar alle waarschijnlijkheid wedergevonden worden in den jongeling, die op den 6den Sept. 1591 als student der Theologie aan de Leydsche Hoogeschool werd ingeschreven.

Een uittreksel, mij door de vriendelijkheid van Prof. N. C. KIST bezorgd, luidt aldus:

» *Rectore* TH. SOCIO, 6 Sept. 1591, *inscriptus:* TOBIAS KOENIUS, *Londinensis, Stud. Theologiae.*"

Hij was derhalve een geboren Londenaar. Van zijne geschriften heb ik te vermelden: *Controversae aliquot ex Lib. Primo Inst. quaestiones, quas Divina favente Clementia, Praeside Clariss°. Consultissimôq. viro, D°.* JULIO BEYMA, *J. U. D. Et antecessore in illustri Batavorum Academia ordinario, praeceptore suo observando, publicé examinandas proponet* TOBIAS C8NIUS (COENIUS) 3*Kal. Maij. Anno* CIↃ.IↃ.XCV. *Lugd. Bat. ex offic.* THOMAE BASSON, 1595, in-4°. Het bevat 10 bl. behalve den titel en de opdragt aan Ds. DANIEL VAN DER MEULEN.

Nog is van KOENIUS voorhanden: *Controversa ex Universa delictorum Materia Themata, ex Lib.* 47 *et* 48. *Digestorum & Lib.* 9. *Cod. Collecta, Quae Favente Deo sub praesidio etc. D.* EBERARDI à BRONCKHORST *Professoris in inclyta Lugdunensium Batavorum Academiâ ordinarij, Publicé examinanda proponet* TOBIAS C8NIUS, 7 *Kal. Augusti, anno* CIↃ.IↃ.XCV. *Lugd. Bat.* TH. BASSON, 1595. Hiervan zegt hij:

» Hanc, de *Controversis ex universa* delictorum materia quaestionibus, Disputationem Ornatissimis, Prudentissimis, Eruditissimis Viris D. M. ROBERTO VIMEO philosophiae apud *Sedanenses* Professori acutissimo, et D. M. THOMAE MURRAVIO contubernij apud Heidelbergenses Regenti dignissimo, amicis suis omni observantiâ colendis. D. D. D. Respondens TOBIAS C8NIUS. ..ELSEVIER.

» *Het Kerkje te Ubbergen*" (I.; bl.378). Onder dezen titel behelst *de Christophilus, Chr. Jaarboekje voor* 1841, een allerliefst versje van C. H. CLEMENS. Men vindt het op bl. 105 en volg. en daar tegenover eene plaat, waaronder: J. F. CHREST del., J. P. LANGE sculps.

Dr. RÖMER.

[Het is te *Nymegen*, bij J. F. THIEME, dat de *Christophilus* uitgegeven werd. EEN SOLDAAT zond ons het 1ste couplet van *het Kerkje*, aldus:

Tempel Gods, in 't groen verscholen,
Dat der bergen voet bekranst,
Die door popel, els en linde
Even doorblinkt, even glanst,
Vrede zij u!

Men vindt, naar J. C. K's. opgave, in den *Gelderschen Almanak* voor 1845, bl. 3—17, een stuk van F. A. ALEXANDER, getiteld: *Iets van en over* CLEMENS. Dezelfde meldt ons, dat de Heer THIEME een fraai portret van CLEMENS in 't licht gegeven heeft. Onbekend aan X. X. X. was het zangstukje in de *Christophilus*. Niet alzoo een ander van gelijke soort dat men aan dezen auteur verschuldigd is: *Het dorpje Beek*, op muziek gebragt met accompagnement voor de piano door G. DE VRIES, Steendr. van PH. SCHWARZ te *Nymegen*, zonder jaartal.]

Jan Jordens (I.; bl. 378). Deze was lid van het *Leydsche* en twee *Amsterdamsche* Dichtgenootschappen, bij een van welke hij in 1785 den tweeden zilveren eerepenning behaalde met zijn dichtstuk *de Waare Christen.* Zijne gedichten zijn allen van stichtelijken en zedelijken inhoud. Men heeft ook van hem *Gedichtjes voor Kinderen*, uitgegeven te Amsterdam bij HOLTROP. WITSEN GEYSBEEK, die hem in zijn *B. A. en C. Woordenboek* vermeldt, acht hem iets meer dan vloeijend verzenmaker, en zijne gedichten, ofschoon zich niet boven het middelmatige verheffende, uit een braaf, godsdienstig hart voortgevloeid.

JORDENS' geboorte- noch sterfjaar worden door WITSEN GEYSBEEK opgenoemd, schoon beiden waarschijnlijk, eveneens als zijne betrekking of beroep, bij de familie van dien naam, in Overijssel en elders, zouden te vernemen zijn. V. D. N.

Filips Willem en Maria van Nassau (I.; bl. 378). Naar het ons voorkomt, waren zij geen tweelingen. Althans in het uitmuntende werk van JOHANNES PIETER VAN CAPPELLE, getiteld: *Filips Willem, Prins van Oranje*, vinden wij van geene tweelingen melding gemaakt, maar kortweg gezegd (bl. 6) dat FILIPS WILLEM den 19den December 1554 op het kasteel van *Buren* geboren werd. Het schijnt ons echter nog al opmerkelijk dat de juiste tijd van MARIA's geboorte, voor zoo ver ons bekend is, nergens aangeteekend staat.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Filips Willem en Maria van Nassau. PHILIPS WILLEM VAN ORANJE den 19den December 1554 op het Kasteel van *Buren*, en zijne zuster MARIA den 7den Februarij 1556 te *Breda* geboren zijnde, kunnen alzoo geene tweelingen geweest zijn.

Alhoewel ik zeker weet, MARIA's geboortejaar dus in mijne gedrukte *genealogische tafelen* aangeduid te hebben gevonden, en voorts de juistheid dier opgaaf in 't minst niet betwijfel, zoo is het mij voor 't oogenblik echter niet mogelijk den autheur aan te wijzen. Binnen kort hoop ik hierop terug te kunnen komen.

E. v. E.

Dichter van Gezang 121 (I.; bl. 378). Op eene lijst der *Dichters van de Evang. Gezangen*, verzameld in de jaren 1803—1805, in der tijd, toen ik eene biographie van die dichters dacht te vervaardigen, — dank zij de tusschenkomst van wijlen mijnen vriend, Mr. H. O. FEITH, te *Groningen*, — mij verschaft door den Eerw. nu ook al overleden M. J. ADRIANI, Predikant te *Oude Pekela*, Lid der Commissie tot het verzamelen der Gezangen, — op die lijst, zeg ik, vindt men als auteur van *Gezang* 121 den bekenden dichter R. FEITH aangeteekend, zonder bijvoeging, zoo als dit bij andere Gezangen aldaar plaats heeft, of hij het naar GELLERT, dan wel naar een ander zou bewerkt hebben. A. J. v. D. AA.

[Dit berigt van A. J. VAN DER AA zal misschien wijziging brengen in het gevoelen van B. H. J., volgens hetwelk noch GELLERT, noch RH. FEITH, noch P. L. V. D. KASTEELE, eenig aandeel zal gehad hebben in de vervaardiging of vertaling van *Gezang* 121, nademaal dat lied geenszins voorkomt, hetzij in VAN DE KASTEELE's *Gezangen*, hetzij in FEITH's *Proeve van Gezangen voor den openbaren Godsdienst*, hetzij in GELLERT's *Geestelijke Gezangen en Liederen.*]

Johannes de Jode (I.; bl. 378). Ofschoon ADELUNG, ter door mij aangehaalde plaats over CELLARIUS, JOHANNES DE JODE noemt, als vervaardiger van een atlas van kaarten, zoo is mij, bij een nader onderzoek, naar aanleiding der vraag van V. B., gebleken, dat aldaar voor JOHANNES, GERARDUS moet gelezen worden. Aan dezen GERARDUS, waarvan ook IMMERZEEL, *Nederl. Schilders*, gewag maakt, wordt door FOPPENS, in de *Bibl. Belg.*, p. 353, het *Speculum Orbis*, *Tabulis et Descriptionibus illustratum*, *Antv.*, in fol. toegeschreven. Voorts noemt deze hem *Noviomagus*, *in Mathesi ac Chalcographa arte plurimum excellens; — decessit Antverpiae*, *anno* 1591, *aet.* 82. Hij schijnt de vader geweest te zijn van CORNELIS DE JODE, die ook plaat- en kaartensnijder was, en van PIETER DE JODE *de Oude.* V. D. N.

[Alzoo vindt RYMER zijne gissing bewaarheid, die wel GERRIT DE JODE vermeld en geroemd heeft gevonden bij IMMERZEEL, maar JOH. DE JODE vruchteloos gezocht én bij VAN MANDER én bij HOUBRAKEN. ADELUNG's vergissing heeft ook *,*. het spoor bijster gemaakt. Deze verhaalt ons van een JOOS DE JODE, Prins der Rederijkers te *Vlissingen*, in den jare 1641, van wien men nog een brief heeft, in die betrekking door hem onderteekend, en een zegel dragende, waarop een gedeeld wapenschild, dat met eenen helm gedekt, in de regterzijde een uit twee V's zaamgestelde ruit vertoont, aan het boveneinde links met een ✱ opgesierd, terwijl de linkerhelft een halven gekroonden arend bevat, en voorts ter zijde van het schild regts een B en links een onleesbare letter waargenomen wordt.

Dat nu deze JOOS DE JODE tot de maagschap van den kunstvaardigen GERARDUS behoord hebbe, gelooven wij niet onwaarschijnlijk. — Men zou voorts nog de vraag kunnen opwerpen, of er eenige betrekking geweest zij tusschen den auteur van het *Speculum orbis* en het aanzienlijke geslacht der DE JODE's, dat niet alleen sedert de 14de eeuw velerlei bedieningen in Gelderland vervuld en waargenomen heeft, maar waarvan ook twee leden, OTTO en GERRIT DE JODE, *Gebroeders*, onder de voorname lieden genoemd worden, die den landsvrede of 't verbond aangingen met JAN VAN BLOIS en diens gemalin MACHTELD, Hertogin van *Gelre.* Aan den naam (eig. bijnaam) van welk geslacht men ook de meening ontleend heeft, als zouden *Gelder* en *Zutphen* al zeer vroeg uitzondering gemaakt hebben op den strengen regel van uitsluiting, alomme elders tegen het volk der *Joden* verordend en toegepast, een gevoelen echter, dat, als strijdig met den geest dier tijden, te regt verworpen schijnt door Mr. H. J. KOENEN, in zijne *Gesch. der Joden in Nederland*, bl. 82, wien de grond des naams veeleer gelegen voorkomt in den veronderstelden overgang eener Israëlitische familie tot het Christendom.]

Componisten der Evang. Gezangen (I.; bl. 378). Uit een artikel in de *Kerkelijke Courant* van 17 Januarij 1851 blijkt, dat slechts één van de componisten der *zeventien* nieuwe zangwijzen bekend is; en tevens dat al de stukken betrekkelijk de handelingen der Commissie voor de genoemde Gezangen verloren geraakt zijn. Men uitte slechts den wensch, dat de overgebleven betrekkingen van den Predikant J. H. NIEUWOLD, te *Warga*, die vooral de muziek dezer gezangen bij de Commissie ter harte nam, alsnog opheldering mogten verschaffen. X. X. X.

Taptoe (I.; bl. 378), heeft allerwaarschijnlijkst geene verandering van beteekenis ondergaan. Het woord staat in naauwe betrekking tot het Hoogduitsche *Zapfenstreich* (*tappenstreep*). In den *Militär Conversations Lexicon, bearbeitet von mehreren Deutschen Officieren; redigirt und herausgegeben von* HANNS EGGERT WILLEBALD VON DER LÜHE, Adorf, Verlags-Bureau 1841, vindt men (Band VIII, Litt. Z) omtrent het woord *Zapfenstreich* nagenoeg het volgende:

Zapfenstreich is het 's avonds door de troepen gegeven teeken, waardoor aangeduid wordt dat de soldaten naar hunne kazerne of hun kwartier moeten terugkeeren. — De naam *Zapfenstreich* is ontleend aan de oud-Duitsche gewoonte, volgens welke de politiedienaren zich 's avonds op een bepaald uur in de tapperijën begaven, en over de *tappen* der vaatjes (waaruit destijds de bekers onmiddellijk voor de gasten gevuld plagten te worden) met krijt eene *streep* (*streich*) maakten, waarna er niets meer getapt worden mogt, en de gasten den terugtogt hadden aan te vangen. Dezelfde zaak nu die *Zapfenstreich* uitdrukt, wordt in 't Hollandsch door *Taptoe* te kennen gegeven. EEN SOLDAAT.

[De vraag over *tap-toe* is ook door vijf andere Correspondenten behandeld, wier berigten in strekking niet verschillen van het antwoord onzes letterlievenden SOLDAATS. I. A. N. gedacht insgelijks het *Zapfenstreich* onzer oostelijke naburen. RUDOLPH, G. P. ROOS en P. E. VAN DER ZEE herinneren zeer te regt het oude *tap* voor de *kraan* van een *vat*, waarvan de sluiting alom in de herbergen met echt militair lakonisme door het enkel woordje *toe* werd aangekondigd. Dus klinkt, zoo als P. E. VAN DER ZEE gezegd heeft, in dien trommelslag van 8 of 9 ure den waarden het verbod in de ooren, „niet langer voor de soldaten te tappen" „hen niet meer op de bierbank te houden", terwijl de zonen van MARS dan wel in de gestopte bron hunner verlustiging een krachtigen spoorslag vinden moeten tot gehoorzaamheid, en geen andere partij kunnen kiezen dan, hoe noode ook en als met weigerende schreden, hunne kwartieren weder op te zoeken.

Dat N. P. BIBLIOPHILUS *tap*=*tapperij* of *kroeg* verklaard heeft, zal wel *metaphorice* geschied zijn, door verwisseling van de plaats eens bedrijfs met een voornaam werktuig tot diens uitoefening. Wij danken hem voor zijne verwijzing naar BILDERDIJK's *Verkl. Geslachtlijst* en naar HOEUFFT's *Proeve van Bredaasch Taaleigen*, bl. 593 en eindigen met de opmerking, dat, evenmin als onze SOLDAAT, een enkel dezer Beantwoorders iets vermelden kan nopens eene thans gewijzigde beteekenis van het uit vroegere tijden ons overgeleverde *tap-toe*.]

Kostverloren Wetering (I.; bl. 379). Ruim 1100 Rhijnlandsche roeden van *Amsterdam*, aan de zesde bogt des *Amstels*, van de stad gerekend, in den *Middelpolder*, tusschen het *groote* en het *kleine Loopveld*, ('t welk doorgaans *Kalfjeslaan* geheeten, den *Amstel* met den *Veendijk* of *Amstelveenschen weg* vereenigt) stond reeds vóór den jare 1610 het lusthuis *Kostverloren*, dat zoowel door zijne hooge, dikke muren en ruime kamers, als wegens zijne hechtheid, groote ramen en gewelfde kelders, onder de vele buitenplaatsen aan den *Amsteldijk* uitmuntte, en bijzonder ook de aandacht trok door eenen welbeplanten hof, statig voorplein en sierlijke poort.

Tot den naam dezes huizes, *Kostverloren*, heeft de veengrond van deze streek aanleiding gegeven. Tijdens den eersten stichter (wie hij geweest is heb ik nergens kunnen uitvinden) werd dit buitenverblijf *Amstelhof* geheeten; dan de bodem gedurig zakkende onder den zwaren last van het gebouw, dwong eerlang den eigenaar tot steeds vernieuwde aanzienlijke onkosten ter instandhouding, en gaf alzoo, in vervolg van tijd, geboorte aan den eigenaardigen naam *Kostverloren*, die dus voor *kosten verloren* gebezigd werd.

Een felle brand vernielde bijkans dit geheele gebouw tusschen de jaren 1630 en 1680. Na deze ramp werd op een gedeelte van den ouden muur een nieuw huis gevestigd, 't welk den naam bekwam van *Ruischenstein*. Of dit, hetzij onder dezen of eenen anderen naam, nog in wezen is, ben ik niet in staat met zekerheid mede te deelen.

Waarom nu het water, 't welk dwars door den *Middelpolder*, van het *groote Loopveld* tot nabij de *Wetering-Barrière* van Amsterdam vloeijende, gemeenlijk de *Wetering*, of ook wel de *Boerenwetering* geheeten wordt, soms ook den naam draagt van *Kostverloren Wetering*, zal na al het verhaalde wel geen punt van kwestie meer behoeven uit te maken.

B. H. J.

[*Kostverloren's* landerijen, zegt de Heer C. W. BRUINVIS, strekten zich uit van den *Amstel* tot aan den *Veendijk* of *Amstelveenschen Weg*, en werden dus in tweeën verdeeld door het water, 't welk ook van haar zijn naam ontvangen heeft. Als bron zijner met B. H. J.'s berigt overeenstemmende mededeeling vermeldt ons dezelfde Correspondent: J. LE LONG, *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden*, D. I. De vraag omtrent den naam *Kostverloren* heeft ook P. E. VAN DER ZEE een vrij uitvoerig opstel in de pen gegeven, 't welk echter, het onderwerp dier vraag ter zijde latende, nagenoeg uitsluitend is toegewijd aan het verhaal der twisten, bijna twee eeuwen lang tusschen Amsterdam en Haarlem gevoerd, nopens den *Overtoom*, sints diens aanleg, in spijt der Haar-

Iemmers, tuk op het behoud der vaart door het *Spaarne*, en daartoe een dam getrokken hebbende over de *Watering*, in veel latere dagen *Kostverloren* bijgenaamd, tot op het vergelijk tusschen *Amsterdam* en *Leyden* aan den eenen, en *Haarlem* aan den anderen kant, getroffen in 1606, door bewerking van 's Lands Advokaat JOAN VAN OLDENBARNEVELD, en van den Raadsheer in 't Hof van Holland KROMHOUT.]

Napoleon op Zuid-Beveland en te Gend (I.; bl. 379). De eerste anecdote, door den Heer G. P. ROOS medegedeeld, komt mij voor een opwarmsel te zijn van het gebeurde met den kanselier PETRUS PECKIUS, aan het hof van HENDRIK IV. Zie mijne *Herinneringen uit het gebied der Geschiedenis, betrekkelijk de Nederlanden*, bl. 21 en 22.

Bij de tweede anecdote, vroeger, toen ik in *België* woonde, meer dan eens mij verhaald, kan ik eene soortgelijke voegen, tijdens NAPOLEON's verblijf in *Holland*, mij ter ooren gekomen. In eene onzer steden, zoo ik mij wel herinner *'s Hertogenbosch*, zou namelijk een varkensslagter een groot chassinet voor zijn raam geplaatst hebben, waarop was afgebeeld een kolossale beuling, omgeven door eene menigte saucijsjes, met het volgende bijschrift:

Gelijk de beuling is onder de worsten,
Zoo is NAPOLEON onder de Vorsten.

Ik durf echter de historische waarheid, noch van deze, noch van de Gendsche anecdote verzekeren. A. J. v. D. AA.

[J. C. K., schoon op 't stuk dezer vertelsels even sceptisch als A. J. v. D. AA, gewaagt ook hij, van Europa's toestand in 1811, door éénen dikken en vele kleine worsten zinnelijk voorgesteld. Slechts dat hij dezen genialen trek geenszins een Bosscher, maar een Amsterdamschen spekslager toegeschreven heeft. Zijn getuige is ROORDA VAN EYSINGA, *Verschillende Reizen*, D. III., bl. 54 in de noot.]

Napoleon op Zuid-Beveland en te Gend. Aen de waerheid der anecdote: *Les petits bouchers de Gand à* NAPOLÉON *le grand*, valt niet te twijfelen.

Het feit gebeurde in 1803, toen de eerste Consul BONAPARTE te *Gent* werd ingehaeld. Onder de menigte nederduitsche, fransche, latijnsche en zelfs italiaensche opschriften, waermede *Vlaenderen's* hoofdstad vervuld was, werd het Chassinet-rijmtje vóór het kleinvleeschhuis opgemerkt en op hooger bevel weggenomen. De autheur der fijne satyre was CORNELISSEN, later lid van het Nederlandsch Instituet en van de Brusselsche Akademie, en die gaern dezen trek van stoutheid uit zijn vroeger leven aenhaelde. Ook is daervan gewag gemaekt in de *Notice sur* E. N. CORNELISSEN, door QUETELET, te vinden in het *Annuaire de l'Académie royale de Belgique;* 1851, bl. 86.

F. A. S.

Begraving zonder kist; Graauwe Zusters (I.; bl. 379). In de vraag aldus getiteld verlangt G. P. ROOS ook bescheid op eene andere: »Wat waren graauwe zusters?" Het volgende strekke hem tot inlichting. De broeders en zusters der derde orde van den H. FRANCISCUS wijdden zich ook aan de verpleging van kranken. Zij droegen verschillende kleeding, sommigen wit met zwarte wielen, anderen zwart met witte wielen, sommigen heldergraauw of aschgraauw met witte en zwarte wielen, donkerblaauw of bruin met witte wielen en zwarte mantels. Het volk noemde de vrouwen *graauwe zusters* (*soeurs grises*) waarschijnlijk omdat de eersten harer orde in het grijs gekleed gingen. Zij legden plegtige geloften af en vormden congregaties, sommigen met, anderen zonder clausuur. In het geval dat zij eene congregatie vormden, stonden zij onder de Provincialen der eerste orde, terwijl de niet gecongregeerde Kloosters den Bisschoppen ondergeschikt waren. Men vond haar het meest in Boven-Italië, Zwitserland, Frankrijk, Nederland en Duitschland.

Dr. RÖMER.

[A. & A. beantwoordt het eerste lid der vraag met de vermelding van zeker klooster aan den Rijn, 't welk een ruimen grafkelder bevatte, aan welks eene zijde van onder tot boven eene soort van ovens gemetseld was, waar de lijken op de rij af met eene plank ingeschoven, en vervolgens, als zij digtgemaakt waren, de naam en de sterfdag ingegrift plagten te worden. Omtrent de *Graauwe Zusters* verdraagt zijne opgaaf zich wel met die van Dr. RÖMER, en hij geeft ons buitendien de bijzonderheid, dat hare bruine kleeding (een tabbaard, schapulier met het beeld der heilige Maagd, mantel tot op de hielen afhangende, en daarbij een zwarte sluijer) ingevoerd werd bij zekere hervorming, die haar strengelijk van de wereld afsloot, nadat de gemeenschap daarmede een struikelblok bevonden was tegen de stipte vervulling harer gelofte van gehoorzaamheid, armoede en kuischheid. Hij verwijst ons voorts naar de *Histoire des Ordres Monastiques* etc. (Par. 1721.) T. VII, p. 301—305.

Niet slechts de verpleging der kranken, ook het bezoeken en vertroosten van gevangenen en andere ongelukkigen, behoorde, gelijk V. D. N. te regt aanmerkt, tot den werkkring der *Soeurs Grises* of *Graauwe Zusters*, in de Nederlanden ook wel *Zwarte Zusters* geheeten, naar het gewaad van die kleur, te gader met een witte hoofdkap door haar gedragen, waarbij zij ook nog hare zorg aan de zieken wijdende, de leden met een witten doek omwonden plagten te hebben. Wie lust heeft zulk eene zuster afgebeeld te aanschouwen, hij volge den wenk van V. D. N. en sla op PH. BONANI's *Verzeichniss der Geistl. Ord. und Person.* (Neurenb. 1724) Th. II. S. 76.

Eindelijk schrijft C. W. BRUINVIS, dat de nonnen, vermaard als *Graauwe Zusters*, in zijne stad *Alkmaar* voormaals het Convent der H. MARIA van *Nazareth* bewoonden, 't welk insgelijks bekend is onder de namen: Jonge Bagijnen-Hof, Zusterhuis van S. MARIE, MARIA klooster, Jonge Hof en Lieve Vrouwe Hof.]

Vraagteekens.

Petrus Abresch. In het *Godgeleerd Nederl.*, *Biogr. Woordenboek van Nederl. Godgeleerden*, door B. GLASIUS, 1ste afl., wordt van PETRUS ABRESCH gezegd, dat hij te *Middelburg* in 1735

geboren en te *Groningen* in 1812 overleden is. Daar ik er belang bij heb, ook *de datums van geboorte en overlijden* te kennen, zoo zal men mij verpligten, met zulks te willen opgeven.

B.

Leenert Bouwens. S. BLAUPOT TEN CATE noemt in zijne *Geschiedenis der Doopsgezinden*, den Leeraar LEENERT BOUWENS, die in 1578 te *Hoorn* overleden is, *een Zeeuw van geboorte.* Zoude het niet kunnen worden nagevorscht, *waar* en *wanneer* die verdienstelijke man geboren is?

B.

Boter aan de galg gesmeerd. Onlangs werd mij gevraagd naar den oorsprong van dit spreekwoord, dat de beteekenis heeft van *vruchtelooze moeite te doen.* Ik wist de vraag niet te beantwoorden. Ik breng haar dus aan de publieke markt, in de hoop, dat iemand ze naasten zal.

E. A. P.

Geslachtwapens verlangd. Kan men ook de wapens opgeven der familiën: VAN ALTENA, CORSTIUS, VAN CUYCK, VAN LISSE, VAN DER MYE, VAN NYENRODE, VAN OS, PLANCIUS, VAN SEVENHOVEN?

X. X.

Sierick Siersma. Is iemand in staat mij te berigten omtrent de afkomst en het wapen van SIERICK SIERSMA, geboren te Alkmaar, 7 Maart 1624, zoon van ...... SIERSMA, en MARIA VAN DER VEEN?

Hij was Notaris, gehuwd met JOSINA DE WAAL, dochter van MICHIEL DE WAAL, Burgemeester van Haarlem en CUNIERA VAN BAERSDORP.

X. X.

De Zegelring van Luther. Ik lees dat de Keurvorst van *Saksen*, JOHAN GEORG, den zegelring, hem door MARTINUS LUTHER geschonken, zoo in waarde hield, dat hij daarmede in 1652 te Praag voor den Keizer en andere Vorsten pronkte, en hem aan zijnen vinger had toen hij stierf. Wat is er van dezen ring geworden?

H. G. Lr.

Het lied van Groote Pier. Onlangs kreeg ik een los blaadje, waarvan de helft was afgescheurd, in handen, waarop ik het volgende las:

Ik Groote Pier, Koning van Friesland, Hertog van Sneek, Graaf van Slooten, Vryheer van Hindeloopen, Kapitein Generaal van de Zuider-Zee.

Een stuyrman ter doot,
Acht de Hollanders bloot;
Al sijnse groot van rade,
Sy sijn slap van dade, enz.

Is er ook iemand van de geachte Navorschers die mij dit rijm geheel kan mededeelen?

H. G. Lr.

Blak stil. Ik vraag den oorsprong van het eerste woord.

J. T. D. H.

Swanenburg. JACOB VAN HASSELT *van Swanenburg*, die in het laatst der 16de of in het begin der 17de eeuw leefde, had eene dochter, MACHTELD VAN HASSELT *tot Swanenburg*, gehuwd aan JAN VAN DOORN. In de *Genealogie* van WACHENDORFF vind ik de volgende acht kwartieren:

WACHENDORFF — DE WILD.
DE EDEL — VAN DOORN *tot Voorde.*
TESSERT, gen[d]. SPIER TOT HEINSBERG — MIDDELKOOP.
VERHORST — VAN HASSELT *tot Swanenburg.*

Wie kan zeggen waar dat *Swanenburg* lag?

C. & A.

Lammert Meliszoon. Is er ook iemand die mij een lijst der afstammelingen zou kunnen bezorgen van dien beroemden moederlievenden Zaandamschen jongeling, die zich te *Hoorn* nederzette?

C. &. A.

Ouders van Mevr. Johannes van de Water. JOHANNES VAN DE WATER, grootvader o. a. van Mr. JAN VAN DE WATER, Griffier van het Hof van Utrecht, en van ADRIANA VAN DE WATER, echtgenoot van Prof. P. VAN MUSSCHENBROEK, was getrouwd met ADRIANA LOBÉ, WILLEMS dochter. Wie kan mij den naam van hare moeder opgeven?

C. & A.

Katzwijm. Van waar is deze uitdrukking af te leiden?

C. G. B.

Petrus Nytthus. Onder de schoone schrijf- en trek-lettervormen van vroegeren tijd zag en bewonderde ik vooral die van den uitmuntenden schoonschrijver PETRUS NYTTHUS, van 1783 tot 1790 Onderwijzer te *Oostburg;* daarna, volgens berigt, vertrokken naar *Zuid-Beveland*, en vermoedelijk ook op dit eiland, of in *Schouwen* geboren. 's Mans bijzondere pennevruchten zijn overwaardig, dezen kunstenaar in vereerend aandenken te houden. DE NAVORSCHER kome mij te hulp, om iets van 's mans levensloop, vooral plaats en tijd zijner geboorte en sterfte op te sporen en in 't licht te stellen.

P. FRET.

Zeeuwsche spreekwoorden op landbouw en veeteelt. Men verlangt eene opgaaf van een 25tal der schoonste en zinrijkste gezegden, spreuken of spreekwoorden, betreffende allerlei takken van landbouw en veeteelt, welke de Vaderlandsche, bijzonder ook de Zeeuwsche land- en veeman van ouds en zeer toepasselijk in zijnen stand weet te bezigen.

P. FRET.

Eerste Boekdrukkerij te Middelburg. In het *Toevoegsel tot den Middelburgschen Naamwijzer* van 1849, vindt men onder de jaartallen tot herinnering aan de geschiedenis dier stad, op het jaar 1577: (4 April) *Werd alhier voor het*

eerst eene boekdrukkerij opgerigt, en met vele voorregten voorzien. — Zoude men desaangaande, zoo omtrent deze voorregten, wie die eerste drukker geweest is, en wat zijn werk betreft, geene uitvoeriger mededeeling kunnen doen?

P. FRET.

De heerlijkheid Wehl. Deze voormalige heerlijkheid in het Zutphensche stond nimmer onder het gezag van de Geldersche en Zutphensche Vorsten, maar was Kleefsch. De geschiedenis van andere dergelijke Duitsche enclaves, als van de Lymers, Zevenaar, Huissen, enz. is na te gaan, doch omtrent Wehl kon ik niets vinden. Weet iemand er iets van te zeggen of bronnen aan te wijzen?

Sl.

Kandia. Er zijn punten aan de rivieren, zoo als een vroeger eiland in den beneden mond van den ouden Rijn, eene plaats boven Zutphen aan den IJssel, die den naam van *Kandia* dragen. Van waar die naam, welke mij ook elders voorkwam? Sl.

» *Zij is Luthersch*". Och, kan iemand mij ook zeggen, waar toch die wonderlijke zegswijze vandaan komt, dat iemand Luthersch is, als er een gedeelte van den rok onder uit haar japon komt kijken? G. NIR.

Bilderdijk's » de Vloek". Bedriegt mijn geheugen mij niet, dan heb ik, jaren geleden, eens gehoord, dat deze vertelling, in BILDERDIJK'S *Mengelpoëzij*, II, 2de druk, bl. 179 voorkomende, niet oorspronkelijk, maar naar een weinig bekenden Hoogduitschen dichter, GOTTER, gevolgd zoude zijn. Er hangt mij zelfs in het hoofd, dat BILDERDIJK GOTTER'S *Provisor* ROBST in HILDEBRAND heeft veranderd. In het werk van den Heer PAN vind ik daaromtrent geene de minste aanwijzing, en even weinig in de talrijke opstellen over BILDERDIJK'S werken, in verschillende Tijdschriften verspreid. Aangenaam zou het mij dus zijn, daaromtrent eenige inlichting te ontvangen, en zoo mogelijk GOTTER'S *Gedichten* eens ter leen te bekomen.

M. *te Maastricht.*

Gebijnaamd. In de *Konst- en Letterbode*, 1852, N°. 17, vind ik dit woord, vroeger altijd *bijgenaamd* geschreven. Naar welke spraakleer is dit deelwoord gevormd?

De Regterhand bij den Eed. Wat is de oorsprong van het bestaand gebruik, dat men bij het doen van den Eed, de twee voorste vingers van de regterhand opsteekt, alsmede van de afwijking van dat gebruik te Haarlem aan de vrouwen toegestaan, die steeds bij de Eedsaflegging de regterhand onder de linker borst brengen? J. D. B.

» *Geen Mei komt zonder aren*". Gaarne wilde ik den verderen inhoud weten van het reeds zeer oude liedje, dat begint met de woorden:

„ Geen Mei komt zonder aren,
Geen Pinkster zonder blom".

FREDRIK.

Autographen. Bestaat er in ons Vaderland en naburige rijken eenige algemeen verkrijgbaar gestelde verzameling van *autographen* of *fac-simile's* van beroemde en beruchte personen? Zoo ja, welke is de titel?

N. KADMOS.

Chirogrammatomantie. In een paar nummers der *Illustrirte Zeitung* van 1850 of 51 bevindt zich eene verhandeling over de *Chirogrammatomantie.* Welke jaargang, en welke nummers?

N. KADMOS.

Matthias Claudius. Waar vindt men levensberigten omtrent MATTHIAS CLAUDIUS, schrijver van den *Wandsbecker Bothe?* W.

De Bijenteelt. Welke boekwerken schrijven over de behandeling en de teelt der Bijen?

M. M.

De Hebreeuwsche poëzie in Nederland. Welke zijn de meest bekende Hebreeuwsche dichters van ons Vaderland geweest?

G. E. J. RIJK.

Adriaan van Cronenburg, Zijn er nog schilderstukken bekend van ADRIAAN VAN CRONENBURG, uit een adellijk geslacht, dat reeds ten tijde van Graaf WILLEM IV bekend was, gesproten, en gewoond hebbende te Schagen in Noord-Holland, vanwaar hij later naar Friesland vertrok en door voorspraak zijner vrienden tot Secretaris van de Grietenij Tietjerksteradeel, omstreeks 1567, werd aangesteld? Zoo ja, waar bevinden zich die?

H. VAN ROLLEMA.

Jan Franken. In het jaarboekje *Zeeland*, voor 1852, zie ik in een stukje van den Heer DE WIND, dat JAN FRANKEN kinderloos is overleden, maar niets van zijn huwelijk. Ik meen echter gelezen of gehoord te hebben dat hij een Alkmaarsch meisje trouwde, dat bij Jonkvrouwe VAN MECHELEN (de minnares van den tegenstander zijns meesters!) diende. Wie weet hier meer van te zeggen?

Bestaat er ook een gedrukt portret van FRANKEN? Hij verdient het evenzeer als de getrouwe bediende van HUGO DE GROOT (door P. VELYN). Het plaatje in VONDEL'S *Palamedes* is te slordig en onbeduidend om voor een portret te kunnen worden gehouden.

C. W. BRUINVIS.

Druipen. Van waar is de uitdrukking ontleend: *hij is gedropen*, gebezigd wanneer men onbekwaam wordt bevonden na een gehouden

examen? In Vriesland zegt men daarvoor: *hij is gekorfd*, verbasterd: *gekorven*. Van waar dit? staat het in verband met de uitdrukking: *hij is door de ben gevallen*, dat men zegt van iemand, die bekent hetgeen hij misdreef? Of is het woord *druipen* ontleend van het afvallen der onrijpe vruchten, zoo als men zegt: de appelen of peeren druipen van de boomen? — Die het weet, deele het mede. E. A. P.

Scheeps-, Vesting- en Waterbouwkundige werken. De Heeren Navorschers zouden mij zeer verpligten door eenige der voornaamste werken op te geven over de *Scheepsbouw-*, *Vestingbouw-* en *Waterbouwkunst.* ± X.

Zamengestelde woorden. Waarom schrijft men: *laarzenmaker*, *klompenmaker*, *messenmaker*, *pottenbakker*, *schaatsenrijder*, *geitenhoeder*, enz., in het meervoud en: *schoenmaker*, *geweermaker*, *steenbakker*, *paardrijder*, *schaapherder*, enz., in het enkelvoud, en vervolgens: *koekebakker*, *sterrewacht*, enz., zonder *n*. Zoo ook: *paardenstal*, *kippenhok*, *leeuwenhuid;* doch integendeel: *koestal*, *vogelkooi*, *tijgervel*, enz., en eindelijk: *vogelnest*, *ooijevaarsnest*, *spreeuwennest*, enz. Welke regels heeft men hier te volgen, of hangt zulks alleen van de welluidendheid af? A. J. L. LEMPE.

Groot-Gymnasiale disputen van Moscou. In de vorige eeuw werden de *Disputen*, aan het *groot Gymnasium* te *Moscou* gehouden, doorgaans prachtig in druk gegeven. Onder aan den titel staan gemeenlijk de Ketters in plaat verbeeld. In 't midden van dezen, ook de *Paus*, met zijn driedubbele kroon. Op hem volgt LUTHER, met grooten Poolschen rok en bonte muts, na hem CALVYN en zoo voorts. Men vraagt of dit thans nog plaats heeft, en ook of er zulke gedrukte *Disputen* hier te lande aanwezig zijn? .. R. E.

Franciscus Baldes en Magdalena Moons. Waar en wanneer is het huwelijk voltrokken tusschen den Spaanschen bevelhebber FRANCISCUS BALDES of VALDEZ en MAGDALENA MOENS of MOONS, bekend tijdens het beleg van Leyden in 1574?

Zijn er van beide eenige historische en genealogische aanteekeningen voorhanden, die een beter licht over die personen kunnen verspreiden, dan tot nog toe het geval is?

.. R. E.

O. T. P. Q. M. V. D. Is het waar dat de »*Oreste*" van VOLTAIRE geteekend is met de letters: O. T. P. Q. M. V. D., zijnde de beginletters der woorden van een latijnschen versregel, waarvan een spotvogel maakte:

»Oreste, triste pièce, que Monsieur VOLTAIRE donne" — ?

Zoo ja, in welke uitgave? G. P. ROOS.

Hieronymus Hirnius. HIERONYMUS HIRNIUS, Predikant bij de Evang. Luth. Gemeente te *Rotterdam*, gestorven aldaar in 't laatst van Maart 1648, heeft in 1629 te *Leyden*, bij JORIS ABRAHAMSZ VAN DER MARSE, laten drukken: *Raet ende Bedencken sommiger Lutherschen Hoogd. Leeraers, van 't vrije en middelmatige gebruik I. van tweederley Biecht &c. II. van 't broodbreeken ende in de hand geeven &c.* Ook was hij vermoedelijk de schrijver van een' Hoogduitschen *Katechismus*, iets vroeger of later te *Rotterdam* uitgegeven, en vermeld in de *Bijdragen tot de Geschiedenis der Evang. Luthersche Kerk in de Nederlanden*, I., bl. 46. Aan de dragers van zijn lijk werd een ovale zilveren begrafenispenning uitgereikt, waarvan het opschrift aan de keerzijde aanving met de woorden: *Gerust Int Midden van de Baeren.* Is ook een der Heeren Navorschers in 't bezit van een dezer stukken, of kan hij mij daarvan ten minsten aanwijzing doen?

SCHULTZ JACOBI.

Handvesten en Privilegieën. Wat is het onderscheid tusschen *Handvesten* en *Privilegieën?*

.. R. E.

Geslachtlijsten der familieën Palm en Pain et Vin. Gaarne zou ik eens de geslachtregisters kunnen raadplegen der familieën PALM en PAIN ET VIN. Zou iemand der lezers van DE NAVORSCHER, bezitter van een dier Genealogieën of van beide, door tusschenkomst van het Bestuur, mij aan zich willen verpligten, door mij die geslachtlijsten gedurende eenige, doch weinige, dagen ter inzage af te staan?

A. A. A.

Kattebel of Kartebel. Zou *Kattebel* of, zoo als sommigen schrijven, *kartebel*, eene verbastering kunnen zijn van het Fransche *carte belle*, of is die afleiding elders te vinden?

P. Q. R.

Ivoorvretende larven. Er is welligt geen Entomoloog, die niet weet dat sommige larven heur voedsel vinden in de hardste houtsoorten: in guajakhout, kokosnoten, enz., ja zelfs in hoornen van verschillende dieren. Zoo bezit ik een ivoren dominospel, waarvan dubbele blank voorzien is van zeer langwerpige holen. Ik heb mij overtuigd, dat zij tot verblijfplaatsen hadden gestrekt van *larven*, doordien in eenigen nog rudimenten van 't geknaagde en gekaauwde ivoor aanwezig waren. Nu wilde ik zeer gaarne weten, of er hier te lande ook (inheemsche) insekten bekend zijn, waarvan de larven zich in ivoor verpoppen? Met de meêdeeling der namen zal men verpligten

EEN ENTOMOLOOG.

Aanteekeningen.

Opschriften van oude Kerkklokken.

In den voormaligen toren bij de St. Pieterskerk te Leyden:

† Salvator so heyt ic.
† Den haghel en alle quaet weder verdryf ic.
† Den levenden ende den doden luy ic.
† Willem Moer, en Jasper syn broeder maectenmy. In 't jaer ons Hern. mccccxiii.

Ulrumsche torenklok:

Defunctos † plango † vivos † voco † vulgura † frango † vox † mea † vox † vitae † voco † vos (*ad*) † sacra † venite.

Elders:

Funera plango, fulgura frango, sabbata pango,
Excito lentos, dissipo ventos, paco cruentos.

Engelsch opschrift:

Men's death I tell, by dolefull knell,
Lightning and thunder, I break asunder,
On Sabbath all, to church I call,
The sleepy head, I raise from bed,
The winds so fierce, I doe disperse,
Men's cruel rage, I doe asswage.

Klok, waaruit de » Great Tom of Oxford" gegoten is:

In Thomae laude, resono bim bom sine fraude.

GANSKE.

Slag bij Brouwershaven ten jare 1426. Tot JAN die kox huyse betaelt voir cost die daer ghedaen wort, doe die tidinge quam dat die *Engelsten* tot *Gheervliet* en= ten *Briel* gheuangen waren, en= voir cost die de bode mit sine peerde daer dede, die de tidinge brocht, tsamen XX ß.

Doe den stryt tot Brouwershaue gewonnen was, doe wort vij dag. oft ix, hoichtyt gehouden inde Kerck mit dienres ende mitte organist als men doet op grote hoichtiden. Dienres Her=. GHERT VOS, Her=. GHERYT VAN HILLEGOM, Her=. JAN HAMER, Her=. PIETER SCOTEN, gegeuen onder hen vieren ij scilden, de organist mitte blaser xxvi tuin=. fact. iiij £. vi ß.

Van derselue hoichtide betaelt Her=. THOMAS de organist in onse Vrouwenkerck ende voir siin blasers xviij ß.

Den scoelmeestren van dat si mitte scoelkindren te choer quamen den tyt voirss. omme hen allen xxvi ß.

(*Thes. Rek. van Leyden*). .. ELSEVIER.

Daniël Jan Baron de Hochepied. In de *Boekzaal der geleerde wereld* voor Februarij 1724, bl. 230, vond ik onlangs het volgende zeker weinig bekende grafschrift op DANIËL JAN *Baron* DE HOCHEPIED, Consul van de Staten-Generaal te *Smirna*, overleden aldaar den 10den November 1723, oud 66 jaren.

Heusch, minsaem, vriendelyk, onschendbaer in zyn handel,
Rondborstig, blank in trouw, voorbeeldigh in den wandel,
In grootheid needrig, ver van waen of ydle pragt,
By vriend en vreemdeling, geëert, gemint, geagt.
Trouw minnaer van de deugt, in liefdepligten blaekend,
In godsvrugt ongeveynst, in allen opsigt waekend
Ten voordeel van 't gemeen, in allen zielenlust;
Was hy wiens overschot in deze lijkbus rust.
De leemen hut, gekrenkt door smart op ramp gehoopt,
Wierd na lang wagglens, door de dood geheel gesloopt,
Wat wonder? want die was onmagtigh te bevatten,
Den ryken 't zamenvloet van zoo veel dierbre schatten.
Smirna 10 Nov. 1723. HERMAN VAN DER HORST.

Dit grafschrift wekte bij mij den lust op iets meer van DE HOCHEPIED te weten, doch de uitslag van mijn onderzoek is weinig bevredigend. Ik ga mededeelen wat mij omtrent hem is bekend geworden, terwijl het mij aangenaam zal zijn indien anderen mijn opstel nader zullen kunnen toelichten.

DANIËL JAN DE HOCHEPIED ontmoeten wij allereerst als Secretaris van den Nederlandschen Ambassadeur aan het Ottomannische Hof, JACOBUS COLYER, toen deze in 1680, vergezeld van DE HOCHEPIED, zijne openbare intrede te *Konstantinopel* deed.

In het jaar 1687 met commissie van genoemden Ambassadeur in het vaderland terug gekeerd zijnde, werd hij door de Staten tot Consul te *Smirna* aangesteld. Op den 23sten Julij 1688 kwam hij behouden ter plaatse zijner bestemming aan en wij vinden vermeld dat den 26sten October daaraanvolgende, in zijn huis, hetwelk hij in de stad betrokken had, de godsdienstoefening door den Predikant HENRICUS FRANCKEN werd voortgezet, omdat de kerk door de aardbeving van 10 Julij 1688 vernield was. Met denzelfden ijver, waarmede hij de belangen der Hervormde gemeente te *Smirna* voorstond, beschermde hij de verdrukte Joden in de Levant en, door zijne geschenken van oudheden aan het Oudheidkundig Kabinet te *Leyden*, betoonde hij zich een voorstander der wetenschappen.

DE HOCHEPIED was gehuwd eerst met de zuster van JUSTINUS COLYER, Nederlandsch Resident te *Konstantinopel*, daarna met diens dochter CATHARINA CLARA, bij wie hij de volgende kinderen had:

I. JUSTINUS CONSTANTIUS, geb. 22 Junij 1680;

II. GEERTRUIDA CONSTANTIA, in 1718 gehuwd met JOH. COOKE *esq.* Engelsch Consul te *Smirna*;

III. DANIËL ALEXANDER, later Consul te *Smirna*, in 1727 te dier plaatse gehuwd met CATHARINA ELISABETH TREMEAUX;

IV. JACOBUS BISANTIUS.

Zijne vrouw stond in hoog aanzien bij de

Sultane *Validé*, of weduwe van MAHOMET IV, gelijk blijkt uit den brief door de HOCHEPIED geschreven en door Dr. SCHOTEL medegedeeld, waardoor het berigt van VAN WYN, hieronder vermeld, volkomen bevestigd wordt.

DE HOCHEPIED overleed te *Smirna*, den 10den Nov. 1723, als Consul van H. H. M. in *Anatolië*, *Mitilene* en *Scio*, terwijl de vervaardiger van het bovenstaande grafschrift, Ds. HERMAN VAN DER HORST, van 6 April 1718 tot 9 Maart 1727 Predikant te *Smirna*, den 14den November 1723 uit *Openb.* XIV : 13, over hem de lijkpredikatie deed.

Bovengemelde bijzonderheden zijn ontleend aan: 1°. *Kerkelijke aanteekeningen rakende de Nederl. Geref. Gem. te Smirna*, medegedeeld door N. C. KIST, bl. 168 en volg. van het *Nederl. Archief* enz. Dl. VII; 2°. *Hollandsche Mercurius* van 1687, bl. 174; 3°. M. SIEGENBEEK, *Gesch. der Leydsche Hoogeschool*, Dl. II, bl. 125; 4°. J. G. TE WATER, *Narratio* etc. p. 159—163; 5°. Mr. H. J. KOENEN, *Gesch. der Joden in Nederl.*, bl. 255; 6°. G. D. J. SCHOTEL, *Geschied-, Letter- en Oudheidkundige Uitspanningen*, bl. 194—201; 7°. VAN WYN, *Bijv. en Nalez. op* WAGENAAR, Dl. XVII, bl. 6 en 8°. K. J. R. VAN HARDERWIJK, *Iets over* JUSTINUS COLYER *en diens zoon* JACOBUS enz., in NIJHOFF'S *Bijdragen*, Dl. VII, bl. 58 en volg. LEGENDO ET SCRIBENDO.

Verbasterde gemeenplaatsen. Zeer dikwijls vindt men sommige puntige gezegden van Fransche klassieke schrijvers gebezigd, die oorspronkelijk veel anders luiden dan zij doorgaans worden te pas gebragt. Zoo heeft men een regel van MOLIÈRE:

Il est avec le ciel des accommodemens.

In zijn *Tartuffe* evenwel (IV: 5.) leest men:

Le ciel défend, de vrai, certains contentemens;
Mais on trouve avec lui des accommodemens.

Het menigwerf voorkomende: *le style c'est l'homme*, wordt aan BUFFON toegeschreven; doch in zijn *Discours de réception* staat: *Le style est l'homme même.* Veel pregnanter.

Mad. DE STAEL schreef: *l'Égoïsme de la femme est toujours à deux*, 't welk gewoonlijk wordt verminkt door 't schrijven van: *L'amour est un égoïsme à deux.*

Deze voorbeelden zijn vatbaar voor vermeerdering. J. M.

Vragen.

Jacques Taffin. Weet iemand mij eenige nadere bijzonderheden mede te deelen omtrent JACQUES TAFFIN? Was hij een broeder van den bekenden godgeleerde JEAN TAFFIN, den boezemvriend en vertrouwden raadsman van Prins WILLEM VAN ORANJE? In de *Archives de la maison d'Orange-Nassau*, uitgegeven door den Heer GROEN VAN PRINSTERER, wordt (Deel IV., bl. 24) van eenen broeder van JEAN TAFFIN gesproken, die Raadsheer was en bij het beleg van Bergen in Henegouwen sneuvelde. Van JACQUES lezen wij alleen, dat hij, vroeger Ontvanger-Generaal te Kassel, in lateren tijd het vertrouwen van ORANJE genoot, door wien hij tot verschillende gewigtige onderhandelingen en zendingen gebruikt werd (zie de *Archives*, VI., 121, 200; VII., 16, en WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, VII., 101.). Het is mij echter gebleken, dat hij in de zaken van ons land te dien tijde grooter aandeel heeft gehad en wegens zijne grondige financiële kennis met zekere, tot nog toe onbekende, belangrijke administratie gedurende de jaren 1572 en 1573 is belast geweest. Verlangend zie ik eenige nadere inlichtingen omtrent zijne afkomst en persoon te gemoet. J. H. DE ST.

Het geslacht van den Bossche. Bij VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*, p. 833, komt voor, GYSBREGT VAN DEN BOSSCHE uit het geslacht *IJsselstein* en *Amstel*, gehuwd met N. N. VAN ALBLAS, en worden als hun afstammelingen opgegeven:

ENGELBREGT VAN DEN BOSSCHE
⋮
HUGO VAN DEN BOSSCHE, trouwt
GEERTRUYT, WILLEM VEENS dochter
⋮
LIJSBETH VAN DEN BOSSCHE, trouwt
FLORIS VAN MONTFOORT.

Hiermede stemt overeen de opgave onder FLORIS VAN MONTFOORT, p. 1010, maar moeijelijk is daarmede in overeenstemming te brengen het geslachtregister van ISSELSTEIN, p. 994. Vergelijk dat van AEMSTEL, p. 829, 830.

Men vraagt alzoo eene vollediger geslachtlijst der VAN DEN BOSSCHE'S. X. X.

Bacchus in de spreekwoordentaal. Het is bekend dat onze taal rijk is in spreekwoorden en spreekwoordelijke gezegden. Die ontleend zijn aan het rundvee, vonden een bewerker in v. LOOSJES, *Zedelijke Uitspanningen*, de tot de woorden *schoen*, *veer*, *lam*, *liggen*, *man* en *hond* betrekkelijke zijn verzameld in de *Konst- en Letterbode*, 1825, N°. 39, 42, 43, 46, en 1826, N°. 8. SPRENGER VAN EYK verzamelde de aan scheepvaart en het scheepsleven ontleende in twee bundels, *Rotterdam*, 1835 en 1836, tot de dieren betrekkelijke, mede in twee bundels, *Rotterdam*, 1838 en 1839, en die over het landleven, in een bundel, *Rotterdam*, 1841, terwijl P. VAN DUYSE, in het *Belgisch Museum*, de tot geestelijke zaken behoorende bijeen bragt. Zie aldaar Jaarg. 1841, bl. 192 en volg. en 454 en volg. Wie wil mij helpen om, door middel van DE NAVORSCHER, aan het publiek eene dergelijke collectie mede te deelen van spreekwijzen, om uit te drukken dat iemand wat *over zijn bier* is, en dit door alle graden heen van *hij is knips* af, tot *hij is een lijk* toe? Σ.

Aldert, Adriaan, Jacob Adriaansz. Hodenpijl. Ik las onlangs in een MS.:

„Anno 1490 op Maria Hemelvaart wort Heer DIDRIK VAN HODENPIJL met meer anderen Edelen en gemeenen van de Cabbellause om 't leeven gebrogt tot Dordrecht uyt last van MAXIMILIAEN van Oostenryck, rooms Keyser na Laatende een soon genaemt ALDERT, die in 't liedeken, *als Didrik uit den huyse &c.*, meer dan eens genoemt wort EDELHART; Corts daer nae quam ALDERT mit syne moeder tot Schiedam." enz.

Is aan iemand dat *liedeken* bekend, of kan iemand iets meer omtrent dien ALDERT HODENPIJL mededeelen?

Nog eene vraag: In het Koor van de nieuwe Kerk te Delft „leijt begraven ADRIAAN HODENPIJL, Ridder in syn leven Stalmeester ende Capitein van de Compaignie voetknechte van Syne Exc. *Prince* HENRICK *van Nassowen*, sterf den 27 Sept. 1610." Dit is waarschijnlijk dezelfde, die in 1605 bij het huis te Broek den Prins het leven redde; doch wie waren zijne ouders, wanneer en wáár is hij geboren en in welke verwantschap stond hij tot JACOB ADRIAANS HODENPIJL, Rentmeester van den Prins van Oranje?

ROGATOR.

Behandeling van oogziekten met blaauwzuur. In den jare 1842 is door NAYLER & Co., te Amsterdam eene brochure uitgegeven, ten titel voerende:

Nieuwe ontdekking!!! De blindheid benevens vellerlei oogziekten, gebrekkige gezigtsorganen enz. zonder pijn, ook zonder operering genezen.

In dit stukje worden zoowel de proefnemingen als de behandeling met blaauwzuur tot genezing der blindheid medegedeeld door Mr. A. TURNBULL, M. D. te Londen, 48 *Russell Square*, 28 Sept. 1841.

Men wenscht te weten:

1°. Of werkelijk Dr. TURNBULL is blijven voortgaan met zijne geneeskundige behandeling, en of zijne proefnemingen zijn blijven stand houden;

2°. of meer Engelsche geneesheeren die hebben voortgezet en of hunne behandeling een even gewenschten uitslag heeft opgeleverd;

3°. of er ook hier te lande, volgens dien geneestrant, proeven genomen zijn op ooglijders;

4°. of de ondervinding bewezen heeft dat de op natuurlijke gronden zeer waarschijnlijke verheldering van het oog stand heeft gehouden, toen de prikkel van het blaauwzuur wederom geheel was verstompt;

5°. of er ook sporen zijn ontdekt bij ooglijders, hetzij door TURNBULL, hetzij door anderen behandeld, dat het blaauwzuur ook langs dien weg eenen nadeeligen invloed op het leven uitoefende;

6°. of er meer geschriften over deze behandeling van het oog zijn bekend gemaakt? C. J. H.

Podding op Kersavond. „Ik weet niet welke sym„bolische beteekenis de pudding heeft; ik heb haar, „ondanks mijn met echt duitsche *Gründlichkeit*, inge„steld onderzoek niet kunnen uitvinden; dit echter „is zeker, dat de armste Engelschman op kersavond „zijn pudding moet hebben. Een Engelsche kersavond „zonder pudding is geen kersavond, maar een on„zin, een anachronisme, eene blasphemie. Alle geu„ren van Arabië vergoeden den Engelschman den „reuk des puddings op kersmis niet, en van de tafel „der Koningin te Windsor tot de nederigste hut der „armste moet op kersavond de pudding branden, „(zoo zegt de Duitsche schrijver in zijn *Van Parijs* „*naar Londen*, bl. 301.)."

Naar aanleiding van het bovenstaande vraag ik, van waar de bijzondere sympathie der Engelschen voor den podding, en waarom wordt hij in Engeland zoo algemeen op kersavond gebruikt? H. W. K.

Hoogduitsche vertaling van Shakspeare, te Rotterdam, 1832. Ik bezit een boek; getiteld: WILLIAM SHAKSPEARE'S *saemmtliche dramatische Werke und Gedichte, uebersetzt im Metrum des Originals.* Rotterdam 1832, bei F. HARTMANN, JR. 906 bl. en 186 supplement, in imper. 8°. 2 kolommen.

In deze vertaling zijn opgenomen de 17 bekende stukken, door A. W. SCHLEGEL, zijnde de 20 overige van H. VOSS en negen anderen, die allen genoemd worden.

Daar nu dit boek hoegenaamd niets aan zich heeft dat een Rotterdamschen oorsprong zou doen vermoeden, en het op geen Duitschen Catalogus voorkomt — zelfs niet in de onlangs verschenen *Shakspeare-Literatur in Deutschland. Vollständiger Catalog &c.* Cassel 1852 — zoo is de vraag, waar is dat werk oorspronkelijk uitgegeven? J. M.

Dr. Joh. Polliet. Wie kan mij eenige bijzonderheden mededeelen van JOH. POLLIET?

Uit de levensbeschrijving van WILLEM BAUDAERT VAN DEINSE, door hemzelven te boek gesteld en door Dr. P. C. MOLHUYSEN geplaatst in de *Kronijk van het Hist. Genootschap te Utrecht*, A^{o}. 1849, bl. 225—247, leert men dat BAUDAERT de schrijver is van den *Morghen-Wecker der Vrye Nederlantsche Provintien, ofte een cort verhael van de bloedighe vervolghinghen ende wreetheden door de Spaenjaerden ende hare adherenten in de Nederlanden, gheduerende dese veertichjarighe Troubelen ende Oorloghen, begaen aen vele steden ende ettelycke duysent particuliere persoonen.* — *Danswick*, bij CRIJN VERMEULEN *de Jonge*, op de *Leege Zijde van Schotlandt*, 1610, in 4°.

Tegen bovengenoemd geschrift van BAUDAERT, schreef de Jesuiet THOMAS SAILLY, den *Nieuwen Catholycken Morghen-Wecker, wysende de Natuere, voortganck, vruchten, remediën, der Ketterye, Te voor-schyne gebrocht Tot het welvaert der gheunierde ende andere Nederlantsche Provincien.* Loven, JO. CHRISTOPH. FLAVIUS, A^{o}. 1612, in 4°.

Verder leert ons BAUDAERT, dat Dr. JOH. POLLIET, op het bovengemelde boek van THOMAS SAILLY een tegenschrift heeft vervaardigd, waarop de Jesuiet niet heeft geantwoord.

Het werkje van JOH. POLLIET, dat zonder zijnen naam verscheen (want hij noemt zich slechts „een waar liefhebber des vaderlands"), heeft tot titel: *Wederlegginghe Eenes lasterlycken Boecx, d'welck eenen Jesuyt, ghenoemt* THOMAS SAILLY, *aen den dach gheghеven heeft tegen den Morgenwecker der Vrye Nederlandsche Provintien. Te ghelycke dienelyck tot verdedinghe van een boecxken ghenoemt* SPIEGHEL *der Jeucht. In dit tractaet worden seer claer ontdeckt der Spangiaerden bedriegherien ende loose handelinghen, so voor vele jaren, als noch desen nae-somer in onse benabuerde Landen ghepleecht.*

> Nae CHRISTI Leere t'ontsteken Licht
> Set men niet onder een koornmaet: maer
> De KOSTER steldt het voor u ghesicht,
> Om te lichten op den Candelaer. (*Matth.* 5.)

t'Amsterdam, bij HERMAN ALLERTSZ. KOSTER, A^{o}. 1615, in 8°. .. R. E.

Alphonsus Tastatus. ALPHONSUS TASTATUS leefde in de zestiende eeuw, was Bisschop van Avila in Spanje, en bezat een buitengewoon sterk geheugen, zoodat hij het gelezene nooit vergat. Hij schreef meer dan menschen gewoon zijn in hun leven te lezen. In de volgende eeuw, en dus na zijnen dood, kwam te Keulen zijn werk in het licht, dat uit zeven en twintig folianten bestond, waarin hij de meeste boeken der H. Schrift verklaard heeft. Zoo men stelt dat hij in zijn achttiende jaar begon te schrijven, dan mag men voor elken dag zijns levens (want hij stierf in zijn veertigste jaar) zes gedrukte vellen rekenen.

Bestaat er eene levensbeschrijving van dien grooten man, of in welk werk wordt een meer uitvoerig berigt van hem gegeven? J. S.

Zille. Ik heb mij altijd vergenoegd met de verklaring van het woord *Louwmaand*, zoo als de doorkundige Historieschrijvers VAN HEUSSEN en VAN RIJN haar geven in hunne aanteekeningen op de *Oudheden van Zeeland*, I.; bl. 282, in 8°., volgens de uitlegging van den geleerden ALTING. — „*Lewa*,

„anders *Liouwe* of *Lowe*, zoo als hy 't verstaat, is „te zeggen wys of vroed. En hier van, zegt hij ver- „der, is de maand *Januarius* de *Loumaand* genoemt „geweest, omdat de vroedschap in die maand verko- „ren wierd." — Taalonderzoekingen zijn geheel buiten mijn bestek, en, aangezien de Navorschers, die het afleiden van bovengenoemden term op zich hebben genomen, het nog in geene deele eens zijn, zoo moet ik hier een tweede vraag inschuiven, en wel over de maand *Zille*.

Bij het gebruik van *Dye Chronycke van Zeelandt*, enz. door JAN REYGERSBERCH VAN CORTGENE; *Gheprent 't Hantwerpen* enz., 1551, in-4°. vind ik het geheele werk door een woord *Zille*, dat mij voor het grootste gedeelte gebleken is *Januarij* te moeten aanduiden, hoewel het ook enkele malen op Februarij is toegepast, schoon die geschiedkundige feiten, welke voor tijdsvereffeningen vatbaar waren, meest in *Januarij* te huis behoorden en ook eenige zaken fout zijn geboekt. De benamingen van *Januarij* en van *Louwmaand* worden bij REYGERSBERCH wel gebruikt, want ze zijn mij in zijne Chronijk voorgekomen.

Wat is nu de oorsprong en het gebruik van het woord *Zille?* C. KRAMM.

Le Colonel de Weiss. Onder de werken die algemeen verspreid zijn, en (gelukkig of ongelukkig) velen tot handboek dienen, waarnaar zij hunne denk- en handelwijze rigten, behooren voorzeker de *Principes philosophiques, politiques et moraux, par le colonel* DE WEISS, waarvan in der tijd eene Nederduitsche vertaling te Groningen is uitgegeven. Te vergeefs heb ik tot hiertoe getracht eenige levensbijzonderheden van den schrijver op te sporen. Ik vermoed, dat hij een Zwitser geweest is: want ik bezit eene uitgaaf, die ik voor de eerste aanzie, gedrukt *En Suisse* 1785; latere uitgaven zijn aanzienlijk vermeerderd. Hij schijnt destijds eerst Majoor geweest te zijn; de titel draagt: *Par le major* WEISS (niet DE W.). Alleen heb ik wel eens gehoord, dat hij zichzelven om 't leven gebragt heeft. Zou de een of ander van de lezers van DE NAVORSCHER mijn verlangen ook kunnen bevredigen om meer van dezen schrijver te weten; of anders mij opgeven, waar ik nadere berigten omtrent hem kan vinden?

Nederlandsche Nieuwsbladen. „*De Faam of Luchtbodin*". Onder mijne oude papieren vind ik twee blaadjes, zijnde N°. 6 en 7 van eene soort van Courant of Nieuwsblad, getiteld: *De Faam of Luchtbodin*, met het motto:

Nieuwsgierigheid zoo ze is op goeden grond gestigt,
Kweekt Lees- en Leerzucht aan, daar zij 't Verstand verlicht.

uitgegeven bij: de Erve de Wed. J. VAN EGMONT, op de Reguliers-Breestraat te Amsterdam, den 7den en den 14den Februarij 1794.

Dit blaadje schijnt eene politieke strekking te hebben; weet iemand ook hoe lang het bestaan heeft en op te geven waar men daarvan inzage zoude kunnen nemen, daar er in de beide nommers, die ik heb aangehaald, wetenswaardige bijzonderheden voorkomen?

J. S. H.

Oud Kaartenbord. Voor eenige jaren geraakte ik in het bezit van een zeer oud van hout gemaakt bord, waarop een spel met kaarten is afgebeeld; meermalen had ik reeds bij oudheidkundigen nasporingen in het werk gesteld, ten einde te weten te komen, hoe dit spel moet gespeeld worden, doch telkens te vergeefs, niemand kon mij de noodige opheldering verschaffen. Onlangs echter den Roman *Pickwick* van den geestigen CH. DICKENS doorbladerende, las ik op bl. 77 van het eerste deel, in de noot van den vertaler, de volgende zinsnede: *Pope Joan*, een gezelschapsspel, waarbij men een bord gebruikt. Wie heer en vrouw bijeen krijgt, heeft *Huwelijk* (*matrimony*) en wint, terwijl hij, die boer en vrouw krijgt, verliest. Op mijn bord staat in het midden: *blanse nemdt dat middelstee*, en daaromheen: *u gelycen mogent al stryken;* terwijl nog hooger in 10 vakjes afgedeeld, voorkomen: 1°. 2 *knapen* (boeren); 2°. *Thuwelyc* (heer en vrouw); 3°. *byslap* (boer en vrouw); 4°. *gelyken* (drie vijven); 5°. *sequens* (schoppen vijf, zes, zeven); 6°. *Tmest* (klaver vier, zes, zeven, negen en tien); 7°. *Tminste* (klaver twee, schoppen aas en ruiten aas); 8°. 1, 2, 3, (klaver aas, harten twee en schoppen drie); 9°. 2 *conighen* (een zwarte en een roode heer); 10°. 2 *coniginen* (eene zwarte en eene roode vrouw). — Ik meen daaruit te kunnen opmaken, dat *Pope Joan*, zoo niet hetzelfde, althans een soortgelijk spel is als het mijne, en zeer gaarne zoude ik vernemen of mijne gissing gegrond is en bovenal op welke wijze men van het bord gebruik moet maken? H. V. ROLLEMA.

Oud - Vaderlandsche Schoolreglementen. Behalve eene *schoolorde*, door de Staten van *Zeeland* den 8sten Februarij 1583 voor hun gewest vastgesteld, en den 20sten Junij 1590 verbeterd, ken ik nog een *schoolreglement* voor de steden en dorpen onder de *Generaliteit*, geamplieerd en gearresteerd ter vergadering van H. H. Mog. de Staten-Generaal der *Vereenigde Nederlanden*, op den 31sten Maart 1725, — vroeger reeds geamplieerd den 27sten Mei 1658 en gerenoveerd den 14den Maart 1680. Gaarne raakte ik evenwel in kennis met alle *schoolreglementen*, welke door de Overheid van ons Vaderland *in vorige eeuwen* zijn ontworpen en vastgesteld. Wie zou mij daarvan naauwkeurige aanwijzing kunnen doen? B.

Kan en Beker van Dr. M. Luther. Toen in 1817 het derde Eeuwfeest der Hervorming ook in ons Vaderland gevierd is geworden, werd alles wat tot den grooten Hervormer betrekking had, en nog bij dezen of genen voorhanden was, bekend gemaakt. Ook wijlen de WelEerw. ZeerGel. Heer H. MANGER, in leven Hervormd Predikant te Haarlem, maakte de belangstellenden opmerkzaam op den kan en beker met welke LUTHER het H. Avondmaal zou hebben bediend, en welke belangrijke stukken, toen te Haarlem voorhanden, zijn afgeteekend en in de *Algem. Konst- en Letterbode* van 1818 in plaat, met eenige beschrijving, zijn medegedeeld. De bezitster dezer merkwaardige oudheden sedert overleden zijnde, heeft hare erfgename de stad Haarlem met Utrecht als woonstede verwisseld, en is aldaar tot zeer behoeftigen toestand vervallen. Gemelde stukken zijn, waarschijnlijk, toen mede ter laatsgemelde plaatse gekomen; doch waar bevinden zij zich thans?

Een onderzoek door mij des betreffende aldaar in het werk gesteld, heeft geen gunstig gevolg gehad. Mijn geëerde vriend de HoogEerw. Zeergel. Heer J. C. SCHULTZ JACOBI te Rotterdam, schreef mij daaromtrent het volgende: „Ik herinner mij, in mijnen studententijd, 1824 en 1827 te Amsterdam in zekere wassenbeelden-verzameling, uitgepakt in de Warmoesstraat, deze stukken te hebben aangetroffen, welke, voor een extraatje aan den knecht, te zien waren. Hoogst waarschijnlijk zijn deze belangrijke stukken, met gemelden wassenbeeldenkraam uit ons Vaderland verhuisd".

Nu vraag ik, kan mij eenig Navorscher op het spoor dezer belangrijke voorwerpen brengen, en eenig berigt mededeelen, omtrent hun zijn of niet zijn?

J. W. WEIJERMAN.

Antwoorden.

Cornelis Vermuyden (I.; bl. 17, 35, 163; II.; bl. 126, 254). De veronderstelling van .. ELSEVIER dat CORNELIS VERMUYDEN een Zeeuw, en wel uit Tholen, zou geweest zijn, is juist. Zie hier wat mij blijkt uit eene aanteekening onder mij berustende:

» JOACHIM LIENS, JOANS zoon, was gehuwd:
1°. aan ELISABETH VAN BORSSELEN, dochter van .... VAN BORSSELEN en van .... VERMUYDEN.
2°. aan .... VAN HERTSBEEK.
3°. aan CORNELIA VERMUYDEN, eene regents dochter van *Tholen;* zij was de zuster van CORNELIS en van JAN VERMUYDEN.

» CLASINA LIENS, JOANS dochter, trouwt de Heer CORNELIS VERMUYDEN, gewezen Burgemeester van *Tholen.* Zij moest tante zeggen tegens de 3de vrouw van haar broeder JOACHIM.

» JOACHIM LIENS was regent van *Tholen.* Wegens die stad had hij zitting in de Staten-Generaal en werd in 1618 als gezant aan het Engelsche hof afgevaardigd (*), waar Koning JACOBUS I hem in den adelstand verhefte, met den titel van ridder".

Een authentiek afschrift van den daartoe strekkenden open brief ligt voor mij, en daaruit zou blijken dat LIENS zich jegens den Koning van Engeland zeer verdienstelijk had gemaakt, zonder dat daaromtrent in bijzonderheden wordt getreden.

» Hij is in Engeland gebleven", zoo eindigt de aanteekening, » als Dijkgraaf van de Britsche stranden, tot dat Koning KAREL I aldaar onthoofd werd. Daar hij echter zeer afkeerig was van de Cromwelsche factie, keerde hij met zijne drie dochters naar zijne vaderstad *Tolen* terug". A. A. A.

Herdruk van Bilderdijk's » Najaarsbladen" (I.; bl. 123). In de *Nieuwe Rotterd. Courant* van 15 Junij ll. staat, dat het kopijregt der *Najaarsbladen* en *Odilde* in Belgische handen is. Maar kan dit een beletsel zijn van den herdruk, zoo zou de vreemdeling een nog veel grooter deel onzer letterkunde kunnen opkoopen. J. M.

De vliegende Hollander (II.; bl. 100, 221). De legende is in dichtmaat gebragt door Dr. R. C. H. RÖMER, *Zeeuwsche Volks-Almanak* 1846, bl. 102. H. M. C. v. O.

Vertrek van Leycester uit ons vaderland in 1586 (I.; bl. 162, 238; II.; bl. 223). De beide hier volgende uittreksels van missiven, waarvan de oorspronkelijke in 's Rijks archief berusten, zullen geheel aan het verlangen van P. F. *te R.* voldoen. Het eerste is het begin van den brief door den raadsheer VALCKE » gescreuen » wt Londen den vij December 1586 aen mijne » Heeren die Staten-Generael".

» Messeigneurs. Comme son Ex^{ce} partit mardi dernier au soir de Flessingues Il est arriué le lendemain deuant (*) nous tous en ce Royaume et sans tarder a nulle part s'est acheminé droict vers la Court a Richemont, le mesme jour en bonne prospérité et santé Dieu mercy. — Nous autres pour n'auoir faict tant de voile en mer sommes arriuez deuant Marigate le mercredy apres disner et mayant faict mettre en vne heue pour passer les bancx et sables suis arriué le mesme soir à Greuesande et lendemain qui fut vendredy (†) icy à Londres" etc.

Het tweede uittreksel is de aanhef van LEYCESTER's brief aan de Staten-Generaal, 11 December 1586.

» Messieurs. Vous aurez entendu qua mon partement de Dordrecht Je suis esté aulcunement empesché par la glace en mon voyage vers flessinges, mais depuis y estant arriué et ayant faict voile vers le royaulme d'Engleterre le 4e de ce mois suis Dieu mercy le lendemain sans aucun rencontre sain et saulff arriué en la ville de Londres et ce mesme soir passé outre à la court de Sa Ma^{té} estant presentement à Richtzmont" etc.

Van beide missiven geef ik hier een gedeelte, omdat, wanneer men den vertrekdag (*mardi*) van LEYCESTER, in den eersten brief aangeteekend, vergelijkt met het tijdstip toen hij uit Vlissingen zeilde, naar luid van den tweeden brief, wij tot de slotsom geraken, dat VALCKE zich vergiste, toen hij schreef dat LEYCESTER des *Dingsdags te voren* uit Vlissingen vertrok. VALCKE toch heeft zijnen brief gedagteekend 7 December, Zondag, en derhalve viel de Dingsdag te voren op 2 December, in strijd met hetgeen LEYCESTER meldt. Dat laatstgenoemde op 2 December niet kan zijn vertrokken, blijkt uit de registers van afgezonden brieven, waaronder men er eenen vindt door LEYCESTER geteekend: *uit Middelburg den 3den December* 1586.

K.

Bijzonderheden over Simon Episcopius (I.; bl. 189); *zijn geslacht en zegel* (II.; 214). Daar S. EPISCOPIUS kinderloos overleden is, kan de van hem nog bestaande *familie*, slechts in een' zijtak gevonden worden: alzoo, óf in de nakomelingen van zijn' oudsten broeder REM EGBERTSZ. BISSCHOP, reeds in den eersten jaargang van DE NAVORSCHER, bl. 189 vermeld, óf in die van JAN EGBERTSZ. BISSCHOP, zijn' jongsten broeder (van wien aldaar niet gesproken wordt), in den echt getreden met HILLEGONDA JANS VAN SUYDERHOEF. Van

(*) Zie JOHAN VAN DEN SANDE, *Nederl. Historie,* bl. 229.

(*) Avant. (†) Jeudi.

beiden nu zijn er nog afstammelingen aanwezig, namelijk, van REM EGBERTSZ. onder anderen in de familie VAN DER MEERSCH en van JAN EGBERTSZ., onder anderen in de familie VAN DER POT.

Bij een *afdruksel* nu in rood lak van het bedoelde cachet, thans voor mij liggende, vind ik de volgende aanteekening, geschreven met de kennelijke hand van Mr. FRANS VAN LIMBORCH, Advocaat-Fiscaal van de Domeinen, overleden in 's Gravenhage, den 20sten Sept. 1765, kleinzoon van Mr. FRANS VAN LIMBORCH en van GEERTRUID BISSCHOP (welke laatste eene dochter was van REM EGBERTSZ., en dus de nicht [*nièce*] van S. EPISCOPIUS):

» Afdruksel van het cachet van Mr. SIMON » EPISCOPIUS, blykende uit de letteren S. » E. B., staande boven het wapen, nevens » de Bisschopsmyter, waarmede de helm » bedekt is, en welke beteekenen *S*imon » *E*gbertsz *B*isschop. *Het cachet zelf berust » onder Neef* WILLEM VAN DER POT."

Deze WILLEM VAN DER POT nu, overleden den 28sten Maart 1783, gehuwd met SARA BOSCH GERRITS dochter, en wiens maagschap met Mr. FRANS VAN LIMBORCH uit het bijgevoegd geslachtslijstje (*) kan blijken, heeft 4 kinderen nagelaten, namelijk:

1°. GERRIT VAN DER POT, overl. in 1807, zonder oir uit zijne 3 vrouwen:

2°. CORNELIS VAN DER POT, overl. in 1825, nalatende uit zijnen echt met ARYNA HEEMSKERK, eenen zoon, WILLEM VAN DER POT, die bij zijne echtgenoote GEERTRUIDA JOHANNA SPECHT VAN EYK 6 kinderen verwekte, doch waarvan de twee mannelijke in prille jeugd gestorven zijn:

3°. Eene dochter, CATHARINA VAN DER POT, getrouwd met JAN POTT:

4°. Een' zoon JACOB VAN DER POT, getrouwd met ANNA BOSCH, waaruit *negen* kinderen, namelijk 5 dochters, 3 zoons in kinderlijken leeftijd gestorven, en één' zoon:

GERRIT VAN DER POT, overl. te Rotterdam, den 9den Junij 1851, echtgenoot van DEBORA PETRONELLA BURGER (nog in leven), achterlatende *zes* kinderen, waarvan de oudste zoon is:

JACOB VAN DER POT, GZ. geb. 21 Feb. 1800; de tweede zoon DIONYS VAN DER POT, geb. 18 Augustus 1801, echtgenoot van CATHARINA VAN DER HOOP;

de derde zoon ABRAHAM VAN DER POT, geb. 13 Dec. 1811, echtgenoot van M. P. LORIÉ;

en de vierde zoon Ds. COMBERTUS WILLEM VAN DER POT, geb. 28 Sept. 1813, Remonstrantsch Predikant te Leyden, echtgenoot van JOANNA JACOBA HEEMSKERK.

Indien men nu mag aannemen, dat het onderwerpelijk cachet in der tijd in het bezit *gebleven* is van *Neef* WILLEM VAN DER POT (die het vóór het jaar 1765 onder zich had), en dat het als een belangwekkend familiekleinood, na diens verscheiden, overgegaan is en is blijven overgaan op het *oudste mannelijk oir in de regte lijn*, dan zou het thans moeten berusten bij bovengenoemden JACOB VAN DER POT, GZ. of bij een zijner bovengemelde

---

(*)

EGBERT *in de hooge boomen*
gezegd BISSCHOP.

REM EGBERTSZ BISSCHOP
en N. N.

EGBERT REMMERTSZ BISSCHOP
en GEERTRUID JANS VAN LINGEN.

REM EGBERTSZ BISSCHOP en LYSBETH PHILIPS DE BISSCHOP.	JAN EGBERTSZ BISSCHOP en HILLEGONDA JANS SUYDERHOEF.	SIMON EGBERTZ BISSCHOP, gez. EPISCOPIUS en MARIA PESSER, zonder oir.
GEERTRUID BISSCHOP en Mr. FRANS VAN LIMBORCH.	GEERTRUID BISSCHOP JANS en GIJSBERT VAN WIERINGEN.	
SIMON VAN LIMBORCH en ADRIANA PANSER.	HILLEGONDE VAN WIERINGEN en Mr. WILLEM VAN BROEKHUYSEN.	
Mr. FRANS VAN LIMBORCH en MARIA DE RIEMER.	CATHARINA VAN BROEKHUYSEN en CORNELIS VAN DER POT.	
ADRIANA VAN LIMBORCH, en *a.* Mr. JOANNES VAN DER CRAGHT, *b.* Prof. ABR. ARENT V. D. MEERSCH.	WILLEM VAN DER POT en SARA BOSCH.	
ADRIANA GERARDA V. D. CRAGHT en Mr. GUILLIAM V. D. MEERSCH.	JACOB VAN DER POT en ANNA BOSCH.	
Mr. JOHAN FRANS V. D. MEERSCH en WILH^{INE} JEANNETTE PASTEUR.	GERRIT VAN DER POT en DEBORA PETRONELLA BURGER.	
GUILLIAM FRANS VAN LIMBORCH VAN DER MEERSCH en WILH^{INE} HENR^{TTE} HEYDENREICH.	JACOB VAN DER POT, en zijne broeders: DIONYS. V. D. POT, en CATH. V. D. HOOP. ABRAHAM VAN DER POT en M. P. LORIÉ. Ds. COMB. WILLEM V. D. POT en JOANNA JAC. HEEMSKERK.	

broeders DIONYS, ABRAHAM of COMBERTUS WILLEM kunnen aanwezig zijn.

Van het in deze vermelde afdruksel in lak voeg ik hier nevens, om er zoo goed mogelijk eenig, hoezeer weinig volkomen denkbeeld van te geven, een overdruksel in bladtin; alsmede een afdruk in lak van een *onder mij* berustend zilveren cachetje van S. EPISCOPIUS, waarvan ik ook een afdruksel in lak bezit, waarbij almede met de kennelijke hand van Mr. FRANS VAN LIMBORCH geschreven staat: SIMON EPISCOPIUS. *is een monogramma, als in de middeleeuwen zeer in gebruik geweest zijn.*

Het oorspronkelijke door M. SORG geschilderde portret van S. EPICOPIUS, volgens 't welk de gravure door P. VAN GUNST, voor de *Predicatiën van* Mr. S. EPICOPIUS, Amst. 1693, in folio, berust almede onder mij.

ICHNEUTES.

Zegelring van Simon Episcopius (II.; bl. 214). Ds. C. W. VAN DER POT, te Leyden, is bezitter van den *zegelring* van S. EPISCOPIUS, en tevens eigenaar van den *lepel*, waarmede hij gewoonlijk at. Deze voorwerpen zijn steeds bewaard gebleven bij de geslachtboeken der familie VAN DER POT, terwijl de tegenwoordige bezitter gaarne bereid is om door bemiddeling van het Bestuur een' afdruk van het zegel aan N*$_*$* te doen toekomen. .. ELSEVIER.

Begrafenispenning op Simon Episcopius. Het zegel is mij niet bekend, en wordt ook op den begrafenispenning, bij 's mans overlijden aan zijne vrienden vereerd, niet gevonden. Op dien penning leest men, behalve een randschrift, in de latijnsche taal, het volgende: » *Desen penningh door de erfgenamen van wylen* Mr. SIMON EPISCOPIUS *vereert tot gedachtenis aen die genen die syn E. in syn sieckte bedient en nae syn overlyden gedragen hebben. Is soetelyck in den H*r *ontslapen den* 4 *April* 1643, *smorgens omtrent* 10 *uren tot Amsterdam*". Op de keerzijde zijn afgebeeld de Waarheid en de Vrijheid, met dit randschrift: *de heldere suvere naeckte waerheit, en ghulde vryheid.* De Heer N*$_*$*. kan zulks verlangende, hiervan kennis nemen, ten huize van POMPONIUS.

P. J. Beronicius. Onder de uitgaven van P. J. BERONICIUS, II.; bl. 102, vinde ik niet vermeld éène van 1692, door P. RABUS, 't Amsterdam by JAN TEN HOORN. » *De tweede druk, vermeerdert en verbetert en met Figuuren verciert*" — De plaatjes in deze editie zijn van KASPER LUYKEN. LEDR.

De Predikant Jan Cornelis (II.; bl. 156, 192). Ten aanzien van SILVIUS valt nog te vermelden dat hij — in 1593 Proponent te *Summarum* en *Firdgum*, in 1597 te *Balk* en *Haring*, in 1598 te *Mindersga*, in 1602 te *Sloten* in Vriesland — ten jare 1604 Predikant werd te *Sloten* en *Sloterdijk*, en te *Amsterdam* is overleden in den ouderdom van 74 jaren. Zijn *portret* is door REMBRANDT geëtst, en ook door D. DANCKERTS gegraveerd, in druk uitgegeven.

V. D. N.

De » Comoedia Vetus" (II.; bl. 102, 103). Aangaande de *Comoedia Vetus*, geschreven door WILLEM MEERMAN en het eerst in 1612 uitgegeven, kan ik mededeelen, dat daarvan eene editie bestaat, gedrukt bij PIETER VISSER, 't Amsterdam 1718, met aanteekeningen van G. VAN ZONHOVEN (niet ZINHOVEN). Deze editie heeft twee deelen, of liever afdeelingen. Voor het eerste gedeelte staat het in DE NAVORSCHER opgegeven plaatje met de stoktrekking en het versje. Het tweede gedeelte heeft tot titel:

» *Malle-waegen, zynde een vervolg, en verantwoording van de Comoedia Vetus of Bootsmanspraetje, met eenige Verklaringen verrykt*".

(Deze zijn van G. V. Z.)

Op dit titelblad vindt men mede eene prent waarop een hollende mallewagen, met deze woorden:

„Hout, maat hout, de malle Waghen,
Daer van dat Lant, en Kercken waghen." —

voorts staat hier onder noch drukker noch jaartal vermeld.

Achter dit exemplaar is gevoegd: » *Rommel-pot van 't Hane-kot*", met dit onderschrift:

Om te kauwen veur begyne-koek,
En te neurien lyk hangsje hangebroek. —

en ten slotte » *Harpoen Aen Jonkheer* LANDESLOT, *Heer van Fryburgh*".

Deze beide in dichtmaat. LEDR.

Van Beeck (I.; bl. 255; II.; bl. 195, 258). De vrager had niet alleen het wapen moeten beschrijven, maar tevens moeten opgeven, dat de letters der vóórnamen zijn L. P.; zie den *Catalogus der Portretten van Nederlanders* enz., door FREDERIK MULLER, 1852, bl. 13, N°. 268.

V. D. N.

Jan, Heer van Egmond, op nieuw bezitter van Ysselstein (I.; bl. 256; II.; bl. 135, 195). De twijfel, geopperd door V. D. N., of wel JAN VAN EGMOND kort na 1407 in het bezit zijner heerlijkheid Ysselstein hersteld zou zijn, is reeds weggenomen door .. ELSEVIER, met de opmerking dat hij in 1423 aan die stad nieuwe regten verleende. Toen ik de vraag deed kende ik twee nog vroegere voorbeelden, namelijk: 1°. een verbond van 14 Februarij 1419, tusschen Hertog JAN van *Beijeren* ter eener, en JACOB, Heer van *Gaasbeek*, JAN *here tot Egmont ende tot Yselsteyne*, nevens HUBRECHT, Heer van *Culenburg*, ter andere zijde; en 2°. een verbond tusschen Hertog JAN van *Beijeren* en REINALD, Hertog van *Gulik* en *Gelre*, tegen die van Utrecht en Amersfoort, van den 3den Junij

1419, bij hetwelk JOHAN, *here tot Egmonde ende tot Yselsteyn* vóóraan staat onder de getuigen en medebezegelaars van de zijde van Holland. — Het eerste berust *in originali* in het Culenburgsche Archief, het tweede staat in het *Judiciale Rodolphi episcopi Traiectensis*, in het Provinciaal Archief te Utrecht; beiden zijn uitgegeven in de *Gedenkw. uit de Gesch. van Gelderland*, Dl. III. — De zwarigheid blijft dus bestaan, en ik neem de vrijheid, op nieuw te vragen, wanneer en bij welke gelegenheid JAN van *Egmond*, na in 1412 zijne heerlijkheid Ysselstein aan Holland te hebben moeten inruimen en na in 1417 vergeefs getracht te hebben die te herwinnen, in het bezit hersteld is geworden? Is er dan geene oorkonde bewaard gebleven die van zoo gewigtig een voorval getuigenis draagt? is er geen kronijk, die er ook slechts met een enkel woord melding van maakt? I. A. N.

Jean Baptiste Stouppe (I.; bl. 316; II.; bl. 172, 200, 228); *de Fransche Kerk* »*in the Savoy*" *te Londen*. Bij het antwoord hierop door mij II.; bl. 228 geleverd, had ik nog behooren te voegen, dat JAN BAPTISTE STOUPPE zeer goed de dienst heeft kunnen waarnemen te Londen, in eene kerk aldaar, genaamd *The French church in the Savoy* (*), gelegen in *Edward street;* terwijl de *Spring Garden*, *or the Little Savoy* (1716) van lateren tijd is.

Van deze kerk zegt JOHN SOUTHERDEN BURN — in zijne *Hist. of the French, Walloon, Dutch and other foreign Protestant refugees, settled in England*. London 1846, bl. 109 — het volgende:

» About the year 1641 the Duke of *Soubize* » living near the Court and finding it trouble-» some by reason of his infirmities to go to » church at Threadneedle Street, had usually » a French sermon preached every Sunday at » his own house, to which the French resi-» dents of that neighbourhood used to repair.

» At the Duke's death they endeavoured to » set up a French church near the Strand, » which was opposed by the London Walloon » Church. Both parties appealed to the King, » who there upon set up the French church in » the Savoy, *under the jurisdiction of the Bishop* » *of London*, *with the use of the Liturgy of the* » *Church of England*, his Majesty providing » for *one* minister: The Westminster congre-» gation hesitated to accept a church on these » conditions, and solicited the advice of the » reformed churches of France and Geneve".

» The answer from these churches and from » the Princess of Turenne (to be found in KEN-» NETT's *Chronicle*, p. 462) induced the parties » to accede, and on the 14th July 1661, the » first sermons were preached at the *Savoy* by » Messrs. DUREL and COUTEUR etc."

.. ELSEVIER.

(*) Dit verklaart onze vergissing II.; bl. 172.
Aanm. v. h. Bestuur.

Venetieës ondergang (II.; bl. 175, 229). Ter aangehaalde plaatsen lees ik de vermelding der oorzaken, die den ondergang van *Venetië* hebben te weeg gebragt. Deze in allen deele met de historische waarheid overeenkomende, kunnen als van genoegzaam gewigt beschouwd worden om zulk eene belangrijke gebeurtenis ten gevolge te hebben gehad.

Echter is er bij mij eene bedenking opgerezen, die ik, haar aan de historische kritiek getoetst hebbende, van geene mindere waardij reken; die bedenking mag niet uit het oog verloren worden, en daarom wage ik het, om het navolgende te dien aanzien in het midden te brengen.

Alle de gewigtige wereldgebeurtenissen, welke merkwaardige omwentelingen ten gevolge hebben, waardoor Staten opkomen of ten val neigen, berusten op een' tweeledigen grondslag, en wel op eenen naasten, en op eenen afgelegenen.

De eerste toch moet in het staatkundig bestaan van het volk zelf gezocht worden; de laatste aan den invloed worden toegeschreven van buitenlandsche oorzaken, die, zonder den onmiddelijken ondergang eener natie te bewerken, nogthans in haren boezem eenen zeer vruchtbaren bodem vinden, waarop zij zich weldra kunnen ontwikkelen, ja zoo veel wortel schieten, dat zij het verval van den Staat noodwendig moeten bespoedigen.

Dat zulks uit de geschiedenis der Venetiaansche republiek kan worden aangetoond, behoeft geen betoog, als men slechts meer dan eene halve eeuw terug gaat eer nog de ontdekking van *Amerika* had plaats gehad; de veroveringen der Turken nog verre waren van bevestigd te zijn en de Oostindische handel nog niet verlegd was.

Toen de republiek, in den aanvang der 15de eeuw, op een ongekenden trap van grootheid gestegen was, hare veroveringen bevestigd zag, haren roem door het toenmaals beschaafde Europa deed gelden en de meesteres was van den wereldhandel, toen kon men reeds de beginselen bespeuren, die als naaste oorzaken, het keerpunt van hare grootheid zouden voorbereiden.

Immers nadat het meerdère gezag, hetwelk de groote raad, na den dood van den Doge MARINO FALIÈRI, verkreeg, diens staatkundig gebied niet weinig had uitgebreid, was hierdoor een despotisme verwekt, merkwaardig in zijne gevolgen, en verviel de regeringsvorm derwijze van hare oorspronkelijke instellingen, dat dit staatkundig ligchaam zijn' invloed grootendeels verloor, en hem weldra geheel in den raad der gevreesde tien-

mannen zag overgaan, welke zich reeds alle magt hadden toegeëigend. Toen was het keerpunt gevestigd en er grepen verschillende botsingen in de verhouding tusschen de regering en de edelen plaats, die eene gevaarlijke rigting aan den gang des bestuurs verleenden. Want het dekreet van den grooten raad van *den* 16 *Junij* 1454, hetgeen de *Staats-inquisitie* in het leven riep en den tienmannen deswege nog meer gezags toekende, — zoodat zij zelfs, om geheimzinniger te kunnen te werk gaan, de bestraffing der staatsmisdaden aan een *driemanschap* opdroegen, — bragt, in verband met het streng verbod aan de edelen van handel te drijven, zoo vele brandstoffen in den boezem der republiek, dat men slechts eene vonk noodig had om eene onherstelbare uitbarsting te doen ontstaan. Door dit een en ander, hetgeen binnen de grenzen van het Venetiaansche gebied plaats had, was de regering genoodzaakt eene sluwheid in haar bestuur in acht te nemen, die alle vrijheid aan banden legde, terwijl zij allerlei middelen, die verre van eerlijk waren, in het werk te stellen had om zich staande te houden. Hieruit werd eene reeks van zamenzweringen geboren, deels om den voormaligen staat van zaken te herstellen, en deels om eene vernieuwing der vrijheid van handel en verkeer.

Tegen de aanzienlijkste edelen stelde het tienmanschap vervolgingen in, erger voortgezet door de, bij het volk niet in persoon bekende, *driemannen*, en eindelijk zag men de edelste geslachten hun vaderland verlaten, om zich elders op het vaste land te vestigen.

Deze laatste gebeurtenis *Venetië* in gestadige oorlogen gewikkeld hebbende, welke, aangevuurd door de uitgewekenen, ten doel hadden aan de republiek de vrije vaart ten uitvoer van handelswaren op de *Po* te verzekeren, had zulk eenen invloed op hare staatkunde, dat zij, hoe roemrijk hare verdragen met de naburen mogten zijn, genoodzaakt was eene grootere landmagt te onderhouden, welke haar ten koste der zeemagt, de voornaamste maritime belangen verzuimen deed.

De veroveringen te land ondertusschen het gebied der republiek vergrootende, wekten derwijze den nijd der naburige rijken en staten op, dat zij door het verbond van *Kamerijk* (10 Dec. 1508) in gestadige onrust gehouden werd, waartegen het despotisme dikwerf tot de verkeerdste uitersten in de keuze zijner middelen geraakte. Alle persoonlijke vrijheid was ten eenenmale verdwenen; de handel sloeg aan het kwijnen door de handelsopkomst van andere Italiaansche staten, en de vaderlandsliefde door gestadige uitwijkingen verzwakt wordende, deed *Venetië* eindelijk inslapen; Europa ontwaakte, en alstoen vonden bij deze, hier in het kort aangestipte, *naaste oorzaken*, de afgelegene en hoogst merkwaardige groote wereldgebeurtenissen plaats, die den ondergang dezer eertijds zoo bloeijende republiek ten eenenmale onvermijdelijk maakten. J. G. V.

Hugenoten (I.; bl. 319; II.; bl. 178). Over de afleiding van dit woord kan men, voor zoo ver ik weet, niets volledigers vinden, dan een opstel geplaatst in vier achtereenvolgende afleveringen van den *Algem. Konst- en Letterbode* voor het jaar 1847, D. II. De onbekende schrijver geeft, naar BENOIT, in zijne *Histoire de l'édit de Nantes*, de verschillende, zoo *niet gangbare* als *gangbare* derivatiën op, welke van dit woord bestaan, en eindigt met dat gevoelen mede te deelen en te ontwikkelen, hetwelk hij zelf voor niet onwaarschijnlijk houdt. Het stuk is niet geschikt om bij verkorting medegedeeld te worden; men dient het in zijn geheel te lezen.

I. A. N.

Pieter Potter's » Blyde Inkomste" van Maria de Medicis, 20 *Mei*, 1642 (I.: bl. 321; II.; bl. 202). Ofschoon ik van dezelfde meening ben als de Heer C. KRAMM, ten aanzien van de prent bij deze » *Blyde Inkomste*" gevoegd, zoo geloof ik echter dat zulks evenzeer het geval is met de afbeelding van de *groote Cavalcade* bij de *Blyde Inkomste* van MARIA DE MEDICIS, 1 Sept. 1638. Deze twee moeten niet worden verward, beide zijn van NOLPE; men zie den *Catalogue du Cabinet de Gravures de* VERSTOLK DE SOELEN, (1847, pag. 34, N°. 609 et 613), alwaar van elk een exemplaar voorkomt — die van 1638 door NOLPE, naar C. MOYAART, die van 1642 naar POTTER — hebbende, zoo ik wel onderrigt ben, ieder gegolden *f* 170. Wat het *formaat* der bij mij berustende *prenten* betreft, zij hadden zeer wel in de exemplaren der *Blyde Inkomste* kunnen gevoegd worden, maar wat mijns bedunkens meer bewijst, dat zij daar niet in behooren, is, dat zij daarbij niet, zoo als de overige daarin voorhandene prenten, worden beschreven; hetwelk reeds door den Heer C. KRAMM zelf is opgemerkt in de *Berigten van het Hist. Gezelschap te Utrecht*, 1846, bl. 152. Behalve de prent der Burgemeesters, is ook *zeldzaam* die der komst van MARIA DE MEDICIS voor het stadhuis, waarop een *hond* op den voorgrond is afgebeeld *zonder kop*, zoo als bij mij in de *Latijnsche* uitgave van 't werk van BARLAEUS, 1638, wordt gezien. V. D. N.

Joan van Glimes (I.; bl. 348; II.; bl. 243, 244). Van JOAN VAN GLIMES wordt mede een portret gevonden op bl. 115 van de » *Oorsprong en voortgang der Neder-landtscher Beroerten ende Ellendicheden. Waerin vertoont worden de voornaemste Tyrannyen, Moorderyen ende andere onmenschelycke wreetheden, die onder het ghe-*

biedt van PHILIPS *de* II, *Coninck van Spaengien, door zyne Stad-houders in 't werck ghestelt zyn, gheduyrende dese Nederlandtsche Troublen ende Oorlogen;* Gedruckt in 't jaer onses Heeren 1616." Zonder naam of woonplaats van den drukker.

De afbeelding van den Markgraaf is in een ovaal geplaatst, en daaromheen staat geschreven: JOANNES, *Marchio Bergae ad Zomam, Gvbernator Hannoniae, Valenc. et Cambres.* Aan den voet dier afbeelding zijn geplaatst de navolgende vier versregelen:

Al was ick Catholyck, en Ordens Ridder met,
In Staten, hoocheyt, eer, by mynen Prins gheset
Myn Spaensche reyse swaer, bewees myn trouwe groot,
Spaensch loon voor allen dienst, was een subtyle doot.

Uit den tweeden druk van dit werk, te Delft in 1626, bij JAN ANDRIESZ. CLOETING, blijkt, dat de schrijver is JOANNES GYSIUS, in leven Predikant te *Streefkerk.* A. A. A.

De Meestoof in Zeeland (I.; bl. 347; II.; bl. 213). Dat de meekrap reeds in de *zesde* eeuw in Nederland geteeld werd, wordt opgegeven door P. VAN GRIETHUIZEN, in zijne *Aanteekeningen op* DE CLOET, *Handboek der Staatslieden* enz., bl. 230. H. C. v. H.

Het Coomans Gilde (II.; bl. 230, 231). *Kommenijs* winkel wordt (hoewel zeker ietwat gezocht) door BILDERDIJK afgeleid van het Eng. *Common aid*, dat is, *gemeene toevlugt*, een' naam gegeven aan die soort van kramen, waar alle soorten van dagelijksche levensbehoeften te koop werden aangeboden, welke met de hulptroepen uit Engeland het eerst tot ons kwamen en die wij gewoonlijk *zoetelaarskramen* of *marketenten* noemen.

H. W. K.

Afbeelding van Christus met ongedekten hoofde (I.; bl. 347; II.; bl. 232). Al wat men dienaangaande en over den oorsprong der CHRISTUS-*beelden* verlangen kan te weten, vindt DE NAVORSCHER in W. GRIMM, *die Sage vom Ursprung der Christus-bilder*, een zeer uitgewerkt stuk, S. 132 in de *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Berlin* 1852, waar ook middeleeuwsche afbeeldingen met den lichtkrans voorkomen. SCR.

Loevestein (I.; bl. 348; II.; bl. 236). Op de belangstellende vraag van HENRY zijn twee antwoorden ingekomen; het tweede brengt den naamsoorsprong van Loevestein terug op zekeren LOUF of LOEF, maar blijft het bewijs schuldig, dat de in de Geldersche archieven tusschen 1288 en 1322 als getuigen voorkomende DIRK LOUF of LOEF VAN KLEEF, Heer van *Tonnenberg* en in *Kervenheim*, broeder van DIRK VII, Graaf van *Kleef*, of diens zoon Graaf van *Hilkenrode*, even boven den uitloop der Maas in de Merwede land of moeras bezaten, veelmin dat zij er belang bij hadden of geregtigd waren om in genoemde bezittingen der Heeren van *Altena* een steenen huis of sterkte te bouwen.

De oudheidlievende lezers van DE NAVORSCHER zullen waarschijnlijk met mij iets naders hieromtrent verlangen. M. F.

Oud-Hollandsche volksliedjes (I.; bl. 348; II.; bl. 244). Bij de lezing van dit artikel, en bij hetgene ik over *het Nassousche Trompetjen* heb kunnen mededeelen, ontstond de wensch in mij dat die oude volksliedjens zooveel mogelijk nog eens konden verzameld en uitgegeven worden, of dat ten minsten eene geurige bloemlezing daaruit mogt worden opgegaderd. Die wensch is voor een groot deel vervuld door de uitgave der *Nederlandsche Geschiedzangen, naar tijdsorde gerangschikt en toegelicht. Eerste Bundel*, 863—1572, *Amst.* bij FREDERIK MULLER, 1852. Volgens het plan van den verzamelaar konden hier alleen die liederen worden opgenomen, welke op de geschiedenis betrekking hadden, maar ook daarom zijn zij ons dubbel merkwaardig, als strekkende tot opheldering der geschiedenis zelve, dewijl ze door tijdgenooten zijn gedicht, en te gelijk ons een denkbeeld geven van hetgene de makers dachten van de gebeurtenissen hunner tijden. Dat zij evenzeer voor de letterkunde van belang zijn, behoeft geen betoog. Rijk kon de verzameling niet wezen uit het tijdperk voor de Hervorming, en toch is zij rijker dan wij gewaagd hadden te vermoeden. Maar rijker wordt zij daaromtrent, en de inhoud van de liederen in dat tijdsgewricht en in de dagen van den grooten vrijheids-oorlog, zoo hoogst belangrijk voor den Nederlander, moest wel oorzaak zijn dat gebeurde wat N. P. BIBLIOPHILUS schrijft: »de groote omwenteling der XVIde eeuw deed ook het middeleeuwsche volkslied te gronde gaan [geheel vergeten werd het echter niet]; men gevoelde behoefte aan een nationaal volksgezang, en de gebeurtenissen van die roemrijke tijden hadden wel geschiktheid om de dichters aan te sporen, hunne krachten tot bereiking van dit oogmerk dienstbaar te stellen". — De *Nederl. Geschiedzangen* zijn ons eene aangename herinnering dat zij niet achterlijk bleven, en de zoo dikwijls hernieuwde drukken van het *Geusen Liedeboek*, waarvan wij hier eene menigte van uittreksels vinden, zijn ons tot bewijs dat die liederen aan het voorgeslacht dierbaar waren en vaak werden opgezongen. Daarenboven werden er later nieuwe verzamelingen gemaakt, waarin de vroegere zangen werden opgenomen, gelijk het *Nassousche Trompetjen* ons daarvan ten bewijze strekt. De *Geschiedzangen* dragen geheel de kleur huns tijds, geheel die van eene

opkomende letterkunde, nog van de oude gebreken niet bevrijd. Zij klinken in onze ooren somtijds vreemd en onwelluidend, een gebrek dat zij zeker bij hunne tijdgenooten niet hadden. Maar zij dragen allen het kenmerk van terstond bij de gebeurtenissen zelve vervaardigd te zijn, dikwijls door hen die aan de bevrijdingsfeiten deel hadden, of het bloed der martelaren hadden zien stroomen en de vlammen der brandstapels opgaan. Het is onmogelijk, deze zangen lezende, zich niet in die tijden, bij de gebeurtenissen, als aanschouwers te verplaatsen. Zij gloeien soms van verontwaardiging en haat tegen de onderdrukkers, en zijn vaak geestig en vol van die bijtende spotzucht, die het Nederlandsche volksgezang kenteekent. Evenwel, de liederen der Spaanschgezinden zijn ook niet voorbij gegaan. Gij kunt in deze verzameling de tijden der bangste beroeringen nog eens nagaan, de verschillende denkbeelden in levende taal zien uitgedrukt. Het is de krachtige poëzy van een volk dat zich vrij wil vechten, maar gij hoort evenzeer de toonen van het vijandelijk muziek. Wij wachten op nog meer, daar is nog overvloed. Het worden, bij enkele zangen van tegenspoed en wee, eindelijk zangen van dankbaarheid en zegepraal. V. GR.

Nederlandsche Volksoverleveringen (I.; bl. 354; II.; bl. 272); *De Nachtmerrie* (I.; bl. 9). Bij sommigen heerscht nog de gewoonte, 's avonds, bij het naar bed gaan, de schoenen of muilen, enz., met de punten naar voren en de hakken naar achteren gekeerd, onder de slaapstede te plaatsen, opdat de nachtmerrie er den neus aan stoote. Zij, die dit doen, achten het een uitnemend middel tegen hare komst. Welligt heeft men oorspronkelijk deze gewoonte ingesteld, om bij het nederliggen er aan te worden herinnerd, dat men die houding aan moest nemen, welke der benaauwster het minst in de hand werkt.

J. H. VAN DALE.

Zeemansbijgeloof. Bewandel, zoo gij door het scheepsvolk niet voor een tweeden JONAS wilt aangezien worden, het dek toch nimmer in de *breedte* maar steeds in de *lengte*. Hij, die onwetend of ongeloovig, dwarsscheeps mogt loopen, wordt als oorzaak van tegenwind beschouwd.

Een hoefijzer, aan den mast gespijkerd, bewaart schip en scheepsvolk voor ongemak.

GANSKE.

Hoe men de heksen leert kennen. Onlangs vertelde mij een arbeider het volgende:

»H. was betooverd en ging bij den pater »om hulp. Deze gaf hem den gewenschten »raad en bijstand, maar tevens de waar»schuwing dat, als eene vrouw, na zijnen »terugkeer, iets bij hem zoude komen ter leen »vragen, wat zij niet behoefde, zijn raadple»ger toch vooral aan hare begeerte niet moest »voldoen, zullende hij anders wederom in de »magt van de tooverkol geraken. Wat ge»beurt er? Hij is naauwelijks — de buren »verzekeren het — genezen, of daar klopt »een besjen van zijne kennis aan de huisdeur »en verzoekt om den *haam* ter leen. Maar hij »gaf hem niet, mijnheer! De vrouw — dat »wist hij — bezat geen paard en kon dus ook »geen halster gebruiken. Zij ging onverrigter »zake terug, en de man bleef gezond".

GANSKE.

Vreemde geneesmiddelen. Een aardappel, mits gebedeld of gestolen, neemt wanneer men hem bij zich draagt, de rhumatiek weg. Hetzelfde geldt van tamme kastanjes. Dit vertelde mij ook een oud moedertje, die, ofschoon ze, sints het vorige jaar, een tiental dezer vruchten met zich voerde, bijkans geen voetstap verzetten kost van de jicht. Als bewaarmiddel tegen de kiespijn, snijdt men, wreed genoeg, den regtervoorpoot van een levendigen mol af — en twee lijden voor één. De geluw — heb ik wel eens hooren volhouden — wordt van den lijder op een snoek overgebragt, zoo de kranke het dier in de oogen blijft zien tot het sterft. Meest alle bijgeloovige praktijken verleiden tot overtreding van Goddelijke voorschriften. Het is: gij kunt genezen worden, maar gij moet stelen; gij kunt genezen worden, maar gij moet uwe smart overdragen op anderen; gij kunt genezen worden, maar gij moet, op welke manier dan ook, iets heiligs misbruiken, het vermengen met onheilige bestanddeelen. Het zou der moeite waardig zijn eene — mag ik het zoo uitdrukken? — philosophie des bijgeloofs te schrijven, want, hoe dwaas het ook schijne, de menschen, die voor álles eene reden begeeren te vinden, zijn toch, in het verzinnen van die wonderlijke recepten, niet geheel redenloos te werk gegaan. Alles — ook het bijgeloof en zijne keuze van *dit* bij het verwerpen van *dat* — heeft zijn dáárom.

SCIOLUS.

Joannes Pietersz. de Witte (I.; bl. 378). Op de *Schepens-Lijst*, medegedeeld in WAGENAAR'S *Beschrijving van Amsterdam*, Dl. III, fol., komt DE WITTE'S naam in 1614 *niet* voor, doch wel op de jaren 1609, 1611, 1616, 1617, 1619, 1620; ook wordt hij te dier plaatse DE WIT geheeten. Welligt was hij een zoon van PIETER DE WIT, een geacht burger van genoemde stad, aldaar 9 Oct. 1568 met anderen ter dood gebragt; zie WAGENAAR *t. a. p.*, Eerste stuk, bl. 311, 312. V. D. N.

Vergelijking van 't Neêrduitsch met andere talen (I.; bl. 379). Het volgende diene alleen als bouwstof tot eene volledige beantwoording van deze belangrijke vraag.

Onder de oudste schrijvers, die zich met de etymologie onzer taal onledig hebben gehouden, bekleedt BECANUS eene voorname plaats. Evenwel zijne *Origines Antverpianae* (1596) onderscheiden zich meer door uit de lucht gegrepen stellingen, waardoor hij dikwerf tot de ongerijmdste resultaten komt, dan wel door grondige taalvorsching. Het zij genoeg hier aan te voeren, dat hij het Nederduitsch voor de oorspronkelijke taal, en dus voor de moeder van alle andere spraken houdt. Hoe ongerijmd dit stelsel ook zijn moge, het heeft nog in deze eeuw een voorstander gevonden in JOFRIDUS THIJS, ook wel vroeger door mij aangehaald, die in zijne ten jare 1821 uitgegevene *Verhandeling*, zoo goed mogelijk het bewijs tracht te leveren, dat ons Nederduitsch » het naeste is aen de Tael, die ADAM gesproóken heéft" (bl. 70.).

De eenzijdige beoefening der oude letteren bragt de overigens kundige taalgeleerden ABRAHAM VAN DER MYLE (MYLIUS) en ADRIANUS SCHRIECKIUS insgelijks op het dwaalspoor. De eerste toch beijverde zich in zijn geschrift *de Antiquitate Linguae Belgicae*, om de overeenkomst van deze met de Hebreeuwsche, Grieksche, Latijnsche en andere talen aan te toonen; de laatste erkende, wel is waar, in zijne *Originum Rerumque Celticarum et Belgicarum Libri XXIII*, dat de Hebreeuwsche taal de aller-oudste is, maar daarentegen bragt hij de meeste Grieksche en Latijnsche eigennamen, zoowel van personen als van plaatsen, tot een' Nederduitschen oorsprong terug.

Vrij wat minder buitensporig, hoewel zich ook alleen bepalende tot de verwantschap der Nederduitsche woorden met het Hebreeuwsch, Grieksch en Latijn, was CORNELIS TUINMAN, wiens *Fakkel der Nederduitsche Taale*, volgens SIEGENBEEK, dezen grootschen naam onwaardig is, volgens DE JAGER, » over de meeste woorden een zeer duister en valsch licht verspreidt, niettegenstaande sommige zijner gissingen opmerking verdienen". (*Proeve over de Werkwoorden van herhaling en during*, *Inl.* bl. XI.)

Hetzelfde stelsel werd ook door REITZ voorgestaan; zijn werk, dat in 1730, onder den titel *Belga Graecissans*, in het licht verscheen, moest dienen om de gemeenschap der Grieksche en Nederduitsche taal duidelijk te maken, door vele, dikwerf gelukkige, maar ook, naar VAN KAMPEN'S oordeel, menigwerf mislukte voorbeelden.

Doch de studie onzer moedertaal had reeds eene groote schrede voorwaarts gedaan. Immers de beroemde LAMBERT TEN KATE, na in 1710 een werkje geschreven te hebben over de *Gemeenschap tussen de Gottische Spraeke en de Nederduitsche*, maakte in 1723 de resultaten zijner taalkundige navorschingen openbaar, door de uitgave zijner voortreffelijke *Aenleiding tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduitsche sprake.* In dit werk sloeg hij een' geheel anderen weg in dan zijne voorgangers; hij nam noch de Grieksche noch de Hebreeuwsche taal te baat om de onze te verklaren, maar hij wendde zich tot de oude aanverwante takken, het Mesogothisch, het Angelsaksisch en andere Noordsche talen, en opende zoo doende een nieuw veld voor de studie onzer moedertaal, waarvan na hem ook ruimschoots partij getrokken is. Niet zonder reden alzoo werd hij door den Hoogleeraar TOLLIUS geëerd als de voortreffelijke hoofd-grondlegger der Nederduitsche Letterkunst.

Het ligt buiten ons bestek, de uitmuntende werken van een' HUYDECOPER, of van zoo vele andere taalgeleerden der 18de eeuw, te vermelden; wij moeten ons hier uitsluitend bezig houden met diegenen, welke het etymologische vak tot onderwerp hunner nasporingen gekozen hebben. Onder deze laatsten zou men des noods eene plaats mogen toekennen aan BURMAN, die in zijn werkje: *Eenige aanmerkingen de Nederduitsche taal en verscheidene oudheden aangaande*, zich ten doel gesteld heeft de overeenkomst van het Nederduitsch met het Fransch op te helderen.

Over het verband van ons Nederduitsch met andere talen wordt veel licht verspreid in de *Verklarende Geslachtlijst der Naamwoorden* van BILDERDIJK, terwijl wij aan J. L. TERWEN het eerste *Etymologische Woordenboek* onzer moederspraak te danken hebben.

Men zal over het thans behandelde onderwerp veel lezenswaardigs vinden in het werk van P. LEBROCQUY, *Analogies linguistiques. Du Flamand dans ses rapports avec les autres idiomes d'origine teutonique*, Brux. 1845, 8vo, 479 bladz.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Vergelijking van 't Neêrduitsch met andere talen. In de *Proeve van Oudheid-, Taal- en Dichtkunde*, door het Genootschap *Dulces ante omnia Musae*, Utrecht, 1775, vindt men, Dl. I, bl. 47—59: *Bedenkingen over de overeenkomst der Perzische en Nederduitsche taal*, met *Tegenbedenkingen* en *Antwoord*, benevens een *Aanmerking over de overeenkomst der Hebreeuwsche en der Nederduitsche taal*, tegen KAROLUS TUINMAN, die in de verwantschap tusschen de Hebreeuwsche taal en de onze, » eenen lichtenden fakkel ter opheldering der Nederd. taal meende ontstoken te hebben".

In 1835 verscheen te Utrecht bij J. G. ANDRIESSEN, een werkje naar aanleiding van den *Belga Graecissans* van REITZ, getiteld: *Taalwenken voor Nederlanders bij het onderwijs*, door F. MOESMAN, waarin op de overeenkomst der Grieksche taal met de Nederlandsche in de *rededeelen*, in de *syntaxis*, en in de *dichtkunde* beider spraken gewezen wordt.

Ook wat Prof. LULOFS geleverd heeft,

Schets van een overzigt der Duitsche taal, Gron. bij J. OOMKENS, 1819, zal hier niet van ondienst zijn. J. J. WOLFS.

[F. A. S. prijst, behalve de *Schets* van LULOFS en de *Analogies linguistiques* van LEBROCQUY, op het stuk der vergelijking onzer taal met het Hoogduitsch en met het Engelsch, ook J. VANDER LINDEN'S, *Grammaire allemande, ou Méthode facile pour apprendre la langue allemande, par la comparaison avec le flamand*, Malines, 1850; en deszelfden, *Nouvelle grammaire anglaise*, Bruxelles 1851. Buitendien gewaagt hij van het door L. BOUVET aangekondigde werk: *Comparaison entre les langues parlées en Belgique et celles de Rome et de la Grèce Anciennes*. Alleen door Σ. (wat waarlijk bevreemdend heeten mag) is hier gedacht aan Prof HAMAKER'S hoogst belangrijke *Voorlezingen*, waaruit een nieuw en helder licht is opgegaan over de etymologische vragen, en die met name de naauwe betrekking onzer taal tot de Indische spraken, het Sanskriet inzonderheid, overtuigend aan den dag hebben gebragt. Voor 't overige is bij Σ. ook niet onvermeld gebleven HOEUFFT'S *Woordenboek* van Fransche woorden uit Nederlandschen, althans Germaanschen, stam gesproten.]

Museum van Alexandrië (I.; bl. 379). De grondlegger was PTOLEMAEUS I *Soter*, eerste Koning der 32ste Egyptische dynastie en tijdgenoot van ALEXANDER *den Groote*. Deze voortreffelijke Vorst trachtte de toenmalige geleerden over te halen zich in zijn rijk te vestigen, en bestemde zelfs een gedeelte van zijn paleis tot hun verblijf, waarin hij tevens verzamelingen ten dienste van alle wetenschappen aanleî, inzonderheid van de voornaamste in Griekenland, Azië en Afrika geschrevene werken. Hij gaf dit deel zijner woning, als aan de Musen gewijd, den naam van *Musaeum*, welke instelling vooral door zijnen opvolger PTOLEMAEUS II *Philadelphus* werd uitgebreid, en gedurende een zestal eeuwen, als *Alexandrijnsche school* wereldberoemd, licht en kennis verspreidde. Zie CHAMPOLLION-FIGEAC, *Egypte ancienne*, Paris, 1839, pag. 410—411.
C. W. BRUINVIS.

Museum van Alexandrië. Het meest voldoende antwoord op deze vraag zal te vinden zijn in de *Dissertatie*: *de Museo Alexandrino* van LUDOLPH NEOCORI, dat is, KÜSTER, welke in GRONOVII *Thes. antiq. graecarum*, Tom. VIII voorkomt, volgens aanwijzing in den *Catal. Biblioth. Bunavianae*, Leipzig, 1750, T. I, p. 981, en bij JÖCHER, *Gelehrt. Lex.* in voce, KÜSTER (LUDOLPH). Het boek van GRONOVIUS niet bezittende hoop ik dat H. H. gelukkiger wezen en deze eenvoudige opgave hem van eenige dienst zijn zal.
V. D. N.

Brief van Boreel aan Borellus (I.; bl. 379). De brief komt voor in het aangehaalde werkje zelf, waarvan de titel is: » *De vero telescopii inventore, cum brevi omnium conspiciliorum historia; authore* PETRO BORELLO, *Regis Christianissimi consiliario et medico ordinario*, Hagae Com. ex typogr. ADRIANI VLACQ, 1655. Voor hen die dit werkje niet bezitten, is eene vertaling van BOREEL'S brief te vinden in LA RUE, *Geletterd Zeeland*, 2den druk, bl. 485, volg. LIPPERSHEY, wien H. H. de uitvinding der telescopen toeschrijft, heeft geen regt op deze eer. De verrekijkers, die tot het vervaardigen van teleskopen hebben aanleiding gegeven, zijn uitgevonden door ZACHARIAS JANSSEN te *Middelburg*. Wil H. H. hieromtrent meer weten, al wat ten opzigte dezer uitvinding bekend is, te veel om hier over te nemen, vindt men omstandig verhaald, zoowel door J. DE KANTER PHIL.ZN en J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, in hun werk *De Provincie Zeeland*, Middelb. 1824, Bijlage X, bl. 79—98, als in: *Oorspronkelijke stukken betreffende de uitvinding der Verrekijkers binnen de stad Middelburg*, door dezelfde schrijvers uitgegeven, Middelburg, 1835. L.

[V. D. N., wien 't evenmin onbekend is, dat BOREEL'S brief als bijlage voorkomt in BOREL'S geschrift *de vero telescopii inventore*, koestert weinig hoop op de mogelijke opsporing van het origineele stuk. Daar toch beide, BOREEL en BOREL, buiten 's lands verkeerden (immers ook de eerste overleed te *Parijs* in 1668) acht hij het waarschijnlijk dat hunne papieren in den vreemde gebleven zijn; terwijl hij ook de plaats waar de brief zich bevindt, niet aanwijsbaar gelooft, daarom vooral, dewijl zij ons dan wel medegedeeld zou zijn door de HH. DE KANTER en AB UTRECHT DRESSELHUIS, die, schoon zij geene moeite spaarden—hunne beide werken getuigen het—om de vraag nopens de uitvinding der verrekijkers tot klaarheid te brengen, naar allen schijn evenwel slechts het *gedrukte* stuk hebben kunnen bezigen.]

Brief van Boreel aan Borellus. Of de correspondentie tusschen PIETER BOREL (*) (niet BORELLI) en WILLEM BOREEL (Gezant van onzen Staat in Frankrijk) nog aanwezig is, zou ik niet kunnen opgeven. Daar echter deze vraag het litterarische geschil over de uitvinding der eerste verrekijkers wederom ter sprake gebragt heeft, vestig ik de aandacht der Navorschers op een belangrijk werk, getiteld:

Geschiedkundig onderzoek naar de eerste uitvinders der verrekijkers, uit de aanteekeningen van wijlen den Hoogleeraar VAN SWINDEN, *zamengesteld door* G. MOLL. Amst bij C. G. SULPKE, 1831, in-4°.

In dit geschrift, 't welk met regt den naam van geschiedkundig draagt, wordt, met behulp van de *Resolutiën der Staten-Generaal*, aangetoond, dat de lof der eerste uitvinding niet aan ZACHARIAS JANSZ., maar aan HANS

(*) PIERRE BOREL, Raad en gewoon Geneesheer des Konings van Frankrijk, was geboren te *Chartres*, en overleed in 1689. Behalve het werk „*De vero telescopii inventore* etc., in-4°., dat te 's Hage bij ADRIAAN VLACQ, in 1655 uitkwam, was hij schrijver van:
(a) *Les antiquités de Chartres*, 1649, in-8°.;
(b) *Bibliothecae Chemicae*, 1654, in-12°.;
(c) *Trésor des recherches et antiquités Gauloises*, 1655;
(d) *Historiarum et observationum Medico-physicarum Centuriae quinque*, 1676, in-8°.

LIPPERSHEY (*), geboren te *Wezel*, doch te *Middelburg* gewoond hebbende, toegekend behoort te worden. .. ELSEVIER.

De familie Snethlage (I.; bl. 379). De stamvader van dit geslacht was WILHELMUS SNETHLAGE, die, de Roomsche kerk verlaten hebbende, eerst te *Tecklenburg*, en daarna te *Capel* het Evangelie verkondigde. Zijn zoon RUDOLPH bekleedde het predikambt achtervolgens te *Rheda*, te *Schuttorf* en te *Steinfurt;* zijn kleinzoon, insgelijks RUDOLPH, trad als Leeraar op te *Oosterwijtwert*, 1674, te *Steinfurt*, 1677, en te *Deventer*, 1683. Deze nu had twee zonen, MARTINUS, Predikant te *Bemmel*, 1720, te *Kampen*, 1723, te *Delft*, 1725, te *Amsterdam*, 1737; en WILHELMUS JOHANNES, die het heilig dienstwerk aanvaardde te *Schipluide* in 1728, en te *Dordrecht* in 1731.

Van SAMUEL SNETHLAGE lezen wij, dat hij in 1623 gemagtigd werd te *Harderwijk* openlijke voorlezingen te houden over Godgeleerdheid, bovennatuurkunde en welsprekenheid.

Wiens zoon hij geweest is, wordt niet opgegeven; wel zijn er bijzonderheden hem aangaande medegedeeld door Prof. BOUMAN, *Geschiedenis der Geldersche Hoogeschool*, I.; bl. 114, gelijk over de hier vermelde Predikanten uitvoeriger gehandeld wordt bij SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*, D. II., bl. 332—338 en 788.

Nog anderen van den naam SNETHLAGE komen voor op DE JONGH's *Naamlijst der Predikanten van Gelderland*, op de *Alphabetische Naamrol der Hervormde Kerk* (1758) en vooral bij BRANS, *Kerkelijk Register van Zuid-Holland.*

V. D. N.

[Aan SCHOTEL's *Kerkelijk Dordrecht* ontleende ook LEGENDO et SCRIBENDO het voornaamste omtrent WILHELMUS SNETHLAGE, Prediker des Evangelies, nadat hij het Roomsche geloof had afgezworen en stamvader van niet weinige Leeraren „die door vroomheid van wandel en door trouw en ijver in hunne bediening hebben uitgemunt."

Sprekende van den Lector SAMUËL SNETHLAGE. verwijst hij zoowel naar BOUMAN's verdienstelijke *Geschiedenis* (D. I., bl. 114), als naar JOHAN SCHRASSERT's *Beschrijving der stad Harderwijk*, (bl. 82, 2de druk), waar men leest dat die geleerde in 1623 aangesteld werd, om tweemaal 's weeks lessen over de redenkunst te houden, en dat zonder genot van traktement.

Dat de Heer SCHOTEL zijne berigten omtrent de SNETHLAGES gedeeltelijk aan BILDERDIJK verschuldigd is, herinnerde A. & A., terwijl C. & A. aan den dag bragt, dat nevens theologie en philosophie ook de pharmacie hare vereerders in deze treffelijke familie gevonden heeft, getuige die Apotheker SNETHLAGE, nog voor weinige jaren op de Nieuwmarkt te dezer stede gevestigd, en wiens bedrijf daar thans door zijnen schoonzoon wordt voortgezet. Maar ook dit vermeldde C. & A., dat de SNETHLAGE's aan de SCHUTTE's vermaagschapt zijn.

Ten laatste ook een portret, door den wakkeren C. W. BRUINVIS opgespoord, t. w. dat van MARTINUS, zoon van RUDOLPH SNETHLAGE, Prediker te Amsterdam van 1737 tot aan zijn sterfdag (29 Jan. 1763). Men dankt het aan de kunst van J. FOLKEMA.)

Aardrijkskunde van het Vaderland in de middeneeuwen (I.; bl. 379). Het eenige mij bekende werk dat hieraan toegewijd is, heet: *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, door Dr. W. ACKER STRATINGH, waarvan tot dusverre slechts een gedeelte in het licht is gekomen. Eene lijst van schrijvers, over dit onderwerp te raadplegen, vindt men in de Inleiding van den *Historischen Atlas* van Mr. G. MEES, waarvan onlangs twee afleveringen verschenen zijn.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Margaretha Godewijck (I.; bl. 379). De vraag van B. B. B. mag eenigzins verwondering wekken, na al hetgeen over deze dichteres en kunstenares voor weinige jaren is bijeen verzameld en openbaar gemaakt door den Heer G. D. J. SCHOTEL, vooral in zijne *Letter- en Oudheidkundige Avondstonden*, Dordrecht 1841, alwaar eene *Verhandeling* over haar voorkomt van bl. 45—88, met *Aanteekeningen* van bl. 91—119. Hij merkt daar op, dat bijna alle schrijvers over haar geput hebben uit de *Beschrijving van Dordrecht* door M. BALEN; alleen den Baron COLLOT D'ESCURY, in zijn *Hollands Roem*, is het, gelijk ook Dr. SCHOTEL, vergund geweest hare handschriften ter inzage te ontvangen. Ook J. SCHELTEMA maakt melding van haar in zijne *Aanmerkingen op* ANNA *en* MARIA TESSELSCHADE, *dochters van* ROEMER VISSCHER, alsmede in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, terwijl P. S. SCHULL hare verdiensten huldigt en haar *facsimile* uitgeeft in zijne en A. V. D. HOOP's *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis*, Dl. III, Stuk III, bl. 240. Haar aangaande zegt SCHOTEL, gaarne met andere beoefenaars der Vaderlandsche Letterkunde te erkennen, dat MARGARETHA een » parel onder de Dordsche jonckheid ha- » rer eeuw en een lieffelycke blom in het para- » dys der consten en wetenschappen aen de » Merwestroom" geweest is," doch haar tevens te gelooven » aan Jonckvrouwe SCHUR- » MAN gantsch ongelyck te zyn". Hare afbeelding vindt men in BALEN's aangehaalde *Beschr. van Dordrecht.*

V. D. N.

Margaretha Godewijck. MARGARETHA GODEWIJCK werd geboren te *Dordrecht* in 1627, en overleed in 1677. Wij kunnen hare verdiensten niet beter vermelden dan haar tijdgenoot MATTHIJS BALEN, in wiens *Beschrijving van Dordrecht* wij op bl. 203 de volgende hooggestemde lofspraak vinden:

» Indien *Utrecht* oyt praalde met Jonkvr. ANNA-MARIA VAN SCHUURMAN! Wy vinden

---

(*) Hij overleed te *Middelburg* in 1619.

gelyke stoffe om de gezegende Herssenen van onze *Dordrechtsche* Parel in Jonkvr. MARGARITA GODEWYCK voor te stellen; die niet alleen is ervaren in de Grieksche, Latynsche, Italiaansche, Fransche en Engelsche Letteren, maar, neffens haar Moeder-taal, dezelve grondig verstaat. Begrypende mede de Hebreeusche-Boek-staven. Rymende geestig op nette en wisse Dichtvoeten. Zynde uytstekende Konstig met de Naald na 't leven af te malen, Gedaant-nabootzing, Landschappen, Water-vallen, Hoven, Tuynen, Bloemen, Uytsichten, Sloten, Sterkten, Huyzen, Stroomen- en Zee-bevaringe, met allerley slag van Schip-gevaart. Kunstig in Schilderen, met Oly- en Water-Verwe, in Teykenen met Potlood, Kool, en met de Penne. Schryvende aardig op Glas. Verstaande de Maat-zang, en Spelende op de *Clave-Cimbal*, en wat dies meer er by ons niet gedacht is. Zoo dat Wy, schoon niet voor hebbende, de Geleerdheyd en Wetenschappen van onze Inboorlingen, by 'er leven, te vertoonen noch op te halen, ons efter verplicht vonden, om datze zoo zelden inde Vrouwelyke Kunne voor vallen, die van onze reeds gemelte Parel, op 'et *Toneel* van luyster te doen verschynen, en alhoewel Jonger in Tyd, evenwel in Orde (behoudens der Mannen-Opperwaardigheyd) mede voor aan te zetten, en opten *Schouwburg* van Eeren te plaatschen."

Hare beeldtenis gaat in prent uit.

C. W. BRUINVIS.

Margaretha Godewijck. »GODEWYK (MARGRIET), den 31 Augusti 1627 te *Dordrecht*, »daar haar vader een der onderwyzers was »in 't latynsche school, geboren, was in de »Hebreuwsche, Grieksche, Latynsche, Italiaansche, Fransche en Engelsche talen wel »ervaren; maakte fraie verzen; speelde konstig op de klavecimbel; schilderde met olie »en waterverven; stikte met de naald allerlei »landschappen, hoven, huizen, bloemen en »scheepsgevaarten; maalde zeer natuurlyk »op 't glas, wist met pen en potloot alles na »'t leven te verbeelden, en was daarenboven in »de sterreloopkunde vry verre gekomen; heeft »nagelaten een boek met Latynsche, Fransche en Nederduitsche zinnebeelden, met »figuren door haar daarnevens getekent; een »boek met Latynsche gedichten over allerlei »stoffen; en een met Latynsche brieven aan »geleerde mannen, de meesten aan ARNOLD »SENGUERD, Professor in de philosophie; alle »drie ongedrukt, en ten tyde van M. VAN BALEN, nevens andere losse schriften, en sta»len van haar penseel, pen en potloot te vin»den by SAMUEL VAN DER HEIDEN, te *Dordrecht*. Deze geleerde vrouw is den 2 Novem»ber 1677 te *Dordrecht* gesturven. M. VAN »BALEN, *Beschrijving van Dordrecht;* HOUBRA»KEN, *Toneel der Schilders*, 1ste Deel." Zie het *Algemeen Historisch, Geographisch en Genealogisch Woordenboek*, door A. G. LUISCIUS, bij JOH. VAN DUREN, 1730. C. C. C.

[Nog negentien andere Navorschers zijn opgestaan om den lof van MARGARETHA GODEWIJCK (eig. VAN GODEWIJCK) te verkondigen, of hebben althans de schrijvers aangewezen, vroegere en latere getuigen harer zeldzame geleerdheid en kunstvaardigheid. Meerendeels vermelden zij dan ook het belangrijke stuk van den Heer SCHOTEL in de *Letter- en Oudheidk. Avondstonden*, die niet slechts alle de berigten zijner voorgangers bijeengebragt, maar ook (gelijk gezegd is) met veel vrucht gebruik heeft gemaakt van MARGARETHA's handschriften. Wij willen dus onze aanbeveling bij de hunne voegen, overtuigd dat 's vragers weetlust hier volle bevrediging vinden, en 't hem na de lezing onnoodig voorkomen zal, een enkel der vroegere werken over deze vrouw te raadplegen. Men vergunne ons niettemin kortelijk mede te deelen, wat omtrent MARGARETHA's leven en betrekkingen, hare vorming, gaven en verdiensten, alsmede omtrent de literatuur haar betreffende, ter aanvulling van het reeds gegevene ontleend mag worden aan de berigten der HH. L., W. P. S., RYMER, W. T., A. & A., N. P. BIBLIOPHILUS, .. ELSEVIER, Dr. RÖMER, ICHNEUTES, F. A. S., J. C. K., LEGENDO ET SCRIBENDO, RUDOLPH, J. H. VAN DALE, C. & A., P. C. K., Σ., A. J. VAN DER AA en C. KRAMM.

Geboren werd deze treffelijke vrouw te *Dordrecht*, den 31sten Augustus 1627. Zij was de oudste dochter van PIETER GOVERTSZOON VAN GODEWIJCK, Praeceptor der Latijnsche schole, en van SARA PYPELAARS. Men kent haren vader (1593—1669) beoefenaar der dichtkunst, zanger van menige belangrijke gebeurtenis in die dagen, wien goed getuigenis verleend wordt door SCHELTEMA, *Mengelw.*, Dl. III, St. III, bl. 86, volg. en door SCHOTEL in de *Letter- en Oudheidk. Avondstonden.* Al vroeg onderscheidde zich de jeugdige MARGARETHA door zeldzamen leerlust en groote vlugheid en vatbaarheid van geest. Zij oefende zich in de Latijnsche en Grieksche taal, eerst aan de hand haars vaders, daarna onder 't oog van den geleerden RAMPIUS (later Professor te Leyden) en reeds op haar achttiende jaar verstond zij SOPHOCLES en EURIPIDES, en was zij ook geen vreemdelinge in de schriften der Kerkvaders. Begeerig het O. T. in den grondtekst te lezen, schijnt zij zich op 't Hebreeuwsch toegelegd en ook daarin eenige vorderingen te hebben gemaakt, terwijl overigens hare kennis de voornaamste Europesche talen omvatte, die haar spoedig volkomen eigen waren geworden, en waarin zij zich sierlijk en met vaardigheid wist uit te drukken. Ter ontwikkeling van haar dichttalent, gelijk ook van haren zin voor de toon- en zangkunst, was haar vooral dienstig het onderwijs der uitmuntende ANNA ROEMERS, zuster van TESSELSCHADE. Lof bekwam zij én in de Latijnsche én in de Fransche en Nederduitsche poëzy, en wat ons van hare verzen, meest godsdienstig of vaderlandslievend, bij SCHELTEMA en bij SCHOTEL bewaard is, regtvaardigt dat gunstig oordeel harer tijdgenooten. Zoo veel vernuft en geleerdheid moesten haar allengs de hoogachting en hulde veler uitstekende mannen verzekeren; dat zulks het geval was, bewijst hare Latijnsche briefwisseling met ARNOLD SENGUERD en andere vermaarde personen, bewijst ook de vriendschap haar door SALMASIUS en SURENHENSIUS toegedragen (SCHOTEL, *Kerkel. Dordr.* I.; bl. 338). Ten aanzien harer zeldzame bedrevenheid in velerlei beeldende kunsten, merken wij alleen op, dat zij het onderwijs genoten had van de schilders NICOLAAS MAAS en CORNELIS BISSCHOP. — Maar streelend is het ons te mogen vermelden, dat zij, bij al hare heerlijke gaven, bij zulk een rijkdom van kennis,

waarvan ook de wis-, natuur- en sterrekunde niet uitgesloten waren, nimmer de vrouwelijke nederigheid, bescheidenheid en minzaamheid verloochende, nimmer hare huisselijke pligten voorbij zag of gering achtte. Vreemd is het dan niet, dat hare tijdgenooten, zoo veel goeds en schoons in haar vereenigd ziende, 't haar aan geene teekenen hunner bewondering ontbreken lieten, ja haar ook, benevens andere eertitels, met zinspeling op het woord MARGARITA, *de Dordsche Parel* bijnaamden, en haar voorts eene tweede ANNA MARIA SCHURMAN verklaarden. En hoezeer een juist, onpartijdig oordeel dit laatste eerbewijs niet van overdrijving vrijpleiten mag, wij gelooven echter dat men de verhouding al te ongunstig berekent voor onze MARGARETHA, waar, op 't voetspoor van den Heer KRAMM, ANNA MARIA eene Europesche, MARGARETHA slechts eene Dordtsche vermaardheid toegeschreven wordt.

Deze merkwaardige vrouw overleed in hare geboortestad, den 2den November 1677, en dus op vijftigjarigen leeftijd. De plaat bij BALEN is naar hare eigene schilderij vervaardigd, en prijkt met dit onderschrift van SIMON VAN HOOGSTRAETEN:

Dus maelde MARGARYT haer uiterlyken schyn,
Als stondze voor ons: maer, om haeren geest in taelen,
In konst, in kennis, en in Godvrugt t'achterhaelen,
Scheen NESTORS levens tyd noch wel te kort te zyn.

Zie hier eindelijk nog eenige schrijvers, die over MARGARETHA VAN GODEWIJCK gehandeld hebben: HOOGSTRATEN en SCHUER, *Hist. Woordenboek*, in v., HALMA, *Woordenboek*, in v., PARS, *Naamrol der Batav. Schryvers*, bl. 160, 167, VAN KAMPEN, *Beknopte Geschiedenis der Nederl. Letter. en Wetenschappen*, D. III, bl. 67, NIEUWENHUIS, *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, in v., IMMERZEEL, *Levens en Werken der Schilders*, enz., COLLOT D'ESCURY, *Hollands Roem*, enz. D. I., bl. 237, D. III., bl. 370, 371, D. IV., 2de St., bl. 162, G. ENGELBERTS GERRITS, *Biogr. Handwoordenboek*, D. II., bl. 36, A. J. VAN DER AA, *Nieuw Biogr. Anthol. & Crit. Woordenboek van Nederl. Dichters*, D. II., bl. 176, 177.]

Een blaauwe scheen (I.; bl. 379). Het laat zich zeer wel hooren, dat » *eene blaauwe scheen loopen*" eene figuurlijke spreekwijze is van iemand, wiens huwelijksaanzoek geweigerd werd, die zich dus eensklaps zag afgewezen, teruggedrongen, daar waar hij juist meende een gunstig gehoor, een vrijen toegang te verkrijgen. Hij, wien dit gebeurde, heeft alzoo eene groote teleurstelling, een hevigen schok ondervonden, en geen wonder dat men dit spottenderwijze te kennen geeft door de uitdrukkingen: *hij heeft zich voor 't hoofd gestooten, hij heeft een blaauwe scheen geloopen.* » 't Is eene gelijkenis", zegt TUINMAN, » van iemand, die gestuit wordt door met zijne scheenen ergens tegen aan te stooten".

Zoo bezitten wij nog een spreekwoord, dat bijna van dezelfde beteekenis is als het bovengenoemde, namelijk: *hij heeft den zak gekregen.* Er bestaat echter dit onderscheid, dat hier eene reeds gegevene toestemming of toelating wordt verondersteld. Overigens is ook dit niet moeijelijk op te lossen. Wanneer wij toch iemand, die ons bezoekt, ongevraagd zijne goederen, of iets dat hem behoort, overhandigen, is dit een duidelijk blijk, dat zijn vertrek ons aangenaam zal zijn. Volgens TUINMAN geeft men iemand zijnen reiszak, opdat hij zijne spullen pakke en vertrekke, en wil het alzoo zeggen: hij is weggezonden.

FREDRIK.

Een blaauwe scheen geloopen is ontleend van het stooten met het been tegen iets dat hard is, waardoor de scheen gevoelig aangedaan, blaauw wordt. De spreekwijs wordt gebruikt *van een reis, die men niet zonder schade volbragt heeft*, maar nog veel meer van een geweigerd huwelijksaanzoek, iets hetwelk zoo pijnlijk moet zijn, dat niet zelden gezegd wordt:

„Zij weigerde mijn hand. Nu heb ik vast besloten
Om nooit in 't huwelijk te treên,
Een Ezel mijdt altoos den steen,
Waaraan hij zich eens heeft gestooten".

LOUIS.

[Sombere voorspelling! Wanhopig besluit! Wee u, gij ongelukkigen, wien in de bitterheid uwer smarte, geene andere vertroosting toegediend wordt, dan waarbij gij, jammerlijk met den „langoorigen vriend" vergeleken, uwen rouw zonder einde, de u toegebragte wonde ongeneeslijk vernemen moet. — Maar neen! rigt U op gij verdrukten en keert tot het leven weder! Wij hebben voor U ontvangen, wat den angel uws lijdens verbreken zal. Wij willen U aanbieden, wat de blijde hoop U teruggeven en 't alles wederom heldere zonneschijn zal doen worden in uw binnenste. Wat balsemend woord is ooit zoo ter goeder uur gesproken als dat van onzen P. E. VAN DER ZEE:]

Scheenzalf hiertegen is: Wil de eene niet, de andere gaarne. Daar komen zoo goede schepen aan als er afvaren. De eene traag, de andere graag.

Een blaauwe scheen drukte voor dezen een ongeluk uit; men noemde dat ook een *stoot*, en een *wederstoot*, en, in lager stijl, *een steen voor iemands poot.* Eerst met de 18de eeuw werd het bepaaldelijk voor het afwijzen van een vrijer door zijn meisjen, en in geenen anderen zin meer, gebruikt." (BILDERDIJK, *Aanteekeningen op* HOOFT, bl. 146.)

N. P. BIBLIOPHILUS.

[Weinig poëtisch voor dien vorst onzer zangeren! Geen nood! Men verblijdde ons nog met twee uitnemende hypothesen. Wij geven de keus tusschen de *Grieksche* godeneeuw en den huidigen dag van *Overijssel*, tusschen de mythe van DAPHNÉS beklagelijke schuchterheid en het feit, het maar al te vaak herhaalde feit van den onbarmhartigen raad der *Kamper-eilandsche* matronen.]

Een blaauwe scheen. G. L. PRIMUS vindt het antwoord op zijn vraag over de *blaauwe scheenen* in het 3de Deel der *Dichterlijke Handschriften* van P. J. UYLENBROEK (uitgave van 1823) alwaar wij op bl. 194 onder de gedichten van O. C. F. HOFFHAM het volgende aantreffen:

APOLLO minde DAFNE;
Maar zij, de schuwe DAFNE,
Vlood voor APOLLOOS liefde.

Met vlugge schreden, sneller
Dan ZEFIR zijne FLORA,
Vervolgt de God de schoone,
Die hem in min doet blaken.

Nimf DAFNE buiten adem,
En schier betrapt van FEBUS,
Smeekt PENEUS haren vader;
En straks wordt ze, op haar smeeken,
In 't puik der lauwerboomen
Door PENEUS magt herschapen.

Nu staan haar vlugge voetjes
In de aarde vastgeworteld,
En hare poezle leden
Zijn met een schors omtogen.

De God der Piëriden,
Nog in de vaart van 't rennen,
Wil met ontslotene armen
Zijn schoone bruid omhelzen,
Maar stoot, bij 't driftig nadren,
Zich aan haar ruwe schorse
Te deerlijk blaauwe scheenen:
En deze blaauwe scheenen
Zijn de eerste blaauwe scheenen (*).

B. H. J.

Een blaauwe scheen. Op 't *Kamper eiland* hebben de moeders en vooral de grootmoeders de gewoonte om de huwbare meisjes, als zij ergens heengaan waar ook vrijers komen, de les mede te geven (in haar dialekt): » *Asse oew te nao komen, geef ze fiks en schup veur de scheenen*". Zoo doende kan er alligt iets *blaauws* ontstaan. Als dit op meerdere plaatsen gebruikelijk is, zoo kon de bedoelde spreekwijs daarin haren oorsprong hebben.

Anders gelieve G. L. P. onze oude blijspeldichters eens na te gaan. J. M.

» *Ik dagvaard u voor God*" (I.; bl. 379). Dit zijn de laatste woorden van een dichtstuk, getiteld: *Montezuma, Koning van Mexico, toen hij door de Spanjaarden stond omgebragt te worden*, vervaardigd door Prof. S. F. J. RAU, en te vinden in de *Lofrede en Lijkzang op* R. door J. TEISSÈDRE L'ANGE en W. BILDERDIJK, *Haarl.* 1808, bl. 116. M. *te Maastricht.*

De» Natural Theology" van Paley (I.; bl. 380). Een der correspondenten van den Londenschen *Athenaeum* heeft de ontdekking gedaan, dat PALEY'S *Natural Theology* een louter afschrift is van eene reeks van stukken, tegen het eind der 17de eeuw in de *Acta eruditorum Lipsiensium* geplaatst, door den Nederlandschen wijsgeer NIEUWENTIJT. Bevreemden mag het, dat deze zaak niet reeds vroeger uitgekomen was, nademaal gemelde stukken, te Amsterdam verschenen omstreeks het jaar 1700, later in het Engelsch vertaald waren door den Heer CHAMBERLAYNE en bij LONGMAN en C°. uitgegeven in 1818, bijna twintig jaren nadat de *Natural Theology* het licht had gezien. Daar voorts PALEY Dr. NIEUWENTIJT aanhaalt uit de *Acta Lipsiensium*, is het duidelijk dat hij diens werk gekend en gelezen hebben moet. Tot staving van het feit heeft men overigens niet verzuimd, gelijkluidende plaatsen in *the Athenaeum* nevens elkander af te drukken. N. N.

[Σ. herinnert zich dat de vraag van T. S. ook al vroeger geopperd was en toen door het Koninkl. Nederl. Instituut in behandeling genomen. Immers men wilde dat PALEY'S *Theology* slechts eene vertaling zou zijn van het bekende *Regt gebruik der Wereltbeschouwing*, door BERNARD NIEUWENTIJT, Geneesheer te *Purmerende*. Maar de slotsom der nasporing was PALEY'S vrijspraak van het plagiaat, 't welk men niet geaarzeld had tegen den waardigen man aan te voeren. Σ. heeft volkomen regt. Om dan nu de hernieuwde klagt tot zwijgen te brengen, zal het, achten wij, dienstig zijn, het officiële berigt diens onderzoeks over te nemen, gelijk dat te lezen is in het *Jaarboek van het Koninkl. Nederl. Instituut*, ann. 1848, bl. 29 en 30.

Maar eerst nog sta men ons toe eene Chronologische dwaling in N. N.'s verslag aan te wijzen. Het beroemde werk van onzen NIEUWENTIJT dagteekent niet van omstreeks 1700, maar verscheen, zoo wij wel onderrigt zijn, in 1716, moet althans later dan 1712 zijn in 't licht gekomen, nademaal de oorspronkelijke voorrede gewag maakt van FÉNÉLON, *Démonstration de l'existence de Dieu*, voor welke de censurale vergunning ten laatstgemelden jare gegeven is. Zie hier nu het berigt des Instituuts:

„De (Tweede) Klasse ontving eene Ministeriëele Missive, gedagteekend 24 Junij 1847, waarbij haar gevoelen werd gevraagd omtrent den inhoud van een schrijven, aan 's Konings gezant te Londen door een aanzienlijk persoon aldaar gerigt, waarin te kennen werd gegeven, dat het werk van Dr. WILLIAM PALEY, over de *Natuurlijke Godgeleerdheid* grootendeels ontleend zoude zijn uit een gelijksoortig werk, vroeger door onzen beroemden landgenoot Dr. NIEUWENTIJT in het licht gegeven. Genoemde gezant had dien brief herwaarts gezonden, ten einde zou kunnen worden nagegaan in hoeverre de gedane mededeeling gegrond mogt wezen, en of het van genoegzaam belang zoude te achten zijn, om daaraan eenig verder gevolg te geven.

„De Leden DES AMORIE VAN DER HOEVEN en DA COSTA, door de Klasse uitgenoodigd om zich onledig te houden met de vereischte vergelijking tusschen het genoemde werk van PALEY en dat van onzen landgenoot NIEUWENTIJT, onder den titel: *Regt gebruik der Wereltbeschouwing*, hetwelk reeds vele jaren vroeger eene zoo groote vermaardheid ook buiten de grenzen van ons Vaderland verkreeg, bragten dienaangaande verslag uit in de zitting van den 9den September jl. Zij ontveinsden niet, dat reeds voor het nemen dier

---

(*) Uit dit verhaal blijkt tevens, hoe het komt dat dichters en kunstenaars met laurier bekranst plegen te worden. De vraag daarover kan dus gespaard worden, want het antwoord hebben wij al.

[Gewisselijk, want APOLLO aan zijne tot laurier herschapene beminde:

.... At conjux quoniam mea non potes esse,
Arbor eris certe, dixit, mea. Semper habebunt
Te coma, te citharae, te nostrae, Laure, pharetrae.

OVIDIUS, *Metamorph.*, I.; 557 sqq. En ofschoon AELIANUS (*Var. Hist.*, III.; 1) in tegenspraak met den dichter der *Herscheppingen* (l. l. v. 450) den lauwerkrans door APOLLO aangenomen vermeldt ter gelegenheid zijner op den vreeselijken *Pytho* behaalde overwinning, zoo bewijst ons echter zijn uitlegger PERIZONIUS het verloop van een negenjarig tijdvak, na den val diens monsters tot op APOLLO'S door JUPITER bevolene zuivering (lustratio) waarvan eigenlijk bij den griekschen schrijver sprake is, in welk tijdvak PHOEBUS de schoone DAPHNE bemind en ter harer eer zich den laurier heeft toegeëigend.]

onmisbare proef, eene beschuldiging van *plagiaat* tegen een man als Dr. PALEY hun vreemd was voorgekomen. Zij deden daarenboven opmerken, dat de gronden zelve, door den Engelschen Briefschrijver voor die beschuldiging aangevoerd, haar genoegzaam vernietigden, althans merkelijk verzwakten. Er is toch wel aan letterdieverij, dat is: letterlijke of althans onbekookte overneming van denkbeelden en woorden in denzelfden, althans nagenoeg denzelfden vorm, niet te denken dáár, waar integendeel, gelijk de aanklager zelf van PALEY's geschrift erkent, de denkbeelden veeleer naar den eigen stijl, de orde en het oogmerk van den overnemer zijn omgewerkt. Ware het anders, geen wetenschappelijk werk bijna zou tegen eene dergelijke beschuldiging gewaarborgd zijn. En waar zoude het in dat geval heen moeten met voor het minst half de literatuur zoo der nieuwe als der oude wereld? Geheel de letterkunde althans der Romeinen liep, bij zoodanige begrippen van het misdrijf van plagiaat, grootelijks gevaar van in de termen te vallen. De vergelijking eindelijk der bedoelde geschriften stelde de nietigheid der aanklagt in het helderste licht. Niet alleen het oogmerk, maar ook het plan en de aanleg des werks, is bij beide schrijvers zeer onderscheiden. Men behoeft slechts de verdeeling der hoofdstukken naast elkander te leggen, om het merkbaar verschil tusschen het zamenstel der beide werken gewaar te worden. Men behoeft slechts de behandeling derzelfde onderwerpen door de beide Schrijvers even in te zien, om zich te overtuigen, hoe elk zijne eigene *individualiteit* in stijl, manier van voorstellen, betoogen en toepassen, in zijn eigen arbeid heeft uitgedrukt. Het is blijkbaar, dat PALEY het in zijne eigene taal overgebragte werk van NIEUWENTIJT heeft gekend, en daarvan een verstandig gebruik heeft gemaakt; dat hij daaruit hier en daar heeft *overgenomen*, doch geenzins *overgeschreven*, terwijl juist de wijze, waarop hij bij dit overnemen is te werk gegaan, van zijne oorspronkelijkheid en zelfstandigheid getuigt".

„De voornoemde gemagtigden der klasse, na dit alles in bijzonderheden te hebben aangetoond en ontwikkeld, besloten alzoo, dat de eer, die van het Werk van Dr. PALEY aan onzen NIEUWENTIJT toekomt, geenszins bestaan moet in het terugvorderen voor dezen als van een hem door genen ontstolen eigendom, maar veeleer in het prijzen van onzen vermaarden landgenoot, dat zijn belangrijke arbeid ook nog aan anderen na hem aanleiding heeft gegeven tot keurige uitwerking van zoodanige bijzonderheden of denkbeelden, die door hem zelven, al ware het ook slechts ter loops, reeds vroeger waren aangegeven."

„De Klasse heeft zich met den inhoud van dit verslag vereenigd en daarvan een afschrift toegezonden aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken."]

De Nepeta cataria (I.; bl. 380). De naam *Nepeta* is waarschijnlijk afgeleid van *Nepet*, eene stad in het oude *Etrurië*, wier omtrek deze plant in grooten overvloed opleverde. Tegenwoordig heet die stad *Nepi;* zij is in Toscane gelegen, tusschen *Rome* en *Viterbo*.

Zie verder: PLINIUS, *Hist. Nat.*, lib. 3; R. MORISON, *Hist. Univ. Plant.* I, 3, p. 414; benevens LOUDON, *Encyclop. of Plants*, en PAXTON, *Bot. Dictionary*.

PARADISI.

[Van de stad *Nepet, Nepi, Nepe, Nepete* of *Nepeta* (Gr. bij PTOLEMAEUS Νέπετα) en van hare inwoners *Nepesini*, wordt melding gemaakt bij LIVIUS, V, 19, VI, 9, 10, 21, XXVI, 34 en XXVII, 9; PLINIUS, *Hist. Nat.*, III, 5, 8; FRONTINUS, *de Colon.* Van het kruid *Nepeta* is sprake bij CELSUS, II, 21; PLINIUS, *Hist. Nat.*, XX, 14, 56; COLUMELLA, V, 7; MACER, I, v. 15, APULEJUS, *de Herb.*, 56; SEREN. SAMMONICUS, V, 420, 505. Den daaruit gepersten wijn (vinum factitium) gedenkt PLINIUS, *Hist. Nat.*, XIV, 16, XIX, 4.

PARADISI's afleiding is, dunkt ons, verkieslijker dan die van C. W. BRUINVIS, waardoor *Nepeta* tot *Nepa schorpioen*, teruggebragt wordt, naardien men deze plant heilzaam geacht zou hebben tegen den schorpioensteek.

Cataria, zegt de Heer BRUINVIS, is van *catus, kat*, omdat deze diersoort op de *Nepeta* belust is. Wij gelooven het ook, maar betreuren het misbruik der Latijnsche taal, trouwens even weinig vreemd aan de botanie als aan eenige andere wetenschap.

Geraadpleegd had onze Correspondent met N. LEMERY, *Woordenb. der enkele Droogerijen*, bl. 487.

De IJ (I.; bl. 380). Het is den taalkundigen bekend, dat de *ij* in haren oorsprong niets anders is dan de dubbele *i*. In de oudste schriften leest men *hi*, *zi*, *vri*, *mine*, *bliven*. Zoo spraken en schreven MAERLANT, LODEWIJK VAN VELTHEM en andere schrijvers van dat vroege tijdperk. Dus ook later in den *Hertspiegel* van onzen vermaarden HENDRIK LAURENSZ. SPIEGEL (overl. 1612), waar onder anderen *liveloos* voor *lijveloos* gebezigd wordt (B. I. v. 164.). Doch deze enkele *i* kon in woorden als *bliven* enz. geen stand houden, en werd dus *ii*, als *wiin*, *bliif*, *schriif;* maar om de overeenkomst in schrift der dubbele *i* met de *u*, waaruit ligtelijk verwarring kon ontstaan, en misschien ook sieraadshalve, begon men de tweede *i* al vroeg uit te rekken of te verlengen, hetwelk men bij hare plaatsing vóór eene vocaal aan het begin der woorden insgelijks in zwang bragt. De echte oorspronkelijke uitspraak behielden de Vriezen, Zeeuwen, Gelderschen, Overijsselschen en Groningers; doch in den mond der Hollanders is die juiste klank weldra verloren geraakt, en in een anderen, naar dien van *ie* of *ei* zweemenden, overgegaan. Daar nu Holland, werwaarts na de Spaansche beroeringen de hoofdzetel der beschaving en wetenschappen werd overgebragt, ten gevolge van dit groote voorregt zijne uitspraak meer en meer als de heerschende kon doen gelden, is ook deze verbastering in de meest beschaafde uitspraak en daarop gebouwde schrijfwijze ingevoerd en thans volstrekt onmogelijk uit te roeijen, zoodat het eene ijdele en onberadene poging zou zijn, om het oude en echte gebruik van den enkelen en dubbelen *i* weder ingang te verschaffen.

P. E. Z.

De IJ. Deze letter treffen wij vooral aan in de wortellettergreep van woorden, welke in het gothisch met *ei* werden geschreven. Niet onmiddellijk echter ging de gothische *ie* in *ij* over, maar oudtijds werd die klank, gelijk in het oud Duitsch, door eene lange *i* vervangen, en geen andere klank wordt in

vele onzer gewesten in woorden, welke met *ij* geschreven worden, gehoord. Daar nu die lange *i* gerekt als *i-je* werd uitgesproken, nam men ook in het schrift eene *j* achter de *i* aan, en zóó heeft eindelijk de *i* voor deze *j* den aard en de uitspraak eener korte *i* aangenomen, uit welke uitspraak de klank is voortgekomen, dien wij aan de *ij* geven. (Dr. W. G. BRILL, *Holl. Spraakleer*, bl. 40.)

Wanneer men nu in *i-je* aan *i* de uitspraak geeft, welke zij heeft in *min*, enz. en die ook eenigzins rekt, bemerkt men zeer duidelijk, hoe naauw *ij* en *ei* met elkaâr overeenkomen. Een dergelijk geval als met *ij* en *ei*, heeft plaats gehad in de uitspraak der *ui*, waaraan men in *Zeeland*, en ook elders ten onzent, de klank der *u* plagt te geven. Dr. BRILL zegt: »Aan dezen klank beantwoordt in het Gothisch en Nederduitsch de lange *û*. Uit deze *û* werd *o* en door de gewone klankverandering (Umlaut) *u*. Deze werd verlengd tot *u-je*, 't welk in het schrift door *ui* werd uitgedrukt en allengs dus werd uitgesproken, als thans algemeen in Holland geschiedt."

Men geve aan de *u* in *u-je* den klank, welken zij heeft in *dun*, enz. en men zal bemerken, hoezeer dan de uitspraak van *u-je* die van *ui* nabij komt.

J. H. VAN DALE.

De IJ. Onder de nederlandsche streken, waer de verlengde *i* (*ij*) nagenoeg als *ie* klinkt, behoort *West-vlaenderen* het eerst in aenmerking te komen. Inderdaed wordt die klank in *Vlaenderen* gehoord van de zee tot aen de *Schelde*, terwijl op den regter oever dier rivier, zoo wel in *Vlaenderen* zelf als in *Brabant*, de verlengde *i* als *ei* klinkt. Voor het huis van *Burgonje* ging de toon in tael en uitspraek van *West-vlaenderen* uit en heerschte niet alleen over het oostelijk gedeelte van het graefschap, maer over al de Nederlandsche gewesten. De *ei*-klank begon gezag te verkrijgen, toen, met den handel, de literarische en zedelijke beweging naer *Antwerpen* overging en het Burgondisch hof zich in *Brabant* vestigde. Had, bij de vestiging der Republiek, eene Zeeuwsche stad in plaets van *Amsterdam*, de rol van *Antwerpen* overgenomen, waerschijnlijk had de *i*-klank zijn toen nog maer half verloren gezag hernomen, tot groot voordeel onzer tael.

F. A. S.

[Wij vatten de gelegenheid, ons door KNIM geschonken, met zekere blijdschap aan om onze berigtgevers op eene veel door hen begane fout opmerkzaam te maken. Even min toch als het overeenkomstig ons taalgebruik is om stéédsfont *y*'s, doch nimmer *ij*'s te schrijven, iets dat bij sommigen van hen, die ons begunstigen, maar al te geregeld plaats grijpt — evenmin is het behoorlijk om, zoo als vaak geschiedt, in de talen der niet-Hollanders een lettermerk als bij onderschuiving binnen te smokkelen, hetwelk zij niet bezitten. Wij bedoelen hier het bezigen van *ij*, waar alleen *y* kan worden toegelaten, als: in het Latijn, het Fransch, het Engelsch — in het kort, elke taal behalve de Nederduitsche. Gedurig moeten wij ons verbazen over „*Egijptische pijramiden*, uit *Libijschen* van *Sijene* weggevoerden steen door MIJCERINUS gebouwd: eerwaarde gedenkteekenen van weggestorvene *dijnastieën*". Er zou hier nog wel een woordje bij te voegen zijn betrekkelijk het achteloos verwisselen van *y* met *ij* ook in stukken uit onze voormalige schrijvers overgenomen, doch voor dezen keer genoeg. Ons publiek zou boos worden.]

De oudste woorden (I.; bl. 380). Waarschijnlijk maakt KNIM uit *Gen.* XI, de geschiedenis van den torenbouw te Babel, op, dat ons woord *babbelen* bijna 4000 jaar oud is. De naam *Babel* wordt daar ter plaatse echter niet van een werkwoord afgeleid, dat de beteekenis van ons *babbelen* heeft, maar van een werkwoord, met ons *zamenvloeijen* of *zich vermengen* overeenkomende. Wat de vraag betreft of er meer woorden zijn, welker ouderdom boven de 3000 jaar gaat, — wanneer KNIM hierbij op Hebreeuwsche, Egyptische of Grieksche woorden het oog heeft, dan kan het antwoord nagenoeg toestemmend zijn; wanneer de vraag echter Nederduitsche woorden geldt, dan is het stellig *neen*, omdat van Nederduitschland ons niets bekend is vóór 't jaar 100 v. CHR. of daaromstreeks. Meent echter KNIM of er in de oudste ons bekende talen woorden gevonden worden, die eenigermate gelijken op de woorden, welke onze taal daarvoor heeft, dan kunnen wij hem dikwijls wijzen op duidelijke sporen van verwantschap. In 't Grieksch heeft REITZ het soms zeer juist, soms zeer belagchelijk trachten aan te toonen. Als voorbeelden uit het Hebreeuwsch kunnen dienen *arts*, aarde, *mad*, maat, *likkeek*, likken, *sjeesj*, zes, *sjebang* (sieben) zeven, en andere behalve vele klanknabootsenden.

CONSTANTER.

[De vraag van PIET zal nu ook wel beantwoord zijn, waar toch KNIMS meening aan ontleend zij, die den ouderdom van ons *babbelen* op niet minder dan 4000 jaren berekent.]

»*Mijnheer van Soll*" (I., bl. 380). Hier (te *Alkmaar*) zingt men niet Mijnheer VAN SOLL, maar VAN ZONN', ik meen een der leden van het defensiewezen in het laatst der vorige eeuw. Te *Zaandam* zingt men ook wel Mijnheer VAN DORP, te *Krommenie* Mijnheer VAN ZANTEN, variatiën, denkelijk afkomstig van de plaatselijke ingenomenheid, verschillend gewijzigd, jegens de helden van den dag.

C. W. BRUINVIS.

[Wij achten deze verklaring zeer aannemelijk, en wel gestaafd door het karakter dier onrustige dagen. Zij ontleent, dunkt ons, nieuwe kracht aan hetgeen ons door C. KRAMM en J. J. WOLFS is medegedeeld. Wij willen dat niet terughouden, maar eerst nog vermelden wij dat ook CONSTANTER altijd heeft hooren zingen: *Mijnheer van Sonnen*, dat zulks hem verklaard werd van een kapitein, aanvoerder van een der vliegende legertjes in 1787, en dat men hem in de zangwijze van 't liedje den *Utrechtschen Marsch* herkennen deed.]

»*Mijnheer van Soll*". Hierop kan ik alleen — welligt tot leiddraad voor den vrager —

antwoorden, dat men te *Utrecht* een algemeen bekend volksdeuntje had en nog niet vergeten is, herkomstig van het beruchte tijdvak 1787—1795:

Mijnheer GORDON *is een brave kapitein,*
Hij regeert zijn volkje groot en klein;
Wij zullen drinken Franschen Brandewijn;
Die wijn, die laat ons vrolijk zijn (bis).

De genoemde persoon was O. D. GORDON, Kolonel van het Genootschap: *pro Patria et Libertate* te Utrecht; welke waardigheid ook in het Fransch te lezen staat onder zijne afbeelding, in fol. gegraveerd door VINKELES en BOGERTS, naar de teekening van CUYLENBURG, en bij WEPPELMAN en LIEFTINK uitgegeven. Hij was een geacht aanzienlijk inwoner van *Utrecht*, die aldaar ook het ambt van rijks-ontvanger, nog onder de regering van Koning WILLEM I, waargenomen heeft.

Is nu de naam VAN SOLL wel juist afgeluisterd? zou het ook welligt GORDON moeten zijn? Zoo neen, dan blijft de vraag nog bestaan; vreemd ware 't echter dat hetzelfde lied van twee personen gebezigd zoude zijn, immers het door mij aangevoerde is ter eere van dien man en in die omstandigheden, welke ik vermeld heb, te *Utrecht* in zwang geweest.

C. KRAMM.

[J. J. WOLFS verwijst naar het gunstig berigt nopens DE NAVORSCHER in het onlangs verschenen September-Nummer van den *Recensent, Algem. Letterl. Maandschrift*, bl. 547 (Boekbeoord.), alwaar de Heer SCHULLER heeft opgemerkt, dat de vrager naar het lied: *Mijnheer van Soll is een brave kapitein*, enz. ongetwijfeld lang op een antwoord zal wachten, nademaal, zegt hij, 's mans gehoor hem bedrogen moet hebben, „daar het liedje handelt over *Mijnheer* GORDON, mijn overoudoom in de zoogenaamde patriotsche tijden, Kolonel van het Genootschap *Pro Patria et Libertate* te Utrecht, over wien en zijn geslacht de liefhebbers van genealogische onderzoekingen bij mij nadere berigten kunnen erlangen."

Wat den Heer WOLFS zelven betreft, hem komt het voor dat de meeste zangers geenen *Mijnheer* VAN SOLL kennen, maar den held der Ode luisterrijker met den naam VAN SON bestempelen. En toch, dat bij zoo vele varianten VAN SOLL evenzeer in zijn regt is, en geenszins als de vrucht der verbeelding aan te merken valt, leeren wij overvloedig van onzen vriend J. H. VAN DALE, wien, toen hij te *Breskens* verkeerde, het lied van *Mijnheer* VAN SOLL dikwijls tegenklinken mogt in den mond eeniger officierskinderen, naar 't schijnt zijne kweekelingen. Wel haastte hij zich destijds tot de vraag, waar zij die fraaije regels gevonden hadden, en ontving ten antwoord: „In een prentenboekje;" maar, o laat berouw! 't verpligtend aanbod versmaadde hij, 't welk aan deze mededeeling werd toegevoegd: „Willen wij 't u eens laten zien?" Onbekend bleven hem alzoo 's grooten VAN SOLL's heldenfeiten; de eens hem opene weg tot onderrigt werd voor goed gesloten door het vertrek zijner zingende vriendjes naar *Nymegen*, en dus ziet hij zich nog tot de rol eens dringenden vragers verwezen, waar hij, mogt zijn belang hem ter harte gegaan zijn, thans menigeen naar licht begeerig, met den milden helderen gloed zijner wetenschap had kunnen bestralen en verkwikken.]

———

't Haagsche wapen (I.; bl. 380). Een onzer vaderlandsche zangers, de Heer VAN DE KASTEELE, heeft den oorsprong van 't Haagsche wapen verdicht voorgesteld in het volgende:

»Toen eens de Landgraaf 't volk, vermoeid van 't rustloos jagen,
Hier rust deed smaken, en van 't vorstlijk 's Gravenhagen
In 't kleine jagthuis stichtte een ongedacht begin,
En 't landlijk maal genoot met 't grafelijk gezin;
Toen, zegt men, dat een troep van kleppende ooijevaren
Daalde op een eikentronk, en scheen bijeen te scharen,
Om tot een groot besluit te nemen wijzen raad;
Men vond een jong gebroed van eenen vreemden staat
In 't nest, waarin voorheen der ooijevaren jongen
Gebroed zijn en gekweekt. Dit nest wordt ras besprongen,
En 't vreemd gebroed gedood. Maar ziet, een gierenpaar
Snelt woedend op hen neer. Geene enkele ooijevaar
Is voor hun klaauw bestand; maar zaam vereend ontpluimen
Zij ras het roovrenrot, en doen den vijver schuimen
Van beider gieren val; daar de ooijevaren stoet
Al kleppend van den roem de lucht weergalmen doet.
De Landgraaf gaf bevel, dat een dier ooijevaren
In 't wapen prijken zou der vrije Hagenaren".

De Heer D. BUDDINGH zegt in *de Aardbol*, III.; bl. 127: » Nergens vindt men bepaaldelijk den oorsprong van dit wapen opgegeven. De heilige eerbied echter, dien men in vroegeren tijd, en zekerlijk in de middeleeuwen meer nog dan thans, voor dezen vogel koesterde, gepaard met de omstandigheid, dat op het jagthuis of Grafelijk paleis een ooijevaar zijn nest hield, kan daartoe aanleiding gegeven hebben". J. J. WOLFS.

[C. W. BRUINVIS beantwoordde de vraag, schoon beknopter, toch geheel op dezelfde wijze. J. H. VAN DALE vermeldde ons de meening van den Heer VAN DEN HULL, dat het wapen ontleend zou zijn aan de nabijheid van een Rijnsprank. Doch, voegt hij er te regt bij, terwijl men dat vroeger bestaan eener Rijnsprank geloochend heeft, zullen er buitendien nog wel andere wateren zijn, waarin de ooijevaars den paling kunnen vinden.

Aan C. A. C. danken wij de volgende plaats uit JACOB DE RIEMER's *Beschryving van 's Graven-Hage* (1739), Dl. II, bl. 233.

„Er zoude overschieten, aanwyzinge te doen van den oorsprong van het wapen van 's Graven-Hage. Maar dezen aangaande moeten we onze onkunde opentlyk belyden. Wat moeiten wy gedaan hebben om desaangaande iets zekers op te speuren, 't is vergeefs geweest. En buiten het zegel hiervooren vermeld, 't geen hangt aan eenen brief van den jaare vyftien honderd twee en negentig, weten we onzen Leezer tot geene zoo zekere bescheiden te wyzen, als zyn de gebouwen aan het Ligchaam dezer Stede behoorende. Te weten het Stadhuis, Leprooshuis, enz., alle door den Oyevaar, dien ze dragen, betoonende, datze ten gebruike der Regeringe en ten nutte van de Ingezetenen geschikt zyn. Weet men in welk jaar dat wapen, 't zy lang na, 't zy gelyk met de bouwinge, voor zulk een gestigt geplaatst is, men zal ook weeten, dat het te dien tyde al in gebruik was, en het zal tot zoo hoog bevestiginge van oudheid erlangen."]

———

Duivekater (I.; bl. 380). Mij kwam ook altijd de afleiding van BILDERDIJK gezocht voor. Ik zie mij echter niet in staat om met eenige zekerheid eene betere op te geven. Intusschen, mij herinnerende dat én in het woord *deuvik* de aanduiding van eenen *kleinen* knaap ligt, én eene *kleine* soort van wortelen den naam van *deuveken* draagt, zoo is bij mij wel eens het denk-

beeld opgerezen of niet hetzelfde begrip van iets *kleins* aan ons *deuvekater* ten gronde ligt?

Dr. RÖMER.

Duivekater. Dit woord heeft twee beteekenissen. Het wordt namelijk als een zeer gewone vloek gebezigd, in den uitroep: *haal de duivekater*, dat volgens Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH beteekent: *de duivelsche kater*, d. i. de duivel, die zich meermalen in een kater pleegt te veranderen. (*Taalk. Mag.*, II.; bl. 209). De tweede beteekenis is meer overeen te brengen met de afleiding van dit woord door BILDERDIJK medegedeeld en was reeds aan KILIAAN bekend. In zijn *Etymologicum* (i.v. *Duyvenkater*) leest men: » libi genus, quod strenae loco datur; libum quod natalitiis CHRISTI datur." (eene soort van koek, die tot nieuwejaarsgifte gegeven wordt; een koek, die op CHRISTUS geboortefeest gegeven wordt). In deze beteekenis wordt het door HOOFT gebezigd, (*Warenar*, Vde Bedr. IIde Toon.):

» *Ik win nou vijf gulden 's jaers, en ien paer nuwe klompen tot men* deuvekaeter",

waarbij BILDERDIJK de volgende aanteekening voegt: » *Deuvekater*, d. i. Kersmisgift, wanneer men zulke broodtjens gaf, en in plaats waarvan de meid een stuk gelds kreeg". Ik kan mij niet herinneren het woord ooit in dien zin te hebben hooren gebruiken. Dat het echter in *Noord-Braband* aldus gebezigd wordt, blijkt uit de *Proeve van Bredaasch Taaleigen* van HOEUFFT; men leest aldaar (bl. 130): » Duivenkater wordt hier nog genoemd eene soort van koek, welke men op kerstijd den kinderen vereert", en, na de afleiding van BILDERDIJK meêgedeeld te hebben, vervolgt hij: » Ondertusschen is het mogelijk niets anders, dan het Hoogd. *Ofenkater*, Neder-Saksisch *oven* of *oavenkater*, zooveel als *oven-koek*".

N. P. BIBLIOPHILUS.

[FREDRIK, na de opmerking van HOEUFFT medegedeeld te hebben, verklaart zich sterker geneigd voor de afleiding van *ofenkater* dan voor de verbastering uit *deux fois quatre* of *deux et deux font quatre* of *deux fois deux font quatre.*

Beide J. H. VAN DALE en J. J. WOLFS herinneren den *zwarten* of *duivelschen* of *duivelkater* der heksenprocessen, de laatste met aanhaling van de *Oefenschool*, 1850, bl. 116. BILDERDIJK's verklaring komt hun overigens aannemelijk voor, die evenzeer lof ontvangen heeft van E. A. P., ANDREAS en P. E. Z. Allen brengen daartoe echter slechts het volgende verhaal te berde, ongeschikt, nu wij KILIAAN's en HOOFT's getuigenis bezitten, om ons tot den oorsprong van *duivekater* terug te voeren. Vernemen wij evenwel deze traditie die onze VAN DALE uit de *Leerschool* (Jaarg. 5, bl. 41.), onze WOLFS uit de *Oefenschool* (t. a. p.) is gaan putten. Geven wij daartoe het woord aan ANDREAS.]

Duivekater. De Fransche uitgewekenen in 1685 (na de opheffing van het Edict van *Nantes*) vonden de broodjes onzer bakkers te klein om hunnen honger te stillen; zij wilden ze grooter hebben en zochten dit genoemden bakkers aan het verstand te brengen, door *deux fois quatre*, d. i. tweemaal een broodje van vier stuivers. De bakkers, die geen Fransch verstonden, begrepen hen evenwel en noemden die broodjes sedert altijd *deuvequaters*, dat later verhollandscht is tot *duivekaters*.

ANDREAS.

Petit Salazard (I.; bl. 380), ook *Petit Salizaart* genaamd, was een vermaard ridder die door den Koning van *Frankrijk* uit zijne goederen en heerlijkheden verdreven werd, en vele dappere mannen uit Gasconje onder zich had. Hij voerde ook in 1480 bevel over de Bourgondische krijgsmagt in *Walcheren*, wanneer hij den Aartshertog MAXIMILIAAN van *Oostenrijk* te gemoet gezonden werd, wien het gelukt was de Kabeljaauwsche partij tegen WOLFFERT VAN BORSELEN, Heer van *Vere*, in het harnas te jagen. Zie onder anderen het *Kabinet van Nederl. en Kleefsche Oudheden*, V.; bl. 63 en ERMERINS, *Zeeuwsche Oudheden*, 3de stuk, bl. 104.

V. D. N.

[PETIT SALAZARD, Krijgsoverste van MAXIMILIAAN I, zoo in den oorlog tegen *Frankrijk* als in dien tegen de Stichtschen ter wille van Bisschop DAVID van *Bourgondië*, wordt meermalen vermeld (I. A. N. vestigt er de aandacht op) in Jkhr. Mr. A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK's *Driejarige Oorlog tusschen Maximiliaan van Oostenrijk en de stad Utrecht*, 1481—1484, geplaatst in de jaarg. 1839—1842 van het *Tijdschrift voor Geschied.*, *Oudheden en Statistiek van Utrecht*, waar men in jaarg. 1840, bl. 173 (noot) de voornaamste bronnen voor SALAZAR's historie aangeteekend heeft. A. A. A., die ook de ouders van onzen held opgeeft uit de *Histoire généal. et chronolog. de la Maison royale de France*, verwijst hem aangaande naar de *Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht*, Dl. IV, St. I, bl. 204, 205. — Alles wat daar verhaald wordt, vindt men, benevens nog andere feiten terug in het navolgend antwoord van den Heer .. ELSEVIER:]

Petit Salazard. De Ridder JEAN DE SALAZAR, gemeenlijk PETIT SALAZAR genaamd, om hem van zijnen vader, een beroemd krijgsoverste onder KAREL VII, te onderscheiden, was de zoon van JEAN DE SALAZAR, Heer van *St. Just*, *Marcilly* en *Montagne*, afkomstig van *Biscaye*, en van MARIA DE LA TREMOILLE DE ST. FARGEAU (*).

Nadat PETIT SALAZAR door LODEWIJK XI uit zijne goederen en heerlijkheden verdreven was, verliet hij *Frankrijk* en begaf zich in dienst van den Hertog van *Oostenrijk*, waarin hij zich door moed en bekwaamheid grooten lof verwierf. Verscheidene steden werden door hem ingenomen. In den veldslag van *Guinegate* voerde hij het bevel over een korps kavalerie en sloeg het eerst op den vijand in. Ook bezette hij St. Omer (†).

(*) Zie *Hist. généal. et chron. de la maison royale de France*, Tom. VIII, pag. 116.

(†) Jhr. Mr. A. M. C. VAN ASCH VAN WIJK, *Driejarige Oorlog tusschen Maximiliaan van Oostenrijk en de stad Utrecht*, 1481—1484 (getrokken uit de *Chronyke van Vlaenderen*, II.; bl. 567—598).

In 1481 werd hij door MAXIMILIAAN, aan het hoofd van een korps geoefende krijgslieden, meest uit *Biscaye* en *Gascogne* verzameld, naar *Holland* gezonden.

Omtrent zijn huwelijk vindt men in de *Cronycke van den Lande ende Graefscepevan Vlaenderen*, *gemaect door* JOR. NICOLAES DESPARS, en in 1840 te *Brugge* door J. DE JONGHE uitgegeven (D. IV., bl. 198) het navolgende:

» A°. 1479. Ende up tzelve pas, zo traude » PETIT SALASART een edele ende zeer mach- » tige wedewe van Valenchin, zweerende ten » daghe van zynder brulocht (huwelijk), eer » yet lanck (?), zes nachten continuelick in » zyns viandts landt te slapene, te spijte van » alle die ghuene diet leedt was" enz.

Voor het overige zij hier vermeld, dat ik reeds aan het *Historisch Genootschap te Utrecht*, een groot aantal bescheiden overgemaakt heb, betreffende het tijdvak van 1479—1484, alle getrokken uit de Leydsche *Correctie-boeken*, *Vroedschapsresolutiën*, *Rekeningen* (bepaaldelijk voor dien oorlog ingerigt) en *onuitgegevene Charters*.

Menigmaal wordt in die bescheiden onze PETIT SALAZAR ter sprake gebragt.

Niettemin, ze alle hier op te nemen, is onmogelijk door hunne breedvoerigheid.

SALAZAR had tot klerk (Secretaris) zekeren ETIENNE DE TERNE of CERNE (?). Deze ontving van de stad *Leyden* het geld, voor zijns meesters troepen benoodigd.

In eene dier genoemde *rekeningen* leest men:

» Die voors. stede van Leyden, betaelt den » Heer van *Sinte Mairtyn*, also JAN ZALISAERT, » die als Capiteyn van 100 voetknechten mit » *stalen bogen*, ende oick mit *vyftich* man te » pairde den Lande van Hollant ende Vries- » lant, by ordinancie van myn Heer den Ste- » dehouder, Ridderscip ende Gedeputeerden » van de Steden gedient heeft, dair of dat hem » betaelt is, blyckende by syn aquite, die men » hier overlevert: 11415 £. 17 ß, 8 d^r^."

Omtrent SALAZAR's vermoedelijk verblijf te *Leyden*, vindt men het volgende bepaald in *de Vroedschapsresolutiën* dier stad van den 24 Oct. 1482:

» Als van SALASAR, die geraemt is tot Ley- » den te leggen met 100 man en 50 pairden, » dair of sal men spreken mit myn Heer den » Stedehouder en mit SALASAR, alsoe dat bin- » nen Leyden geen gewelt noch ouerdaet en » geschien, en dat oic die luyden gheen scha- » de gedaen en wort, en dat mede een yegelic » betale alst behoirt."

De steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Leyden*, *Delft*, *Amsterdam* en *Gouda*, hadden zich den 9den Nov. 1482 verbonden om aan SALAZAR eene belooning te schenken van 1000 Rynl. gl., doch *Gouda* had, 12 Oct. 1483, alleen haar aandeel betaald. De overige steden waren daarin ten achter gebleven. Na vele vergeefsche pogingen om het geld magtig te worden, deed hij die steden een proces aan, waarvan de uitslag nog niet bekend was op den 23sten Februarij 1486 (*).

Doch eerst in 1495 heeft er te *'s Hage*, in het Jacobijnen klooster, eene algemeene afrekening plaats gehad tusschen de stemhebbende steden (met de haar toegevoegde dorpen) in het Gemeene Land. — *Leyden* verschijnt er met eene uitgave van 137,673 £., 13 ß. (van 40 gt.) en een te kort van 9619 £., 17 ß. 4 d.

Ik wil hier nog bijvoegen, dat er behalve SALAZAR, twee Engelsche krijgsoversten aan dezen oorlog deel hebben genomen. In alle Kronijken staan zij bekend onder de namen HOUTUIN en JAN BLANC, maar uit de aangehaalde bewijsstukken maak ik op, dat de één genaamd was HOUTUIN HOWAERT (†) en de andere Ridder JAN BANCK (misschien eene schrijffout). .. ELSEVIER.

Petrus Forestus (I.; bl. 380). Ten gevolge mijner gedane vraag ontving ik reeds: G. H. E. LUDEKING, *Dissertatio historico-medica inauguralis de* PETRO FORESTO, *Alcmariensi*, 1848, en de opgaven der werken van FORESTUS, voorkomende in den *Dictionn. des Sciences médicales*, bij PAQUOT, *Mémoires pour servir à l'Hist. Lit. des Pays-Bas* en in het *Algemeen Woordenboek* van A. G. LUISCIUS. Weshalve ik voor verdere berigten dank zeg, en de daarvoor bestemde plaats gaarne aan andere onderwerpen overlaat. C. W. BRUINVIS.

[Wij willen echter, zoo niet om des eersten vragers wille, dan toch in hun belang, wie zijn vragen tot zwijgend medevragen gebragt mag hebben, kortelijk verslag doen van wat een achttal Navorschers ons over PETRUS FORESTUS heeft medegedeeld.]

Petrus Forestus. PIETER VAN FOREEST is uit een aanzienlijk Noord-Hollandsch geslacht te *Alkmaar* in 1522 geboren en terzelfder stad overleden in 1597. Zijn grafschrift noemt hem den *Hollandschen Hippocrates*. Eene volledige lijst zijner schriften bestaat er, onzes wetens, niet. In H. DE GROOT, *Vergelijking der Gemeenebesten*, uitgegeven door Mr. JOHAN MEERMAN, III.; bl. 351—353, vindt men, nevens een berigt van zijn leven, de volgende opmerking over zijne werken: » Wat zijne schriften » betreft: deze zijn in 6 Deelen bij één gedrukt, » schoon alle enkel uitgekomen. Vier derzel- » ven zijn vervuld met zijne *Observationum et*

(*) *Rekening van Gouda*.

„JAN HENRICXZ gereyst van des gemeen lants wegen vten *Hage*, ten bevele van de Staten van de Lande, die dair vergadert waeren ter dachvaert, en gesonden was tot *Mechelen* an Meester BAERTOUT, Mr. HUGO DE GROOT ende JAN VAN BOICHORST, mit eene Instructie voerende 't *proces* van SALASAERT, van de munte ende andre processen en reysde wt op den 13 feb. mit een knecht en was wt X dagen, a° 1486...... XV £.

(†). Hij had tot klerk JAN WASTEPATTE.

» *Curationum Medicinalium, sive Medicinae Theoreticae et Practicae, Libri* XXXII. Deze zijn » ook in 't Nederduitsch vertaald. De twee » overige Deelen zijn voornamelijk met Heelkundige waarnemingen vervuld".

De *Biographie Universelle*, T. VII, p. 336, zegt aangaande FORESTUS: » Ses ouvrages, » qui jouissent encore aujourd'hui de l'estime » des praticiens, ont été imprimés soit séparément, soit ensemble, en Hollande, en Allemagne et en France; nous citerons l'édition » suivante: *Observationum et Curationum medicinalium ac chirurgicar. opera omnia*". Rouen, 1653, 4 Tomes et 2 Volumes, in fol. Ook bij JÖCHER, *Lexicon*, T. II, bl. 677, wordt deze uitgave, evenwel in 6 deelen, vermeld. Volgens het werk van SIMON ECKELENBERG: *Alkmaar en zijne geschiedenis*, bl. 126, verleende Keizer KAREL V, bij besluit van 24 Julij 1555, aan PETRUS FORESTUS verlof tot het doen drukken van eene door hem vervaardigde *Prognosticatie Almanach voor den jare* 1556.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Petrus Forestus. Zie hier de voornaamste werken van dezen geneesheer: *Observationum et Curationum medicinalium, sive medicinae theoreticae et practicae, lib.XXVIII*, Francofurt., 1602, in fol. 't Zelfde werk, *lib.* XXIX, 1604; nog eens, *lib.* XXX, daarna *lib.* XXXI en eindelijk *lib.* XXXII, 1607.

Observationum et Curationum chirurgicarum libri quinque; accesserunt de incerto ac fallaci urinarum judicio adversus uromantes et uroscopos libri tres. Francofurti, 1610.

Observationum et Curationum chirurgicarum libri quatuor posteriores, Francofurti, 1611.

Van deze werken, die alle in folio verschenen zijn, heeft men te *Genève* een excerpt in 't Fransch gegeven. RUDOLPH.

[Met deze opgaaf komt overeen die van N. P. BIBLIOPHILUS uit PAQUOT'S *Mémoires*, Vol. II, p. 580. J. C. K., die met P. FREHERUS *Theatrum*, *&c.* p. 1299, te rade gegaan is, vermeldt eene andere editie der *Observationes et Curationes Medicinales*(libr. XXXII), namelijk de Leydsche ap. RAPHELENGIUM, 1589—1610, IV vol. in fol. Van de *Observationes et Curationes Chirurgicae*, noemt hij slechts het eerste gedeelte, onder den korteren titel: de *Chirurgia libri* V. Daarentegen heeft hij nog twee andere werken van minderen omvang opgeteekend, als: *De Venenis, fucis & lue Venereâ* en *De tumoribus praeter Naturam.* Hij verwijst aan 't slot naar VAN KAMPEN, *Geschiedenis der Nederl. Letter. en Wetenschappen*, D. I., bl. 317 volg. P. E. V. D. ZEE kent de Frankfortsche uitgave der *Opera Omnia.* V. D. N. zag de lijst van 's mans werken, behalve bij PAQUOT, ook bij FOPPENS, *Biblioth. Belg.*, T. II., p. 975, 976. L. *te B.* heeft, hij de eenige onder al deze beantwoorders, Dr. G. H. E. LUDEKING'S *Dissertatio de* PETRO FORESTO *Alcmariensi*, ter sprake gebragt. Zij verscheen te *Brielle*, bij C. G. DE GROOFF, in 1848. Aldaar was ten vorigen jare een werk uitgekomen, dat naar L.'s bekendheid, de meest volledige opgave heeft der geschriften van onzen Medicus, in hunne onderscheidene editiën en formaten, als ook van hunne vertalingen, te weten: de *Levensberigten en Lettervruchten van Nederlandsche Geneeskundigen, van de vroegste tijden tot op onze dagen*, door W. E. LUDEKING, I. Dl., waar men zie op bl. 166. Voor 't overige is de Heer L. zeer bereid, zijn exemplaar der *Dissertatie* kosteloos aan den Heer BRUINVIS over te zenden, van welk aanbod nu wel denkelijk geen gebruik zal worden gemaakt.]

Petrus Forestus. Van dezen medicus vindt men een portret, gelijk ook eene korte, zakelijke levensbeschrijving bij J. MEURSIUS, *Athenae Batavae*, p. 97. Vgl. MELCHIOR ADAM in *Vit. Germ. med.*, en VALER. ANDR. *Bibl. Belg.*

De genealogie der VAN FOREESTEN is onder anderen te lezen in HOOGSTRATEN'S *Algemeen Woordenboek.*

FORESTUS heeft uitgegeven:

1°. *De incerto ac fallaci urinarum judicio &c.* Lugd. Bat. PLANTIN., RAPHELENG, A°. 1589, in-8°. Hier is zijne afbeelding bijgevoegd, toen hij in 1586 den ouderdom van 64 jaren bereikt had.

2°. *Observationum et Curationum medicinalium &c.*, libros XXXII, die alle te *Leyden*, bij RAPHELENGIUM, tusschen de jaren 1590 en 1597, in-8°. zijn uitgekomen.

3°. *De Chirurgia libros* IX, ibid.

De Observationes et Curationes zijn te *Frankfort* herdrukt, anno 1602, in-fol., terwijl alle zijne werken (*Opera omnia*) te *Rostock* in 1653, mede in-folio, zijn uitgegeven (*).

Als eene bijzonderheid voeg ik hierbij eene *Resolutie van de Staten van Holland*, dd. 29 Oct. 1590, (bl. 431) luidende aldus:

» De Staten gesien hebbende seecker Boeck by D. PETRO FORESTO, Medico, uytgegeven, ende de Staten voornoemt gededicеert, geintituleert: *Liber Observationum et Curationum Medicinalium, libri tres* etc. hebben de Staten in aensieninge van de diensten by den voornoemden FORESTUM daerin den Lande gedaen, ende oock in voorgaende Boecken by hem uytgegeven, verklaert ende geresolveert, dat denselven FORESTUM daer voor een vereeringh van een *present* gedaen sal worden, *waerdigh ter somme van* 600 *ponden van* X £ gr. *mits dat daerop inscriptie van de merite van der saecke gedaen sal worden.* .. ELSEVIER.

[Bij de schrijvers over FORESTUS had nog kunnen vermeld worden C. SPRENGEL, in *Pragmatische Geschichte der Medicin*, Th. III., Abschn. VIII., § 88. Voor wie overigens noch dit werk bezit, noch eenig ander, waarin FORESTUS leven en bedrijf zijn voorgesteld, bepaaldelijk niet Dr. LUDEKING'S monographie, is het welligt niet onbelangrijk het korte berigt uit VAN KAMPEN'S *Geschiedenis der Letteren* weder te geven.

„Ruim vijftig jaren vroeger," zegt hij, „had zich omtrent de *praktijk* een Geneesheer uit het oude en bloeijende geslacht der FOREESTEN, te *Alkmaar*, verdienstelijk gemaakt. Hij was in 1522 geboren, vormde zich op de *Leuvensche* Hoogeschool en op reizen, keerde toen naar *Alkmaar* terug, verbleef daar twaalf jaren, en vestigde zich toen, op verzoek der Stadsregering, te *Delft*, waar zijne ongemeene getrouw-

(*) Zij bevinden zich op de Academische Bibliotheek te *Leyden.*

heid en ijver in het behandelen der ziekten, vooral bij de hevige pest des jaars 1557, bijzonder geroemd wordt. Na een' dienst van veertig jaren in die stad, na aan de *Leydsche* Hoogeschool (hoewel niet als Hoogleeraar) den lof zijner geliefde wetenschap in eene Redevoering te hebben vermeld, keerde hij naar zijne geboortestad terug, en overleed er oud en des levens zat, in 1597. Zijne waarnemingen, waaronder ook vele Heelkundige, zijn zeer volledig en beredeneerd, zonder dat echter zijne *theorie* hem in het volgen der natuur benadeeld heeft. Zij bevatten onderscheidene zeldzame ziekten, en nieuwe, zeer schrander uitgedachte geneeswijzen, terwijl de eenvoudige waarheid in alles doorblinkt. FORESTUS verzet zich onder anderen tegen een toen zeer heerschend, en nog geheel niet uitgeroeid wangeloof, hetwelk de kenteekenen aller ziekten in de *urine* meent te bespeuren.]

De » Cantus Cygneus" van E. W. Higt (I.; bl. 380). De *Cantus cygneus in aedis sacrae Alcm. minoris fata* etc. van E. W. HIGT, met de Nederduitsche vertaling er naast, laat zich lezen in de *Gedichten van* E. W. HIGT, te Harderwijk bij E. TIJHOFF, 1803, bl. 42—47. Te lang voor DE NAVORSCHER.

J. C. K.

Verbodschrift tegen de Jesuieten in de XVIIIde eeuw (I.; bl. 380). Het bedoelde verbod zal zijn de *Resolutie van Holland* van 17 April 1702. Tegen de *Jesuieten* waren ook reeds vroeger veelvuldige besluiten genomen, b. v. door de Staten-Generaal in 1596, 1601, 1612; door de Staten van *Zeeland* in 1636, 1642, enz. Men kan daaromtrent naslaan: ZURCK, *Codex Batavus*, v. v. *Papisten*, *Geordende Jesuïten*, enz.

L.

Verbodschrift tegen de Jesuieten in de XVIIIde eeuw. Uit een geschreven » *Index op het Re- » gister der Resolutiën van de Staten van Holland » en Westvriesland, beginnende met het jaar* 1655", welke mij dezer dagen ter inzage is gegeven, blijkt dat het juiste jaartal des besprokenen verbods tegen de Jesuieten 1702 is. Men leest in dien *Index*: » Anno 1702, den 24 Februarij: » Last om de geordende Priesters ende Mon- » niken te weren", welk bevel herhaald is den 25sten Mei 1703. En eenige bladzijden lager, vindt men: » Anno 1704, den 3 May. Bevel » om de Jesuieten te doen vertrekken". Ook dit bevel werd eerst later uitgevaardigd, en wel den 10den en den 31sten derzelfde maand, als ook den 17den October 1705 en den 18den Februarij 1708.

A. D. S.

[Bij het bevel van 18 Februarij 1708, werd (naar N. N.'s opmerking) den *Jesuieten* aangezegd de Provincie binnen drie maanden te verlaten, onder vergunning echter, om zoodra de rust bij de Roomsche gemeente hersteld zoude zijn, ter hunne wedertoelating in de Provincie het verzoek te doen.

V. D. N. en Dr. RÖMER wijzen op eene latere *Resolutie* tegen de *Jesuieten*, dd. 25 Mei 1720, waarbij het Plakaat van 14 April 1649 vernieuwd, en hun de ontruiming van Holland opgelegd werd vóór den 1sten Julij. Men was tot dien maatregel gekomen „nademael de Jesuiten aengesien moesten werden als de voornaemste Aucteurs van de harde procedu- ren die in Duytschlandt en bysonder in de Paltz, sedert eenigen tydt waren ondernomen tegen de Protestanten en bysonder tegen die van de Gereformeerde Religie." Men vindt deze verordening in het *Groot-Plakaatboek*, D. V., B. II, Tit. 1, en, daaruit overgedrukt, bij WILTENS, *Kerkel. Plakaatboek*, D. I., bl. 664. volg.]

Mr. Klaas Hendriksz. Gietermaker (II.; bl. 1). De berigten, welke ik omtrent hem geven kan, betreffen meer zijn werk dan zijn persoon. Ik bezit het eerste door LEGENDO ET SCRIBENDO vermelde geschrift van GIETERMAKER, betiteld: *'t Vergulde licht der Zeevaart, ofte Konste der stuurlieden, enz. In 't ligt gebragt door* KLAAS HENDRIKSZ. GIETERMAKER, *in zijn leven Examinateur van de Geoctroyeerde Oost- en West-Indische Compagnie. Voor de* sesde *maal bij mij gedrukt*, enz. *bij* JOHANNES VAN KEULEN, enz. 1733. — De vier boeken zijn in perkament zaamgebonden en tusschen het 1ste en het 2de boek vindt men de tafelen der *sinuum*, enz., BRIGG's logarithmentafel tot 10000, de tafel der vergrootende breedte en ook de tafel der kromstreken. Deze tafels worden op de keerzijde van den titel voorafgegaan door twee verzen op de Sinus- en Logarithmentafels, geteekend met de spreuk: *Wort trow.* — Behalve GIETERMAKER's *Questiën* vindt men in 't vierde boek de *ontbinding* van sommige dezer door FRANS VAN DER HUIPS. 't Werk is van drukfouten gezuiverd door CORNELIS STUURMAN, leermeester der Wiskunst te Amsterdam en, even als vroeger GIETERMAKER, examinateur der stuurlieden, in dienst van de geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie ter Kamer *Amsterdam*. Aan een vroegeren druk had ook, blijkens hetgeen » *den drukker aan den leezer*" zegt, gearbeid JAN SIKKENA, leermeester der Wiskunst te *Amsterdam*, wiens tot bladvulling bijgevoegd *Exempel* het vierde of laatste boek besluit.

Nu nog iets over de uitgaven des werks. Volgens 't berigt van LEGENDO ET SCRIBENDO zoude eerst in 1742 de *derde* editie het licht hebben gezien. Zal dit geene drukfout wezen? Reeds in 1733 toch, negen jaren vroeger dus, verscheen de zesde uitgaaf. Dat dit jaartal juist is, wordt daardoor bevestigd, dat in het 1ste boek, de tafels van het verschil des tijds tusschen zon en maan, met 1733 aanvangen.

J. H. VAN DALE.

Mr. Klaas Hendriksz. Gietermaker. Levensbijzonderheden van GIETERMAKER zijn mij niet bekend. De in 1742 verschenen druk van *'t Vergulde Licht der Zeevaart*, is niet de 3de, maar de 8ste; de 9de is van 1744; deze beide laatste zijn veel vermeerderd en verbeterd. Behalve dit en den *Almanak*, gaf hij in 1661 uit: *Arithmetica ofte Rekenkonst*, enz. Amst. bij den Autheur. De titel vertoont een zeer fraai bewerkt portret, met het omschrift:

CLAES HEYNDRICKS GIETERMAKER, *geboren tot Medenblick Anno* 1621. Op het schrijven van zijn naam schijnt hij niet heel vast geweest te zijn, want in de *Toespraak aan den leerlingh* spelt hij GIETTERMAECKER en onderteekent GIETTERMAKER. Hij noemt zich daar: » Lief- » hebber der selver Konsten; eertijts ter zee » gevaren hebbende, ende nu School houden- » de tot Amsterdam op de Brouwers-gracht, » tot toekomende Mey; alsdan op de Nieuwen- » dijck in de Nieuwe-Straet, in 't huys ende » school van Mr. SYBRANT CARDINAEL zaliger, » in de drie vergulde Ossenhoofden, alwaer » als-dan de Konst-Schoole sal uythangen, » ende de Stuyrman op de stock zal staen; » leerende een yegelijck Schrijven, enz. enz." Het tweede deel, in 1662 gedrukt, bevat 350 *konstige en vermaekelijke Quæstien* enz. met de *ontbindinge* afzonderlijk gedrukt, en nog een *Aenhangh* van 50 Questien. Hier teekent hij zich GIETERMAKER, *Leermeester der Navigatie, in dienste* enz., als door LEGENDO ET SCRIBENDO is opgegeven. Tijdens den 2den druk (1663) hield hij *School op de Haerlemmer-dijck, in 't huys van* LASTMAN zaliger, aldaer de Konst-school uythanght, enz. — De eerste druk dezer *Arithmetica* is mede zeldzaam. Zijn reken-, stel- en meetkunstige arbeid is geheel in den ouden vorm van de *Regula Cos*, en schijnt niet hooger te schatten dan die van DAVID COCK, CARDINAEL, BRASSER, BARTJENS en dergelijke. De betere methode van DES CARTES, waarmede hij door zijne tijdgenooten VAN SCHOOTEN, KINKHUYZEN en ABR. DE GRAAF (stadgenoot) bekend had kunnen worden, schijnt nog niet tot hem doorgedrongen; met des laatsten, ook in taal en stijl, voortreffelijke *Principia Arithmeticae of Beginselen der Telkunst* enz. (Amst. 1662) kan zijn werk, in geenerlei opzigt, de vergelijking uithouden.

Andere berigten omtrent GIETERMAKER heb ik niet kunnen opsporen. Met eenig kreupelrijm, achter de voorafspraak, in den geest van dien tijd, en van minder alooi dan het vierregelig versje voor den *Almanak*, onderstel ik, dat LEGENDO ET SCRIBENDO niet gediend zal zijn. P. K. G.

Mr. Klaas Hendriksz. Gietermaker; Simon Pietersz. Valchoven, Klaas Jansz. Voogt. De Heer P. A. LEUPE, thans te *Batavia*, heeft in de *Kronijk van het Hist. Genootschap te Utrecht*, A°. 1851, bl. 447, een artikel geplaatst onder den titel: *Verzoekschrift van* SIMON PIETERSZ. (VALC-HOVEN), *leermeester in de rekenkunst enz. aan het bestuur der stad Medenblik, tot bekoming van een zeker jaargeld.*

Uit dit verzoekschrift blijkt dat VALC-HOVEN verscheidene jaren » leermeester in de Navigatie" te *Medemblik* is geweest, waarvan hij de goede vruchten aantoont, die zulks voor het welzijn der Republiek heeft opgeleverd. Hij voegt er een lijst bij zijner leerlingen, waaronder ook voorkomt: » GIETERMAKER, *aengevanghen*". Jammer is het, dat men het jaartal niet bij dat verzoek vindt uitgedrukt, doch de Heer LEUPE houdt den gemelden leerling voor niemand anders dan CLAES HENDRIKSZ. GIETERMAKER, later zelf leermeester in de Navigatie te *Medemblik*.

Het stedelijk Archief van *Medemblik* zal, naar alle waarschijnlijkheid, meerdere bijzonderheden omtrent GIETERMAKER bevatten, dan waarvan men tot nog toe onderrigt schijnt te zijn. In een opdragts-vers voor een der zeevaartkundige werken van dien tijd, heeft de Heer LEUPE de verklaring gevonden, dat wanneer een stuurman het bewijs kon leveren van te *Medemblik* genoten onderrigt, hij zeker was zonder nader examen geplaatst te zullen worden. R. E.

[De Heer R. E. treedt hier verder in eene loffelijke vermelding der zoogenaamde *bootsmanskassen* van de dorpen rondom *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medemblik*, die haren oorsprong verschuldigd zijn aan eene storting uit de verdiende gagiën der zeevarenden, en waaruit voormaals te hulp gekomen werd aan wie om ziekte of andere wettige redenen aan land moesten blijven, of met de hunnen in behoeftigen toestand verkeerden.

En de Heer J. H. VAN DALE wil niet verzwijgen, dat hem uit de *Bekendmaking aan den lezer* in GIETERMAKER'S *Verguld licht*, hooge dunk geboren is van een anderen Wis- en Zeevaartkundige, geenerlei melding deelachtig in WITKAMP'S *Handboekje*, wien hij echter gaarne aan de vergetelheid ontrukt zag, of — is hem ergens regt wedervaren — door een beknopt levensverhaal ter zijner betere kennis gebragt. Immers, van JOH. VAN KEULEN vernemen wij in die *Bekendmaking*, dat KLAAS JANSZ. VOOGT, „ Geometra, &c." heeft uitgegeven: „*Eene groote, nieuwe*, vermeerderde Zee-Atlas of Waterwereld, vertoonende in zich al de kusten des aardrijks enz., en dat in vijf talen, te weten in 't Duitsch, Fransch, Engelsch, Spaansch en Italiaansch; *voorzien met* 300 *kaarten.* Idem. Een groot nieuw Zeeboek, op olifants-papier, genaamd *de groote, nieuwe, lichtende Zeefakkel*, verdeeld in vijf deelen. Het eerste deel wijst aan de geheele Oostersche en Noordsche Scheepvaart. Het 2de deel de geheele Westersche Scheepvaart. Het 3de deel de geheele Middellandsche Zee. Het 4de deel de Amerikaansche Oevers enz. Het vijfde deel de Guinesche en Brazilische Kusten, enz. enz. enz. uit ondervindingen van bezochte, schrandere zeelieden zamengebracht. Wederom in vijf talen. Allerhande nieuwe Paskaartboekjes enz., nooit dergelijke in 't licht geweest. — Een Zeemans-Wegwijzer, waaruit de stuurlieden de Navigatie leeren, in quarto. — Idem. Een nieuw Hemelplein, in 't Duitsch, Fransch, Spaansch en Engelsch. — Een nieuwe Loodsmans-Wegwijzer. — De vijftien boeken van EUCLIDES, in quarto, in 't Nederduitsch, enz. enz."]

Casparus van den Ende (II.; bl. 2). CASPARUS VAN DEN ENDE, Doctor in de beide Regten, ten jare 1614 geboren, was een vlijtig beoefenaar der vreemde talen en een grondig kenner zijner moederspraak. Hij genoot in zijnen tijd eene niet onverdiende vermaardheid door de uitgave eener *Grammaire françoise par* JEAN LOUYS D'ARSY, *revue et corrigée par* CASPARUS VAN DEN ENDE, in twee kolommen (Fransch en Nederduitsch) gedrukt, tot verbin-

ding dienende van twee grootere werken, waarvan het eerste, onder den titel: *Le Gazophylace de la langue françoise et flamende*, mede naar aanleiding eens geschrifts van D'ARSY vervaardigd, reeds in 1681 een derden druk beleefde. Het andere werk, dat, schoon meerendeels eene omwerking van het eerste, toen echter oorspronkelijk genoemd kon worden, voerde ten titel: *Schatkamer der Nederduitse en Franse talen, begrypende de zuivere en eigene woorden van yder dezer twee talen, in zoodanige schikking, dat de korte en lange silben in yder woord worden aangewezen, door* KASPARUS VAN DEN ENDE; *tot Rotterdam bij* ISAAC NAERANUS, *boekverkooper woonende opt Steyger, anno* 1681, *kwarto*. Dit nu was insgelijks een derde druk. Voor deze drie boeken, bij elkander in perkament gebonden, vindt men het portret, door J. C. K. ter sprake gebragt. Het medegedeelde bijschrift schijnt aan te toonen, dat V. D. ENDE te *Rotterdam* schoolmeester, huisonderwijzer of opvoeder geweest is. Hiervan is mij echter niets gebleken, noch uit het privilegie der Staten van *Holland* en *West-Vriesland*, vóór den druk van 1665 geplaatst, noch uit de voorreden en inleidingen. Ook het jaar van zijn sterven is mij onbekend. Gemelde drie werken zijn, zóó niet de eenige, zeker toch de voornaamste, die CASPARUS VAN DEN ENDE in het licht gegeven heeft. J.H.DE ST.

Casparus van den Ende. CASPARUS VAN DEN ENDE, in 1614 geboren, was »Francoische schoolhouder" te *Rotterdam*, en de naam- » en", zegt Dr. A. DE JAGER, »zoo ik meen, de geslachtgenoot van wijlen den geachten Inspecteur van het Lager Onderwijs", ADRIAAN VAN DEN ENDE, overleden 28 Junij 1846. Hij gaf in 1654 een Woordenboek in twee deelen uit, dat tot driemaal toe herdrukt en vermeerderd werd. De titel van het eerste deel is: *Le Gazophylace de la langue françoise et flamende; comprenant* etc.; die van het tweede (eene genoegzaam woordelijke vertaling des eersten) luidt in zijn geheel aldus:

Schatkamer, der Nederduytsche en Francoysche Tale; begrypende de zuyvere en eygene woorden van yder dezer twee talen, in zoodanigen schikking, dat de korte, en lange sylben in yder woord worden aangewezen. Ook mede, de Fransche Tale in haar gebruykelijke Spelling gelaten, nochtans de kracht des geluyds van yder woord, desgelijkx d'overtallige letteren, met geluyd- en swyg-tekens, aangewezen, welke moeylijke ongelijkheid (der Spelling, met des Taals geluyd, en uytspraak der woorden) voor dezen zeer beswaarlijk, ja onmogelijk is geacht te konnen vergelijken. Mitsgaders eenige Letter-tafels, om zeer lichtelijk, met goede gronden alle Talen (in Christenrijk gebruykelijk) te leeren uytspreken, Lezen en Schrijven. Door CASPARUS VAN DEN ENDE, *Francoische Schoolhouder binnen Rotterdam. Tot Rotterdam, by* JOANNES NAERANUS, *Boekverkooper op 't Steyger*. 1654. Deze *Lettertafels*, welke in de andere drukken niet gevonden worden, bevatten reeds de Klankmethode (de manier om zonder spellen te leeren lezen), »die vele jaren later op verschillende plaatsen en met verscheidenerlei wijzigingen als nieuwe vinding is te voorschijn getreden, en thans bijna algemeen wordt geeerd en gebruikt".

De Heer Dr. A. DE JAGER heeft in het *Archief voor Nederlandsche Taalkunde*, II.; bl. 17—36, deze *Lettertafels* van C. VAN DEN ENDE medegedeeld, voorafgegaan door eene inleiding (bl. 1—16) tot het belangrijke vertoog van dezen bekwamen en verdienstelijken landgenoot, wiens loffelijke uitvinding onopgemerkt is voorbij gegaan, om in later tijd als iets nieuws en van anderen oorsprong te voorschijn te komen. J. J. WOLFS.

[Ook de tweede druk der *Gazophylace* of *Schatkamer*, die in 1669 (niet 1665) verschenen is, prijkte met VAN. DEN ENDE's afbeelding. Terwijl dit opgemerkt wordt door J. J. N. en P. K. G., vindt V. D. N. het om de woorden „op nieuw uitgekomen", achter een portret van 1681, waarschijnlijk dat de volgende (derde) editie van dat jaar herkomstig zij. Hierin dus de opgaaf van J. H. DE ST. bevestigende, schijnt hij zich omtrent den vierden druk een paar jaren vergist te hebben, aangezien een exemplaar dezer uitgaaf, naar ..ELSEVIER's berigt in de Bibliotheek der Leydsche Maatschappij voorhanden, aldus betiteld is: *Le Gazophylace de la langue Francoise et Flamende; Schatkamer der Nederduitsche en Francoische Tale, Quatr. édit. revue, corrig. et augm. etc.* par J. L. D'ARSI; tout par C. VAN DEN ENDE (*met Franse Spraakkonst*), Rotterdam, IS. NAERAN.; 1695, 97, in 4°.

Ook hier wordt, altijd volgens ..ELSEVIER, het portret, gelijk J. C. K. dat beschreven heeft, aangetroffen, terwijl men in het werk een Opdragt vindt aan de „Rechte liefhebbers der Franse en Nederlandse Tale", gedateerd uit *Rotterdam*, den 22sten van Lentemaand 1681.

Vergelijken wij de ons meêgedeelde titels der editiën, dan schijnen wij het besluit te moeten opmaken, dat alleen in 1654 de *Grammaire françoise* en de *Gazophylace* afzonderlijk uitgegeven zijn, om daarna (1669, 1681, 1697) telkens in naauwe vereeniging terug te komen. Reeds in 1669 omvat één zelfde titel de beide geschriften, zoo als blijkt uit deze opgaaf van L. G. V.: *La* (?) *Gazophilace, de la langue Françoise et Flamande; augmenté d'une grammaire Françoise; Schatkamer der Nederduitse en Franse Talen, vermeerdert met een Fransche Spraekkonst, overgeset in de Nederlandsche tael, door Mr.* CASPARUS VAN DEN ENDE; Rotterdam, I. NAERANUS, 4°.

Gelijk V. D. N. en P. K. G. herinnerd hebben, is ook aan VAN DEN ENDE gedacht door den Heer GORLITZ, in het *Geschiedk. Overzigt van het Lager Onderwijs in de Nederlanden* (*Werken der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen*, 1849), bl. 78 noot. Verkeerdelijk VAN DEN EIJNDE genoemd, ontvangt hij daar allen lof als een der vroegere uitvinders van de klankmethode Met betrekking tot deze leerwijs — hij zelf noemt haar „een nieuwen vond door grooten arbeyd van my bedacht, ontdekt en beschreven", — merkt H. v. K. te regt op, dat een iegelijk die zich nog de moeijelijkheden van zijn leeren lezen en van het „spaa-aa", „slee-ee", herinnert, voorzeker een man op prijs stellen zal, die een middel gevonden heeft, „daardoor yder een, 't zij jong of oud, met een vermakelijke lichtigheid, in zeer korten tijd zal konnen gebracht worden tot volkomen kennis van lezen,

schrijven enz. niet alleen zijner natuurlijke Moedertaal, maar ook van alle Uytheemsche onder den Christenen gebruikelijk, en dat zelfs door de *allerongeleerdste* Schoolmeesters en Schoolvrouwen aan de teere Jonkheyd kan geleerd worden.

Wie op juiste kennis belust is van dit meesterstuk des vernuftigen mans, hij volge den raad van bijkans alle onze beantwoorders, en vervoege zich tot Dr. DE JAGERS uitmuntenden arbeid. Daar vindt hij het geprezen vertoog onder dit opschrift: *Bedenking op 't gewoonlijk onderrecht der eerster beginselen, der letternoeming, spelling, lees- en schrijfkonst, zoo der Franscher, als Nederduytsche tale; aanwijzende wat groover misgrepen die zelve onderworpen zijn, enz.*

ELSEVIER schrijft dat VAN DEN ENDE te *Amsterdam* geboren was in 1615, te *Rotterdam* gevestigd al in 1639 en den 26sten Maart diens jaars gehuwd met SARA BATENS, die toen ouderloos te *Amsterdam*, in de Warmoesstraat woonde.

Tot narigt van M. en W. M. Z. vermelden wij kortelijk, dat deze CASPARIS VAN DEN ENDE alles behalve identiek was met FRANCISCUS VAN DEN ENDE, zijn tijdgenoot, een kundig geneesheer te Amsterdam, SPINOZA's leermeester in het Latijn, van wien die jongeling ook, naar men wil, de zaden dier vrijgeestige denkwijze ontvangen heeft, waaruit hij later zijn berucht wijsgeerig stelsel ontwikkelen zoude. Zie BASNAGE, *Hist. des Juifs*, T. V. p. 2006. Deze, wiens onderwijs toen door velen gezocht werd, had eene dochter, die hem weinig toegaf in geleerdheid, en daarom ook niet zelden haars vaders plaats bij zijne leerlingen vervulde. Op haar werd de jeugdige Israëller verliefd, en hij zou waarschijnlijk de hand der zeldzame vrouw verkregen hebben, had niet een ander discipel, rijker dan hij, haar voor zich weten in te nemen. Eerlang begon men kennis te krijgen aan VAN DEN ENDE's ongeloof en de heillooze gevoelens, die hij er op uit was bij de hem toevertrouwde jongelingen te verwekken. Dus moest hij zijn onderwijs laten varen, ja hij week ten lande uit, en zette zich in Frankrijk neder. Hier had hij het ongeluk in eene zamenzwering te treden, die door den Ridder DE ROHAN en een Normandijnsch Edelman, LATRÉAUMONT, werd aangevoerd, en waarbij men onder anderen op 't oog had, eene der Westersche zeesteden den Nederlanders in de handen te spelen. Dan het ontwerp werd ontdekt, verijdeld, de schuldigen gevat, gevonnisd en gestraft, en zoo bekwam ook VAN DEN ENDE een schandelijken dood. Men zie DE JONGE's, door M. aangehaalde, *Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen*, D. III., St II., bl. 39 noot; en raadplege voorts over dezen VAN DEN ENDE: *La Vie de* BÉNED. DE SPINOZA, par J. COLERUS, *Ministre de l'Eglise Luthér. de la Haye*, la Haye, 1706, een werk, waaruit, gelijk W. M. Z. aanmerkt, de latere biographen des wijsgeers voornamelijk geput hebben, en ook het jongste berigt ontleend is in WIGAND's *Conversations Lexicon*, Heft 151 und 152. S. 398, in voce *Spinoza*. Onbekend is het ons, of er eenige bloedverwantschap bestaan heeft tusschen FRANCISCUS VAN DEN ENDE, den geneesheer-sophist, en CASPARUS VAN DEN ENDE, den linguist-paedagoog,]

Het St. Jans vuur (II.; bl. 2). Aan den *Sint-Jansdag*, *Midzomer*, *Zonnewending* enz. en de feestelijke viering er van door baden, door vuurontsteking, door dansen, heeft, na KEYSSLER en anderen, de Heer D. BUDDINGH een meer of min bepaald onderzoek toegewijd in zijne Verhandelingen *over de Noordsche Godeleer* en *over het Westland* enz. Ook J. GRIMM, heeft er zich, bij gelegenheid hier en daar, mêe bezig gehouden in de *Deutsche Mythologie* (S. 555 u. f. en 581—598 der 2de uitgave). In N. WESTENDORP's *Verhandeling over 't gebruik der Noordsche Godenleer*, (*N. Werken van de Maatsch. der Nederl. Letterk.*, II.; bl. 278) leest men daaromtrent het volgende: »Deze feestdag moet in vele oorden zeer gezien en beroemd geweest zijn. In *Zweden* plant men dan een' versierden, maar van zijne takken beroofden, pijnboom, en danst des avonds en den ganschen nacht om denzelven; in *Denemarken* bezoekt men de bronnen, vlecht kransen van zekere kruiden, enz.; in *Duitschland* ontsteekt men bergvuren, vlecht kransen, terwijl de kinderen zich met een' versierden boom vermaken. De Russische jeugd stookt groote vuren op het veld, bekranst zich met bloemen, en danst rondom, en springt over deze vuren, ten einde zich tegen betoovering te beveiligen. Thans is de 24ste Junij in *Rusland* aan AGRIPPINA gewijd". t. a. p., bl. 540.

In het *Morgenblatt für gebildete Leser* voor 1844, N°. 177, vindt men een berigt uit *Munchen*, dat, »noch heutigen Tages unsre Gebirgsgegenden die Sünnwicht feiern, — durch anzünden der sogenannten Johannisfeuer, welche auf den Höhen und in den Thälern in die milde Sommerabende hineinleuchten, wie still auflodernde Dankopfer für den Segen der beginnende Ernte, — durch springen von Burschen und Dirnen über die auflodernde Flamme".

In eene beoordeeling van GRIMM's werk (2de dr.) in het *Literaturblatt* voor 1844, N°. 2, wordt de oude gewoonte verhaald betreffende den *kroonboom*, zijnde een berk, en voorts de geheele plegtigheid vergeleken met de Oostersche rouwfeesten over den dood van OSIRIS, van ADONIS, van THAMMUZ.

»Erwägt man nun", zoo lezen wij hier, »dass es eine uralte Vorstellung war, sich zur Zeit der Sonnenwende, wenn die Sonne gleichsam ihre Kraft zu verlieren anfängt, und die Tage kurzer werden, den Sonnengott als gestorben zu denken, und dass um die selbe Zeit der Tod des OSIRIS, ADONIS, THAMMUZ etc. im Süden gefeiert wurde, so darf man auch wohl an den Tod des nordlichen BALLDER, durch seine Lichtweisse besonders berühmt, denken", u. s. w.

Broeder THOMAS zegt: »*Sente* IANS dach *baptist* doe hij gheboeren wart, was die alrelangste dach van allen den iaer; want die zonne ginc doe in hueren alre ouerstē graet. Ende van SENTE IANS dach voert soe begonnen die daghe te corten; als onse h'e tughet in dat ewangelie, dat nieman en wart onder die soenen der wiuen meerre in heylicheyden dat (lees: dan) *Sente* IOHAN *baptist*".

Deze aanteekening over het *St. Jansfeest* is gedeeltelijk ontleend aan de bijdrage van Prof. J. CLARISSE, in de *Nieuwe reeks van*

Werken van de Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leyden, IV.; bl. 296 en volg.

J. J. WOLFS.

Het St. Jans vuur. » Wie kent niet *sunt Jan*, *sunt Jansdag*, *sunt Jans vuur en regen*, of *Midzomer?* Deze feestdag moet in vele oorden zeer gezien en beroemd geweest zijn. In *Zweden* plant men dan eenen versierden, doch van zijne takken beroofden, pijnboom, en danst des avonds, en den ganschen nacht, om denzelven; in *Denemarken* bezoekt men de bronnen, vlecht kransen van zekere kruiden, en legt ruikers van negenderlei soorten van bloemen onder het hoofdkussen tot voorbehoedmiddelen; in *Duitschland* ontsteekt men bergvuren, vlecht kransen, zuivert de bronnen, en stelt nieuwe bronmeesters aan, terwijl de kinderen zich met versierde eijeren, eenen versierden boom, en met het *Johannesmanneke* vermaken: de Keulsche vrouwen baden zich op *Sunt Jansdag* in den *Rijn*, om van alle kwalen bevrijd te blijven. Deze *Sunt Jans vuren* worden gewoonlijk, door het wrijven van hout, of door vuur te slaan, ontstoken, en men reinigde en heiligde zich, door er, en dat zelfs met paarden, over te springen: voorheen plagt men daarbij een paardenkop in het vuur te werpen." WESTENDORP, *Verhandeling over de Noordsche Mythologie*, in de *Nieuwe Werken van de Maatschappij van Nederl. Letterkunde*, D. II., 1ste St,, bl. 277.

Gelijk bij andere feesten werden ook bij de *St. Jansvuren* feestliederen aangeheven. WOLF (*Wodana*, bl. 88, bij BUDDINGH, *Verhandeling over het Westland*, bl. 353) deelt een lied mede betrekkelijk het houtrapen voor het feestvuur, waarin het luidt:

Wij zullen gaan hout rapen,
Turf rapen,
Al op *Sint Jans* manieren,
Vrolijk zullen wij vieren,
Gelijk wij 's jarent plagten.

In 1570 en 1571 werden in *Gent* de *St. Jans vuren* verboden, maar in eenige gewesten van *Frankrijk* » stak men nog in het laatste vierendeel der verloopene eeuw een of twee dozijnen katten in eene mand, en smeet die in het *St. Jans vuur*". WOLF, t. a. p. bl. 106.

N. P. BIBLIOPHILUS.

[J. M. zoekt den oorsprong van het *St. Jansvuur* in de WODANS- en DONARS-dienst onzer heidensche voorouders, en beroept zich daarbij op J. W. WOLF'S *Beitr. zur Deutsche Mythologie*, Gött. 1852, S. 43, 82, 190.]

De portretschilder van der Mijn (II.; bl. 3). Er zijn verscheidene schilders van dien naam geweest, te weten: HEROMAN VAN DER MIJN, geboren te *Amsterdam* in 1684, en diens zonen: GERARD, geboren aldaar in 1706; ANDREAS, geboren in 1714, waarschijnlijk mede te *Amsterdam;* FRANCIS, geboren te *Dusseldorf* in 1719; ROBERT en GEORGE, beide geboren te *Londen*, de eerste in 1724, de tweede in 1725 en eindelijk HEROMAN'S dochter CORNELIA, geboren te *Amsterdam* in 1710. Daar het mij nu blijkt dat de eerstgenoemde, HEROMAN VAN DER MIJN, een aantal jaren (ten minste van 1723 tot 1736) te *Londen* gewoond heeft, en daar portretten en familiestukken, onder anderen een zinnebeeldig tafereel op het huwelijk van Prins WILLEM IV, geschilderd, zoo vermoed ik dat hij de door SCIOLUS bedoelde portretschilder zal geweest zijn. Maar onmogelijk is het mij uit te vorschen, wat er van zijne beeldtenis, door de Prinses van *Oranje* vervaardigd, mag geworden zijn. In VAN GOOL'S *Nieuwe Schouburg der Nederlantsche Kunstschilders*, waar men, II.; bl. 34—49 en 321—326, omstandige berigten over de VAN DER MIJN'S aantreft, komt HEROMAN'S portret voor, geteekend door A. SCHOUMAN en gegraveerd door J. HOUBRAKEN. Men zie voorts over hem en zijne kinderen J. IMMERZEEL, JR. *De Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Schilders* enz. II.; bl. 251, 252 en R. VAN EYNDE en A. VAN DER WILLIGEN, *Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst*, bl. 61—64.

A. J. VAN DER AA.

De portretschilder Heroman van der Mijn, te *Amsterdam* in 1684 geboren, was een leerling van den fruit- en bloemschilder ERNST STUVEN, dien hij in den beginne volgde, om later dit vak met het historische te verwisselen. Hij werkte eenige jaren lang met groote inspanning, doch, naar 't schijnt, onopgemerkt, totdat hij eindelijk de bewondering aller kenners en kunstenaars in *den Haag* verwierf, door eene schilderij, voorstellende DANAË, die schoon van koloriet en teekening was, maar hoe dan ook algemeen geroemd, om zijn overmatig opgedreven eisch, wel twee of drie jaren onverkocht bleef. Immers, hij vroeg zulke ongehoorde prijzen voor zijn werk, dat slechts weinigen, zelfs onder lieden van vermogen, in staat waren zijne stukken te koopen. Het grootste, dat hij geschilderd heeft, is » de Verloochening van PETRUS", dat echter later zeer beschadigd werd. Door eerzucht geprikkeld, vertrok hij naar *Londen*, waar hij onder den hoogen adel vele portretten schilderde, met name die van den Hertog en de Hertogin VAN CHANDOS, ten voeten uit, voor welke hem 500 guinjes betaald werd. VAN DER MIJN'S ijdelheid was buitengewoon groot, en daarbij toonde hij zich uiterst vrekkig; doch wanneer hij veel geld bezat, was hij verkwistend en mild. Hij leefde te *Londen* op een grooten voet, waar de vele bestellingen die hij ontving, hem de middelen toe gaven, maar door onverstandig gedrag en een onbedacht huwelijk verloor hij zijn naam en vermogen, en stierf in die stad armoedig, ten jare 1741. — Zie PILKINGTON, *Dictionary of Painters*. Ook bij IMMERZEEL, *Levens der Schilders*, vindt men 's mans biographie, die

geheel met bovenstaand uittreksel overeen komt. VAN DER MIJN liet acht kinderen na, van welke vijf zonen en eene dochter de schilderkunst beoefend hebben, te weten: GERARD, ANDREAS, FRANCIS, ROBERT, GEORGE en CORNELIA VAN DER MIJN.

RYMER.

[V. D. N. en J. W. H. C. vermelden VAN DER MIJN'S gedurige uitlandigheid, eerst te *Dusseldorf*, daarna te *Antwerpen*, toen in *Frankrijk*, en eindelijk in *Engeland*, tot dat hij, zegt V. D. N., nergens met zijn werk gelukkig slagende, naar de *Nederlanden* terugkeerde, waar hij op het *Loo* de portretten van den Prins en Prinses van *Oranje* vervaardigde en zich vervolgens te Leeuwarden ophield. Later begaf hij zich echter weêr naar *Londen*, alwaar hij, gelijk wij zagen, ook overleden is. Hij schijnt reeds in 1716 hofschilder geweest te zijn van den Paltschen Keurvorst JOHAN WILHELM, wiens kabinet te *Dusseldorf* met vele voortbrengsels van zijn kunsttalent verrijkt werd.

Behalve VAN GOOL en de overige door A. J. v. D. AA genoemde schrijvers, vinden wij in V. D. W 's berigt ook aangehaald T. D. FIORILLO, *Gesch. der Zeichn. Kunste*, Th. III., S. 341. Daar is ook een kort verslag van HEROMAN'S leven en bedrijf geplaatst in WAGENAAR'S *Amsterdam*, D. III., bl. 266, 267, welke schrijver ook gewag maakt van een door hem geschilderd portret, in de Regentenkamer van het Leprozenhuis aanwezig (ald. D. II., bl. 312.).

Tot VAN DER MIJN'S meesterstukken behoorden, volgens VAN GOOL, nevens zijn DANAË, ook zijn AMMON en THAMAR en zijn JUDA en THAMAR. Van 's kunstenaars verblijf te Parijs meldt deze schrijver, dat hij „gelegenheit vont om den Hartog van *Orleans*, toen Regent van *Vrankrijk*, eenige stukken die hij mede genomen had, te vertonen, die den Hartog wel bevielen: maar toen hij meende dat ze zo goet als verkocht waeren, om dat 'er den Hartog zo op verslingert scheen, mislukte zulks, vermits de prijzen die hij er' voor eischte, den Hartog te bijster hoog waeren." Te *Londen*, waar 't hem zoo voorspoedig ging, dat, ware hij niet zeer verkwistend geweest, hij een goed fortuin zou verzameld hebben, wedervoer hem echter de teleurstelling, dat zijn uitmuntend stuk, de levensgroote beeldtenis der Prinses VAN WALLIS niet werd aangenomen, 't zij het der afgunst gelukt was het misnoegen der Vorstin daartegen op te wekken, 't zij men hem om de buitensporigheid zijner vordering straffen wilde.

Schoon uitvoerig over dit gedeelte van des schilders leven, zegt VAN GOOL geen woord van de eer zijner afbeelding hem door de gade van onzen WILLEM IV aangedaan. Alleen het tafereel op 's Vorsten huwelijk vermeldt hij, waarmede VAN DER MIJN veel roems moet behaald hebben, en dat naar het *Loo* is overgebragt. De gunst hunner Hoogheden verzelde den kunstenaar tot op zijn laatste huwelijk; ja hij mogt, naar 't schijnt, menige uitstekende weldaad van haar genieten.

Zie hier iets van het slot der beschouwing, door VAN GOOL aan onzen schilder toegewijd:

„Hy was een man van eene uitstekende bequaemheit, en weergaloze naerstigheit: want het gebeurde wel, dat hem den dag ontschoot eer hy zijn oogmerk bereikt had, en dan kon hy wel een half douzyn kaersen laten opsteeken, en noch een goed gedeelte van den nacht blijven schilderen, daerby was hy zo vaerdig en fix in het behandelen van 't penseel, tot allerlei voorwerpen, dat er maer weinig geweest zijn, die hem hier in hebben geëvenaert. Ik heb een stuk van hem gezien, verbeeldende een PETRUS, die met CHRISTUS op de zee wandelt, en van JESUS de hant toegereikt word, om zijne ongelovigheit te hulpe te komen. Deze woelende zee was zo geschildert, dat de beste zeeschilder niet in staet zou zijn om het te verbeteren, en de beelden naer evenredigheit. Echter ging hy met al die gaven te gront, door zijne hoffelijkheit en dwaze glorie. — Noch had hy iets zeltzaems, dat men by weinig schilders vint, over zich; te weten, hy had noch printen, noch tekeningen van eenig meester; al wat hy schilderde was naer het leven, of, door lange ervarenheit, uit zijn hooft."

Van HEROMANS kunstvaardige kinderen was, volgens VAN GOOL, GERARD een wakker historie- en portretschilder in *Engeland;* CORNELIA, te *Londen* gevestigd, eene talentvolle schilderes van portretten en bloemen; ANDREAS, insgelijks te *Londen*, een goed portretteur en vervaardiger van „fraeië plaeten van zwarte kunst"; ROBERT, ook hij in *Engeland's* hoofdstad, bedreven in het landschaps- en bloemenschilderen, mitsgaders in het portretteren; GEORGE, te *Amsterdam* woonachtig, geoefend in dit laatste vak, als ook in het maken van stukjes in de manier van WATTEAU; terwijl eindelijk FRANCIS, mede te *Amsterdam*, als kunstenaar niet slechts alle zijne broeders, maar ook in sommige opzigten zijnen vader zelven overtrof: een portretschilder van groote verdiensten, door wien vele aanzienlijke lieden werden afgebeeld en die geen geringe toejuiching en bescherming inoogsten mogt. Schoon hij 't ongeluk had zijne gaven te ontsieren door eene woeste en roekelooze levenswijs, waarom VAN GOOL hem „dryven liet op de wie-„ken van zyne zorgeloosheit, die smelten zouden „als die van ICARUS, en hem op 't einde in eenen „poel van droefheit doen nederstorten", eene voorspelling, waaromtrent wij tot ons leedwezen onkundig zijn óf en op hoedanige wijze die is bewaarheid geworden.]

Aanvulling der Biogr. schets van Gezangdichters (II.; bl. 3). Op deze vraag hebben wij een tiental antwoorden ontvangen. Het zij ons vergund beknoptelijk zamen te vatten, wat omtrent de begeerde punten ons is medegedeeld door G. S. *te L.*, Dr. RÖMER, J. T. D. H., ANDREAS, A. J. v. D. AA, LEGENDO ET SCRIBENDO, J. C. D., N. N., N. N., J. J. v. G.

JOHANNES CORNELIUS BOOT, geb. te *Leur* bij *Breda*, 20 Julij 1761; overl. als Predikant te *Arnhem*, 9 Julij 1835. Vader van den Amsterdamschen Hoogleeraar J. C. G. BOOT en van Mr. C. H. B. BOOT, Officier van Justitie in dezelfde stad. BERNARDUS ELIKINK, geb. te *Amsterdam*, 1701; overl. te *Papendrecht*, 21 Junij 1767. WILLEM DE ROO, geb. 1753, overl. te *Tiel*, 18 Feb. 1813. ABRAHAM RUTGERS, geb. te *Goes* (niet te *Aalsmeer*) 4 Sept. 1751, overl. te *Haarlem*, 21 Mei 1809. WILLEM SLUITER, geb. te *Nede*, 22 Maart 1627, overl. (volg. WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Anth. en Crit. Woordenb.*, D. V., bl. 294.) niet te *Rouveen*, maar te *Zwolle*, Dec. 1673. JOHANNES VOLLENHOVE, geb. te *Vollenhoven*, 1631; overl. te *'sHage*, 14 Maart 1708. BERNARDUS VAN WEEMEN, geb. in 1762, overl. te *Leeuwarden*, 27 Sept. 1808. AMBROSIUS JUSTUS ZUBLI, geb. 1751, overl. te *Vlaardingen*, 9 Oct. 1820. ABRAHAM LOUIS BARBAZ, geb. 1770, overl. te *Amsterdam*, 14 Julij 1833: Schrijver van *Ernst en Boerterij* en van *Fabelen en Vertelsels* (Amst. bij P. J. UYLENBROEK, 1799 en 1801, 2 d.) Zie VERWOERT, *Handwoordenb. der Vaderl. Gesch.;* A. J. v. D. AA, *Aanhangsel op* WITSEN GEYSBEEK'S

Woordenb., I.; bl. 74. HENDRIK DE FLINES, geb. te *Amsterdam*, 24 Oct. 1760, overl. te *Amst.*, 29 April 1832 (V. D. AA, t. a. p., II.; bl. 157)— of Q. DE FLINES? DIRK RAFAELSZ. CAMPHUIZEN, geb. te *Gorinchem*, 1586, overl. te *Dokkum*, 1627. ENGELBERTUS MATTHIAS ENGELBERTS, overl. 25 Aug. 1807. JOHANNES ANTHONIE LOTZE, geb. te *Amsterdam*, 1769, overl. aldaar 13 Dec. 1832. Zie BOUMAN, *Gesch. der voorm. Geldersche Hoogesch. enz.*, II.; bl. 583; *Konst- en Letterb.* van 1832, 2. bl. 449 volg. PETRUS ISAÄCUS DE FREMERY, geb. 8 April 1737. MATTHIAS JORISSEN, geb. te *Wezel*, 26 Oct. 1739, overl. te *'s Gravenhage*, 13 Jan. 1823. GERHARDUS MASMAN, geb. te *Meppel*, Aug. 1749, overl. te *Utrecht*, 28 Nov. 1812. GERARDUS SMIT, geb. te *Bonda* in *Oost-Friesland*, 1768, overl. 23 Dec. 1815, te *Hoogeveen*. — Predikant te *Solwert* en *Marsum*, 1791—1796, te *Meppel* 1796—1815. — Zie *Boekzaal der gel. wereld*, Jan. 1816.

Nog vestigt J. J. v. G. onze aandacht op den Groninger Hoogleeraar THEODORUS LUBBERS, overl. 1804, (HULSKEN, *Namen van de Dichters der Ev. Gez.*, bl. 6.) niet vermeld in de *Biogr. Schets*, een der gecommitteerden evenwel tot de verzameling der Gezangen, maar die vóór de voltooijing daarvan gestorven is.

Vraagteekens.

Het oude Gentsche Kanaal. Waar kan men eene volledige en naauwkeurige beschrijving vinden van het *Oude Gentsche Kanaal?* B.

Het geslacht van Arkel. Is het beroemde geslacht van VAN ARKEL geheel uitgestorven, of bestaan er nog nakomelingen van, en waar?

» *De plaat poetsen*". Welke is de oorsprong dezer uitdrukking? NOTETUR NOMEN.

» *Oog" als eindlettergreep.* Kan men de reden ook opsporen, waarom achter den naam van sommige eilanden, het woordje *oog* wordt gevoegd, zoo als in *Schiermonnik-oog*, *Wanger-oog*, *Rottummer-oog*, *Noorder-oog*, *Langer-oog* en *Spijker-oog?* J. T. D. H.

Gezang 132 *naar Elikink.* Zoo iemand bezitter is van B. ELIKINK's *Stichtelijke Gezangen; Amsterdam* 1769, zoude hij mij verpligten, met op te geven *waar en onder welken titel* daarin een Lied gevonden wordt, hetwelk tot grondslag gelegd is voor *Evang. Gezang* 132.

B.

Breê-veertien. » Hij laat de breê-veertien waaijen", zegt men wel eens van iemand, die een vrolijk leven leidt en vele geldverkwistingen doet. Kan dit spreekwoord ook van een' zeemansterm ontleend en eene toespeling zijn op de bekende zandbank in de Noord-zee, *Breê-veertien* geheeten? FREDRIK.

't Sterfhuis van J. van den Vondel. Eene uitnoodiging ter bijwoning van des dichters uitvaart, die onder mij berust, is van den volgenden inhoud: » *Tegens woensdag, den* 8 *Fe-* » *bruary*, 1679. Uwe E. wort gebeden ter Be- » graeffenisse, met JOOST *van den* VONDEL, out » 92 Jaren, woonachtigh op de Cingel, over » de warmoesgraft: Om voor half drien preçy » te zyn in de *Nieuwe Kerk.* Ue Naem zal ge- » leezen worden." Gaarne zou ik weten in welk huis de Dichter is overleden?

POMPONIUS.

Gierponten. Zijn de *Gierponten* eene Nederlandsche uitvinding? Waar, wanneer en door wien zijn zij 't eerst gebruikt? P. H. T.

't Eerste Matigheidsgenootschap. In *Haarlems Weekblad*, N°. 72, leest men in de » Almanak der week": » 22 Junij 1517, stichting van het eerste matigheidsgenootschap door SIEGMUND DIETRICHSTEIN te *Grätz.*" Gaarne zou ik hiervan meer bijzonderheden kennen.

H. MOHRMANN.

Philippine. ANNA MARIA wenschte gaarne zoowel den oorsprong te weten van het gebruik om elkander Philippines te geven, als te vernemen van wien dit woord is afgeleid.

» *Beschrijving der stadt Delft*, 1729". Weet ook iemand wie de maker is van de *Beschrijving der stadt Delft*, te Delft bij REINIER BOITET, 1729, folio. Er schijnen, volgens SCHIM's lofdicht op dat werk, *eenige liefhebbers en kenners der Vaderlandsche Outheden* aan gearbeid te hebben, doch BOITET zegt in de opdragt, dat hij *een ervaren oudheidkenner ter goeder uur gelukkig aantrof*, die dat werk, met behulp van anderen, op zich nam. Nu is de vraag: wie die oudheidkenner was?

A. J. VAN DER AA.

Borstbeeld met eene wrat. In een Musëum hier te lande heeft men een zeer fraai marmeren borstbeeld, voorstellende een Staatsman of ander deftig persoon, met mantel en verdere kleeding van dien aard, dat zij naar de XVIde of XVIIde eeuw schijnt te wijzen. Niemand weet wien het voorstelt of hoe het er gekomen is. Als *bijzonder* teeken is niets te vermelden, dan eene *wrat* ter zijde van den neus. Om nu op den weg te komen vraag ik, wie onzer Staatsmannen, Geleerden of Dichters uit dien tijd had, *blijkens zijn portret*, een wrat bij den neus? W. M. Z.

Vertalingen van Juvenalis. Bestaan er Vertalingen of Navolgingen van JUVENALIS in 't Hollandsch, Fransch en Engelsch? Bijaldien er in dichtmaat zijn, zou ik er gaarne een paar regeltjes van zien tot een proefje.

ET NOS POMA NATAMUS.

-*lijk als eindlettergreep*. In den Bilderdijkschen *Perzius* komen, ni fallor, deze verzen voor:

Hoe 't *landlijk*, 't *nachtlijk* schoon, en zulke mofferyen
Zich thands *bewondrenswaard* in onze vaarzen vlijën.

Bij den eersten regel behoort, meen ik, eene aanteekening, die zegt, dat men dan ook moest spreken van *eene huttelijke woning*, *een poortelijken uitgang*, enz. Het *waarom* is ons hier niet regt helder, en we hopen dus maar, dat DE NAVORSCHER, wanneer hij eens weêr onze *landelijke* woning bezoekt, ons hieromtrent eenige inlichting zal verschaffen.

[Tegen deze »domme Hoogduitsche woorden" wordt ook geijverd in den *Muis- en Kikvorschkrijg*:

Sloot meê voor 't *landlijk* schoon zijn *zartlijk wimm'rende* oogen.]

ET NOS POMA NATAMUS.

Prins Willem V en zijn Hof. Bestaan er ook gedrukte werken, behalve de *Geschiedenis des Vaderlands* van Mr. BILDERDIJK, waarin men kan vinden huisselijke bijzonderheden en karakterschetsen van Prins WILLEM V, zijne gemalin, den Hertog VAN WOLFENBUTTEL, alsmede bijzonderheden omtrent het Hof en de hofhouding van genoemden Stadhouder? Kan ook iemand mij daaromtrent eenige inlichtingen geven, of mij door het meêdeelen van bijzonderheden aanvankelijk op den weg helpen? A. I.

Begraafplaats van Oldenbarneveld. Naar aanleiding van het onderzoek omtrent de begraafplaats van J. en C. DE WITT, vraag ik, of die van OLDENBARNEVELD met zekerheid bekend is? ik meen van niet. Werd hij op zijne heerlijkheid *Berkel* of te *'s Gravenhage* ter aarde besteld? C. K.

»*Een kleur als een boei*". Van waar ontleent het spreekwoord: »Hij heeft eene kleur als een boei" zijnen oorsprong? H.

»*Bethonica*" *enz*. Wie weet mij te zeggen of het volgende werk zeldzaam is, waar het gedrukt en wie de schrijver is.

Bethonica ende bethoninge van saecken aengaende het Recht 't welcke den Ridderlycken Orden van S. Johan tot Hierusalem int Eylandt van Malta residerende, competeert tot derselver goederen ghelegen alomme inde Vereeníghde Nederlandtsche Provincien, enz. Ghestelt tot dienst van syn Vorstelycke Altesse, de Heer Grootmeester, ende de samentlycke Ridderlycke Orden tot Malta. Anno MDCXLII. W.

Ysbrandus Balkius Reynhardus, *Frisius*. »*Het Cleyn-Mostert-Zaet*". Weet iemand mij ook iets omtrent YSBRANDUS BALKIUS REYNHARDUS, *Frisius*, op te geven, van wien het *Cleyn-Mostert-Zaet* etc. te Amst. 1590, in 8°, het licht zag, en is dit boekje *zeldzaam*? W.

Dr. J. A. Schasz. Wie was Dr. J. A. SCHASZ, die het *Land der Willekeurigen* (in II Dln. 1789) schreef, waarvoor ook zijn portret te vinden is? W.

Buyldragers. Er moet by onze Vaderen een ambt of gild geweest zijn, waarvan de leden *Buyldragers* genoemd werden. Waarin bestond het bedrijf van die lieden? W. (2)

Penning op Oldenbarneveld. S. M. S. bezit een zware oude gebronst-koperen penning, aan den eenen kant met het portret van OLDENBARNEVELD beteekend, terwijl aan de andere zij het volgende veers staat:

Dees vader van ons vaderland,
Bezegelde, met eige hand,
's Lands vryheit twe en veertig jarē
En ſtorf ſtandvaſtig voor 't gemeen,
Doen hem de ſtrot wiert afgeſneen
Door 't moordmes, van zijn moordenarē.

Gaarne zoû hy weten, of die penning van lateren tijd, dan wel van 1619 dagteekent: en of er nog eenige rariteit aan is.

S. M. S.

De Leeuwenberg. Welke geschiedkundige herinneringen zijn er verbonden aan den *Leeuwenberg* bij Naarden? Op den steenen voet staat gebeiteld: *Herbout* 1666, maar door wien? En wat is de beteekenis van het berijmd opschrift aan de voorzijde? HENRY.

Afbeelding eener hofdame van Margaretha van Parma. Daar is mij dezer dagen gevraagd:

»S'il existe une gravure ou un tableau, qui remonte au temps des Gueux et qui représente une Dame d'honneur de la Gouvernante des Pays-Bas, dont un Mr. KNEBEL est éperdument amoureux; tandis que le Duc d'*Albe* fait tout ce qu'il peut pour le détacher de la Demoiselle en lui offrant ce qui peut satisfaire à son ambition. Monsieur KNEBEL sacrifie l'amour a l'ambition."

Is u ook iets van zoodanig stuk bekend?

IT.

Augustijner kloosters in de Nederlanden. Augustijner kloosters vinden wij in den aanvang der 16de eeuw te *Antwerpen*, *Dordrecht*, *Enkhuizen* en *Haarlem*. Wie kan mij zeggen waar verder in de Nederlanden de Augustijnen kloosters hebben gehad? S. J.

»*Lui seul vaut une armée*". Waar komt dit gezegde, dat in den *Recensent*, 1852, N°. 7. (Rec. bl. 431), eene »spreuk der oudheid" wordt genoemd, in de oudheid voor?

S. J.

C. Matthieu; Matthias Melin. Kan iemand mij opgeven, waar bescheiden te vinden zijn omtrent C. MATTHIEU, een landschapsschilder, geleefd hebbende omstreeks 1651 en MATHIAS MELIN, een drijver in zilver, van wien men vijf kostbare gedrevene platen op het Koninklijk Museum van zeldzaamheden aantreft?

B. J. A. M.

De Berebijt. Wat beduidt toch *de Berebijt*, eene benaming gegeven aan eene herberg op de Utrechtsche zij buiten Amsterdam?

H. W. K.

» *Hij kijkt naar de Willemstad of de Klundert ook brandt*", hoort men vaak zeggen van scheelzienden. Waarin mag dat zijn oorsprong hebben? Ik herinner mij voor ruim twintig jaren er iets over in een tijdschrift te hebben gelezen.

J. M.

Shakspeare in 't Slavisch. Weet ook iemand te zeggen, of er, behalve de *Othello* in 't Boheemsch van J. B. MALÉHO, eenig stuk van SHAKSPEARE in deze of gene der Slavische talen is overgezet?

J. M.

Verduitschingen van de » *Hermann und Dorothea*" *en van de* » *Faust*". Bestaan er hollandsche vertalingen van de *Hermann und Dorothea* en van GOETHE'S *Faust?*

DAVID.

» *Gij zult het pootje krijgen*". *Het grondsop.* Wanneer iemand zijn glas niet geheel uitdrinkt zegt men soms: » *gij zult het pootje krijgen*"; — evenzoo hoort men wel eens bij het ledig schenken van eene flesch: » *het grondsop is voor de goddeloozen*". Waar zouden toch deze beide uitdrukkingen van afkomstig zijn?

DAVID.

Een riddertje leggen wordt gezegd voor stil uit school blijven; vanwaar is dit spreekwoord afkomstig?

X. W. V.

Begraafplaats van J. F. Martinet. Sedert mijne jeugd reeds een hoogschatter van den grooten JOHANNES FLORENTIUS MARTINET geweest zijnde, heb ik bij onderscheiden schrijvers getracht de plaats aangeteekend te vinden alwaar zijne asch rust.

Tot heden is mijn onderzoek vruchteloos geweest, en vreezende zonder uwe toelichting daaromtrent onkundig te zullen blijven, zoo neem ik de vrijheid uwe hulp in te roepen.

C. M. E.

Gerit Comhaer; Johan ter Poerten. In eene oude geschreven kronyk uit den aanvang der zestiende eeuw, wordt melding gemaakt van zekeren GERIT COMHAER, geboortig van Bommel, later woonachtig te Deventer en van daar vertrokken naar Denemarken, waar de Koning hem tot zijnen muntmeester aanstelde. Dit moet voorgevallen zijn in het laatst der veertiende eeuw. Nadere berigten, zoo omtrent dezen man als omtrent zijnen schoonvader JOHAN TER POERTEN, die Schepen te Deventer was, zullen mij zeer welkom zijn.

I. A. N.

Adriaan Schoonebeek. Is er ook een der Heeren Navorschers die mij eenige bijzonderheden kan opgeven betreffende het leven van ADRIAAN SCHOONEBEEK, Boekdrukker en Plaatsnijder te Amsterdam? Hij is de schrijver onder anderen van *de Historie van alle Ridderlyke en Krygsorders*, Amst. 1697, in 2 dln., en moet met *Czaar* PETER *den Groote* naar Rusland vertrokken zijn. Uit de *Geschiedenis der Vaderl. Schilderk.* van VAN EYNDE en VAN DER WILLIGEN, I.; bl. 250 en *Aanhangsel* bl. 127, en uit IMMERZEEL'S werk over *de Levens en Werken der Hollandsche Kunstschilders* enz., III.; bl. 73, is mij noch 's mans geboorteplaats, noch de tijd van zijn overlijden gebleken.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Blasius Ugolino. MARTINET schrijft (*Vereenigd Nederland*, bl. 578) dat CATS door zijne kleine dichtkundige werken meer nut heeft gedaan aan de jeugd, dan » BLASIUS UGOLINO met zijne vier en dertig folianten aan de geleerde wereld".

Wie is die BLASIUS UGOLINO en welk berigt weet men mij nopens dat reuzenwerk van 34 folianten te geven?

H. M. C. v. O.

De Zwaan op uithangborden van herbergen. Van waar, dat men op zoovele plaatsen logementen en herbergen aantreft onder den naam: *de Zwaan?* SCHELTEMA (*Geschied- en Letterk. Mengelw.* IV: 2, 246) meent dat dit uithangbord ten vereenigings-teeken voor de Lutherschen diende, maar deze verklaring kan de ware niet zijn, daar men b. v. » *de Zwaan*" als uithangbord in genoegzaam alle iets beteekenende dorpen vindt in de Meijerij van 's Hertogenbosch, waar de Lutherschen nooit een vereenigings-teeken noodig hadden.

H. M. C. v. O.

» *Opsolferen.*" Kan men mij de afleiding opgeven van het woord » opsolferen", gebruikt wordende in de spreekwijze: » *iemand iets opsolferen*", voor: » *iemand iets bedriegelijk opdringen?*"

FREDRIK.

» *Let them rave, Thou art quiet in thy grave*". Uit welk gedicht is de navolgende regel genomen:

.... „let them rave
Thou art quiet in thy grave". — ?

A. J. W. FARNCOMBE S.

Aanteekeningen.

Vanwaar de bijnaam » Staart" voor Engelschman? De vraag zelve betreft welligt eene minder bekende bijzonderheid; in Nederland was men er ten allen tijde op uit de vreemdelingen, vooral als de volkshaat mede in het spel kwam, met verschillende bijnamen te bestempelen, getuigen in de laatste eeuwen Spanjaarden, Engelschen, Muscovieten, Franschen, Pruissen, Walen, Belgen, enz. AITZEMA, in zijn *Saken van staet en oorlogh*, Boek XXXIV, fol. 912, Deel III, over de seclusie van het huis van *Oranje* door CROMWELL sprekende, zegt onder anderen: » Den » Koninghs en Prinsgesinde quam dese spoe» dige veranderingh der heeren Zeeuwen wat » vreemdt voor; dat sy de eersten waren, die » te vooren altydt den grootsten yver hadden » ghetoont tegen de *Staerten*, want soo wierden » de Engelsche genoemt: het was *staert* hier, » *staert* daer. Elck Zeeuw scheen een *staert* in » de mondt te hebben, gelyck men de Muys » in de mondt van de Kat schildert. Het » scheenen rechte *Saevi*. Ende eenige geloof» den dat HECTOR een Zeeuw was geweest (!), » omdat VIRGILIUS seydt: *Saevus ubi Aeacidae » telo jacet* HECTOR". J. H. DE STOPP.

De bijnaam » Staart" voor Engelschman. Flaauw staat mij voor dat in DE NAVORSCHER gevraagd is naar den oorsprong van den naam *staert* of *steertman*, aan den Brit in de 17de eeuw gegeven. Misschien vindt gij dien in de volgende verzen, overgenomen uit bl. 3 van: *Herstelde Zee*, enz. Amst. 1654, 4°.

„Dien Engelsman, hier *staertman* heet,
Die Elk scheen trou en vrunt te weezen,
En die als *scorpioen*, zeer wreet,
Elk quelt en steekt, zwaer te genezen,
D'opreghte belgen 't haar dan niet
Dat d'andre snood' een *staertman* hiet". —

M.

Seuijen. Niet zelden gebeurt het dat Tijdschriften van eenen wetenschappelijken aard, door de weinige deelneming welke zij ontmoeten, even spoedig verdwijnen als zij ontstaan zijn. Dit is ook, helaas! het geval geweest met de *Nehalennia, Jaarboek voor Zeeuwsche Geschiedenis en Letteren*, welks uitgave reeds met den tweeden Jaargang is gestaakt. Ons niet ophoudende met de redenen van het *waarom* verder op te sporen, willen wij trachten eene vraag te beantwoorden, voorkomende in het D. II., bl. 322, en dus onbeantwoord gebleven. Zij is deze: «*In de Staten Notulen van » Zeeland*, 1634, bl. 39, 116, *wordt gespro» ken van seuijen, varende naar Calisbennen en » de Somme. Wat zijn die seuijen, schepen of » personen*"? — In plaats van *seuijen*, lees ik *sehuijen* of *zee-huijen*, in het oog houdende dat de *h* in het Zeeuwsch niet wordt uitgesproken. Nu waren *huijen* vroeger eene soort van vaartuigen, welke gewoonlijk langs de kust voeren, zoodat het voorgevoegde *se* of *zee* die soort zal aanwijzen, welke tot de zeevaart gebezigd werd. Aan dit *hui* ontleent welligt de Fransche taal haar *heu*, en *heuse* voor een pompzuiger. In het Engelsch heeft men eveneens *hoy*, waarvan *hoyman*, voor een schipper op zulk eene *hui*, tegenwoordig *hulk* genaamd. *Seuijen* zullen dus wel *schepen* zijn.

J. H. VAN DALE.

De Wetten van Minos voor de Fransche Constitutie van 1793. Volgens de *Revue du Progrès Social* van 1834, schreef de befaamde HÉRAULT DE SÉCHELLES aan een vriend: » Waarde Medeburger! met een mijner ambt» genooten belast zijnde, om, tegen Donder» dag aanstaande, een *Plan van Constitutie* te » ontwerpen, verzoek ik u, om onverwijld » ons de *Wetten van* MINOS te bezorgen. — Zij » moeten zich in eene verzameling van Griek» sche wetten bevinden; wij hebben die vol» strekt noodig. Heil, Vriend- en Broeder» schap!" POMPONIUS.

Sterfdagen van Shakspeare en van Cervantes. Men vindt allerwege den sterfdag van SHAKSPEARE en van CERVANTES gesteld op den 23sten April 1616; doch dat is eene dwaling; de Gregoriaansche Almanak of nieuwe stijl, werd reeds den 4den October 1582 in Spanje en Portugal, en niet voor den 3den September 1752 in Engeland ingevoerd; zoodat SHAKSPEARE Dingsdag den 12den April 1616 moet overleden zijn. Geen der biografen des grooten dichters heeft daar op gelet.

J. M.

Vragen.

Johan van der Wyck. In een der hoeken van de Hervormde kerk te Noordwijk-Binnen, vindt men, met ijzeren krammen tegen den muur bevestigd, een uitmuntend bewaard geblevene grafzerk, waarop het onderstaande te lezen is:

Rusdplaats van den HoochEdelen en Welgebooren Heer, Heer JOHAN VAN DER WYCK *in zijn leven Generael-Mayor van de artillery in Sweden etc. Starf den* 22 *Novemb.* 1679.

ende

de HoochEdelen en Welgeboren Vrouwe, Vrouwe JOHANNA VAN HORN. *Syn Ed: Huysvrouw. Starf den* 7 *Aug.* 1680.

Aan weerszijde van de zerk vindt men de volgende wapens:

WYCK.	NEHEM.
AMELANDE.	BARGE.
CAPPEL.	VAGETT.
DRANTEN.	TORCK.
HORN.	DUIJNEN.
DRUA.	BATENBURG.
WASSENAAR.	POLANEN.
BYLANT.	MERODE.

Men stelt er belang in, iets meer over genoemden

JOHAN VAN DER WYCK en zijn geslacht te weten; welligt kan een der Heeren Navorschers hieromtrent mededeelingen doen, waartoe wij ons aanbevelen.
LEGENDO ET SCRIBENDO.

„*Den Spaenschen en Arragoenschen Spiegel*". Is de schrijver bekend van: *Den Spaenschen en Arragoenschen Spiegel, in dewelcke men mach claerlick ende waerachtich sien tot wat eynde ende meeninge eygentlick het voornemen is streckende van 't Spaensche Crychsvolck enz.* in 4°., 134 bl., met eene prent, voorstellende eenige gruwelen door de Spanjaarden bedreven, waaronder dit vers:

In de Spaensche tirany tot deser spatie
Spiegelt hem te recht alle des werelts natie.

Eerst gedruckt tot Rostock, ende tot dit bygevoecht ('t welck gedruct is tot Francfoort) de gehoudene Vergaderingen ende Crygesdagen, soo te Bachraden, Keulen enz., A°. 1599.

Op het exemplaar, dat voor mij ligt, is geschreven: NIC. VAN KINSCHOT; zou hij de schrijver of de bezitter van het werk geweest zijn? .. R. E.

Voorspelling over 't Stadhuis van Amsterdam en den val der zeven Provinciën. In eene oude Engelsche Beschrijving van Amsterdam, vond ik het volgende betreffende het toenmalige Stadhuis (tegenwoordig het Paleis), vermeld:

„This noble edifice is unfurnished and likely to remain so through a superstitious motive, as the Dutch pretend that their destruction depends on its completion, and produce, to vindicate their notion, an old profecy which implies:

„When men a finished piece the Statehouse call,
„The Seven United States shall fall. —

Ik neem de vrijheid te vragen of iemand zou kunnen opgeven of deze voorspelling werkelijk gedaan is en zoo ja door wien? en of er meer dergelijke, het Stadhuis betreffende, bekend zijn? D. D. S.

Penning op Diederik van Bronkhorst. In het vierde stuk van TE WATER, *Historie van het Verbond der Edelen*, lees ik op bl. 423: „Eenigen tijd geleden is „aan den Hooggeleerden Heere H. CANNEGIETER vertoond een koperen penning, gevonden in den tuin „van den Predikant te Achlum, waarop DIRK VAN „BRONKHORST genoemd wordt *Stadhouder van Friesland.* Van dezen penning, die de grootte van een „schelling heeft, make ik te liever gewag, omdat „VAN LOON 'er van zwijgt." Kan DE NAVORSCHER nu ook in Friesland den bezitter van dien penning opsporen of ons melden welke afbeeldingen en omschriften er verder op stonden? De bedoelde DIRK VAN BRONKHORST is niet degene die, op last van ALVA, onthoofd werd, maar zijn Neef DIEDERIK, Heer van *Neder-Murmpter* (HUBNER zegt *Nieder-Munster*). J. F. G. MEIJER.

Helmers' „Lofzang op Jezus van Nazareth". Onlangs kwam mij een Auctie-Catalogus ter hand ('k verzuimde aan te teekenen welke), waarop, zonder meer, vermeld werd als zeldzaam: *de Lofzang op Jezus van Nazareth, door* J. F. HELMERS. Daar nu dit dichtstuk o. m. voorkomt in den derden druk van HELMERS *Nagelaten Gedichten*, *'s Hage*, Wed. ALLART & C°., 1823, post-8°., eene vrij algemeen bekende editie, bevreemdde mij dit toevoegsel. Of is dit exemplaar welligt een der twaalf van den echten druk, voor 's Dichters vrienden getrokken, welke 48 regels meer en 2 varianten bevat, en die *om gewigtige redenen niet in de gewone uitgaven voorkomen?* Zoo althans staat aan het hoofd dier verzen, mij in der tijd door een letterkundigen vriend medegedeeld. Die verzen zijn te Helmeriaansch in geest en vorm om eene interpolatie te doen veronderstellen; de 20 eerste volgen achter den versregel:

„Ziet gij mijne onmagt, duldt ze en neem mijne offers aan,"

voorkomende op bl. 106; — de overige 28 vinden eene plaats op bl. 119, achter den regel:

„Zoo klonk eens JEZUS taal door Joodsche kerkgewelven!"

terwijl de varianten betrekking hebben op reg. 20 van bl. 107 en reg. 18 van bl. 117.

De Catalogus van KINKER, noch die van WISELIUS, waar HELMERS werken zeer volledig voorkomen, vermelden deze bijzonderheid. 't Zal mij aangenaam zijn hierover eenig meerder licht en zekerheid te ontvangen in dit belangrijk Maandschrift, waartoe ik HH. Navorscheren beleefdelijk uitnoodig.
J. C. A.

De hofstede Reygersbergh nabij 's Gravenhage. Op ruim 400 passen buiten het *Haagsche bosch* ligt, aan den straatweg van *'s Hage* naar *Leyden*, de buitenplaats *Reygersbergh*, sints weinige jaren naar den thans heerschenden smaak verfraaid, en door een modern ijzeren hek van den weg afgesloten. Vroeger eene boerenwoning met een optrekje daarnevens, trok dit verblijf weinig de aandacht des voorbijgangers. Den toegang, onder hoog geboomte verscholen, bekwam men alstoen door een houten hek, dat bevestigd aan twee zware van baksteen opgetrokken pilasters, den voorvaderlijken bouwtrant kenschetste. De naam der woning (*Reygersbergh*), op twee steenen plaatjes uitgehouwen zijnde, was in het derde bovenste gedeelte der beide pilasters ingemetseld.

Op den top van deze vond men twee kleine vierkante zuiltjes opgerigt, die van Bentheimer zandsteen vervaardigd, het navolgend uitgebeitelde opschrift, in den vorm van een versje, voerden:

De victorie in A° 1666 tegens de Engelsen behouwen
Heeft ons uyt vreugt dees poort doen bouwen.

Het linker zuiltje droeg den bovensten en het regter den ondersten regel.

Nu is de vraag:

1°. Wie kan mij inlichten over den bouw dezer woning en haren naamsoorsprong?

2°. Dagteekent zij van den beroemden vierdaagschen zeeslag in Junij 1666? en

3°. Wie kan aldaar in die eeuw zijn verblijf gehouden, of dat veelbeteekenend opschrift hebben laten vervaardigen? I. G. V.

Hans Willem, Carel, Diederik, Menard van Lennep. Onder eenige aanteekeningen, de Nederlandsche krijgsmagt der 16de en 17de eeuwen betreffende, vind ik onder anderen ook de navolgende leden van het geslacht VAN LENNEP:

„HANS WILLEM VAN LENNEP wordt kapitein over de kompagnie voetknechten van FREDERICK HENRICK VAN BOETSELAER.

Commissie van den 5*den Mey* 1663.

CAREL VAN LENNEP wordt ritmeester in de plaats van wijlen den ritmeester HOEN.

Commissie van den 15*den December* 1674.

welke charge hij weder verlaat den 16den Dec. 1681.

DIDERICK VAN LENNEP wordt kapitein in de plaats van OTTO CHRISTOFFEL VERSCHUER, welke charge de eerste reeds bediend heeft sedert den 1sten April lesten.

Commissie van den 2*den Junij* 1684.

Hij wordt serjant-majoor in het regement voetknechten van den Colonel MAXIMILIAEN VAN HERTIJN, Heer van *Marquette*, welke plaats de eerste al bediend heeft sedert den 6den September lesten.

Commissie van den 1*sten November* 1695.

Hij wordt Luitenant-Kolonel in het regiment van Colonel PALLANDT, welke plaats hij reeds bediend heeft sedert den 11den dezer.

Commissie van den 29sten October 1699.

MENARD VAN LENNEP wordt kapitein in vervanging van kapitein JOHAN DE GRUITER, welke plaats hij al bedient heeft sedert 6 Januarij 1696.

Commissie van den 8*sten Julij* 1698."

Met de genealogie van dat geslacht onbekend, zou het mij aangenaam zijn, indien een der lezers van DE NAVORSCHER mij wilde opgeven:

1. de namen en voornamen van de ouders der hierboven genoemde Officieren — en hunne geboorte- en sterfjaren.

2. of in de historie ten hunnen opzigte aangeteekend staan: bijzondere daden of verrigtingen, — zoo ja, waar en welke? A. A. A.

De Heeren Wrecht en Hubrecht. In eene losse aanteekening vond ik het volgende:

„Extract uit de brieven van den Heer van *Amstel* en zijne broeders, gegeven aan Graaf FLORENS van *Holland*, en JOHAN, Bisschop van *Utrecht*, gedateerd op Symonis en Judae avond, anno xijclxxxv. Beginnende:

„„Wij WILLEM broeder Heeren GIJSBRECHTS des Heeren van *Aemstelle*, en provoost van Sint Jans van Utrecht en wij GIJSBRECHT, Heere van *Aemstelle*, maken kond etc. En dat zijn de Borgen die wij den Grave gezettet hebben, uit Holland, (volgt na 15 namen) Heer WRECHT van *Everdingen*, Heer WRECHT zijn zone (na 2 namen), Ridders, HUBRECHT van *Vlimmen*, (volgen nog 3 namen)."”

„Extract uit de brieven van Heer HARMEN, Heer van *Woerden*, gegeven aan den voorsz. grave en bisschop op Zonnendag van Palmen, anno xijclxxxij."

„„Ik HERMAN Heere van *Woerden* make kond etc. en dit zijn de borgen die ik den Grave gezet hebbe uiten bisdomme van Utrecht; (na 3 namen) Heer WRECHT van *Everdingen*, Heer HUBRECHT zijnen zone, (na 4 namen) HUBRECHT van *Wulven*, (volgen nog 4 namen)."”

Kan iemand der Navorschers mij mededeelen: 1°. waar die brieven te vinden zijn; 2°. of er van die Heeren WRECHT en HUBRECHT nog iets meer bekend is dan het hier bovengenoemde; 3°. of deze namen enkel voornamen, dan wel geslachtsnamen zijn?

Mr. P. F. H.

Lied bij het Zeeuwsche ringrijden. In Zeeland is op de kermissen ten platten lande een volksspel gebruikelijk, dat ongetwijfeld van het oude krijgswezen afkomstig is. 't Is het zoogenaamde *ringrijden*, dat nog onlangs, bij het feest van de Maatsch. v. Landbouw te Zierikzee, met een' koninklijken prijs verheerlijkt is. Het bestaat daarin, dat de ruiters met eene lans door een' ring steken, en was denkelijk weleer eene oefening in het wél hanteren der oorlogslans. — Wanneer nu hier in Walcheren aan de ringrijders een prijs wordt gebragt, die door hen moet *afgereden* worden, dan komen de ruiters tot het ontvangen daarvan bijeen, en heffen ter eere van den schenker het volgende recitatief aan:

Daar komt een man
Wat (h)eit-i an?
Graauw, blaauw!
Hoezee!

Andere uitroepen, eerekreten en heilwenschen gaan daarmede gepaard, doch dit is het altijd wederkeerend hoofdthema. Men zegt, dat dit geroep nog hier of dáár bekend is onder den naam van *kabeljaauwen*. Hoe dit zij, lang heb ik gezocht naar den oorsprong van dit volksdicht, dat, indien het *zonder oorsprong* is, bezwaarlijk flaauwer wezen kan. Totdat mijn geachte onderwijzer mij op een denkbeeld gebragt heeft, dat ik hier aan HH. Navorschers onderwerp. Hij vroeg mij, of die deun ook een overblijfsel zou kunnen zijn uit de *Hoeksche* en *Kabeljaauwsche* tijden. 't Is bekend, dat beide partijen zich door hunne *kleuren* onderscheidden. De *Hoekschen* droegen roode, de *Kabeljaauwschen graauwe* mutsen, en men sneed elkaar bij overwinning den bol uit de muts, men ontnam den verwonneling de *kleur*, en noemde dat *lever uitsnijden*. Is het nu niet natuurlijk te denken, vroeg mijn onderwijzer verder, dat men, bij 't naderen van partij, elkander daarop opmerkzaam maakte, onder den uitroep:

Daar komt een man!

dat men naar zijne kleur vroeg:

Wat heit-i an?

En dat men, vernemende, dat hij *graauw*, *blaauw* droeg, en *kabeljaauwsch* was, een *hoezee* aanhief? Is het niet even natuurlijk, dat men bij 't aankomen van den edelmoedige met zijn geschenk een *hoezee* aanheft, voor hem, dien men niet als vijand, maar als vriend kent; *een' man van de kleur?* En kan het ééne niet op 't andere zijn overgegaan? Ik vraag hetzelfde en voeg er bij: is misschien de kabeljaauwsche partij hier in Walcheren de heerschende geweest? En weet iemand ook nog iets tot meerdere bevestiging, of stellige wederlegging, of betere verklaring van het geopperde? 't Zal mijn' onderwijzer en mij genoegen doen. Blijven onze vragen onbeantwoord, dan is het bovenstaande misschien niet zonder belang als loutere aanteekening. SPERO DUM SPIRO.

Latreille door eene tor gered. Onlangs eenige exemplaren der *Necrobia* (*Corynetes*) *ruficollis F.* uit Andalusië vergelijkende met een exemplaar, dat ik in Zuid-Holland gevangen had, viel het mij in dat LATREILLE, ten tijde der eerste revolutie in Parijs, aan eene soortgelijke tor leven en vrijheid te danken had, zoo als hij in zijn werk *Genera Insect.* p. 275 te kennen geeft. Dit werk niet bezittende noch de historiële bijzonderheden daarvan kennende, zou het mij zeer welkom zijn, daaromtrent iets te vernemen.

Zeer langen tijd geleden heeft men er mij iets van verteld, doch ik geloof dat het niet tot de historie behoort. Men zeide mij namelijk, dat LATREILLE van een uitstapje terug komende, door eenige revolutiemannen als verdacht in de gevangenis werd geworpen. Gedurende zijne opsluiting hield hij zich bezig met het sorteren der gevangene insecten, en een zeer fraai exemplaar van *N. ruficollis* vindende, wilde hij dit exempl. naar een' zijner entomologische kennissen zenden. Doch hoe? Er stond bij geluk eene ledige flesch in zijne gevangenis; hij nam de kurk er af, stak het diertje met een speld onder aan de kurk en deed de kurk toen weer op de flesch. Vervolgens verzocht hij den cipier de flesch naar zijnen bekende te brengen; de cipier ontkurkte de flesch, vond de tor, kreeg achterdocht en bragt de flesch naar een der regters. Bij geluk was die regter een beoefenaar der Entomologie en bewerkte de in vrijheidstelling van LATREILLE. EEN ENTOMOLOOG.

Latijnsche verzen overgenomen door Wyttenbach „Lect. quinq." p. 18. In de door wijlen den Hoogleeraar G. L. MAHNE te Gend in 1824 uitgegeven: D. WYTTENBACHII *Lectiones quinque*, vindt men op bl. 18 eenige Latijnsche verzen, van welke de Heer MAHNE, p. 129, zegt: „*Cujusnam poëtae hi versus* „*sint, nescio. Et quoniam hucusque eorum auctorem* „*frustra quaesivi, aliis ipsum indagandum relinquo.*"

Deze verzen luiden aldus:

40 *

Tunc diu BACCHO indulgens VENERIque nefandae,
Pauperis agricolae pinguem populatus agellum,
Ora manusque tui respersus sanguine fratris,
Non hic, morte obitâ, ast illic dabis, improbe, poenas.
Scilicet incolumis sextum jam consul in urbe
Atque iterum fias, et tot dimiseris ense
Egregios diro cives pallentibus umbris,
Lumina tu patriâ claudas securus in aulâ?
Et jam sub terris placide aeternumque quiescas?
Non ita! mî poenas sceleratâ in morte rependes.
Non ibi judicium corrumpes, nec reus auro
Te redimes grandi, nec cincta altaria circum
Effigies sanctorum hominum funalibus altis
Tete igni eripient, aris impostaque thura:
Non in judicium versis crudeliter armis
Restitues dominum tete: sed tristia tandem
Funera post porro faciet manifesta fidem res
Et quae sint poenae, mihi post narraveris ipse.

Men ziet dat deze regels eene krachtige voorstelling bevatten van eene regtvaardige vergelding na dit leven. Uit dat oogpunt heeft dan ook WYTTENBACH die aangevoerd, zonder echter op te geven van wien of waaruit hij die ontleende. Uit den 14den regel, waarin beelden van heiligen vermeld worden, schijnt men tot een later tijdperk der Romeinsche dichtkunde te mogen besluiten. Misschien ook zijn zij van nog veel nieuweren tijd. Hoe dit zij, men heeft, ook na MAHNE, lang en vruchteloos naar den Dichter gezocht, en stelt er prijs op om het geheele stuk te leeren kennen. — Heeren Navorschers *Ferte Opem!* W. M. Z.

„*Natura et Arte*". Ik bezit een werkje, *Dichtlievende Oefeningen*, uitgegeven te Rotterdam, bij PH. LOSEL, 1741. Onder den eenvoudigen titel staat een fraai vignet van VAN BLEYSWYK, een gedenkteeken voorstellende, op welks voetstuk men leest: *Natura et Arte*. Het is in vier Afdeelingen: *Bijbel- en Zededichten*, *Zinnebeelden en Mengeldichten*. 't Eerste van deze laatste heeft ten opschrift: *Natura et Arte*.

„*Op Abraham den Aartsvader door* ARNOLD HOOGVLIET", vindt men er mede een vers in, ik sloeg het gedicht op, maar 't was geteekend: *Natura et Arte!* *Natura et Arte* moeten ook een treurspel, *Kajus Mutius Scevola*, vervaardigd hebben, toegezonden aan POOT en opgedragen aan A. VAN DEN BERCH, Raad enz. te Rotterdam. Maar, bovenal! *Natura et Arte* deden eene hoogst gewigtige ontdekking: Tot hiertoe hield men (onbeschaamd genoeg!) vol, dat de armoede de moeder der Poëzy was. Men hoore echter *Natura et Arte* (bl. 164, Mengeld.):

„Zij is *geteelt* uit *godlijk zaedt*,
„In 's hemels diamanten zalen
„Dat tuigt heur hemelblaauw gewaedt,
„Vol zilvren starren, rijk aan stralen.
„Ze is weinig jonger dan 't heelal,
„De onsterflijkheit blinkt uit hare oogen,
„Heur tael, vol geest en hemelval,
„Is van een wonderbaar vermogen.
„Heur minnelijk gelaet is vol bevalligheit,
„Zij is van topp' tot teen versiert met majesteit."

Daarbij kan zij nog iets meer dan regt uit, want:

„Zij lokt met haer gezang de ziel door de ooren uit."

Wie was of waren toch die *Natura et Arte?*

G. P. ROOS.

E. Bekker voor het Schrikbewind. In de geschiedenis der Nederlandsche letteren ontbreekt eene uitvoerige levensschets en beoordeeling der werken van de zoo geestige ELIZABETH BEKKER, Wed. WOLFF, door J. SCHELTEMA wel beloofd, maar niet geschonken. Om hare staatkundige gevoelens, die in 1787 en later *contrabande* waren, met hare vriendin A. DEKEN gedrongen den vaderlandschen bodem te verlaten, en een toevlugtsoord te zoeken te *Trevoux* in *Bourgondië*, door hare dichterlijke *Wandelingen* zoo bekend, loopen beide gevaar om ten tijde van 't schrikbewind onder de *guillotine* het leven te verliezen. Ten onregte beschuldigd, wordt Mevr. WOLFF te *Trevoux* voor den bloedraad gedaagd. Hare tegenwoordigheid van geest verlaat haar niet. Zij bespot de dwaasheid der beschuldiging, beklimt met vrijmoedigheid des voorzitters stoel en ontwapent de boosheid door hare boert. Dit is alles wat ik van dit belangrijke tijdsgewricht uit haar leven geboekt heb gevonden. Mijne weet- — of zoo gij wilt — nieuwsgierigheid is er door geprikkeld. Gaarne zou ik vernemen welke woorden zij gebezigd hebbe om de regters te doen verstommen en haar vrij laten. Welligt dat de een of ander Navorscher daartoe in staat en genegen is om zijn licht te laten schijnen. J. C. K.

Simon Stijl. Bestaat er eene levensgeschiedenis van SIMON STIJL, behalve de kleine van JACOBUS SCHELTEMA? THEODORIK.

Richelieu's brief aan Maria de Medicis. Heeft werkelijk de Kardinaal DE RICHELIEU een brief geschreven aan MARIA DE MEDICIS tijdens haar verblijf te Keulen, waarin haar verboden wordt in Frankrijk terug te keeren? Zoo ja, waar is hij te vinden?

F. C. B.

Hollandsche Hervormde Predikanten in Noord-Amerika. Gelijk uit eene der laatste aanteekeningen, en uit de voorrede van mijn werk over *de Hollandsche Hervormde Kerk in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika* (Utrecht 1852), blijkt, heb ik her- en derwaarts te vergeefs blijven zoeken naar eene *Naamlijst van Predikanten in Nieuw-Nederland van* 1650—1730, die er evenwel moet bestaan, en achter het werk van HOGERWAART's *Afscheids-reden*, en HOORNBEEK's *Sorg en Raad aangaande de Evangelieprediking in Oost- en West-Indië*, 's Gravenhage 1732, in 4°., moet voorkomen. Uit een exemplaar van den voortreffelijken HIEBINK te *Rotterdam*, mij door tusschenkomst van den Eerw. Heer DOESBURGH ten gebruike verstrekt, scheen het laatste blad weggenomen. Daarom vraag ik hier, kan iemand mij een exemplaar met bedoelde *Naamlijst* aanwijzen, of mij zulk eene *Naamlijst* in afschrift bezorgen, die zal mij bij het voortgezette onderzoek naar de geschiedenis der *Hervormde Hollandsche Kerk in Noord-Amerika*, zeer bijzonder verpligten

Delft. D. BUDDINGH'.

Antwoorden.

Aardbeving in de Vogelenzang en omstreken (II.; bl. 189, 221). Ofschoon ik niet in staat ben de vraag van den Heer LEMPE zelf op te lossen, meen ik hem echter bij zijn gewigtig onderzoek te mogen verwijzen op twee gissingen, welke mij der aandacht allezins waardig voorkomen. Ik vind namelijk, vooreerst in den herdruk van NIEUWENHUIS' *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, te 's Graven, bij K. FUHRI, 1851, onder 't hoofd *Aardbevingen in Nederland*, voor den vrager het volgende vermeld:

»In losse gronden gelijk de onze, waarin eene menigte van onderaardsche kanalen voorhanden zijn, die met water, dikwijls stroomend water gevuld zijn, kunnen ligtelijk door uitspoeling holligheden gevormd worden, die, wanneer zij instorten, eene plaatselijke aardbeving kunnen doen ontstaan. De gevolgen hiervan zijn niet altijd (gelijk bij de instorting van een gedeelte dijk bij Vegchel in Noord-Brabant) aan de oppervlakte merkbaar, doch zouden zich eerst na langen tijd door inzakking kunnen openbaren.

Op deze gronden wordt het niet onwaarschijnlijk, dat de beide laatstvermelde aardschuddingen (van 9 Sept. en 19 Dec. 1850) aan uitspoeling moeten worden toegeschreven. De aanleiding hiertoe is welligt in de droogmaking van het Haarlemmer-Meer te zoeken. De strook lands, welke dit meer van de Noordzee scheidt, is op de plaats waar de aardbeving is waargenomen smal. De grond is meestal los en veenachtig en deze strekt zich, onder de duinen door, tot aan zee uit. En dat er werkelijk een onderaardsche gemeenschap bestaat tusschen het Meer en de gronden buiten den ringdijk gelegen, blijkt ontegenzeggelijk uit het dalen van den waterspiegel der vijvers van de Hartekamp en de Gliphoeve."

Een tweede vermoeden lees ik in de Verhandeling van den Heer P. HARTING, *de Bodem onder Amsterdam onderzocht en beschreven* (*Verhandel. der eerste Klasse van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut*, Derde Reeks, V. bl. 211):

»Het verdient opmerking dat het zich in de diatomeënlaag bevindende gas, ofschoon daar op alle punten voorhanden, echter niet overal in even groote hoeveelheid voorkomt. Hieruit blijkt, dat het nog plaatselijk is opgehoopt, en dat de laag digt genoeg is, om eene diffusie in de horizontale rigting te verhinderen. Vermindert echter deze digtheid, door vermindering van den druk der daarop rustende lagen, dan kan het gas zich eenen weg banen, en, bij den sterk zamengepersten toestand waarin het verkeert, ten gevolge eener drukking, die men op minstens tien atmospheren kan schatten, is het als mogelijk te stellen, dat zich deze beweging medegedeelt aan de hoogere lagen, en er zoo eene aardschudding ontstaat. Zoude welligt hierin en in de uitmaling van het Haarlemmer Meer, waarvan eene verminderde drukking het gevolg was, de verklaring te zoeken zijn der aardschuddingen, die in de laatst verloopen jaren eenige malen in de omstreken van Haarlem zijn gevoeld, doch altijd op eenen tamelijk beperkten omtrek, hetgeen in elk geval aanduidt, dat de zitplaats van de oorzaak dier beweging niet op zeer groote diepte onder de oppervlakte des bodems kan gelegen zijn? Ik waag het niet deze vraag bevestigend te beantwoorden, ofschoon het vermoeden mij geenszins van allen grond ontbloot toeschijnt." GANSKE.

Sjibboleth (II.; bl. 157). Het is een hebreeuwsch woord, hetwelk de dubbele beteekenis heeft van eene opwassende *korenaar* en van een wassenden *vloed*. Doch het geldt hier niet de beteekenis, maar alleen de uitspraak van het woord. Want het letterteeken *sjin*, overeenkomende met *sh* bij de Engelschen, *sch* in het Hoogduitsch en *sj* bij ons, werd niet in alle dialecten zuiver uitgesproken, of er werd zelfs bij sommigen een ander letterteeken voor in de plaats gesteld, zoodat de uitspraak van die letter vrij wel tot een herkenningsmiddel dienen kon, even als ligtelijk ook nu nog op soortgelijke wijze de eene en andere, zelfs naverwante natie, of ook de provinciaal van het eigene volk onderkend worden kan. Nu zegt het Bijbelsch verhaal, *Rigter*. XII: 6, dat eenmaal, in een burgerkrijg der Israëlieten, het bovengemeld woord tot een herkenningsteeken gebruikt en alzoo voor vele Efraïmieten noodlottig geworden is. Deze stam namelijk, in het Overjordaansche geheellijk verslagen zijnde, zochten de overgeblevenen zich door de vlugt over de rivier te redden, maar werden bij dien terugtogt over de Jordaan opgewacht, en als zij hunne betrekking tot Efraïm verloochenden, werd hun opgelegd te zeggen *Sjibboleth*, en wie het zuiver uitsprak werd erkend als een echt Hebreër, niet behoorende tot den vijandigen volksstam, en hem werd dan de overtogt en het leven vrij gelaten, maar zoo wie, behoudens alle inspanning en terwijl het leven er aan hing, uitbragt *Sibboleth*, werd herkend als Efraïmiet en moest de hardheid van zijne tong met den dood boeten. — Uit dit bijbelsch verhaal is het spraakgebruik ontleend, volgens hetwelk het herkenningsteeken, de leus eener gezindheid of partij, haar *Sjibboleth* genoemd wordt. Bijna uitsluitend geldt dit spraakgebruik van godsdienstige en kerkelijke gezindheden of partijen, en evenzoo bijna uitsluitend wordt het woord in dien zin, niet door die gezindheden of partijen zelve, maar van haar door anderen gebruikt, om aan te duiden, dat zij in sommige, bij haar gewone en als geijkte bewoordingen, spreekwijzen en formules hare herkenningsteekenen hebben, zoodat wie niet tot haar behoort, of niet geheel in hare terminologie is ingewijd, of anders ook niet onvoorwaardelijk hare gewoonten en regelen volgt, al ligt bevonden wordt *Sibboleth* te zeggen in plaats van *Sjibboleth*. H. J. S.

Vragen over den Dodaars (I.; bl. 66, 113, 319; II.; bl. 177, 178, 259). De Heer J. M. VAN MAANEN heeft mij in de NOTES AND QUE-

RIES (V.; p. 515) verwezen op NIEUHOF'S *Brasiliaense Zee- en Lantreize*, Amst. 1682, als een oorspronkelijk gezag over den Dodaars. Ik had bereids de vertaling van dit werk geraadpleegd in CHURCHILL'S *Voyages*, Vol. II, p. 354; maar noch deze, noch de Hollandsche uitgave schijnt mij toe iets te berigten, dat op *eigen* ervaring berust. Er is, geloof ik, geen bewijs dat NIEUHOF ooit Mauritius bezocht of een' Dodo gezien heeft. De afbeelding, welke hij er van geeft, is klaarblijkelijk verkleind naar de oorspronkelijke in PISO'S bezorging van BONTIUS' *Historia Naturalis et Medica Indiae Orientalis*, 1658, waaruit nagenoeg alle de portretten van den Walgvogel, door latere verzamelaars medegedeeld, ontleend zijn. Bovendien komt het mij voor dat NIEUHOF'S beschrijving weinig meer is dan eene bijeenvoeging der aanteekeningen van vroegere berigtgevers. Het eenigste wat ik er belangrijk in acht is de afleiding van de benaming *Dodaars*, alleenlijk door NIEUHOF aangestipt, en die, zoo als ik gegist had, betrekking heeft op de rondte van des vogels achterste deelen en de langzaamheid van zijne bewegingen. Over den naam *Dronte* echter laat hij ons in het duister en de woordvorming daarvan is nog zoek.

Vergun mij nog eene vraag: In CHAMBERS'S *Edinburgh Journal*, New Series, N°. 400, p. 142. for August, 1851, wordt vermeld dat de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem eenen prijs heeft uitgeloofd voor nieuwe inlichtingen over den Dodo. Welligt kan de Heer VAN MAANEN of een ander van uw Hollandsche begunstigers mij ter kennisse brengen of die milde toezegging tot eenigen uitslag heeft geleid? — H. E. STRICKLAND in de NOTES AND QUERIES, VI, pp. 309, 310.

Steenen met opschrift aan de Kerk te Maarssen (I.; bl. 73). Dit zal naauwelijks antwoord behoeven. Men vraagt of de twee opschriften, die (volgens HEDA, *Hist. Ultr.* p. 13 en ook bij LE LONG, *Ned. en Kl. Oudh.* V, 247) op de kerkdeurdrempels te Maarssen gezien werden, een Runisch karakter bezitten? Wie slechts oppervlakkig met runen bekend is zal weten, dat die opschriften daarmede niets gemeen hebben. Maar het is misschien voor den vrager van aanbelang te vernemen, dat die opschriften aldaar thans niet meer zigtbaar, en er evenwel nog aanwezig zijn. Voor vele jaren heb ik mij (opzettelijk dáárom) naar Maarssen begeven in de hoop van de teksten te kunnen vergelijken en het karakter der letters na te gaan, ten einde den ouderdom en de juiste beteekenis der opschriften zoo mogelijk te bepalen. Na vruchteloos de kerkdeur en de gansche kerk onderzocht te hebben om de steenen terug te vinden, vroeg ik den Predikant der plaats, of hij niet wist waar zij gebleven waren? Van dezen ontving ik de opheldering, dat zij nog wel steeds aan de kerkdeur aangetroffen werden, maar voor eenige jaren met nieuwe steenen overgemetseld waren, zoodat ze niet zonder veel moeite en kosten weder zouden kunnen zigtbaar gemaakt worden. — Dat dit eens geschieden moge, is te wenschen, omdat deze opschriften niet met zekerheid kunnen opgehelderd worden, tenzij ze in het oorspronkelijke of in *naauwkeurige* afbeeldingen onderzocht zijn. De kerk op welker deurdrempels ze zich bevinden, is van Romaanschen bouwstijl, zoo ik mij wél herinner uit de XIIde eeuw, zeker niet vóór de XIde en niet na de XIIIde en de opschriften zou ik vermoeden grafschriften te zijn, terwijl de woorden RICLINT en RICIINT, op het oorspronkelijke welligt RECLINAT gelezen worden. L. J. F. JANSSEN.

Vertalingen der » Legenda Aurea" (I.; bl. 90; II.; bl. 63, 254). Over de onderscheidene uitgaven der vertalingen van deze *Legenda* heeft de Heer SCHOTEL in zijne *Tilburgsche Avondstonden*, 1850, bl. 75, volg. mededeelingen gedaan en deswegens ook verwezen naar onderscheidene door hem genoemde schrijvers, welker aantal met vele anderen zoude kunnen vermeerderd worden, zoo als reeds blijkt uit de opgave in DE NAVORSCHER II.; bl. 63, waarbij nog te voegen is de lijst van schrijvers, vermeld in het belangrijk werkje van DU PUY DE MONTBRUN, *Recherches Bibliographiques* etc., Leyden 1836; ook de *Bijdragen* van den Heer Mr. ACKERSDYCK, in het *Archief voor Kerkel. Gesch.* 1831, III.; bl. 422, volg., alwaar een verschil in den inhoud der uitgaven wordt opgemerkt, en dat om die reden bij het onderwerp van belang is. Ook mij is gebleken, bij vergelijking van een exemplaar der uitgave van 1478 met die van 1499 en 1500, dat zij niet geheel overeenstemmen, de eerstgenoemde min volledig is en de houtsneden in de laatstaangehaalde voorkomende niet bezit; doch dat de letter gelijkvormig is met die van den *Bijbel*, te *Delft* in 1477 uitgegeven, zoo dat het vermoeden, dat er ook toen reeds van deze Legenden te *Delft* zouden gedrukt zijn, daardoor wordt versterkt; zie den *Catalogus* der *Maatsch. van Letterk. te Leyden*, 1847, I.; bl. 178. In dien van LE LONG, 1744, bl. 65 komt voor onder N°. 369, in 4°.: SYMON RUYTINCK, *Gulden Legende der Roomsche kercke, mitsgaaders haare Heyligdommen in rym en prosa*, London 1612 (*raar*); waarschijnlijk behoort ook dat werk tot de vertalingen. V. D. N.

Vertalingen der » Legenda Aurea". Er bestaat ook nog eene uitgave in 4°., waarvan het einde luidt als volgt: *Hier voleyndt dat eerwaerdige eñ notabel boeck geheten dat passionael*

of gulden legende. seer naerstelick Ute latyne in duytsche getrāslateert. Gheprent te Delf in Hollant. By mi henrick egkert vā homberch. Int jaer ōs heren M.CCCC. ***.

Guttapercha, *lees: Getahpertsja* (II.; bl. 34, 60, 129, 191). » Het is nog niet langer dan acht of negen jaren geleden, dat men in Europa voor het eerst van dit artikel hoorde spreken, waarvan de uitvoer in zoo groote mate is toegenomen, en hetwelk dagelijks tot nieuwe doeleinden wordt gebezigd en bruikbaar gemaakt. De gutta percha is eene zelfstandigheid, vervat in het afloopende merg van eene soort van brood- of breiboom, bekend onder den naam van *isonandra percha*, en op de eilanden van Azië menigvuldig groeijende. Deze boomen zijn dikwijls zeer zwaar, namelijk 1 el in doorsnede en 20 ellen hoog; hun hout is zacht en poreus en voor het verwerken van geene waarde hoegenaamd; de vrucht geeft eene nog al gezochte dikke olie. Doch het voornaamste produkt is de gutta percha. Een omgehouwen boom levert ongeveer 10 pond dezer stof, welke in meer of minder dikke rood- of grijsachtige opeengestapelde lagen gevonden wordt.

Sedert verscheidene eeuwen gebruikten de inboorlingen deze zelfstandigheid tot het vervaardigen van de stelen hunner bijlen, die eene zekere buigzaamheid hadden en bijzonder sterk waren. Sinds 1845 worden naar Europa en Amerika steeds grootere hoeveelheden verscheept." enz. *Algemeen Handelsblad* van Maandag 23 Augustus ll., *Tweede editie*, waar onder de *Mengelingen* voorkomt eene bijdrage, getiteld: *Aard en gebruik van de gutta percha.* J. J. WOLFS.

De Vliegende Hollander (II.; bl. 100, 221, 285). De belangstellende onderzoeker wordt over dit onderwerp ook nog verwezen naar *het Vliegend Schip*, in de *Gedichten en Rijmen* van J. J. A. GOEVERNEUR, te *Groningen* bij W. VAN BOEKEREN, 1836, bl. 100 en volg., waarbij ook te lezen is de noot, behoorende bij de voorrede van Prof. LULOFS.

J. H. W.

Voorbeelden van ziekelijk vasten (II.; bl. 255); *Engeltje van der Vliet.* Bij het aangehaalde voorbeeld kan men voegen ENGELTJE VAN DER VLIET, die, niet lang geleden, nog in leven was te Pijnakker bij Delft, en van wie een gegraveerd portretje bestaat. Zij was dienstmeid geweest bij den Predikant aldaar. Vele jaren leefde zij zonder spijs of drank te kunnen innemen, alleen kon het uitdrukken eener druif op hare lippen voor deze tot laving zijn. Zij was zwak maar niet geheel bedlegerig, en bleek doch niet volstrekt kleurloos. Voorbeelden uit vroeger' tijd vindt men in een uiterst zeldzaam boekje: *De* (zoo ik mij in dezen naam niet vergis) E. SCHRADERAE *virginis inedia.* c. eff. Basil. 1604. 4°. waar die jonkvrouwe bijna als geraamte uitgeteerd is afgebeeld, en nog andere van hare lotgenooten vermeld worden. L. J.

De Zonsverduistering van 12 *Augustus*, 1654 (I.; bl. 159, 267).

COPEYE

Eens Briefs, geschreven in 't Consilium, door de Eerwaerdige Doctoren der Medicyne, in de Stadt van Munningen, Hooft-Stadt in 't Keur Vorstendom van Beyeren.

Een yeder wordt bekent ghemaekt ende gewaerschouwt op wat maniere men hem sal moeten wachten en reguleren op den 12 Augusti 1654, aengaende den grooten Eclipsis.

In deesen grooten Eclipsis sal men bevinden dat de Lucht uytermaten vyerigh zyn sal, en groote vergiftigheyt sal veroorsaken, waeruyt sal volgen alderhande swaerigheydt, soo aen Menschen als aen Beesten op den Velden: Een yeder wordt vriendelyck ghewaerschout dese Behulp-middelen by der handt te nemen, en sich hier naer te reguleren.

Ten eersten, dat men sich 2 dagen van te vooren sal matigh houden met eten ende drincken.

Ten tweeden, dat men sich ten selven tydt de Pillen Emanueli ghebruycken, of by gebreck van dien Venetie Driakel met Sop van Lamoenen in te nemen.

Ten derden sal men desen dagh met Godsalige Wercken over brengen, als bidden, en soo langhe als dese Eclipsis duurt sich wachten dat men niet in de lucht en komt, en de Beesten op den Velden in te halen, en dat men lette op de vensters en deure, of iets dat locht tot sich treckt, en soo de vuerige Lucht uyt de Huysen te houden, en dat men maeckt op die dagh alles in huys te hebben, opdat men soo weynigh uyt komt als 't mogelyck is, en dat men sich wacht geen water op dien dagh in huys te brengen, of ander groen te gebruycken; alsoo alles op dien dagh vergiftigh sal zyn.

Ten vierden, sal men op dien dagh niet eten als smorgens vroeg wat ontbyten, en wachten sich van eten en drincken tot savonts toe, op dat men sich niet ontstelt door 't selve.

Ten vyfden, sal men sich wachten om allerley Ooft te plucken en te eten of in huys te brenghen, en verhoeden sich voor de vyerighe sieckte, die 't selve kan veroorsaecken: Noch dat men op dien dagh en 's anderen daeghs daer aen matigh moeten houden van eten en drincken; de Menschen het Vee op te halen, en settense in Huys als op Stal, en latense niet van 't vyerigh water en onghesonde groente eten. BEELDSNIJDER VAN VOSHOL.

Archieven door P. Merula gebruikt (I.; bl. 162; II.; bl. 11). Dat deze stukken, over-

eenkomstig het vermoeden van den Heer .. ELSEVIER, op 's Rijks Archief of op de Koninklijke Bibliotheek zouden te vinden zijn, is mogelijk, doch het komt mij minder waarschijnlijk voor, omdat de geschiedschrijver van Gelderland, J. J. PONTANUS, daarvan, gelijk ook van vele andere stukken tot de Historie dienende, en verzameld door MERULA, het gebruik heeft gehad, dat hem tot veel nut geweest is, gelijk ons de Heer VONCK zegt in zijne *Voorrede* vóór de *Beschrijving der stad Doesburg*, door A. HUYGEN, 2de uitgave, bl. LIX en LX; iets dat veeleer de gissing doet opperen, dat die stukken bij de papieren van PONTANUS, of anders in eene Lands of Stedelijke Bibliotheek in *Gelderland* moeten gezocht worden. De *Beschrijving van Nymegen*, door denzelfden MERULA, zoo leest men almede bij VONCK, werd *door den Raad* dier stad aan PONTANUS medegedeeld. Indien het bekend is, waar zich de Archieven van PONTANUS bevinden, mogt men de moeite nemen, ook aldaar eens naar die van MERULA te zoeken. V. D. N.

Paltrok (I.; bl. 188, 247, 271, 272). Eene verkeerde meening op bl. 271 van Deel I., noopt mij dit onderwerp nog eens aan te raken. Aldaar staat namelijk, dat de eerste in 1596 gebouwde Houtzaagmolen een Paltrok was. Zeker was het niet een zoogenaamde bovenkruijer, want hij was op een vlot geplaatst, om de rigting van den wind te kunnen gehoorzamen; evenmin was hij een Paltrok, die van eene latere vinding zijn. Wel vertoont »*de Juffer*" tegenwoordig die gedaante. Eene afbeelding der oorspronkelijke wordt gevonden op de groote allegorische prent van J. SCHENK, en is, na deze gecopieerd, mede opgenomen in HONIG, *Geschiedenis der Zaanlanden*. Bij de vloot, waarmede JAN PIETERSZ. KOEN in 1627 naar Oost-Indië vertrok, was REIJER JANSZOON PALSROK schipper van de *Gallias*, van Hoorn (vgl. DE NAVORSCHER II.; bl. 188, 189.).

C. W. BRUINVIS.

Amand van Zirixee (I.; bl. 220). Het bedoelde werk van dezen loopt tot het jaar 1534, en werd ook toen uitgegeven te Antwerpen, bij SIMON COCK, in 8°., doch in de *Latijnsche* taal, zie *Historia Episcop. Ultraject.* etc. p. H. F. V. H., tom. II., *Episcop. Middelburgenses*, p. 43, en S. DE WIND, *Bibliotheek der Nederl. Geschiedschr.*, bl. 134, die echter van geen Nederduitsche uitgaven gewaagt. Zeer zeker zal die ook niet van 1514 kunnen zijn, zoo als DE NAVORSCHER t. a. p. opgeeft. Dat de oorspronkelijke uitgave zeldzaam moet zijn, blijkt uit de verklaring van den Heer DE WIND, dat er aan hem geen exemplaar van onder de oogen kwam. V. D. N.

I. H. S., Ἰχθὺς (II.; bl. 42, 103). Welligt is de volgende mededeeling uit eene niet algemeen bekende oratie van ALB. VOGET (p. 69) aan sommigen welkom.

» Insulse", zegt hij, » Graeci quidam Patres Servatori nomen *Piscis* imposuerunt, ex Graeco ΙΧΘΥΣ, quod habet initiales literas harum vocum: ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΕΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ ΣΤΑΥΡΟΣ; ad inanes hosce ingenii lusûs inducti, carmine satis celebri Sibyllae Erythreae, cujus capitales literae, cujusque versûs initio, eandem reddiderunt sententiam. Operam abutuntur, qui ex verbis cantici secundi supra septuagesimum (vs. 17.) inventioni huic robur atque praesidium quaerunt, ubi Sospitatori *Piscis* nomen inditum sit. Hinc tamen, inter antiquos Numos, profertur aliquis BURNETO memoratus, quem ex Cimeliarchio R. Galliae promit, et describitur a RUTGERSIO et REINESIO, qui signat puerum elegantissimum cum inscriptione ΙΧΘ**. Quod plerique interpretantur Ιησοῦς Χριστὸς Θεὸς, putantque deductum ex illo vulgato Ιχθὺς, quod in Graecorum monumentis frequenter occurrit.—Hinc, nata calumnia, quâ vani Numinis cultores Christianos olim consectari et proscindere soliti fuerunt, quasi piscem colerent. — Hinc, inter convicia, quae iis ingerere pro ludo et joco habebant, erat quod eos *Sibyllinistas*, *Pisciculos*, a CHRISTO pisce contemtim appellarent. Non invitis tamen illis nec iratis. Ipsi enim veteres Christiani, amabant Symbolo acrostichi nominis piscis ac pisciculorum frequenter uti (propter baptismum et regenerationem ex aqua), ex quo TERTULLIANUS, seculo jam secundo, Christianos juxta CHRISTUM pisciculos esse in aquis renatos, nec nisi in aquâ manentes salvos, gloriatus erat. Piscium speciem in annulis, quos, ad signandum iis servientes, in parvo digito gestabant, caelaverant. (CLEMENS ALEXANDRINUS permittit viris talem annulum: Ἁι δὲ σφραγίδες ἡμῖν ἔστων πελειάς ἢ ἰχθὺς, ἢ ναῦς οὐρανοδραμοῦσα.) Pisces, pro fidei in CHRISTUM et resurrectionis mortuorum, symbolo habebant (eo quod piscis JONAM evomens, resurrectionem CHRISTI praefiguraverit) quam in coemeterialibus cubiculis suis eorum imagines, studiosâ artificum manu, affabre coloribus exprimebant; imo et in ipsismet fictilibus lucernis, juxta sarcophagos apponi consuetis, piscium icones exhibebant."

En in eene noot, bij deze plaats behoorende, voegt hij er nog het volgende bij:

» In oraculis Sibyllinis (certe longe post CHRISTUM natum fictis et Sibyllae nomen mentitis) Lib. VI leguntur 34 hexametri, ita compositi, ut prima litera quaeque capitalis cujusque versus, per capita versuum deorsum discurrendo, sistant ea sex verba ἰησοῦς χρειστὸς θεοῦ υἱὸς σωτὴρ σταυρός. Vocatur hoc genus versuum Ἀκροστιχὶς. Eo stylo suarum comoedia-

rum PLAUTUS argumenta contexuit.... Ex illa Acrostichide, quae vocibus Graecis quinque constat, omissa sexta ϛαυρὸς prout AUGUSTINUS (*Civ. Dei* l. 18 c. 23) adduxit, primores literas vocum rursus conjungentes, Patres, qui hoc carmen pro vaticinio Sibyllae de CHRISTO nascituro acceperunt, nova Acrostichide nomen Ιχθὺς collegerunt, et CHRISTUM cum pisce qui senem TOBIAM illuminavit et daemonem fugavit, contenderunt. Gerrae Siculae, καὶ λῆροι λῆροι".

Voorts haalt VOGET eene menigte schrijvers aan, die over die benaming hebben gehandeld, en eindigt met de verwantschap aan te toonen die hiertusschen en de Joodsche *Cabbala* bestaat. Men zie zijne Oratie *de natatilibus ad aram Jehovaeh non factis*, *Mediob.* 1723, zonderling genoeg, doch overvloeijende van geleerdheid.

(A. VOGET, geboren te Bremen, was eerst Predikant bij het Nederlandsche Gezantschap te Brussel, later Professor te Middelburg, Groningen en Utrecht, op welke laatste plaats hij overleden is). L.

Napoleon binnen Amsterdam(I.; bl.229,230). Aardig is de beschrijving welke N***. van het Keizerlijk bezoek aan Amsterdam gegeven heeft. Één ding slechts heeft hij vergeten, dat op de sloep, waarin de Fransche dwingeland zijn togtje door Amstels hoofdgrachten doen moest, geschreven stond: NAPOLÉON, *Empireur des Français* en, boven zijn daarbij afgemaald wapen, de *Pausselijke mijter*. De vergissingen werden evenwel nog bij tijds hersteld. Ook was NAPOLEON zoo rustig *niet* in zijn spelevaart; immers ooggetuigen hebben mij verzekerd, dat aan de roeiers, van loutere krachtsinspanning bij den opgelegden spoed, het zweet tappelings van het aangezigt stroomde. SCIOLUS.

Bevolking van Amerika (II.; 163, 192, 258). Behalve in het beroemde werk van het oudheidkundige genootschap van Koppenhagen, *Antiquitates Americanae*, door den Hoogleeraar RAFN bearbeid, dient men daarover vooral ook na te zien het artikel *Vases antiques du Pérou, par* C. T. FALBE, en de daarop gestelde hypothesen, in de *Mémoires de la Société royale des Antiquaires du Nord*, 1840—1843, p. 131—138. Daar leest men wat Zuid-Amerika betreft:

» A mesure que les musées augmenteront » leurs collections, et que l'on rendra compte » des nouvelles découvertes, on réussira peut-» être à fixer l'origine et la marche de l'antique » civilisation, qui, dans la dernière hypothè-» se, s'est propagée en Europe par l'Egypte et » l'Asie mineure, et en Amérique, par la Chi-» ne, le Japon et les îles. Jamais elle n'a passé » par l'Afrique seprentrionale ni par l'Europe » pour arriver à la côte orientale de l'Améri-» que du Sud. Aucun monument, aucune trace » n'en révèle la probabilité. La partie opposée » du globe les possède tous." Zeer merkwaardig over de oorspronkelijke bevolking van Zuid-Amerika (Braziliё), en voor een grondig onderzoek dienaangaande, is ook wat de Heer LUND aan Prof. RAFN mededeelt, *Sur des Ossements humains fossiles, trouvés dans une caverne du Brésil*, in brieven uit *Lagoa-Santa*, den 28 Maart 1844 geschreven, en bij wijze van uittreksels (*extraits*) medegedeeld in de *Mémoires de la Société des Antiq. du Nord*, 1845—1847, p. 49—77; zie aldaar over de overeenkomst der gevondene fossiliën met het *Mongoolsche* ras, p. 73 etc.

Over de oorspronkelijke bevolking van *Noord-Amerika*, *Mexico* enz. raadplege men hoofdzakelijk, en boven alle vroeger genoemde Schrijvers, waaronder zeker VON HUMBOLDT eene aanzienlijke plaats bekleedt, de geleerde *Amerikanen* zelven, die over dat onderwerp schreven, als, om hier geene meer te noemen, GALLATIN, DRAKE, SCOOLCRAFT. De eerste, ALBERT GALLATIN, schreef een belangrijk werk over dat onderwerp, uitmakende het 2de Dl. der *Transactions of the American Antiquarian Society;* DRAKE, eene *Biography and History of the Indian Tribes of North-America*, Edit. 1841, welk een en ander nog overtroffen wordt door het jongste werk, *on the Indian Tribes*, van SCOOLCRAFT, in gr. 4°. (waarvan ik evenwel op dit oogenblik niet den juisten titel kan mededeelen), vol afbeeldingen, historische onderzoekingen en vergelijkingen. SCOOLCRAFT zelf heeft een groot gedeelte zijns levens onder de Indianen doorgebragt, is zelfs met eene Indiaansche Princes gehuwd.

Wie het om oudheden, godsdienst en zeden der oorspronkelijke bewoners van *Noord-Amerika*, en van de *Aztecs* en *Toltecs* van *Mexico*, wier geschiedenis tot 472 na CHRISTUS opklimt, te doen is, vindt zeker ook vele voldoening in WILLSON's *American History* etc. inhoudende, benevens *the History of the United States*, ook die van *Mexico* en *Texas*. Daarin is een geheel hoofdstuk aan de oorspronkelijke inwoners toegewijd, bevattende afbeeldingen van de grondslagen van verscheidene hunner oude steden, gebouwen, enz. zie ald. Chapt. I., p.1—94, en *Aboriginal Mexico*, ald. 559 enz.

Delft. D. BUDDINGH'.

De Eolische harp (I.; bl. 251, 364). In de *Blätter für liter. Unterhaltung* van 20 Maart ll., N°. 12, bl. 284, leest men:

» ST. DUNSTAN war auch der Erfinder der Aeolusharfe, deren Musik man für etwas übernatürliches hielt, und welche dem Erfinder ein Verbannungsurtheil von Hofe eintrug."

Daar nu de H. DUNSTAN, in leven Patriarch der Angel-Saksische kerk, tot de tiende eeuw behoort, komt het mij niet ongepast voor, de genen die in de gelegenheid zijn om zijne levensbeschrijving te raadplegen, hierop opmerkzaam te maken. Men verwijst naar de *Bollandisten*, maand Mei, IV., bl. 344., SURIUS, *vitae S. S.* III., 309, WHARTON, *Anglia Sacra*, II. 211; boeken die ik niet bezit. J. M.

Eeuwiglick en eeuwelick (I.; bl. 283). Tusschen de woorden *eeuwighlick* en *eeuwelick*, in de Staten-overzetting des bijbels voorkomende, bestaat geen onderscheid, daar hetzelfde Hebreeuwsche woord aldus vertaald wordt. Men vindt het woord *eeuwelick* slechts twee malen, namelijk in *Exod.* XIX: 9. en *Ps.* CXIX: 112.

Dit is mij aangetoond uit de *Concordantie* van TROMMIUS. FREDRIK.

Schoot- en steekvrijheid (I.; bl. 287; II.; bl. 115, 167). Ter middelste bladzijde schrijft ICHNEUTES: »Een verloren kunst? Ja, verloren, indien de kunst om zich aan den booze te verkoopen ...verloren is enz." Maar dit beantwoordt niet genoeg de vraag van den Heer J. H. DE STOPP: — ik geloof beter te zijn geslaagd. Immers de kunst om geheel onwondbaar te zijn, ook in paradijs-costuum, is gemakkelijk; ik vond haar in het folio deel van VAN ALKEMADE en VAN DE SCHELLING, getiteld: *Formulier van Duivelbezwering* enz.; verkocht te Amsterdam in 't Huis met de hoofden (1848, 17 Januarij), het 1ste nummer, thans in mijn bezit.

Copie van een origineel briefje, op parkement geschreven, by ymind toe zyn dood toe op de borst gedragen om schoot en steeckvry te zyn:

»Dit is onder mij berustende", zegt VAN ALKEMADE.

Op de eene zijde:

O ald'liefste Heer, v ewige eer
V hochste lof v alderliefste wil
V onbegripelicke minne v Vader-
licke barmherticheit moet al-
tyt gheschien in my, door my
en mit my ende in alle cres-
toeren levende ende dode nv
ende inder ewicheit, Amen.

Op de andere zijde:

Yser en stael moet syn kracht
verliesen op myn lichaem, dat
my niet en hindere en alle
vyandelycke geweer moet myn
onbeschadigt laten myn werck
volbrengen, dor de verdiensten
van alle heyligen inde bysonder
van Sinte Sebastianvs, en laet
my voor myne vyande onsigbaer syn
door Jesvm Christvm Amen.

Ik hoop nu ICHNEUTES tot betere gedachten te hebben gebragt, door hem te bewijzen dat men geen' duivel, maar Sinte SEBASTIANUS voorspreking noodig heeft, om onkwetsbaar te zijn en dat men zich alzoo aan den booze niet behoeft te verkoopen.

BEELDSNIJDER VAN VOSHOL.

Pietjes (I.; bl. 288; II.; bl. 258). De Heer SCHÜLLER, in zijne aankondiging van DE NAVORSCHER, in den *Recensent*, *Algemeen Letterlievend Maandschrift*, 1852, N°. 9, bl. 547 (boekbeoordeel.), wijst, »wat de vraag betreft naar den naamsoorsprong van het Pietje (eene kleine zilveren munt in Zeeland), naar het Fransche *pite*, mede eene kleine munt beteekenende, en onder anderen gevonden wordende: *Evang. selon St.* MATTH. X. vs. 29".

J. J. WOLFS.

Verduitschingen van Italiaansche prozawerken (I.; bl. 289; II.; bl. 117, 167, 198). Ik ken de volgende vertalingen van Italiaansche prozawerken:

A. MANZONI, *De Verloofden, eene Milanesche geschiedenis uit de zeventiende eeuw, naar het Italiaansch*, door P. VAN LIMBURG BROUWER, 1849.

Het Leven van Benvenuto Cellini, door denzelfden vertaald, en door CELLINI zelven beschreven.

T. GROSSI, *Eene geschiedenis uit de veertiende eeuw. Naar het Italiaansch door?*

Deze drie werken zijn alle bij W. VAN BOEKEREN te Groningen gedrukt en uitgegeven.

Dan nog herinner ik mij eens gezien te hebben, MACHIAVEL, *de Republiek;* den titel kan ik nu niet opgeven, misschien later.

THEODORIK.

Het geslacht Oem of Oom (II.; bl. 138). Wat het wapen van dit geslacht betreft, vind ik in een HS. buiten dat bij S. VAN LEEUWEN, in zijne *Bat. Illustr.*, fol. 1044 beschreven, nog een tweede wapen van dit geslacht, zijnde drie groene zoden, in den vorm van boomen, op een zilver veld. LEDR.

Tegenw. Staat der Ver. Nederl. (II.; bl. 142, 168, 198, 227). Later ben ik onderrigt, dat S. STYL slechts ten halve de schrijver van het gedeelte, Friesland betreffende, is geweest. Professor ADOLPHUS YPEY bewerkte, met hulp van vele anderen, het overige.

H. VAN ROLLEMA.

Ludolphus Potterus (I.; bl. 314; II.; bl. 144, 227). Tot zijne leerlingen behoorde ook ADRIANUS METIUS; zie het *Elogium* van dezen bij VRIEMOET, *Ath. Fris.*, pag. 100, alwaar van hem gezegd wordt: »Missus ad *scholas triviales*, quas tunc Rector LUDOLPHUS POTTERUS, »Groninganus, *Etymologici Belgici* editor, cum »laude moderabatur". Daar METIUS in 1571 geboren was, blijkt ook uit zijnen ter schoolgang dat POTTERUS lang *vóór* 1595 het Alkmaarsche Rectoraat moet bekleed hebben. Over diens bezorging des werks van KILIANUS raadplege men de *Praefat. ad lectorem*, vóór de uitgave door VAN HASSELT 1777, waarachter ook de *Toegift* van POTTERUS, over de eigen-namen van Vrouwen, en de naamlijst van viervoetige dieren, vogelen en visschen, is opgenomen.

V. D. N.

Cromwell in het Staatsche leger (I.; bl. 315; II.; bl. 149, 199, 228, 258). Bij BORT, *Tractaet van het Hollants Leenrecht*, bl. 118, wordt aangehaald eene »Sententie van den Hoogen Rade in Hollant in dato den lesten July 1635, tusschen de kinderen van Vrouwe ANNA HOFMAN, geprocrëeert bij OLIVIER CROMWEL, Impetrant en relief d'appell ende JACOB VAN WASSENAER, Heer van *Opdam*". Er zijn echter meer dan één OLIVIER CROMWELL geweest. Zóó had de vader van den beroemden OLIVIER vijf broeders, waarvan de oudste OLIVIER heette.

N. N.

Cromwell in het Staatsche leger. Alzoo op historischen grond is aan te nemen dat OLIVIER CROMWELL (de Protector) omstreeks de jaren 1618—1619 niet in krijgsdienst geweest is, en het bovendien nergens blijkt, dat hij in het Staatsche leger hier te lande zou hebben gediend, ben ik geneigd om te gelooven dat het laatste beweren kan voortgekomen zijn uit gelijkluidenheid van naam, met OLIVIER CROMWEL, Ridder, die gehuwd was met: ANNA VAN EYCKELBERG, HOOFDMAN, de weduwe van den *Marquis* HORATIO PALLAVICINA, Ridder, buitengewoon gezant van *Venetië*. Uit haar 2de huwelijk werd geboren: GILLIS CROMWEL, die in 1634 overleed en bij zijne grootmoeder MARGARETA VAN NISPEN in den Haag begraven is. (Zie BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 1164).

Of deze OLIVIER CROMWEL in Nederlandsche krijgsdienst is geweest, is mij evenwel niet gebleken.

A. A. A.

Cromwell in het Staatsche leger. Bij MERLE D'AUBIGNÉ, *Olivier Cromwell*, *Protector der Eng. Republiek*, *of een groot man in zijne eer hersteld;* uitgegeven te Rotterdam bij VAN DER MEER en VERBRUGGEN, A°. 1852; leest men bl. 126:

»JOHN CROMWELL, die zich toen in dienst van Holland bevond, was naar Engeland gekomen, om in naam van den Prins van *Oranje* en van den Prins van *Wallis*, te trachten den Koning nog te redden. Bij zijn neef OLIVIER toegelaten" enz. enz.

Hieruit schijnt te blijken, dat de veronderstelling van des Protector's Hollandsche dienst berust op eene verwarring van personen.

EL BUSCADOR.

Claus Harms (I.; bl. 316), A°. 1778 geboren te Fahrstedt in Ditmarschen, legde, uithoofde van toenemende gezigtsverzwakking, zijne bediening als Proost te Kiel neder. In 1851 zag zijne levensbeschrijving, *verfasset von ihm selber*, te Kiel het licht. Het hyperorthodoxe Lutherdom was 't middelpunt van zijn leven en zijne werken, die tot nu toe niet verzameld zijn uitgegeven.

J. M.

Het Kasteel Grunsfort (II.; bl. 181, 182, 261). Ook ik heb, even als FARMERSON, nog dezen zomer een brok muurs van weinige voeten hoogte en breedte ter aangeduide plaats gezien, door eenige sparren latten afgeschut. Zes of zeven jaren geleden stond er nog iets meer van, dat tot een schuurtje diende, en waren er nog aan de oost- en westzijde van het weiland, waarop het kasteel was gegrondvest, een paar overblijfsels van den boog van twee bruggen, aan den kant der grachten, die nu toegegroeid, maar nog breed en vrij schoon zijn. Ik vond ze ter wederzijde van het, ten zuiden liggend breede en met boomen beplante toegangspad van Harten naar Kortenburg, onder den naam van Grunsforts-dijkje bekend. Nu doe ik dezelfde vraag als F., omdat [J. J. VAN HASSELT] *Geographische beschrijving van Gelderland* (bl. 252) zegt: »Het oude gebouw — is afgebroken en voor eenige jaren een nieuw gezet, dat *rondom in een gracht* en *in het geboomte* staat." Dit destijds *nieuwe* huis is wel geen ander dan hetwelk in 't landgoed *Kortenburg*, halfweg de groote laan aan den voet der hoogten staat, en door eene *beek* gescheiden is van den grond van *Grunsvoord* of *Grensvoord*, vóór weinige jaren er bij aangekocht. De laatste naam schijnt mij toe van de ligging ontleend en de echte te zijn.

L. J.

Kaarslicht bij veilingen (I.; bl. 322; II.; bl. 203, 229, 261). Ook tegenwoordig vindt nog het gebruik van kaarslicht bij de openbare verkoopingen van onroerende goe-

deren plaats in sommige streken van de Provincie Noord-Brabant, en bepaaldelijk in de hoofdplaats 's Hertogenbosch. Het is bevreemdend, dat deze wijze van verkoopen, die toch een grooten waarborg tegen mogelijke kwade praktijken oplevert, van lieverlede meer en meer in onbruik geraakt.

FREDRIK.

Acisculus (I.; bl. 346; II.; 207, 230). Ook bij DU FRESNE DU CANGE, *Gloss. ad script. Med. et Inf. Latin.*, vindt men *Acisculum*, i. e. *fossorium*, waarbij wordt verwezen naar *fasculum*, fossorium; ook nog *Asciculus*, *Asciola*, *dolabra*. V. D. N.

Acisculus. In A. SCHOTTI *Electis de priscis Rom. gentibus ac familiis*, in ROSINI *Antiq. Rom.*, p. 914 (ed. 1743), vindt men:

» ASCICULUS reperitur in *Valeriis*, in nummis vet. figura asciae videtur, ut forte *Ascisculus* sit dictus, sed omnes constanter ACISCULUS. In lapp. antiq. SUB ASC. FAG. C."

» *Dolabella* reperitur in *Corneliis*." Ibid. p. 921. Deze overeenstemming in beteekenis schijnt de lezing *Asciscutus* te regtvaardigen, of mag men onderstellen dat de klank der *s* achter de *A* met dien der *c* ineen gesmolten, de schrijfwijze zonder *s* heeft veroorzaakt?

L. J.

Soutenelle (I.; bl. 347; II.; bl. 233, 234). Indien ik het wel heb noemt men in 't fransch *Arroche* alleen de *Atriplex hortensis*, *alba* en *rubra* van B. en L., en de *Chenopodium foetidum*, B. (*Vulvaria* L.). Daarentegen de *Atriplex maritima, Atriplex portulacoïdes* L., *le pourpier de mer.* Van deze » les Anglois et les Hollandois," (juister les Zélandais) » font macé» rer les feuilles et les jeunes pousses dans du » vinaigre et les mangent en salade, au lieu de » capres et de capucines; on n'en fait aucun » usage en France." *Démonstrations élémentaires de botanique suivant la méthode de* TOURNEFORT. Lyon 1773. T. II. p. 456. De *Convolvulus Soldanella* L. is aldaar *La Soldanelle*, ou *chou marin*, en aldus ook de naam in de Fransche Woordenboeken. Welk van deze gewassen is nu het bedoelde? Wie is de oudste schrijver die van de *Soutenelle* gewag maakt? L. J.

Bijzondere geheugeniskracht (I.; bl. 350; II.; bl. 262); *Ds. Joh. Claassen.* Een dergelijk geval als ter aangehaalde plaatsen verhaald wordt, heb ik meer dan eens uit den mond mijns vaders gehoord. Mijn grootvader, de Evangelisch Luthersche Predikant C. C. H. VAN DER AA, had, zoo ik mij wel herinner, Ds. MOLKENBOER, een zijner ambtsbroeders, bevestigd, welke 's avonds daarop zijne intrede deed. Onder de toehoorders bevond zich, met anderen, ook Ds. JOHANNES CLAASSEN, destijds Predikant aan de Kaag, een man, die met een bijzonder sterk geheugen begaafd was. Na den middaggodsdienst, toen de Predikanten, en met hen ook Ds. CLAASSEN, bijeen waren, viel het gesprek, zoo als wel van zelve spreekt, over de intreêpreêk; daar mijn grootvader aanvankelijk hierover stil zweeg, werd ook zijn oordeel er over gevraagd, en nu was het antwoord: » Ik vind » de stof en behandeling zeer doelmatig, maar » ik meen dat broeder CLAASSEN dezelfde preek » heeft," waarop deze verzocht werd er een gedeelte van voor te dragen, hetgeen hij zoo letterlijk deed, dat Ds. MOLKENBOER, in de volkomen overtuiging, dat hij het stuk gesteld had, uitriep: » Wel verbaasd! niet al» leen dezelfde gedachten, maar ook dezelfde » woorden." Toen de grap evenwel lang genoeg geduurd had, zeide CLAASSEN: » Ja! » maar broeders, ik heb de preek van broeder » VAN DER AA van heden morgen ook", en begon nu daar tevens een gedeelte van voor te dragen. Nu stond Ds. MOLKENBOER nog meer te kijken, doch men hielp hem spoedig uit den droom. A. J. VAN DER AA.

» *Alle dinck vergaet*" (I.; bl. 352; II.; bl. 265). » Alle dinck vergaet Gods woort allen blyft", was de spreuk der Antwerpsche dichteresse ANNA BYNS. PERFER ET OBDURA.

Willem de Zwijger en Musius (I.; bl. 354; II.; bl. 272). *WelEdele Heeren!* Gij hebt in uw vorig nommer uit den *Konst- en Letterbode* (1852, N°. 10.) mijn andwoord op uwe vraag betrekkelijk den moord van Pater MUIS opgenomen; ik heb sedert in een dergelijke bron, als het daar aangehaald schandschriftjen, maar van een jaar vroeger, dezelfde ongegronde beschuldiging tegen den Prins gevonden, en deel hier de plaats mede:

» Te langhe te verhalen soude wesen, hoevele onnoosele personen .:.. omgebracht ende vermoort sijn gheweest; onder andere den gheleerden ende fameusen MUSEUS, een man oudt van daghen, niettegenstaende hy den voorsz. Prince lieffelijck binnen Delft in S. Aechten clooster hadde ontfanghen: soodat hy in dit particulier leelyk feyt heeft ghevioleert *Jus hospitij* ende de preeminentie die men synen weert schuldich is...." (*Claer bewijs, dat den Prince van Orangien de oorsake ende eersten oorspronck is gheweest van deze langhdueríghe ellende ende tweedrachticheit: oock mede culpabel ende deelachtich gheweest te zijn van den grouwelijcken aenslach by den Francoysen op de stadt van Antwerpen voorsz. ghekeert den xvij Jan. MDLXXXIII.* Koninklijke boekerij te Brussel.) De Heer .. ELSEVIER gaat overigens, dunkt ons, te ver, wanneer hij, zich grondende op de warme pleitrede des Hn. VAN SOMEREN, LUMEY niet de oorzaak van MUSIUS' dood noemt; dat men ook hier, even als in

andere gevallen (*) zijne schuld zeer vergroot heeft, lijdt geen twijfel, evenmin als dat MUSIUS, zoo goed althans als de Pensionaris van Haarlem, den dood schijnt verdiend te hebben; maar ook al rekenen wij de martelingen, door MUSIUS in het huis *Lockhorst* (†) ondergaan, overdreven of zelfs verdicht, dan nog handelde LUMEY wederrechtelijk met hem van 's Hage, waar hij hem achterhaalde, naar Leyden, en niet naar Delf, van waar hij ontvlucht was, en voor den Prins te voeren, zoo goed als men den Pensionaris van Haarlem en diens medeplichtige vervolgens daarheen bracht. Dit is ook het gevoelen van ADRIAAN VAN DER MIJLE, die, kort na het feit, 25 Feb. 1573, aldus schreef:

» Toen de Prins, aan tafel hoorende dat de Pater naar den Haag gereisd was, zich daarover beklaagde, bood LUMEY aan hem na te zetten en terug te brengen. De Prins stemde daarin toe, waarop hij naar den Haag trok, den man vond en hem, dien hij volgens den last des Prinsen (§) naar Delf terug moest brengen, naar Leyden voerde, waar hij hem nog den eigen dag met den strop van 't leven beroofde". Zie de *Illustr. et Clar. Viror. Epistol. Select. Cent.* II, p. 575. Omtrent de onschuld des Prinsen kan wel geen twijfel bestaan.

V.

Willem de Zwijger en Musius. Het is een geschiedkundig feit, dat die niet onverdienstelijke Delftsche dichter te *Leyden* is ter dood gebragt. Omtrent dit feit bestaat, zoo ik meen, geen twijfel. Doch men twist:

1°. over de vraag, of de bedoelde MUSIUS *wettiglijk* of *onwettiglijk* is ter dood gebragt, en

2°. of WILLEM *de Zwijger*, dan wel LUMEY daaraan de hand heeft gehad. Ik vraag thans aan de *Navorschers* (doch alleen aan de onpartijdigen onder hen):

§ 1. Of er voor het eerste geschiedkundige vraagstuk (*den wettelijken vorm*) geene betere en meer steekhoudende bewijzen te vinden zijn, dan een schier algemeen onbekend verdedigingsgeschriftje van den beschuldigde zelven, — 't welk men dus als getuige niet kan en mag aannemen — met de Verhandeling van den Heer VAN SOMEREN?

§ 2. Of men, ter wille van een verdedigingsgeschriftje en eene Verhandeling, zou kunnen wegcijferen de argumenten vóór de tweede stelling (*den alles behalve wettelijken vorm*)? Met andere woorden: of men mij ook zou kunnen helpen aan een beter *audiatur et altera pars* dan dat sub § 1 geciteerd, waardoor ik mij zelven zou kunnen overtuigen, dat MUSIUS niet schandelijk, zonder vorm van proces, en zonder verregaande willekeur vermoord is.

(*) Wij herinneren aan hetgeen door den schrijver van *Andries Bourlette* in den *Gids* daarover is gezegd.

(†) Het tegenwoordige Gymnazium.

(§) Aan een uitdrukkelijken last des Prinsen valt er echter wel niet te denken, daar LUMEY dezen voorzeker niet had durven wederstreven, maar het verstond zich als van zelf, dat hij den ontvloden Pater naar Delf terugbrachte.

NB. De Navorschers moeten weten, dat ik deze gewaagde stelling van *Moord aan* MUSIUS *gepleegd*, geput heb niet uit libellen of Verhandelingen, maar uit de meest gezocht hebbende schrijvers, als: OPMEER, *Nederlands Martelaarsboek*, bl. 112, en dus uit het werk van een geacht Geleerde, tijdgenoot en vriend van den Dichter; uit HOOFT's *Nederlandsche Historien* (uitgave Amsterdam 1656, B. VII., p. 271), die zeer bepaald zegt, dat deze Dichter: *zonder eenigh maaxel van reghtspleeghing gehangen is*, en dat men, *om dit vuyl* (den moord) *te verbloemen een* gerucht *spreyde*, *hoe hij getracht had den Prins te vergeeven;* uit ESTIUS, *Histor. Mart. Gorc.;* VALERIUS ANDREAS, *Bibl. Belg.;* FOPPENS, *Bibl. Belg.;* BOR, VI., 39; LUISCIUS, *Woordenboek* (woord MUSIUS); VAN KAMPEN, *Gesch. der Letteren*, D. I., p. 79, en ten laatste onder anderen ook nog uit het geschrift van een tijdgenoot van MUSIUS, D. VAN BLEYSWYCK (*Beschrijvinge der Stadt Delft enz.*, Delft 1667, D. I., p. 444.)

§ 3. Of iemand der Navorschers *één enkel* argumentje weet aan te voeren dat met grond zou kunnen aanwijzen dat WILLEM *de Zwijger* in het minste zijne sanctie, goedkeuring of wat ook zou hebben gegeven tot dien moord?

NB. Ik ben des te nieuwsgieriger naar iets beter dan libellen, naar *authentieke* stukken, welke zulks zouden kunnen bewijzen, daar ik met schaamte de meer dan roekelooze citatiën van den Heer VAN DER HORST heb gelezen, die ik tot heden toe nog niet van de minste kracht heb gevonden. Ik zelf ben Katholiek en onder de geestdrift, die ik voor MUSIUS als dichter gevoel, mengt zich misschien wel, zonder ik zulks weet, eenige sympathie voor dien pater, quâ braaf, eerlijk geloofsgenoot, doch het is mijns bedunkens eene fanatieke, ja de geschiedenis verkrachtende onvoorzigtigheid zich door die geestdrift te laten bedwelmen, en, al is het dan ook zijdelings, geloof te hechten aan vlugschriftjes, veel gelijkende naar sprookjes, die men van eene kwezelachtige grootmama hoort opdreunen, en die dan zouden strekken om WILLEM *den Zwijger* van al datgene te beschuldigen, dat onder zijne provisionele regering, door vreemdelingen, zoo als LUMEY en anderen, aan Katholieken, die men destijds te vaak met Spaanschgezinden verwarde, is wedervaren. Den Heer VAN DER HORST raden wij aan MURATORIUS, *De Ingeniorum moderatione in religionis negotio*, te lezen, om de regels eener Christelijker, maar ook tevens logischer polemiek te leeren.

§ 4. Of iemand onder al de Navorschers

uit het karakter en de antecedenten van LUMEY, of ook uit eenig deugdelijk stuk kan bewijzen, dat hij in het ombrengen van MUSIUS niet gehandeld heeft naar willekeur en geheel tegen den wil van WILLEM, en of hij niet *om zijne vele buitenspori gheden, misbruik van magt* en *knevelarijen* gevangengenomen, openlijk van zijne waardigheden ontzet en bij die gelegenheid ook nog *beschuldigd is geworden van den moord aan* MUSIUS *gepleegd?* (Sic: BOR, D. VI., p. 315.)

CATHOLICUS.

Willem de Zwijger en Musius. Wilt gij een sterk bewijs, dat ook zijne Roomschgezinde tijdgenooten in den Prins van Oranje geen stillen medepligtige aan den moord van den kundigen pater ondersteld hebben, ik heb er een, hetwelk voorzeker slechts bij uitstek weinigen kunnen aanvoeren — eene prent van Roomsche zijde uitgegeven, verbeeldende het portret van MUSIUS, en daarnevens acht tafereelen uit zijne marteling. Daarbij staat uitdrukkelijk dat het LUMEY's bedrijf is geweest en er wordt van den Prins geen woord gerept.

FREDERIK MULLER.

Willem de Zwijger en Musius. In antwoord op de herhaalde vraag, aangaande Pater MUSIUS, mij in DE NAVORSCHER gedaan, diene:

1°. Ik heb den Prins van *Oranje* niet *beschuldigd* van den moord, aan MUSIUS gepleegd, maar alleen beweerd, dat hij er van *verdacht* werd.

2°. Dat ORANJE onder verdenking lag, — lees ik in ESTIUS, die hem echter zelf vrijspreekt: » Suspicio quorumdam fuit, ex compositorem actam inter ORANGIUM & LUMNIUM".

3°. Die verdenking was ook wel eenigzins gewettigd, wanneer men geloof mag hechten aan hetgeen ESTIUS van 's Prinsen handelwijze met MUSIUS in 't klooster te Delft verhaalt; want ik lees: » Accidit autē quod metuebatur, Hospitij iure violato derisus est hospes ab hospite in coena hospitali; multisq; dicterijs & conuitijs petulanter à conuiuantibus impetitus. Multum haec diuersa ab illo praeconio quo MUSIUM esse virum Episcopatu dignum, ORANGIUS apud suos aliquando pronunciauerat. Porro ex his initijs facilis èrat coniectura, quid MUSIO exspectandum esset. Suadentibus igitur & impellentibus amicis, vix tandem fugam parat".

4°. Die verdenking werd voorzeker nog versterkt door de ongestrafte handelingen van den Graaf van LUMAY. ORANJE had Pater MUSIUS van 's Gravenhage, waar deze gevlugt was, teruggeroepen en hem een vrijbrief gegeven; » siue quod hominis clarissimi & apud omnes gratiosissimi caede (quam ei captiuo à saeuo milite metuebat) factionem suam grauari nollet: siue quod eius indicio reconditas opes monasterij se consequi posse speraret". MUSIUS ging ook werkelijk op weg naar Delft; » sed proficiscentem & periculi securum ex medio itinere LUMNIUS intercipit, ac diploma Principis Orangij, quod ille continuò pro sui tutela proferebat, abjicit cum risu & contemptu. Mox ab eius ministris vir optimus tanquam patriae proditor (erat haec calumnia vulgaris in Catholicos) vinculis arctissimé stringitur & celeri cursu per laeuorem glaciei Leidam abducitur". — Ik vermeen dat het niet vermetel is, aan zwijgende toestemming of goedkeuring te gelooven, waar men het verbod der overheid ongestraft ziet overtreden, ja! zelfs openlijk bespotten en verachten, zonder dat zulks door de overheid, die daartoe inderdaad bij magte is, belet of gestraft worde. Niemand toch zal beweren, dat de Prins niet in staat en tevens niet verpligt was, dezen moord, deze openlijke en moedwillige verachting zijner bevelen te straffen.

Zie *Historiae Martyrum Gorcomiensium. Libri quatuor autore* GUILIELMO ESTIO *Hesselio S. Theol. Doct. & in Acad. Duac. Professore etc. etc.* — *Habes & aliorum quorumdam martyria, opportunis locis commemorata: nominatim* CORNELII MUSII *Delfij, Theologi & poëtae.* Namurci, 1655. Lib. IV; Cap. XIII.

5°. Na dit alles wensch ik evenwel niet geacht te worden, als den Prins van *Oranje* aan den moord van Pater MUSIUS schuldig houdende. Alleen dit beweer ik, dat er eene verdenking rustte op den Prins, en dat die verdenking niet zoo geheel onwettig was. Mijn oordeel over zijn al of niet schuldig zijn schort ik op, tot dat er meer bewijzen pro of contra geleverd zijn.

J. J. VAN DER HORST.

Nederlandsche Volksoverleveringen (I.; bl. 354; II.; bl. 272, 273, 291); *Bijgeloof omtrent eieren.* Aan eijeren, gelegd op Witten Donderdag, kent ons landvolk zeer algemeen de eigenschap toe, dat zij het gansche jaar door goed blijven. Zij worden, mits op de nuchtere maag gebruikt, allerheilzaamst gerekend voor breuklijders. Ook vind ik, als een volksbijgeloof in den *Elzas*, het volgende opgeteekend:

Wie heksen ontdekken wil neemt een ei, dat in den nacht van Goeden Vrijdag is gelegd. Wanneer hij nu in de kerk door dit ei naar de gemeenteleden rondkijkt, zoo erkent hij de heksen daaraan, dat zij, voor gezangboeken, spek in de hand houden en melkmouten op het hoofd dragen. Hij moet evenwel maken, dat hij, vóór het Vader-ons-luiden uit de kerk is en het ei verpletterd of stuk gegooid heeft, anders kunnen hem de heksen iets kwaads brouwen.

Hetzelfde middel geeft ook KUHN op in zijne *Märkische Sagen*, S. 376, met dit verschil, dat men de heksen onderscheidt, wanneer men het eerstgelegde ei eener zwartè hen in den zak steekt; men ziet ze dan met kleine botervaatjes gedekt. (AUGUST STÖBER, *Die Sagen des Elsasses*, St. Gallen, 1852, S. 283.)

Toen ik als kind eijeren at, heeft men mij dikwijls den raad gegeven om de schalen te verbreken, opdat de heksen er niet meê naar Engeland zouden varen. GANSKE.

Hoe men de heksen leert kennen (II.; bl. 291). Omstreeks vijftien jaar geleden werden bij een' boer aan den *Niederthor* te *Buchsweiler* plotseling twee ossen en eene koe ziek en geen gewoon middel woû baten. Hij liet derhalve den *Meester* van *Riedheim* komen, die terstond verklaarde, dat het vee betooverd was en die, gelijk mij door een ooggetuige berigt werd, de volgende maatregelen nam:

Hij zette eene pan met gloeiende kolen aan den ingang van den stal, en stak daarop verscheidene kruiden aan, waarboven hij drie zwarte metalen kogels plaatste; daartoe sprak hij eenige onverstaanbare woorden. Naauwelijks was de rook in den stal gedrongen en weêr in de lucht opgestegen, of daar verscheen eene buurvrouw en vroeg om een houweel. Men bezat nu de zekerheid, dat zij de boosdoenster was en na eenige dagen werd het vee weêr gezond.

Een voormaligen herder van het naburige dorpje *Riedheim*, ging het echter wat slimmer bij eene soortgelijke bezwering. Toen hij namelijk zijne berookingen had volbragt, kwam zijne eigene dochter, die in dezelfde plaats getrouwd was, en wilde evenzoo iets uit het huis te leen hebben; daar hij nu omtrent haar bepaaldelijk wist, dat zij geene heks was, liet hij alles in den steek en geloofde van dien tijd af zelf niet meer aan zijne kunst.

In een dorp van het *Munsterdal* werd een gezin, na dezelfde ceremonie, daardoor van zijn bijgeloof genezen, dat, terwijl men er mede bezig was, de algemeen geachte, vrome predikantsvrouw binnentrad. (AUGUST STÖBER, *Die Sagen des Elsasses*, St. Gallen, 1852, S. 284). GANSKE.

Nederlandsche Volksoverleveringen; Dierentaal. » Dat de bekende vogelspraak", zegt BUDDINGH (*Verhandeling over het Westland*, bl. 196), » onder het landvolk, uit vroegere vogelvereering zij voortgesproten, gelooven wij hier [bij het vermelden van den *koekoek*] te mogen veronderstellen. Zoo verstaat men in de Overbetuwe nog den *leeuwerik* en vertaalt men zijn gezang aldus:

Onder het opwaarts-vliegen, zingt hij:

Mijn vader is in den hemel
Ik wou er ook zijn;

Onder het nederdalen:

Maar 't is zoo wît, wît, wît! (zoo wijd, verre)."

Voorts meldt onze gezaghebber, *t. a. p.* bl. 197 in de noot, hoe » TEENSTRA, *Volksverh.* 23, den *scuvuut* of nachtuil dus latijn laat spreken: *hora ruit* (de tijd vervliegt); zeker meer eene aardigheid; want de boeren verstaan dat *uut* in *hoo-uut* door *uit* (dood)."

Zoo roept bij ons de *wielewaal* (loriot) *'n brief voor jou, 'n brief voor jou!* en de hond, wanneer hij pijn hebbende jankt, om: *pen en inkt!* voor zijn uitersten wil. De zwarte raaf, die over uw huis al krassende heenvliegt, schreeuwt u toe: *graf, graf!* Men heeft mij ook den vaarwelroep van de zwaluw uitgelegd, maar ik ben hem thans vergeten. Wie weet meer zulke voorbeelden?

GANSKE.

Nederlandsche Volksoverleveringen; Adelheid van den Engelenburg en Otto van Wadestein. Onzeker of Heeren Bestuurderen de navolgende legende bekend of onbekend zullen rekenen, zal ik maar kortelijk melding maken van Jonkheer OTTO VAN WADESTEIN, den schaker van Jonkvrouwe VAN DEN ENGELENBURG, welke bruid der kerk stond te worden. Hij voerde haar op zijn slot, werd er belegerd, bij eenen uitval gewond en gevangen naar den Engelenburg overgebragt, en aldaar afgemaakt, na eerst gebiecht te hebben dat ADELHEIDE, hare eer niet willende overleven, zich met zijn zwaard had gedood.

De genoemde sloten liggen in de heerlijkheid *Herwijnen*. *Wadestein*, van ouds *Waijestein*, is voor drie eeuwen gebouwd door MAARTEN VAN ROSSEM, neef van den beruchten veldoverste en Heer van Pouderoyen; het bestaat nog en behoort aan den Heer VAN DEN STEEN. De *Engelenburg* was, ruim vier eeuwen geleden, het eigendom van 't geslacht VAN HERWIJNEN en kwam laatstelijk aan den Heer BIERMAN, doch is voor eenige jaren gesloopt. De wapenrusting van OTTO, eens boven de poort van den *Engelenburg* gespijkerd, is sedert 1834 te *Brakel*.

Zie *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis*, Dl. III.; Stuk 2, 1833. V. D. V. B.

Nederlandsche Volksoverleveringen; Schakenzosch, Rozenburg, 't Hemelrick. Onkwetsbare haben. Het verlangen naar Nederlandsche volksoverleveringen kan, als elk, gelijk Dr. RÖMER, het zijne geeft, eene niet onbelangrijke verzameling opleveren; gaarne breng ik het mijne er aan toe, namelijk zoo, dat ik hier slechts aanteeken, wat elders te vinden is, en zoo verre mijne *Adversaria* reiken.

Behalve de vroeger opgegevene bronnen, als: VAN DEN BERGH, WOLF, de *Geldersche* en *Overijsselsche Volks-Almanakken* (zie II., 272), dienen ook de volgende geraadpleegd te worden: HELDRING'S *Wandelingen*, drie stukjes; *Utrechtsche Almanak*, enz.

Over het vervoeren van den *Drielschenkerkklok* naar het *Gat van der Aa* (het *Gat van d'raogen*) door den duivel, zie men mijn opstel in den *Gelderschen Almanak*, 1836; — over den geest van den H. ODULF te *Voorthuizen*, ter verklaring dier naamsbeteekenis, komt het noodige voor in eene afzonderlijke brochure *Voorthuizen op de Veluwe* (1840), later

ook overgenomen achter mijne *Verhandeling over het Westland* (Leyden 1844), bl. 405—416, zie ald. bl. 409.

Voor verscheidene jaren, toen ik met een mijner jonge vrienden het *Westland* her- en derwaarts doorwandelde tot onderzoek van hetgeen die grond in opzigt tot oudheden enz. merkwaardigs bevat, bepaalden wij ook een dag, om over *Voorburg*, het dorp *Veur*, (*Fortarpe*, *Fortrape*), naar het *Schaken*-bosch (*Sacrebosch*, het oude *Sacrum nemus*) te wandelen en daar te onderzoeken, wat het terrein zelf mogt aan de hand geven. Wie daar met de localiteit bekend is, weet dat eene uitspanning aan den rijweg, *Schaken-bosch* geheeten, den naam, mogelijk ook het aandenken aan vroegere heiligheid, van die plaats en omtrek heeft bewaard. Niet verre van daar ligt, te midden van somber geboomte verscholen, het oude *Prinsen-hof*, daartegenover aan de trekvaart, wel eens als de gracht van *Corbulo* begroet, eene eenvoudige woning het *Hemelrick* (*Hemelrijk*); meer naar Leyden, ter linker zijde van den rijweg, het oude slot *Rozenburg*, en, naar de zijde van *Veur*, op eenen heuvel door hoog geboomte omgeven, stond eertijds de *St. Agatha*-kapel, welks grond, vroeger door de hand eens priesters gewijd, ook nu nog, om de heilige aarde, tot begraafplaats strekt. Op het *Hemelrick* zagen wij eene afbeelding dier vroegere *St. Agatha*-kapel.

Tot deze plaatsen behoort de volgende overlevering, eene riddergeschiedenis, die ik uit den mond van onzen gids, de eenvoudige bewoner van *Schaken*-bosch, opteekende.

In overoude tijden leefde op dien *burg* (aan den weg van Voorschoten, waar die zware poort staat) een Graaf, de Burggraaf van dat slot, en, op het *Hof*, waar wij nu heen wandelen, was eene schoone Prinses, op wie hij het oog liet vallen. Om haar magtig te worden paste hij haar eens in het bosch op, en, ziet daar ontmoet en *schaakt* hij haar ter plaatse, waar nu de woning des zegsmans stond: daarom heette dat, en de geheele omtrek nu nog het *Schaken-bosch*, omdat de Burggraaf daar de schoone Prinses ontvoerd, geschaakt had. Toen zij nu eenigen tijd met hem op den burg geleefd had, en zij in de omstandigheid was geraakt van te moeten bevallen, toen verstiet hij haar en dreef haar van den burg, die wreedaard en ruwe onmensch! — De Prinses werd in medelijden door hare verwanten, aan wie zij haar nood en de verstoting klaagde, weder opgenomen, en om de belediging te wreeken, haar geslacht aangedaan, riep de Prins zijne mannen te zamen, om den Burggraaf te belegeren. Alles werd in stilte overlegd, en zoo trok men tegen den burg op: het oorlogszwaard en de strijd woedde hevig in den geheelen omtrek; de Graaf, een hardvochtig en ruw mensch, vernielde *Prinsen*-hof, nam de ongelukkige Prinses op nieuw gevangen, en verwees haar ter plaatse, werwaarts wij, na de bezigtiging van het drietal woningen op het *Prinsen*-hof, onze wandeling vervolgden, naar eene arme, eenvoudige hut of woning, waar zij in armoede en kommer, maar toch in vroome gebeden voor den hemel leefde; daarom heet die woning nog het *Hemelrick*. Hier werd zij moeder van eenen zoon, en de Graaf zag nu niet meer naar haar om. Zij sleet er haren tijd onder zuchten en gebeden.

Maar ziet, op een dag, een jaar na hare bevalling, wandelt zij eens met het kind, dat met een *roosje* in de hand speelde, den weg op naar het voormalige *Hof*: daar ontmoet haar op den weg de prachtig uitgedoschte Graaf met twee rijk gekleedde ridders. Daar stond de nog altijd schoone vrouw stil en sprak tot het kind: »Geef dat roosje aan uw vader!" — en de onnoozele kleine, die nog niet spreken kon, stak het handje uit en reikte de roos aan den regten vader, den Burggraaf, hoewel er drie ridders waren.

De Burggraaf, die ook wel een kloppend geweten onder dat prachtig ridderkleed zal gehad hebben, was getroffen, ontving de roos uit de hand van zijn zoon, en nam van nu af aan de bedroefde vrouw, die hij nog schoon vond, weder aan, en erkende nu de verstotene en den zoon als de zijnen: tot aandenken aan die verzoening noemde hij zijnen burg voortaan *Rozenburg;* terwijl hij zijne vrome en godvruchtige Echtgenoote, ter vergoeding voor doorgestaan leed, de vergunning schonk zich eene kapel te stichten, waar zij dagelijks kon heen gaan om God te dienen. Zij koos daartoe den berg, waar hij haar de *Agatha*-kapel liet bouwen, die er nog lang gestaan heeft.

Inderdaad, eene schoone stof voor een' legende-dichter, dacht ik, en gaf mijn genoegen te kennen, voor de mededeeling aan den eenvoudigen man, die ons op het tooneel des verhaals rondleidde. Hij had dat verhaal gehoord uit den mond eens grijsaards, en stond een oogenblik op de plaats der ontmoeting van den Graaf en de verstotene met haar kind stil, om ons nogmaals wèl te doen opmerken, hoe de Hemelsche Vader daarboven, toch altijd de onschuld beschermt, den goddelooze treft, door eene kleinigheid zelfs; hier verwonderlijk de hand van het onnoozele wicht bestuurd had om daardoor, door een roosje, den Burggraaf tot inkeer te brengen, en zijne voortaan wettige vrouw gelukkige dagen te bezorgen!

»*Dieses führt mich endlich auf den Schluss:* »*dass, wenn auch die sogenannte feinere Welt* »*alle Religion aus der Welt wegdisputirte, die* »*Bedürfnisse des Landmanns sie allemal wieder* »*zurückführen wurden*". Met dit slot eener *Bauern-Theodicee*, geloof ik ook deze overlevering te mogen sluiten.

Verlangt gij evenwel ook nog een staaltje van *bijgeloof* van dien zelfden man? Op de groene *Boschlaan*, zeide hij, daar was het niet zuiver: » daar had een man wel *zes* malen op een *haas* geschoten, en toen ging het dier nog op den weg voor het geweer staan danzen!" Dat vonden wij al vrij brutaal. — Hij ging voort met ons te verzekeren, dat hij-zelf 's nachts voorbij die *Boschlaan* komende, eene *haas* op zijde gekregen had, die wel een kwartier-uurs verre, altijd in het wagenspoor, met hem was gegaan".

» Wel man! en greept gij niet naar dien haas?" vroeg mijn jonge vriend. » Neen jonge Heer! wat mij des avonds of 's nachts niet deert, dat deer ik ook niet!" was het eenvoudige antwoord.

Hoe veel, en daaronder veel leerzaams, zou men bij voortgezet onderzoek, nog voor DE NAVORSCHER uit den mond des volks kunnen opzamelen!

Delft. D. BUDDINGH'.

[Nopens die onkwetsbare hazen, waarover de Heer BUDDINGH' spreekt, nemen wij de vrijheid van op te merken, dat ons landvolk nog zeer algemeen, wanneer zoodanig wild na een herhaald vuur onverlet blijft, zijne wonderlijke redding niet in de lompheid van de schutters, doch in tooverij zoekt. Ja, bij Castricum zeide men als dit voorviel: „'t is weêr OTTE LIJS gewcest."]

Dichter van Gezang 121 (I.; bl. 378; II.; bl. 275). Het antwoord op deze vraag zal weinig bevredigend zijn, en zulks te minder, dewijl uit andere lijsten van de autheurs der *Gezangen* schijnt te blijken, dat de maker onbekend, doch het lied ingebragt was door Prof. MUNTINGHE, gelijk reeds vermeld is in DE NAVORSCHER, II.; bl. 110*a* en 196*a*; ik heb gemeend de aandacht van B. en ook die zijner beantwoorders hier op te moeten vestigen; terwijl de vraag hierover, zoo als die is liggende, tevens komt te vervallen.

V. D. N.

Johannes de Jode (I.; bl. 378; II.; bl. 275). Wanneer ik dezen geslachtsnaam JODE; — JÖDE, schrijve, hem op zijn Duitsch uitspreke, daarbij opsla S. VAN LEEUWEN, *Bat. Illustr.* fol. 993 en de Nieuwe werken van de *Maatsch. van Nederl. Letterkunde te Leyden*, VIde Deel, 1844, bl. 32, dan vinde ik geene aanleiding hoegenaamd om een Israëlitisch Element in dit geslacht aan te nemen, zoo als II.; bl. 275, onderaan, niet geheel verwerpelijk wordt gerekend. LEDR.

Kostverloren (I.; bl. 379; II.; bl. 276). Niet slechts in de nabijheid van Amsterdam, maar ook elders vindt men plaatsen met dien naam aangeduid. Zoo heeft men een *Kostverloren* bij Antwerpen, — zoo heeft men er een bij Zantvoort. C. & A.

Een blaauwe scheen (I.; bl. 379; II.; bl. 296). Misschien kan het nog dienstig worden geacht hier bij te voegen: dat ROEMER VISSCHER de *blaauwe scheen* en de *lof van de Mutse* bezong in een gedicht dat ten jare 1612 in Leyden verschenen is, onder den titel: *'t loff van de Mutse ende van een blaeuwe scheen* enz. Men vindt proeven uit dit een en ander medegedeeld in den *Almanak voor Blijgeestigen*, VIde jaarg. 1831, Amst. Gebr. DIEDERICHS, alwaar een opstel *Korte Levensschets van* ROEMER VISSCHER, *en vlugtige beschouwing zijner dichtwerken*, door den schrijver dezes.

BH'.

't Haagsche Wapen (I.; bl. 380; II.; bl. 300). Op eene Wapenkaart van Holland en West-Friesland komt het Haagsche Wapen voor als volgt:

Een veld van goud, beladen met een kasteel van keel, op welks kanteelen ter regter zijde een leeuw van keel en ter linker een oyevaar van...... met een aal in den bek; staande het kasteel op een grondstuk van sinopel.

Welligt is dit een vroeger wapen, waaruit later het tegenwoordige, ook op dezelfde kaart voorkomende, is overgenomen.

***.

Duivekater (I.; bl. 380; II.; bl. 300). Tot opheldering en ter verklaring der *duvekaters* zouden wij eenen geheel anderen weg inslaan dan BILDERDIJK, HOEUFFT en VAN DEN BERGH, nl. zóó: terwijl wij den *deuvik* (kleine knaap) van BILDERDIJK laten spelen, den *duivelschen kater* van VAN DEN BERGH (d. i. de duivel in een kater veranderd!) laten loopen, — de *Oavenkater* of *oven-koek* van HOEUFFT nog wat laten bakken, tot dat zij gaar is; en den bakker van ANDREAS met de hongerige *Franschen* laten haspelen om uit *deux fois deux* een *duivekater* te kneden, — nemen wij hier in aanmerking, wat wij nopens de heidensche bakwerken bij BUDDINGH' (*Westland*, 347, 365) lezen. Zoowel openbare als huisselijke feesten werden reeds in het heidendom met bakwerk gevierd, van daar de *duvekaters, muisjes, kerstimpjes*, *wijelbroot*, en wat dies meer zij, die in het Christendom als *Paasch-*, *Pinkster-* en *Kerskoeken* golden. Nu is de vraag: wanneer worden de *duvekaters* gegeten? Antwoord, bij *Kersmis* en het *nieuwe jaar*. Dat is dus op het oude *Joël*-feest (*Yule*-feest), waarop men de geboorte van den nieuwen zonnegod vierde. De *Indic. Superst. et Pag.* maakt § XXVI. van zoodanig heidensch bakwerk melding (*de Simulacro de consparsa farina*). Op het *Juël-feest* at men *Juel-brod*, *Juel-kåkr*. Daar nu *Kåkr* (ons *Kater*, in *Duvekater*) *koek* beteekent, zoo rest alleen nog de vraag, wat is dan *duve?* Natuurlijk zal men hier in de *lingua noraenna*, in het *Deensch* en *Zweedsch*, moeten rondzoeken. Wij slaan er onze *Lexicons* (den Deenschen van CHAMEREAU, en den

Zweedschen bij TAUCHNITZ) te vergeefs op na. De beste bron over de heidensche natuurfeesten, benevens het daarop betrekking hebbende *bakwerk*, is FINN MAGNUSEN, *Lexicon*, vroeger veel door ons gebruikt, doch dat wij thans niet bij de hand hebben. Zoo iemand dat werk op de feesten gelieft na te slaan, die zal het ontbrekende hier kunnen aanvullen. Toen het Christendom al wat in het Heidendom als heilig gold in verachting bragt, werden de *duve-katers* ligt *duivelsche katers!*

Oude Vest. SCR.

Duivekater. Ter aanvulling van het reeds geantwoorde strekke nog het volgende. Aan *de Zaan* was het oudtijds algemeen gebruikelijk, dat de eigenaars van molens en fabrieken met Kerstijd hunnen werklieden een brood ten geschenke gaven, hetzij als eene erkentenis van getrouw dienstbetoon, hetzij als plaatsbekleeder van den godspenning, elders in zwang. Dit brood, van de fijnste bloem, met veel zorg en arbeid gebakken, zoodat het in vastheid den Rotterdammer peperkoek evenaarde, droeg den naam van *Duive-* of *Deuvekater*, en kwam in vorm overeen met het *Weg-* of *Wiegbrood*, dus genoemd naar de week, welke het Kersfeest voorafgaat, in welke de bakkers oudtijds de gewoonte hadden, om hunne begunstigers met een brood te vereeren, dat den vorm van een gebakerd kindje had. Overeenkomstig dien vorm is, onder den naam van *Duivekater*, nog heden bij de bakkers aan de Zaan, in de week voor Kerstijd, een brood te bekomen, dat op de gemelde manier gebakken is. Enkele fabriekeigenaars behouden nog het gebruik om zulk een brood aan hunne werklieden ten geschenke te geven. Zie verder *Zaanlandsch Jaarboekje* voor 1847. J. H. Jz. Jr.

Casparus (II.; bl. 2, 305, 307) *en Franciscus van den Ende.* Op bl. 307 schijnt men onbekend te zijn met de bloedverwantschap tusschen FRANCISCUS en CASPARUS VAN DEN ENDE. Het komt mij voor dat FRANCISCUS de *zoon* van den Rotterdamschen onderwijzer CASPARUS VAN DEN ENDE moet geweest zijn, terwijl ik mijn gevoelen grond op de *Naamlijst der beroemde Genees- en Heelmeesters*, door ROELOFS ROUKEMA, Amst. 1706, in 8°., alwaar ten opzigte van FRANS VAN DEN ENDE gezegd wordt, dat hij te Rotterdam geboren was, uit eenen vader die aldaar Fransche schoolmeester was en dat hij zich te Amsterdam heeft opgehouden.

FRANS VAN DEN ENDE werd op den 27sten November 1674 te Parijs opgehangen (*). (Zie L. SYLVIUS, *Vervolg op* AITSEMA, B. II., p. 156, in fol.)

In BAYLE'S *Dictionnaire etc.* (op het woord SPINOZA, bl. 255) wordt in de noot gezegd: » SPINOZA étudia la langue latine sous un médecin qui l'enseignait à Amsterdam, nommé FRANÇOIS VAN DEN ENDE. Notez que Mr. KORTHOLT dans la préface de la 2e édition du traité de Mr. son père *De tribus impostoribus* dit, qu'une fille enseigna le latin à SPINOZA et qu'elle se maria ensuite avec Mr. KERKERING, qui était son disciple en même temps que SPINOZA."

Men ziet hieruit dat SPINOZA ook het Latijn bij eene jonge dochter heeft geleerd, wier naam door BAYLE wel is waar niet genoemd wordt, doch die onmogelijk, onderstellende dat hij CASPARUS' zoon geweest zij, eene dochter kan geweest zijn van FRANCISCUS VAN DEN ENDE, overleden in 1674.

Ik weet niet of er, gedurende het besprokene tijdvak, andere schoolmeesters te Rotterdam geweest zijn, die den naam van VAN DEN ENDE gedragen hebben, en waarop het artikel van ROUKEMA zou kunnen toegepast worden. Het voltrokken huwelijk tusschen Mr. KERKERING en .....? ware misschien, tot verkrijging der waarheid, in Amsterdam op te sporen. .. ELSEVIER.

[Het bovenstaande was naauwelijks in druk, toen wij, op nieuw ten bewijze dat .. ELSEVIER een voorbeeldig en volijverig Navorscher is, het volgende van hem ontvingen :]

Clara Maria van den Ende, *Spinoza's leermeesteresse.* De registers op de *Puiboeken* van Amsterdam behelzen :

» 5 Feb. 1671. DIRCK KERCKRINCK, van Amsterdam, Med. Doct., oud 32 jaer, ouders dood, geadsisteerd met zijn moei PETRONELLA KERCKRINCK, woont op de Keizersgracht, ter eenre, en CLARA MARIA VAN DEN ENDE, van *Antwerpen*, oud 27 jaer, geadsisteerd met Dr. FRANCISCUS VAN DEN ENDE, woont op de Cingel, ter andere zijde."

Men weet thans dat CLARA MARIA VAN DEN ENDE, geboren te Antwerpen, de *Savante* geweest is, die ook aan SPINOZA Latijnsch onderrigt heeft gegeven, zonder dat uit het aangehaalde huwelijk blijkt, dat zij eene dochter van FRANCISCUS VAN DEN ENDE geweest zij.

.. ELSEVIER.

Casparus van den Ende (II.; bl. 306, kol. 2, reg. 27 v. b.). Indien er, volgens de meening aldaar uitgedrukt, in de opgave van het jaartal 1699 voor dezen druk, eene *vergissing* plaats had, zoo bestond ze niet bij mij, maar in het door mij aangewezen *Naamregister* van R. ARRENBERG, 2den druk, 1788, bl. 161.

V. D. N.

Georgius Cragius (II.; bl. 2). Waarschijnlijk behoorde CRAGIUS tot een oorspronkelijk Deensch-, later Schotsch geslacht. NICOLAUS

(*) Iemand maakte daarop het volgende vers:

Zo raakte VAN DEN END' rampsalig aan zyn end,
Die in zyn's levensloop, zig had van God gewend,
Des kond hij in zijn end, dan ook geen Hemel hopen:
Maar van der galgen leer wel na de Hel toe lopen.

CRAGIUS, een Deensch Regtsgeleerde, schreef in het *Album* van BONAVENTURA VULCANIUS, en wordt genoemd een: » distinguished negociator and historian", ob. 1602; ook GUILLIELMUS CRAGIUS, Scotus (gelijk hij zich teekende in het *Album* van NAERANUS 1605), werd eerst Professor in de Philosophie en later in de Theologie te *Salmur*. Op zijn huwelijk met CLAUDIA GORINA, vervaardigde SAM. NAERANUS een Epigram: zie zijne *Poemata*, uitgegeven ten jare 1611. Welligt was GEORGIUS een zoon van dezen GUILIELMUS. Nog worden genoemd ANDREAS C., een broeder van NICOLAAS, die Med. Doct. en Chemicus was, THOMAS en TIELEMAN C., allen vermeld bij JÖCHER, *Gel. Lexicon*. V. D. N.

Testament van den Heer de Pinto (II.; bl. 2). In de *Erve* C. STICHTERS *Enkhuizer Almanak* voor 1852 komt onder de *Anecdoten*, *Spreuken en Vertellingen* een stukjen voor, getiteld:

» *Testament van een' weldadigen Israëliet.*"

THOMAS DE PINEDO, die op het einde der zeventiende eeuw te *Amsterdam* stierf, liet een onmetelijk vermogen na, en verdeelde zijne schatten bij testament op de navolgende wijze:

1. Ik maak aan de stad *Amsterdam*, na mijn' dood, vijf tonnen gouds [anders is de opgaaf van den Heer H—T.].

2. Ik leen aan deze stad, tien jaren lang, zonder renten, anderhalf millioen [ook hier verschillen de opgaven].

3. Ik schenk aan iedere Christelijke kerk in *Amsterdam* en *'s Gravenhage*, tien duizend gulden, en aan de Zuiderkerk te *Amsterdam* twintig duizend.

4. Ik schenk aan de Christelijke Weeshuizen der beide steden tien duizend kroondaalders.

5. Aan de armen veertig scheepsladingen turf.

6. Aan het weeskind, dat het eerst het weeshuis verlaat, duizend gulden, en aan dat hetwelk onmiddelijk daarop volgt, zes honderd gulden [hier komen de opgaven weêr niet overeen].

7. Ik maak aan de Portugesche Synagoge te *Amsterdam* twee en een halve tonne gouds en

8. Aan het Portugesche weeshuis 30000 kroondaalders.

9. Ik leen aan de Regering tien tonnen gouds, tegen 3 pCt., onder voorwaarde, dat de interessen aan de Joden te *Jerusalem* komen; het kapitaal blijft ten eeuwigen dage aan de Regering [deze gift komt in de andere notitie niet voor].

10. Ik maak aan de Duitsche Synagoge vijf duizend gulden [het cijfer verschilt].

11. Aan mijn bloedverwant PETRUS OVIS een en dertig tonnen gouds, benevens huis en hof [hier loopen de berichten geheel uit een].

12. Aan mijn' weduwe tien tonnen gouds [verschil].

13. Aan mijn overige bloedverwanten tien duizend kroondaalders.

14. Aan ieder mijner buren, die bij mijne begrafenis tegenwoordig zijn, honderd dukaten [verschil in 't cijfer].

15. Aan ieder ongehuwd persoon, hetzij man of vrouw, welke bovendien daarbij verschijnen zal, honderd gulden [deze gift wordt niet gevonden in het berigt van H—T.].

16. Aan ieder Geestelijke in *Amsterdam* en *'s Gravenhage* honderd kroondaalders, en aan elken Koster vijftig kroondaalders [ook deze ontbreekt].

Blijkens de legaten zijn de HH. DE PINEDO en DE PINTO éénzelfde persoon.

Ik vraag, welke opgaaf is de juiste, en voeg er ook de vragen van den Heer H—T. bij: Of deze bepalingen ten uitvoer zijn gelegd? en of er van dien Israëliet nog meer bekend is? LIJNDRAJER.

[De Heer J. H. VAN DALE heeft zich mede beijverd de verschilpunten aan te toonen tusschen H. T.'s opgave en die van den *Enkhuizer Almanak*. Wij ontvangen dus van hem dezelfde reeks als ons door den Heer LIJNDRAJER toegezonden werd, terwijl hij nog bovendien onze aandacht vestigt op de bijzonderheid, dat het relaas van *d'Erve* STICHTER, (hier en daar minder avontuurlijk dan de *Notitie* van H. T.) de „veertig schepen turf" geenszins als eene *jaarlijksche* gift mededeelt, die ook niet voorstelt als aan impost ontheven, even zoo het legaat der Portugesche Synagoog van vijftien tonnen gouds terug brengt op twee en een halve, verder opzigtelijk de stad *Jeruzalem* daarin slechts verschilt van H. T.'s *Notitie*, dat het haar de *vruchten* schenkt van een millioen guldens, wier *eigendom* aan 's Lands regering toegewezen wordt, en eindelijk niets weet van de beschikkingen N°. 10 en 17 bij H. T. tot uitdeeling van het rouwlaken en tot begiftiging van 's erflaters dienstboden, ieder met eene som van *f* 10,000.

Ook de HH. J. T. DE H., W. T., P. J. v. M., A. W. en J. M. hebben ontwaard hoe er op het stuk van DE PINTO's wonderbaarlijke erflating eene „rencontre de beaux esprits" plaats gehad heeft tusschen den jaarlijkschen „Verteller" van „het Nut" en onzen Correspondent H. T. Want ofschoon PINEDO en PINTO niet volmaakt eensluidend zijn en ook DE PINTO's wilsverklaring soms meer of min verschilt van DE PINEDO's, geen onzer vrienden echter die niet óf geheel overtuigd is, óf ten minste allerwaarschijnlijkst gelooft dat beide slechts één en dezelfde persoon zijn, en dus ook het testament in den *Almanak* identiek is met dat op bl. 2 van DE NAVORSCHER.]

Testament van den Heer de Pinto. In de *Jüdische Merckwürdigkeiten von* J. J. SCHUDT, Franckf. u. Leipzig 1714, 4 Th. in 4°., vindt men op bl. 293 van het eerste deel een *Extract vom Testament dess Weyland reichen Portugiesischen Juden de Pindo, so zu Amsterdam gestorben*, waarvan SCHUDT zegt dat het in 1713 uit Holland overgekomen, en daarna vertaald en rondgevent is. De Hoogduitsche editie heeft slechts weinig afwijking van het door H. T. opgeteekende. In lateren tijd is dit testament op nieuw vertaald en uitgegeven,

en wel in het Fransch; het komt voor in: G. PEIGNOT, *Choix de Testamens anciens et modernes*, I, p. 420. Slordig en vaak onjuist is echter die overzetting. Noch de Duitsche, noch de Fransche bewerker vermeldt iets van het ten uitvoer leggen van dit testament; de eerste schijnt zelfs te twijfelen of het ooit bestaan hebbe. —ll.

[Dit Fransche stuk kwam ook onder de oogen van J. T. D. H. Hij vond het in: *le Magasin pittoresque*, T. VI. (1838) p. 371, opgenomen in een artikel, insgelijks betiteld *Choix de testaments remarquables*. Wat hij daarvan, wederom verduitscht, ons heeft medegedeeld, regtvaardigt wel —ll's klagt over slordigheid en onjuistheid, maar levert niettemin een inhoud op, goed met de lezing des *Enkhuizers* overeenkomende. „Ik heb", zegt onze beantwoorder, „bij vergelijking met het in DE NAVORSCHER gegevene uittreksel, dit bepaalde verschil opgemerkt, dat de cyfers der geldsommen in het laatst niet dezelfde zijn. Te beginnen dus van het Portugesche weeshuis, aan 't welk hier 30000 kroonen vermaakt worden (*), zet men het verslag der legaten voort in dezer voege: „Ik leen aan de Regering 10 tonnen „gouds, tegen 3 % interest in het jaar, onder voor„waarde dat die renten uitbetaald zullen worden aan „de Joden te *Jerusalem* gevestigd. Het kapitaal zal „steeds aan de Regering verblijven. — Ik geef aan „de Duitsche Synagoge 5000 gld. — Ik geef aan mijn „neef OVIS 31 tonnen gouds met al mijne huizen en „hun toebehooren. — Ik legateer aan mijne weduwe „10 tonnen gouds. — Aan mijne andere bloedver„wanten 10,000 kroonen. — Ik vermaak aan elk „mijner buren, die mijne begrafenis bijwonen zal, „100 dukaten. — Ik geef aan ieder persoon van de „eene of de andere kunne, ongehuwd zijnde en bij „mijne begrafenis tegenwoordig, 100 gulden. — Aan „ieder Christen-priester of leeraar te *Amsterdam* en „in *den Haag*, 100 kroonen en aan ieder kapellaan „50 kroonen".

Twee onzer beantwoorders, de HH. THEODORIK en C. KRAMM, hebben zich bepaaldelijk met H. T.'s derde vraag, die omtrent DE PINTO zelven, bezig gehouden. — THEODORIK gewaagt van ISAAC DE PINTO, Portugeesch Israëliet, te *'s Hage* in 1787 overleden, en die eerst gewoond had te *Bordeaux*, naderhand in *Amsterdam*. Deze was, zegt hij, een zeer geleerd man, schrijver eeniger belangrijke werken tegen VOLTAIRE, die evenzeer van zijne diepe godsvrucht als van zijne veelzijdige kennis getuigen: een lof, geenszins weêrsproken door het oordeel van Mr. H. J. KOENEN, bij wien men, *Gesch. der Joden in Nederland*, bl. 8, ISAAC DE PINTO'S geschriften vermeld vindt onder deze titels: *Reflexoës politicas tocante a Constituiçaõ da Naçaõ Judayca*, Amst. 1748, en *Apologie pour la Nation Juive, ou réflections critiques sur quelques passages des écrits de M. de Voltaire*, Amst. 1761. En dat nu deze telg van het geslacht der DE PINTO'S niet minder vermogend was en vaderlandlievend dan godvruchtig en kundig, blijkt zeer duidelijk uit zijne aan den Staat bewezene diensten in 1748 en 1750, met regt uitnemend genoemd door denzelfden geschiedschrijver der Israëliten in ons Vaderland, bl. 212 (†). Overigens heeft men het verhaal van zijn leven, gedeeltelijk uit eigenhandige aanteekeningen, in de *Jaarboeken voor Israëliten* van 1837, bl. 157—196.

De Heer KRAMM berigt ons van ARON DE PINTO, JOSEPHSZ., een „uitnemend liefhebber van nutte „kunsten en wetenschappen", naar het getuigenis van JOANNES MARSHOORN, boekverkooper te *Haarlem*, die zich in 1754 genoopt vond, dezen Maecenas den tweeden druk op te dragen van THEOD. SCHREVELI *Harlemias, of Eerste Stichting der Stad Haarlem* enz. Dáár prijkt, zegt onze beantwoorder, het volle wapen der DE PINTO'S, zijnde een veld van azuur, beladen met vijf zilveren wassende manen, sierlijk geplaatst, met allegorische beelden, zinspelende op de bescherming der kunsten, waardoor zich onze DE PINTO zoo verdienstelijk maakte. — Maar deze openlijke vereering, deze toeigening van een dus belangrijk werk, deze opdragt zoo nederig en de eerbiedige toon der geheele toespraak laten, volgens den Heer KRAMM, geenen twijfel over (is de juistheid van dit besluit zoo geheel onbetwijfelbaar?), of ARON DE PINTO was de ROTHSCHILD zijner dagen, waardig om aldus ten slotte door JOANNES MARSHOORN begroet te worden: „Ontvang dan Ed. Heer, dit werk met een gunstig oog, en verschoon onze vermeetelheid; terwijl wij UEd. en geheele luisterrijke Famillie toe wenschen, een lang en gezegend leven, en namaals de Eeuwige Ruste bij de God ABRAHAMS!"

Dan vergeefsche moeite én van THEODORIK én van den Heer KRAMM! Noch in ISAAC, noch in ARON, bloeijende in de tweede helft der 18de eeuw, kunnen wij den erflater DE PINTO wedervinden, wiens uiterste wil reeds ten jare 1714 als eene *Jüdische Merckwürdigkeit* te *Leipzig*, *Frankfort*, en waar niet elders misschien? opgedischt was en alomme verspreid geworden. Grooter kans van waarheid heeft daarom het berigt ook door den *Enkhuizer* overgenomen, dat THOMAS DE PINEDO, de vermaker der legaten, een zoon geweest is der zeventiende eeuw, en dat ook zijn doodsdag tot haar moet worden teruggebragt.

Wat nu het nader onderzoek betreft, door velen misschien wenschelijk geacht, omtrent DE PINTO en zijne beschikkingen, wij voor ons belijden gaarne onze overtuiging, dat wij hier met een verzinsel te doen hebben, dat geen testament in het rijke geslacht DE PINTO ooit dergelijke legaten vermaakt heeft als hier aan onze verbazing worden prijs gegeven. En dit ons ongeloof hecht zich niet slechts aan de vervaarlijke som, door de legaten, voor zoo ver zij in cijfer te brengen zijn, vertegenwoordigd, eene som, die ons een nagelaten vermogen aankondigt, naauwelijks bestaanbaar met de ruimste begrippen van de schatrijkheid sommiger Israëlitische familiën; niet minder luide spreekt, onzes bedunkens, het fabelachtige in de overdrevene strekking, de grilligheid en belagchelijke vrijgevigheid, die aan eenige dezer vermakingen eigen zijn; niet minder luide vooral in die allermildste bedeeling van Christelijke heiligdommen, godshuizen, predikers, ja eenvoudige kerkendienaars, hoogst moeijelijk naar 't schijnt te verklaren in een Portugeschen Jood der zeventiende eeuw. Men vraagt zich ook, van waar het stilzwijgen der historische traditie omtrent een feit van zoo veelvuldige en tevens

(*) Dit is echter geene afwijking van het berigt des Hn. H. T., nademaal 30,000 kroonen gelijk te stellen zijn met 75,000 gulden.

(†) Zie hier het berigt van den Heer KOENEN: „Bij het beleg van *Bergen op Zoom* door de Bondgenooten in 1748, verschafte de rijke en aanzienlijke Amsterdamsche Israëliet ISAAC DE PINTO, uit zijne eigene middelen en die van eenigen zijner geloofsgenooten, zeer aanzienlijke geldsommen aan den Staat, en wel tegen veel lagere renten dan verlangd werd, op het oogenblik, dat de schatkist geheel uitgeput was; zoodat de Ontvanger-Generaal VAN HOGENDORP later aan DE PINTO schreef, dat hij den Staat gered had." In 1750 hielp dezelfde Israëliet de schuldbrieven ten laste van den Stadhouder, die vier ten honderd waren, op 3 per Cent verminderen, waartoe hij en zijne vrienden aanmerkelijke geldsommen voorschoten.

zonderlinge belangrijkheid, en men erkent voorts een afdoend bewijs der fictie in het ontbreken, zoo veel men heeft kunnen nagaan, van ieder spoor der zaak in de geheugenis der overvloedig begiftigde corporatiën, wier oorkonden, — mag men achten — toch ook zelfs de verijdelde toekenning door eenig teeken bewaard zouden hebben. Zou het zoo geheel ongerijmd zijn, de legende van DE PINTO's testament op rekening te stellen van spijtigen, spottenden naijver, zoo ligtelijk door der Joden rijkdom gewekt bij de grooten en deftigen in den lande; dienzelfden naijver, waaraan destijds de BELMONTE's ten doel stonden, openbaar geworden, onder anderen, in de spotprenten op hunne hofhouding; dien naijver, welke aan onze DE PINTO's zelven en de NUNEZ' DA COSTA soortgelijke caricatuur hunner „vorstelijke woonhuizen" berokkende? Zie SCHUDT's *Merckwürdigkeiten*, I., S. 278, aangehaald door KOENEN, bl. 207, noot 5.]

Aanvulling der Biogr. Schets van Ev. Gezangdichters (II.; bl. 3, 309). WILLEM SLUITER, op reis zijnde van Eibergen naar Rouveen, overleed te *Zwolle*, waar hij ook begraven is.

JOH. VOLLENHOVE is, volgens het vermelde op den nog voorhandenen *penning* tot gedachtenis aan zijne begrafenis of overlijden, geboren den 2*den Juni* 1631. Zie over hem de *Vaderl. Letteroefeningen* van 1827, April N°. IV en V, en zijn Levensberigt in den *Overijsselschen Almanak* voor 1842, bl. 58; zijn handschrift is in het *Album* van A. MONEN, Hag. Comit. a. d. 17 Kal. Sept. 1673.

E. M. ENGELBERTS, overleden ten jare 1807, oud 75 jaren, is alzoo geboren in 1731 of 1732.

J. A. LOTZE stierf den 15*den December* (niet den 13*den*). Zie de aangewezen schrijvers.

P. J. DE FREMERY is gestorven den 7den Dec. 1820, oud 82 jaren. Zie *Konst- en Letterbode* 1821, N°. I, bl. 3; hij moet dan in 1738 geboren zijn. In de *Konst- en Letterbode* is ook het overlijden vermeld van A. L. BARBAZ, 14 Julij 1833, oud 63 jaren en van HEND. DE FLINES, 29 April 1832, oud 72 jaren.

V. D. N.

Raadsel (II.; bl. 3). Het antwoord is gevonden, Mijnheer VAN DER AA, en waarlijk men kan zich niet verwonderen, dat *Het Bestuur* van dit Tijdschrift geen *f* 100 als premie en geen levenslang gratis abonnement op den koop toe beloven durft, daar het wel te voorzien was, dat het raadsel zou worden opgelost. Het antwoord is SCHIMMELPENNINCK.
1 Schim, 2 mel, 3 pen, 3 & 4 penninck (penning).

H. W. K.

[Nog een tiental Navorschers roept ons toe: SCHIMMELPENNINCK. Wat de vraag naar de ware lezing betreft, N. N. en J. SCHREUDER zonden ons deze redactie van het raadselvers, opgenomen, naar de eerste gelooft, in een *Schiedamsche Courant* van 1805 of 1806, met dat gevolg, dat het vraagstuk weldra zijne uitwijzing erlangde. Wij onderschrappen de regels en woorden, waarin zich afwijking van den in ons Tijdschrift gegevenen tekst openbaart.
„Mijn eerste lettergreep geeft u een naam te lezen (bij N. N. *zal u den naam doen lezen*).
Van iets, dat *niet en was noch* zal bestaan na dezen, (bij N. N. als bij A. J. v D. AA)
Mijn tweede *is goed Latijn; de bijen brengen 't aan;*
Mijn derde heeft veel goeds, maar ook veel kwaads gedaan.
Mijn derde *met het* vierde zaam verbonden (bij N. N. *en deze met mijn vierde of laatste zaam verbonden*)
Wordt steeds van elk gezocht, *bij velen schaars* gevonden, (bij N. N. als bij A. J. v. D. AA)
De naam in zijn geheel *zal* bij het nageslacht
Altijd in *zegen zijn* om 't nut haar aangebragt. (bij N. N. als bij A. J. v. D. AA, behalve dat *om 't nut haar* vervangen wordt door *om 't heil ons*)
Wij zijn het echter volkomen eens met den Heer C. KRAMM, dat het kleiner getal lettergrepen in 't minst geene reden geeft, om den vijfden regel bij v. D. AA verwerpelijk te achten. Zoodanige vrijheid wordt niet slechts dikwerf gebruikt, zij is ook van zeer goede werking in verzen van deze soort. De Heer ICHNEUTES houde het ons alzoo ten goede, dat wij aan: *Mijn derde en vierde zaam verbonden*, verre de voorkeur geven boven de vrij harde emendatie: *Mijn derde en vierde lettergreep te zaam verbonden.* Het spreekt overigens van zelf, dat het *haar* in den laatsten regel gansch verkeerd is, en hier de Schiedamsche lezing niet gemist kan worden.
H. T. H. en J. SCHREUDER zonden ons nog een ander berijmd raadsel van dezelfde oplossing, maar zoo ellendig in taal, stijl en versificatie, dat wij er niet aan denken kunnen, het onzen lezers onder de oogen te brengen.
ICHNEUTES komt regt hoffelijk op voor onze geëerde lezeressen. Hoe was 't haar, vraagt hij, zonder kennis van het Latijn mogelijk, in *het zoetst van Hymets boorden* — *honig*, iets dat naar *mel* geleek — op te vangen? 't Is zoo, geachte ICHNEUTES, wij kunnen u, tot onze smart, geen ongelijk geven. Overigens niet alleen onze „lieve Vriendinnen" (van ganscher harte volgen wij hier 't spoor van Mr. J. VAN LENNEP), ook een onzer vrienden (de man zal gelukkig nu wel uit den droom geholpen zijn) werd in verlegenheid gebragt door dien toch zoo bekoorlijken *Hymettus*, zulk eene verlegenheid, dat hij, niet wetende wat, er zich uitredde met een niet onaardig bokje te schieten. Onze waardige dames echter, wie wij opregtelijk om verschooning vragen, ook in naam van A. J. v. D. AA, ook in naam van den, denkelijk wel, Schiedammer auteur der poëzy in kwestie; — onze waardige dames zullen nu wel, gissen wij, des te gereeder ons hare toestemming geven, dat wij, tot een wel passend slot dezer raadsel-beschouwing, het woord nog aan haren wakkeren vereerder toekennen, nademaal hij haar en ons een boeijend nastukje belooft, een raadsel wel over de honderd jaren oud, maar nog jong en frisch op zoo hoogen leeftijd en, allernatuurlijkst, geheel vrij van iederen zweem van Latinisme.]

Raadsel. Daar wij nu toch aan de raadseltjes zijn, vraag ik de lezers en lezeressen van DE NAVORSCHER, wat hun dunken mag van het volgende, 't welk ik, met zijn opschrift voorzien, gevonden heb onder een pakje oude papieren; en of ook iemand hunner lust heeft zich op zijne ontwarring toe te leggen, al is het loon daarvoor uitgeloofd toch reeds meer dan lang een prooi der verjaring geworden. Van *mij* toch heeft niemand iets te wachten, want ik verklaar eerlijk 'er voor op te tornen.

» *Copij van een raadzel, waarop tienduizend* » *Rijxds. zyn gesteld voor die gene die het raad:* » *de tydis bepaalt op* 22 *Jan.* 1751, *en het geld is ge-* » *past bij de Hr.* OVERBEEK, *Advoct. te Hamburg*".

» RAADZEL".

» Ik ben Schepper nog Schepzel, Ik ben ge-
» storven, maar kon 't in 't graf niet houden,
» onder de levende ben ik nooyt geweest, ik
» ben niet de tyd, maer bevinde my in 't midden
» derzelve. Onder de 4 elementen kunnen zy
» my niet stellen. Ik ben 't voornaamste lid
» der wereld. In 't tegenwoordige ben ik eens
» verlaten, en sterf eer ik sterf. Ik ben een
» Vader der verdoemde geesten in de Hel. Ik
» ben ryk dog niet zalig".

NB. Woordelijk en letterlijk overgeschreven.

ICHNEUTES.

Nestels der Kavallerie (II.; bl. 3). Om zich op eene groote menigte Belgen te wreken, die hem verlaten hadden, beval de Hertog van *Alva*, dat ieder lid van dit corps, welken rang hij ook bekleedde, zoude worden opgehangen. Tot antwoord lieten deze dapperen den Hertog weten, dat zij in het vervolg, om de executie gemakkelijker te maken, aan den hals een (touw) strop en een spijker zouden dragen. Deze troepen zich later onderscheiden hebbende, zoo werd het touw hun tot een eereteeken en daarna in het algemeen vervangen door nestels en pincetten.

J. T. D. H.

[Zoowel de vrager, die in „zeker boek" het bovenstaande zou gevonden hebben, als de Heer J. T. D. H., wiens oplossing hier gelezen wordt, hadden wél gehandeld, wanneer zij *de bron* hadden opgegeven, waaruit zij hun berigt verschuldigd zijn. Dit is voor Navorschers en DE NAVORSCHER een hoofdvereischte.]

Ναπολέων ἀπολέων (II.; bl. 3). » Nous avons trouvé dans un journal du 25 juin 1838, un article qui coïncide avec ces mots *le Lion du désert:* cet article est ainsi conçu: » » BONAPARTE disait que le désert avait toujours eu pour lui un attrait particulier, et qu'il ne l'avait jamais traversé sans une certaine émotion. On n'en voyait point les bornes, il n'avait ni commencement ni fin: c'était l'image de l'immensité, un océan de pied ferme. Ce spectacle plaisait à son imagination, et il aimait à faire observer que NAPOLÉON veut dire *le lion du désert.*" " *Le Livre des Singularités*, par G. P. PHILOMNESTE, Dijon et Paris, 1841, p. 96.

Ναπολέων ἀπολέων. Het volgende heb ik gevonden in: » *le Magasin Pittoresque*, Tome IV. 1836, Maestricht, BURY-LE FÈBRE, p. 186: » *Calcul d'un tireur d'Horoscope sur le mot* NAPOLÉON."

» Le nom NAPOLÉON est composé de deux
» mots grecs qui signifient *lion du désert.* Ce
» même nom, ingénieusement combiné, pré-
» sente une phrase qui offre une singulière
» analogie avec le caractère de cet homme
» extraordinaire:

1. Napoléôn.
6. apoléôn.
7. poléôn.
3. o léôn.
4. léôn.
5. éôn.
2. ôn.

» En enlevant successivement la première
» lettre de ce mot, et ensuite celle de chaque
» mot restant, on forme six mots grecs dont
» la traduction littérale, dans l'ordre des nu-
» méros désignés, est: *Napoléon, étant le lion*
Ναπολέων ὢν ὁ λέων
des peuples, allait détruisant les cités.
λεῶν ἐὼν ἀπολέων πόλεων.

Dict. étymol. de la langue Française.

Ik meen hiermede het eerste gedeelte der vraag beantwoord te hebben. Van het andere wordt daarbij geene melding gemaakt, en ik ben niet in staat daaromtrent iets zekers aan te voeren.

J. T. D. H.

[Het is uit DE ROQUEFORTS *Dictionnaire étymologique*, dat GABRIEL PEIGNOT, de eigenlijke schrijver van *le Livre des Singularités*, deze aanteekening omtrent het woord NAPOLEON heeft overgenomen. Aan hem ontleenden die onze beantwoorders J. B. R—p. en N. P. BIBLIOPHILUS. Vier jaren vroeger had men haar kunnen vinden in de *Wiener Allgemeine Theater Zeitung, Originalblatt für Kunst, Literatur* u. s. w., waaruit zij ook te land kwam in de *Letteroefeningen* van 1840 (N°. IX, bl. 468) die haar onder de oogen bragt van H. VAN ROLLEMA. Dan reeds in 1828 was de „opmerkelijke ontleding" voorgedragen in het *Algemeen Nieuws- en Advertentieblad*, N°. 25, waar men, naar het berigt van S. P. J. in de schikking der woorden minder juist λεῶν met πόλεων verbonden had, en alzoo deze vertaling gegeven: „NAPOLEON *de leeuw zijnde, ging de steden der volkeren verwoestende.*

Voorts verwijst ..R.E. de liefhebbers naar de anagrammen, — wie lust en tijd heeft make op zijne aanprijzing kennis met CELSPIRIUS, *de Anagrammatismo* en JUD. DE WEERDT, *Concordiae Belgicae panagyricum parnassicum* (Antv. PLANTIN, 1609) — naar het stuk van S. H. DARINGS in het *Belgisch Museum*, D. VI, bl. 79, waarin men, na lof toegebragt te hebben aan de *Médianoches*, een vele anagrammen bevattend werk van den *Bibliophile* JACOB, zich beijvert beide fraaije eigenschappen van het woord NAPOLEON mede te deelen, die waardoor het ons een *leeuw* der *wildernis* aanschouwen doet, en die waardoor het, zesmaal wreedelijk onthoofd, ons met sidderingvervult voor dien *leeuw der volkeren, rondgaande om de steden te vernietigen.* Beide vonden eindelijk hare plaats in de *Mirror of Literature*, Vol. XI, p. 320, waaruit EEN ANONYMUS ze voor ons overschreef, naar wiens opgaaf het woord na de derde procope ὀλέων niet ὁ λέων behoort gedacht te worden, zoodat zijn vertaling aldus luidt: NAPOLEON *being a raging lion, going about destroying cities.* Wel en te regt *going, gaande*, want hoe het eene letterlijke overbrenging heeten mag, die ἐὼν door *ging, allait*, wedergeeft, kunnen wij met ons Grieksch maar niet te weten krijgen. Als participium toch van ἔω, den wortel van εἶμι, willen wij ἐὼν, hoe antiek ook, laten gelden, maar er een 3a Imperfecti van te maken, zie, dat is een al te schromelijk misbruik.

Het behoeft overigens ter naauwernood vermelding, dat, gelijk ook de *Mirror* heeft opgemerkt, de phrase der zeven woorden alles behalve op taalkundige juist-

heid en zuiverheid aanspraak maken kan. Wij willen hiervan geene andere voorbeelden te berde brengen, dan den genitivus πόλεων na het participium ἀπολέων, dien men het toch niet wagen zal, met behulp van een verzwegen διά tot ἑὼν in betrekking te stellen. Doch ook met den *leeuw der woestijn* (*lion du désert*) kunnen wij geen volkomen vrede hebben. De schim des geduchten Keizers vergeve ons die bedenking tegen zijne grammatica; heeft hem zijne bloedige overmagt alomme tot een schrik doen zijn als een waren *leeuw der volkeren;* in zijn naam vinden wij geene aanleiding om hem als een *leeuw der woestenij* te begroeten. Νάπος (νάπη) is niet de vreesselijke zandzee met onbeperkten gezigteinder; het beteekent een boschachtige bergstreek, *Saltus*, veelal eene digtbegroeide laagte tusschen de rotsen, zoo weinig eene onmetelijke vlakte onder den brandenden zonnegloed, dat men den oorsprong des woords gezocht heeft in νὴ privativum met φάος (*licht*) te zamengesteld. Immers digtheid van boomen en struiken is een voornaam kenmerk der ναπῶν, zoo als ook blijkt uit de epitheta, welke daaraan door de oude schrijvers verbonden plegen te worden, b. v. ὑλοκόμος door EURIPIDES, ἀδιάβατος door XENOPHON (in *Hellenicis*), σκιερὸς door PLUTARCHUS (in *Vit. Numae*). Men beschuldige ons hier vrij van zifterij, men achte deze onze opmerkingen onbeduidend: wij voor ons bekennen, zulke spelingen als die met het woord NAPOLEON gansch niet verwerpelijk te vinden, mits zij maar zuiver zijn van misbruik der taal, van vervalsching der denkbeelden, die door de uitdrukkingen worden voorgesteld.]

Ναπολέων ἀπολέων. Van de naamletters heeft men ook nog de volgende phrase gemaakt, tot herinnering van 's Keizers val:

*N*ach
*A*llen
*P*olitischen
*O*perationen,
*L*iegt
*E*r
*O*hnmächtig
*N*ieder.

S. J.

Ναπολέων ἀπολέων. Zie hier het antwoord betrekkelijk de bedoelde verwijzing op de *Openbaring*, welke ik tijdens de wassende grootheid van NAPOLEON, toen Frankrijks grenzen door hem uitgebreid en geheel ons werelddeel in oorlog gezet werd, zoo dikwijls heb hooren verklaren. De plaats in kwestie vindt men *Openbaring* IX: 1—13, door vele Godgeleerden uitgelegd als eene toespeling op de Zeloten, die ten tijde van JOHANNES het Joodsche land met schrik en angst vervulden. In onze provincie meenden nogthans de getrouwen aan het Huis van *Oranje*, wegens de gelijkenis der spelling, in den APOLLYON van vers 11, den gevreesden NAPOLEON te herkennen; en daar nu APOLLYON *verderf*, *ondergang* [juister *verderver*, *vernieler*] beteekent, zag men in NAPOLEON en zijne krijgsheeren, bij dat schrikbarend veroveren van landen en natiën, de profetie hier gesproken vervuld.

G. VAN SANDWIJK.

Ναπολέων ἀπολέων. De bedoelde Bijbelplaats is *Openb*. IX: 11, waar de derde Engel des afgronds, daar verschenen, met den Hebreeuwschen naam ABADDON (*Vernietiging*, *Afgrond*), en met den Griekschen naam APOLLYON (*Verderver*) genoemd wordt. Ik herinner mij ook uit mijne kindschheid, dat eenvoudige menschen, in hunne verslagenheid en angst, NAPOLEON voor dien Engel des afgronds hielden, wiens naam in de *Openbaring* van JOHANNES geschreven staat. De enkele vergelijking van beide namen wijst nogthans overvloedig aan, dat het ook slechts de meening van eenvoudige menschen, die op den klank af oordeelden en over een klein verschil van letters niet vielen, wezen kon. Overigens moge het herinnerd worden, dat die allegorische namen van ABADDON en APOLLYON op de meest verscheidene wijze zijn overgebragt op den SATAN, den Joodschen Zeloot SIMON, zoon van GORION, den aartsketter ARIUS, den *Paus* van *Rome* en LUTHER; ook op aanvoerders der Persen, Romeinen, Vandalen, Gothen, Mahomedanen. Is het vreemd, dat vóór veertig jaren aan NAPOLEON gedacht werd, die een tiental jaren vroeger als een *Messias* bezongen was en nu als een *Verderver* gevloekt werd?

S.

[De hoofdsom dezes berigts ontvingen wij ook van .. R. E., v. O. en P. E. Z. De eerste vergeet niet op te merken, hoe zeer geheel *Openb*. IX aan de beschrijving eens krijgsheers denken laat. v. O. schrijft dat het eene gansche verhandeling eischen zou, de profetiën der *Apocalypsis* mede te deelen, wier vervulling men in NAPOLEON verkregen gemeend heeft, en stelt voorts APOLLYON door NAPOLEON vertegenwoordigd, ongeveer op denzelfden lijn met GOG en MAGOG in *Demagogen* terug gevonden.]

Ναπολέων ἀπολέων. De toepassing van *Openb*. XIII: 18 op den Keizer der Franschen geschiedt in dezer voege, dat men zijnen naam BUONAPARTE met Hebreeuwsche letters schrijft, en dan bij iedere letter het getal aanstipt, dat door haar wordt vertegenwoordigd. De som dier getallen is 666.

ת	ר	ב	נ	ו	ו	ב
400	200	2	50	6	6	2

666.

Ten bewijze dat men in deze opvatting niet dwaalt, brengt men nog de volgende punten van overeenkomst bij:

Het beest opgekomen uit de zee (vs. 1).	NAPOLEON geboren op het eiland *Corsica*.
Het beest heeft zeven hoofden (ald.): zeven Koningen (XVII: 10).	Zeven Koningen door NAPOLEON te voorschijn gekomen: JOSEPH, LODEWIJK, JÉRÔME, MURAT, EUGENIUS, BERNADOTTE, de Koning van *Rome*.
Vijf dier Koningen zijn gevallen (XVII: 10), de één is (nog) en de zevende, gekomen zijnde, moet (slechts) een weinig tijds blijven (ald.).	Gevallen zijn de vier broeders en de stiefzoon van NAPOLEON, BERNADOTTE is Koning gebleven en den Koning van *Rome* werd weldra zijne hooge waardigheid ontnomen.

Onlangs las ik nog de toepassing van het geheimzinnige cijfer op Koningin VICTORIA. Zij is even onhoudbaar als de bovenstaande, en minder vernuftig. Immers berust zij alleen op de zamenstelling van eenige nummers uit hare levensgeschiedenis als: haren ouderdom, den dag harer krooning enz. Zóó zou ons getal met eenige moeite op ieder, wie hij wezen mag, kunnen toegepast worden.

Dr. RÖMER.

[De zaak zelve, zonder verklaring of bijzonderheden, werd ook herinnerd door S. P. J. en P. E. Z. Deze beloofde echter de berekening in te zenden, als hij over eenige ruimte in ons Tijdschrift zou mogen beschikken.]

Ναπολέων ἀπολέων. De naam van BONAPARTE (hetwelk geen schrijver heeft opgemerkt) schijnt afgeleid te zijn van *Bon-reparte*, thans genaamd *San Gennasio di buon riposo*, een dorp onder *Samminiato*, in welke stad de familie daarna woonde.

De naam van *Bon-reparte* is bewaard gebleven door BENEDICT *of Peterborough*, in zijn *Life of Henry II of England*, waarin hij de rustplaatsen van PHILIPPUS AUGUSTUS beschrijft.... » per *Castellum Florentinum* et per *Seint Denys de Bon-reparte.*"

Imaginary Conversations of Litterary Men and Statesmen, *by* WALTER SAVAGE LANDOR *Esq.*, London 1824. H. B. H.

[Wij komen ten slotte een oogenblik terug op ..R. E's. berigten omtrent het stuk van S H.DARINGS, in het *Belgisch Museum*. Namelijk hij heeft daaruit nog de volgende niet onaardige anagrammen opgedischt:

BONAPARTE, omgezet in *Nabot paré;*

NAPOLÉON, EMPEREUR DES FRANÇAIS, herschapen in: *Un pape serf a sacré le noir démon*, of ook in: *Un fol empire ne durera pas un an;* eindelijk

Assemblée Nationale, door de vrienden van dat ligchaam bevonden de stof tot deze eigene lofspraak in te houden: *Les ânes la blâmoient.*]

Aanslag op Nymegen in 't jaar 1702 (II.; bl.3). Het stukje over dit voorval door mij geplaatst in den *Gelderschen Almanak* voor 1848, bl. 67 enz., zal welligt den Heer ICHNEUTES voldoende inlichting verschaffen omtrent het stoutmoedig gedrag van CASPARUS EILBRACHT, Predikant te *Bemmel* (niet *Bommel*, zoo als per drukfout bl. 70 vermeld staat). Want dat deze de bedoelde man is, niet zijn ambt- en naamgenoot van *Wichen* en *Leur*, zal den vrager daarbij ook duidelijk worden. — Misschien, dat voor belanghebbenden nog de eene of andere bijzonderheid omtrent C. EILBRACHT zou kunnen gevonden worden in het Kerkeboek der Bemmelsche gemeente. Is dit zoo, dan verklaar ik mij steeds bereid tot de mededeeling. J. C. K.

[Ook N. N. vestigt 's vragers aandacht op het volledig antwoord, hem in de *Geldersche Volks-Almanak* verstrekt door Ds. J. C. KOBUS, Predikant te *Bemmel* in *Overbetuwe.*]

Aanslag op Nymegen in 't jaar 1702. In het eerste Nummer wordt inlichting gevraagd omtrent zekeren Predikant EILBRACHT, die bij den aanval der Franschen op *Nymegen* in 1702, aan het hoofd der gemeente den vijand zou te keer gegaan zijn. Men kan over dit geval opheldering vinden in ARKSTEE's *Beschrijving van Nymegen*, bl. 122, en bij BOSSCHA, *Nederl. heldendaden te land.* Van die schrijvers verneemt men, dat een Predikant uit de *Overbetuwe* daarbij het eerste kanonschot loste; die moet dan wel Ds. EILBRACHT uit *Bemmel* geweest zijn. De vrager schijnt hem overigens te groote verdiensten toe te kennen. Het waren toch, volgens ARKSTEE, de burggraaf (JACOB VAN RANDWYK) en de burgerhoplieden CHRISTOFFEL VAN DEN BERGH, BEECKMAN en VAN LEEUWEN, die de burgerij zoo krachtig aanvuurden, dat elk, zonder onderscheid van godsdienst, besloot liever met de wapens in de hand te sterven, dan zich over te geven; gelijk het ook dezelfde waren, die, door ATHLONE's aanrukkende troepen geholpen, de Franschen uit een reeds door hen veroverd buitenwerk verdrijven en de stad behouden mogten. Op dit geval werd een penning geslagen, bij ARKSTEE afgebeeld, met het omschrift: *Numerum virtute retundit* 1702, en lang heeft de stad deze redding met een plegtigen dankdag herdacht. RESP.

Het vergaan des oorlogschips Evertsen (II.; bl.4). Dit schip, onder bevel van den Schout bij Nacht BUYSKES, verliet den 16den Februarij 1819 de reede van *Batavia*, in gezelschap van het linieschip *de Prins van Oranje*, Kapitein ter zee VAN SENDEN en het fregat *Maria Reigersbergen*, Kapitein DE GROOT. Toen men tien dagen in zee geweest was, brak de groote steng; drie dagen later ontdekte men dat het schip lek was, en wel zoo erg, dat men gestadig met zes pompen werken moest. In spijt van al dezen arbeid wies het water in het schip hoe langs hoe meer. Aldus, terwijl het vaartuig aan het zinken bleef, hadden scheepslieden en passagiers, van 30 Maart tot 8 April, onophoudelijk den dood voor oogen; maar op laatstgemelden dag werden zij nabij het eilandje *Diëgo Garcia*, door de Amerikaansche brik *the Pickering* (sic) Kapitein JAMES B. EDES (sic) opgenomen, en verlieten zij alzoo het schip, dat waarschijnlijk, naardien men er later eenen zwaren rook uit zag opgaan, eene prooi, zoowel des vuurs als des waters, geworden is.

Omstandiger berigten nopens het vergaan van dit schip, kan men vinden bij Q. M. R. VER HUELL, *Herinneringen van eene reis naar de Oost-Indiën*, II.; bl. 156—172, en bij H. DOEFF, *Herinneringen uit Japan*, bl. 255—260.

A. J. VAN DER AA.

Het vergaan des oorlogschips Evertsen. Mag het F. C. W. van dienst zijn, dan zenden wij hier

een gedeelte des eigen rapports van den Schout bij Nacht. Dat stuk berigt zijn vertrek van *Batavia* den 16den Februarij 1819, van *Anjer* den 11den Maart, zijne komst in zee met de *Maria Reigersbergen* den 21sten, en het voorbijvaren der *Cocos eilanden* den 25sten.

Daarna vervolgt het rapport aldus:

» Vrijdag den 9den April. De wind Z. O. en Zuidelijk stilletjes, betrokken lucht, wij zetten nu alle sloepen uit en zonden de zieken en vrouwen naar de brik, als ook eenige vaten hard brood. Met den dag zagen wij het eiland in het Zuiden, 3 à 4 mijlen van ons. Daar de wind met een bui aan het Z. W. was geloopen, deden wij nog eene laatste poging om het land te naderen, door alles bij te zetten en bij den wind op te sturen, dan hij schraalde gaande weg en de lucht stond zeer buijig, met een hooge zee uit den Z. O., waarom ik het raadzaam vond, met het overschepen der equipage hoe eer hoe beter een aanvang te doen maken. Ik liet dus één kwartier op de brik overgaan, terwijl het tweede steeds aan de pompen bleef, ten einde alle confusie en verwarring te vermijden, en toen ik het rapport bekwam dat allen, op de divisie na, die aan de pompen zich bevond, overgescheept waren, gaf ik order de pompen te laten staan en de nog overgeblevene manschappen in de sloepen te doen gaan. Er was toen 48 duim (Amst.) water bij de pomp, niettegenstaande altijd met kracht voortgepompt was. Op alles verder de noodige orders gesteld hebbende, ging ik insgelijks op de brik over, en zag met leedwezen dat op dit vaartuig volstrekt geene ruimte was om eenige bagagie te bergen, zijnde het reeds zeer bezwaarlijk om alle manschappen zoodanig te plaatsen, dat men met de zeilen kon manoeuvreren. Inmiddels vertoefden de laatste sloepen zeer lang aan boord, doordien de manschappen er van, onder voorwendsel van eenige goederen der officieren en passagiers te zullen bergen, overal in het schip rondsnuffelden. Ik liet daarop de brik volbrassen en wij verwijderden ons van de *Evertsen*, waarop de sloepen dadelijk afstaken. Enkele manschappen, die nog aan boord achter gebleven waren, werden hier door bevreesd dat ik hen zoude verlaten, en deden verscheidene schoten. Eindelijk was alles in den namiddag overgescheept, en toen de laatste sloep van boord ging, stond het water tegen de koebrug. Het was den ganschen dag zeer buijig geweest, dan tegen den avond werd het stil, zoo als het den ganschen nacht bleef, met eene hooge deining uit het Z. O.

Zaturdag den 10den April. Met den dag ontwaarden wij, dat wij gedurende den nacht sterk om de noord waren gedreven, kunnende het land slechts even van top zien. Tot onze verwondering (en waarlijk wel tot elks verbazing) zagen wij toen van de *Evertsen* een zwaren rook opgaan, en het bleek dus dat het schip in brand geraakt was, waarschijnlijk veroorzaakt door de onachtzaamheid van de laatste op het schip geblevene manschappen, bij het doen der noodschoten. In den namiddag werd het zeer buijig, wij kapten twee van onze sloepen, daar zij ons te veel in het zeilen hinderden; het gelukte ons des avonds met den donker even binnen het westelijkste eilandje te ankeren, van waar wij den volgenden dag verder de baai binnen zeilden tot voor het établissement, *Pointe de l'Est* genaamd, waar ik alles liet ontschepen en in hutten kamperen.

Wij vonden enz. enz.

(was get.) *De Schout bij Nacht*,
A. A. BUYSKES.

Port-Louis, op het Eiland
Mauritius, 2 Mei 1819".

Tot nadere inlichting van F. C. W. melden wij, dat het schip werd aangevoerd door Kapitein-Luitenant Q. R. M. VERHUELL, en dat er de vlag van den Schout bij Nacht BUYSKES op woei, — voorts dat de *Evertsen* den 8sten April bij *Diëgo Garcia* had kunnen ankeren, maar dat men bevreesd was voor de vuile gronden.

Nog deelen wij mede, dat onder de manschappen, het laatst aan boord gebleven, zich ook bevond de eigen Adjudant van den Schout bij Nacht, de Luitenant ter Zee BEIJERINCK, die derwaarts heengegaan was om nog eenige belangrijke zaken te redden voor den Heer ELOUT (passagier op de *Evertsen*). Daar hij misschien te lang draalde, zeilde de brik weg, men maakte toen zeil op de *Evertsen* en begon dapper op den Amerikaan te schieten, welke dan ook dadelijk tegenbraste en de nog ontbrekende manschappen inwachtte.

Reeds vroeger had men met den Amerikaanschen Kapitein EADES (sic) eene overeenkomst gemaakt. Hierdoor was die brik bij de *Evertsen* gebleven, welke, reeds lang zeer lek zijnde, zich op deze wijs eene zekere redding had voorbereid. Het was bij dat alles een wonderlijk verschijnsel, een schip, dat men 's vorigen daags in zinkenden toestand verlaten had, nu in lichte laaije vlam te zien. Door de Engelsche Lloyds werd dan ook de *Evertsen* opgegeven als: » burnt". L.

[W. M. Z. herinnert zich, dat wijlen de Heer VAN OPDORP, een Heelkundige, die dezen ramp had bijgewoond, daarover een vrij vinnig stukje (16 bladz. lang) geplaatst heeft in een onzer Tijdschriften van 1837, naar hij meent in den *Recensent ook der Recensenten, — Mengelwerk.*]

Dorschliederen (II.; bl. 4). Hoewel niet in staat eigenlijke dorschliederen, die bij het landvolkje in gebruik zijn, mede te deelen, zoo herinnert mij de vraag van HENRY een dorschlied van een mijner vrienden, die reeds den tol aan de natuur betaald heeft, 't welk

in kunst en smaak dat van LE FRANCQ VAN BERKHEY (niet POOT) verre overtreft, en tevens tot bijdrage kan dienen van verzen uit eensylbige woorden zamengesteld. Met bijzonder genoegen grijp ik deze gelegenheid aan, om dit stukje voor eene onverdiende vergetelheid vrij te waren. De lezer zal er de slagen van één, twee, drie en vier dorschers afwisselend en duidelijk in kunnen opmerken.

„JAN Kan
Wel Fel
't Graan Slaan:
Dan JAN
Zegt: Slecht
Schik Ik
Alleen. —
Met een
Komt PIET,
En ziet
Nu slaan
Zij 't graan
Met tweên.

Maar daar komt,
Grof geklompt,
Onze KLAAS
Met geraas
Op den vloer
Van den boer,
En nu slaat
Men de maat
Paf, paf, paf,
Op het kaf,
En men zwaait
En men draait
't Hout in 't rond,
Dat de grond
Dampt en rookt
Of hij kookt:
En men dingt,
Daar men zingt
Op de wijs,
Naar den prijs.

Maar wat is dat?
KATRIJN die vat
Den vlegel van
Den wand; zij kan
Zoo goed als KLAAS,
Die groote baas,
De harde baan
Te barsten slaan,
En wint het hem
Door 't schoon der stem
Nog verder af,
Dan 't graan het kaf
Te boven gaat.
Zij ploft en slaat
Steeds op de maat,
En tripp'lend gaat
Ze al heen en weêr
En op en neêr
Met juisten tred
Al even net,
En zingt: de min
Is naar mijn zin;
Maar zonder brood
Was liefde dood,
Zegt bestevaêr:
En 'k hou 't voor waar".

SAXO SYLVIUS.

Dorschliederen. SCHELTEMA (*Gesch. en Letterk. Mengelwerk*, D. III, St. II, bl. 73.) deelt het volgende Friesche dorschlied mede, bij 't welk wij ook de vertaling geven, die MONE er van geleverd heeft:

It klitst, it klatst,	Es klitscht, es klatzcht.
't Giet juwn toa gest,	es geht Abends zu Gast
Op tzies in brea,	auf Käs und Brot
Mey t heale gea.	mit dem ganzen Dorf.
As wy houndert krye,	wenn wir hundert Sachen kriegen
Wy zilt neat zwye;	sollen wir es nicht verschwægen,
Dan jouwt dy frouw	dan giebt die Frau
Uws spek in strouw;	uns Speckpfannkuchen
Goe bjear dar by,	gut Bier dabei
Is aeck uws fly.	das kommt uns auch zu statten.

(*Uebersicht der Nied. Volks-Literatur*, S. 384).

N. P. BIBLIOPHILUS.

[A. W. geeft ons hetzelfde dorschlied, met nog al eenig verschil in de spelling, aldus:

„Dat kleist, dat kleast,
't Jit juwn to gast
Op tjiez in breâ
Mey 't heele geâ.
Az wi hondirt krye,
Wy sille 't net swye,
Dan jouwt de vrouw
Uwz speck in strou,
Goe bier in bry
Dan binn' wy bly."

„De laatste schoven," verhaalt hij, „werden, in plaats van door vier, door acht mannen gedorscht, terwijl vier andere op horens bliezen, en de overige 't bovenstaande liedje, op de maat van het dorschen, zongen."

Σ., die zich vruchteloos vele moeite gegeven heeft om een *Dorschlied* van onzen POOT op te sporen: — natuurlijk, overmits het aan dezen door HENRY toegeschrevene geen ander is dan het ook hem welbekende van LE FRANCQ VAN BERKHEY, — maakt ook nog melding van een *Dorschlied* in *het Spreeuwtje* (bl. 50) aldus beginnende:

„Lustig aan 't dorschen;
Straks breekt het daglicht aan.
Grijpt elk den vlegel;
'k Hoor reeds den haan".]

De Bickers (II.; bl. 4).

1°. ANDRIES, CORNELIS, JAN en JACOB BICKER waren zoons van GERRIT BICKER, den 23sten Junij 1580 getrouwd met ALIJD BOELENS.

ANDRIES trouwde in 1614 met CATHARINA GANSNEB TENGNAGEL en overleed den 24sten Junij 1652.

CORNELIS huwde in 1628 met AERTJE WITSEN, en overleed den 15den September 1654.

JAN huwde AGATHA DE GRAEF en overleed den 9den Mei 1658.

JACOB huwde met CHRISTINA DE GRAEF en overleed den 28sten Julij 1646.

2°. ANDRIES had negen kinderen, te weten: JOHANNA, ANDRIES, MARIA, KLAAS, JAN, ALIDA, trouwde met JACOB BICKER; GERARD, trouwde met ALIDA KONINKS, zonder kinderen; CORNELIA trouwde met JOACHIM IRGENS; ELISABETH trouwde met SALOMON RENDORP.

CORNELIS had vijf kinderen, te weten: ALIDA trouwde met LAMBERT REYNST; ELISABETH trouwde met ANDRIES DE GRAEF; MARIA trouwde met GERBRAND ORNIA; MARGARETHA trouwde met GERRIT VAN HELMONT, in tweede huwelijk met CORNELIS GEELVINK; GERARD trouwde met CORNELIA BICKER, in tweede huwelijk met ALIDA VAN PAPENBROEK, liet na zeven kinderen.

JAN had elf kinderen, te weten: ELISABETH, ALIDA, JAN, WIJNTJE, JOHANNA, GERARD, ELISABETH trouwde met JACOBUS TRIP, had vijf kinderen; GEERTRUID trouwde met JAN DEUTZ, had drie kinderen; WENDELA trouwde met JAN DE WITT, had vier kinderen; CORNELIA trouwde met GERARD BICKER, had zeven kinderen; JACOBA trouwde met PIETER DE GRAEF, had vier kinderen.

JACOB had geene kinderen.

3°. GERRIT BICKER, vader dezer vier Heeren: ANDRIES, CORNELIS, JAN en JACOB, had tot broeder JACOB BICKER, gehuwd met EVA DE MOES; deze had een zoon, JACOB, die den 29sten Junij 1608 trouwde met ANNA DE VRIJ, uit welk huwelijk:

ROELOF, — trouwde met AGATHA DE VLAMING VAN OUTSHOORN, — had één kind; —

HENDRIK, trouwde met EVA GEELVINK; — had zeven kinderen; JACOB trouwde met ALIDA BICKER, had acht kinderen.

HENDRIK BICKER, getrouwd met EVA GEELVINK, had tot zoon JAN BERND BICKER, getrouwd met JOHANNA SARA PELS, uit welk huwelijk: HENRIC BICKER, getrouwd met CLARA MAGDALENA DEDEL, uit welk huwelijk JAN BERND BICKER, getrouwd met CATHARINA SIX, uit welk huwelijk HENRIC BICKER, getrouwd met WILHELMINA JACOBA VAN HOORN, wiens kinderen nog te *Amsterdam* in leven zijn.

P. H. B.

[Wij hebben ook een antwoord van C. & A. ontvangen. Het geeft de sterfdagen van ANDRIES en JAN BICKER, en wijst aan met wie elk der vier broeders gehuwd is geweest; het vermeldt dat JACOB kinderloos overleed, maar de drie anderen een talrijk nageslacht hadden, 't welk echter in den mannelijken tak is uitgestorven. Het berigt eindelijk de afstamming der thans levende BICKERS op dezelfde wijze als die ons door P. H. B. is medegedeeld, waarbij het echter min juist den vader van het bekende viertal, PIETER wil geheeten hebben, nademaal deze Heeren zoons waren van dien GERRIT BICKER PIETERSZOON, Schepen en Raad van *Amsterdam* in 1590, Burgemeester in 1603, die hier in 1597 de eerste Maatschappij voor de vaart naar de *West-Indiën* oprigtte. Zie WAGENAAR'S *Amsterdam*, I.; bl. 410 en 416. Eene andere afwijking van P. H. B.'s opgaaf vonden wij daarin dat C. & A. den doodsdag van JAN BICKER aanteekent: 9 Mei 1653, in strijd echter met de *Regeringslijst* bij WAGENAAR, waar wij dien derden zoon van Burgemeester GERRIT (denzelfden, die in 1603 den eersten steen der Zuiderkerk gelegd had) nog tot Raad der stad verkoren lezen in 1655.— Ook is hem JAN'S echtgenoote niet AGATHA, maar AGNETA DE GRAEF (JACOBSdochter). En van AERTJE WITSEN, de gade van CORNELIS, stipt hij aan, dat zij tot vader had Burgemeester GERRIT (eigenlijk GERRIT JACOB) WITSEN, die deze waardigheid het eerst in 1609, en sedert nog herhaalde malen, bekleedde.

J. J. WOLFS laat niet onopgemerkt, dat de vraag omtrent dit beroemde geslacht, wat de broeders ANDRIES en CORNELIS betreft, gedeeltelijk beantwoord is door Mr. JACOBUS SCHELTEMA, in zijn *Staatkundig Nederland*, I.; bl. 105—108.]

» *Gissing op Xenophon*", *Cyropaedia* I.; VI, 17. (II.; bl. 22). ARISTARCHUS heeft te regt zich met de uitlegging van MURETUS en STEPHANUS niet kunnen te vrede stellen, daar zij zoowel tegen het taalgebruik, als tegen de bedoeling des schrijvers indruischt. Immers ὁρμᾶσθαι met ἀπὸ is niet hetzelfde als ὁρμᾶσθαι met σὺν, dat voorkomt c. I., § 4, en CAMBYSES bedoelt geenszins dat het leger met weinig voorraad den togt moet aanvaarden; 't welk voorzeker een slechte raad voor een veldheer wezen zou. Intusschen kan ik de gissing en de verklaring van ARISTARCHUS ook niet goedkeuren, want zij is in strijd met de terstond daarop volgende bewering van CYRUS, dat de bedrijvige veldheer voor genoegzamen voorraad zorg zal dragen. Ik meen, dat de zin van het oorspronkelijke deze is: » Er zijn vele eters in een leger (het neutrum τὰ ἐσθίοντα doelt zoowel op paarden, olifanten enz. als op menschen) en die in den beginne met weinig te vrede zijn, maar naderhand (door overmoedigheid) hoeveel zij ook krijgen, er rijkelijk of brooddronken mede omspringen." Dit verschil van behoefte behoort dus door den veldheer wel in het oog gehouden en daarnaar zijne berekening te worden gemaakt. Ik geloof, dat op deze wijze de zamenhang geene zwarigheid meer oplevert.

SAXO SYLVIUS.

[STEPHANUS wilde namelijk gelezen hebben: ὁρμωμένη—χρωμένη. 'Απ' ἐλαχίστων ὁρμωμένη beteekent hem dan: „met *zeer* weinig den togt beginnende"; maar in dien zin ware buiten kijf het voorzetsel σὺν gebezigd, even als c. I, § 4, te regt hier aangehaald door SAXO SYLVIUS: Κῦρος δὲ, παραλαβὼν ὡσαύτως οὕτω καὶ τὰ ἐν τῇ 'Ασίᾳ ἔθνη αὐτόνομα ὄντα, ὁρμηθεὶς σὺν ὀλίγῃ Περσῶν στρατιᾷ κ. λ. ZEUNE schijnt dezelfde opvatting te hebben voorgestaan als STEPHANUS; immers hij vertaalt: „et rerum quibus instructi domo ad bellum proficiscuntur, est copia admodum pauca". Tusschen MURETUS en ARISTARCHUS is het verschil geringer; de eerste toch bragt voor ὁρμώμενα de lezing ὀρκώμενα te berde, en besloot hieruit tot ἀρκούμενα. 's Goeden veldheers zorg tot een steeds toereikenden voorraad, wordt dan door CYRUS vermeld met deze woorden: Τὸν δέ γε ἐργάτην στρατηγὸν ἐγὼ — ἀναδέχομαι (ἢν μή τις θεὸς βλάπτῃ) ἅμα καὶ τὰ ἐπιτήδεια μάλιστα ἔχοντας τοὺς στρατιώτας ἀποδείξειν κ. λ. — Tegen de gissing van ARISTARCHUS hebben wij ook deze zwarigheid, dat, voor zoo veel wij weten, ἀρκεῖν in de beteekenis van „genoegzaam zijn" nimmer in forma media door XENOPHON gebezigd wordt.]

Ursula en Ximilia (II.; bl. 22). De gevoelens zijn zeer verschillend over het tijdvak, waarin zullen hebben geleefd de 11000 maagden, die het onderwerp uitmaken eener overlevering van groote vermaardheid vooral in *Keulen*. Eenige historieschrijvers willen den marteldood dezer heilige zusters gesteld hebben in 262, ten tijde van CROCUS, of in 383, ten tijde van CONON; anderen in de dagen der Wandalen, (406), en eindelijk sommigen in 454, tijdens de heerschappij van ATTILA, den Koning der Hunnen. Ook over hun getal is een geleerde twist gerezen; de overlevering spreekt wel van 11000, maar verstandige schrijvers achten dit getal ongeloofelijk, en meenen dat de dwaling, die aan het verhaal ten grondslag is, haren oorsprong hebben mag in het woord, UNDECIMILLA, 't welk de naam van een dezer maagden geweest zal zijn. Zij beroepen zich hierbij op de uitdrukking in een oud missaal van de Sorbonne te Parijs: » Festum S. S. URSULAE, UNDECIMILLIAE et Sociarum Virginum." Men heeft ook verondersteld, dat de copiïsten vóór de uitvinding der boekdrukkunst, die toch zoo menigwerf de zinnen en woorden verkortten, geschreven zullen hebben: » Passio undecim millium virginum," in stede van: *Passio undecim*

et mille virginum. Desgelijks heeft men de dwaling willen verklaren met eene verkeerde opvatting der Romeinsche getalletters XI. M. V., uitgelegd als: »Undecim millia virginum," in plaats dat men laze: »Undecim martyres Virgines;" — eene aanwijzing, gegrond op een document van de 9de eeuw, berustende in de Domkerk te *Keulen*, en waarin vermeld staat: »Festum S. HILARIONIS et Sanctarum XI Virg. URSULAE et (volgen de namen van tien andere maagden)".

MEMLING heeft het onderwerp dezer legende op de hem eigene, eenvoudige wijze afgebeeld in de reliquiënkast van de H. URSULA in het St. Jans Gasthuis te *Brugge*, en dit werk wordt onder zijne voornaamste stukken geprezen.

Men leze verder, wat hierover, behalve het opgemerkte, nog mededeelt, de *Messager des sciences historiques et archives des arts de Belgique*, *année* 1846, *pag.* 166.

A. A. A.

Ursula en Ximilia. De geschiedenis der elf duizend maagden werd reeds spoedig in twijfel getrokken, doch de kerk bleef den togt van URSULA met hare gezellinnen, zoo als de overlevering dien voorstelde, in zijn geheel als waarheid verkondigen. De geschiedschrijver daarentegen ontkende of het gansche geval, of zocht eene waarschijnlijker opvatting. Zoo heeft b. v. ANQUETIL, in zijne *Histoire de France*, de eenvoudigste en geloofwaardigste gissing medegedeeld, welke, even als die van L*., op de dubbelzinnigheid van een handschrift berustende, mij echter voorkomt verreweg de voorkeur te verdienen. Hij zegt (chap. IV.): »On lui (nl. CROCUS) attribue encore le massacre d'URSULE et de ses compagnes, que l'on a fait longtemps monter au nombre de onze mille, pour avoir lu à tort onze mille vierges dans l'abréviation de onze martyres vierges (XI. M. V.)." Hij omhelst alzoo het gevoelen, door MORÉRI, in zijn *Grand Dictionnaire historique* etc., II., fol. 559, voorgedragen: »Quelques uns disent, qu'elles n'étoient que onze en tout, parcequ'ayant trouvé quelques titres anciens, où ce nombre est marqué en chifre Romain, de cette manière: les XI. M. V.; ils lisent: les onze Martyres Vierges etc."

J. H. DE ST.

Ursula en Ximilia. Niet minder bekend dan het opgegevene is dit, dat tot het verhaal van URSULA met hare elfduizend maagden aanleiding zou gegeven hebben het misverstand van zeker handschrift, waarin men las:

S. URSULA. ET. XI. M. VIRG.

In plaats van achter de M naar behooren in te vullen ARTYRES, merkte men deze letter als het teeken van het duizendtal aan, zoodat tegen de bedoeling des berigtgevers de elf martelaressen tot elf duizend werden.

Wij gelooven dat de bovenstaande, zoowel als de aan L*. medegedeelde verklaring van het URSULA-verhaal, bloote gissingen zijn. Immers herinneren wij ons niet, dat het bedoelde handschrift immer naauwkeurig werd aangeduid. Verder spreekt voor ons gevoelen dit, dat meer dan ééne conjectuur naar aanleiding van het bedoelde handschrift gemaakt wordt. Evenwel is het ook niet te ontkennen, dat gissingen noodig zijn, waar men der geschiedenis zulke berigten in de pen geeft.

Dr. RÖMER.

[De oorkonde in kwestie wordt ons echter opgegeven door den Heer S., van wien wij vernemen, dat „Sanctarum XI. M. Virginum" voorkomt in een *Calendarium Coloniense Sec. IX,* waar ook URSULA zelve onder die „Martelaressen maagden" (geestelijke zusters) genoemd wordt en voorts de namen der andere tien dus medegedeeld: SANCIA, GREGORIA, PINOSA, MARTHA, SAULA, BRITULA, SATNINA, ROBARIA, SATURIA en PALLADIA.

E. L. plaatst URSULA'S en UNDECIMILLA'S marteldood te *Keulen* omtrent het jaar 384. De naam der laatste, verkeerd begrepen, is hem dus de oorzaak des groven misverstands. Hij herinnert dat de 21ste October de feestdag is der H. URSULA, en beroept zich ten slotte op BOUILLET'S *Dictionnaire d'histoire.*

Ook N. P. BIBLIOPHILUS laat de keus vrij tusschen beide verklaringen: óf UNDECIMILLA (virgo) verward met „Undecim millia", óf in XI. M. het teeken van duizend gezien in plaats der initiaal van MARTYRES. Zijne bronnen zijn: D'ISRAËLI, *Curiosities of Literature*, I, p. 272, en Mrs. JAMESON, *Sacred and legendary art*, p. 298.

C. A. C beantwoordde de vraag met het volgende berigt van Prof. KIST, in de *Geschiedenis der Christelijke Kerk*, Amst. bij PORTIELJE, bl. 111. „Het zijn, zoo meldt de legende, de reliquiën der H. URSULA, met hare elf duizend maagden, die van den Roomschen pelgrimstogt naar *Engeland*, haar vaderland, wederkeerende, in de nabijheid van *Keulen*, op bevel van MAXIMINUS, gelijktijdig den marteldood stierven... De oorsprong dezer legende dagteekent eerst uit de XIIde eeuw. Maar de eerste aanleiding er toe gaf waarschijnlijk reeds vroeger een opgegraven oud-Romeinsche grafsteen, welke voor de twee jeugdige zusters, URSULA en UNDECIMILLA, was opgerigt. De laatste naam met het gelijkluidende telwoord (*undecim millia*) verward, deed gereedelijk aan *elf duizend* martelaressen denken. En toen nu, omstreeks het jaar 1163, de overblijfselen van duizenden van verslagenen op een vroeger Germaansch slagveld, in de nabijheid van *Keulen*, ontdekt werden, dreef de verbeelding onbelemmerd haar spel, en meende men, naar de onkunde en het bijgeloof van die dagen, de H. URSULA met hare elf duizend gezellinnen te hebben weêrgevonden".

Het zal wel overtollig zijn hier de *Maeghden* van onzen VONDEL te herinneren, door hem aan „*Agrippine*" zijne geboortestad, opgedragen:

„Ghy roem des *Ryns*, vergeef ons datwe naedren
Uw Bisschops stoel en Raethuis, groot van faem,
En wyden u ons Maeghdelycke blaedren,
Beslaghen met Sinte URSULS gouden naem;
Beschreven met den Koninghlycken bloede
Van haer, en van haer Ellefduisenttal,
Gemartelt en geslaghen met Godts Roede,
In 't aenghezicht van uwen ouden wal". enz.

Het is bekend dat de dichter, bij wien URSULA de

dochter is van MAURUS of DEONOT, Koning van Caledonië of Schotland, tot grondslag zijner voorstelling de traditie genomen heeft, die den vreeselijken ATTILA als den beul der elf duizend maagden verkondigt. Men zie de legende, omstandig medegedeeld in zijn *Inhoudt*, het treurspel voorafgaande.]

Overleveringen omtrent Abraham (II.; bl.22). L*. raadplege over dit onderwerp: BAYLE, *Dict. Hist.*, I, p. 32, in voce *Abraham*. Allerbelangrijkst is hetgeen die geleerde, over de legenden aan ABRAHAMS naam verbonden, meêdeelt. N. P. BIBLIOPHILUS.

Overleveringen omtrent Abraham. De meeste daarvan zijn te vinden bij FLAVIUS JOSEPHUS, PHILO en in den *Cod. pseudepigr. V. T.* van FABRICIUS, I, p. 341, sqq. De literatuur over dit onderwerp wordt vrij volledig opgegeven in WINERS *Real-Wörterb.* op het woord *Abraham.* CONSTANTER.

» *Spiegel der Jeught*" (II.; bl.22). Dit werkje heeft, gelijk de titel reeds aanduidt, zijn oorsprong te danken aan de Nederlandsche beroerten in den zoogenaamden Spaanschen tijd; het is door de pen van een tijdgenoot dier woelingen, met volkomen kennis van zaken beschreven, waarom het ook tot bron verstrekt heeft van andere gelijksoortige schriften over hetzelfde onderwerp.

Ik bezit een tweeden druk van den *Spiegel*, » Ghedruckt na de coppy van *Amsterdam*, by HERMAN ALLERTSZ. COSTER, 1615", afkomstig uit de Bibliotheek van J. KONING, die daarin aanteekeningen gesteld heeft, den inhoud van het werk betreffende, zonder eenige opgaaf van hem bekende meeningen nopens den autheur.

Bij DE WIND, *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers enz.*, Middelburg 1835, bl.571—577, kan men een geleerd onderzoek vinden, over het werk, *Oorsprong ende voortgang der Nederlantsche beroerten en Ellendicheden*, 1616, in-4°., dat aan JOHANNES GIJSIUS wordt toegeschreven; ter welker plaatse ook is opgemerkt dat *de Spiegel der Jeught*, enz. op denzelfden autheur mag terug gebragt worden, aangezien de verwantschap tusschen beide werken zoodanig is, dat zelfs geheele bladzijden bijna woordelijk overeenkomen. DE WIND kende als oudsten druk slechts den Middelburgschen van 1616; dien vind ik ook, met dezelfde opgaaf van plaats en tijd, in het Fransch uitgegeven. Naar het vermelde berigt te oordeelen der editie van 1615: *Ghedruckt na de coppy van Amsterdam*, 't welk mijns inziens het eerste copijregt aanduidt, zou de oorspronkelijke druk insgelijks eene Amsterdamsche zijn.

C. KRAMM.

» *Spiegel der Jeught*". Aan de levensbeschrijving van WILLEM BAUDAERT van *Deinse*, door *hemzelven* opgesteld en door Dr. P. C. MOLHUIJSEN medegedeeld in de *Kronijk* van het *Hist. Genootschap te Utrecht*, A°. 1849, bl. 225—249, ontleen ik de gelegenheid tot eenige beantwoording der hier voorgestelde vrage.

WILLEM BAUDAERT heeft namelijk in dat merkwaardige stuk alles vermeld, wat hij toen in druk, hetzij met of zonder zijnen naam, had uitgegeven. Zoo schrijft hij in 1610 te hebben laten drukken: *Morgenwecker der Vrije Nederlandtsche Provintiën* (*), en zegt dan verder: » dit boexken is daernae in een ander » forme gestelt ende genoemt geworden: *Spie-* » *ghel der Jeucht*, meermaels herdrukt; oock » int Frans getranslateert ende gedrukt met » den titel van *Miroir de la jeunesse.* Tegens » den *Morgenwecker* heeft de Jesuyt THOMAS » SAYLLY (†) een groot boeck in-4°. laten uit- » gaen, 't welck van d. JOH. POLLIET gerefu- » teert is (§), daer de Jesuyt niet op geant- » woort en heeft."

Men ziet hieruit dat WILLEM BAUDAERT de schrijver is van den *Spiegel der Jeught*, welk geschrift vroeger den naam droeg van *Morgenwecker* enz.

Bij Mr. S. DE WIND, *Bibliotheek der Nederl. Geschiedschrijvers*, wordt op bl. 577 ook van den *Spiegel der Jeucht* melding gemaakt, welks oudste hem bekende uitgave die van *Middelburg*, A°. 1616, is, waarbij hij te regt vermoedt, dat het werk ook reeds vroeger moet gedrukt wezen. Wanneer men dat artikel leest, dan komt het mij voor, dat men DE WIND's gevoelen moet omkeeren, en besluiten dat de *Morgenwecker*, later *Spiegel der Jeught*, tot grondslag gediend heeft voor den *Oorsprong ende voortgang der Nederlantsche beroerten ende Ellendicheden, waarin vertoont worden de voornaamste Tyrannyen, moorderyen ende andere onmenschelijke wreetheden, die onder het ghebiedt*

(*) *Morghen-wecker der Vrye Nederlandtsche Provintien, ofte Een cort verhael van de bloedighe vervolgingen ende wreetheden door de Spangiaerden ende haere Adherenten in de Nederlanden begaen* enz. Tot *Danswick* (*Dantzig*) by CRYN VERMEULEN *de Jonge*, op de *Leege zyde van Schotlandt*, a°. 1610, in-4°.

De opdragt aan de Staten-Generaal is geteekend: G. W. B. F. V. D. Daar ook zijn vader WILLEM heette, komt het mij voor dat die letters te kennen geven: „GUILL. WILHELM. BAUDAERT, *fil. van Deinse*".

(†) *Den nieuwen (ende Catholycken) Morghenwecker, wysende de Natuere, voort-ganck, vruchten, remedien der ketterye* etc. door THO. SAILLY. *Loven*, by JO. CHRISTOPH. FLAVIUS, 1612. Met gratie ende Privilegie. (Het scheldt, en bewijst niets.)

(§) *Wederlegginghe eenes lasterlycken Boecx, d'welck eenen Jesuyt ghenoemt* THOMAS SAILLY, *aen den dagh ghegheven heeft tegen den Morghenwecker der vrye Nederlantsche Provintien. Te ghelycke dienelyck tot verdedigINGhe van een boecxken genoemt Spiegel der jeucht* enz. Amsterd. HERMAN ALLERTSZ. KOSTER, 1615, in-8°. (Belangrijk; de schrijver wordt in den titel niet genoemd).

van PHILIPS de II, *Coninck van Spaengien*, *door zijne Stadhouders in 't werck ghestelt zijn*, enz., A°. 1616; zoodat het de schrijver dezes werks zal geweest zijn, die geheele bladzijden uit den *Spiegel der Jeught* heeft overgenomen. De behartiging dezer vraag laat ik thans aan anderen over.

..ELSEVIER.

Vraagteekens.

Bannerets; Baronets. Van welken tijd dagteekent de instelling der *Bannerets*, en heeft zij ook eenige verwantschap tot den Britschen adellijken titel van *knight Baronet?*

A. A. A.

Fransche spreekwoorden. Ik heb eenige Fransche spreekwijzen, waarmede ik niet best teregt kan, wat hun *oorsprong*, niet wat hunne beteekenis in onze taal betreft. Zoude ook een der HH. Navorschers mij heromtrent uit den droom kunnen helpen? Zij zijn: *Le tiers et le quart; — Des gens de sac et de corde; — Faire des coq-à-l'âne.*

NOTETUR NOMEN.

Willem Beukelszoon van Biervliet. In hoeverre bestaat er genoegzame grond, om WILLEM BEUKELSZOON van *Biervliet* voor den uitvinder, of althans verbeteraar van het haringkaken te houden? En zou het geschilderd figuur op de glazen van een venster in de kerk te *Biervliet* werkelijk het portret van WILLEM BEUKELSZ. voorstellen? B.

Hervormde gemeente van ter Neuzen. Wie kan mij een en ander mededeelen van de vestiging der Hervormde gemeente te *Neuzen*, en van haar eerste Predikanten?

B.

Het geslacht van Rochefort. Wie zou aan mij een geslachtlijst der familie VAN ROCHEFORT kunnen bezorgen? C. & A.

Johannes Camhout. Van dezen beeldhouwer, geboren te *Middelburg* den 1sten Maart 1739 en aldaar overleden den 21sten Nov. 1797, zoude men gaarne eene levensschets lezen, vooral met opgaaf welke kunstgewrochten hij meer vervaardigde dan het gedenkteeken van D. O. BARWELL, in de St. Jakobskerk te *Vlissingen.* P. FRET.

» *Het Welvaren der Stad Leyden*". De Heer B. W. WTTEWAAL gaf in 1845 te Leyden uit: *Proeve uit het Staathuishoudk. geschrift:* » *Het Welvaren der stad Leyden van* PIETER DE LA COURT". Mag ik wel weten of dit werk, waarvan ik een afschrift bezit, ooit *geheel* in druk is uitgegeven? zoo ja, waar en wanneer? zoo neen, waarom niet? Mr. P. F. H.

» *Gelderse Trompet*". Aan Ds. GODESCHALCUS ALTIUS, Predikant te Arnhem, werd in het jaar 1644 van wege de Landschap eene vereering toegekend van 30 daalders, voor het presenteren van een Theologisch boekje, getiteld: *Gelderse Trompet.* (Zie *Landdags reces* van dat jaar.) Zeer gaarne zoude ik van die *Geldersche Trompet* iets naders willen weten. P. N.

Druklettersoorten. Zoo als bekend is onderscheidt men de verschillende lettersoorten door bijzondere namen, als: *Dessendiaan*, *Garmond*, *Brevier*, *Mediaan*, *Kanon*, enz. Zijn deze namen oud, en wat is hun oorsprong? BAVO.

Tijdwijzers der Ouden. Het is bekend dat de *Grieken*, ten tijde van PERICLES, waterloopers hadden om den tijd aan te wijzen. Hadden de andere volken ook dergelijke middelen om den tijd te weten, wanneer de zon niet scheen? J. R. *te L.*

Het Leydsche Gymnasium; de Heeren van Raaphorst. Het gebouw van het *Stedelijk Gymnasium* (voor weinige jaren nog Latijnsche school) te *Leyden* was, als ik wel heb, vroeger de burgt der *Heeren* VAN RAAPHORST, aan welk geslacht het *Rapenburg* zijnen naam te danken heeft. Wat is er van dat geslacht meer bekend, en wanneer is de Latijnsche school te Leyden gesticht? J. R. *te L.*

Beseven. In 't *Kleyn Hoorns Liedtboeck*, p. 165, lees ik:

Een oorlof liedt aenhoort,
Dat ik u ſingen ſal,
U vermanende voort
Te gaen op den weg ſmal,
Om den genaden tijdt
Seer kostelijck *beseven*,
Verſuymelijck niet quyt
Te worden in dit leven.

Weet ook iemand mij te zeggen, wat dat *beseven* beteekent? E. W. W.

Monferland. Waarom heet de berg, bij het dorpje Zeddam in Gelderland, *het Monferland*, en wat is de bedoeling van het navolgende *Chronodisticon* op een ouden muur aldaar?

rVDera: sI: pVDVIt:
trIstesqVe: habItare: rVInas:
en: noVa: strVCta: tIbI:
regIa: pLVto: reDI. HENRY.

Geen been in iets vinden. Men gebruikt deze reeds overoude spreekwijze in de beteekenis

van: »*ergens geen zwarigheid in zien.*" Is de afleiding er van bekend? FREDRIK.

Zoo doof als een kwartel. Van waar toch deze uitdrukking? Men weet dat de kwartels zelfs een zeer scherp gehoor hebben. Zou daarom de oorspronkelijke beteekenis niet de tegenovergestelde zijn van die, welke er tegenwoordig aan wordt gehecht?

FREDRIK.

Voetstoots. Dit woord, voorkomende in overgangen van onroerend goed, b. v. »de perceelen worden voetstoots verkocht", beduidt, dat zij verkocht worden zoo als zij zich op den oogenblik van den verkoop bevinden, en zoo als zij kadastraal zijn aangeduid; maar waaraan zou het zijn' oorsprong verschuldigd zijn? METER.

Gualterus du Bois. Bij de DU BOIS, in DE NAVORSCHER, II.; bl. 219 genoemd, voeg ik nog een *achtsten* Predikant van dien naam, nl. GUALTERUS DU BOIS, van 1699 tot 1756 Predikant te *Nieuw-York*, en zie de oplossing van de vraag van B. mede verlangend te gemoet. Is de gissing juist, dat de DU BOIS afstammelingen waren van de Fransche emigranten? Men vindt dezen laatste vermeld in BUDDINGH', *Herv. Holl. Kerk in Amerika*, Utrecht 1852, bl. 63; waar ziet men het overige zevental opgegeven?

SCR.

IJzeren vee sterft niet. Weet mij iemand die uitdrukking op te helderen? Zoo het schijnt doet GRIMM dit in zijne *Rechtsalterth.* p. 593; doch ik bezit dat werk niet. SCR.

Samoureusen. In een officieel Rapport, ingezonden aan de Staten-Generaal, dd. Januarij 1666, lees ik dat, tot het vervoeren langs den Rijn van krijgsvoorraad en leeftogt des legers, beschikbaar waren 30 schepen, waaronder 9 *Samoureusen;* — en een weinig verder, dat er eene *Samoureuse* was aangekomen, geladen met hooi, stroo en haver.

Welke soort van vaartuigen waren dit? en van waar is de naam, die eenen vreemden oorsprong verraadt, afkomstig?

A. A. A.

De Eenhoorn als windwijzer. De eenhoorn, het zinnebeeld van reinheid (waarom MARIA dikwijls met een eenhoorn in haren schoot wordt afgebeeld), staat als windwijzer te Noordbroek op de groote, zeer oude kruiskerk, misschien omdat ze aan MARIA gewijd was. Overigens heb ik ze in de Provincie Groningen nergens op torens of kerkgebouwen gevonden. Misschien andere Navorschers in andere gewesten van ons vaderland? Zoo ja, zij zullen met hunne mededeeling verpligten INQUIRENDO VERITAS.

't » Wilhelmus van Nassouwe". Kunnen HH. Navorschers mij ook met eenigen grond zeggen, wie de vervaardiger van dat lied is? Eenigen houden MARNIX VAN ST. ALDEGONDE er voor, terwijl anderen weêr aan COORNHERT willen gedacht hebben. SCHELTEMA verklaart echter in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, D. III. geene genoegzame bewijsgronden te kunnen bijbrengen, om MARNIX VAN ST. ALDEGONDE als vervaardiger op te noemen, maar er COORNHERT nog veel minder voor te moeten houden. De meesten komen overeen, dat het tusschen de jaren 1569 en 1572 moet vervaardigd zijn. H.

Steen en been klagen. Welke zijn de oorsprong en afleiding van dit spreekwoord?

H.

Te kust en te keur. Van waar komt de uitdrukking *te kust en te keur?* Wat beteekent hier het eerste woord *kust?* is dit ook eene verbastering van *gust* of *goest*, oudtijds voor *smaak* in gebruik, en waarvan de Zuid-Brabanders nog *gusting* of *goesting* hebben?

PRAESENS EST IMPERFECTUM; PERFECTUM ET PLUSQUAMPERFECTUM EST FUTURUM.

't Laveren. G. BOOMKAMP, *Alkmaar en deszelfs geschiedenis*, bl. 355, zegt: A°. 1575, *den 18 Februarij landde te Petten door tegenwindt* (*wijl men nog geen kennis van laveren had*) PHILIP *Graaf van Hohenloo, komende uit Duitschland, hij reisde vervolgens naar den Haag om de krijgsdienst te leeren.*

Kan iemand mij ook opgeven, door wien en wanneer het laveren is uitgevonden?

J. SCHREUDER.

Trouwdag van Corn. Tromp en Marg. van Raaphorst. Zou een der HH. Navorschers mij ook kunnen zeggen wanneer CORNELIS TROMP in 't huwelijk is getreden met MARGARETHA VAN RAAPHORST, vroeger douairière van den Heer VAN HELMONT? C. O.

Vogelklaauw als versiersel. Het afbeeldsel van JULIUS VAN BOTNIA, een bekend Lid van het Verbond der Edelen, geb. 1550, overl. 1614, draagt om den hals aan een lint of koord den klaauw van een' arend of anderen vogel; ik meen dit bij andere portretten ook waargenomen te hebben. Weet soms een der lezers van DE NAVORSCHER mij te zeggen, wat dit beteekent? H. V. ROLLEMA.

Poespas. Wie weet den oorsprong van het woord *poespas*, dat altijd in ongunstigen zin gebruikt wordt, meestal met bijvoeging van

de b. v. n. w. *vreemd* of *Fransch*, als: *een vreemde poespas*, *een Fransche poespas?* Dat het een verbasterd Fransch woord is, schijnt reeds de klank aan te duiden; ik kan mij echter geen woord uit die taal voorstellen, waaruit dit kan gevormd zijn. J. H. W.

't Amsterdamsche Hekelveld. In Neder-Saksen, zoo leest men bij JACOB GRIMM, (*Deutsche Mythol.* bl. 561) zegt men: »na Hekelvelde varen", 't welk zoo veel beduidt als ter helle varen. Zou de naam van het bekende pleintje te Amsterdam hiermede iets gemeens kunnen hebben? Die vraag ontstond bij mij doordien men niet ver daar af het *Hemelrijk* vindt.

J. M.

De Koeckham bij 's Hage. In een bundel puldichten van HENR. BRUNO, getiteld: *Mengelmoes* (Leyd. 1666) vindt men op bl. 79, het plein bij den *Haag*, thans de *Koekamp*, de *Koeckham* genaamd, *daer veel herten gehouden werden.* Zou die naam zoo verbasterd zijn?

J. M.

Het wapen van St. Lucas. Van waar is dit wapen, voormaals door de Schilders- en Chirurgijns-Gilden zoo menigvuldig gevoerd, oorspronkelijk? En welke zijn de ware kleuren van het veld en van de drie kleine schildjes? C. W. BRUINVIS.

Domino. Van waar die benaming voor het bekende vermommingskleed?

C. W. B., LZN.

Het geslacht Boot of Booth. Er moet van de familie BOOT, oudtijds BOOTH, eene groote geslachtslijst bestaan, loopende, naar ik meen, tot ongeveer het midden der 17de eeuw: alsmede een dun boek in 4°. formaat betrekkelijk dat geslacht. Zoude ook een lezer van DE NAVORSCHER mij die twee stukken of een van beiden, al ware het slechts te leen, kunnen bezorgen? C. W. B., LZN.

Handschrift van Jacob Utenhove. Wie kan en wil mij een handschrift en naamteekening uit de XVIde eeuw verschaffen van JACOB UTENHOVE? C. & A.

Geslachtlijsten der familiën vàn Bemmel en Baijer. Zou iemand mij ook voor een paar dagen kunnen en willen afstaan, de geslachtlijsten van de familiën VAN BEMMEL en BAIJER, die voorheen in de Provincie Utrecht bloeiden? C. & A.

't Sint Jans-Kerkhof te Laren. Niemand weet mij iets te melden omtrent den oorsprong van het *St. Jans-kerkhof* te *Laren* bij Naarden, waarheen zich sedert onheugelijke tijden op den St. Jansdag (24 Junij) van heinde en verre vele personen ter bedevaart begeven. Zoude één der HH. Navorschers mij kunnen inlichten? EEN GOOIJER.

Pensioen van den Prins van Schotland. In eenen staat van oorlog van 1595, vind ik de navolgende post:

»T pensioen van den prince van Schotlt.
»van *v*^{m} £ tsjaers, daerinne het contingent
»van Hollant beloopt *ij*^{m} *vj*^{c} *lv* £ *xix ß iiij* ₰
»compt ter maent *ij*^{c}*xxi* £ *vj ß vij* ₰".

en in eene dergelijke »Staet" voor 1609:

»tpensioen van Schotlandt:
iiij^{c}*xvj* £ *xiij ß iiij* ₰."

Wordt gevraagd:

1°. Wie was die *prins van Schotland*, die Hollandsch pensioen genoot?

2°. Om welke reden was hem dat pensioen toegelegd? ——T.

Brief van Henrik Fredrik, Prins van Wallis, aan de Staten-Generaal. Is de Fransche brief nog in wezen, dien HENRIK FREDRIK, Prins van *Wallis* (geb. 19 Febr. 1594, overl. 6 Nov. 1612) in zevenjarigen ouderdom geschreven heeft aan de Staten-Generaal en die hun geworden is door bezorging van *Sir* DAVID MURRAY? Zoo ja, hoe luidt hij?

SCIOLUS.

Adam Silo. In PERK's *Vaderlandsche Geschiedenis*, door R. VAN WIJK uitgebreid, komt, onder de beroemde mannen van Nederland, ADAM SILO voor, als een man van veelzijdige talenten. Zijne verdiensten worden daar in het kort opgegeven; dit weinige echter is mij niet genoeg, en buiten dit werk vind ik nergens van hem gewag gemaakt. Kan iemand mij ook eene volledige biographische schets leveren, of aanteekenen in welk werk ik over hem iets vinden kan? P.

Richardus Versteganus, »*Brittannische Oudheden*". In welke publieke bibliotheek vindt men RICHARDUS VERSTEGANUS, *Brittannische Oudheden*, Antw. 1606? Zie DE WIND, bl. 236, die ook aanhaalt FOPPENS, *Bibl. Belgica*, II., p. 1072, en DEWEZ, *Hist. Génér. de la Belgique*, T. VII., p. XXXV.

J. Brakels »*Onderwijs in den Godsdienst*". In 1778 moet te Amsterdam, bij HOUTTUIN, uitgegeven zijn een Catechiseerboekje van JOHANNES BRAKEL, Krankbezoeker enz. bij de Remonstrantsche Gemeente te Rotterdam, onder den titel: »*Onderwijs in den Godsdienst*". Dat boekje zou ik gaarne bezitten of althans kennen. Zoo iemand mij daartoe kon en wilde in staat stellen, zou mij dit aangenaam zijn.

Rotterdam. JOANNES TIDEMAN.

Aanteekeningen.

Het getal Zeventien. De oude Romeinen vreesden het getal zeventien evenzoo als thans nog sommige menschen om met dertien personen aan tafel te zitten.

Zij geloofden, dat van zeventien personen, die een gezelschap uitmaakten, er spoedig één moest sterven, omdat *XVII*, door cijfer-verzetting, kan gelezen worden *VIXI* (*ik heb geleefd*). D. M. Az.

Rakker. Dit woord, nog dikwerf als scheldnaam gebruikt, is, volgens KILIAAN, de oude benaming aan den Beul of Beulsknecht gegeven. Ook in de Engelsche taal wordt de Beul met den naam van *Racker* aangeduid. Opmerkelijk is het dat de ingezetenen van *Gouderak* in *Zuid-Holland* vóór het jaar 1598 verpligt waren, voor de openbare teregtstellingen in *Gouda* den ladder, het rad en den galg op te rigten. Waarom zij onder deze vernederende gehoudenis zijn gebragt, is mij niet gebleken. VAN ZURCK, op het woord *Gouderak*, zegt alleen: »uit *demeritis*", zonder die op te geven, zoo min als de redenen waarom zij van deze dienstbaarheid, bij Resolutie van de Staten van Holland van 19 December 1598, door hem aangehaald, zijn bevrijd geworden. De overeenkomst van *Goude-rak* en *Rakkers* valt in het oog; ondertusschen twijfel ik of het woord *Rakker*, als scheldwoord gebruikt, alleen aan de *Gouderakkers* zal zijn ontleend, ten ware men mogt kunnen aannemen, dat de naam van *Gouderak* aan het dorp gegeven was, om de lage dienst, waartoe zijn ingezetenen gehouden waren.

Daartegen doe ik ten slotte opmerken, dat het in Zuid-Holland oudtijds voor de ingezetenen van het voornaamste dorp van het *District* een *Privilegie* was, *de gewapende bezetting bij het schavot*, waarop de teregtstelling plaats had, uit te maken. Tot in 1811 leverde het dorp *Heikop* en *Boeikop* te *Vianen* zoodanige bezetting. POMPONIUS.

Cervantes en de Inquisitie. Men zou zich vergissen door te meenen, dat de schrijver van den *Don Quixote* ongemoeid was gebleven van de zijde der Inquisitie. In al de Spaansche editiën ontbreken in Cap. XXXVI van het tweede gedeelte, (uitgegeven A°. 1615) waar de Hertogin SANCHO PANZA berispt over de te zachte boete die hij zich had opgelegd om zijne DULCINEA te onttooveren, de woorden *y advierta* SANCHO *que las obras de caridad que se hacen tibia y flojamente no tienen mérito*, *ni valen nada.* De nieuwste uitgever van *Don Quixote*, Don ARIBAU, laat zich in zijne levensbeschrijving van CERVANTES, geplaatst voor 't eerste deel der voortreffelijke *Biblioteca Española*, op eene wijs uit, als ware hij de eerste die den tekst onverminkt meêdeelt. Reeds de Brusselsche uitgaaf van 1616 (en deze is misschien de eenigste) bevat de door de Inquisitie geschrapte woorden. D. ARIBAU voegt er met regt bij, dat in die dagen 't laauw- (tibia) zijn slechts veroordeeld werd, wanneer 't aanklagte, vervolging en kwaaddoen gold; in het tegenovergestelde geval was 't verschoonbaar. J. M.

Bijschrift op Napoleon's geboortedag (verg. I.; bl. 379; II.; bl. 277, 321). Dr. R. EYLERT verhaalt in zijne *Karaktertrekken van Frederik Willem III*, II.; bl. 294 (Amst. bij TEN BRINK en DE VRIES, 1846), dat bij eene illuminatie, die er op NAPOLEON's geboortedag in *Hamburg* plaats moest hebben, iemand boven zijne huisdeur met groote verlichte letters het woord Z. W. A. N. G. (dwang) liet stellen. Hierover door den Prefect ondervraagd, gaf hij deze verklaring: *Zur Weihe An* NAPOLEONS *Geburtstage.* Tegen die uitlegging kon men niets zeggen, hoe piquant de combinatie der letters op zich zelve ook was. E. A. P.

Vragen.

Gaspar van den Bogaerde. In mijne verzameling bevindt zich een fraai portret in folio (J. FOLKEMA *del. et sculps.*), voorstellende volgens het onderschrift: GASPAR VAN DEN BOGAERDE. Onder zijne beeldtenis staat vermeld, dat hij is geweest Gouverneur van Molucco, daarna Extra-ordinaris Raad van Neêrlands Indië en eindelijk als Commandeur van de retourvloot in het vaderland is wedergekeerd in het jaar 1656; dat hij geboren is te Amsterdam den 24sten Januarij 1604, en aldaar overleden den 15den April 1668. Onder dit bijschrift vindt men het volgende vers van PHILIP ZWEERTS:

Dit's GASPARS beeltenis, den landvoogd der Molukken,
Die vol getrouwe zorg, bestierdde een rijke vloot,
Den Zeeuw schonk de eerste vlag, den Muiteren deedt bukken,
Gevlugte Koningen beveiligde in zijn' schoot.
Zaagt gij, o Maatschappij! veel zulke BOGAERDS bloeien,
Dan zou uw aanzien, magt, en welvaart schooner groeien.

Daar ik, voor zoo ver mijne bronnen strekken, niets over hem heb vermeld gevonden, vestig ik de aandacht op dit portret, terwijl het mij aangenaam zal zijn en ook niet onbelangrijk toeschijnt, iets meer over dezen verdienstelijken, maar welligt te weinig bekenden, Amsterdammer te vernemen.
LEGENDO ET SCRIBENDO.

Mr. Sicco van der Woude. Zou DE NAVORSCHER mij ook kunnen aanwijzen wie geweest is Mr. SICCO VAN DER WOUDE, geboren den 17den Maart 1751, overleden den 24sten October 1779, zoo als op de voorzijde van een' grooten zilveren gedenkpenning staat, zonder vermelding van woonplaats. Deze voorzijde vertoont de beelden der Geregtigheid en van den Tijd bij eene grafnaald, achter welke een cipressenboschje. De keerzijde draagt, onder eene zon, het volgende achtregelig gedicht:

De Tijd die d'eindpaal wijst
Van SICCO's jonge dagen
Heeft daar dees Grafnaald rijst
ASTREA's hoop verslagen
Zij treurt om zijn gemis
Een levendiger smarte
Geprent in 's Broeders harte
Schenkt dees Gedachtenis

De interpunctie ontbreekt geheel; ook is er geen naamcyfer van den stempelsnijder te zien.

J. F. G. MEIJER.

De „Korte Deductie" van C. Keyzer Semein. Waar is het werk te vinden, getiteld: *Korte Deductie ofte Verklaringe aengaende de Acten en Obligatien aen* PIETER, JACOB *en* MEINDERT SEMEIN *van Enckhuysen; mitsgaders derselver descendenten en Nakomelingen by zyn Excell. Prince* WILLEM *Hooghl. Mem: in 't jaer* 1577 *en de Hoogh. Mog. Staten Generael der Nederlanden* 1578 *voor eeuwig ende altoos verleent ende gegeven, ter zake van de groote diensten en mildadigheden, aen de Landen ende byzonderlyk aen Hoogh. gemelte Zyn Excell. Prince* WILLEM *van Orangie gedaen ende gepleeght. Dienende tot justificatie ende bewys van 't recht ende Privilegie, dat de voorzeide Nakomelingen van welgemelte* PIETER, JACOB *ende* MEINDERT SEMEIN, *tot het eyschen, occuperen ende bedienen van alle vacante Ampten en Officien, in allen plaetzen, Collegien en Steden, naer derzelver bequaemheit, vervolgens ende onwedersprekelyk, als eigen is competerende ende toebehoorende.*

Door C. K. S. (CORNELIS KEYZER SEMEIN) *Rechtsgeleerde.* Gedrukt in 's Gravenhage, bij JACOBUS PIETERSZ. SEMEIN, Boekverkooper in de Vlamingstraet, op den hoek van de Nieuwstraet, in de Maegt van Enckhuysen, A°. 1703. —? ..R. E.

Portret van Matthijs Helt. In mijne jeugd bragt ik van tijd tot tijd eenige dagen door te *Bergambacht*, en werd dan somwijlen in de gelegenheid gesteld van een bezoek te brengen aan het oude slot, te midden van het eikenwoud, in de nabijheid van het dorp gelegen. Dit kasteel, eene voormalige bezitting der HH. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, was toen het eigendom van een der leden van het geslacht VAN HARDENBROEK. In eene der zalen van dat gebouw werd, vóór nagenoeg 30 à 35 jaren, bewaard eene aanzienlijke galerij van familieportretten — meestal afbeeldingen van voormalige Heeren en hunne aanverwanten. Daaronder herinner ik mij boven allen, dat ook het portret was, van zoo als men hem noemde: *den held van het turfschip van Breda,* niet dat van CHARLES DE HERAUGIÈRES, maar van MATTHIJS HELT, zoo als men op de achterzijde van het doek of paneel zou hebben aangeteekend gevonden.

Het slot is sedert zeer bouwvallig geworden en reeds, naar men mij zegt, ten deele gesloopt.

Is er iemand onder de Navorschers van geschiedenis en oudheden, die mij zeggen kan wat van al die familieportretten is geworden, en, zoo dat van den „held van het Bredasche turfschip" is gespaard gebleven, waar het zich dan nu bevindt? K—p.

De Salamander in 't vuur. Toen ik vroeger GOETHE's *Lebensbeschr. van Benvenuto Cellini* las, dwong mij de vertelling van den in het vuur levenden „Salamander" altijd een glimlach af. Ik kom er echter thans rond voor uit, dat ik er zeker aan geloof en hoop later de gevoelens, welke mij daartoe aansporen, te ontwikkelen. Waarom zouden er ook geene dieren in het vuur leven kunnen? KIRBY vond op zijne reis in Afrika o. a. eene bron, waarvan het water het kookpunt bereikt had en waarin hij eene menigte roode vischjes zag zwemmen.

Prof. SCHRANK en EHRENBERG loochenden ten stelligste de mogelijkheid, dat eenige lagere diersoorten, nadat zij geheel en al gedurende verscheidene jaren uitgedroogd waren, op nieuw tot het leven konden terugkeeren. En zie, nu heeft DOYÈRE (op het voetspoor van SPALLANZANI) deze mogelijkheid niet alleen in zijne schriften bewezen, maar ook door treffende voorbeelden gestaafd. Hij nam eerst eenige diertjes van 't genus *Arctiscon* (*tardigradum* fam. *Xenomorphida* Perty, een diertje dat tot de zoogenaamde vischluizen gerekend en in onze rivieren gevonden wordt) die verdroogd in het zand lagen en deed ze dan door een zekeren graad van warmte opleven. Daarna nam hij eenige andere verdroogde exemplaren, liet ze 5 tot 30 dagen in eene luchtledige, watervrije ruimte en bragt ze vervolgens eenige minuten in eene hitte van 120—140° CELS.; van de 75 kwamen er meest altijd 60 in het leven terug, indien hij ze slechts eenigzins bevochtigde. Het is duidelijk dat het dierlijke eiwit door dezen hoogen graad van warmte stollen moest, doch dit werd voorgekomen door dat DOYÈRE eerst de diertjes uitdroogde en ze daardoor van hunne chemische waterdeeltjes beroofde. CHEVREUIL deelde proefondervindelijk mede, dat het dierlijke eiwit door zulke middelen vast geworden, den hoogsten graad van hitte verdragen kan, zonder dat het opgelost wordt, iets waaraan de terugkeer tot het leven verbonden is. Het behoeft wel niet ontwikkeld te worden, dat men des *Arctiscon's* leven in dien uitgedroogden toestand geen eigenlijk leven noemen kan; het is latent, ongeveer als het zaad vóór de ontkieming.

Doch nu keer ik tot mijne hoofdbedoeling terug (men vergeve mij de lange inleiding, die ik meende noodig te zijn) en vraag ik het volgende: 1°. hebben de nieuwste nasporingen in de Natuurlijke Historie geene bewijzen opgeleverd dat men CELLINI's ontdekking voor geene fabel mag houden? 2°. Was CELLINI's dier werkelijk een Salamander of een Triton? 3°. Kan de ontdekking van DOYÈRE niet leiden tot eene nieuwere (geologische) analyse onzer aardkorst? EEN ENTOMOLOOG.

Een Hollandsch bewonderaar van Koningin Elisabeth. L. AUBÉRY DE MAURIER gaf, in 1697, zijne *Mémoires* in 't licht, *pour servir à l'Hist. de Holl. et des autres Prov. Unies*, ook in 't *Nederlands* (sic) overgezet door ROELOF ROUKEMA, Amst. 1704. Deze vertaling levert, bl. 236 enz., het verhaal, dat ik verkort zal opschrijven. — Op zekeren tijd dat Prins MAURITS in een goed humeur was, vertelde hij aan AUBÉRY'S vader een staaltje van het zwak van Koningin ELISABETH om voor schoon gehouden te worden. Bij gelegenheid dat er eene statige ambassade naar Engeland werd afgevaardigd, met eenige aanzienlijke jonge lieden als gevolg, trad een dezer, onder de gehoorgeving, met een Engelschman in gesprek, dien hij vroeger in Holland had leeren kennen, zijne verwondering uitende, dat men de schoonheid der Vorstin wel eens in een min voordeelig licht had geplaatst. Wat hem betrof, hij vond de Vorstin hoogst bekoorlijk en wel in staat een jongeling het hoofd op hol te brengen — en andere loszinnige praatjes meer. ELISABETH, die meer het oog had op de jeugdige omgeving der gezanten, dan op hen, was het niet ontsnapt dat er een levendige woordenwisseling tusschen bovengemelden had plaats gevonden; zij ontbood aanstonds, na afloop der audiëntie, den Engelschman, die tot haar gevolg behoorde, bij zich, en verzocht hem haar het gesprek mede te deelen met den Nederlander gevoerd, verzekerd als zij was, dat het over haar geloopen had. De hoveling antwoordde dat het beuzelingen geweest waren, de aandacht van hare Majesteit onwaardig. Daarmede

niet te vreden, drong zij, op straf van hare ongenade, zoo sterk bij hem aan, dat hij eene openhartige belijdenis deed, hoe de Koningin bijzonder het welgevallen van den Hollandschen jongeling had weggedragen. — Hoezeer haar dit streelde, bleek bij 't vertrek der gezanten. Elk hunner werd een gouden keten vereerd, ter waarde van 800 rijksdaalders (sic), die uit hun gevolg een van 100 — maar hij, die de schoonheid der Koningin zóó had ten top gevoerd, met een keten van 1600; welke hij, zijn leven lang, met de hoogste zelfvoldoening heeft gedragen.

't Gezantschap hier vermeld, is waarschijnlijk dat van 1585, daar WAGENAAR van heeft gewaagd, *Vad. Hist.*, VIII.; bl. 90, 1sten druk, die wel de namen der gezanten, maar niet die van de aanzienlijke jongelingen opgeeft. — Zou nu de een of ander lezer van DE NAVORSCHER ook in staat zijn dien bevoorregten te noemen, en de waarheid dezer karakteristieke anecdote te staven? J. C. K.

Jacob Roggeveen. In het *Dagverhaal der Ontdekkingsreis van Mr.* JACOB ROGGEVEEN, uitgegeven door het *Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, Middelburg, *Gebroeders* ABRAHAMS, 1838, vindt men een *Levensberigt* van dezen Nederlandschen zeereiziger, door Mr. S. DE WIND. Nopens den tijd zijner *geboorte* en zijns *overlijdens* te *Middelburg*, geeft deze geleerde evenwel geene nadere aanwijzing, ontleend uit de *doop-* en *begraafregisters* aldaar, dan dat hij den 2den Februarij 1659 gedoopt en den 5den Februarij 1729 begraven is. — Daar er nu, volgens de *Verhandeling over Mr.* JACOB ROGGEVEEN, door Ds. J. BORSSIUS, geplaatst in het *Archief voor Kerkel. Geschiedenis*, XIIde Deel, nog afstammelingen van gemelden ROGGEVEEN in *Noord-Holland* aanwezig zijn, die zich bepaaldelijk te *Schagen* en te *Nieuwe Niedorp* ophouden, zoo wenschte ik wel te weten, of bij dezen geene familie-aanteekeningen berustende zijn, waaruit de *juiste datums* aan het licht kunnen gebragt worden van de *geboorte* en het *overlijden* van onzen zeevaarder JACOB ROGGEVEEN? B.

Portret van Jonkvrouwe Barchman Wuytiers. In het bezit zijnde van een fraai geschilderd familieportret in miniatuur, voorstellende eene vrouw gekleed in den zwarten dosch eener Abdisse of Priorin; bij *overlevering* bekend als het afbeeldsel van eene Jonkvrouwe BARCHMAN WUYTIERS, Abdisse of Priorin van een klooster, Convent of R. C. Gesticht binnen Amsterdam; zoo wordt gevraagd of iemand ook kan opgeven, wie de bedoelde persone was, haar voornaam, in welk gesticht of Convent zij gefungeerd heeft, en in welk jaar?

Het geslacht van BARCHMAN WUYTIERS komt voor in WAGENAAR'S *Geschiedenis van Amsterdam*, in de Naamlijst der Regeringsleden, en wel WUYTIERS (SIMON JAN BAPTISTA BARCHMAN) als Schepen, A°. 1760. V. R.

De „Zwarte Man"; de Hertog van Saksen. In de ordonnantie, door den magistraat der stad Middelburg den 16den Junij 1528 uitgevaardigd, voor *het gilde van den Edelen Handboog of confrerie van St. Sebastiaan* aldaar, waarvan het origineel in het archief der schutterij zelve en een authentiek afschrift op het stedelijk archief berust, en welke onder anderen ook gedrukt te vinden is in *Zeelands cronyk almanach* voor het jaar 1788, wordt bepaald:

„Ten negensten, als dat geene Schutters, Gildebroeders nog andre persoonen van wat conditie zy wezen mogen, den boog handterende binnen den schuttershove, malkanderen zullen mogen toespreeken eenige injurie, principalyken tusschen den Doele, anders dan eerlyken en schutterlyken; en zoo iemand anders bevind doende, die zal men terstond en zonder verdrag corrigeeren naar gelegenheid van dien. *En zoo wie bevonden werd, de Swarte Man noemende ofte van der Stoffe daar den Hertogh van Saxen af gemaakt is*, of ook .... ofte ...., of eenige andere diergelyke vilainie, die zal telken reizen verbeuren een groote, ofte zyne mutse voor de Doelen te hangen een deurgank".

In den *Institutie-brief der Schuttery van den Edelen Busse* (of die *der Kolveniers onder het patronaat van O. L. Vrouwe van de zeven weeën*), insgelijks op het Middelburgsch archief voorhanden, en door den druk in het *Kronyk-Almanakje* van het jaar 1789 medegedeeld, „gedaen in 't jaer ons Heeren duyst vyfhonderd neghen op den 22 dag van der maend van ...." komt in de eerste plaats ook deze bepaling voor:

„Dit naervolghende zyn alzulcke Statuten, Regelen ende Ordonnancien, als de Colveniers van Middelburch ende oock alle andre binnen den Hove comende, omme scietene, sullen onderhouden op de boeten ende breucken hiernaer volghende:

In den eersten, en sal niemand binnen desen Hove den Swarten Man noemen, op de boete van een groote enz."

Quaeritur: Wat moet onder den zwarten man verstaan worden? is het de duivel? En wie is hij, die bevonden wordt te zijn van de stoffe, daar de Hertog van Saksen van gemaakt is? Zou tusschen dit en het nog hedendaagsch bekende „*guter Herr von Sachsen*" eenig verband moeten gezocht worden?

J. H. DE ST.

't Geslacht Hardenbergh. In KIST en ROYAARDS *Archief*, Dl. X, bl. 180, en de nalezingen, *Nederl. Archief*, Dl. VIII, bl. 183, vinden wij eenen PETRUS HARDENBERGIUS, Predikant te *Zwolle*, beroepen van Amsterdam, 1579, en in BUDDINGH', *Herv. Holl. Kerk in Amerika*, ook onder den titel *Kerk, School en Wetenschap, in de Vereen. Staten van Noord-Amerika*, wordt van onderscheidene HARDENBERGH'en gesproken, als JACOB R. HARDENBERGH, te *Oud-Raritan*, bl. 68, 69, en bl. 75 wordt een HARDENBERGH onder de Hollandsch sprekende *Amerikanen* geteld; weet iemand mij nopens de afkomst en het geslacht der HARDENBERGH'en iets naders te onderrigten? Kan die naam en familie uit het Overijsselsche stadje *Hardenberg* afstammen? Die er iets van weet, zal door zijn antwoord zeer verpligten den vrager

SCR.

Aftellen. „*Sikketie dikketie olleke meer*". Waarde NAVORSCHER, die zelfs *Angel-Saksisch* in uwe bladeren opneemt, wilt gij ook eene plaats verleenen aan het volgende kinderliedjen:

Sikketie, dikketie, olleke meer,
Kwik, stoe, olleke slonk,
Porte, morte, pilikonk,
French you are out. —?

Het wordt gebruikt om af te tellen, en hij, op wien het laatste woord valt, is de krijger. Het alleen door traditie gehoord hebbende, heb ik de woorden, overeenkomstig met den klank, neërgeschreven. Nu wenschte ik te weten uit welke taal of tongval de *drie eerste regels* afkomstig zijn? DUDDEL.

Leuerpele. Op bl. 76 van het door mij uitgegeven' boek: *St. Anna ter Muiden, beschouwd als plaats, sedert het ontstaan der stad Mude in* 1241 enz. (Middelb. 1850) komt, in de reeks der gilden van de oude stad Mude, voor *de Leverpier*. Ik heb daarvan (aant. 80) eene verklaring trachten te geven, die mij zelf niet bevredigde. Langdurig vergeefsch onderzoek naar eene betere oplossing dreef mij eindelijk tot de bron terug, om te zien, of ik mij ook in de lezing vergist

had. En ik moet het bekennen, ik had mij vergist. Ik las nu bij naauwkeuriger inzage, niet *Leverpier*, maar zonder eenigen twijfel *Leuerpele*. Doch nu zag ik mij nog weinig gevorderd. Wat is *leuer*, wat is *pele?* Het woord *lever* komt oudtijds veelmalen voor, en naar 't schijnt, in verschillende beteekenissen. Reeds is in DE NAVORSCHER (I.; bl. 256) daaromtrent eene vraag gedaan, die nog onbeantwoord is. Bl. 249 van dezen Jaargang wordt een oud liedeken vermeld van 1480, beginnende: „die cat heft die lever gegeten". In de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten noemde men het wederkeerig wegnemen van den gekleurden bol uit de muts: *iemand de lever uitsnijden*. In 1488 maakte men te Brugge een rijm, waarin voorkomt:

m'Her PIETER LANCHALS en . . . .
Mitsgaders oock ROELAND DE FEBURE,
Hebben t'samen geëten *de levere*.

En toen eerstgenoemde in den kerker was opgesloten, riepen de kinderen: „m'Her PIETER LANCHALS, *dien grooten lever eter*, is gevangen." Zie *Jaerb. van Brugge*, II, bl. 93, 135. Dit alles brengt ons niet nader. De sleutel ter oplossing zal wel liggen in 't geen mij door een' Geleerde uit Middelburg welwillend is opgegeven. In de *Tegenw. Staat van Zeeland*, Beschrijving van Zierikzee, vindt men bl. 283: „hier is ook een *Leverhuis*, . . . waar van de *Lever* der kabeljaauwen in tonnen gepakt en hier aangebragt *Traan* wordt gekookt". Het Fransche *péler* beteekent ons *pellen*. *Leverpele* kan dus zijn *Leverpelere*, *Leverpeler*, die de *lever* uit de kabeljaauw pelt, om uit de massa traan te koken; of de plaats, waar dit geschiedde. Of welligt moet men 't woord *pele* als een *contr.* aanmerken van het oudtijds gebruikelijke *peghel=peil, peel, pele* met de West-Vlaamsche zeer gemeene eind-*e*, als in *vadere* en boven in *levere* zelf. *Peghelen* is bij KILIAEN, *mensurare, metiri vasis capacitatem*, ofschoon het in DE JAGER'S *Taalk. Mag.*, D. I., bl. 252, alleen op het meten van *natte waren* wordt toegepast. Waarom kan 't niet zijn *het meten van den inhoud der tonnen* in 't algemeen? Wij zullen dus kunnen aannemen, dat er te Mude, even als in Zierikzee, een *Leverhuis* was, waar men de lever der kabeljaauwen, in tonnen gepakt, aanbragt. De inhoud dezer tonnen werd *gemeten*, en dit was de *Leverpeghel*, *Leuerpele*, de *Levermeting*, die als een gilde te Mude in eere was. Dit wordt te waarschijnlijker, daar op *de Leuerpele* dadelijk volgt: *meters van den corfvissche* (zijnde haring), wordende ook *de meters van den woesteren* (oesters) vermeld.

Hoogst aangenaam zou 't mij zijn, de *leverquestie* ontknoopt en het bovenstaande wederlegd of bevestigd, opgehelderd en vermeerderd te zien; een oude tak van handel en industrie staat er mede in verband. Ik maak er de Navorschers, met beleefde uitnoodiging, opmerkzaam op. H. Q. JANSSEN.

Hervormde Predikanten te Brugge; Johannes Capito (NAVORSCHER, I.; bl. 347; II.; bl. 213); *Grenier en Bollius*. Weet iemand mij iets mede te deelen aangaande den Pred. JOHANNES CAPITO, die sedert 1578 voorkomt als het opperhoofd van het Consistorie te Brugge? TE WATER, *Kort Verh. der Reform. in Zeeland*, bl. 348, vermeldt hem als Lid der Nat. Synode te Middelburg in 1581, zijnde toen Gedeputeerde en Pred. der Brugsche gemeente. Hij was gehuwd met de dochter van Kapitein JAN VLEYS, die bij VAN METEREN op den voorgrond treedt als aanvoerder der Hervormden, waar deze geschiedschrijver verhaalt van de opschudding te Brugge in 1579, ten gevolge van het voorstel tot aanneming der Unie te Utrecht. — FRANCISCUS JUNIUS is genoeg bekend. Maar nog komen als Predikanten te Brugge omstreeks 1580 voor: GRENIER en BOLLIUS. Is deze dezelfde als JOHANNES BOLLIUS, die door TE WATER, *Ref. der Herv. Kerk te Gent*, bl. 54 en volg. als Pred. dier stad vermeld wordt? Hoogst aangenaam zou 't mij zijn, ook omtrent deze en *andere Brugsche Predikanten*, uitvoeriger berigten te mogen vernemen.

SPERO DUM SPIRO.

Nederlandsche Kasteelen. De ondergeteekende, zich bezig houdende met het zamenstellen van een Overzigt der oude bouwkunde in ons vaderland, vraagt ten gebruike: goed opgemetene platte-gronden der fondamenten of kelders van *Loevestein*, *Assumburg*, *Doorwerth*, *Wadestein* bij Herwijnen, den bouwval van *Teilingen*, van de Kasteelen te *Ammerzode* en *Nederhemert* in den Bommelerwaard en van *Heeswijk* en *Crooi* in Noord-Brabant. Ook de platte-gronden van gesloopte Kasteelen zullen steeds welkom zijn, mits volgens goede waarnemingen opgemaakt.

Hij verbindt zich de teekeningen aan de welwillende inzenders terug te bezorgen en verzoekt onmiddelijke toezending.

Belangrijk zoude het zijn de grondslagen van gesloopte Kasteelen te doen opgraven en in teekening brengen waar deze nog in den grond zitten, zoo als van *de Horst* bij Rhenen, *Gronsfort* bij Wageningen enz.

Wanneer is het *Kasteel van Buren* afgebroken? den ringwal heeft ondergeteekende nog gekend.

Bestaan hiervan nog teekeningen of platte-gronden, behalve bij RADEMAKER, *Kabinet van Nederl. Oudh.*?

Zijn er nog grondslagen aanwezig van het in 1673 door de Franschen verwoeste Kasteel van *Montfoort*, of van dat te *Abkoude?*

Maartensdijk, EYCK TOT ZUYLICHEM.
bij *Utrecht*.

„*Beghin ende voortgangh van de O. I. Compagnie*, 1646." Als een gewone bron van toelichting over de vroegste reistogten van de Hollandsche Oost-Indische Compagnie wordt aangemerkt het *Recueil des voiages qui ont servi à l'établissement et aux progrès de la Compagnie des Indes Orientales, formée dans les Provinces-Unies des Païs-Bas*, welks uitgave bezorgd is door CONSTANTIN DE RENNEVILLE en dat gedrukt werd te Amsterdam in de jaren 1702, 1725 enz.

Na onderzoek echter van het *Beghin ende voortgangh van de Vereenighde Nederlantsche geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie*, 1646 (in langw. folio, II Dln.), blijkt dit werk het oorspronkelijk van het aangehaalde *Recueil* te zijn geweest — eene bijzonderheid, welke aan alle onze bibliografen schijnt ontsnapt te zijn.

Het vermelde *Beghin* voert alleen: *Gedruckt in den Jaere* 1646. Onder wiens goedkeuring is het in het licht verschenen; door wien is het geschreven; waar is het van de pers gekomen? Dit zijn altijd belangrijke vragen, waar het geschiedkundige boeken geldt, maar ik vind ze, in dit geval, nergens beantwoord. Het werk is opgenomen in de *Bibliotheca Exquisitissima* van PIETER VAN DER AA (Leyden, 1729), doch zijn Catalogus geeft niets behalve den titel. Het kan evenwel niet in het geheim zijn uitgegeven, want het bevat nagenoeg 220 platen.

Ongetwijfeld heeft de bearbeider van het Hollandsche boek zijn voordeel getrokken uit de folio-verhalen, die voor de pers bezorgd zijn geworden door GERARD DE VEER, G. — M. — A. — W. — L. — en anderen, gedrukt te Amsterdam door CORNELIS NICOLAAS, maar ik verbeeld mij, dat hij ook den toegang moet bezeten hebben tot officiëele stukken.

NOTES AND QUERIES, BOLTON CORNEY.
Vol. VI.; p. 316.

Naamregister der Predikanten. Voor mij ligt een *Naamregister der Predikanten, zoo van de Nederduitsche, als Walsche en Engelsche kerken enz. in de VII Vereenigde Provinciën van Nederland, enz.* van den jare 1753, te *Leyden*, bij HENDRIK VAN DAMME. *Met privilegie.* Kan iemand mij ook zeggen, *wanneer* en *waar* het eerste *Naamregister* van *alle* Predikanten in het licht verscheen? En zou iemand wel de uitstekende dienst willen bewijzen, mij die oudere en latere stukken, vóór en na 1753, ter leen te willen verstrekken, welke in zijn bezit mogten zijn? Of althans, zou men mij wel een *volledig* Exemplaar van dat werk, hetzij in eene openbare of bijzondere bibliotheek, kunnen aanwijzen? Wij gissen, dat zulk een exemplaar nog wel in deze of gene *Universiteits* of *Kerkelijke*, misschien ook wel in eene *particuliere* bibliotheek te vinden zij? — En ware het ook al niet volledig, zoo kan elk afzonderlijk stuk, even als het voor mij liggende van 1753 van ongemeen nut wezen, waarvoor ik mij gaarne op elke wijze erkentelijk wil betoonen.

Delft. D. BUDDINGH'.

Antwoorden.

Cornelis Vermuyden (I.; bl. 17, 35, 163; II.; bl. 126, 254, 285). Indien de veronderstelling, dat C. V. een Zeeuw uit Tholen zou geweest zijn, juist is, dan moet ook zijn *wapen* of dat van het geslacht VERMUIDEN in Zeeland, zoo als het voorkomt op de Wapenkaart van SMALLEGANGE, worden vermeld, bestaande in een keper van goud en drie sterren van zilver op een veld van azuur. V. D. N.

Cornelis Vermuyden; het Engelsche woord » Cavell". Reeds meermalen heeft ons DE NAVORSCHER over dien jegens Engeland zoo verdienstelijken Zeeuw iets belangrijks medegedeeld, en toch, er is nog eene bijzonderheid, welke, bij de vermelding van zijne droogmakerijen aldaar, niet mag worden verzwegen. De plaats, door zijne kunst in akkers en weiden herschapen, ten Zuid-Oosten van *Doncaster*, is *Hatfield Chace* geheeten; de gewonnen landen zijn, gelijk bij ons, in kavelingen afgedeeld, en ieder stuk wordt er nog als een » *cavell*" aangeduid. Men zie de NOTES AND QUERIES, I., p. 473. SCIOLUS.

Schapperae (I.; bl. 18, 37, 72, 227; II.; bl. 221). Ter aanvulling van hetgeen reeds over het woord *schapperae* is medegedeeld, geef ik nog het volgende uit HOEUFFT, *Proeve van Bredaasch Taal-eigen*, bl. 511: » *Schaprade*, of, » gelijk men het gemeenlijk uitspreekt, *schap-* » *raai*, is niet alleen bij de boeren, maar zelfs » bij niet onaanzienlijke dorpelingen in de Ba- » ronie, nog veel in gebruik voor de *etenskas*, » zoowel als het verkleinwoord *schapraaiken*.— » Men maakt het hier vrouwelijk. Bij R. VIS- » SCHER, *Quikken*, 3. *Schok* N°. 1, is het onzij- » dig. — Het woord is zamengesteld uit *schap* » en *rade*. Het eerste is bij WACHTER over- » gezet *armarium*, en bij VERELIUS in *Indice* » *Scytho-Scandico* heet SKAP *repositorium*, het- » welk ik niet twijfel hetzelfde te zijn als het » Angel-Saksische *scaop*, het Eng. *scep* en *shop*, » welk laatste wel slechts een *winkel* beteekent, » doch eertijds eene algemeenere beteekenis » schijnt gehad te hebben; zie JUNIUS, *Etymo-* » *logic. Anglican.*, op *schop*, waarvan ook wij » ons oude *schop* (*wagenkeet*) hebben, en *schuppe* » in Vlaanderen nog een komenij-winkel heet, » en hij, die zoodanig een winkel houdt, een » *schuppenier*. Zie BURMAN, *Aenmerk. de Ne-* » *derd. tael aengaende*, bl. 149; en over ons » *schap* JUNIUS, *Etymol. Angl.*, op *scep*, en IHRE, » *Glossar. Suio-Goth.* op *skåp*. Het tweede, » *raad*, beteekent *gereedschap*, waarvan nog » *huisraad;* zoodat het eigenlijk zoude betee- » kenen een kas voor gereedschap. In Fries- » land heet nog *raden* hetgeen wij *reeden* noe- » men, b. v. *eigen geraad vlas* voor *eigen gereed* » *vlas*. Zie WASSENBERGH, *Idiot. Fris.*, op *ra-* » *den*. Zie wijders van het woord *schaprade* » mijne *Oud-Friesche Spreekwoorden*, bl. 199".

J. C. D.

Het nieuw vermakelijk Ganzespel (I.; bl. 23, 102, 138, 324, 325; II.; bl. 254). Steller dezes verwijst de belanghebbenden naar den *Enkhuizer Almanak* van het jaar 1833, waar men, in de *Aanteekeningen van wijlen* DON ANTHONIO MAGINO, eene dichterlijke beschrijving dezes onderwerps vinden zal. A. AARSEN.

Ananasteelt in Europa (vgl. I.; bl. 23, 53, 78, 138). Van *Sir* MATTHEUS DECKER, waarschijnlijk den zoon van hem, wien Koning GEORGE I Baronet heeft gemaakt op den 20sten Julij, 1716 (zie DE NAVORSCHER, II.; bl. 195), lees ik in de lijst, welke de *Gentleman's Magazine* voor 1754 van de Baronets geeft, dat op zijn landgoed te *Richmond* in *Surry* de eerste rijpe ananas in Groot-Brittannië werd voortgebragt. SCIOLUS.

De Vliegende Hollander (II.; bl. 100, 221, 285, 319). Hoe is het mogelijk dat men bij het opgeven der dichterlijke bewerkingen dezer legende door de Heeren SMEER en RÖMER, het uitmuntend dichtstuk van den Heer J. J. A. GOEVERNEUR, met name *het Vliegend Schip* (zie zijne *Gedichten en Rijmen*, Groningen 1836, bl. 100) onvermeld kon laten; een dichtstuk, dat zelfs den schrijver van de *Hippokreen-ontzwaveling* (voorzeker zeer karig in het toebrengen van lof) deed uitroepen:

..op, Autheur van 't vliegend schip! de vingeren
Aan 't speeltuig, om 't gemoed met tooverkracht te slingeren.

Nog herinner ik mij een twintigtal jaren geleden eene bewerking in dichtmaat van deze sage gevonden te hebben in het *Algemeen Letterlievend Maandschrift*, waarop later eene voortzetting » *Het Vliegend Schip vergaan*" is gevolgd. Σ.

Faire la figue; Vijg een scheldnaam (I.; bl. 172, 205, 327; II.; bl. 33, 65, 223); *Iemand de vijg geven.* »In DE BRUNES *Banketwerk* (D. II., bl. 223) leest men het volgende: »»Zommighe weten de boecken, die zy durven het licht betrouwen, zulcken cieraed voor 't hoofd binden, en zulcken boote voor te hanghen, datter Goden en Godinnen schijnen in te woonen: maar binnenkomende, en vind men niemand t'huys, 't en zy misschien een aep of een ghezwolle padde. Deze magh men wel de guyze zetten, en *de vijghe geven.*" " Deze uitdrukking *de vijg geven* beteekent *op eene buitengewone wijze honen, smaad aandoen;* niet, zoo als men wel gemeend heeft, door iemand den middelsten vinger voor te houden; maar door, gelijk TUINMAN te regt opmerkt, tegen iemand den duim tusschen de twee voorste vingeren op te steken. Dit gebaar gaf van ouds bij verscheidene volken, zoo als Latijnen, Italianen, Spanjaarden, Portugezen, Franschen, Engelschen enz., een bitteren hoon, eene smadelijke verachting te kennen, gelijk dan ook de spreekwijze in vele talen met gelijke beteekenis voorkomt (*).

Zij zal dus moeten worden onderscheiden van *iemand eene Spaansche vijg geven*, dat wil zeggen (volgens TUINMAN) door vergif om 't leven brengen, waartoe meermalen eene vergiftigde vijg zou zijn gebruikt. Waarom dit juist eene *Spaansche vijg* genoemd wordt, en niet eene Italiaansche of andere, weten wij even weinig als TUINMAN.

De oude Grieksche wijsgeeren boden elkander mede wel eens eene vijg aan, doch, voorwaar! met loffelijker bedoeling. 't Was een blijk van hoogachting, en men reikte de bij hen zoo hoog geschatte vrucht toe aan dengenen, met wien men over een of ander vraagstuk in redentwist wilde komen. Zie daarover NIEUWLANDS *Letter- en Oudheidkundige Verlustigingen*, D. II., 320." — *Derde Twaalftal Nederlandsche Spreekwoorden door* P. J. HARREBOMÉE, bl. 7—9.

„(*) [Men heeft den oorsprong dezer spreekwijze gezocht in zeker sprookje van de Milanezen, dat bij MÉNAGE, KILIAAN, TUINMAN en anderen vermeld wordt. Zeer te regt, evenwel, vermoeden NARES in zijn *Glossary* en QUITARD (*Dictionn. etymol., histor. et anecdot. des Proverbes* etc. Paris, 1842) dat die oorsprong in geheel iets anders schuilt. Wie deswege inlichting verlangt, kan die, met afbeeldingen zelfs, vinden in DOUCE's *Illustrations of Shakspeare*, I., 492—501, en nog vollediger in een vertoog met zeer grondige kennis geschreven, en te vinden in VON DER HAGENS *Neues Jahrbuch der Berlinischen Gesellschaft*, VII. 183—190. Ik zeg er van, met DOUCE, het is „„a term, with its appendages, rather to be conceived than fully explained in this place."" Ik voeg hier nog alleen bij, dat de *Spaansche vijg*, zoo als die door TUINMAN voor *vergiftigde vijg* is verklaard, in NARES' *Glossary* door plaatsen uit oude engelsche schrijvers is gestaafd. — A. D. J.]"

[Voor ons, Bestuurderen van DE NAVORSCHER, wie steeds eene regt warme voorliefde jegens al wat spreekwoord is heeft bezield, kan de gelegenheid wel niet schooner zijn om het allerbelangrijkste werk aan te bevelen, waarvan het bovenstaande slechts een proefje geeft. Wij doen het zooveel te gereeder, omdat ons maandwerk van gezet onderzoek naar den oorsprong en de beteekenis van sommige spreekwoordelijke gezegden reeds menigvuldige blijken heeft opgeleverd. En echter — hoe ongaarne moeten wij het bekennen voor onze landgenooten — het lezenswaardige *Spreekwoordenboek* van den Heer P. J. HARREBOMÉE wachtte sints een drietal ons beschamende jaren op de gunsten van het publiek, wiens flaauwheid, in het zout onzes voorgeslachts, dier mannen van zout en zee, geen lust kon vinden. Wij schrikken voor de gevolgtrekking: het volk, dat in zijne spreekwoorden geen smaak heeft, is een smakeloos volk, is een volk „dat op sterven ligt!

Maar laat ons toch liever nog iets van den bekwamen HARREBOMÉE vernemen, waarop de spreuk, die het behandelt, zeer ontoepasselijk is:

„*Dat klinkt als katoen.*

Wanneer iets volstrekt geenen klank geeft, dan zegt men: *Dat klinkt als katoen*, want katoen kan geen' klank hebben [of het moet welligt *schietkatoen* wezen]. Men wil dus eenvoudig te kennen geven: dat klinkt niet, als tegenstelling, daar het een voorwerp geldt, dat klank moest bezitten. Prof. VISSCHER (*) meent, dat het wezen moet: *Dat klinkt als latoon*, te weten als *latonium*, valsch goud. Slechts de Latijnsche uitgang zou weggeworpen zijn, en zulks met invoeging van eene *e* ter verlenging der *o*, even als in *sermoen*, CATOEN, PLATOEN en andere. De vinding is voorzeker vernuftig; maar zou het niet wat al te vrij zijn, van *katoen latoon* te maken, of wat onwaarschijnlijk, dat men *latoon* als *katoen* zou benoemd hebben?" — T. a. p., bl. 12, 13.]

(*) De verzameling, waarin dit spreekwoord, met andere, is verklaard, heeft tot titel: 118. *Prof.* L. G. VISSCHER, *Spreekwoorden*, voorkomende in de *Kronijk van het Historisch Gezelschap te Utrecht*. Derde Jaargang, bl. 210—215. Utrecht, KEMINK, 1847, 8°. Ik heb ze door den Heer SCHÜLLER *tot Peursum* leeren kennen."

Oranje, blanje, bleu (I.; bl. 186, 239, 297; II.; bl. 11, 101, 160—162). Hoe verdienstelijk het werk van 's Rijks Archivarius Mr. J. C. DE JONGE, *Over den oorsprong der Nederlandsche Vlag*, op dit punt ook zijn moge, toch moet ik ronduit bekennen dat mij die zaak in vele opzigten nog duister is.

Het eenigste daarin (bl. 15) met volkomene zekerheid opgegeven, is het *Besluit der Admiraliteit van Zeeland* van den 26sten Nov. 1587, om vlaggen te doen vervaardigen met de couleuren *oraenge, blanche, bleu*, en het zoude wenschelijk geweest zijn dat meer diergelijke besluiten, doch van vroegere dagteekening, uit de nog hier en daar bestaande archieven waren medegedeeld geworden.

Welligt zullen de behartiging en het onderzoek van die archieven ons nadere berigten doen toekomen, waarvan men tot dusverre verstoken is geweest.

Betrekkelijk de vaandels bij het leger zie men den brief van GRANVELLE (voorkomende

bij GACHARD, *Corresp. de Philippe II,* Tom. I, p. 526), geschreven den 15den April 1567, alwaar o. a. gezegd wordt: » Auxquels Calvinistes (à Anvers) le Prince (*d'Orange*) ordonna que au lieu des bannières *blanches* et *vertes* qu'ils portaient, ils les prissent *rouges*, comme les autres, afin que chacun d'eux pût retourner chez lui en sûreté".

In de noot (2) wordt aangehaald een schrijven van den Graaf van *Megen*, gedagteekend 29 Julij 1567, waarin hij zich over de ligtingen van soldaten door de verbondene Edelen in het land van Cleef aldus uitlaat: » Leurs » enseignes sont toutes *blanches avec une croix* » *de saint Andrieu rouge*".

Van lateren tijd is eene *Resol. van Holland* van den 20sten Aug. 1596, luidende aldus: » Is geresolveert dat de Vaendelen van de Com- » pagnien van de ordinaris gaernisoenhouders » van eender fatsoen gemaeckt sullen worden, » als *Orange*, *Blanche*, *Bleu* ende daerinne ge- » stelt den Hollandschen Leeuw".

Uit de copie van de *Resolutiën der gecommitteerden ter Admiraliteit te Amsterdam*, beginnende met 8 Mei 1589 (vroegere zijn mij niet ontmoet), leert men het volgende:

» 11 *Maart* 1591. Den Equipagiemeester aengeseyt alleenlyck aen elk van de Vice-admiralen eene vlagge te leveren, en *niet* den particuliere Scheepscapitynen, ten waere by expresse ordonnantie van den collegie".

» 6 *April* 1596. Op 't schryven van den Heer Lt. Admirael van Hollant is de Equipagiemeester gelast op ieder van de 7 schepen gaende tot secours van de Maj^t. van Engelant te bestellen een nieuwe vlagge, met de couleuren van *orange*, *blanche* en *bleu*, en 't wapen van de Generalityt in het midden geschilderd".

» 9 *Junij* 1597. Op 't aengeeven van den Heer van *Warmont* is goed gevonden te laten maken een *zyde Vaendel*, *orange*, *wit* en *blaeuw*, met het wapen der Generalityt daerin geschildert, en t zelve den Capt. MAERTEN ZEEGERSZ op 't voyagie na Spanjen met de Engelsche Armade meede te geven, om in gevalle van noode en 't volck landende, onder 't zelve vaendel geleyt te worden. En daertoe ook denzelfde Capt. te laten aenneemen een tromslager en een pyper die zullen begrepen zyn in de 100 koppen, die hy belast is aen te neemen".

Zie hier ten slotte een merkwaardig besluit, voorkomende in de *Resol. van Holland* van 13 Julij 1595, bl. 286, ten opzigte van Muiden en Weesp:

» Op 't versoeck van die van Muyden ende Weesp, aengaende de doleantie ende geschillen aldaer geresen, doordien die van Muyden haerluyder stede wapen altyts *staende* in haerluyder vlagge op de Schepen gevoert hebben ende die van Weesp haerluyder wapen eenige jaren herwaerts gevoert hebben in haerluyder vlagge *hangende*, met het Hooft aen de Stenge, waerdoor geen onderscheyt onder beyde de wapenen moet genomen worden, is geoppostilleerd. » » De Staten enz. hebben geordonneert ende ordonneren expresselyck by desen, dat die van Muyden ende Weesp voortaen de wapenen van de voorz. stede, in geen van haerluyder vlaggen respective sullen mogen voeren, tenzy in de *witte bare* van deselve wapenen met groote swarte letteren gestelt sullen wesen, te weten in 't wapen van die van Muyden een *M* en *D* ende in 't wapen van die van Weesp een *W* ende *S*.""

Voor het overige zij hier nog vermeld, dat er in het Archief te Leyden eenige *oude* Scheepsrekeningen uit de 15de eeuw voorhanden zijn, ten gevolge der uitrusting van oorlogschepen, waartoe de stemhebbende steden verpligt waren. .. ELSEVIER.

Dichtgezelschap » *Laus Deo*, *Salus Populo*" (II.; bl. 38, 130). Aan de bewerking der bedoelde verzameling van GELLERT'S *Fabelen* hebben, buiten de genoemde dichters, ook deelgenomen AHASUERUS VAN DEN BERG (geb. 1733, gest. 1807) en PIETER VAN WINTER NZ. (geb. 1745, gest. 1807). Bovendien is niet alleen het daarachter gevoegd dichtstuk *de Christen* door LUCAS PATER vertaald, maar zijn ook de fabelen: *het Kloekmoedig Besluit*, *de Nachtegaal en de Koekkoek*, *de Ekster en de Musch* en *de Weduwe* van zijne hand. In de Dordrechtsche uitgave van 1830 vindt men onder elk stuk den vollen naam des vertalers.

Σ.

Begrafenispenning op Simon Episcopius (II.; bl. 287). De beschrijver van dezen penning in DE NAVORSCHER II.; bl. 287, vergist zich wanneer hij vermeent, dat deze aan de eene zijde met een Latijnsch omschrift voorzien is. De voorzijde heeft de opgegeven woorden: *De heldere suyvere naackte waarheit*, *en ghulde vryheyt*, terwijl op de keerzijde gevonden wordt: *Krachtigh verdedicht met leer en lev. door M.* SIM. EPIS. *eertyts Prof. der K. Theol. tot Leyd.*, gelijk mij blijkt uit een exemplaar mij door een van 's mans nakomelingen welwillend verstrekt. M. *te Maastricht.*

Mr. Cornelis Ploegh (II.; bl. 24, 141, 167). Behalve op bl. 236 van DE NAVORSCHER 1851, vindt men op bl. 296 van datzelfde jaar een antwoord van den Heer J. HONIG JZ. JR., dat ongetwijfeld door L. *te Br.* is over het hoofd gezien. Genoemde schrijver zegt aldaar, dat door hem, in de *Geschiedenis der Zaanlanden*, II.; bl. 159, 168, alles is medegedeeld wat hij op heeft kunnen sporen, betrekkelijk PLOEGH en zijn geslacht, zijne kunst, enz.; dat behalve door CATS, SOETEBOOM en SCHOENMAKER geene andere berigtgevers van hem schijnen

te gewagen, waarover men echter vergelijke het medegedeelde in DE NAVORSCHER, II.; bl. 141. V. D. N.

Nederlandsche Baronets (I.; bl. 251, 364; II.; bl. 131, 165, 195). In de lijst van *Baronets*, gedeeltelijk in het licht verschenen bij het *Gentleman's Magazine* voor 1754, p. 49., tref ik, als door Koning KAREL I van Engeland tot Baronet gemaakt, de volgende personen aan:

WILLEM VAN COULSTER, van Amsterdam, 28 *Febr.* 1644;

WILLEM BOREEL (DE BORREL), van Amsterdam, 21 *Maart*, 1644.

Als door KAREL II verheven zie ik:

GUALTHERUS DE RAET, van *the Hayne* in de Nederlanden, bij wien genoemde Vorst te gast was geweest in Mei 1660, 30 *Mei*, 1660;

CORNELIS TROMP, 25 *Maart*, 1674;

Sir RICHARD TULP, van Amsterdam, Ridder, 23 *April*, 1675;

Sir GELLEBRAND SAS VAN BOSCH, Ridder, hofbediende van WILLEM, Prins van *Oranje*, 22 *Oct.*, 1680;

CORNELIS GANS, met overgang (*with remainder*) op STEPHANUS GROUBART en erven, 29 *Junij*, 1682.

Door Koning JACOBUS II werd de titel van Baronet geschonken aan

CORNELIS SPEELMAN, 9 *Sept.*, 1686, met benoeming van zijne moeder tot Baronetesse van Engeland.

Door Koning WILLEM III werd de Baronetswaardigheid verleend aan

JAN PIETER VAN DEN BRANDE, 9 *Junij*, 1699.

Door Koning GEORGE I werd hiermede vereerd:

MATTHEUS DECKER, 20 *Julij*, 1716.

Voorts heb ik, als leden van geslachten, die thans nog in de Nederlanden bekend, maar *t. a. p.* niet als Nederlandsche vermeld zijn, de volgende Baronets ontmoet:

ARTHUR MARIGNY CARPENTIER, een Fransch edelman, bij open brief uit *Brussel*, *Aug.* 1658; door KAREL II;

ROBERT DE NEUFVILLE, van *Frankfort a. d. Mein*, 18 *Maart*, 1709, door Koningin ANNA;

ABRAHAM JANSSEN, van *Wimbledon, Surry*, 11 *Maart*, 1714—15 en

GEORGE VAN DE PUT, van *Twickenham, Middlesex*, 7 *Nov.* 1723, door GEORGE I;

JOSUA VAN NECK, van *Putney* in *Surry*, door GEORGE II., 7 *Dec.* 1751. SCIOLUS.

Jan van Weert (I.; bl. 252, 366; II.; bl. 43.) Ofschoon de Heer G. M. POELL het portret van JAN VAN WEERT heeft doen plaatsen in zijn werk over *het Hertogdom Limburg*, neemt dit echter niet weg, dat die afbeelding reeds veel vroeger is vervaardigd door P. DE JODE, en te vinden in een boek zonder jaartal, maar getiteld: *Theatrum Pontificum*, *Imperatorum*, *Regum*, *Ducum*, *Principum caet. Pace et Bello illustrium.* Antverpiae, apud PETRUM DE JODE, Chalcographum. E. QUELLINUS, *p.* — P. DE JODE, *fecit.* in-4°.

Onder het bedoelde portret staat: *Port. de son Ex*^{e}. *le comte* JEAN DE WEERT, *Général de la Cavallerie Impériale.* P. DE JODE, *s.* (*Biblioth. Thysiana* te Leyden, N°. 261.)

. . ELSEVIER.

Jacob de Bucquoy (I.; bl. 257, 375; II.; bl. 47). Deze kundige schrijver schijnt te Haarlem zijn verblijf te hebben gehouden (*); in de opdragt toch van zijn werk: »*de Waterwereld*", aan den Heer ELBERT TESTART, Raad en Oud-Burgemeester der stad Haarlem, zegt hij o. a.: »Zal ik trachten uwen lof by deeze te vermeerderen? Zal ik de achting *onzer Haerlemmers* voor uwe Vrindelykheid en beleefdheid [pogen] te verheffen?" De titel van dat werk is, in DE NAVORSCHER I.; bl. 375, niet geheel opgegeven, hij luidt: »*De Waterwereld*, *beschouwd en de byzonderheden langs de kusten aangeweezen, ten nutte der koopvaardye en Zeevaart; byzonderlyk voor de Oost- en West-indische handel. Beginnende met de Rheê van Texel. waar achter gevoegd zyn eenige Aanmerkingen over de misstellingen in de Kaarten*, *de evenredigheid in de miswyzing van het Compas; de bekwaamste tyd voor de Oost-Indische schepen*, *om uit het Vaderland te Reizen*, *enz. alsmede eene naukeurige beschryving en afbeelding van de Baay* Fals. *Veelal uit eigen bevinding opgemaakt*, *ten dienste eenes Jongelings welke zich tot den koophandel schikte*, *door* JACOB DE BUCQUOY. Te Haarlem, By J. BOSCH, Boekverkooper, 1752." Uit het voorberigt verneemt men dat BUCQUOY de Middellandsche zee heeft doorkruist, Moscovië (sic) heeft bezocht, een tocht naar Indië heeft gedaan en aan de Kaap de Goede Hoop tot Landmeter en Kaartemaker is aangesteld geworden. Na zijne terugkomst gaf hij lessen over de *Aardrijkskunde*, *Zeevaart* enz. C. & A.

Johannes Trithemius (I.; bl. 284; II.; bl. 77). Bij de bronnen, door verscheidene Navorschers omtrent het leven van dezen vroeger zóó vermaarden man, opgegeven, moet vooral niet vergeten worden zijn: *Nepiachus id est libellus de studiis et scriptis propriis a pueritia repetitis*, door J. G. ECCARD uitgegeven in het *Corpus Historicum medii aevi*, II., p. 1845 sqq. en bij SAXE niet genoemd. Aan een' misslag van den drukker van het *Corpus Historicum* zijn wij deze uitgave verpligt, zoo als ECCARD in de praefatie voor het 2de deel zelf verhaalt.

In dien *Nepiachus* komen merkwaardige

(*) Van daar zijne betrekking tot P. LANGENDIJK, die ook de *Waterwereld* met een dichtstuk opluisterde.

bijzonderheden omtrent TRITHEMIUS vóór: » Ego" — zegt hij — » JOANNES TRITEMIUS, patria Mosellanus, ex villa Tritenheim sum oriundus, Patre quidem JOANNE PAGANOTORO, Matre vero ELISABETH DE LONGOVICO." Op *drie en twintig*-jarigen leeftijd werd hij Abt van *Spanheim* en later, A°. 1506, van *St. Jacob.* Over de oorzaak zijner verwisseling van standplaats, zegt hij: » Cum anno Domini 1506, » aetatis autem meae 45, multis rationibus » inductus, priorem Abbatiam meam Spanhei- » mensem infructuosis plenam laboribus re- » signare decrevissem, obtulit se, dispositione » divina ut reor, opportunitas, qua in meam cui » nunc praefectus sum Abbatiam Sancti Jacobi » in Herbopolensium suburbio postularer. » Quæ etsi pauperior videatur priore, non mag- » ni facio, cum sit eadem ratione quietior, et » meo plus conveniens instituto, qui malo pau- » per et abjectus CHRISTI et sanctarum Scrip- » turarum amore latere in angulo, quam mul- » tas possidere divitias cum mala inquietudine » mentis."

Na zijne afkomst, geboorte en eerste lotgevallen opgegeven, en over zijne groote geneigdheid tot de studiën te hebben uitgeweid, verhaalt TRITHEMIUS in het aangehaalde werk, hoe groot eene bibliotheek hij te *Spanheim* verzamelde (omtrent 2000 boekdeelen, waaronder een honderd Grieksche en eenige Hebreeuwsche); verdedigt zich vervolgens tegen de beschuldiging van tooverij, deelt de wijze mede, waarop hij zijne studiën begon en somt vervolgens al de werken op, die hij, op den tijd dat hij dit schreef, had te zamen gesteld, zoowel de gedrukte als de ongedrukte.

De verdediging van TRITHEMIUS tegen de beschuldiging van tooverij bestaat daarin, dat hij verhaalt zich alleen op de natuurkunde te hebben toegelegd, en dat hij, door deze, geheime natuurkrachten had leeren kennen, wier uitwerkselen anderen, hiermede niet vertrouwd, voor tooverij hielden. De beginselen van die Natuurkunde had hij van zekeren Franschman LIBANIUS geleerd, en deze ontleende zijne kennis aan een monnik op *Majorca*, PELAGIUS, en aan den bekenden PIC DE LA MIRANDOLE. » Est ultimo", zegt hij, na de verschillende soorten van tooverij te hebben opgegeven, » praestigium naturale, quod solum ad Magiam pertinet naturalem; quando per applicationem naturalis virtutis occultam, miranda producuntur a scientibus effectus, quorum causas nesciunt qui mirantur. — Haec est magia quam sequor; alteram vero, quae superstitiosa, diabolica et ab Ecclesia Sancta jure damnata, nulli fidelium est licita, execro, abhorreo, despicio penitus, cum suis autoribus condemno."

Tot zoo verre gaat dit goed, maar nu vind ik in de lijst zijner werken: » Item scripsi aliud opus mirabile et laboriosum quod γλωττευφορίαν,

id est linguae fertilitatem praenotare mihi placuit, quoniam per ipsum homo Latinae linguae penitus ignarus, modo literas formare sciat, in una hora cum Deo et bona conscientia discet unum occultum modum quo Latine congrue et ornate poterit scribere, quicquid voluerit in quocunque negocio. Hoc opus adhuc nulli communicavi nisi M(AXIMILIANO) Regi, Emipono [?] et Adelpho (JACOBO TRITHEMIO). Incipit autem: Clementissimo Principi d."

Nu vraag ik of dit werk, dat TRITHEMIUS in één zijner brieven een deel van zijne *Steganographie* noemt, doch in den *Nepiachus* duidelijk daarvan onderscheidt, ooit is uitgegeven; of men weet wáár het is berustende (de adnotator zegt wel: » erit in Bibliotheca forte Caesarea", doch dit steunt slechts op het gezegde van TRITHEMIUS, dat het werk aan MAXIMILIAAN bekend was), en eindelijk, zoo iemand het werk opspoort, welke de geheimzinnige leermethode van TRITHEMIUS voor het aanleeren der Latijnsche taal was? L.

Zutphen (I.; bl. 284; II.; bl. 28, 80, 81). De namen *Noordveen* en *Oostveen* worden in de nabijheid van Zutphen gevonden. De *Noordveensche* brug is gelegen buiten de Nieuwstadspoort, aan den straatweg naar Deventer, over de beek, welke de grensscheiding met de gemeente Gorssel uitmaakt. Buiten dezelfde poort en over hetzelfde water, aan den grindweg van Zutphen naar het huis de Voorst, treft men de *Oostveensche* brug aan, terwijl, buiten de Spittaalspoort, een verheven stuk gronds *het Hooge West* is geheeten. Deze aardrijkskundige bijzonderheden doen het mij als vrij zeker voorkomen, dat Zutphen *Zuidveen* is. L. v. H.

Verduitschingen van Italiaansche prozawerken (I.; bl. 289; II.; bl. 117, 167, 198, 322).

De Discoursen van NICOLAES MACHIAVEL, *Florentyn, over de eerste thien Boecken van Titus Livius enz. in onze Nederduytsche tale overgeset door* A. VAN NIEVELT, 1625.

MACHIAVEL, *Het Tooneel van Italiën geopend in de historie van Florence, enz. vertaald door* D. GHIJS, *met kopere platen.* 's Grav. 1703, 2 dln.

De Republicq enz. in het Nederd. gebracht door D. GHIJS, 's Grav. 1704. THEODORIK.

Het geslacht van Humbercourt; Guy en Karel van Brimeu (I.; bl. 290; II.; bl. 140, 198). Ofschoon de meeste geslachtlijsten niet te vertrouwen en dus voor de geschiedenis onbruikbaar zijn, moet ik echter berigten, dat het antwoord (II.; bl. 140) juist is in de vermelding dat GUY DE BRIMEU de grootvader geweest is van KAREL DE BRIMEU, Graaf van *Megen*, enz.

Bij GACHARD, *Corresp. de Philippe II.*, Tom. I, p. 443, vindt men, ten opzigte dezer vraag, eenen merkwaardigen brief van KAREL DE

BRIMEU, den 9den Augustus 1566 aan de Hertogin van *Parma* geschreven, en van dezen inhoud:

» J'ay receu la lettre de V. A. par laquelle » elle me commande de me trouver, le 18 de » ce mois, à Bruxelles, pour adviser de la as» surance des seigneurs et gentilshommes col» lighés. Je supplie très-humblement à V. A. » m'en tenir pour excusé, car je ne vouldrais, » pour donner asseurance à leurs personnes, » faire sacrifier la mienne, et ne pense entrer » en nulle ville de Brabant, jusques que cette » *borrasque* soit passée, car je suis adverti de » tous costez *qu'ils me veullent tous avoir mort*, » et mon *grandpère* (*) me sert assez de exemple » de ne me mettre en la miséricorde de ce peu» ple enragé. .. ELSEVIER.

Het Kasteel Grunsfort (II.; bl. 181, 182, 261, 323). Op den eersten Kersdag van het jaar 1794, kwamen 1200 Engelschen te Renkum. Hun bevelhebber wilde 400 man aldaar, 400 te Heelsum en 400 te *Grunsfort* (doorgaans Grunsvoort geheeten) inlegeren.

Opsteller dezes, dit van hem vernemende, verzekerde dat dit laatste niet mogelijk was, dewijl er geen dorp van dien naam bestond: waarop de bevelhebber de ligging van Grunsfort op de kaart, welke hij bij zich had, aanwees: toen verzocht ik hem met mij te gaan, en in de felle koude van dien dag liepen wij tot aan de weide, alwaar hij 't kasteel door een duiventil vervangen zag, waarop dan ook de voor Grunsfort bestemde manschappen naar Oosterbeek gezonden werden.

H. P.

De » Navolging van Christus" (II.; bl. 201). V. D. N. *vertrouwt* dat in het werkje van Dr. SCHOTEL *alle* schrijvers, die voor en tegen de aan à KEMPIS toegekende vervaardiging der *Navolging* gehandeld hebben, zijn aangehaald. Doch ik vind niet opgegeven: (DARMÈS,) *Projet de monument à la mémoire du chancelier Gerson*, Lyon, 1844, 12 bladz. in fol. met twee afbeeldingen. Dit geschrift is overgedrukt in het tijdschrift *l'Institut*, 2e *section* (*mensuelle*), 1844, Num. 100, 101, 102. J. C. D.

Henrick Storm (I.; bl. 346; II.; bl. 205). In een Handschrift, getiteld: *Collegiaalboek van den Raade ter Admiraliteyt geordonneert over Amsterdam, Arnhem, Utrecht en Weesp*, beginnende met 8 Mei 1589, vindt men op 16 *Nov.* 1594 deze woorden: » Is in het collegie verschenen Mr. HENRICK STORM, den 21 Octob. lestleeden by de Generale Staaten commissię verkregen hebbende als Raad- en Adv^t^. Fiscaal deeses Collegie".

Hij was in de plaats gekomen van wijlen den Fiscaal Mr. EVERARD VAN ZYL, die eene weduwe naliet, genaamd AGNES DE HEURNES. STORM leefde nog te Amsterdam in 1622, daar MICHIEL COLYN, boekverkooper te dier stede, in gemeld jaar het werk *Nieuwe Werelt anders ghenaempt West-Indien* opdroeg aan de gecommitteerde Raden der Admiraliteit, residerende te Amsterdam, waaronder ook onze STORM genoemd wordt (*Biblioth. Thysiana* te Leyden). .. ELSEVIER.

(*) Den 3den April 1477 te Gent onthoofd.

Herfstdraden (II.; bl. 206, 230, 261). In 1829 heb ik, in een der nummers van de *Alg. Konst- en Letterbode*, iets over de Herfstdraden medegedeeld, terwijl ik heden, in N°. IX, bl. 261 van DE NAVORSCHER, aangaande dit spinsel, door P. N. eene verklaring vind voorgedragen, die ik allezins aannemelijk acht. Ik herinner hier echter aan hetgeen in N°. 40 en 33 van gemelden *Letterbode* van de jaren 1835 en 1836 voorkomt, omtrent de wijze hoe de gewone spin haar webbe vastmaakt en hoe ik het heb aangelegd om zulks te ontdekken. Mijne toenmalige bevindingen overtuigden mij — en latere waarnemingen hebben zulks bevestigd — dat de ergens aan een draad hangende spin het vermogen bezit, om van daar een tweeden draad op zulk een voorwerp *af te schieten*, waaraan zij voornemens is, haar webbe vast te maken, en dewijl de allerkleinste — de pas uit het ei ontsnapte — spin mij bewees, dat zij zulks op een afstand van meer dan één voet kon verrigten, zoo kan eene volwassene spin zulks ongetwijfeld op veel grooter afstand doen. — Tegen de onderstelling dat de spin zou beginnen een lossen draad te maken, die de beweging der lucht volgende, zich ergens, waar dan ook, zou vast hechten, pleiten, mijns inziens, vooreerst, de webben die men, binnenshuis, op plaatsen ontdekt, waar geen togt — als vervoermiddel der draad — kan bespeurd worden, en ten tweede, de plaats waar de spin, in de opene lucht, haar net spreidt, waaruit ten duidelijkste blijkt, dat zij geen toevallige — maar de best gekozene is, om daarin hare prooi te vangen. — En wat nu het vermogen betreft, waardoor de spin, volgens hare keuze, haar draad op eenig verwijderd voorwerp kan afschieten, mij komt het waarschijnlijk voor, gelijk ik zulks ook reeds in de *Letterbode van* 1836 heb te kennen gegeven, dat de spin van nature veel electrieke stof bezit, of zich die uit de lucht kan toeëigenen, gelijk de *tril-aal* zulks uit het water doet, en alzoo positief electrisch zijnde, die stof, te gelijk met het draadje, op een negatief electrisch ligchaam kan overbrengen.

W. VAN DEN HULL.

» *Zoo oud als de weg van Kralingen*" (I.; bl. 346; II.; bl. 210, 261). Over dezen weg en dit spreekwoord kan men, zoo men wil, nog

iets lezen op bl. 181 van VAN LOON, *Aloude Hollandsche Histori*, Eerste deel.

J. J. v. G.

De » Stock in 't Hondert" (I.; bl. 348). *Een' stok of knuppel in het honderd werpen*, is een oud spreekwoord, waarmede men bedoelt: *iets zeggen zonder iemand in 't bijzonder te noemen*. Wien de schoen dan mogt passen, kan hem aantrekken. In dien zin gebruikt men *honderd* meermalen, bijv. *in 't honderd praten*, *in 't honderd slaan*. Behalve bij C. TUINMAN, *De Oorsprong en Uitlegging van Dagelyks gebruikte Nederduitsche Spreekwoorden*, I.; bl. 292, vond ik bovengemelde spreekwijze ook in eene voorrede voor eene Nederduitsche vertaling van JUVENALIS, Haarlem 1709, waar de uitgever na de mededeeling van eene Fabel *van den Vos en den Draeck* zegt: » Ziet daar Leezer een Knuppel in 't hondert, de goeden trekken 't zich niet aan, maar de kordiaale Heeren, waarop het slaat, herleezen 't vry, als ook de volgende Fabel van FEDRUS, zynde de twintigste van het vierde boek, zy zullen aldaar zich zelve niet verliezen".

Σ.

Nederlandsche Volksoverleveringen (I.; bl. 354; II.; bl. 272, 273, 291, 326 *e. v.*); *Slag bij Loenen op de Veluwe tusschen de Heeckerens en de Bronckhorsten; de Vrijenberg en Schansenberg aldaar*. Hoewel ze niet van bijzonder belang zijn, wil ik, op de verzekering dat iedere bijdrage van dien aard welkom is, er een paar mij bekende mededeelen.

Bekend is het dat in den strijd der HEECKERENS en BRONCKHORSTEN, Hertog REYNALD zijne eigenhorigen op de Veluwe vrijdde, en dat dezen daarna in de nabijheid van den *Vrijenberg* met de BRONCKHORSTEN in een gevecht geraakten, dat, ofschoon aanvankelijk voordeelig, in eene nederlaag der HEECKERENS eindigde. Mij eenigen tijd geleden bij den *Vrijenberg* bevindende, vroeg ik aan twee arbeiders, aldaar werkzaam, of zij wel eens hadden hooren spreken van eenen slag, die daarbij had plaats gehad. » Jawel," was het antwoord, » tusschen de boeren en de edellieden; hier op den *Vrijenberg* stonden de boeren, die voor hunne vrijheid vochten, waarvan ook de berg zijnen naam kreeg, daar, op dien berg, hadden de edellieden zich verschanst, en daarvan is de naam van *Schansenberg* afkomstig. In het gevecht werden de edellieden eerst geslagen, maar de strijd eindigde ten nadeele van de boeren, die óf gedood óf weder van de vrijheid beroofd werden."

Aldus had een tijdsverloop van bijna 500 jaren (sedert 1354) de geheugenis van dit gevecht nog niet aan die van *Loenen* doen verliezen.

L. v. H.

Nederlandsche Volksoverleveringen; Waaijenberg aan de Emperbrug en Waaijenberg bij Noord-Empe. Tot, ik geloof, in 1840, wanneer het afgebroken werd, zag men bij de *Emperbrug*, die, als overgangsmiddel van de oude IJssel, de grensscheiding der gemeenten *Zutphen* en *Brummen* uitmaakt, en juist tegenover het landgoed *den Meeuwenberg*, een huis van niet zeer grooten omvang, toen eene boerenwoning, maar blijkbaar niet voor die bestemming opgerigt. De kelders moeten in verhouding tot het overige zeer uitgestrekt zijn geweest. De overlevering maakte er eene voormalige kapel van, die gedeeltelijk was opgemetseld met *Jodenbloed*. Het huis was bekend onder den naam van *Waaijenberg* of *Weijenberg*.

Meer naar den heikant, op ongeveer drie kwartieruurs afstand, in de tot de gemeente *Voorst* behoorende buurtschap *Noord-Empe*, ligt mede eene boerenplaats, onder den naam van *Waaijenberg*, welke alle kenteekenen draagt van reeds lang aan de heide ontwoekerd te zijn. In de nabijheid dier plaats is eene laagte of *veen*, het *Jodenveen* genaamd; in vroegere tijden zouden daarin de Joden verdronken zijn. Uit deze overleveringen, de beide *Waaijenbergen* betreffende, zou men moeten veronderstellen dat zij eene herinnering inhielden aan eene voormalige vervolging der Joden. Een arbeider gaf mij evenwel eene andere lezing. In overouden tijd zoude een Jood, te paard gezeten, met een rijk geladen valies achterop en door eenen hond vergezeld, vermoord zijn geworden door den toenmaligen boer van den *Waaijenberg*, en in het veen gesmeten, waar men zijn lijk naderhand vond. De hond verliet de noodlottige plek niet. De boer werd rijk, doch zijn zielsrust was weg; om die te herstellen, bouwde hij de kapel; en, omdat hij de kosten daarvan bestreed met het geld van den vermoorde, zeide men overdragtelijk, dat zij met Jodenbloed gemetseld was.

L. v. H.

Nederlandsche Volksoverleveringen; Blaauwe Gerrit. Spookhistoriën kan men niet ligt vernemen. Zoo heb ik nooit, niettegenstaande ik daartoe veel pogingen heb aangewend, iets bijzonders kunnen op 't spoor komen omtrent *Blaauwen* GERRIT, die in de nabijheid van het dorp *Voorst* zijn parten speelt. Een zijner liefhebberijen is om op eenen wagen te gaan zitten, die dan plotseling zoo zwaar wordt, dat geene paarden in staat zijn, hem verder voort te trekken. Daaraan herkent men de nabijheid van *Blaauwen* GERRIT, ofschoon er ook nog menschen moeten leven, die hem met eigen oogen gezien hebben. Overigens heb ik nooit gehoord dat *Blaauwe* GERRIT eigenlijk gezegd kwaad doet.

L. v. H.

Nederlandsche Volksoverleveringen; Hond te Damme. Onder die overleveringen, welke de geschiedenis zich verwaardigd heeft te vermelden, behoort die, betrekkelijk de stich-

ting der stad *Damme*. Bij verschillende schrijvers zal men hetzelfde verhaal daaromtrent vinden; doch wij zullen hier de woorden overnemen van ANDRIES DIE SMET, een autheur in de 16de eeuw. » Binnen deser tijdt wast so grote watre dat die dijcken ten Damme en aen die zeecant inne braken, en die stede van Brugge was vul waters, en wat men dijckede ten Damme was sulc een gat, so wat men daer inne wierp lijsen, bancken, waghenen, saercken; vaten, men en constet nyeuwers mede ghestoppen.

» Ende die grave FLOREINS sandt haestelijcke die beste dijckmeesters die hij ghevinden conste ten Damme waert, die welcke ghingen op eenen hil daer dat eenen hondt wel VI daghen hadde ligghen ianken en bassen, ende wierpen dien hondt inde gheule daer dat zeewater in quam, en si namen die eerde van der hille daer die hondt up gheleghen hadde, en vulden daer mede die gheule en alsoo wordt si ghestopt. En sy makeden aldaer taverne en herberghen, en si hieten die plaetse *honsdam*."

Wij merken hierbij aan dat het wapen der stad Damme een' *hond* vertoont, en de toren een' *hond* op zijne spits heeft. Welligt is het wapen dier stad volgens haren eersten naam, of volgens de overlevering gevormd.—Voor zoo ver ons bekend is, heeft nog niemand getracht den grond dezer overlevering te verklaren.

Wij willen dit doen met de woorden van Mr. MENTET HAYKENS, getrokken uit zijne *Historische Chronycke van het Oost-Vrije gelegen in Staats-Vlaanderen*, *enz.* (*Manuscript*) bl. 7., waar hij, na ook de zaak op bovengemelde wijze verhaald te hebben, zegt: » Zekerlijk zoude het zulks ook (een mirakel) zijn; maar men gelieve te weten dat al het geschrevene van eenen levenden hond, die daar in zoude geworpen zijn, door onwetendheid der Vlaamsche Historieschrijvers over het woord *hond* is ter neer gesteld, alzoo de Hollandsche dijkers het gat gestopt hebben door eenen Dukeldam van aarde tot even boven het laag water daarin gelegd, en zoo voorts tot eenen volkomenen dijk hersteld, welken *Dukeldam* of *Duikeldammen* in aloude tijden genaamd is of zijn genaamd geworden *Hond* of *Honden*, gelijk deze in mijn vaderland, Oost-Vriesland, nog genaamd zijn." Men ziet dat deze verklaring zeer natuurlijk is en niets onwaarschijnlijks in zich heeft. Verder voegt de geleerde schrijver er bij, dat een lage dijk ook; abusivelijk, wel een *hond* genoemd wordt, en zegt, hoewel wij hieromtrent zijn gevoelen niet kunnen deelen, niet vreemd te zijn van het denkbeeld dat de *Hond* of *Westerschelde* zijnen naam bekomen heeft van de lage dijken, welke daar om gelegen waren.

(Betrekkelijk de naamsafleiding van *Honte* zal ik hier slechts bijvoegen, dat velen bij de verklaring van dezen naam er niet op letten, dat *Honte* steeds *vr.* gebezigd wordt, en er dus aan geen *mann. hond* te denken valt: *Hontenisse*, *Hontemude*. DRESSELHUIS verklaart den naam door *Ont-ee*, stroom tegen het land. ACKER STRATINGH door *hond*.)

J. H. VAN DALE.

Nederlandsche Volksoverleveringen; De paardenmarkt in de Noordzee bij 't Huissche Gat. In de nabijheid van het zoogenaamde Huissche Gat, in de Noordzee, ligt de bank, genaamd de *Paardenmarkt*. Wanneer men de overlevering gelooven mag, dan stond daar eenmaal eene stad, welker inwoners bekend waren wegens de weelde en de pracht die onder hen heerschten. Algemeen wordt thans erkend dat onze kusten zich een tot twee uur verder in de Noordzee hebben uitgestrekt. Nog zijn de namen bekend van sommige plaatsen, die eene prooi der golven zijn geworden: wie zal ons zeggen of de overlevering hier geene waarheid spreekt? J. H. VAN DALE.

Nederlandsche Volksoverleveringen; Jantje van Sluis. Wanneer men zich op de markt van Sluis bevindt, en het oog naar den toren wendt, ontwaart men een houten mannetje, geplaatst naast drie bellen of klokjes en gewapend met eenen hamer. Dit is het overblijfsel van het zoogenaamde klokkenspel. Het mannetje draagt den naam van JANTJE *van Sluis*. Volgens de overlevering zou hij een' tamboer voorstellen, die zich zeer onderscheiden heeft bij den mislukten aanval op Sluis, door DU TERRAIL, in 1606, als brengende hij door het slaan van allerlei marschen, den vijand in den waan, dat er veel en velerlei krijgsvolk binnen de stad lag. Te zijner belooning heeft men hem een plaatsje gegeven bij het klokkenspel. De wijzigingen van deze overlevering zijn zoo menigvuldig, dat ik niet wagen zal die alle op te geven. Ik wil er slechts bijvoegen, dat nóch de nasporingen van anderen, nóch mijne aangewende pogingen, gestrekt hebben, om in het bovenstaande de waarheid van de verdichting te schiften, daar de schrijvers van dien tijd er geene melding van maken, en in het Archief der stad niets betrekkelijk het besprokene JANTJE gevonden wordt. 't Is echter genoeg bekend dat de aanslag voornamelijk mislukt is, omdat het uurwerk op het stadhuis dien nacht, waarin de aanslag geschieden zou, is blijven staan, wijl de klokkenopwinder het overwonden had. Aannemende dat JANTJE reeds vóór 1606 op den toren stond, was immers het bovenstaande de oorzaak dat hij zich den geheelen nacht niet hooren liet, en hij aldus het werktuigelijke middel werd, dat de aanval mislukte? (Wie naauwkeurig wil ingelicht worden, verwijzen wij naar: *De Wonderen des Alderhoogsten* enz. door ABRAHAM VAN DE VELDE, enz. 6den druk, t' Amsterdam bij PIETER VISSER; bl. 151 en volg.)

J. H. VAN DALE.

Nederlandsche Volksoverleveringen; de Twaalf Apostelen te Sluis. Eene andere overlevering is die der *twaalf Apostelen*, vermeld door BALDUINUS HUNNIUS, in de *Zeeuwsche Buise*, bl. 41. Naar deze wil zouden dit 12 metalen stukken geweest zijn, welke de Spanjaarden vóór de overgave der stad aan MAURITS, in 1604, hadden zoek gemaakt, en welke de namen droegen der 12 Apostelen. Volgens de overlevering van anderen waren het twaalf beelden van zilver, de Apostelen voorstellende, prijkende óf in den gevel van eenig gebouw, óf in eene der beide kerken. Hoe onbestemd deze overlevering ook zij, zeker is het, dat, in de nabijheid der vroegere Sint Janskerk, een erf gevonden wordt, dat tot heden ten dage den naam draagt van: de twaalf Apostelen.

J. H. VAN DALE.

Nederlandsche Volksoverleveringen; 't Schommelen van eene ledige wieg. Een overblijfsel van de vroegere eeuwen is nog het volgende geloof: dat het in beweging brengen of schommelen van eene ledige wieg, den dood of het ongeluk des kinds, dat in die wieg zijne rustplaats vindt, zal ten gevolge hebben.

Hoe ongegrond dit geloof ook zij, zeker is het, dat het meerendeel der moeders geene kracht genoeg bezit, om zich daartegen te verzetten, en men u, zoo gij het wagen durft de ledige wieg te schommelen, een geheimzinnig: »O, dat is niet goed! dat moogt ge niet doen!" zal toevoegen.

J. H. VAN DALE.

Nederlandsche Volksoverleveringen; Vreemde Geneesmiddelen (II.; bl. 291). In de Provincie Noord-Brabant, niet ver van het dorp *St. Oederode*, schreef men eene bewonderenswaardige geneeskracht toe aan eene zekere pint (bierpint?).

Wanneer men zich namelijk zwaar gekwetst of geklemd heeft is het voldoende een windsel met bloed of vocht, dat uit de wond vloeit, naar den houder of houdster van de pint te zenden, hetwelk dan in de pint geplaatst en deze bij het vuur wordt gezet, zullende, wanneer het windsel warm begint te worden, de pijn ophouden.

Gaarne wenschte ik te weten of dat wonderwerk nog gezegd wordt plaats te hebben, dan wel of er heden ten dage nog menschen gevonden worden die aan dergelijke bijgeloovige sprookjes gelooven?

LUDOLPH *te V........*

Nederlandsche Volksoverleveringen; hoe men de Heksen leert kennen (II.; bl. 291, 327). Sedert eenigen tijd vermeldt ons DE NAVORSCHER enkele maar treffende blijken van de rampzalige werkingen des bijgeloofs onder het volk. Echter verkeere men vooral niet in de meening dat dit bijgeloof slechts onder hen voorkomt, die geen deelgenooten kunnen zijn aan de toenemende beschaving, of dat de afstand van de steden het vermeerdert. Een merkwaardig voorbeeld werd nog voor twee jaren geleverd en wel op een aanzienlijk dorp bij Arnhem. Zie hier 't geval. — »Onlangs, (zoo vertelde mij de onderwijzer van dat dorp) kwam er iemand bij mij, die mij tot mijn schrik mededeelde, dat ik in groot gevaar was geweest een ferm pak slagen te krijgen. Ik vroeg natuurlijk: hoe zoo dan?" — »»Wel"", was het antwoord, »»zijt gij niet kortelings ergens op een boerenerf geweest?""— »Ja"— »»Welnu, gij hebt toen eenige menschen om den haard zien zitten, bezig zijnde een duchtig vuur te onderhouden onder een grooten pot met water"". — »Dit herinner ik mij duidelijk; maar wat had dit met mij te maken?"— »»Dat zal ik u zeggen. De boer had een ziek beest, welks ongesteldheid men daaraan toeschreef, dat iemand het betooverd had. Nu heerscht bij die menschen het denkbeeld, dat zij eene levende (zwarte) kip in een ketel met koud water moeten steken en dit vervolgens aan 't koken brengen: dan wordt hij, die het vee betooverd heeft, gedwongen—gedurende den tijd dat de kip en 't water koken — er bij te komen. Gelukkig kwaamt *gij* op dat tijdstip, en waren er niet lieden bij geweest, die voor uwe onschuld in hadden gestaan, ze zouden allen over u heen gevallen zijn en u misschien half dood geslagen hebben. Gelukkig, zeî ik, dat gij kwaamt, want ware het nu een eenvoudige boer geweest, dan zou hem voorzeker de uitwerking van het bijgeloof getroffen hebben"". E. G.

Nederlandsche Volksoverleveringen. Menige Nederlandsche Volksoverlevering vindt men opgeteekend in de *Verhandeling over de Noordsche mythologie* van N. WESTENDORP, voorkomende in het tweede deel der *Nieuwe Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leyden*, vooral in de »Bijvoegselen en Aanteekeningen", bl. 475—590.

De geleerde A. C. W. STARING gaf in de derde *Mnemosyne* 1830, I.; bl. 315: *Sporen van Heidensch bijgeloof in het Zutphensche,* — en in zijne *Kleine Verhalen*, te Arnhem bij IS. AN. NIJHOFF, 1837, vindt men de legende van de *Wittewijvenkuil* medegedeeld. Ook leze de verzamelaar van Overleveringen *de Vriend des Vaderlands*, 1835, N°. 2, en vergete onder de provinciale Volksalmanakken de *Drentsche* (1845) niet.

J. J. WOLFS.

Freule (I.; bl. 355; II.; bl. 271). Als *Freule* werkelijk eene dochter is van *Fräulein* en alzoo een verkleinwoord, hoe komt het dan dat het onzijdig geslacht, aan al onze diminutieven zonder uitzondering gemeen, haar niet geschonken is geworden? Σ.

Kostverloren (I.; bl. 379; II.; bl. 276, 329). Zeer vele landerijen in Gelderland, en wel-

ligt ook elders, dragen den naam *Kostverloren*. Het is bijna altijd een *malum omen*, en men zal meestal bevinden dat die gronden hoogst ondankbaar, en de daaraan opgeofferde *kosten verloren* zijn. Σ.

Staatkundige Aardrijkskunde van Nederland in de middeleeuwen (I.; bl. 379; II.; bl. 294). In September jl. is over dit onderwerp verschenen: *Handboek der Middel-Nederlandsche Geographie, naar de bronnen bewerkt door* Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH. *Met eene kaart. Te Leyden bij* E. J. BRILL, 1852.

De geleerde schrijver heeft uit echte stukken der middeleeuwen en uit charters geput; hij behandelt zeer uitgebreid en volledig het Frankische tijdvak van de zevende tot de twaalfde eeuw, en daarna, doch korter, het tweede gedeelte der middeleeuwen, de tijden van het leenrecht. De inleiding van dit belangrijk werk bevat » *een historisch overzigt van hetgeen over dit onderwerp geschreven is.*"

J. J. WOLFS.

Een blaauwe scheen (I.; bl. 379; II.; 296, 329). Wie iets aardigs lezen wil betrekkelijk het *den korf krijgen*, in beteekenis overeenstemmende met het *den zak krijgen*, zie *de Bijdragen tot de beoefening der gewone Cijferkunst* (*), 3de deel, bl. 366, alwaar hij, onder het opschrift: LYBUSSA's *Raadsel*, den oorsprong der bovengenoemde spreekwijs vinden zal. Ware het vers niet zoo uitgebreid, wij zouden er een plaatsje voor aangevraagd hebben.

Wanneer de vrijsters den vrijers den zak geven of omgekeerd, zegt men alhier (te *Sluis*), dat dezen *den schop* hebben gekregen. Dit hangt nog al niet onduidelijk met *blaauwe schenen* zamen. J. H. VAN DALE.

Grollier en zijne vrienden (II.; bl. 1). Belangrijk en voor alle Navorschers behartigenswaard is hetgeen A. A. A. ons omtrent GROLLIER, den thesaurier van Frankrijk, heeft medegedeeld. Voorzeker, het pleitte voor den boekenliefhebber, dat hij op den band van ieder werk in zijne bibliotheek het vriendelijke JO. GROLLERII ET AMICORUM plaatsen liet — maar niet minder opmerkelijk was de spreuk, welke hij er steeds tegenover zetten deed: PORTIO MEA, DOMINE, SIT IN TERRA VIVENTIUM (*Mijn deel, o Heer! zij in het land der levenden!*).

Aangaande zijne boekerij lees ik in de *Curiosités Bibliographiques* (par LUDOVIC LALANNE, Paris, PAULIN, 1845) p. 303, 304:

» J'en ai eu pour ma part, dit VIGNEUL-MARVILLE dans ses *Mélanges*, quelques volumes à qui rien ne manque, ni pour la bonté des éditions de ce temps-là, ni pour la beauté du papier et la propreté de la reliure. Il semble, à les voir, que les Muses qui ont contribué à la composition du dedans, se soient aussi appliquées à les approprier au dehors, tant il paraît d'art et d'esprit dans leurs ornements: ils sont tous dorés avec une délicatesse inconnue aux doreurs d'aujourdhui: les compartiments sont peints de diverses couleurs, parfaitement bien dessinés, et tous de différentes figures.

Le titre des livres se trouve aussi sur le dos entre deux nerfs, comme cela se fait aujourd'hui; d'où l'on peut conjecturer, que l'on commençait dès-lors à ne plus coucher les livres sur le plat dans les bibliothèques, selon l'ancienne coutume qui se garde encore aujourd'hui en Allemagne et en Espagne, d'où vient que les titres des livres reliés en vélin ou en parchemin, qui nous viennent de ces pays-là, sont écrits en gros caractères tout le long du dos des volumes." SCIOLUS.

(*) Deze *Bijdragen* werden uitgegeven te Zierikzee, bij J. VAN DE VELDE OLIVIER. Met het *vijfde* deel, in 1840 in 't licht gekomen, werden zij gestaakt.

Mr. Claes Hendricksz. Gietermaker (II.; bl. 1, 304). Dezer dagen kwam mij eene uitgave voor van *'t Vergulde licht der Zeevaert* enz., die ik vermeen voor den tweeden druk te mogen houden. Zie hier den titel in zijn geheel.

't Vergulde licht der Zeevaert, ofte Konst der Stuerlieden; Beschreven in vier boecken, zynde een volkomen en klare onderwysinge der Navigatie, bestaende in 't geen een Stuerman hooghnoodig behoorde te weten, vernieuwt *en* verbetert *door* CLAES HENDRICKSZ. GIETERMAKER. *In syn leven Examinateur der Stuerlieden van de Geoctroyeerde Oost- en West-Indische Compagnie.* 't Amsterdam, *By* HENDRICK DONCKER, *Boeckverkooper en Graedtbooghmaker. In de Nieuwebrugh-steegh, in 't Stuermansgereetschap*, 1668. Met privilegie voor vijftien jaren.

Achteraan is gebonden: *Almanach na den nieuwen styl van een-en-dartigh achter-een volgende jaren; dat is van het jaer* 1669 *tot het jaer* 1700, *gestelt op den Meridiaen deser Stadt* Amsterdam. *Zynde geheel dienstigh voor alle Schippers, Stuerlieden en andere Curieuse persoonen, By een gestelt door* .... C. H. G..... zoo als boven. LABORANTER.

Spelingen met Napoleon's voor- en geslachtsnaam (II.; bl. 3, 334). Van de voorletters der namen van NAPOLEON en zijne broeders heeft men ook nog dit gemaakt:

Wat is er van het geslacht NAPOLEON geworden?

*N*APOLEON, Keizer der Franschen en Koning van Italië;
*I*OSEPH, Koning van Spanje;
*H*IERONYMUS, Koning van Westphalen;
*I*OACHIM MURAT, Koning van Napels;
*L*ODEWIJK, Koning van Holland.

C. W. BRUINVIS.

De Bickers (II.; bl.4,338). Op bl. 339 verneem ik binnen de haakjes dat ik in mijne opgave omtrent DE BICKERS twee abuisen heb begaan, 1°. door de vier broeders, ANDRIES, CORNELIS, JAN en JACOB zoons van PIETER BICKER te noemen, daar hun vader GERRIT BICKER PIETERSZ. was genaamd, en 2°. door den sterfdag van JAN BICKER te vermelden als 9 Mei 1653 in plaats van 9 Mei 1658. — Beide die vergissingen zijn schrijffouten, want de onder mij berustende aanteekeningen komen met de lijst van P. H. B. volmaakt overeen. Ik kan er nog dit bijvoegen:

PIETER PIETERSZ. BICKER had drie vrouwen:

1°. LYSBETH BENNINCK;

2°. MARIA VAN NECK; en

3°. JOOSJE VAN TEYLINGEN.

Bij de laatstgenoemde won hij de volgende kinderen:

1°. GERRIT BICKER, ten jare 1590 Schepen en Raad van de stad Amsterdam, Burgemeester in 1603, den vader van de vier vermelde broeders en daarenboven nog van: 1°. PIETER, ongetr. overleden; 2°. DIEUWERTJE, echtgenoot van JAN JANSE VAN HELMONT; 3°. CLAAS en 4°. AALTJE, beide ongetrouwd overleden;

2°. JACOB BICKER, waaruit de thans nog levende familie afstamt; en

3°. LOURENS BICKER, tweemalen getrouwd:

1°. met GRIETJE DE WAAL en

2°. met ANNA HAACK.

P. H. B. heet de vrouw van ANDRIES, CATHARINA GANSNEB TENGNAGEL: min juist: het moet zijn GANSNEB *genaamd* TENGNAGEL; zoo schrijft en noemt zich die familie. Ook vermeldt hij SALOMON RENDORP als den echtgenoot van ELISABETH BICKER, dochter van ANDRIES, moet dit niet zijn SALOMON SWEERS?

Verder zegt onze berigtgever dat GERARD BICKER, zoon van CORNELIS, eerst trouwde CORNELIA BICKER, en, in tweede huwelijk, ALIDA VAN PAPENBROEK; maar GERARD had immers nog eene derde vrouw, CATHARINA VAN SYPESTEIN, Weduwe van den Raadsheer FANNIUS? Was ook niet CORNELIA BICKER de *tweede* en ALIDA VAN PAPENBROEK de *eerste* vrouw?

C. & A.

[Van P. H. B. hebben wij, vóór het afdrukken van de November-aflevering, doch te laat om nog in haren tekst in te voegen, het volgende mogen erlangen:

„PIETER (doorgaans PIETER PIETERSZ.) BICKER was vader van GERRIT BICKER en had tot vrouw LYSBETH BENNING. Hij was de zoon van PIETER (doorgaans Mr. PIETER) BICKER en ANNA CODDE".]

Zig-zag (II.; bl. 22). Nopens de afleiding van dit woord lezen wij het volgende bij Dr. DE JAGER, in zijne *Verhandeling over de verwisseling van den* i- *en* a-*klank* (*Verscheidenheden* enz. 3de Aflevering, bl. 190): » *Zigzag* of *zigezage*, in 't Fransch *zigzag* en *ziczac*. Zoowel MÉNAGE en ROQUEFORT, als BILDERDIJK, verklaren het woord voor eene *nabootsing* of *uitdrukking* van het *uit-* en *intrekken*, zie des laatsten *Verkl. Geslachtl.*, III.; bl. 293". — Ook wij houden het er voor, dat in dit woord het denkbeeld van *trekken* opgesloten ligt. — Zoude *zac* of *sac* niet hetzelfde zijn als het *sac* dat wij ontmoeten in het Fransche *saccade*, beteekenende *ruk* of *trek* aan den toom? Bij DU CANGE heeft men onder *saccare*, *saquer* en *sacher son épée*, terwijl hiermede wederom het Fr. *saccager* (*) zal zamen hangen. Zoo gebruiken ook de Walen voor *trekken*, *met geweld uit-*, *af-* of *optrekken* *săki*, *sĕchi* of *sĕtchi*. In het Spaansch is *sacar*, in de gemelde beteekenis van *trekken* enz. nog een zeer veelvuldig gebruikt werkwoord. Zoo verklaart ook Prof. BORMANS *sacque evoie* door *trekweg*, gelijk hij in het algemeen *saken* of *saecen* door *trekken* verklaart; b. v.:

„Doen hadden sine gherne *gesaect*
Ane hen ende ghevaen."

d. i. » naar zich toegetrokken", te weten door hem of den toom van zijn paard vast te grijpen. Verder in den zin van *doortrekken*:

„Si hadden *gesaect*,
meneghen bosch, menech heet (=heide)."

In den zin van *trekken*:

„Die alle dingen na di *saecs*."

Zie Prof BORMANS, *Leven van Sinte Christina*, enz. bl. 81 en 82.

Met dit oud-Duitsch *saken* zal ons *zag* of *zak* in *zigzag* dus welligt één zijn. *Zig* (men vergelijke het Hd. *ziehen*) zal wel niets anders zijn dan de gewone wijziging van *zag*, waardoor het geheel tot eene reduplicatie gevormd wordt.

J. H. VAN DALE.

[Ter aangehaalde plaats van DE JAGER lezen wij nog de volgende opmerking over het woord *Zigzag*, die CONSTANTER voor ons afgeschreven heeft: „Het woord beteekent iets, dat uit scherphoekige ruiten bestaat, en wordt op onderscheidene voorwerpen, b. v. loopgraven, toegepast. Inzonderheid beteekent het een beweegbaar zamenstel van elkander kruisende latten, die men naar willekeur uit en in kon halen, en waarvan men zich bediende, om brieven of andere zaken op te steken. Thans vindt men ze nog in de kinderspeeldozen." — Naar het door BILDERDIJK aangeteekende in de *Geslachtlijst*, verwees ons ook N. P. BIBLIOPHILUS. „Men kon (*zigzag*) van het Hoogd. *ziehen* (trekken) afleiden, als beteekenende zaagtrekken, doch het is een woord van natuurlijke nabootsing of uitdrukking."]

Zigzag. Dit zal wel een verdubbelde vorm zijn van het Hoogduitsche *Zacke* of *Zacken*, bij ons *tak*, en dus eene als het ware telkens afgebrokene of *getakte* lijn aanduiden, die met in- en uitspringende hoeken voortgaat. Eene dergelijke beteekenis heeft het woord in een speelrijm, in Gelderland gebruikelijk, dat wij

---

(*) Wij merken op dat *saccager*, naauw verwant met *sac verwoesting*, niets anders is dan het Italiaansche *saccheggiare*, waartoe ook de Subst. *saccheggio* en *saccheggiamento*, *plundering*, *verdelging* behooren.
Aanm. van het Bestuur.

voor de liefhebbers doen volgen, ten einde twee vliegen in een klap te slaan. Men stelle zich twee kinderen voor, die elkaar de hand geven en vervolgens heen en weêr trekken, als houtzagers die hun werk verrigten, onder het zingen van:

„Ziege zagen,
Holten Bagen (Balken):
Margen haolen,
Saoterdag betaolen,
En haolen wie ze nieët,
Dan betaolen wie ze nieët,
En dan krigt den boer zien geld ook nieët".

Σ.

[N., den oorsprong des woords zoekende in 't geluid van het zagen, gelooft alzoo dat de Franschen, wier *zigzag* „ de beweging der zaag uitdrukt, om eene reeks van scherphoekige lijnen aan te duiden", dezen term des onbewust aan 't Hollandsch ontleend zullen hebben, welligt bij 't aanschouwen onzer zaagmolens, wier uitvinding zeer door hen bewonderd werd.

P. E. Z. heeft nog eene andere uitlegging. Hij hecht zich vooral aan de strategische beteekenis van het woord, en meent dat de *Zigzags* door belegeraars opgeworpen, „hoekachtig en kromloopend om in geen regte lijn door 's vijands geschut bestreken te kunnen worden, die gelijkenis met de letter *Z* in hunne benaming uitgedrukt vertoonen". Hij gewaagt voorts van dat *Zigzag*, 't welk, zoo als wij zagen, door DE JAGER beschreven wordt, „een beweegbaar zamenstel van elkander kruisende latten, die men naar willekeur uit en in kon halen", waarbij hij opmerkt, dat wat de Franschen in dien zin *en zigzag* heeten, ten onzent ook *gevlamd* plagt genoemd te worden. — Hij herinnert eindelijk het Engelsche *Zigzag*, zelfst. en bijv. naamw. voor wat in zijn vorm eene gedurig terugkeerende wending, eene telkens afwisselende rigting her- en derwaarts te aanschouwen geeft.]

Doopsgezinden te Vlissingen (II.; bl. 22). Men verlangt geschiedkundige bijzonderheden omtrent de Doopsgezinde gemeente te *Vlissingen*, vooral betreffende haar kerkgebouw en het juiste tijdstip der eerste godsdienstoefening aldaar in 1641.

Opzigtelijk dit punt kan men teregtwijzing vinden in de bijvoegsels op het werk van den Vlissingschen Predikant J. J. BRAHE, betiteld: *Vlissings Eeuwvreugde op den 200sten geboortedag harer vrijheid* 1772, bl. 208—216. Die bijzonderheden waren den schrijver medegedeeld door den toenmaligen leeraar bij de Doopsgezinde gemeente aldaar G. REKKER; zij komen ongeveer hierop neder:

Kort na de afschudding van het Spaansche juk te *Vlissingen* in 1572, vestigden zich aldaar Doopsgezinden, die in 1587 eene gemeente uitmaakten, welke in dat jaar hare gecommitteerden naar Vriesland zond ter beslechting der geschillen onder de Vlaamsche Doopsgezinden in die provincie. De gemeente in *Vlissingen* was grootendeels van Vlaamschen oorsprong (*). In dat zelfde jaar werd ook door den burgerkrijgsraad de eerste overeenkomst met haar gesloten ter verschaffing van vrijdom van de wacht, tegen betaling van 150 £ Vl. 's jaars, welke som in 1672 tot 210 £ Vl. verhoogd is. In de eerste tijden van haar bestaan hield zij hare openbare godsdienstoefeningen in een huis op de zoogenaamde *Oost zijde*, waarin, nog lang nadat zij een ander kerkgebouw had, eenige overblijfselen dier vroegere bestemming, onder andere een predikstoel, werden aangetroffen. In 1622 werd het plan gevormd om eene nieuwe kerk te bouwen op eene plaats, later bekend onder den naam van *Mennisten Erve*, toebehoorende aan ABRAHAM ADRIAANSE VAN NISPEN, een vermogend lid der gemeente, die uit eigene middelen in de kosten van den bouw zou voorzien hebben. Doch volgens VROLIKHERT (in zijn *Vlissingsche Kerkhemel*, bl. 334) werd dit verboden wegens de nabijheid der reeds in aanbouw zijnde kerk van de Waalsch Gereformeerde gemeente (*), nademaal men beducht was dat de beide gemeenten elkander in het gehoor belemmeren zouden. Van het bouwen eener kerk op eene andere plaats is toen niets gekomen, maar de genoemde VAN NISPEN heeft op die *Erve* eenige woningen gesticht ten gebruike van behoeftige leden der gemeente, welke ten jare 1772 nog in goeden staat waren en tot dat liefdadige doel begeven werden.

De kerk, welke de Doopsgezinden later stichtten op den *Peperdijk*, was weleer een woon- en pakhuis, toebehoorende aan drie personen, van welke één zijn aandeel aan de gemeente ten geschenke gaf, die de beide andere portiën door koop in eigendom verkreeg op 27 Maart 1637. Eerst in 1640—1641 werd dit gebouw tot eene geschikte vergaderplaats vertimmerd, doch men vindt niet opgegeven, op welken dag de eerste godsdienstoefening daarin gehouden is. In 1682 en 1723 onderging de kerk aanmerkelijke verfraaijing en verbetering. Ten laatstgenoemden jare werd in het midden de zoldering weggenomen en daarvoor een koepel aangebragt. In 1744 werd de inwendige inrigting veranderd en het meubilair grootendeels vernieuwd.

Tijdens den aanbouw dezer nieuwe kerk telde de gemeente ruim 300 leden. In 1665 wordt dit getal (uitdrukkelijk zegt men hier: gedoopte leden) op 260 gesteld, in 1672 op 270, in 1673 op ruim 280, maar in 1773 beliep het 74.

Van 1638—1648 hebben er zich 68 paren in den huwelijken staat begeven, daar het der gemeente reeds vroeger was toegestaan, hare leden in ondertrouw op te nemen en in den echt te bevestigen, welke vergunning niet overal elders hier te lande gegeven werd.

Thans heeft de gemeente geen eigen leer-

(*) Te dier tijde was er echter onder de Doopsgezinden hier te lande eene strengere partij, die zich den naam gaf van *Vlamingen*, hoewel niet van Vlaamschen oorsprong zijnde.

(*) Bij het bombardement van Vlissingen in 1809 is de Fransche kerk afgebrand.

aar meer, maar wordt zij bediend door den predikant van *Middelburg*. TOXANDRIOS.

[Het beknoptere stuk van den Heer W., die de boeken der kerk heeft kunnen raadplegen, komt in alles overeen met den hoofdinhoud dezer beantwoording. Ook hier wordt, uit een oud handschrift, de benoeming van Vlissingsche gecommitteerden naar de Vlamingers in *Friesland* te berde gebragt, om het bestaan der Doopsgezinde gemeente in die stad al ten jare 1587 aan te toonen. Van haar oudste bedehuis vinden wij hier voorts dezelfde plaatsopgave. Volgt de vermelding van het pakhuis op den *Peperdijk*, eigendom ter eener helft van A. VAN NISPEN (zekerlijk geen ander dan den aanlegger van het liefdesgesticht volgens TOXANDRIOS) en voor de tweede helft van diens zoon C. VAN NISPEN en van H. DE GREVE. Schenking des ouderen VAN NISPEN, en (27 Maart 1637) overdragt door verkoop van wege de beide andere regthebbenden, om — dit wordt hier bepaaldelijk bijgevoegd — „vele oude lieden daarmede te verpligten". — Inrigting des gebouws tot eene geschikte vergaderplaats in 1640 en 1641; herstellingen aangebragt in 1682, optrekking der koepel in 1723, eindelijk geschenk der Diakenen in 1744, een nieuwe predikstoel en bijbel, benevens tuin- of hekwerk.

Ook de kerkelijke boeken verzwijgen den dag der eerste godsdienstoefening.]

Doopsgezinden te Vlissingen. B. zal hierover met vrucht kunnen nalezen de *Geschiedenis der Doopsgezinden in Holland, Zeeland, Utrecht en Gelderland*, door S. BLAUPOT TEN CATE, en wel Deel I, bl. 47, 72, 216, 327, 330, 341, 397 en D. II, bl. 40, 41, 119, 205, 228, 229, 234, welke plaatsen echter niet alle in den *bladwijzer* op het woord *Vlissingen* zijn aangeteekend.
C. W. BRUINVIS.

Uitroeping van Prins Willem III tot Stadhouder (II.; bl. 22). Dat WILLEM III op 30 Junij 1672 te *Veere* tot Stadhouder is uitgeroepen, is meer dan waarschijnlijk volgens het berigt bij WAGENAAR, XIV.; bl. 72.
TOXANDRIOS.

Uitroeping van Prins Willem III tot Stadhouder. Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER schrijft in zijn *Handboek der Gesch. van het Vaderl.*, tweeden druk, 1852, bl. 390, dat WILLEM III den 21sten Junij 1672 te *Veere* tot Stadhouder is uitgeroepen. H. MOHRMANN.

[De revolutie van 1672, gezegend zoo ooit eene omwenteling het was, mag in den volsten zin des woords eene daad van het volk worden genoemd. Het „vox populi vox Dei", zoo dikwijls een heillooze leugen, hier is het, lof en dank zij den God onzer vaderen, eene treffende en verhevene waarheid gebleken. De miskende en getergde natie, wier belang aan de grootheid van eenige weinigen prijs gegeven was, verdroeg den willekeur harer beheerschers niet langer, toen de averechtsche regering haar werk voltrokken zag, en door een schandelijk beding met dat Frankrijk, 't welk onzen bodem reeds ter helft had ingeslokt, nu gereed scheen land en volk in den afgrond neder te storten, dien zij zelve in blinde staatzucht voor hen gedolven had. De burgerij rees op als één enkel man en riep onwederstaanbaar om ORANJE's verheffing, dat van God verordende middel tot behoud, schraging en regering van *Nederland*.

Die stem weergalmde in de Zeeuwsche en Hollandsche steden en dwong de regenten, veelal weifelend of onwillig, aan den lang gesmoorden eisch des volks toe te geven en — eenig plegtanker voor de zinkende republiek — den nazaat des grooten WILLEMS tot Stadhouder uit te roepen. Dus geschiedde het, dat 's Vorsten benoeming reeds in vele plaatsen haar beslag gekregen had, toen, onbestand tegen den krachtigen stroom, de hooge overheid der gewesten zelve ook dien weg der behoudenis insloeg en daarmeê de revolutie voltooide. Zoo werd de Prins tot Stadhouder aangesteld door de Staten van Zeeland den 2den Julij, door die van Holland (na vernietiging van het Eeuwig Edikt) den 4den (*). In dezen loop der gebeurtenissen is ons antwoord besloten aan THEODORIK, die, bedriegen wij ons niet, zich daarover verwondert, dat WILLEMS verheffing in sommige steden, als *Veere*, *Dordrecht*, enz. een ouderen datum draagt dan in de Zeeuwsche en Hollandsche Vergadering.

Maar dit karakter der revolutie, dat zich tevens en wel allereerst te *Veere* openbaren mogt, toont ook overvloedig aan, hoe, daar de begeerde daad niet aanstonds aan den aarzelenden magistraat ontwrongen werd, het verschil enkel schijnbaar is tusschen de historieschrijvers GROEN VAN PRINSTERER en WAGENAAR, en zoowel de 21ste als de 30ste Junij voor ORANJE's herstelling aldaar kunnen aangenomen worden, naar mate men bepaaldelijk óf den aanvang der beweging óf haren uitslag wil te kennen hebben gegeven. — Duidelijk blijkt dit uit het verhaal bij WAGENAAR, door hem ontleend aan de *Notulen* van *Wette en Raede van Vere* 21 *en* 30 *Juny* 1672: „Te *Veere* „in *Zeeland* werdt de Prins van *Oranje* 't eerst tot „Stadhouder verklaard, op 't aanstaan der burgerye, „tegen het einde van Zomermaand: 't zy dat de burgery hier meer moeds hadt dan elders, om de Wethouders, die door den Prinse gesteld waren, te bewegen om zyne Hoogheid te bevorderen; 't zy dat, „gelyk ik, in geschreeven' aantekeningen van deezen „tyd, leeze, sommige Wethouders zelven 't gemeen „hadden opgewekt, om 's Prinsen verheffing te begeeren. Men smeet hier op den eenentwintigsten, in „eenen oploop, de glazen uit, aan 't huis van Burgemeester THYSSEN: hoewel 't tot den dertigsten aanliep, eer men de Oranje-vlag van den toren waaijen „liet".]

Joris van Spilbergen (II.; bl. 22). In mijne *Daden der Zeeuwen* is aangetoond, dat hij steeds diende bij uitrustingen van dezen uitgegaan, maar dit is geen afdoend bewijs.
Dr. E. B. SWALUË.

Joris van Spilbergen. In de *Memoriën ofte Cort Verhael der Gedenck-weerdichste .... Gheschiedenissen van Nederland*, enz. door GUL. BAUDARTIUM, Arnhem 1624, wordt in het XIIde boek, bl. 69, vermeld, dat JORIS VAN SPIELBERGEN is overleden te *Bergen op Zoom*, den 31sten Januarij 1620.

(*) Hulde aan ons glorierijk *Amsterdam*, dat het eerst den voorslag deed tot herstelling van het Stadhouderschap, gelijk het, den 27sten Junij, met LODEWIJKS krijgsscharen als onder zijne poorten zich schrap gesteld had tegen den heilloozen toeleg der lafhartigheid, die Nederland zoo aanstonds den roofzieken vijand in de handen zou gespeeld hebben; toen zijne Vroedschap, één met zijne burgers, der bijkans algemeene vertwijfeling dit heerlijk woord tegemoet voerde, *dat zij besloten had veel liever op de wallen te sterven, dan eene nooit gekende dienstbaarheid aan te nemen*. Nooit droeg de fiere stad hare kroone waardiger, dan in dat onvergetelijke jaar 1672!

Zoude men hieruit mogen afleiden, dat hij ook aldaar is geboren? Wat gaf er toe aanleiding dat hij zich te dier stede had gevestigd?
..ELSEVIER.

De » *Christus Patiens*" (II.; bl. 23). Er bestaat eene Hollandsche vertaling, in dichtmaat uitgebreid, door NICOLAAS VAN BRAKEL, in 4°., uitgegeven te Amsterdam, bij NICOLAAS TEN HOORN, 1711. P. E. Z.

De » *Christus Patiens*". Eene vertaling van den geheelen *Christus Patiens*, in een onzer Maandschriften, is mij niet bekend; wel eene van de *Reijen* in dat treurspel, door J. SANNES, Predikant te Veendam. Zie de *Letteroefeningen* voor 1823, *Mengelwerk*, bl. 599, 641.
v. O.

Kwiebus of Quibus (II.; bl. 23). Dat een kwast ook wel eens *quibus* geheeten wordt kan waar zijn, doch men had behooren te vragen of die aldus toegepaste bijnaam juist is. Een *kwast* is, wel is waar, ook veelal een *quibus*, maar een *quibus* niet altijd een *kwast*. Door *kwast* versta ik een onverzettelijken gek, een koppigen dwaas, even weerbarstig jegens de beschaving, als een houtkwast jegens de schaaf. Door *quibus* wordt, mijns bedunkens, een zot, een wispelturig mensch, iemand op wien kwalijk te rekenen valt aangeduid; een persoon met wien niets wezenlijks kan worden begonnen, omdat men niet weet *tot welke partij* hij moet worden gerangschikt. Op den omslag van DE NAVORSCHER geen oplossing vermeld vindende, waag ik het mijn gevoelen, doch in hoop van beter, op te geven. V. D. N.

Kwadees (II.; bl. 23). De boer zegt: kwaad deegs (immers *deeg* is bij hem het ligchaam); zoo ook: *pijn in 't heud,* voor hoofdpijn; maar van wáár: dat ook zijn wijf is *pigglemeijig?*

Voor 't kwaad deegs van de landlieden hebben wij: *in een kwaadvel;* voor pigglemeijig, wij *kuijende*. C. G. B.

Kwadees. Dat *kwadees* zou komen van *kwaadeets* is niet wel aan te nemen, daar degene, van wien men zegt dat hij *kwadees* is, daarom nog niet volstrektelijk geacht wordt weinig eetlust te gevoelen, maar alleen sukkelend, kwijnend te zijn.

Meer nog dan *kwadees* hoor ik zeggen *kwadiks*, *kwaduks*, en zelfs *kaduks*, en zulks, behalve van een ziekelijk mensch, ook van alles wat herstelling of voorziening behoeft, b. v. van een bouwvallig huis, een ontsteld uurwerk enz., zoodat men slechts behoeft te denken aan het Fransche *caduc* of het Latijnsche *caducus*, (*zwak*, *broos*, *bouwvallig*, *vergankelijk*, *onbestendig*, *bederfelijk*), om de afleiding van *kwadees* te vinden. FREDRIK.

Kwadees. Kwaad deegs, ziek, ongesteld. Ik ben niet *ter deeg*: ik ben gansch geen *deeg* van daag (verouderde spreekwijze).
N.

Kwadees. J. L. TERWEN teekent in zijn *Etymologisch Handwoordenboek* op *Dege*, *deeg*, znw. V. het volgende aan: » Oudt. *heil*, *voorspoed*, *braafheid*, *voortreffelijkheid;* alleen nog overig in de spreekwijs *ter dege*, goed, voortreffelijk, zoo als het behoort, en in *deeg doen*, *deeg hebben*, enz. Ook dit woord wordt door TEN KATE tot den onvolm. verl. tijd van *dijgen* gebragt. Hier en daar zegt men ook *kwadeegsch* of *kwaaddeegsch* voor onpasselijk". Vervolgens verwijst hij ons naar *dogen*, waartoe *deeg* mede kan gebragt worden. Ook hetgene bij *deugen* en *deugd* gezegd wordt, verdient opmerking.

Alhier (*Sluis*) is nog in gebruik de uitdrukking: *van deegs* en *van degen*, in de beteekenis van *wel*, *goed*. Gij moet het *van deegs* doen. Hij heeft het *van degen* gedaan. Zoo zong ook J. WTENHOVEN (1566) in *Psalm* CI:

> Heer, ick wil singhen dy,
> Wysselyk end *van deghen*
> Wil ick gaen in dyn weghen,
> Tot dat du komst tot my.

Zoo ook gebruikt men nog het woord *deeg* in de zamenstellingen *mannedeeg*, *vrouwedeeg*. Hij is *mannedeeg*, zij is *vrouwedeeg*, beteekenen: *Hij is een struisch* (stevig gebouwd, sterk) *man; zij is eene groote*, *zware*, *sterke vrouw*. Nog heeft men de uitdrukkingen: *deeg zijn*, *van deeg zijn*, *deegs zijn*, enz. beteekenende: *goed zijn*, *regtvaardig zijn*, enz.
J. H. VAN DALE.

Albertus de Vulder (II.; bl. 23), een zoon van JOHANNES GERARDUS D.V., Predikant te Wadenoyen, en alzoo de tweede-vrouws-broeder van JAN WILLEM VAN STEENBERGEN, werd in 1736 Proponent, en Predikant te Nederhemert in 1738, te Babyloniënbroek en de Hil in 1742, en te Steenbergen anno 1763; ten jare 1788 was hij aldaar reeds vervangen, doch zijn sterfjaar is mij niet gebleken; *dat* bekend zijnde, zou de *Boekzaal* kunnen worden opgeslagen; welligt ook dat de *naam* der *vrouw* in de *Lidmatenboeken* van een der door hem bediende Gemeenten zal te vinden zijn, bij voorbeeld te *Nederhemert*. V. D. N.

J. W. van Steenbergen (II.; bl. 23). JAN WILLEM VAN STEENBERGEN werd geboren te Dordrecht, den 11den September 1736. Hij was een zoon van HENDRIK VAN STEENBERGEN, Med. Doct. en van SUSANNA DUBLYN. Na te *Leyden* zijne *Dissert. de Cerebro* verdedigd te hebben, werd hij tot Med. Doctor bevorderd. Te *Dordrecht* verwierf hij als geneesheer eene groote vermaardheid, zoo dat de regering hem tot Anatom. Lector aanstelde. Hij trad in den echt met PETRONELLA ELISABETH TAAY, SI-

MONSD., en na haar overlijden, den 13den September 1750, met GYSBERTA WILHELMINA DE VULDER, geboren te *Wadenoyen* in 1714, die hem in 1767 door den dood ontnomen werd. Zijn eigen sterfdag was 19 Maart 1772. Hij heeft Latijnsche gedichten vervaardigd, zoo voor de *Carmina* van VAN DEN BROUCKE, als voor de *Pharmacopoea Dordracena*, en andere werken. Zie over hem Ds. SCHOTEL (wiens moeder, zoo ik meen, VAN STEENBERGEN genaamd, denkelijk eene afstammelinge van den voornoemden JAN WILLEM is geweest), in de *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis* van SCHULL en VAN DER HOOP, 1833, D. II, St. IV, bl. 365, alsmede in zijn *Kerkelijk Dordrecht*, 1843, D. II, Afd. II, bl. 192, noot (1), alwaar ook, bl. 169, noot (7), vermeld wordt HENDRIK VAN STEENBERGEN, insgelijks Med. Doct. te *Dordrecht*, die in 1716 tot vrouw nam MARIA CODDAEUS, MATTHEUSD. naar wien, zeer waarschijnlijk, JAN WILLEM's vader geheeten is, en die, naar 't zich denken laat, een oudoom van dezen geweest mag zijn. De tweede gade van onzen VAN STEENBERGEN wordt eene dochter genaamd van JOHANNES GERARDUS DE VULDER, die te *Wadenoyen* als Predikant overleden is, en eene zuster van ALBERTUS DE VULDER, die laatstelijk Predikant te *Steenbergen* was. V. D. N.

[Eenigzins beknopter zijn A. J. VAN DER AA's en LEGENDO ET SCRIBENDO's berigten, doch in volkomene overeenstemming met dat van V. D. N. LEGENDO ET SCRIBENDO gewaagt ook van een zoon van onzen JAN WILLEM, PETRUS JOHANNES VAN STEENBERGEN, over wien SCHOTEL's *Kerkelijk Dordrecht*, D. II., bl. 193, niet te vergeefs zal worden opgeslagen. En A. J. VAN DER AA verpligt ons met de bijzonderheid dat deze Aesculaap, die de Romeinsche lier zoo loffelijk hanteerde, ook de Nederlandsche Muze geenszins van zijne vereering uitgesloten heeft.]

Leeghwater als duiker (II.; bl. 23). Door A. & A. wordt gevraagd, welke middelen LEEGHWATER zal gebezigd hebben om onder water te duiken, er $^3/_4$ uurs te vertoeven, te eten, te zingen, de schalmei te bespelen enz., voor al hetwelk hij van de Staten-Generaal octrooi verkreeg? — Ik waag de volgende gissing:

Blijkens zijn eigen verhaal, zocht LEEGHWATER met zijn vriend PIETER PIETERSZ eerst eene *geschikte* plaats, bij voorkeur een diepe molensloot, alwaar hij *den volgenden dag* de kunst zou doen. Nu gis ik, dat hij *in den nacht*, met zijn medehelper, een ledige ton met de opening naar beneden, aan twee of drie ankertjes onder water wist te bevestigen, in dier voege dat het water, door den wederstand der lucht, slechts voor een gedeelte in de ton opsteeg. Nu sprong hij in 't water, kroop onder de ton, en vond daar dus ruimte om zijnen Psalm te zingen, met pen en inkt op het papier te schrijven enz. — Anders begrijp ik het niet. Wie weet er wat beters op? W. M. Z.

Leeghwater als duiker. In de *Resolutiën der Staten-Generaal* komt het volgende verzoek voor van dato 3 Mei 1605:

» Op te Requeste van PIETER PIETERSZ, JAN » ADRIAENSZ (LEEGHWATER) en WILLEM PIE- » TERSZ, alle wonende in *de Rijp*, versoeckende » octroy, om alleen voor zekeren tyd te mogen » gebruycken de *Waterconst*, by hen geinven- » teert, soo om onder water te *staen*, *sitten*, » *leggen*, *eten* ende *drincken*, lesen, schryven, » singen ende spreken. Voorts om eenige » bruggen ende sluysen te repareren ofte te » nyete te doen, cabels onder schepen, die ge- » sonken zyn, vast te maken, om uyt den grond » te winden.

» Voorts mede om peerlen ende andere cos- » telyke goederen op ten grond te soecken, » mitsgaders om eenige missiven ofte brieven » heimelyck onder het water te dragen ende » brengen, — is goed gevonden, dat men die » supplianten sal gelasten eenige uyt dese ver- » gadering *eerst in 't secreet te onderrichten*, » waerinne dat heure conste bestaet". (Het octrooi werd hun voor tien jaren verleend).

Alles doet ons vermoeden dat hier aan de duikersklok gedacht worden moet.

.. ELSEVIER.

Leeghwater als duiker. WILLEM BAUDAERT gewaagt in zijne *Memorien ofte Cort Verhael*, enz. Arnhem 1624 (B. XI, bl. 145), van GUIDO PANCEROLLUS, die in het Italiaansch twee boeken geschreven heeft over eenige kunsten, welke eertijds verloren zijn geweest. Dit werk moet in 1619 door HENRICUS SALMUTH in het Latijn zijn overgebragt. BAUDAERT zegt dan verder:

» FRANS BOSSELER, Conterfeyter van *Wetzler* (FRANS KESSELER), heeft in de Hooch-Duytsche spraeke beschreven ende aen den dach gegeven een *Const-Boecxken*, dewelc M. C. H. in onse Nederduytsche spraecke heeft overgeset A°. 1619, in het welcke ghevonden worden vier onderscheydelicke Secreten ofte Konst-stucken, die tot noch toe verborgen ende onbekent zijn gheweest, dewelcke zijn:

1. Hoe men een Instrument sal maecken, daerdoor men malcanderen zijn meyninghe ofte secreten can doen verstaen, over 't water ofte landt, en so wyt als men malcanderen can sien.

2. Hoe men een Water-Harnas sal maecken, daermede men onbeschaedicht eenighe uyren lanck onder 't water can sijn ende daer uytrechten wat men wil.

3. Hoe men een Locht-broeck sal maecken, met de welcke men wonderbaerlick door het water can gaen met gheweere ende cleederen, sonder nat te worden.

4. Hoe men eene Swem-Riem sal maecken, die men can gebruycken bij de voorverhaelde Locht-broeck, seer nut voor die veel ter zee ofte over andere waeteren reysen."

Het is dus niet onmogelijk, dat LEEGHWATER, om zijne kunsten te vertoonen, de sub N°. 3 of 4 vermelde uitvindingen gebezigd heeft. ..ELSEVIER.

Leeghwater als duiker.—Const-Boecxken. Daer in ghevonden worden, Vier onderscheydelijcke Secreten oft Konststucken, die tot noch toe verborghen ende onbekent zijn gheweest.

1. *Om een Instrument te maken, daer door men elckanderen zijn meeninghe oft secreten kan doen verstaen, over 't Water oft Landt, ende zoo wijt als men malkanderen kan zien.*

2. *Oock om te maken een Water-Harnas, daer mede men onbeschadicht sommighe uren onder 't Water kan zijn ende uytrechten, 't ghene men wilt.*

3. *Noch om een Locht-broeck te maken, met dewelcke men wonderlyck door het Water kan gaen met zijn Gheweyr, ende boven-kleederen sonder nat te worden.*

4. *Met noch eenen Swemriem te maken, dewelcke men kan ghebruycken by de voorgaende, ende seer nuttelijck voor Persoonen die veel ter Zee oft over ander Wateren reysen.*

Alles goet ende natuerlijck, sonder eenighe Tooverije oft Swerte Konsten. Tot dienst van alle liefhebbers. Beschreven ende in de Hoochduytsche sprake aen den dach ghegeven door FRANS KESSELER *Conterfeyter van Wetzler. Ende nu uyt den Hoochduytsche overgheset, in onse Nederlantsche Sprake, door M. C. H. Tot Arnhem, by* JAN JANSZ, *Boeck-verkooper. Anno* 1619.

» Tot ten Leser."

» FRANS KESSELER, Conterfeyter tot *Wetzler.*"

» Voor-rede."

» Wy moeten wel bekennen, datter in voortyden wel vele Heerlijcke Konsten gheopenbaert ende int ghebruyc zijn gheweest, dewelcke door lanckheyt des tijdts in verduysteringhe zyn gecomen. Hier tegē wy ons ooc te beroemē hebben, datter vele constige inventien aen den dach comen, daer onse Voorouderen niet van geweten en hebben, daer van wytloopich te verhalen achte ic onnoodich. Ick twyfel niet, ofte hier na sullen noch Gheesten ghevonden worden, die door haer cloec verstant, uyt dit cleyn Tractaet veel grooter ende constiger dinghen vinden ende aen dach zullen brenghen, daer toe dit een goede voorbereydinghe is."

. . . .

(blz. 16.) » Het seste Capittel."

» Van een Water-Harnas."

» De ouden hebben, alzoo ick van diversche gheleerde verstaen hebbe, eertijts groote moeyte ende arbeyt ghedaen, op wat manieren dat men sonderlijc, aen de plaetsen daer men de Peerlen ende Edel gesteenten vint eenen tijt lang zich onder het water mocht houden, sonder aent leven eenighe schade te hebben, zoo syn sy int eynde zoo verre ghekomen, dat sy eenen Lederen sack hebben doen maken, daer in lieten sy haer benaeyen, welcke Sack hadde boven het hooft opwaerts, een seer langhe Pijp oock van Leer ghemaect, dewelcke voorder boven eenen wyden Lederen Tobbe hadde, die altijdt de Pijp boven het water is houdende, daer door de Mensch, dewelcke beneden in de sack is stekende, ghenoechsaem synen Adem scheppen mach. Ende alsulcken practijck en is voorwaer niet kleyn maer wel hoogh te achten ghelijck een jeghelijck mercken kan, wanneer sulcken oude Instrument in eenighe Wateren soude ghebruyckt werden, die onghelyck van diepte waren, dat als dan de voorsz. Pijp zoo haest te kort als te langh vallen mochte: alsulcken perijckel ende onbequaemheyt en is by myne ghepractiseerde Water-Harnas niet te verwachten, overmidts men sulcke, zoo wel in tijden van Oorloghe als in tijden van Vrede kan gebruycken, sonder eenigh perijckel van den Lijve, bysonder in stille Wateren en hoe diep dat sy ooc zijn: alzoo dat men verloren goedt weder soecken ende oock vinden kan.

. . . .

In summa, wien het ghelieft ende lust heeft, die kan mijn Water-Harnas wel gebruycken.

. . . .

Hier volgt de beschrijving van » sulck een Instrument," waardoor wij vernemen, dat het van leder gemaakt zijnde, de gedaante verkrijgt van » een Tonne ofte Balghe, dewelcke boven enghe ende onder wijt is." Het is verder voorzien van » vensterkens van dubbeld glas", ten einde, als » het eens ghebeurde datter een te breken quam, de ander als dan tot voordeel te hebben." N. N.

Invoering der Boekweit in de Nederlanden (II.; bl. 23). De juiste naam van den man, door KOK, *Vaderl. Woordenboek*, bedoeld, is JEAN VAN GHISTELE, wien men zegt het eerst de Boekweit in onze landen geteeld te hebben. Hij zoude daartoe eenige graantjes in een zakboekje herwaarts uit *Italië* of *Duitschland* hebben overgebragt, zoo als ook vermeld wordt bij SCHARP, *Gesch. van Axel*, D. II., bl. 265, en insgelijks aangeteekend is in *de Provincie Zeeland* van de HH. DE KANTER en AB UTRECHT DRESSELHUIS, 1824, bl. 321, die ons tevens berigten, dat sedert het afbreken der Zuiddorpsche kerk in 1819, de grafsteen van DE GHISTELE in een hoek van het kerkhof gelegen is.

V. D. N.

Invoering der Boekweit in de Nederlanden. Of men de invoering der boekweit (*beukenweit*, koren gelijkende op den beukennoot, en niet volgens een belagchelijk fabeltje, *koren in een boek overgebragt*) in de *Nederlanden* aan JAN VAN GHISTELE te danken heeft, is nog zoo zeker niet. Volgens FR. ZYPAEUS (*Consultt. Canonic.*, III. 4, Antv. 1640) en GRAMMAYE, *Antiq. Bred.* 28.) ligt de man, wien onze gewesten dit geschenk

verschuldigd zijn, te *Steenbergen* begraven. De zaak verdient nog verder » navorsching."

v. O.

Invoering der Boekweit in de Nederlanden. In het werkje van Ds. H. M. C. VAN OOSTERZEE, *Handwoordenboekje ter aanwijzing van de ontdekking, uitvinding enz. van de voornaamste zaken en voorwerpen, welke in het dagelijksch leven voorkomen*, vinden wij, bl. 31, in het artikel *Boekweit* opgegeven, » dat deze plant reeds in de 14de eeuw in *Noord-Braband* bekend was. Sommigen noemen zekeren JAN VAN GHISTELLES, te *Zuiddorpe* in *Zeeland* in 1436 begraven, als haren invoerder in ons vaderland. Volgens anderen zou de invoerder niet met name bekend, maar te *Steenbergen* begraven zijn".

In het *Geschiedkundig Mengelwerk voor de Provincie Noord-Braband*, *bijeengebragt door* C. R. HERMANS, D. II, bl. 76, vinden wij een stukje, betiteld: *Door wien en wanneer is de boekweit, voor het eerst, in de Nederlanden aangekweekt?* Het in zijn geheel hier over te nemen, komt ons onnoodig voor; maar zooveel blijkt daaruit, dat de naam des invoerders van dit voor onze zandgronden zoo nuttig veldgewas niet bekend is, doch dat wij uit de berigten van twee Zuid-Nederlanders, die elkander onmogelijk hebben kunnen naschrijven, FRANCISCUS ZYPAEUS en den bekenden Oudheidkundige GRAMMAYE, tot de gegrondheid besluiten mogen van *Steenbergen's* aanspraak op de eere van aan een zijner inwoners de overbrenging der boekweit herwaarts uit het Oosten, en hare eerste aankweeking in *Noord-Braband* toegeschreven te zien.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

[J. SCHREUDER beroept zich op BECKMANN, *Gesch. der Erfind.*, B. IV., S. 310, om te doen opmerken, dat men vóór de veertiende eeuw in *Europa* geenerlei melding van boekweit gemaakt vindt, maar dat honderd jaren later deze plant in *Engeland* bekend en in *Duitschland* zelfs zeer algemeen was. N. P. BIBLIOPHILUS heeft met denzelfden schrijver geraadpleegd (*Hist. of Inventions*, I., p. 427) en gelooft dat de kennis der boekweit hier te lande van de eerste helft der 16de eeuw dagteekent.]

Inzameling der Lijkasch (II.; bl. 23). Indien men de verslagen van urnen-opgravingen onderling vergelijkt, bespeurt men gereedelijk dat deze voorwerpen niet overal op dezelfde wijze in den grond zijn geplaatst, gelijk ook de urnen zelve zeer onderscheidene trappen van kunstvlijt vertegenwoordigen. Steller dezes kan alleen uit die opgravingen oordeelen, welke hij zelf in de *Meijerij van 's Hertogenbosch* heeft gedaan. Hij heeft daar urnen aangetroffen in zoogenoemde *tumuli*, aardheuvels van weinige palmen hoogte, maar betrekkelijk nog al groot van omvang. Sommige dier grafheuvelen bevatten houtasch, houtskolen en beenderen zonder urne; waar men eene urne aantreft, staat zij doorgaans nagenoeg in het midden van het heuveltje, boven op den omliggenden beganen grond. De urne is altijd omringd van asch en houtskool, nu en dan met beenderen vermengd. De stof *in* de urne onderscheidt zich daardoor alleen van die welke haar omgeeft, dat in de eerste veel meer beenderen of eigenlijk beensplinters worden aangetroffen. Op deze waarneming grondt zich de volgende onderstelling:

Het lijk werd op een houtstapel gelegd en met dat hout verbrand. De overblijfsels van het gebeente werden zoo naauwkeurig mogelijk bijeen geraapt en in eene urne geplaatst: niet uitgezocht, maar te gader met de om- en bijliggende asch en houtskolen. Was de urne gevuld, eer men het verzamelbare bijeen had, dan nam men eene tweede urne (ik heb in onderscheidene tumuli *twee* urnen gevonden, op kleinen afstand van elkander geplaatst). Daarna werden de overige houtasch en sintels bijeen geworpen, om de urne heen, die er door bedekt en met een weinig aarde overtogen werd.

Zoo vond ik het in de *Meijerij van 's Bosch*. Elders is het misschien anders. Doch van het verbranden der dooden in kleeden of hemden van asbest geloof ik niets. Zoo hoog stond de kunstvlijt niet der urnen-vervaardigers, en dan zou men ook geen houtskool in de urnen aantreffen.

Nu en dan, om dit in het voorbijgaan te zeggen, vindt men eene kleine urne *in* eene grootere, op dezelfde wijze gevuld. Men heeft de gissing geopperd of dit ook de asch van eene kraamvrouw met haar kind ware. Ik durf het niet beslissen, maar zeker is het, dat ik in 1847 eene urne heb opgegraven (zij wordt thans bewaard in het Kabinet van het Noord-Brabantsch Genootschap), in welke zich eene kleine urn bevond, benevens — zeer verrassend — eene koperen haarnaald, hetgeen in allen gevalle bewijst, dat het de asch eener vrouw was.

v. O.

Inzameling der Lijkasch. Met eene door mij opgegravene urn vóór mij, ga ik, ten aanzien van dit onderwerp, het een en ander in het midden brengen.

Ik bevond mij ter opgraving van mijne urn met nog anderen op een kerkhof, dat bij gelegenheid van zekere publieke werken aan den straatweg van *'s Bosch* naar *Eindhoven*, nabij de zoogenaamde Sloter-barrière ontdekt, en op verzoek van het Prov. Noord-Brabandsch Genootschap, door den Wel Eerw. Zeer Gel. Heer H. M. C. VAN OOSTERZEE, Predikant te *Oirschot*, was onderzocht.

Dat kerkhof vormde eene verhevenheid op de heide en vertoonde hier en daar duidelijk zoogenaamde *tumuli*.

Had men zulk een' tumulus gevonden, dan werd de grootste omzigtigheid bij het delven naar de urn vereischt, daar deze wel altijd boven den platten grond van het kerkhof,

doch nu eens in het midden, dan weder ter zijde van den tumulus zich bevond en bovendien zóó broos van zamenstelling was, dat zij bij eene min zachte aanraking terstond in stukken viel. Zoodra men eenig spoor van de urn ontdekt had, moest men haar met hand of mes voor een gedeelte ontblooten, voorts haar met band omwikkelen en zóó haar eenigen tijd aan zon en buitenlucht blootstellen. Eerst dan kon zij, van eene aardkorst omgeven, uitgeligt en vervoerd worden: doch ook daarna, al stelde men haar nog meermaal aan den invloed van de lucht bloot, mogt het eene zeldzaamheid heeten, haar gaaf bewaard te hebben, wanneer men haar van hetgeen zij behelsde ontdaan had.

Zulk eene urn nu, althans de mijne, behelst aarde als die der heide, en voorts eene menigte witte, kleine beentjes, alle zóó broos, dat zij met de vingers zich ligtelijk laten breken. Uit het bovenstaande leide ik af:

1°. dat de Menapiërs, Toxandriërs of aan welken volksstam dat kerkhof behoord hebbe, ongebakken urnen bezigden om het stoffelijk overschot der hunnen te bewaren;

2°. dat zij, na het verbranden der lijken, eenige beenderen, — welke weten wij niet, maar ongetwijfeld niet van de grootste, — met asch of heidegrond in de urn deden;

3°. dat zij deze op den gelijken kerkhofsgrond plaatsten en vervolgens van rondom met aarde overdekten, waardoor de tumulus ontstond. Geschiedde dit met heeten grond of asch, hetgeen wij meenen te mogen betwijfelen, dan zou daaruit het beginsel van versteening kunnen verklaard worden, hetwelk bij de urnen niet te ontkennen is.

Tast ik hierin niet mis, dan volgt er uit, dat van eene naauwkeurige aschverzameling geene sprake was. Of het elders, b. v. op de *Veluwe*, als in *Noord-Braband* geweest is, mag ik niet beslissen. Dr. RÖMER.

Bijbel van deux Aas (II.; 23). Onder de eerste Nederduitsche vertalingen des Bijbels, die zóóveel hebben bijgedragen om de zaak der Hervorming hier te lande te bevestigen, verdient vooral te worden vermeld: het *Gereformeerde Nieuwe Testament*, dat in het jaar 1556 te *Emden* voor het eerst werd uitgegeven door den Boekhandelaar GILLIS VAN DER ERVEN, die ook wel GELLIUS CTEMATIUS geheeten wordt. Wij hebben deze overzetting te danken aan de Opzieners der Nederlandsche gemeenten, die destijds in *Engeland* als ballingen verkeerden, en in het bijzonder aan den beroemden J. UTENHOVE, een edelman uit *Gent* afkomstig. De geleerde Vertalers bedienden zich van den Griekschen tekst, zoo als die kort te voren, in het jaar 1550, door ROBERT STEPHANUS in het licht gegeven was. Overigens is dit Nieuwe Testament uiterst zeldzaam; maar LE LONG zegt, in zijne *Boekzaal d. Nederl. Bijb.*, bl. 709, een fraai exemplaar daarvan in bezit te hebben, hetwelk den navolgenden titel draagt: »*Het Nieuwe Testament, dat is: Het* »*Nieuwe Verbond onzes Heeren Jesu Christi. Na* »*der Griekscher Waerheyt in Nederlandsche Spra*»*ke grondlick end trouwlick overghezett.* Coloss. »III. c. 16. *Het Word* CHRISTI *wone in Uryck*»*lik in allerley wyszheit. Emden*, by GELLIUS CTEMATIUS. 3 Nov. Ann° 1556. In 12°.

Een nieuwe druk nu van dien te *Emden* uitgegeven Bijbel verscheen in 1562 insgelijks aldaar, en werd in vervolg van tijd niet slechts *de Gereformeerde Bijbel*, maar, in onderscheiding van andere vertalingen, meer bepaald *de Bijbel van Deux Aas* genoemd. De oorzaak dier benaming ligt in zekere kantteekening in die Bijbeluitgave, bij *Nehemia* III: 5, aldus luidende: *De Armen moeten het kruyce draagen, de Ryken en geven niets. Deux Aas en heeft niet. Six Cinque en geeft niet. Quater Dry, die helpen vry.* Men wilde daarmede zeggen, dat de meeste lasten op den burger- of midden-stand plegen neêr te komen; en er schemert alzoo in deze aanteekening een zekere burgertrots door, die aan onzen landaard niet vreemd is. Nogtans behelst de kantteekening eene bittere waarheid, die wij ook in onze dagen niet zelden gestaafd vinden, zoo menigmaal er opofferingen gevraagd of lasten opgelegd worden.

Intusschen is het ligt te begrijpen, dat zulke schimpscheuten tegen de aanzienlijken veel ergernis verwekten, en dat dergelijke kantteekeningen niet te pas kwamen in eene Bijbelvertaling.

Het is tot dus verre onbekend, wie eigenlijk de overzetter van den *Bijbel van deux Aas* geweest mag zijn. VAN TIL spreekt, in zijne *Inleiding tot de Profetische Schriften*, Cap. VIII, bl. 172, van eenen Ouderling te *Emden*; maar het is onzeker wien hij daarmede bedoeld heeft. LE LONG gist, dat men aan den bekenden JAN GHEYLLIAERT te denken heeft, die den Emdenschen Bijbel van 1556 hielp uitgeven. Waarschijnlijk echter hebben, zoo als LE LONG mede aanstipt (t. a. p., bl. 723), verscheidene Geleerden aan deze vertaling gearbeid.

Doch, wie ook de Overzetter zijn moge, de daaraan toegevoegde kantteekeningen zijn aan die van LUTHER en BUGENHAGEN haren oorsprong verschuldigd, en sommigen noemden dezen Bijbel ook wel dien van UILENSPIEGEL, omdat er van dezen bij *Jezus Sirach*, Cap. XIX: 5, melding gemaakt werd.

Overigens geeft LE LONG eene lange lijst van zonderlinge kantteekeningen, die in den *Bijbel van deux Aas* voorkomen, en waaruit ik de navolgende overschrijf:

Bij *Deuter.* XXIX: 19. »Dat is der roecke»loosen lieden woort ende gedachten: Ey, »de Helle is niet so heet! Het heeft geen

» noot! De Duyvel is so grouwelick niet, als » men hem maelt."

Bij 1 *Sam.* III: 1. » Daar en waren niet » Predikers noch Parochie-Heeren genoech; » de Bijbel heeft doe onder de banck ghelegen; » niemand heeft gestudeert."

Bij 2 *Sam.* XX: 1. » Een van den Grooten » Hansen, van hooghen Adel, die eenen groo- » ten aenhanck onder den Volcke, ende een aen- » sien of naem hadde; als CATILINA te *Romen.*"

Bij 1 *Kon.* XX. 11. » Hy en segge niet huy! » eer hy over den berch koemt."

Bij *Psalm* LXXV: 9. » Het grondtsop blyft » den Godtloosen."

Bij *Spreuk.* VI: 26. » Wie hem met Hoeren » generet, ende met karren veret, Dien is on- » geluc bescheret."

Bij *Spreuk.* XII: 11. » Veertien Handwer- » cken, vijftien onghelucken."

Bij *Spreuk.* XXVIII: 1. » Wanneer God een » Lant straffen wil, so heeft het allerweghen » nieuwe Heeren."

Bij *Hosea* IV: 14. » Sotten, moet men met » kolven luysen."

Bij *Sirach* XVIII: 33. » Settet dyne Terin- » ge na dyner Neringhe."

Dr. E. MOLL.

Bijbel van deux Aas. Daar de bijbelvertaling van 1556 den Gereformeerden al spoedig niet meer voldoende was, werd door velen hunner geijverd om eene nieuwe en verbeterde overzetting te verkrijgen. Hunne pogingen werden met eenen gunstigen uitslag bekroond, want in 1559 kwam er te *Emden* eene gezuiverde vertaling des Nieuwen Testaments in het licht, die in 1562 door die van het Oude gevolgd werd. Deze nieuwe vertalingen bleven vrij algemeen in zwang, tot dat zij in 1636 door de Staten-Overzetting vervangen werden. De vertolker van dezen nieuwen Bijbeldruk bleef onbekend; de Bijbel zelf echter werd weldra met den naam van *Bybel van Deux Aas* bestempeld, en wel om de volgende reden. Er waren namelijk eene menigte kantteekeningen in geplaatst, die geenszins in een Bijbel te huis behooren en waarvan, zoo als LE LONG zegt, » veele niet sonder ergernisse geleesen konnen worden, in de plaats van te stichten, en daarom beter waren daar uyt gelaaten geweest". Zoo las men dan ook bij *Nehemia* Cap. III. vs. 5 de volgende kantteekening:

» De armen moeten het Cruyce draagen, » de Ryken en geven niets. Deux Aas en heeft » niet, Six Cinque en geeft niet. Quater Dry, » die helpen vry". Door anderen werd deze uitgave des Bijbels ook wel genoemd *Bijbel van Uilenspiegel*, omdat men bij *Jezus Sirach*, Cap. XIX. vs. 5, de volgende kantteekening las: » *Ulenspiegel, Vincentius, de Pape van Ka-* » *lenberghe, etc.*" — Meer bijzonderheden van dezen Bijbel willende weten raadplege men J. LE LONG, *Boekzaal der Nederduytsche Bybels*, bl. 723, volg., die alle de kantteekeningen mededeelt.

N. P. BIBLIOPHILUS.

Bijbel van deux Aas. Indien men dezen Bijbel een naam wilde geven naar alle de ongerijmde aanteekeningen, die er in worden gevonden, zoude men grootelijks onregt doen aan het loffelijk oogmerk der eerste bezorgers. Het is evenwel bijkans onbegrijpelijk, dat deze zeldzame kantteekeningen, die van Lutherschen oorsprong zijn en ook in de Hoogduitsche Bijbels doorgaans gelezen werden, door de Lutherschen hier te lande uit de oudste drukken buitengesloten, maar eerst in de latere en grootste uitgaven opgenomen zijn; terwijl integendeel de Gereformeerden ze in den eersten druk van 1562 toegelaten, en sints in vele volgende drukken behouden hebben, ofschoon dergelijke spreekwoorden, sprookjes en gezegden geenzins in den Bijbel voegen, daar toch vele niet zonder ergernis kunnen gelezen worden. Het ware daarom beter geweest, haar geene plaats in te ruimen, zoo als een ieder ligtelijk blijken zou die het opgemerkte nasloeg bij de volgende Bijbelplaatsen: *Gen.* XXX : 30, XXXIX : 9, XLI : 43, XLVII : 12, XLIX : 12, *Lev.* XVII : 7, *Deut.* XXVIII : 57, XXIX : 19, *Ruth* II : 2, 1 *Sam.* II : 3, III : 1, 2 *Sam.* XX : 1, XXIII : 6, 1 *Reg.* III : 16, XVIII : 26, XX : 11, *Neh.* III : 5, *Job* I ; 4, IX : 13, *Ps.* IV : 3, XXXV : 16, XLV : 14, LXVIII : 31, LXIX : 13, LXXV : 9, CXX : 4, *Prov.* V : 9, V : 13, VI : 26, IX : 12, X : 14, X : 21, X : 26, XI : 29, XII : 11, XII : 27, XII : 28, XIII : 8, XIV : 1, XIV : 4, XIV : 13, XIV : 22, XIV : 30, XV : 1, XV : 27, XVII : 24, XVIII : 14, XIX : 2, XIX : 16, XIX : 24, XIX : 29, XX : 11, XX : 25, XXI : 5, XXI : 22, XXII : 13, XXIII : 3, XXIII : 7, XXIII:14, XXVI:9, XXVII:11, XXVIII:1, XXVIII : 20, XXIX : 8, XXX : 32, XXXI : 10, *Pred.* II : 8, IV : 5, IV : 8, V : 11, V : 13, VI : 8, VII : 8, VII : 21, X : 19, *Cant.* IV : 1, *Jes.* I:18, X:27, XIV:10, XXVIII:7, XXVIII : 19, XXIX : 9, LIII : 9, *Jer.* XV : 3, *Ezech.* XLIV: 18, *Dan.* X : 13, XI: 37, *Hos.* IV : 14, VII: 1, *Am.* II: 6, V: 17, *Zeph.* I . 8, *Mal.* III : 8, *Sap.* XI : 2, X : 9, *Sirach* IV : 36, VI : 5, VI : 7, IX : 23, XI : 25, XVIII : 33, XIX:1, XIX:3, XIX:5, XXI:5, XXIII : 24, XXXII : 21, XXXV : 6, XXXVIII : 22, XXXIX : 1, XL : 29, LI : 32, *Aanh. Esth.* 8, 2 *Macch.* VIII : 10.

Wij zullen er niet meer bijvoegen, dan alleen dat sommigen meer kwaads in deze aanteekeningen gevonden hebben dan er werkelijk in steekt. Zoo wordt gewisselijk het opgemerkte bij *Jes.* I : 18 verkeerd begrepen en ten onregte voor Godslastering uitgekreten: dewijl het toch slechts de goddelooze is die aldaar sprekende wordt ingevoerd, waar hij

zich beijvert zijne misdaden voor den Heer te verontschuldigen.

Dit strekt eenigzins tot verschooning dergenen die deze kantteekeningen vertaald en opgenomen hebben, ofschoon de verstandige dadelijk ziet en verklaart, dat alles er moest zijn uitgelaten.

Overigens maakt de verschillende spelling, hier gebezigd, het waarschijnlijk, dat meerdere vertalers aan dezen Bijbel gewerkt hebben, die, gelijk hij behandeld is, maar al te weinig strekken mag om de eere Gods te bevorderen.

P. E. Z.

[Bij al deze vreemd en veelal aanstootelijk gecommentarieerde Bijbelteksten, voegt J. H. DE ST. nog *Rigter*. II: 39. Wij beamen geheel de opmerking van denzelfde, dat de meeste dier populair geschrevene kantteekeningen duidelijk den geest des tijds te kennen geven, waarin de *Bijbel van deux Aas* het licht aanschouwd heeft: een tijd welks zeer eigenaardig karakter wij nimmer uit het oog moeten verliezen, waar van het oordeel over zijne voortbrengselen sprake is. Een ANONYMUS vermeldt ook als hoogst zonderling en doorgaans berispelijk de opmerkingen bij *Gen.* IV: 1; XIX: 36; XX: 16; XXIV: 7 en 47; XXV: 20. Deze schreef ons voorts den titel des Bijbels van 1562 aldus: *Biblia: dat is: de gantsche Heylighe Schrift grondelick en trouwelick verduydtschet, — met verklaringhe duysterer Woorden, redenen ende spreucken, ende verscheyden Lectien, die in andere loflicke Oversettinghen ghevonden, ende hier aan de kant toe ghesettet zyn: — Met nog rijcke aanwijsinghen der ghelyck ofte onghelyckstemmenden plaetsen, op het allerghewiste met scheydtletteren ende versen ghetale (daar een yeghelick Cap. na Hebreischer wyze mede onderdeylt is) verteeckent. Ghedruckt te Embden, Anno* 1562, *den* 7 *Martij.*

De Heer HERINGA schrijft ons het navolgende: „Het zoude zeer belangrijk zijn, te weten (hetgeen LE LONG niet opgeeft), welke de laatste uitgave is, waarin deze menigte platheden in den vorm van kantteekeningen opgenomen is. Ik bezit, onder meerdere, een exemplaar in 8^{0}., 't welk in 1599 te *Leyden*, bij JAN PAEDTS, JACOBSZ. is uitgekomen, waarachter zoowel DATHEEN'S *Psalmberijming* als de *Heidelbergsche Katechismus*, aangetroffen wordt, en dat ook, in band en koperen beslag, blijken draagt van lang ter kerkedienst gebruikt te zijn geweest. Het was dan ook de echte Gereformeerde Bijbel, die in 1562 tot één geheel geworden, gebezigd bleef tot aan de invoering der Staten-Overzetting in 1636. Maar zijn dan ook tot datzelfde jaar toe die vreemde kantteekeningen in wezen gebleven? Wilde men in de 16de eeuw geen BIESTKENS-Bijbel gebruiken om diens zoogenaamd Mennistische rigting, of geen Bijbel van UTENHOVE om diens plattere taal: waarom dan in eene nieuwere vertaling van LUTHER'S Bijbel uitdrukkingen behouden, die de Nederduitsche Lutheranen zelven zorgvuldig vermeden hebben? — Dit is een tweede vraag, die wij den Kerkelijken Historici wel zouden willen voorstellen."

Ten aanzien der eerste vraag van onzen Correspondent, meenen wij te mogen opmerken, dat althans de uitgaaf des jaars 1609, de jongste waarvan wij berigt hebben ontvangen, nog geenszins gezuiverd was van die zonderlinge verklaringen. Dit staafde ons ook de ongenoemde beantwoorder van zoo straks, die insgelijks te berde bragt eene editie van 1590. Wat de overige ons bekend gemaakte uitgaven betreft: zooveel is vooreerst zeker, dat B. H. J.'s mededeeling waarheid behelst, en de eerste zamenstelling van den Nederduitschen *Deux-Aas-Bybel* tot het jaar 1562 moet worden teruggebragt, als waarin men, den 7den Maart, tot een Bijbel vereenigd uitkomen zag het Emdensche uit de grondtaal overgezette *Nieuwe Testament* van 1559, en de zoo pas voltooide vertaling des Lutherschen *Ouden Verbonds*, naar den Franschen Bijbel van *Genève* gewijzigd. Min juist blijkt alzoo V. D. W.'s beweering, dat zijn exemplaar van den *Deux-Aas-Bijbel*, te *Antwerpen* gedrukt in 1584, de oorspronkelijke Nederduitsche vertaling wezen zoude, waarbij wij echter, ook in verband met HERINGA'S vrage, de aandacht moeten vestigen op zijne mededeeling, dat deze editie wel de vermaarde spreuk op *Nehemia* III:5, doch overigens maar weinige aanteekeningen te lezen geeft. — Slechts een drietal uitgaven is tot kennis van J. C. K. gekomen: de Emdensche van 1561, ééne zonder naam van plaats en drukker, maar als jaarmerk voerende 1571; eindelijk de Leydsche van 1589, door JAN PAEDTS bezorgd en met kaartjes voorzien. Bedriegt hij zich echter misschien, waar hij die tweede in tijdsorde anoniem verklaart, en bedoelt hij ook den Dordrechtschen druk bij JAN CANIN, waarvan M. J. M. aanstipt dat hij, naar de *Emdensche* copie gevolgd van 1565 (hierover straks nader als de kundige .. ELSEVIER het woord zal verkregen hebben) den 25sten Junij 1572, toen *Dordrecht* het juk der Spanjaarden afschudde, in het licht verschijnen mogt. Met denzelfden .. ELSEVIER vertoeven wij dan ook een oogenblik bij eene derde Leydsche editie, ten jare 1608 bij JAN PAEDTS JACOBSZOON en JAN BOUWENSZOON in gr. 8^{0}. formaat uitgekomen, en waarvan wij hier, op V. D. M.'s gezag, kortelijk verhalen dat ook zij, niet alleen tusschen het *O.* en het *N. Verbond* de *Apocryphe Boeken*, maar daarbij aan het slot de *Psalmberijming* van DATHENUS en den *Katechismus* van *Heidelberg* ter lezing aanbood.

Zooveel thans over de Nederlandsche uitgaven. Hieraan knoopen wij het volgende berigt van den Hr. E. G. „Onlangs", zegt hij, „mijne Bijbels naziende, vond ik in een Hoogduitsch exemplaar van 1736 deze aanmerking onder *Neh.* III: 5: *Die Armen müssen das Creuz tragen; die Reichen geben nichts. Daus Es hat nichts, Sechs zink gebt gering, Quater drey die helfen frey.* Zou *Daus Es* hetzelfde zijn als *deux aas?* — Ik voor mij geloof dat de gewone meening ($^{2}/_{1}$ de armen, $^{6}/_{5}$ de rijken en $^{4}/_{3}$ de middelstand) als vrij gezocht beschouwd worden kan. Volgens mijn gevoelen moet er iets diepers in gelegen zijn, nademaal in de Voorrede mijns Bijbels te lezen staat, dat alle de kernspreuken onder de verzen „Sonderbar auf CHRISTUM zielen!" Dus zien wij ons hier van zelve gebragt op de vraag naar de ware beteekenis en den oorsprong van deze geheimzinnige uitspraak: *Deux aes en heeft niet, Six cinque en geeft niet, Quater dry die helpen vry.* Die beteekenis toch en oorsprong hebben, gelijk de Heer V. D. N. opmerkt, meermaal het voorwerp uitgemaakt van de navorsching der liefhebbers, doch zijn, naar 't hem voorkomt, nog heden niet tot voldoende zekerheid gebragt, al mag ook hij LE FRANCQ VAN BERKHEY'S verklaring aannemelijk oordeelen, welke *Nat. Hist. van Holland*, D. III, St. III, bl. 1432/33, deze paraphrase geleverd heeft: „De arme heeft niet en de rijke geeft niet, maar de burgerstaat geeft, daar arm en rijk van leeft." Eene uitlegging waarvan de juistheid, gelooven wij, aan geen redelijken twijfel onderhevig is, immers daar men het den Heer DAVID toch bezwaarlijk toegeven zal, dat de gewone, algemeen aangenomene lezing onnaauwkeurig, en de twee eerste regels dus te veranderen zouden zijn: „Deux Aas en *geeft* niet, Six Cinque en *heeft* niet;" waarop dan de verklaring door hem gebouwd wordt, die in *deux* en *aes* de *geestelijkheid*, in *cinque* en *six* de *armen*, en in *quatre* en *troys* den *burgerstand* wedervindt. Deze meening van DAVID had ook reeds ten jare 1799 een voorstander erlangd in WEILAND,

bij wien men, *Taalkundig Woordenboek* in v. *aas*, het *geven* ter bewuster plaats vermeld op geene *handreiking om niet*, maar blootelijk op *deelneming in de belastingen* toegepast aantreft: eene opvatting wel voor ons in schrift gebragt, maar geenszins goedgekeurd door onzen Correspondent P. H. T., wiens zegel onvoorwaardelijk gehecht blijft aan de bij LE FRANCQ VAN BERKHEY voorgestelde paraphrase (*).

Nopens den oorsprong van ons spreekwoord hebben wij belangrijke inlichting ontvangen van de HH. J. J. WOLFS en .. ELSEVIER. Wij zullen aan 't eind dezes verslags hunne antwoorden mededeelen. Eerst nog zij aan de HH. MARTIN, J. SCHREUDER, V. D. W—n, B— en E. A. P. akte verleend van hunne berigtgeving, en voorts, met hun behulp en dat van andere vrienden die wij óf reeds vermeld hebben, óf die niet vermeld begeeren te worden, deze schrijvers na LE LONG en VAN BERKHEY ter raadpleging aanbevolen: PARS, *Naamrol* enz. (1701) bl. 232, J. VOGT, *Catal. libr. rar.*, p. 94, J. F. MARTINET, *Hist. der Weereld*, D. IV, bl. 462.]

Bijbel van deux Aas. In de *Proeven* geplaatst achter de *Vaderlandsche Spreekwoorden en spreekwoordelijke zegswijzen, bijzonder aan het Landleven ontleend*, door J. P. SPRENGER VAN EIJK, leest men bl. 15:

„*Un as* en heeft niet,
Deux as en geeft niet,
Trois en *quatre* moeten geven,
Daar *cinq* en *six* van moeten leven.

Hij leidt dit oude spreekwoord af van het dobbelspel, waarbij de minste worp één of twee oogen is, en zegt tot verklaring, dat het de middelstand is, die de grooten en het gemeen onderhouden moet.

J. J. WOLFS.

Bijbel van deux Aas. Het versje door den vrager medegedeeld heeft betrekking tot een spreekwoord, hetwelk ontleend is aan het spel *Passe-dix* geheeten.

Men vindt dat spreekwoord gebezigd door PIETER DE LA COURT (zie B. WTTEWAALL, *Het Welvaren der stad Leyden*), alwaar op bl. 71 gelezen wordt: »Het is oversulks niet door *Rykdom*, maar door *magt*, dat kleinen van grooten worden geeeten (gegeten). *Want Rykdom sonder magt, is een hooyberg*, die de magtigen beroven, en de armen bestelen. *Six cincq geeft niet, deux aas heeft niet, maar quattre trois moet geven, daar six cincq & deux aas van moet leven*, is een waaragtig spreekwoord".

»Ende dienvolgens in Republiken daar goede justitie werd gepleegd, is ter contrarie altyds waaragtig, dat *magtelose, ryke inwoonders ende koopluiden, altyds van haare Veederen moeten ietwes laten roven, als zy met armen eenige gemeenschap hebben*, ten zy gemelde rijken veele scheldwoorden ende moeiten op sig willen laden. Want voorwaar de onredelike, gelyk meest alle, zyn gewoon door schelden haar meesters voor halven dienst, geheel loon af te persen, welke tiranie door het publik niet behoorde te werden gevoed".

In T. D. WIARDA'S *Ostfriesische Geschichte* leest men, B. III, S. 54, over de bedoelde kwestie het navolgende:

»Man hat noch eine 1565 in *Emden* gedruckte Bibel, die unter den Namen *deux aas Bibel* bekant is. Diese Benennung hat si von einer Anmerkung, die bei *Nehemia* III. 5. am Rande stetet.

De Armen moeten het Kruice dragen
De Riiken en geven niet,
Deux aas en heeft niet,
Six cinque en geevd niet,
Quater dry, die helpen vry.

In verschieden Nachdrucken hat man diese Note beibehalten". PARS, *Index Batavicus*, p. 232.

Zie hier ten slotte wat J. I. HARKENROHT, in zijn *Emdens Herderstaf*, bl. 101, en in zijne *Oostfriesche Oorspronckelykheden*, bl. 341, mededeelt:

»Daar by ik aanmerke, dat ten tyde der Reformatie in *Nederland* geen ander Nederlandsche Bibel was, als de *Emder* Druk in-Folio, des jaars 1562, dien ik ook bezitte; ende weet niet, waarom deeze Bibel zoo veragtlyk genoemt word *Bybel van Deux aas*, by PARS, *Index Batavicus*, p. 232, wegens de Kantteekening van LUTHERUS ontleent by *Nehem.* 3. vs. 5. dien ik ook vinde in den Leidsen Druk van eenen Bibel in octavo des jaars 1608; zynde te *Leiden* ook netjes naagedrukt deeze Emder Druk by LEENARD DER KINDEREN, wonende te *Emden* in *'t Schip op de Noord-See;* waaruit de Eerw. PARS een onregt Berigt geeft, nopens deezen Bibel, als of dezelve op de Noordzee in de vervolginge in een schip gedrukt zy, daar over uitroepende: »Een Drukkery op een Schip, in See, toe te stellen, is wat seldsaams! gelyk ik eens met meerdere omstandigheden hebbe op verzoek van den Hr. ISAAC LE LONG te *Amsterdam* overgeschreven".

.. ELSEVIER.

Een Vossius te Voorburg (II.; bl. 24). Indien *Voorburg* zelf geene herinneringen of overleveringen bewaard heeft van dat besproken verblijf eens vermaarden VOSSIUS', zal A. best doen van Prof. J. G. DE CRANE'S *Oratio de Vossiorum Juniorumque Familia*, Franeker, 1820, en de daarbij gevoegde *Annotatio*, te raadplegen.

V. D. N.

[P. E. Z. meldt ons zijne vruchtelooze poging om dit vraagstuk op te lossen. Na V. D. N.'s verstandigen wenk ons ten nutte gemaakt en van de aangehaalde *Oratie* inlichting begeerd te hebben, komt het ons niet onwaarschijnlijk voor, dat A.'s vermoeden betrekking heeft op DIONYSIUS VOSSIUS, vierden zoon van den grooten GERARDUS JOANNES, geboren te Dordrecht in 1611, en in tweeëntwintigjarigen ouderdom, 1633, overleden. Van dezen toch, die

(*) Wij ontleenen ook dit aan DAVIDS aanteekening. „Toen de *Bijbel van deux-aes* uitkwam, werd er door de Regering beslag op gelegd: alle exemplaren, die men krijgen kon, werden ten vure gedoemd. Van daar dat die men thans nog heeft, zoo zeldzaam en zoo kostbaar zijn".

als knaap van tien jaren reeds de Grieksche, Latijnsche en Historische lessen aan de Hoogeschool te Leyden bijwoonde; vervolgens, in de Oostersche talen leerling van L'EMPEREUR, maar vooral van ERPENIUS en van GOLIUS, alvorens zijn veertiende jaar bereikt te hebben, het O.Testament tweemaal in den grondtekst doorlezen had; spoedig daarop het Arabisch *Lexicon* van RAPHELENGIUS met een aanmerkelijken woordenschat vermeerderde, de Spreuken der Arabieren vertolkte, het Armenisch ook en Aethiopisch met vrucht beoefende en de Talmudische en Rabbinische Schriften onderzocht; — die bij grondige kennis der Grieksche en Romeinsche letteren zeldzame ervarenheid voegde in de talen van *Frankrijk*, *Spanje* en *Italië*, maar zulk eene voorliefde toedroeg aan de Geschiedenis, dat hij den grooten arbeid ondernam eener Latijnsche vertaling van EVERHARD VAN REYD's *Oorspronck ende Voortganck*, welke, in 1632 voltooid en aan 's Lands Staten en Prins FREDERIK HENDRIK opgedragen, hoogen lof verwierf van MEURSIUS en den Tacitischen stijl geacht werd nabij te komen; — die, toen zijn vader te *Amsterdam* beroepen was, zich de verzorging der openbare boekerij aldaar zag toevertrouwd, kort daarop den dapperen Oranjevorst in eene lofrede en een lofgedicht verheerlijkte, MAIMOMIDES' geschrift over de *Beeldendienst* in een Latijnsch gewaad stak en met treffelijke opmerkingen verrijkte, aanteekeningen ook op JULIUS CAESAR bijeenbragt en zich tot eene uitgaaf diens schrijvers voorbereidde; — die wijd en zijd beroemd, in 1632 door Koning GUSTAAF ADOLF werd aangezocht ter onderwijzing der Geschiedenis en Welsprekendheid in de pas opgerigte Akademie te *Dorpat*, zulks echter om zijn jeugdigen leeftijd weigerde, dan een jaar later het voorstel der Zweedsche regering aannam om zich in hare Archiven aan geleerde nasporingen toe te wijden, wier uitkomsten hij teruggekeerd als Historieschrijver des rijks ter algemeene bekendheid brengen zoude; — die, helaas! op het punt om derwaarts te vertrekken, plotseling door eene besmettelijke krankheid aangegrepen werd, welke hem binnen korte dagen uit zijn hoopvol leven en van het hart zijner ouderen wegrukte; — die, — even uitmuntend in zachtheid, vroomheid en zuivere zeden als in verstandsgaven en diepe, veelomvattende kennis, den rouw ten volle waardig was, welken de schitterendste mannen van zijnen tijd, GROTIUS, SALMASIUS, BARLAEUS en anderen, als om strijd over zijn treffend afsterven uitstortten, — de *Vertroostinghe* ten volle waardig was, door onzen VONDEL zijnen fel geslagen vader toegezongen:

Wat treurghe, hooghgheleerde vos,
En fronst het voorhooft van verdriet?
Beny uw' zoon den hemel niet.
De hemel treckt: ay, laet hem los.

Ay, staeck dees ydle traenen wat,
En offer, welghetroost en bly,
Den allerbesten Vader vry
Het puick van uwen aerdtschen schat.

Men klaeght indien de kiele strant,
Maer niet wanneerze rijck gelaên,
Uit den verbolghen Oceaen,
In een behoude haven lant.

Men klaeght, indien de balsem stort,
Om 't spillen van den dieren reuck,
Maer niet, zoo 't glas bekomt eeñ breuck,
Als 't edel nat geborghen wort. enz. —

Van dezen DIONYSIUS nu, een der kostelijkste juweelen in dien parelensnoer des Vossiaanschen huizes, vinden wij in de Brieven zijns vaders (VOSS. *Epist.* 124) aangeteekend, *dat hij het najaar van* 1630 met GOLIUS in den omtrek van *'s Gravenhage* doorbragt, dezen zijnen vriend behulpzaam in de zamenstelling van diens Arabisch *Lexicon*.

Hem aangaande verwijst ons Prof. DE CRANE in zijne *Annotatio*, p. 41, onder anderen naar SAXIUS, *Onomast.lit.*IV,p. 399, NICERON, *Mémoires*, T.XIII, p. 125, JO. KLEFECKERUS, *Bibl. Erud. Praecocium*, p. 385, J. FABRICIUS, *Hist. Bibl.* P. V. p. 339.

Belangrijk is ook het levensberigt van DIONYSIUS, door zijn broeder GERARDUS VOSSIUS, te vinden in *Insign. Viror. Epist. Sel. ex Bibl.*, J. G. MEELII, Amst. 1701, p. 32, sqq. Opzigtelijk geen anderen VOSSIUS is het ons gelukt, meer bepaalde en duidelijke sporen van een korter of langer verblijf te *Voorburg* aan te treffen. — Het is echter niet onmogelijk, dat men hier te denken hebbe hetzij aan FRANCISCUS VOSSIUS, ouderen broeder van DIONYSIUS, gelukkig beoefenaar zoo der Letteren als der Regtsgeleerdheid, — pleitbezorger alreeds te 's Hage, toen zijne Ouders naar *Amsterdam* overkwamen, ja onder de raadslieden dezer laatste Stad in het ontstane geding wegens de stichting der Illustre School, — sedert met niet weinig lofs bekend als een der sieraden van de 's Gravenhaagsche balie, — schrijver van een Latijnsch gedicht over TROMP's roemvolle zegepraal in 1639, — laatstelijk te *Amsterdam* gevestigd en ten jare 1645 in het huis zijner ouders aan eene slepende ziekte bezweken (*), hetzij aan ISAAC VOSSIUS, jongsten zoon van GERARDUS JOANNES, verwonderlijk in scherpzinnigheid en geleerdheid, uitnemend bedreven in de Oude Letteren, in de Oostersche Talen, in de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen; bezorger op 21jarigen leeftijd eener uitgaaf van SCYLAX, en kort daarop ook van JUSTINUS; later na vele geleerde reizen opvolger van DIONYSIUS en van MATTHAEUS VOSSIUS in de bestiering der Amsterdamsche Bibliotheek, alsmede Historieschrijver zoo van Holland als van Zeeland; ten jare 1648 door de beroemde CHRISTINA van Zweden naar hare staten geroepen; daar een tijd lang met velerlei wetenschappelijken arbeid belast, overigens bij de genietingen van het hofleven ook ruimschoots zijn aandeel hebbende in diens wisselvalligheden, nu eens hoog in gunst bij de Koningin, dan wederom verstooten; bij dat alles onopregt, onstandvastig van karakter, tuk op vreemde en bedenkelijke leeringen en al te zeer van Godsvrucht verwijderd; na CHRISTINA's afstand (1654) in het vaderland weergekeerd, een jaar daarna *te 's Gravenhage woonachtig met zijne moeder, 's grooten* VOSSIUS' *weduwe; daar echter schaars in den eigenlijken zin gevestigd, maar veel her- en derwaarts in de nabijheid uitstappende*, ook wel in het buitenland vertoevende, spoedig evenwel ter nijvere letteroefening teruggebragt, vele werken zijns Vaders in het licht gevende, vruchten ook van eigene studie niet onthoudende; later (1663) met een aanzienlijk jaargeld begiftigd door Koning LODEWIJK XIV; maar in 1670 met ter woon naar Engeland gegaan, daar grootelijks geëerd door KAREL II, en tot Kanunnik van *Windsor* verheven; in voorspoed en rijkdom zijne dagen slijtende aan letterkundig onderzoek en de vervaardiging van werken toegewijd; — te Londen overleden in Februarij 1689, ongehuwd, den ouderdom van 71 jaren bereikt hebbende.

Men zie over dezen ISAAC VOSSIUS, behalve DE CRANE, *Orat.* l. p. 24, 34—36 en 84, 85, ook den door hem aangehaalden DE CHAUFEPIÉ *Dictionn.* in voce.

Ontwerper van den Kerktoren voor de Alkmaarsche Groote Kerk (II.; bl. 24). De teeke-

(*) Zie over hem, naar DE CRANE's aanwijzing, p. 21, sq., VOSSII *Epist.* 105, 110, 112, 114, 119, 300, 433, 504, 509.

ning, door J. B. W. in het kostershuis gezien, bevindt zich heden in de verzameling mijns vaders; zij is nogthans geene afbeelding van den ontworpenen toren, en draagt ook niet den naam des bouwmeesters, maar zij is eene kopie der in de Groote Kerk hangende schilderij, voorstellende de beide vereenigde kerken van de HH. LAURENS en MATTHIAS, met den daaraan gebouwden toren, waarvan, den 22sten Augustus 1458, de eerste steen is gelegd, en welke, nog niet geheel voltooid zijnde, den 29sten October 1468 is ingestort en beide kerken verpletterde, luidende het Memorie-vers:

1468 — Daer na de toren seer vermaert
Van Sint LAURENT stort nederwaert
D'welck oorsaeck gaf te vellen
Beyd d'oude kercken tot op d'aert
En in haer plaets als zig verklaert
1473. Dit heerlyck werck te stellen.

Eene opmerkzame beschouwing van genoemde schilderij, door velen voor de tegenwoordige kerk gehouden, doet zien dat het schip van de voormalige één raam langer, het koor één raam korter was. C. W. BRUINVIS.

Engel de Ruyter en Adriaen Banckaert (II.; bl. 24). De Luit. Adm. ADRIAAN VAN TRAPPEN, *gezegt* BANCKERS, is geboren te *Vlissingen* (het jaar wordt niet vermeld) en overleden te *Middelburg*, in April 1684.

C. W. BRUINVIS.

[Van ENGEL DE RUITER, zoon des grooten MICHIEL ADRIAANSZ., geboren te *Vlissingen* den 2den Mei 1649; reeds op zijn vijftiende jaar medgezel zijns vaders op diens togt naar de Barbarijsche kusten; sedert onder diens opzigt loffelijk strijder in verschillende zeegevechten; vóór den Chattamschen togt Kapitein-Luitenant geworden (1667); tot Kapitein bevorderd den 11den April 1668; den 1sten Augustus diens jaars door den Koning van *Engeland* Ridder geslagen; in den slag bij *Soulsbaai* gewond den 7den Junij 1672; na den strijd voor *Kijkduin* tot Schout-bij-Nacht verheven den 2den September en den 6den October 1673; door den Koning van *Spanje* met de Hertogelijke waardigheid versierd den 5den Augustus 1676; doch op zijn verzoek slechts met den minderen rang en titel van Baron begiftigd, den 4den November 1678; intusschen door den Prins van *Oranje* tot Vice-Admiraal bevorderd, den 19den October 1678: — van dezen ENGEL DE RUITER, die, naar BRANDT's getuigenis, „in de vier zeeslaagen tegens d'Engelsche en Fransche oorlogsvlooten, en in verscheide andre gelegentheden, genoegh betoonde, dat hy van de vaderlyke dapperheit niet ontaardde": — is 't ons tot nog toe niet mogelijk geweest den juisten dag zijns in Maart 1683, dus in vredestijd, voorgevallen stervens op te sporen. Waarschijnlijk komt het ons voor dat hij te Amsterdam, zijne woonplaats, overleden is, waar men hem ook in het vaderlijk praalgraf heeft bijgezet.]

Stroo, het kenmerk van een sterfhuis (II.; bl.24). De Heer H. v. R. heeft te *Zierikzee* niet juist gezien en hetgeen hem berigt werd niet wel onthouden. Aldaar en ook elders in *Zeeland* wordt naast de voordeur van het huis, waar zich een lijk bevindt (*), een aantal gewone bossen stroo, maar die netjes afgestoken zijn, opgestapeld. De hoeveelheid dier bossen hangt af van de verkiezing of wel van het aanzien des dooden, even als elders het getal aansprekers van welke men zich bedient. Doch dit lijkstroo wordt onmiddelijk na, of zelfs wel gedurende de begrafenis weggenomen. V. O.

Stroo, het kenmerk van een sterfhuis. Het gebruik om stroo te leggen bij een sterfhuis (lijkstroo) bestond niet alleen te *Zierikzee*, maar in geheel *Zeeland*. In de steden is het echter langzamerhand vervallen, doch ten platten lande wordt het nog heden overal in acht genomen. Wij zagen dit evenwel nimmer aan beide zijden der deur, en het netjes en gelijk afsnijden, zoo als de vrager te *Zierikzee* gezien heeft, is ook niet algemeen. Wel had zulks veelal plaats in de steden, maar in de dorpen worden gewone bossen stroo slechts onafgesneden op elkaar gestapeld, vier b. v. onder aan en dan telkens bij afneming tot één toe. Dit staat evenwel nog in verband met den ouderdom des gestorvenen, zoodat men voor een kinderlijkje slechts één zeer klein bos van 6 à 7 palmen lengte nederlegt, waarop dan aan het uiteinde voor het mannelijke geslacht een palm en voor het vrouwelijke een tiemet takje gestoken wordt. Na de begrafenis wordt het lijkstroo altijd dadelijk opgeruimd, al duurt ook de gewone sluiting langer.

V. D. B.

Stroo, het kenmerk van een sterfhuis. Niet alleen te *Zierikzee*, maar ook in 't vierde district van *Zeeland*, heeft iets dergelijks plaats. Wanneer toch in een stad of dorp een jong kind overleden is, wordt op de stoep des huizes, nevens de deur, een bundel stroo neergelegd, ongeveer ter dikte van één Ned. palm, in welken bundel men een takje of bosje groenen palm pleegt te steken, namelijk in dat uiteinde er van 't welk naar de straat gekeerd is. Van voren door een steen beschut en aan het achtereinde met een paar steenen bezwaard, wordt de bundel aldus voor wegwaaijen gevrijwaard, terwijl hij óf aan den regter- óf aan den linkerkant van de deur geplaatst wordt, al naar dat het gestorvene kind tot het mannelijk of tot het vrouwelijk geslacht behoord heeft. Het leggen van stroo is echter alleen bij den dood van jonge kinderen gebruikelijk. Bij dien van oudere kinderen of van volwassenen is men gewoon eene berrie voor het huis te plaatsen. Op hofsteden en pachthoeven handelt men anders. Wanneer

(*) *Ter wederzijde van de deur* heeft v. R. het lijkstroo zeer zeker *niet* zien staan. Ik meen, maar durf het niet beslissen, dat van de kunne der dooden afhangt aan welke zijde der deur het stroo geplaatst wordt.

aldaar iemand overleden is, wordt — zoo vaak het een jong kind is — een tamelijk dikke bos of bundel stroo of glui aan den ingang des hofs binnen het hek geplaatst. De onderscheiding van regter- en linkerzijde behoudt ook hier hare geldigheid, en het dikke eind van den bundel vindt men steeds naar den weg gekeerd. Bij den dood van ouderen en van volwassenen stapelt men in gelijken voege zes bossen stroo of glui in de lengte op elkander, zoodanig, dat eerst drie, dan twee en boven aan één bos komt te liggen. Zoodra het lijk begraven is, wordt dit teeken van overlijden weggenomen.

J. H. VAN DALE.

[P. E. v. D. Z. verklaart deze gewoonte nu in de Zeeuwsche steden of afgeschaft of gewijzigd. J. L. D. J. merkt op, dat zij althans te *Zierikzee* reeds voor eenige jaren vervallen is. Doch ook in den laatsten tijd van haar bestaan, was zij daar, zegt hij, zeer vereenvoudigd, daar 't hem immers niet heugt, ooit meer dan één bos stroo voor een sterfhuis te hebben zien liggen. Nopens het getal bossen in verhouding tot den leeftijd des gestorvenen, verhaalt dezelfde, dat terwijl te *Zierikzee* een jong kind door één enkele, meest met een krans van palmtakken versierde, stroobos plagt gehuldigd te worden, de dood eens jongelings aldaar wel de vertooning van 20 of 30 bossen vorderde. Daarentegen heeft P. E. Z. van het platte-land aangeteekend, dat een volwassen man of vrouw zeven bossen erlangt, nl. vier onder en drie boven, een jonge man of dochter drie, twee onder en één boven; maar een klein kind slechts één enkel bosje, waarin een palmtakje, op een steen rustende.]

Stroo, het kenmerk van een sterfhuis. De geleerde J. AB UTRECHT DRESSELHUIS (*Zeeuwsche Volks-Almanak* v. 1837, bl. 54) zoekt den oorsprong dezer gewoonte in het voor-Christelijk Zeeuwsche gebruik om de lijken in booten op zee te verbranden. De overlevering wil, dat vroeger het lijkstroo na de begrafenis werd in brand gestoken. *Dit* gebruik bestaat niet meer. Men vindt in en om *'s Hertogenbosch* iets dergelijks, waarover men raadplege een stukje van P. R. D. MULLER, in den *Noord-Brabantschen Volks-Almanak voor* 1845, bl. 102. Daar evenwel zal, volgens dien schrijver, het plaatsen van stroo voor de huizen een anderen, veel jongeren oorsprong gehad hebben.

V. O.

Stroo, het kenmerk van een sterfhuis. Volgens BUDDINGH' (*Verhandeling over het Westland*, bl. 145) is het zoogenoemde *lijkstroo* voor de huizen der dooden als een zwak overblijfsel van den vroegeren lijkbrand aan te merken. » Waar namelijk een lijk in huis is, wordt een stapel stroo op de stoep geplaatst, gelijk ik meen in 1833 in het land van *Goes*, te *Heinkenszand* of te *Baarland* te hebben opgemerkt. Voor kinderen zet men slechts een, of althans weinige bossen stroo, waarop men een takje steekt. (Een eigenaardig beeld, waardoor men den voorbijganger aankondigt, dat er in dat gezin een tak of takje van den boom des levens is afgebroken!) De meerdere of mindere hoogte van dat lijkstroo toont tevens het meerder of minder vermogen des overledenen aan. De bijzonderheid, dat zelfs nog in vorige eeuwen dit *lijkstroo*, na de begrafenis, werd verbrand, doet ons ongetwijfeld denken aan den vroegeren lijkbrand der heidensche bewoners van dat gewest; wij zien in dat lijkstroo een' plaatsvervanger van den vroegeren houtstapel, waarop de doode, naar de begrippen der vuurdienst, en in navolging der ouden, aan de vlammen werd opgeofferd". N. P. BIBLIOPHILUS.

Stroo, het kenmerk van een sterfhuis. Wat den oorsprong van dit gebruik betreft, zoude men dien niet moeten zoeken in de gewoonte om dooden op stroo neder te leggen? Moge dit thans weinig meer gedaan worden, 't schijnt niettemin zeker, dat die gewoonte vroeger bestaan heeft. Van daar welligt dat de zegswijze *op stroo liggen* » dood zijn" beteekent. Trouwens, wat was ook natuurlijker, dan stroo te bezigen tot een teeken, dat wederom een medemensch in zijne aardsche woning op zijne laatste legerstede nederlag?

Zou de gewoonte om bij het afbreken van oude, of het bouwen van nieuwe huizen een stok uit te steken, waaraan een touw met een bosje stroo gehecht is, — met het bovengemelde in eenige betrekking kunnen staan? — Daar immers zweeft de dood en dreigt den voorbijganger in elken nedervallenden balk of steen. J. H. VAN DALE.

[E. A. P. staat, nopens den oorsprong des bewusten gebruiks, dezelfde meening voor als J. H. VAN DALE. Ook hij spreekt van het *liggen op stroo* voor *dood zijn*. Daarenboven brengt hij ook eene Alkmaarsche uitdrukking te berde, nl. *wij hebben hem gestrooid*, voor *hij is overleden*. Hij vergelijkt eindelijk het leggen van stroo voor de deur met de elders gebezigde plaatsing eener lijkbaar op de stoep van het sterfhuis.]

Stroo, het kenmerk van een sterfhuis. Dit gebruik is afkomstig van onze voorouderen de Batavieren, welke, als er ergens een doode was in hunne woningen, zulks door het leggen van een bos stroo buiten aan de deur plagten kenbaar te maken. J. L. D. J.

Stroo, het kenmerk van een sterfhuis. In antwoord op een van H. v. R.'s vragen dient, dat ik een paar jaren geleden bemerkt heb dat te *'s Hertogenbosch* het stroo tot kenmerk van een sterfhuis gebruikt werd. Dit nu schijnt in die stad afkomstig van het jaar 1661, toen, volgens Mr. J. H. VAN HEUREN, *Historie der Stad en Meijerije van 's Hertogenbosch*, III.; bl. 112, de regering eene keur maakte, » dat voor » de huizen daar iemand overleden ware een » bosch stro, met steenen daarop, zo lang het » lyk boven de aarde stond, ten teken gelegd » zoude werden. Voor oude lieden zouden » daar op vyf, en voor jonge lieden drie stee» nen gelegd werden. Dit zoude niet door de » buuren, maar door die van den huize gesteld » werden. Naderhand zyn de zogenaamde » strooyen, sierlyker gemaakt. Zy bestaan

» thans, uit twee gelyk gesnedene vast gepakte » ronde bosschen, beide omtrent drie voeten » lang, de onderliggende bosch is omtrent een » voet, en de bovenliggende, byna twee voe- » ten, over het kruis dik, de onderliggende » met touwtjes, en de bovenliggende met zwart » ledere riemen te zamen gebonden. Die welke » voor gehuwd geweest zynde lieden dienen, » hebben vyf, en die voor ongehuuwden, drie » touwtjes en riemen. Op de eersten worden » vyf en op de tweede drie roode geverfde plank- » jes, ter groote eenes mopsteens gelegd: doch » deze lopèn aan het een einde wat spitster toe. » Onder tegen de eerste bosch staan wederzyds » vyf, en tegen de tweede drie dergelyke plank- » jes. Om het omvallen te beletten, word de » bovenste bosch stro, met twee rood geverfde » stokjes geschraagd. Na den ouderdom wor- » den deze tekenen grooter, of kleiner gesteld, » egter zo, dat voor de volwassenen geen groo- » ter gelegd worden, dan hier voor gemeld is".

W. T.

[A. WARBURG vermeldt iets dergelijks van de lijkstroo-plaatsing te *Zierikzee*. Daar ook moesten, tijdens het woeden der pest, alle huizen, waar zij was doorgedrongen, met het bewuste teeken onderscheiden worden.]

Stroo, het kenmerk van een sterfhuis. De oudste ongenoemde beschrijver van *Amsterdam* (achter PONTANUS, *Amstelod.* p. 3) teekent aan, dat die stad in het laatst der 15de eeuw veelmalen met de *pest* is bezocht geworden. Zoo vindt men dan ook in het oudste Stads-*Keurboek*, op den 8sten Mei 1469 de bepaling, dat voor huizen met de pest besmet een *groet bossche stroe* moest worden uitgehangen. Deze keur nu werd in 1471 en 1493 vernieuwd en toen daarenboven verordend, dat degenen welke van de pest hersteld waren, zes weken achtereen met eene *witte roede* in de hand moesten gaan.

P. E. Z.

[Ook in 1534 werd, bij de toenmaals heerschende pest, dergelijk bevel tot het hangen van stroo door den Geregte van Amsterdam afgekondigd. Zie hier wat WAGENAAR ons uit het *Keurboek* van de toen genomene voorzorgen heeft opgeteekend (*Amst.* D. I., bl. 240.): „'t Geregt beval, op den agtentwintigsten July, dat, voor elk huis, waar iemant aan de pest overleeden was, zes weeken lang, een bos stroo gehangen zou worden, gebonden met drie banden, ieder eene hand breed van elkanderen. Ook moest elk, die in zulk een huis woonde, een wit roedje van drie voet lang draagen buiten het opperste kleed. En mogt, in zulk een huis, gelyke zes weeken lang, geene neering gedaan, noch eenige waar buiten de deur gezet worden. Zelfs moesten, geduurende al dien tyd, deur en vensters geslooten blyven." — Zoo dikwerf later de vreeselijke plaag terugkeerde, werden, gelijk WAGENAAR opmerkt, de Pestkeuren vernieuwd, en — wat zich ook denken laat — veelmaal vermeerderd en verbeterd. Zulks was dan het geval in de jaren 1557, 1601, 1635, 1655 en 1663; zie WAGENAAR, D. I., bl. 268, 417, 531, 593, 605. Of toen echter ook het herkenningsteeken in kwestie telkens met name in die vernieuwing is opgenomen, kunnen wij voor als nog moeijelijk beslissen, hoewel het onzes bedunkens, vooral wat de vroegere der genoemde jaren aangaat, hoogstwaarschijnlijk gerekend worden mag.]

Stroo, het kenmerk van een sterfhuis. Uit de Stedelijke *Correxieboeken* van *Leyden*, die sedert 1392 geregeld voorhanden zijn, blijkt dat er eene bepaling of keur bestaan heeft, om de huizen, waarin zich de pestziekte had geopenbaard, te sluiten en er stroo voor te hangen, en dat wel zes weken lang, na het laatste sterfgeval in een dier huizen.

In die van de jaren 1477—1482 komen bepaaldelijk eenige straffen voor, opgelegd aan degenen welke deze keur niet hadden nagekomen. In de *Publicatie* of *Aflezingsboeken*, sedert 1515 aanwezig, vinden wij die keur van tijd tot tijd op nieuw den volke bekend gemaakt.

Ter gelegenheid der *pestilencie* van 1483, vinden wij in de *Correxieboeken* op 3 November afgekondigd als volgt: » Alsoe anderdages onlanges geleden, gheboden worden, waert dat yement binnen hore huyse vander *pestilencie* gestorven ware, binnen ses weken, dat die voir hoir huys hangen soude een *stroeyhoedt* van een vierendeel wydt, ende die van de *pestilencie* gevisiteert ware of daervan opgestaen waren, dat die gaen souden mit eene witte *stock* in haer hant (een elle ofte langher) in kennisse dat een yghelyc hem dairvoir wachte mochte etc."

Mogelijk heeft dit herkenningsteeken aanleiding gegeven om dergelijk gebruik elders op alle sterfgevallen toe te passen. In de provincie *Noord-Braband* worden nog andere teekenen gebezigd ter aanduiding dat iemand overleden is.

Dat de gewoonte, waarnaar men gevraagd heeft, uit de pesttijden afgeleid worden kan, blijkt voorts ook uit eene stadskeur van *Utrecht*, A°. 1468, opgenomen in DODT'S *Archief voor Kerkel. en Werelds. Geschied.*, V.; bl. 113, alwaar men leest:

» Alsoe die pestilencie, God betert, nu al- » hier regneert, soe laet die raet weten ende » ghebiet enen yegheliken, daer yemant ghe- » storven is, in enighen husen ende noch da- » ghelicx sterft of siec legghen van de pesti- » lencien, dat men die husen terstont toesluten » sel, ende daer gheen neringhe inne doen dri- » ven binnen eenre maent na dien dat die leste » dode wt dien huse ghedraghen is, of die sieke » mensche daerin leyt, ende *die ghene, die in den » huse wonen sellen een strowis, aen enen scaft » ghebonden, wten huse steken, ende soe wt laten » bliven een maent lanc*".

In 1467, en dus een jaar vroeger, werd uit denzelfden hoofde bepaald, dat in huizen waar de pest heerschte, moest worden uitgestoken » Een witte lappe van linnen laken, een half » el lanc ende een vierendeel breet, ende die » laten wten huse hanghen ses weken lanc » daernaest volghende, by enen koer van 25 » ponden totter stat behoef".

.. ELSEVIER.

Theophylactus en zijne jagtpaarden (II.; bl. 24). Omtrent de paardenliefhebberij van dezen Kerkvader raadplege H. H. de *Annales* van BARONIUS of welligt liever het historiewerk van den Byzantijnschen schrijver JOANNES SCYLITZES, die in zijne betrekking van *Kuropalates* gelegenheid had een blik te slaan in de stallen van zijn' geestelijken tijdgenoot. SCYLITZES is voor 't eerst volledig uitgegeven door BECKER, te gelijk met CEDRENUS, die hem naschreef (Bonn, 1839). J. M.

Vraagteekens.

Koperen, zilveren, gouden bruiloft. Men vroeg mij onlangs waarom aan eene *twaalf en een halfjarige* echtvereeniging de naam van *koperen*, aan eene *vijf en twintigjarige* die van *zilveren*, en aan een *vijftigjarig* huwelijksfeest die van *gouden* bruiloft gegeven wordt?

H. W. K.

Vreemdijke; den Hoek. Op welken tijd is het voormalige dorp *Vreemdijke* door overstrooming vergaan, en wanneer is, niet ver van daar, het dorp *den Hoek*, in *Zeeuwsch-Vlaanderen*, verrezen? Van hoe lang dagteekent het kerkgebouw der Hervormde gemeente ter laatstgenoemde plaats, en heeft er vóór dit nog een ander bestaan? B.

De Helmplant. Bekend is het, dat de helmplant wordt aangewend tegen het verstuiven der duinen. Waar en wanneer zoude dit middel eerst zijn uitgedacht en gebezigd, en van welken tijd dagteekenen zich de eerste verordeningen daaromtrent? B.

Huldiging van de Stadhouders in Zeeland. Waar en wanneer werd ieder der Prinsen uit de Stadhouderlijke regering over Nederland, in *Zeeland* eerst gehuldigd? P. FRET.

Brevingen of Kerstbeeden. Tot de inkomsten van de vrije of Heerengoederen behoorden oudtijds ook de *Brevingen* of *Kerstbeeden*. Zie SCHRASSERT, *Codex*. Wanneer, bij welke gelegenheden en op wat wijze werden deze ingevorderd? ...s ...f.

Oudste jaarteekening op gedrukte boeken. Men verzekert mij dat de oudste jaarteekening in gedrukte boeken voorkomende niet hooger opklimt dan 1487, en dat een werk met dat jaartal zich bevindt in de Bibliotheek van het Britsche Museum. Zijn er ook Navorschers die er kennen met oudere jaartallen gemerkt? BAVO.

Handopening. Waarom wordt het aan de kerkeraden gegeven verlof, ter beroeping van eenen Predikant, *handopening* genaamd?

FREDRIK.

Het » Calendarium Chronologicum" van Antonius Pilgram. Bestaat er eene vertaling in het Fransch, Neder- of Hoogduitsch, van het werk door ANTONIO PILGRAM, *Presbytero P. D.*, betiteld: *Calendarium Chronologicum medii potissimum aevi Monumentis accomodatum. Viennae, sumptibus* JOZEPHI *Nobilis de Kurzbeck* MDCCLXXXI in 4°., en door welk boekwerk zou men het bovenvermelde geschiktst kunnen vervangen? A. A. A.

» *O Luxemburg, gij schoone stad*". Wil men wel zoo goed zijn, mij in zijn geheel mede te deelen het oude liedje, waarvan de aanhef luidt:

„O Luxemburg, gij schoone stad,
Ik heb u lang in 't zin gehad." —?

FREDRIK.

» *Een boertje ging uit om hooi en strooi*". In mijn studententijd te Leyden hoorde ik menigmaal het liedje van:

Een boertje ging uit om hooi en strooi, *enz.*

doch de eigenlijke inhoud is mij ontgaan. Onlangs echter toevallig in handen krijgende de *Gedichten* van SALOMON VAN RUSTING, vond ik hetzelfde liedje daarin reeds vermeld als eene bekende zaak, doch insgelijks niet verder dan den aanhef.

Wie kent het geheel? en van wien of van welken tijd is het? f. f. f.

Speelkaarten als Bijbel aangewend. In mijne jeugd heb ik meermalen hooren verhalen van zekeren knecht, die, door zijnen heer betrapt zijnde met een spel kaarten in den zak en daarover bekeven, zeide dat hij die altijd bij zich droeg en dat ze hem, aangezien hij niet lezen kon, tot Bijbel dienden; waarop hij zijn' meester daarvan den uitleg gaf. Is er ook iemand der Navorschers die gezegde uitlegging weet mede te deelen?

PRAESENS EST IMPERFECTUM.

Grondhout van Gouda voor muzykinstrumenten. In oude tijden, bepaaldelijk in 1370 of daaromtrent, ging men buiten Gouda *Grondhout* zoeken, om muzyk-instrumenten te vervaardigen. In eene Rentmeesters rekening van dien tijd staat: » Item gaf die armbostier van een waghen diene ter goude voerde om gronthout te zoekene tot myns jonckeren menestr. behoef daer si instrumenten af souden doen maken". Is dit hout dáár nog te vinden, en wordt het nog tot hetzelfde einde gebezigd? P. N.

Petrus Leupenius, Predikant te *Amsterdam*, is aldaar in het jaar 1642 van *Hattem* beroepen en op den 15den Januarij 1670 overleden.

Kan een der Heeren Navorschers mij ook opgeven waar en wanneer genoemde Predikant geboren is? LABORANTER.

Portret van Charles Chais. Onder de vele portretten door HOUBRAKEN in plaat gebragt, vindt men er ook een van CHARLES CHAIS, schrijver van verscheidene werken, in het jaar 1785 als Predikant bij de Waalsche gemeente te 's Gravenhage overleden. Zie BEUCHOT in de *Biographie Univers.*, VII, p. 625, alwaar hij echter ten onregte PIERRE CH. genoemd wordt.

Ik heb reden aan te nemen, dat ook dit portret, zoo als verreweg de meeste van HOUBRAKEN, vervaardigd is om een of ander werk te versieren. Wie kan mij zeggen welk?

J. C. D.

Bentzmann. Wie was BENTZMANN? Er bestaat een portret van hem in gr. fol., gegraveerd door HOUBRAKEN, met vier Latijnsche dichtregels door GOD. LENGNICH, *D. Eloq. et Poës. P(rof.) P(ubl.)*, die ik niet mededeel, omdat ze noch fraai genoeg zijn, noch opheldering geven. J. C. D.

Sjakes. De lezers van DE NAVORSCHER gelieven den oorsprong en de spelling op te geven van het woord (op zijn Hollandsch gespeld) *Sjakes.*

Hiermede zullen zij D. A. R. verpligten.

Wonderkruid. In 't keurig werk van Dr. G. D. SCHOTEL, *Floris I en II van Pallant*, uitgegeven te *Arnhem* bij I. A. NIJHOFF A°. 1846, wordt, bl. 233, gewaagd van 't *Wondercruydt*, dat vaak *f* 80, ja meer dan *f* 100 per ℔ kostte. Men zag het op de *banquetten* voordienen, in de toen nog schaars bekende, zwaar vergulde porseleinen serviezen. Zou iemand over dat *cruydt* ook eenig licht kunnen verspreiden? Het schuilt geheel in 't donker voor

J. C. K.

Gedicht van W. C. van Campen. Is soms een der Navorschers in staat het dichtstuk mede te deelen, dat W. C. VAN CAMPEN, Predikant te *Spaarnwoude c. a.*, vervaardigde en naamloos uitgaf, tijdens onze noodlottige inlijving in het Fransche rijk, 't geen een scherp onderzoek uitlokte? Men vindt er melding van in A. J. VAN DER AA'S, *N. Biogr. Anth. en Crit. Woordenboek van Nederlandsche Dichters*, II, 4. J. C. K.

Jacop van Heker en de Heeckerens. Weet ook iemand in welke betrekking JACOP VAN HEKER stond tot JAN VAN HEKEREN, van wien hij *Roderlo* kocht; tot RUTGER VAN HEKEREN in 1380, even als zijne afstammelingen na hem, met *Wissene* beleend; tot ELEGER VAN HEKEREN 1367, en diens zoon DIDERIK en kleinzoon GERHARD; tot LUDEKEN VAN HEKEREN, overl. vóór 1364; tot JAKOB, GODEKEN, ANDRIES en WILLEM VAN HEKEREN, allen, bij verschillende gelegenheden in het laatst der 14de eeuw als vijanden van Deventer voorkomende? L. v. H.

Het wapen der Steenre's. Het wapen van STEENRE heb ik ergens opgegeven gevonden een *chevron*, doch elders heb ik het gezien *d'or à la croix de gueule, le bras dextre surmonté d'un oiseau de sable.* Hoedanig was het wapen van dat geslacht, hetwelk vermoedelijk van het dorp Steenderen zijnen naam ontleent, en o. a. in 1418 onder de Zutphensche ridderschap voorkomt, en kent men er eenige bijzonderheden van? L. v. H.

De wapens van Cloeck of Cloegh en Methelen. Hoe zijn de wapens van CLOECK of CLOEGH en METHELEN? L. v. H.

Hogshead en Okshoofd. Zou een der Navorschers mij ook de afleiding van dit woord kunnen zeggen? Ons *Okshoofd* is er waarschijnlijk van afgeleid. Sommiger meening, alsof het van den vorm der vaten afkomstig zou wezen, komt mij niet zeer waarschijnlijk voor. φ^2—φ.

Nederlanders op 89° *N. B.* Zekere Kapitein GOULDEN, welke meer dan dertig reizen naar Groenland gedaan had, verhaalde aan Koning WILLEM van Engeland, dat hij twee Hollandsche schippers gesproken had, die beweerden op 89° N. B. geweest te zijn, en daar geen ijs, maar eene vrije en holle zee te hebben gevonden. Men zie: G. MOLL, *Verhandeling over eenige vroegere Zeetogten der Nederlanders*, bl. 99.

Daar ons niets bekend is van dezen verren togt in het Noorden, zoo vragen wij: in welk werk wordt er een meer uitvoerig verslag van gegeven? J. SCHREUDER.

Oordeel Gods over een' ongeloovige, bij van den Honert. Sommige exemplaren van zeker werk door T. H. of J. VAN DEN HONERT bevatten de vermelding van het schrikkelijk oordeel Gods over een ongeloovig jongman, dat VAN DEN HONERT als ooggetuige beschrijft. Is iemand in staat mij dit bijzondere voorval en het boek, waarin het is aangeteekend, op te geven? SCIOLUS.

Klipklaps. Onder de reduplicatiën welke ik aanteekende, behoort *klipklaps*. In de *Stads Rekeningen* [van *Sluis?*] van 1403 vind ik onder andere: ».... Van acht kleine masten bekeerd in 't maken van brandlederen.... Van dat zij de voorz. masten zaagden.... Van eenen honderde *klipklaps* geoorboord aan de voorz. lederen." — Wat bedoelt men hier met die *klipklaps?* J. H. VAN DALE.

Likedeelers. Waar vind ik, vooral met betrekking tot Vlaanderen, iets nopens de *Likedeelers*, die in 1398 de Vlaamsche kusten onveilig maakten? Te Sluis heeft eene uitrusting tegen hen plaats gegrepen, welke echter geen gevolg schijnt gehad te hebben.

J.H.VAN DALE.

Mansportret door Wildens. Ik bezit een schoon portret, in 1721 door WILDENS geschilderd, voorstellende een man van omstreeks 40 jaren, rijk gecostumeerd, hebbende achter zich eene bibliotheek en leunende met de linkerhand op een boek, waarvan de titel is: *Historia Europae.*

Weet men mij te zeggen wien deze schilderij voorstelt? F. v. R.

Het geslacht van Wachendorff. Mijne overgrootmoeder was JOHANNA ALEXANDRINA VAN WACHENDORFF. Van daar, dat er in mijne familie berusten een groot aantal portretten van leden diens geslachts. Van daar ook, dat er in mijne handen eene geslachtlijst van is, beginnende met REGNER TYDELMANSZ, die in 1020 onder Keizer OTTO streed en van het huis te *Wachendorff*, dat hij verkreeg, zijnen lateren naam aannam. Die lijst loopt slechts tot de eerste jaren der 14de eeuw. Is aan C. & A. (II. 278.) eene gedrukte Genealogie van WACHENDORFF bekend of kan hij uit eenig handschrift mijne lijst aanvullen? Dr. RÖMER.

Nederlandsche torens en heuvelen. Weet men welke de hoogte is onzer aanzienlijkste heuvelen in Gelderland en elders; of zijn zij nog nooit gemeten? benevens die onzer torens?

OLI.

Plaatsen » de Tempel" geheeten. Er zijn eenige plaatsen in ons land, die *de Tempel* heeten; is het bewijsbaar, dat daar Tempelieren gewoond hebben, of was daar misschien een heidensche tempel? OLI.

Kabaal. Het woord Kabaal, dat eene verachtelijke vereeniging of geheimen aanhang uitdrukt, zou van het Engelsch Cabal afgeleid kunnen worden. Volgens sommigen immers werd het gevormd uit de eerste letters der namen van de vijf Kabinet-Ministers van KAREL II, CLIFFORD, ASHLEY, BUCKINGHAM, ARLINGTON en LAUDERDALE. Anderen willen het weder van het Oostersche *Kabbala* oorspronkelijk hebben. Zijn er nog meer afleidingen en welke is te verkiezen? II.

Geheel van hout opgetrokken Raadhuis. In het derde deel, bl. 25, van de *Vergelijking der Gemeenebesten door* HUGO DE GROOT, *vertaald door Mr.* JOH. MEERMAN, wordt gezegd: » men by ons een Raadhuis vindt, gelyk aan dat van Cyzicum, 't welk PLINIUS roemt, zonder yzeren spykers en zonder iets, waardoor het vastgehecht wordt, gebouwd". Ik vraag waar dat Raadhuis gevonden werd, of het er nog is en wie er de bouwheer van was?

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Kinderspelen op gezette jaargetijden. Telken jare keert op gezette tijden een of ander kinderspel terug, waarvoor dan al de overige moeten wijken of stilstaan. 't Is zoo met het knikkeren, bikkelen, tollen, vlieger oplaten, vogel op de kruk houden, hoepelen enz. Wie geeft ons een volledigen kalender van kinderspelen? Wie kan de vermoedelijke reden aanwijzen, waarom in dezen of genen tijd juist dit of dat spel den voorrang heeft?

CONSTANTER.

Turksche Ranonkels; Nederlandsche handel in Anemonen. Ik vind in eene oude correspondentie, dat in het begin der vorige eeuw uit Konstantinopel bollen of klaauwen van ranunkels herwaarts werden overgezonden, omdat daar zulke fraaije soorten werden gevonden; ook wel zaad, dat bij volle maan moest gezaaid en 40 tot 50 dagen buiten de zon gehouden worden, zijnde dan de worteltjes geschikt, om in het volgende jaar verplant te worden. In Konstantinopel zelve ontving men de fraaiste soorten van het eiland Candia. De anemonen daarentegen werden in Turkijë uit Holland aangevoerd. Bestaat die handel nog? Zoo niet, dan maak ik de liefhebbers er opmerkzaam op. SAXO SYLVIUS.

Gustavus Graaf Carlson in Friesland. Koning KAREL X GUSTAVUS van Zweden had bij BRIGITTA ALLERTS een natuurlijken zoon, die den naam voerde van GUSTAVUS, Graaf CARLSON. Deze zoon trad in Nederlandsche dienst en verkreeg den rang van Overste; in 1685 huwde hij met jonkvrouwe MARIA AMALIA VAN SCHWARTZENBERG, die hem de heerlijkheid Beetgum in Friesland aanbragt, waar hij zich met der woon vestigde. Hij stierf in 1708. Is er iets meer van hem bekend? Zijn er afstammelingen van hem en welken naam dragen zij? SAXO SYLVIUS.

Beschrijving der Asbergsche Oudheden op last van H. Graaf van Nieuwenaar. Men leest in BREWER'S *Vaterl. Chronik*, Köln 1825, 8°. S. 76, in eene aanteekening van VAN ALPEN: » HERMANN Graf von Nieuwenaar liesz in Köln » im Jahr 1551 eine ausführliche Abhandlung » über die zu Asberg entdeckte Alterthümer » drucken". Vruchteloos zijn mijne nasporingen geweest om die verhandeling te leeren kennen, zoodat ik begin te twijfelen of zij wel bestaat. Het zou mij zeer aangenaam zijn, indien mij iemand daarover eenig berigt kon geven, hetzij regelregt, hetzij door middel van dit Tijdschrift. L. J. F. JANSSEN.

BLADWIJZER.

AANMERKING. De titels der Vragen, die nog antwoord behoeven, of slechts gedeeltelijk zijn opgelost, worden hieronder *cursyf* **aangeteekend.**

A.

A. Een Vossius te Voorburg, 24.
A. (A. A.) Bannerets, Baronets, 342.
—— Nederlandsche Baronets, 165.
—— Balthasar Gerards, Prins Willem I door van Bieselingen, 154.
—— Het „Calendarium Chronologicum" van A. Pilgram, 374.
—— Cromwell in het Staatsche leger, 200, 228, 323.
—— Dr. Dee en zijn tooverspiegel, 58.
—— Overeenkomst in Friesche Geslachtwapens, 246.
—— Joan van Glimes, 289.
—— Als het regent en de zon schijnt is het kermis in de hel, 118.
—— Hans Willem, Carel, Diederik, Menard van Lennep, 314.
—— Berijmd verhaal van 't beleg van Neuss in 1474, 252.
—— Geslachtlijsten der familieën Palm en Pain et Vin, 280.
—— Samoureusen, 343.
—— Schapperaê, 221.
—— Ursula en Ximilia, 339.
—— Cornelis Vermuyden, 285.
—— Wapens door onadellijke personen gevoerd, 36, 129, 256.
—— Van der Wel in Tromp veranderd, 167.
A. B. boek" („Vaderlandsch), 168, 169, 227.
A. (A. &) „Opregte Haarlemsche Courant", 96.
—— Het geslacht van den Bempden, 69, 136.
—— Blasoen, 103, 192.
—— Op de Bommèlsche maat, 225.
—— „La Supériorité aux Echecs", 15.
—— De Eenhoorn, 226.
—— Anna Haze, 92.
—— Leeghwater als duiker, 23.
—— Maecxmanne en hilixlude, 61.
—— Portcullis, 34, 66.
—— Stijgbeugels, 33, 221.
A. (C. &) „Het Vaderlandsch A. B. boek", 169.
—— Prins Adolph van Zweden te Vianen in 1656, 115.
—— Geslachtlijsten der familiën van Bemmel en Baijer, 344.
—— De Bickers, 359.
—— Jacob de Bucquoy, 352.
—— Jacob Buquoy, 47.
—— „Daar komt Pauwel Jonas aan", 54.
—— Hillegom, 54.
—— Kostverloren, 329.
—— Jan Lobé of Lobbe, 213.
A., (C. &) Lammert Meliszoon, 278.
—— „Mercurius Amstelaedams", 252.
—— Raadsel van Alcuïn, 189.
—— Het geslacht van Rochefort, 342.
—— Schout van den Utrechtschen Dom, 246.
—— Vertaling der „Simplex et fidelis Narratio" van J. Utenhove, 258.
—— Het Singel de Koningsgracht, 23.
—— Steen in de Mandemakerssteeg, 23.
—— Swanenburg, 278.
—— Handschrift van Jacob Utenhove, 344.
—— Matthys Wachtels, 246.
—— Ouders van Mevr. Johannes van de Water, 278.
—— Van der Wel in Tromp veranderd, 140.
A. (J. C.) Helmers' „Lofzang op Jezus van Nazareth", 314.
A. (J. v.) Hommeles, 216.
Aa (A. J. van der) Het „Vaderlandsch A. B. boek", 169.
—— Kourt Syverts Adelaar, 151.
—— Godeschalk Aelten, 156.
—— „Ons patroon van Alven", 215.
—— Jan Appel, 188.
—— Het Bisdom Brit, 215.
—— Het Coomans Gilde, 231.
—— Jean plein de Courage, 265.
—— Zelfopoffering bij Crasnicky, Oct. 1813, 156.
—— „Beschryving der Stadt Delft", 1729, 310.
—— „Politike Discoursen", 81.
—— Franske van Doyem, 60.
—— Het vergaan des oorlogschips Evertsen, 336.
—— Bijzondere geheugeniskracht, 324.
—— Dichter van Gezang 121, 275.
—— Dichteressen der Evangelische Gezangen, 212.
—— Luthersche Gezangen, 216.
—— Het Kasteel Grunsfort, 181.
—— Anna van Hoorn, 60.
—— „Zoo oud als de weg van Kralingen", 210.
—— De Portretschilder van der Mijn, 308.
—— Napoleon op Zuid-Beveland en te Gend, 277.
—— Raadsel, 3.
—— Spiksplinternieuw, 246.
—— Verzamelingen van Spreekwoorden, 28.
Aa, (A. J. van der) „Vervolg op Wagenaar"; „Tegenw. Staat der Nederl.", 142.
—— Jan van Weert, 43.
—— Willem V als Admiraal Generaal erkend in 1795, 182.
Aagje (Nieuwsgierig) van Enkhuizen, 143, 168.
Aaltje de Zuinige Keukenmeid, Capucijners, 151.
Aanhaling uit Aemilius Sura bij Vellejus Paterculus, 123.
Aanhalingen: „Alle dinck vergaet", 265, 324.
—— „Alles is hier vast en veilig", 119.
—— „Corruptio optimi fit pessima", 214.
—— „Daar komt Pauwel Jonas aan", 54.
—— „Daar zaten zeven kikkertjes", 41.
—— „De Pylen, die my eerst te zamen niet en weken", 218.
—— „Een boertje ging uit om hooi en strooi", 374.
—— „Geen Mei komt zonder aren", 279.
—— „God tempert den wind voor het geschorene Lam", 120.
—— „Graecia sal gentium", 215.
—— „Het Ouderlijke Huis", 56.
—— „Ik dagvaard u voor God", 297.
—— „In medio consistit virtus", 87.
—— „Laus tua, non tua fraus", 19, 135.
—— „Lieve zouden wij bedillen", 87.
—— „Let them rave, Thou art quiet in thy grave", 312.
—— „Lui seul vaut une armée", 311.
—— „Mijn zoon, geef op de les uws vaders", 248.
—— „Neerlangbroek, die Schralenhoek", 24.
—— „O Luxemburg, gij schoone stad", 374.
—— 'Ον οἱ θεοὶ φιλοῦσιν κ. τ. λ. 173.
—— „Ons patroon van Alven", 215.
—— „Op rozen gaan, langs effen paân", 55.
—— Het „Patertje langs den kant", 17, 48.
—— „Perspicimus quomodo papalis", 120, 135.
—— „Soth play quod play", 182.
—— „Tune diu Baccho indulgens, Venerique nefandae", 315, 316.

Aanhalingen : „Vlieg, vlieg, vlindertje vlugt", 151.
—— „Vox populi vox Dei", 144.
Aanslag op Nymegen in 't jaar 1702, 3, 336.
Aardappelen, 31, 127.
Aardbeving in de Vogelenzang en omstreken, 189, 221, 316.
Aardenburg (Willem Aelst over), 77, 137, 198.
Aardenburg (Belegering van), 246.
Aarden kruik met aangezigt en wapens, 187.
Aardrijkskunde van het Vaderland in de middeneeuwen, 294, 358.
Aarsen (A.) Het nieuw vermakelijk Ganzespel, 349.
Abdijen en Kloosters van Holland en Zeeland, 253.
Ablaing (W. J. Baron d') van Giessenburg, Nederlandsche Baronets, 131, 225.
Abraham (Overleveringen omtrent), 22, 341.
Abresch (Briefwisseling tusschen F. L.) en J. St. Bernard, 16.
Abresch (Petrus), 277.
„*Accoord van Putten*", 54.
Acisculus, 207, 230, 324.
Adelaar (Kourt Syverts), 151.
Adelheid van den Engelenburg, 327.
Adolph (Prins) van Zweden te Vianen in 1656, 86, 115.
Aduradbad Mabrasphand, 112.
Aelst (Willem) over Aardenburg, 77, 137, 198.
Aelten (Godeschalk), 156.
Aes" („Bijbel van deux), 23, 366, 367, 368, 369.
Aeschylus (Escuriaalsche HSS. van), 27.
Afbeelding van Christus met ongedekten hoofde, 232.
Afbeelding eener hofdame van Margaretha van Parma, 311.
Afbeelding eens Regtsgeleerden, 155.
Afbeeldingen van beroemde Personen, 139.
Afbeeldsels onzer voormalige Graven, 251.
Afgevaardigden uit Engeland op de Synode van Dordt, 200, 259.
Afloopen (Het wel) van 't Scheepje, 14, 68.
Aftellen: „Eun deun dip", 150.
Aftellen; „Sikketie dikketie olleke meer", 347.
Alancé (Verhandeling over de Barometers door Mr. d'), 149.
Albrecht (Hertog) in Spanje, 103.
Album van Hermanus Pricker, 140, 226.
Alcuïn (Raadsel van), 189.
Alexandrië (Museum van), 293.
Algernon Sydney, 188.
Alias, 207.
Alfred, (Zeetogt op last van Koning) 216.
Alkemade's verkooping, (Wapenboek in HS. op) 157.
Alkmaar, (Rederijkkamer te) 116.
Alkmaar en St. Panchras, (Oudheden tusschen) 56.
Alkmaarsche groote Kerk, (Ontwerper van een toren voor de) 24, 370.
Allatius, (Excerpten van Leo) 58.
„*Alle dinck vergaet*", 265, 324.
„Alles is hier vast en veilig", 119.
Almanak door Petrus Forestus, 156.
Almonde, (Jacques van) 184.
Als het regent en de zon schijnt is het kermis in de hel, 118.
Altena, (Het geslacht van) 215.
Altena's, (Geslachtwapen der van) 278.
Alva te Brussel afgebeeld en gehekeld, 184.
Alven", („Ons patroon van) 215.
Alroentjes, 182.
Amalia van Solms, 152.
Amerika, (Bevolking van) 163, 192, 258, 321.
Amicus, Mummie als geneesmiddel, 61.
Amman, (J. C.) 155.
Amstelaedams", („Mercurius) 252.
„Amstelredams eer ende opcomen", 88.
Amsterdam, (Erasmus over) 23.
Amsterdam, (Het wapen van) 41.
Amsterdam, (Mr. Pieter van) 88.
Amsterdam, (Voorspelling over 't Stadhuis van) 314.
AmsterdamscheMuzykkamer, 116.
Amsterdamsche plaatsbenamingen, 152.
Ana's, (De) 73.
Anagram op Napoleon, 336.
—— op Bonaparte, 336.
—— op Assemblée Nationale, 336.
Ananasteelt in Europa, 349.
—— in Nederland, 98.
Andelius, 126.
Andreas, Duivekater, 301.
—— Vaderlandsche geschiedenis van 1688—1702, 151.
Andries (Mr.) van Oudorp, 87.
Ane", („Faire des coq à l') 342.
Anemonen, (Nederlandsche handel in) 376.
Anna van Oostenrijk, (De Nestels van) 184.
Antiquarius, IJzeren Kooien, 30.
Antje en Lijsje, 162.
Antwerpen, (Naamsoorsprong van) 183.
ΑΝΩΝΥΜΟΣ. Eerste Holl. Fr. en Fr. Holl. Woordenboek, 56.
Apen-Corps-de-Garde (Het) van Teniers, 119.
„Apologie tegens de algemeene en onbepaelde vryheyd", 269.
Apostelen (De twaalf) te Sluis, 357.
Appel, (Jan) 188.
Aprilgekken, 246.
Arcadia", (Heemskerk's „Batavische) 152.
Archieven van Ootmarsum, Oldenzaal, enz. 182.
Archieven, door P. Merula gebruikt, 11, 319.
Argenteus", (De „Codex) 198.
Aristarchus, Afleidingen van ἐάφθη of ἑάφθη, 86.
—— Gissing op Xenophon, 22.
Arkel, (Het geslacht van) 310.
Arnold, „Florilegium J. Th. de Bry", 47.
—— Kaspar Hauser, 28.
—— Leydsch papieren geld, 75.
Arragoenschen Spiegel", („Den Spaanschen en) 314.
Asbergsche Oudheden, (Beschrijving der) op last van H. Graaf van Nieuwenaar, 376.
Asch, (Inzameling der Lijk-) 23, 365.
Assemblée Nationale, (Anagram op) 336.
Askoliasmus, 175, 176.
Athene (Ondankbare kinderen wanneer in) gestraft, 182.
Athener (Hoe kwam een) aan zijn beroep? 150.
Athos (De Berg) en de Vorst, 125.
Atlas", („Vorstelyke, Koninglyke en Princelyke) 228.
Augustijner Kloosters in de Nederlanden, 311.
Augustus, (SCta ten tijde van) 220.
Aurora te paard, 150.
Autographen, 279.
Avarij, 71.
„Avis sincères aux Cathol. de Hollande" van P. Quesnel, 182.
Avondmaalsviering zonder wijn, 128.
Axel en Axeler-Ambacht", (W. te Water, „Kerkelijke Gesch. van) 118.
Az. (H. K.) De „Christus Patiens", 23.
Az. (D. M.) Het getal Zeventien, 345.

B.

B., Petrus Abresch, 277.
—— K. F. Bendorp, 54.
—— Willem Beukelszoon van Biervliet, 342.
—— du Bois genaamde Predikanten, 219.
—— Leenert Bouwens, 278.
—— Steven Dassevael, 182.
—— 31 December, 150.
—— Het oude Gentsche Kanaal, 310.
—— Gezang 132 naar Elikink, 310.
—— Evang. Gez. 44 en 154, 215.
—— Dichters der Evang. Gezangen, 136.
—— Aanvulling der Biogr. Schets van Gezangdichters, 3.
—— Evang. Gez. naar Hoogduitsche Kerkliederen, 251.
—— Recensieën der Ev. Gez., 87.
—— De Helmplant, 374.
—— Predikanten bij de Nederl. Hervormden te Londen, 92.
—— Zeeuwsche Kunstschrijvers, 182.
—— J. Macquet, 54.
—— Genealogie van van Middelhoven, 154.
—— Jan de Munck, 118.
—— Napoleon's togt over het Zwin, 53.
—— Hervormde gemeente van ter Neuzen, 342.
—— Oud-Vaderlandsche Schoolreglementen, 284.

B., De Parkers, Heeren van Zaamslag, 87.
—— Psalmberijming door P. de Groot, 146.
—— Jacob Roggeveen, 347.
—— Andries Schraver, 150.
—— Joris van Spilbergen, 22.
—— Doopsgezinden te Vlissingen, 22.
—— Vreemdijke: den Hoek, 374.
—— Het geslacht van te Water, 123.
—— W. te Water. „Kerkel. Gesch. van Axel en Axeler-Ambacht", 118.
—— Uitroeping van Prins Willem III tot Stadhouder, 22.
—— De heerlijkheid Zaamslag, 118.
—— Het voormalige Zaamslag, 214.
B² b., Oordeel van Karel V over de Zeeuwsche meloenen en vijgen, 26.
B. (B. B.) Borger's „Aan den Ryn", 123.
—— Begraafplaats van J. en C. de Witt, 215.
B. (C. G.) De Bommelsche Mutsenmarkt, 119.
—— Het geslacht van Brimeu, 198.
—— Geboorteplaats van Elsje van Houweningen, 258.
—— Flousen, 247.
—— Om een Haverklap, 184.
—— Hooikes ketsen, 247.
—— Kaarslicht bij veilingen, 261.
—— Katzwijm, 278.
—— Kwadees, 362.
—— „Op een Schopstoel zitten", 214.
—— De familie Tulp, 258.
B. (C. G.) te B. Wolf en klander, 67.
B. (C. G.) te G. Rommelpot, 10.
—— Tabakspijpen, 62.
—— Zoo gek als een pootjuin, 24.
B. (C. P.) Opschrift op de Grafstede van J. D. Bn. van der Capellen, 54.
B. (C. W.) Afbeeldingen van beroemde personen, 139.
B. (C. W.) Lzn. Het geslacht van Boot of Booth, 344.
—— Domino, 344.
—— Het wapen van Drenthe, 146.
B. (F. C.) Richelieu's brief aan Maria de Medicis, 316.
B. (J. d.) De regterhand bij den Eed, 279.
B. (K v. d.) Penning te 's Hertogenbosch opgegraven, 252.
B. (L. v. d. S.) Avarij, 71.
B. (P. H.) De Bickers, 338.
B. (Q. L.) „Spiegel der Jeught", 22.
B. (R. M.) Nederlandsche Nieuwsbladen, 61.
B. (T. v.) Het Geuzenveld, 226.
B. (v. d.) Stroo, het kenmerk van een sterfhuis, 371.
B. (v. D. v.) Huis te Brakel in den Boemelerwaard, 170.
—— Luchtverschijnsel te Oranje, 6 Mei 1665 en 1688, 194.
—— Nederlandsche Volksoverleveringen, 327.
Baan (J. v. d.) Willem Aelst over Aardenburg, 137.
—— Dichtgezelschap „Laus Deo Salus Populo", 130.
Bacchus in de Spreekwoordentaal, 282.
Baeck of Bake, (HSS. en berigten omtrent het geslacht) 251.
Baersdorp, (Het geslacht van) 215.
Bake of Baeck, (HSS. en berigten omtrent het geslacht) 251.
Baldes (Franciscus) en Magdalena Moons, 280.
Baldus, 26.
Banckaert (Adriaan) en Engel de Ruyter, 24, 371.
Bank", („Door de) 247.
Bannerets; Baronets, 342.
Bar, (De Vrijheer van) 125.
Barbette, (Mansportret door J.) 1691, 60.
Barbierspalen, 100, 157, 221.
Barchman-Wuytiers, (Portret van Jonkvrouwe) 347.
Barometers (Verhandeling over de) door Mr. d'Alancé, 149.
Baronets; Bannerets, 342.
Baronets, (Nederlandsche) 131, 165, 195, 225, 352.
Barre, (Het wapen van) 130.
Βασιλεὺς *en* Ῥὴξ *(Onbeantw.)* 92.
Bast, (Pieter) 32.
Bataafsche Cohorte in Groot-Brittannië, 250.
„Batavische Arcadia", (Heemskerk's) 152.
Batenborch, (Wernic van) 151.
„Bâtir des châteaux en Espagne", 183.
Baudart, (W.) Bijschrift op Eva Vlieghen, 256.
Baunach, 182.
Bavo, Druklettersoorten, 342.
—— Oudste jaarteekening op gedrukte boeken, 374.
Bax, (De familie) 60.
Baijer en van Bemmel, (Geslachtlijsten der familiën van) 344.
Beeck, (Van) 195, 258, 287.
Beeldhouwwerk op Paushuize, 92.
Beeldsnijder van Voshol, Eenhoornshoornen, 135.
—— Schoot- en steekvrijheid, 322.
—— Zonsverduistering van 12 Aug. 1654, 319.
Beeldspraak van 't oude Hollandsche regt, 250.
Beeldwit, met een helm geboren, 247.
Been („Geen) in iets vinden", 342.
Been („Steen en) klagen", 343.
Beeren, 61, 126.
Beets, (Mr. Joan) 26.
„Beghin en Voortgangh van de O. I. Compagnie 1646", 348.
Begraving zonder kist, 277.
Behoudenisse", („Spiegel onser) 222.
Beker en kan van Luther, 284.
Bekker (E.) voor het Schrikbewind, 316.
Bemmel en Baijer, (Geslachtlijsten der familiën van) 344.
Bempden, (Het geslacht van den) 21, 69, 107, 135, 136.
Bendorp, (K. F.) 54.
„Ben-je Zestig", 153.
Bentzmann, 375.
„*Berättelser ur Svenska Historien*", 182.
Berebijt, (De) 312.
Berg, (De Biebelabonsche) 54.
Berk'en (Het wapen der Compostell's en van), 184.
Berijmde Verzen, (Eerste) 31.
Bernard (Briefwisseling tusschen J. St.) en F. L. Abresch, 16.
Beroep? (Hoe kwam een Athener aan zijn) 150.
Beronicius, (P. J.) 102, 287.
„*Beschryving der Stadt Delft*", 310.
Beseven, 342.
Bessus en Dagistheus, 61.
Bestje van Meurs of Eva Vlieghen, 255.
„*Bethonica*", 311.
Beukelszoon (Willem) van Biervliet, 342.
Beurzensnijder (Een) in 1485, 185.
Beunhaas, 119.
Beveren, (Van) Grollier en zijne vrienden, 1.
Beyling, (Geboorteplaats en sterfdag van A.) 39.
Bh', Een blaauwe scheen, 329.
Bibliophilus, Gilden, 14.
Bibliophilus, (N. P.) Nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen, 143.
—— Aardrijkskunde van het Vaderland in de middeneeuwen, 294.
—— Overleveringen omtrent Abraham, 341.
—— Bijbel van deux Aes, 367.
—— Een blaauwe scheen, 296.
—— Blommerhert of Blommerhart, 152.
—— Het Coomans Gilde, 231.
—— Doodstraf door trouwbelofte voorkomen, 238.
—— Dorschliederen, 338.
—— Duimbijten, 65.
—— Duivekater, 301.
—— Eenlettergrepige verzen, 13.
—— Egmondsch HS. der Evangeliën, 147.
—— Den Gek scheren, 148.
—— De „Gesta Romanorum," 237.
—— Glastranen, 74.
—— De Halve maan, 75.
—— Verduitschingen van Italiaansche prozawerken, 117.
—— Het St. Jansvuur, 308.
—— „Occultus Mercatus Jesuitarum," 214.
—— Meikersen, 78.
—— Merlette, 5.
—— Molières dienstmaagd, 80.
—— O. L. V. Boter, 5.
—— Trekbrief met de kroon, 127.
—— Vergelijking van 't Neêrduitsch met andere talen, 291.
—— Op zijn oud Harleveensch, 209.
—— De steenen Roeland, 210.
—— Arent Roggeveen, 152.
—— Schoot- en steekvrijheid, 167.
—— Sibylle van Griethuyzen, Lucretia van Trello, 186.

Bibliophilus, (N.P.) Stroo, het kenmerk van een sterfhuis, 372.
—— Trithemius, 77.
—— Veem, 207.
—— Venetieës ondergang, 175.
—— Virgilius als toovenaar, 10.
—— Oud Hollandsche Volksliedjes, 244.
—— Verhandeling over eenige Hekeldichten van Vondel, 93.
—— De Vrijdag een booze dag, 262.
—— Woordverplaatsing in verzen, 273.
—— Zingen met de ster, 7.
Bibliophilus Schidamensis, Het kasteel Grunsfort, 181.
—— De Halve maan, 136.
—— H. Lidewijd, 55.
—— „Le Renversement de la Morale Chrétienne," 55.
Biebelabonsche berg, (De) 54.
Bierpint, (De) van St. Oedenrode, 357.
Biervliet, (Willem Beukelszoon van) 342.
Bieselingen, (*Balthazar Gerards— Prins Willem* I — *door van*) 154.
Bickers, (De) 4, 338, 359.
Bilderdijk (Onuitgegeven Fransch versje van) 1.
Bilderdijk's „Aan mijne Egade" (Gissing omtrent) 25.
Bilderdijk's „Najaarsbladen" (Herdruk van) 285.
Bilderdijk's „de Vloek" 279.
Bink („Den) steken", 152.
Biophloeus (Cucujus) pusillus Wl. 159, 221.
Bisdom (Het) Brit, 215.
Blaauw Maandag, 54.
Blaauwe Scheen (Een) 296, 297, 329, 358.
Blaauwe Zonnepaarden, 216.
Blaauwzuur (Behandeling van oogziekten met) 283.
Blaeu (Geboorteplaats van W. Jzn.) 35.
Blaeu (Silius Italicus door W.) 40.
Blak stil, 278.
Blasoen, 40, 103, 192.
Blikkenburg ('t Huis) 152.
Blind, (Steeke-) 56.
Blinkert (De) 47.
Bloemendaal, 55.
Blok (*Stamboek van Johanna Koerten*) 119, 141.
Blommerhart of Blommerhert, 152.
Blonckebyle (Jerven) 156.
„Blyde Inkomste (Pieter Potter's) van Maria de Medicis" 289.
Boei" („Een kleur als een) 311.
Boekdrukkerij (Eerste) te Middelburg, 278.
Boekdrukkunst (Gedenkpenning op de) 60.
Boeken begraven, 63.
Boekweit (Invoering der) in de Nederlanden, 23, 364, 365.
Boemelerwaard (Huis te Brakel in den) 170.
Boerendienstverwisseling op Vrouwendag, 183.
Boeren-Zaturdag, 183.
Boerhave, 59.
Bogaerde (Gaspar van den) 345.
Bois (*Gualterus du*) 343.
Bois (du) genaamde Predikanten, 219.
Bommel (Épître en vers à Mr. van) door Bilderdijk, 1.
Bommelius (Everardus) 151.
Bommelsche („Op de) maat", 225.
Bommelsche (De) mutsenmarkt, 119.
Bon, 87.
Bonaparte (Anagram op) 336.
Boot of Booth (Het geslacht) 344.
Boot (Gerard) 28, 35, 66, 99.
Booys (Hendericus du) 152.
Boreel (Brief van) aan Borellus, 293.
Booze dag (Vrijdag een) 262.
Booze dagen, 88, 262.
Borellus (Brief van Boreel aan) 293.
Borger's „Aan den Ryn", 123.
Bornius (Henricus) 247.
Borstbeeld met eene wrat, 310.
Borstbeelden (Elkander aanziende) op munten, 174, 228.
Bosch (Bernardus) 52.
Boskoop (Trijntje van) 208.
Bossche (*Het geslacht van den*) 282.
Boter, 32.
Boter aan de galg gesmeerd, 278.
Boter (O. L. V.) 5.
Bouman, Boerendienstverwisseling op Vrouwendag, 183.
—— Boeren-Zaturdag, 183.
—— Het Pinksterbloem-zingen, 186.
—— Wegstervende woorden, spreekwijzen, gebruiken, 89.
Bouwens (Leenert) 278.
Br. (Van) Meikersen, 79.
Braems', „Mémoires touchant le Commerce", 93.
Brakel (Huis te) in den Boemelerwaard, 170.
Brakel's (*J.*) „*Onderwijs in den Godsdienst*", 344.
„Braut von Corinth" (Goethe's) 248.
Breê-veertien, 310.
Brem" („Zoo zout als) 24.
Brevingen of Kerstbeeden, 374.
Brieven (Sleutel op eenige van Grotius') 215.
Brimeu (Guy en Karel van) 140, 198, 353.
Brimeu (Het geslacht van) 198.
Brinio, Jan van Loenen, 151.
Brit (Het Bisdom) 215.
Britsche Pairs uit Hollandsch bloed, 20, 162, 224.
Britschen bloede, (*Nederlandsche geslachten van)* 4.
Brittannië (Bataafsche Cohorte in Groot-) 250.
„*Brittannische Oudheden*" (*Richardus Versteganus*) 344.
Britten (IJzers in 't huis te) gevonden, 220.
Broechem (J. van) (ook van Gorcum), 187.
Broeke (Pieter van den) 220.
Bronckhorsten (Slag tusschen de Heeckerens en de) 355.
Bronkhorst (*Penning op Diederik van*) 314.
Brouwershaven (Slag bij) ten jare 1426, 281.
Brucador, (El) Schilderij van Pieter en Paulus Potter, 202.
Bruce (Uurwerk aan) toegeschreven, 99.
Bruchem, (De Heerlijkheid) 187.
Brugge, (Hervormde Predikanten te) 348.
Bruid („De) heeft de kat niet gevoerd", 247.
Bruiloft, (*Koperen, zilveren, gouden*) 374.
Bruiloftsbanket. Heilik- of Heiligmaker, 119.
Bruinvis, (C. W.) Nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen, 168.
—— Aduradbad Mabrasphand, 119.
—— Museum van Alexandrië, 293.
—— Amsterdamsche Muzykkamer, 116.
—— P. J. Beronicius, 102.
—— Gerard Boot, 35.
—— Verondersteld portret van Coornhert, 56.
—— Deventersch gebeente, 34.
—— Cornelis Dirksz, 274.
—— Het Dominospel, 62.
—— Petrus Forestus, 302.
—— Almanak door Petrus Forestus, 156.
—— Jan Franken, 279.
—— Margaretha Godewyck, 294.
—— Gutta Percha, lees: Getah Pertsja, 34.
—— Frederick Houtman, 153.
—— Hugenoten, 178.
—— Jenever, 5.
—— Wollebrant Geleynsz. de Jonghe, 215.
—— Jodocus van Lodensteyn, 274.
—— Het wapen van St. Lucas, 344.
—— „Mijnheer van Soll", 299.
—— Oud Naarden, 233.
—— Spelingen met Napoleon's voor- en geslachtsnaam, 358.
—— Ontwerper van den Kerktoren voor de Alkmaarsche Groote Kerk, 370.
—— Oude namen van landen en steden, 97.
—— Jurriaan Ovens, 56.
—— Paltrok, 320.
—— Mr. Cornelis Jacobsz. Ploegh, 167.
—— Ludolphus Potterus, 144, 227.
—— Jacobus Roman, 56.
—— Engel de Ruyter en Adriaen Banckaert, 371.
—— Albertus Seba, 216.
—— Tapijten op de zaal der Staten van Holland, 50, 70.
—— Jacques Vaillant, 56.
—— Doopsgezinden te Vlissingen, 361.
—— Jacob Campo Weyerman, 56.
Bry" („Florilegium J. Th. de) 47, 69.
Buddingh', (D.) Bevolking van Amerika, 321.
—— Hollandsche Hervormde Predikanten in Noord-Amerika, 316.

Buddingh', (D.) Naamregister der Predikanten, 349.
—— Nederlandsche Volksoverleveringen, 327.
Bulkestein, (Legende omtrent den Ridder van Tuyl van) 272.
Bunsschermate", („Een) 216.
Buquoy (Jacob), de Buquoy, du Bucquoy, 47, 352.
Burman, (Bijzonderheid aangaande) 262.
Buscador, (El) Cromwell in het Staatsche leger, 323.
Buyldragers, 311.
„Bijbel van deux Aes", 23, 366, 367, 369.
Bijbel, (Aanteekeningen op den) door Michaëlis, 55.
Bijbel, (Engelsche dichtregelen op den) 88.
Bijbel (Speelkaarten als) aangewend, 374.
Bijenteelt, (De) 279.
Bijgeloof, (Dajaksch) 217.
Bijgeloof, (Maandagsch), 88.
Bijgeloof, (Romeinsch) 345.
Bijgeloof, (Volks-) 88, 219, 247, 262, 272, 273, 291, 326—329, 355—357.
Bijgeloof, (Zeemans-) 262, 291.
Bijl, (Joost) 214.
Bijschrift van W. Baudart op Eva Vlieghen, 256.
Bijschrift op Napoleon's geboortedag, 345.

C.

C. Wapen van het geslacht van de Poll en der gemeente Harmelen, 58.
C. (C. A.) Aanhaling uit Aemilius Sura bij Vellejus Paterculus, 123.
—— Εὔθυνοι καὶ λογισταί, 263.
—— Geneesheeren bij de legers der Oud-Grieken, 119.
—— Eerste Muntslag in goud en zilver, 98.
—— Muntwezen bij de Grieken, 113.
—— Perzische geschiedenis, 93.
—— Proëdri, 179.
—— Sanchoniaton, 31.
—— Tijdrekening, 31.
—— Eerste berijmde Verzen, 31.
C. (C. C.) Margaretha Godewyck, 295.
—— De Jordaan, 235.
—— „Op rozen gaan, langs effen paân", 55.
C. (G. A.) Hendericus du Booys; Helena Leonora de Sieveri, 152.
C. (J. F. L.) Het geslacht van Humbercourt, Guy en Karel van Brimeu, 140.
C. (J. W. H.) Blaauw Maandag, 54.
C. (P. A. J.) Barbierspalen, 157.
C. (v. d.) Beeren, 126.
—— Het kruis op munt en steen voor het Christendom, 128.
„Caedmon" (De) van Junius, 30.
„*Calendarium Chronologicum*" (*Het*) *van Antonius Pilgram*, 374.
Camhout, (Johannes) 342.
Campen, (*Gilles C.*) 214.
Campen, (Gedicht van W. C. van) 375.
Canon, (Zamenstelling van den) 24.
„Cantus Cygneus" (De) van E. W. Higt, 304.
Capel, 87.
Capellen, (Opschrift op de grafstede van J. D. Bn. van der) 54.
Capito, (Johannes) 213, 348.
Capucijners, 151.
Carlson (Gustavus Graaf) in Friesland, 376.
Caron, (François) 151.
Catholicus, Willem de Zwijger en Musius, 325.
Cavell, (Het Engelsche woord) 349.
Cervantes en de Inquisitie, 345.
Cervantes, (Sterfdagen van Shakspeare en van) 313.
Ch (*De*) *en G. voor de T.*, 247.
Chais, (*Portret van Charles*) 375.
Champenois en Kampenaars, 60.
Charrenton, (Claude de) 214.
Charters, (Aanwijzing van) 201.
Châteaux („Bâtir des) en Espagne", 183.
Chatham (Opschrift op eene tabaksdoos van Lord), 6.
Chirogrammatomantie, 279.
Christoffel, (Medaille van Graaf) 224.
Christus (Afbeelding van) met ongedekten hoofde, 290.
Christus", (De „Navolging van) 201, 354.
„Christus Patiens", (De) 23, 362.
Chronodistichon op Monferland, 342.
Chronogramma op mankop in kool, 183.
Chronogramma op den val des torens der St. Pieterskerk te Leuven, door Lipsius, 217.
Claegebeer, 50.
Claude de Charrenton, 214.
Claudius, (Matthias) 279.
Claudius, (Versjes van) 48.
Clematidis (Laemophloeus) Er., 159, 221.
Clercq, (Mr. Gilles le) 18, 48.
Cleyn Mostert-Zaet", („*Het*) 311.
Cloeck of Cloegh, (Het wapen van) 375.
„Codex (De) Argenteus", 198.
Coene, (Tobias de) 274.
Cohorte (Bataafsche) in Groot-Brittannië, 250.
Colenaer, (Augustinus de) 230.
Colenaer, (Pieter de) 55.
Comhaer, (*Gerit*) 312.
„Comoedia Vetus", (De) 102, 192, 287.
COie, (J.) Dichtgezelschap „Laus Deo Salus Populo", 38.
Compostell's en van Berk'en, (Het wapen der) 184.
Constanter, Overleveringen omtrent Abraham, 341.
—— Amsterdamsche plaatsbenamingen, 152.
—— „Alle dinck vergaet", 265.
—— Het Gebed zonder end, 152.
—— De geest van Helena, 20.
—— De Jordaan, 235.
—— Kerkopschrift, 40.
Constanter, Kinderspelen op gezette jaargetijden, 376.
—— Loen, 186.
—— Joodsche oudheden, 245.
—— Polygamie bij de Joden, 86.
—— Rederijkkamer te Alkmaar, 116.
—— Rederijkkamers, (Vrije en Onvrije) 19.
—— Haagsche Rederijkkamers, 202.
—— Trekbrief met de kroon, 32.
—— Oudste nog bestaande HSS. der beide Verbonden, 142.
—— Nederlandsche Versmaatkunde, 244.
—— Nederlandsche Volksoverleveringen, 272.
—— De Oudste Woorden, 299.
Coomans (Het) Gilde, 230, 231, 290.
Coornhert, (Dierick) 266, 267, 268.
Coornhert, (*Verondersteld portret van*) 56.
Coq („Faire des) à l'âne", 342.
Corde" („Des gens de sac et de), 342.
Cordier („Quand un) cordant", 90.
Corinth" (Goethe's „Braut von) 248.
Cornelisz., (De Predikant Jan) 156, 192, 287.
Corney (Bolton) „Beghin ende Voortgangh van de O. I. Compagnie," 348.
Corre Corra, Kylang, Portret eens onbekenden, 18.
„*Corruptio optimi fit pessima*," 214.
Corstius (Het geslacht) 215.
Corstius'sen (Het geslachtwapen der) 278.
Costa (Da) en des Amorie van der Hoeven, over Paley, 297.
Courage (Jean plein de) 265.
Cragius (*Georgius*), 2, 330.
Crasnicky (*Zelfopoffering bij*), *Oct:* 1813, 156.
Crimpen (*Zilveren schaal voor de Weduwe van Reyer Pietersen*) 252.
Cromwell in het Staatsche leger, 149, 199, 200, 228, 258, 259, 323.
Cromwell's dood, (Oorzaak van) 172, 173.
Croonenburg, (*Adriaan van*) 279.
Cruys (Cornelis) 60.
Cucujus pusillus Wl. 159, 221.
Culterius, (P. C.) Verduitsching van Schiller, 247.
Cuyck (Het geslacht van) 215.
Cuyck'en (Het geslachtwapen der van) 278.
Cygneus" (de „Cantus) van E. W. Higt, 304.
Cyligry (Kolonel), 59.
Cyropaedia I. vi. 17 (Gissing op Xenophon:) 22, 339.

D.

Δ. Gedenkpenning door Michaut in 1820, 124.
— d. Britsche Pairs uit Hollandsch bloed, 162.
— d. Wapens door onadellijke personen gevoerd, 129.

D. (A. B. C.) Gilles C. Campen, 214.
D., (A. O. O.) Huant le puisné, 215.
D. (C. B. A.) de Jordaan, 235.
D. (J. C.) Bentzmann, 375.
—— Portret van Charles Chais, 375.
—— Constantijn Huygens, 42.
—— Het boek „de tribus Impostoribus," 165.
—— De „Navolging van Christus," 354.
—— Opgave der werken van J. H. van der Palm aangevuld, 185.
—— Schapperae, 349.
—— Lijkrede van W. Senguerdius op W. Wilhelmius, 150.
—— Cornelis Vermeys, 40.
—— Bijzonderheden, opgemerkt in het XXste Deel van Wagenaars »Vaderl. Historie", 164.
»Daar komt een man, Wat (h) eit i an?", 315.
»Daar komt Pauwel Jonas aan,"54.
»Daar was er eens een mannetje", 90.
»Daar zaten zeven Kikkertjes," 41.
Daarstellen, 55.
Dagistheus en Bessus, 61.
Dajaksch bijgeloof, 217.
Dale (J. H. van) Claegebeer, 50.
—— Duifsteenen weg in den Wieringerwaard, 241.
—— & voor en, 67.
—— Faire la figue, Vijg, een scheldnaam, 223.
—— De Fransche slag, 233.
—— Reinier Fresinga van Frennicker, 43.
—— Den Gek scheren, 148.
—— Mr. Klaas Hendriksz. Gietermaker, 304.
—— De Hennequins, 154.
—— De Y, 298.
—— De Jordaan, 235.
—— Kaarslicht bij veilingen, 229.
—— Klipklaps, 375.
—— Kwadees, 362.
—— Likedeelers, 376.
—— Loevestein, 236.
—— Jacob Mats, 219.
—— Mooi en Muy, 143.
—— Oud Naarden, 233.
—— De Nachtmerrie, 291.
—— Het Patertje langs den kant, 48.
—— Ruiten en Rooven, 225.
—— Een blaauwe Scheen, 358.
—— Schrikshoeken, 74.
—— Seuijen, 313.
—— Soutenelle, 234.
—— Stroo, het kenmerk van een sterfhuis, 371, 372.
—— Swijcht of Zwigt Utrecht, 47.
—— Venetieës ondergang, 175, 229.
—— Nederlandsche Volksoverleveringen, 356, 357.
—— Daniël Waeywel, 250.
—— Schattingweigerende Waterlanders, 73.
—— De flesch van Willebrord en het wapen van Vlissingen, 46.
—— De IJ, 298.
Dale, (J. H van) Van Zessen klaar, 121.
—— Zigzag, 359.
—— Zon, waarom vrouwelijk, 127.
—— Zutphen, 80.
—— Zwolle, 67.
Dam, (De Sphaera perfecta van J. van den) 76.
Damme, (Hond te) 355.
Damianus de Goez, 217.
Dashont, (Het geslacht van) 215.
Dassevael, (Steven) 182.
David, »Het Grondsop is voor de goddeloozen", 312.
—— Verduitschingen van de »Hermann und Dorothea" en van de »Faust", 312.
—— De Mirakelsteeg te Leyden, 216.
—— »Gij zult het Pootje krijgen", 312.
»De Pylen, die my eerst te zamen niet en weken", 218.
December 31 *(Zeeuwsche gebeurtenis op)*, 150.
Dee (Dr.) en zijn Tooverspiegel, 58.
Degen, (Opschrift op het gevest van een) 90.
Delft (Beschryving der Stadt) 1729, 310.
„*Des gens de sac et de corde*", 342.
»*Descriptio Hierosolymitani Itineris*", 5.
Desideer, Penning aan den Rhyndijk opgegraven, 115.
Deventersch gebeente, 34.
Diaison, 214.
Dichter van Gezang 121, 275, 329.
Dichteressen der Evangelische Gezangen, 212.
Dichtgezelschap »Laus Deo, Salus Populo", 38, 130, 351.
Dichters der Evangelische Gezangen, 51, 70, 71, 107, 136, 195, 196.
Dichters van den Waalschen Gezangbundel, 102.
Digo, Het St. Jans vuur, 2.
—— „Het Ouderlijke Huis", 56.
—— Oude namen van landen en steden, 30.
Diodorus Siculus ii. 21, 92.
Dirksz, (Cornelis) 274.
Discoursen, (Politike) 81.
Disputen (Groot-Gymnasiale) van Moscou, 280.
Dissertatieën (Leydsche) vóór 19 September 1654, 62.
Dissertatiën (Verzuim in de Leydsche) vóór 1790, 55.
Dixon, (Hepworth) Algernon Sydney, 185.
Doctor (Verklaring door een Medicinae) omtrent de verwonding van eenen hond, 185.
Dodaars, 177, 178, 259, 317.
Domino, 344.
Dominospel, (Het) 62.
»Don Quixote", (Verduitscher van) 155.
»Don Quixote" (Woorden in de) door de Inquisitie geschrapt, 345.
Donderdag (Bijgeloof omtrent eijeren van Witten), 326.
Doodstraf door trouwbelofte voorkomen, 238, 239, 240.
Doof (Stok-), 56.
Doopsgezinde Gezangen, 152.
Doopsgezinden te Vlissingen, 22, 360, 361.
»Door de bank", 247.
Doorn en Thor, 153.
Dordt, (Afgevaardigden uit Engeland op de Synode van) 200, 259.
Doreslaar, (Dr. Isaac) 121.
Dorschliederen, 4, 337, 338.
Dousa, (Extemporés van Lipsius en) 121.
»Douw, douw, deene kwam van Brugge", 89.
Doyem, (Franske van) 60.
Drabbe, (Mr. H. Tollius) Het geslacht van Tol, 78.
Draveman, 156.
Drenkelingen (Geen) zonder Overheid op te halen, 184.
Drenthe, (Het wapen van) 146, 147.
Drieberg, 118.
Drinkglas, (Laarsvormig) 187.
Drogenapstoren, (De) 28.
Druipen, 279.
Druklettersoorten, 342.
Duddel, Aftellen, »Sikketie dikketie olleke meer", 347.
Duifsteenen weg in den Wieringerwaard, 241, 242.
Duiker, (Leeghwater als) 23, 363, 364.
Duimbijten, 33, 65.
Duivekater, 300, 301, 329, 330.
Duivenpost, 94.
Dukenburg, ('t Huis) 93.
Dunstan, (De Heilige) Uitvinder der Eolische harp, 321.
Duquesne, (Eilandbeschrijving door Henri) 92.
Dijck, (Jacob van) 190.
Dijk, (Portretten naar van) door C. Visscher, 152.

E.

.... E., Leydsch papieren geld, 76.
—— Mr. Pieter van Amsterdam, 88.
—— Anthonius Verensis, 88.
E. (C. M.) Begraafplaats van J. F. Martinet, 312.
E. (E. v.) Filips Willem en Maria van Nassau, 275.
E. (H. T.) Henry Isaac, 86.
E. (N.) »Mijn zoon, geef op de les uws Vaders," 248.
E. (R.) Mr. Klaas Hendrikz. Gietermaker, 305.
—— ManCCop In Cool, 183.
—— IJzeren Kooien, 157.
E. (.. R.) Afbeeldsels onzer voormalige Graven, 251.
—— Franciscus Baldes en Magdalena Moons, 280.
—— Joost Bijl, 214.
—— Damianus de Goez, 217.
—— Voogden van graaf Floris V, 214.
—— Groot-Gymnasiale disputen van Moscou, 280.
—— Handvesten en Privilegieën, 280.
—— De »Korte Deductie" van C. Keyzer Semein, 346.

E. (..R.)IJzers in 't huis te Britten gevonden, 220.
—— Dr. Joh. Polliet, 283.
—— „Den Spaanschen en Arragoenschen Spiegel," 314.
'Εάφθη *of* 'Εάφθη *(Afleiding van)* 86.
Echecs" („La Supériorité aux) 15, 42, 104.
Eed (De regterhand bij den) 279.
„*Een boertje ging uit om hooi en strooi*," 374.
„Een kleur als een boei," 311.
„Een witte voet," 246.
Eenhoorn (De) 43, 44, 104, 105, 132, 166, 195, 226.
Eenhoorn (De) als windwijzer, 343.
Eenhoornshoornen, 94, 105, 135.
Eenlettergrepige verzen, 13.
Eeuwiglick en eeuwelick, 322.
Eg, (L. J.) Hypocras, 248.
Egeria, (De planeet) van de Gasparis, 213.
Egmond, (Jan, Heer van) op nieuw bezitter van IJsselstein, 135, 195, 287.
Egmond en Hoorne (Verdediging van) door hen zelven, 120.
Egmondsche HS. der vier Evangelieën, (H. van Wijn over het) 147.
Eilbracht (De Predikant) verdedigt Nymegen, 4.
Eikekroon (Orde van de) 88.
Elikink (Gezang 132 *naar)* 310.
Elisabeth, (De Heilige) 164.
Elizabeth (Een Hollandsch bewonderaar van Koningin) 346.
.. Elsevier, Aardappelen, 127.
—— Hertog Albrecht in Spanje, 103.
—— „Apologie tegens de algemeene en onbepaelde vryheid," 269.
—— Archieven door Paulus Merula gebruikt, 11.
—— Van Beeck, 195.
—— Een Beurzensnijder in 1485, 185.
—— Geboorteplaats en sterfdag van A. Beyling, 39.
—— „Bijbel van deux Aes," 369.
—— Geboorteplaats van W. Jzn. Blaeu, 35.
—— Gerard Boot, 66.
—— Brief van Boreel aan Borellus, 293.
—— Slag bij Brouwershaven, 281.
—— De „Caedmon" van Junius, 30.
—— Johannes Capito, 213.
—— Mr. Gilles le Clercq, 18, 106.
—— Tobias de Coene, 274.
—— „Comoedia Vetus", 192.
—— Olivier Cromwell in het Staatsche leger, 199.
—— Maria van den Ende Spinoza's leermeesteresse, 330.
—— Petrus Forestus, 303.
—— De „Gesta Romanorum," 238.
—— Hans van Gheelen, 63.
—— Ghisbertus Fredericus, 199.
—— Jan van Gysen, 72.
—— Grafschrift van Graaf Jan II, 146.
..Elsevier, Cornelis Grapheus, 166.
—— Joseph Hall; Afgevaardigden uit Engeland op de Synode van Dordt, 259.
—— „Heer Pastor," 255.
—— Uitgewekene Hoekschen, 67.
—— Geboorteplaats van Elsje van Houweningen; Willem van Velde, 102, 164.
—— Hugenoten, 179.
—— 't Geslacht van Humbercourt; Guy en Karel van Brimeu, 353.
—— Verduitschingen van Italiaansche prozawerken, 117.
—— Jan, Heer van Egmond, op nieuw bezitter van IJsselstein, 195.
—— Leeghwater als duiker, 363.
—— De Leeuw in Europa, 259.
—— Vertalingen der „Legenda Aurea," 63.
—— Verguld-zilveren kop voor Leycester, 180.
—— Luchtverschijnsel te Oranje, 164.
—— Johannes, Marchio, 243.
—— Mr. G. Meerman's onderzoek over het papier, 200.
—— Monsieur Lombard en zijne gedichten, 264.
—— Nederlandsche Nieuwsbladen, „Opregte Haarl. Courant," „Haagsche Courant," 126.
—— M. S. Genealogie van het geslacht Oem, 138.
—— Oranje, blanje, bleu, 350.
—— Paerlemoeren tafelkransen door van Rijswijck, 104.
—— De Wel Eerwaarde John Paget, 141.
—— Ludolphus Potterus, 144.
—— Album van Hermanus Pricker, 226.
—— Petit Salazard, 301.
—— Elizabeth Schröters, 232.
—— Jacob Servaas, 62.
—— Silius Italicus, door W. Blaeu, 40.
—— Vertaling der „Simplex et fidelis Narratio" van J. Utenhove, 226.
—— Soutenelle, 234.
—— „Spiegel der Jeucht," 341.
—— Joris van Spilbergen, 361.
—— Simon Stevin, 68.
—— Simon Stevin; het geslacht de Viry, 165.
—— Henrick Storm, 205, 354.
—— Stouppe „la Religion des Hollandois", 228.
—— Jean Baptiste Stouppe, 288.
—— Straatliedjes in 1480, 249.
—— Stroo, het kenmerk van een sterfhuis, 373.
—— Tapijten op de zaal der Staten van Holland, 51.
—— Petrus Johannes Tinctorius, 143.
—— Gedenkpenning op Jan Gideonz. Verburgh, 103.
—— Cornelis Vermuyden, 254.
—— Eva Vlieghen of Bestje van Meurs, 255.
—— Vondelhout, 265.
—— Jan van Weert, 352.
.. Elsevier, Willem de Zwijger en Musius, 272.
—— „De Zingende Lootsman", 63.
—— Zegelring van Simon Episcopius, 287.
Elsje van Houweningen, (Geboorteplaats van) 102, 163, 164, 258.
En, (& voor) 67.
End, (Het Gebed zonder) 152.
Ende, (Casparus van den) 2, 305, 306, 307, 330.
Ende, (Franciscus van den) 307, 330.
Ende, (Maria van den) Spinoza's leermeesteresse, 330.
Engeland (Afgevaardigden uit) op de Synode van Dordt, 200, 259.
Engelen met vleugels, 38, 101.
Engelenburg, (Adelheid van den) 327.
Engels en Konstantijn Sohier, (Afstammelingen van Anna) 216.
Engelsche Tooneelspelers in de Nederlanden, 27.
Enkhuizen, (Nieuwsgierig Aagje van) 143, 168.
Entomoloog, (Een) Cucujus pusillus Wl., Laemophloeus Clematidis Er., 221.
—— Herfstdraden, 230.
—— Ivoorvretende Larven, 280.
—— Latreille door eene tor gered, 315.
—— De Salamander in 't vuur, 346.
—— Wolf en Klander, 11.
Eolische Harp, (De) 321.
Erasmus over Amsterdam, 23.
Escuriaalsche HSS. van Aeschylus, 27.
Eten, (Leven zonder) Eva Vlieghen of Bestje van Meurs, 255, 319.
Episcopius, (Begrafenispenning op Simon) 287, 351.
—— (Bijzonderheid over) 285.
—— (Zegel van) 214.
—— (Zegelring van) 287.
„Epistles Philosophical and Moral", 124.
Espagne", („Bâtir des Châteaux en) 183.
Eugenius (Gebed van Prins) van Savooien, 253.
„*Eun deun dip*" 150.
Εὔθυνοι καὶ λογισταί, 263.
Evangeliën, (H. van Wijn, over het Egmondsche HS. der) 147.
Evang. Gezangen 44 en 154, 215.
Evang. Gezangdichters (Aanvulling der Biografische schets van) 3, 309, 333.
Evang. Gezangen, (Componisten der) 276.
Evang. Gezangen, (Dichters der) 51, 70, 71, 107, 136, 195, 196.
Evang. Gezangen, (Dichteressen der) 212.
Evang. Gezangen naar Hoogduitsche Kerkliederen, 251.
Evang. Gezangen, (Recensiën der) 87.
Evertsen, (Het vergaan des oorlogschips) 4, 336.
Evertsen's, (Stamvader der) 76.

Extemporés van Lipsius en Dousa, 121, 217.
Eijeren, (Bijgeloof omtrent) 326.
Eyck tot Zuylichem, Nederlandsche Kasteelen, 348.

F.

F. Belegering van Aardenburg, 246.
—— Eerste schoolopzieners, 246.
f. (f. f.) „Een boertje ging uit om hooi en strooi", 374.
φ. (φ²—), Hogshead of Okshoofd, 375.
F. (M.) Loevestein, 290.
F. (N. D.) Verhandeling over de Barometers, door Mr. d'Alancé, 149.
F. (P.) Vertrek van Leycester uit ons vaderland in 1586, 223.
Φ. (Π.) Napoleon op Zee, 7.
—— Oranje, blanje, bleu, 160.
...F (..S) Alias, 207.
—— „Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden", 198.
—— Brevingen of Kerstbeeden, 374.
...f (...s) Aanwijzing van Charters, 201.
F. (T. J.), Zevende zoon, Veertiende dochter, 246.
Faam, („*De*) *of Luchtbodin*", 284.
Fabri Thesaurus, (*Letters op een*') 53.
Fabulen", (Sinrijcke) 15.
„Faire des coq à l'âne", 342.
Faire la figue, 33, 65, 223, 350.
Farmerson, Het Kasteel Grunsfort, 261.
Faust als doodenbezweerder, 20.
„Faust", (Verduitsching van Goethe's) 312.
Feesten, (Vertooningen op middeneeuwsche) 119.
Feil op eene kaart, aangewezen door Karel V, 216.
Fiacre, (St.) 31, 98.
Ficinus, (Marsilius) 82.
Figue, (Faire la) 33, 65, 223, 350.
Filips Willem en Maria van Nassau, 275.
Fiscaals Generaal te Groningen, 23.
Flesch van Willebrord, 45, 46.
„Florilegium J. Th. de Bry", 47, 69.
Floris V, (Voogden van Graaf) 214.
Flousen, 247.
Forestus, (Petrus) 156, 302, 303.
Forestus, *(Almanak door Petrus)* 156.
Fox, (De Geus) 184.
Franco, (Francis) Shakespeare door Nederlanders bewerkt, verduitscht of beoordeeld, 93.
Franken, (Jan) 279.
Frans II, (Titel van) 1804—1806, 55.
Fransch Raadsel, 125.
Fransche (De) Slag, 233.
Fransche Spreekwoorden, 342.
Fredericus, (Ghisbertus) 199.
Frederik (Huis van Keurvorst) te Rhenen, 152.
Frederik III, Koning van Denemarken (Hoe de Valkenier van) in Braband valken ging vangen, 25.
Fredrik, Breê-veertien, 310.
—— Eeuwiglick en eeuwelick, 322.
—— Geen been in iets vinden, 342.
—— „Geen Mei komt zonder aren", 279.
—— Handopening, 374.
—— Kaarslicht bij veilingen, 323.
—— Krijtende en kriekende Tienden, 182.
—— Kwadees, 362.
—— Versje van Lodewijk XVI, 88.
—— Invloed der Maan op de weêrsgesteldheid, 28.
—— Munten van het Fransche keizerrijk met „République Française", 253.
—— „O Luxemburg, gij schoone stad", 374.
—— Opsolferen, 312.
—— Pand, 39.
—— Verduitscher van „Don Quixote", 155.
—— Oneven getal Saluutschoten, 101.
—— Sauve-garde, 55.
—— Een blaauwe Scheen, 296.
—— Trijntje van Boskoop, 208.
—— Vastenavond-mommerijen, 151.
—— Zoo doof als een kwartel, 343.
Fredrik Hendrik, (De mantel van) 219.
Frennicker, (Reinier Fresinga van) 43, 131.
Fresinga (Reinier) van Frennicker, 43, 131.
Fret, (P.) Willem Aelst over Aardenburg, 77.
—— Johannes Camhout, 342.
—— Eerste boekdrukkerij te Middelburg, 278.
—— Huldiging van de Stadhouders in Zeeland, 374.
—— Landbemesting, 147.
—— Petrus Nytthus, 278.
—— Engel de Ruyter en Adriaan Banckaert, 24.
—— Zeeuwsche spreekwoorden op landbouw en veeteelt, 278.
Freule, 271, 357.
Freund Hain, 216.
Friesche geslachtwapens, (Overeenkomst in) 246.
Friesche ruiters, 247.
Fuchs, (*A.*) „*Die Romanischen Sprachen*", *door Steinthal beoordeeld*, 60.
Fur, Escuriaalsche HSS. van Aeschylus, 27.
Fursten van Gelre", („Genealogie van de) 216.

G.

G. Pieter Bast, 32.
—— Fiacre, 31.
—— Aanteekeningen op den Bijbel door Michaelis, 55.
G (*De Ch en*) *voor de T*, 247.
G. (E.) Hoe men de Heksen leert kennen, 357.
—— De Marokkaansche vlag, 184.
G. (E.) Mozes met hoorns, 184.
G. (H.) Album van Hermanus Pricker, 140.
—— Olivier Cromwell in het Staatsche leger, 149.
—— Kolonel Cyligry, 59.
—— „d' Ontroerde Leeuw," 147.
—— „Simplex et fidelis Narratio" (Vertaling der) van J. Utenhove, 139.
G. (J. J. v.) Zoo oud als de weg van Kralingen, 354.
G. (P. K.) Mr. Klaas Hendriksz. Gietermaker, 304.
G. (W.) Zigzag, 22.
Gabel, 159.
Gadelle (Jacobus), 141.
Galantine, 14.
Galg („Boter aan de) gesmeerd", 278.
Galgestraf op zwanendoodslag, 53.
Ganzespel (Het nieuw vermakelijk) 254, 349.
Ganske, Aardbeving in de Vogelenzang en omstreken, 316.
—— Bevolking van Amerika, 192.
—— Dierentaal, 327.
—— Hoe men de Heksen leert kennen, 291, 327.
—— Musschen om haar getal bij een regtsgeleerde vermeld, 216.
—— Opschriften van oude Kerkklokken, 281.
—— De steenen Roeland, 210.
—— Kinderpoëzij, „Torentje, torentje, bossekruid," 93.
—— De Volewijk, 26.
—— Nederlandsche Volksoverleveringen, 326, 327.
—— Zeemansbijgeloof, 291.
Gapen (Aanstekelijkheid van het) 152.
Gapers, 63, 128, 189.
Gargantua (Van allerleije spulletjes, die) speelde met zijne gezellen, 211, 212.
Gasparis (Onbenoemde planeet van de) 213.
Gast (Een Oude) van O.I., Kylang—Corre Corra — Portret eens onbekenden, 18.
Gebeente (Deventersch) 34.
Gebed (*Het*) *zonder End*, 152.
Gebed van Prins Eugenius van Savooien, 253.
Gebed van Everard van Reidt, 86.
Gebijnaamd, 279.
Gebruiken (Wegstervende), 89.
Geen been in iets vinden, 342.
„ *Geen Mei komt zonder aren*", 279.
Geest (De) der vrouw van Alexander den Groote voor Karel V., 20.
Geest (De) van Helena, 20.
Geheugeniskracht, (Bijzondere) 262, 324.
Gek scheren", („Den) 148.
„ *Gelderse Trompet*", 342.
Geleerden, (*Portret eens*) 118.
Gelre, (Genealogie van de Fursten van) 216.
Geloofsartikelen, (De) 119.
Geloofsbelijdenis, (De Santhorstsche) 27.
Genealogie van de Fursten van Gelre, 216.

Geneesheeren bij de legers der Oud-Grieken, 119.
Geneesmiddelen, (Sympathetische) 291, 357.
Gent, (Jan van) 125.
Gent, (Napoleon te) 277.
Gentsche Kanaal, (*Het oude*) 310.
Gerards, (Balthazar) door van Bieselingen 154.
Gerrit, (Blaauwe) 355.
Geschot, 118.
Geslachtwapens, (Overeenkomst in Friesche) 246.
„Gesta Romanorum", (De) 237, 238, 261.
Getah Pertsja, 34, 60, 129, 191, 319.
Getal (Het) Zeven, 203.
Getal(Het) Zeventien, 345.
Getal, (Wonderlijk) 55.
Geus (De) Fox, 184.
Geuzensloot, (*De*) 24.
Geuzenveld, (Het) 137, 167, 226.
Gewigten, Munten en Maten, 98, 157.
Gezang 132 *naar Elikink*, 310.
Gezang 121, (Dichter van) 275, 329.
Gezangen 44 en 154, 215.
Gezangdichters, (Aanvulling der Biografische schets van Evangelische) 3, 309, 333.
Gezangen, (Componisten der) 276.
Gezangen, (Dichters der Evangelische) 51, 70, 71, 107, 136, 275, 329.
Gezangen, (Dichteressen der Evangelische) 212
Gezangen, (Recensiën der Evangelische) 87.
Gezangen, (Doopsgezinde) 152.
Gezangen naar Hoogduitsche Kerkliederen, 251.
Gezangen, (Luthersche) 216.
Gezangbundel, (Dichters van den Waalschen) 102.
Gezondheidsbron te Vianen, 86, 167.
Gheelen, (Hans van) 63.
Ghisbertus Fredericus, 199.
Gierponten, 310.
Gietermaker, (Mr. Claes Hendricksz.) 1, 304, 305, 358.
Giffen, (Johannes van) 151.
Gilde (Het Coomans) 230, 231, 290.
Gilden, 14.
Glastranen, 74, 166.
Glimes (Joan van) 243, 244, 289.
Gnak (De Reus) en zijne drie zonen, 24.
„God tempert den wind voor het pas geschoren lam," 120.
Goddeloozen" („Het grondsop is voor de) 312.
Godefroi (Olivier) Portret van Mansfeldt, 184.
Godewyck (Margaretha) 294, 295.
Godsdienst" (*J. Brakel's „Onderwijs in den*) 344.
Goejanverwellensluis, 54.
Goethe's „Braut von Corinth," 248.
Goez (Damianus de) 217.
Golfschildering, 120.
Gooijer (Een) 't Sint Jans-Kerkhof te Laren, 344.
Gorcum (J. van) ook van Broechem, 187.
Gordijn voor het Amsterdamsche tooneel door J. Kuijper, 214.
Gouda (*Grondhout van*) *voor muzykinstrumenten*, 374.
Gouden ring (Het regt van den) 203, 204.
Gouden Bruiloft, 374.
Graauwe Zusters, 277.
„*Graecia sal gentium*," 215.
Grafschrift op Graaf Jan II, 146.
—— *op Voltaire*, 151.
Grapheus (Cornelis) 74, 166.
Graven (*Afbeeldsels onzer voormalige*), 251.
Grebbijn (Onkwetsbare soldaten op 't huis) 115, 167, 322.
Grieksche Schrijvers, 140.
Griethuysen (*Sibylle van*) 186.
Gr. (v.) Jacques van Almonde, 184.
—— Doodstraf door trouwbelofte voorkomen, 240.
—— Duivenpost, 94.
—— Engelen met vleugels, 101.
—— De Geus Fox, 184.
—— Balaeus Carfenna Hylander, 218.
—— Oranje, blanje, bleu, 101.
—— Oude namen van landen en steden, 97.
—— Schout bij nacht, 110.
—— Oud-Hollandsche Volksliedjes, 290.
Gro. (J. A.) Plantijd, 214.
—— Nederlandsche Volksoverleveringen, 219.
Groene Donderdag, 12.
Grollier en zijne vrienden, 1, 358.
Grondhout van Gouda voor Muzykinstrumenten, 374.
Grondsop („Het) is voor de goddeloozen", 312.
Groot, (Psalmberijming door P. de) 146.
Groot Brittannië, (Bataafsche Cohorte in) 250.
Groote Pier, (Het Lied van) 278.
Grotius' brieven, (*Sleutel op eenige van*) 215.
Grotius Roomschgezind, 217.
Grunsfoort, (Het Kasteel) 181, 182, 261, 323, 354.
Gulden Levensregel, 86.
Gutta Percha, zie: Getah pertsja.
Gymnasiale (*Groot-*) *disputen van Moscou*, 280.
Gijsen, (Jan van) 72.

H.

H. De Bickers, 4.
—— Cornelis Dirksz., 274.
—— Het Oranje-legioen, 216.
—— Willem van Westzanen, 54.
H... Vereering des ooijevaars, 53.
H. (C. J.) Behandeling van oogziekten met blaauwzuur, 283.
—— Het geslacht van Wouw, 125.
H. H. Theophylactus en zijne jagtpaarden, 24.
H. (H. B.) Ναπολέων ἀπολέων, 336.
H. (H. C. v.) De Meestoof in Zeeland, 290.
H. H. H., 153.
HHS. (Oudste nog bestaande) der beide Verbonden, 142, 198.
—— (Escuriaalsche) van Aeschylus, 27.
H. (J.F.v.) „God tempert den wind voor het geschorene lam", 120.
H. Jz. Jr. (J.) Duivekater, 330.
—— De Predikant Jan Cornelis 192.
H. (J. S.) Nederlandsche Nieuwsbladen, „De Faam of Luchtbodin," 284.
H. (J. T. D.) Aprilgekken, Poissons d'Avril, 246.
—— Barbierspalen, 100.
—— Blak stil, 278.
—— „Door de bank", 247.
—— Nederlandsche Heidenen, 98.
—— Munten, maten en gewigten, 98.
—— Ναπολέων ἀπολέων, 334.
—— Nestels der Kavallerie, 334.
—— „Oog" als eindlettergreep, 310.
—— Oor- of Hoofdijzer, 183.
—— Oranjekleur in Heraldiek, 98.
—— Oude namen van landen en steden, 126.
—— Saai, 183.
—— Shibboleth, 157.
—— De Vliegende Hollander, 100.
H. (L. v.) De wapens van Cloeck of Cloegh en Methelen, 375.
—— Jacop van Heker en de Heeckerens, 375.
—— Het wapen der Steenre's, 375.
—— Nederlandsche Volksoverleveringen, 355.
—— Zutphen, 353.
H. (Mr. P. F.) „Het Welvaren der stad Leyden", 342.
—— De Heeren Wrecht en Hubrecht, 315.
H. (P. H.) Jr. Daarstellen, 55.
HS. (Egmondsch) der vier Evangeliën, 147.
HSS. (Oudste, nog bestaande) van de beide Verbonden, 142, 198.
—— (Escuriaalsche) van Aeschylus, 27.
H. (v.) „Alles is hier vast en veilig", 119.
H. (v.) „Lieve zouden wij bedillen", 87.
H.zn. (G. K.) „Histoire de la République des Prov. Un. 1704", 183.
—— „Zijn schaapjes op het droog hebben", 183.
„Haagsche Courant", 126.
Haagsche Rederijkkamers, 202.
't Haagsche Wapen, 300, 329.
Haan (De) op kerktorens, 152.
Haantje of Heintje Pik, 30, 61, 97.
Haarlemsche Courant", („Opregte) 29, 96, 126.
Hagel (Jan); Jan Rap en zijn maat, 183.
Hain, (Freund) 216.
Haken en Oogen", („Vol) 247.

Hall; (Joseph) Afgevaardigden uit Engeland op de Synode van Dordt, 200, 259.
Halen's, (Arnoud van) „Pan Poëticon", 188.
Halve (De) Maan, 74, 111, 136.
Hand (De Regter-) bij den Eed, 279.
Handopening, 374.
Handvesten en Privilegieën, 280.
Handwater, 183.
Hannekemaaiers, 263.
Hardenbergh, ('t Geslacht) 347.
Harleveensch", („Op zijn oud) 209.
Harmelen, (Wapen van het geslacht van de Poll en der gemeente) 58.
Harms, (Claus) 323.
Haze, (Anna) 92.
Hasseltsteeg, (Dirk van) 45, 105, 106.
Hauser, (Kaspar) 28.
Haverklap", („Om een) 184.
Hazen, (Onkwetsbare) 327.
Hebreeuwsche poëzie (De) in Nederland, 279.
Heeckerens en de Bronckhorsten, (Slag tusschen de) 355.
Heeckerens (De) en Jacop van Heker, 375.
Heemskerck, (Het geslacht van) 215.
Heemskerk's „Batavische Arcadia", 152.
Heenvliet, (Heeren van) 220.
„Heer Pastor", 255.
Hegman, (K.) Alva te Brussel afgebeeld en gehekeld, 184.
Heidendom, (Overblijfselen van het voorvaderlijke) 182.
Heidenen, (Nederlandsche) 98.
Heilik of Heiligmaker. Bruiloftsbanket, 119.
Heimerik, (E.) Laersunder, 118.
Hekelveld, ('t Amsterdamsche) 344.
Heker (Jacop van) en de Heeckerens, 375.
Heksen (Hoe men de) leert kennen, 291, 327, 357.
Heksenweegschaal van Oudewater, 13.
Hel", („Als het regent en de zon schijnt is het kermis in de) 118.
Heldring, (O. G.) Eenige wenken voor vrienden van Oudheden, 57.
Helena, (De Geest van) 20.
Helm („Met een) geboren", 247.
Helmers' „Lofzang op Jezus van Nazareth", 314.
Helmplant, (De) 374.
Helt, (Portret van Matthijs) 346.
't Hemelrick, 327.
Hendrik, (De mantel van Fredrik) 219.
Hennequins, (De) 154.
Henrik Frederik, (Brief van) Prins van Wallis, aan de Staten Generaal, 344.
Henry, Claude de Charrenton, 214.
—— Dorschliederen, 4.
—— De reus Gnak en zijne drie zonen, 24.
—— De Leeuwenberg, 311.
—— Monferland, 342.
Herbergen, (De Zwaan op uithangborden van) 312.
Herfstdraden, 206, 230, 231, 261, 354.
„Hermann und Dorothea", (Verduitsching van de) 312.
's Hertogenbosch (Penning te) opgegraven, 252.
Hervormde Predikanten (Hollandsche) in Noord-Amerika, 316.
Hervormden te Londen, (Predikanten bij de Nederlandsche) 92.
„Heuningbieke kom er is veur", 219.
Heuvelen en Torens, (Nederlandsche) 376.
Heylekoppen, 121.
„Heynderik, Kapteynderik", 7.
Higt, (de „Cantus Cygneus" van E. W.) 304.
Hilaire, (Claude Legros de St.) 2.
Hilixlude en Maecxmanne, 61.
Hillegom, 54.
Hippopotamus (Een levende) te Amsterdam, 87.
Hirnius, (Hieronymus) 280.
„Histoire de la République des Prov. Un. 1704", 183.
Hochepied, (Daniël Jan Baron de) 281.
Hodenpijl, (Aldert, Adriaan, Jacob Adriaansz.) 282.
Hoek (Den); Vreemdijke, 374.
Hoekschen, (Uitgewekene) 67.
Hoeven (Des Amorie van der) en da Costa over Paley, 297.
Hoezee, 186.
Hof, 87.
Hofbeer, (Utrechtsche) 26.
Hofdame (Afbeelding eener) van Margaretha van Parma, 311.
Hofgerigten, (Overijsselsche) 247.
Hogshead en Okshoofd, 375.
Hohenlandsberg, (Portretten der familie Thoe Schwartzenberg und) 217.
Holland (Kloosters en Abdijen in) en Zeeland, 253.
Hollandais", (Stouppe „la Religion des) 171, 200, 228.
Hollander, (De Vliegende) 100, 221, 285, 319, 349.
Hollandsch bloed, (Britsche pairs uit) 20, 162, 224.
Hollandsch (Een) bewonderaar van Koningin Elizabeth, 346.
Hollandsche Hervormde Predikanten in Noord-Amerika, 316.
Hollandsche Hervormde Predikanten te Londen, 92.
Hollandsche (Lijst der) beoefenaars der Latijnsche poëzij, 247.
Hollandsche Vlag, (De) 11, 101, 160—162, 350.
Hollandsche Volksliedjes, (Oud-) 244, 290.
Hommeles, 216.
Hommio; (Journalen van D. Festo) Geëxtendeerde Postacta, 56.
Hond te Damme, 355.
Hond, (Verklaring van een' Med. doctor omtrent de verwonding van een') 185.
Hondert", („De Stock in 't) 355.
Honert, (Oordeel Gods over een' ongeloovige bij van den) 375.
Honig, Jz. Jr. (J.) Het Geuzenveld, 137.
—— Nederlandsche Nieuwsbladen, 156.
—— Wessel van Neerkassel, 59.
Hoofd- of Oorijzer, 183.
Hooff, (Bijschrift op J. F. R. van) door J. S. Scheltema, 213.
Hoogduitsche Kerkliederen (Evang. Gez. naar) 251.
Hoogduitsche vertaling van Shakspeare te Rotterdam, 1832, 283.
Hoogstraeten, (François van) „De Schoole der Wereld", 170, 171, 200.
Hoogte van de Nederlandsche heuvelen en torens, 376.
Hooikes ketsen, 247.
Hooper, (Richard) Dodaars, 259.
Hoorn, (Anna van) 60.
Hoorne en Egmond (Verdediging van) door hen zelven, 120.
Hoorns, (Mozes met) 184.
Horologiemaker (Een blind) te Warmond, 253.
Horst, (J. J. van der) Willem de Zwijger en Musius, 326.
Horst, (Herman van der) Grafschrift op Daniël Jan Baron de Hochepied, 281.
Hout (Geheel van) opgetrokken Raadhuis, 376.
Houtman, (Frederick) 153.
Houweningen, (Geboorteplaats van Elsje van) 102, 163, 164, 258.
Hs. „Corruptio optimi fit pessima", 214.
Huant le puisné, 215.
Hubrecht, (De Heeren Wrecht en) 315.
Hud en Mud, 56.
Hugenoten, 178, 179, 289.
Huissche Gat, (De Paardenmarkt in de Noordzee bij 't) 356.
Huisvrouw (Een Hollandsche) Galantine, 14.
Hulde, burgemeester van Middelburg, tot Mandarijn verheven, 58.
Huldiging van de Stadhouders in Zeeland, 374.
Hulkestein, 152.
Hull, (W. van den) Herfstdraden, 354.
Humbercourt, (Het geslacht van) 140, 198, 353.
Huygens, (Engelsche verzen van C.) 14.
Huygens, (Constantijn) 42.
Hylander, (Balaeus Carfenna) 218.
Hypocras, 248.
Hypolitushoef (Sommeltjeskuil bij) op Wieringen, 56.
„Hij heeft het te Keulen hooren donderen", 80, 226.
„Hij kijkt naar de Willemstad of de Klundert ook brandt", 312.
„Hij staat, als of hij 't te Keulen hoort donderen", 226.
„Hij wil een plasdank verdienen", 215.

I.

I. (A.) Heeren van Heenvliet, 220.
—— Prins Willem V en zijn Hof, 311.

I. (A. N.) Veronderstelde plaat van Luiken, 28.
I. H. S., 'Ιχθὺς, 42, 103, 320.
I. H. S., 42, 103, 104, 194, 320.
Ichneutes, Aanslag op Nymegen in 't jaar 1702, 3.
—— Acisculus, 207.
—— Askoliasmus, 176.
—— Het wapen van Drenthe, 147.
—— Elkander aanziende Borstbeelden op munten, 174.
—— Bijzonderheden over Simon Episcopius, 285.
—— Het Coomans Gilde, 230.
—— Onkwetsbare soldaten op 't huis Grebbijn, 115.
—— Raadsel, 333.
—— Aan den Rhyndijk opgegraven penning, 116.
—— Soutenelle, 233.
'Ιχθὺς, 42, 103, 320.
„Ik dagvaard u voor God", 297.
Ik (Herhaling van 't woord) bij de Zeeuwen, 248.
Impostoribus", (Het boek „de tribus) 16, 165, 194.
„*In medio consistit virtus*", 87.
Inquisitie (De) en Cervantes, 345.
Instinct, 67.
Interrogax, „Loop naar de maan", 246.
—— Van Nolletje geprikt, van Lotje getikt, 246.
Iota, Haantje of Heintje Pik, 61.
Isaac, (*Henry*) 86.
Isabella, (Urbanus en) 145.
Isabellekleur, 55.
Israëls (De Tien Stammen) naar Amerika overgestoken, 163.
It., Afbeelding eener hofdame van Margaretha van Parma, 311.
Italiaansche prozawerken, (Verduitschingen van) 117, 167, 198, 322, 353.
Ivoorvretende Larven, 280.

J.

J. (B. H.) Een blaauwe scheen, 296.
—— Kostverloren Wetering, 276.
J. (C.) Schaal en penning voor A. van der Muelen, 125.
J. (J.) Βασιλεὺς en Ῥὴξ, 92.
J. (J. L. D.) Stroo, het kenmerk van een sterfhuis, 372.
J. (K. L.) Verdediging van Egmond en Hoorne door henzelven, 120.
J. (L.) „Het Vaderlandsch A. B. boek", 169.
—— Acisculus, 324.
—— Bevolking van Amerika, 258.
—— Van Beeck, 258.
—— Champenois en Kampenaars, 60.
—— Engelsche verzen van C. Huygens, 14.
—— „Epistles Philosophical and Moral", 124.
—— François van Hoogstraeten, „De Schoole der Wereld", 171.
—— Het Kasteel Grunsfoort, 323.
J. (L.) Voorspelling aan Oldenbarneveld, 94.
—— Silhouetten en satirieke Vignetten, 124.
—— Het eiland Socotora en zijne hoofdplaats Tamara, 91.
—— Soutenelle, 324.
—— Stijgbeugels, 99.
—— Urbanus en Isabella, 145.
—— Voorbeelden van ziekelijk vasten; Engeltje van der Vliet, 319.
J. (L. J. F.) De Smeth's verzameling van gesnedene steenen, 253.
—— Persepolitaansch beeld aan Burgemeester Witsen geschonken, 248.
—— Portret van G. Tersteegen, 248.
J. (M.) Fiacre, 31.
J. (S.) Augustijner kloosters in de Nederlanden, 311.
—— „Lui seul vaut une armée", 311.
—— Ναπολέων ἀπολέων, 335.
J. (T. T. H.) Ploert, 119.
—— De Sphaera perfecta van J. van den Dam, 76.
Jaarschrift op Mankop in Kool, 183.
Jaarschrift op Monferland, 342.
Jaarschrift op den val des torens van de St. Pieterskerk te Leuven, door Lipsius, 217.
Jaarteekening (Oudste) op gedrukte boeken, 374.
Jacobi, (Schultz) Hieronymus Hirnius, 280.
Jaffa, Jerusalem en Jericho te Rotterdam, 118.
Jan, Heer van Egmond, op nieuw bezitter van IJsselstein, 135, 195, 287.
Jan II, (Grafschrift op Graaf) 146.
Jan Rap en zijn maat; Jan Hagel, 183.
Jan van Gent, 125.
„Jan van Loenen, Met spijkers in zijn schoenen", 151.
Jans- Evangelie ('t St.) als bezweringsvorm, 120.
Jans (Het St.) vuur, 2, 307, 308.
Janssen, (H. Q.) Leuerpele, 347.
Janssen, (L. J. F.) Beschrijving der Asbergsche Oudheden op last van H. Graaf van Nieuwenaar, 376.
—— Steenen met opschrift aan de kerk te Maarssen, 318.
Jantje van Sluis, 356.
Javanus, Loop van het schrift bij verschillende volken, 119.
Jean Plein de Courage, 265.
Jenever, 5.
Jericho, Jerusalem en Jaffa te Rotterdam, 118.
Jerusalem, Jericho en Jaffa te Rotterdam, 118.
Jesuitarum", („*Occultus Mercatus*) 214.
Jesuieten in de XVIIIde eeuw, (Verbodschrift tegen de) 304.
Jeucht", („Spiegel der) 22, 341.
Jode, (Johannes de) 275, 329.
Joden, (Polygamie bij de) 86.
Johannes, Marchio, 243.
Jongens van Jan de Wit, 151.
Jonghe, (Wollebrandt Geleynsz. de) 215.
Joodsche Oudheden, 245.
Jordaan, (De) 234, 235.
Jordens, (Jan) 275.
Joris van Spilbergen, 22, 361.
Julius, (J. J.) „Wien Neêrlandsch bloed", 119.
Junius, (De „Caedmon" van) 30.
Jutphaes, (Afstamming van Hk. van) 159.
Juvenalis, (Vertalingen van) 310.

K.

K. Vertrek van Leicester uit ons Vaderland in 1586, 285.
K. (C.) Begraafplaats van Oldenbarneveld, 311.
—— Portret van .... otius, Aet. 26, 1661, 183.
—— P. van Ray, J. van Gorcum, De heerlijkheid Bruchem, 187.
K. (G. L.) Geen Drenkelingen zonder Overheid op te halen, 184.
K. (H. W.) De Berebijt, 312.
—— Koperen, zilveren, gouden Bruiloft, 374.
—— Het Coomans Gilde, 290.
—— „Een witte voet", 246.
—— De Eenhoorn, 104.
—— Goudsche Gapers, 63.
—— Jan van Gent, 125.
—— St. Maartensliedjes, 32.
—— Muzyknoten, 157.
—— Podding op Kersavond, 283.
—— Raadsel, 333.
—— Een Uiltje knappen, 38.
K. (J. C.) Aanslag op Nymegen in 't jaar 1702, 336.
—— J. C. Amman, 155.
—— A. en J. Ploos van Amstel, 151.
—— Baunach, 182.
—— E. Bekker voor het Schrikbewind, 316.
—— Stamboek van Johanna Koerten Blok, 119.
—— Bernardus Bosch, 52.
—— Invoering der Boekweit in 't vaderland, 23.
—— Boerhave, 59.
—— Henricus Bornius, 247.
—— Gedicht van W. C. van Campen, 375.
—— De „Cantus Cygneus" van E. W. Higt, 304.
—— Pieter de Colenaer, 55.
—— Olivier Cromwell in het Staatsche leger, 199.
—— Doodstraf door trouwbelofte voorkomen, 239.
—— Een Hollandsch bewonderaar van koningin Elizabeth, 346.
—— Casparus van den Ende, 2.
—— Erasmus over Amsterdam, 23.
—— „Genealogie van de Fursten van Gelre", 216.
—— Arnoud van Halen's „Pan Poëticon", 188.
—— „In medio consistit virtus", 87.

K. (J. C.) Isabelle kleur, 55.
—— De lof des Krijgs door eene vrouw, 23.
—— Naamloos Portret eens geleerden, 118.
—— Ds. Jacobus Vasseur, 87.
—— Wonderkruid, 375.
K—p. Portret van Matthijs Helt, 346.
K. (H.) Opene ramen bij onweder, 248.
—— Johan George Rudlaff, 60.
K. (P. C.) Berekeningen over mogelijke woordverplaatsing in verzen, 273.
K. (S. F.) Gutta Percha (lees Getah Pertsja), 129.
K. (v. E.) Het wel afloopen van 't scheepje, 14.
—— De stok, het kenmerk des Makelaars, 5.
—— Vrij Wijn, 6.
Kaarsje (Het) springen, 88.
Kaarslicht bij veilingen, 203, 229, 250, 251, 261, 323.
Kaart (Feil op eene) aangewezen door Karel V, 216.
Kaartenbord, (Oud) 284.
Kaartspel, (Het) 87.
Kabaal, 376.
Kadaster, 157.
Kadmos, (N.) Autographen, 279.
—— Chirogrammatomantie, 279.
„Kallemoeije reê te perde", 89.
Kamer, (Vrije en onvrije Rederijk-) 19.
Kamp, bij Petten en Schoorl, 56.
Kampenaars en Champenois, 60.
Kan en Beker van Dr. M. Luther, 284.
Kanaal, (Het oude Gentsche) 310.
Kandia, 279.
Kanunnik, (Een voormalig) De Eenhoorn, 44.
—— Eenhoornshoornen, 105.
Kap en keuvel verliezen, 246.
Kaplaken, 6.
Karel V en de geest der vrouw van Alexander den Groote, 20.
Karel V, (Feil op eene kaart, aangewezen door) 216.
Karel V (Oordeel van) over de Zeeuwsche meloenen en vijgen, 26.
„Karne, karne boter", 90.
Kartebel of Kattebel, 280.
Kasteelen, (Nederlandsche) 348.
Kat („De Bruid heeft de) niet gevoêrd", 247.
„Kat van de Betuwe; Muis van de Veluwe", 14.
Katoen", („Dat klinkt als) 350.
Kattebel of Kartebel, 280.
Kattenburg (Kogel in 't Oranjetumult op) afgeschoten, 248.
Katzwijm, 278.
Kavallerie, (Nestels der) 3, 334.
Kennemerlandsche Oudheden, 75, 110.
Kenmerk en wapenspreuken van den Prins van Wallis, 64, 255.
Kersavond, (Podding op) 283.
Kerkelijke Geschiedenis van W. te Water, 118.
Kerkklokken, (Opschriften op) 281.
Kerktoren voor de Alkmaarsche Groote Kerk, (Ontwerper van den) 24, 370.
Kerktorens, 21.
Kerkopschrift, „Qui petit" enz. 40.
Kerstbeeden of Brevingen, 374.
Keulen („Hij kijkt of hij het te) hoort donderen", 80, 226.
Keurvorst (Huis van) Fredrik te Rhenen, 152.
Keye, (Moordaanslag door O.) enz. 187.
Kiek-kiek, Pietje bedroefd, 233.
Kinderpoëzij, 89, 93, 150, 347.
Kinderspelen op gezette jaargetijden, 376.
Kinderspelen van Gargantua, 211, 212.
Kist, (Begraving zonder) 277.
Klagen", („Steen en been), 343.
Klaplooper, 152.
Klander en Wolf, 11, 67, 101.
Kleederen (Nieuwe) met Paschen, 150.
Klept, (Een) Uurwerk aan Bruce toegeschreven, 99.
—— Dr. Isaac Doreslaer, 121.
Kleur („Een als) een boei", 311.
Klipklaps, 375.
Kloet, (Een liedeken op H. F.) 91.
Kloosters en Abdijen van Holland en Zeeland, 253.
Kloosters (Augustijner) in de Nederlanden, 311.
Klundert („Hij kijkt naar de Willemstad of de) ook brandt", 312.
Knap-uiltje, 38, 101.
Knebel (Verliefdheid van den Heer) op eene Hofdame van Margaretha van Parma, 311.
Koeckham (De) bij 's Hage, 344.
Kogel in 't Oranjetumult op Kattenburg afgeschoten, 248.
Kompas (Het) bij luchtreizen, 151.
Koningsgracht, (Het Singel de) 23.
Konstabelsmaat" („Een Schipper en een) 188.
Kooien, (IJzeren) 30, 97, 157.
Kool, (Mankop in) 183.
Koperen Bruiloft, 374.
Koppermaandag, 38, 159, 223.
„Korte Deductie" (De) van C. Keyzer Semein, 346.
Kostverloren, 276, 329, 357.
Krachtmeting eens Verrekijkers, 232.
Kralingen", („Zoo oud als de weg van) 210, 261, 354.
Kramm, (C.) Dierick Coornhert, 268.
—— Het nieuw vermakelijk Ganzespel, 254.
—— J. F. R. van Hooff, 213.
—— Kenmerk en wapenspreuk van den Prins van Wallis, 255.
—— Vertalingen der „Legenda Aurea", 254.
—— „Mijnheer van Soll", 299.
—— „Neerlangbroek, die Schralenhoek", 24.
—— Paarlemoeren tafelkransen door van Rijswijk, 42.
Kramm, (C.) Schilderijen van Pieter en Paulus Potter, 201.
—— „Spiegel der Jeucht", 341.
—— Stijgbeugels, 190.
—— Bijzonderheden opgemerkt in het XXste deel van Wagenaar's „Vaderl. Historie", 192.
—— Zille, 283.
Kriekende en krijtende tienden, 182.
Krijgs (De lof des) door eene vrouw, 23.
Krijtende en kriekende tienden, 182.
Kroon, (Trekbrief met de) 32, 127.
Kruik (Aarden) met aangezigt en wapens, 187.
Kruik (Versierde) van 't jaar 1582, 250.
Kruis (Het) op munt en steen voor het Christendom, 65, 128.
Kryger, (Josias) 270.
Kunstschrijvers, (Zeeuwsche) 182.
Kusting houden, (Op) 128.
Kuyper, (Gordijn voor het Amsterdamsche Tooneel door J.) 214.
Kwadees, 23, 362.
Kwartel", („Zoo doof als een) 343.
Kwiebus of Quibus, 23, 362.
Kylang, 18.

L.

L., Brief van Boreel aan Borellus, 293.
—— Georgius Cragius: Claude Legros de St. Hilaire, 2.
—— Oorzaak van Cromwell's dood, 172.
—— Het vergaan des oorlogschips Evertsen, 336.
—— I. H. S., Ἰχθύς, 320.
—— Het regt van den gouden ring, 203.
—— Trithemius, 352.
—— Verbodschrift tegen de Jezuieten in de XVIIIde eeuw, 304.
—— Weteling, 23.
L*. Overlevering omtrent Abraham, 22.
—— Ursula en Ximilia, 22.
L. te Br., Mr. Cornelis Ploegh, 24.
L. te M., Stamvader der Evertsen, 76.
L. (C.) Kadaster, 157.
L. (E.) 't Huis Blikkenburg, 152.
—— Huis van Keurvorst Frederik te Rhenen, 152.
—— Grafschrift op Voltaire, 151.
L. (J. H.) Het Geuzenveld, 167.
L. (Sl.) Den bink steken, speibelen, 152.
L. (v.) Op zijn oud Harleveensch, 209.
L. (W. J.) Luther's afzondering naar den Wartburg, 246.
Laarsvormig Drinkglas, 187.
Laboranter, Mr. Claes Hendricksz. Gietermaker, 358.
—— Petrus Leupenius, 374.
Laemophloeus Clematidis Er., 159, 221.
Laersunder, 118.
Landbemesting, 147.

Landbouw en Veeteelt, (Zeeuwsche spreekwoorden op) 278.
Landen en Steden, (Oude namen van) 30, 97, 126, 157.
Landen, (Nieuw ontdekte) 27.
Landeweren, (Twentsche) 182.
Lange, (Pieter de) 220.
Langendyck, (Moordaanslag door O. Keye, N. Stocram en A. Rhenanus in 't huis van Commandeur) 187.
Laren, ('t Sint Jans-Kerkhof te) 344.
Larven, (Ivoorvretende) 280.
Latijnsche en te gelijk Spaansche verzen, 33.
Latijnsche poëzy, (Lijst der Hollandsche beoefenaars vande)247.
Latijnsche verzen overgenomen door Wyttenbach „Lect. quinque", 315.
Latijnsch (Zonderling) vers, 65.
Latreille door eene tor gered, 315.
Latuns, (W. F.) Krankzinnigheid van de Requesens, 88.
„Laus Deo Salus Populo", (Dichtgezelschap) 38, 130, 351.
„Laus tua, non tua fraus", 19, 135.
Laveren, ('t) 343.
„Le tiers et le quart", 342.
Lecke, (Het geslacht van der) 215.
Ledr., P. J. Beronicius, 287.
—— De „Comoedia Vetus", 287.
—— Johannes de Jode, 329.
—— Het geslacht Oem of Oom, 322.
Leeghwater als duiker, 23, 363, 364.
Leeuw (De) in Europa, 175, 259.
Leeuw", („d'Ontroerde) 147, 168.
Leeuwenberg, (De) 311.
„Legenda Aurea", (Vertalingen der) 63, 254, 318.
Legros (Claude) de St. Hilaire, 2.
Lempe, (A. J. L.) Aardbeving in de Vogelenzang en omstreken, 189.
—— Zamengestelde woorden, 280.
Lennep, (Hans Willem, Carel, Diederik, Menard van) 314.
Lennep, (J. van) HSS. en berigten omtrent het geslacht Baeck of Bake, 251.
—— Afkomelingen van Anna Engels en Konstantijn Sohier, 216.
Lentulus, (Brief des Proconsuls Publius) 48.
„*Let them rave, Thou art quiet in thy grave*", 312.
Letterzetter, (De) Spelling van het woord Leyden, 182.
Leuerpele, 347.
Leuven, (Chronogram door Lipsius op den val des torens van de St. Pieterskerk te) 217.
Leupenius, (Petrus) 374.
Levensregel, (Gulden) 86.
Leverpele, 347.
Leyden, (Spelling van het woord) 182.
Leyden", („Het Welvaren der Stad) 342.
Leydsche (Het) Gymnasium; de H. H. van Raaphorst, 342.
Leydsch papieren geld, 75, 76, 137.
„Leydsche Courant", 126.
Leydsche Dissertatiën vóór 1790, (Verzuim in de) 55, 62.
Leycester, (Verguld-zilveren kop voor) 180.
Leycester (Vertrek van) uit ons vaderland in 1586, 223, 285.
Lezer (Een belangstellend) Pontianâkh, 220.
Lidewijd, (de Heilige) 55.
Lied bij het Zeeuwsche ringrijden, 315.
Liede-Boek", („'t Groot Hoorns, Enkh., Alkm. en Purmerender) 151.
Liefhebber, (Een mede-) Wapens door onadellijke personen gevoerd, 37.
„Lieve zouden wij bedillen", 87.
Likedeelers, 376.
Linge, (Romeinsche Oudheden bij de) 87.
Lipsius en Dousa, (Extempore's van) 121, 217.
Lisse, (Het geslacht van) 215.
Lisse's, (Geslachtwapen der van) 278.
Liverei, 97.
Livius, (Vermiste boeken van) 220.
—ll., Eilands-beschrijving door Henri Duquesne, 92.
—— Gedenkpenning op de Boekdrukkunst, 60.
—— Paerlemoeren tafelkransen door van Ryswyck, 104.
—— Testament van den Heer de Pinto, 331.
Lobé of Lobbe, (Jan) 213.
Lockhorst, (Het wapen van van) 40, 103, 130, 192.
Lodensteyn, (Jodocus van) 274.
Lodewijk XVI, (Muntstuk van) gejaarteekend 1793, 27.
Lodewijk XVI (Versje) in den mond gelegd, 88.
Loen, 186.
Loenen, (Jan van) 151.
Loenen (Slag bij) op de Veluwe, 355.
Loenen, (De Vrijenberg en Schansenberg bij) 355.
Loevestein, 236, 290.
Lof (De) des Krijgs door eene Vrouw, 23.
„*Lofzang op Jezus van Nazareth*", (*Helmers'*) 314.
Λογισταί καὶ εὔθυνοι, 263.
Lollard of Lollaert, 220.
Lombard (Monsieur) en zijne gedichten, 264.
Londen, (Predikanten bij de Nederl. Hervormden te) 92.
Loo, 87.
„*Loop naar de maan*", 246.
Lootsman", („De Zingende) 63.
Lotje („Van) getikt", 246.
Louis, Een blaauwe scheen, 296.
Louwmaand, 34, 283.
Loyola (Beeld voor Ignatius) in het Amsterdamsche paleis, 251.
Lr. (H. G.) De zegelring van Luther, 278.
—— Het lied van Groote Pier, 278.
Lucas, (Het wapen van St.) 344.
Luchtbodin", („*De Faam of*) 284.
Luchtreizen, (Het Kompas bij) 151.
Luchtverschijnsel te Oranje, 6 Mei 1665 en 1688, 164, 194.
Luchtverschijnsel door Hollandsche visschers opgemerkt, 21 Dec. 1651, 249.
Ludolph te V., Gebed van Prins Eugenius van Savooien, 253.
—— Vreemde Geneesmiddelen, 357.
„*Lui seul vaut une armée*", 311.
Luiken, (Veronderstelde plaat van) 28.
Luther, (Kan en Beker van Dr. M.) 284.
Luther, (De Zegelring van) 278.
Luther's afzondering naar den Wartburg, 246.
Luthersch", („Zij is) 279.
Luthersche Gezangen, 216.
Luxemburg („O) gij schoone stad", 374.
Lutherschen, (De Zwaan der) 183.
—*lijk als eindlettergreep*, 311.
Lijkasch, (Inzameling der) 23, 365.
Lijkrede van W. Senguerdius op W. Wilhelmius, 150.
Lijkredenen op Willem den Zwijger, 88.
Lijkstroo, 24, 371—373.
Lijndrajer, Testament van den Heer de Pinto, 331.
Lijsje, (Antje en) 162.

M.

M. De bijnaam „Staart" voor Engelschman, 313.
M. te Maastricht, Gissing, omtrent Bilderdijk's „Aan mijne Egade", 25.
—— Bilderdijk's „de Vloek", 279.
—— Dichters van den Waalschen Gezangbundel, 102.
—— Begrafenispenning op Simon Episcopius, 351.
—— „Ik dagvaard u voor God", 297.
M. (B. J. A.) Gapers, 128.
—— C. Mathieu; Matthias Melin, 312.
—— Tapijten op de zaal der Staten van Holland, 70.
M. (G.) Zoo zout als brem, 24.
M. (F.) Letters op een „Fabri Thesaurus", 53.
M. (H.) Wapen der van Lockhorst'en, 40.
M. (J.) Acisculus, 207.
—— Askoliasmus, 176.
—— Hoe kwam een Athener aan zijn beroep? 150.
—— Aurora te paard, 150.
—— Bataafsche Cohorte in Groot-Brittannië, 250.
—— Herdruk van Bilderdijk's „Najaarsbladen", 285.
—— Braems' „Mémoires touchant le Commerce", 93.
—— Cervantes en de Inquisitie, 345.
—— „Descriptio Hierosolymitani Itineris", 5.
—— De Eolische harp, 321.

M. (J.) Engelsche tooneelspelers in de Nederlanden, 27.
—— Εὔθυνοι καὶ λογισταί, 263.
—— Freund Hain, 216.
—— Onbenoemde planeet van de Gasparis, 213.
—— De „Gesta Romanorum", 237.
—— Goethe's „Braut von Corinth", 248.
—— Grieksche Schrijvers, 140.
—— Claus Harms, 323.
—— 't Amsterdamsche Hekelveld, 344.
—— „Hij kijkt naar de Willemstad of de Klundert ook brandt", 312.
—— Het boek „de tribus Impostoribus", 16.
—— Verduitschingen van Italiaansche Prosawerken, 198.
—— De Koeckham bij 's Hage, 344.
—— Ὁ χάρος καὶ αἱ ψυχαί, 59.
—— Ὀκτάτευχος, 248.
—— Ondankbare kinderen wanneer in Athene gestraft, 182.
—— Palindromen; Excerpten van Leo Allatius, 58.
—— Quand un cordier cordant, 90.
—— Sanchoniathon, 189.
—— Een blaauwe scheen, 297.
—— Hoogduitsche vertaling van Shakspeare, 283.
—— Shakspeare in 't Slavisch, 312.
—— Sterfdagen van Shakspeare en van Cervantes, 313.
—— La „Supériorité aux échecs", 15, 104.
—— Theophylactus en zijne jagtpaarden, 374.
—— Veliten, 87.
—— Verbasterde gemeenplaatsen, 282.
—— Blaauwe Zonnepaarden, 216.
M. (K. L.) Kogel in 't Oranjetumult op Kattenburg afgeschoten, 248.
M. (M.) De Bijenteelt, 279.
M. (O.) Nederlandsche Porceleinfabrieken, 150.
M. (P. J. v.) De Eenhoorn, 166.
—— De Jordaan, 234.
—— Kaarslicht bij veilingen, 203.
—— „Perspicimus quomodo papalis caet", 120.
—— Rangnamen bij het leger, 54.
M. (P. R.) te L. Rockites, 61.
M. (s. n.) Spaansche Letterkunde, 152.
M. (V.) Haantje Pik, 97.
M. (W.) Kennemerlandsche Oudheden, 75.
Maan, (De Halve) 74, 75, 111, 136.
Maan (Invloed der) op de wêersgesteldheid, 28.
Maan", („*Loop naar de*) 246.
Maandag, (Blaauw) 54.
Maandagsch bijgeloof, 88.
Maanen, (J. M. van) Dodaars, 177.
Maarssen, (Steenen met opschrift aan de kerk te) 318.
Maartensliedjes, (St.) 32.
Maat", („Op de Bommelsche) 225.
Mabrasphand, (*Aduradbad*) 119.
Macquet, (J.) 54.
Mädchen („Das) aus der Fremde", 248.
Maecxmanne en hilixlude, 61.
Magnus, (Hibbaeus) 216.
Maintenon, (Huwelijk des Konings van Frankrijk met Mad. de) 96.
Makelaars, (De stok, het kenmerk des) 5.
ManCCop In CooL, 183.
Mandarijn (*Een*) *uit Middelburg*, 58.
Mandemakerssteeg, (*Steen in de*) 23.
Mansfeldt, (Portret van) 184.
Marchio, (Johannes) 243.
Margaretha van Parma, (*Afbeelding eener hofdame van*) 311.
Maria van Nassau en Filips Willem, 275.
Marokkaansche (*De*) *vlag*, 184.
Marokko (*Een Utrechtsch oculist bij den Koning van*) *in* 1695, 156.
Marselaar, (Gualterus Stienerus) 74.
Mart., Sleutel op eenige van Grotius' brieven, 215.
Martinet, (*Begraafplaats van J. F.*) 312.
Masiu , (Gijsbertus) 184.
Maten, munten en gewigten, 98, 157.
Matigheidsgenootschap, (*'t Eerste*) 310.
Mats, (Jacob) 219.
Matthieu, (*C.*) 312.
Maximiliaan (Brief van Keizer) over de Eenhoornshoornen, 135.
McC. (J. B.) Lollard of Lollaert, 220.
Medicis, (*Richelieu's brief aan Maria de*) 316.
Medicis", (Pieter Potter's „Blijde Inkomste van Maria de) 289.
Meerman's (Mr. G.) onderzoek over het papier, 200.
Meestoof (*De*) *in Zeeland*, 213, 290.
Meetkunstig Vraagstuk, 247.
Meijer, (J. F. G.) Penning op Diederik van Bronkhorst, 314.
—— Medaille van Graaf Christoffel, 224.
—— Elkander aanziende borstbeelden op munten, 228.
—— Johannes, Marchio, 243.
—— Mr. Sicco van der Woude, 345.
Meikersen, 78, 79.
Mejufvrouw of Mejuffrouw, 270.
Melin, (*Matthias*) 312.
Meliszoon, (Lammert) 278.
„Mémoires touchant le Commerce", (Braems') 93.
Memorandum bij 't Zuiderspaarne, 88.
Menschenras (Klein) der Oudheid, 118.
„*Mercurius Amstelaedams*", 252.
Mercuriusbeeld door A. de Vries van 's Hage, 215.
Merlette, 5.
Merode, (Bernard de) 71.
Merula (Archieven door P.) gebruikt, 11, 319.
Meter, Voetstoots, 343.
Methelen, (Het wapen van) 375.
Meurs (Bestje van) of Eva Vlieghen, 255.
Meusse, (G. de la) Het Kaartspel, 87.
MI, (Benoni) Zwolle, 162.
Michaëlis (Aanteekeningen op den Bijbel, door) 55.
Michaut (Gedenkpenning door) in 1820, 124.
Middelburg, (*Een Mandarijn uit*) 58.
Middelburg, (Eerste Boekdrukkerij te) 278.
Middelhoven, (Genealogie van van) 154.
Middeneeuwen, (Aardrijkskunde van 't Vaderland in de) 294, 358.
Middeneeuwsche Feesten, (Vertooningen op) 119.
Minne- (Baker- of) lied, 90.
Minos (De Wetten van) voor de Fransche Constitutie van 1793, 313.
Mirakelsteeg (*De*) *te Leyden*, 216.
Mohrmann, (H.) Uitroeping van Prins Willem III tot Stadhouder, 361.
—— 't Eerste Matigheidsgenootschap, 310.
Molières dienstmaagd, 80.
Moll, (Dr. E.) Bijbel van deux aes, 366.
Momboirskamers, 183.
Momusgezelschappen, 92.
Monferland, (Chronodistichon op het) 342.
Montens, (Godevaert) Burgemeester der stad Breda, 56.
Montfoort, (Het geslacht van) 215.
Mooi en muy, 143.
Moons (Magdalena) en Franciscus Baldes, 280.
Moorsteen, 23.
Morale Chrétienne", („*Le Renversement de la*) 55
Mostert-Zaet", („Het Cleyn) 311.
Mozes met hoorns, 184.
Mr. (P.) te R., De „Navolging van Christus", 201.
Mr. (Fred.) „Vervolg op Wagenaar"; „Tegenwoordige Staat der Ver. Nederl.", 168.
Mud", („Hud en) 56.
Muelen, (*Schaal en penning voor A. van der*) 125.
Muis van de Veluwe; Kat van de Betuwe, 14.
Muller, (Frederik) Willem de Zwijger en Musius, 326.
Mummie als geneesmiddel, 61.
Munck, (Jan de) 118.
Munten, (Elkander aanziende borstbeelden op) 174, 228.
Munten, maten en gewigten, 98, 157.
Munten van het Fransche Keizerrijk met „République Française, 253.
Muntslag (Eerste) in goud en zilver, 98.
Muntwezen bij de Grieken, 112, 113.
Museum van Alexandrië, 293.
Musius, (Willem de Zwijger en, of de moord van) 272, 324, 325, 326.

Musschen om haar getal door een regtsgeleerde vermeld, 216.
Mutsenmarkt", („Op de Bommelsche) 119.
Muy en Mooi, 143.
Muzykkamer, (Amsterdamsche) 116.
Muzykinstrumenten, (*Grondhout van Gouda voor*) 374.
Muzyknoten, 157.
Mije, ('t Geslacht van der) 215.
Mije's, (Geslachtwapen der van der) 278.
Mijn, (*De portretschilder van der*) 3, 308.
„Mijn zoon, geef op de les uws vaders", 248.
„Mijnheer van Soll", 299.

N.

N., Duimbijten, 33.
N., St. Fiacre, 98.
N., Gapers, 189.
N., Kwadees, 362.
N., „La Supériorité aux échecs", 15.
N., Tokkodielje, [Voor bladz. 111 lees:] 211.
N (De) achter verkleinwoorden, 24.
N***., „Het Vaderlandsch A.B. boek", 168.
—— Cucujus (Biophloeus) pusillus Wl., Laemophloeus Clematidis Er., 159.
—— Zegel van Simon Episcopius, 214.
—— Jacobus Gadelle; Johanna Koerten Blok, 141.
—— Gordijn voor het Amsterdamsche tooneel door J.Kuyper,214,
—— Koppermaandag, 223.
—— Pieter de Lange, Pieter van den Broeke, Hendricus Zwaerdecroon, 220.
N. (B.) te L., Moordaanslag door O. Keye, N. Stocram en A. Rhenanus in 't huis van Commandeur Langendyck, 187.
N. (I. A.) Gerit Comhaer; Johan ter Poerten, 312.
—— Jan, Heer van Egmond, op nieuw bezitter van IJsselstein, 287.
—— Het Kasteel Grunsfoort, 181.
—— Hannekemaaiers, 263.
—— Hugenoten, 289.
—— Kaarslicht bij veilingen, 203.
—— Loevestein, 236.
—— Velicken ook Velickers, 124.
N. (Is. An.) Gebed van Everard van Reidt, 86.
N. (J. G.) Kaarslicht bij veilingen, 229.
N. (N.) Cromwell in het Staatsche leger, 323.
—— De Eenhoorn, 43.
—— Het boek „de tribus Impostoribus", 16.
—— Leeghwater als duiker, 364.
—— De „Natural Theology" van Paley, 297.
—— „La Supériorité aux échecs", 42.
N. (N.) H. van Wyn, over het Egmondsche HS. der vier Evangeliëen, 147.
—— H. Zschokke, 139.
N. (P.) Het Coomans Gilde, 231.
—— Diaison, 214.
—— 't Huis Dukenburg, 93.
—— „Gelderse Trompet", 342.
—— Grondhout van Gouda voor muzykinstrumenten, 374.
—— Herfstdraden, 261.
—— Mansportret door J. Barbette, 1691, 60.
—— Muis van de Veluwe; Kat van de Betuwe, 14.
—— Oude namen van landen en steden, 126, 157.
N. (R. H.) Zamenstelling van den Canon, 24.
—— De N achter verkleinwoorden, 24.
Nr. Bijbel van deux aes, 23.
—— Inzameling der Lijkasch, 23.
N. (V. D.) Acisculus, 324.
—— Museum van Alexandrië, 293.
—— Wapenboek in HS. herkomstig van Alkemade's verkooping, 157.
—— Het wapen van Amsterdam, 41.
—— Antje en Lijsje, 162.
—— Petrus Bast, 7.
—— Van Beeck, 287.
—— Pieter Potter's „Blijde Inkomste van Maria de Médicis", 289.
—— Invoering der Boekweit in de Nederlanden, 364.
—— Gerard Boot, 35.
—— Britsche Pairs uit Hollandsch bloed, 20.
—— Mr. Gilles le Clercq, 48.
—— Augustus de Colenaer, 230.
—— „Comoedia Vetus" door A. Wils, 102.
—— De Predikant Jan Cornelis, 287.
—— Georgius Cragius, 330.
—— Dichter van Gezang 121, 329.
—— Dichteressen der Evangelische Gezangen, 212.
—— Dichtgezelschap „Laus Deo Salus Populo", 38.
—— Dichters der Evangelische Gezangen, 195.
—— Duimbijten, 65.
—— Casparus van den Ende, 330.
—— Jan, Heer van Egmond op nieuw bezitter van Ysselstein, 135.
—— „Sinrycke Fabulen", 15.
—— Marsilius Ficinus, 82.
—— „Florilegium J. Th. de Bry", 69.
—— Jacobus Gadelle, 141.
—— Het Geuzenveld, 167.
—— Margaretha Godewyck, 294.
—— Aanvulling der Biogr. schets van Ev. Gezangdichters, 333
—— Het Kasteel Grunsfoort, 181.
—— Heynderik, Kapteynderik, 7.
—— François van Hoogstraeten, „De Schoole der Wereld", 170.
N (V. D.) Geboorteplaats van Elsje van Houweningen; Willem van Velde, 163.
—— Het boek „de tribus Impostoribus", 194.
—— Jean plein de Courage, 265.
—— Johannes de Jode, 275.
—— Jan Jordens, 275.
—— Afstamming van Hk. van Jutphaes, 159.
—— „Kennemerlandsche Oudheden, 110.
—— Josias Kryger, 270.
—— Kwiebus of Quibus, 362.
—— „d'Ontroerde Leeuw", 168.
—— Vertalingen der „Legenda Aurea", 318.
—— Monsieur Lombard en zijne gedichten, 264.
—— Louwmaand, 34.
—— Gualterus Stienerus Marselaar, 74.
—— Bernard de Merode, 71.
—— Archieven door P. Merula gebruikt, 319.
—— Amsterdamsche Muzykkamer, 116.
—— De „Navolging van Christus", 201.
—— Oranje, blanje, bleu, 11.
—— Jonkheer J. van Paffenrode's Gedichten, 139.
—— De Weleerwaarde John Paget, 141.
—— Pand, 39.
—— Mr. Cornelis Jacobsz. Ploegh, 141, 351.
—— Ludolphus Potterus, 323.
—— Reinier Fresinga van Frennicker, 131.
—— Ruiten en Rooven, 40.
—— De Heer van Ruwiel, 163.
—— Petit Salazard, 301.
—— De familie Snethlage, 294.
—— St. Petersburgsch exemplaar van den „Spieghel onser Behoudenisse", 222.
—— J. W. van Steenbergen, 362.
—— Stouppe „La Religion des Hollandais", 171, 200.
—— Tapijten op de zaal der Staten van Holland, 70.
—— Tokkodielje, [Voor bl. 111 lees:] 211.
—— Tijl Uilenspiegel, 50.
—— Vertaling der „Simplex et fidelis Narratio" van J. Utenhove, 167.
—— Veem, 207.
—— Cornelis Vermuyden, 126, 349.
—— „Vorstelyke, Koningl. enz. Atlas enz." 228.
—— Een Vossius te Voorburg, 369.
—— De Vrijdag een booze dag, 262.
—— Albertus de Vulder, 362.
—— „Vervolg op Wagenaar". „Tegenw. Staat der Ver. Nederl." 227.
—— Joannes Pietersz. de Witte, 291.
—— Amand van Zirixee, 320.
—— Zutphen, 81.

Naarden, (Oud) 233.
Nachtmerrie, (De) 291.
Nachtvlinders, 55.
„Najaarsbladen", (Herdruk van Bilderdijk's) 285.
Nalezer, (De) „De Pylen, die my eerst te zamen niet en weken", 218.
Ναπολέων ἀπολέων, 3, 334, 335, 336.
Napoleon, (Anagram op) 336.
Napoleon binnen Amsterdam, 321.
Napoleon op Zee, 7.
Napoleon op Zuid-Beveland en te Gend, 277.
Napoleon's geboortedag (Bijschrift op), 345.
Napoleon's voor en geslachtsnaam, (Spelingen met) 3, 334, 358.
Napoleon's togt over het Zwin, 53.
Nassau, (Filips Willem en Maria van) 275.
Nassauers Trompettertje", („Het) 152.
Nassouwe" ('t „Wilhelmus van) 343.
Natamus, (Et nos poma) Vertalingen van Juvenalis, 310.
——, -lijk als eindlettergreep, 311.
„Natura et Arte", 316.
„Natural Theology" (De) van Paley, 297.
„Navolging (De) van Christus", 201, 354.
Navorscher (Een Rotterdamsch) in de vorige eeuw, 200.
Navorschersgezelschap te O. „Archieven van Ootmarsum, Oldenzaal, enz.", 182.
—— Odemarus, Stichter van Ootmarsum, 247.
—— Overijsselsche Hofgerigten, 247.
—— Twentsche Landeweren, 182.
Nederl." („Tegenw. Staat der Ver.) 142, 168, 198, 227, 323.
Nederland (Aardrijkskunde van) in de middeneeuwen, 294, 358.
Nederlanden, (Augustijner Kloosters in de) 311.
Nederlanders op 89° N. B. 375.
Nederlanders in Zweden; Jacob van Dijck, 190.
Nederlandsche Baronets, 131, 165, 195, 225.
Nederlandsche geslachten uit Britschen bloede, 4.
Nederlandsche Nieuwsbladen, 29, 61, 94, 126, 156, 284.
Nederlandsche Versmaatkunde, 244.
Nederlandsche Volksoverleveringen, 88, 219, 272, 273, 291, 326, 327, 355, 356, 357.
Neêrduitsch met andere talen, (Vergelijking van 't) 291, 292.
Neêrduitsche poëzy van R. van Ommeren en L. van Santen, 214.
Neerkassel, (*Wessel van*) 59.
„*Neerlangbroek, die Schralenhoek*", 24.
Nepeta (De) cataria, 298.
Nestels (*De*) *van Anna van Oostenrijk*, 184.
Nestels der Kavallerie, 3, 334.
Neusbrandertjes of oude-mannetjes pijpjes, 62.
Neuss (*Berijmd verhaal van 't beleg van*) *in* 1474, 252.
Neuzen, (Hervormde gemeente van ter) 342.
Nichan Iftihar, (Orde van) 88.
Nieuw ontdekte landen, 27.
Nieuwenaar, (*Beschrijving der Asbergsche Oudheden op last van H. Graaf van*) 376.
Nieuwenhuyzen, (J. J.) Gulden Levensregel, 86.
—— Heylekoppen, 121.
—— Een liedeken op H. F. Kloet, 91.
—— Nederlandsche Nieuwsbladen, 94.
—— David Petersen, 125.
—— Rederijkkamer te Alkmaar, 116.
—— De Steenen Roeland, 210.
—— Urbanus en Isabella, 145.
Nieuwsbladen van 1460, 247.
Nieuwsbladen, (Nederlandsche) 29, 61, 94, 126, 156, 284.
Nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen, 143, 168.
Nilus, Avondmaalsviering zonder wijn, 128.
Nir, (G.) „Zij is Luthersch", 279.
Nizza, De Nestels van Anna van Oostenrijk, 184.
—— Plasdank, 215.
—— Tentoonstelling van Oudheden, 120.
Nolletje („ *Van*) *geprikt, van Lotje getikt*", 246.
Nomen (Notetur) Bâtir des Châteaux en Espagne, 183.
—— Fransche Spreekwoorden, 342.
—— Naamsoorsprong van Antwerpen, 183.
—— De plaat poetsen, 310.
—— Uitvinder van den Watermolen, 310.
Noord-Amerika, (*Hollandsche Hervormde Predikanten in*) 316.
Numismaticus (Geen) Portcullis, 33.
Nytthus, (*Petrus*) 278.
Nijenhuis, (J. T. Bodel) Gegraveerde portretten van vorstelijke personen, 5.
—— Afbeelding eens Regtsgeleerden, 155.
—— Portretten der familie Thoe Schwartzenberg und Hohenlandsberg, 217.
—— Mathieu Xhrouet, 93.
Nijenrode, (Het geslacht van) 215.
Nijenrode's, (Geslachtwapen der van) 278.
Nijmegen (Aanslag op) in 't jaar 1702, 3, 336.

O.

O Luxemburg, gij schoone stad, 374.
'Ο χάρος καὶ αἱ ψυχαί, (*onbeantwoord*) 59.
O. (C.) Trouwdag van Corn. Tromp en Maria van Raaphorst, 343.
O. I. Compagnie", („Beghin ende Voortgangh van de) 348.
O. (H. M. C. v.) Blasius Ugolino, 312.
—— De vliegende Hollander, 285.
—— De Zwaan op uithangborden van herbergen, 312.
O. L. V. Boter, 5.
O. T. P. Q. M. V. D. (*Voltaire's* „ *Oreste*", *geteekend met*) 280.
O. (v.) Invoering der Boekweit in de Nederlanden, 364.
—— De „Christus Patiens", 362.
—— De Haan op kerktorens, 152.
—— Inzameling der Lijkasch, 365.
—— Stroo, het kenmerk van een Sterfhuis, 371, 372.
—— „Het Nassauers Trompettertje", 152.
—— Wolf en Klander, 101.
„*Occultus Mercatus Jesuitarum*", 214.
Odemarus, Stichter van Ootmarsum, 247.
Oedenrode, (De bierpint van St.) 357.
Oem of Oom, (Het geslacht) 138, 322.
Officier, (Een) Jongens van Jan de Wit, 151.
Okshoofd en Hogshead, 375.
'Οκτάτευχος, 248.
Olaf, (Orde van St.) 88.
Oldenbarneveld, (Begraafplaats van) 311.
Oldenbarneveld, (*Genealogie van het geslacht van*) 91.
Oldenbarneveld, (Penning op) 311.
Oldenbarneveld, (Voorspelling aan) 28, 94.
Oldenzaal, (*Archieven van*) 182.
Oli, Plaatsen „de Tempel" geheeten, 376.
—— Nederlandsche torens en heuvelen, 376.
„Om een Haverklap", 184.
Ommeren, (*Neêrduitsche poëzy van R. van*) 214.
Omnibus, (Non) Tabakspijpen, 62.
Ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν κ. τ. λ., 173.
Onadellijke personen (Wapens door) gevoerd, 36, 37, 100, 129, 191, 256.
Onbekenden, (Portret eens) 18.
Ondankbare kinderen wanneer in Athene gestraft, 182.
Onderzoeker, Bruiloftsbanket, Heilik- of Heiligmaker, 119.
—— Nieuwe kleederen met Paschen, 150.
—— Vertooningen op middeneeuwsche feesten, 119.
„ *Onderwijs* (*J. Brakel's*) *in den Godsdienst*", 344.
Ongedekten hoofde, (Afbeelding van Christus met) 290.
Ongelukkige dagen, 88, 262.
Ongeloovige, (*Oordeel Gods over een*) *bij van den Honert*, 375.
Onkwetsbare Hazen, 327.
Onkwetsbare soldaten op 't huis Grebbijn, 115, 167, 322.
Ὄνος, Witachtige Papen, 151
„Ons patroon van Alven", 215.

Ontroerde („d') Leeuw", 147, 168.
Onvrije Kamer, (Vrije en) 19.
Onweder, (*Opene ramen bij*) 248.
„Oog" als eindlettergreep, 310.
Oogen", („Vol haken en) 247.
Oogziekten (Behandeling van) met blaauwzuur, 283.
Ooijevaars, (Vereering des) 52, 53.
Oom of Oem, (Het geslacht) 138, 322.
Oor- of Hoofdijzer, 183.
Oordeel Gods over een' Ongeloovige, bij van den Honert, 375.
Oostenrijk, (*De Nestels van Anna van*) 184.
Ootmarsum, (*Archieven van*) 182.
Ootmarsum, (Odemarus, stichter van) 247.
„Op een Schopstoel zitten", 214.
„*Op de proppen*", 120.
„*Op rozen gaan, langs effen paân*", 55.
„Op zijn oud Harleveënsch", 209.
Opene ramen bij Onweder, 248.
Ophir, 82, 83, 84.
„Opregte Haarlemsche Courant", 29, 96, 126.
Opschrift op het gevest van een degen, 90.
Opschrift (Steenen met) aan de kerk te Maarssen, 318.
Opschriften van oude Kerkklokken, 281.
Opsolferen", („Iemand iets) 312.
Oranje, blanje, bleu, 11, 101, 160—162, 350.
Oranje, (Luchtverschijnsel te) 6 Mei 1665 en 1688, 194.
Oranje, (Luchtverschijnsel te) 7 Mei 1665, 164.
Oranjekleur in Heraldiek, 98.
Oranje-legioen, (Het) 216.
Oranjetumult (Kogel in 't) op Kattenburg afgeschoten, 248.
Orden van de Eikekroon, van St. Olaf, van Nichan Iftihar, 88.
„*Oreste*" (*De*) *van Voltaire*, 280.
Os, (Het geslacht van) 215.
Os'sen, (Geslachtwapen der van) 278.
„*Ost-friesische Prediger Denkmäler*", (*Reershemius*) 253.
....otius (Portret van) Aet. 26, 1661, 183.
Ots. (K.) De Biebelabonsche berg, 54.
—— Goejanverwellensluis. Ned. planetaria in de 8ste eeuw, 54.
Oud-Hollandsche Volksliedjes, 244, 290.
Oud-Vaderlandsche Schoolreglementen, 284.
Oud-Vaderlandsche Wetsbepalingen omtrent weeskinderen, 86.
Oude Hollandsche regt, (Beeldspraak van 't) 250.
Oude namen van landen en steden, 30, 97, 126, 157.
Ouderlijke („Het) Huis", 56.
Oudewater, (Heksenweegschaal van) 13.
Oudheden (*Beschrijving der Asbergsche*) *op last van H. Graaf van Nieuwenaar*, 376.
Oudheden". („*Brittanische*) *door Richardus Versteganus*, 344.
Oudheden, (Joodsche) 245.
Oudheden", („Kennemerlandsche) 75, 110.
Oudheden, (Tentoonstelling van) 120.
Oudheden (*Romeinsche*)*bij de Linge*, 87.
Oudheden tusschen Alkmaar en St. Panchras, 56.
Oudheden (Eenige wenken voor vrienden van) door O. G. Heldring, 57.
Oudorp, (*Mr. Andries van*) 87.
Oudschoten, (Het geslacht van) 215.
Oudste jaarteekening op gedrukte boeken, 374.
Oudste Woorden, (De) 299.
„Ough", hoe in 't Engelsch uitgesproken, 176.
Ovens, (*Juriaan*) 56.
Overdekking van 't aangezigt eens ter dood verwezenen, 5.
Overeenkomst in Friesche geslachtwapens, 246.
Overleveringen omtrent Abraham, 22, 341.
Overleveringen, (Nederlandsche Volks-) 88, 219, 272, 273, 291, 326, 327, 355, 356, 357.
Overstege Willemz. (Cornelis van) 185.
Overijsselsche Hofgerigten, 247.
Ovidius, (Verlangde vertaling naar) 173.

P.

P. Friesche Ruiters, 247.
—— Adam Silo, 344.
—P. Voormalig Regtswezen in Nederland, 120.
II. Kabaal, 376.
—— „Een Kleur als een boei", 311.
—— Steen en been klagen, 343.
—— „'t Wilhelmus van Nassouwe", 343.
P. A. E. M. (*De letters*) *op een* „*Fabri Thesaurus*", 53.
P. (B.) Prins Willem I, een vervolger der Roomschgezinden, 155.
—— Wonderlijk Getal, 55.
P. (C.) Grafzerken te Sloterdijk, 56.
P. (E. A.) Nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen, 143.
—— Afbeeldingen van beroemde personen, 139.
—— Bijschrift op Napoleon's geboortedag, 345,
—— Boter aan de galg gesmeerd, 278.
—— Bijzonderheid aangaande Burman, 262.
—— Dichters der Evangelische Gezangen, 196.
—— Dirk van Hasseltsteeg, 105.
—— Druipen, 279.
—— Extemporé's van Lipsius en Dousa, 121.
—— Nederl. Nieuwsbladen; „Leydsche Courant", 126.
P., (E.A.) Steekeblind; stok doof, 56.
P. (H.) Het kasteel Grunsfoort, 354.
—— Opschrift op het gevest van een degen, 90.
P. (J.) Cornelis Cruys, 60.
P. (L. S.) H. H. H., 153.
Paardenmarkt (De) in de Noordzee bij 't Huissche Gat, 356.
Paarlemoeren tafelkransen door van Ryswyk, 42, 104.
Paffenrode, (Jonkheer J. van) Gedichten, 139.
Paget, (De Welëerwaarde John) 141.
Pain et Vin, (*Geslachtlijst der familie*) 280.
Pairs (Britsche) uit Hollandsch bloed, 20, 162, 224.
Paley, (De „Natural Theology", van) 297.
Palindromen, (Grieksche) 58.
Palm, (*Geslachtlijst der familie*) 280.
Palm (Opgave der werken van J. H. van der) aangevuld, 185.
Paltrok, 320.
„Pan Poëticon", (Arnoud van Halen's) 188.
Panchras en Alkmaar (Oudheden tusschen St.) 56.
Pand, 39.
Papen, (Witachtige) 151.
Papier, (Mr. G. Meerman's onderzoek over het) 200.
Papieren geld, (Leydsch) 75, 76, 137.
Paradisi, De Nepeta cataria, 298.
Paré, (*Amsterdamsche nakomelingen van Ambroise*) 188.
Parker's, (De) Heeren van Zaamslag, 87.
Parma, (*Afbeelding eener hofdame van Margaretha van*) 311.
Paschen, (Nieuwe kleederen met) 150.
Pastor", („Heer) 255.
Paterculus, (*Aanhaling uit Aemilius Sura bij Vellejus*) 123.
„Patertje (Het) langs den kant") 17, 48, 69.
Paushuize, (Beeldhouwwerk op) 92.
Pauwel Jonas aan", („Daar komt) 54.
Penning op Diederik van Bronkhorst, 314.
Penning te 's Hertogenbosch opgegraven, 252.
Penning aan den Rhyndijk opgegraven, 115, 116.
Percontator, Bloemendaal, 55.
—— Brief des Proconsuls Publius Lentulus, 48.
Perfer et Obclara, Beeldhouwwerk op Paushuize, 92.
Perfer et Obdura, „Alle dinck vergaet", 324.
Persepolitaansch beeld aan Burgemeester Witsen geschonken, 248.
Persyn (Het Amsterdamsche wapen door Jan van) geschonken, 41.
Personen, (Afbeeldingen van beroemde) 139.

„Perspicimus quomodo papalis", 120, 135.
Perzische Geschiedenis, 93.
Petersburgsch (St.) exemplaar van den „Spieghel onser Behoudenisse", 222.
Petersen, (David) 125.
Petit Salazard, 301.
Petri, (Nicolaas) 151.
Philarchus, Glastranen, 74.
—— De halve Maan, 74.
Philippine, 310.
Philo-Chaucer, „Soth play quod play", 182.
Philomathes, Titel van Frans II, van 1804—1806, 55.
Pier, (Het lied van Groote) 278.
Pieterskerk (Chronogramma op den val des torens van de St.) te Leuven, door Lipsius, 217.
Pieter (Mr.) van Amsterdam, 88.
Pietje bedroefd, 233.
Pietje Bedroefd, Leydsche Dissertatieën vóór 19 Sept. 1654, 62.
Pietjes, 258, 322.
Pik, (Haantje) 30, 61, 97.
Pilgram, (Het „Calendarium Chronologicum" van Antonius) 374.
Pinksterbloem-zingen, (Het) 186.
Pint (De Bier-) van St. Oedenrode, 357.
Pinto, (Testament van den Heer de) 2, 331.
Plaat („De) poetsen", 310.
Plaatsbenamingen, (Amsterdamsche) 152.
Plancius, (Het geslacht) 215.
Plancius'sen, (Geslachtwapen der) 278.
Planetaria (Nederlandsche) in de achtste eeuw, 54.
Plantijd, 214.
Plasdank („Hij wil een) verdienen", 215.
Ploegh, (Mr. Cornelis Jacobsz.) 24, 141, 167, 351.
Ploert, 119.
Ploos van Amstel, (A. en J.) 151.
„Pluk mijn, pluk mijn", 26.
Podding op Kersavond, 283.
Poerten, (Johan ter) 312.
Poespas, 343.
Poetsen", („De plaat) 310.
Poëzie (De Hebreeuwsche) in Nederland, 279.
Poissons d'Avril, 246.
„Politike Discoursen", 81.
Poll (Wapen van het geslacht van de) en der gemeente Harmelen, 58.
Polliet, (Dr. Joh.) 283.
Polygamie bij de Joden, 86.
Pomedellus-penning, 140.
Pomponius, Prins Adolph van Zweden te Vianen in 1656, 86.
—— De berg Athos en de Vorst, 125.
—— Jerven Blonckebyle, 156.
—— Begrafenispenning op Simon Episcopius, 287.
—— De Wetten van Minos voor de Fransche Constitutie van 1793, 313.
—— Neêrduitsche poëzij van R. van Ommeren en L. van Santen, 214.
Pomponius, Rakker, 345.
—— Ultrajectinus, 52.
—— 't Sterfhuis van J. van den Vondel, 310.
Pontianâkh, 220.
Poolsche wapens, (De W in) 120.
Pootje („Gij zult het) krijgen", 312.
Pootjuin", („Zoo gek als een) 24.
Porceleinfabrieken, (Nederlandsche) 150.
Portcullis, 33, 34, 66.
Portret eens Onbekenden, 18.
Portret (Naamloos) eens geleerden, 118.
Portret van Matthijs Helt, 346.
Portret van ....otius, Aet. 26, 1661, 183.
Portretten (Gegraveerde) van vorstelijke personen, 5.
Portretten der familie Thoe Schwartzenberg und Hohenlandsberg, 217.
Portretten naar van Dijk, door C. Visscher, 152.
Potter, (Schilderijen van Pieter en Paulus) 201, 202.
Potter's (Pieter) „Blijde Inkomste van Maria de Medicis", 289.
Potterus, (Ludolphus) 144, 227, 323.
Praesens est imperfectum, Speelkaarten als Bijbel aangewend, 374.
Praesens est imperfectum; perfectum et plus quam perfectum est futurum, Te kust en te keur, 343.
Predikanten (Hollandsche Hervormde) in Noord-Amerika, 316.
Predikanten (Hollandsche Hervormde) te Londen, 92.
Predikanten, (Naamregister der) 349.
Presburg, (Johan M.) Marsilius Ficinus, 82.
—— C. Grapheus, 74.
—— Rederijkers; Vrije en Onvrije Kamer, 19.
—— Trithemius, 77.
Pricker, (Album van Hermanus) 140, 226.
Primus, (G. L.) Uitspraak der θ, 54.
„Prins Robbert is een gentleman", 89.
Privilegieën en Handvesten, 280.
Proëdri, 179.
Propaedeuticus, SCta ten tijde van Augustus, 220.
Proppen", („Op de) 120.
Proteus, Nachtvlinders, 55.
Provinces Unies" („Histoire de la République des) 1704, 183.
Provinciën, (Voorspelling over den val der VII) 314.
Puf, Beeren, 61.
Putten", („Accoord van) 54.

Q.

Q. (J. N.) „'t Groot Hoorns, Enkh., Alkm., en Purmerender Liede-Boek", 151.
—— Jerusalem, Jericho en Jaffa te Rotterdam, 118.
Q., (J. N.) Het Kompas bij luchtreizen, 151.
„Quand un cordier cordant", 90.
Quart", („Le tiers et le) 342.
Quesnel, (P.) „Avis sincères aux Cathol. de Hollande", 182.
Questor, Verzuim in de Leydsche Dissertatiën voor 1790, 55.
Quibus of Kwiebus, 23, 362.
Quis?, Ναπολέων ἀπολέων, 3.
Quixote", (Verduitscher van „Don) 155.
Quixote" (Woorden in de „Don) door de Inquisitie geschrapt, 345.

R.

R., J. Verhorst, 24.
R. (D. A.) Sjakes, 375.
R. (F. v.) Mansportret door Wildens, 376.
R. (G. P.) Geschot, 118.
—— Het spook van Rammekens, 118.
R. (H. v.) te Mydrecht, Stroo, het kenmerk van een Sterfhuis, 24.
R. (J.) te L., Overblijfselen van het voorvaderlijke heidendom; Alroentjes, 182.
—— Het Leydsche Gymnasium; de Heeren van Raaphorst, 342.
—— Tijdwijzers der Ouden, 342.
R—p, (J. B.) De familie Bax, 60.
—— De letter W in Poolsche Wapens, 120.
—— Wapens door onadellijke personen gevoerd, 100.
R. (P. Q.) Andelius, 126.
—— Kattebel of Kartebel, 280.
R. (T. K.) „Graecia sal gentium", 215.
R. (v.) Portret van Jonkvrouwe Barchman Wuytiers, 347.
R. (W. J.) Dierick Coornhert, 267.
—— Freule, 271.
—— Mejufvrouw of Mejuffrouw, 270.
Raadhuis, (Geheel van hout opgetrokken) 376.
Raadsel, 3, 333.
Raadsel van Alcuin, 189.
Raadsel, (Fransch) 125.
Raaphorst, (Trouwdag van Corn. Tromp en Marg. van) 343.
Raaphorst, (De Heeren van) 342.
Rakker, 345.
Ramen (Opene) bij onweder, 248.
Rammekens, (Het spook van) 118.
Rangnamen bij het Leger, 54.
Ranonkels, (Turksche) 376.
Rap (Jan) en zijn maat, Jan Hagel, 183.
Ray, (P. van) 187.
Rederijkkamer te Alkmaar, 116.
Rederijkkamers, (Haagsche) 202.
Rederijkers; Vrije en Onvrije Kamer, 19.
Reershemius, „Ost-friesische Prediger Denkmäler", 253.
Ῥῆξ, (Βασιλεὺς en) [*onbeantwoord*] 92.
Regt, (Beeldspraak van 't oude Hollandsche) 250.
Regt (Het) van den gouden Ring, 203, 204.
Regterhand (De) bij den Eed, 279.

Regtsgeleerden, (*Afbeelding eens*) 155.
Regtswezen (Voormalig) in Nederland, 120.
Reidt, (Gebed van Everard van) 86.
Religion („La) des Hollandais", door Stouppe, 171, 200, 228.
Remak, (Jan) 16.
Renversement („*Le*) *de la Morale Chrétienne*", 55.
„République Française", (Munten van het Fransche Keizerrijk met) 253.
Requesens, (*Krankzinnigheid van*) 88.
Resp., Aanslag op Nymegen in 't jaar 1702, 336.
Reygersbergh, (*De Hofstede*) *nabij 's Gravenhage*, 314.
Reynhardus, (Ysbrandus Balkius) Frisius, 311.
Rhenanus,(Moordaanslag door A.) enz., 187.
Rhenen, (Huis van Keurvorst Frederik te) 152.
Rhyndijk (Aan den) opgegraven penning, 115, 116.
Richelieu's brief aan Maria de Medicis, 316.
Riddertje („Een) leggen", 312.
Rietstap, (J. B.) Het geslacht van den Bempden, 107.
—— Wapens, door onadellijke personen gevoerd, 191.
Rika, „De Bruid heeft de kat niet gevoerd", 247.
—— Engelen met vleugels, 38.
—— Het „Patertje langs den kant", 17.
—— Memorandum bij 't Zuiderspaarne, 88.
—— Een Uiltje knappen; Knapuiltje, 101.
Ring, (Het Regt van den gouden) 203, 204.
Ringrijden, (*Lied bij het Zeeuwsche*) 315.
Rochefort, (*Het geslacht van*) 342.
Rockites, 61.
Roeland, (De Steenen) 210.
Rogator, Aldert, Adriaan, Jacob Adriaansz. Hodenpijl, 282.
Roggeveen, (*Jacob*) 347.
Roggeveen, (Arent) 152.
Rollema, (H. van) Adriaan van Cronenburg, 279.
—— Oud Kaartenbord, 284.
—— „Tegenw. Staat der Ver. Nederl.", 227, 323.
—— Vogelklaauw als versiersel, 343.
Roman, (Jacobus) Med. et Phil. Dr., 56.
Romanischen (*A. Fuchs*, „*Die*) *Sprachen*" *door Steinthal beoordeeld*, 60.
Rome bij den Lingestroom, 87.
Romeinsch bijgeloof, 345.
Romeinsche Oudheden bij de Linge, 87.
Romeinsche regt (*Het*) *in verzen*, 120.
Römer, (Dr.) Nederlandsche Baronets, 165.
Römer, (Dr.) Begraving zonder kist; Graauwe Zusters, 277.
—— Het geslacht van den Bempden, 21.
—— „Berättelser ur Svenska Historien", 182.
—— Duivekater, 300.
—— H. Elisabeth, 164.
—— Gabel, 159.
—— Verduitschingen van Italiaansche prozawerken, 167.
—— Het St. Jans-Evangelie als bezweringsvorm, 120.
—— Kloosters en Abdijen van Holland en Zeeland, 253.
—— Inzameling der Lijkasch, 365.
—— Ναπολέων ἀπολέων, 335.
—— „Het Kerkje te Ubbergen", 274.
—— Ursula en Ximilia, 340.
—— „Vergt" of „Vergde", 186.
—— Nederlandsche Volksoverleringen, 272.
—— Het geslacht van Wachendorff, 376.
Rommelpot, 10.
Roomschgezind, (Grotius) 217.
Roomschgezinden, (Prins Willem I een vervolger der) 155.
Roos, (G. P.) Willem Aelst, 198.
—— Dichters der Evang. Gezangen, 70.
—— De Dodaars, 177.
—— Kaarslicht bij veilingen, 203.
—— Kinderpoëzy, 89.
—— „Natura et Arte", 316.
—— Nieuw ontdekte landen, 27.
—— O. T. P. Q. M. V. D., 280.
—— Rooven en ruiten, 40, 225.
Rots, (M.) „Zoo oud als de weg van Kralingen", 261.
Rotterdamsch (Een) Navorscher in de vorige eeuw, 200.
Rozenburg, 327.
Rudlaff, (*Johan George*) 60.
Rudolph, Engelsche dichtregels op den Bijbel, 88.
—— „Eun deun dip", 150.
—— Petrus Forestus, 303.
Ruiten Drie, Blasoen, het wapen van Lockhorst, van de Voord en Barre, 130.
—— Het wapen der Compostell's en van Berk'en, 184.
Ruiten en rooven, 40, 225.
Ruitvormige schilden, 128.
Ruyter, (Aanteekeningen op de zeeslagen van de) in 1672 en 73, 121.
Ruyter (Engel de) en Adriaen Banckaert, 24, 371.
Ruyter's (De) aanspraak tot zijn volk, 121.
Ruwiel, (De Heer van) 163.
Rijk, (G. E. J.) De Hebreeuwsche poëzy in Nederland, 279.
—— Nestels der Kavallerie, 3.
—— Zutphen, 80.
Rijm, (Het) 31.
Rymer, Orden van de Eikekroon, van St. Olaf, van Nichan Iftihar, 88.
—— De portretschilder van der Mijn, 308.
Ryn", (Borger's „Aan den) 123.
Ryndijk (Aan den) opgegraven penning, 115, 116.
Ryswyck, (Paerlemoeren tafelkransen door van) 42, 104.

S.

S., Ναπολέων ἀπολέων, 335.
Σ., Avarij, 71.
—— Bacchus in de spreekwoordentaal, 282.
—— Onuitgegeven Fransch versje van Mr. W. Bilderdijk, 1.
—— Dichters der Evang. Gezangen, 196.
—— Dichtgezelschap „Laus Deo, Salus Populo", 351.
—— Freule, 357.
—— Jan van Gijsen, 72.
—— Kerktorens, 21.
—— Kostverloren, 357.
—— Meikersen, 78.
—— Muntstuk van Lodewijk XVI, gejaarmerkt 1793, 27.
—— De „Stock in 't Hondert", 355.
—— De vliegende Hollander, 349.
—— De flesch van Willebrord en het wapen van Vlissingen, 45.
—— Zigzag, 359.
S., (A. D.) Gerard Boot, 99.
—— Cromwell in het Staatsche leger, 258.
—— Haantje Pik, 30.
—— François van Hoogstraten: „De Schoole der Wereld"; Joseph Hall; Afgevaardigden uit Engeland op de Synode van Dordt, 200.
—— Verbodschrift tegen de Jesuieten in de XVIIIde eeuw, 304.
—— Koppermaandag, 38.
S., (A. J. W. Farncombe) „Let them rave", 312.
—— Het regt van den gouden ring, 204.
—— A. Fuchs, „Die Romanischen Sprachen" door Steinthal beoordeeld, 60.
—— Aanhaling uit Is. Walton, 56.
S., (D. D.) Voorspelling over 't Stadhuis van Amsterdam en van den val der VII Provinciën, 314.
S., (F. A.) Napoleon op Zuid-Beveland en te Gend, 277.
—— De Y, 299.
S., (G. A. C.) Albertus de Vulder, 23.
S. (G.) te L., Journalen van D. Festo Hommio; Geëxtendeerde Postacta, 56.
S., (H. J.) I. H. S., 103.
—— De Halve Maan, 111.
—— Sjibboleth, 317.
S., (I. H.) 42, 103, 104, 194, 320.
S., (J.) Nieuwsbladen van 1460, 247.
—— Alphonsus Tostatus, 283.
S., (J. T. F.) Heksenweegschaal van Oudewater, 13.
S., (K.) Dichters der Evang. Gezangen, 136.
S. (M.) te B., Huis de Valois, 27.
S., (P.) De Predikant Jan Cornelis, 156.

S., (S. M.) Penning op Oldenbarneveld, 311.
S., (S. S.) Elkander aanziende borstbeelden op munten, 174.
S., (v.) „Tegenw. Staat der Vereen. Nederlanden", 168.
S., (W.) Meetkunstig vraagstuk, 247.
Saai, 183.
Saakie, J. W. van Steenbergen, 23.
Sabacco, Amsterdamsche nakomelingen van Ambroise Paré, 188.
—— Ruitvormige schilden, 128.
Sac et de corde", („Des gens de) 342.
Saksen; (De Hertog van) de „Zwarte Man", 347.
Salamander (De) in 't vuur, 346.
Salazard, (Petit) 301.
Saluutschoten, (Oneven getal) 101.
Samoureusen, 343.
Sanchoniathon, 31, 189.
Sandwijk, (G. van) Trijntje van Boskoop, 208.
—— Ναπολέων ἀπολέων, 335.
Santen, (Neêrduitsche poëzy van L. van) 214.
Santhorstsche Geloofsbelijdenis, (De) 27.
Sauve-garde, 55.
Schaakspel (Het) in Nederland, 219.
Schaal (Zilveren) voor de weduwe van Reijer Pietersen Crimpen, 252.
Schaapjes („Zijne) op het droog hebben", 183.
Schakenbosch, 327.
Schansenberg en Vrijenberg bij Loenen op de Veluwe, 355.
Schapperae, 221, 349.
Schasz, (Dr. J. A.) 311.
Schattingweigerende Waterlanders, 73.
Scheen, (Een blaauwe) 296, 297, 329, 358.
Scheepje, ('t Wel afloopen van 't) 14, 68.
Scheeps-, Vesting- en Waterbouwkundige werken, 280.
Scheren" („Den gek), 148.
Schilden, (Ruitvormige) 128.
Schiller, (Verduitsching van) 247.
Schiller's „Das Mädchen aus der Fremde", 248.
Schipper (Een) en een Konstabelsmaat, 188.
„Schok, schok, schok", 89.
Schommelen ('t) van eene ledige Wieg, 357.
Schoolboekjes vóór 1800, 227, 228.
„Schoole (De) der Wereld", 170, 171, 200.
Schoolopzieners, (Eerste) 246.
Schoolreglementen, (Oud-Vaderlandsche) 284.
Schoonebeek, (Adriaan) 312.
Schoorl, (Jan van) 101.
Schoot- en Steekvrijheid, 115, 167, 322.
Schopstoel („Op een) zitten", 214.
Schotland, (Pensioen van den Prins van) 344.
Schottus, (Simon) 151.
Schout bij Nacht, 74, 110.
Schout, (Portret van Pieter) 22.
Schout van den Utrechtschen Dom, 246.
Schrader, (Jonkvr. E.) een voorbeeld van ziekelijk vasten, 319.
Schraver, (Andries) 150.
Schreuder, (J.) Aardappelen, 31.
—— Boter, 32.
—— „Opregte Haarlemsche Courant", 29.
—— Hoezee, 186.
—— 't Laveren, 343.
—— Nederlanders op 89° N. B., 375.
—— Mr. Andries van Oudorp, 87.
—— Zeetogt op last van Koning Alfred, 216.
Schrift (Loop van het) bij verschillende volken, 119.
Schrikbewind, (E. Bekker voor het) 316.
Schrikshoeken, 74.
Schröters, (Elizabeth) 232.
Schwartzenberg und Hohenlandsberg, (Portretten der familie Thoe) 217.
Sciolus, Ananasteelt in Europa, 349.
—— Nederlandsche Baronets, 352.
—— Brief van Henrik Fredrik, Prins van Wallis, 344.
—— Grollier en zijne vrienden, 358.
—— Herfstdraden, 206.
—— „Laus tua non tua fraus", 19.
—— Een Mandarijn uit Middelburg, 58.
—— De portretschilder van der Mijn, 3.
—— Napoleon binnen Amsterdam, 321.
—— Oordeel Gods over een' ongeloovige, bij van den Honert, 375.
—— Tabakspijpen, 6.
—— Cornelis Vermuyden, 349.
—— De Vogellijm, 26.
—— Nederlandsche Volksoverleveringen, 273.
—— Vondelhout, 266.
—— Vreemde geneesmiddelen, 291.
Scr., Afbeelding van Christus met ongedekten hoofde, 290.
—— Gualterus du Bois, 343.
—— Duivekater, 329.
—— 't Geslacht Hardenbergh, 347.
—— „IJzeren vee sterft niet", 343.
Scribendo, (Legendo et) „Amstelredams eer ende op comen", 88.
—— Invoering der Boekweit in de Nederlanden, 365.
—— Gaspar van den Bogaerde, 345.
—— François Caron, enz. 151.
—— Zilveren schaal voor de Weduwe van Reyer Pietersen Crimpen, 252.
—— Filips Willem en Maria van Nassau, 275.
—— Petrus Forestus, 302.
—— Mr. Klaas Hendriksz. Gietermaker, 1.
—— Hibbaeus Magnus, 216.
—— Daniël Jan Baron de Hochepied, 281.
Scribendo, (Legendo et) IJzeren kooien, 97.
—— Extemporé van Lipsius, 217.
—— Munten, maten en gewigten, 157.
—— Mr. Cornelis Jacobsz. Ploegh, 167.
—— Het wel afloopen van 't Scheepje, 68.
—— Adriaan Schoonebeek, 312.
—— Geheel van hout opgetrokken Raadhuis, 376.
—— Andries Suyderhoeff, 118.
—— Petrus Johannes Tinctorius (Verwer) 199.
—— Gedenkpenning op Jan Gideonsz. Verburgh, 41.
—— Gezondheidsbron te Vianen, 167.
—— „Vol haken en oogen", 247.
—— De flesch van Willebrord en het wapen van Vlissingen, 46.
—— Lijkredenen op Willem den Zwijger, 88.
—— Johan van der Wyck, 313.
—— Nederlanders in Zweden; Jacob van Dyck, 190.
Scriverius, (Vuistdicht van P.) 153.
Scta ten tijde van Augustus, 220.
Seba, (Albertus) 216.
Semein („De Korte Deductie" van C. Keyzer) 346.
Senatusconsulta ten tijde van Augustus, 220.
Senga-Airam, De Geloofsartikelen, 119.
Senguerdius (Lijkrede van W.) op W. Wilhelmius, 150.
Servaas, (Jacob) 62.
Servaas, (Willem) 98.
Seuijen, 313.
Sevenhoven, (Het geslacht van) 215.
Sevenhoven's, (Geslachtwapen der van) 278.
Shakspeare en Cervantes, (Sterfdagen van) 313.
Shakspeare (Hoogduitsche vertaling van) te Rotterdam, 1832, 283.
Shakespeare door Nederlanders bewerkt, verduitscht of beoordeeld, 93.
Shakspeare in 't Slavisch, 312.
Shibboleth, 157, 317.
Siersma, (Sierick) 278.
Sievéri, (Helena Leonora de) 152.
„Sikketie, dikketie, olleke, meer", 347.
Silhouetten en Satirieke Vignetten, Bern, 1782 *en* —85, 124.
Silius Italicus door W. Blaeu, 40.
Silo, (Adam) 344.
„Simplex et fidelis Narratio" van J. Utenhove, (Vertaling der) 139, 167, 226, 258.
Singel (Het) de Koningsgracht, 23.
„Sinrycke Fabulen", 15.
Sjakes, 375.
Sjibboleth, 157, 317.
„Sjok, sjok, sjok", 89.
Sl., Grotius Roomschgezind? 217.
—— Kandia, 279.
—— Lijst der Hollandsche beoefenaars der Latijnsche poëzy, 247.
—— De heerlijkheid Wehl, 279.

Slavisch, (Shakspeare in 't) 312.
Sleutel op eenige van Grotius' Brieven, 215.
Sloet, (C.) 248.
Sloterdijk, (Grafzerken te) 56.
Smeth's (De) Verzameling van gesnedene steenen, 253.
Snethlage, (De Familie) 294.
Socotora (Het eiland) en zijne hoofdplaats Tamara, 91.
Sohier, (Afkomelingen van Anna Engels en Konstantijn) 216.
Soldaat, (Een) Taptoe, 276.
Soll", („Mijnheer van) 299.
Solms, (Amalia van) 152.
Sommeltjesberg en kuil op Texel en Hypolitushoef, 56.
„*Soth play quod play*", 182.
Soutenelle, 233, 234, 324.
Spaansche en te gelijk Latijnsche verzen, 33.
Spaansche Letterkunde, 152.
Spaanschen („Den) en Arragoenschen Spiegel", 314.
Speelkaarten als Bijbel aangewend, 374.
Speelrijmen. „*Eun deun dip*", 150.
—— „Sikketie, dikketie, olleke, meer", 347.
—— „Torentje, torentje, bossekruid", 93.
—— „Ziege zagen, Holten bagen", 360.
Spelen (Kinder-) op gezette jaargetijden, 376.
—— van Gargantua, 211, 212.
Speibelen, 152.
Spero dum Spiro, Johannes Capito, 348.
—— Lied bij het Zeeuwsche ringrijden, 315.
Sphaera (De) perfecta van J. van den Dam, 76.
„Spiegel der Jeught", 22, 341.
Spiegel" („Den Spaanschen en Arragoenschen) 314.
„*Spiegel onser Behoudenisse*" (*St. Petersburgsch exemplaar van den*) 222.
Spiksplinternieuw, 246.
Spilbergen, (Joris van) 22, 361.
Spinoza's leermeesteresse, Maria van den Ende, 330.
Spook (Het) van Rammekens, 118.
Spreekwijzen, (Wegstervende) 89.
Spreekwoorden en spreekwijzen. Door de Bank, 247.
—— Beeldwit, 247.
—— Geen Been in iets vinden, 342.
—— Kat van de Betuwe, 14.
—— Den Bink steken, 152.
—— Blak stil, 278.
—— Een kleur als een Boei, 311.
—— Op de Bommelsche maat, 225.
—— De Bommelsche Mutsenmarkt, 119.
—— Zoo zout als Brem, 24.
—— Faire des Coq à l'âne, 342.
—— Bâtir des châteaux en Espagne, 183.
—— Faire la Figue, 223.
—— De Fransche slag, 233.
—— Den Gek scheren, 148.
—— „Het Grondsop is voor de goddeloozen", 312.
Spreekwoorden en spreekwijzen, Jan Hagel, 183.
—— Vol haken en oogen, 247.
—— Geen Handwater bij iets hebben, 183.
—— Op zijn oud Harleveensch, 209.
—— Om een Haverklap, 184.
—— Als het regent en de zon schijnt is het kermis in de Hel, 118.
—— Met een Helm geboren, 247.
—— „Heuningbieke kom er is veur", 219.
—— Hooikes ketsen, 247.
—— Hud en Mud, 56.
—— Kap en keuvel verliezen, 246.
—— De bruid heeft de Kat niet gevoerd, 247.
—— Hij heeft het te Keulen hooren donderen, 80, 226.
—— Hij staat als of hij 't te Keulen hoort donderen, 226.
—— „Daar zaten zeven Kikkertjes", 41.
—— Hij kijkt naar de Willemstad of de Klundert ook brandt, 312.
—— Knapuiltje, 38, 101.
—— Zoo oud als de weg van Kralingen, 210, 261.
—— Te Kust en te keur, 343.
—— Op Kusting houden, 128.
—— Zoo doof als een Kwartel, 343.
—— God tempert den wind voor het geschoren Lam, 120.
—— Van Lotje getikt, 246.
—— Zij is Luthersch, 279.
—— Loop naar de Maan, 246.
—— Van Nolletje geprikt, 246.
—— Iemand iets Opsolferen, 312.
—— De Plaat poetsen, 310.
—— Hij wil een Plasdank verdienen, 215.
—— Gij zult het Pootje krijgen, 312.
—— Zoo gek als een Pootjuin, 24.
—— Op de Proppen, 120.
—— Accoord van Putten, 54.
—— Jan Rap en zijn maat, 183.
—— Een Riddertje leggen, 312.
—— Des gens de Sac et de corde, 342.
—— Zijn Schaapjes op het droog hebben, 183.
—— Een blaauwe Scheen, 296, 297, 329, 358.
—— Het wel afloopen van 't Scheepje, 14, 68.
—— Op een Schopstoel zitten, 214.
—— Soth play quod play, 182.
—— Speibelen, 152.
—— Steeke blind, 56.
—— Steen en been klagen, 343.
—— Stok doof, 56.
—— Een Stok in 't honderd, 355.
—— Le Tiers et le quart, 342.
—— Een Uiltje knappen, 38, 101.
—— Muis van de Veluwe, 14.
—— De Volewijk, 26.
—— Jongens van Jan de Wit, 151.
—— Een Witte voet, 246.
—— Van Zessen klaar, 121.
—— IJzeren vee sterft niet, 343.
—— Ben je Zestig, 153.
Spreekwoorden, (*Verzamelingen van*) 28.
Spreekwoorden (Zeeuwsche) op landbouw en veeteelt, 278.
Spreekwoordentaal, (Bacchus in de) 282.
St. (J. H. de) Beeldspraak van 't oude Hollandsche regt, 250.
—— Doodstraf door trouwbelofte voorkomen, 238.
—— Casparus van den Ende, 305.
—— De mantel van Frederik Hendrik, 219.
—— Op kusting houden, 128.
—— Jacques Taffin, 282.
—— Ursula en Ximilia, 340.
—— Een Utrechtsch oculist bij den Koning van Marokko in 1695, 156.
—— Het graf van Abdal Zamet, 213.
—— „De Zwarte Man"; de Hertog van Saksen, 347.
„Staart" voor Engelschman (Vanwaar de bijnaam) 313.
Staatkundige Aardrijkskunde van Nederland in de Middeneeuwen, 294, 358.
„Stabat Mater", 248.
Stadhouders (*Huldiging van de*) *in Zeeland*, 374.
Stadhuis van Amsterdam (*Voorspelling over 't*) *en den val der VII Provinciën*, 314.
Staten-Generaal, (*Brief van Henrik Fredrik, Prins van Wallis, aan de*) 344.
Steden en Landen, (Oude namen van) 30, 97, 126, 157.
Steek- en schootvrijheid, 115, 167, 322.
Steeke blind; stok doof, 56.
Steen en been klagen, 343.
Steen in de Mandemakerssteeg, 23.
Steenbergen, (J. W. van) 23, 362.
Steenen (De) Roeland, 210.
Steenhouwer, (Kronijk van H.) 120.
Steenre's, (Het wapen der) 375.
Steinthal (*A. Fuchs*, „*Die Romanischen Sprachen*" *door*) *beoordeeld*, 60.
Steken, (De bink) 152.
Ster, (Zingen met de) 7.
Sterfhuis, (Stroo, het kenmerk van een) 24, 371, 372, 373.
Stevin, (Simon) 43, 68, 165.
Stock („*De*) *in 't Hondert*", 355.
Stocram, (Moordaanslag door N.) enz. 187.
Stok, (De) het kenmerk des makelaars, 5.
Stok doof; steeke blind, 56.
Stopp., (J.H. de) „Apologie tegens de algemeene en onbepaelde vryheyd", 269.
—— Luchtverschijnsel door Hollandsche visschers opgemerkt, 21 Dec. 1651, 249.
—— Vanwaar de bijnaam „Staart voor Engelschman, 313.
—— Hoe de valkenier van den koning van Denemarken (Frederik III) in Brabant valken ging vangen, 25.
Storm, (Henrick) 205, 354.
Stouppe, (Jean Baptiste) 171, 200, 288.

Stouppe, „La Religion des Hollandais", 171, 200, 228.
Straatliedjes in 1480, 249.
Strickland, (H. E.) de Dodaars, 317.
Stroo, het kenmerk van een sterfhuis, 24, 371, 372, 373.
Stijgbeugels, 33, 99, 190, 221.
Stijl, (*Simon*) 316.
Suyderhoeff, (*Andries*) 118.
Supériorité („La) aux échecs", 15, 42, 104.
Sura (*Aanhaling uit Aemilius*) *bij Vellejus Paterculus*, 123.
Svenska („*Berättelser ur*) *Historien*", 182.
Swaluë, (Dr. E. B.) Joris van Spilbergen, 361.
Swanenburg, 278.
Swycht of zwigt Utrecht, 47, 106.
Sydney, (*Algernon*) 188.
Synode van Dordt, (Afgevaardigden uit Engeland op de) 200, 259.
Sylvius, (De Predikant Jan Cornelisz.) 156, 192.
Sylvius (Saxo) Askoliasmus, 175.
—— Dorschliederen, 337.
—— Duifsteenen weg in den Wieringerwaard, 242.
—— Gustavus Graaf Carlson in Friesland, 376.
—— Een levende Hippopotamus te Amsterdam, 87.
—— Ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν κ. τ. λ. 173.
—— Turksche Ranonkels; Nederlandsche Handel in Anemonen, 376.
—— „Vervolg" op Wagenaar. „Tegenw. Staat der Ver. Nederl.", 227.
—— Gissing op Xenophon, 339.
Saxo Sylvius, (Pseudo-) Kwadees, 23.
—— Kwiebus of Quibus, 23.
—— Moorsteen, 23.
Sympathetische Geneesmiddelen, 291, 357.

T.

T. Herhaling van 't woord Ik bij de Zeeuwen, 248.
—T. Pensioen van den Prins van Schotland, 344.
T. (H.) Mr. Joan Beets, 26.
—— Doopsgezinde Gezangen, 152.
—— Testament van den Heer de Pinto, 2.
T. (P. H.) Gierponten, 310.
—— Glastranen, 166.
—— P. Quesnel: „Avis sincères aux Cathol. de Hollande", 182.
—— Spaansche en te gelijk Latijnsche verzen, 33.
—— Verhandeling over 't getal Zeven, 203.
T. (W.) Meikersen, 79.
—— Momboirskamers, 183.
—— Jan Rap en zijn maat; Jan Hagel, 183.
—— Stroo, het kenmerk van een sterfhuis, 372.
—— Tabaksverbruiking, 54.
Tabago, (Het eiland) waarom dus genoemd, 6.
Tabak, (Jan) 16.
Tabaksdoos (Opschrift op eene) van Lord Chatham, 6.
Tabakspijpen, 6, 62.
Tabaksverbruiking, 54.
Taffin, (Jacques) 282.
Tamara, (Socotora en zijne hoofdplaats) 91.
Tapijten op de zaal der Staten van Holland, 50, 51, 70.
Taptoe, 276.
Tastatus, (Alphonsus) lees: Tostatus, 283.
„Te kust en te keur", 343.
Tecede, Mercuriusbeeld door A. de Vries van 's Hage, 215.
„Tegenw. Staat der Ver. Nederlanden", 142, 168, 198, 227, 323.
Tempel" (*Plaatsen* „*de*) *geheeten*, 376.
Teniers, (*Het Apen-Corps-de-Guarde van*) 119.
Tentoonstelling van Oudheden, 120.
Tersteegen, (*Portret van G.*) 248.
Texel, (De Sommeltjesberg op) 56.
Θ, (Uitspraak der) bij de Nieuw-Grieken, 54.
Th., (Alb.) Kaplaken, 6.
—— De „Navolging van Christus", 201.
Th., (J. A. Alb.) Dierick Coornhert, 266.
Th., (L. J. A.) Oude Zangwijzen, 156.
Theodorik, I. H. S., 194.
—— Verduitschingen van Italiaansche prozawerken, 322, 353.
—— Vermiste boeken van Livius, 220.
—— Schiller's „Das Mädchen aus der Fremde", 248.
—— „Stabat Mater", 248.
—— Simon Stijl, 316.
—— De Vliegende Hollander, 221.
Theophylactus en zijne jagtpaarden, 24, 374.
Thoe Schwartzenberg und Hohenlandsberg, (*Portretten der familie*) 217.
Thor en Doorn, 153.
Tideman, (Johannes) J. Brakel's „Onderwijs in den Godsdienst", 344.
Tienden, (Krijtende en kriekende) 182.
Tinctorius, (Petrus Johannes) ook Verwer, 143, 199.
Tiers („Le) et le quart", 342.
Tlt, (L.) De Ana's, 73.
—— Versjes van Claudius, 48.
—— Galgestraf op zwanendoodslag, 53.
—— Krachtmeting van Verrekijkers, 232.
—— Verlangde vertaling naar Ovidius, 173.
—— De Santhorstsche Geloofsbelijdenis, 27.
Tokkodielje, [voor bl. 111, lees: 211,] 261.
Tol, (Het geslacht van) 78.
Tom, Versjes van Claudius, 48.
—— Zutphen: de Drogenapstoren, 28.
Tooneelspelers (*Engelsche*) *in de Nederlanden*, 27.
Tooverspiegel, (Dr. Dee en zijn) 58.
Tor (*Latreille door eene*) *gered*, 315.
Torens en heuvelen, (Nederlandsche) 376.
Torens (Ontwerper eens) voor de Alkmaarsche Groote Kerk, 24, 370.
Torens (Chronogram op den val des) der St. Pieterskerk te Leuven, door Lipsius, 217.
„Torentje, torentje, bossekruid", 93.
Tostatus, (Alphonsus) 283.
Touwslager, (Fransch vers op eenen) 90.
Tovar, (Verzen por Don Hipolito Bellicer de) 33.
Toxandrios, Doopsgezinden te Vlissingen, 360.
—— De meestoof in Zeeland, 213.
—— Uitroeping van Willem III tot Stadhouder, 361.
Trekbrief met de kroon, 32, 127.
Trello, (*Lucretia van*) 186.
Tribus Impostoribus", (Het boek „de) 16, 165, 194.
Trici (Aue) en Gheese Ysenoudi, 33.
Trithemius, 77, 352.
Tromp (*Trouwdag van Corn.*) *en Marg. van Raaphorst*, 343.
Tromp veranderd, (van der Well in) 140, 167.
Tromp, (Het geslacht) 26.
Trompet", („*Gelderse*) 342.
Trompettertje", („Het Nassauers) 152.
Trouwbelofte voorkomen, (Doodstraf door) 238, 239, 240.
Tulp, (De familie) 132, 165, 258.
„*Tune diu Baccho indulgens, Venerique nefandae*", 315, 316.
Tusco, Avarij, 71.
—— Oudste, nog bestaande HSS. van de beide Verbonden, 142.
—— Joodsche Oudheden, 245.
—— Kenmerk en wapenspreuken van den Prins van Wallis, 64.
—— Het Kruis op munt en steen vóór het Christendom, 65.
—— Ophir, 83.
—— „Vox populi vox Dei", 144.
—— Monumenta Xantiana, 79.
—— Zonderling Latijnsch Vers, 65.
Tuyl van Bulkestein, (Legende betrekkelijk den Ridder van) 272.
Twentsche Landeweren, 182.
Twister („When a), a twisting, will twist him a twist", 91.
Tijdrekening, 31.
Tijdspreuk door Lipsius, 217.
Tijdvers op Monferland, 342.
Tijdwijzers der Ouden, 342.

U.

U., (B. v.) Beeld van Ignatius Loyola in het Amsterdamsche paleis, 251.
Ubbergen", („Het Kerkje te) 274.

Ugolino, (Blasius) 312.
Uilenspiegel II, (Tijl) Het Kaarsje springen, 88.
—— Maandagsch bijgeloof, 88.
Uilenspiegel, (Tijl) 49, 50, 166.
Uiltje (Een) knappen, 38, 101.
Uitgewekene Hoekschen, 67.
Uithangborden van herbergen, (De Zwaan op) 312.
Ultrajectinus, 52.
Urbanus en Isabella, 145.
Ursula en Ximilia, 22, 339, 340.
Utenhove, (Vertaling der „Simplex et fidelis Narratio" van J.) 139, 167, 226, 258.
Utenhove, (Handschrift van Jacob) 344.
Utrecht, (Swycht of zwigt) 47, 106.
Utrechtsch (Een) oculist bij den Koning van Marokko in 1695, 156.
Utrechtschen Dom, (Schout van den) 246.
Uurwerk aan Bruce toegeschreven, 99.
Uythoorn, (J.) Een Schipper en een Konstabelsmaat, 188.

V.

V., Meikersen, 78.
—— Willem de Zwijger en Musius, 324.
V., (J. G.) Barbierspalen, 221.
—— De hofstede Reygersbergh nabij 's Gravenhage, 314.
—— Venetieës ondergang, 288.
V., (L. J.) Feil op eene kaart, aangewezen door Karel V, 216.
V., (P. J,) Gutta percha, (lees Getah pertsja), 191.
V., (W. D.) Het Apen-Corps-de Garde van Teniers, 119.
—— Het geslacht van den Bempden, 135.
—— Britsche Pairs uit Hollandsch bloed, 224.
—— Dodaars, 259.
—— Eenhoornshoornen, 94.
—— Leydsch papieren geld, 137.
—— Nederlandsche Baronets, 195.
—— Pomedellus-penning, 140.
—— Simon Stevin, 43.
—— Tokkodielje, 261.
—— Het geslacht van de Viry, 166.
V. (W. v. D.) De Blinkert, 47.
V. (X. W.) Een riddertje leggen, 312.
Vaderland (Aardrijkskunde van het) in de middeneeuwen, 294, 358.
„Vaderlandsch A. B. boek", 168, 169, 227.
Vaderlandsche Geschiedenis van 1688—1702, 151.
„Vaderlandsche Historie", (Bijzonderheden opgemerkt in het XXste deel van Wagenaar's) 164, 192.
Vaillant, (*Jacques*) 56.
Valkenier (Hoe de) van den Koning van Denemarken (Frederik iii) in Brabant valken ging vangen, 25.
Valois, ('t Geslacht de) 27.
Van der Mijn, (*De Portretschilder*) 3.
Van Zessen klaar, 121.
Vasseur, (Ds. Jacobus) 87.
Vasten, (Voorbeelden van ziekelijk) 255, 319.
Vastenavond-mommerijen, 151.
Veem, 207.
Veertien, (Breê) 310.
Veertiende dochter, 246.
Veeteelt, (Zeeuwsche Spreekwoorden op Landbouw en) 278.
Veilingen, (Kaarslicht bij) 203, 229, 250, 251, 261, 323.
Velde, (Willem van) 163, 164.
Veldthuysen (Getuigenis van Conradus) over Eva Vlieghen, 255, 256.
Velicken ook Velickers, 124.
Veliten, 87.
Venetieës Ondergang, 175, 229, 288.
Verbasterde gemeenplaatsen, 282.
Verbodschrift tegen de Jesuieten in de XVIIIde eeuw, 304.
Verburgh, (Gedenkpenning op Jan Gideonsz.) 41, 103.
Verensis, (*Anthonius*) 88.
„Vergt" of „vergde", 186.
Verhorst, (*J.*) 24.
Veritas, (Inquirendo) De Eenhoorn als Windwijzer, 343.
—— „Laus tua non tua fraus", 135.
Verkleinwoorden, (De N achter) 24.
Vermeys, (Cornelis) 40.
Vermuyden, (Cornelis) 126, 254, 285, 349.
Vernée, (Mr. L. G.) Gijsbertus Masius, 184.
—— I. H. S., 104.
—— Laarsvormig drinkglas. Aarden kruik met aangezigt en wapens, 187.
—— Versierde kruik van 't jaar 1582, 250.
—— Wolffsglazen, 218.
Verrekijkers, (Krachtmeting van) 232.
Versmaatkunde, (Nederlandsche) 244.
Vertooningen op middeneeuwsche feesten, 119.
Versteganus, (*Richardus*) „*Brittannische Oudheden*", 344.
Verwer (Petrus Johannes) of Tinctorius, 143, 199.
Verwonding van eenen hond, (Verklaring van een Med. Doctor omtrent de) 185.
Verzen, (Eerste berijmde) 31.
Verzen, (Het Romeinsche regt in) 120.
Verzen, (Spaansche en te gelijk Latijnsche) 33.
Vesting-, Scheeps- en Waterbouwkundige werken, 280.
Vianen, (Gezondheidsbron te) 86, 167.
Vianen, (Adolph Prins van Zweden te) 86, 115.
Vignetten, (*Silhouetten en satirieke*) 124.
Virgilius als toovenaar, 10.
Viry, (Het geslacht de) 43, 68, 165, 166.
Visscher, (*Portretten door Cornelis*) *naar van Dijk*, 152.
VIXI en XVII, 345.
Vlag, (De Hollandsche) 11, 101, 160—162, 350.
Vlag, (*De Marokkaansche*) 184.
Vleugels, (Engelen met) 38, 101.
„Vlieg, vlieg, vlindertje vlugt", 151.
Vliegende (De) Hollander, 100, 221, 285, 319, 349.
Vlieghen (Eva) of Bestje van Meurs, 255.
Vliet, (Engeltje van der) 319.
Vlissingen, (Doopsgezinden te) 22.
Vlissingen (Het wapen van) en de flesch van Willebrord, 45, 46.
Vloek", (*Bilderdijk's* „*de*) 279.
Voet", („Een witte) 246.
Voetstoots, 343.
Vogelenzang (Aardbeving in de) en omstreken, 189, 221, 316.
Vogelklaauw als versiersel, 343.
Vogellijm, 26.
„Vol haken en oogen", 247.
Volewijk, (De) 26.
Volksbijgeloof, 88, 219, 247, 262, 272, 273, 291, 326—329, 355—357.
Volksliederen, (Vertaling onzer) 119.
Volksliedjes, (Oud-Hollandsche) 244, 290.
Volksoverleveringen, (Nederlandsche) 88, 219, 247, 272, 273, 291, 326, 327, 355, 356, 357.
Voltaire, (*Grafschrift op*) 151.
Voltaire beetgenomen door een' garde van Frederik den Groote, 262.
Voorburg, (*Een Vossius te*) 241, 369.
Vondel, (*Verhandeling over eenige Hekeldichten van*) 93.
Vondel („Vertroostinghe" door) bij het overlijden van D. Vossius, 370.
Vondel, (*'t Sterfhuis van J. van den*) 310.
Vondelhout, 265, 266.
Voord'en, (Het wapen der van de) 130.
Voorspelling over 't Stadhuis te Amsterdam en den val der VII Provinciën, 314.
Voorspelling aan Oldenbarneveld, 28, 94.
Voorteeken bij 't huwelijk van Jan Zoet, 5.
Vorm, (Petrus van der) 151.
Vorstelijke personen, (*Gegraveerde Portretten van*) 5.
„Vorstelijke, Koninglijke en Princelijke Atlas", 228.
Vossenburg, (Het geslacht van) 145.
Vossius (Een) te Voorburg, 24, 369.
„Vox populi, vox Dei", 144.
Vuistdicht van Dousa, 121.
Vuistdichten van Lipsius, 121, 217.
Vuistdicht van P. Scriverius, 153.
Vulder, (Albertus de) 23, 362.
Vuur, (*De Salamander in 't*) 346.
Vuur, (Het St. Jans-) 2, 307, 308.
Vraagstuk, (*Meetkunstig*) 247.
Vreemdijke: den Hoek, 374.
Vries (*Mercuriusbeeld door A. de*) *van 's Hage*, 215.

Vrij Wijn, 6.
Vrijdag (De) een booze dag, 262.
Vrije en Onvrije Rederijkkamer, 19.
Vrijenberg en Schansenberg bij Loenen, 355.
Vrouwendag, (*Boerendienstverwisseling op*) 183.
Vijg, een scheldnaam, 33, 65,223, 350.
Vijgen, (Oordeel van Karel V over de Zeeuwsche meloenen en) 62.

W.

W., „Bethonica", 311.
—— Matthias Claudius, 279.
—— „Hij heeft het te Keulen hooren donderen", 226.
—— IJsbrandus Balkius Reynhardus, Frisius, 311.
—— Dr. J. A. Schasz, 311.
—— „Het Cleyn Mostert-zaet", 311.
W (2), Buyldragers, 311.
W (*De Letter*) *in Poolsche wapens*, 120.
W.,(A.) De Leeuw in Europa,175.
W. (B. V.) De Geuzensloot, 24.
W. (E. W.) Beseven, 342.
W. (F. C.) Het vergaan des oorlogschips Evertze, 4.
W. (F. K.) Aanstekelijkheid van het gapen, 152.
W. (H.) Gutta Percha, 60.
W. (H. W.) Wolf en Klander, 67.
W. (J. B.) Ontwerper van den Kerktoren voor de Alkmaarsche Groote Kerk, 24.
W. (J. H.) Poespas, 343.
—— De vliegende Hollander, 319.
W. (S. v.) Pietjes, 258.
W. (V. D.) Ananasteelt in Nederland, 98.
—— Willem Servaas, 98.
—— Jan van Schoorl, 101.
Waaijenberg (De) aan de Emperbrug en de Waaijenberg bij Noord-Empe, 355.
Waalschen Gezangbundel, (Dichters van den) 102.
Wachendorff, (Het geslacht van) 376.
Wachtels, (*Matthys*) 246.
Wadestein, (Otto van) 327.
Waeywel, (Daniël) 250.
Wagenaar", („Vervolg op) 142, 168, 227.
Wagenaar's „Vaderl. Historie", (Bijzonderheden opgemerkt in het XXste deel van) 164, 192.
Wallis, („Quand un cordier cordant", in 't Engelsch en Latijn vertaald door) 90; 91.
Wallis, (*Brief van Henrik Frederik Prins van*) 344.
Wallis, (Kenmerk en Wapenspreuken van den Prins van) 64, 255.
Walton, (Aanhaling uit Is.) 56.
Wapen (Het Amsterdamsche) door Jan van Persijn geschonken, 41.
Wapenboek in HS. uit Alkemade's verkooping, 157.
Wapens door onadellijke personen gevoerd, 36, 37, 100, 129, 191, 256.
Wapenspreuken (Kenmerk en) van den Prins van Wallis, 64, 255.
Warmond, (*Een blind Horologiemaker te*) 253.
Wartburg, (Luther's afzondering naar den) 246.
Water, (Het geslacht van te) 123.
Water, (*Ouders van Mevr. Johannes van de*) 278.
Water, (*W. te*) „*Kerkel. Gesch. van Axel en Axeler Ambacht*", 118.
Waterlanders, (Schattingweigerende) 73.
Watermolen, (Uitvinder van den) 186.
Water-, Scheeps- en Vestingbouwkundige Werken, 280.
Weêrsgesteldheid, (Invloed der maan op de) 28.
Weert, (Jan van) 43, 352.
Weeskinderen, (*Oudvaderlandsche Wetsbepalingen omtrent*) 186.
Weetgierig, Handwater, 183.
—— De Zwaan der Lutherschen, 183.
Weetgraag, (Teunis) De Ch en G voor de T, 247.
Wegstervende woorden, Spreekwijzen, Gebruiken, 89.
Wehl, (*De heerlijkheid*) 279.
Weiss, (De Colonel de) 284.
Well (Van der) in Tromp veranderd, 140, 167.
Welvaren („Het) der Stad Leyden", 342.
Wenken (Eenige) voor vrienden van Oudheden, 57.
Weteling, 23.
Wetten (De) van Minos voor de Fransche Constitutie van 1793, 313.
Westzanen, (*Willem van*) 54.
Weijerman, (J. W.) Kan en Beker van Dr. M. Luther, 284.
—— Reershemius, „Ostfriesische Prediger Denkmäler", 253.
Weijerman, (*Jacob Campo*) 56.
Wieg, ('t Schommelen van eene ledige) 357.
Wiegeliedje, 89.
„Wien Neêrlandsch bloed", 119.
Wildens, (*Mansportret door*) 376.
„Wilhelmus van Nassouwe" ('t), 343.
Wilhelmius, (Lijkrede van W. Senguerdius op W.) 150.
Willebrord (De flesch van) en het wapen van Vlissingen, 45, 46.
Willem I (*Prins*) *door van Bieselingen*, 154.
Willem I, (*Prins*) *een vervolger der Roomschgezinden*, 155.
Willem III (Uitroeping van Prins) tot Stadhouder, 22, 361.
Willem V (Prins) en zijn Hof, 311.
Willem V als Admiraal Generaal erkend in 1795, 182.
Willem den Zwijger, (Lijkredenen op) 88.
Willem de Zwijger medepligtig aan Musius' dood, 272, 324, 325, 326.
Willem (Filips) en Maria van Nassau, 275.
Willemstad („*Hij kijkt naar de*) *of de Klundert ook brandt*", 312.
William, Herfstdraden, 206.
—— Klein menschenras der Oudheid, 118.
Windwijzer, (*De Eenhoorn als*) 343.
Wit, (Jongens van Jan de) 151.
Witachtige Papen, 151.
Witsen (*Persepolitaansch beeld aan Burgemeester*) *geschonken*, 248.
Witt, (Begraafplaats van J. en C. de) 215.
Witte („Een) voet", 246.
Witte, (Joannes Pietersz: de) 291.
„Witte brood in moeders schoot", 89.
Witten Donderdag, (Bijgeloof omtrent eijeren van) 326.
Wh., Acisculus, 230.
Wodan, Bessus en Dagistheus, 61.
—— Boeken begraven, 63.
—— IJzeren kooien, 97.
Woerd, Hof, Loo, Capel, 87,
Wolf en Klander, 11, 67, 101.
Wolffsglazen, 218.
Wolfs, (J. J.) Staatkundige Aardrijkskunde van Nederland, 358.
—— Bevolking van Amerika, 163.
—— „Bijbel van deux aes", 369.
—— Het Coomans Gilde, 231.
—— Casparus van den Ende, 306.
—— Gutta percha, Getah pertsja, 319.
—— 't Haagsche wapen, 300.
—— Hugenoten, 178.
—— Het St. Jans vuur, 307.
—— De Jordaan, 235.
—— Nederlandsche Versmaatkunde, 244.
—— Vergelijking van 't Neêrduitsch met andere talen, 292.
—— Vereering des Ooijevaars, 52.
—— Ophir, 82.
—— Het „Patertje langs den kant", 69.
—— Pietjes, 322.
—— Schout bij Nacht, 74.
—— Tijl Uilenspiegel, 166.
—— Nederlandsche Volksoverleveringen, 357.
Wonderkruid, 375.
Wonderlijk getal, 55.
Woorden, (De oudste) 299.
Woorden, (Wegstervende) 89.
Woorden, (*Zamengestelde*) 280.
Woordenboek, (Eerste Holl. Fr. en Fr. Holl.) 56.
Woordverplaatsing (Berekeningen over mogelijke) in verzen, 273.
Woude, (*Mr. Sicco van der*) 345.
Wouw, (Het geslacht van) 125.
Wrat, (Borstbeeld met eene) 310.
Wrat van Helena en die van de vrouw van Alexander den Groote, 20.
Wrecht en Hubrecht, (*De Heeren*) 315.
Wttewaall, (B. W.) „Politike Discoursen", 81.
—— Het geslacht van Vossenburg, 145.
Wuytiers, (*Portret van Jonkvrouwe Barchman*) 347.
„Wij zullen gaan hout rapen, Turf rapen", 308.
Wyck, (Johan van der) 313.

Wijn, (Avondmaalsviering zonder) 128.
Wyn, (H. van) over het Egmondsche HS. der vier Evangelieën, 147.
Wyttenbach, (*Latijnsche verzen overgenomen door*) „*Lect. quinq.*" p. 18, 315.

X.

X. Genealogie van het geslacht Oldenbarneveld, 91.
+ X. Scheeps-, vesting- en waterbouwkundige werken, 280.
X. (X.) De geslachten van Altena, enz. 215.
—— Het geslacht van den Bossche, 282.
—— Geslachtwapens verlangd, 278.
—— Het geslacht van Montfoort, 215.
—— Sierick Siersma, 278.
X. (X. X.) Componisten der Ev. Gezangen, 276.
—— Nederlandsche geslachten van Britschen bloede, 4.
Xantiana, (Monumenta) 79.
Xenophon (Gissing op) „Cyropaedia" I. vi. 17 : 22, 339.
Xhrouet, (*Mathieu*) 93.
Ximilia, (Ursula en) 22, 339, 340.
XVII en VIXI, 345.
XXVI, „Ben-je Zestig", 153.

Y, IJ.

Y., (X) Beunhaas, 119.
Y., (S.) „Op de proppen", 120.
Ysselstein, (Jan, Heer van Egmond, op nieuw bezitter van) 135, 195, 287.
Yzenoudi (Gheeze) en Aue Trici, 33.
IJzeren Kooien, 30, 97, 157.
„IJzeren vee sterft niet", 343.
IJzers, in 't huis te Britten gevonden, 220.

Z.

Z., (A. N.) Hulkestein, 152.
—— Klaplooper, 152.
Z., (J.) „Accoord van Putten", 54.
Z., (L. v. W.) Hud en Mud, 56.
Z., (P. E.) „Bijbel van Deux Aes", 367.
—— De „Christus Patiens", 362.
—— Oorzaak van Cromwell's dood, 173.
—— „Daar zaten zeven kikkertjes", 41.
—— Groene Donderdag, 12.
—— Hugenoten, 178.
—— I. H. S., 42.
—— De Y, 298.
—— Instinct, 67.
—— „Hij heeft het te Keulen hooren donderen", 80.
—— Stroo, het kenmerk van een sterfhuis, 373.
—— Jan Tabak, 16.
Z., (P. E. v. d.) Dirk van Hasseltsteeg, 106.
—— Liverei, 97.
—— Muntwezen bij de Grieken, 112.
Z., (P. E. v. d.) Ophir, 84.
—— Swycht of Zwigt Utrecht, 106.
—— Tijl Uilenspiegel, 49.
Z., (W. M.) Borstbeeld met eene wrat, 310.
—— Cromwell in het Staatsche leger, 259.
—— Kronijk van H. Steenhouwer, 120.
—— Latijnsche verzen overgenomen door Wyttenbach „Lect. quinq.", p. 18, 315.
—— Leeghwater als duiker, 363.
—— Het Romeinsche regt in verzen, 120.
Z., (X. Y.) Portret van Pieter Schout, 22.
—— Utrechtsche Hofbeer, 26.
Zaamslag, (De Parkers, Heeren van) 87.
Zaamslag, (De Heerlijkheid) 118.
Zaamslag, (Het voormalige) 214.
Zaandammer, (Een) Ophir, 82.
Zaet", („*Het Cleyn Mostert-*) 311.
Zamengestelde woorden, 280.
Zamet, (Het graf van Abdal) 213.
Zangwijzen, (*Oude*) 156.
Zapfenstreich, 276.
Zaturdag, (*Boeren*) 183.
Zee, (P. E. van der) De Eenhoorn, 132.
Zeeland, (Het Graf van Abdal Zamat in) 213.
Zeeland, (*Huldiging van de Stadhouders in*) 374.
Zeeland, (Kloosters en Abdijen in Holland en) 253.
Zeeland, (De Meestoofin) 213, 290.
Zeemansbijgeloof, 262, 291.
Zeeslagen van 1672 en —73, (Aanteekening over de) 121.
Zeetogt op last van Koning Alfred, 216.
Zeeuwen, (Herhaling van 't woord Ik bij de) 248.
Zeeuwsche kunstschrijvers, 182.
Zeeuwsche Meloenen en Vijgen, (Oordeel van Karel V over de) 26.
Zeeuwsche Ringrijden, (*Lied bij 't*) 315.
Spreekwoorden op landbouw en veeteelt, 278.
Zegel van Simon Episcopius, 214.
Zegelring van Simon Episcopius, 287.
Zegelring (De) van Luther, 278.
Zelfopoffering bij Crasnicky, Oct. 1813, 156.
Zessen klaar", („Van) 121.
Zestig", („Ben-je) 153.
Zeven, (Verhandeling over 't getal) 203.
Zevende Zoon, 246.
Zeventien, (Het getal) 345.
„Ziege zagen Holten bagen", 360.
Ziekelijk vasten, (Voorbeelden van) 225, 319.
Zigzag, 22, 359.
Zille, 283.
Zilveren Bruiloft, 374.
Zingen, (Het Pinksterbloem-) 186.
Zingen met de ster, 7.
Zingende („De) Lootsman", 63.
Zirixee, (*Amand van*) 320.
Zoet, (*Voorteeken bij 't huwelijk van Jan*) 5.
Zon, waarom vrouwelijk, 127.
Zonderling Latijnsch vers, 65.
Zonnepaarden, (Blaauwe) 216.
Zonsverduistering (De) van 12 Augustus 1654, 319.
„*Zoo doof als een kwartel*", 343.
„Zoo gek als een pootjuin", 24.
„Zoo oud als de weg van Kralingen", 210, 261, 354.
„Zoo zout als brem", 24.
Zoon, (Zevende) 246.
Zorobabel, Dichters der Evang. Gezangen, 71.
—— IJzeren kooien, 97.
Zschokke, (H.) 139.
Zuiderspaarne, (*Memorandum bij 't*) 88.
Zusters, (Graauwe) 277.
Zutphen, 28, 80, 81, 353.
Zwaan (De) der Lutherschen, 183.
Zwaan (De) op uithangborden van herbergen, 312.
Zwaerdecroon, (Henricus) 220.
Zwanendoodslag, (Galgestraf op) 53.
Z. W. A. N. G. Bijschrift eens Hamburgers op Napoleon's geboortedag, 345.
„*Zwarte Man; (De) de Hertog van Saksen*, 347.
Zweden, (Nederlanders in) 190.
Zweden (Prins Adolph van) te Vianen in 1656, 86, 115.
Zwigt of Swycht Utrecht, 47, 106.
Zwijger (Willem de) medepligtig aan den dood van Musius, 272, 324, 325, 326.
Zwijger, (Lijkredenen op Willem den) 88.
Zwijnsvereering onzer voorvaderen, 118.
Zwin, (Napoleon's togt over het) 53.
Zwolle, 40, 67, 162.
„*Zijn schaapjes op het droog hebben*", 183.

?, Voorteeken bij 't huwelijk van Jan Zoet, 5.
???, Het geslacht Tromp, 26.
𝕿, Dirk van Hasseltsteeg, 45.
ꝺ, Oudvaderlandsche wetsbepalingen omtrent weeskinderen, 186.
†‡†, Beeldwit, met een helm geboren, 247.
—— Overdekking van 't aangezigt eens ter dood verwezenen, 5.
—— Schoolboekjes vóór 1800; het „Vaderl. A: B: boek", 227.
& voor en, 67.
***, Gerard Boot, 28.
—— De Eenhoorn, 105.
—— 't Haagsche Wapen, 329.
—— Verklaring van een Med. Dr. omtrent de verwonding van een' Hond, 185.
—— Vertalingen der „Legenda Aurea", 318.
—— Cornelis van Overstege Willemsz, 185.
—— Vuistdicht van P. Scriverius, 153.

DRUK-, SCHRIJF- EN LEESFOUTEN.

Bl. 16, 2. k. r. 19 v. o. staat: *opgeschreven;* lees: *afgeschreven.* —

— 31, 2. k. r. 18 v. b. staat: PERRON; lees: PEZRON. — *Ald.* r. 2. v. o. staat: *moeite;* lees: *moeite waard.* —

— 41, 1. k. r. 22 v. o. staat: *ook is mij eene genealogie bekend;* lees: *en zich ook eene genealogie bevindt.* —

— 69, 2. k. r. 5 v. b. staat: BABAN; lees: BASAN. —

— 73, 2. k. r. 17 v. o. staat: *oit;* lees: *dit.* —

— 80, 1. k. r. 31 v. b. staat: *af-;* lees: *ab-.* —

— 83, 1. k. r. 10 v. b. staat: *hij;* lees: *men.* — *Ald.* 2. k. r. 27 v. o. staat: *hocieron* lees: *hiciéron.* —

— 86, 2. k. r. 14 v. b. staat: *Bakestein;* lees: *Batestein.* —

— 91, 2. k. laatste r. v. o. staat: RUYNEL; lees: RAYNAL. —

— 211 (waarvoor bij vergissing 111), 1. k. r. 18 v. o. staat: *Toutatable;* lees: *Toutetable.* —

— 228, 2. k. r. 9 v. b. staat: 315; lees: 316. —

— 319, 1. k. r. 4 v. b. staat: *MCCCC;* lees: *MCCCCC.* —

— 322, 2. k. r. 2 v. o. staat: *boomen;* lees: *boonen.* —

— 351, 2. k. r. 16 v. o. staat: *K. Theol.;* lees: *H. Theol.* —

LIJST DER WERKEN,

GESCHREVEN DOOR

OF MET BIJDRAGEN VOORZIEN VAN WIJLEN

Mr. WILLEM BILDERDIJK,

EN VROUWE

KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK,

geb. SCHWEICKHARDT.

OPGEMAAKT, ALPHABETISCH GERANGSCHIKT EN

MET 3 BIJLAGEN VOORZIEN,

DOOR

B. KLINKERT.

BERIGT.

Toen de Heer GLINDERMAN *in* 1833 *zijne* Lijst der Werken van Mr. W. BILDERDIJK en Vrouwe K. W. BILDERDIJK *uitgaf, deed hij in de Voorrede van dat werk zijn voornemen kennen, om later een* Aanhangsel *daarop te leveren. Dit Aanhangsel is nimmer verschenen, hoewel de belangstelling, waarmede de Lijst bij het geletterd publiek werd ontvangen, zich velerwege openbaarde door de mededeeling van aanmerkingen en bijvoegselen, enz. Ik vermoed, dat juist het gedurig weder op nieuw verschijnen van bijdragen tot zijn werk, den Heer* GLINDERMAN *eerst heeft belemmerd in deszelfs voortzetting; en dat vervolgens zijn overlijden in Nov.* 1850 *de telkens al uitgestelde voltooijing heeft doen achterblijven. Inmiddels verminderde bij de hoogschatters van den grooten Dichter en Geleerde de zucht niet, om nieuwe bouwstoffen te leveren tot de Lijst zijner talrijke en veelsoortige Geschriften, waarvan de uitgave over een dubbelen menschenleeftijd loopt. Veel, wat vroeger onopgemerkt was, kwam aan het licht; veel, aangaande 't welk men eerst in onzekerheid verkeerde, werd op voldoende wijze opgehelderd. Zoo ontstond eene reeks van opstellen, ieder met zijne aanvullingen en verbeteringen, met zijne bedenkingen en tegenbedenkingen, in verschillende tijdschriften verspreid. Er was er geen, of het had zijne verdiensten: doch te zamen werkten zij mede, om het overzigt van wat al of niet tot » den volledigen* BILDERDIJK" *behoorde, te bemoeijelijken.*

Te goeder ure kwam derhalve de Heer B. KLINKERT, *dien de beoefenaars der Bilderdijksche literatuur reeds voorlang als een vlijtig verzamelaar en bezitter van menig kostbaar stuk, den Dichter en zijne Gade betreffende, kennen, op het denkbeeld, om uit de nu voorhanden bouwstoffen eene beknopte en volledige* Lijst van BILDERDIJKS Werken *op te maken en het publiek aan te bieden, tot welk laatste de Redactie van* DE NAVORSCHER *hem op loffelijke wijze de hand bood. Toevallig met den arbeid van den Heer* KLINKERT *bekend geworden, werd ik aangezocht, er inzage van te nemen, en het stuk van een woord ter inleiding te voorzien. Ik heb mij aan die, voor mij in meer dan één opzigt aangename, taak niet willen onttrekken; hoewel anders de naauwkeurigheid van den vervaardiger eene eigenlijke herziening van het door hem bijeengebragte noodeloos scheen te maken, althans van mij, die in de laatste jaren, wegens veelvuldige bezigheden van anderen aard, niet geheel op de hoogte van het onderwerp heb kunnen blijven.*

De hoogschatters van den onsterfelijken BILDERDIJK *en zijne Gade ontvangen hier bij wijze van proeve eene zooveel mogelijk volledige* Lijst *hunner* Geschriften, *zoo in* proza *als in* poëzij; afzonderlijk gedrukte, *doch ook* ongedrukte *en* onbekende stukken; *benevens hetgeen in* periodieke *of* andere werken is verspreid, *voor zoo verre dit niet in de werken zelve werd opgenomen.*

De orde, in deze Lijst in acht genomen, is de alphabetische. *Om het gemak bij het gebruik te bevorderen, scheen zij de voorkeur te verdienen boven de* chronologische, *door den Heer* GLINDERMAN *gebezigd.*

Zoodanige herdrukken, *die alleen hernieuwde uitgaven zijn met andere titels, of zich door inhoud noch vorm van vroegere onderscheiden, zijn met opzet niet vermeld. De opgave van* afzonderlijke afdrukken *van dicht- of prozastukken is alleen dan geschied, wanneer zij in eenig opzigt van belang geoordeeld werden. Of de vermelding,* in Handschrift, *bij de stukken in het Instituut voorgedragen, geheel juist is, wordt betwijfeld. Bepaalde inlichting daaromtrent wordt te gemoet gezien. Nopens al hetgeen nog onder Prof.* TYDEMAN *in handschrift berust, raadplege men de* Geschiedenis des Vaderlands, *Dl. XIII, bl.* 218.

Als eerste Bijlage *tot de* Lijst *wordt hier voorts aangeboden eene aanwijzing van de belangrijkste* dichterlijke bijdragen *van* BILDERDIJK, *verspreid in 's mans* proza-werken, *in de* Voor- *en* Naberigten, Aanteekeningen *op de dichtbundels, enz., naar alphabetische orde van de eerste regels.*

Als tweede Bijlage *eene opgave van de* ontworpene *en* ten deele afgewerkte stukken *van* BILDERDIJKS *hand, van welker verschijning in druk niet is gebleken.*

Als derde Bijlage *eene opgave van eenige der belangrijkste* geschriften, *die 't zij* voor, tegen, *of* aangaande BILDERDIJK en diens Werken *in 't licht zijn verschenen.*

De bekorting der titels, zoo in de Lijst *als in de* Bijlagen *om de beknoptheid in acht genomen, zal voor den ervaren Lezer geen bezwaar kunnen opleveren.*

Indien deze stukken zullen blijken de belangstelling van het publiek te wekken, zal de vervaardiger zich daardoor aangespoord gevoelen, later nog andere Bijlagen te doen volgen. Inmiddels houdt hij zich minzaam aanbevolen tot het ontvangen van hetgeen men ter volmaking van zijn' arbeid zou meenen te kunnen bijdragen. Langs dien weg zal men er toe kunnen geraken, om in eene afzonderlijke uitgave een volledig overzigt te verkrijgen van den belangrijken en uitgebreiden letterschat van den éénigen BILDERDIJK *en zijne voortreffelijke Gade.*

Rotterdam, Oct. 1852. Dr. A. DE JAGER.

VERKLARING DER VERKORTINGEN.

HS.	beteekent	*In Handschrift.* Van vele dezer stukken is het eigenhandig geschrift of een afschrift bij den schrijver dezes — van andere elders aanwezig.
TW.	———	Twijfelachtig, en niet ten volle als van BILDERDIJK erkend.
O.	———	Onbekend; wat namelijk wel door sommigen als van B. zijnde is opgegeven, doch den schrijver dezes nooit onder het oog gekomen is.

A.

„Aan d'eenen kant staat rust en veilig eergenot." Naar 't Engelsch. *HS.*

Aan...... in andwoord op haar vers, enz. *HS.*

Aanmerkingen en Waarschuwingen omtrent de Leesbibliotheken. In de: *Vaderl. Letteroefeningen* 1825, N°. 8. *TW.*

Aanspraak (in proza) aan alle welmeenende Nederlanders. 1787. *TW.*

Aanspraak (in proza) aan mijne geringste medeburgers, op den 8sten Maart 1785, onder de spreuk: *Semper Idem. TW.*

Aanstelling (Op de) van L. P. van de Spiegel, aan Zijne Hoogheid, 1808. *HS.*

„Ach! gevoelt gy 't lieve Gade", enz. (3 coupletten, behoorende tot „*Mijne Filumene*", Poëzij III. 49, tusschen het 5de en 6de couplet in te voegen). HS.

Afbeelding (Op een getabbaarde). *HS.*

Afbeelding (Op de) van Van der Palm. 1827. *HS.*

Affodillen. Haarlem. F. Bohn. 1814. 2 dn. gr. 8°.

Afkeer. In de: *Keur van Nederl. Letteren*, bij Westerman, 2de Jaarg. 13de St. bl. 31.

Afkeer (Vertoog van den) onzer voorvaderen tegen 't Hoogduitsch, en de blijken daarvan in onze taal te vinden. Mei 1810 in 't Instituut voorgedragen. *HS.*

Afscheid. 1827. *Belg. Muz. Almanak* 1830, p. 125.

Afscheid, te Ritzbuttel. *Nederl. Muzen Almanak* 1837, bl. 36.

Afscheid aan Leyden, den 27sten van Grasmaand 1827. Leyden. L. Herdingh en Zoon. (ook met het Lapidair.) gr. 8°.

Afsterven (By het) van Prins Willem Georg Frederik, enz. 1799. Door: Eusebius Vaderlander. Amst. de Wed. J. Döll. 1799. gr. 8°. *TW.*

Afsterven (Op het) van Prins Willem Georg Frederik, enz. door C. W. Schweickhardt. Brunswijk E. W. G. Kircher. 1799. Ook gedrukt: *Vaderl. Oranjezucht*, bl. 197.

Album. (In een) 1829. In: *Ned. Muz. Alm.*, 1838, bl. 40.

Album (In 't) van den Heer Predikant C. Steenhauer, ten afscheid uit Leyden, 23 Junij 1824. In de: *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis*, II. 273.

Album (In 't) van de Weth, den 30sten van Herfstmaand 1822. *HS.*

Album (In 't) van Hoffmann van Fallersleben, door Bilderdijk en diens Gade. Gedrukt in den afzonderlijken druk van Bilderdijks Brieven aan H. van Fallersleben. Rotterd. 1837. Het vers van Vrouwe Bilderdijk staat in hare *Gedichten*, bl. 174; dat van Bilderdijk is nergens opgenomen.

Album (In 't) van Mr. J. H. Hoeufft. 1829. Ex tempore. *Belg. Muzen Almanak*, 1830, bl. 198. Ook: *Nasprokkeling*, bl. 32, met verschil in de lezing.

Album (In 't) van Wiselius. Semper Idem, 1806. *HS.*

Album Versjen, door Vrouwe K. W. B., 1826. In 't Fransch. *Nederl. Muz. Alm.* 1837. bl. 37.

Alleenheersching, (De) aan 't volk van Denemarken. MDCCXCIII. Zie ook: *Vad. Oranjez.*, bl. 205.

Almanzor en Zaïde. Romance, vierregelige coupletten. Gedrukt: *Vervolg der Mengelpoëzij*, bl. 225, in coupletten van 5 regels. *HS.*

Alrik en Aspasia. Romance van Feith. *Parodie.* 1792. (Voor de Muziek.) *HS.*

A Mlle..... (In 't Fransch). *HS.*

Aminte (A l') du Tasse, en le renvoyant à Mlle..... (In 't Fransch). *HS.*

Antjen. Erotisch stukjen. 1792. *HS.*

Avondschemering. Brussel, J. Sacré, 1828. gr. 8°. Tweede druk. Schiedam, Roelants, 1852. 12°.

B.

Bath hernomen. Herfstmaand, 1809. — Ook gedrukt achter de: *Wapenkreet*, 1809. gr. 8°.

Beginsels der woordvorsching. Leeuwarden. G. T. N. Suringar. 1831. gr. 8°.

Beoordeeling der proeve eener nieuwe overzetting van den Eneäs van P. van Winter. *Recensent, ook der Recensenten*, 1806, bl. 597 en 688.

Beoordeeling van de overzetting van Horatius Lierzangen, door P. van Winter. *Recensent ook der Recensenten*, 1806, bl. 45.

Beoordeeling van: Doutes et Conjectures sur la déesse Nehalennia, par Pougens. *Algem. Vaderl. Letteroefeningen*, 1810, N°. 14.

Bericht van Inteekening op eene nieuwe oorspronkelijke Geschiedenis van Holland, door een voornaam Geleerde, in 5 dn. Eenige blz. 8°. De inteekening stond open tot 1 Dec. 1811, bij W. Brave te Amst.

Berisper (Aan een geleerd) van een slecht dichtstuk. *HS.*

Beroefen. *Nederl. Muz. Almanak*, 1821, bl. 87. *TW.*

Beschouwing der vijf Tafereelen van Josephs Leven, afgebeeld door den schilder J. v. D...., en uitgegeven in 1771 in de: *Algem. Vaderl. Letteroefen.*, 1772, 2de St. bl. 32. Herdr. te Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1830. gr. 8°.

Besluit des Konings van Engeland, nopens de Vaart en Handel der O. I. Comp. of andere Engelschen op de Caab de Goede Hoop enz., in dato 28 December 1796 (De hiervan door Bilderdijk geleverde Hollandsche en Fransche Vertalingen) *O.*

Betrachtingen bij het ziekbed. Uit 't Hoogd. van Hermes. Zonder naam van vert. Haarl. 1820, J. L. Augustini. gr. 8°. Reeds in 1806 in Hamburg verschenen.

Bezetenen, (Over de) Getrokken uit de: Bibeldeutungen von J. F. von Meijer. *Letterkundig Mag. van Wetenschappen, Kunst en Smaak*, 1817, N°. 13. *TW.*

Bilderdijk. (Over den naam van) *HS.*

Bilderdijk (Voor de Vrienden en betrekkingen van Louise Sybille) en daarachter Missive: van Bilderdijk aan zijnen Broeder. Haarlem, 8 Sept. 1831. Uitgegeven door Prof. H. W. Tijdeman. 1832. Alleen voor vrienden gedrukt. Komt ook voor achter de *Gedenkzuil voor Bilderdijk.*

Bilderdijk en van der Palm. (Verzameling van dichtstukjens door) *O.*

Billah. (à Miss) In 't Fransch. *HS.*

Bloemtjens. Amsterdam. P. J. Uylenbroek. 1785. gr. 8°. 2de dr. met den titel: *Bloemtjens, Deukalion en Pyrrha en Krijgsdans van Mr. W. Bilderdijk.* Amst. Fred. Kaal. 1836. kl. 8°.

Boerenmeid. (De bruine) Fragment, naar 't Eng. van Prior. *HS.*

Boëtius. IV. 6. (Vroegere bewerking van een stukje naar) 1789. De latere is geplaatst: *Verspreide Ged.* II, bl. 65 en *Almanak Holland* 1849, bl. 31.

Bommel. (à M. van) Lieut. en Service de S. M. très Chrétienne. In Fransch Dichtmaat. In: *de Navorscher*, 1852, N°. 1.

Borger. (Op) 1820. *HS.*
Borgers plaatsvulling. 1821. *HS.*
Bosch. (Aan Bernardus de) 1827. In de: *Keur* bij Westerman, 2de Jaarg., 13de Stuk, bl. 54.
Bouw- en Doorzichtkunde. (Mededeeling aan de 4de Kl. van 't Instit. wegens) *HS.*
Bouwen. (Afleiding van het Werkwoord) door A. de Jager. Getrokken uit een geschreven opstel van wijlen Mr. Willem Bilderdijk, getiteld: *Kort begrip der Antieke Bouwkunst.* 26 bladz. in fol. met losse schetsen en teekeningen. Zie de Jager's: *Taalkundig Magazijn,* Dl. IV. bl. 540. Deventer. 1842.
Bouwkunst. (Kort begrip der antieke) 26 blz. in f^{0}. *HS.*
Brief aan Dr. J. le Francq van Berkhey, in dichtmaat, den 13den April 1811. Zie: *Letter- en Geschiedk. Mengel.,* door Prof. H. W. Tijdeman. Zalt-Bommel. 1836, bl. 13. Hiervan zijn afzonderlijke afdrukken in 8^{0}. bl. 1 tot 16, getiteld: *Drie Brieven van Mr. W. Bilderdijk aan W. A. Ockerse; en Een aan Dr. J. le Francq van Berkhey.* Voor de Br. aan O. zie; *Brieven,* III. bl. 48—58.
Brief aan een' Ongenoemde, enz. *Letterlievend Maandschrift,* 1832, N^{0}. 4.
Brief aan Mr. J. Scheltema, van 15 Nov. 1808. Zie Sch.'s *Leven door P. Scheltema,* bl. 190.
Brief aan H. Tollius. Brunswijk. 28 Febr. 1799. *de Navorscher,* 1851, N^{0}. 12.
Brief aan H. W. Tijdeman, over de Hoekschen en Kabeljaauwschen. In de: *Verhandel. over de Hoeksche en Kabeljaauwsche partijschappen,* door Prof. H. W. Tijdeman, 1815. bl. 54.
Brief aan Kesteloot, 21 Julij 1809. *Algem. Konst- en Letterbode,* 1840, N^{0}. 25. Ook *Kunst- en Letterblad.* Gend. 1840, N^{0}. 3.
Brief aan Ockerse, 26 Sept. 1806. Zie: *Algem. Konst- en Letterbode.* 1844, N^{0}. 32.
Brief aan Serrure. Zie: *Kunst- en Letterblad.* Gent. 1843—1845.
Brief aan zijne dochter Louise Sybilla Bilderdijk. Brunswijk 19 Junij 1802. *HS.*
Brief bij de inzending van de Ahacha; Romance. Zie: *Post van den Helicon,* 1788, N^{0}. 35, bl. 273.
Brief over den dood van Edipus. Zie: *Brieven,* I. bl. 273. *HS.*
Brief over het woord Zon, in het mannelijk geslacht gebruikt. *Post van den Helicon,* 1788, N^{0}. 15, bl. 117. Ook: *Archief voor Nederlandsche Taalkunde* van Dr. A. de Jager, I. bl. 170.
Brief van 1817, vermeld: Catalogus van J. Koning, I. bl. 69.
Brief van den Navolger van Sofokles Edipus. Amst. A. van der Kroe. 1780. gr. 8^{0}.
Briefwisseling over Godgeleerde onderwerpen tusschen Mr. Bilderdijk en Jan J. F. Wap. Eene Bijdrage tot de Geschiedenis van den Letterkundigen levensloop en tot de nagelatene Geschriften van Neêrlands Puikdichter. Breda. van Gulick en Hermans. 1832. gr. 8^{0}.
Brieven aan Jan J. F. Wap. 14 stuks. In het *Kunst- en Letterblad.* Gent. 1843—1845.
Brieven (Dichterlijke Uitspanning in zes luimige) van Bilderdijk aan zijne eenige zuster, nu wijlen Vrouwe J. D. Wentholt, geb. Bilderdijk, van de jaren 1778—1779 enz. Nijmegen, J. F. Thieme. 1835. gr. 8^{0}.
Brieven van Bilderdijk. Amsterd. W. Messchert. 1836—1837. 5 dn. gr. 8^{0}.
Brisseau mirbel, Exposition et défense de ma théorie de l'Organisation Végétale; publié par le docteur Bilderdijk en Français et en Allemand. la Haye, van Cleef. 1808. Herdr. Paris. 1811. 2 dl.
Bruiloftszang bij 't huwelijk van Pieter N. en Celia V.... *Ned. Muzen Almanak,* 1825, bl. 244.
Buitenleven. (Het) Naar 't Fransch van Delille. Amst. J. Allart. 1803. 2de druk. Rotterd. J. Immerzeel, Jr. 1821. gr. 8^{0}.
Butterfly, (The) Engelsche coupletten van Vrouwe Bilderdijk. *Groninger Stud. Almanak,* 1834.
Bydragen tot de Tooneelpoëzy. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1823. gr. 8^{0}. Op bl. 89: „de dichter Jan Vos," 26 regelig vers.

C.

Catalogus der nagelaten Bibliotheek van Bilderdijk. Amst. J. Immerzeel Jr. 1832. gr. 8^{0}. (Men raadplege dezen Catal. op bl. 108, 109. N^{0}. 1—33. aangaande diverse *HSS.* van Bilderdijk, die in zijne Nalatenschap zijn gevonden; — zoo ook wegens eenige kleine dichtstukjens, en een Brief in Fransch proza. Zie bl. 62, 63, 75, 76, 78 en 86. Met uitzondering van het zevenregelig versjen op bl. 86, dat ook (met gering verschil) gedrukt is: *Krekelzangen,* III. bl. 128, zijn geene van de overige in de dichtbundels opgenomen).
Een vroegeren Catalogus, van de door Bilderdijk tijdens zijne uitzetting Nagelaten en in 1797 te 's Hage publiek verkochte Boekerij, vindt men, (door Dr. A. de Jager in zijne *Bijdrage tot de Lijst van Bilderdijks Werken* opgenomen,) in het *Algemeen Letterlievend Maandschrift* voor Febr. 1850, N^{0}. 2. aldus omschreven:
Catalogus Librorum, in omni fere Scientiarum genere praestantissimorum, quibus, maximâ pro parte, usus fuit Guilielmus Bilderdijk. Jur. Utr. Dr. etc. quorum publica fiet auctio, Hagae Comitum in aedibus Aem. van Daalen Wetters, 24 Julii et seq. d. 1797. (218 pagg. in gr. 8^{0}.) Het eerste gedeelte, bl. 1—179 beslaande, behoort tot B. — De Catal. in der tijd voor „4 stuivers" verkrijgbaar, is in 1833 op de verkooping van J. Koning voor 12 Gulden verkocht. Zelfs in de verzameling van Wiselius kwam hij niet voor.
Cats Cupido verloren en uytgeroepen (Dichtkundig onderzoek van 's Heeren) 1776. *Taal- en Dichtliev. Oefen.* van: *Kunst wordt door Arbeid verkregen.* III. bl. 271.
Certificaat (in Fransch proza) door Bilderdijk afgegeven aan Alexander de Buikspreker. Leyden, 15 Junij 1819. Zie het werkje: *Alexander de Buikspreker.* Zutphen. H. C. A. Thieme. 1819.
Chalmers, Bewijs en gezag der Christelijke Openbaring. Uit het Engelsch vertaald. Haarlem. J. L. Augustini. 1820. 2de dr. met Voor-, Narede en Aanm. 1833. gr. 8^{0}. Zonder naam van B. als vert.
Charles I. dans sa prison. In 't Fransch naar 't Eng. Voor de Holl. vert., zie: *Poëzij,* I. bl. 117. *HS.*
Chassinetversjen. Lat. en Ned. tekst. 1825. 8^{0}. 1 bl. Ook in het: *Overzigt van de Werken en 't Leven van B. en diens Gade,* door da Costa. 1844. bl. 188.
Chevallier, (Aan den WelEerw. Heer P.) Leeraar bij de Waalsche Gemeente te Amsterdam, bij de inzending van de Toelichting van da Costa. In dichtmaat. *HS.*
Code-Napoleon. Amsterdam. J. Allart. 1811. 8 dn. gedeeltelijk door B. vertaald. Men wil dat hiervan door Bilderdijk is vertaald: Het *Wetboek van Strafregt; van Strafvordering; van civiele Regtsvordering* en het *Formulierboek van het Wetboek van civiele Regtsvordering.* 2 dn. — Het *Wetboek Napoleon,* 2 dn. benevens het *Wetboek van Koophandel* zijn vertaald door Mr. J. van der Linden. De Censors van 's Landswege aangesteld waren: van Gennep en van Wesele Scholten.
Comedien (Kleine) op zijn 12de jaar vervaardigd. Hij voerde daarbij den naam van: Willem Gracilis. *O.*
Costa. (Aan Mr. Is. da) 1833. In de: *Keur* bij Westerman, 2de Jaarg. 13de St. bl. 16.
Costa (De bezwaren tegen den geest der eeuw van Mr. I. da) toegelicht. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1823. gr. 8^{0}.

COURANT van 13 Febr. 1784. (Extract uit de 's Gravenh.) en die van Nieuwer-Amstel, van 11 Febr. 1784, aangaande het Pleidooi van Mr. W. B. in de zoo veel gerucht makende zaak van P. Verbrugge te Delft, den 31sten Januarij 1784. 8⁰. Afzonderlijke afdruk op 2 bladz.
„CUM libris exutus" enz. *HS.*
CYCLOOP. Saterspel. Uit het Grieksch van Euripides. Amst. ten Brink en de Vries. 1828. gr. 8⁰.
CYNTHIA Lenige. (J. A. Backer's Lijkdicht op) Parodie. Harl. 1780. 8⁰. 12 bl. *TW.*

D.

„DAN zou mijn hart hier niet bezwijken" enz. 2 coupletten. Behoorende tot den: Bruiloftszang, in de: *Mengel.* II. bl. 104, en volgende op den regel: „Grijp moed" enz. *HS.*
„DE duizend fabels, duizend vonden". Pind. Ol. I. 1824. *HS.*
DEDEKIND, proeve over de werking en invloed der Geesten. Uit 't Hoogd. vertaald. Haarlem. J. L. Augustini. 1820. gr. 8⁰. Zonder naam van B. als vertaler.
DEUKALION en Pyrrha. Blijspel. (vervaard in 1775.) Amsterdam. 1779. gr. 8⁰.
DEUKALION en Pyrrha. Tooneelstuk. (vervaard. in 1775) 1785. Amsterdam. P. J. Uylenbroek. 1785, gr. 8⁰. Herdruk getiteld: *Bloemtjens, Deukalion en Pyrrha* en *Krijgsdans van Mr. W. Bilderdijk.* Amst. Fred. Kaal. 1836. kl. 8⁰.
DEUR in 'thuis vallen, (Met de) *Nederl. Muz. Alm.* 1826, bl. 202.
DICHTSCHAKEERING (Nieuwe) door B. en diens Gade. Rotterd. Immerzeel en C⁰. 1819. 2 dn. gr. 8⁰.
DICHTSTUKJENS op zee. N⁰. 1—5, 1806. Zie *Vaderl. Letteroef.* 1806, bl. 220—224, 264—268, 311—312 en 358—360. En ook afzonderlijke afdrukken op schrijfpapier, gepagineerd bl. 1 à 17. Herdrukt: Amst. 1834. J. Immerzeel Jr. en ook nog achter de 2de verbeterde druk, kl. 8⁰. van de *Vaderl. Oranjez.* Amst. Nayler en C⁰. — N⁰. 2 „Zeevaart" ook gedrukt in de *Affodillen,* II. bl. 89.
DICTAAT ad Leg. 4 Codicis de contrah. empt. et venditione. *HS.*
DIEREN. (De) dichtstuk. Amsterdam P. den Hengst en Zoon. 1817. gr. 8⁰.
DISCOURS fait par ordre du Roi, ce 16 Fevrier 1807. Daarachter „Hommage au Roi". 1806. Zie: *Napoleon, Ode,* druk van 1823, en: *Gedenkschriften der Orde van de Unie,* bl. 65 (met verschil en Holl. tekst) Zie ook de Fransche Cour. van 1807, genaamd: *Le vrai Hollandais* en daar gedrukt zoo als het werd uitgesproken. Zie: *Brieven.* II. bl. 135.
„DOCH vruchtloos mocht die ochtend pralen" enz. De aanvang van acht ongedrukte coupletten, zijnde een later (1807) vervolg op het dichtstuk „Droom" in de *Vaderl. Oranjez.,* bl. 216. Het komt hier in het HS. voor, onder den titel „Verschijning". — *HS.*
DOOD (Op den) der schandelijke Koningin van Groot-Brittanje. 1821. 8⁰. (Niet openlijk uitgegeven). Afzond. gedrukt in 1832 of daaromtrent op 1 blz.
DOVE fly off with a Letter, (On seeing a) Engelsche coupletten van Mevrouw B. *HS.*
DRUKKUNST. (Over de Uitvinding der) 1812. In 't Instituut voorgedragen. *HS.*

E.

ECHTVIERING (Bij de) van Alex. van Coppenaal, Jr. met Jonkvr. S. E. Markgravinne van la Touloubre, den 24sten Aug. 1819. Alleen voor vrienden gedrukt, in 8⁰. eenige weinige bladz. Ook gedrukt: *Sprokkelingen.* bl. 121; onder den titel: Bruiloftszang voor een' vriend, by 't huwelijk van zijne aangenomene dochter. 1819. gr. 8⁰.
ECHTVIERING van Keizer Napoleon. Amst. Immerzeel en Comp. 1810. gr. 8⁰.
EDIPUS. Treurspel naar Sofokles. Amst. A. van der Kroe. 1779. gr. 8⁰.
EDIPUS. (De dood van) Treurspel naar Sofokles. Amst. P. J. Uijlenbroek. 1789. gr. 8⁰.
EDWARD. Romance van Feith, met eene Voor- en Narede, Parodie. *Post van den Helicon,* 1788. N⁰. 34. bl. 268.
EEREZUIL ter gedachtenis van de voor 200 jaren te Dordrecht gehoudene Nationale Synode, opgerigt door Nicolaas Schotsman, Predikant te Leyden. 2de druk. Leyden. J. van Thoir. 1819. gr. 8⁰. (Deze druk is door Bilderdijk bezorgd, met eene Voorrede van zijne hand.)
EGA (Aan mijne) met een boschjen zwanenpennen. 1822 *Nederl. Muzen Alm.* 1823, bl. 139.
ELIUS. Romance. 1785. 12⁰. Zonder naam van uitgever. Met eene zeer kleine letter. — Herdrukt met vignetten. Amst. P. J. Uylenbroek. 1788. gr. 8⁰.
ENDYMION. Naar 't Deensch. 1822. *Nederl. Muzen Almanak,* 1823, bl. 34. *Keur* bij Westerman, 2de Jaarg. 13de Stuk, bl. 33.
EPIGRAMMA op onze vriendin van Winter. 1788. *HS.*
EPIGRAMMA op H. Tollius. *HS.*
EPIGRAMMA op S. Ipz. Wiselius. *HS.*
EPILOGUS post theses defensas e cathedra recitatus. (1782) 4⁰. 4 bladz. Alleen voor vrienden gedrukt.
EPISTOLA de coll. Leg. Mos. et Rom. d. d. 1808. 4⁰. blz. 179—194. v. h. 1e dl. Verh. Kon. Ned. Instit. 2de Kl. Ook in folio gedrukt. Ed. altera. 1829. Rotterd. A. F. H. Smit. 8⁰. en folio.
ERASTUS by 't verlies van Lize's hairlok. *Nederl. Muzen Almanak,* 1824. bl. 207.
EYNDE (Aan den Luit. van den) op den 10den Junij 1829. *Nederl. Muz. Almanak.* Haarl. 1835, bl. 144.

F.

FEEST (Op het) van Naardens overgaaf. Een 16 regelig versjen, waarvan alleen de vier eerste regels overeenkomen met het achtregelig versjen, getiteld: Decoratie. Zie *Holl. Verl.* II. bl. 46.
FEESTZANG door Vrouwe Bilderdijk, den 17den van Lentemaand 1815. 8⁰. Herdrukt 1833. Amst. J. Immerzeel, Jr. gr. 8⁰.
FEITH's (Schimpdicht op) Lijktranen op de Prinses Douarière 1820. *HS.*
FINGAL, naar Ossiaan. Amst. J. Allart. 1805. 2 dn. gr. 8⁰. Een 18 regelig vers: „de Vertaler", in het 2de deel, bl. 173, en 5 vierregelige coupl. „Feestviering", enz. in het 2de deel, bl. 183.
FLORIS de Vijfde. Treurspel. Amst. J. Allart. 1808. Met de plaat. gr. 8⁰. Er zijn enkele exempl. in roijaal 8⁰. getrokken. 2de druk. Rotterd. A. F. H. Smit, 1828. kl. 8⁰.

G.

GEDACHTEN. (Erotische) Dichtbundeltjen van 1780, 8⁰. zonder naam van auteur en uitgever. Zou hier soms ook bedoeld worden het *Dichtbundeltjen* door Bilderdijk in December 1779 aan Mr. L. van Santen ingezonden, waarvan slechts een twaalftal afdrukken zijn gemaakt? Zie *Brieven,* I. bl. 21.
GEDENKDAG der zege van Waterloo, den 18den van Zomermaand, 1817. door Vrouwe K. W. Bilderdijk. Herdrukt 1835. gr. 8⁰.
GEDICHTEN. (Verscheidene) 31 bladz. in 8⁰. Afzonderlijke afdruk van dichtstukken aan da Costa en Capadose. Men vindt ze allen gedrukt in de *Krekelzangen.*
GEDICHTEN. (Verspreide) Amsterdam. J Immerzeel Jr. 1809. 2 dn. gr. 8⁰
GEDICHTEN ter Huwelijks-Verbintenis van Bodel

Nijenhuis en S. J. Tijdeman, voltrokken te Leyden den 14den Augustus 1822; door Bilderdijk, Vrouwe Bilderdijk en meer anderen. (Alleen voor Vrienden gedrukt). De Ged. van B. en diens gade, zijn in hunne dichtbundels opgenomen. Zie *Krekelzangen*. III, bl. 140, en: *Nieuwe Ged. van Vrouwe B.* bl. 55. Dit laatste met eenig verschil in de lezing Ook geplaatst: *Mnemosyne*(II) Dl. III. bl. 396—399.
GEDICHTEN van Vrouwe B. Rotterd. A. F. H. Smit. 1827. gr. 8⁰.
GEDICHTEN (Nagelaten) van Vrouwe B. Leeuward. G. T. N. Suringar. 1833. gr. 8⁰.
GEDICHTEN (Nieuwe) van Vrouwe B. Brussel. Brest van Kempen. 1829. gr. 8⁰.
GEDICHTEN voor Kinderen, door Vrouwe B. Haarl. F. Bohn. 1813. 12⁰ form. Er zijn enkele Exempl. met grooter letter, op rosé papier en alleen met Franschen titel. gr. 8⁰. — 3de vermeerderde druk. Haarlem. Erve F. Bohn. 1824.
GEESTENWARELD en het Waarachtig Goed; Gedichten van Mr. W. Bilderdijk, uitgegeven met Inleiding, Analyse en Aanteek. door J. David. Leuven, van Linthout en van den Zande. 1843. gr. 8⁰. Voor beide Ged. Zie: *Affodillen*, Deel I en II.
GEHEIMEN. 1825. *Keur* bij Westerman, 2de jaarg. 13de St. bl. 49.
GELEGENHEIDSVERZEN. 1827. *Keur* bij Westerman, 2de jaarg. 13de St. bl. 21.
„GENOEG gevleid, ja al te veel" enz. Quatrain tot afsluiting van B's. Album Amicorum. 1781. *Alg. Konst- en Letterbode* 1851, N⁰. 15.
GEÖLOGIE. Groningen. Wijbe Wouters. 1813. gr. 8⁰.
GERLASIUS. (Aan Mejufvr.) (lees Gerlacius).
——— Met eene Teekening. enz.
——— in andwoord op haar Lofdicht.
——— tot Afscheid, met bijgevoegde Fransche dichtregelen, onder den titel „Groninger Stukjens" April 1795. Gedrukt in den *Ned. Muz. Alm.* 1835, bl. 41, 42. Zie overigens de aanteek. aldaar.
GERUSTHEID. Naar 't Italiaansch. 1827. *Keur* bij Westerman, 2de jaarg. 13de St. bl. 50.
GESCHIEDENIS des Vaderlands. 13 dn. gr. 8⁰. Amsterdam. Deel 1 tot 12 bij P. Meijer Warnars. 1832—1839; het 13de, 1ste St. Amsterdam. J. de Ruyter. 1851. Het 2de en laatste St. van het 13de Deel is tot heden toe niet uitgegeven. Herdruk van het 1ste Dl. Amst. P. Meijer Warnars. 1834. gr. 8⁰.
GESLACHTLIJST der Nederduitsche Naamwoorden, Amst J. C. Sepp en Zoon. 1822. 2 dn. gr. 8⁰. Vooraan een Tienregelig vers: „Den mensch te kennen, is des menschen Wetenschap" enz.
GESLACHTLIJST (Verklarende) der Nederduitsche Naamwoorden, Amst. J. Immerzeel Jr. 1832—1834. 3 dn. gr. 8⁰. Was reeds in 1825 met eene Voorrede voor de pers gereed gemaakt. Zie de: *Verhand. over de Geslachten* onder *Verhandel.*
GESLACHTREGELING. (Tafel der) Met de Toepassing. 4 Oct. blaadjes aan ééne zijde gedrukt. Om op te plakken. Komt ook voor achter de *Verhandel. over de Geslachten*, 1ste druk 1805, bl. 93—96, en 2de druk 1818, bl. 139—142.
GEUZEN, (De) van Van Haren; met opdracht aan Willem de Vijfde, Amst. Elwé en Langeveld. 1785. 2 dn. gr. 8⁰. 2de druk kl. 8⁰. met de opdracht, 's Grav. J. Immerzeel. 1826. kl. 8⁰. Deze druk van 1826 is door B. herzien en verbeterd.
GIBEON. 1760 (dus van zijn 4de Jaar) Later beschaafd en gedrukt *Najaarsbladen*, I. bl. 148 en aldaar ook als van 't jaartal 1760. *HS.*
GISPINGEN. (Zedelijke) Rotterdam J. Immerzeel Jr. 1820. gr. 8⁰. In de: Voorafspraak een 58 regelig vers: „De Zwaan alleen zingt in zijn ouderdom" enz.
GODS Onveranderlijkheid. In de: *Evangelische Gezangen*, Gez. 8. Ook met verschil in de lezing: *N. Mengel.* I. bl. 80.
GOED. (Het waarachtig) Ged. van Mr. W. Bilderdijk, uitgegeven met Inleiding, Analyse en Aant. door J. David. Leuven. van Linthout en van den Zande. 1843. gr. 8⁰. Ook gedrukt *Affodillen*, II. bl. 1.
GOES. (J. Antonides v. d.) Gedichten met Aanteek., 3 dn. 12⁰. De twee eerste dl. Leyden L. Herdingh en Zoon. 1827 en het 3de, zijnde de Aanteek., Leyden. J. J. Thijssens en Zoon en C. G. Menzel. 1836.
GRAF (Op het) van Krul. MDCCLXXXI. Met vignet door B. geëtst. Ook gedrukt: *Verspreide Gedichten*, II. bl. 86.
GRAFSCHRIFT. (Op zeker) 1825. In de: *Keur* bij Westerman, 2de jaarg. 13de St. bl. 51.
GRAFSCHRIFT op den Oosterschen Hoogl.......... aan Outhuys ingezonden. De bedoelde persoon is Prof. Schultens, en welligt is dit hetzelfde stukjen, dat onder den titel „Timour Lenk" voorkomt in de *Verspr. Ged.* I. bl. 94. en de *Kl. Dichterl. HSS. Schakeering*, XI. bl. 30. *O.*
GRAFSCHRIFT op Valckenaar. 1821. *HS.*
GRAFSCHRIFT voor de gesneuvelden op 't slagveld van Waterloo. *Nederl. Muzen Almanak*, 1840, bl. 166.
GRAFSCHRIFT voor de gesneuvelden op 't slagveld van Waterloo. 1816. *HS.*
GRAFSCHRIFT voor my, 24 April 1782. In eene hevige koorts. *HS.*
GRAFSCHRIFT voor my, 5 April 1786. In de koorts. *HS.*
GRAFSCHRIFT voor my. 1828. In de: *Keur* bij Westerman, 2de jaarg. 13de St. bl. 56. Ook *Nasprokkel.* bl. 67. met verschil.
GRONDREGELEN der Perspectief. Dordr. J. de Vos en Comp. 1828. gr. 8⁰.
GRONDREGELEN. Naar de Fransche quatrains gevolgd. *Ned. Muz. Alm.* 1830, bl. 139.
GRIJSHEID. In de: *Ned. Muz. Alm.* 1820, bl. 49.
GRIJZAARTS (Eens) Lentezang. In de: *Ned. Muz. Alm.* 1827, bl. 168.
GRIJZAARTS Liefde. 1824. *Ned. Muz. Alm.* 1825, bl. 159. en *Keur* bij Westerman, 2de jaarg. 13de St. bl. 27.

H.

HALBERTSMA. (Aan J. H.), den 4den Nov. 1826. In vliegende haast, voor het krankbed mijner Egâ in zware afmatting. *Lapekoer*, 3de Jefte. bl. VI. Dimter. 1834. kl. 8⁰.
HAMLET. (Fragment uit Shakspeare's) In de: *Ned. Muzen Almanak*, 1839, bl. 112.
HEB („ 'k) nog macht van pijlen wapperen" enz. 1824. Pind. Ol II. bl. 159. *Brief van: J. van Lennep aan Donker Curtius.* 1848. (Het motto.) *Geschiedenis des Vaderlands.* D. XIII, bl. 42.
HEELMIDDEL. *Ned. Muzen Almanak*, 1827, bl. 175.
HELDINNENBRIEVEN van P. van Schelle. Uitgegeven met Voorberigt door B. Dordr. J. d. Vos en C⁰. 1825. gr. 8.
HEMERT. (Op Paulus van) *HS.*
HERDERSZANG (De eerste) uit de „Dichtlievende Tijdkortingen" beoordeeld. 1776. *Prijsverh.* van Kunst wordt door arbeid verkregen. D. IV. bl. 231.
HERFST. (Op de) *Evang. Gezangen.* Lied 165.
HOLLANDS verlossing, door B. en diens Gade. 2 dn. Haarlem. F. Bohn. 1813—1814. gr. 8⁰. Het 1ste deel herdrukt 1814. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1833. kl. 8⁰.
HOMMAGE au Roi. 1806. Gedrukt achter het: *Discours par ordre du Roi etc.* Zie: *Napoleon, Ode.* Druk van 1823. Alleen voor vrienden.
HOOFTS (P. C.) Gedichten met Aanteekeningen. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1823. 3 dn. 12⁰.
HOOGHEID (Aan Zijne), den 8sten Maart 1785. Van B.'s eerste Gade, met Inleiding van hem.

HULDE aan Zijne Keizerl. en Koninkl. Majest. 1810. 8°.

HUWLIJKSGOED. *Ned. Muz. Alm.* 1827, bl. 159.

HUYDECOPERS (Korte aanmerkingen op) Proeve van Taal- en Dichtkunde. Amst. P. den Hengst en Zoon. 1828. gr. 8°.

HUYGENS (C.) Korenbloemen met Aanteek. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1824—1825. 6 dn. 12°. En daarin onder anderen de volgende dichterlijke Bijdragen van B.: „'t Uitmuntendst vrouwelijn zeilt Amstelshaven binnen" enz. Naar Barleus Latijn. 24 reg. Dl. V. bl. 41. „Ik stamelde, ô mijn droeve en al te loome dagen" enz. Naar 't Italiaansch. 18 reg. D. V. 204. „Twee Fransche meisjens zeer verlegen" enz. 8 reg. D. VI. 294. „Daar is verbasterde Adeldom" enz. 12 reg. D. VI. 304.

I.

IMITATION d'Horace. Fransche coupletten. *HS.*

INVLOED (Van den) der betrekking tusschen Brandenburg en de Vereenigde Nederlanden. Door den Heer Ermans. Uit het Fransch vertaald. Rotterd. 1789. 8°.

INVLOED (De) der dichtkunst op het Staatsbestuur. Prijsvers. 1776. Tael- en dichtlievende Oefeningen van 't Genootschap: Kunst wordt door arbeid verkregen. D. II. bl. 3. Er zijn exemplaren met ingedrukte en door Bilderdijk geëtste vignetten.

„INTUSSCHEN rijst op 't vlak der waterblaauwe kolken" enz. Uit Racine's Fedra. 5de B. 6de T. *HS.*

„Is 't bolwerk van Euroop, de klip van Mahomet" enz.

J.

JACOBAAS (Op een) Kannetjen. In het: *Kunst- en Letterbl.* Gent 1843—45. Voorts in de: *Kamp. Cour.* 1849.

JEZUS Lijden, door Vrouwe B. Leyden. de Wed. D. du Saar. 1828. 8°.

K.

KALLIMACHUS Lofzangen. Amst. P. J. Uylenbroek en J. W. IJntema. 1808. 8°.

KAREL (Aan Prins) van Lotharingen. Naar het Fransche proza van Van Haren. 13 Oct. 1828. In: Halbertsma, *Geslacht van de van Harens.* 1829, bl. 258.

KENSCHETS onzer Voorvaderen in de eerste tijden van het Gemeenebest. Lierzang. Prijsvers. 1781. In: *Proeve van Poëtische Mengelst.* van 't Genootschap: Kunstliefde spaart geen vlijt. Dl. VIII. bl. 73. Volgens den Heer Bodel ook in 4°. formaat.

KERKREDENEN van Merle d'Aubigné, met Aanteek. uit 't Fransch. Amst. J. Immerzeel Jr. 1833. 8°.

KERSTDAG. Kerkrede van Merle d'Aubigné. uit 't Fransch. Leyd. H. W. Hazenberg Jr. 1824. 8°.

KINDEREN. (Op twee éénoogige) In: *Kunst- en Letterbl.* Gent. 1843—45. en de *Braga.*

KINKER (Aan) en van Hemert. 1823. 14 reg. versje. get.: B. — 1 bl. kl. 8°. Door Immerzeel omstreeks 1832, doch niet openlijk, uitgegeven. Zinspelende op Kinkers werk: *Over het Natuurregt.*

KINSBERGEN. (Op den Admiraal Van) *HS.*

KÖNIG Carl I. In 't Hoogd. uit 't Engelsch vertaald. *HS.* — Voor de Holl. Vertaling zie: *Poëzy,* I. 117.

KONING. (Aan den) 's Grav. Gebr. van Cleef. 1807. 8°. 1 bladz. — Is een Troostz. bij het overlijden van Prins Karel.

's KONINGS komst tot den Throon. Feestviering. Door B. en diens Gade. Amst. J. Immerzeel Jr. 1809. 8°.

KONSTANTIJN (Op den) de Groote, jammerlijk bedorven door Konijnenburg. *HS.*

KOOTEN (Latijnsche Gedichten van T. van) met de vertalingen van Bilderdijk, van Hall en Wiselius. Alleen voor Vrienden gedrukt. kl. 8°. Met den titel: *Pauca quae legat ipsa Lycoris.* (Leyd. 1808 ??.) Eene latere uitgave (v. 1830 ??) met denzelfden titel, kenbaar aan het iets grootere formaat en grootere letter. Zonder jaartal uitgegeven.

KOOTEN (Over Theodorus van) als dichter. Fragment uit een Brief aan Valckenaer. In: *Mnemosyne,* 2de Reeks, I. 181.

KREKELZANGEN. Rotterdam. J. Immerzeel Jr. 1822, 1823. 3 dn. gr. 8°. 2de druk. Amst. W. Messchert. 1835. 3 dl. kl. 8°. Herdrukt te Schiedam. Roelants. 3 dl. 12°. ter perse en uitmakende een N°. van het *Klassiek Letterkundig Pantheon.*

KRIJGSDANS. (1813.) Moet volgens anderen 1815 zijn.

KRIJGSZANGEN. N°. 1 tot 10. Voor de Muziek. *HS.*

KUSRIJMEN (Op de Zoetmondende) van S. A. Gabbema; benevens nog twee andere Gedichten van Gijsbert Japiks. De beide laatste Ged. vindt men terug: *Nasprokkel.* bl. 2. en *Nalez.* Dl. I. 45.
Allen in: *Halbertsma*, Hulde aan G. Japiks, 2de Stuk, bl. 321—325.

L.

LANDLIEF. Romance in 4 reg. coupl. *HS.* In coupl. van 5 reg. gedrukt onder den titel: „de Heer van Landhorst." Zie: *Mengelpoëzy* (Vervolg.) bl. 211.

LANDRUST, gevolgd naar 't Latijn van den Hooggel. Heer Adrianus van Roijen. *Tael- en Dichtl. Oefen. van:* Kunst wordt door arbeid verkregen. D. II. 269. In de werken van 't Genoots. zijn de 42 eerste regels van deze Navolging van den dichter C. van Hoogeveen, Jr. In de *Verspr. Ged.* D. II. bl. 125, is deze vertaling zonder eenig inmengsel en als geheel door B. vertaald opgenomen. Er zijn eenige afzonderl. afdr. gemaakt voor B. en van Roijen.

LANNOY (Aan Jonkvr. de) in andwoord. Fransch dichtstukjen. *O.*

LANNOY. (Jonkvr. de) Nagelaten Dichtwerken, uitgegeven door B. met diens Opdracht aan H. K. H. de Prinsesse van Oranje. Leyd. A. en J. Honkoop. 1783. 8°. Ook de uitgaaf der Fransche Dichtstukken, en de herdruk der Treurspelen schijnen door B. bezorgd te zijn. Zie: *Voorberigt*, v.

LAZARUS Opwekking. Ode, door V. C. R. B. G. W. Amst. P. J. Uylenbroek. 1785. 8°. Van B.'s eerste Echtgenoote C. R. Woesthoven, door haar aan hem opgedragen, en door B. met geëtsten titel en vignetten versierd.

LEERSTUK (Tractaatjen over het R. Katholijk) der Trans-Substantiatie en den historischen oorsprong daarvan. Ten verzoeke van een Gezelschap in Amsterdam geschreven in 1818 of daaromtrent. (Zie Brieven, I. 285.)

LETTERSCHRIFT. (Van het) Rotterd. Immerzeel, Jr. 1820. 8°. Is in 't Hoogd. vertaald: *Buchstabenschrift von B.* aus dem Holl. übersetzt. Barmen 1831.

LEVENS LUST. (Des) In 4 coupl. In: *Ned. Muz. Alm.* 1819, bl. 143. Ook: *Krekelzangen,* II. 47, en aldaar met één coupl. vermeerderd.

LEYDEN (Aan) op den 12den van Louwmaand 1824. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1824. 8°.

LEYDENS ramp, door Bilderdijk en Siegenbeek. Amst. J. Allart en Jac. Ruys. 1808. 8° Op pag. XVI een 8 reg. vers: Geen wichlaar spelde ons dit in 't zwartst van alle plagen enz. Zie ook: *Tafereel.*

LIEDERENBOEKJEN, enz. (Nieuw) door B., Vrouwe B. en Wiselius. 2de dr. Amst. H. Gartman. 1813. gr. 8°. De 1ste dr., ook v. 1813, is kl. 8°, en zonder namen; aan den 2den dr. zijn eenige stukjens toegevoegd door C. van Marle; de 3de dr. is van 1829. Amst. Erven H. Gartman. gr. 8°.

LIEFDE (De waere) tot het Vaderland. In 3 zangen. Prijsvers met goud bekroond. 1777. *Tael- en Dichtl. Oefeningen* van 't Genootschap: Kunst wordt door arbeid verkregen. D. II. 35. Er zijn ook exempl. met ingedrukte en door Bilderdijk geëtste vignetten.

LIEFDE tot het Vaderland. (De waere) Lierzang.

Prijsvers. 1777 met den 2en zilvr. Eerpenn. bekroond. In: *Taal- en Dichtl. Oefeningen* van 't Genootschap: *Kunst wordt door arbeid verkregen.* D.II. 105. Er zijn ook exempl. met ingedrukte en door Bilderdijk geëtste vignetten. — 2de dr. 's Gravenhage 1828. J. Immerzeel Jr. kl. 8⁰.

Lierzang. 1799. *Nederl. Muz. Alm.* 1834. bl. 76.

Lijkgedachtenis van Z. D. H. Prins Willem den Vijfde, door Dr. J. Le Francq van Berkhey, uitgegeven door Bilderdijk, met diens Opdracht, Voorrede en Lijkzang, benevens Aanteekeningen. Amst. J. Allart. 1806. gr. 8⁰. Op Bladz. 70 is een Lierzang: *Willem de Vijfde*, 19 coupletten groot. Volgens B. is deze Lierzang sedert 1802 in Duitschland in ieders handen. — Van deze Lijkged. zijn enkele exempl. op *velijn papier*, waarin de *plaat* en het *vignet* gekleurd zijn.

Linden. (Aan Mr. J. van der) In: *Keur* bij Westerman, 2de Jaarg. 13de St. bl. 13.

Lofrede en Lijkzang op S. F. J. Rau; door Teissèdre l'Ange en Bilderdijk. Haarlem, J. Enschedé en Zonen. 1808. gr. 8⁰.

Luchtreis (Kort verhaal van eene aanmerkelijke) en nieuwe Planeetontdekking. Uit het Russisch vertaald, enz. Gron., Wijbe Wouters. 1813. gr. 8⁰. Zonder naam v. B.

M.

„Maar gy aan Maroos hand den Pindus opgestegen" enz. Later vervolg op het vers aan Prof. H. Bosscha te Amst. Zie *Najaarsbladen*, II. 128. *HS.*

Mac-benac, of 't stellige der Vrijmetselarij, naar den 3den druk uit 't Hoogd. van Lindner vert. Leyden. L. Herdingh en Zn. 1820. 8⁰. zonder naam v. B.

Maerlant. Haarlem. In: *Belg. Muz. Alm.* 1829. bl. 243.

Maerlant. (Spiegel Historiael van) Het 3de Deel in 1812 door de 2de Kl. van 't Kon. Ned. Instit. uitgegeven, met Voorbericht van B. en Aanteek. (Aangaande de aanteekeningen raadpleeg *Aant. van* Mr. J. Pan, op de Lijst van Glinderman in de *Algem. Konst- en Letterbode* voor 1849, bl. 248.) Amst. M. F. Pieper en Cie. gr. 8⁰. Zie: *Catalog. der Nagel. Biblioth. van B.* 1832. en aldaar de *HSS.* N⁰. 9 op pag. 108 en N⁰. 20 op pag. 109.

Maerlant, Naturen-Bloeme, met Varianten door B. verrijkt en afgeschreven. *HS.* Dit *HS.* berust onder de 2de Kl. van 't Kon. Ned. Instituut.

Meermans (Bilderdijks beoordeeling van het 6de deel van) berigten omtrent het Noorden en N. Oosten van Europa. In: *Schouwburg van In- en Uitlandsche Letter- en Huishoudkunde.*

Meermans (Bilderdijks beoordeeling van) blijken der Goddelijke Wijsheid in de Geschiedenis. In: *Schouwburg van In- en Uitlandsche Letter- en Huishoudk.*

Mejufvrouwen (Aan) S........ met eenige ruikers enz. 17?96. In den: *Alm. Holland.* 1852.

Mengelingen. 4 dn. Amst. J. Allart. 1804—1808. gr. 8⁰. 2de dr. 's Grav. J. Immerzeel, Jr. 1828. 2 dl. kl. 8⁰.

Mengelingen. (Nieuwe) Amst. J. W. IJntema en Cie. 1806. 2 dn. gr. 8⁰. Tweede druk. Groningen. W. van Boekeren. 1817. gr. 8⁰. Alleen het titelblad vernieuwd. 2de druk. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1832. 2 dln. kl. 8⁰.

Mengelingen en Fragmenten, nagelaten door B. Amst. J. Immerzeel Jr. 1834. gr. 8⁰.

Mengelpoëzy. Amst. de Wed. J. Döll. 1799. gr. 8⁰. 2de druk met het vervolg. Rotterdam. J. Immerzeel Jr. 1823. 2 dn. kl. 8⁰.

Mengelpoëzy (Vervolg der) bevattende Vertellingen en Romances, 1799. Amst. de Wed. J. Döll. gr. 8⁰. Tweede Uitg. Rott. J. Immerzeel Jr. gr. 8⁰. 1821. met een nieuw vignet op het titelblad. (Voor den 2den druk kl. 8⁰. zie hierboven *Mengelpoëzy*).

Mensch. (De) Pope's Essay on Man gevolgd. Amst. J. Allart. 1808. gr. 8⁰. 2de druk. Rotterd. A. F. H. Smit. 1828. kl. 8⁰.

Merkens (L. W. van) haat tegen Arminius. 1788. *HS.*

Messiah, a Sacred Eclogue by Alex. Pope; met de Holl. vertaling van B. Amst. Nayler en Cie. 1836. 8⁰. Zie ook voor de Holl. vert. *N. Mengel.* II. 205.

Miss (To) S........ Engelsche coupletten. *HS.*

Mofsch en Duitsch. Op Prof. S......... *HS.*

Montigny (Op den) van Klijn. *HS.*

Moord (Op den) van den Hertog d'Enguien. Daarachter: Napoleon. 1804. 8⁰. Eenige bladz. Het stukjen is zonder titel, alleen het jaartal MDCCCIV staat aan het hoofd. Een' geheel anderen druk, met verschil in de interpunctie en ook in de lezing, wel bepaaldelijk in het 9de en 19de of laatste couplet, (ook heeft couplet 16 Enghein voor Enguien) en waaraan de daartoe behoorende twee coupletten, getiteld: Napoleon 1804, ontbreken, vindt men vooraan in sommige exempl. van de *Vaderl. Oranjez.* Leipzig 1805 met den gedrukten titel en ook wel als los stukjen verspreid. Herdrukt, en (volgens Bilderdijk: wat uitgedegen) (zie: *Brieven*, Dl. II. 232.) Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1824. gr. 8⁰.

Moord (De) van Woerden. Daarachter: Aan de Nederlanders, Wintermaand 1813, door Vrouwe K. W. Bilderdijk. Amst. J. Ruijs. 1814. gr. 8⁰.

Muis- en Kikvorschkrijg. 1821. gr. 8⁰. zonder naam v. B. Alleen voor Vrienden gedrukt. Herdrukt voor den Handel. Leyden L. Herdingh en Zoon. 1832. kl. 8⁰.

Munten (Over Hollandsche) van 1523, te Voorburg in een Turf gevonden. Voorgedragen in 't Kon. Ned. Instituut. *HS.*

N.

Nagedachtenis (Ter) van den waardigen Leeraar N. Schotsman, door Vrouwe K. W. Bilderdijk. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1822. gr. 8⁰.

Nagedachtenis (Ter) van Julius Willem Bilderdijk enz. door Bilderdijk en diens Gade. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1819. gr. 8⁰. Ook op uitnoodiging van Bilderdijk met Bijdragen van Wiselius en da Costa.

Nagedachtenis van Mr. J. Hinlópen, overleden den 21sten Dec. 1808. Alleen voor de Leden van het Instituut gedrukt. 4⁰. Herdrukt Rotterdam. A. F. H. Smit. 1829. 8⁰.

Najaarsbladen. 's Gravenhage. Immerzeel en C⁰. 1808, 1809. 2 dn. gr. 8⁰.

Naklank. Dordrecht. J. de Vos en C⁰. 1828. gr. 8⁰.

Nalezingen van B. Amst. J. Immerzeel Jr. 2dn. 1833. Vijf-en-dertig stukken zijn waargenomen als reeds vroeger gedrukt. Zie de opsomming der St. aan het einde dezer Lijst. (*)

Napoleon 1804. Gedrukt achter: *de Moord van d'Enguien.* 1804.

Napoleon, (Prins Karel) 1807. gr. 8⁰. 1 bladz. zonder titel.

Napoleon. Ode. 's Hage. Erve J. van Cleef. 1806. 8⁰. 2de onveranderde druk. Amst. M. H. Schonekat. 1836. 8⁰.

Dezelfde Ode. 1806; met Brief van den Secretaris des Konings Dupré en B's. andwoord, voorts Aanteek. en Varianten; daarachter het *Discours fait par Ordre du Roi* 1807 en *Hommage au Roi* 1806. Druk van 1823 alleen voor 's dichters Vrienden.

Nasprokkeling. Brussel. Brest van Kempen. 1830. gr. 8⁰.

Navolging (Vrije) van een Engelsch Versjen van Thelwall. *HS.*

Navonkeling. Leyden. L. Herdingh en Zoon 1826 2 dn. gr. 8°.
Nederland (Aan) bij het afnemen van het Krijgsbewind over de Bezetting van de Hage aan Z. Hoogheid; (in de oorspronkelijke en geheime lezing.) Amst. Nayler en C°. 1836., gr. 8°. (Reeds gedrukt met de gave Lezing, *Vaderl. Oranjezucht*, bl. 171.)
Nederland (Aan) ter gedachtenis van Kropff, enz. 's Hage 1793. bij J. F. Jacobs de Agé. 1e dr. 6 bl. gr. 8°. Tweede druk van hetzelfde jaar, geheel gelijk aan den vorigen. Ex tempore in 4 reg. coupl. en alleen geteekend B. Ook in coupl. van 5 reg. gedrukt in: *Vad. Oranjez.* bl. 177.
Nederlanders. (Aan de) Wintermaand 1813. door Vrouwe B. Gedrukt achter haar Ged.: *de Moord van Woerden*. 1814.
Neef (Aan den) en naamgenoot des grooten Valckenaars, den Heere Mr. L. K. Luzac, bij zijne verheffing tot Meester in de beide Rechten. In: *Alm. Aurora*. 1848. bl. 214. en ook achter de *Dissertatie* van Luzac gedrukt.
Neêrlands Heldenstoet. in 4°. *O.*
Nicotiaansch Kruid, en Uitzicht op mijn dood. Rotterd. A. F H. Smit. 1832. gr. 8°. Het voorafgaande Levensbericht van B. is van H. Maronier. Het laatste Ged. was reeds in 1829 afzonderlijk gedrukt, doch alleen voor 's dichters Vrienden.

O.

Observationum et Emendationum. [Gulielmi à Teisterbant (dict. Bilderdijk) Jcti.] Liber Unus. Brunovici, Typis Caroli Reichard. CIƆIƆCCCVI. gr. 8°. Hiervan zijn slechts 12 Exempl. op zoogenaamd best papier gedrukt. — Editio Altera Auctior. Lugduni Batavorum, apud S. et J. Luchtmans, Academiae Typographos CIƆIƆCCCXIX. gr. 8°. 2 d.
October (De derde) 1823. 2 bladz. 8°. Ook gedrukt in het: *Beknopt Verslag van het oogmerk en de wijze der Feestviering van het Ontzet der stad Leyden*, 3 *Oct.* 1823. door de Studenten der Hoogeschool. Leyden. Menzel. 1823., — 3de druk. Leyden. Herdingh en Zoon. 1834. gr. 8°.
Ode. 1791. 2 bl. gr. 8°. Ook onder den titel: „de Dichter", *Verspreide Gedichten*. I. 43.
Oden en Gedichten. 1800. Amst. J. W. Elwe. gr. 8°. Ongepagineerd. Clandestine druk buiten B. 's weten uitgegeven; en later (1808) meer gezuiverd, door B. uitgegeven onder den titel van: *Odilde*.
Odilde. 1808. 's Gravenh. Immerzeel en C°. gr. 8°. Zie *Oden en Gedichten*, 1800.
Odyssea (Op de) van Mr. J. van 's Gravenweert. 1823. *HS.*
Ondergang (De) der eerste Wareld. Zang 1 tot 5. Amst. P. den Hengst en Zoon. 1820. gr. 8°. 2de dr., bezorgd door Mr. H. J. Koenen en voorzien van eene Inhoudsopgave, die de gr. 8°. druk niet heeft. Leeuwarden. G. T. N. Suringar. 1834. kl. 8°. Derde dr. onder den titel: Bilderdijks Epos, of de vijf bestaande Zangen van den Ondergang der eerste Wareld, uitgegeven met Inleiding enz. door Mr. I. da Costa. Leeuwarden. G. T. N. Suringar. 1847, royaal 8°.
O nimium felix nostrum enz. Lat. Dichtregelen. *HS.*
Opmerkingen, (Taalkundige) getrokken uit Brieven van Mr. W. Bilderdijk, door A. de Jager. Zie de Jagers *Taalkundig Magazijn*, Dl. I, bl. 29—34.
Oprakeling. Dordr. J. de Vos en C°. 1826. gr. 8°.
Oprakeling. (Nieuwe) Dordrecht. J. de Vos en C°. 1827. gr. 8°.
Oproeping van Bilderdijk, of ook jongelingen genegen zouden zijn, hem de behulpzame hand te bieden, om zijn Etymologisch Woordenboek voor de pers in gereedheid te brengen. *HS.*
Opstellen van Godgeleerden en Zedekundigen inhoud. Amst. J. Immerzeel, Jr. 1833. 2 dn. gr. 8°.
Orakel (Het) in zangmaat, gevolgd naar 't Fransche in proze. *HS.* Behoort tot de vroegste dichterlijke voortbrengselen van B. Het is eene vertaling van *L'Oracle, Comedie en un acte et en prose* (van de Saint-Foix). Paris, chez Prault, fils, MDCCXL. 27 bl. 8°.
Oranje. 8°. Een los stukje, beginnend: *Zoo 't Prinsen Vrienden zijn, enz.*
Oranje. (De glorie van) 1814. Afzonderl. st. in 8°. 6 reg. vers.
Oranjezucht. (Vaderlandsche) Leipz. gr. 8°. 1805. Men kent van dit werk twee onderscheidene drukken; beiden hebben zij Leipz. 1805; de een, op zeer gewoon papier, gepagineerd 1 tot 180, heeft een' gedrukten, de andere, meer volledige dr., gepagineerd 1 tot 221. blz. op schrijfpap., (en in 1809 (?) door Immerzeel bezorgd,) een gegraveerden titel. Beide deze uitgaven worden door B. erkend en aangehaald in het voorberigt van den Bundel *Holl. Verlossing;* hij onderscheidt ze daar als *eersten druk*, en dien van 1808. Zie overigens nog *Brieven van B.* II. bl. 26 en 27. 2de verb. dr., kl. 8°. waarachter de *Dichtstukjens op zee.* Amst. Nayler en C°. 1841.
Overstrooming. (De) door Vrouwe B., met Opdrachtvers aan — en Vers van B. Amst. Immerzeel en C°. 1809. gr. 8°.
Ovidius (Proeve eener navolging van) Gedaantverwisselingen. Amst. P. den Hengst en Zn. 1829. gr. 8°.

P.

Parodie in burlesk rijm (en met schampere Aant.) van eene Publicatie van de Rotterdamsche Vroedschap, in dato den 8sten Maart 1783 enz. *HS.* Alleen het begin en het slot is gedrukt als niet personcel zijnde. Zie: *Gesch. des Vaderl.* XII. 177.
Paters (Satyrisch stukjen op Lukas) afsterven. *HS.*
Pauca quae legat ipsa Lycoris. Zie: T. v. Kooten.
Penningen (Opgave en uitlegging van zilveren) van Karel den Groote en Lodewijk den Godvruchtige, in Drenthe gevonden enz. Met twee afbeeldingen door B., in 't Instituut voorgedragen. 1812. *HS.*
Perzius Hekeldichten. Rotterd. J. Immerzeel, Jr. 1820. gr. 8°.
Pestel. Gedachtenisrede. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1809. gr. 8°. Werd eerst in 1826 uitgegeven.
Pindus tocht. In: *Ned. Muz. Alm.* 1823, bl. 124.
Pleidooi voor Katharina Mulder, bijgenaamd Kaat Mossel; met bijgevoegde portretten van Bilderdijk en Kaat Mossel. Deze verdediging dateert van 1786. *O.*
Poëzy. Amst. J. Allart. 1803—1807. 4 dln. gr. 8°. 2de dr. in 2 band. Rotterd. J. Immerzeel, Jr. 1822. kl. 8°.
Poëzy. Facsimile van B. 1827. In: *Ned. Muz. Alm.* 1829. bl. 42*a*.
Poëzy (De) in rijmlooze verzen. 1789. (?) In. *Ned. Volks-Almanak* 1842, bl. 1. met onderschrift van de Redactie.
Poëzy van Mr. W. Bilderdijk. 1852. In 32°. form. en uitmakende een deeltje van de Bibliotheek van Klassieke Nederl. Autheurs. Haarl. A. C. Kruseman. 1852. Den geheelen inhoud van dit boekje vindt men terug in de *Mengelpoëzy* en *Vervolg*, de *Mengel.* 4 dn., en *N. Mengel.* 2 dn.
Poëzy van Vrouwe B. Rotterd. J. Immerzeel, Jr. 1820. gr. 8°.
Politeness. Eng. Versjen van Vrouwe B. *HS.*
Polytechnes en Aëdo enz. Uit 't Grieksch. *Ned. Muzen Almanak.* 1824. bl. 128.
Proces Verbaal der vereenigde zitting van het Instituut, op 31 Maart 1814, waarbij B. als Voorzitter der 2de Klasse eene aanspraak aan den tegenwoordig zijnde Vorst rigtte.
Proces Verbaal van de 9de Algem. Vergadering van

het Koninkl. Instituut, in Aug. 1816, waarbij het Algem. Secretariaat door B. werd waargenomen.
PROTESTANT (Een) aan zijne Mede-Protestanten. Amst. P. den Hengst en Zoon. 1816. 8°. Zonder naam van B. Herdruk mede zonder naam. Amst. 1836. Nayler.
PRIJSPENNING voor de 2de Klasse van 't Koninkl. Instituut, door B. ontworpen en met O. I. inkt geteekend, benevens Gedenkpenning op de vernieuwde uitwatering van den Rhijn te Katwijk. In: *Tijdschr. voor de Algemeene Penningkunde, door Van der Chijs*, 1834. bl. 451.
PUTMAN. (Aan) 1791. Facsimile van B. Los blaadje in 8°.

R.

RAAD van een' Hollander aan Engeland. Oct. 1799. *Ned. Muz. Alm.*, 1836, bl. 15.
RADAGYS, Koning van Warmond. Romance in 3 Zangen. In: *Nederl. Muzen Almanak.* 1819. bl. 1.
RAINOLDUS (Op de twee Gebroeders) te Oxford enz. Naar 't Latijn. In: *Keur* bij Westerman. 2de Jaarg. 13de St. bl. 48.
RAPPORT bij de 2de Kl. van 't Kon. Ned. Instit. aangaande het vak van dichtkunde, 1808. 4°.
RAPPORT bij de 2de Kl. van 't Kon. Ned. Instit. over te doene Voorlezingen. 1809. 4°.
RECENSENTEN. 1824. In: *Keur* bij Westerman. 2de Jaarg. 13de St. bl. 38.
RECHTEN. 1826. In: *Keur* bij Westerman. 2de Jaarg. 13de St. bl. 53.
RECHTSGEDING. Naar 't Eng. van Cowper. *Nederl. Muzen Almanak.* 1826. bl. 126.
REDEVOERING over de Schilderkunst. 's Hage. G. Backhuijzen. 1794. 8°. Ook gedrukt voor de Leden van Pictura, bij Gosse. Zie: *Brieven*, I. 193. In de present-exemplaren, wordt deze redevoering voorafgegaan door een 4 regelig vers: „Uitlegging der Titelplaat", daarna nog een 8 regelig vers: „Op den Eerpenning" benevens de Naamlijst der Leden. —Herdrukt: Rotterd. W. Messchert. 1838. gr. 8°.
REDEVOERINGEN van Chrysosthomus. Uit het Grieksch. Breda. F. P. Sterk. 1832. gr. 8°.
RODRIGO de Goth, Koning van Spanje. Naar 't Eng. van Southey, door Vrouwe K. W. B. met Aanteekeningen van Mr. W. Bilderdijk. 's Hage. Wed. J. Allart en C°. 1823—1824. 2 dn. gr. 8°.
RONDEDANS (in futuro) om een doodkist. 1820. gr. 8°. Is door Immerzeel in 1832 of iets later alleen voor Vrienden op 3 bladz. gedrukt. Ook in de: *Nalezingen*, Dl. II. 118, doch met weglating van het 5de couplet.
ROOMSCH (Aan de) Katholijken dezer dagen enz. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1823. gr. 8°. Zonder naam van B.
ROTSGALMEN. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1824. 2 dn. gr. 8°.

S.

SAFFO. In: *Kunst- en Letterblad.* Gent. 1843—45. en in de *Braga.*
SAGE (Aan Le) ten Broek. in andwoord enz. Amsterdam. P. den Hengst en Zoon. 1829. 8°.
SCHEFFER, (Aan de Weduwe des Kunstschilders) in hare droefheid. Hooimaand1809. 8°. 4 bladz. zonder plaats van uitgave.
SCHEMERSCHIJN. Gent. A. B. Stéven. 1829. gr. 8°.
SCHOONE. (By eene slapende) Naar 't Spaansch. In: *Ned. Muz. Alm.* 1826. bl. 218.
SCHRAAPZIEK en de Muis. In: *Ned. Muz. Alm.* 1827. bl. 71.
SEBASTIANISTEN (Over de) in Portugal. Uit 't Portugeesch vertaald. 1810. In: *Algem. Vad. Letteroef.* 1810. bl. 634.
SINEESCHE (Over de) taal. In 1812 in 't Instit. voorgedragen. *HS.*
SOLDATENZANG. Komt in *HS.* voor op den *Catalog. der Nagel. Biblioth. van B.* 1833. bl. 108. N°. 5.
SONETTO. In 't Italiaansch. *HS.*
SONETTO. In 't Italiaansch. *HS.*
SPECIMEN Academicum Inaugurale enz. Lugd. Bat. C. v. Hoogeveen Jr. 1782. 4°. Hierbij behoort (zie op Letter E.) Epilogus post theses etc., weinige dagen na zijne promotie in druk verschenen.
SPIEGHELS (H. L.) Hartspiegel. In nieuwer taal en dichtmaat overgebracht. Amsterdam, ten Brink en de Vries. 1828. gr. 8°.
SPRAAKLEER (Nederlandsche) 's Grav. J. Immerzeel Jr. 1826. gr. 8°.
SPREUKEN. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1823. 8°. Ook in 12°. gedrukt, en daarbij is de spelling van Siegenbeek in acht genomen. Zonder naam van B.
SPREUKEN en Voorbeelden van Sadi, getrokken uit zijne Rozengaard. Rotterdam. A. F. H. Smit. 1828. gr. 8°.
SPROKKELINGEN. Rotterd. J. Immerzeel Jr. 1821. gr. 8°.
STELSEL (Het) van de Luc, met bijvoegsels verrijkt en opgehelderd. *O.*
STUDEEREN. In: *Ned. Muz. Alm.* 1826. bl. 170.
STUKKEN (Echte) betreffende de uitzetting in 1795. Leyden. L. Herdingh en Zn. 1821. gr. 8°. Niet openlijk uitgegeven. Ook meerendeels gedrukt in het: *Dagblad van de Vergadering der provisioneele representanten van het Volk van Holland*, 1795—1796. Nog ongedrukte stukken onder Prof. H. W. Tydeman, zouden dezen druk veel vollediger kunnen maken. Zie: *Gesch. des Vaderlands.* XII. 323. Op blz. 53 van den druk Leyden. 1821. een 11 regelig vers: „De Herder was gevlucht, de wolven in de kooi" enz.
SUADA. (Aan Miss) In: *Holl. Schilder. en Letterk. Album* 1849. bl. 31.
SYSTÈME de perspective. Met afbeeldingen. *MS.* in 3 folio banden en berustende onder de 4de Kl. van 't Kon. Ned. Instituut, aan wien het door Bilderdijk ten geschenke werd gegeven. *HS.* De dichtregelen ter toeëigening vindt men later opgenomen, in de: *Winterbloemen*, Dl. II. blz. 85.

T.

TACEA il papiro pur cho parli il cuore; Italiaansch dichtstukje van B. *HS.*
TAFEREEL (Het dichterlijk) der Stad Leyden in den Avond en Nacht van den 12den van Louwmaand 1807. van Mr. R. H. Arntzenius, aan een oud liefhebber der dichtkunst voorgelezen. *HS.* Deze keurige critische parodie bestaat uit een: Noodzakelijk Voorberigt en 126 tienregelige coupletten. De coupletten 31 en 67 vindt men gedrukt in de Aanteek. op *Perzius Hekeldichten*, bl. 66 en 71, terwijl nog weder één regel van het couplet op bl. 66 te vinden is in de: *Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, Dl. II. 150.
TASSOOS Jerusalem, (Bericht eener nieuwe uitgave van) vertaald door Nomsz, door Bilderdijk en Wiselius in 't licht gegeven (die echter geen gevolg heeft gehad). 8°. Eenige bladz. na 1789 uitgegeven.
TEEKENING (naar aanleiding van eene prijsuitschrijving des Franschen Instituuts ten jare 1810) van een Gedenkteeken, op te richten op den Berg Cenis. *HS.* Deze Teekening berust bij de 4de Kl. van 't Kon. Ned. Instituut, terwijl een copie daarvan is geveild. Zie: *Catalog. der Nagel. Biblioth. van B.* 1832. bl. 117, N°. 44.
TIJDVERLOOP. 1824. In: *Keur* bij Westerman, 2de jaarg. 13de St. bl. 52.
TREK (Een) uit de Romeinsche Geschiedenis. *O.*
TREURSPEL. (Fragment over het) In: *Muzen Album.* 1849. Dl. I.
TREURSPELEN, door B. en diens Gade. 's Gravenh.

en Amst. Immerzeel en Comp. 1808, 1809, 3 dln. gr. 8°. 2 dr. Utrecht. C. v. d. Post Jr. 1836. 3 dln. kl. 8°. De: *Elfriede*, (Dl. I, bl. 107) had Vrouwe B. reeds voor haar huwelijk in het Engelsch geschreven. In 12°. formaat zijn afzonderlijk gedrukt: *Cinna en Ifigenia*. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1824. en: *Elfriede*. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1827.

Treurspelen van Vrouwe Bilderdijk. Amst. P. den Hengst en Zoon. 1818. gr. 8°. Hiervan is in 12°. formaat afzonderlijk gedrukt: *Dargo*. Amst. P. den Hengst en Zoon. 1820.

Treurtoon, op het zoo geheel onherstelbaar verlies zijner Egâ. (Fragment) *HS*. Hiervan is de telkens afgebroken aanhef onder B.'s papieren gevonden; maar om deze geheel uit te brengen verstrekte zijn adem niet meer. Zie: da Costa's *Overzicht* enz. bl. 219.

Treurzang van Ibn Doreid, in Nederd. dichtmaat overgebracht. 's Gravenhage. J. F. Jacobs de Agé. 1795. gr. 8°. Aan sommige Exempl. is het portr. van Bilderdijks eerste Gade toegevoegd. 2de gezuiverde druk. 's Hage. Immerzeel en C°. 1808. gr. 8°.

Tydeman. (Aan M.) 3 versjes met de *Krekelzangen*. In: *Almanak Vergeet mij Niet*, 1845. Het 2de „Wie hem prijz'" enz. ook; *Mengel. en Fragmenten*, bl. 164.

Tyrtéus Krijgszangen. Uit 't Grieksch. Amsterdam. P. J. Uylenbroek. 1787. gr. 8°.

U.

Uitboezemingen. (Vaderlandsche) door Mr. W. en Vrouwe Bilderdijk. Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1815. gr. 8°. Herdrukt: Leyden. L. Herdingh en Zoon. 1834. kl. 8°.

Uitspruitsels. (Nieuwe) Rotterd. J. Immerzeel Jr. 1817. gr. 8°.

Uitzicht op mijn dood. Rotterdam. A. F. H. Smit. 1829. gr. 8°. Niet openlijk uitgegeven. Later toegevoegd aan: *Het Nicotiaansch Kruid*. Uitgegeven Rotterd. A. F. H. Smit. 1832. gr. 8°.

V.

Vaderland (Het) en Oranje. 1814.

Veldslag (De) van Waterloo, door Vrouwe K. W. Bilderdijk. Gend. P. F. Goesin Verhaeghe. 1816. Bekroonde Cantate, en daarbij de zamengetrokken verkorting, zoo als die ter prijsstoffe is uitgeschreven om op muzijk gezet te worden. — In: Verzameling van Zangstukken, bekroond door de Kon. Maatschappij van Fraaije Kunsten en Letterkunde. Gent. 1816.

Hetzelfde in *HS*. met den titel: Nederlands Zegenpraal, Nationaal Zangstuk bij mededinging gedicht door Vrouwe C. W. Bilderdijk, op plegtig muzijk gezet, voor zang met groot orkest door P. J. Suremont, kunstbeminnaar te Antwerpen, op voorstel der Koninklijke Maatschappij van Schoone Konsten en Letterkunde te Gend en door dezelve Bekroond en Vereerrijkt den 8 Julij 1816. — Het *MS*. in breedfolio, 93 bladz. Achter staat: aan Mevr. C. W. B. grondhartig geschonken door P. J. Suremont.

Verband der Dichtkunst en Welsprekendheid met de Wijsbegeerte enz. 1783. 4°. Bekroonde Verhandeling, zijnde de Gouden Eerepenning bij loting aan B. ten deel gevallen. Er waren zeven overschoone stukken ingezonden. In het 6de Deel der Werken van de Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden. Leyden. P. van den Eyk en D. Vijgh. 1783. 4°. Herdrukt Amst. W. Messchert. 1836. 8°.

Vergenoegen. — Een los stukje in 8°. beginnende: „Ik wensch niet naar de Heerschappij" enz. Men vindt dit Stukje aan sommige exempl. van de Verlustiging van 1779 toegevoegd, doch niet in den lateren druk van 1781.

Verhandeling over de Dea Nehalennia. Sept. 1810. Voorgedragen in het Koninkl. Nederl. Instituut, *HS*. Daarbij Verslag desaangaande door van Lennep en Scheltema, benevens Aanteekeningen van B. op eene Verhandeling over 't zelfde onderwerp. 1812. 4°.

Verhandeling over de geslachten der Naamwoorden in de Nederduitsche Taal. Amst. de Wed. J. Döll. 1805. gr. 8°. 2de verm. druk. Amst. J. Sepp en Zn. 1818. gr. 8°.

Verhandeling over de Machine in het Heldendicht. In 1810 voorgedragen in het Koninkl. Nederl. Instituut. *HS*.

Verhandelingen, Ziel-, Zede- en Rechtsleer betreffende. Leyden. L. Herdingh en Zn. 1821. gr. 8°.

Verheffing (By de) van den Raadpensionaris van den Spiegel. Naamspeling. Aan de Lofdichters onzes tijds. *HS*.

Verhuizen. 1827. In: *Keur* bij Westerman. 2de Jaarg. 13de St. bl. 55.

Verjaardage (Ten) van mijne Egâ. 1828. In: *Keur* bij Westerman. 2de Jaarg. 13de St. bl. 5.

Verjaarfeest (Ter) van mijne Egade. Extempore. cIↄIↄccxcIIII. Ook *Odilde*. bl. 121.

Verjaargroet aan een' vriend. In: *Keur* bij Westerman. 2de Jaarg. 13 St. bl. 23.

Verjaarwensch. (Algemeene) Ex tempore. In: *Ned. Muzen Almanak*. 1827. bl. 206.

Verlustiging. (Mijn) Amst. 1779. gr. 8°. Onvolledige druk en ongepagineerd; men vindt er echter (althans in het door mij geraadpleegde Exemplaar; doch niet in alle afdrukken) een viertal stukjens in, die in de uitgaaf van 1781 niet zijn opgenomen, echter schijnen de opgenomen stukjes dezelfde te zijn. Een daarvan, *Anakreontisch Zangstukje*, vindt men in de *Bloemtjens*. bl. 101. De volgende 3 zijn nergens herdrukt: Op *De Zwaluw*. — *De Wijn*. — Op *De zinnebeeldige teekening van den invloed der dichtkunst op het Bestuur van den Staat*; het daaraan toegevoegd en door B. geëtst vignet, vindt men ook ingedrukt in sommige exempl. van zijn Prijsvers: *De invloed der dichtkunst op het Staatsbestuur*.

Verlustiging. (Mijn) Leyden en Amst. C. van Hoogeveen Jr. en de Erve D. Klipping. 1781. gr. 8°. Reeds vroeger (1779) verscheen van dit Werkjen een onvolledige en ongepagineerde dr. Zie hierboven.

Vermaking. Rotterd. A. F. H. Smit. 1828. gr. 8°. — 2de dr. Zutphen. W. C. Wansleven. 1833. kl. 8°; bezorgd door P. Camper, met een Voorbericht en een Nagalm op Mr. W. Bilderdijks Lotbetreuring. Zie: *Winterbloemen*. D. II. bl. 54.

Vermaking. (Nieuwe) Rotterdam. A. F. H. Smit. 1829. gr. 8°. — 2de druk. Zutphen. W. C. Wansleven. 1834. kl. 8°. bezorgd door P. Camper, met een *Noodig Naberieht*.

Verscheidenheden. (Taal- en Dichtk.) Rotterdam. J. Immerzeel Jr. 1820—1823. 4 dn. gr. 8°.

Verscheidenheden. (Nieuwe Taal- en Dichtk.) Rotterd. J. Immerzeel Jr. 1824—1825. 4 dn. gr. 8°.

Verschuur. (Aan Dr. J.) met een present-exempl. van den *Edipus*. 1779. In: *Algem. Kunst- en Letterbode*. 1851. N°. 17.

Verslag aangaande een Glossarium van verouderde woorden, bij de 2de Klasse van het Kon. Nederl. Instituut. 1816. 4°.

Verslag aangaande de Bastaardwoorden, bij de 2de Klasse van het Kon. Nederl. Instituut. 1809. 4°.

Vertaling (Over de) en navolging der Dichters. Nov. 1811. Voorgedragen in het Kon. Nederl. Instituut. *HS*.

VERTELLING voor de Minnedichteren en hunne lezeren. 1781. gr. 8°. De door Bilderdijk geëtste plaat van den *Kornalijn* behoort hierbij.
VERTOOGEN van Salomo. Amst. P. J. Uylenbroek. 1788. gr. 8°.
VERTOOGEN over Nd. Reinaert. In 't Kon. Nederl. Instituut voorgelezen. *HS.* (Zie Brieven, V. 206).
„VERVOLGDE onnoozelheid in hut en throongewelven" enz. Quatrein onder B.'s portret door Smidt. 1787. en gegraveerd door Sallieth 1790. Zie ook: *Nalezing.* I, bl. 34.
„VERZEN rukken Maan en Sterren" enz. *HS.*
VIRGILIUS. 2de Herderszang, getrouwelijk overgezet door een schranderen Latinist. (W. Bilderdijk.) Latijns. en Holl. Tekst 4 bl. 8°. zonder plaats, Uitgever en jaartal. — Parodie. Alleen voor vrienden gedrukt.
VLEIJERIJ. (De) MS. van 1776. *O.*
VLOEK (De) van 't Burgslot Moy. Ballade. Vroegere bewerking. Later en met eenige verandering geplaatst in de *Krekelzangen.* II. bl. 89. *O.*
VOET (De) in 't Graf. Rotterd. A. F. H. Smit. 1827. gr. 8°. Herdrukt, 1852 in 12°. zijnde N°. 3. van het *Klassiek Letterkundig Pantheon.* Schiedam. H. A. M. Roelants. 1852.
VOLKSDEUNTJEN. (Over een oud Amsterdamsch) In: *Algem. Vad. Letteroef.* 1808, St. 11, bl. 459. Herdrukt met een bijvoegsel. Leyden. 1823. Leyd. L. Herdingh en Zoon. 1824. gr. 8°.
„VOOR 't reine Zoengeloof, Oranje's Erfgezag" enz. 1823. *HS.*
VREDEZANG. *O.*
VREUGD en Leed. In: *Keur* bij Westerman. 2de Jaarg. 13de St. bl. 25.
VREUGDEZANG (op de verlossing der Koningin). 1808. 's Gravenh. Gebrs. van Cleef. gr. 8°. Eene Fransche vertaling: „Ode sur la Naissance du jeune Prince", aan Brisseau Mirbel ingezonden. Zie: *Brieven,* III. 77.
VRIEND (Aan een) in zijn Stamboek. 1813. In: *Ned. Muz. Alm.* 1839, bl. 38.
VRIEND (Aan een) in zijn Stamboek. 4 regelig versjen. *HS.*
VRIEND (Aan een) in zijn Vriendenrol den 3den van Wijnm. 1828. In: *Keur* bij Westerman, 2de jaarg. 13de St. bl. 57.
VRIENDEN T...... (Aan onze) in hunne nieuw betrokken woning, door Vrouwe B. 1819. In: *Mnemosyne,* 1ste Reeks. VII. bl. 321.
VRIENDENROL. (In een) 1813. In: *Ned. Muz. Alm.* 1839. bl. 192.
VRIENDENROL (In den) van Mr. T van Limburg. terwijl hij zijne Nederlandsche gedichten uitgaf. *HS.* Ook onder den titel: *Dichtzucht*, met verschil in de lezing. *Nieuwe Mengelingen,* II. bl. 288.
VRIES. (Aan den Heer Jeronimo de) 3 kleine dichtstukjens, bij de inzending van verschillende dichtbundels. In: *Ned. Muzen Almanak.* 1834. bl. 42.
VRIJHEIDSCHREEUWERS (Aan de) van dezen tijd. 1795. *HS.*
VROLIJKHEID. Naar 't oud Allemannisch of Zwaabsch. 1824. In: *Keur* bij Westerman. 2de Jaarg. 13de St. bl. 45.

W.

WAP. (Aan Jan J. F.) In: *Kunst- en Letterblad.* Gent. 1843—45. en in: *de Braga.*
WAPENKREET (tegen de Engelschen). Oogstm. 1809. 8°. Door Koning Lodewijk te beleedigend geoordeeld en opgehaald. Daarachter: *Bath hernomen.* Herfstmaand 1809.
WAPENKREET (tegen de Franschen). Lierz. 1815. 8°.
WASCHMAND-versjen. (4 regelig en van de jaren 1766 of 1768). Zie: *Brieven,* II. bl. 282, waar denkelijk wel aan deze kleinigheid wordt herinnerd. In: *Vad. Letteroef.* 1849, N°. 14.
WELKOM aan het zoontjen v. d. Hr. J. de Vries, kl. 8°. 2 bladz. Deze afzonderlijke druk werd door den Heer Jeronimo de Vries bezorgd; men vindt het ook gedrukt, onder den Titel: *Geboortegroet aan 't Zoontjen van Jeron. de Vries,* in: Mengelingen, IV. bl. 142.
WELSPREKENDHEID. In: *Ned. M. Alm.* 1827. bl. 185.
WIEL (Het) van Heusden. Romance. In: *Ned. Muz. Alm.* 1821. bl. 149.
WILLEM Frederik, Koning der Nederl. (1815). gr. 8°. Ook, volgens den Heer Bodel, met bijdrage van Vrouwe B.
WINTERBLOEMEN. Haarl. F. Bohn. 1811. 2 dn. gr. 8°.
WIT EN ROOD door B. en diens Gade. Rotterd. J. Immerzeel Jr. 1818. 2 dn. gr. 8°.
WOORD (Het) van een Meisjen. Naar Motanabbi. In: *Ned. Muz. Alm.* 1825. bl. 175.
WOORDENBOEK voor de Nederd. Spelling, volgens Bilderdijk, 's Grav. J. Immerzeel Jr. 1829. gr. 8°.

Z.

ZEGEFEEST. Ode. (Op de Vrede van Tilsit, gesloten 7 Julij 1807). 's Grav. Gebr. van Cleef. 1807. gr. 8°.
ZELFMOORD. (Over het geoorloofde of ongeoorloofde van den) 1810. *HS.* Zie: da Costa's *Overzicht* enz. pag. 107.
ZIEKTE (De) der Geleerden. Amst. en 's Hage. J. Allart en Gebr. van Cleef. 1807. gr. 8°. 2de dr. Rotterd. A. F. H. Smit. 1828. kl. 8°. Op pag. 10 van den druk van 1807 een 14 regelig vers: „Geen voetspoor van Parnas of 't pad is plat getreên" enz. — Over de Fransche vertaling van dit werk zie: *Brieven,* III. bl. 80. Van de uitgave van dit dichtstuk, met Inleiding en Aanteekeningen, door J. David, zijn bereids verschenen Stuk 1 tot 4, zijnde de 4 eerste zangen. Leuven. van Linthout en van den Zande. 1848, 1849, 1850 en 1852. 8°.

(*) Nalezingen van B. Amst. 1833. J. Immerzeel Jr. 2 dn.
Deze 35 stukken waren reeds gedrukt:

In den Vriendenrol van Van Drecht, I. bl. 4........... Verlustiging 1781, bl. 99.
Aan Nederland, I. bl. 24........................... Vaderl. Oranjez., bl. 171.
Grafschrift voor my, I. bl. 29........................ N. Meng., II. bl. 298.
Liefde, I. bl. 33.................................. Verspr. Ged., II. 163 en Post v. d. Helicon, N°.37.
Onder mijne Afbeelding, I. bl. 34..................... Onder B's Portr., door Smidt, gegrav. door Sallieth, 1790.
Wagenaar, I. bl. 34................................ Gesch. des Vaderl., I. bl. 1.
Op 't Paarddrillen van Sybilla van Jongstal, I. bl. 45.... Halbertsma Hulde aan G. Japiks, II. pag. 322.
Uit Pope's Essay on Man, I. bl. 47..................... Mengel. en Fragm., bl. 51.
———— (in andwoord daarop) I. bl. 47.. ———— bl. 52.
Uit 't Latijn „Nox Erat", I. bl. 47..................... ———— bl. 52.
Op 't schip Rendier enz., I. bl. 53.................... Ned. Muz. Alm. 1833, bl. 22.
Echtv. van Rietveld Texier enz., I. bl. 69............. Mengelingen, II. bl. 118.
Aan mijne Egâ by herstel uit 't kraambed, I. bl. 101..... ———— IV. bl. 117.
's Levens Eerste Lust, I. bl. 160...................... N. Taal- en Dichtk. Versch., II. bl. 130.
Paaschzang. Naar Sturm, II. bl. 40.................... N. Mengelingen, I. bl. 68, met verschil in de lezing en den titel: *Heilands Hemelvaart.*
De Hoop (Voorzang), II. bl. 67....................... Mnemosyne (1.) II. 113.
De Vrijgeest op zijn Sterfbed, II. bl. 72................ ———— (1.) VII. 355.
Aan Koning Lodewijk in Italien, II. bl. 88.............. Ned. Muz. Alm. 1833, bl. 128.
Menander, II. bl. 93............................... Mnemosyne (1.) III. bl. 318.
Te Vroeg en te Laat, II. bl. 98....................... Gesch. des Vaderl., II. bl. 312.
Dichtrenlot, II. bl. 99.............................. Mnemosyne (1.) VII. 325.
Berispers van zekeren dichtbundel, II. bl. 103.......... ———— (1.) X. bl. 400.
In den Vriendenrol van Kemper, II. bl. 104............ ———— (1.) VII. 328.
In 't Album van Faure, II. bl. 106.................... Krekelzangen, II. bl. 177.
Onbestendigheid der Vrede, II. bl. 107................. Mnemosyne (1.) X. bl. 379.
Lof, II. bl. 122................................... ———— (1) VIII. bl. 379.
Aan Suringar by de geboorte van zijn Kind, II. bl. 124... ———— (1.) X. 385.
De Echo, II. bl. 127............................... Ned. Muz. Alm. 1821, bl. 17.
IJdelheid der Veinzerij, II. bl. 128.................... ———— 1822, bl. 234.
Orfeus, II. bl. 130................................ ———— 1822, bl. 239.
Aan een Vriend in een' Brief, II. bl. 132.............. Mengel. en Fragment., bl. 173.
Aan Tydeman ter 83ste Verjaring, II. bl. 136.......... Mnemosyne (2.) III. bl. 388.
Mevr. Tydeman ter Verjaring, II. bl. 139.............. ———— (2.) IV. bl. 138.
Vorst- en Volksregering, II. bl. 141................... Konst- en Letterbl. Gent en Antwerpen, de titel: *Volksregeering.*
Verjaargroet aan mijn' Zoon, II. bl. 159.............. Oprakeling, bl. 97.

EERSTE BIJLAGE,

BEHELZENDE EENE AANWIJZING VAN DE BELANGRIJKSTE

DICHTERLIJKE BIJDRAGEN,

VERSPREID IN

BILDERDIJKS

PROZA WERKEN, IN DE VOOR- EN NABERIGTEN, AANTEEKENINGEN, ENZ.

OP DE DICHTBUNDELS, ENZ.

NAAR ALPHABETISCHE ORDE VAN DE EERSTE REGELS.

EERSTE REGELS.	WERKEN.
A.	
Aan wien vermaak ik deze bladeren? (*Opdracht*), 40 reg...	Vermaking. Vooraan.
Ach! riep in 't midden harer vrouwen, (*uit Lopez de Vega*), 8 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 187.
Ach! slaan we een leerzaam oog op de afgeloopen dagen! (*Ibn Doreid*), 8 reg.	Ibn Doreid, 2e druk, Aant., bl. 69.
Ach! 't is een poeierkwast met geurge bloem gevuld, 8 reg.	Mengel. en Fragmenten, bl. 52.
Ook Nalezing, I. 47.	
Ach! wat had dees schokkende aarde, (*Geboortegroet aan mijne Egâ*), 132 reg.	Ziekte der Geleerden. Aant., bl. 70.
Al dwaasheên! voert my hier de wijsgeer in 't gemoet, (*naar Pope*), 8 reg.	De Mensch, naar Pope. Aant., bl. 191.
Als de stem van 't teder Geitjen, die zoo schel en ruischend klinkt; (*naar Kaab ben Zoheir*), 8 reg.	Ibn doreid. 2de druk, Aant., bl. 61.
Als in de regenwolk, waarin het zonlicht stuit, (*naar Ovidius*), 6 reg.	De Mensch, naar Pope, Aant. bl. 195.
Ook Ovidius, Gedaantverwissel., bl. 202. — Met groot verschil.	
Als of men gore melk ziet gieten, 10 reg.	Perzius Hekeld. Aant., bl. 71.
Ook in de onuitgegeven parodie op Leydens ramp, door Arntzenius.	
Als Speler Fuzius, wat al te veel beschonken, 4 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 192.
Als Venus kreupele gemaal, (*naar Moschus*), 18 reg.	Cats Cupido verloren.
Ook Verlustiging, 1781, bl. 82.	
Altijd beklaagbre Guadalete, (*de Vertolking van Florez. gevolgd*), 13 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 182.
Al vindt men soms een handvol rozen, 10 reg.	Brieven, I. 261.
Ook Mengelpoëzy, zie op pag. 316.	
Artois rukt woedend voort, en spreidt aan alle kant, (*naar 't Latijn van Bussières*), 34 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., II. bl. 220.
B.	
Begeert gy goeden raad, (*uit Juvenalis*), 4 reg.	Zedelijke Gispingen. Aant., bl. 105.
Behaagt, doorluchte Vrouw, en Koninglijke telg, (*Opdracht*), 52 reg.	Nagel. Ged. van de Lannoy. Vooraan.
Ook Vaderl. Oranjezucht, bl. 161.	
Beidde dat volk — al den dag — voor den Tempel; (*uit het Oud Frank-duitsch*), vers 34 tot 47.	Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheid., IV. bl. 145.
B. merkt aan: »mijne meening was het 4e. Kapittel hier op gelijke wijze te laten volgen, gelijk het by my sedert ruim 50 jaren gereed ligt."	
Bekomm'ring, nachtwaak, put het lijdend lichaam uit; (*uit 't Latijn*), 5 reg.	Rotsgalmen, I. Voorr. bl. 3.
't Beleefd verzoek van groote lieden, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. 115.
Beschouwe ik of de zee of 't aardrijk; hoe ontvloden? 4 reg.	Sprokkelingen, bl. 34.
't Beven van mijn zwakke hand, 4 reg.	Brieven, III. 321.
Bevrij me, ô God mijns heils, van *bloedschuld!* Ja van 't bloed (*Paraphrasis Psalm* 51), 5 reg.	Brieven, V. 312.

EERSTE REGELS.	WERKEN.
Brei', schoone Vrede, uw rijk zich uit van strand tot strand, 6 reg.	De Mensch, naar Pope. Aant., bl. 156.
By 't klateren der schorre Krijgstrompet, (*Voorafspraak*), 68 reg.	Ziekte der Geleerden, bl. 1.
By 't zuiverst lichaamsschoon, de teêrste aanminnigheden, 10 reg. Ook Mengelpoezy, bl. 222.	Brieven, I. bl. 89.
D.	
Daar elk zich meê bemoeit, is 't werk van onverstand, enz. 4 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., III. bl. 12.
Daar is verbasterde Adeldom, 12 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 304.
Daar rijdt hy op de baren, (*Ilias* 13e *Boek v.* 26), 5 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II., bl. 49.
Daar's vrede tusschen dief en dief, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 54.
Dan wringt hy 't vers in nieuw gevormde krullen; (*naar 't Grieksch v. Aristophanes*), 6 reg.	Fingal, II. bl. 192.
Dat bloed der strijdbre Gothen, (*naar 't Spaansch*), 5 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 195.
Dat de oudheid dartlend veil, met wijngaardblaân gemengeld, 8 reg. Ook Verspreide Gedichten, II. 123.	Brieven, I. bl. 55.
Dat nimmer bloedraad zal herrijzen, 6 reg.	Geuzen, 1826, kl. 8°. II. Opheld., bl. 179.
Dat smaaklijk vocht, dat ons de Godvrucht heeft verboden, (*naar Hafez*), 4 reg.	Ibn Doreid, 2e druk. Aant., bl. 53.
De arme *Reiske* bracht zijne Egâ op haar Jaardag, raad eens wat? (*aan mijne Egâ*), 38 reg.	Ibn Doreid, 2e druk. Vooraan.
De Christentroep bestookt de Moorsche Legerknechten, (*naar Barret*), 12 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. II. bl. 234.
De dierbare, aan wier hart my 't heiligst snoer verknocht, 7 reg. Ook Krekelzangen, III. 128. — Met gering verschil.	Catalogus, Nagel. Biblioth. v. B., bl. 86.
De docter in zijn kunst bedreven, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant. VI. bl. 64.
Deel alles met uw dochters kind, 5 reg.	Idem idem, VI. bl. 37.
De Goden maakten de Aard, Bataven, gy uw Stranden, (*uit 't Latijn*), 6 reg. Ook Navonkelingen, II. 13.	De Geuzen, 1826, kl. 8°. II. Opheld., bl. 30.
De Herder was gevlucht, de Wolven in de Kooi, 11 reg.	Echte Stukken. Achteraan.
De jaren — vervaren — als schuimende baren, 68 reg.	Oprakeling, bl. III.
De laatste Spaansche Vorst van 't heldenbloed der Gothen, (*uit Lope de Vega*), 12 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., II. bl. 245.
De liefde zag my *gloeien*, (*Anakreontisch*), 11 reg.	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., IV. bl. 82.
De Man van kunde en smaak, de Vriend der taalgeleerdheid, 4 reg.	Verh. Gesl. der Naamw. Vooraan.
De Muzen betrápten de Min in heur bósschen, 9 reg. Ook Verlustiging, bl. 58.	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 171.
Den arme ziet geen maagschap aan, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant. VI. bl. 109.
Den Mensch te kennen, is des Menschen wetenschap, 10 reg.	Gesl. Lijst Nederd. Naamw. 1822. Vooraan.
De nijvre *Hovenier*, door *Edelmoedigheid*, (*op den Eerepenning*), 8 reg.	Redev. over de Schilderk. 1794. Vooraan.
De onnoozlen kruisigen hun leden, (*naar Busaco*), 96 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., II. bl. 183.
De ontwortelde en verdorde tronk, 10 reg.	Najaarsbladen. Titel, bl. 1.
De paarden hadden in hun zijden, (*naar Anacreon*), 8 reg. Ook Verlustiging, bl. 88.	Cats, Cupido verloren.
De rust der ziel alleen is door geen lot te ontvreemen, (*naar Pope*), 6 reg.	De Mensch, naar Pope. Aant., bl. 212.
De schalke stier als hy de zee doorzwom, (*uit Lope de Vega*), 14 reg.	Muis- en Kikv. Krijg. Aant., bl. 46.
De schoone Cypris schreeuwde om haar' verloren Zoon, 34 reg. Ook Verlustiging, bl. 29.	Cats, Cupido verloren.
De schrandre Stier, terwijl hy 't zeegegolf doorzwom, (*uit Lope de Vega*), 6 reg.	Muis- en Kikv. Krijg. Aant., bl. 46.
Des dappren Hertog Karels heir, (*uit 't Latijn*), 4 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 166.
Des Konings oog viel op Florindes schoon, (*veroverd Jerusalem T.* 6), 45 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 208.
De snelgewiekte God der Minn', (*naar 't Fransch van Bernard*), 11 reg. Ook Verlustiging, bl. 34.	Cats, Cupido verloren.
De *Sofokles* van 't *Fransche Treurtooneel*, (*aan den Koning*), 56 reg.	Treurspelen, III. bl. 3. Vooraan.
De Vorst des afgronds beeft van ondren op zijn zetel, (*Ilias* 20e *Boek v.* 61), 5 reg.	Taal- en Dicht. Verscheidenh., II. bl. 49.
De Vrouw is vlasch, de Man is vuur, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl 65.
De wenkbraauw dekt nu met zijn boogjens, 6 reg.	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 156.

EERSTE REGELS.	WERKEN.
De Winter voert van uit de nacht van 't Noorden, 12 reg.	Verkl. Gesl. Lijst Nederd. Naamw., III. bl. 220.
Ook Vaderl. Oranjezucht (met gegraveerden titel), bl. 10.	
Deze dorst waarvan uw harte, 8 reg.	Werking en Invloed der Geesten, bl. 10.
De Zwaan — alleen zingt in haar ouderdom, 58 reg.	Zedelijke Gispingen. Voorafspraak.
— Dien geest, nu lang vervlogen, 11 reg.	Poëzy, I. bl. VIII.
Ook Vaderl. Oranjezucht »de achtste Maart in London", bl. 31.	
Die niet gezien wil zijn, bemaskert zich 't gelaat, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 326.
Die 's winters wil op mossen passen, 4 reg.	Idem idem, VI. bl. 102.
Die 't geen gezegd werd, wel verstond, 4 reg.	Idem idem, VI. bl. 100.
Die uit den misthoop is gegroeid, 4 reg.	Idem idem, VI. bl. 106.
Die wijs is, zie niet om naar de ijdle schim van roem, (*uit 't Grieksch*), 4 reg.	Rotsgalmen, I. bl. III.
Dit gaat elk Grijzaart na: *Laudator temp'ris acti*, (*Voorreden*) 48 reg.	Avondschemering, bl. 5.
Doch de Vorstin, reeds lang door hevige zorge bevangen, 9 reg.	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 167.
B. merkt aan, dat deze Verzen (rijmlooze) hem ruim 50 jaren geleden zijn ontvloeid en zich tot een halve Zang van den Eneïs uitstrekten.	
Door d'aangeboren heldengloed, (*naar 't Grieksch*), 11 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh. II. bl. 101.
Door ramp op ramp verhaast, voor 't klimmen van mijn jaren, (*naar Boëtius*), 4 reg.	Ibn Doreid, 2e druk. Aant., bl. 28.
Dus rijst, als voor 't Tooneel het doek wordt opgetogen, (*naar Ovidius*), 5 reg.	Ziekte der Geleerden. Aant., bl. 63.
E.	
Een ander moge u roemen, eeren, (*Willem V. Lierzang*), 95 reg.	Lijkgedachtenis van Willem V. Aant., bl. 70.
Een dichter, waard dien naam (geen' uit den grootenhoop), (*naar 't Latijn*), 4 reg.	Fingal, II. bl. 160.
Een jonge knaap in vreemde streken, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 71.
Een karel rood gehaird, 4 reg.	Idem idem, VI. bl. 80.
Een mode die 't verstand door zucht tot eer verleidt, (*uit Juvenalis*), 4 reg.	Perzius Hekeld. Aant., bl. 59.
Een offer, ach! van uit mijne ingewanden, 28 reg.	N. Dichtschakeering, I. bl. II.
Een Roderik regeerde, uit Gotschen stam gesproten, (*uit 't oud Engelsch v. Barret*), 12 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 210.
Een schip te sturen schroomt de onwetende; en hij geeft, (*naar Horatius*), 4 reg.	Perzius Hekeld. Aant., bl. 75.
Een schrijver van beroep, die aangespoord door 't voordeel, (*op Wagenaar*) 8 reg.	Geschiedenis des Vaderlands, I. bl. XXXVI.
Ook Nalezing, I. 34.	
Een Vorst, der Godvrucht meer dan mooglijk één verknocht, (*uit Barret*), 44 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 203.
Elk gaat uit — op zijn buit, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 62.
En Graaf en Hertog en by één vergaârde Grooten, (*naar Ch. de Meza*), 6 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., II. bl. 213.
En ik zal er tegen razen, (*naar 't Grieksch*), 4 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., I. bl. 112.
F.	
Fléchissant sous le joug de tyrans mercénaires, 16 reg.	Discours fait par ordre du Roi, le 16 Février 1807. (Achter het)
G.	
Gebeden zijn een Kroost van 't Opper-Godendom; (*Ilias Boek* 9. *v.* 498), 6 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 92.
Geburen spanden saam tot grond en akkerweer, (*naar Pope*), 10 reg.	De Mensch, naar Pope, Aant., bl. 205.
Gedoscht in reine deugd als onverletbaar staal, (*uit het Treursp. „Earl Julian"*), 18 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 198.
't Gedrocht, met zoo veel bloed bedropen, 4 reg.	Wapenkreet, Lierzang (1813). Vooraan.
Geef, door 't verheffen, door de buiging van uw stem, (*naar 't Latijn*), 6 reg.	Perzius Hekeld. Aant., bl. 62.
Geef, genadig God, — geef mij steeds goeden moed, 8 reg.	Mengelpoëzy, bl. IX.
Geef ieder vers zijn eigen klem; (*'t Engelsch gevolgd*), 4 reg.	Muis- en Kikv. Krijg. Aant., bl. 62.
Geen afstand, neen, voor harten die gevoelen! 26 reg.	Mengelingen en Fragmenten, bl. 173.
Geen appel, door den beet van frissche maagdetanden, (*naar 't Latijn*), 4 reg.	De Eerste Herderszang uit de dichtl. Tijdkorting beoordeeld.
Ook Verlustiging, bl. 42.	

EERSTE REGELS.	WERKEN.
Geen bondel — van Vondel, (*Voorzang*), 162 reg.	Krekelzangen, III. bl. 1.
Geen dartle trek, geen ijdle roembehaling, 29 reg.	Leydens Ramp. Voorafspraak.
Geen ding geschiedt er ooit gewisser, (*naar Psalm* 33), 4 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 124.
Geen Klioos krijgstrompet, geen dolk van Melpomeen, (*de van Harens*), 7 reg.	Bydrage tot de Tooneelpoëzy, bl. 194.
Geen stelsel, of ten deel' is 't loutere onderstelling, 8 reg.	De Mensch, naar Pope. Aant., bl. 171.
Geen stervling wil in zich haar hoogsten graad gelooven, (*naar Pope*), 8 reg.	Idem idem, bl. 197.
Geen voetspoor naar Parnas, of 't pad is plat getreên; (*uit 't Latijn*), 14 reg.	Ziekte der Geleerden, bl. X.
Geen Wichlaar spelde ons dit in 't zwartst verschiet van plagen; 8 reg.	Leydens Ramp, bl. XVI.
Geen zegepalm ziet hy zijn hoofd beschaauwen; (*Earl Julian, Act.* V. *Scene* 2.), 16 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 167.
't Gegier der wervelwinden, (*Opdracht*), 64 reg.	Kallimachus Lofzang. Vooraan.
Gelukkig oord welks rijk begroeide toppen, (*naar 't Spaansch*), 112 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., II. bl. 178.
Gelijk in Lentetijd, de purperrode rozen; (*naar 't Latijn*), 4 reg. Ook Verlustiging, bl. 44.	De Eerste Herderszang uit de dichtl. Tijdkorting beoordeeld.
Gelijk op 't effen vlak, doorbroken van zijn' val, (*naar Pope's Temple of Fame*), 6 reg.	De Mensch, naar Pope. Aant., bl. 223.
't Geschrift is kort — een half geuite bede, (*veroverd Jerusalem, Boek* 6), 4 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 212.
't Gewélfsel — scheurde, en deed den Hemel my beschijnen; 8 reg.	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 152.
Goede, dierbre Vader Cats, (*aan Cats*), 70 reg.	Nieuwe Oprakeling, bl. 1.
Gy, wie ge ook zijt, die in dees áánspraaklooze zangen, 8 reg.	Ovidius Gedaantverwisseling, bl. 207.
H.	
Had 's Vaders laatst bevel den Zoon op 't hart gekleefd, 12 reg. Ook Wit en Rood, I. 202. — Met verschil in de lezing in den 5en. en 7en. regel.	Geschiedenis des Vaderlands, V. bl. 171.
'k Heb menig' dichter zien verschalen, (*de Vertaler*), 18 reg.	Fingal, II. bl. 173.
'k Heb nog macht van pijlen wapperen, (*Pind. Ol.* II. 159), 20 reg. Ook als Motto voor den Brief van Mr. J. van Lennep aan Donker Curtius, 1848.	Geschiedenis des Vaderlands, XIII. bl. 42.
Hebt ge of geheimen of gebrek, (*uit 't Spaansch*), 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 60.
Hebt gy goeden verschen visch, 4 reg.	Idem idem, VI. bl. 68.
Hebt gy 't wilde Zwijn getroffen; 4 reg.	Idem idem, VI. bl. 79.
Helaas! groot is de roem waarin wij ons verhullen! (*naar Pope*), 5 reg. Ook Nalezing, I. 47.	Mengelingen en Fragmenten, bl. 51.
't Herriep me in stille nacht den weggevloten tijd, (*Voorafspraak*), 32 reg.	Spreuken en Voorbeelden van Sadi, bl. 1.
Het edel kroost heeft *van Natuur*, (*Uit Pindarus*), 12 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 101.
Het ligt als, door de golf op 't woeste strand gebraakt, (*uit Lucretius*), 6 reg.	De Mensch, naar Pope. Aant., bl. 202.
Het mag of vorst of zomer zijn, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 75.
Het meerdertal der achtbre Heeren, 60 reg.	Geschiedenis des Vaderlands, XII. bl. 177.
Het mórgenrood — begon den wég des dags te banen, 8 reg. De aanvang van een Gedicht, getiteld: »*de Verschijning der deugd, dichtkundige mijmering*" door I. Bilderdijk, M. Dr. (de vader van Mr. W. B.)	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 151.
Het Vrouwvolk gaat in leêr gewonden, (*uit 't oud Engelsch*), 8 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., II. bl. 228.
Het was, wat eenmaal was, — dat alles is vervlogen, (*naar 't Grieksch*), 7 reg.	Perzius Hekeld., bl. VIII.
Hier viel de dichtpen uit des Nederlanders hand, 6 reg.	Ovidius Gedaanteverwisselingen, bl. 206.
Hier zij my 't rustbed mijner Grijsheid, (*Opdracht*), 80 reg.	Leydens Ramp. Vooraan.
Hoe dikwijls, dat de deugd in louter drift ontbrandt! (*naar Pope*), 18 reg.	De Mensch, naar Pope. Aant., bl. 194.
Hoe gloeien, ô mijn schoone, ô wellust van mijn leven! (*uit 't Latijn*), 4 reg. Ook Verlustiging, bl. 44.	De Eerste Herderszang uit de dichtl. Tijdkorting beoordeeld
Hoe God de Scepters gaf en nam, 4 reg.	Geuzen, 1826, kl. 8°. Opheld., bl. 122.
Hoe! 'k zou een wuften hoop, door wie slechts wil misleid; (*uit den Filosoof de Sans Souci*), 6 reg.	Zedelijke Gispingen. Aant., bl. 107.
Houd gy *me* daar den mond! Blijf gy *me* daar van daan? 12 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 147.

EERSTE REGELS.	WERKEN.
Hy die geen Artsen by zich haalt, 4 reg.	Huygens Korenbl., VI. bl. 99.
Hy die Verlosser is, (*oude Christen Paaschgroet*), 4 reg.	Brieven, IV. bl. 307.
Hy, dunkt my, heeft een Godenleven, (*uit Longinus*), 22 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 90.
Hy luistert — en herkent het dof gedruisch, (*naar 't Spaansch*), 24 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., II. bl. 182.

I.

Iedereen zou gaarne braaf zijn, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 120.
Ik denk daar, waar dat dom, dat mager, hongrend ding, (*uit Otway's Venice preserved*), 13 reg.	De Mensch, naar Pope. Aant., bl. 192.
Ik denk, dat *Háren*, *Zíjnen*, *Húnnen*, 10 reg, Ook in de Onuitgegeven Parodie op Leydens ramp door Arntzenius.	Perzius Hekeld. Aant., bl. 66.
Ik kus niet de aarde waar ge op treedt, (*naar 't Spaansch*), 8 reg.	Bydr. tot de Tooneelpoëzy, bl. 146.
Ik stamelde: ô mijn droeve en al te loome dagen! (*uit 't Italiaansch en Grieksch*), 18 reg.	Huygens Korenbl. Aant., V. bl. 204.
In d' eersten opgang onzer dagen, (*naar 't Fransch van Racan*, 12 reg. Ook Nalezing, I. 160.	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II, bl. 130.
In de luwte van mijn bladren, (*aan mijne Egá enz.*), 92 reg.	Poëzy van Vrouwe B. 1820. Vooraan.
In den ópgang van onze dagen, (*naar 't Fransch van Racan*), 12 reg.	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 131.
In den slaap verscheen my Venus, 24 reg.	Verlustiging. Vooraan.
Indien ik soms, met nat bedaauwde wangen, 28 reg.	Najaarsbladen, I. bl. VI.
Indien men noodig heeft — door nieuwe woorden (*uit 't Latijn*), 4 reg.	Geuzen, 1826, kl. 8°. II. Opheld., bl. 149.
Is een afgebruikte pot, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 83.
't Is hier, dat prikklen op de buitendeelen geldt, 15 reg.	Ziekte der Geleerden. Aant., bl. 65.
Is 't het nat des frisschen regens, wiens verkwikking my besproeit? (*naar Motanabbi*), 4 reg.	Ibn Doreid, 2e druk. Aant., bl. 60.
Is 't waar, herrijst aan 't eind der Eeuwen, 6 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., II. bl. 217.
't Is waar, ik nam somtijds de wet der kunst in acht, (*naar Lope de Vega*), 14 reg.	Treurspelen, II. bl. 186.

J.

„Ja het blaffen der kartouwen, 11 reg.	Geschiedenis des Vaderlands, IX. bl. 243.
Ja, Nederland ontviel, van uit den rang der volken, 4 reg. Ook Prins Karel Napoleon, 1807. (de aanhef).	Aan den Koning, 1807. Voorberigt.
Ja, opstaan zult gy, ja, mijn stof! na korte stervensrust; 4 reg.	Werking en Invloed der Geesten, bl. 1.
Ja, *Vos* had dichtgeest, zelf verheffing in zijn dicht; (*de dichter Jan Vos*), 26 reg.	Bydr. tot de Tooneelpoëzy, 89.
Ja, „vreeslijk is de stand eens heerschers wie hy zij," 14 reg. Ook Floris de Vijfde, Ve. Bedrijf, 1e. Tooneel.	Geschiedenis des Vaderlands, II. bl. 231.
Jongens, laat den duiker neêr, 4 reg.	Muis- en Kikv. Krijg. Aant., bl. 74.
Juffer, Schoonheid en Godin, 5 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 98.

K.

Krijte d' afgrond, — raas — de dwaas, 15 reg.	Brieven, IV. bl. 202.

L.

Laat eenmaal af, ô Grijze, in vreemd gemengde tonen, 72 reg.	Schemerschijn. Voorrede.
Laat hier uw wettige eerbied blijken, (*de Inleiding van B.*), 10 reg.	Aan Z. Hoogh, 8 Maart 1785, door B's Eerste Gade.
Leef (behage 't God) gelukkig, 18 reg. Ook Mengelingen, III. 118.	Godgel. Opstellen, II. bl. XII.
Lieflijk moet men kleuren spreiden (*naar 't Italiaansch*), 6 reg.	Navonkeling, II. bl. II.

EERSTE REGELS.	WERKEN.
M.	
Maar Hectors donderstem drijft hen vervaarlijk aan, (*Ilias* XV *vs.* 346), 4 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 132.
Maar welk een gloriezucht en onverzaadbre dorst, (*uit 't Latijn*), 6 reg.	Geuzen, 1826, kl. 8°. II. Opheld., bl. 23.
Maar wy zullen nacht en dag, (*uit 't Grieksch*), 6 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., I. bl. 112.
Meld wandlaar, aan het Muizenras; 4 reg.	Muis- en Kikv. Krijg. Titel.
Men kende in dezen tijd de vinding van 't papier, (*naar 't Spaansch*), 5 reg. Ook Gesl. Lijst der Nederd. Naamw. 1822, D. II. 335.	Verkl. Gesl. Lijst. Ned. Naamw., II. bl. 19.
Men stell' niet meer in onze zangen, 6 reg.	Muis- en Kikv. Krijg, bl. 12.
Met de morgenzon verschijnt, (*naar 't Italiaansch van Metastasio*), 6 reg.	Hoofts Ged. en Aant., III. bl. 9.
'k Moest hier uit zoo verre streken, uit een afgelegen volk, 10 reg.	Ziekte der Geleerden. Aant., bl. 68.
Mijn dichtkunst is gevoel, is onbedwongen schreien, 19 reg.	Idem idem, bl. 69.
Mijn kunst herleeft met roem! de *Oranjeboom* verspreidt, (*de Titelplaat*), 4 reg.	Redev. Schilderkunst 1794. Vooraan.
Mijn Lobbes, 'k stel dees' kudde in uw getrouwe hoede, (*naar 't Latijn*), 4 reg. Ook Verlustiging, bl. 40.	De Eerste Herderszang uit de dichtl. Tijdkorting beoordeeld.
N.	
Naauwlijks dreef zijn hand de ploegschaar door de klont, 8 reg.	Ziekte der Geleerden. Aant., bl. 64.
Neen, als ik eens mijn meer dan aardsche Bruid, 11 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 172.
Neen, schroomen we op dit meir van tallelooze klippen, 10 reg.	Pestel, Gedachtenisrede, bl. 47.
Neen, zonder drift kan ik uw Naam niet noemen, (*uit 't Spaansch*), 8 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 168.
Neptuun zag uit zijn kil het trotsch Venedig brallen, (*naar 't Latijn*), 6 reg.	Navonkeling, II. bl. 14.
Niet een drop van 't Hoefbronnat, (*Voorafspraak*), 20 reg.	Perzius Hekeld., bl. 1.
Nog beter d' Ezel voort te stouwen, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 89.
Nog mint ge uw Vaderland? (*uit 't Eng. Treurspel „Earl Julian*), 21 reg,	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 200.
Non, quoique partisan zélé, 10 reg,	Brieven, I. bl. 61.
O.	
ô Bataviers, dat elk dit in gedachte houde, 8 reg.	Geschiedenis des Vaderlands, XI. bl. 258.
ô *Cats* als dichter meer, dan al wie u verachten! 4 reg.	De Mensch, naar Pope. Aant., bl. 188.
O del tuo sesso rarissimo onore, 12 reg.	Catal. Nagel. Biblioth. van B., bl. 62.
ô Echtverbonden, vol van gruwlen en van schrik! (*uit Sofokles Edipus*), 6 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 130.
ô Edel voorwerp onzer bedoelingen, (*naar 't Grieksch*), 4 reg. Rijmlooze Verzen, B. merkt aan: »Tot proeven van het Alcaïcum schreef ik een en andermaal eene *Kleine Ode* waarvan hier ééne Strofe naar het Grieksch oorspronkelijk".	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 169.
ô Godsdienst, zie in 't eind uw wreevle tegenstanders, (*naar de Bernis*), 12 reg.	Wit en Rood, I. bl. 2.
ô Gy, wier vriendelijken dwang, (*Opdracht*), 25 reg.	Buitenleven. Vooraan.
Om 't huis des nijvren ambachtsmans, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. 73.
Onder den ijdelen naam van Vriendschap Verschuilt men de strikken, 8 reg.	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 168.
ô Nicias, daar is geen andere artzeny, (*Theocritus Idylle* XI), 4 reg. Ook, de aanhef van »Polyfeem, Herdersz." Mengelingen, I. 142.	Voorwerk voor de Verlustiging.
Onstuime stormwindvlagen, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 372.
Ontfang, Monarch, ontfang den zang, 21 reg.	Vaderl. Uitboezeming. Na den Titel.
Ontwijfelbaar, mijn Heer, en 't is op deze plaats, 6 reg. Uit een in B.'s jongelingsjaren ontworpen en begonnen Treurspel »*Willem de Eerste*".	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 155.
Onzekerheid „ — ô — hoe vervult gij 't al! 6 reg.	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 160.
Ook is 't, dat op dien tijd de zwaarste regenwolken (*uit 't Latijn*), 5 reg.	De Geuzen, 1826, kl. 8°. II. Opheld., bl. 26.
Op afgelegen klippen — de orakels van Lyéüs hoort, (*naar Horatius*), 15 reg. (Voor een parodie dezer Ode, zie Rotsgalmen, II. 47.)	Muis- en Kikv. Krijg. Aant., bl. 62.

EERSTE REGELS.	WERKEN.
Op de overfulpte koets, den rand met goud beslagen, (*uit 't Spaansch van Quintada*), 10 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 179.
ô Prins, in welvaart groot, maar grootst in ongelukken, 5 reg.	Lijkged. Willem V, door Berkhey. Aant., bl. 68.
ô Telg des Alvrymachtbren Gods, (*Pindarus Olymp* XII), 8 reg. Ook »Lotgeval", Verspr. Ged. I. 127. — En aldaar met eenig verschil in de lezing.	Zedelijke Gispingen. Aant., bl. 102.
P.	
Pluk Rozen en Peöon, Oranje- en scheerling bloessem', (*Feestviering van een' Engelsch zoogenoemden regtsgel. en zijn' leerling*), 20 reg.	Fingal, II. bl. 183.
Poesjen, dat met vurige oogen, (*aan de schim van Pegaasjen enz.*), 55 reg.	Muis- en Kikv. Krijg. Aant., bl. 9.
Q.	
Que puis — je vous offrir, mes douces Ecolières, 16 reg.	Catal. Nagel. Biblioth. van B., bl. 63.
Queste son le contrade — si chiare un tempo, 6 reg.	Buitenleven. Aant., bl. 37.
Quid prodest coelum votis implesse! — 4 reg.	Buitenleven. Aant., bl. 20.
R.	
Rampzaalge Rechters met hun brillen, 12 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., II. bl. 174.
Rampzalig, in den loop van dit beperkte leven, 8 reg. Ook Nalezing, II. 98, de titel: »Te Vroeg en te Laat".	Geschiedenis des Vaderlands, II. bl. 312.
Regent het, het is maar regen; 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 97.
Rodrigo treedt op 't slagveld, fier en en stout, (*uit Lope de Vega*), 34 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 179.
Roem' men my geen Ossianen! (*Homerus*), 114 reg.	Muis- en Kikv. Krijg. Aant., bl. 63.
S.	
Schaduwen der groote Zangers, die de Aaloudheid heeft vergood, 14 reg.	Winterbloemen, II. bl. 3.
Scheld de Almacht kwistig noch bekrompen in haar gaven, (*naar Pope*), 4 reg.	De Mensch, naar Pope. Aant., bl. 211.
— Scheld deze deugd my kwijt! (*naar Shakspeare*), 4 reg.	Treurspelen, II. bl. 204.
't Schelde alles my voor oud en stram, 12 reg.	Wit en Rood, I. bl. II.
Schept lucht, *Bataven*, schreit! met diep, met troostloos zwijgen, 72 reg.	Berkhey's Lijkged. Willem V. Vooraan, III.
Simonides, die in zijn leven, (*uit 't Latijn*), 6 reg. Op zijn 7e jaar vervaardigd.	N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh., I. bl. 207.
Spaar, hongerige Wolf, mijn Geitjes; spaar mijn Schapen, (*naar 't Latijn*), 4 reg. Ook Verlustiging, bl. 40.	De Eerste Herderszang uit de dichtl. Tijdkorting beoordeeld.
't Staat heerlijk, by den drom van Kluistervaste Slaven, 12 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., I. bl. 132.
Stel twee nullen op elkaâr, (*uit 't Portugeesch*), 4 reg. Zie Vaderl. Letteroef. 1810.	Over de Sebastianisten in Portugal, bl. 641.
T.	
Terwijl *Boëtius* zijn Egaas werk beschouwde, (*uit 't Latijn*), 8 reg.	Overstrooming. K. W. B. bl. XI.
Thands, in een Godlooze eeuw zich domplende in de Zonden, (*uit een oud Eng. HS.*), 72 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 175.
Toledoos Kerkvoogd schonk den Vorst aandachtige ooren, (*Vision of don Roderick*), 20 reg.	Idem idem, I. bl. 184.
Twee Fransche Meisjens, zeer verlegen, 8 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 294.
Twee koffers had hy, die men vleide: (*naar 't Spaansch*), 4 reg.	Idem idem, VI. bl. 56.
U.	
U, die geheiligde Eeden staaft; (*Toewijding*), 64 reg.	Vaderl. Oranjezucht. Vooraan.
't Uitmuntendst Vrouwelijn zeilt Amstels haven binnen, (*naar Barlaeus Latijn*), 24 reg.	Huygens Korenbl. Aant., V. bl. 41.

EERSTE REGELS.	WERKEN.
Uw brief, mijn goede man, is zoo verschriklijk lang, (*Helena aan Menelaus in andw.*), 18 reg.	Hoofts Ged. Aant., III. bl. 279.
U, wien in Albions gebied, (*Opdracht*), 184 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B., I. bl. I.
V.	
Vaderland! ô naam vol weelde, 32 reg.	Buitenleven. Aant., bl. 57.
Van daar, van daar 't verval, dat volk aan volk beweenen! 36 reg.	Fingal. Aant., I. bl. 158.
't Veranderlijke volk heeft d'ouden aart verzaakt, (*naar 't Latijn*), 4 reg.	Perzius Hekeld. Aant., bl. 60.
Vereend door dicht, — En liefde en plicht, 10 reg.	Catal. Nagel. Biblioth. van B., bl. 75.
Vergeefs door kuipery een eedgespan geschapen, 4 reg.	Bydr. tot de Tooneelpoëzy, bl. 136.
Vergeefs om meer gezucht dan deze staat kan dragen, (*naar Pope*), 18 reg.	De Mensch, naar Pope. Aant., bl. 184.
't Verstandloos Veê, dat zonder leven leeft, (*Opdracht*), 92 reg.	Ziekte der Geleerden. Vooraan.
Vervolgde onnoozelheid in Hut en Throongewelven, 4 reg. Ook Nalezing, I. 34.	Onder B's portret, door Schmidt, 1790.
Verwaten pronkery, die, als ge een Aalmoes geeft, 4 reg. Ook Avondschemering, bl. 114. de titel: »*Onwaarachtige Gift*".	Brieven van B., IV. bl. 204.
Voor uwe voeten, hoorde ik zeggen, (*naar 't Spaansch*), 4 reg.	Bydr. Tooneelpoëzy, bl. 147.
Voor u zinge ik alleen, ô! welgeschapen harten, (*naar 't Portug. v. Ferreira*), 8 reg.	Ziekte der Geleerden. Naber., bl. 26.
Vraagt ge een proefje van mijn Zangen; schoone Juffer? — Eisch het vry: 20 reg.	Verlustiging. Vooraan.
Vrienden van de Deugd en Waarheid, niet bedwelmd door woest geschreeuw, 4 reg.	Zedelijke Gispingen. Voorber., bl. IV.
W.	
Waar of waarom, o Nijl, gy aller Stroomen Vader, (*uit 't Latijn*), 4 reg.	De Geuzen, 1826, kl. 8⁰. II. Opheld., bl. 22.
Waar 't wanbedrijf wordt voortgebracht, 12 reg.	Geschiedenis des Vaderlands, IX. bl. 48.
Wanneer de Sarraceen 't verheffen van een Koning, (*uit 't oud Engelsch v. Barret*), 11 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., II. bl. 227.
Wanneer het Peertjen dat men eet, 6 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 83.
Want met een staf en zonder hulp der hand, (*uit 't Engelsch*), 4 reg.	Bydrage tot de Tooneelpoëzy, bl. 53.
Wat de Lente los verbrokkelt, (*Voorafspraak*), 56 reg.	Krekelzangen, I. bl. XI.
Wat doet men aan den kranken man, 4 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 115.
Wat ware 't aanzijn zoet, indien we konden hopen, (*Ibn Doreid*), 4 reg.	Ibn Doreid, 2e druk. Aant., bl. 73.
Wat zegt men? 'k ben een bloot Vertaler, 30 reg.	De Mensch, naar Pope. Vooraan.
Wat zie ik? hoe! wat koomt mijn oog te voren, 36 reg. Ook in het Prijsvers. de Ware Liefde tot het Vaderland in 3 Zangen, en wel de 40 laatste regels van den 1en Zang. — Met belangrijk verschil in de lezing.	Krekelzangen. Opheld., II. bl. 205.
Wat zorg voor mijn gemak, mijn leger, en mijn eten, (*naar Pope*), 4 reg.	De Mensch, naar Pope. Aant., bl. 200.
Wees gewaarschouwd, ô mijn Lied! (*naar Petrarcha*), 12 reg.	Krekelzangen, III. bl. XIV.
Wel is 't gereede winst, door meineed geld te rooven; (*uit 't Grieksch*), 6 reg.	Zedelijke Gispingen. Aant., bl. 94.
Wie buiten duins of zaaie of egg', (*Maerlants Spiegel Historiael IV. part, 1 Bouc.*), 12 reg.	Taal- en Dichtk. Verscheidenh., I. bl. V.
Wie d' ongetemden Kelt in Spanjes bergrug-keten, 24 reg.	Bydrage tot de Tooneelpoëzy, bl. 184.
Wie hem prijz' of wie hem hekel', 8 reg. Ook Almanak Vergeet mij niet, 1845.	Mengelingen en Fragmenten, bl. 164.
Wie in dichtkunsts roemrijk strijden, (*Opdracht door B's, Eerste Gade, aan Hem*), 40 reg.	Lazarus Opwekking, Ode. Vooraan.
Wie is dan vrij? de Wijze, die zelf zijn eigen Heer; (*naar Horatius*), 6 reg.	Perzius Hekeld. Aant., bl. 74.
Wien de oude wijsheid niet behaagt, 5 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 34.
Wie nog heeft ooren voor mijn galmen, 8 reg.	Catal. Nagel. Biblioth. van B., bl. 76.
Wie zal mijn Speeltuig, niet op gebruiklijke, (*Opdracht*), 32 reg.	Elius, Romance. Vooraan.
Wijsheid in wat hoek zy steekt, 8 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 90.
Wy steken naar Kasticljen over, (*uit 't oud Engelsch*), 4 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., II. bl. 229.

EERSTE REGELS.	WERKEN.
Z.	
Zie daar d' Olymp beroofd, door stoute Minnewichten, (*naar Filippus in de Anthologia Graeca*), 4 reg.	Voorwerk voor de Verlustiging.
Zie hier weêr wat Najaarsbladen, 40 reg.	Winterbloemen. Voorber. bl. I.
't Zijn boze liên of slechten, (*Parodie*), 5 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 351.
Zijn dit Verzen waar een dichter, 33 reg.	Rotsgalmen, II. bl. 1.
Zoo is dan 't menschlijk lot geregeld in den Hoogen! 4 reg.	Treurspelen, II. bl. 227.
Zoo moet ik steeds, in welke hoeken, 10 reg.	Ibn Doreid, 2e druk. Aant., bl 86.
Zoo'n klein Kannonnetjen! wat wordt daar meê bedreven, (*Sterrenschieten*), 6 reg.	Huygens Korenbl. Aant., VI. bl. 187.
Zoo nooit mijn boezem heil genoot, (*aan mijn' Gemaal*), 90 reg.	Overstrooming. K. W. B. Vooraan.
Zoo pronkt Eurotaas boord, van schooner Myrth omgeven, (*uit 't Latijn*), 4 reg. Ook Verlustiging, bl. 43.	De Eerste Herderszang uit de dichtl. Tijdkorting beoordeeld.
Zoude ik u weigren, my in uwen arm te omvangen? (*uit 't Latijn*), 4 reg. Ook Verlustiging, bl. 43.	Idem idem.
'k Zweer by hun Godvrucht, by den teedren tranenvliet, (*naar Ibn Doreid*), 12 reg.	Ibn Doreid, 2e druk. Aant., bl. 43.
'k Zwoer dien ten offer op Gods Outer, (heillooze eeden!), 6 reg. Ook Verspreide Ged. II. 196, reg. 19.	Mengelingen en Fragmenten, bl. 88.
Zy gaan ter jacht op schuchtre neveldieren, 4 reg.	Fingal. Aant., I. bl. 126.
Zy vat de pen; de pen en vingers beven, (*naar Lope de Vega*), 8 reg.	Rodrigo de Goth. K. W. B. Aant., I. bl. 212.

TWEEDE BIJLAGE,

BEHELZENDE EENE OPGAVE

VAN DE

ONTWORPENE EN TEN DEELE AFGEWERKTE STUKKEN

VAN

BILDERDIJKS HAND,

WELKER VERSCHIJNING IN DRUK NIET IS GEBLEKEN.

A.

Avondmaal. (Ontwerp van een tweede stuk over het) *Brieven* Dl. III. bl. 123. (Voor het 1e stuk, zie: *Opstellen van Godgel. en Zedekundigen Inhoud*, Dl. I. bl. 29.)

B.

Boëtius de consol. philos. L. 1. Metr. 1. *Ibn Doreid,* 1795. *Aant.* bl. 31, 2e dr. 1808. Aant. bl. 28. *Verspreide Ged.* I. *Voorbericht* , bl. II.

Bosch, over de Nederd. Poëzy, in 1781 bij Teylers Genoots. geresumeerd. (De Prijsverhandeling van Jeronimo de) *Brieven*, Dl. IV. bl. 77.

Bouwkunst. (Lessen over de) De zoon van een' Franschen uitgewekenen in Brunswijksche dienst heeft ze compleet. *Brieven*, Dl. II. bl. 5. De bedoelde persoon is de Luit. Rivière. Zie: *Mengel. en Fragmenten*, bl. 65.

Breviarium van Pauli JCti, *Receptae Sententiae*, door B. uit de Wolfenbuttelsche Bibliotheek afgeschreven. (Is werkzaam aan een nog onuitgegeven) *Brieven*, Dl. II. bl. 160.

C.

Carlos. (Treurspel van Don) Aangevangen, maar niet afgewerkt. *Brieven*, Dl. III. bl. 129.

Classici en andere oude schrijvers. (Emendatien over verscheiden) *Brieven*, Dl. II. bl. 37.

Comediën (Kleine) op zijn 12e jaar vervaardigd. Hij voerde daarbij als Auteur den naam van Willem Gracilis. *Brieven*, Dl. III. bl. VI.

D.

Daniël. (Nieuwe verklaring van de 70 weken van) *Brieven*, Dl. I. bl. 285.

Descriptive. (Van het zoogenoemd) *Ibn Doreid.* 1808. 2e dr. *Aant.* bl. 47.

Dichtbundeltjen aan Mr. L. v. Santen gezonden, waarvan slechts 12 afdruksels zijn gemaakt. *Brieven*, Dl. I. bl. 21. Zie ook hier, op bl. 7, *Gedachten* (*Erotische*).

Dramatische Voorbeelden, waaronder uitgewerkte Treurspelen, doch in proza. *Mengelpoëzy.* 1799. *Voorrede.* bl. XII.

Drieëenheid, door V. D. M. Christianus. Amst. 1821. (B's Consideratiën aangaande 't Boekjen, Onderzoek naar het Leerstuk der) *Brieven*, Dl. III. bl. 139.

E.

Elfriede, Engelsch Treurspel van Vrouwe K.W.B. *Brieven*, Dl. II. bl. 100 en bl. 115.

Enéis, (Een halve zang, in rijmlooze verzen, van den) voor ruim 50 jaren hem reeds ontvloeid. *N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh.* Dl. II. bl. 166.

Engelsche, Fransche en ook Italiaansche Verzen van Vrouwe B. Zie desaangaande Da Costa's *Overzicht*, bl. 230.

Engelsche Poëzy, Smaak en Letterkunde (Methodiek werk over de) in de Fransche taal. *Treurspelen*, 1808. Dl. II. *Aant.* bl. 203.

F.

Fransche Vaerzen (vroeger gemaakte.) Er zijn er in omloop. — *Brieven*, Dl. I. bl. 75.

G.

Geologie. *Geologie. Voorber.* bl. 13.

Geraert over de Natuurkunde enz. (Afschrift van den Broeder.) *Brieven*, Dl. II. bl. 217. *Zie Catal. der Nagel. Biblioth. van B. de HSS. op pag.* 108. N°. 14.

Geschiedenis mijns tijds. (Gedenkschriften over de) *Buitenleven* 1821. *Aanteek.* 216 *of de druk van* 1803. *Aanteek.* bl. 56.

Godsdienstige stukken. (Voorhanden zijnde) *Brieven.* Dl. I. bl. 285.

Grafschrift op den Oosterschen Hoogl....; aan Outhuys gezonden ter vervanging van het zijne dat B. koud vindt. (*prof. Schultens wordt bedoeld.*) *Brieven.* Dl. I. bl. 244.

Grammatica (Nederduitsche) *Brieven*, Dl. I. bl. 122.

Grimbergschen oorlog. (B's afschrift van het HS. van den). *Brieven.* Dl. V. bl. 219. *Zie Catal. der nagel. Biblioth. van B. de HS. op pag.* 108. N°. 15.

H.

Heemskinderen (A. H. Hoffmann van Fallersleben's HS. van de). Betoont zich genegen, dit met opheldeleft ringen in druk te geven. *Brieven.* Dl. V. bl. 222.

Homerus (Nederd. Vertaling van het eerste Boek van.) Gedeeltelijk afgewerkt en bij zijne verbanning in 1795 achtergelaten. *Brieven.* Dl. I. bl. 238.

Homerus. (Proza-vertaling van) *Brieven.* Dl. I. bl. 236.

I.

Ismaël en zijn recht in Abrahams huis (Ontwerp over den Staat van) *Brieven.* Dl. III. bl. 123.

J.

Jones de Poësi Asiaticâ en Eichhorns Noten daarop en verrijkt door die van B. *Brieven.* Dl. I. bl. 247.

Joodsche Huisvaders en Tellers andwoord aan hen. (*Brief van de*) „Die twee stukken met den brief van De Luc by één gevoegd, vertaald, en met een voorrede van U of van my uitgegeven zou in dit tijdstip niet ontijdig zijn.” *Aan da Costa. Brieven.* Dl. IV. bl. 75.

L.

LANNOY, in andwoord (Fransch dichtstukjen aan de Baronesse de). *Brieven*. Dl. I. bl. 70.

LEERSTUK der Transsubstantiatie en den Historischen oorsprong daarvan. (Tractaatjen over het Roomsch Katholijk) *Brieven*. Dl. I. bl. 285.

LEGUM Mosaicarum et Romanarum door Pithoeus en daarna door Rittershusius enz. en laatst door Schulting in zijne Jurisprudentia Antejustinianea uitgegeven (Van de Collatio) ligt eene nieuwe Editie zoo goed als gereed. *Brieven*. Dl. II. bl. 160.

LEHRE vom Göttlichem Reiche, door Fransz. Theremin (Die). Het ware misschien goed, dat een Boekhandelaar daarvan eene vertaling aankondigde, het geen niemand verbindt enz. *Aan da Costa. Brieven.* Dl. IV. bl. 133.

LETTERKUNDE (Verzameling van stukken van Oud Nederl.) uit te geven door B. en Hoffman van Fallersleben. *Brieven*. Dl. V. bl. 232.

M.

MAERLANTS Naturenbloeme, (Het HS. van) afgeschreven en met varianten verrijkt, waarvan een 160 tal regels aan Mr. Jer. de Vries zijn ingezonden. Het HS. berust bij de 2e kl. van 't Instituut. *Brieven*. Dl. II. bl. 234. *v. Br.* Dl. V. bl. 196.

MAGNETISMUS. (Opstellen over het) *Brieven*. Dl. I. bl. 282.

MANILIUS Astronomicon. Heeft daaraan veel (onuitgegeven) kritische arbeid besteed. *Da Costa's Overzicht*, bl. 224.

N.

NEDERLANDSCHE Historie tot de opdracht aan Alençon. Bij zijne uitzetting in 1795, achtergelaten. *Brieven*. Dl. I. bl. 239.

O.

OBSERVATIEN en Conjecturen over Tacitus, Florus, en Suetonius (Verzameling van) *Brieven*. Dl. II. bl. 26.

OBSERVATIEN en Emendatien over Classieke en andere Auteuren. *Brieven* Dl. II. bl. 25.

OBSERVATIONES Forenses die 't Jus Hodiernum betreffen. *Brieven*. Dl. II. bl. 25.

ODE sur la Naissance du jeune prince, avec la traduction littérale. Aan Brisseau Mirbel ingezonden. *Brieven*. Dl. III. bl. 77. Zie ook bl. 14 kol. 1. *Vreugdezang*, enz.

ODINA en Teutona. (B's ontzachlijke lijst van misslagen in Gräter's uitgaven in een stukje van de) *Brieven*. Dl. V. bl. 206. *Zie Catal. Nagel. Biblioth. van B. de HSS. op pag.* 108, N°. 12.

ODYSSEA. (Vertaling van een 2e Boek van de) *Brieven*. Dl. II. bl. 188.

OFFERANDE en haar samenhang met de menschelijke kleeding. (Ontwerp over de) *Brieven*. Dl. III. bl. 123.

P.

PARAPHRASE Euangélique de Bamberg. (B's (pretendûe) restitution du texte de la) Gedeeltelijk gedrukt N. Taal- en dichtk. Verscheidenhed. Dl. IV. bl. 123, met bijvoeging (aldaar pag. 151.) „Mijne meening was het 4e kapittel hier op gelijke wijze te laten volgen, gelijk het by my sederd ruim 50 jaren gereed ligt". *Brieven*. Dl. III. bl. 249.

PERSPECTIEF. (Nederd. Vertaling van zijn Cursus in 't Hoogd. over de Theorie en Practijk van de) *Brieven*, Dl. II. bl. 5.

PESTEL. (Dichtbloemtjens op) Pestel, *Gedachtenisrede*, bl. 3 en 47.

POËZY of Theorie. (Inleiding tot een nieuw Systema van) *Brieven*, Dl. II. bl. 144.

PREDIKER. (Vertoogen van Salomo). (Eene verzameling van zedelijke dichtstukjens is voor handen, voor een 2e deel van de) *Brieven*. Dl. I. bl. 170.

PROFECYEN en hare handtastelijke vervulling. (Het schriftelijk uitgebrachte aangaande de) *Brieven*, Dl. I. bl. 282.

PROSODIE. (Aangaande eene Hollandsche) *Zedelijke Gispingen. Voorber.* bl. III.

PROSODIE. (Eenige stukken afgewerkt van een Vaderlandsche) *Brieven*. Dl. I. bl. 7.

PSYCHOLOGISCHEN aart. (Geschriften van) *Zedelijke Gispingen. Aanteek.* bl. 99.

R.

REINAERT. (Vertoogen over Nd.) Voorgelezen in 't Instituut. *Brieven*, Dl. V. bl. 206.

ROMANCE. (Voorlezingen over de) *Mengelpoëzy. Voorrede*, bl. XVII.

ROMEINSCHE Recht. (Een Honderd Capita van rechtsgeleerde en critische Observatien over het) *Brieven*, Dl. II. bl. 25.

S.

SMAAK en Dichtkunde. (Byzondere begrippen aangaande) *Poëzy*. 1803. Aan den Lezer, Dl. I. bl. XI.

T.

TAAL. (Eene geheel nieuwe Theorie is in handen over de) *Brieven*, Dl. I. bl. 278.

TAAL (Oplossing der Nederl.) is onder handen. *Verhandel. over de Gesl. der Naamw.* 1818. bl. 374.

TALEN (Algemeen Stamwoordenboek der) is by de uitzetting in 1795 weggeraakt. *Brieven*, Dl. I. bl. 239.

THELWALL. (Vrije Navolging van een Engelsch versjen van) *Brieven*, Dl. IV. bl. 167.

TOONEELSTUK. (Theorie van het) *Dood van Edipus. Voorrede*, bl. VII.

TREURSPELEN en kleine Heldendichten. (Voorhanden zijnde Schetsen van) *Brieven*, Dl. I. bl. 7.

V.

VERLUSTIGING. (Een bijkans genoegzame voorraad voorhanden, voor een tweede deel van Mijn) Ook anderen willen daartoe bijdragen, en het zou kunnen voorkomen als: Onze Verlustiging. *Brieven*, Dl. I. bl. 131.

W.

WILLEM de Eerste, Treurspel. In zijn jongelingsjaren ontworpen en begonnen. *N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh.* Dl. II. bl. 155.

WISELIUS. (Algemeene Aanmerkingen op een Treurspel van) *Brieven*, Dl. III. bl. 92.

WOORDENBOEK. (Aangaande het Etymologisch) *Brieven*, Dl. II. bl. 11.

☞ Bij eene naauwkeurige nalezing van Bilderdijks Werken, is deze Bijlage zeker wel voor belangrijke aanvullingen vatbaar.

DERDE BIJLAGE.

OPGAVE

VAN

EENIGE DER BELANGRIJKSTE GESCHRIFTEN,

DIE

'T ZIJ VOOR, TEGEN OF AANGAANDE

BILDERDIJK EN DIENS WERKEN

IN 'T LICHT ZIJN VERSCHENEN.

Lijkgedachtenis van Prins Willem de Vijfde, door BERKHEY. 1806:

EENE PROFETIE, betreffende het doorluchtige Huis van Oranje-Nassau, thans het geliefde Koninklijke Huis der Nederlanden, aanvankelijk vervuld. Utr. 1815.

Napoleon, Ode. 1806:

BONAPARTE, Ode, toegezongen aan den dichter van het dichtstuk, getiteld: Napoleon Ode, in het jaar 1806, in den Haag bij de Erve van Isaac van Cleef, Boekverkoopers van den (toenmaligen) Koning der (zoogenaamde) Koninklijke Bibliotheek, uitgegeven. Amst. 1813. P. G. en N. Geysbeek. 16. bl. 8°. door (Witsen Geysbeek).

EERREDDING van Mr. Willem Bilderdijk, tegen de onbescheidenheid der schrijvers van de Vaderlandsche Letteroefeningen. Ingezonden door P. G. Witsen Geysbeek. (*Recensent ook der Recens.* 1814. Dl. VII. N°. 5.) bl. 217—222.

De Ziekte der Geleerden. 1807:

BERIGT van Inteekening op de Ziekte der Geleerden, door Mr. W. Bilderdijk; door Prof. Matthijs Siegenbeek.

PROEVE eener Oordeelkundige Beschouwing van sommige belangrijke onderwerpen, betrekkelijk de Ziekte der Geleerden, van Mr. W. Bilderdijk, door Gijsbert Swartendijk Stierling, gewoon practiserend en Stads Med. Doct. te Haarlem. Amst. Immerzeel en C°.

Théorie de Mirbel, publié, par B. en Français et en Allemand. 1808:

ANNONCE. (Extrait du Moniteur, 23 Mars 1808) Signé Deleuze. Afzonderlijke druk, 8°. 8 bl.

De mensch, naar Pope, 1808:

APOLOGIE voor Bilderdijks Aanteekeningen op zijne Navolging van Pope's Essay on Man.

ECHO aan Bilderdijk, om geplaatst te worden voor zijne Navolging van Pope's Essay on Man. Door Octogenarius.

GESCHIEDENIS van het Leven en de Schriften van den Heere Alexander Pope, benevens eene Verdediging van 's mans zedelijk karakter, tegens de hatelijke aantijgingen van Mr. Willem Bilderdijk, (door F. van Teutem). Utr. G. T. Paddenburg en Zoon. 1810.

Pestel, Gedachtenisrede. 1809:

BEOORDEELING van Pestel, Gedachtenisrede door Mr. W. Bilderdijk, door Prof. J. Kinker, geplaatst in de *Bijdragen tot de Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, door den Tex en van Hall, Dl. III. bl. 176.

OVER de Regtsleer van Bilderdijk, door Mr. H. J. Koenen, Advocaat te Amsterdam; geplaatst in de *Bijdragen tot de Regtsgeleerdheid en Wetgeving,* door den Tex en van Hall, Dl. VI. bl. 449.

Verh. over de Dea Nehalennia. 1812:

VERSLAG by de Tweede Klasse van 't Kon. Instituut, door D. J. van Lennep en J. Scheltema, 2 Louwm. 1812, omtrent eene Verhandeling van Bilderdijk, over de Dea Nehalennia.

Gedichten voor Kinderen, door Vrouwe B. 1813:

VERHANDELING van K. Sybrandi, over Vrouwe K. W. Bilderdijk als Kinderdichteresse beschouwd; geplaatst in de *Vaderl. Letteroefeningen* voor 1834. *Mengelw.* bl. 49.

Een Protestant aan zijne Mede-Protestanten, enz. 1816. Aan Le Sage ten Broek in andwoord. 1829:

BESCHEIDENE Aanmerkingen over een stukje van J. G. le Sage ten Broek, betiteld: de Voortreffelijkheid van de Leer der Roomsch-Katholieke Kerk, in Brieven, door Alethofilus aan Filekklezius, 3 stukjes. Utr. 1816.

BRIEF van Le Sage ten Broek aan Mr. W. Bilderdijk. 's Gravenh. 1829.

Brief van Le Sage ten Broek aan Mr. W. Bilderdijk. 's Gravenh. 1830.

De Knoop des Geschils, door een Philosooph, ter ontwikkeling voorgesteld aan zijne mede-philosophen, en in 't bijzonder aan den schrijver van het Scherpzinnig Vertoog, getiteld: Een Protestant aan zijne Mede-Protestanten, enz. Amst. 1816.

Een Woord in dichtmaat en een tweede Woord in dichtmaat, betrekkelijk J. G le Sage ten Broek, en de voor- en tegen denzelven uitgegevene Geschriften. Beide stukjes. Amst. 1816.

Geschenk van een Roomsch-Katholijke aan den schrijver van het boekje, getitelt: Een Protestant aan zijne Mede-Protestanten, enz. Amst. 1816.

Vrijmoedige Bedenkingen van eenen Protestant, die voornemens is tot den Roomsch-Katholieken Godsdienst over te gaan. Briefwijze medegedeeld aan den schrijver van 't werkje, getiteld: Een Protestant aan zijne Mede-Protestanten, enz. Amst. 1816.

Ter Nagedachtenis van Julius Willem Bilderdijk (voor zooveel het titelv. betreft). 1819:

Levensbericht van Mr. W. Bilderdijk (geplaatst voor het dichtstuk, getiteld: het Nicotiaansche Kruid, enz.) de schrijver is H. Maronier. Rotterd. A. F. H. Smit. 1832.

Perzius Hekeldichten, 1820:

Beoordeeling van Perzius Hekeldichten, vrij, en in toepassing op onzen tijd nagevolgd door Mr. W. Bilderdijk. Geplaatst in de *Vaderl. Letteroefen.* 1821, N°. 2, bl. 79.

Een ernstig woordje aan den Beoordeelaar van Perzius Hekeldichten, nagevolgd door Mr. W. Bilderdijk, geteekend *D. S.* Amsterdam 4 Februarij 1821. Als Antikritiek geplaatst in *de Recensent ook der Recensenten,* 1821, N°. 2, bl. 45.

Verhandelingen, Ziel-, Zede- en Rechtsleer betreffende, 1821:

Brieven over het Natuurregt aan den Heer Paulus van Hemert (naar aanleiding van Mr. Willem Bilderdijk's Korte Ontwikkeling der gronden van het Natuurrecht, en daarbij gevoegde Zielkundige Verhandelingen) door Mr. J. Kinker, Amst. Joh. van der Heij en Zoon, 1823.

Krekelzangen, enz., 1822:

Mijn Leeftijd, eene Opgerakelde Navonkeling van Spiritus Lenis. Kampen, 1829. De schrijver is J. Moulin.

Rotsgalmende Rekelzang van Spiritus Lenis. Kampen, 1827. De schrijver is J. Moulin.

Rodrigo de Goth, Vrouwe B., 1823.

Beschouwing van Southey's Rodrigo de Goth, naar de vertaling van Vrouwe Katharina Wilhelmina Bilderdijk. Breda, A. J. Oukoop, 1830.

De Bezwaren tegen den Geest der Eeuw van Mr. I. da Costa, toegelicht, 1823:

Aan Meester en Leerling. Puntdichtje, door den Gelderschen dichter Staring.

Een hartig woordje aan Mr. W. Bilderdijk, over deszelfs dusgenoemde Toelichting aan da Costa, door G. Bruining. Leyden, 1823.

Gedachten van Philalethes, Over de Bezwaren tegen den Geest der Eeuw van Mr. I. da Costa, toegelicht door Mr. W. Bilderdijk. Geplaatst in het *Letterkundig Magazijn van Wetenschap, Kunst en Smaak,* Jaarg. 1824, N°. 3, 5, 7, 11, 15 en 16.

Iets aangaande de Toelichtingen van Mr. W. Bilderdijk, betrekkelijk de Bezwaren tegen den Geest der Eeuw van Mr. I. da Costa, door den schrijver der *Zedige Bedenkingen.* Leyden, J. J. Thijssens en Zoon, 1823.

Nederlandsche Spraakleer, 1826:

Beoordeeling van Mr. W. Bilderdijk's Nederlandsche Spraakleer, met de spreuk: Discant artem quam frustra docent, door Mr. J. Kinker. Gevolgd van eenen Brief des Hoogleeraars Matthijs Siegenbeek aan den schrijver, als bijvoegsel tot deze Beoordeeling. Amst., Joh. van der Heij en Zn. 1829.

Iets over de nieuwe aanvallen van Mr. W. Bilderdijk op de eer van den Hoogleeraar M. Siegenbeek en deszelfs Verhandeling over de Spelling. Utrecht, 24 Jan. 1827 door Jacobus Scheltema. Geplaatst in den *Algem. Konst- en Letterbode* 1827, N°. 6, bl. 68 en N°. 9, bl. 82.

Kort begrip van het Zamenstel onzer Taal, na inzage van Mr. W. Bilderdijk's Spraakleer, doch met terzijde stelling van de gewone Latijnsche leerformen; benevens (ten slotte) eene reeks van achtervolgende woorden, als voorbeeld eener mogelijke behandeling van een de beteekenissen onderscheidend Taalkundig Woordenboek, den Taalliefhebberen enkel als eene proeve, en daarom zonder vermelding, hoewel ook zonder verzwijging (gelijk blijken zal) van des schrijvers naam, aangeboden. Amst. 1827. P. den Hengst en Zoon. De schrijver is O. Schilperoort.

Ook iets over de Nederl. Spraakleer van Mr. W. Bilderdijk; over zeker Kort begrip van het zamenstel onzer Taal; en over meer ander geschrijf, door G. Bruining. Delft, de Wed. J. Allart, 1827.

Over de Spraakleer van Bilderdijk. Over de beginselen van het Taalstelsel van Prof. Kinker vergeleken met die van Bilderdijk's Spraakleer. Geplaatst in den *Algem. Konst- en Letterbode*, voor 1832, N°. 40. bl. 195. en N°. 50. bl. 357. De schrijver is Mr. H. J. Koenen.

Taalkundige bedenkingen, voornamentlijk betreffende het verschil tusschen de aangenomene Spelling en die van Mr. W. Bilderdijk, door Matthijs Siegenbeek; voorafgegaan door een' Brief van den Hoogl. J. H. van der Palm aan den Schrijver. Haarlem, Vincent Loosjes, 1827.

Verhandeling, ter beantwoording eener Prijsvraag der Koninkl. Maatschappij van Vaderl. Taal- en Letterkunde, onder de zinspreuk: Eendragt en Vaderlandsliefde, te Brugge; behelzende een kort Overzigt der Verhandelingen over de Nederd. Spel- en Spraakkunst van de Heeren Siegenbeek en Weiland, vergeleken met de Nederl. Spraakleer en verdere Taalk Schriften van den Heer Mr. W. Bilderdijk, door Mr. A. F. Sifflé, practiseerend Advocaat te Middelburg, aan welk stuk de uitgeloofde gouden Medaille is toegekend. *Werken der Maatschappij*, Dl. V., 1829.

Afscheid aan Leyden, 1827:

Haarlem's weerklank van Bilderdijk's Afscheid aan Leyden, door C. H. Geplaatst in de *Vaderl. Letteroefeningen*, 1827.

Woordenb. voor de Nederd. Spelling, 1829:

Over het Woordenboek voor de Nederd. Spelling, volgens Mr. W. Bilderdijk, door Dr. A. de Jager. Geplaatst in het *Archief voor Nederl. Taalkunde*, Dl. II., bl. 261—274.

Overzigt der gewone Nederd. Spelling, vergeleken met die van Mr. Bilderdijk, door Dr. A. de Jager. Geplaatst in de Jagers *Taalk. Magazijn*, Dl. I., bl. 207—228. Rotterdam, 1835.

Geschiedenis des Vaderlands. 1832:

De eer van Wagenaar als Historieschrijver, en die van Jacoba van Beijeren tegen Mr. W. Bilderdijk, in zijne Geschiedenis des Vaderlands verdedigd door Matthijs Siegenbeek, Haarl., Vincent Loosjes, 1835.

Nalezingen, Aanteekeningen en Brieven over de Geschiedenis des Vaderlands door Mr. Willem Bilderdijk; door J. Smits Jzn. Medelid van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden, (geplaatst in de *Bijdragen tot Boeken- en Menschenkennis*. Dl. III. stuk 1. bl. 31. Dl. IV. stuk 2. bl. 7, en in *de Vriend des Vaderlands* voor 1833, bl. 649, 791, 859 en 938, voor 1834, bl. 65, en voor 1835, bl. 7).

Oordeel, aangaande de Gesch. des Vaderl. door Groen v. Prinsterer.

Verklarende Geslachtlijst der Nederd. Naamwoorden. 1832.

Aanmerkingen op Bilderdijks Geslachtlijst, in het bijzonder omtrent woorden en spreekwijzen, betreffende de Scheepvaart, door Mr. S. I. Z. Wiselius, (geplaatst in de Jagers *Taalkundig Magazijn*, Dl. I. Rotterd. 1835, ook afzonderlijk uitgegeven 16 bl. in 8º.)

Beoordeeling, van het 1e Dl. der Verklarende Geslachtlijst der Nederd. Naamwoorden op stellige Taalkunde gevestigd door Mr. W. Bilderdijk, (door Mr. H. J. Koenen), geplaatst *Algem. Konst- en Letterbode*, voor 1833. Nº. 30 en 31.

Brieven van W. B. 1836:

Aan den Lezer van het 2e Dl. der Brieven aan Mr. W. Bilderdijk, door Mr. Jeronimo de Vries, (geplaatst als voorber. van het Tweede Dl. der Brieven).

Beoordeeling der Brieven van Mr. W. Bilderdijk, Amsterd. 1836—37 5. dln. en Mengelingen en Fragmenten, nagelaten door Mr. W. Bilderdijk, Amst. 1834, door Mr. J. Kinker, (geplaatst in den *Recensent ook der Recensenten*, voor 1838. Dl. XXXI. Nº. 1, 4, 7 en 12. en 1839. Dl. XXXII. Nº. 3 en 4.)

Taalkundige Schriften van Bilderdijk.

Alphabetische Lijst van Woorden en Spreekwijzen, Taalkundig opgehelderd in de Werken van Mr. Willem Bilderdijk; opgemaakt door A. de Jager, Lid van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden, Rotterd. 1839. W. Messchert.

Proeve over den invloed van B's Dichtwerken op onze Taal, ten aanzien van het vormen van Nieuwe, en het terugroepen van Oude Woorden en Spreekwijzen; door A. de Jager, Leid. S. en J. Luchtmans 1847. Door de Maatschappij der Nederl. Letterk. te Leiden met goud bekroond.

GESCHRIFTEN OVER BILDERDIJK,

ALPHABETISCH GERANGSCHIKT.

Aanwijzing der oudere en nieuwere Dichters, door Mr. W. Bilderdijk en Vrouwe K. W. Bilderdijk overgebracht of nagevolgd, met aanteekeningen en eene Voorlezing over de voortreffelijkheid van Bilderdijk in het navolgen en overbrengen der oude dichters, bijzonder van Horatius, door Mr. J. Pan. Amsterdam, ten Brink en de Vries, 1839.

Bezoek bij Bilderdijk in den zomer van 1831, geplaatst in de *Vaderl. Letteroefeningen*, 1832.

Iets over een bezoek bij Bilderdijk (bij wijze van antwoord op het bezoek bij B. in den zomer van 1831.) *Letterkundig Magazijn* 1832. Mengelw. bl. 165.

Bilderdijks Album. Voorloopig fragment uit het 13e Dl. van de Geschiedenis des Vaderlands. Tevens als voorloopig Prospectus eener gefacsimileerde, (of geautographeerde) uitgave van dit Album, geheel ten voordeele van B's. Kleinkinderen, door Prof. H. W. Tydeman. *Algem. Konst- en Letterbode* 1851. Nº. 15.

Bilderdijks beoordeeling van Huig de Groot, door F..... *Vaderl. Letteroefening*, 1829.

Brief van den Hoogl. Kemper, in 1805 geschreven, toen er sprake was, van aan Bilderdijk het Hoogleeraarambt in de Regten te Franeker op te dragen. Uitgegeven in 1836, in 's mans *Verhandelingen, Redevoeringen en Staatk. Geschriften*, Dl. III., bl. 152.

Briefwisseling over Godgeleerde Onderwerpen tusschen Mr. W. Bilderdijk en Jan — J. F. Wap, Koninklijk — Akademie-Leeraar enz. Eene Bijdrage tot de Geschiedenis van den Letterkundigen levensloop, en tot de nagelaten Geschriften van Neêrlands Puikdichter. Breda, van Gulick en Hermans, 1832,

De eer van Leydens Hoogeschool in Mr. W. Bilderdijk verkeerdelijk aangerand, en zijne gevoelens ten onregte voor verderfelijk uitgekreten. S. C. V. Leyden, 1822.

Eenige wenken omtrent de dichterlijke Loopbaan van W. Bilderdijk, door W. de Clercq; zie *Gedenkzuil voor W. B.*, 1833. bl. 1.

Een proefje van Bilderdijks redeneerwijze, naar aanleiding van da Costa's bezwaren tegen den Geest der Eeuw; zie *Vaderl. Letteroefening*. 1824.

Encomium dictum viro doctissimo et consultissimo Wilhelmo Bilderdijk, poësis patriae vindici et principi, ab H. Bosscha.

Gedenkzuil voor Mr. W. Bilderdijk, Amst., M. Westerman en Zoon, 1833.

G. Lamberts en J. T. Bodel Nijenhuis, over de portretten van Mr. W. Bilderdijk. *Algem. Konst- en Letterbode*, 1849. Nº. 21 en 38.

Herinneringen aan Mr. Willem Bilderdijk, door van Halmael; medegedeeld in de *Leeuwarder Courant* voor Februarij 1832.

Iets over Bilderdijk, als Beoefenaar, Navolger en Vereerder der Ouden, door Mr. J. de Wal. Geplaatst in *De Gids* 1840, Nº. 12.

Iets over het hedendaagsche Kettermaken van W. B. c. s., door Ip. Wiselius, 1823.

Levensberigten van Mr. Willem en Vrouwe Bilderdijk, door Mr. H. J. Koenen. In het *Aanhangsel op het Algemeen Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, door wijlen G. Nieuwenhuis, enz. Nymegen, J. F. Thieme. 1833.

Levensbericht van Mr. Willem en Vrouwe Bilderdijk, door Mr. Is da Costa. Zie da Costa's *Overzicht van het Leven en de Werken van B. en diens Gade* enz. Amst., W. de Grebber, 1844.

Lijst van Glinderman:

Lijst der Werken uitgegeven door of met Bijdragen voorzien van wijlen Mr. W. Bilderdijk, chronologisch; en Register der Stukken in die werken voorkomende, alphabetisch gerangschikt. Met eene voorrede en aanteekeningen van den Schrijver (E. L. Glinderman). Amst., J. Immerzeel Jr., 1833.

Beoordeeling der Lijst van Bilderdijks Werken door Glinderman), get. L....., Sept. 1833, B. N. *Vriend des Vaderlands*, Dl. VII, Nº. 12.

Bilderdijk's Werken, door G. Mees Az. *Algem. Konst- en Letterbode*, 1848, Nº. 40, 41; (zijnde: *Beoordeelingen en Aanteekeningen op de Lijst van Glinderman*).

Aanteekeningen van Mr. J. Pan op de Lijst der:

Werken van Mr. Willem Bilderdijk en Vrouwe K. W. Bilderdijk, vervaardigd door E. L. Glinderman. *Algem. Konst en Letterbode,* 1849, N°. 13, 14, 15, 16.

NALEZING daarop. *Algem. Konst- en Letterbode,* 1850, N°. 21, 22.

NOG iets over de Werken van Mr. W. Bilderdijk. *Vaderl. Letteroef.* 1849, N°. 14.

NOG weder iets over Bilderdijk en zijne Werken. *Vaderl. Letteroef.* 1850, N°. 15.

BIJDRAGE tot de Lijst van Bilderdijks Werken, door Dr. A. de Jager. *Algem. Letterlievend Maandschrift,* 1850, N°. 2.

Mr. Cornelis Felix van Maanen en Mr. W. Bilderdijk. Eene Historische Bijdrage. Grave, 1840.

Mr. Willem Bilderdijk ter Gedachtenis, door J. van Walré. Haarlem, 1832. Zie: *Gedenkzuil voor B,* 1833, bl. 81.

ODE aan Bilderdijk 1832, door Mr. H. J. Koenen, zie *Vaderl. Letteroefening,* 1832, bl. 737, en *Gedenkzuil voor Mr. W. Bilderdijk,* 1833. bl. 97.

WEERKLANK van eene Ode aan Bilderdijk, zie *Vaderl. Letteroefeningen* voor 1834. bl. 140.

ONDERZOEK naar de echtheid van Bilderdijk's hooge afkomst en de daarbij gevoegde toelichtingen van eene zeer achtenswaardige hand.

OVERZIGT van het leven en de werken van Mr. Willem Bilderdijk en Vrouwe K. W. Bilderdijk, geb. Schweickhardt; door Mr. Isaak da Costa. Amst., W. de Grebber, 1844.

UITTREKSEL uit het Proces-Verbaal der 25ste algemeene Vergadering van het Kon. Nederl. Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en schoone Kunsten; gehouden in Amsterdam, den 27sten Augustus 1832, door Jeronimo de Vries. Zie ook *Gedenkzuil voor B,* 1833, bl. 61.

VERHANDELING over het ligtvaardig, ongunstig en driftig oordeelen en bedillen, vooral in zaken van Kunst en overgroote Vernuften, door Jeronimo de Vries. Zie: *Holl. Magaz. van Letteren, Wetensch. en Kunsten,* verzameld door N. G. van Kampen en J. de Vries. Amst., 1831, Dl. I, St. 1, bl. 1—24. (Zie: *Brieven van B.,* Dl. II, bl. 283).

VOORLEZING over Bilderdijk's denk- en handelwijze, in betrekking tot de politieke gebeurtenissen van zijn leeftijd; door Mr. G. Mees, Az. (*Nieuwe Reeks der Werken van de Maatschappij van Nederl. Letterk. te Leiden,* D. VI. (?) pag. 57—114).

VOORLOOPER eener Nalezing op de Bio-bibliographische artikelen over Bilderdijk, in onderscheidene Tijdschriften van de jaren 1850—1851, door Prof. H. W. Tydeman. (*Algem. Konst- en Letterbode.* 1852, N°. 5).

BIJVOEGSEL.

Bl. 5 k. 1. Alrik, enz. Lees: Alrik en Aspasia, romance van Feith, Parodie 1792. (Voor de Muziek) in coupl. van 6 regels. *HS.* — Ook gedrukt in 5 regelige coupl. (met weglating van het *Lectori Salutem, de Slotzang*, enz.) — Amsterdam, bij de Erve de Wed. Jacobus van Egmond. Zonder jaartal. 12 bl. 8^0.

= 7 = 1. Deukalion en Pyrrha, enz. Lees voorts: Het is eene getrouwe Vertaling (met weglating van de *Prologue*) naar 't Fransch in proza: *Deukalion et Pirrha, Comédie en un acte* (par Saint-Foix). — Paris, Prault Fils. 1741. — Met inbegrip van de proloog, 30 bl. 8^0.

= 7 = 2. Gedachten. (Erotische) De ware titel is: *Galante Dichtluimen.*

= 8 = 1. Gedichten voor Kinderen, door Vrouwe B. — Zijn ook uitgegeven te Kortrijk, bij Blanchet. — Blanchet. (1842). Overzien en verbeterd (?) door C. L. D. V., met Kerkelijke goedkeuring.

= 9 = 2. Leijdens Hoogeschool (5 regelig versje) met het motto: *Intaminatis fulget honoribus,* en aanvangende: „Waar palm, laurier, en mirth," enz. *HS.* Met uitzondering van de *twee eerste regels,* is het letterlijk het zelfde als het 1e couplet, van het afzonderlijk uitgegeven stukje, getiteld: *Bij de feestviering der Leijdsche Hoogeschool.* 1825. I. bl. 8^0.

= 14 = 2. Ziekte der Gel. — Een nieuwe aflevering door Prof. J. David is na het afdrukken nog weder verschenen.

= 21 = 1. Me Patriâ ac opibus, Sors, exuis. egensque. — 4 regels. — Mengel. en fragm. bl. 52.

OPGEMERKTE DRUKFEILEN.

Bl. 5	k. 2	r. 26	v. o.	*staat:*	Verschenen.	*lees:*	Vertaald.
= 5	= 2	= 4	v. o.	=	en	=	In
= 5	= 2	= 19	v. o.	=	Aan zijn' Broeder. Haarlem enz.	=	Aan zijne innig geliefde Dochter.— Haarlem — Dec. 1831.
= 6	= 1	= 32	v. o.	=	273.	=	173.
= 6	= 2	= 5	v. o.	=	1833	=	1823.
= 7	= 1	= 1	v. o.	=	1819. gr. 8^0.	=	1819.
= 7	= 1	= 32	v. o.	=	Nayler & Cie.	=	Nayler & Cie. 1841.
= 7	= 2	= 30	v. b.	=	1e d. Verh. Kon. Ned. Inst. 2e Kl.	=	2e d. Comm. Kon. Ned. Inst. 3e Kl.
= 7	= 2	= 32	v. b.	=	8^0. en folio.	=	8^0.
= 7	= 2	= 36	v. b.	=	Ned. Muz. Alm. Haarlem.	=	Haarlem. — Ned. Muz. Alm.
= 7	= 2	= 40	v. b.	=	bl. 46.	=	bl. 46. *HS.*
= 8	= 2	= 23	v. o.	=	Ol. II. bl. 159.	=	Ol. II. 259.
= 9	= 2	= 13	v. o.	=	Liederenboekje.	=	Liedenboekje mits voor de 2e en 3e druk, — maar *Liederenboekje,* voor de 1e druk 1813. Zonder de Namen.
= 11	= 1	= 24	v. b.	=	Nicotiaansch.	=	Nicotiaansche. (Het)
= 12	= 1	= 6	v. b.	=	Nayler.	=	Nayler & Cie.
= 14	= 1	= 9	v. b.	=	Smidt.	=	Schmidt.
= 14	= 2	= 7	v. o.	=	Over.	=	Voor.
= 15	=	= 7	v. b.	=	Smidt.	=	Schmidt.
= 16	=	= 2	v. b.	=	Lopez.	=	Lope.
= 18	= 1	= 1	v. b.	=	van 't Noorden.	=	in 't Noorden.
= 19	= 1	= 24	v. o.	=	Het ligt als, door de golf.	=	Het ligt (als door de golf).
= 20	= 1	= 19	v. b.	=	bladren.	=	bladeren.
= 20	= 1	= 18	v. o.	=	korte.	=	korten.
= 22	= 1	= 13	v. o.	=	1e kol. zie Vaderl. Letteroef. 1810.	=	dit in de 2e kolom achter Portugal.

NASCHRIFT.

Dankbaar voor de reeds ondervonden belangstelling in zijn' arbeid, blijft de Steller zich steeds aanbevelen voor de *Nalezing*, die hij later op zijne Lijst denkt te geven.

In de onderstelling, dat de mededeeling van een voor alsnog (ten minste voor zooveel na te gaan is) *onuitgegeven* Dichtstukje van Mr. W. BILDERDIJK, den verzamelaars van zijne Werken niet ongevallig zoude zijn, werd de bloote Titel van dit Stukje opzettelijk op de Lijst der Werken teruggehouden, om het hier aan 't slot in zijn geheel af te drukken.

AAN DEN HEER M^R. M. TYDEMAN,

Op zijn 81sten Verjaardag.

Mijn' groet by 't u vernieuwd genot
  Van 's levens eersten morgen;
Mijn heilbeê aan d'algoeden God, (1)
Den leider van uw zalig lot
  Door 't dal van aardsche zorgen;

Die melde u, zonder praal of zwier
  Van statig Jubel-psallen,
Dit klein en vluchtig stuk papier, (2)
En tuige u dat mij de oude lier
  Den vingers is ontvallen.

Doch laat hier 't goede hart volstaan!
  Na zesmaal zeven jaren,
Der vriendschap over 't hoofd gegaan,
Wat koomt het op wat wanklanks aan
  Van lang vermolmde snaren!

Ga heel uw kring gezegend rond,
  Bemind, geëerd, als heden;
Van lichaam en van geest gezond;
En kalm tot u de laatste stond
  Den hemel in doe treden!

Zie blijdschap aan het talrijk kroost
  Uit uwe heup gesproten!
Geniet dien zegen onverpoosd,
En zij de ware Christentroost
  Op allen uitgegoten!

20 Maart 1822.

BILDERDIJK.

VARIANTE. (1) Mijn dank- en zegenbeê van God.
VARIANTE. (2) Dit vluchtig stukjen kladpapier.